

ԱՐՑԱԽԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

*Նվիրվում է Արցախի պետական համալսարանի
հիմնադրման 50-ամյակին*

ԱՐՑԱԽԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

ԲԱՆԱՀՅՈՒՍՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՏՈՐ 1 (7)

*Աշխատասիրությամբ և ընդհանուր խմբագրությամբ Բ.Գ.Թ., դոցենտ,
Լ.Ղ.Հ գիտության վաստակավոր գործիչ Արմեն Յուրիկի Մարգարյանի*

Ստեփանակերտ
2022

ՀՏԴ 398
ԳՄԴ 82.3
Ա 948

***Տպագրվում է Արցախի պետական համալսարանի
գիտական խորհրդի որոշմամբ***

Խմբագրական խորհուրդ - Սարգսյան Ա. Յու. (նախագահ),
Դավթյան Ն. Ռ., Հարությունյան Ե.Լ., Հովհաննիսյան Լ. Լ.,
Սարգսյան Լ. Գ., Մինասյան Շ. Մ., Սաղյան Շ. Պ., Սառաջյան Զ.Գ.

Հատորի պատասխանատուներ – Սարգսյան Լ.Գ.
Մինասյան Շ.Մ.

Արցախի ժողովրդագիտությունը.-Ստեփանակերտ: Արցախի պետական
Ա 948 համալսարան, 2022. Հատոր 1(7): Բանահյուսություն. - 736 էջ:

Մատենաշարը ներառում է Արցախի ժողովրդագիտության երեք բնագավառներին՝ ազգագրությանը, բանահյուսությանն ու բարբառին վերաբերող և առնչվող այն հիմնական նյութերը, որոնք գրառվել ու հրատարակվել են 19-րդ դարի կեսերից առ այսօր կամ դեռևս ձեռագիր վիճակում պահվում են տարբեր արխիվներում ու թանգարաններում:

Յոթերորդ՝ սույն հատորում ընդգրկված են բանահավաք Սարգսիտա Գրիգորյան-Սպանդարյանի՝ 1922-1953 թվականներին Շուշուց եւ Արցախի այլ բնակավայրերից հավաքած հեքիաթները: Ներածական մասում ներկայացվում է Արցախի բանահյուսության գրառման և ուսումնասիրության պատմությունը:

ՀՏԴ 398
ԳՄԴ 82.3

ISBN 978-9939-1-1495-8

ԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ

«Արցախի ժողովրդագիտությունը» մատենաշարը, որը հիմնադրվել է Արցախի պետական համալսարանի գիտխորհրդի որոշմամբ և նվիրվում է մայր բուհի հիմնադրման 50-ամյակին, ընդգրկում է Արցախի ժողովրդագիտության երեք բնագավառներին՝ ազգագրությանը, բանահյուսությանն ու բարբառին վերաբերող և առնչվող այն հիմնական ուսումնասիրությունները, աշխատությունները, ժողովածուները, հոդվածները, գիտական զեկուցումները, ճանապարհորդական նոթերը, հուշագրությունները և այլ նյութերը, որոնք գրառվել ու հրատարակվել են հայ և օտարազգի տարբեր ազգագրագետների, բանագետների ու բանահավաքների, բարբառագետների, այլ բնագավառների գիտնականների, հասարակական ու եկեղեցական գործիչների, ճանապարհորդների, գրողների, Շուշի քաղաքի և որոշ գյուղերի ուսումնական հաստատությունների ուսուցիչների ու տեսուչների կողմից 19-րդ դարի կեսերից առ այսօր:

Յուրաքանչյուր բնագավառին վերաբերող առաջին հատորի առաջաբանում տրվում է տվյալ բնագավառի նյութերի գրառման, հրատարակման և ուսումնասիրության պատմությունը, իսկ եզրափակող հատորի վերջում՝ ամբողջական մատենագիտական ցանկը՝ ամփոփ նկարագրություններով:

Նյութերը կներկայացվում են որոշակի խմբագրությամբ և սրբագրությամբ՝ ընդհանուր առմամբ պահպանելով հեղինակների տառադարձությունը: Բնօրինակներում ընդգրկված լուսանկարները, այլ բնույթի պատկերները, վերջում տրված ցանկերը հատորաշարում հիմնականում չեն ներառվում:

Մատենաշարի յոթերորդ՝ սույն հատորում (նախորդ վեց հատորներում ներկայացվել են ազգագրական նյութերը), որը բանահյուսությանը նվիրված առաջին հատորն է, ընդգրկված են բանահավաք Մարգարիտա Գրիգորյան-Սպանդարյանի՝ 1922-1953 թվականներին Շուշուց եւ Արցախի այլ բնակավայրերից հավաքած ու հրատարակած (*«Հայ ժողովրդական հեքիաթներ»*, *հ. V (Բնագիրը և ծանոթագրությունները Ա. Նազինյանի և Մ. Գրիգորյանի (Սպանդարյան), նախաբանը գրեց Ա. Նազինյանը), 758 էջ*) հեքիաթները:

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հայ ժողովրդական բանահյուսության հարուստ ժառանգության մեջ իր առանձնահատուկ տեղն ունի Արցախը, որի արմատները թաղված են խոր հնադարում: Լինելով հարազատ ժողովրդի մտքի ու հոգու վառ արտահայտություններ՝ ժողովրդական տարբեր ժանրերի ստեղծագործությունները մշտապես ուղեկցել են արցախահայությանը՝ ներկայացնելով նրա նիստն ու կացը, հոգեկան ապրումներն ու երեւակայությունը, անցյալն ու ներկան՝ հաճախ լուսաբանելով մի շարք հարցեր, որոնք պատմության եւ այլ գիտությունների համար անլուծելի են: Դժբախտաբար, հազարամյակների ընթացքում ստեղծված ճոխ բանահյուսության միայն մի մասն է մեզ հասել՝ ժամանակին գրի չառնվելու պատճառով:

Արցախյան ժողովրդական ստեղծագործությունների հավաքմանն առաջին անգամ ձեռնամուխ են լինում ժամանակի շուշեցի նշանավոր մտավորականներ Առաքել Ալեքսանդր եւ Գրիգոր Բահաթրյանները, ովքեր 1860թ. մայիսի 6-ից օգոստոսի 6-ը Շուշիում գրի են առնում հեքիաթներ, զրույցներ, անեկդոտներ, խաղիկներ: Այդ գրառումներում առանձնապես արժեքավոր են հեքիաթները, որոնք ընդհանրապես հայկական հեքիաթների գրառման անդրանիկ նմուշներն են: Սակայն Բահաթրյանները որեւէ վկայություն չեն թողել բանասացների ու գրառման վայրի մասին, ինչը կասկածելի է դարձնում դրանց՝ անմիջապես բանասացից, թե հիշողությամբ վերարտադրելու միջոցով գրառվելու հանգամանքը: Հավաքածուի բնագրի մեջ պահպանված է *«Հաքյաթին ընտրությունը»* խորհրդածությունը, որտեղ ասվում է. *«Հաքյաթին ընտրությունը էն ա, որ մին հաքյաթի մեջի տուրուստ պան ինի: Հաքյաթեն ամենը սոտ պաներ ա, ուրուր քցած, էրկանացրած: Ամմա կյիրիլիս վախտը հինչ ինի, պետում ա կյիրենք: Բայց մունք մեր խելքին ըկորա պետում ա փոնըցրենք, տեսնանք՝ որըն ա լափ շինովի, որըն ա ճշմարիտից մոտի, որըն ա լափ ճշմարիտ»¹:*

Իրենց պակասություններով հանդերձ՝ այս հեքիաթները բովանդակության եւ պատմելիւթի տեսակետից մեծ արժեք ունեն, մանավանդ, եթե

¹ Հայ ժողովրդական հեքիաթներ, հ. 6, Երևան, 1973, էջ 706

հաշվի առնենք այդ ժամանակի բանահավաքչական աշխատանքների ընթացքը եւ մակարդակը:

Դեռեւս 19-րդ դարի 70-ական թվականներին, ձեռնամուխ լինելով հայ բանահյուսության գրառմանը, երիտասարդ բանահավաք, հրատարակիչ Տիգրան Նավասարդյանը հրապարակավ դիմում է հայ հասարակությանը՝ կոչ անելով փրկելու եւ հրատարակելու ժողովրդի հոգեւոր մշակույթի գանձերը¹: Արձագանքելով այդ կոչին՝ Առաքել Բահաթրյանը Թիֆլիսի Ներսիսյան դպրոցում պաշտոնավարելիս (1881- 1882թթ.) նրան է հանձնում վերոհիշյալ գրառումները, որոնք մասամբ տպագրվում են Տ.Նավասարդյանի կողմից², իսկ ամբողջությամբ՝ 1973 թվականին³:

Ընդհանուր առմամբ, Նավասարդյանի կոչը լայն արձագանք է գտնում հայ մտավորականների շրջանում: Շուշու թեմական դպրոցի շրջանավարտ, Վարանդայի (ներկայումս՝ Մարտունու) Նոր շեն գյուղի ուսուցիչ Միքայել Տեր-Հովհաննիսյանը գրի է առնում մի շարք հեքիաթներ, հանելուկներ, երգեր, անեծք-օրհնանքներ, առած-ասացվածքներ եւ այլ ժանրերի նմուշներ՝ ուղարկելով Տ.Նավասարդյանին, ով դրանց մեծ մասը հրատարակում է⁴, իսկ որոշ նյութեր հրատարակվում են 20-րդ դարի 70-ական թվականներին⁵: Ուշագրավ է այն փաստը, որ բանահավաքը իր նյութերին կցել է նաեւ ազգագրական բովանդակությամբ բարբառային բառերի բառարան:

Բահաթրյանների, Մ. Տեր-Հովհաննիսյանի ձեռագրերը, ինչպես նաև Հարություն Թավրիզյանի՝ Շուշու խոսվածքով Մոսկվայում գրառած հեքիաթներն ու այլ բանահավաքների որոշ գրառումներ պահվում են ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության եւ ազգագրության ինստիտուտի բանահյուսական արխիվի Տ. Նավասարդյանի ֆոնդում:

Այս շրջանում լայն տարածում է ստանում երգիծական ժանրի ստեղծագործությունների հավաքումը: Գալուստ Շերմազանյանը առաջին անգամ հավաքում եւ հրատարակում է Արցախի նշանավոր զվարճախոս

¹ «Մշակ», 1882, N 4, 222, 1883, N 79, 1884, N 10, 1890, N 109

² Նավասարդյան Տ., Հայ ժողովրդական հեքիաթներ, պրակ 8, 9, 10, Թիֆլիս, 1894, 1902, 1903

³ Հայ ժողովրդական հեքիաթներ, հ. 6, Երևան, 1973

⁴ Նավասարդյան Տ., Հայ ժողովրդական հեքիաթներ, պրակ 1, Վաղարշապատ, 1882

⁵ Գրիգորյան Ռ., Հայ ժողովրդական մանկական երգեր ու խաղերգեր, Երևան, 1970, Հայ ժողովրդական հեքիաթներ, հ. 6, Երևան, 1973

Պըլը-Պուղու, ինչպես նաև Արցախում ապրած եւ գործած պատմական որոշ դեմքերի ու դեպքերի շուրջ ստեղծված գրույցները¹, որոնք հեղինակի կողմից ենթարկվել են որոշակի մշակման եւ չունեն գրառման հանգամանքների վերաբերյալ անհրաժեշտ տեղեկություններ: Հեղինակը մինչև այդ տպագրել էր նաև «Ասրի բեգ և Գիքի» պիեսը², այն համարելով Ղարաբաղի բարբառով գրված, բայց իրականում ե՛ւ գրվածքի լեզուն, ե՛ւ բացատրությունները կիսագրական են, եղած բարբառայինն էլ՝ ավելի շուտ Ջուղայի բարբառով³:

Արցախի բանահյուսության հավաքման ու հրատարակման գործում նշանակալից է Մակար Բարխուդարյանի դերը: Քաջատեղյակ լինելով մայրենի բարբառին եւ շրջելով պատմական Արցախը՝ նա գրառել է տարբեր ժանրերի նմուշներ, հատկապես ավանդություններ, գրույցներ, առած-ասացվածքներ, հանելուկներ՝ դրանք ամփոփելով «*Բարոյական, առածներ*» ժողովածուում⁴: 1883 թվականին հրատարակվում է նրա «*Պըլը Պուղի*» ժողովածուն, որն ընդգրկում է զվարճախոսի շուրջը ստեղծված բանահյուսությունը⁵: Ժողովածուն ունի առաջաբան, որտեղ ներկայացվում է Պըլը-Պուղու կենսագրությունը, ինչպես նաև քերականական ծանոթագրություններ եւ բառարան: Միաժամանակ Բարխուդարյանը բարբառով գրել է նաև գեղարվեստական ստեղծագործություններ⁶: Նշանավոր է նրա «*Արցախ*» պատմագիտական աշխատությունը⁷, որը ներառում է բանահյուսական որոշ նմուշներ:

Արցախյան բառուբանով հարուստ ֆելիետոններով ասպարեզ եկավ Կոնստանդին Մելիք-Շահնագարյանը՝ Տմբլաչի Խաչանը: 1900-1901թթ. Բաքվում⁸, ապա 1907 և 1908թթ. Վաղարշապատում⁹ հրատարակվեցին

¹ Շերմագանեանց Գ., Անեկդոտներ, գուարճալի գրոյցներ, համառոտ դեպքեր եւ առակներ մեծ մասամբ ազգային կենսից առած, Թիֆլիս, 1878

² Շերմագանեանց Գ., Ասրի բեգ եւ Գիքի, «Կռունկ Հայոց աշխարհին», Թիֆլիս, 1862, 1863

³ Դավթյան Կ., Լեռնային Ղարաբաղի բարբառային քարտեզը, Երեւան, 1966, էջ 8

⁴ Բարխուդարեանց Գ., Բարոյական առածներ, Թիֆլիս, 1898 (Մ. Բարխուդարյանը եւ Գ. Բարխուդարյանը նույն անձն են)

⁵ Բարխուդարեանց Մ., Պըլը Պուղի, Թիֆլիս, 1883

⁶ Բարխուդարեանց Գ., Արագը տարին կտարի, Շուշի, 1883, Չոբանն ու նշանածը, Թիֆլիս, 1896, Միրզա եւ Աննա, Ջմրտնիա, 1876

⁷ Բարխուդարեանց Մ., Արցախ, Բագու, 1895

⁸ Մելիք-Շահնագարեանց Կ. (Տմբլաչի Խաչան), Ջուռնա-Տմբլա, հ. 1-3, Բաքու, 1900-1901

⁹ Մելիք-Շահնագարեանց Կ. (Տմբլաչի Խաչան), Ջուռնա-Տմբլա, գիրք Ա-Բ, Վաղարշապատ, 1907-1908

նրա «*Ձուռսա-Տմբլա*» ժողովածուի գրքերը, որտեղ ամփոփված են հեղինակի՝ 1879-1907թթ. «*Նոր Դար*» եւ այլ թերթերում տպագրած ֆելիետոնները, եւ որոնք, քաղված լինելով Շուշու ընտանեկան ու հասարակական կյանքից, որոշակի աշխուժություն են առաջացնում հայ պատմագագրական շրջանակներում եւ խթանում բանահավաքչական աշխատանքները: «*Բ*» գրքի վերջում հեղինակը տվել է քերականական ծանոթագրություններ եւ դժվարիմաց բառերի բացատրություններ:

Լինելով բնիկ շուշեցի, ուսանելով Շուշու թեմական դպրոցում, Էջմիածնի Գեորգյան ճեմարանում եւ ապա բարձրագույն կրթություն ստանալով Ֆրանսիայում՝ մասնագիտությամբ գյուղատնտես Կ. Սելիք-Շահնագարյանը իր ողջ կյանքում գրառում է ժողովրդական բանահյուսության տարբեր ժանրերի նյութեր¹, որոնց մի մասը հրատարակվում է², իսկ ամբողջ հավաքածուն պահվում է ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության եւ ազգագրության ինստիտուտի բանահյուսության արխիվում եւ Ե. Չարենցի անվան գրականության ու արվեստի թանգարանի՝ հեղինակի անունը կրող ֆոնդում:

19-րդ դարի երկրորդ կեսերին Շուշին դարձել էր գիտամշակութային, ժողովրդագիտական նյութերի հավաքման ու հրատարակման խոշոր կենտրոն³, որտեղ ապրում եւ գործում էին բազմաթիվ նշանավոր մտավորականներ: Եվ պատահական չէ, որ հենց այստեղ հայ ազգագրության մեծ երախտավոր Երվանդ Լալայանը 1895թ. հիմնադրեց «*Ազգագրական հանդեսը*», որտեղ ազգագրական եւ տեղագրական նյութերը ներկայացվում էին բանահյուսականի հետ միասին⁴՝ ընդգրկելով հատկապես ավանդություններ, առած-ասացվածքներ, անեծք-օրհնանքներ, երգեր եւ

¹ Հայրապետյան Թ, Կոնստանդին Սելիք-Շահնագարյան (Տմբլաչի Խաչան). Կյանքն ու գործը, «Հայ ազգագրություն եւ բանահյուսություն», հ. 24, Երեւան, 2007, գլուխ 5

² Սելիք-Շահնագարեանց Կ., Առակներ Ղարաբաղի բարբառով, «Հանդէս ամսօրեայ», Վիեննա, 1930, 1931, Հանելուկներ Ղարաբաղի լեզուով «Հանդէս ամսօրեայ», Վիեննա, 1930, Ղարաբաղի բարբերեն, «Հանդէս ամսօրեայ», Վիեննա, 1928, Ղըլըջէ կնանոց պընը-փեշակը, Թիֆլիս, 1882, Շոշվա դալին խերն ու շառը, Թիֆլիս, 1887, Ղանալանյան Ա., Առածանի, Երեւան, 1960, Հայրությունյան Ա., Հայ ժողովրդական հանելուկներ, Երեւան, 1965, Հայ ժողովրդական հեքիաթներ, հ. 6, Երեւան, 1973

³ Խենյան Է., ժողովրդագիտական նյութերի հավաքման ու հրատարակման պատկերը Շուշի քաղաքում (XIX դարի 60-ական թվականներից մինչեւ XX դարի 60-ական թվականները), «Շուշին հայոց քաղաքակրթության օրրան» գիտաժողովի հոդվածներ, Երեւան, 2007

⁴ Մարգարյան Ա., Արցախի ազգագրությունը, բանահյուսությունը և բարբառը «Ազգագրական հանդեսի» էջերում, «ԱրՊՀ գիտական տեղեկագիր», Ստեփանակերտ, 2017, էջ 59-66

այլ նմուշներ: Հանդեսի հրատարակչությունը Թիֆլիս տեղափոխվելուց հետո էլ այնտեղ շարունակվում էր արցախյան ժողովրդագիտական նյութերի տպագրումը: Հանդեսում է տպագրվել նաև Ե. Լալայանի նշանավոր «Վարանդա» աշխատությունը¹, որը հազեցած է բանահյուսական նյութերով՝ հատկապես ավանդություններով²:

19-րդ դարի վերջին եւ 20-րդ դարի սկզբին առանձին ուշադրություն է դարձվում Արցախի քնարական բանահյուսությանը: 1895թ. Խաչիկ Դադյանը՝ Վարանդայի Վերին Թաղավարդ գյուղից, լույս է ընծայում «Ղարաբաղի ժողովրդական ջրօրհնեաց երգերից» խորագրով մի շարք՝ արժեքավոր ծանոթագրություններով³, իսկ 1908- 1910թթ. «Ազգագրական հանդեսի» տարբեր գրքերում Ա. Դադյանի հետ տպագրում 1885-1903թթ. Վարանդայի տարբեր գյուղերում գրառած խաղիկները՝ հակիրճ ծանոթագրություններով եւ բարբառային բառերի բացատրությամբ⁴: Խ. Դադյանը 1878-1920 թվականներին Արցախի տարբեր բնակավայրերից հավաքել է նաև բանահյուսական այլ նյութեր՝ հեքիաթներ, ավանդություններ, զվարճախոսություններ, աշխատանքային, սգո, օրորոցային, հարսանեկան, մանկական, ծիսական, վիճակի երգեր, խաղերգեր, ծաղրերգեր, հանելուկներ, կենաց-բարեմաղթություններ ևն, որոնք պահվում են ՀՀ ազգային արխիվի՝ հեղինակի անունը կրող ֆոնդում (N 319):

20-րդ դարի սկզբին նվազում է հետաքրքրությունը դեպի բանահյուսությունը՝ կապված քաղաքական բարդ իրավիճակի հետ: Այս շրջանում բանահավաքչական աշխատանքներ է ծավալում Սարգիս Իսրայելյանը՝ Վարանդայի Նախիջեանիկ գյուղից: Նա ոչ միայն Արցախի, այլև Շամշադինի եւ Զանգեզուրի տարբեր բնակավայրերից գրառում է հեքիաթներ, ավանդություններ, զրույցներ, մանրապատումներ, երգեր, խաղիկներ եւ այլ ժանրերի ստեղծագործություններ, կազմում բարբառային բառերի

¹ Լալայան Ե., Վարանդա. նյութեր ապագայ ուսումնասիրության համար, «Ազգագրական հանդես», գիրք Բ, Թիֆլիս, 1897, Վարանդա. Նշանավոր տօներ, «Ազգագրական հանդես», գիրք Գ., Թիֆլիս, 1898

² Վարդանյան Ա., Վարանդայի բանավոր մշակույթը Երվանդ Լալայանի և նրա թղթակից-բանահավաքների գրառումներում, «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», Երևան, 2015, N 2, էջ 356-367

³ Դադյան Խ., Ղարաբաղի ժողովրդական ջրօրհնեաց երգերից, «Արարատ», Վաղարշապատ, 1895, N 12

⁴ Դադյան Ա., Վարանդայի բանառոր գրականությունից, «Ազգագրական հանդես», գգ. 17, 18, 19, Թիֆլիս, 1908-1910

բացատրական բառարան: Ս. Իսրայելյանի գրառումների մի մասը տպագրվում է առանձին գրքով¹, մի մասը՝ համահավաք ժողովածուներում², որոշներն էլ ձեռագիր վիճակում պահվում են ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության եւ ազգագրության ինստիտուտի բանահյուսական արխիվի՝ հեղինակի անունը կրող ֆոնդում:

20-րդ դարի կեսերին Արցախի բանահյուսության գրառման աշխատանքները նորից աշխուժանում են: Երախտագիտությամբ պետք է հիշել ծննդով շուշեցի, Բաքվի պետական մանկավարժական ինստիտուտի դասախոս Մարգարիտ Գրիգորյան-Սպանդարյանի անունը, որի՝ 1920-60-ական թվականներին Շուշուց եւ Արցախի տարբեր գյուղերից հավաքած նյութերը ամփոփվեցին «*Հայ ժողովրդական հեքիաթներ*»³ եւ «*Լեռնային Ղարաբաղի բանահյուսությունը*»⁴ ժողովածուներում: Սրանցից առաջինում ընդգրկված է 156 հեքիաթ, որ ամբողջությամբ գրի է առել Ս. Գրիգորյանը 1922-56թթ. ընթացքում: Մյուս ժողովածուն աչքի է ընկնում բազմաժանրությամբ՝ ժողովրդական վիճակի երգեր (ջանգյուղումներ), հեքիաթներ, զրույցներ, ավանդություններ, բանաձեւային բանահյուսության նյութեր:

Հեղինակը, երկար տարիներ շրջագայելով պատմական Արցախի Վարանդա, Գյուլիստան, Խաչեն, Դիզակ եւ Ջրաբերդ գավառների բնակավայրերը, եռանդուն ջանասիրությամբ, անձնվեր սիրով ու հմտությամբ է գրի առել բոլոր այդ ստեղծագործությունները: Ժողովածուներին կցված են բացատրական բառարաններ եւ ծանոթագրություններ: Ս.Գրիգորյանի ձեռագրերը ներկայումս պահվում են ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության եւ ազգագրության ինստիտուտի բանահյուսական արխիվում:

1960-70-ական թվականներին Արցախի ժողովրդական բանահյուսությունը հարստացվում է նոր բանահավաքների գրառումներով (Բ. Ղազիյան, Ա. Ղազիյան, Մ. Առաքելյան, Ռ. Ղահրամանյան, Մ. Մխիթարյան, Մ. Օհանջանյան, Լ. Հարությունյան):

¹ Իսրայելյան Ս., *Ղարաբաղի զվարճախոս Պըլըր Պոտլին*, Երեւան, 1956

² Հարությունյան Ս., *Հայ ժողովրդական հաներուկներ*, Երեւան, 1965, *Հայ ժողովրդական հեքիաթներ*, հ. 6, Երեւան, 1973

³ *Հայ ժողովրդական հեքիաթներ*, հ. 5, Երեւան, 1966

⁴ *Լեռնային Ղարաբաղի բանահյուսությունը (գրառումը, բնագրի պատրաստումը եւ ծանոթագրությունները Ս. Գրիգորյան-Սպանդարյանի)*, Երեւան, 1971

ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության եւ ազգագրության ինստիտուտի գիտաշխատող Միքայել Առաքելյանը 1960-ական թվականներին Արցախի տարբեր գյուղերից հավաքում է բանահյուսական բազմաթիվ նյութեր, որոնց մեծ մասը տպագրվում է¹ :

1960թ. Ստեփանակերտում բացվում է ժողովրդական ստեղծագործության մարզային տունը, որի աշխատակիցների՝ մարզի տասնյակ գյուղերից գրառած բազմաթիվ հեքիաթների, առակների, զրույցների, ավանդությունների, առած-ասացվածքների, ժողովրդական խաղիկների եւ այլ ժանրերի նյութերի մի մասը հրատարակվում է²:

1983թ. լույս է տեսնում Ալվարդ Ղազիյանի «Արցախ» խորագրով բանահյուսական ժողովածուն³, որն ամփոփում է հիմնականում հեղինակի եւ Բարխուդար Ղազիյանի կողմից 1966, 1970-78 թթ. ընթացքում Արցախի եւ Շահումյանի շրջանի 25 բնակավայրերից գրառված նյութերը՝ հեքիաթներ, զրույցներ, առակներ, զվարճախոսություններ, ավանդություններ, երգեր, խաղերգեր, մականուններ, առած-ասացվածքներ, անեծք-օրհնանքներ, երդումներ, սպառնալիքներ: Ժողովածուի վերջում կան ծանոթագրություններ եւ բարբառային բառերի բացատրություններ: Ծանոթագրություններում տրվում են բանահյուսական ստեղծագործությունների սերման ու կենցաղավարման հանգամանքները, բանասացների կենսագրական տվյալները, հայացքները, մեկնաբանություններն ու գնահատականները պատմվող նյութի վերաբերյալ, նյութերի գրանցման վայրն ու ժամանակը: Ժողովածուն ունի առաջաբան, որտեղ արժեւորվում են մինչեւ այդ հրատարակված աշխատանքները, ներկայացվում տվյալ ժողովածուն կազմելու հանգամանքները եւ սկզբունքները: Հետաքրքիր է այն փաստը, որ հեքիաթների շարքում զետեղված է նաեւ հայ ժողովրդական էպոսի առաջին ճյուղի մի պատումը՝ «Մանասար նան Բաղդասարը»: Ալվարդ Ղազիյանը բանագետ Սվետլանա Վարդանյանի հետ կազմել է նաեւ «Բաքվի հայոց բանահյուսությունը» ժողովածուն⁴,

¹ Հայ ժողովրդական հեքիաթներ, հ.6,7, Երևան, 1973, 1979

² Նմուշներ Լեռնային Ղարաբաղի ժողովրդական բանահյուսությունից (կազմողներ՝ Մ. Առաքելյան, Բ. Ղահրամանյան), Երևան, 1978

³ Ղազիյան Ա., Արցախ, «Հայ ազգագրություն եւ բանահյուսություն. Նյութեր և ուսումնասիրություններ», հ.15, Երևան, 1983

⁴ Բաքվի հայոց բանահյուսությունը (կազմել, ներածությունը գրել եւ ծանոթագրել են Ա. Ղազիյանը, Ս. Վարդանյանը), Երևան, 2004

որի նյութերի զգալի մասը գրառված է Բաքվում բնակվող արցախցի բանասացներից:

Արցախի բանահյուսության հավաքման գործընթացին նոր թափ հաղորդեց Մարտունու շրջանի Աշան գյուղի վաստակաշատ ուսուցիչ, բանահավաք Լեւոն Հարությունյանի՝ 1991թ. հրատարակած «Նշխարներ Արցախի բանահյուսության» ժողովածուն¹, որտեղ բացի բանահյուսական վերոհիշյալ ժանրերից, հեղինակն ուշադրություն է դարձրել նաև ասույթաբանական բանահյուսության ամենատարբեր տեսակների՝ կենացներ, խրատ, սուգ, ծիսական արտահայտություններ, դարձվածներ, անձնանուններ եւ այլն: Միաժամանակ տրվում են տեղեկություններ ժողովրդական որոշ խաղատեսակների, բուսական եւ կենդանական աշխարհի, ուտեստի, սովորությունների, ծիսական երգերի, պարերի վերաբերյալ: Ընդարձակ առաջաբանում ներկայացվում է արցախյան բանահյուսության էությունը՝ որպես արցախցու հոգու եւ մտքի արտահայտություն: Ժողովածուն ունի բացատրական բառարան եւ ծանոթագրություններ: Բանահյուսական եւ ազգագրական բազմաթիվ նյութեր են ընդգրկված հեղինակի՝ նույն խորագիրը կրող հաջորդ² ու «Կաթնակորեկ»³ ժողովածուներում:

Արցախի տարածքից նյութեր են գրառվել ու հրատարակվել նաև այլ հեղինակների կողմից⁴: Բազմաթիվ նմուշներ են ընդգրկված հայ բանա-

¹ Հարությունյան Լ., *Նշխարներ Արցախի բանահյուսության*, Երևան, 1991

² Հարությունյան Լ., *Նշխարներ Արցախի բանահյուսության*, 2-րդ մաս, *Ստեփանակերտ*, 2004, 3-րդ մաս, *Ստեփանակերտ*, 2007, 4-րդ մաս, *Ստեփանակերտ*, 2009, 5-րդ մաս, *Ստեփանակերտ*, 2011

³ Հարությունյան Լ., *Կաթնակորեկ*, Երևան, 1998

⁴ Ալեքսանյան Ն., *Հայացք ի ներս*, *Ստեփանակերտ*, 1995, Ահյան Մ., *Ծիծաղի հարյուր ակնթարթ*, *Ստեփանակերտ*, 1995, Գրիգորյան Գ., *Մոխրաթաղյան ժայիտներ*, *Ստեփանակերտ*, 1998, Խաչատրյան Ա., *Մեր գյուղի մարդիկ (Արցախյան զվարճապատումներ)*, Երևան, 2014, Հախումեանց Ս., *Առակ ի բարբառ արցախեցուց*, «Արարատ», Ս. Էջմիածին, 1877, թիւ ԺԲ, էջ 460-461, Հայրապետյան Թ., *Երգիւնքան իրեք խնձոր վեր ընգավ ու տասը խրատ*, Երևան, 2014, Հայրապետյան Հ., *Ականջը կանչի*, Պուղի, *Ստեփանակերտ*, 2013, Հայրապետյան Ռ., *Ղարաբաղյան խաղիկներ*, *Ստեփանակերտ*, 2000, Ղահրամանյան Կ., *Վարդուտ գավառի բառ ու բանը*, Երևան, 2011, Ղահրամանյան Ռ., *Առածանի*, *Ստեփանակերտ*, 2003, Արցախյան զվարճախոսություններ, *Ստեփանակերտ*, 2011, Խաղիկներ, *Ստեփանակերտ*, 2005, Ղուկասյան Ս., *Արցախյան պատումներ*, *Ստեփանակերտ*, 2010, Մարկոսյան Ս., *Արցախյան անեկդոտներ*, Երևան, 2004, Պետրոսյան Ս., *Արցախյան առածանի, ասածանի*, *Ստեփանակերտ*, 1999 ևն

հյուսական համահավաք ժողովածուներում¹, ինչպես նաև Արցախի ու նրա տարբեր բնակավայրերի պատմությանը, ազգագրությանը, բարբառին նվիրված և այլ աշխատանքներում²: Ոչ պակաս ուշագրավ են տարբեր արձակագիրների ու բանաստեղծների կողմից կատարված մշակումները³:

Նշված բոլոր բանահավաքների գործունեությունը, անշուշտ, լուրջ ներդրում է Արցախի բանահյուսական ժառանգությունը կորստից փրկելու գործում, սակայն, պետք է ասել, որ նրանք հաճախ են անտեսել Ղարաբաղի բարբառի, հատկապես կոնկրետ խոսվածքների յուրահատկությունները՝ հավաքած նյութերը եւ հրատարակած ժողովածուները բարբառի ուսումնասիրման համար հաճախ դարձնելով ոչ հուսալի աղբյուր⁴: Եվ եթե որոշ աշխատանքներ տպագրվել են գրական կամ ժողովրդախոսակցական լեզվով, ապա մյուսների մեջ էլ ակնհայտ են բարբառային օրինաչափությունների աղավաղումներ, որոնք հանդես են գալիս լեզվական տարբեր մակարդակներում⁵: Հնչյունաբանական մակարդակում բանահավաքները հաճախ են անտեսել քմային ձայնավորների ու բաղաձայների, ը^է, ը^ի երկբարբառակերպերի, գաղտնավանկի ը-ի

¹ Աբելյան Մ., *Ժողովրդական խաղիկներ*, Երևան, 1940, *Հարությունյան Մ., Հայ ժողովրդական հանելուկներ*, Երևան, 1965, *Ղանալանյան Ա., Առածանի*, Երևան, 1960, *Ավանդապատում*, Երևան, 1969, *Карапетян Г., Армянский фольклор*, Москва, 1967, *Забавные и назидательные истории армянского народа*, Москва, 1975, *Հայ ժողովրդական հեքիաթներ*, հ. 6,7, Երևան, 1973, 1979 ևն

² Աբրահամյան Հ., *Քերթ*, Երևան, 2010, *Աղաջանյան Մ., Հաթերք*, *Ստեփանակերտ*, 2012, *Բաբախանեան Ա., Ուխտավորի հիշատակարանը*, *Շուշի*, 1890, *Գալստյան Ա., Հաղթանակ*, *Ստեփանակերտ*, 2000, *Դավթյան Կ., Լեոնային Ղարաբաղի բարբառային քարտեզը*, Երևան, 1966, *Լիսիցյան Ստ., Լեոնային Ղարաբաղի հայերը*(*Ազգագրական ակնարկ*), «Հայ ազգագրություն և բանահյուսություն. Նյութեր և ուսումնասիրություններ», Երևան, 1981, հ. 12, էջ 9-84, *Ղազարյան Խ., Տուվի, Ղահրամանյան Կ., Արցունքոտ ժայիտներ*, հ.2, Երևան, 2006, *Օջախի գիրք. Նշխարներ*, Երևան, 2002, *Պողոսյան Ա., Հաղորդի բարբառը*, Երևան, 1965, *Սարգսյան Ա., Շաղախի ենթաբարբառը Հաղորդի ենթաբարբառի միջավայրում*, *Ստեփանակերտ*, 2009, *Патканов К., Исследование о диалектах армянского языка*, Санкт-Петербург, 1869 ևն

³ *Ավետիսյան Ն., Իմ Պըլը Պուղին*, *Ստեփանակերտ*, 2002, *Բեգլարյան Հ., Կատակում է Պըլը Պուղին*, *Ստեփանակերտ*, 1998, *Գաբրիելյան Գ., Ղարաբաղի հորովել*, *Ստեփանակերտ*, 2003, *Խանգաղյան Ս., Պըլը Պուղի*, Երևան, 1988, *Օվյան Վ., Եվ Պըլը-Պուղին մի առակ պատմեց*, *Ստեփանակերտ*, 1993 ևն

⁴ *Սարգսյան Ա., Տառադարձության կարևորությունը բանահյուսության մեջ*, «Միջազգային գիտա-ժողովի նյութեր. Մերոպ Մաշտոց համալսարան», *Ստեփանակերտ*, 2007, *Սարգսյան Ա., Բարբառային օրինաչափությունների պահպանման կարևորությունը բանահյուսական ժողովածուներում* (*Ղարաբաղի բարբառի օրինակով*), «ԱրՊՀ գիտական տեղեկագիր», *Ստեփանակերտ*, 2012, № 1

⁵ *Սարգսյան Ա., Արցախի բանահյուսության լեզուն*, *Ստեփանակերտ*, 2011, էջ 118

տառադարձումը: Որոշ դեպքերում հանդիպում ենք Ղարաբաղի բարբառին խորթ *Ֆ* բաղաձայնի գործածությանը, հաճախակի են բառասկզբի դիրքում գրաբարյան ձայնեղ պայթականների եւ կիսաշփականների պահպանման դեպքերը, չնայած բարբառում դրանք հիմնականում խլանում են: Բառապաշարային մակարդակում բարբառային օրինաչափությունների աղավաղումները պայմանավորված են բարբառին ոչ հատուկ՝ գրական հայերենի բազմաթիվ բառերի գործածությամբ, ինչպես *անգամ, բոլորովին, գուցե, երիտասարդ, թեկուզ, ձկնորս, սրամիտ*: Քիչ չեն նաեւ քերականական օրինաչափությունների խախտումները. ժողովածուների մեծ մասում նկատելի են բացառական եւ գործիական հոլովածուների, դասական թվականների, օժանդակ բայի եզակի երրորդ դեմքի եւ մի շարք այլ գրականաձեւ կազմություններ: Ընդհանուր առմամբ բոլոր ժողովածուներում անտեսված է բարբառագիտության մեջ ընդունված ուղղագրության միասնական սկզբունքը՝ գրել այնպես, ինչպես արտասանվում է: Նման աղավաղումները, մեր կարծիքով, պայմանավորված են հետեւյալ գործոններով.

1. Բանահավաքները, կարեւորելով բանահյուսական նմուշների բովանդակային կողմը եւ բարբառի գիտական քննումը նպատակ չհամարելով, առաջնորդվել են բանահյուսական ժառանգությունը ընթերցող լայն շրջաններին հասու դարձնելու սկզբունքով: Այդ մասին նշված է որոշ ժողովածուների առաջաբաններում եւ ծանոթագրություններում:

2. Բանահավաքները, բավարար չափով չտիրապետելով տվյալ խոսվածքի նրբություններին, դրանք հարմարեցրել են գրական հայերենի կամ մայրենի խոսվածքի առանձնահատկություններին: Չի բացառվում, որ բազմաթիվ նյութեր գրառվել են վերհիշելով, որի դեպքում գրառողը հանդես է եկել նաեւ որպես բանասաց:

3. Հաճախ նյութը հնչյունաքերականական օրինաչափությունների խախտումներով են ներկայացնում նաեւ բանասացները՝ ձգտելով այն գրականացնել:

4. Որոշ դեպքերում էլ, անշուշտ, խախտումների պատճառները տեխնիկական են՝ պայմանավորված բարբառային տառադարձությամբ նյութերի տպագրության դժվարություններով:

Թերեւս այդ թերությունները հաշվի առնելով է կազմված և հրատարակված տողերիս հեղինակի «Արցախի բանահյուսությունը» ժողովածուն¹, որի մեջ ներառված են նաև հեղինակի նախորդ ժողովածուները²: Ժողովածուի ընդարձակ առաջաբանում ներկայացվում են Արցախի համառոտ պատմությունը, Արցախի բանահյուսության հավաքման, հրատարակման պատմությունը, նյութերի բանագիտական վերլուծությունը, Ղարաբաղի բարբառի հնչունաբանաքերականական օրինաչափությունները: Բուն ժողովածուն, որն ընդգրկում է հեղինակի կողմից 1992-2014թթ. Արցախի Հանրապետության 163 բնակավայրերի հարյուրավոր բանասացներից գրառված բանահյուսական 8078 նմուշ, բաղկացած է երեք բաժնից՝ *Վիպական բանահյուսություն* (1.Հեքիաթներ, 2.Ավանդություններ, 3.Առակներ, 4.Զվարճախոսություններ), *Քնարական բանահյուսություն* (5.Խաղիկներ, 6.Չափածո այլ ստեղծագործություններ), *Սույթաբանական բանահյուսություն* (7.Առած-ասացվածքներ, 8.Անեծքներ, 9.Օրհնանքներ և բարեմաղթանքներ, 10. Հանելուկներ, 11.Գյուղերի և քաղաքների մականուններ, 12.Մարդկանց մականուններ, 13.Շուտասելուկներ, 14.Հանգախաղեր): Բոլոր նյութերը բերվում են առանց բնագրերի փոփոխության՝ բարբառային տառադարձության և յուրաքանչյուր խոսվածքի առանձնահատկությունների խիստ պահպանմամբ, չնայած հարկ է նշել, որ երբեմն նույն բնակավայրի տարբեր բանասացների, անգամ նույն բանասացի հաղորդած տարբեր նյութերում երբեմն նկատվում են արտասանական զուգաձեւություններ:

Ժողովածուին կցված են նյութերի գրառման հանգամանքներն ու բանասացների կենսագրական տվյալները բացահայտող ծանոթագրություններ, ընդարձակ բառարան, անձնանունների, տեղանունների, նյութերն ըստ Ղարաբաղի բարբառի խոսվածքների ներկայացնող, տպագիր ու ձեռագիր աղբյուրների ցանկեր, ռուսերեն և անգլերեն լեզուներով անփոփոմներ: Հեղինակը կազմել ու հրատարակել է նաև Արցախի

¹ Մարգարյան Ա., *Արցախի բանահյուսությունը*, Երևան, 2015

² Մարգարյան Ա., *Արցախյան հանելուկներ*, *Ստեփանակերտ*, 2002, *Արցախյան ավանդություններ*, *Ստեփանակերտ*, 2007, *Արցախի բանաձեւային բանահյուսությունը*, *Ստեփանակերտ*, 2009, *Արցախյան առակներ*, *Ստեփանակերտ*, 2011, *Արցախյան զվարճախոսություններ*, *Ստեփանակերտ*, 2014

բանահյուսության գրառման և ուսումնասիրության մատենագիտությունը¹, որտեղ ներկայացրել է Արցախի բանահյուսությանը լիովին կամ մասնակիորեն առնչվող տպագիր և ձեռագիր աշխատանքների ու նյութերի հնարավորինս ամբողջական ցանկերը՝ յուրաքանչյուր նյութի ամփոփ նկարագրությամբ:

Բանահյուսական նյութերի գրառմանն ու հրատարակմանը զուգընթաց տարբեր ժամանակներում հրատարակվել են նաև գիտական ուսումնասիրություններ: Արցախի բանահյուսության և առանձին ժանրերի վերաբերյալ բանագիտական աշխատանքներ, գրախոսություններ են հրատարակել Ա. Աթայանը², Ռ. Աթայանը³, Մ. Առաքելյանը⁴, Է. Բաղդասարյանը⁵, Մ. Գրիգորյան-Սպանդարյանը⁶, Է. Խելյանը⁷, Ժ. Խուրշուղյանը⁸,

¹ Սարգսյան Ա., Մատենագիտություն Արցախի բանահյուսության գրառման և ուսումնասիրության, Երևան, 2019

² Աթայան Ա., Արցախի բանահյուսության հինգ նշխարները, «Մերոպ մաշտոց համալսարան. Լրատու», Ստեփանակերտ, 2013, N1, էջ 172-180, Ժողովրդական մանրապատում ստեղծագործությունները Լ. Հարությունյանի «Նշխարներ Արցախի բանահյուսության» ժողովածուներում, «ԱրՊՀ. Հայագիտական ուսումնասիրություններ», Ստեփանակերտ, 2014, էջ 150-165, Լ. Հարությունյանի «Նշխարներ...»-ի հեքիաթային աշխարհը, «Մերոպ Մաշտոց համալսարանի լրատու», Երևան, 2016, էջ 261-269,

³ Աթայան Ռ., Ղարաբաղի հորովելները Կոմիտասի գրառումներում, «Սովետական Հայաստան», Երևան, 1988, N 7, էջ 29-30,

⁴ Առաքելյան Մ., Օսմանյան արշավանքների արձագանքները Լեռնային Ղարաբաղի ավանդություններում, «Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի 1974-1975թթ. ազգագրական-բանահյուսական դաշտային աշխատանքների նվիրված գիտական նստաշրջանի թեզիսներ, դեկտեմբերի 23-24, 1976», Երևան, 1976, էջ 18-19, Լեռնային Ղարաբաղի բանահյուսությունը, «Սովետական Ղարաբաղ», Ստեփանակերտ, 1987, 30 սեպտեմբերի, Հայտնաբերել և գրի առնել ժողովրդական ավանդությունները, «Սովետական Ղարաբաղ», Ստեփանակերտ, 1988, 22 հունվարի,

⁵ Բաղդասարյան Է., Արցախյան բանահյուսական արվեստի գնահատության փորձ, «Բաներ Երևանի համալսարանի», Երևան, 1993, N2, էջ 187-192, Էթնոմանկավարժության գաղափարները արցախահայ բանահյուսության մեջ, «Կանթեղ», Երևան, 2007, N2, էջ 227-233

⁶ Գրիգորյան-Սպանդարյան Մ., Ղարաբաղի հեքիաթները, «Սովետական Ղարաբաղ», Ստեփանակերտ, 1973, 31 օգոստոսի, Ղարաբաղի ջանգոլումները, «Սովետական Ղարաբաղ», Ստեփանակերտ, 1973, 31 մայիսի

⁷ Խելյան Է., Արմեն Սարգսյան, Արցախի բանահյուսությունը, «Էջմիածին», Ս. Էջմիածին, 2016, օգոստոս, էջ 167-170, Ժողովրդագիտական նյութերի հավաքման ու հրատարակման պատկերը Շուշի քաղաքում (XIX դարի 60-ական թվականներից մինչև XX դարի 60-ական թվականները, «Շուշին հայոց քաղաքակրթության օրրան. Շուշիի ազատագրման 15-րդ տարեդարձին նվիրված գիտա-ժողովի նյութեր», Երևան, 2007, էջ 335-351, Պատմական անձանց փիլիսոփայական կերպավորումը Արցախի բանահյուսության մեջ, «Լ.Ղ. Անցյալը, ներկան, ապագան, Միջազգային գիտաժողով. Ջեկուցումների հիմնադրություններ, հունիսի 21-24, 2006թ., Ստեփանակերտ», Երևան, 2007, էջ 325-336

⁸ Խուրշուղյան Ժ., Մարտակերտի շրջանի բանահյուսությունը (ըստ 1972-79թթ. գործուղման արդյունքների), «1978-1979թթ. ազգագրական և բանահյուսական դաշտային հետազոտությունների արդյունքները: Ջեկուցումների թեզիսներ, մայիսի 5-7, 1980», Երևան, 1980, էջ 41-43

Ա. Կալաշնը¹, Թ. Հայրապետյանը², Ա. Ղազիյանը³, Լ. Մարգարյանը⁴,
Ռ. Նահապետյանը⁵, Ա. Սարգսյանը⁶, Վ. Սվազյանը⁷, Ս. Վարդանյանը⁸,

¹ Калашев А., Вардавар (сел. Чайкенд, Елисаветпольской губернии, Шушинского уезда, «Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа», вып. восемнадцатый, Тифлис, 1894, отд. второй, с.1-36

² Հայրապետյան Թ., Առասպելական տարրերը Բահաթրյանների գրառած հրաշապատում հեքիաթներում (Շուշի, XIX դարի երկրորդ կես), «Շուշին հայկական մշակույթի օջախ. Հայկական գրաստության 500-ամյակին նվիրված միջազգային գիտական կոնֆերանսի զեկուցումներ», Շուշի, 2014, էջ 107-116, Ծիսառասպելական տարրերը Ղարաբաղում կենցաղավարող հրաշապատում հեքիաթներում՝ ըստ 2006-2008թթ. գրառած նյութերի (համեմատական ուսումնասիրություն), «Կրթությունը և գիտությունը Արցախում», Երևան, 2008, N3-4, էջ 31-39, Կոնստանդին Մելիք-Շահնագարյան. Կյանքն ու գործը, «Հայ ազգագրություն և բանահյուսություն. Նյութեր և ուսումնասիրություններ», Երևան, 2007, հ. 24, էջ 7-119, Ղարաբաղի զվարճախոս Պըլ Պուղին (ըստ 1991-2015թթ. Արցախում գրառած նյութերի), «ԱրՊՀ. Գիտական ընթերցումներ (հոդվածների ժողովածու)», Ստեփանակերտ, 2016, պրակ II, էջ 142-146,

³ Ղազիյան Ա., Ազատամարտի արտացոլումը Ղարաբաղի ժողովրդական բանահյուսության մեջ, «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», Երևան, 1996, N3, էջ 135-145, Լեոնային Ղարաբաղի բանահյուսությունը 1970-1973թթ. գրառումների հիման վրա, «Պատմաբանասիրական հանդես», Երևան, 1974, N4, էջ 235-241, Խաչիկ Օ. Վարդապետ Ղաղեանի ժողովրդագիտական-բանահավաքական գործունեությունը, «Հանդես ամսօրեայ», Վիեննա, 1999, N1-12, էջ 387-402, Ղարաբաղի բանահյուսության գրառման, հրատարակման պատմություն, «ԼՂՀ. Անցյալը, ներկան, ապագան, Միջազգային գիտաժողով. Ձեկուցումների հիմնադրույթներ, հունիսի 21-24, 2006թ., Ստեփանակերտ», Երևան, 2007, էջ 378-387, Ղարաբաղի զվարճախոս Պըլ Պուղին, «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», Երևան, 1978, N9, էջ 60-69, Устное народно-поэтическое творчество Арцаха (обзор), «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», Երևան, 1990, N7, էջ 27-36

⁴ Մարգարյան Լ., Ռուս-ղարաբաղյան փոխհարաբերությունները Արցախի բանահյուսության մեջ, «Մեքրոպ Մաշտոց համալսարան. Լրատու», Ստեփանակերտ, 2011, էջ 130-136

⁵ Նահապետյան Ռ., Արմեն Սարգսյան. «Արցախի բանահյուսությունը», Երևան, 2015, 747 էջ (գրախոսություն), «Կրթությունը և գիտությունը Արցախում», Երևան, 2017, N3-4, էջ 135-137

⁶ Սարգսյան Ա., Առած-ասացուածքները, անէծք-օրհնանքները և հանելուկները Արցախի բանահիւսութեան մէջ, «Հայկազեան հայագիտական հանդես», Պէրյուք, 2014, էջ 389-402, Արցախի ազգագրությունը, բանահյուսությունը և բարբառը «Ազգագրական հանդեսի» էջերում, «ԱրՊՀ գիտական տեղեկագիր», Ստեփանակերտ, 2017, էջ 59-66, Արցախյան ավանդությունների ժանրային և իմաստային առանձնահատկությունները, «ԱրՊՀ. Հայագիտական հանդես», Ստեփանակերտ, 2010, էջ 156-173, Արցախյան ժողովրդական խաղիկները և նրանց լեզվական արվեստը, «ԱրՊՀ գիտական տեղեկագիր», Ստեփանակերտ, 2003, N1-2, էջ 152-158,

⁷ Սվազյան Վ., Արցախյան բանահյուսությունն իմ ժողովրդագիտական գործունեության ոլորտում, «ԼՂՀ. Անցյալը, ներկան, ապագան, Միջազգային գիտաժողով. Ձեկուցումների հիմնադրույթներ, հունիսի 21-24, Ստեփանակերտ», Երևան, 2007, էջ 474-487

⁸ Վարդանյան Ս., Արմեն Սարգսյան. Արցախի բանահյուսությունը, Երևան, Էդիթ Պրինտ, 2015, 748 էջ, «Պատմաբանասիրական հանդես», Երևան, 2017, N1, էջ 238-241, Բանահյուսական նյութերի կենցաղավարումը Շուշիի շրջանում (Ըստ 1970թ. Ղաշտային նյութերի), «Շուշին հայոց քաղաքակրթության օրրան. Շուշիի ազատագրման 15-րդ տարեդարձին նվիրված գիտաժողովի նյութեր», Երևան, 2007, էջ էջ 351-359, Բանահյուսական նյութեր Լեոնային Ղարաբաղից, «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», Երևան, 1971, N8, էջ 88-93, Ժողովրդական բանահյուսության դրսևորումները Արցախյան ազատամարտում, «ԼՂՀ. Անցյալը, ներկան, ապագան, Միջազգային գիտաժողով. Ձեկուցումների հիմնադրույթներ, հունիսի 21-24, 2006թ., Ստեփանակերտ», Երևան, 2007, էջ 151-152, Պաշտամունքային տարրերը «Ալեյույայի» արցախյան տարբերակներում, «Պատմաբանասիրական հանդես», Երևան, 2002, N2, էջ 148-156

Ա. Փաշայանը¹ և ուրիշներ:

Հիշատակության արժանի է նաև Լուսինե Մարգարյանի ուսումնասիրությունը², որտեղ հանգամանորեն ներկայացվում են Արցախի բանահյուսության հնչյունական համակարգը, բառապաշարի շերտերը, բառիմաստային առանձնահատկությունները, հոմանիշության, խոսքի մասերի և նրանց քերականական կարգերի դրսևորումները, շարահյուսական որոշ յուրահատկություններ, տարբեր ժանրերի ոճական առանձնահատկությունները, գրականացման երևույթը և այն խթանող գործոնները, պայմաններն ու պատճառները:

Մրանցով չեն սպառվում Արցախի բանահյուսությանը վերաբերող և առնչվող տպագիր և ձեռագիր ժողովածուները, ուսումնասիրություններն ու նյութերը, որոնց թիվն իրականում ավելի մեծ է³:

*Արմեն Յուրիկի Մարգարյան,
բ.գ.թ., դոցենտ, ԼՂՀ գիտության վաստակավոր գործիչ*

¹ Փաշայան Ա., Պըլը Պուդին հայ մշակույթի պատմության էջերում, Ստեփանակերտ, 2010

² Մարգարյան Լ., Արցախի բանահյուսության լեզուն, Ստեփանակերտ, 2011

³ Ամբողջական ցանկը տե՛ս Մարգարյան Ա., Մատենագիտություն Արցախի բանահյուսության գրառման և ուսումնասիրության, Երևան, 2019, էջ 51-118

ՀԵՔԻԱԹՆԵՐ

1. ՎԸԵՍԿԵ ԽԸՆՁՈՐԸ

Ինձում ա, չինձում մին թաքավեր: Էտ թաքավերին ինձում ա իրեք տղղա, իրեքըն էլ մինը մինան դանշանց, մինը մինան դոչչադ, ամմա պուճուր տղղան լոխճան դոչչադըն ա ինձում, համ էլ լոխճան խելուներ:

Ըտրանց ինձում ա մին գյոլլո բադ: Բադ, հի՛նչ բա՛դ, վրեր աշխարքիս ամմեն ջուռա պըտուդ ըտրա մաչին կար, աշխարքիս ամմեն ջուռա ծաղիկնին ըտրեդ փըսնում ար, վրետը տամ չորս դոլին: Նախշուն-նախշուն, ոճանց-ոճանց ծըտերը ծլվըլում ին, ձրանց քախճըր ծենավը մարթի սըերտ փառավը՛րըմ:

Ամմա էտ գյոլլո բադին մաչին լոխճան կյեդեցիկը, լոխճան դանշանցը մին վրեսկե խընձորի ծառ ար: Մին թըման՛շմ, մին պատիժ պըեն, մին արման՛ք... էտ խընձորին ծառը վրեր ծաղկըմ չա՛ր, ձրան պեց կյանմձը նան սըպտըկոնանց ծաղիկներավը վրետը աշխարքըս օնըմ ար... Մարթ ասըմ ար օտիմ վրեչ, խըմիմ վրեչ, էտ խընձորին ծաղկին վրետը քաշիմ... Ամմա դե հի՛նչ կանիս, վրեր էտ խընձորնին հըսնըմ ար մըեժ-մըեժ, դանշանց, պըծըպածին տալիս, ինքն էլ վրեսկե, խնձորներավ լըցնըմ, քըշերը կյամ ին, կյուղանըմ, էլ թողըմ չին, թա տանը մինն էլ ա, տըեսնա: Վրեչ թա մինանկ թաքավերը, լիան էն խըեղճ բաղվանչին, վրեր պահալ ա, մըծըցրալ, մինը տըեսնա: Իտի ամմեն տարի կյամ ին, կյուղանըմ:

Վերչը մին օր թաքավերը կանչըմ ա տըողորը ձրան կոշտը, ասըմ. - Ա՛ խոխերք, ա՛ ասլանի ճըտեր բալեք, ախեր իստի պըեն չի ինիլ, վրեր ամմեն տարի կյան մըեր բադին վրեսկե խընձորը քադին, տանին: Յըեկեքյ մին թահր անինք, մին պըեն անինք, էլ թողինք վրեչ, վրեր կյան կյուղանան:

Մըեժ տղղան ասըմ ա. - Ա՛ հանր, մուկ էլ ընք մանթալ մընացալ, մըեր անըմին հետի էլ չի լավ, թող էս քըշեր յըես քյինիմ դարավուլ կենամ, տըեսնամ, էտ հո՛ւ վա կյամ մըեր վրեսկե խընձորը տանըմ:

Էն մին դձլան միշնակ տղղան ասըմ ա. - Հազըր յըես կքյինիմ իլի՛:

Պուճուրըն էլ թա. - Չե, յըես կըքյինիմ, խե՛, յըես ծըզանա, պակա՛ս ը՛մ:

Թաքավերն ասըմ ա. - Թող ծըեր մըեժ ախպերը քյինի՛, տուք կացեք:

Մըեժ ախպերը ձրան գենքը-զըահը կապըմ ա, ձրոկոյոնատեմ քընըմ

բաղըմը էտ վըսկէ խընձորին տակին դարավուլ քաշըմ, վըեր կյողին փըռնի, մըէչան էրկու անի՛: Քըշերը ամառնան քըշեր ա ինձում, էրգինքը ասթխերավ լի՛ քյը, ծըլծըլը՛մ, սարերան հով ա կյամ ծառերը ըրորըմ, ասիս լիմ ասըմ ըն. «Քո՛ն իլ, ա՛ տըղա, քո՛ն իլ»: Ամմա թաքավերին մըեծ տըղան քոն չի ինձում: Անց ա կըենըմ մին խիլլմ վախտ, վախտը վեշ մին պըենի էշըմ չի, անց ա կըենըմ, տըեսնըմ ա քըշերվա կեսը: Քըշերվա կեսանը տըենը թաքավերին մըեծ տըղին քոնը տանըմ ա: Հիշքան օզըմ ա քոն չինի, էլիս անմալ չի կյամ, տա քընավ ա ընցնըմ:

Ուռութանա էր ա կըենըմ, տըեսնըմ վըեսկէ խընձորան մին խիլլմ քաղած, տարած:

Հըմընչիլավ, իրեսը սըեվ, քյընըմ ա հորը կոշտը, ասըմ. -Ա՛ հմը, պա ասեղ չը՛ս, քըշերվա կեսին քընավ ըմ ընցալ, եկալ ըն խընձորը քաղալ, տարալ:

Հմըը կըզնըվըմ ա, ասըմ. - Դե, քյինա աշկաս հեռու, քյըզանա պըեն չի տոնս կյալ, լիմ մըեծ-մըեծ խոսըմ ըս, քյըեզ թմրիփ անըմ, անըմըտ կա, ըմանըմըտ չիկա՛ ...

Էն մին քըշերը միշնակ տըղին ա դարկըմ, վըեր վըեսկէ խընձորին դարավուլ քաշի:

Միշնակ տըղան ո՛ւրան զենքերը յոր ա օնըմ, քյընըմ: Քըշերը գով, ծառերը ըրորվըմ, ասթխերը թա մըեծ, թա պուճո՛ւր լոխ տոնս եկած, վարթերին վըեստը ընդդերք ընգած, բո՛ւլբո՛ւլը յըերքըմ... Էտ տըղան միջն քըշերին կեսը կանանչ խուտերըմը թեք ընգած էրգյինքին ա էշըմ, ամմա կես քըշերանը էտը քոնը տանըմ ա, հիշքան օզըմ ա, թա քոն չինի, կարըմ չի, աշկերը ինքյը-ինքյը հով ա կյա՛մ...

Ուռութանա վըեր էր ա կըենըմ, տըեսնըմ ա էլիս եկած, մին խիլլմ խընձոր քաղած:

Տա մըտածըմ ա, թա հո՛ւնց քյինի ո՛ւրան հորը իրեսին էշի, համութ ա, մին էլ ճարը կըտրած քյընըմ ա, հորըն ասըմ, - Ա՛ հմը, դե ինձ հինչ օզըմ ըս ըրա, հինչ պատիժ օզըմ ըս տո, կես քըշերին քոնըս տարալ ա, կըրեցալ չըմ ինձ պահիմ, դե կըներիս:

Հմըը կըզնըվըմ ա, ասըմ, - Տու նան քու մըեծ ախպերըտ լիմ մին ըք, ճոխտըտ էլ թո՛ւնի հարա՛յ ըք, դե համոթ ծըեզ հետի, դե տու վէլ աշկաս կորի... Մըղափուն էն հաց, վըեր տուք ըք կըերա՛լ...

Էն մին դոնըմըն էլ թաքավերին պուճուր տըղան ա քյընըմ դարավուլ քաշըմ, էլիա ուրան գենքը-գրահը եր կալած: Քյնըմ ա թուշ, էտ ծառին քըշտի մին քուլի տակի խե՞լմվ կանանչ խոտ կար, ընդեղ պըրանվըմ: Քըշեր, հի՞նչ քըշե՛ր, ասթխերը կըթկաթըմ օքրստոսի քըշե՛ր, երգյինքը ծիր-կաթին կյոտեն կապած, լոսնընգյան սարին քըմական տոնս կյալիս, հունցու մին թմզմ հարս, գյարդակին քըմական տոնս կյալիս, ուրան լոսին տակին ծառերին տիրենին փլըստրատին տալիս, մոք-փոկընդմ կըշե՛ր, հովը մին դուլան ա քոն պըրերմ, ծաղիկնըերին վըետը՝ մին դուլան:

Կես քըշերը վըեր անց ա կենըմ, թաքավերին պուճուր տըղին քոնը տանըմ ա: Հիշքան անըմ ա վըեր քոն չընի, էլիա քոնը տանըմ ա: Տա տենակը ջուբան հանըմ ա, մաննը կըտըրմ, յրան աղ ածըմ, վըեր հըետան քոնը տանե վըեչ: Մին էլ ա տըեսնըմ, վըեր մինը թըմփթըմփալավ, գըմփգըմփալավ, դըղըրդալավ, մըրթմըրթալմվ էս ա կյամ ա: Եշըմ ա տըեսնըմ մին մըեծ, օխտը կըլխանե դո՞վ ա, կյամ ա, թա վըեսկե խընձոնին կյուղանա:

Էտ տըղան եր ա թըռչըմ տըեղան, թորավը թըխըմ, չորս կըլոխը կըտըրըմ, մընըմ ա իրեք կըլոխը: Էտ դո՞վը փախչըմ ա, քյընըմ:

Թաքավերին պուճուր տըղան վախըմ չի, ըտրա հըետան քյընըմ ա, մին գյմհ հետքը կուրցունում ա, ամմա մին էլ ճարըմ ա, անին կըթկաթած տըեղերավը քյընըմ ա, տըեսնըմ, էտ դո՞վը նի մըտավ մին խոր վըեր: Թաքավերին տըղան էտ ա տըետնըմ ուրանց բաղը, վըեսկե խընձոնին հըվաքըմ, պերըմ ուրանց պալատը:

Թաքավերը տըեսնըմ ա, ուրխանըմ, տըղին իրեսան պաչըմ, ասըմ.- Շատ ապրիս, բալաս, թա իմ թախտըս ավաղ անիս, տու յըս ընելու, մընացածը մին կապեկ չմժին:

Էքյսը ըխպըրքըյ-ըխպերքըյ հըվաքըմ ըն, վըեր քյինին դո՞վին ըսպանին: Ընդրանք ուրանց նըհետ պաշար, գենք-գըրահ, քյանդիր, տեստեն ըն յոր օնըմ, քյընըմ:

Էլիա ճընապարին վըեղին յրան անին կաթերին եշիլմվ քյընըմ ըն, քյընըմ, հըսնըմ էտ խոր վերին:

Մըեծ ախպերն ասըմ ա. - Առաչ ինձ կախ տվիք:

Մըեծ ախպորը մըեշկան քյանդիր ըն կապըմ, կախ տամ: Հմլմ վըերին կեսին հըսած վըեչ, տա ճըղճըղոց ա տամ, թա. - Էրվեցի՛, էրվեցի՛ տուս

պրերիք, տոնս պրերի՛ք:

Ախպերքը տոնս ըն պրերըմ:

Ընդրանս ետը միշնանկ ախպորը մըեշկան ըն կապըմ, վրերին մըեչան կախ տամ: Հանն վրերին կեսը հըսած վըեչ, բըղբըղոց ա տամ. - Վա՛յ, հարա՛յ, էրվեցի՛, էրվեցի՛, տոնս պրերիք, շուտ ըրի՛ք վա՛յ էրվեցի՛:

Ախպերքը տոնս ըն պրերըմ: Նոբաթը կյամ ա պուճուր ախպորը: Պուճուր ախպերը ասըմ ա. - Հիշքան յըես ասիմ՝ էրվեցի՛, էրվեցի՛, ինձ տոնս չօնիք:

Պրերըմ ըն քաննիքը ընտրա մըեշկան պենդ կապըմ, կախ տամ: Հանն վրերին կեսին չըհըսած, տա ծենս տամ. - Վա՛յ ըրվեցի՛, ըրվեցի՛, հընեցիք ինձ, ըրվեցի՛, վա՛յ:

Ամմա ախպերքը հանըմ չըն, քըշըցնըմ ըն մինչև վերին տակը:

Թաքավերին պուճուր տըղան տըեսնըմ ա ուրանն տիմացը մին տոռնը: Էտ տոռնը պըենըմ ա, նի մըննըմ, տըեսնըմ էտ օթախին վըեսկե թախտին մին կյեղեցիկ ախճիգ նըստած, ընդրա ծոնյնին էլ դո՛վը կըլո՛խը տիրած քոն ա իլն: Ըտրանց կոխ կին էլ մին արծաթի ըստո՛ն, ըտրա յրան էլ մին վըեսկե դանփանըմ մին գառ բըլբո՛ւլ:

Էտ ախճիգը վըեր տըեսնըմ ա թաքավերին պուճուր տըղին, ասըմ ա. - Ա՛յ դաննաց տըղա, պա տու մեխկը չը՛ս, վըեր յըեկալ ըս ըստըեղ, շուտ ըրա էտ տըեռ, թա չէ դո՛վը քընուտըեղա էր կը կենսա, քըլեգ կոլ տա:

Թաքավերին պուճուր տըղան ասըմ ա. - Յըես դևան վախըմ չըմ, էր կըցըրու, թոդ կյա նհետս կըռըեվ անի:

Ախճիգը տըեսնըմ ա, վըեր էտ տըղան վախտո ունջուվար չի, ճարը կըտրած դո՛վին էր ա կըցընըմ:

Դո՛վը օզըմ ա, թա էտ տըղին կո՛ տա՛, ամմա էտ տըղան թուրավըմին հենցթըխըմ ա, վըեր էտ դո՛վին էն մընացած իրեք կըլո՛խը մին դո՛նըմ ա կըտըըմ: Ըտրանս ետը թաքավերին պուճուր տըղան նի յա մըննըմ էտ օթախին մըեչավը պեցվող մին օրիշ օթախ, տըեսնըմ վըեսկե թախտին յրա մին ընդրանս էլ իվիլ կյեղեցիկ ախճիգ ա նըստած, էնքան կյեղեցիկ , վըեր արևին ասըմ ա.» Տու տոնս մի կյալ, յըես ըմ տոնս կյալու», Ըտրա ծընգնին ուրանն կըլո՛խը տըրած՝ քոն ա իլն մին դո՛վ, վըեր եկողին սըերտը կըճաքի, էնքան անճոռնի ար, ինքըն էլ քառասուն կըլխանի:

Էտ ախճիգը վըեր տըեսնըմ ա թաքավերին պուճուր տըղին, ասըմ ա.-

Այ, խրեղճ տրդա, էտ հո՞ւնց ըստրեղ ընգիր, շուտ ըրա փախի, թա՛ն չէ դո՛վը եր կըկենա, քյեզ կոլ տա:

Թաքավերին պուճուր տրդան ասըմ ա, - Յըես ըտրանա վախողը չըմ, եր կըցըրու, ո՛ւրո՛ւր նըհետ կըռըեվ անինքյ:

Ախճիգը ճարը կըտրած եր ա կըցընըմ: Ըսկըսըմ ըն ո՛ւրո՛ւր նըհետ կըռըեվ անելը, ըտրանց կըռվան երգյիրը տո՛ւրո՛ւր ա կյամ, երգյինքը թոզի թըխպերավ ծասկվըմ: Ախրը-վըերչը թաքավերին տրդան ո՛ւրա՛ն թոբավը էն քառասուն կըլոխն էլ կըտորըմ ա, դո՛վին եր քըցըմ: Ախճիգը ուրխանըմ ա, վըեր ո՛ւրա՛ն ազադից էտ դո՛վին ճաննցան:

Հանին էտ օթախին մըեչավը մին օրիշ օթախ էլ ա պըենվըմ: Թաքավերին տրդան նի յա մընըմ էտ օթախը, տըեսնըմ, էլհա վըեսկե թախտին նըստալ ա մին օրիշ ախճիգ, վըեր ըտրա քըշտին էն էրկունը մին դոզ, էնքան կյեղեցիկ, սիպտանկ ճըրնքյ, արևի լո՛ւս, աշխարքիս օխտը կյեղեցկութունը:

Ընդրա քըշտին տիրած վըեսկե ըստուլին յրան, մին վըեսկե դանփանըմ գան բո՛ւրբո՛ւր յըերք ա ասըմ: Քառասունըիրեք կըլխանե մին դո՛վ, ծըեռքը չանին տակավը տիրած՝ էտ ըխճըկանը ծընգնին քոն ա իլնի:

Ախճիգը վըեր էտ տըղին տըեսնըմ ա, ասըմ ա. - Ա՛յ ջանիլ տրդա, պա տու մըեխկը չը՛ս, վըեր քու վըեննավըտ, քու ծըեռքավըտ, յըեկալ ըս էս դո՛վին կոշտը, վըեր քյըեզ կոլ տա: Շու՛տ ըրա, փախի՛, քյինի՛:

Թաքավերին տրդան ասըմ ա.- Յըես դո՛վան վախողը չըմ, գո՛րթ-նըցուրու, վըեր նըհետը կըռըեվ անիմ:

Ախճիգը տըեսնըմ ա վըեր ճար չիկա, ասըմ ա. Ա՛յ դոչչաղ տրդա, դե վըեր իտի յա, մըետըտ պահի, վըեր դո՛վին կըլխընին կըտրիս, ինքյը ասի. «Մին էլ թըխի», էլ թըխիս վեչ, թա չէ դո՛վը սըղանալու յա, քյըեզ կոլ տա:

Ասըմ ա պըրծընըմ, դո՛վին եր կըցընըմ: Կըռըեվ անիլը ըսկըսըմ ըն:

Ընտրանց կըռվան աշխարքըս դղըրդըմ ա, երգյինքը ըրոտըմ:

Թաքավերին տրդան մին-մին դո՛վին կըլխնին կտրում ա, վըերչի կլոխն էլ վըեր կըտըրըմ ա, դո՛վը եր ա ընգնըմ, համ էլ ասըմ.- Մին է՛լ թըխի, մին է՛լ թըխի:

Թաքավերին պուճուր տրդան ասըմ ա. - Յըես իմ մոբ փոբան մին հըետըմ ծընվալ, էլ թըխիլ չըմ:

Դո՛վը ըստակըմ ա: Թաքավերին տրդան մոնոտ թորը սըրփըմ ա,

տընըմ հորան տըղը, կյամ նատըմ էտ ըխճըկանը կոխկին: Ախճիգը ուր-խոթունան խըտտըմ ա ընդրան, վըեր հորան ազադալա դիվին ճանգերան:

Ըտրանա էտը էտ ախճիգը նան թաքավերին տըղան, քընըմ ըն էն մընացած օթախինին, էտ դների վըեսկե-արծաթը, հարըստոթունը լոխ յոր օնըմ, վըեսկե խընճորեն էլ յոր օնըմ, էտ տըեռնըմ, կյամ էտ էրկու ըխճըկանը կոշտը, ընդրանց էլ յոր օնըմ, ընդրանց ստոլին գնո բիւրիւնին էլ յոր օնըմ հորանց վըեսկե դմփնագնվը, ընգնըմ քունջըպոճախ, լոխ հը-վաքըմ, կյամ էտ վըերին մըեչը:

Թաքավերին տըղան ախպորցը կանչըմա, վըեր քննդիրը կախ տան: Կախ ըն տամ: Առաչ հանըմ ըն էն առաչի օթախին կյեղեցիկ ըխճըկանը, հորան գնո բիւրիւլավը, օթախին հարըստոթունավը, էտավ հանըմ ըն էրկունջի օթախին ըխճըկանը, հորան գնո բիւրիւլավը հորան հարըստոթունավը: Նոբաթը կյամ ա իրեքինջի օթախին ըխճըկանը:

Ախճիգն ասըմ ա. - Առաչ տու տնու եկ, էտավ յըես:

- Չէ : առաչ տո՛ւ տնու եկ, էտավ յըես:

-Ախեր յըես գյուղում ըմ, վըեր քն ախպերք քըեզ տնու չըն օնելու, քըեզ նախանձվելու յըն, մընալու յըս էս վըերըմը: Դե վըեր իտի յա, էս ա ըստըղ մին տոռնը կա, պեց կանխա, կտըեսնաս ընդղ էրկու վըեչխար հորիւր նըհետ կըռըվ ըն անըմ, հորիւր դոչի յըն տամ: Շնուտ կանխա նըստի սիպտնկ վեչխարին յըրան, վըեր սըեվ վեչխարին յըրան նըստեցիր, քըեզ սըեվ աշխարքըն ա տանելու, ամմա վըեր սիպտնկ վըեչխարին յըրան նատեցիր, քըեզ լնու աշխարքըն ա տանելու:

Էտ լնուի պատառ ախճիգը հորան մաննան մտանին հանըմ ա, տամ էս տըղին, ասըմ. - Ինք առ էս մըտանին, վըեր նըղ տըղը ընդնիս, քըեզ քնմագ կանի:

Ասըմ ա, պըրծընըմ, թաքավերին պուճըր տըղան քննդիրը ըտրա մըեչկան կապըմ ա, էր հանըմ, էտավ էլ ըտրա գնո բիւրիւլը, վըեսկե դմփնագըմ տիրնձ, յըետավ էլ հորան օթախին վըեսկեն, բըռըյանդը, իլնձ-չիլնձը լոխ էր հանըմ, ինքը մընըմ վըերըմը, ըսպասըմ, վըեր էս ա ախպերքը քննդիրը կախ կըտան, վըեր ինքն էլ տնու կյա: Ամմա ախպերքը քննդիրը կախ չըն տամ, հորիւր նըհետ խոսկ ըն կապըմ, վըեր պուճըր ախպորը վըերըմը թողին, էտքան վըեսկեն, էտ քան հարըստոթունը, էտ իրեք ախճիգը յոր օնին, տանին պալատը, հորանց հորը ասին, վըեր

Ուրանք դժվին ըսպանալ, ուրանք ըն էտ քան հարըստոթունը, էտ ըխճը-կերքը, գնտ բ՛հլբհլը, լոխ հին չու կա, ուրանք ըն պերալ, պուճուր ախ-պորըն էլ դժվը կոլ ա տըվալ: Բտի էլ անըմ ըն:

Ըտրանց թողինք ուրանց ճընապան քյինին, տըեղ հըսնին, կյանք թաքավերին պուճուր տըղան խոսինք:

Էտ տըղան վըեր տըեսնըմ ա, ախպերքը ուրան թողալ ըն, էտ ա տըեռ-նըմ վըերին մաչին տես էշըմ, տեն էշըմ, տըեսնըմ մին տ՛ոճնը: Պենըմ ա տըեսնըմ երկու դոչ էն ըն ուրոըր պըզըհարըմ, ուրոըր դոչի տամ: Էս տըղան հիշքան օզըմ ա սիպտանկ դոչին յըրան նըստի, անանկ չի կյամ, սըեվ դոչը տակըն ա տամ, էլհա հիշքան օզըմ ա սիպտանկ դոչին յըրան նըստի, սըեվ դոչը տակըն ա տամ, ըտրան տանըմ սըեվ աշխարքը, ըշտեղ օրը-քըշիր միշտ էլ մը թեն ա: Էտ տըղան շատ ա տըխըրվըմ, քյեփը կոտորըմ ա, ամմա դե, էլ հի՞նչ, ընցածը ընցալ ա, ճարը կըտրած քյընըմ ա տըեսնա մին տըեղ կըճարի՛, վըեր ընդեղ պատառ դինջանա:

Տես ա ընգնըմ, տեն ա ընգնըմ, վերչը մին պառավի տոն ա ճարըմ: Պառավը օզըմ չար էտ տըղին ընթունի, ամմա էտ տըղան ըտրան մին հափուռ վըեսկե յա տամ, պառավը ընթունում ա:

Թաքավերին պուճուր տըղան ին շատ ծըրավըմ ա: Ասըմ ա. - Ա՛յա, մին մի փառչ, յա մին դուլչա ճ՛ոըր տո խըմիմ, ծարավ ճիգյնըս էրվըմ ա:

Պառավը ասըմ ա. - Ա՛բալա, ճ՛ոըր չօնինք:

Ասըմ ա. - Լհն մին խըեգյ, մին ջամ ճ՛ոըր տո:

Ասըմ ա. - Ախեր վըեր ճ՛ոըր չիկա, ըշտըղա՞ տամ:

Վըեր տըեսնըմ ա, ճար չիկա, էտ պառավը դուլչեն մաչին թաքուն կյուզոն ա, պըերըմ տամ էտ տըղին: Տըղան խըմըմ ա, տըեսնում ախեր էտ ճ՛ոըր չի՛: Ասըմ ա. - Այա, էտ հի՞նչ տըվիր ինձ, ախեր էտ ճ՛ոըր չար:

Ասըմ ա. - Այան քյըեգ մատաղ, ըստուճանա թաքուն չի, քյըզանա հի՞նչ թաքուն ինի, էս քաղաքըմը լոխ ճըրի կարոտ ըն: Մին վարար ախպոըր օնինք, էն էլ էն ա մին օխտը կըլխանի օշափ ակնը կաննձ, թողըմ չի ճ՛ոըր յոր օնինք: Ամմեն ճ՛ոըր յոր օնելավ բիդի մին ախճիգյ քըցինք ըռեխը, վըեր թողի ճ՛ոըր յոր օնինք: Էտ օշափը հազարներավ մարթ ա կոլ տըվալ, ըսօր էլ էս քաղաքին թաքավերին ըխճըկանը նոբաթն ա, բիդի պըերին ըռեխը քըցին, վըեր թողի ճ՛ոըր յոր օնինք:

Թաքավերին պուճուր տըղան սուսըփուս ըտըղան տ՛ուս ա կյամ,

քյընըմ էտ ըխպըրոան մուտանըմ, տըեսնըմ էս ա լնց, սոքյ ընելավ թա-
քավերին պալատականնին, պարեկամնին, ծառեքյը ծըռքըներին խոնչեքյ,
լնվ-լնվ պըենեքավ լիքը, թաքավերին ախճիգյըն էլ էր կալած կյամ ըն:
Ժողովուրթն էլ ամեգյը մին կոժ էր կալած հըվաքվալ ըն, թա ճնըր տանին:
Լհնն օշափը պըերանը պեց ըրավ, թա ըճխըկանը կոլ տա, թաքավերին
պուճուր տըղան կըծձակի մընան յրա յա հըսնըմ, թոքավը հենց թըխըմ,
վըեր օշափը էրկու կէս ա ըննում:

Ճնըրը ըսկըսըմ ա վըրըխկալ, ամմա հնլնն մննի նըհետ: Թաքավերին
ախճիգյը ծըռեքը թաթախ ա անըմ օշափին մննին մաչին, թաքուն էտ
տըղին մըեշկին փիչատ թըխըմ: Ճնըրը վըեր թըմըզվըմ ա, լոխ ժողովուրթը
նըմննց կոժերը լըցնըմ ըն, օրախ-օրախ ճնըր տանըմ: Ժուղովուրթը շատ
ա ուրխանըմ, վըեր ազաղվեց էտ օշափան, վըեր նըմննց խոխորցը էլ
օշափը կոլ չի տալ, վըեր էլ ճրի նեղութուն չըն քաշիլ, վըեր ճնըրը վարար
կյամ ա, հիշքան օզըմ ըն յոք օնին: Թաքավերը վըեր տըեսնըմ ա նըմնն
ախճիգյը սաղ սալամաթ էտ ա տըետալ, վըեր լըսում ա օշափին ըսպանալ
ըն, ճնըրն էլ վարար կյամ ա, աշխարքըս նըմննն ա տըետնըմ, էնքան
ուրխանըմ ա:

Ասըմ ա. - Շնըտ արիք էն տըղին քիթիք, պըերիք, տըեսնամ էտ քաջը
հո՞ւ վա իլնլ:

Թաքավերին մեծամեծնին քյընըմ ըն տըես ման կյամ, տըեն ման կյամ,
էտ տըղին ճարըմ չըն:

Ախճիգյն ասըմ ա.- Ա՛ հննր, յըես ընդրա մըեշկին օշափին մննան իմ
ծըռեքավըս փիչատ ըմ տիրալ, թող էտ փիչատին յրան էտ տըղին
ճընանչին, պըերին: Իտի էլ անըմ ըն:

Տըղին ճարըմ ըն, պըերըմ թաքավերին կոշտը: Թաքավերն ասըմ ա, -
Ա՛ դոչչաղ տըղա, քու էտ վարմունքիտ հետի հի՞նչ ըս օզըմ քյըեզ տամ:

Ասըմ ա. - Թաքավերը ապրած կըենա, վըեշ մին պեն օզըմ չըմ:

Թաքավերն ասըմ ա. - Չէ՛, վըեր չէ՛, քու ըրած լըվոթունըտ մըտասս
քըցիլ չըմ, ամմա բիդի ասիս, թա հինչ ըս օզըմ: Օզըմ ը՞մ ախճիգյս քյըեզ
տամ, օզըմ ըս թաքավերութունիս կեսը քյըեզ տամ, հի՞՞նչ վըեր օզըմ ըս,
տամ:

Էտ տըղան ասըմ ա.- Թաքավերն ապրած կըենա, յըես օրիշ նպատակ
օնիմ, յըես էտ նպատակին հետան ըմ քյընըմ, յըես կարիլ չըմ էս մըթեն

աշխարհքըմըս կրենամ, թա օգըմ ըս ինձ լըվոթուն անիս, մին թանիր ըրա, էս մրթեն աշխարքան տոնս կյամ, ընգնիմ լոնս աշխարքը:

Թաքավերն ասըմ ա. - Տա շատ տըժեր պըեն ա, տա իմ օժաս վըեր պըեն ա, տա վըեչ յըես, վըեչ էլ իմ երգյիրիս իմաստուննին գյիդան չըն, մինանկ էտ պըենին թանիրը կըգյիդան Զոնմրոնտ դուշը: Էն էլ էն ա օխտը սարի քըմակի, օխտը ծորի քըմակի, մին դալին, մըեծ ծըմակըմ, թա վըեր կըրեցիր ճարիս, էնա լանվ կինի, քըեգ էլ, վըեր պըեն պըեթկը կյա, ինձանա օգիս:

Թաքավերին պուճուր տըղան շունրակալ ա ընում, քընըմ:

Քընըմ ա, քընըմ, օխտը սարի, օխտը ծորի քըմակի մին դալին, մըեծ ծըմակըմ, մին մըեծ ծառի տակի, վըեր ճըղները մինչև երգյինք ա հըսնըմ, տիրենին էլ թողըմ չի թա տակը մին պատատ լոնս ընգնի, թեք ընգնըմ, թա մին խըրեգ դինջանն: Մին էլ ա տըեսնըմ մին մըեծ, շահմար օխձը, մին աժդահա, մին սարի չաք, էս ա յըեկալ, էտ ծառավը պըցրացավ թա Զոնմրոնտ դուշին ճոտերը կոլ տա:

Էտ տըղան յըեր ա թըոչըմ, էտ ճըտերին ծըվձըվոցան սանրսարի իլանձ, թորավը մին հենց թըխըմ էտ օխձեն, վըեր օխձը ծառան դանստի եր ա ընգնըմ, ըստակըմ: Էտ տըղան էտ օխձեն յըեշը կտոր-կտոր ա անըմ, ծառին կոխկին կոնյտ տամ, ինքը էլիս քընըմ թեք ընգնըմ, քոն ինըմ:

Զոնմրոնտ դուշը քյնանցան ար ոնրան ճըտերին հետի կոտ ճարի, օտելի պըեն ճարի, պըերի: Վըեր կյամ ա տըեսնըմ ընդըեղերք լոխ արուն, պոնը մոնոտ, գյուդոն ա, թա էտ ծառին տակին քոն իլանձ տըղան ա ոնրան թըշնամին, գյուդոն ա, թա էտ տըղան ա ամմեն տարի կյամ ոնրան ճոտերը կոլ տամ: Զոնմրոնտ դուշը օգըմ ա էտ տըղին կուտուցավը պըտըո-պատատ անի, ճոտերը ըսկըսըմ ըն ծըվձըվալ, ճըղճըղալ, մորը հըսկըցնըմ ըն, վըեր վեչ թա էտ տըղան ա ոնրանց դոշմանը, ոնրանց դոշմանը էն շահմար օխձըն ա, վըեր յըեկալ ա, թա ոնրանց կոլ տա, էտ տըղան թըխալ ա, ըսպանալ:

Էն վախտը Զոնմրոնտ դուշը ուրխանըմ ա, վըեր ազադվալ ա էտ աժդահա օխձան, վըեր ամմեն տարի կյամ ա իլան, ոնրան ճոտերը կոլ տամ, աշկը թողըմ կոնյա լին մին ճըտի յրա:

Զոնմրոնտ դուշը պըեց ա անըմ ոնրան թները, էտ տըղին հով անըմ, վըեր քախձըր քոն ինի: Վըեր էտ տըղան գոնրթաննըմ ա, եր կենըմ,

ԶճԼմրճԼտ դուշը ասըմ ա. - Ա՛յ տըղա, տու վըեր իմ ճոտերըս ազադեցիր էն աժղահա օխճան, վըեր տու իմ դճԼշմճնիս ըստի կտոր-կտոր ըրիր, հի՛նչ ըս օզըմ - քյըեզ տամ:

Տըղան ասըմ ա.- Վըեշ մին պըեն չըմ օզըմ, լիճ թաքյ ինձ լճԼս աշխարք տճԼս պըերիս:

ԶճԼմրճԼտ դուշը ասըմ ա.- Էս իմ աշկիս յըրան, յըես քյըեզ լճԼս աշխարք տուս կօնիմ, մինճնկ տու բիդի իմ մին թևիս օխտը վեշխարի տըմակ տիմիս, էն մին թևիս էլ օխտը տեզ ճճԼը, ամմեն մին կըռընչեղավըս բիդի մին տըեզ ճճԼը, մին վեշխարի տըմակ քըցիս պըերանըս:

Թաքավերին պուճուր տըղան խոսկ ա տամ, վըեր էտ լոխ կըճարի պըերի: Տա քյընըմ ա սըեվ աշխարքին թաքավերան օզըմ, լոխ պըերըմ ըտըեղ, ԶճԼմրճԼտ դուշին մին թևին օխտը տեզ ճճԼը ա տընըմ, էն մին թևին էլ օխտը վեշխարի տըմակ, ինքն էլ մըեշ տըեղը նըստըմ, ԶճԼմրճԼտ դուշը յոր օնըմ, թըռչըմ բիդի լճԼս աշխարքը: Թըռչըմ ա, թըռչըմ, սուվըճացած տըեղը կըռընչըմ: Էտ վըեր կըռընչըմ ա, էտ տըղան մին վըեշխարի տըմակ, մին տըեզ ճճԼը ա քըցըմ պըերանը: Իտի վեց հետ կըռընչըմ ա: Խըեզ ար մընացալ, վըեր լճԼս աշխարքը տճԼս կյան, վըեր օխտինչի դճնըմը կըռընչըմ ա, մին էլ ա տըեսնըմ, վըեր օխտինչի տըմակը ծըերքան էր ա ընգնըմ: Էտ տըղան ճարը կըտրած տենակը հանըմ ա, ճըրճն բուղան մին կըտորը կըտորըմ, քըցըմ դուշին պըերանը: ԶճԼմրճԼտ դուշը դճստի գյուղում ա, էտ բուղին կտորը կոլ չի տամ, լճԼզվին տակին պահըմ ա:

Վըեր լճԼս աշխարք ըն տճԼս կյամ, ԶճԼմրճԼտ դուշըն ասըմ ա. - Դե քյինի, մին տըեսնամ հունց ըս քյընըմ: Էտ տըղան կըղըզյե տալմվա քյընըմ:

ԶճԼմրճԼտ դուշըն ասըմ ա.- Ինքյ առ բուղիտ մըեսը, յըես կոլ չըմ տըվալ, լճԼզվիս տակին պահալ ըմ: Էս թըեփուռըն էլ էր կալ, մըեսը տիր բուղիտ յրան, թեփուռավըս քըսի, լմվանալու յա: Ասըմ ա պըրծընըմ, ինքը էտ թըռչըմ:

Թաքավերին պուճուր տըղան իտի էլ անըմ ա: Յարան լըվանըմ ա էլ կըղըզի չի տամ:

Տա ըտըղան ճանապարվըմ ա բիդի ճըրճնց պալատը, բիդի ճըրճն հայրենիքը: Տա օզից վըեշ բճըրղան ճըրճնց տոն քյինի:

Ասից հնչում մին պատառ կենամ, տրեսնամ հի՞նչ կա, հի՞նչ չիկա մերք քրդաքրմը:

Ըտրա հետի նա շորերը փոխից, քիհից մին գնրգյարի քրշտի շնգերդ նի մրտավ: Մին օր էտ ուստան ըտրան ասըմ ա.- Պա գյուղում ըս հինչ կա, էս քանի օրըս թաքավերին մրեծ տրդան օզըմ ա փրսակվե ռւրանց պրերած էն լոխճան կյեղեցիկ ըխճրկանը նհետ: Մըհենց էն ախճիցը օզըմ չի, ասըմ ա, թա. «Ինձ հրետի մին վրեսկե շոն, մին էլ մին կատու շինիլ տո, ամմա վրեր ռւրճուր նըհետ կրոեվ չանին, էն վախտը յրես քյրեզ կրկյամ»: էտ մին շատ տըժեր կործ ա, էն էլ ինձ ըն տըվալ, վրեր անիմ, մըհենց մընացալ ըմ մնթնիլ: Գյճուղում չըմ, թա հինչ անիմ, վրեր էտ դագաբան պըրծընիմ:

Թաքավերին պուճուր տրդան տրեսավ, վրեր ռւրան ուստան շատ ա մըտածըմ, մըտը քըցից ռւրան սիրած ըխճրկանը մըտանին, ընդրա գորութունը:

Ասից.- Ա՛յ ուստա, քընենք մանիլ, քիհի ինձ հետի մին փութ տըկողին առ պրեր, յրես էս քըշեր կըշինիմ...

Ուստան հնչում հըվատըմ չի, ամմա մըթկըմը ասըմ ա.- Մին փութ տըկողինը հի՞նչ ա, առնիմ տամ ռւրան, տրեսնամ հի՞նչ ա անըմ:

Քըշերը էտ տըղան տըկողին օտելավ շինըմ ա: Քըշերավ ուստան կյամ ա տրեսնըմ պադրաստ, յոր օնըմ, տանըմ պալատը, տամ ռւրանց :

էտ իրեք ըխճրկորցան լոխճան պուճուրը, էն լճուի պատառ ախճիցը, դնստի գյուղում ա, վրեր էտ թաքավերին պուճուր տըղին պրենն ա:

Չըրսանիքը ըսկըսվըմ ա: Թաքավերին պուճուր տըղան ռւրան ուստան թաքուն սըեվ շորեր ա կյենըմ, սըեվ ծի նըստըմ, քյընըմ հըրսանիքը խընգարըմ:

Մին քանի օրանը էտը ուստան էլիա բեքյեփ կյամ ա, ասըմ.

- Պա ասիլ չը՞ս, մըհենց էլ թաքավերը օզըմ ա էտ լճուի պատառ ըխճրկանը ռւրան մաշնակ տըղին նըհետ փըսակի, ամմա ախճիցը օզըմ չի, ասըմ ա. - «Ինձ հետի մին վրեսկե կատու, մին վրեսկե մոկըն շինիլ տա, վրեր ռւրճուր նըհետ խաղ անին, ամմա կատուն մոկըն օտի վրեչ»:

Թաքավերին տըղան ասըմ ա. -Ուստա, քընենք մի անիլ, էս քըշեր յրես կըշինիմ, մինակ ինձ հետի մին փութ շըմբալութ առ, վրեր օտիմ:

Ուստան քյընըմ ա բըգարան մին փութ շըմբալութ առնըմ, պրերում

Ուրան տամ, քյընըմ տոն:

Էտ քըշեր ուստան նան Ուրան կընէգյը կյամ ըն դժբայանին տըռնին ծական թաքուն էշըմ, տըռեսնան, հի՞նչ ա անելու էտ շնայերդը: Ըտրանք կարըմ չըն մին պըեն տըռեսնան, ըտըեղ էլ քունավ ըն ընցնըմ:

Քըշերավ ուստան գնորթնըմ ա, տճոնը պըեց անըմ, տըռեսնըմ վըռեսկե կատուն նան մոկնը Էնա պադրաստ: Ուստան մընըմ ա մաթ մընացած, ամմա պըեն չի ասըմ, լիմ յոր ա օնըմ, տանըմ թաքավերին պալատը:

Էտ լճեսի պատատ ախճիգյը Էլիա գյուղճում ա, թա էտ հճըր ծըռեռքի հճըննարա:

Ուրճըգճընը թաքավերին պուճուր տըղան ուստին անա թաքուն կյարմճըր շճըեր ա կյենըմ, կյարմճըր ծի նըստըմ, քյընըմ պալատը, Էլիա հըրսանիքյը խանգարըմ:

Էքյսը թաքավերը հրամմայըմ ա, վըեր էտ հըրսանիքյը խանգարող տըղին ճարին: Ման ըն կյամ, ման, կարըմ չըն ճարին:

Թաքավերին պուճուր տըղան գյիդալավ վըեր իտի յա, սիպտնկ շճըեր ա կյենըմ, ուստին անա թաքուն, սիպտնկ ծի նըստըմ, քյընըմ պալատը, թուշ ճըրան հորը կոշտը, լոխ հորը նաղ անըմ:

Ճնըրը ըտըեղ ուրխանըմ ա, վըեր տըռեսնըմ ա տըղան սաղ-սալամաթ յըեկալ ա, վըեր հունցը ասալ ին, դճը կճը չի տըվալ:

Թաքավերը իրավունք ա տամ էտ պուճուր տըղին, վըեր հինչ օզըմ ա անի, վըեր ճըրան էտ փիս, նախանճկոտ ախպորցը հինչ պատիժ օզըմ ա, տա:

Թաքավերին պուճուր տըղան օզըմ ա ախպորցը ըսպանի, մին էլ սաղ ա թողըմ, հրամմայըմ ա, վըեր ախպերքը ճըրանց Էն էրկու կյեղեցիկ կընանցը յոր օնին, ըշտըեղ քյընըմ ըն, քյինին:

Ախպերքը տըխուր, աշկըունքան ադու կաթըմ, յոր ըն օնըմ ամեգյը ճըրանց կընանեքյը, մըեժ ախպերը մըեժ ախճիգյը, միշննկը՝ միշնակ ախճիգյը, քյընըմ, հըռանըմ ճըրանց երգյիրան:

Թաքավերը ճըրան թախտան էր ա կյամ, ճըրան պուճուր տըղին թախտին նստըցնըմ, ասըմ» - Մըհենգյանց տենը տու կինիս թաքավերը, յըռ էտ ա պըռավալ ըմ:

Պըերըմ ա տըղին մին էլ Էն լճեսի պատատ ըխճըկանը ճըրճըր նըհետ փըսակըմ, օխտը օր, օխտը քըշեր հըրսանիքյըն անըմ, սաղ ժողովուրթին

կանչում, ուտըցընում, խըմըցընում, կըլխըներին վըեսկե շաղ տամ: Իտի էլ թաքավերին պուճուր տըղան թաքավեր ա տըեռնում, էն լիւսի պատառ ախճիգըն էլ թաքուհի: Մին տըեղ մինչև ուրանց էրգյան գյանքին վըերչը ապրում ըն սիրավ, լավ, ժողովուրթին էլ շատ ըն սիրում:

Ըտրանք հասին ուրանց մուրագին, տուք էլ հասնիք ծեր մուրագին: Երգյինքան իրեք վըեսկե խընձոր եր ընգավ. մինը՝ ըսոողին, մինը՝ կյրողին, մինը էլ՝ էս հնքյաթը լիւս աշխարք հանողին:

2. ՄԻՆԱՆ ԹԱՔԱՎԵՐԸ

Ինքն ա, չինքն մին թաքավեր ա ինքն: Ըտրան ինքն ա իրեք տղոս: Թաքավերը ձուրան տղոտրցը նասայթ ա տամ, վրեր ինքը մրեռնի, ձուրան կյրրեզմանին յրան օխտը օր դարավուկ կենան: Թաքավերը վրեր մրեռնը մ, մրեռն տղոսն քըշերը փաննարը յոր ա օնըմ, քընըմ դարավուկ քաշըմ:

Տըղան նրկատըմ ա, վեր մին վագր ա կյամ: Էտ վագրը կրտադած կյամ ա կյրրեզմանը քանդըմ, թաքավերին մեյիդը հանըմ, իրեսին իրեք հետ թըքըմ, էտ տըղին էլ մին լնվ կյոտըմ, քընըմ:

Քըշերավ տըեսնըմ ըն, վրեր էտ տըղան կյամ չի, եր ըն կենըմ հետան քընըմ, տըեսնըմ էտ տըղին օշը տարած, ըտըեղ եր ընգած, մեյիդն էլ էն դոլին եր ընգած: Մեյիդը թաղըմ ըն, էտ տըղին էլ յոր օնըմ, կյամ:

Էն մին ձուրնուցինը թաքավերին միշնակ տըղան ա քընըմ դարավուկ կաղնըմ: Քըշերը էլիա էտ վագրը կյամ ա, կյրրեզմանը քանդըմ, մեյիդը հանըմ, իրեսին իրեք հետ թըքըմ, քընըմ: Էտ տըղան էլ վախելան նրհետ օշը տանըմ ա: Էքսը կյամ ըն տըղին էտ պերըմ, մեյիդը թաղըմ, քընըմ:

Իրեքինջի ձուրնուցինը պուճուր տըղան ա քընըմ:

Քըշերվա կեսին տըեսնըմ ա, վրեր վագրը կյամ ա: Տա կյողը կացած տըեղան թըվանցը թո՛ւշ ա օնըմ, թա ըսպանի, վրեր լիան վագրը ըսկըսըմ ա կյրրեզմանը քանդիլը, էտ տըղան գո՛ւլլան յրայա անըմ թու՛շ ճըկատան տամ: Վագրըը հնլն սատկըմ չի, փըչըմ ա թա էտ տըղան կորչի, ամմա տըղան մընըմ ա տըեղը կագնած, մինակ ծըեռքին փաննարը հանցըմ ա: Էտ տըղան մին էլ ա գո՛ւլլան յրա անըմ, վագրը եր ա ընգնըմ, ստակըմ: Էտ տըղան վագրին մորթին մաշկըմ ա, յոր օնըմ, էտավ յեշըմ ա, տըեսնըմ մին հեռու տըեղ կրակ ա ըրվըմ, տա էտ մորթին թողըմ ա ըտըեղ, ճընապարվըմ բիդի կրակը, վրեր փաննարը նի կըցընի: Ճընապարին պըտահըմ ա մին պատավ մարթի: Էտ մարթը նըստած, թիլ ար կըծկըմ, սըեվ թիլը պըռածած, օզըմ ար թա սիպտանկը ըսկըսի:

Էտ տըղան ասըմ ա. - Պարո՛վ, ա դորփեր:

- Պարով, ա ախպոր տըղա:

- Հի՛նչ ըս անըմ:

- Կըծեց ըմ կըծկըմ:

- Ըտրանք էտ հի՛նչ կըծկընի յա՛ :

- Էս սըեվը քըշերն ա, էս սիպտանկը ցիրեկը, քըշերը պըռծալ ա, մըհեց

Էլ սիպտանկրն ըմ կրծկրմ:

- Ա՛ դորփեր, տու հանլն քըշերը պահի, հանլն սիպտանկր կրծկիլ մի էս քյինիմ, Էն հրեռու տրեղան կրակ յոր օնիմ, փաննարը նի կըցընիմ, կյամ:

- Պահ քու տոնը շինվի՛, միչև տու ընդեղ քյինիս, կյաս, մին տարի կտրեռնա, հի՛ նչա, օզըմ ըս ժողովուրթը մին տարի քոն ինի՛ :

Ըտրանք ռւրնուր նրհետ հնջաթ ըն տամ: Էտ տրդին կոխկը հաստ ար, ռւրան ասածի, պառը կո՛շտ: Տա էտ պառավ մարթին կրոները կապըմ ա, կրծկընին էլ կըտորըմ, թող անըմ քըցըմ մինը էս դուր, մինը Էն դուր, ինքը քյինըմ կրակի:

Վըեր տրեղ ա հըսնըմ, տրեսնըմ ա էտ կրակին կոխկին չըրքըպոլլոր քռասուն օշափ քոն իլնծ, մեշ տրեղըն էլ էտ մըեծ, դրո դոռանչի նման կրակըն ա, յըրան էլ քառասուն ռնգյննավեր մին դազան, մըեչին քառասուն վեխճար ա իփում: Էտ թաքավերին պուճուր տրդան քյնըմ ա ըտրանց կըլխավը լոք տամ, դազանը էրկու ծրեռքավ պըցըրցնըմ, Էն դուին տընոնմ, կըրակ յոր օնըմ, փաննարը նի կըցընըմ, դազանը կըրակին յրան տիրած քըսկարինքին տընոնմ, թա էտ տրեռնա, էտ օշափներան մինը գնարթնըմ ա հարայ տամ, թա. - Եր կացիք, հա՛, էր կացի՛ք, մըեր մուրազը կադարողը յըեկալ ա...

Լոխ էր ըն կըենըմ էտ տրդին փըռնըմ, ասըմ.- Թա մըեր մուրազը կըկադարիս, քյըեգ սաղ կթողինք, թա կադարիլ չըս, քյըեգ կոլ ընք տալու:

Տըղան ասըմ ա. - Հի՛նչ ա ծեր մուրազը:

- Ըստըղան մոտե մին թաքավեր կա, ըտրան մին ախչիգ օնի, մունք օզըմ ընք, տամ չի, բիդի քյինիս օղիս, պըերիս մըեգ տաս:

Էտ տրդան ճարը կըտրած խոսկ ա տամ: Եր ըն կըենըմ, քյնըմ էտ թաքավերին պալատին կոշտը:

Էտ տրդան ասըմ ա. - Քյըեցեթյ մըեծ-մըեծ մեխեր պըերիք էս պատին թըխինք, յըես պըցըմնամ պալատին կըլոխը, ծըզ էլ մին-մին պըցըրցնիմ: Մեխերը թըխըմ ըն: Ամնա առաչ Էն տրդան ա պըցըմնըմ, էտավ էտ օշափին մին-մին ըսկըսըմ ըն պըցըմնալը: Էտ տրդան պըցըմնցածին կըլոխը կտորըմ ա, քըցըմ պատին Էն դոլը. գըվնքիս թա անց ա կըցընըմ: Իտի էտ քառասուն օշափին կըլխընին կըտորըմ ա ըսպանըմ, ինքը քյնըմ, տրեսնըմ մին տոռնը: Տոռնը պըեց ա անըմ, տրեսնըմ մին նախշուն ախճիգ ըտեղ քոն իլնծ: Վըններին նան կըլխին դուին մին-մին վըեսկե

կուլա, մաչին մըղրաճո՛ւր: Էտ տըղան մըղրաճո՛ւրը խըմըմ ա, էտ ըխճը-կանը մին լմով պաչըմ, թա քյինի, մին էլ ա տըեսնըմ մին օշափի չանք օց պատան տո՛ւս յըեկավ, օզըմ ա թա էտ ըխճըկանը կոլ տա: Էտ տըղան վըեր թըխըմ ա էտ օցին, օցը նի յա խըրվըմ պատը:

Տա փմնմըը էլհա վատըմ ա, էտ տըեռնըմ հորը հմնցյիստը: Ճընա-պարին էլհա ջիհըմ ա համին էն պատավ մարթին, ասըմ, - Պարյօր դորփեր:

Ասըմ ա.- Ասծու կրակը կըլխիտ:

Ասըմ ա. - Խե՞:

Ասըմ ա. Ժողովուրթը էս ա մին տարի յա կըտորվըմ ա առանց արևի լուսի:

Էտ պատավ մարթը վըեր իտի յա ասըմ, էտ թաքավերին պուճուր տըղան թիլերը հըվաքըմ ա, տամ էտ մարթին: Էտ մարթը կըծկընին յոր ա օնըմ թա կըծկի, տըեսնըմ ա տըեղ-տըեղ կըտորած:

Էտ տըղան ասըմ ա, - Էս ին՞ յա իստի:

Էն պատավ մարթը ասըմ ա, - Հիշքան կըտորած տըեղեր կա, էնքան էլ մարթ ա մըեռալ: Էտ տըղան յոր ա օնըմ թմնմոյան էտ թիլերը կապըմ, սիպտմկը՝ սիպտմկին նըհետ, սըեվը՝ սըեվին, էլհա առաչվա նման կործը առաչ ա քյընըմ:

Տըղան քյընըմ ա, քյընըմ, հըսնըմ ո՛ւրմն հորը հմնցյիստը: Լո՛ւսանըմ ա, ըտրանց պալատըմը գյուղու՛մ ըն, թա վագըը ըտրան կերալ ա, կյամ ըն տըեսնըմ փմնմըը ծըեռքին սաղ-սալամաթ կաղնած, վագրին մաշկած, մորթին ընդեղ եր ընգած: Ըտրան շատ ըն թմրիփ անըմ, տանըմ պալատը, քյըեփ անըմ: Մին քանի վախտանը էտը էտ տըղան մըետն ա քըցըմ էն ըխճըկանը, համ էլ ախպորցը խնթըմ ա, վեր քյինին ո՛ւրմնց համար ախճիգ օզին: Ախպորցը յոր օնըմ, քյընըմ էն պալատը: Ըտեղ էն օցը պատավը քըշացալ ար, թա էն ըխճըկանը կոլ տա: Օցին սպանըմ ա:

Քյընըմ ա, տըեսնըմ մին խիլլա ժողովուրթ ըն հըվաքվալ, էտ ըխճը-կանը հո՛ւր թաքավերը ասըմ ա.-Ա՛յ ժողովուրթ, հուվըեր էն օցին սպանալ ա, թող տո՛ւս կյա, ախճիգըս ընդրան ըմ տամ:

Ժողովուրթին մաչան մինն ասըմ ա, «Յըես ըմ ըսպանալ», էն մինն ասըմ ա. «Յըես ըմ ըսպանալ», լոխ սըտըստ:

Էն թաքավերին պուճո՛ւր տըղան դրաղ կաղնած լըսըմ ա, էտավ

մուտանըմ ա էտ թաքավերին, ասըմ. - Թաքավերը ապրած կըենա յըես ըմ ըսպանալ օցին:

Թաքավերն ասըմ ա. - Պա հու՞նց ըս ըսպանալ:

Տըղան լոխ նաղլ ա անըմ: Թաքավերն ասում ա դե վեր տու յըս ըսպանալ, էք օցը պատան տո՞նս պըեր:

Տըղան քյընըմ ա օցը պատան տո՞նս պըերըմ: Թաքավերն ասըմ ա, - Ինձ իրէք ախճիգ օնիմ, իրէքան էլ քյեգ ըմ տամ:

Թաքավերին պուճո՞ւր տըղան մըեճ ախճիգը տամ ա մըեճ ախպորը, միշնակ ախճիգը տամ ա միշնակ ախպորը, պուճո՞ւր ախճիգըն էլ ինքն ա յոր օնըմ:

Էտ ըխճըկերքը յոր ըն օնըմ, էտ տըեռնում բիդի ո՞ւրանց հայրենիքը: Ճընապարին ըտրանք մին ծովի քըշտի չնդիր ըն յեր թողըմ, վըեր քըշերը կըենան: Քըշերավը մըեճ ախպերը եր ա կըենըմ, թա քյինի իրեսը լըվանա, տըեսնըմ ա, մին օշափի չանք օց չնդիրին չորս դո՞ւլավը փըթաթվալ ա, կըլո՞խն էլ տիրալ տըռնին առաչին: Էտ մըեճ ախպերը մին էլ նի յա մըննըմ չնդիրը, թեք ընգնըմ ո՞ւրան տըերը:

Միշնակ ախպերըն էլ ա իտի անըմ: Պուճուր ախպերը վըեր գուրթ-նանըմ ա, լոխճին եր ա կըցընըմ վըեր տո՞նս կյան չնդիրը քանդին, քըննն:

Էտ օցը մըեճ ախպորը ո՞ւրան կընգանը նըհետ ա թողը մ, տուս ըն կյամ, քընըմ: Միշնակ ախպորը ո՞ւրան կընգանը նըհետ թողըմ ա, տո՞նս ըն կյամ, քընըմ: Պուճուր ախպերն էլ ո՞ւրան կընգանը նըհետ օզըմ ա թա տո՞նս կյա, օցը թողըմ չի: Թաքավերին պուճուր տըղան ասըմ ա, - Խե՞ չըս թողըմ, քընինք:

Օցը ասըմ ա. - Յըես մուրագ օնիմ, բիդի կադարիս:

- Հի՞նչ մուրագ ա:

Բիդի քյինիս Մինան թաքավերին թաքուն պըեները, սերը-սեկըետը, գյիդնս, կյաս, ինձ ասիս: Վըեր գյիդնս վըեչ, քըեգ կո՞լ ըմ տալու:

Էտ տըղան ասըմ ա. - Բա կընե՞գյս:

- Կընգանըտ քըշերը յըես մարթ կըտըեռնամ, մարթթուն անիմ, ցերեկն էլ օց կըտըեռնամ:

Թաքավերին պուճո՞ւր տըղան մընըմ ա մնթնալ: Դե հինչ ա՞նի, յաղու ծըեք ա ընգա՛լ:

Տա ճընապար ա ընգնըմ, քընըմ: Քընըմ ա, քընըմ, շատ նան իրէգը

աստուծ կգլխդն, քընըմ ա հըսըմ մին պառավ մարթի: Էտ պառավ մարթը ասըմ ա. - Ա՛բալա, էտ ըշտըն՞ դ ըս քընըմ:

Քընըմ ըմ Սինան թաքավերին սերը-սեկրետը պերիմ:

Վա՛յ, վա՛յ, խըն՛դճ տըղա, տու կարիլ չըս Սինան թաքավերին սերը-սեկրետը գլխդա, էք կոշտըս, քընեգ սըվըրցընիմ: Վըեր իտի քլինիս, քու առաչըտ ա կյալու մին դնլին ծըմակ, վըեր էտ ծըմակը տըեսնաս, կասիս. «Էս հի՛նչ լնվ ճընապար ա», վըեր ասիս վըեչ կարելու չըս անց կըենաս: Ետավ քըննլի՞ յըս, քընեգ պըտըհելու յա Ձոնըրձոնը դուշը: Էս ա քառասուն տարի յա էտ դուշին վըեննը քարկեծ ա տըեսալ: Ըտըղ մին չնդիր էր կըթողիս, մաչին կըենաս: Վըեր էտ դուշը կյա, մին սոր փըեդավ վըեննը կծակիս, վախարը տոն կըկյա: Հնլն առաչը ըսելու յա. «Էտ հո՛ւ վըս, տոն էք, քընեգ հում-հում օտիմ...»: Ետավ վըեր վըեննը դինջանա, ըսելու յա. «Էտ հո՛ւ վըս, տոն էք, հինչու օգիս, քընեգ ըմ տալու: Տոն կըկյաս, ասիս. «Յըես Սինան թաքավերին սերը-սեկրետն ըմ օզըմ գլխդամ»: Վըեր իտի ասիս, Ձոնըրձոնը դուշը ըսելու յա. «Քընեգ սըվըրցնողին վիզը կոտրի՛»... Դե վըեր իտի յա քլինի, քու առաչըտ ա կյալու մին ծով: Էտ ծովին ճոնըր վըետած ա ինելու: Կոզի վըետած, մին խըրեգ կլսմիս, ասիս. «Ուխաս՛այ, էս հի՛նչ լնվ ճոնըր ա»: Կասիս, պըրծընիս ճընապար ընգնիս, վըեր ասիս վըեչ, ծովը քընեգ հըղե չի տալու: Ինք առ, քընեգ մին թեփուտ էլ տամ, վըեր փիս տըղը ընգնիս, թեփուտը վառի, կթոչիմ, հըսնիմ:

Թաքավերին տըղան քընըմ ա, Ձոնըրձոնը դուշը հունցը ասալ ա, իտի յա անըմ, վըեչը քընըմ Սինան թաքավերին պալատին քըշտին մին քարի յրա նըստըմ: Մարթ ա դըրկըմ, թա. «Մին տըղա յա յեկալ, օզըմ ա քընեգ տըեսնա»:

Սինան թաքավերը ասըմ ա. - Թող կյա, բա էտ տըղան տըեսնըմ չի էս պալատին չորս դոլին վըեսկըմնի՛ն , պա ըտրան վախ չոնի՞, ահ չոն, կըլխան ծըեռք ա յեր կալա՛լ:

Թաքավերին պուճոնը տըղան կյամ ա նի մնըմ, ասըմ. - Թաքավերը ապրած կենա, իմ կըլիխըս կըտրիլը կըտրելու յըն, լնվն էն ա, տու կըտրիս: Խընթըրըմ ըմ քու սերըտ-սեկրետըտ ասիս, էտավ կըտրիս: Թաքավերն ասըմ ա. - Ինձ իլնլ ա մին կընեգ, մին ախճիգ, մին գեմքուչ: Յըես հիշքան լնվ ծի պահողնի փըմնեցի, վըեր իմ ծիյանքըս լնվ պահի, էլիս քընըմ ի տըեսնըմ ծիյանքըս լղար, նըղացած, էրկուսն էլ քըռընքած:

Վրեր հրըցընում ի ծիյապահներին, թա. «Խե՛ յա իտի», սոնս ին անում: Յրես էլ ըտրանց կըլո՞խը կըտրիլ ի տամ: Նոբաթը կյամ ա մին քյասիբ տըղի, վրեր ծիյանքը պահի: Յրես էլ էտ քշերը քյընում ըմ թաքուն դաբավուլ քաշում, տըեսնամ էտ իե՛ յա իտի: Մին էլ ըմ տըեսնում կընեգյըս նան գեմքուչս եկին, ծիյանքը եր իլին, քյեցին: Մինչև ծըքծըքոտելը տըեսնամ էս ա եկին, ծիյանքը կըպեցին, նի մըտին պալատը: Քյընում ըմ թա էտ տըղին կլո՞խը կտրիլ տամ, ասըմ ա. «Թաքավերը ապրած կըենա, իմ կըլո՞խըս կըտրիլ մի, էս քրշեր տու եք ծիանքը պահի, կգլիդմս»: Էտ քրշեր յրես ծիյապահին շո՞րերը կյենում ըմ, քյընում, վրեր ծիյանքը պահիմ: Մին էլ ըմ տըեսնում լիա կընեգյս, գեմքուչս եկին ծիյանքը օգեցին: Ծիյանքը տվի ըտրանց, յրես էլ մին օրիշ ծի նստեցի, ըտրանց հետան քյեցի: Քյընում ըմ տըեսնում մին մըեծ կարան, էտ կարանին մըեչին քառասուն դաչաղնի, ըտրանք քյընում ըն լոխճին նըհետ ո՞ւրմնց գյըղմցածը անում, էտ տըեռնում:

Ըստըեղ էտ թաքավերը սոնս ա անում, թառանչ քաշում, մին հետ ո՞ւրմն վըեսկե նախշերավ չուբուխը քաշում, թանձըր ծոխը նի քաշում, էլիմ նաղլ անում.- Վրեր էտ տըեսնում ըմ, հնլմ սուս ըմ անում: Ամմա գեմքուչս շատ օխձը կծածըն ար, խորամանգ աղվես, փննդը-փիլ գյըղո՞ղ, լո՞ւզվավը օխձը պո՞ւնան հանող, մին օգգյմ պըե՛ն: Տա կըլխու յա ընգնում, վրեր յրես ո՞ւրմնց քըմական թաքուն քյեցալ ըմ: Տա էտ դաչաղներին իմաց ա տամ, ըտրանք ինձ փըռնում ըն վըեննըծեռքըս կապըմ, եր քըցըմ: Ջեմքուչըս էլ ծըեռքին մին ճըպատ ա ինում, էտ ճըպատավը համ ինձ թըխում ա, համ էլ ասըմ. «Թաքավերը շոն տըեռնա, թաքավերը շոն տըեռնա ...»: Յրես շոն ըմ տըեռնում:

Վրեր կյամ ըն պալատ, տըեսնում ըն ո՞ւրմնց հացթուխը հաց թըխելիս, ըտրա ախճիգյըն էլ խոնչին յրան պո՞ւկերը կըրելիս: Ջեմքուչըս էտ ըխճըկանն ասըմ ա. «Ախճի՛, էտ շանը տար հաց տո, տար ծեր տանը պահի»: Էտ ախճիգյը շոնը տոն ա տանում, համ էլ ասըմ. «Ա մնր, էս շանը աշկերը հենց ա մըեր Մինան թաքավերին աշկերը ինի: Մնրն ասըմ ա. Ծըենտ կըտրի, Մինան թաքավերը կըլսի, կկյմ քյեզ կըսպանի»: Էտ ախճիգյը կյամ ա պալատը, ման կյամ, ման, տըեսնում թաքավերը պալատըմը չի, մին օթախի տըռանը քըմակին էլ մին ճըպատ տիրմծ: Էտ ախճիգյը շոնտմնց լըսած ա ինո՞ւմ էտ ճըպատին մասին, գյուղո՞ւմ ա ինո՞ւմ ըտրա գորութո՞ւնը: Ճըպատը յօր օնում քյընում, քըթենում շանը, ճըպատավը

թըխում, ասում. «Մըեր թաքավերը հունցու շոն ա տըեռալ, ինդի էլ թաքավեր տըեռնա»:

Յըես, Մինան թաքավերս, թննգնդնն մարթ ըմ տըեռնում, նըստըմ իմ թախտին: Էտ ճըպատը յոր օնըմ, կընգանս թըխում, ասում. «Մին սըեվ էշ տըեռ, մեշկիտ էլ մին մըեծ յարա»: Իտի էլ տըեռնում ա: Ձեմքուչիս կանչըմ ըմ էտ ճըպատավը թըխում, ասում. «Ա՛ գեմքուչ, ագար-բըեգա՛ր , մին սըեվ ալոռավ տըեռ, քըննն ամեն օր ըխճըկանըտ մըեշկին յարան կըտկոտի»:

Իտի էլ տըեռնում ա:

Ըստըեղ Մինան թաքավերը ձուրնն խոսկը պըրծընում ա, ասում. - Էս ա իմ սերս-սեկըետս, ա՛ ջննիլ տըղա: Դե մըեգ էլ բիդի քու կլիտ կըտրիլ տամ:

Թաքավերին պուճուր տըղան ասում ա. - Թաքավերը ապրած կըենա, թող տոն կյամ մին խըրեգ ըշխարքիս էշիմ, էհա կյամ:

Թաքավերը թողըմա: Էտ տըղան քընըմ ա մին քըննջ նի մըննում, Ձոնմընտ դուշին թեփուը ջուբան հանում, վառըմ: Վըեր վառըմ ա, Ձոնմընտ դուշը ծըեռաց կյամ ա, թաքավերին պուճուր տըղան նըստըմ ա ընդրա մըեշկին թևերին թափ ա տամ, թա թըռչի, Մինան թաքավերին ախճիգը ասում ա. - Շինչ կինի ինձ էլ նըհետըտ տանիս, հունցու քու կընեգըտ:

- Յըես կընեգ օնիմ:

- Դե հո՛ւնց անիք, ինձ էլ տար:- Ըտրան էլ ա յոր օնըմ տինըմ թևերին, քընըմ ըն:

Հարայը պալատըն ա ընգնում, թա թաքավերին սերը-սեկըետը տարին, ախճիգը տարին: Էտ վըեր Մինան թաքավերը լըսըմ ա, ծըեռաց սըերտը ճաքըմ ա, մըեռնում:

Ըտրանք թըռչըմ ըն, քընըմ հնմին էտ օցին կոշտը, թաքավերին պուճուր տըղան Մինան թաքավերին սերը-սեկըետը ըտրան նաղ ա անըմ. օցըն էլ ըտրա կընեգը տամ ա ձուրնն, յոր ա օնըմ էտ ըխճըկանը նըհետ կյամ ձուրնն հայրենիքը, ձուրնն հորը պալատը: Ըտըեղ լնվ հըրսանիք ըն անըմ, լնվ էլ ախպերք-ախպերք ապըրմ, ժողովուրթին էլ լնվ էշըմ:

3. ՎԸԵՄԿԵ ՂՈՉԸ

Ինձև ա, չիսձև մին թաքավեր ա իսձև: Էտ թաքավերին իսձև ա վեց տղղա. մինը մինան ղանձանգ, մինը մինան օժավ: Անց ա կենըմ մին խիլլա վախտ, էտ տղղերքը մըծանըմ ըն, ըտրանց փըսակվելի վախտը կյամ ա:

Մին օր մըեծ տղղան հորըն ասըմ ա. - Ա՛ հմար, թող յըես քյինիմ յարմուկա, տըեսնամ՝ հինչ կա, հինչ չի կա:

Հմարը ռագի յա կըենըմ: Էտ տղղան քյընըմ ա յարմուկա, էտ տըեռնալիս մըթեն ա ընգնըմ: Ճընապարին մին տոն ա ինըմ: Տա էտ տոնը դոնաղ ա ընգնըմ: Քըշերը քոն ա ինըմ, ուռութանա էր ա կըենըմ, տձև կյամ հայաթը, թա իրեսը լըվանա, բ՛րևրդան մին իշեղ ա ընգնըմ աշկավը, էլհա կորչըմ:

Տա գյուղում չի, թա էտ հի՞ նչ ա, ասըմ ա. - Հմարնաթ արևըն ա, տձև ա կյամ:

Տա իրեսը լըվըննլանը էտը տոն ա նի մըննըմ: Տանտըրձևան հըրցընըմ:

Տընատարը ասըմ ա. - Էտ թաքավերին ախճիգյն ա: Նա միննկ ամման ուռութանա յա տձև կյամ, էլհա իթտըբաթտի ընձև: Հիշքա՛ն տղղերքյ ըն եկալ թա օզի՛ն, ամմա կըրացալ չըն: Հմարը էտ փըեսացուններին ժամանակ ա տըվալ, ասալ.«Թա կարիքյ իմ ախճիգյըս ճարիք, ծըեզ կըտամ, ծըեզ հալալ, թա չէ ծըեզ կըտորել ըմ տալու»:

Թաքավերին տղղան վըեր էտ լարմ ա, դմստի քյընըմ ա էտ ըխճըկանը հորը կոշտը:

Էտ թաքավերը ըտրան վեց օր վախտ ա տամ: Վեցինջի օրը էտ տղղան ճարըմ չի ըխճըկանը: Էտ տղղին հունցու պայման ին կապալ, ինդի էլ անըմ ըն, տանըմ ըն ըսպանըմ:

Էտ տղղին թաքավեր հմարը, ախպերքը շատ ըն մըտածըմ, թա իսե չի կյամ, իսե՞ յա էտանըմ: Թաքավերը գյուղձև ա, վըեր մին օրիշ թաքավերոթունի մեջի մարթ ըն սպանըմ: Թաքավերը տըրըկյուսձևա:

Անց ա կըենըմ մին խիլլն վախտ: Թաքավերին էրկունջի տղղան էլհա դաչանք ա անըմ հորը, վըեր ձևրան թողի, քյինի յարմուկա: Թաքավեր նան թագուհին թողըմ չըն, ամմա էտ տղղան գոռըմ ա, քյընըմ: Էտ տղղան էլհա դոնաղ ա ընգնըմ էտ տոնը, էլհա համին էն ըխճըկանը դմարդան ըտրան սպանըմ ըն:

Իտի թաքավերին հինգ տըղերքը քյընըմ ըն էտ ըխճըկանը դամրդան կըլխընին բադա տամ:

Մընըմ ա լոխճան պուճուր տըղան:

Մին օր էտ պուճուր տըղան կյամ ա հորը կոշտը, դաչանք անըմ, վըեր թողի, քյինի յարմուկա: Թաքավերը թողըմ չի, էտ տըղան շատ ա դաչանք անըմ, ասըմ, - Ա հմր, լմվա, թող քյինիմ տըեսնամ ախպերքըս ըշտըեղ ըն, քյինիմ ընդրանց յա ազադիմ պըերիմ, յա ընդրանց նըհետ մինտըեղ մըեռնիմ:

Հմրը շատ կըզնըվըմ ա, ասըմ, - Քյընըմ ըս, քյինի, ջըհմնդմմը-գյոռը թա քյընըմ ըս, սըեվ ատակը թա քյընըմ ըս, իստիբուջադը թա քյընըմ ըս: Յըես էլ կասիմ, թա իսկի տըղա չօնիմ... էտ տըղան հիշքան կարըմ ա, վըեսկե յա յոր օնըմ, էն մին օրը հըղե ինըմ յարմուկա:

Քյընըմ ա յարմուկա էտ տըեռնալիս մըթեն ա ընզնըմ, քյընըմ ա հմմին էտ տոնը դոնաղ ընզնըմ, քըշերը ըտըեղ կըենըմ, էքսը եր կենըմ, ուռութանա տոնս կյամ տոնը, թա իրեսը լըվանա, մին շափաղ ա աշկավը ընզնըմ, մին էլ կորչըմ: էտ տըղան գյոտըմ ա թա արևըն ա շոխկը քըցալ, մին էլ թըխպավ ծասկվալ: Կյամ ա տոն տընըտըրոնչըն անա հըրցընըմ: Տընատարը նաղլ ա անըմ էտ լոխ, հինչու մըեծ ախպորը նաղլ ա ըրալ: Ըտըեղ էտ թաքավերին պուճուր տըղան դմստի կըլոխ ա ընզնըմ, վըեր ուրմն ախպերքը ուրմնց կըլոխը ըտըեղ ըն բադի տըվալ:

էտ տըղան տոնս ա կյամ, քյընըմ թաքավերին կոշտը պայման կապում, վըեր չորս օրըմը կըճարի ընդրա ըխճըկանը, վըեր ճարի. նըհետը փըսակվելու յա: Ըտըանա էտը կյամ ա հմմին էտ տոնը, վըեսկեն յոր օնըմ, քյընըմ մին գմրգյմրի կոշտ, ընդրան ասըմ, վըեր մին վըեսկե դոչ շինի, վըեր ինքը մեչին տըղվարվի, մեչի դոլան էլ տոնը քըլլի:

Հունցը ասըմ ա, իտի էլ գմրգյմրը դոչը շինըմ ա: էտ տըղան մին խիլմ վըեսկի յա տամ, դոչը յոր օնըմ, քյընըմ: Ետավ մին էրկու մարթի փող ա տամ, վըեր էտ էրկու մարթը էտ դոչը էտ քաղաքին քոնչոցավը ման ածին: Ինքն էլ վախտին նիյա մըննըմ մեչը: էտ էրկու մարթը էտ դոչը սաղ քյոնչոցավը ման ըն ածըմ, պըերըմ թաքավերին պալատին կոխկավը թա տանի՛ն, թաքավերին ծառերը տոնս ըն կյամ, թմաշա անըմ: Ըտըանցան մինը քյընըմ ա թաքավերին ասըմ, թա իստի-իստի պըեն կա: Թաքավերը տոնս ա կյամ էտ դոչը պըերիլ տամ ուրմն հայաթը թըմաշի հըետի:

Թաքավերին ախճիգը, միշտ տափին տակին մին պալատ կար, ընդրեղ էր ապրում, վրեր վրեշ մինը ռւրան տըեսնա վէչ: Նա մինանկ ռւրան պալատին ըխճըկորցը, ռւրան դուլտուչոցը իրեսն ար տըեսնըմ: Ըտրանց նըհետ խոսըմ, ասըմ, ինքը տոն չար կյամ, քանի վրեր արնին նըման շըղշողըմ ար:

Վրեր դոչը պըերըմ ըն, էտ ըխճըկորցան մինը կյամ ա, ասըմ. - Քու հնար մին վըեսկե դոչ ա թողալ պըերին պալատին հայաթը, վրեր տըեսնաս քըեփըտ կկյա, էնքան դաշանցյ ա, թող քըեգ էլ թողի, տըեսնաս:

Ախճիգը հորը խընթըրմ ա, վրեր վըեսկե դոչը պըերին տըեսնա:

Հնարը էտ էրկու մարթին խիլլմ փող ա տամ, ասըմ. - Հի՞նչ կինի՛, վրեր էտ դոչը էրկու օրավ թողիքյ իմ պալատըմըս: էտ էրկու մարթը փողը յոր ըն օնըմ, վըեսկե դոչը թողըմ պալատըմը, քընըմ:

էտ դոչը տանըմ ըն թաքավերին ըխճըկանը տափին տակին պալատը: Թաքավերին ախճիգը միչն քըշերվան կըեսը քոն չի ինըմ, էտ դոչին ա էշըմ:

էնքան դնշանցյ ար շինած, վրեր քըշերը լճես ար տամ: էտ ախճիգը էնքան հայիլ-մայիլ ա ինըմ, վրեր հաց չի օտըմ, կերակուրը մընըմ ա: Շատ էշիլանը էտը քոնը տանըմ ա:

Թաքավերին տըղան վըեսկե դոչին տճոնը պըեց ա անըմ, տճես կյամ, թաքավերին ըխճըկանը պաժին հացը, կերակուրը օտըմ, էլհա նի մըննըմ ռւրան տըեղը: Ուտութանա էտ ախճիգը տըեսնըմ ա, վրեր կերակուրը կա վէչ, մընըմ ա մաթ մընցած, թա հո՞ւ կինի կըեսած:

Մըթկըմը տընըմ ա էն մին քըշերը բուսը պահի, տըեսնա էտ հու՞ վա, կյողին փըմնի:

Իտի էլ անըմ ա: -Քըշերվա կըեսին էտ տըղան տճես ա կյամ, թա կերակուրը օտի, էտ ախճիգը ըտրան տըեսնըմ ա: էտ տըղան էնքան կյեղեցիկ ա ընճեմ, վրեր տըեսնալըն ըբմստ սիրահարվըմ ա:

էտ ախճիգըն ասըմ ա, - Տու իմ սըերտըս հըմայալ ըս, ամմա իմ հնար ինձ քըեգ չի տալ, միչն մին հարց էլ կա, պաղասխանը տաս վէչ: Իմ հնար վեց ըխճըկա մին տեսակ շճըրըմ, մին տըմնա տճես ա օնելու, ասի. «Վըե ըն ա իմ ախճիգըս», տու բիդի գյիդմս, թա վրեր գյիդմցիր վէչ, էլհա քըեգ ըսպանելու յա: Յըես քըեգ դճըրը կանիմ, իմ աչ վըեննըս կըծըրիմ, տու ըտրանավ ինձ կը ճընանչիս, վրեր յըես ըմ:

Վրեր երկու օրը անց ա կենըմ, կյամ ըն վրեսկե դոչը տանըմ: Թաքավերին տրդան պայմանին օրը կյամ ա: Տա քընըմ ա թաքավերին կոշտը:

Թաքավերը հըրցընըմ ա. - Հը՞, ճարեցի՞ր, թա ըշտըեղ ա իմ ախճիգըս: Տըղան ասըմ ա. -Ճարեցի:

Թաքավերը մընըմ ա ըրմացած, թա էտ տրդան հու՞նց ա տըեղը գլիդացալ:

Ասըմ ա. - Կկարի՞ս նշանց տաս:

Թաքավերին տրդան ասըմ ա. - Կկարիմ: - Համ ասըմ ա, համ տանըմ նշանց տամ:

Թաքավերն ասըմ ա.- Լնվ, էտ գլիդանցի, մըհեկ քըեգ մին հարց կըտամ, թա գլիդացի՞ր, համ ախճիգըս , համ էլ թաքավերությունիս կեսը քըեգ կըտամ, թա գլիդացի վեչ, էլհա քըեգ ըսպանել ըմ տալու:

Թաքավերին տրդան ռագի յա կըենըմ:

Էն մին օրը թաքավերը ուրմն ախճիգը օրիշ վեց ըխճըկա նըհետ լոխ մին տեսակ շորեր կյեցած, տոնս ա պըերըմ պալատին հայաթը, ասըմ. - Կկարիս գլիդանս, թա վըե՞րն ա իմ ախճիգըս:

Ախճիգը աչ վըենըմ ծըռըմ ա: Թաքավերին տրդան դմստի գյուդում ա, տանըմ ա դոնկ ծըեռքն օսին տինըմ:

Ըտրանա էտը էտ թաքավերը տըրմծ պայմանը կադարըմ ա: Օխտը օր, օխտը քըշեր հըրսանեքյ անըմ, մըեծ հարըստությունով, մըեծ պեժինքյավ ըխճըկանը ճընապար տինըմ դիբի էտ տըղին հայրենիքը: Էտ տրդան վըեր ուրանց պալատըն ա կյամ, ըտրա հմըը նան մարը ուրխանըմ ըն, թանգանդան օխտը քըշեր, օխտը օր հըրսանիք ըն անըմ, սաղ ժողովուրթին կանչըմ, հարսին կըլխին վըեսկե շաղ տամ:

Ըտրանա էտը հմըը էտ տըղին կարքըմ ա թաքավեր, էտ ըխճըկանն էլ՝ թաքուհի:

Էն պարգ, դանշանց երգլինքան իրեք խընճոր ա էր ընգնըմ. մինը՝ աստղին, մինը՝ էս հանքյանթը կանթողին, մինն էլ՝ տիպողին:

4. ՊԻՐԱՆՈՒՄԻ ՎԱՐԹ, ՄԱՆԻՇՄԿ ԹԱՓՎՈՂ ԱԽՃԻԳՅԸ

Մին շատ քյնսիբ մարթ, մին կրնեգյ ա ինձում: Ըտրանց շրենըմը թողըմ չըն կենան, տձու ըն քըցըմ, հունց վեր քյնսիբ: Տա քյնըմ ա օրիշ շեն:

Մին վեց ամիս ըտեղ կենըմ ա, ետավ կրնեգյը երկալած, ըտըղան տձու ա կյամ, ասըմ ա. - Ա՛ կրնեգյ, դե վրեր վրեչ մին տըեղ մըեգ թողըմ չըն կենանք, եք քյինինքյ ծըմակը, ընդըեղ կենանք: Հնլընթ կաղեն, զըկեռ, սըեգնը, տըեգնը, ծըմակի տանձը, խընձոր, մըհասուր, մոշ, տեա-տեն ուտելավ մին թնհրնմվ կապրինք. յոլա կքյինինք:

Կրնեգյըն ասըմ ա. - Հինչ կինի՛ :

Ըտահանք քյնըմ ըն, քյնըմ մին դալին ծըմակ ըն քյըթնըմ, մընըմ ըտեղ: Էս ծըմակըմը տիրև, խագալ, ճըղներ, տեա-տեն ըն հըվաքըմ, ըտեղ մին պուճուր մարաքյի մնան տոն շինըմ, ապըմ:

Շատ ըն կենըմ, թա խըրեգյ, վըերչը էտ կրնեգյը մին խոխայա պըերըմ, ինքն էլ ախճիգյ: Էտ կրնեգյը խոխին տիրևների մեչի պըտնտըմ ա, պնրոնը շինըմ, տինըմ կոխկին: Իտի մին թնհրնմվ պահըմ ըն:

Մին դձնըմ տըեսնըմ ըն իրեք կրնեգյ ըն կյամ էտ տոնը: Ամման մինը էտ խոխին մին լնմվ պըեն ա ասըմ:

Առաչին կրնեգյը էտ խոխին ասըմ ա. - Յըես ըստրա մին հենց կյեղեցկոթուն կըտամ, վըեր հու վըեր տըեսնա, հայիլ-մայիլ ինի, ձընննն տձու կյա, էնքան սիրի էտ ըխճըկանը: Էրկունջի կրնեգյը ասըմ ա. - Յըես էս ըխճըկանը մին հենց օժ տամ, վըեր մին օըըմը մին տարու չանք մըծանա, լնց ինելիս աշկերան մարքարիդ էր տըեռնա ըրտուսունքի տըեղ, ծըծըղելիս պիրնննն վարթ, մննիշնկ թափվի, ման եկած տըեղն էլ վըեննըտըեղերը վըեսկե քյարփնճնի տըեռնա:

Իրեքինջի կրնեգյն էլ ասըմ ա. - Յըես ըտրան մին խաչ ըմ տամ, վըեր տա անմահ ինի, էտ խաչըն էլ ճիտըմը պահի:

Ըտրանք ասըմ ըն, պըրծընըմ, անհետ կորչըմ: Էս մարթն նան էս կրնեգյը մընում ըն ձըրոնը իրեսի եշելիս, մաթ մընացած:

Էն օրանը էտը էտ խոխան լնց ինելիս աշկերան մարքարիդնի յա էր ածըմ:

Հարը նան մարը մընըմ ըն ըրմացած: Էս մարքարիդնին հըվաքըմ ըն մին պուլիգյ ածըմ, պահըմ:

Մին քանի օրանը էտը էտ կրնեգյը ասըմ ա. - Էս մարքարիդը տար օրիշ

քաղաք ծախի, շիր, տրեսըտըեն առ, պրեր:

Էտ մարթը պուլիգը յոր ա օնըմ, քյինըմ մին քաղաք: Էտ քաղաքըմը մին առըտուրական տրեսըմ ա, էտ մարթին կըոնան փըոնըմ, տենը տանըմ, ասըմ. - Ախպեր, եք էս դուը, հինչ ասիս քըեգ կըտամ, ըտրանա մին խըրեգյ ինձ տո:

Էտ մարթը մին հափուռ տամ ա ըտրան: Էտ էլ շատ փոդ ա տամ ըտրան: Էտ մարթը մին ըրբա յա առնըմ ամմեն հինչան առնըմ, ածըմ մաչը, մընացած փողերն էլ ածըմ մաչը, տանըմ կընգանը կոշտը, վըեր էտ փողերավը տոն շինին: Իտի մին քանի հետ քընըմ ա քաղաք, կյամ, խիլլմ փոդ թուփ անըմ: Մին հետ էլ ձըմն նըհետ քաղաքան ուստա-փմնիլմ յա պըերըմ, վըեր տոնը շինի: Տա շատ լմվ տըներ ա շինըմ: Պալատնի ... էտ պալատներին քյարփո՛ւճնին լոխ վըեսկե յա ինձըմ: Ըտրա հետի էլ հըեռու տըեղան ըլըվալավ ա անըմ, եշողին աշկերը ծկծկոտըմ: Ախճիգըն էլ յավաշ-յավաշ մըծացալ ար, ինքն էլ էնքան նախշուն ա ինըմ, վըեր էլ խոսկավ ասվիլ չի:

Մին օր թաքավերին տըղան ձըմն նմգիր-վմգիրավը վըերսի յա կյամ էտ ծըմակը: Հեովան-հեռու տըեսնըմ ա, վըեր մին պըեն փըլըստրատին ա տամ:

ձըմն հընգերունցը ասըմ ա.- Քյինինք տըեսնանք, էն հի՞նչ ա արևին տակին ինդի շըղշողըմ, պըծըպածի անըմ: Կոգի հեռու տըեղ, ամմա լմվ պըեն ա ըրվըմ:

Ըտահանք քընըմ ըն:

Շատ ըն քընըմ, թա խըրեգյ, վըերչը հըսնըմ ըն էտ տոնը:

Թաքավերին տըղան շատ ա խընթըրմ, վըեր թողին նի մըննի էտ տոնը տըեսնա: Ըտահանք համեցեք ըն անըմ: Թա քավերին տըղան նի յա մըննըմ էտ պալատը, էտ ըխճըկանը տըեսնալն ըբմստ սիրահարվըմ ա, վըեչ մին պըեն չի կարըմ խոսի, օշը կուրցունում ա:

Վըերչը ասում ա. - Յըես եկալ ըմ ծըեր ախճիգը օգիմ:

Էտ ըխճըկանը հարը-մարը ասըմ ըն. -Մունք ախճիգ չօնինք քըեգ տալի:

Տըղան ասըմ ա. - Ձորք կհըվաքիմ, կյամ ծըեգ կըտորիմ:

Վըերչը մին խոսկի յըն կյամ: Իրեք օրան էտը բիդի կյան ախճիգը տանին:Թաքավերին տըղան հորը նան մորը ասըմ ա լոխ:

Ընդդրանք ռազի չըն կրենըմ, ասըմ ըն.- Մըեր անըմին լայըղ չի՛, վըեր մունք քյինինքյ ծըմակին ախճիգյը պըերինք մըեգ հարս:

Տղան ասըմ ա.- Չէ, էտ ախճիգյըն ա, օզըմ ըք, օզեցիք, օզըմ չըք, մին ա էս օզելու յըմ, կլիի ըմ յոր օնելու, կորչիմ:

Անց ա կըենըմ ժամանակ: Թաքավերին տըղան լնվ-լնվ շորեր ա կարիլ տամ, լնվ-լնվ պըեներ ա առնըմ էտ ըխճըկանը հետի: Վերչը հնրը-մարը դարուլ ըն կըենում, էր ըն կըենըմ պադրաստոթուն քաշըմ, մարթիքյ դարկըմ, վըեր քյինին հըրսնացուն պըերին: էտ դարկած մարթկանցը մեչին ա ինըմ թաքավերին պալատին դուլլուղչին, ուրնն սըեվտեգ ըխճըկանը նըհետ: էտ դուլլուղչուն աշկը շոնտանց ար թաքավերին տըղին յրան, օզըմ ար ուրնն ախճիգյը տա ընդրան: Տա աղի պիլիթ ա թըխըմ էտ ըխճըկանը ուտուցընըմ:

Վեր փայտոննին ուրոնը հետա հըրսընքավերնին էր կալած քյնըմ ըն, էտ դուլլուղչին ուրննը փայտոնը մին խըրեգյ էտըցընըմ ա: էտ պիրնննն վարթ-մննիշնն թափվող ախճիգյը շատ ա ծըրավըմ:

Ասըմ ա.- Հի՛նչ կինի՛, մին խըրեգյ ճոնը տաք ինձ:

էտ դուլլուղչին ճոնը չի տամ:

Վերչը վըեր էտ ախճիգյը շատ ա դաչանք անըմ, էտ դուլլուղչին ասըմ ա. - ճոնը աշկի լոնսնվ ա, թող աշկըտ հանիմ, տըեղը ճոնը տամ:

էտ ախճիգյը ռազի յա կըենըմ, էնքան ծարավ ա ինըմ: Ղուլլուղչին աշկին մինը հանըմ ա, տինըմ ջուբոնը, էտ ըխճըկանը մին խըրեգյ ճոնը տամ:

Քյնըմ ըն, քյնըմ, էտ ախճիգյը էլհա ծըրավում ա, ասըմ. - Հի՛նչ կինի, ինձ մին խրեգյ ճոնը տաք:

Ղուլլուղչին ասըմ ա.

ճոնը աշկի լոնսնվ ա, թող աշկըտ հանիմ, տըեղը ճոնը տամ:

էտ ախճիգյը ռազիյա կըենըմ: Ղուլլուղչին էն մին աշկըն էլ ա հանըմ, քըցըմ ջուբը, էլհա մին խրեգյ ճոնը տամ:

Վըեր էրկու աշկավ քուռուցընըմ ա, պըրծնըմ, էտ դուլլուղչին գյընվնյա քըցըմ էտ ըխճըկանը փըսակին շորերը հանըմ, ուրնն ըխճըկանը կյեց տամ, ըտրան էլ կուփի տամ, քըռի տամ, փայտոնն տըեն քըցըմ: Փայտոնը քըշըմ ըն, քյինըմ:

էտ ախճիգյը մընըմ ա ճընապարին դրաղի մի խննդնկըմ, աշկերը

քոռ, լաց ինելիս: Վրեր տըսնըմ ա սնս-սնմհեր չիկա, էտ ախճիգը էտ մոշին քուլերը, էտ բիզի մնան տոնս տեռած փոշերը- ծրեքերավը տըես-տըեն ընելավ, փուրսոդ տալավ, մին թնհրնվ ըտըդան տոնս ա կյամ, նի մըննըմ ծըմակը, ծրեքերավը տըփտըփելավ քընըմ ա մին ծառի տակի նըստըմ, էնքան լաց ինըմ, վեր էտ ծառին տակը լցնըվըմ ա մարքարիդավ, վըեսկե քյարփոնճավ:

Մին էլ լըսըմ ա ծըմական մին կացնի սնս ա կյամ: Տա էհա տափերը չունգոտելավ փուրսոդ քընըմ ա մին խրեգ մուտանըմ, ծեն տամ: Վեր շատ ծեն ա տամ, էտ ծենին յրա մին պառավ մարթ, վըեր ծըմակն ար եկալ փնդ անելք, լըմ ա: էտ սնսին յրա կյամ ա տըեսնըմ մին քոռ ախճիգ, իրեսը ծրեքերը չընգոտած էն ա ըտեղ եր ընգմծ:

էտ ախճիգը էտ պառավ մարթին նաղլ ա անըմ ոնրնն կլխավը ընցածը, ասըմ. - Ա՛ հոր տըեղ հնր, ինձ եր կալ տար ծրեր տոն, էս քըեգ շատ օքութ կտամ, ինձ թողիլ մի էս յաբանա ծըմակըմը, ինձ կյուլի, կազանի պաժին մանիլ:

էտ մարթը ասըմ ա. - Ա՛ բալա, մին կըտոր հաց օնիմ ինք առ քըեգ տամ, ամմա կարիլ չըմ քըեգ տոն տանիմ, էնա տանը օխտը ախճիգ օնիմ, օխտեքան էլ կըշըկըրոդ: Միննկ մըեչըներին մինն ա պատառ լնվ: Դե քու աշկերտ էլ քոռ ա, տանիմ քըեգ հի՞նչ անիմ, հունց ապրիմ:

էտ ախճիգն ասըմ ա, - Ինձ վեչ մին պեն պետքը չի, թաք լին տոն տանիս, հնլն էս ըմ ծըեգ պահելու, հենա էն խննդնկըմն էլ, էն ծառին տակին էլ էնքան վըեսկե, մարքարիդ կա՛, քյինի եր կալ ինձ էլ նըհետըտ տիբ արաբին յրան, տար:

էտ պառավ մարթը ուրխանըմ ա, քընըմ ա լոխ վըեսկին նան մարքարիդը յոր օնըմ, էտ ըխճըկանն էլ ըրբին տինըմ, տանըմ տոն:

Կընեգը նան ըխճըկերքը վեր տըեսնըմ ըն, կըզնըվըմ ըն հորը յրան, ասըմ. - էտ հո՞ր ըս էտ քոռը եր կալալ, պերալ, մունք իսկի կարըմ չընք ապրինք, ըտրան էլ կըլխավըն ըս պըերալ:

Լոխճան կուճի ախճիգը ասըմ ա. - Լնվըս ըրալ, ա՛ հնր, վըեր պերալ ըս, էս կպահիմ:

Չնրը ըխճըկորանցը յրան կըզնըվըմ ա, ասըմ. - էտ ախճիգը մըեգ լոխճիս էլ պահելու յա, մին տյեսեքյ հիշքան վըեսկե, մարքարիդ ըմ պըերալ լ:

Էտ վրեր տրեանըմ ըն, ըսկյսըմ ըն էտ ըխճըկանը առաչին ծառայոթուն անիլը: Ճոնը ըն տինըմ, էտ ըխճըկանը լըղըցընըմ, թիմըզցնըմ, յորդան-դոճանկի մրեչի տինըմ: Էտ վրեր վրենըմ ըշտըղին տիրալ ար, լոխ վրեսկե քյարփոճնի ար տրեռալ, էտ ըխճըկերքը հըվաքըմ ըն:

Անց ա կըենըմ մին իսիլլմ վախտ, էտ ախճիգըմ էտ պառավ մարթին մին քանի փոնջ վարթ, մանիշանկ ա տամ, ասըմ. - Ա՛ հմր, էտ մին փոնջ մանիշանկը նան վարթը տար քըղաքըմը թաքավերին պալատին քըշտին ձախի: Վրեր առնող ինի, ասի էտ փողավ չըմ ծախըմ, աշկի լոճսավ ըմ ծախըմ: Վրեր ասին, պա աշկի լոճսավ պրեն կինի՛, ասի թա պա էտ ծոնը մինչև կյոտկատըղեղ եկած, ծոն ծըմեռնը վարթ, մանիշանկ կինի՛, համ էլ լմվ եշի, տրես աշկը աչ ջուբան ա հանըմ, թա ծանխ, մրետըտ պառի:

Էտ պառավ մարթը յոր ա օնըմ մին պուճոճը գանբոճի մեչի տինըմ, տանըմ քաղաք, թաքավերին պալատին քըշտին կանչըմ. - Ա՛յ լա՛ վ վա՛ ըթ, աչ լա՛ վ մանիշանկ:

Դնստի էտ դուլլուղչին տոնս ա կյամ, ասըմ. - Ա՛յ վա՛ ըթ, մանիշանկ ծախող, էք ըստեղ, քանի՞ յը՛ս տամ էտ վարթը նան մանիշանկը:

Էտ պառավ մարթն ասըմ ա. - Յըես փողավ չըմ ծախը՛մ, աշկի լոճսավ ըմ ծախը՛մ:

- Պա աշկի լոճսավ պեն կինի՛:

- Պա էտ ցորտ ծըմեռնը վարթ, մանիշանկ կինի՛:

Ճարը կըտրած էտ դուլլուղչին աչ ջուբան էտ ըխճըկանը աշկին մինը տոնս ա օնըմ, տամ էտ պառավին, վարթը, մանիշանկը տանըմ, թաքուն տամ ուրան սըեվտեզ ըճիբկանը, ասըմ. - Ինք առ, տիր քըթիտ տակի քըթկալին մեչին, վրեր թաքավերին տըղան կյա՛, սըտըսոտ ծըծաղի, էտ վարթ նան մանիշանկը եր քըցի, վրեր գյիդմ, թա տու էն ախճիգըն ըս:

Էտ պառավ մարթը էտ մին աշկը պըեըըմ ա աչ տըեղը քըցըմ: Էտ աշկը սըղանըմ ա:

Մին քանի վախտան յետը, էլհա էտ ախճիգըմ ծըծըղեղիս պիրանան եր տըեռած վարթը, մանիշանկը տամ ա էտ պառավ մարթին, ասըմ.

- Ա՛ հմր, տար քաղաքը, էլհա պալատին քըշտին ծախի, վրեր առնող ինի, ասի աշկի լոճսավ ըմ ծախըմ:

Իտի էլ անըմ ա: Տանըմ ա քաղաք, պալատին քըշտին կանչըմ. - Ա՛յ լմվ վա՛ ըթ, մանիշանկ:

Էտ դուլլուղչին դեհա, դեհա, յրա պըրծած, թայդի, տո՛նԼս ա կյամ, ասըմ.
- Ա՛յ վարթ, մանիշմկ ծախող, եք ըստեդ: Էտ պառավ մարթը քյինըմ ա կոշտը:

Էտ դուլլուղչին ասըմ ա. - Քանի՞ յը՛ս ծախըմ:

- Աշկի լո՛սավ ըմ ծախըմ:

- Պա աշկի լո՛սավ պըեն կինի՛:

- Պա էս ծո՛ւն -ծըմեռնը վարթ, մանիշմկ կինի:

- Ճարը կըտրած էն մին՝ ծախ ջուբան աշկին լո՛ւսը հանըմ ա, տամ էտ պառավ մարթին, վարթը, մանիշմկը տանըմ տամ ըխճըկանը, վըեր տինի քըթկալին մեչին, վըեր թաքավերին տըղան կոշտը կյա, ծիծաղի, եր քըցի: Վըեր գյիդմ, թա էն ախճիգըն ա:

Էտ պառավ մարթը պըերըմ ա էն ծախ աշկըն էլ տըեդը քըցըմ, էտ ախճիգը լըվմնըմ ա:

Մին շմփտմնը ետը էտ ախճիգը էտ պառավ մարթին շատ վըեսկե յա տամ, ասըմ, - Մեր քաղաքան մին խրեգյ հըեռու ինձ հետի մին պալատ շինիլ տո, վըեր թաքավերին պալատան լմվ ինի:

Էքսը պառավը ուստա-փմհլմ յա փըռնըմ, էտ ըճխըկանը վըեննին տական տո՛նԼս եկած վըեսկե քյարփուճներան մին վըեսկե ամարաթ ա շինիլ տամ, վըեր արևի մընան ալավ-ալավա անըմ: Էտ ախճիգը ըսկըսըմ ա էտ պալատին երի աստաժըմը ապրիլը: Տոնը լըցնըմ ա աշխարքիս լմվ-լմվ սարքերավը, լոխճան դաշմնգյ պըեներավը: Լմվ օտելի պեներավը... Էտ պառավ մարթին ըխճըկորանցը մարթի յա տամ, էն պուճուրըն էլ պերում ո՛ւրմն կոշտը:

Էտ պիրմնմն վարթ նան մանիշմկ եր տըեռնող ախճիգը ցիրեկը բախրա յա տըեռնըմ, ընգնըմ ծըմակնին, քըշերը ախճիգյ ա տըեռնըմ, կյամ պալատը:

Նշանտիրիքյին վախտը թաքավերին տըղան էտ ըխճըկանը մին մը-տանի յա ինըմ տըված: Էտ մըտանին էն ա ինըմ են դուլլուղչուն ըխճը-կանը մաննըմը: Էտ դուլլուղչուն ախճիգը էտ պըրմնմն վարթ, մանիշմկ եր տըեռնող ըխճըկանը անիցկ ա տամ, վըեր էտ ախճիգը ամմեն օր շտափի, քանի վըեր ընդրա դմողմն թաքավերին տըղան ո՛ւրմն սիրըմ չի՛, ո՛ւրմն կոշտը չի կյամ, էն կըլխան էլ գյո՛ւղո՛ւմ ար, վըեր տա ո՛ւրմն նշանածը չի: Ըտրա հետի էլ տա ո՛ւրմն պալատին հայաթըմը մին չաղիր

ար եր թողալ, ընդեղ ար ապրում: Տիրեկըն էլ քընըմ ար վըերսի:

Մին հետ ծըմակըմը թաքավերին տըղան մին բախրա յա տըեսնըմ, հիշքան քըմական ա ընգնըմ, թա փըռնի, կարըմ չի: Թըվանգը տըրըք-ցնըմ ա, գյուլլան կյամ ա էտ բախրին վըեննան կըենըմ: Բախրան փախչըմ ա, կյամ էտ վըեսկե պալատը, ախճիգ տըեռնըմ, քյինըմ երի ատաժին ռըրան օթախը, թեքյ ընգնըմ: Թաքավերին տըղան հետան վագ ա տամ, թա փըռնի, տըեսնըմ ա աշկան կորավ: Տա նռնին հետքավը քյինըմ ա, եր ինըմ էտ պալատին երի ատաժը, նի մըննըմ էտ ըխճըկանը օթախը, տըեսնըմ մին ախճիգ վըեսկե կարավաթին յրան պառկած, օշը տարած, կըռնան էլ նըրն ա կյամ: Էտ տըղան տըեսնըմ ա, վըեր էտ ախճիգը ռըրան նշանածին շատ նման ա: Տա ճնըմ ա շաղ տամ, էտ ըխճըկանը էտ պերըմ, էտավ էլ կըռնին յարան կապըմ: Ախճիգը վըեր օշը կըլիխն ա հըվաքըմ, լոխ էտ տըղին նաղլ ա անըմ ռըրան կըլխավը ընցածը: Պատմելիս լնց ա ինըմ, արտասունքնին մարքարիդ ա տըեռնըմ, վըեր ծիծաղըմա, պիրանան վարթ, մանիշնկ ա եր տըեռնըմ: Թաքավերին տըղան ճնանչըմ ա ռըրան սիրածին, ռըրան նշանածին: Էլ տոն չի քընըմ, մըհեկ էլ էտ ըխճըկանը պալատին քըշտին մին չաղիը ա եր թողըմ, ըտեղ ապրըմ:

Հնըրը ըտրա հետան ման ա կյամ: Հընգյերունքը տըեղը քըթննըմ ըն, օզըմ ըն պալատը տանին: Ամմա էտ տըղան ասըմ ա. - Իմ հոր ըսեցիք, վըեր յըես տոն չըմ կյալու, միչն էս ըխճըկանը օզիմ վեչ, միչն ըստրա սըերտը կըկըղցնիմ վըեչ:

Անց ա կըենըմ մին խիլլն վախտ, վըերչը թաքավերին տըղան էտ ըխճըկանը սըերտը կըկըղցընըմ ա, մին հանգավ ըտրա նըհետ ապրըմ: Ըտրանա մին ախճիգ ա ինըմ: Էտ ախճիգը տըեռնըմ ա չորս տըրեկան: Մին հետ հորը նըհետ էտ խոխան քընըմ ա թաքավերին պալատը: Ինքըն էլ մորը շատ նման ա ինըմ, դնշնանգ-սիրուն: Թաքավերը նան թաքուհին վըեր տըեսնըմ ըն, ուրխանըմ ըն:

Թաքավերը տըղին ասըմ ա, - Եկեք ըստեղ ապրեցեք:

Էն պըրանան վարթ, մանիշնկ թափվող ախճիգը խոխին ասած ա ինըմ, վըեր ռըրան մուտանան թաքավերին հարսիցը օզի, պերի ռըրան տա:

Էտ պալատըմը էտ խոխին շատ բաղարկեք ըն տամ: Ամմա նա էտ մուտանան ա օզըմ:

Թաքավերին հարսը տամ չի, ամմա ըստրդան-ընդրդան էնքան ասըմ ըն՝ «Տո հա, տո» վրեր էտ սև տեգ հարսը մաննան հանըմ ա, տամ էտ խոխին:

Խոխան վրեր մտանին յոր ա օնըմ, ասըմ ա. - Էս իմ մոր մըտանին ա, քու ծրեռքիտ հի՞նչ ա անըմ, էլ քյրեգ չըմ տալու:

Թաքավերին կյեշ հարսը կըզնըվըմ ա մարթին յրան, վրեր իտի պեներ ա փըռնալ: Ամմա դե էլ ըշտե՛ դ: Թաքավերին տըղան լոխ ձևն հոր նան մորը նաղլ ա անըմ:

Թաքավերը վրեր լոխ ըսկանըմ ա, ասըմ ա.-Դե քյինն հըվաքի պրեր ըստըեղ:

Նա շատ ա ուրխանըմ, վրեր ձևն հարսը ճարվալ ա: Մըեծ պաղրաս-տոթուն ա քաշըմ, քյինըմ ըն վրեր պերին: Վրեր էն կյեշ հարսը օզըմ չի մտանին տա, մըտանին մաննան ծիք-ծիք ընելիս էս կյեղեցիկ ըխճըկանը օշը տանըմ ա: Մըտանին իտի գորություն օնար: Կյամ ըն տըեսնըմ օշը տարած, կարավաթին եր ընգամ: Էլիս վրեր մըտանին քըցըմ ըն մաննը, ծրեռաց եր ա կըենըմ, էլ շտափըմ չի:

Ըստրանք ձևն հարսը տոն ըն պերըմ, քառասուն օր, քառասուն քըշեր հըրսանիք ըն անըմ, ուրխանըմ, քյեփ անըմ: Էն սըեվ տեգ հարսըն էլ ձևն չարությունան ճարվըմ ա, մըենըմ:

Ըտըա մորն էլ ծիյին հնքյվան կապըմ ըն, քաշ-քաշ անըմ, մըեծ պատառը անգուճըն ա մընըմ:

Էտ ախճիզը էն պառավ մարթին կուճուր ըխճըկանը պրերըմ ա պալատ, փըսակըմ թաքավերին տըղին հընգյեր մին տըղի նհետ: Էն պառավ մարթին էլ միչև ձևն գյանքին վերչը պալատըմը պահըմ ա:

Էտ պիրաննան վարթ, մանիշնկ թափվող ախճիզը ձևն մարթին, ձևն խոխին նըհետ ըտեղ ապըմ ա, օրախ, սիրավ, շատ-շատ տարինի:

Ընդրանք հասին ձևն մուրագին, մունք էլ հասնինք մեր մուրագին :

Էն պեցուր արնին անա վըսկըշափաղ տըեռած երգինքան արնի օխտը շոխկ ընգնըմ. մինը ասողին, մինը լըսողին, մինը էս հնքյնթը լճու աշխարք հանողին, մինն էլ տիպողին: Էն իրեք արեվին շոխկըն էլ լնվ, սըերտը պեց մարթկանց, վեր դըլվըմը սար չունեցող մարթկանց քյոմագյ ա անըմ պարի խոսկավ: Արնին էղ շողերը թող տանին ամեզը ձևն տըները լուսավըերին, օթախնին դաշանգյընին, սարքին, վրեր ամմեն նի մըննելիս սըրտընին փառավերվի՛ :

5. ԿՈՋՆԻ ՏՇՂԱՆ

Ինքն ա, չինքն մին մարթ, մին կրնեգ: Ըտրանց խոխա չի ինքն: Ըտրանք շատ քյասիբ ըն ինքն: Ամմեն օր մարթը նան կրնեգը ռւրնւր իրեսի եշըմ ըն, սուս անքն: Լոխճան շատ քրնենք ըն անքն խուխի դմրդմ:

Էտ մարթն ասքն ա. - Բա մրեգ մին խոխա չինի՛, բա մրեր կոճին տակին մին խուխու ծեն չի կյա՛:

Անց ա կրենքն մին խիլլն վախտ: Մին դոնքն էլ էտ մարթը ծրմական ճրեխ պերեխ, ճրնապարին, մին չրփարի տակի մին կոզնու ճոտ ա ճարքն, յոր օնքն, տոն պրերքն:

Կոզնուն տանը թախտին տակին ըն պահքն: Մին օր էլ մարթը- կրնեգ խոսքն ըն էլիա խոխի անա, վրեր ռւրանց խոխա չօնին, էտ կոզնին թախտին տակն տոն ա կյամ, մարթի մնան խոսքն, ասքն. - Յրես ծրեր տրդան ըմ, վախիլ միք, յրես ծրեգ լմվ ըմ պրեխու:

Մարթըկնեգ մրնքն ըն գարմացած, տափան կացած: Կոզնին էլիա խոսքն ա, ասքն. - Յրես ծրեր տրդան ըմ, քյեցիք, թաքավերին ախճիցը ինձ մրհար օգեցիք:

Էտ կրնեգը ասքն ա. - Բա թաքավերը ռւրան ախճիցը կոզնուն կտա:

Մարթն ասքն ա. - Քյինի օգի իլի՛, բնլքյնա տրվավ:

Եր ըն կրենքն մարթըկրնեգ քյրնքն թաքավերին դմրմնգին հարսնր-քարին նրստքն:

Կյամ ըն ըտրանց տանքն թաքավերին կոշտը: Ըտրանք հրմրնչելավ, կոչ-կոչ կյալավ, լոնոն փնլթանց շիննձ ասքն ըն.- Թաքավերը ապրած կենա, մունք եկալ ընք ծրեր ախճիցը օգինք մրեր տրդին հետի:

Թաքավերը շատ ա ջրեղվքն, կրզնրվքն, օզքն ա թա ըտրանց կլոնին կրտրիլ տա, մին էլ մտածքն ա, թա ըտրանք հի՞նչ ըն, վրեր հալա կրլ-խրնին կրտրելի հրամման էլ տա: Վրճոքն ա ըտրանց մին հենց պրեն ասի, վրեր քյինին, էլ կյան վրեչ:

Ըտրանց ասքն ա.- Թա իմ պալատիս մրնան մին դմշմնց պալատ կրշինիքյ, հնլն իմ պալատաս էլ լավ, ախճիցըս ծրեգ կրտամ:

Մարթըկրնեգ կյամ ըն տոն, նաղլ անքն ռւրանց կոզնի տրդին:

Կոզնի տրդան ասքն ա.- Վրեչի՛նչ, ա՛ հնր, քյինի ըշտրդան ինձ էր ըս կալալ, ընդեղ ասի. «Կոզնին մին կտոր մմրմմր ա օզքն»: Էտ մմրմմրը քյրեգ ըն տալու, էր կալ պրեր, թաքավերին պալատին առաչին էր քրցի:

Էտ մարթը իտի էլ անըմ ա: Քըշերը թաքավերը եր ա կըենըմ, տըեսնըմ մին ղերանն պալատան լմվ պալատ ա շինած ըտեղ: Մընըմ ա մաթ մընացած, փնոթ տըեռած, կործը տանիլ տրված:

Էն մին օրը կոզնուն մարը էլիա քընըմ ա հարսնըքարին նըստըմ: Կյամ ըն տանըմ թաքավերին կոշտը:

Մարն ասըմ ա. - Թաքավերը ապրած կենա, ասածըտ կադարալ ընք, մըհեկ հի՞նչ կասիս:

Թաքավերն ասըմ ա. - Մըհեկ էլ էս դննանց պալատին առաչին մին հենց բախչա-բաղ շինի, վըեր աշխարքիս բարը-նուբարը մեչին ինի, աշխարքիս ծաղիկնին, դուշերը մեչին ինին...

Կոզնուն մարը վըեր լըսըմ ա, քուռուփըշմնն էտ ա տըեռնըմ, կյամ տոն, լոխ կոզնուն նաղլ անըմ, ասըմ. - Մըհեկ էլ թաքավերը մին հենց բախչա յա օզըմ, վըեր աշխարքիս բարը-նուբարը մեչին ինի նախշուն դուշերը, ծաղիկնին մեչին ինին:

Կոզնին ասըմ ա.- Ա հնր, եր կաց քինի համին էն տըեղը, վըեր ինձ քըթմլ ըս, ընդեղ կաղնի, ասի. «Կոզնին մին տիրն ա օզալ»: Տիրը եր կալ, պըեր քըցի թաքավերին տանը առաչին շինած մըեր պալատին հայաթը:

Իտի էլ անըմ ըն: Ըտեղ մին լմվ բաղ ա տըեռնըմ փանտաններավ, ծըլվըլալիս դուշերավ, հո՞ւ վա գյուղում էլ հինչերա՛վ: Վըեր թաքավերը էքսը տըեսնըմ ա, օզըմ ա, թա օշը տանի:

Էն մին օրը էտ կընեցը էլիա քընըմ ա թաքավերին դըրբըզին, հարսնըքարին նըստըմ: Ծառեքը կյամ ըն ըտրան տանըմ թաքավերին կոշտը:

Թաքավերն ասըմ ա. - Թա էտ պալատին լոխ պատերը կըծասկի թանգյակին գյաբոցավ, լմվ-լմվ սարքերավ, մնխմհըր տըբըրհթկոցավ, լմվ ճուղուպրի ըստհըներավ, վըեսկավ, արծաթավ, էն վախտը ախճիգըս քու տըղիտ կըտամ:

Մարը կյամ ա նաղլ անըմ լոխ: Կոզնին ասըմ ա.- Ա՛ հնր, կքինիս ինձ քըթած տեղը կաղնիս, ասիս. «Կոզնին մին կըտոր մնխմհըր ա օզըմ»: Մնխմհըրը պերելու յըն քընեզ տան, յոր կոնիս պերիս, քըցիս էն պալատին մաչը:

Իտի էլ անըմ ըն: Պալատին օթախնին լցնըվըմ ա թանգյակին սարքերավ, իլմծ-չիլմծմլ: Կոզնուն մարը մին էլ ա քընըմ հարսնըքարին նըստըմ: Կյամ ըն գըղոտենքը ըտրան տանըմ թաքավերին կոշտը:

Թաքավերն ասում ա. - Դե, մըհեկ ախճիգյս տամ ըմ, քյինա տըղիտ պըեր, տըեսնամ:

Էտ կընեգը կյամ ա տոն, տըղին տինըմ մին մըժմնհն՛ու յրա, տանըմ, ասըմ. - Թաքավերն ապրած կըենա, հեսե իմ տըղաս:

Թաքավերըն ասըմ ա. - Կոզնի յա, թա հու վա, վըեր խոսկ ըմ տըվալ, պիտի ախճիգըս տամ:

Ըտահանք օխտը օր, օխտը քըշեր հըրսանիք ըն անըմ: Ամմեն քըշեր կոզնին մին կյեղեցիկ տըղա յա տըեռնըմ, ցիրեկը Էլհա կոզնի լա տըեռնըմ: Կոզնին հն՛լմ միչև ձըմն կընզանը նըհետ կապվիլը ընդրան ասած ա ինըմ, թա մինըն ու մինը ցյիդմ Էտ պըենը, վըեր ինքը մարթ ա տըեռնըմ, ինքը հավիոյան կորչելու յա:

Հուսց ա պըտահըմ, թաքավերին ախճիգը ձըմն մարթին կյեղեցիկ ինիլը նաղլ ա անըմ ձըմն հընզերունցը քըշտին, ըտրանավ օզըմ ա պարծանք համարի, վըեր ձըմն մարթը քըշերը մին ղմշմնց տըղա յա տըեռնըմ, վըեր իստի, վըեր ինդի, հու վա ցյուդում Էլ հի՛նչ...

Ըտըանա ետը կոզնին քընըմ ա, կորչըմ:

Ախճիգը ման ա կյամ, ման, Էլ քըթնըմ չի: Էտ ախճիգը արկաթի տըրեխնի յա շինիլ տամ, մին արկաթի կավազան Էլ նըհետը յոր օնըմ, քընըմ:

Քընըմ ա քընըմ ճընապարին հարցըփորց անըմ, վըեչ մինը տըեղը ցյուդում չի: Արկաթի տըրիսնին վըեր մաշըմ ա, ետավ վըննըտեպից ա շոռ կյամ մարթին հըետան: Ըտրա շիթերը ճըրդոտվըմ ա, վըենները ճըքճըքոտըմ, իրեսը արնն Էըմ, Էլհա ետ չի տըեռնըմ, իտի սոված-ծարավ ման ա կյամ սարան՝ սար, ծիրան՝ ծիր, անց ա կըենըմ փըշփըշոտ տեղերավ, նեղ կածաններավ, ծըմակներավ, կյետերավ, վըեչ մին տըղե մարթին ճարըմ չի: Ախըրը վըերչը մին հետու ճընապարի նըղացած էր ա ընզնըմ: Մին Էլ վըեր օշը կըլիխն ա կյամ, տըեսնըմ ա ձըմն էր ընզած տըեղին քըշտին մին խոր փոս կա: Էտ փոսըն ա նի մըննըմ, տըեսնըմ մին տոռնը: Թաքավերին ախճիգը տոռնը պենըմ ա, նի մըննըմ, տըեսնըմ մին օթախ, Էրկու կարավաթ տիրմծ:

Ասըմ ա.- Բն՛ըմն իմ մարթըս ըստըե՞ղ ա, նի մըննիմ Էս կարավաթին տակը, թաքուն Էշիմ:

Վըեր մըթնըմ ա, տըեսնըմ ա, Էսա մարթը եկավ, ձըմն կարավաթին

թեք ընգավ: Թաքավերին ախճիգը կյողը կացած տըեղան տոնս ա կյամ, մարթին վիգավը ընգնըմ, դաչանք-պըղատանք անըմ, վեր ետ տըեռնա, կյա պալատը: Իտի մին կերպ համոզըմ ա:

Կոզնուն մարը ուռութանա տըեսնըմ ա, վրեր ուրան տըղան փախալ ա: Տըես ա շոռ կյամ, տըեն ա շոռ կյամ, ճարըմ չի: Դմստի գյուղում ա, վրեր թաքավերին ախճիգը կինի տարած: Ըսկըսըմ ա ըտրանց հետան քյինիլը:

Թաքավերին ախճիգը մին վերստ ա փախչըմ, մարը տասը վերստ ա յրա հըսնըմ: Վրեր ըտրանք տըեսնըմ ըն՝ մարը յրա յա հըսալ, մինը ծառ ա տըեռնըմ, մին՝ օխձ, յրան փըթաթված: Ըտրանա ետը վրեր մարը հըռանըմ ա. էլիա ուրանց ճընապան շարունակըմ ըն: Վրեր մարը էլիա կյամ ա, հըսնըմ, մինը ճեղաց ա տըեռնըմ, մինը՝ ճըղացպան: Վրեր մարը հըռանըմ ա, էլիա մարթ ըն տըեռնըմ, փախչըմ:

Վրեր մարը էտ տըեսնըմ ա, ասըմ ա.-Կա՛ցիք, փախչիլ մի՛ք, էլիա մարթ տըեռիք, թա տուք ուրոնը արժան ըք, յըես ծըեգ կփըսակիմ:

Ըղրանք կաղնըմ ըն: Մարը տըեսնըմ ա, վրեր ուրոնը արժանի յըն, ասըմ ա.- Քյնացիք ծըեգ հետի բախտավեր ապրեցեք:

Մըեր էն սըրսարոտ, դնշմնգյ Ղարաբաղին Ղըգղալա շենին կյինանն իրեք ըստաքան լըցած ա, տիրած ստոլին, եր կալիք, խմեցիք, էս մին ստաքանը՝ աստղին, էս մին ստաքանը՝ լսողին, էս մին ստաքանն էլ՝ էս հաքյնթնին լոնս աշխարք քըցողին: Էտ պըծըպածի անըմ, էտ արևին համ նան հոտը, մեչին կյինանն հու վրեր խմի, էլ մահ, մըեռնիլ չօնի, չոնքյի անմահական ա:

6. ՄԱՐԹ ՕՏՈՂ ԱԽՃԻԳՅԸ

Ինքն ա, չինքն մին կրնեգ: Էտ կրնգանը ինքն ա մին տըղա, էրկու ախճիգ: Մըեժ ախճիգը շատ օտող ար:

Մին օր ըտրանց մարը օզըն ա հաց թխի:

Տըղին ասըն ա. - Քյինի ճնիս պեր, տանինք թորենը վառինք: Յըես էլ ճիրի յըմ քյինըն:

Տանը վեչ մինը կար վեչ: Էտ ախճիգը ըրըրոցան տոնս ա կյամ, քյինու մեգնրին յընն փըռած պոկերը լոխ օտըն:

Ախպերը կյամ ա, տըեսնըն, մընըն մաթ մնացած:

Ասըն ա, - Ա՛ մար, քանի էս վեչ մըծացած, տափան կացածը պուճուր ա, տար մին տեղ ոննղ ըրա, էտ վեր մըծանա, մեր տոնը քանդիլու յա:

Մարը հըվատըն չի:

Մին դոնըն մարը կյողլ ա կըենըն, ըտրա բուսը պահըն: Տեսնըն ա ախճիգը ոնրոնուցան տոնս եկավ, ամաններին մածունը լոխ կերավ, էլիա նի մտավ ոնրոնուցը:

Տըղան մորըն ասըն ա. - Ա՛ մնր, յըես էլ իստի կարիլ չըն ապրիմ, էս վեչ մըխթաննձը մեր կըլոնը մին օյին ա պերելու, վերչը մըեզ օտելու յա:

Ասըն ա, պըրժնըն, մին չոբանի մըհակ յոր օնըն, հըղե ինըն, քյինըն հեռու տեղեր:

Շատ ա քյինըն, խըրեգ ա քյինըն, մին քյարվանի յա ջիհըն:

Էտ քյարվանին մըեժը ըտրանա հըրցնըն ա, ասըն. - Ախպեր, ծեռքիտ մըհակը հի՞նչ փեղա յա, թա գյիդացիր, յըես քյըեզ մին օղտի պեռնը վըեսկե կտամ:

Էտ տըղան վեչ մին պեն չի ասըն, սուսըփուս ոնրան ճընապարըն ա քյինըն:

Քյինըն ա, քյինըն, տըեսնըն մին ծորըն մին ծոխ ա եր ինըն: Մըթկըմը տինըն ա, վեր հինչ էլ ինի, էտ ծոխին յրան քյինի:

Քյինըն ա, տըեսնըն էրկու քոռ մարթ, մին տան մեչի ապրըն ըն: Ըտրանք շատ հարուստ ըն ըրվըն, վեչխարի սոնրոնը տըռանը, ամմա պահող չի կա, ժննննգ էլ չօնին, թա ոնրանց վեչխարը պահի:

Էտ տըղան մըթկըմը տինըն ա ըտրանց քըշտին կենա, ըտրանց վեչխարը պահի, ասի էլ վեչ, թա ինքը հո՛ւ վա՛:

Անց ա կըենըն մին խիլն վախտ: Մին օր էտ քոռ մարթը ասըն ա. - Ա՛

կրնեգ, համոթ չինի հըրցնիլը. էս ա շատ վախտ ա, փորըս քըշտանըմ չի:

Կընեգըն էլ մարթին ա ասըմ, թա. - Ա՛ մարթ, բա ասիլ չը՞, իմ փորըս էլ չի քըշտանըմ:

Մարթըկնեգ խոսկը մին ըն անըմ, փըռնին, գլիդան էտ հո՞ւ վա, վեր ձևընց փայը թաքուն օտըմ ա:

Էտ տըղան էլ ա օզըմ, վեր գլիդան, թա ինքը հո՞ւ վա:

Վերչը տըղան նաղլ ա անըմ, թա ինքը հու վա, հունց ա ըտեղ ինգալ, ասըմ ա. - Յըես ծըեգ օքուտ կտամ, թանք լիան ինձ յոր օնիք, հունցու ծեր վերթին:

Էտ պառավնին ռազի յըն կըենըմ, համ էլ ասըմ. - Ա՛ բալա, վեչխարին սոկընն ամմեն վախտ կըքշիս բիդի էն վեր արևը մար ա մըննըմ, էն դուը, բիդի արևը տոնս կյամ դոըլ չի քըշիս: Էտ դուին շատ հարամիք կան: Տըղան լըսըմ չի, քըշըմ ա բիդի արևը տոնս կյալի դուը: Վեչխարը ըրըծըցնեղավ տանըմ ա սարերը, ծըմակնին, տեսնըմ մին օտնոց ա կյամ:

Էտ օտնոցին յրան էտ տըղան քինըմ ա, տըեսնըմ մին ծոըրըմ, մին կյոկ ծընըմ ա:

Էտ կյոկը ըտրան ասըմ ա. - Ա՛յ տըղա, վեր վըեննըտ քըցալ ըս ըստեղ, լմվչըս ըրալ: Վեր ճոխտ ծընեցի, գլիդան վեր քըեգ օտիլ չըմ, վեր կենդ ծընեցի, քըեգ կօտիմ: Էտ տըղին սերտը օզըմ ա, թա ճաքի վըխնուրունան: Վեր էտ կյոկը ծընըմ ա, էտ տըղան մինը յոր ա օնըմ, քըցըմ ուրան թորբան:

Ըտրանա էտը կյոկը էրկուսըն էլ ա ծընըմ: Էլ էտ տըղին օտըմ չի՛:

Էտ տըղան էրկու ծանք յոր ա օնըմ, կյամ տոն: Ծըմակավը անց կըենալիս մին հըրսանիքի ծեն ա լըսըմ:

Ասըմա. - Մին մուտանամ, տըեսնամ, բանքան էտ հըրսընքըմը ծանոթ մարթ ինի, մեր տանան հըրցնիմ:

Տըղան շատ ա քինըմ, թա խըրեգ, տըեսնըմ ա մին դոկ տեղ կյոկերին հըրսանիքն ա:

Էտ կյոկերը ըտրան ասըմ ըն. - Յա բեղմա հուս մես օտիս, էտավ էլ մեր ասած հարցերին ջողաբը տաս, յա թա չէ, քըեգ օտելան ընք:

Էտ տըղան մին կոճ ա կտըրըմ, ճըղըմ, սըեպը մեչին տընըմ ըտրանց, սըտըստտ ասըմ. Լմվ, հի՞նչ կինի, մինանկ տուք ծըեր թաթերը պերեք տիրեք էս փեղին դաթըմը, էն սիպտանկ տեղը փափուկ ա, ծեր թաթերը լմվա ինելու:

Էտ կլոկերը ուրանց թաթերը տանըմ ըն տինըմ փեդին դաթըմը: Էտ տըդան փեդին դաթան սըեպը հանըմ ա:

Էտ կոճը ըտրանց թաթերը հոփ ա տամ ցըվըցնըմ: Կլոկերը դաչանք ըն անըմ, վեր ուրանց պեց թողի:

Էտ տըդան պեց չի թողըմ, ասըմ ա. - Ծըեգ պեց կթողիմ էն վախտը, վեր տուք տաք իմ հոր նան իմ մոր աշկերը, համ էլ ասիք, թա հունց բեդմա լըվըցնինք: Էտ տըդան կլոկերին պեց ա թողըմ:

Ըտրանց մեծը քինըմ ա, մին տիբըմ փըթաթած, աշկերը մին էլ մին թեփուտ պերըմ, տամ Էտ տըդին, ասըմ. - Ինք առ, հեսե աշկերը, քըլեգ ընք տամ: Կըտանիս տեդերը տինիս, էս թեփուտն էլ կքսիս լվցնիս:

Տըդան օրախ-օրախ կյամ ա տոն, ըտրանց աշկերը տեդը քըցըմ, թեփուտավը քըսըմ, լիվըցնըմ, Էտ քոռ մարթն նան կընեգը լըվանըմ ըն, աշխարքըս ուրանցըն ա տըեոնըմ:

Էտ տըդան ուրան թորբան հանըմ ա էն էրկու կլոկին ծանքը, ասըմ. - Ա մար, ըստրանց լամ էշի, թող մըծանան, մըեգ պեթկը կըկյան:

Տանն իլամ վախտըն էլ ինքըն ա ուրան ծեռքավը օտել տամ: Էտ ծանքերը ըտրա յրան սըվերըմ ըն, մըծանալավ ըտրան քլոկընց ըն անըմ:

Անց ա կենըմ մին խիլլմ վախտ: Մին օր էլ Էտ տըդան ուրոկընը տանը նստած քընենք ա անըմ, մըետըն ա քըցըմ ուրան հարազաթ մորը, օգըմ ա քլինի ընդրանց տըեսնա, ամմա հըմանչըմ ա Էտ էրկունջի ծընողներեն ասի, լիմ տըխուր նըստըմ ա:

Էտ պառավին հըրցնըմ ըն, թա. - Ա՛ բալա, իս՞ ըս բեքյեփ:

Տըդան ասըմ ա. - Դե աստուծանա թաքուն չի, ծըզանա հի՞նչ թաքուն պահիմ, օգըմ ըմ մին էրկու օրավ քլինիմ տոն, մեր խալխին տըեսնամ: Ըտրանք համոգ ըն ինըմ:

Մարըն ասըմ ա. - Բա՛ լա, քլինի, ամմա էրկու-իբեք օրան իվիլ կըենաս վեչ, մունք քըլեգ սըվերալ ընք, կարիլ չընք առանց քըլեգ կըենանք:

Տըդան ուրան էն մվմի մըհակը յոր ա օնըմ, քըլընըմ:

Չըսնըմ ա տոն, ուրանց ակուշկավը եշըմ, տըեսնըմ քյուրը եխտոտ, շորերը ճըրդոտած, մագերը թախկուճ տըեռած, հեն ա տանը նըստած:

Քյուրը վեր ախպորը տեսնըմ ա, ասըմ ա. - Ա՛յ ախպեր, պարով ըս եկալ, հագար պարի յըս եկալ, պեր վըեննավըտ մին կանանչ-կյամրմոկը թիլ քըցիմ, վեր էսքան վախտ եկալ չըս, մըհեկ եկալ ըս: Դե եք տոն, եք

նըստի դինջանց: Յըես էլ քյինիմ ծիտ կապիմ: Ախպերը տանը նըստըմ ա: Մին խրեգյ էտը քյոնը կյամ ա, ասըմ. - Ա՛յ ախպեր, ծիտ չորս վըննանի յա իլնի, թնն իրե՞ք:

Ախպերը դնաստի կըլոնի ա ընգնըմ, վեր ծիյին մին վըեննը կըերալ ա: Ճարը կըտրած ասըմ ա. - Ձիս իրեք վըննանի յա իլնի:

Քյոնը մին էլ ա քյինըմ ծիյին մին վըեննը օտըմ, կյամ ասըմ. - Ա՛յ ախպեր, ծիտ իրեք վըննանի յա իլնի, թնն է՞րկու:

Ախպերը ճարը կըտրած էլիս ասըմ ա. - Ծիս էրկու վըննանի յա իլնի:

Քյոնը մին էլ ա քյինըմ, ծիյին էն էրկու վըեննը օտըմ, կյամ ասըմ. - Ա՛յ ախպեր, ծիտ առանց վըեններ ա իլնի, թնն վըննա՞վեր:

Ախպերը ասըմ ա. - Չա՛, ա՛ քյոնը, - ծիս առանց վըեններ ա իլնի:

Վեր քյուրը մին էլ ա քյինըմ, ըտրանց հըրևանը կյամա, էտ տըղին ասըմ. - Շոնտ ըրա, տոնու էք, քյինի, ծիտ լոխ օտելու յա, կյա քյըեգ էլ օտի, փախի, ազադվի, քու մոր կըերալ ա, ամմեն հինչ կըերալ ա, քյըեգ էլ ա օտելու:

Ախպերը վըեր էտ լոխ ըսկանըմ ա, մին տուպրակ մոխերավ լըցնըմ ա, պատալոկան կախ տամ, վեր քյուրը կյա, գյիդա, թա ինքըն ա, օգի թնն օտի, աշկերը մոխրավ լըցնըվի, կարի վեչ շուտ հետան հըսնի:

Էտ ախճիգը սաղ ծին օտըմ ա, կյամ, թա ախպորըն էլ օտի, տեսնըմ ա ախպերը տանը չի: Տա յրա յա ընգնըմ էտ մոխրավ լիգը տուպրակին, գյուդում ա, թա էն ա ախպերը մեչին:

Վեր տուպրակը ճըղվըմ ա, մոխերը եր ա տըրեոնըմ, տըրեոնըմ աշկերը: Տա միչև աշկերը սըրփըմ ա, էտ տըղան խիլն տեղ փախչըմ ա: Ախճիգը կըրոքընին սըած, կըրոքընին դըռըցընելավ, կըրգագած, կըտաղած ախպորը հետան վագ ա տամ, իսե հու՞նց ա վագ տամ, թընչըննփնսը եր իլնն, տըհաննելավ, քըրտոնընքթաթախ:

Ճընապարին քյինոն-եկողա հըրցնըմ ա:

Քյինոն-եկողնին էլ վըխելան նըհետ ասըմ ըն տըրեղը: Էտ ախճիգը ախպորըն ա հըսնըմ էն վախտը, վեր ախպերը հըսած ա ինըմ մին դոնկ տըրեղ: Ըտեղ էլ ինըմ ա էրկու ծըրեանի ծառ:

Ախպերը տեսնըմ ա, վեր քյոնը հըսալ ա ոնրան, եր ա ինըմ մին ծըրեանի ծառ:

Քյոնը կյամ ա, ըսկըսըմ էտ ծըրեանի ծառը կըրոքըներավը կըռծկոռ-ծիլը:

Էտ տրդան վախտին Էն պառավ ծընողներին ասալ ա, վեր թա ղըրանն մին պեն պըտասի, օրվան կըթած կաթնը սըվընալու յա, Էն վախտը թող դնաստի պեց թողի Էն էրկու կյճկին ճոտերին:

Մարը եշըմ ա, տըեսնըմ, օրվան կըթած կաթնը սըվացալ ա:

Տա պեց ա թողըմ Էտ կյճկին ճոտերին: Ըտրանք վագ տալավ, թանչոց տալավ, լճղճնին հանած, կյամ ըն հըսնըմ Էտ տըդին, համին Էն վախտը, վեր քյճըրը Էտ ծառը կըռքըներավը կըտրալ ար եր քըցալ, ախպերըն էլ Էն մին ծըերանի ծառին ճըդան փըռնելով անց ար կաց ալ Էն մին ծառը, քյճըրը էլհա կըռքըներավը Էտ էրկունջի ծառըն էլ ա կըտըրըմ, խըեկ ա մընըմ, թա եր քըցի, ախպորը օտի: Էտ կյճկին ճոտերը յրա ըն պըրծընըմ մին շընչըմ Էտ ըխճըկանը պըտըռ-պատառ անըմ: Ախպերը ազադըմ ա: Համ ազադըմ ա, համ էլ քյըվորը մեխկըն ա կյամ, լհն մին տիրև ա յոր օնըմ, նոնան թաթախ անըմ տինըմ ծոցըմը:

Էտ տըդան Էտ ա տըեռնըմ հըղե ընգնըմ, վեր կյա տոն, Էն պառավներին կոշտը: Ճընապարին էլհա Էն քյարվանը Էտ տըեռնըմ ա ինըմ:

Քյարվանին տնըրը Էտ տըդին անա հըրցնըմ ա, ասըմ.- Ա՛յ տըդա, թն կարիս ասիս Էտ ծըեռքիտ մըհակը հի՞նչ ծառա յա, լոխ քյարվանըս քըրեգ կտամ, թն կարիս վեչ ասիս, կըլճիըտ պուք ըմ տալու:

Էտ տըդան էրգանն մըթեթկ ա անըմ, գյուդում չի, թն հինչ ասի: Էտ վախտը բիրդնն քյըվորը առնան, Էն վեր տիրևը թաթախ էր ըրալ, մին սնս ա կյամ:

- Ճըռռ ճապկե, ճապկեճըլապկե:

Էտ տըդան իտի էլ ասըմ ա:

Տճլ մի ասիլ, մըհակը լհն ճապկե ծառան ա ինըմ:

Էտ տըդան ասըմ ա. - Մըհակըս ճապկե ծառան:

Էտ քյարվանին տնըրը լոխ օղտերը ղըրաննց պըեռնըրավը Էտ տըդեն ա տամ: Տա յոր ա օնըմ, քյինըմ: Վեր տոն ա հըսնըմ, Էտ պառավնին ուրխանըմ ըն, պերըմ ըն ըտրա հետի մին լնվ ախճիգ օզըմ, փըսակըմ: Օխտը օր, օխտը քըշեր հըրսանիք ըն անըմ:

Ըտրանա էտը լոխ լնվ ըն ապըրըմ:

7. ԴԸՌԴՈՏՎԱԾ ԱՌՈՒՏՈՒՐԱԿԱՆԸ

Իլնի ա, չիլնի մին առուտուրական: Ըտրան իլնի ա մին կրնեգյ: Տահանք շատ հարուստ ըն իլնի, համ էլ շատ սերավ ըն իլնի:

Մին խիլնի վախտանը ետը էտ վաճառականը քինում ա խոխոյի, էտ տըռոնում, կյամ տըռեսնըմ էտ կրնեգյը ձուրանն փոխալ ա:

Էտ առուտուրականը կրնգանը հըղըցան տոնս կյանլի հետի, բուսը պահըմ ա, տըռեսնըմ դոնեգ ա: Տա ընըմավեր մարդ ա ինըմ, ստիպված կրնգանը տոնս ա քըցըմ:

Ըրփըվերի մընալանը ետը, էրկան վախտ օրիշ կրնգա նըհետ վախտ ա անց կըցնում: էտ մին կրնեգյըն էլ ա ըտրան փոխըմ:

Առուտուրականը շատ ա քնենքյ անըմ, ասըմ ա. - Պա՛, համ հարուստ ըմ, համ դաշանգյ, պըենը հինչո՛ւմն ա, վեր կրնանեքյը ինձ փոխըմ ըն:

Էտ էրկունջի կրնեգյը ձուրանն անըմը թաննեգ պըհեղի հետե կեղծավերթթուն ա անում: Մարթը տըռեսնում ա պենին թանհըր, էրկունջի կրնգանն էլ ա խըռիգյ տամ, տոնս քըցում, անլնիթ-սանլնիթ իննում: Էտ առուտուրականը շատ ա մըտածում, նըստում ա, ընգնում մըթկեն դոնը:

Մին օր տանը նստած մըտածելիս, հըրևանը կյամ ա, ասըմ.- Պարթըր, ա՛ հըրևան, յադուգ մտած՞ըմ ըս, յադուգ օրփաթանխոս ըս տըռեալ, խոսըմ չը՛ս...

Առուտուրականը դըռըրհանն ա իննում, համ էլ էտ վախտը մըթկավըն անց ա կըռնում, վեր հըրևանին կրնեգյը ըրկուհիլըքիս ա: Առուտուրականը էտ հըրևանեն ափաթը կտրում ա, թան էք մին պայման կապինք: Ըսկացալ ըմ, թա կրնեգյըտ խուխավ ա, թա ախճիգյ պիրի, իմ բախտես, թա տըղա պիրի, քու բախտես, հախը տամ ըմ, թանքյի վեց ըմսեկան ինձ տաս:

Առուտուրականը մտծիս ա, վեր ախճիգյը յոր օնե ինքյը դաստիրակե, մծըցնե, պահե ձուրանն հետե հունցու կնեգյ: Գյուդում ա, թա դըստըրակելան ա: Մին դանշանգյ օր էտ կրնեգյը ազադվում ա, մին ախճիգյ պիրում: Վեց ամեսը վեր թըմամում ա, էտ առուտուրականը մըռե՞ փողեր ա տամ, էտ ըխճըկանը յոր օնում, տանում ձուրաննց տոն, էտ վաճառականը ամեն մի հարմարթունը տամ ա, թաքուն պահըմ, վըեր աստուծուն լոնսան էլ չի տըռեսնա միչն մըծանալը:

Տասնըհենգյ-տասնըվեց տարե պահում ա, դաստիրակում:

Տասնըվեց տարե ախճիգյը մնում ա ախճիգյ: Առուտուրականը մին օր

քյնում ա առուտուրի: Ախճիգյը բ՛հրդան կըլիսի յա ընգնում, վեր հ՛հրթանվը մին թիքյա լ՛ոնս ա ըրվում:

Մըտածում ա. «Էս հի՛նչ ա, հի՛նչ պըեն ա»: Մըտածում ա, մըտածում, պիտում տաբուրետկեքյը տընում ի՛հր՛հր յրա, եր ին՛ոն հ՛հրթանվը տ՛ոնս կյամ, հ՛հրթեն դըադեն նըստում:

Մարթիքյը քյնամ ըն, կյամ ըն, էտ ախճիգյը գըրմանըմ ա:

Ասում ա.- Էս հի՛նչեր ըն, հի՛նչ գատեր ըն, հի՛նչ պեներ ըն, ըն ջուվարը նան հեյվանը ճոկում չի:

Մին օր էլ չգլիդանվ մին քար ա յոր օնըմ, թող անում: Քարը քյնոն ա, մին տըդու նի կյամ:

Տըդան էլ մին քար ա յրա անում, ըխճըկանան տամ:

Տըդան ասում ա. - Հանլնթ ինճ սիրում ա, անդո՛ր ա քարավ տամ:

Մուտանում ա էս ըխճըկանը, ասում. - Տ՛ոն հո՛ւ վըս, հո՛ւ ը ախճիգ ը՛ս, խոսիլը կարում ը՛ս, թա չէ: Բայքյա երգլինքան քչացած հրեշտակ ըս:

Էտ ախճիգյը խոսելը կարըմ չի, լիան ծըեռքավը նշանը ա տամ, վեր հ՛հրթանս ա տ՛ոնս եկալ:

Տըդան ըխճըկանը յոր ա օնըմ, քյնոն տոն: Ըտրանք ապրըմ ըն միչև առուտուրականին կյալը: Օխտանասունինչի օրը առուտուրականը կյամ ա, տո՛ռնը պենում: Տըդան կյող ա կըենում: Առուտուրականը տըեսնում ա, դանստի կըլո՛խ ա ընգնում, վեր ախճիգյը համինը չի, իրեսեն էշում ա, ամնա վեչ մին պեն չի հըրցնում, որոշում ա կլո՛խ յոր օնե, կորչի, վեր ըխճըկա շոխկ էլ տըեսնա վեչ, վեր տի անբախտ ա: Իտի էլ անում ա, հրդե յա ընգնում, քյնոն:

Շատ ա քյնոն, իրեգ՛ ա քյնոն, դըբրո՛ւգլոն չախը հըսնում ա մին ախպո՛ւրի: Էն ալմաստ ճիրան, էն ցորտ-ցորտ վըրիսկալի ճիրան մին լանվ խմում ա, սըերտը հուվըցնում, օգում ա թա թեք ընգնի, էն մոտե ծառին տակին քոն ինի, մին էլ մտածում ա՝ ծառը պըցընանն, ծառեն քոն ինի: Իտի էլ անըմ ա:

Ամնա օխճը կըճածեն քոն կըկյա, ըտրա աշկերեն քոն չի կյամ: Մին էլ տեսնում ա, մին մարթ կլո՛խը քաշ քիցած կյամ ա; Տրան բուսը պահում ա, տեսնում ա եկու, հանման ըխպրին անա ճո՛ւր խմից, էտ ըխպրին քշտեն նստից, ջուբան մին յալըբէի տոնս կանվ, մեկնից, հաց, պաներ տըրավ, էն մին ջուբան մին խընճո՛ր տոնս կալավ, ծըեռքումը հանց հըլլո՛րից

տրեռավ մին ղանջանց պիսիգ: Մին տրեղ նստեցեն, հաց կերեն, խուսեցեն: Էն ծառեն յրա առուտուրական մարթը վուրուվորդ ա անում, ասում ա, վեր եր կյա, քյընա հըրցնի, տեսնա էն խընձորը ըշտղա՞ յա, մինն էլ ինքը քյինի առնե, պիրի օտե:

Ըտրանք հացը կերին, մարթը կըլիսը տիրավ կընգանը ծոյնին, քոն իլավ:

Կընեգը մարթին կըլիսը տինում ա տափեն, ծոցան մին ասեղ տոն օնում, հանց հըլլորում, հանց պըլլորում, վեր մին ղանջանց տղա յա տրեռնում, էտ ըխճըկանը սիր ա տամ, սիր առնում:

Էտ առուտուրականը էտ լոխ տեսնում ա ծառեն յրան, մընում մաթ, ասում.- Չէ, կընանուցը ճար, հնար չինի՛լ, վեր դըփնագում էլ տինիս, մին ա, մարթին կփոխե: Պա հո վըե՛, էս հի՞նչ պեն ար, պա ծըեր մնասնքը ճաքե՛ կընանե՛ քյ, պա ծըեր օխտը պոռտը, պա ծըեր իստինը-ինդինը հա՛ :

Էտ քոն իլած մարթը հի՞նչ ա գյուղո՞ւմ, վեր կընեգը օխծը կըծած ա, վեր կընեգը մին քիմսամըեռ ա, մին ասծու կրակըն ա, անջախ ասըմ ար, վըեր էն ա ուրան կոխկեն, վըեր կընգանը տրեղը գյուղո՞ղ չի կա, հինչ կա՛, մին ալլախ-մալլախ նի կապի, քոն ինի՛ ուգուն ախամախի նման, օղտին ընգուճումը քոն իլածի նման:

Էտ կընեգը, վեր ուրան մարթին եր կընալի վախտը կյամ ա, էտ դաշանց, թշերը կյարմոր, ինքը սիպտակ տղին, էտ սըեվ մնգերավ, սըեվ աշկ-ունքավ, վըովըռում տղին հանց հըլլորից , հանց պըլլորից վեր էլհա ասեղ շինից, կոխից ծոցը: Մարթին կլիսըն էլ պըցըցըմվ տիրավ գորդ-գորմը, նըստից, ասիս լիմ վեչ մին պեն չի գյուղո՞ւմ, ասիս լիմ աշխարքաս բեխաբար մին կըթնակեր ա՛, հնլմ թնգն յա կըռքնեն տոն կյամ:

Մարթը եր ա կըենում, կընգանը պըչպըչորում, հըլլոր-պըլլոր անըմ, մին խընձոր շինում, տինում ջուբումը, էլհա ուրան հըղեն քյընո՞ւմ : Հիշտեղ քյընո՞ւմ ա, էտ առուտուրականը հետան: Վերչը հըսնում ա ընդրա հետան, հըրցնում. - Ախպեր, ըշտե՛ դ ըս քյընո՞ւմ:

Էտ մարթն ասում ա.- Յըես էլ չըմ գյողո՞ւմ, քյնո՞ւմ ըմ իլի՛ :

-Դե մին չինինք, էրկու ինինք, եք քյինինք:

-Հի՞նչ կինի:

Ըտրանք քյընո՞ւմ ըն, քյընո՞ւմ, հըսնում ըն թոնշ էն առուտուրականեն շենը: Էտ մարթը մըտածում ա, թա հիշտեղ դոնաղ ընգնին, քըշերը կըենան:

Էտ առուտուրականն ասում ա. - Ըստեղ կաց, յըես մին ծանոթ օնիմ, քյանն կոշտը, էլիա կյամ էս սհաթիս:

Առուտուրականը նի յա մըննում դըրբըզավը, էտ վախտը էտ ախճիգյը էտ տղին նհետ սիր ա տամ: Լհն վեր տըռնեն չըխչըխկոցը լսում ըն, էտ տղան նի յա մննում տըխտատեղը: Առուտուրականը կյամ ա տոն, ըխճըկանը կարքատիրում,

վեր էն մունուտին մին խորագյ պըդրաստե վեց աման, վեց քըթող կոխկեն: Մին բոթուլ կյինի, վեց ստաքան կոխկեն, իտի մին սհաթանը ետը հագը ինի:

Ասում ա, պըրծնում, տոն կյամ, քըննում էն մարթին կոշտը: Պատառ գըողց ա անում, ըտրան յոր օնըմ, կյամ տոն, տեսնում լոխ պադրաստ:

Նստում ըն հաց օտին, էն ախճիգյն ասում ա. - Բա հոր ըն հնգյերունքս:

Առուտուրականն ասում ա. - Նստե, կըկյան: Ախճիգյն էլ ա նստում:

Առուտուրականն ասում ա. - Էն տըղան էլ կինի սոված, պեր հաց օտե:

Ախճիգյը լնց ա իննում, ասում. - Հի՛նչ տղա յա, գյուղում չըմ, լոն կաշխարք չըմ տոնու եկալ, մըռտունը ճըկատիս, տու իս յըս իտի պեն ասըմ:

- Դե լնվա, կլկոնձի մի տալ, շուտ ըրա հանե: Ախճիգյը աթկազ ա անըմ:

Առուտուրականը օգում ա, թա էտ ըխճկանը սպանե: Վըխելան նըհետ էտ ախճիգյը սիրականեն տոնու ա օնըմ:

Առուտուրականը ըտրան նըստըցնում ա ստողեն քըշտեն: Ետավ էտ մարթին ասում ա. - Ախպեր, նշանածտ էլ կինի սոված, քըսօրին կերածնետ ա, հանի պեր հաց ճտե:

Էտ մարթն ասում ա. - Հի՛նչ նշանած ա, հի՛նչ պեն:

Առուտուրականն ասում ա. - Յըես էլ ըմ գողղում, պեր, ջուրետ պենը տոնու կալ:

Հընգյերը տոնու ա օնում, խրնձորը հըլլորում-պըլլորում, մին ախճիգյ ա տըռնում, տոնում ստողեն քըշտին:

Օգում ըն, թա հաց օտին, առուտուրականը էտ ըխճկանն ասում ա.- Դոշիտ ասեղը տոնու կալ, սոված կինի, թող հաց օտե մըզըհետ:

Էտ մարթը տեսնում ա, վեր առուտուրականը դող ա ասում, ինքյն էլ մին դողան ա ստիրում:

Վընեգյը ճըղճըղամ ա, մարթին ոնշոնց ա տամ, մարթին հորը գյոռավ ասում, բըղբըղամ, թա. - Մինչի օրս մինը գյուղում չի, թա մունք կանք:

Խեղճ պերալ էս ըխմախեն կոշտը:

Ստիբում ըն, վեր էտ կընեգյը ասեղը հանե: Ասեղը հանում ա, հըլլի-
րում, պըլլիբում, մին նախշուն տղա շինում: Տարան էլ ըն նըստըցնում
ստիլեն, վեր հաց օտի:

Էտ առուտուրականը յոր ա օնում բոթուլը, ըստաքանին լըցնում,
ասում. - Հիշտեղ միյամիտ մարթ կա, ընդրան կյենացը: Հիշքան չըրչըրվե-
ցենք մըեզ հալալ չի տեռավ. էս ձերձեղձընըս մեզ բախտ չօնինք: Ուրեմնս
ըստահանք թող մընան: Յըես ու տու տձես կյանք էս ըշխարքաս քյինինք:

Թա հըշտեղ ա օզըմ քյինի, մնհիլում չի անում:

8. ԷՐԿՈՒ ԱՌՈՒՏՈՒՐԱԿԱՆ

Էրկու առուտուրական հրնգեթանըմ ըն, ամմնն դննըմ առըտուրը մինտեղ ըն անըմ, ռըմննք էլ շատ սերավ ըն ինըմ:

Ըտրանք ռըմնըմ խոսկ ըն տամ, վեր էս մինին թա տըղա ինի՛, էն մինին ախճի՛ գյ, մըծընալանը ետը ռըմնըմ նըհետ փսակին, պարեկամ տըեռնան, լիմ իտի էլ ինըմ ա:

Մինին ախճիգյ ա ինըմ, մինին՝ տըղա:

Պուճուր վըխտանց ախճիգյը նան տըղան մին տեղ ըն մըծանըմ: Ըտրանց փըսըկեղի վախտը կյամ ա: Ըտրանց հնրերը լնմ հըրսանիք ըն անըմ, փըսակըմ: Ուրննք էլ էնքան սերավ ըն ինըմ, վըեր էլ ասվիլ չի՛:

Ըտրանք ամմեն օր ասծու դաչանք ըն անըմ, վըեր էրկուսին միշտ էլ իտի սերավ պահի, մըռնեղի վախտն էլ մին տըեղ տանի:

Ամմա ինդի յա պըտահըմ, վըեր աստուծ մին տըեղ չի տանըմ: Առաչ կընգանն ա տանըմ:

Տըղան վըեչ օտըմ ա, վըեչ խմըմ, օզըմ էլ չի, թա լնու աշխարք տնու կյա: Նա թողըմ չի վըեր կընգանը թաղին հանգյիստարանըմ, թաղիլ ա տամ ռըմնն օթախին տեմացը, վըեր ամմեն օր ընդրա կյըեգմանը տըեսնա:

Մին քանի օրանը ետը նա լոմը յոր ա օնըմ, ռըմնն օթախան միչև կընգանը հանգյիստը տափին տակավը քանդըմ: Քըշերնին քընըմ ա կընգանը դուրուն կոշտը, ցիբեկնին կյամ ռըմնն օթախը:

Մին դննըմ ռըմնն կընգանը դուրուն քըշտան վըեր կյամ ա ռըմնն օթախը, տըեսնըմ ա ստոլին յըրան մին կյիբ տիբնծ:

Էտ կյիբը յոր օնըմ, պեց անըմ կարթըմ, տըեսնըմ կյիբին յրան կյիբնծ: «Էս կյիբը վըեր մըեռած մարթի քըշտի կարթիք, մըեռած մարթը կըսըղանա»:

Տըղան դմստի կյիբը տանըմ ա դուրուն կոշտը, իրեք օր ռըմնըմ հետա կարթըմ, պըրծընըմ:

Մին էլ ա տըեսնըմ, վըեր կընեգը մըեռած տըեղան էր կացավ: Ըտրանք էտ տափին տակին քանդած տըեղավը տնու ըն կյամ, կյամ ռըմնն օթախը: Տըղան հրամմայըմ ա ծառին, վըեր էրկու ֆայ օտեղի պըեն պըերի: Ծառան զարմանըմ ա, թն ին յա էրկու փայ օտըմ: Էտ հի՞նչ պըեն ա, առաչ իսկի մին պաժին էլ չար օտըմ, մըհենց էրկու պաժին ա օտըմ: Էտ ծառան թաքուն տըմնըմ ծական էշըմ ա, տըեսնըմ, վըեր էտ

տըղան ձևերն են կրնալ նրանց հասցնելու համար: Տա դաստի քյունը և էտ տըղին հորը ասըմ:

Տըղին հմարը կյամ և տըեսնըմ դ՛ղգ: Մարթ և դըրկըմ ըխճկանը հարը կյամ և, տըեսնըմ, ուրխանըմ: Էտ վախտը ինդի մին անդմթ կար, վըեր մըեռած, մին էլ սըղացած մարթին նըհետ ասըրիլ չըն, ժողովուրթըն էլ կլսի, լնվ չի: Ըտրա հետի էլ ըտրանց ասըմ ըն, վըեր մարթըկընեգ էր կըենան քյինին մին օրիշ քաղաքըմ ասըրին: Տըղան ռագի յա կըենըմ: Հմարերը լնվ փող ըն տամ, վըեսկե, ամման հինչ, ըտրանց ճընապա տընըմ:

Մին դ՛նըմ էտ քաղաքին թաքավերը ըտրանց տանը քըշտավը անց կըենալիս տըեսնըմ և էտ կյեղեցիկ կընգանը, ասըմ. - Տու էտքան կյեղեցիկ, փըսակվալ ըս մին դ՛ղլքյանչու նըհետ, էն քըեգ սագըմ չի, քըեգ թաքավերական թախտ և սագըմ: Թա օգըմ ըս, էք իմ կընեգյս տըեռ, յըես քըեգ թաքուհու նման կըպահիմ, կըլսիտ էլ թմքյ կտինիմ: Էս քաղաքը իմն և, էս ժողովուրթն էլ իմ գյադէքս ըն:

Էտ կընեգը փառքը-պառծանք սիրող և ինըմ, ռագի յա կըենըմ, դմստի ըտրա նըհետ փայտոն և նըստում, քընըմ, խոխան թողելավ հըետան լնց ինելիս: -Քըսօրին մարթը կյամ և, թա հաց ոտի, տըեսնըմ կընեգը կա վըեչ, տոնը լոխ էր ածած, խոխան լնց ինելիս:

Հըրևաններան հըրցնըմ և, թա կընեգը հո՛ր և, ըդրանք ասըմ ըն, վըեր թաքավերին նըհետ փայտոն նստած քյեցալ և, համ էլ ասալ և, վըեր տու ձևերն ըսպասիս վըեչ:

Էտ մարթը մընըմ և մնթնլ, տըեղը կաղնած: Էքսը դ՛ղլքնը քըլլըմ և, տոն, տըեղ թողըմ, քընըմ կընգանը հետան: Նըհետն էլ մին խիլլն փող, վըեսկե յա յոր օնըմ:

Թաքավերը էտ կընգանը տանըմ և ծովավը անց կըցնըմ դիքի տենը, հրամման տամ, վըեր վըեշ մինը էտ դ՛ղլերքը անց չի կըենան, քյինին վեչ:

Էտ առուտուրականը մին նավ և առնըմ, ծովավը քընըմ, քընըմ, հըսնըմ մին օրիշ քաղաք: Էտ քաղաքըմ ման և կյամ, ման, մին սապոճնիկի յա թուշ ինըմ:

Առուտուրականը ընդրան ասըմ և. - Ախպե՛ր, օրը հի՛շքան ըս փող ըշխադըմ:

Սապոճնիկն ասըմ և, - Եշած կործին, հիշքան տամ ըն, էնքան էլ յոր ըմ օնըմ:

Էտ առուտորականն ասըմ ա, - Եք ըխպրանանք յըես նան տու, հիշքան փող ըս օզըմ, քըեզ կըտամ, միննկ թնք լիմ ինձ դեմ չի քըննս, թնք լիմ ինձ նրհետ մին խոսկի ինի՛ս, դ՛ուզ ինիս:

Էտ սապոժնիկը ռազի յա կըենըմ:

Առուտորականը մին խիլլմ փող, վըեսկե ա տամ ըտրան, համ էլ ըտրան ա տամ էն մըեռալ սըղըցնող կյիրը, ասըմ. - Յըես լըսալ ըմ, վըեր իմ նմմնրդ կընեգյես պերալ ըն ըստըեղ, էն ա թաքավերին ծըեռքին, յըես քինալու յըմ պալատըմը գյնդմ նի մըննիմ: Բալքաս ինձ նրհետ մին պըեն ա պըտահըմ, բնլքնս ինձ սպանըմ ըն: Էս կյիրը կտինիս քըշտիս, կկարթիս կըլխանըս երը կաղնած, էն վախտը յըես եր ըմ կըենալու, սըղանալու յըմ:

Էտ առուտորականը քյասիբի շ՛որեր ա կյենըմ, քընըմ կաղնըմ քաղաքին մեյդանըմը, ըշտեղ հարուստնին կյամ ըն ռըմննց հետի գյաղն-գյուղն փըռնըմ: Մին էլ ա տըեսնըմ թաքավերին վնզիրը կյամ ա դիբի ռըմն, ասըմ. - Ա՛յ գյնդմ, կկարի՞ս փեղ կըտորիս, ճ՛ուր կըրիս, հայաթ սըրփիս:

- Խե՛ չըմ կարիլ, հնլմ ջանըս էլ տ՛ուս կկյա:

Վնզիրը ըտրան յոր ա օնըմ, տանըմ պալատը:

Կընեգը վըեր մին քանի օրանը ետը տըեսնըմ ա ռըմն մարթին, թաքավերին անա խնթըմ ա, վեր էտ մարթին տ՛ուս քըցին, ամմա թաքավերը ասըմ ա. - Օզիլ չի՛, թող ըստեղ կենա գյաղոթուն անի:

Մին հետ էլ թաքավերը էտ կընգանն ասըմ ա. - Ա՛ կընեգ, էսքան վախտ ա քըեզ նրհետ ապըմ ըմ, ամմա հնլմ իմ մըեծամըեծնիս գյուղում չըն, թա տու իմ կընեգյս ըս, եք մին լնվ թաքավերական քըեփ սարթինք, կյան մըեզ շնհավեր անին:

Էն մին օրը ըսկըսմ ըն պաղրաստոթուննի քաշիլը: Էտ գյաղին էլ հրամմայըմ ըն, վըեր ճ՛որին առաչը քըցի, քյինի, առած տըեսը-տըենը կըրի: Գյնդմն իտի էլ անըմ ա: Ամմա էտ կընեգը ըտրա պերածը թաքուն լոխ կյետն ա ածըմ:

Թաքավերը ռըռնեցունը առոք-փառոք կյամ ա մըեծ զալըմը նստըմ, վըեր սեղան պեց անին, տըեսնըմ ա՛ զատ չի կա:

Կընգանան հըրցընըմ ա, թա.-էս հի՞նչ պըեն ա, էս հինչ կործ ա, բա ին՛ յըք իմ անըմըս, իմ պաղըս տափը քըցըմ, պա հո՞ր ա սարքած ստ՛ղը,

բա համոթ չի՞, էս ա ննգիր-վնգիրնիս, մրեծամրեծնիս կյանու յըն:

Էտ կրնեգը ասըմ ա. - Հի՞նչ պաղրաստոթուն ըս քաշալ, հի՞նչ ինի: Թաքավերը կանչըմ ա ծառաներին, գյոտանցը, ասըմ. - Պա խե՞ չըք իմ հրամանես կադարալ:

Օըռոտենքը ասըմ ըն, - Թաքավերը ապրած կըենա, հինչու հրամայալ ըս, լոխ կադարալ ընք, օտելի պեները ճորավը կըրողն էլ էս ա իլնլ:

Թաքավերը կըգնըվըմ ա, ասըմ.-Տարեք, էս սըհաթիս ըտրա կըլիսը կըտրեցեք:

Էտ մին գյնդան թաքավերին վըեններն ա ընգնըմ, ասըմ. - Թաքավերը ապրած կըենա, հինչու առալ ըն ինձ տըվալ, ճորնն յրան պեռնած լոխ կըրալ ըմ, պըերալ պալատը:

Թաքավերը հըվատըմ չի: Ղոնաղնին սկսըմ ըն հըվաքվիլը: Ճարը կըտըված թաքավերը հրամայըմ ա՝ պալատին քաշի ըմբրներըմը հինչ օտելի, պըեն կա, ընդրանա աշպագնին իփին, պաղրաստին, լնվ ստո՞լ պըեց անին: Իտի էլ անըմ ըն:

Վըեր լոխ հըվաքվըմ ըն, ո՞ւրանց տըրեղերը նըստոտըմ, թաքավերը տըրեղան էր ա կըենըմ, ասըմ.- Պատվըելի ննգիր-վնգիրնի, հարկելի մրեծամրեծնի, յըես հրամայալ ըմ ծըեզ հետի մին լնվ քյեփ սարքին, մին ամման հինչավ լիգը մըեծ ստոլ պըեց անին, ամմա մըեր անխելք գյնդան հինչու առալ ընք, պալատը չի, պըերալ, ինձ էլ ծըեր քըշտին թողալ ա համոթալի: Էտ գյնդան մըհենգ էն ա դուսաղխանըմը, ընդրան թողըմ ըմ ծըեր դադաստանին, հինչ պատիժ ասիք, ինդի յըմ անիլ տալու:

Էտ դոնաղ մրեծամրեծնին որոշըմ ըն էտ գյադին էն մին օրը մեյդանըմը կախ տան, սաղ ժողովուրթին առաչին: Քըշերավը թաքավերը հրամման ա տամ, վըեր մեյդանըմը մին սո՞ն տընգին, էտ գյնդին կախ տան: Սաղ ժողովուրթը հըվաքվըմ ա: Համին էն սապոժնիկն էլ ա կյամ: Քյանդիրը քըցըմ ըն էտ գյնդին վիզը, կախ տամ:

Կընեգը թաքավերին անա խընթըրմ ա, վըեր տանին մին հեռու տըրեղ թաղին, յրան էլ պահակ կըղնցնին, տանին վըեչ հանգիստարանը: Էն մեռալ սըղըցնող կյիրին անա խոսըմ չի, թաքուն ա պահըմ: Դե էտ թաքավերը հի՞նչ ա գյո՞ւղում, թա էտ գյնդան էտ կընգանը առաչվա մարթն ա:

Իտի էլ անըմ ըն: Տանըմ ըն մին հեռու տըրեղ թաղըմ, յրան էլ պահակ կըղնըցնըմ:

Սապոժնիկը էտ լոխ գյ՛ղղո՛ւմ ա: Մին բոթիլ ւնրնդ ա յոբ օնըմ, քընըմ էտ պահակին կոշտը, ասըմ.- խեր ինի ախպեր, խե՞ յըս ըտեղ կա գնած:

Պահակը ասըմ ա. - Մըեռալին յրան պահակ ըմ կաղնալ, վըեր փախչի վըեչ: Ըստրա գյոռը ըստի-ըստի... սաղ փըղացալ ըմ, էնքան ցորտ ա, հինչ ցորտ, այագ ա, դըյամաթ ա, տըեսնըմ չը՞ս հունց ա ասթխերը փըլըստրատին տամ, այագ վախտը միշտ իտի յա ընը՛մ:

Էտ սապոժնիկն էլ ասըմ ա.-Բա յանի իտի պըեն կինի՛, իտի օյին կինի՛, վըեր մըեռալին էլ դարավուլ քաշին: -Էլ ասիլ մի, մըեր թաքավերը էնքան հիմնարացալ ա, վըեր մըհենց էլ խուտուրու-մուտուրու հրամմաննի յա տամ, խելքը քամեն տարալ ա: Ասի, ա սարսաղ շան տըղա, բա յանի մըեռալին յրան էլ դարավուլ կքաշին... Էտ էլ թաքավեր չի տըեռավ մըեզ յրա, մին դարդըբալա տըեռավ, մին ծոզյն բաբաթ պըեն տըեռավ:

- Ա՛րա, պըեն չօնի՛ս, դարավուլըս վե՞րն ա, նըստի մին խըրեց արաղ խըմինք, քյեփընիս պըեց անինք:

Սապոժնիկը համ ասըմ ա, համ էլ արաղը ո՛ւրո՛ւր հըետա ածըմ, էտ դարավուլչուն խըմըցնըմ, հըրփըցնըմ: Ղարավուլչին կոնձելանը ետը թեքյ ա ընգնըմ, քոն ինըմ:

Սապոժնիկը ծըեռաց կըրեզմանը քանդըմ ա, մեյիդը հանըմ, էտ կըրեզմանը հունցը իլնլ ա թննանդնն ինդի շինըմ, մեյիդը յոբ օնըմ, տոն կյամ, մեյիդը թողըմ տանը, ինքը էլիա քընըմ էն դարավուլչուն կոշտը, տըեսնըմ հնլն էն ա քոն իլնն:

Եր ա կըցնըմ ասըմ.- Ե՛ր կաց, ա՛րա, ե՛ր կաց, բա տըեսնըմ չը՞ս, լ՛ղեսնըմ ա, եր կաց տըեղտ կաղնի, թա չէ մըեռալը կփախչի, թաքավերն էլ քըեզ կտինի էտ մըեռալին տըեղը:

Վըեր էտ դարավուլչին եր ա կըենըմ, էտ սապոժնիկը էտ ա տըեռնըմ, կյամ ո՛ւրնն տոնը: Էտ մեյիդին քըշտին իրեք օր էտ կյիրը կարթըմ ա, մեյիդը սըղանըմ ա, տըեղը կաղնըմ: Էտ առուտուրականը շատ շունրակալ ա ինըմ էտ սապոժնիկան:

Մին քանի վախտանը ետը մին խնբնր ա չավ ընգնըմ, թն թաքավերին մադար տըղան ծանդըր հիվանդ ա, հնքյիմնին կարըմ չըն, թա ճար անին: Թաքավերը հրամման ա տըվալ, վըեր հու վըեր ո՛ւրնն տըղին լըվըցնի թաքավերոթունին կըեսը ընդրա կըտա:

Էտ առուտուրականը վըեր էտ խաբարը լըսըմ ա, իրեսը եր ա անըմ,

լնվ-լնվ շնրեր ա կրենըմ, կյիրն էլ յոր օնըմ, քընըմ պալատը:

Թաքավերին գյնդեքը ասըմ ըն, վրեր իստի-իստի մին մարթ ա եկալ:

Թաքավերը ձորնն կոշտն ա կանչըմ, ասըմ. - Պարով, հագար պարի յըս եկալ, թն կըրեցիր իմ տըղիս մին ճար անիս թաքավերոթունիս կըեսը քըրեզ ըմ տալու, թն կըրեցիր վրեչ, կըլճիստ թըոցնելու յըմ:

Էհն էտ խոսկին մըեչըմը, գյդոտենքը լնց ինիլնվ կյամ ըն թաքավերին առաչին չոքըմ, ասըմ. - Թաքավերը ապրած կըենա, վրեղը կըլխներիս ա տըեռալ, տըներնիս քանդվալ ա, բա ասիլ չը՛ս խոխան մըեռալ ա:

Թաքավերը սորը հանըմ ա, թա էտ ասողին կըլճիը կըտրի, էտ առուտուրականը բըլնկնն փըռնըմ ա, թողըմ չի էտ գյնդին սպանի, ասըմ ա. - Թաքավերը ապրած կըենա, վախիլ մի, յըես կսըղըցընիմ, միննկ մին պայմանավ, վրեր իրեք օր թողիս վրեչ էտ օթախան մինն էլ ա մ՛ՆԼտանա:

Թաքավերը խոսկ ա տամ, վրեր թուղիլ չի...

Իրեք օրանը էտը թաքավերին տըղան սաղ-սալամաթ քընըմ ա ձորնն հորը առաչին կաղնըմ:

Թաքավերը էտ առուտուրականին ա տամ թաքավերոթանին կըեսը: Ամնա էտ առուտուրականը օզըմ չի, ասըմ ա. - Տեր-թաքավեր, միննկ լին իրեք օրավ քու թաքավերոթունըտ ինձ տո, ընդընա էտը քըրեզ ինի:

Թաքավերը ռազի յա կըենըմ:

Վեր էտ առուտուրականը թաքավերին թախտին նըստըմ ա, էն սապոժնիկին կանչըմ ա լնվ-լնվ բադարկեք տամ, համ էլ թաքուն ասըմ. - Յըես էրկու օրանը էտը ժողով ըմ ընելու, ժողովուրթը մեյդանըմը հվըք-վելու յըն: Յըես ըսելու յըմ, թա էս թաքավերը հինչ փիս պըեներ օնի, ըսեցիք: Տու կասիս, թա էտ թաքավերը ըստի-ըստի փիս պեներ ա ըրալ, գյնդին կախ ա տըվալ, էտավ իտի փիս-փիս պըեներ կասիս:

Իտի էլ անըմ ըն: Էտ առուտուրական-թաքավերը ժողովուրթին հըվաքըմ ա, հըրցնըմ, թա. - Ա՛յ ժողովուրթ, ասեցիք տեսնամ ծըեր թաքավերը ծըեզ հո՛ւնց ա պահալ, հու չըրչարալ չի՞, հու ծըեր ջանին էղը քաշալ չի՞, հու ծըեզ մննգյննի տակ չի՞ քըցալ, վախիլ մի՛ք, ասեցիք, հինչու գյճըղնըմ ըք:

Դե հիշքան չինի ժողովուրթին աշկը վախած ա, էն հու՞ կը կարի մին խոսկ ասի, լոխ սուս ըն անըմ, կուրկուփ կյամ, թա ծճկնը կխոսի, ինդի էլ ձըրննք:

Հնամին էտ վախտը ժողովուրթին մեչան մինը ծայն ա խընթորըմ, էտ համին սապոժնիկն ա ինձնմ, ասըմ ա. - Թննգն թաքավերը ապրած կրենա, տու գրնդննմ ըս էտ թաքավերը հինչ սրեվ սըտանայա իլնլ, մին գուլում, մին պատիժ, աստուծ ըտրա յրան կըրակ եր ածի, հինչու օտի քըթըժըկերավը եր ածի՛, տա մըեգ կըերալ ա, պըկին մընա մըգանա կըերա՛ժը, տանը պեն չի մընա մըգանա տաքաժան... Էն օրըն էլ ձրնն գյնդին կախ տըվավ, հնլն դարավուլչի էլ տիրնվ կյրեգմանին քըշտին, վըեր եր չի կրենա, փախչի: Պա ըտրան աստուծ օնի՛ :

Էտ վախտը էն իսկական թաքավերը աշկերը էտ սապոժնիկին յրան պըլըգըմ ա, չըռըմ, ամմա էլիա սապոժնիկը ասըմ ա. - Պա ըտրան ինսափ օնի՛ , հենց ա լիմ կյնրմձը կյճլ ինի, էնքան կըերալ ա, մին առչ ա տըեռալ, հենց ա լիմ մին տըռըտոմբալ ինի՛, մին քառասուն վըեդրանոց կյինու պոժկա ինի՛: Ա՛ ժողովուրթ, թող կյա հնլն ծըեր առաչին կըպընդրիկի տա՛, վըեր լոխ ասըմ չը՛մ, մին փարա պըեներ կյեղըմ ը՛մ:

Թննգն թաքավերն ասըմ ա.- Ա՛ ժողովուրթ, պա հինչ պա՛ տիժ տանք էս թաքավերին:

Ժողովուրթը ասըմ ա. - Կախ տանք, կախ տանք էտ նոննիսումին:

Պըերըմ ըն մեյդանըմը մին սճն տընգըմ, էտ առաչվա թաքավերին կախ տամ, մեյիդըն էլ տանըմ համին էն «գյնդին» կյրեգմանին քըշտին թաղըմ:

Ըտրանա էտը էտ առուտուրական թաքավերը քընըմ ա ձրնն կընգանը կոշտը, ասըմ. - Տու ինձ ճընանչըմ ը՛ս:»

Էտ կընեգը ձրնն ինդի յա նչանց տամ, գյվաքիս ճընանչըմ չի:

Էտ առուտուրականը կըգնըվըմ ա, ասըմ. - Ա՛յ հարամ կաթնակըեր, ա՛յ իրեսը սըեվ, պա տու ինձ ճընանչըմ չը՛ս, քու ըստինըտ- ինդինըտ: Ասըմ ա, սորը հանըմ, էտ կընգանը կըլճիսը թըռցնըմ:

Ըտրանա էտը էն թաքավերին թախտը մընըմ ա տըեռտակ, ժողովուրթը ձրնն մըեչան արժանի մարթ ա ճոկըմ, վըեր կառավարի: Էլ վըեչ մին մարթ վախըմ չի, ըսկըսըմ ըն ազադ ապրիլը, ազադ խոսիլը:

Էտ առուտուրականըն էլ ձրնն հետի մին լավ, հավադարիմ կընեգ ա ճարըմ, նըհետը փըսակվըմ, բախտավեր ապրըմ:

9.ԱՂՎԵՍԸ

Ինձում և, չինձում մին թաքավեր և ինձում էտ թաքավերին ինձում և իրեք տըղա:

Մին օր մին պառավ մարթ կյամ և թաքավերին կոշտը, ասում. - Մըեծ թաքավերը ապրած կենա, քու պալատըմըտ ամմեն հինչ կա, մինակ վըեսկե դուշը չիկա, հունցը օգում և ինի, բեդմա ծըեռք պիրիս: Էտ վըեսկե դուշը էն և օխտը սարի քըմակի:

Էտ խոսկը թաքավերին շատ և տանջում, մըեթկ և անում, մըեթկ, տըեսնում էս և տըղերքը եկին:

Ա՛ հնար, յադուգ իտի բեքյեփ ըս, դնարդը-դեյիդտ հի՞նչ և, ասի, մունք էս ընք սարի մնան դըլվումտ կաղնած, մունք կըքյինինք, ճարինք հինչ էլ ինի:

Թաքավերը տըղորցը լոխ նաղլ և անում:

Մըեծ տըղան ասում և.-Ա՛ հնար, յըես կքյինիմ, պըերիմ:

Տա ճընապարի պաղրաստոթուն և քաշում, հըդե ինձում: Ճընապարին մին Աղվես և ջըհում, ասում. - Թաքավերի տըղա, ճընապարիտ էրկու տոն ըս տըեսնալու, մինը՝ մըթեն, մինը՝ լ՞նս: Էտ լ՞նս տանը քյեփ և ինեկու: Նի կըմըննիս մըթեն տոնը, վեր դինջանաս, վեր կարիս էքսը քըշերավ հըդետ քյինիս:

Էտ տըղան ըջըղվում և, Աղվեսին թըխում, քյընձում: Քյընձում և, քյընձում, շատ և քյընձում, թա խըեգյ, ինքյը կըգյիդն, վերչը հըսնում և Աղվեսին ասած տըներին: Նի յա մըննում մըթեն տոնը, թա կենա, ամմա էն մին տանը ծափը-ծիծաղը, յըերքը-պարը, գուռնա-ղավալին ծենը թողում չի, թա էտ մըթեն տանը կենա, տ՞նս և կյամ, նի մըննում էն լ՞նս տոնը, ըշտեղ քյեփ ին անում:

Տա ըտեղ լոխ մըտան քըցձում և, համ վըեսկե դուշը, համ հորը խոսկը, մընում ըտեղ:

Մին քանե վախտ ընցնելանը էտը, թաքավերը տըեսնում և, վըեր տըղան կյամ չի, միշնակ տըղին և դարկում: Էս հինչ վըեր էտ մըեծ տըղին կըլ՞իսն և յըեկալ, էտ լոխ էլ միշնակ տըղին կըլ՞իսն և կյամ:

Թաքավերը տըեսնում և, վեր ձըրան մըեծ նան միշնակ տըղերքը կյամ չըն, շատ բըքյըփանում և:

Հնմին էտ վախտը պուճձը տըղան կյամ և, ասում. - Ա՛ հնար, թող յըես քյինիմ իմ ախպորց հետան, տըեսնամ հի՞նչ տըեռին, համ էլ վըեսկե դուշը պըերիմ:

Հնարը ռազմի չի կրենում, ամմա տրդան դաչանք ա անրմ: Էտ վախտը թաքավերը ասըմ ա. - Քյընում ըս, քյինի, մրեծ նան միշնակ ախպերքըտ հի՞նչ տրեռին, վրեր տու հինչ տրեռնաս, ծրոքընեքավտ պրեն եկող տրդերք չը՞ք, ծերը Էն ա պարապ-սարապ ման կյաք, մրեշտըեղ օտիք, դրաղ շոռ կյաք:

Պուճուր տրդան ճընապարվըմ ա. Աղվեսը Էլիա առաչըն ա տո՛նս կյամ, Էն հինչ վրեր մրեծ նան միշնակ ախպորցըր ասալ ար, ըտրան Էլ ա ասըմ: Էտ տրդան Աղվեսին խոսկը լսում ա, քյընո՛ւմ :

Շատ ա քյինո՛ւմ, խրըեց ա քյինո՛ւմ, շատ նան խրըեցըր ինքն ա գո՛ւղո՛ւմ, մին Էլ ա տրեսնում՝ Աղվեսը Էլիա առաչը տո՛նս եկավ, ասից: - Դե վրեր տու իմ խոսկըս լսալ ըս, եք հնաքյվիս նստե, քյըեգ տանիմ վրեսկե դուշին կոշտը:

Էտ տրդան իտի Էլ անըմ ա:

Քինո՛ւմ ըն, հըսնըմ մին պալատ, ըշտեղ վրեր Էտ վրեսկե դուշըն ար:

Աղվեսը ասըմ ա. - Վրեր նի մըննիս պալատը, դարավուլչիքյըր քոն իլմծ ըն ինիլու, վրեսկե դուշը Էն ա ինիլու մին ստո՛ղի տըրմծ: Էտ Ստո՛ղին Էրկու դնփնագն յա ինիլու, մինը վրեսկե, մինը՝ փնո՛ղի: Ջանտ կանիս, դուշը տինիս փնո՛ղի դնփնագումը, վրեր վրեսկե դնփնագումը տիրիր, դուշը ծեն ա հանիլու դարավուլչոցըր եր կըցնե: Էն վախտը քյըեգ փըռնելու յըն:

Էտ տրդան շիլ ա ընգնում, դուշը տինո՛ւմ վրեսկե դնփնագումը: Դուշը ծըեն ա հանըմ, դարավուլչոցըր եր կըցընըմ, ըտրանք Էտ տրդին փըռնըմ ըն:

Ամմա տրեսնըմ ըն ջննիլ, դնշննոց տրդա յա, Էլ սպանըմ չըն, ամմա ասըմ ըն, - Մունք քյըեգ սպանըմ չընք, ամմա ըտրան նվմոցըր տու քյինիլ բեդիս վրեսկե ծին ո՛ւրնն սարքավը պերիս մրեգ տաս: Էն վախտը վրեսկե դուշը մունք քյըեգ կըտանք, կըտանիս:

Թաքավերին պուճուր տրդան տո՛նս ա կյամ, ո՛ւրնն ճընապարը ընգնում, քյընո՛ւմ:

Մին Էլ ա տրեսնըմ Էտ Աղվեսը Էլիա առաչը տո՛նս եկավ, ասից, - Բա յըես քյըեգ խրեյքըխրատ չի տվի՛, իսե՞ ինձ չըսեցիր վրեչ: Դե հնաքյվիս նստե, քյըեգ հըսցընիմ վրեսկե ծիյին կոշտը:- Աղվեսն ասըմ ա.- Վրեր կյումը նի մըննիս, դարավուլչիքյըր քոն իլմծ ըն ինիլու: Վրեսկե ծին Էն ա ինիլու ընդեղ: Ընդդա կոխկեն Էն ա ինիլու մին փնո՛ղի թմնք, մին Էլ մին վրեսկե թմնք, թա վրեսկե թմնքը տինի՛ս, ծին սնս ա հանելու, դարավուլչիքյըր յըեր ըն կընալու քյըեգ փըռնին, ամմա թա փնո՛ղի թմնքը տինիս, վեչ մին պեն չի ինելու:

Տրդան նի յա մըննըմ կյումը, վըեսկե թամքը տըեսնըմ, վըեսկե ծին տըեսնըմ, աշկերը ծիլի-վիլի յա անըմ, թամահը գոռ ա անըմ, էտ տըղան վըեսկե թամքըն ա յոր օնըմ, թա տինի ծիլին մըեշկեն, ամմա ծին սնա ա անըմ, դարավուլչիքը եր ըն կըենըմ, էտ տըղին փըռնըմ:

Տըղին սպանըմ չըն, ամմա մին հենց տըեղ ըն ըղըրկըմ, վըեր սպընեւան փիս ա:

Ասըմ ըն, -Քըինի մըեգ հետի տափեն կըլխան ա, թա տափեն տական ա օշափին կյեղեցիկ ախճիգը պեր, էն վախտը վըեսկե ծին ուրմն վըեսկե սարքավը քըեգ կըտանք, կըտանիս:

Թաքավերին պուճուր տըղան տոնս ա կյամ, քյինըմ: Քյինըմ ա, քյինըմ, շատա քյինըմ, թա խըրեգ, շատ նան խըրեգը ինքն ա գյողոնմ, մին էլ ա տըեսնում էլիա Աղվեսը ուրմն առաչը տոնս յըեկավ, ասից, - Կոգի տու ինձ լըսեցիր վըեչ, ամմա էլիա հաքյվիս նըստե քըեգ տանիմ օշափին ըխճըկանը կոշտը:

-Քյինըմ ըն, քյինըմ, վերչը հասնըմ ըն էտ ըխճըկանը տանը կոշտը:

Էտ դմըըմը էտ ախճիգը տոնս ա յըեկավ, վըեր կյետըմը լըղանա:

Աղվեսը էտ տըղին ասըմ ա,- Քյինի սուսըփուս էտ ըխճըկանը կոռնան փըռնի, պեր: Շիշքան խուսուցնի, խոսիս վըեչ:

Թաքավերին պուճուր տըղան քյինըմ ա, իտի էլ անըմ: Ախճիգը ընգնըմ ա էտ տըղին հըետան, կյամ:

Ճընապարին էտ ախճիգն ասըմ ա, - Յըետ տըեռ քյինմնք իմ հոր, իմ մոր տըեսնանք, էտավ կյամ:

Էտ տըղան սխալըմ ա, յըետ տըեռնըմ, հենց վըեր տոն ըն քինոնմ, էտ ըխճըկանը հմը-մարը էտ տըղին փըռնըմ ըն, ասըմ.- Էն ա մըեր քըվորը տոնը օխտը սարի քըմակե, թա կարիս էտ օխտը սարը հենց դոնգոնցնիս, վըեր ըստըղան միչն մըեր քըվորը տոնը ըրվա, ախճիգը քըեգ կըտանք, թա կարեցիր վըեչ դոնգոնցնիս, էն վախտը քըեգ սպանիլու յընք:

Էն մին օրը տըղան ըսկսըմ ա վըեղը քանդիլը: Վեց օր վըեղը քանդըմ ա, գոռավ մին խըրեգ վըեղ ա ինոնմ քանդածը:

Օխտինջի օրը Աղվեսը կյամ ա տըղին տըեսնըմ էտ դազաբին մաչին, տըղին անա լոխ հըըցնըմ, գյուղոնմ, էտ տըղին ասըմ. - Տու քյինի դինչ բոն իլ, քըեգ կործ չօնիս:

Էքսը տըղան եր ա կըենըմ, տըեսնըմ, վըեր օխտը սարը կա վըեչ, քըվորը տոնն էլ ըրվամ ա:

Մարթ ըն դարկըմ տըղին հետան: Տըղան կյամ ա, օխտը օր, օխտը քըշեր հըրասանիք ըն անըմ, էտ ախճիգը տամ էտ տըղին:

Տըղան էտ ախճիգը յոր ա օնըմ, ճընապար ընգնըմ: Էլիա պըտահըմ ա հնամին էն Աղվեսին:

Աղվեսն ասըմ ա. - Ա՛յ տըղա, հենց պիտի անինք, վըեր ախճիգը տանք վըեչ, ծին յոր օնինք, տանք քըլեգ, դուշը յոր օնինք փախճինք: Առաչ կտանիս ախճիգը տաս, ծին յոր օնիս, էտավ կասիս. «Թուղեցեք էտ ըխճըկանը մնանք պարով ասիմ»: Թողիլու յըն, էն վախտը ըխճըկանը ծըեռք կըտաս, քաշիս տինիս թամքետ, հայդա, փախճիս: Վախիս վըեչ, ծիտ շնևտ ա փախճելու, հետան հըսնելու չըն: Ետավ ախճիգը կթողիս իմ քըշտես, ծիտ քըշիս էն պալատը, դուշը յոր օնիս, էտ փախճիս:

Էտ տըղան իտի էլ անըմ ա: Մին իիլլն ճընապար քյինելանը էտը, Աղվեսը առաչըն ա տնևս կյամ, ասըմ. - Յըես քըլեգ էսքան լըվոթուն ըմ անըմ, տու վէլ ինձ բեղմա լըվոթուն անիս, բեղմա իմ վըեններըս նան վիզըս կըտրիս:

Աղվեսն ասըմ ա. - Վեր օզըմ չըս, էն վախտը, յըես քըլեգ մին քանե խըրատ տամ: Տըես, ճըրնավերի քըշտի նստիս վըեչ, կախադան պըցըմնցած մարթին ազադիս վըեչ:

Աղվեսը ասըմ ա, պըռծընըմ, քյինըմ ձըրնն կործին:

Էտ տըղան ճընապար ա ընգնըմ, քյինըմ, հասնըմ էն տոնը, ըշտեղ ձըրնն ախպերքը քյեփի յըն նստած, կարտ ըն խաղ անըմ, դումարի յըն տամ, տանիլ տամ: Ըտրանք յա տանիլ տրված փողը բեղմա տան, յա կըլխընեն պուք ըն տալու:

Էտ պուճուր ախպերը էտ մըեծ կումարը տամ ա, ախպորցը ազադըմ, ըտրանց էլ յոր օնըմ, ճընապարվըմ:

Մըեծ նան միշննկ ախպերքը թաքուն ձըրնը խոսկ ըն տամ, վըեր պուճուր ախպորը սպանին:

Ըտրանք նըստըմ ըն մին ճըրնավերի քըշտի, վըեր հաց օտին: Ըտըեղ մըեծ նան միշննկ ախպերքը էտ պուճուր ախպորը քըցըմ ըն ճըրնավերը, էտ ըխճըկանն էլ ասըմ ըն, վըեր վըեչ մինին ասի վըեչ:

Ըտրանք քյինըմ ըն, հասնըմ պալատը:

Հնարը հըցնըմ ա, թա. - Բա հո՞ր ա ծեր պուճուր ախպերը: Ըտրանք ասըմ ըն. - Ա՛ հնար, մունք ընդրան տըլեսալ չը՛նք: Էն օրանը տըլենը համ ախճիգը, համ ծին, համ դուշը մաշվըմ՝ ըն, մաքըռվըմ, հնլնք տըլեռնըմ,

տրեռնում հունցը մին չոփ:

Շատ վախտ ա անց կրենում, թա խրբեգ, մին օր էլ Աղվեսը կյամ ա էտ ճրբնվերեն կոշտը, մաչին եշում, տրեսնում էտ տրդան էն ա էտ վրերում:

Էտ տրդին անա լոխ հրրցնում ա, գյճողնում:

Աղվեսը էտ տրդին ճրբնվերան հանում ա, ասում.- Շիրերտ կրփոխիս, վրեր քաղաքը նի մրննիս:

Տրդան իտի էլ անում ա:

Ետնան իտի օրիշ շիրում քյինում ա հորը պալատը, հորը կոշտը: Էն սրհաթին ախճիգը, ծին, դուշը ուրխանում ըն:

Տրդան լոխ հորը նաղլ ա անում: Հնարը հրամմայում ա մրեծ նան միշնակ տրդին կախ տան: Իտի էլ անում ըն:

Մին օր, մին էլ ըն տրեսնում Աղվեսը յրեկավ: Էտ վախտը- թաքավերին պուճուր տրդան նան էն ախճիգը ճրբննց քաղումը ման ին կյամ:

Աղվեսը մուտանում ա տրբանց, պարյօր տամ, ասում. - Շատ ըմ դաչանք, մինննթ անում, իմ վեգս վրեններս կրտրեցիք:

Թաքավերին պուճուր տրդան օգում չի, ամմա էն ախճիգը ռագի յա կըցընում:

Էտ տրդան Աղվեսին վիզ նան վրենները կրտրում ա: Աղվեսը տրաքվում ա, ճրդվում, մին դաշանց տրդա տրեռնում, համին էտ ըխճրկանը ախպերն ա ինճում:

Ախպերը ըտրեղ օխտը օր, օխտը քըշեր քըվորը հրետի հրսսանիք ա անում, ինքը թողում, քյինում ճրբննց պալատը:

Թաքավերը շատ ա ինճում պըռաված, եր ա ընգնում, մրեռնում: Կահը մրնում ա էտ պուճուր տրդին: Պուճուր տրդան տրեռնում ա թաքավրեր, էտ ախճիգը՝ թաքուհի: Էտ տրդան լնվ-լնվ օրենքնի յա տճես պրերում, ժողովուրթին ազաղում ա կոռը-բեգյառից, քյնսի-քյնսնլբի օքնում ա, ազադոթուն ա տամ, իտի լնվ կառավարում ա երգյիրը:

Ուրանք էլ ճրբնը նրհետ սերավ ապրում ըն միչն ճրբննց գյանքին վրչը:

Էն կյարունքվա երգյինքան, էն պրեց կյնպոլտ ոննգյի երգյինքան իրեք խրնճոթ ա եր ընգնում. մինը ասողին, մինը լըսողին, մինն էլ էս հնքյնթը լճես աշխարք քըցողի՛ն:

10. ԾՈՒԿՆԻՆ ԾԵԾԱՂԸ

Ինքն ա, չինքն մին շատ լիզոնն սոր, խելունք տրդա յա ինքն, ինքնն էլ ծոկկնը փրոնող:

Մին օր կյետըմը թոռը քրցած ծոկկուն փրոնելիս մին շատ դնշանգ վրեսկե ծոկկնն ա փրոնըմ:

Ինքը ինքը ասըմ ա.- «Էս հի՛նչ լնվ պեն տրեռավ: Էս ծոկկնան շատ օրուք կկյա, տանիմ մրեր թաքուհուն բադարկա տամ: Իտի էլ անըմ ա:

Թաքուհին վեր տրեսնըմ ա էտ վրեսկե ծոկկնը, էնքան դնշանգ, էնքան սորոնն, մին նլնանթ պրե՛ն, վեր մրնանը կա վեչ, տրեսալ չի ուրան գյանքըմը՛, յոր ա օնըմ, վեր միշտ եշի, քեփը կյա, վեր օրիշնին էլ տրեսնան նախանավին , վրեր թաքուհին իտի լնվ ծոկկնը օնի:

Էտ թաքուհին էտ տրդին ասըմ ա. - Էս ծոկկնը յրես յոր կօնիմ, քրեզ էլ վրեսկե կրտամ, միննկ ինձ ասի, սա էքյ ա, թա վրերց: Թա վրերց ա, պեթկը չի:

Էտ ծոկկնը լրսըմ ա թա չէ, մին լնվ, քա՛հ-քա՛հ ծրծաղըմ ա թաքուհուն խուսկերքին յրան:

Թաքուհին մաթ ա մրնըմ, թա ծոկկնը կծրծաղի՛, մին էլ ինքը ուրան մրեչին, նրդանըմ ա, ասըմ, - Էս ծոկկնը հի՛նչ ա, վեր հնլն յրաս էլ ծրծաղըմ ա:

Թաքուհին ըջըվըմ ա էտ տրդին յրան, պալատան տոնս քրցըմ, քինըմ թաքավերին էլ կյենգյատ անըմ:

Թաքավերը կանչըմ ա էտ տրդին, հարցըփորց անըմ, ասըմ. - Էն ին՞ յա վրեսկե ծոկկնը ուրան թաքուհուն յրան ծրծաղալ, բնլքյնա տրնա՞՞ղ ա տրվալ: Դե, շոնտ ըրա ասի, թա չէ քրեզ կախ տալ կրտամ:

Էտ տրդան ասըմ ա. - Հինչ օզըմ ըս ըրա, ամմա ասիլ չըմ:

Թաքավերը հրամմայրմ ա կախադանը պըդրաստին:

Էտ տրդան թաքավերին ասըմ ա. - Թաքավերը ապրած կենա վեր ասիմ փիշմանելու յրս, վեր ասիմ վեչ, ինձ կախադան պըցրցնին, էլիա յրս փիշմանելու:

Թաքավերը տրեսնըմ ա, վեր տա մին հետամընաց խոխա չի, խելունք ա, համ էլ մին պեն ա գոնոնն, հրամմայրմ ա զրնդանը քրցին:

Էքսը էլիա կանչըմ ա էտ տրդին, ասըմ. - Դե մրհեգ ասի տրեսնամ ին՞ կփիշմանիմ, վեր քրեզ կախ տալ տամ, ին՞ իտի ըսեցեր:

Էտ տըղան մին նաղլ ա ասըմ, էտ հարցին բաղասխանին տըղըր:

Ասըմ ա, «Ինըմ ա, չինըմ մին հարուստ մարթ: Էտ հարուստ մարթը վըեսկավ լիքը խուրջինը տինըմ ա ծիյին թամքին, ինքըն էլ յրան նըստըմ, հըղե ինըմ մին հըեռե տեղ: Շոնըն էլ ընդրա հըետան ա քընըմ, թըքըն-թաքուն, վեր տարը յըետ չի տա: Ճընապարին էտ հարուստին վըեսկավ լիքը խուրջինը եր ա ընգըմ ծիյան, ինքը գյճԼԳճԼ չի, ծին քըշըմ ա, քյինըմ: Շոնը էտ լոխ տըեսնըմ ա, հնչելնվ վագ ա տամ, ծիյին առաչը ընգըմ, օզըմա կըղնըցնի, էտ տա ընդրան: Շատ ա հաչըմ, կըղկոնձըմ, օոնըմ, ամմա տարը հըսկանըմ չի ընդրա մեթկը, հնլն շանը յրան ըջըղվըմ ա, գյիղըմ ա, թա շոնը կըտաղալ ա տըեռած շոն ա, շաշկավը թըխըմ ա, ծանդըր յարալամիշ անըմ, թոդըմ, քյինըմ:

Շատ ա քյինըմ, թա խըրեգյ ա քյինըմ, մըթկին դոնը ընգած քյինըմ ա, բիրդնն խուրջինը մըետըն ա քըցըմ, ծիյին գյավակին էշըմ, տըեսնըմ խուրջինը կա վեչ: Օշը կըլխան ընգըմ ա, աշկերը չըռըմ, սըերտը փըռոնըմ, գյճԼԳճԼ չի, թա հինչ անի: Էտ ա տըեռնըմ, մին խիլլն քյինոն, տըեսնըմ խուրջինը ճընապարին մեչ տեղը եր ընգած, շոնն էլ տունչը տիրած յրան, սաստկած: Թագա յա հըսկանըմ, թա խե՞ յա շոնը հաչալ: Էտ մարթը ձորնն արածին յրան շատ ա փիշմննըմ: Լաց ա ինըմ, դե էլ ըշտե՞ղ, ըրածը էտ չի կյա՞լ: Տու էլ, թաքավեր, շատ կըփիշմննիս քու ըրածիտ յրան:

Թաքավերը էլհա պեն չի կըլճի ընգըմ, ինքը ձորնն ասըմ ա. - Էս սրամիտ, գյուղող տըղին անա շատ պեն տուս կըկյա, հրամմայըմ ա էլհա տանին զընդանը քըցին:

Անց ա կենըմ մին քանի օր, թաքավերը հիշքան մըտածըմ ա, վեչ մին հընար չի քըթնըմ էտ տըղին սեկըետը գյիղա, էլհա հրամմայըմ ա ձորնն կոշտը պերին են տըղին:

Թննգնն հարցըփորց ա անըմ, էտ տըղան վեչ մին պեն չի ասըմ, կոզի թաքավերը ընդրան համ պեցճԼր տեղ, համ պալատըմը օզըմ ա կործ տա, փող, վըեսկե տա, էլհա էտ տըղան պեն չի ասըմ, ճարը կըտրած լին մին օրիշ նաղլ ա ասըմ:

«Ինըմ ա, չինըմ մին թաքավեր: Էտ թաքավերը սիրըմ ար վըերսի քյինիլը, ձորնն դուզոննին, ձորնն վըերսի շընեթը, ձորնն թեգյունքը պահողնին եր կալած: Մի հետ տա վըերսի յա քյինըմ, շատ տըեսուտըեն ա ման կյամ, վըերսի շոռ կյամ, օրըն էլ արն ա ինըմ, տաք-կըրակ, տա

շատ ա ծըրավըմ, ուրան թեգյունքը պահողներան մինին ասըմ ա, վեր մին ստաքան ճոկը ճարին, ըշտըղան օզըմ ա ինի: Էտ թեգյունքը պահողը ման ա կյամ, ման, ճոկը չի ճարըմ:

Քյինըմ ա մին սարի տոճըմ տրեսնըմ մին քարա ճոկը ա կաթըմ: Ստաքանը տեմ ա անըմ, մին խիլլն կաղնըմ, միչն էտ ստաքանին կեսը էտ ճըրնվը լըցնըմ ա: Տա օզըմ ա, թա տանի տա թաքավերին, թաքավերըն էլ օզըմ ա, թա խըմի, բիրդան դուզդունը թևավը թըխըմ ա, էտ ճոկըրը եր ածըմ: Թաքավերը կըտաղըմ ա, էտ դուզդունին կըլոխը պուք տամ:

Թաքավերը մին օրիշ պալատական տըղի յա դըրկըմ ճիրի: Էտ տըղան քյինըմ ա ճիրի ման կյամ, տրեսնըմ էտ սարին կըլխան վեչ թա ճոկը ա կըթկաթըմ, մին մեծ օցի լըղի յա կըթկաթըմ տըրեղին ոմնցյի: Էտ տըղան տըրեսածը կյամ ա թաքավերին ասըմ: Թաքավերը էտ տըղին անա շունրակալ ա ինըմ, էն առաչին տըղին պատժըմ, ինքըն էլ շատ ա փիշմանըմ, վեր սպանալ ա ուրան գյանքը ազադող դուզդունին: Շատ ա փիշմանըմ, լնց ա ինըմ»:

Թաքավերը վեր էտ նաղը լըսըմ ա, վերչը ուրան մըթկըմը տինըմ ա էտ տըղին անա հեռու կըենա: Լնվ մըտածելի հետի էտ թաքավերը հրամմայըմ ա էլհա էտ տըղին մին քանի օր գընդանըմը պահին: Մին քանի օրանը ետը էլհա կանչըմ ա էն տըղին ուրան կոշտը, էլհա օզըմ ա սեկրետը տոնս քաշի, ամմա մննլ չի կյամ: Օզըմ ա էլհա կախաղան պըցըցնի:

Ամմա էտ տըղան ասըմ ա. - Թաքավերն ապրած կըենա, տու փիշմանիլու յըս, հունցու փիշմանալ ա էն թաքավերին տըղան, վեր դաչըմը խոխան թողալ ա ըրօրոցըմը, պառավ նանին քըշտին, ինքը կընգանը նըհետ կառնավալ քյիննցալ: Մին մեծ օխծ նի յա մըտալ ա կուշկավը էտ խոխին թա կոլ տա, էտ թաքավերին տըղին բոլղոկ շոնը պըտըր-պատառ ա ըրալ օխծին, ուրոնրոցին քըշտին եր ածալ: Էն պառավ նանին էլ նըստած տըրեղը քոն իլնն ա իլնն:

Ըտրանք վեր կառնավալան կյամ ըն, տրեսնըմ ըն ըրօրոցը մնոնտ, գյիղըմ ըն, թա շոնը խոխին կերալ ա: Թաքավերին տըղան թափանչան հանըմ ա, շոնը ըսպանըմ դնստի: Ամմա մին խըրեգյ ետավ տրեսնըմ ըն , վեր խոխան կոզի մնոնտ, ամմա էն ա սաղ-սալամաթ տըրեղը մըշմըշալի քոն իլնն, օխծըն էլ պըտըր-պատառ ըրած: Ըտըրեղ էտ թաքավերին տըղան էնքան փիշմանըմ ա, վեր էլ գյիղալ չըմ, լնց ա ինըմ, դե էլ ըշտեղ:

Էտ լոխ վեր թաքավերը լըսըմ ա, ասըմ ա.-Ա՛յ տըղա, յըես քըեգ սպմնիլ չըմ տալ, մինակ տու էտ սեկըետը ասի:

Էտ տըղան ասըմ ա. Թաքավերը ապրած կըենա, դե վեր էտքան ասըմ ըս, քու թաքավերական իրավունքնիտ մին սըհաթավ ինձ տո, յըես լոխ ասիմ քըեգ:

Թաքավերը շատ ա մըտածըմ, ուրմն մըթկըմը ասըմ ա.- Հինչ պիտի անի մին սըհաթըմը մին տըղա, մին սըհաթավ թաքավերոթունըս տամ ուրմն:

Իտի էլ անըմ ա:

Էտ տըղան հրամմայըմ ա թաքուհուն պերին կըղնըցնին, ուրմն երեսուն կընեգ դուլտոչոցը նըհետ: Լոխ կյամ ըն կաղնըմ. ըտրանց դիմացը կաղնըմ ա թաքավերը: Էտ տըղան հրամմայըմ ա լոխճին, վեր շորերնին հանին: Թաքավերը հանըմ ա շորերը, վեր թաքուհին տըեսնըմ ա ընդրա կյեշ ջանը, ծըծաղըմ ա:

Էտ տըղան հըրցընըմ ա, թա - Խե՞ յըս ծըծաղըմ:

Թաքուհին ասըմ ա, - Տըկտը ա, ծըծաղըմ ըմ:

Էտ տըղան ասըմ ա, - Նա տըկտը չի, քու աշկիտ ա իտի ըրվըմ, իմ վեսկե ծոկնին աշկին էլ տու վըս տկտը ըրվացալ, էն էլ ծըծաղալ ա:

Թաքուհին հիշքան օզըմ ար ասի, հըսկըցնի, վեր ինքը տըկտը չի իլալ, ամալ չի կյամ:

Էտ տըղան հրամմայըմ ա, վեր թաքուհին էլ շորերը հանի: Դե թաքավերը միչև մին սըհաթը ըջըղվելի իրավունք չօնի: Թաքուհին շորերը հանըմ ա, լոխ տըեսնըմ ըն, վեր կընեգ ա:

Հերթը հասնըմ ա էն երեսուն կընեգ դարավաշներին: Ըտահանց էլ ա հրամմայըմ, վեր շորերնին հանին: Ըտահանք օզըմ չըն, ամմա էն տըղան ասըմ ա. - Վեր շորերնիտ հանիք վեչ, ծըեգ էս սհաթիս կախ տալ կըտամ:

Ըտրանք շորերնին հանըմ ըն: Լոխ տըեսնըմ ըն, վեր ըտահանք լոխ տըղերք ըն:

Էտ տըղան ասըմ ա. - Թաքավերը ապրած կըենա, մըհեգ էշի տըես, վեր թաքուհուն դուլտոչոցը վեչ մինը կընեգ չի, տըղամարթա կընգա շորերըմ: Բա վեր իտի յա, հո՞ ր ա հըրցընըմ. «ծոկնը էքյ ա՞, թա վըերց, թա վըերց ա, օզըմ չըմ»:

Ըտրա հետի էլ ծոկնը ծըծաղալ ա:

Էտ տըղան ասըմ ա պըրծընըմ, լոխճին աշկան կորչըմ:

11. ԾԱՂԿԱԾ ԲԱԽԶԱՆ

Ինքն ա, չինքն մին թաքավեր: Էս թաքավերին ձևնն պալատին առաչին մին մրեծ, բարը-նուբարավ լիգը, ծառերավ, ծաղիկներավ լիգը բաղ ա ինքն: Էտ բաղը էնքան լմվ, էնքան կյեղեցիկ ա ինքն, վեր անց կենտոնին ծրեռքերնին ճրկատին տըրմծ, վրեր արևը աշկրերնին ծրկծրկոտի վրեչ, եշըմ ին, եշըմ էտ բաղին, էլիա քըշտանըմ չին:

Վրեր կյարունքը յասամաննին պրենվըմ չա՛ր, վրետը աշխարքըս յոր ար օնըմ: Էն սիպտմկ նան մանիշմկի ոմնգյի յասամաննին... Բա վարթե՛րը, ոմնգյ-ոմնգյ կյեղեցիկ, ասիս լիմ քաշովի յա՛, վրետը, էտ թմգմ պեցված վարթերին վրետը, աշխարքըս օնըմ ար:

Թաքավերը էնքան սկուպոյ ար, վեր ծրեռքին թըխիս կորեկ չար էր ընգնիլ, ծրեռքը՝ կարճ, լ՛նկո՛նկ էրգյան, հենց ար լիմ տըժոխկի տըռնապահ ինի՛, հենց տըղտո՞ղըմ ար: Էտքան բարերան էտ դաղվածը վրեչ ինքն ար օտըմ, վեչ էլ թողըմ ար մին օրիշը օտի:

Մին հետ էլ մին ախկաղ եկավ, մին բար օզից, ամմա թաքավերը ասից. - Տու վիր պակա՛ս, վրեր կյաս իմ բախչաս, բար օզիս օտիս:

Էտ ախկաղը անեսկ տըվավ, ասից. - Թող քու բաղըտ չուրանա, մին կանանչ ծառի հասրաթ մընաս, աշկըտ մընա մին բարի յրա:

Էտ անեսկանը յըտը թաքավերին բաղը յավաշ-յավաշ տըղնըմ ա, չուրանըմ:

Թաքավերը կըգնըվըմ ա, օզըմ ա, թա պըլանա, հրամմայըմ ա էտ ախկաղին փըռնին պրերին ձևնն կոշտը, վրեր կլ՛իլը կըտրին, ամմա ծըռոտենքը հիշքան ման ըն կյամ, ճարըմ չըն: Քոռըփըեշմանն էտ ըն տըռնըմ, կյամ պալատը:

Թաքավերը շատ ա մեթկ անըմ, քնենքյ անըմ ձևնն բաղին հետի: Նա ձևնն կոշտն ա կանչըմ մեծամեծներին, գիղնականներին, վրեր մին ճար, մին հընար անին, վրեր բաղը-բախչան կընանչի:

Ըտրանք խորուրթ արին, իելք իելքի տըվին, թա. - Թաքավերը ապրած կենա, վրեր օզըմ ըս բաղը-բախչատ կընանչի, բիդի մին ժամ շինիս, վրեր ըտրա նմանը սաղ աշխարքըմըս ինի վրեչ: Ժամը շինելանը էտը նի մըննիս մեչը, աղոթկ անիս:

Թաքավերը լմվ-լմվ ուստոց կանչիլ տըվավ, մին շատ ղմշմնգյ ժամ շինիլ տըվավ, նի մըտավ ժամը վրեր աղոթկ անե, աղոթկին կըեսըմը մին

դուրույթու աշկին ըրվաց, ասից. -Շինիլ տրված ժամըտ շատ դանձանց աս ձորան շենքավ-շընորքավը, ամմա մին պրեն պրկասըմ աս:

Թաքավերը օզըմ աս ըտրանսա մին խորուրթ հըրցընի, մրեթկը գլիդան, ամմա դուրույթուն աշկին առաչան կորչըմ աս: Թաքավերը շատ մըտածելանը ետը հրամման աս տամ, ժամը քանդին, թանգան մին ըտրանսա լմվը շինին: Ըսկսըմ ըն ժամը շինիլը էնքան դանձանց, պրեցողը, էնքան լմվ, քարերը լիան կուրուժվավեր ինի՛, ասիս մին քանձած պատկյեր ինի՛ տական միչն կըլոխ, վըսկըվմրմող, պրծըպածի ընելիս, վըեսկե խաչըն էլ յրան:

Լիան վըեր շինըմ ըն, պըրծընըմ, թաքավերը նի յա մընըմ, թա աղոթկ անի, վըեր բաղը-բախչան կընանչի, էլիս աղոթկին կեսըմը էտ դուրույթուն ըրվըմ աս, ասըմ. - Թաքավերը ապրած կըենա, լոխ շատ լմվ աս շինած, քարերը թընցանոց, լմվ տաշած, կըրուժվավեր, վըեսկե խաչըն էլ յրան, ամմա էլիս մին պրեն աս պրկասըմ:

Էտ մունուտին թաքավերը ըտրա արմունգան փըռնըմ աս, ասըմ. - Ա՛յ պարի ծերունի, ասի տըեսնամ հի՞նչն աս պրկասըմ, հի՞նչ ասիս, կան իմ, հինչ օզիս, կըտա՛մ, թմք լիան բաղը-բախչաս կընան չի:

Էտ ծեր մարթը հրաժարվից ամմեն հինչան, ասից. - Վըեր օզըմ ըս բաղը-բախչատ կընանչի, բիդի վըսկըշափաղ, էն լմվ յըերքող դուշը, գմո բողըրողը պըերիս, տինիս բաղը-բախչըմըտ, վըեր յըերքի, բաղըտ կընանչելու յա: Ամմա ըտրան պերելի հետի շատ ըս չըրչարվելու: Ըտրան պերողը պիտի անց կըենա չոր անապատներավ, տըժեր տըեղերավ, հըրեշներին մաչավը, մեյիդներին կըլխավը, սարավ, քողավ, կյետավ, ծորավ: Ամմա լոխճան տըժերը գմո բողըրողին յըերք ասել տալըն աս, վըեր յըերք ասից, դմստի բաղըտ կընանչելու յա, էտ դուրույթուն ասըմ աս, էլիս կորչըմ:

Թաքավերը մընըմ աս միննկ մըտածմունքի մըեչի: Նա էնքան շատ ար մըտածըմ, քընեքյ անըմ, վըեր հալվալ-մաշվալ ար, չոր չոփ տըեռալ, հըլավավը մին տեռա՛լ:

Էտ թաքավերը իրեք տըղա օնար: Մըեծը նան միշննկը անըմնին խելունք ին էր ըրալ, ամմա պուճուրին կլիժ ին ասըմ, էտ պուճուրը սաղ օրերը խաղ ար անըմ էն գլոտտանցը, խոխորցը նըհետ, սաղ օրը տողսողմն ար ինըմ, թակըմ, թակվըմ, թմվիլ տամ, պըլը- կընդրիկի տա՛մ, կըռըեվ

անըմ, հախտըմ, հախտվըմ, կյեփերը ճրդոտըմ: Իտի էլ մըծանըմ ա: Հնարը կանչըմ ա իրեք տըղին էլ ձևան կոշտը, լոխ ասըմ, ձևան դանդերը նաղլ անըմ, բաղին չուրանալին հրետի:

Մընե տըղան ասըմ ա. - Ա՛ հնար, մըեր չուրացած բաղը կընընչացնելի հրետի կոզի հինչ ինի կոզի հրետե տըղի ինի, ճընապեքն էլ փի՛ս, յըես կըքլինիմ գնո բ՛ղբնը պըերիմ:

Էն էրկու ախպերքն էլ ըսեցեն. - Ա՛ հնար, մունք հինչա՛վ ընք պակաս, մունք էլ կքլինինք:

Իտի թաքավերին իրեք տըղերքը ձևանց գենքը-գըրահը, ճընապարին պաշարը յոր ըն օնըմ, իրեքան էլ ծիյըն նըստըմ, քընըմ, քընըմ ըն, քընըմ, շատ ըն քընըմ, խըեց ըն քընըմ, շատ նան խըեցը աստուծ ա գյուղըմ, անց ըն կենըմ հնլմ մարթի վըեննը չի կոխած տըղերավ, հնլմ մարթի ծըեն լըսած վըեչ ասըերավ, վըերչը հըսնըմ ըն մին տըղի, ըշտըղան իրեք ճընապար ա տ՛ղես կյամ: Ըտըղի նստած ա ին՛նմ մին պառավ մարթ, էտ պառավ մարթին անա հըրցըփորց ըն անըմ, թա էտ ճընապարնին ըշտըղի ա տանըմ:

Էտ պառավ մարթը ասըմ ա.- Ա՛յ բալեք, առաչին նան էրկունջի ճընապարնին պարի յա, ամմա իրեքինջինը շատ շառ ա, ըտըղավ անց կենտըր էտ չի տըրեռնըմ:

Իրեք ախպերքը տըես մըտածեցին, տըեն մըտածեցին, վըեր մընե նան միջնակ ախպերքը քլինին Էն էրկու պարի ճընապարներավը, ամմա պուճուր ախպերը քլինի Էն շառ ճընապարավը:

Իտի էլ անըմ ըն: Մընե նան միջնակ ախպերքը ուրխանըմ ըն, վըեր իտի իլմվ, համ ձևանց չի մին պըեն ինիլ, համ էլ էտ կլիծ ախպորըն անա կազադվին:

Իրեքան էլ ձևանը խոսկ ըն տամ, վըեր հու. շ՛ղես էտ տըրեռնա, ըտըղի ըսպասի էն մնացած ախպորցը: Ըտըղի ձևանը պարի ճընապարըն ասըմ, ամմեն մինը ձևան ճընապարըն ա ընգնըմ:

Մընե ախպերը քլինից, քլինից, վըերչը հըսավ մին քաղաք: Ինքը ձևան մըերթկ ըրավ, մըերթկ, վըերչը ձևան մըերթկըմը ասից, «էլ հո՞ր ըմ քընըմ, կլիխս բաղի տամ, լմվըն էն ա ըստըղի մին կործի նի մըննիմ, ըստըղի էլ կըենամ»:

Միջնակ ախպերը քլինից, քլինից, շատ չըրչարվից, շատ տըժերոթուննի

քաշից, վրերչը մին քաղաքը մին մարթի տան ծառա նի մըտավ, ուրան պրերանը պրեհելի հրետի:

Պուճուր ախպերը քիսից, քիսից, անց կացավ յաբանա չոլեր, քոլեր, անց կացավ անճանանչ տրեղեր, էրգյան ճրնապարնի, անց կացավ կյուլու կազանավ լիքը ծըմակնի, ծոբեր, քոլեր, վրերչը հըսավ մին հենց վրեղի, վրեր ունգը կյնրմոլը ար: Էտ կյնրմոլը վրեղավը քիսից, քիսից հըսավ մին մըե՛ծ ամարաթի, վրեր վրեչ տոնը օներ, վրեչ էլ ակուշկա:

Թաքավերին կուճի տըղան տես էշից, տեն էշից, թա տըեսնա, հու՞ վա ըտըղ կըենըմ, պըեն չի տըեսավ: Բիրդան աշկին մին կյեղեցիկ ախճիգը ըրվաց, ըրեքնական է՛լ իվիլ վառ:

Էտ կյեղեցիկ ախճիգը ըրմացած էշից էտ տըղին, ասից.- Ա՛յ խըղճըկրակ, տու հու՞ վըս, վրեր ըստըղ ըս յըեկալ, մեխկ ըս, շոլտ ըրա փախի, թա չէ, էսա օշափը կյալու յա քըեգ կոլ տա:

Էտ տըղան ասից. - Հննն նըհետտ խոսալ չըմ, հննն կոշտտ դոնաղ չըմ ընգանլ, տոլ ինճ վըխցնըմ ըս, դե նաղ ըրա տըեսնամ, բա տու հու՞ վըս, էս անտոնը, անակուշկա բըերթըմը հի՞նչ ըս անըմ:

Ախճիգը նաղ ըրավ, ասից, վրեր ինքը թաքավերի ախճիգ ա, կյերի յա ընգանլ կյնրմոլը օշափին ծըեռքը, վրեր կյնրմոլը օշափը ուրանց էրգիթը քանդալ ա, վըղըմոխըր շինանլ, լոխ մարթկանցը կըերալ, էտ մաթկանց մըրոնան էլ էտ վըեղը կըըմըմնլ ա:

Թաքավերին տըղան ասից. - Յըես վրեչ մին օշափա, պըենա վախըմ չըմ, յըես քըեգ պիտի ազադիմ էս օշափին ծըեռքան, թողիմ վրեչ մինանկ, անդար: Ամմա խընթըմ ըմ ասի, թա ըշտըղավ ա կյալու էտ օշափը:

Մին էլ տըեսին աշխարքը դըղըղաց, վըեղը տըեղան տոլրոլը եկավ, էն մըե՛ծ սարին կըլխան օշափը ըրվաց, փընչալավ-մըռնչփլավ վըերսը առաչըն ըրած եկավ, բոլրդան էտ տըղին տըեսավ, մին ինդի ծեներ հանից, վրեր դուշ նան կազաննին սնսնն փախին, ուրանց կըլոխը ազադեցին:

Էտ օշափը իտի կըտաղած ասից.- Էտ հո՞ւ վըս, հու՞նց ըս ընգալ ըստըղ, անըմըտ հի՞նչ ա, ազկըտ հի՞նչ ա, դայիտ հու՞ վա, դորփերըտ հու՞ վա, հու՞ր տըղա յըս, վրեր ինճանա վախ ալ չըս, եկալ ըս հըսալ ըստըղ:

Թաքավերին պուճուր տըղան ասից. - Յըես քըեգ համար ըմ եկալ,

վրեր քրեզ փըչըցընիմ, քրեզ ըսպանիմ:

Էտ խոսկերքը լըսելավ օշափը կըտադից, մըրճը կըլիավը տըվավ, աշկերը կըրըմըրից, պըրմնան կըրակ թափելավ յրա պըրծավ էտ տըղին, թա կ՛ոլ տա: Էլիա աշխարքը դըղըրդաց, թոզը երգլինքը հըսավ, էտ տըղան, էտ թոզըմը կորավ:

Օշափը գլիդմց, թա տըղան կորավ, թոզ տըռեռավ: Մին քանի մունուտանը էտը թոզը վրեր թըմըզվից, օշափը տըռեսավ, վրեր էտ տըղան սաղսալամաթ էն ա կաղնած:

Օշափը լափ կըտադից, էրկունջի դ՛ոնըմը հիշքան օժ օնար, յրա պըրծավ տըղին: Աշխարքըս տ՛ոնըմը եկավ, թոզը իրիքյնակին իրեսը ծասկից, օշափը էս դ՛ոնըմըս էլ մըղափուն եկավ էն տըղին, վրեր թոզ տըռեռավ, վրեր ո՛ւրմն պաժին չի մնաց, վրեր օտի: Էլիա մին քանի մունուտանը էտը վրեր թոզը քաշվից, տըղան սաղսալամաթ ընդեղ կաղնած ծըծաղըմ ար:

Օշափը իրեքինջի դ՛ոնըմը ինդի՛ կըզնվից, ինդի՛ կըտադից, փըրփըրից, վրեր էլ ասվիլ չի, յրա պըրծավ տըղին: Աշխարքըս թընդաց, ասիս լիմ թոփեր ինի տըրըքտըրաքըմ, ըրոտըմ, թոզը արևին իրեսը ծասկից: Օշափը գլիդմց, թա էս դոնըմ տըղան թոզ տըռեռավ, վրեր մըրթավըռտ էլ չի մընաց: Մուտացավ վրեր վըռտ քաշի, տըռեսավ տըղան տեմացը կաղնած: Օշափը մընաց մաթ մընացած:

Թաքավերին պուճուր տըղան էտ տըռեռավ, ասից. - Դե մըհեկ նոքաթը ի՛մն ա, մըհեզ յըռս պիտի քրեզ ճըրթըփըշուր անիմ, մըռեճ պատառըտ անգուճըտ թողիմ, պ՛ոնթ տամ, պեմընկ կլիզիմ:

Ասիլը նան սորավը թըլիլը մին իլմվ: Օշափը էր ընզավ, սատկից: Էտ տըղան ըտրա անգուճնին կըտորից, էր կալավ, տարավ էն ըխճըկանը նշանց տա, վրեր էտ ախճիզը գլիդմ, հըվատա վրեր օշափը սատկած ա:

Էտ ախճիզը վրեր տըռեսավ, ուրիսացավ, ընզավ տըղին խըտետը, պըչպըչորից, ասից. - Դե մըհեզ էք փըսակվինք, վրեր տու ինձ ազադեցիր:

Էտ տըղան ռազի չի կացավ: Ասից. - Յըռս հնլմ մին նըպատակ օնիմ, միչև էտ նըպատակը կադարիմ վըռչ, փըսակվելու չըմ, վըռչ էլ տոն ըմ քըռնմլու: Յըռս հնլմ բիդի քլինիմ գմո բ՛ոնըմը պըրերիմ, վրեր մըրեր բաղը, բախչան կընանչի:

Էտ ըխճըկանը աշկը վախից, վրեր էտ տըղան ինդի փիս ճընապար-

ներավ պիտի քընի, վրեր քընացողը ետ չի կյամ:

Տըղան էտ ըխճըկանը սըերտ տըվավ, վրեր վախի վրեչ, արխային ըրավ, ասից, - Տու ըստըեղ կաց, մինչև յըես կըկյամ, քըեզ յոր օնիմ, քյինիմ:

Տըղան էլհա ճընապար ընգամվ, քյինից:

Քյինից, քյինից, ընգավ փիս-փիս տըեղեր, հըսավ մին ոմնցը սըեվ վրեղի: Քյինից տըեսավ մին պըեցողը ամարաթ, ակուշկեքը, տըոները փակ:

Էտ տըղան ամարաթին դըրբըզան պըեց ըրավ, նի մըտավ, տըեսավ մին շատ կյեղեցիկ ախճիգ ըրվաց, հունցը մին պըլլորած լոսնընցյա:

Էտ ախճիգը վրեր տըղին տըեսավ, շատ տըխրվից, ասից, - Ա՛յ տըղա, տու՞ հու վըս, ըշտըեղա յըս եկալ, էս ա սըեվ օշափը կյալու յա, շողտ ըրա փախի, թա չէ, քըեզ կող ա տալու: Կոզի կյմրմողը օշափին դագաբան անց ըս կացալ, ամմա սըեվ օշափը ընդրա նըման չի, մին օզգյա բաբաթ ա, հըեռաց, քյինի... Տու կարիլ չըս ինձ շոնա, կյուլա, օշափա ազադիս...

Էս վրեր ըստի յա ասըմ, թաքավերին պուճուր տըղին քըեփին նի յա կյամ, ասըմ ա: - Ա՛յ նախշուն ախճիգ, հմլմ ինձ դոնադ չըս ըրա՛լ, հմլմ մին քախճըր խոսկ չըս ասա՛լ, ինձ ծըեր օշափավը վըխցընըմ ը՞ս: Դե հո՞ւնց անիմ, ջըհանմմը թմ սըեվ օշափը կկյա, ինձ օտի, գյոռը, իստիբուջաղը, մին օր ծընվալ ընք, մին օր էլ կմըեոնինք: Միննկ նաղ ըրա, թա տու հու վըս, կըլոխըտ հինչ ա եկալ, օշափը ըշտըղավ ա կյալու:

Ախճիգը լմց ինիլավ նաղ ըրավ, վրեր ինքըր թաքավերի ախճիգ ա, օշափը եկալ ա ուրմնց երգիըրը քընդըքար ըրալ, Ակուռի շինալ¹, ժողովուրթին կըտորալ, ուրմն էլ պըերալ ըտըեղ կյերի:

Էտ ախճիգը թաքավերին տըղին մըեխկըն ա կյամ, ասըմ ա. - Ա լոսնընցյա ախճիգ, լաց մի ինիլ, յըես քըեզ կագադիմ, միննկ մին խըրեկ հաց տո օտիմ, շատ ըմ սոված:

Էտ տըղան, էտ ըխճըկանը մեխկըն ա կյամ, տանըմ ա ուրմն կոշտը, ուտըցընըմ, նըհետը գողոնց անըմ: Մին էլ ա տըեսնըմ ամարաթը տըեղան տողըրողը եկավ:

Էտ տըղան զարմացած հըրցըրավ. - Էս հի՞նչ պըեն ա, էս ին՞ յա

¹ Հիշատակություն Արարատի հրաբխային ժայթքումից տուժած Ակուռի գյուղի մասին (Մ. Բ.):

ամարաթը տրեղան տճերճը կյամ...

Էտ ախճիգը վախից տրդտոդալավ ասից, թա. - Էտ օշափըն ա կյամ, էք քըեգ կյոդը կըցընիմ:

- Կյոդը կըցընիլըս վըե՞րն ա, վախիլըս վըե՞րըն ա, յըես լիա ընդրա հետի յըմ եկալ:

Օշափը վըեր եկավ էտ տրդին տրեսավ, կըտադած ասից, - Տու հու՞ վըս, ըշտեդա՞ն ըս եկալ, իտի համարձակ ըտրեդ կադնա՛լ:

- Յըես եկալ ըմ քըեգ ըսպանիմ, անճընըտ իըմիմ:

Սըեվ օշափը վըեր տրեսավ էտ տրդան էտ հճընանրին տար ա, ասից, - Սըեր անանթը իստի յա. առաչ դոնադին հացը ըն տամ, ուտուցընըմ ըն, իըմըցընըմ, քըշերը պահըմ, էն մին օրը նըհետը կըտըեվ անըմ:

Ըտրանք ըտի էլ անըմ ըն, օտըմ ըն, իըմըմ, թեքը ընգնում, թա քոն ինին:

Սըեվ օշափին քոնը տանըմ չի՛, մըթկըմը ասըմ ա, - Էս վըեր իմ ախպոր, կյանրմճը օշափին հախտալ ա, կարոդ ա ինձ էլ հախտի, լնվըն էն ա, էր կըենամ էս քըշեր ըտրա կըլճիը օտիմ:

Թաքավերին պուճուր տրդան յաման գյիտկան ար, իսափիլը արժեր, դնատի կըլխու ընգավ օշափին մըթկը: Ամարաթը վըեր էլիա տճերճը եկավ, էտ տրդան էր թըռավ տրեղան, սորը հանից, յրրա պըրժավ օշափին, հենց թըխից, վըեր կըլճիը տրեղան թըռավ:

Աշխարքըս ասիս լիան դինջացավ, լճեսավերվից: Ըտրա անգուճնին էլ կըտորից, տարավ էն ըխճըկանը նշանց տըվավ: Էտ ախճիգը վիզնվըն ընգավ, պըչպըչորից, կըլճիը սըդալից ասից. - Եք փըսակվինք, մին տըեդ ապրինք:

Տըդան էտ ըխճըկանն էլ մըեոժից, իտսկը կոտորից, քըշացավ էտ ամարաթին քաշի ատաժնին, հիշքան փըռնած հեյվաննի կար, ազադից: Ըտրանք ուրիսացած քյննցին ճըմնց պճըները: Ետավ ըտրեդ մին քանի օր մընաց, էլիա ճընապարի պադրաստոթուն տրեսավ: Կըեր էտ տրեսավ, ըխճըկանը քյեփը կոտորից: Տըդան նադը ըրավ, վըեր ինքը նպատակ օնի, բիդի քյինի գնո բճըլընը պըերի, վըեր էրքի, ճըմնց բադը-բախչան կընանչի:

Կըեր էտ լըսից, ախճիգը վախից, օգից թա սըերտը ճաքի, վըեր տրդան օզըմ ա կըլճիը բադի տա: Տըդան էշից վըեչ, էր կացավ ճընապար ընգավ:

Շատ քյինից, թա իըրեգ, անց կացավ շատ փիս-փիս տըեդերավ,

մըթեն ծըմակներավ, խոր-խոր ծոթերավ, պեցուր սարերավ, վըերչը ընգնավ մին սիպտանկ վըեդ, մին խըեգ էլ քյինից, ըտրան առաչը եկավ մին սիպտակ ամարաթ, մարթի կըլխի վըեսկուռներեա շինած: Էտ ամարաթին դըրբըզան պըեց ըրավ, նի մըտավ, տըեսավ մին շատ դաշանգ արհիգ, արևին լոնսան էլ իվիլ լուս տըվոդ, ընդրան շըենքը-շընոքը իրեսկըհատը մին օրիշ պըե՛ն:

Էտ ախճիգը վըեր էտ տըդին տըեսավ, կըլոխը շոռ տըվավ, օգից թա եր ընգնի, ասից, - Ա՛յ տըդա, ըստըեդ հի՞նչ ըս անըմ, հո՞ւնց ըս եկալ էս օշափներին երգիբը, դե շոնտ ըրա էտ տըեռ, թա չէ սիպտանկ օշափը կյալու յա քըեգ օտի:

Էս խոսկերքը էլհա տըդին քյեփին նի եկավ, ասից. - Ա՛յ ախճիգ, հանն ինձ դոնադ չըս ըրալ, հալա պարյօր-ասծուպարին չըս ասալ, ինձ տոնս ըս անըմ: Ինձ վըխցընըմ ըս սիպտանկ օշափավը: Լանվըն էն ա, նաղլ անիս տըեսնամ տու՛ հունց ըս ընգալ ըստըեդ:

Ախճիգը լանց ինեւավ նաղլ ըրավ, վըեր ինքը թաքավերի ախճիգ ա, ամմա էտ սիպտակ օշափը եկալ ա ոնրանց երգիբը պըրիշանկ ըրալ, լոխճին կըտորալ, ոնրան էլ կյերի եր կալալ: Էտ ախճիգը տըդին մըեխկը եկավ, ասից, - Յըես լիմ ըտրա հըետի յըմ եկալ, վըեր ըտրա կըլոխը պուք տամ, քըեգ ազադիմ, իմաց տո, կյա, կըռեվ անինք:

Տըդան շատ սոված ար, մին լանկ հաց կըերավ, քըշտացավ:

Մին էլ տըեսին սիպտանկ օշափը կյամ ա մըրթմըրթալավ, լընգընգալավ, ըրօրվըլավ: Ամմեն վըեննը փոխելիս տափը տոնրոնր ար կյամ:

Եկավ նի մըտավ տոն, չորս դոլան վըետ քաշիլավ ասից. - Փոն՛հ, էս հի՞նչ մըրթավետ ա կյա՛մ, էս հո՞ւ կա ըստըեդ:

Վեր տըդին տըեսավ վե՛չ արծակ-համարծակ կաղնա՛ծ, շատ ըջըղվից: փընթփընթաց, ասից, - Տու հո՛ւ վըս, հո՞ւնց ըս ընգալ էս դոլերքը:

Թաքավերին պուճուր տըդան ասից. - Եկալ ըմ քըեգ նըհետ կըռեվ անիմ, քըեգ ըսպանիմ:

Էտ դըը մըտածից, ինքը ոնրան նըհետ մըսըհաթ ըրավ, վըեր էտ տըդան ոնրան էրկու ախպորը ըսպանալ ա, ոնրոնր ա եկալ ըտըեդ հըսալ:

Ընդրանք տոնս եկին, վեր տոնսոնը կըռեվ անին: Նոբաթը էտ օշափինն ար: Նա ոնրան ախպորցան էլ իվիլ օժավ ար: Իրեք հըետ քյեցավ-յըեկավ թըխից, ամմա տըդան անփորց ազադվից: Նոբաթը հըսավ էտ

տրդին: Նա ըսկսից սորը օշափին կըլիսին խըղըցնիլը, օշափին ըսպանից, ընդրա անգուճնին կըտրից, տարավ էտ ըխճըկանը կոշտը:

Ախճիգը տըեսավ, ուրխացավ: Էտ տըղին վիգավը փըթաթվից, ասից. - Մըհեկ, յըես քունն ըմ, տու՝ իմը, էք փըսակվինք:

Իրեք օր տըղան մընաց ըտըեղ, մին լմվ դինջացավ, մին օր էլ հացի նըստած թառանջ քաշից, տըեղան էր կացավ, ասից. - Յըես քընըմ ըմ:

- Ըշտըէ դ ըս քընըմ: -Քյինիլ մի, յըես առանց քըեգ կարիլ չը՝ մ:

- Յըես նպատակ օնիմ, պիտի կադարիմ, քընըմ ըմ գմո բ՞ՆԼԻԲ՞ԼԼը պըերիմ, վըեր յերքի, մըեր բախչան կընանչի:

Ախճիգը վըեր լըսից, շատ վախից, վըեր տըղան կըլիսը բադի կըտա, վըեր ըտըեղ քըննցողը էլ էտ չի տըեռնըմ: Տըղան կոխկըհաստոթուն ըրավ: Ախճիգը տըեսավ վըեր տըղան ձըմն ասածի յա, սըվըըցրավ, թա հուն՞ց պիտի գմո բ՞ՆԼԻԲ՞ԼԼը պըերի՝:

- Կըքյինիս, շատ տըժըրոթուննի կքաշիս, ամմա մըհալ չի տինիս, տըժըրոթուննին կըկյն, անց կենա: Հարկավեր ա համփերոթուն, խըելք, արկաթե ջան: Կըհըսնիս մին մըեծ դ՞ՆԼ տըեղի յրա շինած մին մըեծ ամարաթի, պեց տըռները կըծասկիս, ծասկած տըռները պեց կանիս, հըսնիս թաքավերին օթախին: Թաքավերը քոն իլմծ ա ինելու, յավաշ- յավաշ կը պըտըռիս գմո բ՞ՆԼԻԲ՞ԼԼին օթախին պիլմնին, տոռնը պեց կանիս, դուշը յոր օնիս, տ՞ՆԼ կյնս, կյնս:

Էտ տըղան, հինչ վեր էտ ախճիգը ասալ ար, լոխ կադարից:

Էտ դմը՞ՆԼը աման դ՞ՆԼա հարայ տըվին. - Հա՛յ, հարա՛յ տարին, հա՛ տարին, փըռնեցիք:

Էտ տըղան վեչ մին պենի եշից վեչ՝ շ՞ՆԼտ ըրավ, առանց էտ եշելի գմո բ՞ՆԼԻԲ՞ԼԼը ծըեռքին եկավ էտ ըխճըկանը կոշտը:

Ախճիգը տափան մինչն էրգյինք ուրխացավ, աշխարքըս ձըմնը տըեռավ, փըթաթվից էտ տըղին վիգմվը, կ՞ՆԼավըն ընգավ, պըչպըչորից:

Ըտրանք խոսկը մին արին՝ մինտեղ քյինին տըղին հայրենիքը: Ըոխ հարուստոթունը՝ վըեսկեն, առծաթը էր կալին, օղտերը պեռնեցին, քյեցին:

Քյեցին, քյեցին, շատ քյեցին, թա խըեգ քյեցին, հըսին սըեվ աշխարքը, ըշտեղ էտ տըղան սըեվ դևին սպանալ ար, էն մին ըխճըկանը ազադալ: Ըտեղ էլհա լոխ հարուստոթունը էր կալին, իրեքավ հըղէ իլին:

Շատ քյեցին, թա խըեգ քյեցին, հըսին կյնըմ՞ՆԼը դևին աշխարքը, ըշտեղ

Էտ տրդան սպանալ ար կյնրմհեր դեին, Էն մին ըխճրկանը ազադալ: Ըտեղ էլ լոխ հարուստոթունը եր կալին օղտերը պեռնեցին, քյեցին:

Մին խիլլն վախտ էլհա քյեցին, հըսին համին Էն տրեղը, ըշտեղ ախպորցն անա պրժննվալ ար:

Ըտեղ էլհա Էն պառավ մարթը նստած ար:

Թաքավերին Էտ պուճուր տրդան հըրցըրավ.- Ապե՛ր, բա իմ ախպորցաս վեչ մինը եկալ չի՞: Ախեր մունք պայման ընք կապալ, վեր հու վեր շոնտ կյն, ըստեղ սպասի, մինչն Էն մինունքն էլ կյան:

Էտ պառավ մարթը տրեղան տըմբըհան իլնվ, ասից. - Չէ՛, բալա, եկող չիլնվ:

Էտ տրդան թա. -Ապեր, դե վեր իտի յա, Էս ըխճրկերքը թողիմ քըշտիտ, Էս վըեսկավ, անկյին քարերավ պեռնած օղտերը լոխ թողիմ քըշտիտ, յըես քյինիմ իմ ախպորցը հետան, տըեսնամ հի՛նչ տըեռին, տըեսնամ ընդրանց կըլոխը հի՛նչ եկավ, ճակատնին վե՞ր սարի, վե՛ր քարի նի եկավ:

Ասըմ ա, հըդե ինոն: Ճընապարին հարցըփորց ընելավ քյնոն ա, քյինոն, հըսնում ա մին տան, ընդեղ դոնաղ ընգնըմ:

Ըտեղ հըրցըփորց ա անըմ, թա հո՞ւնց քյիթնի ուրնն ախպորցը:

Տընատարն ասըմ ա. - Էտ պենը միննկ մին թնհրնվ կարող ըս գյիդնս: Բեդմա քյինիս ժամին տըռանը մին մատաղ մորթիս, լոխ դարիբներին կանչիս, մատաղը պրժննիս, բնլքնս ընդրանց մեչին էլ քու ախպերք ինին:

Էտ տրդան քյինոն ա, ըտրդան մոտիկ մին քաղաք կար, անըմը Շուշի-Ղալա, ըտեղ էլ մին մըեծ ժամ կար, Ղազանչեցունց ժամին ասըմ, ընդեղ Էտ գնովնրնղ խաչերավ ժամումը տես եշից, տեն եշից, ըտրա Էտ պեցոնը կամարներին եշից, լափ Էն պեցոնը կմբեթին եշից, տըեսավ յոնեգնին ընդեղ պուտուտ-պուտուտ ըն կյամ, լոխ էլ սիպտնկ:

Ասից. - Ա՛ յոնեգնի՛, տըեսնաս իմ ախպորց տեսալ չըք հու:

Էտ յոնեգներան մինը լոնգոն առավ, ասից.- Թաքավերին պուճուր տրդա, տու քու ախպորցըտ գըթնելու յըս, ամմա վա՞յ քու կլոխըտ:

Գըրննգյի օր ար: Ժողովուրթը ժամը լիգյը:

Վերչը Էտ տրդան մատաղ ա մորթում, ժամհարին նըհետ մին տեղ իփում, ուրնն ծըեռքավ մըեսը լավաշին մեչին տնոն, կընդ-կընդ պըժենըմ:

Մատաղը պրժանելին վերչումը էտ տըղին միշնակ ախպերը եկավ, վեր Շուշի-Ղալա քաղաքումը ծառայոթուն ար նի մտալ Հարունանց Տանիյելին քըշտին:

Պուճուր ախպերը վեր ըտրան տըեսավ խտետըն ընգավ. պըչպըչորից, հըրցըվորց ըրավ, գյիղնց հունց ա, հունց չի՛, էտավ քյինեցին միշնակ ախպորը խագայինին կոշտը, վեր բասչոտ յոր օնին:

-Իմ ախպոր փողը տո,-ասից պուճուր ախպերը,- հննշիվը վիրչացրու, մունք քյինըմ ընք:

Խագայինը ասից. - Դե հի՞նչ ըմ ասըմ, օզըմ ըս երկալ: - Ասըմա պըրծնըմ, փողը հաշիվ անըմ ծըեռքին տինըմ:

Պուճուր ախպերը միշնակ ախպորը տարավ Շուշի-Ղալա քաղաքին մեծ մագազիննին ման ածից, լնվ-լնվ շորեր առավ կյեց տըվավ, էտավ ինքնան միշնակ ախպերը ճընապար ընգին, քյեցին մեծ ախպորը ճարեցին, իրեքավ հըղե իլին դիբի էն ըխճըկերքը:

Վերչը երգյան ճընապա կյնլննը էտը հասին ընդեղ, ըշտեղ թողալին օղտերին քյնրվանը, մին էլ ըխճըկերքը: Պուճուր ախպերը լոխ նշանց տըվավ, լոխ նաղլ ըրավ: Մեծ ախպերը նախանձից օզըմ ար թա տրաքվի, վեր ըխճըկորցը պաժին ըրին, էն լոխճան պուճուր, ամմա լոխճան կյեղեցիկ ախճիցը պուճուր ախպերը եր կալավ, գնն բողբողը ծըեռքին:

Ըտրանք ճընապա ընգին ուրննը քյարվանի նըհետ: Շատ ար տաք, ճարավը մարթ ար ըսպանըմ: Շատ քյիննլննը էտը հըսին մին կյետի:

Ըտեղ մըեծ ախպերը թա. - Եկիք լըղանանք:

Քյարվանը առաջ ընգնվ, ուրննք մնացին, լըղացին:

Ըտեղ մեծ ախպերը էտ տըեռավ միշնակ ախպորը թաքուն ասից, թա. - Եք մըեր պուճուր ախպորը կյետըմը խեխտինք, գնն բողբողը մունք տանինք տանք մըեր հոր:

Միշնակ ախպերը ռագի չի կացավ, ասից. - Լնվն էն ա, վեր վըննը-ծըեռքը կապինք, աշկերը հանինք, թողինք էս կյետին դրաղին, մունք քյինինք:

Ըտրանք իտի էլ ըրի՛ն:

Վըեր հըսին քյարվանին, էն ըխճըկորցը կոշտը էտ ըխճըկերքը թա. - Պա հո՛ր ա ծըեր պուճուր ախպերը:

Մըեծ ախպերը թա. - Բա ասիլ չը՛ք, կյետըմը լըղընալիս վախտը ճիրը-

մը խեխտվից, կրեցինք վեչ, թա ազադինք, վա՛յ-վա՛յ մեր պուճուր ախպեր,- սըտըստոս ձևանց ծընգները թակեցին մեծ նան միշնանկ ախպերքը

Էտ ըխճըկերքը շատ լաց իլին, առոի շատ լաց իլնվ լոխճան պուճուր, լոխճան կյեղեցիկ ախճիգյը, գնո բ՛ճԼԲԻԼԼ Ծըեոքին, ամմա դե էլ ըշտեղ...

Թաքավերը լսալ ար, վեր էն ա տըղերքը կյամ ըն: Մեծ պադրաստոթունավ, ննգիթ-վնգիթներավ, մըեծամըեծներավ տ՛՛նս ա կյամ ըտրանց առաչը:

Սաղ քաղաքը վըեննի յրա ար, լոխ օզըմ ին տըեսնան գնո բ՛ճԼԲԻԼԼին, լոխճան շատ էլ թաքավերն ար օզըմ տըըսնա, վըեր տինին ձևանը բախչըմը, երք ասի, բախչան կընանչի:

Ամմա վեր թաքավերը տըեսավ պուճուր տըղան կա վեչ, շատ գարմացավ, քար կըտրից թա. - Պա հո՛ր ա ծըեր պուճուր ախպերը:

Մըեծ նան միշնանկ տըղան պադասխանեցին թա. - Ա՛ հնր, բա ասիլ չը՛ս, լըղանալիս վախտը ճըրըմը խեխտվալ ա՛: Էս ըխճըկորցը մինը իմ կընեգյս ա, մինը՝ միշնանկ ախպորս, էս մինն էլ, էս իրեքինջինը քըլեգ հետի ծառայընք պերալ:

Էն պուճուր ախճիգյը թա. - Սոտ ա, սոտ ըն ասըմ:

Թաքավերը ըտեղ մին պեն կլխու ընգնվ, տըխըրվից, ամմա անց կացավ ձևան իսկական ցավին, վեր գնո բ՛ճԼԲԻԼԼ երքի, բախչան կընանչի:

Նա կանչից ձևան տըղորցը, թա. - Դե պերիք գնո բ՛ճԼԲԻԼԼ մըեր բախչան, վեր երքի, բախչան կընանչի, համ էլ ըսեցեք տըեսնամ հո՛ւ վա պերալ գնո բ՛ճԼԲԻԼԼ:

Մեծ ախպերըն ասըմ ա. - Յըես ըմ պերալ:

Միշնանկը թա. - Չե, յըես ըմ պերալ:

Հնրը մըեծ տըղին ասըմ ա. - Դե վեր տու վըս պերալ, ասի վեր երքի՛:

Մըեծ տըղան հիշքան անըմ ա, գնո բ՛ճԼԲԻԼԼ երքըմ չի՛:

Հնրը մհեգ էլ միշնանկ տըղին ա ասում. - Թա տու վըս պերալ, ասի գնո բ՛ճԼԲԻԼԼ երքի:

Միշնանկ տըղան հիշքան չըրչարվըմ ա, ամմա գնո բ՛ճԼԲԻԼԼ երքըմ չի, տուխուր նստած ձևան դնփնգ՛՛մը, վեչ օտըմ ա, վեչ իմըմ, օրանցօր մաշվըմ ա, տըեոնըմ մին պըճըռանք:

Մըհեգ խոսինք, տեսնանք հի՛նչ տեռավ թաքավերին պուճուր տըղան՝

վեննըծեոքը կըպկըպոտած, կյետին դրադին եր քըցած:

Անց ա կենըմ մին քանի օր, բիրդանն էտ կյետին ճըրերին թաքուհին տոնս ա կյամ կյետան, տըեսնըմ էտ տըդին: Վեր իտի տըեսնըմ ա, մեխկըն ա կյամ, ծըոքըվեննը պեց ա անըմ, աշկերը տինըմ ուրանն տըեդը, անմահական ճոըր քըսըմ, էտ տըդին լըվըցնըմ: Տըդան օզըմ ա, թա շունըակալ ինի, մին էլ ա տըեսնըմ ճըրերին թաքուհին ընդեդ չի՛, աշկա կոբալ ա՛:

Թաքավերին պուճուր տըդան շարունակըմ ա ուրանն ճընապան, դիբի ուրանն հորը քաղաքը, նի հըսնըմ ըտեդ, ամմա տըկլոր ինեղին դանդանն հըմանչըմա քյինի հորը պալատը:

Նա մին հարուստ մարթի տան ծառա յա նի մըննըմ, ճոըր կըրըմ, փեդ կոտըրըմ, մին թանհըմ կըլոխը պահըմ:

Մին ամիս անց կընալանը էտը էտ քաղաքը մին դըլմըդալ ա ընգնըմ, ժողովուրթը ըսկըսըմ ըն մին պենի հետի պադրաստվիլը:

Էտ տըդան զարմացած հըրցընըմ ա ուրանն խազեղինին անա, թա տա հի՞նչ պեն ա:

Խազեղինը ըջղվըմ ա էտ տըդին յրան, ասըմ.-Չիմմար, էջի կըլոխ բա հանլն գյուղում չը՞ս, Միպտանկ թաքավերը եկալ ա ուրանն դոշունավը չադիրնի եր թողալ քաղաքին չորս դոլավը, օզըմ ա զան բոըբոըլը էտ ինք օնի, համ էլ օզըմ ա զան բոըբոըլը պերող տղին տըեսնա:

Էտ տըդան համարձակ, առանց քաշվելի ասըմ ա, - էս սըհաթըս քյինի թաքավերին կոշտը, ինձ համար մին ծըեոք լնվ շոը պեր, մին էլ մին լնվ ծի: Յըես կըքյինիմ Միպտանկ թաքավերին չողաբը տամ: Խազեղինը ասըմ ա. - Դե ծենտ կտրի, տու հի՞նչ ըս, վեր հանլն քյինիս Միպտանկ թաքավերին օշափներին նըհետ կըռեվ անի՛ս:

Էտ տըդան շոըտ ա անըմ, քյոըլնն տոնս կյամ, տըեսնըմ էն ըն ժողովուրթը ոըրոըրոցավ ընգած, ուրանն մըեծ ախպերն էլ ծի նըստած քյիննըմ ա Միպտանկ թաքավերին օշափներին նըհետ կըռեվ անի:

Նա կըդնըցնըմ ա ախպորը ծին, ասըմ. - Տու եր եք, յըես եր ինըմ, քյինիմ կըռըեվ:

Թաքավերին մեծ տըդան ըտրան կուփի յա տամ, եր քըցըմ, ինքը քյինըմ, տըեսնըմ քաղաքին չորս դոըր սիպտանկնալ ա չանդիրներան:

Ղարավուչիքը վեր ըտրան տըեսնըմ ըն, հըրցնըմ ըն, թա ըշտեդ ա քյինըմ:

Ղարավույչիքը նշանց ըն տամ Միպտանկ թաքավերին չննդիրը: Տա քյինիմ ա նի մննրմ թաքավերին չննդիրը, կլի տամ մինչև տափը, ասըմ. - Թաքավերը ապրած կըենա, յըես ըմ թաքավերին տըղան, յըես ըմ պերալ գնն բոլբոլը :

Միպտանկ թաքավերը ասըմ ա. - Դե վեր տու վըս, ասի տըեսնամ գնն բոլբոլը հո՛ւնց ըս պերալ, հո՛ւնց ըս համարծակվալ, եկալ իմ թաքավերոթունը:

Տղան նաղլ ա անըմ, ասըմ. - Ըսկի հունց, եկի ծըեր երգյիրը, նի մտի ծըմակը, ծառին յրիցը եր կալի գնն բոլբոլը, եկի՛ :

Միպտանկ թաքավերը տըսավ, վեր տա չի գնն բոլբոլը պերողը, ասից. - Տու չըս գնն բոլբոլը պերողը, քյինա ռադ իլ ըստըղերքան, թա օզըմ չըս կլիստ պուք տանք: Համ ասըմ ա, համ էլ հրամմայըմ գյնդոցը ըտրան մին լննվ թակըմ ըն:

Միշնանկ ախպերը տըսնալավ վեր մեծ ախպերը ճարթըփուշուր իլննձ ա եկա՛լ, հորն ասըմ ա, -Ա՛ հնր, յըես քյեգ ըսեցի վեչ, վեր յըես ըմ դուշը պերալ, յըես էլ կքյինիմ պաղասխան կըտամ :

Տա գենքը գրահը յոր ա օնըմ, ծի նստիմ, կյամ Միպտանկ թաքավերին կոշտը: Ճընապարին էլիա պըտահըմ ա պուճուր ախպորը, ո՛րո՛ր ճընանչըմ չըն, էլիա պուճուր ախպերը ինթորըմ ա, վեր ծին տա ո՛րո՛ն, ինքը քյինի Միպտանկ թաքավերին պաղասխանը տա: Էտ վախտը միշնանկ ախպերը ըտրան մին լննվ թիսից ո՛րո՛ն դամշավը, ծին քըշից, քյինից հըսավ Միպտանկ թաքավերին չննդիրին, նի մըտավ, կըլի տըվավ թաքավերին, ասից. - Յըես ըմ թաքավերին տըղան, յըես ըմ պերալ գնն բոլբոլը:

Թաքավերն ասից. - Դե վեր տու վըս, նաղլ ըրա, տըեսնամ հունց ըս պերալ գնն բոլբոլը իմ աշխարքաս, վեր օցն ո՛րո՛ն պոռտավը, դուշն ո՛րո՛ն թևավը կարըմ չի, թա նի մըննի՛ :

Տըղան ասըմ ա. - Նի մըտի ծըմակը, ծառը պըցընցի, դուշը ո՛րո՛ն պո՛րո՛ն հանեցի, պերի:

Միպտանկ թաքավերը էլիա թո՛րո՛ղըմը ըջըղվից, մի լննվ սիլլա տըվավ էտ տըղին, ստտ ըսելի հետի: Տըղին օշը տարավ, եր ընգավ: Մին թնհրննվ իրեսին ճո՛ր շաղ տալավ էտ պերին:

Էս դո՛նըմ Միպտանկ թաքավերը արո՛նը աշկերը կալած, կըտաղած հրամմայից, ասից. - Մին սըհաթ վախտ ըմ տինըմ, թա դուշը պերողին

ղըրկիք, ղըրկիք թա չէ, քարը քարին յրան չի մնա՛լ էս քաղաքըմը, մին շունչ չի մնա՛լ, լոխճին կըկըտորիմ:

Խաբարը կյամ ա հըսնըմ էս թաքավերին, ժողովուրթը ըսկըսըմ ըն լանցըկոճ անիլը, փախուստը:

Թաքավերին պուճուր տըղան փեղ ար կուտրատըմ, վեր տեսավ ռւրան խազեյինը օզըմ ա փախչի, հրցրավ, ասից. - Էտ հի՞նչ ա պըտահալ, էտ ին փախչըմ ըք:

Էտեղ խազեյինը յրան կըզնվից, հրամայից թա. - Շնուտ ըրա, տու վել մին տեղ կյո՞ղը կաց, թա չէ Սիպտանկ թաքավերը էս ա մեր աշխարքը օրան-վերանա յա անելու, լոխճին կուտուրելու յա:

Տըղան ռւրան խազեյինին սըերտ տըվավ, ասից. - Քյինն թաքավերին կոշտը, ասի մին ծըերք շո՞ր, մին ծի, զենքը-զըրահ տա, յըես քյինիմ պաղասխանը տամ:

Ըտեղ խազեյինը թո՞ննդըմը ըջըղվից ըտրա յրա, շանն քո՞ւլան հվաքից, փախավ:

Էտ տըղան լոխ վեր իտի տըեսավ, որոշից ինքը քյինի թաքավերին կոշտը ծի, զենք յոր օնի, քյինի Սիպտանկ թաքավերին ջողաքը տա:

Իտի էլ ըրավ, խոնարվից, կլո՞խ տըվավ, ասից.- Թաքավերը ապրած կենա, ինձ մին ծըերք շո՞ր տո մին ծի, զենք-զըրահ, յըես քյինիմ Սիպտանկ թաքավերին պաղասխանը տամ:

Թաքավերը էտ տըղին անա մնաց արմանք զարմանք տարած, անգուճին հըվատաց վեչ, մին էլ մը թկըմը ասից թա՝ ջըհաննանմը, բանքանս դո՞ւզ ա ասըմ:

Ետ տըեռավ էտ տըղին, թա.- Դե վեր իտի յա, քյինի տու հավան կաց ծիյին, շո՞րերին, զենք-զըրահին, կյեց, ծի նըստի, քյինա:

Էտ տըղան, թա.- Դե վեր իտի յա, թաքավեր, քու առաջիտ մին պայման ըմ տինըմ: Թան կարեցի պաղասխանը տամ, տու մին քանի օր թաքավերոթունըտ պիտի ինձ տաս, յըես դադաստան օնիմ մին քանի մարթկանց նըհետ, իմ ծըերքավըս պիտի կադարիմ:

Թաքավերը ռազի յա կըենըմ:

Տըղան հաքնըվըմ ա, ծի նըստըմ, քյինըմ Սիպտանկ թաքավերին կոշտը: Ըտեղ դարավուլչոցը անա հըրցըփորց ըրավ, գյիդանց, թա ըշտեղ ա ընդրա չանդիրը, ծին քըշից, հըսավ ըտեղ, նի մըտավ, առանց կլո՞խ տալի առաջին կաղնից:

Թաքավերը ըտրա յրան ըջըղվից, ասից. - Տու հո՞ւ վըս, վեր իմ առաչիս կըլնիստ խոնարքմ չըս :

Էտ տըղան թա. - Յըես գնո բնկբնկը պերոդ տըղան ըմ, էս քաղաքին թաքավերին պուճուր տըղան, կըլնիստ յոր չոնըմ, վեր քու առաչիտ խոնարքիմ, թա կըռըեվ ըս օզըմ, աշկիս յրան, կըլխիս յրան, եկ կըռըեվ անինք:

Միպտանկ թաքավերը ըջըղվից, նուրան թըփըհարից, ասից. - Դե վեր իտի համարծակ ըս, պատմի տեսնամ հո՞ւնց եկիր իմ երգյիրըս, հո՞ւնց դուշը պըերիր:

Տըղան լոխ նաղլ ըրավ: Միպտանկ թաքավերը համոզվից, վեր էտ ա պերալ գնո բնկբնկը : Ըջըղվից, օզից թա տըղին ըսպանի, մին էլ ասից: - Դե վեր իտի յա, հունցը պերալ ըս, ինդի էլ տար տիր նուրան տեղը, թա չէ, ծեր երգյիրը տըկըկլոխ կանիմ:

Էտ խոսկերքին յրան տըղան ծըծաղից, էտավ ինքը նուրան, հըվաքից, նետը սագ ըրավ դիբի թաքավերը, յրա ըրավ: Թաքավերը մին պենդ կյնոռաց, էր ընգավ:

Էտ կյնոռոցը վեր դոշունը լըսից, ըսկսից փախչիլը, ըշտըղան եկալ ար, քյեցավ ընդեդ:

Խաբարը հըսավ թաքավերին, վեր էն տըղան ըսպանալ ա Միպտանկ թաքավերին, ազադալ ժողովուրթին:

Թաքավերը մըեծ պաղրաստոթունավ, պաղարկաներավ քյինըմ ա էտ քաջ տըղին առաչը, յոր օնըմ կյամ պալատը:

Էտ վախտը տըղան թաքավերան հըրցըրավ, թա. - Ճընանչըմը՛ս ինձ:

Թաքավերը թա. - Չէ

Տըղան թա. - Յըես քու տըղատ ըմ, քու պուճուր տըղատ: Թաքավերը մաթ մնաց, կըլնիստ շոռ տըվավ, օզից, թա էր ընգնի՛: Մին էլ օշը կըլնիստ հըվաքից, ասից. - Դե վեր տու իմ տըղաս ըս, էք գնո բնկբնկը խոսիլ, երքեվ տո, վըեր մըեր բախչան կընան չի:

Տըղան քյինաց էն օթախը, ըշտեղ դուշն ար, ընդրան դափաղիցը հանից, կըլնի տըվավ ընդրան, խընթրից, վըեր երքի:

Չնո բնկբնկը թըփհարից թները, օրախ-օրախ ըսկսից էրք ասիլը:

Բախչան կընանչից, օթը լնվացավ, դուշերը ըսկըսեցին էրքիլը:

Թաքավերը ուրխացավ, խտտից նուրան տըղին, ասից. - Դե վեր տու իտի քաջ ըս, իմ տըղաս ըս, ինք առ իմ թաքավերոթունըս քյեգ, հինչ օզըմ ըս, ըրա:

Տըղան հորը կահը եր կալավ, ըսկսից ձւրան կըլխավը անց կացածը նաղլ անիլը:

Կոզի խընթրալ ար, վեր թաքավերոթունը ձւրան տա, ձւրան ախպորցը դիվանը անի՛, ամնա մին էլ խղճաց ընդրանց, ասից. - Ա՛ հնար, քանի վեր ըն դրանք ինձ սաղ ըն թողալ, յըես էլ ձւրանց սաղ կըթողիմ, խընթրըմ ըմ հրամմայիս, վեր էս երգյիրան հեռանան, ձւրանց խոխա-րախան յոթ օնին քյինին:

Իդի էլ իլմմ: Էտ օրվանից թաքավերին էրկու տըղերքը հեռանըմ ըն էտ երգյիրան, թա ըշտեղ ըն քյինըմ, հնլն միչն մըհեգ էլ խմբնր չիկա:

Սաղ աշխարքըս էտ օրվանից կընանչից, ծաղկից, ժողովուրթը ուրխացավ...

Թաքավերին պուճուր տըղան փըսակվից էն լոխճան պուճուր, լոխճան կյեղեցիկ ըխճըկանը նըհետ: Օխտը օր, օխտը քըշեր հըրսանիք ըրին: Ըտրանա էտը տըղան մնաց ձւրան հորը կահին, ըսկսից երգիրը լավ կառավարիլը, ձւրան ժողովուրթին նըհետ բախտավեր ապրիլը:

Երգյինքան իրեք մըեծ, տեղին ռանգյի, մին դիլըն էլ կյնրմիւր շմվթնլի էր ընգավ. մինը՝ ասողին, մինը՝ լըսողին, մինն էլ՝ կարթողին:

12.ԽՈՍՈՂ ԾԻՆ

Ինքն ա, չինքն մին թաքավեր ա ինքն: Էտ թաքավերին ինքն ա իրեք տղա: Մին օր թաքավերը ծանոյր հիվանդանքն ա:

Նա կանչքնա ուրան տրդորցը, ասքն. Ա՛ բալե՛ք, ծեր հմր ծանոյր հիվանդ ա, նա կըլիվանա էն վախտը, վեր լըղանա ինդի վըեղավ, վեր հնլն մարթի վըեննը չի նի եկալ:

Մեծ տըղան ասքն ա. Ա՛ հմր թաքավեր, յըես կըքյինիմ էտ վըեղը անպաճառ կըճարիմ պերիմ, քյըեգ առողճըցնիմ:

Էտ թաքավերին մին հըրեղան ծի յա ինքն, վեր դուշա շոնտ ա թըռչքն: Էտ ծին պահքն ին քաղաքան հեռու մին տըեղ, մին խոր ծըմակքն: Քըշերավը շոնտ մըեծ տըղան էր ա կըենքն ծի նըստքն, ճնապար ընգնքն:

Շատ ա քյինքն, թա խըրեգ, վերչը հըսնքն ա մին մըթեն ծըմակ: Ըտըղան տըենքն էլ կարքն չի քյինն, լիմ մին փոսա մին խըրեգ վըեղ ա յոր օնքն, կյամ տոն:

Հարը վեր լըսքն ա, շատ ա ուրխանքն:

Տըղան վեր վըեղը տամ ա հորը, հմրը քարտեգը յոր ա օնքն, տինքն տըղին առաչին, ասքն.- Դե ինձ նշանց տո համին էն տըեղը, ըշտըղան վըեղը էր ըս կնլնլ:

Տըղան քարտեգին յրան նշանց ա տամ տըեղը:

Հմրը էշքն ա տըղին, ծըծաղելավ ասքն.- Վերթի, օգքն ըս ինձ խափի՛ս, յըես գյանքիս շատը ըտեղերք ըմ անցկըցըրալ, դե քյինի քոն իլ, քյըզանա պեն չի տոն կյալ:

Էտ վախտը միշննկ տըղան ասքն ա.- Հմր թաքավեր, թող յըես քյինիմ պերիմ:

Հմրը ռազի յա կենքն: Քըշերավ շոնտ միշննկ տըղան ծին նըստքն ա, ճընապար ընգնքն:

Շատ ա քյինքն, թա խըրեգ, վերչը հըսնքն ա մին խոր ծոնի: Էլ կարքն չի ճընապարը շարունակի, ըտըղան էլ մին խըրեգ վըեղ ա յոր օնքն, էտ տըեռնքն: Հմրը մին խիլլն ուրխանքն ա, վեր լըսքն ա տըղան եկալ ա:

Տըղան վըեղը տամ ա հորը, համ էլ քարտեգին յրան նշանց ա տամ, թա ըշտըղան ա էր կալալ, հմրը մին խոր թառանչա քաշքն, համ էլ ասքն.- Է՛հ, վերթի, հի՛նչ ա՛, օգքն ըս քու հոր խափի՛ս, յըես սաղ գյանքըմըս ըտըղերքան ըմ վըերս ըրալ, քըշերնին ըտեղերք շատ ըմ քոն իլնլ, շատ

ըմ քեփեր ըրա՛ լ էտ ծորերըմը, քյինն, քյինն քոն իլ, քյըզանա պեն չի տոնս կյալ:

Էտ վախտը պուճուր տըղան մուտանըմ ա հորը, ասըմ.- Թաքավեր հնր, թող մըհեկ էլ յըես քյինիմ վըեղ պերիմ:

Թաքավերն ասըմ ա.- Ըստրան էշեցեք, մըեծ ախպերքը քյիննցալ ըն, պեն չըն պերա՛ լ, էս պիտի պերի՛:

Պուճուր տըղան թա.- Հնր թաքավեր, ինձ հըվատա, յըես կպերիմ, միննկ քյինեղան առաչ ինձ օրթնի:

Հորը մեխկըն ա կյամ պուճուր տըղան, ասըմ ա.- Քյինի՛, բալա, հագար պարով քյինի, սաղ սալամաթ էտ տըեռ եք, քու հոր ուրխըցրու:

Պուճուր տըղան գյուղո՞ւմ չար, վեր հնրը, հըրեղան ծի օնի, ըտրա հետի էլ վըեննալ ա քյինըմ: Վեր օզըմ ա, թա քաղաքան տոնս կյա, մին պառավ մարթի յա ջըհըմ:

Էտ մարթըն ասըմ ա. - Իտի քըշըհանա հո՞ր ըս քյինամ, ա՛ բալա:

Տըղան թա.-Ապեր, քյինամ ըմ իմ հոր հետի վըեղ պերիմ, վըեղ, վեր ո՞ւրնն գյանքըմը վըեննը էտ վըեղին տիրնձ չինի :

- Ա՛ բալա, էտ վըեղը միննկ քու հոր հըրեղան ծին կպերի, էտ էլ էն ա մին ծըմակըմ: - Ըստեղ կաց մինչն մըթնիլը, վեր մըթնի, քյինի քու հոր օթախը, պատան կախ տըված մին դամշի կա, եր կալ, թաքուն տոնս եք, քյինի ծիլին կոշտը: Ծին վեր քյըեզ տեսնա, կյալույա, թա քյըեզ օտի: Էն վախտը տու դամշիտ կըպըցընիս, ասիս. «Ա՛ ծի, քու տմըրտ ըմ»: Ծին դնստի կաղնեղու յա, տու կնստիս, ըշտեղ օզըմ ըս, կքյինիս:

Տըղան ասից.- Շունրակալ ըմ, ապեր, Դե մըհեկ յըես ճընապարվիմ:

Ասըմ ա, պըրծնըմ, ծին նստըմ: Ծին դնստի թըռչըմ ա, կաղնըմ մին ծովի քըշտի:

Ըտեղ տըղան տեսնըմ ա տափին ավազին յրան էն ա մին լոնս տըվող թեփուր կա: Դնստի յոր ա օնըմ: Ծին վեր էտ տեսնըմ ա, մարթի նման ըսկըսըմ ա խոսիլը:

- Ա՛յ տըղա, հնլմ ջննիլ ըս, գյոլըմ չը՛ս, կըլոխըտ շատ օյին կըկյա, էտ թեփուրը յոր մ՛օնիլ:- Ամմա տըղան լըսըմ չի, յոր ա օնըմ:

Ըտրանք քյինըմ ըն, քյինըմ, վերչը հըսնըմ ըն մին սև աշխարքի, մին պառավ կընգա տան քըշտի կաղնըմ:

Էտ տըղան թեփուրը հանըմ ա, տինըմ ստո՞ղին: Դնստի սաղ քաղաքին

լինս ա տամ, լինսավերըմ: Ըտեղի թաքավերը հրամանայրմ ա ձուրանն ննգիր վագիրներին վեր քյինին դաստի գյիդան, թա տա հինչ պեն ա:

Նագիր վագիրնին կյամ ըն էտ տըղին քըթնըմ, տանըմ թաքավերին կոշտը:

Թաքավերը եշըմ ա, եշըմ էտ թեփուրին, ասըմ.- Ա՛յ դարիք տըղա, տոն հու՛ վըս, վեր մեր էս սև աշխարքան օզըմ ըս ազադվիս: Յըես քյըեգ իրեք խնթիր կտամ, թա կարեցիր գյիդան, էն վախտը ազադված կինիս:

Տըղան ասըմ ա. -Թաքավերը ապրած կենա, յըես պաղրաստ ըմ ծըեգ լըսիմ:

Թաքավերը թա. -Առաչինը էն ա, վեր պիտի պերիս էն դուշը, վերին անա էս թեփուրը պուք ա եկա՛լ:

Տըղան թա.- Թաքավերն ապրած կենա, ըտրա հետի ինձ մին օր ժամանակ տվիք, վեր մտածիմ:

- Օզըմ ըս լիմ իրեք օր մտածի, թնք լիմ պերիս:

Տըղան տուխուր քյինըմ ա ծիյին կոշտը: Ծին հըրցնըմ ա. -Իմ կլխիս տնրը-տըրնկան, էտ խե՞ իտի տուխու՞ր ըս:

Տըղան ասըմ ա.- Էս երգիրին թաքավերը ինձանա օզըմ ա էն դուշին, վերին անա էս թեփուրը պուք ա եկալ:

Ծին թա. - Էն վախտը վեր ինձ լըսած ինիր, էս օյինը քու կըլոխտ չար կյալ: Ամմա դե էլ հի՞նչ, անց ա կացալ, մտածիլ մի, քյինն թաքավերին ասի՝ քսան բոթուլ նրնող տա, մին թի, մին քյեչն, եր կալ շոնտ եք:

Թաքավերը էտ տըղեն պահանջը կաղարըմ ա:

Ուրգյոնան վախտը ըտրանք սև աշխարքան տոնս ըն կյամ:

Ծին դնստի հըսցնըմ ա հնմին էն տեղը, ըշտեղ էտ դուշն ա: Հըսնըմ ըն մին ախպոնրի:

Ծին կաղնըմ ա, ասըմ. - Էս քյեչոցավը ըխպըրին պերանը կապի, վեր ճոնր չի կյա, ըխպըրին երկու դոլին երկու փոս կըտրի, մինին մեչը յըես նի մննիմ, մին ինը՛ տոն: Արաղը ածի նովին մեչը: Արևը վեր անց կենա, էտ վախտը էտ դուշը կյնուլ յա, թն՛ ճոնր խմի: Լոխ արաղը խմելու յա, հնրփի, եր ընգնի, թա քու կոխկիտ եր ընգնի՛ տու փըռնի, թա իմ կոխկիս եր ընգնի՛ յըես փըռնիմ:

Ուրոգյոնըմ էտ դուշը կյամ ա, արաղը խմըմ, կաղնըմ էտ տղին կոխկին: Տըղան դնստի վըններան փըռնըմ ա:

Ղուշը հինչքան դաչանք ա անըմ, լնց ինըմ, ամմա տըղան պեց չի թողըմ: Պերում ա, տամ թաքավերին:

Էն մին քըշերավը թաքավերը կանչըմ ա էտ տըղին ասըմ.

-Տու իմ տված առաչին խնթիրքս կադարեցիր, մըհեկ էլ էրկունջի խնթիրքըս կասիմ: Էտ էն ա, վեր մըզանա շատ հեռու ապրըմ ա մին շատ կյեղեցիկ ախճիգ: Էտ ախճիգը քառասուն շնուտ վագ տըվող կով օնի, էնքան շնուտ վագ տըվող, վեր քամին էլ չի հետան հըսնըմ: Տու պիտի էտ ախճիգը ինձ հետի պերիս:

Տըղան ասըմ ա.-Լնվ, միննկ վախտ տիր, էրկու օր մըտածիմ:

Տըղան տուխուր քյինըմ ա ծիյին կոշտը: Ծին ասըմ ա.- Իմ կըլխիս տարը-տըրական, իե՞ տուխուր ըս՝:

Տղան թա. - Թաքավերը ինձանա պահանջըմ ա, վեր ուրնն հետի մին հեռու տեղա մին ախճիգ պերիմ, վերը օնի քառասուն քամու մընան վագ տըվող կով:

Ծին թա. -Յըես ճընանչըմ ըմ ընդրան նան ընդրա կըվերին, ամմա տա շատ տըժեր խնթիրք ա, դե վեչինչ, էտ էլ կանինք:

Տըղան առավոտը ճընապարվըմ ա: Շնտ ա քյինըմ, թա խրե՛կ, վերչը հըսնըմ ա մին մըեժ ամարաթի: Էտ ամարաթին քըշտին էր ա կյամ ծիյան:

Ծին թա. -Հես է, ըստեղ ա ապրըմ էն ախճիգը: Մունք պիտի նի մըննինք դնրբնգավը, վեր հասնինք փնլնքաններին, էն վախտը տու մին դոլին կյողը կկենաս, յըես՝ էն մին դոլին: Քըշերավ շնուտ նա տոնու ա կյնլու իրեսը լըվանա. դնատի կըփըռնիս ընդրա մագերան: Հիշքան վեր դաչանք անի, պեց չի թողիս, ամմա վեր ասի. «Իմ մոր հալալ կաթնը վկա, յըես քունն ըմ», պեց կթողիս:

Իտի էլ անըմ ըն: Էտ տըղան պեց չի թողում, ամմա վեր ասըմ ա. «Իմ մոր հալալ կաթնը վկա, յըես քունն ըմ», պեց ա թողըմ: Ընդրանք էրկուսավ ծի յըն նստում, կյնմ սըեվ աշխարքին թաքավերին կոշտը:

Էն մին քըշերավը թաքավերը կանչըմ ա տըղին, ասըմ. — Մնացալ ա մին խնթիրքս, թա էն էլ կադարեցիր, սադ-սալամաթ կըքյիննա ծեր լուսավեր աշխարքը: Տու պիտի ինձ հետի պերիս էն ըխճըկանը քառասուն շնուտ վագ տըվող կովերը: Ընդրանց կաթնը մարթին թննանդնն ջննիլցնըմ ա:

Էտ տըղան էլիս տուխուր քյինըմ ա ծիյին կոշտը, լոխ նաղլ անըմ:

Ծին մին խիլլա մտրծելանը ետը ասըմ ա.- Տա մեր օժը պատիլ չի՛:
Ըտրա մասին քինի էն ըխճըկանան հըրցըրու:

Տըղան կյամ ա ըխճըկանը կոշտը: Ախճիցը վեր ընդրան տեսնըմ ա,
իտի տըխուր լաց ա ինըմ: Տըղան լոխ նաղլ ա անըմ:

Ախճիցը ասըմ ա.- Դնուց ա, տա քու օժատ երը կործ ա: Ինք առ էս
մտանին, քինի ծիտ նստի, ճընապա ընգի: Վեր հասնիս ճընապարին
կըեսը, էն վախտը շատ հեռու կովերը ըրվալու յըն: Էտ մըտանին թափ կը
տաս օթըմը: Ընդրանք վեր տեսնան մըտանին, յրա յըն պըռծնելու, վեր
քըլեգ պնուղհարին, դնստի էտ կըտեռնաս, փախչի՛ս: Ծիյիտ կոխկին
ինդի կթըխիս, վեր կովերը կարին վեչ ծըլեգ հասնին:

Տըղան իտի էլ անըմ ա: Ծիյին կոխկին հենց թըխըմ ա, վեր կովերը
կարըմ չըն հասնի՛ն: Վեր մըտանին տըեսնըմ ըն, մին ահոեղի ծեն ըն
հանըմ, ընգնըմ տըղին հետան, կյամ հասնըմ դըրբըզին:

Էտ վախտը ախճիցը տնու ա կյամ դըրբըզան, ասըմ.- Այ կովե՛ր,
կաղնեցի՛ք, ծըեր տնրը ըստեղ ա՛:

Թաքավերը օզըմ ար փըսակվի էտ ըխճըկանը նըհետ, ամմա ախճիցը
աթկազ ար անըմ: Կովերը պիրելանը էտը թաքավերը կըթիլ ա տամ, կյամ
ըխճըկանը խնթըրըմ, վեր կյա նըրան էտ կաթնավը լըղըցնի, վեր ջնհի-
լանա: Ախճիցը կաթնը իփ ա ածըմ, ածըմ թաքավերին կըլխին, թաքա-
վերին ըսպանըմ: Ըտեղ տըղան նան ախճիցը նըրնը նըհետ փըսակվըմ
ըն:

Ծին օր տըղան ասըմ ա, վեր ինքը քինիլ պիտի վըեղը պերի: Ախճիցը
ընդրան մին դնըմ պաչըմա ճընապա տինըմ:

Տըղան շատ ա քինըմ, խըեգ ա քինըմ, հասնըմ ա մին ծովի դրաղ:
Ըտեղ ծիյան էր ա կյամ:

Ծին ասըմ ա.- Յըես նի մննիմ ծովը, ընդեղ շատ էքյ նան վերց ծիյանք
կա, թա էքյերին կոշտը ընգի, անպաճառ վըեղը կըպերիմ, թա վերցերին
կոշտը ընգի, գիղն, վեր յըես կյնլ չը՛մ: Էն վախտը ծովին ճնըրը մնոտոտ ա
տըռնալու, տու կարող ըս քըլեգ ծովը քըցիս:

Ծին ասըմ ա, պըրծընըմ, նըրան ծովը քըցըմ: Ընգնըմ ա էքյ ծյանցը
կոշտը, լըխճին հախտըմ նըրան կըճեղակավը վըեղ յոր օնըմ ծովին տա-
կան, տնու կյնմ: Հնլն միչն էտ, վեր ծին կըռեվ ա անըմ էքյ ծիյանցը նը-
հետ, յարալու յա տեռնըմ, ծովին տական ճնըրը մին խըեգ կյըմըմ ա:

Տրդան, վեր էտ տըեսնըմ ա, օզըմ ա ռւրանն ծովը քըցի: Բիրդանն ծին ըրվըմ ա:

Տրդան ընդրա վըեննին կըճըղակին դաթըմը պերած վըեղը յոր ա օնըմ, ածըմ մին յալլուխի մեչ, տինըմ ջուբումը, էտ տեռնըմ ռւրանն սիրած կընգանը կոշտը: Մին քանի վըխտանը էտը էտ տըղան կընգանը թողըմ ա ըտեղ, ինքը քյինըմ հորը պալատը: Վեր հասնըմ ա, ծին տանըմ ա կյումումը կապըմ, դամշին թաքուն տանը ռւրանն տընղան կախ տամ, վըեղը տանըմ տամ թաքավերին:

Հնարը վեր տեսնըմ ա, մաթ ա մընըմ, եր ա թըռչըմ տեղան, ասըմ. -էտ քու պենըտ չի, էտ իմ ծիս ա պերա՛լ, քյինի շուտ ծիս պեր, յըես ընդրանա հըրցընիմ:

Տրդան վագ տալավ, քյինըմ ա, թնն ծին պերի, հենց համին էն տըեղը պըտահըմ ա էն պառավ մարթին:

Տա հըրցընըմ ա թա.- Ա՛բալա, իտի թըմթամնած էտ ին՞յըս վագ տամ: - Քյինըմ ըմ ծին պերիմ:

-Պա առանց դամշո՞ւ: Դե՛, էտ տըեռ քու հոր ասի, վեր քու ծիս իտի յա, ին՞ յըս ինձ դարկըմ ընդեղ, իրեգյ մնաց, թա ինձ ըսպանի:-Տրդան իտի էլ անըմ ա:

Էտ վեր հնարը լըսըմ ա, ըջըղված քյինըմ ա ծիյին կոշտը, դամշին մըտան քըցած ա ինըմ. ծին մուտանըմ ա ընդրան, ամմա հիշքան ասըմ ա. «Յըես քու տնարըտ ըմտ, ծին լըսըմ չի՛, ըսպանըմ ա ընդրան: Տրդան ուրխանըմ ա, ազադըմ տանջանքից, քյինըմ ռւրանն սիրածին կոշտը: Հնարանք հասին ռւրաննց մուրազին, մունք էլ հասնինք մըեր մուրազին:

Ըսոր աշունք ա, վըեսկե աշունք, աշխարքը պըտուղավ լիգյը: Լըցած տրաքըմ ա Երևանին վըեսկե աշունքին բագարը: Ընդղան էն մըեծ-մըեծ շնվթնլիցան, վեր մինը իրեգյ ա մընըմ թա մին կիլո ինի, ծըեգ ըմ պըժմնըմ, ա հնքյնթ լըսողնի, ա հնքյնթ կարթողնի, ա հնքյնթ լիւս աշխարք քըցողնի, տըրանց անա մին լնվ հըսած շնվթնլի էլ ինձ, վեր էտ հնքյնթը ծըեգ ասեցի:

13. ՀԱԲԵԴ-ԿԱՐԱԲԵԴ

Մին շենքում, մին քյոնհնա տան մենչի, կրենքում ին մին մարթ, անքմը Հաբեդ-Կարաբեդ, մին էլ ըտրա կրնեգյը: Ըտահանց խոխա չուսին:

Էտ մարթը ոմնչպար մարթ ար, քըշերավ շոնտ քյընքում ար ուրմն կործին, ուրոկցոնը կյամ, նըդացած, բըզմրմծ թախտին էր ընգնքում:

Ըտրա կրնեգյը էտ մարթին լմվ ար էշքում, իլմծ-չիլմծմն խնայքում չար, արտը հաց ար տանքում, եգնեքն ար քըշքում, մաճը փըռնքում ար, ուրոկցոնը վըեր կյամ ար, վըենները վանքում ար:

Ամմեն ուրոկցոնը քոն ինեղիս էտ մարթը ադոթկ ար անքում, թա. - Ա՛յ աստված, մըեգ ասպրուստ տո, աշխարքըս կըռն չինի , աշխարքըս լիգյը ինի՛, ամմեն հինչ իժմն ինի՛, մունք էլ սաղ-սըլըքմաթ ինինք, բնգյը մըզանա ռագի ինի, մըեգ թակի վըեչ, տարին լմվ, բոլըղ ինի՛, կարկուտը կյա վըեչ արտը տանի՛, եգնեքիս կըեր ինի՛, վըեր ծըմըռնըհան ինին, կըռնքմքս էլ օժ ինի՛, աստո՛ւծ, թըշնամու սըրտավ չանիս, նամուսըս տափը չի քըցի՛ս, ամմեն՛:

Աքում ա, իրեսին խըչըկնքքում, քոն ըն ինքում:

Մին օր էլ կրնեգյը ասքում ա, - Հաբեդ-Կարաբեդ, էտ խե՛ էն մնացած մարթկանցը նման ասքում չըս. «Ա՛յ աստված բնգյին թական, կընգա սադանայթունան ինձ հեռու պահիս»:

- Բնգյին թակին հետի ասալ ըմ, վըեր բնգյին աշկը մըզերա քախձըր ինի, ամմա կընեգյը հի՞նչ ա, վըեր յըես կընգա հետի ադոթկ էլ անիմ, ասիմ. «կնգա սադանայթունան ինձ հըռու պահիս»:

Կընեգյը էտ տընագը մըտան քըցքում չի, մըթկըմը ասքում ա. «Տընագ, էտ ըշտե՞ղ ըս քյընքում, թա. «Քյընքում ըմ տընագ տամ». դե լմվ, հնլըմթ յըես մին հըետ աջըղը կհանիմ, թա յըես՝ յըես ըմ, իտի թողիլ չը՛մ, հնլն ըտրան էշի, գյըվմքիս ինձանա շատ ա պեցոնը, փաստն ա տամ, գյըռանքում ա, ադոթկ անեղիս ասքում չի, թա կընանոցը սադանայթունան ինձ հեռու պահիս... Դե լմվ, հի՞նչ ըմ ասը՛մ»:

Մին օր էտ կրնեգյը քյընքում ա մոտիկ քաղաք Շուշի-Ղըլեն բագարը, իրեք թնգն քուլուտակե ծոկնը առնքում, տանքում տոն: Քըսօրին մարթին հետի ճնշ տանեղիս, էտ ծոկները յոր ա օնքում, թաքուն տանքում արտը, մարթը վըեր ճնշը օտքում ա, պատառ թեքյ ընգնքում, թա քոն ինի, էտ կրնեգյը թաքուն էտ ծոկները տանքում ա արտեն ծըրին էրի դոլին ըստեղ-ընդեղ

վրեղավ անըմ: Հենց թաղըմ, վրեր մարթը վար անելիս տրեսնա, յոր օնի:

Կրես սրհաթանը ետը էտ մարթը եր ա կրենըմ, վար անելը սկսըմ: Լհա վրեր արտին ծրերը միչև վրերչը տանըմ ա, ծոնկները տոնու ըն կյամ: Էտ մարթը ծոնկները յոր ա օնըմ, տամ կրնգանը, ասըմ. - Ա՛յ կրնեգ, տար տանը մին լնվ փլավ իփի, էս ծոնկներըն էլ տակեն տիր, ոնրոնկընը կյանք օտինք:

Կրնեգն ասըմ ա. - Շատ լնվ կինի, հինչ ըմ ա՞ սըմ:

Ոնրոնկընը վրեր տոն ա կյամ, կրնեգը մարթին ծրեռքին ճոնր ա ածըմ, մարթը իրեսը լվանըմա, ետավ կրնեգը ըտրա վրենները լվանըմ ա, ըռըշկետանավը սըրփըմ, ետնան նըստըմ ըն, թա հաց օտին:

Կրնեգը փըլավը պրերըմ ա, ամմա ծոնկնը չի ինըմ:

- Ծոն կնըն էլ պեր, վեր մինտեղ օտինք:

- Հի՞նչ ծոնկնը, ծոնկնը ըշտըղա յա՞:

- Էն ծոնկնը, վեր արտըմը քըրեգ տվի, պերիս փլավին տակին տինիս:

Կրնեգըն ասըմ ա. - Ա՛յ մարթ, արագ ըս տրեսա՞, արտըմը ծոնկնը կինի՞, արտը հու կյետ չի՛, ծով չի՛, ծոնկնը արտըմը չի փըսնըմ, հու խտտ չի:

Մարթն ասըմ ա. - Բա մըտատ քըցալ ը՞ս, էն վեր էրկունջի ծիրը քաշելիս, իրեք ծոնկնը ճարեցի քըրեգ տվի:

Կրնեգըն ասըմ ա. - Հաբեղ-Կաբաբեղ, մին տըրեղ ասիս վրեչ, քըրեգ յրա կըծըծաղին, թա արտը վարելիս ծոնկնը ա տոնու եկալ, կասին սոտ ա, կասին, հնյըմթ արագըմն ա տրեսալ:

Մարթը եր ա կրենըմ ըջըղված, օռված, փըռնըմ կրնգանը մին լնվ կյոռըմ, մին լնվ թակըմ, մին լնվ տըմբըմ, ճննը իփըմ:

Կրնեգը հարայ ա տամ, ասըմ.- Վա՛յ հարա՛յ, ըսպանի՛ց, ա հըրըվըննե, էտ խե կյամ չըք ինձ էս մարթին ծրեռքան ազաղ անիքյ:

Մին մունուտումը տոնը հըրըվըններավ լցնվըմ ա: Կրնգանը մարթին ծրեռքան ազաղըմ ըն:

Մարթը ծրեռքերին, վըրններին ա անըմ, վեր մին քյոթնց էլ տա, ամմա թողըմ չըն:

Կրնեգը հըրըվըններին նաղլ ա անըմ էտ ծոնկնին անա, ասըմ ա. - Ա՛ հըրըվըննե, էտ հու՞ վա տրեսալ վեր արտըմը ծոնկնը տոնու կյա, վրեր էս մարթը ինձ թակըմ ա, ինձանա ծոնկնը օզըմ, էս մարթը պըլացալ ա, թա

ըրազըմն ա տըեսալ , գյոնդոնմ չըմ: Ամմա վար ագադ թողիք, էլիա ինձ թակեղու յա, լննվըն էն ա, ըտրան էս այոննան կապիք, միչն խելքը կըլոխար կըկյա, յըես ետավ պեց կը թողիմ:

Հըրնաննին մին էրգյան քյանդիրնմ ըտրան կըպոտըմ ըն տանը այոննան, տոնս կյամ, քյինըմ:

Կընեգը փըլավը տանըմ ա քաշի տոնը, կյամ ասըմ. - Ա՛յ մարթ, հենց ա խելքըտ կըլոխտ եկած ինի՛, եկ քըեգ պեց թողիմ:

Մարթն ասըմ ա.- Իմ խելքս միշտ էլ կըլխիս ա ըլնն, թա էն անդեր ծոնկները աշկիս ըրվին վըե՛ չ...

Կընեգը մարթին քյանդիրը ետ ա անըմ, քընըմ տակի տոնը, փըլավը ածըմ բոնկոնդին մեչը, ծոնկները տա կին տինըմ, մինակ կըլխընին պեց անըմ, մընացած տեղերը փլավավը ծասկըմ, պերըմ տինըմ մարթին առաջին: Մարթը սկսըմ ա օտելը, լիան քըթոլը իրեքինջի դոնըմը պերանը տարած, ծոնկներն կըլոխը տեսնըմ ա:

Հաբեդ-Կարաբեդը քնենքյ ա անըմ, վեր էլիա ծոնկնը աշկին ըրվաց, շոնտ ա անըմ բոնկոնդը շոռ տամ, մըհեկ էլ սկսըմ էն մին դոնան օտիլը: Էլիա էրկունջի քըթոլը պերանը տարած, մըհեկ էլ էն մին ծոնկներն կըլոխըն ա ըրվըմ, էս դյոնըմ էլ ա բոնկոնդը շոռ տամ, վեր ծոնկնը աշկին ըրվա վեչ:

Իրեքինջի դոնըմը էլիա վեր մին պատատ օտըմ ա, իրեքինջի ծոնկներն կըլոխըն ա տոնս կյամ:

Հաբեդ-Կարաբեդը շշկվըմ ա, ոնրան կուրցընըմ ա, գյուդոնմ ա, թա ծոնկներն պատկերն ա, վեր Շուշի-Ղըլան առած բոնկոնդին մեչին ըրվըմ ա, մին էլ ա եշըմ, տեսնըմ ծոնկներն պատկերը չի, լիան ծոնկներն ա, տեղան էր ա թըռչըմ, սունին քըշտին կաղնըմ, ասըմ.

- Ա՛ կընեգ, շուտ ըրա ինձ այոննան կապի, էլիա ծոնկնը աշկիս ըրվըմ ա:

Կընեգը էլիա մարթին սոննան կապըմ ա, միչն լոնս իտի վեչ կընեգըն ա քոն ինըմ, վեչ էլ մարթը:

Լոնսը պեցվելին նըհետ, կընեգը ասըմ ա, - Ա՛ մարթ, մրեր էն Օաղեգը ընըմավեր կոմը, վեր ծընըմ չի, հինջի յա՞ պեթկ, ընդրանա մին օքուտ չօնինք, էր կալ տար Շուշի-Ղալին բըգարըմը ծախի, փողը տոր, ճոթըկ-տոր առ, պեր տոն, յորղան-դոննակի իրես-աստառ, ինձ մըհար շորնցու, մին ճոխտ կանաչ ոննգյի սաղրի չըմոշկ, քըթերը կըեո-կըեո, էն վըեր

Նմրինանց քննվանսարին էն դաթըմը մին տըռոզ մարթ դո՛ւքանն օնի, ընդեղ իտի չըմըշկնի կա: Ետնան քըեգհետի չուխա-արխալուղ, դե տըրխնիտ տու անըմ ըս, ետնան լամբի շո՛ւշա, տես-տեն, միկա խոշկյաբնր, ետավ շննքնր, սանդր, սապուն, լեղակ, թիլ, ասեղ առ, նի տո խուրջինըտ, օսո՛ւլքըտ քցի՛, եք: Ամմա մղայիթ կաց, քըեգ կուրցնիս վեչ, մնացած փողըն էլ յըլլեխըմըտ մին պենդ կապի, տիր շըլվարիտ ջուբումը: Դե վեր քըեգ կուրցունիս վեչ, շո՛րերիտ յրան նշաննի պիտի անիմ:

Էտ կընեգը պերըմ ա ըտրա մոթալ փափաղը ծիքյ-ծիքյ ընելավ, մին թանհրնվ պըռտըտո՞ւս անըմ, կըլխին տինըմ, չուխին մեշկին էլ մին մըեծ սիպտակ ռանգյի կըկատան ա քըցում, մին կարկաժի դաբուղ էլ կոխըմ ա կյոտկեն մեչը, ասըմ,

- Հաբեղ-Կարաբեղ,
- Կըլխետ-փափաղը,
- Մաշկետ-շափաղը ,
- Կյոտկետ-դաբաղը,

Էլ տու կորչիլ չը՛ս, քինի Ծաղեգ ընըմավը կովը կապի քյանդիրնվ, քյանդիրին ճոնդըն էլ փըռնի, տար Շուշի-Ղալին բագարը, դասաբ Ավետիսին կոշտը, հունցու մըսացու ծախի:

Վեր մարթը կյուման կովը տո՞ւս ա օնըմ, հղե ինըմ, էտ կընեգը վագ ա տամ հարանց տոն, ախպորը ասըմ, - Ա՛յ ախպեր, էս քըշեր Հաբեղ-Կարաբեղը իսկի քոն չիլնի: Էտքան ճընապան միչն Շուշի-Ղալա վըեննավ կտրելու չի քինի: Մին տեղ նըստելու յա դինջանա, քընավ ա ընցնելու: Տու հետան քյինն, ամմա հենց քյինն, վեր քըեգ տըեսնա վեչ, հենց վեր նըստի, դինջանա, քոն ինի, տու յավաշ- յավաշ փափաղը երկալ, մեշկին սիպտակ ռանգյի կըրկատանը պուք տո, կարկաժին դաբուղըն էլ կյոտկան հանի, ետավ փոխի, քու փափաղըտ տիր ուրնն կըլխին, մեշկին սիպտակ մեծ կըրկատանը քու մեշկատ կըպցու, կարկաժին դաբուղըն էլ կոխի քու կյոտիտ, Ծաղեգ կովին չաթուն փըռնի, տար Շուշի-Ղալան, Ղասաբ Ավետիսին յրան ծախի, հունցու մըսացուք, փողըն էլ եր կնի, տար էն լիգը-լիգը դո՛ւքաններան ճոթը-կըտոր առ, պեր յորդան-դոշնկի իրես-աստառացու, ինձ հետի կանանչ ռանգյի սաղրի չըմշկնի, էտ մարթին հետի չուխա, արխալուղ, լամբի շո՛ւշո՛ւս, շննքնր, սանդր, սապուն, լեղակ, թիլ, ասըեղ, մին պատառ էլ խոշկյաբար: Մընացած փողըն էլ

յալըխետ դրադէն պենդ կապի, պեր ինձ տո:

Ախպերը ճընապար ա ընգնըմ, քընըմ, ըտրա հետան հասնըմ, ռւրան հըռաքաշ ըրաձ քիներմ:

Քիներմ ըն, քիներմ, էտ Հաբեդ-Կարաբեգը մըթկըմը ասըմ ա. - Հի՞նչ կիհի՛, վեր մին խըրեկ քոն ինիմ: Շատ ըմ նդացաձ:

Նստըմ ա մին կանանչ տեդ, Ծադեգ կովին պոգերան կապաձ քյանդիբին մին ճոնդըն էլ ռւրան վըեննան ա կապըմ, թեքյ ընգնըմ, քոն իներմ:

Կընգանը ախպերը կյամ ա, յավաշ-յավաշ կովը պեց թողըմ, փափաղը փոխըմ, կըկատանը մեշկան պուք տամ, ռւրան մեշկին կպցնըմ, կարկաժին դաբուղըն էլ հանըմ կյոտկան, ռւրան կյոտին կոխըմ, քիներմ: Մին պատառ վեր քոն ա իներմ, Հաբեդ-Կարաբեգը գոնթոնանըմ ա, տըեսնըմ կովը կա վեչ, կըլոխը 22կըվըմ ա, ճարը կըտրաձ Շուշի-Ղալին քըեռձը նըլեր պըցրանըմ ա, էտ տըժեր պըեցուր քըրքարոտ ճընապար նըլեր, քըրթընքաձ, քըրթոնոնքը ծըլծըլալիս, տըհանիլավ նի մըննըմ Շուշի-Ղալան: Հնլամ բըզարին հասաձ վըեչ, տըեսնըմ ա առաչին մին մարթ Ծադեգ կովը տանըմ ա, վագ ա տամ մուտանըմ, տըեսնըմ մեշկին մին մեձ սիպտանկ կըրկատան, փափաղը պըռտըտոնու, կըրկաժին դաբուղը կյոտին կոխաձ:

Ինքը-ինքը ասըմ ա, - Սա ինքը լիան Հաբեդ-Կարաբեդն ա, բա յըե՞ս հու վըմ: Թող մին տըեսնամ հի՛նչ ա անելու: Տա էտ կովը տանողին հետան քիներմ ա, տեսնըմ վեր էտ կովը տանողը թուշ քիներից դասաբ Ավետիսին դոնքյանը, կովը, մին խըրեկ չանան թակելանը էտը, ծախից, փողը եր կալավ, յըլլեխըմը կապից, տըանվ ջուբումը:

Հաբեդ-Կարաբեգը մըթկըմը ասից.- «Տեսնամ մըհեկ հի՞նչ ա անելու, թա կընգանըս ասաձ պեները առավ, ուրեմըն տա Հաբեդ-Կարաբեդն ա, բա էն վախտը յըե՞ս հու վըմ»:

Էտ կընգանը ախպերը, քիներմ ա էն լիքը, տըաքըմ բագարը շոռ կյամ էն միչն պատալոկը տմրսանձ ճոթը-կտորին թոփերավը լիցը մագագինն ին շոռ կյամ, էն հի՛նչ վեր քոնըր ասալ ար, առնըմ:

Հաբեդ-Կարաբեգը քնենքյ ա անըմ, ասըմ, «Հնլրանթ տա Հաբեդ-Կարաբեդն ա» համ ասըմ ա, համ լափ առոի 22կըվըմ, համ շըշկըվըմ ա, համ էլհա հըռանցե հետան քիներմ:

Կընգանը ախպերը ետ ա տըրեռնըմ, խուրջինը լիգըր օսնէքը քըցած, Շուշի-Ղալին քըրծավը քըշանըմ, Ուրանց շենին հըղեն ընգնըմ, քյինըմ:

Քյինըմ ա, քյինըմ, հըսնըմ Ուրանց շենը, նի մըննըմ քըվորը տոնը:

Հաբեդ-Կարաբեդըն ասըմ ա. «Էս մեր տոն նի մըտավ, յըես էլ հըռանցե եշիմ, տեսնամ հի՞նչ ա ինելու: Էս ա լիմ մըթնըմ ա, թաքուն նի կըմննիմ սրահը, ակուշկավը եշիմ: Թմ էտ մարթը նի մըտավ կընգանըս ծոցը, ուրեմն Հաբեդ-Կարաբեդն ա, պա էն վախտը յըե՞ս հու վըմ»:

Վըեր լափ մըթնըմ ա, քըշեր տըրեռնըմ, ճարը կըտրած կյամ ա տոն նի մըննըմ, ասըմ.

-Ա՛ տընատամը, հի՞նչ կինի էս քըշեր ինձ դոնաղ պահիք:

Կընեգըն ասըմ ա. - Ղոնաղը ասծունն ա, խե՞ չընք պահիր համեցեք՝, համեցեք՝, թող մինը չինի, էրկուսը ինի:

Հաց ըն օտըմ, չայ խըմըմ, էտ կընեգըր էր ա կըենըմ տախտան էրկու ծըրեք յորդան դիշակ տ՞ու օնըմ, էրկու տըրեդ քըցըմ Ուր՞ուր կոխկի, ասըմ.- Դե էր կացեք, քոն իլիք:

Վեր ըտահանք նի յըն մըննըմ Ուրանց տեղերը, էտ կընեգըն էլ նի յա մըննըմ ախպորը դվավը, իրեսը էն դիլը ըրած քոն ինըմ:

Հաբեդ-Կարաբեդը ասըմ ա. - Ա՛ թուր, էքու՞ ինձ շ՞ուտ էր կկցնիս, օրիշ տեղ ըմ քյիննիլու:

Կընեգըն ասըմ ա. - Աշկիս յրան, շ՞ուտ էր կկըցնիմ:

Հենց վեր քոն ըն ինըմ, կընեգըր էր ա կըենըմ, Հաբեդ-Կարաբեդին շորերը տինըմ ախպորը քըշտին, ախպորը շորերը՝ Հաբեդ-Կարաբեդին քըշտին: Հմլմ լ՞ուսը պեցված վեչ էտ կընեգըր էր ա կըենըմ մարթին էր կըցնըմ: Տա շ՞ուշ՞ուտ շորերը կյենըմ ա, դեհա՛, դեհա անըմ, էտ տանան տ՞ու կյամ, քյինըմ:

Վեր մին խրեկ քյինըմ ա, ինքըն Ուրան ասըմ ա. - Տոնը իմըն ար, կընեգըս էլ ար իմը, յըես էլ, յըես, բա էն հո՞ւ վա, վեր կընգանըս նհետ քոն իլմվ:

Վեր արևը տ՞ու ա կյամ, էշըմ ա տըրեսնըմ կյեցին շորերը էն մարթին շորերըն ա, ասըմ ա. - Պահովե՞, քըրեզ կընեգը ասողին օխտը պոստը... Յըես քըրեզ ըսեցե՛ ինձ շ՞ուտ էր կըցըրու, թա էն մարթին:

Էտ ա տըրեռնըմ կըգնըված կյամ տոն, թա. - Ա՛ թուր, բա յըես քըրեզ ըսեցի վուչ, ինձ շ՞ուտ էր կըցըրու, տու էն մարթին ըս շ՞ուտ էր կըցըրալ:

Կընեգըն ասըմ ա. -Քյըեգ ըմ շո՛ւտ եր կըցրալ, Կարաբեդ, քյըեգ, էն մարթը հննն քոն իլնն ծ ա:

Հաբեդ-Կարաբեդը մաթ ա մընըմ, ասըմ ա. - Հի՛նչ ըսեցեր, Կարաբե՛դ, բա վեր Կարաբեդը յըես ըմ, բա նա հու վա՞:

- Էն իմ ախպեր Հաբեդըն ա, ե՛ք, ե՛ք, ա մարթ, տոն ե՛ք, մըհեկ հունց ը՞ս, ադոթկ անելիս ասելու վը՞ս թա. «Այ աստված, բնգյին պատիժան, կընգա սադանայոթունան ինձ հեռու պահիս», թա չէ՞:

Հաբեդ-Կարաբեդըն ասըմ ա.

- Հա՛, ասելու յըմ, կըլխավըտ շոռ տամ, ջանըս քը մատադ, աշկերըտ օտիմ, ասելու յըմ, ասելու:

14. ԼՍՎՈԹՈՒՆԻՆ ՏԸԵՂԸ ՓԻՍՈԹՈՒՆ

Ինքն ա, չինքն մին մարթ, մին կընեցյ ա ինքն: Ըտրանք ռւրնըր նըհետ փըսակվալ ըն թա չէ, միշտ էլ օրին հացին կարոտ ըն իլմլ:

Օրվան հացը տոն քըցելի հետի, էտ մարթը քյինքն ա իլմլ ծըմակը, օտելի պըեներ ճարքն, մոշ, մըռամոշ, մալինա, սըեզնը, տըեզնը, գըկեռ, մըհասուր, կաղին, տանձը-խընձոր: Ըտրանա կյման սաղ կյարունքը բն-թնն ժենցյալ, խալար, խընջըլոգ, ծընեփակ, թուրթունջուկ, ճըրըկուտեմ-նը, տըեսնը, կըռըմնոգոնկ, փիփերթ, շեպ, կընձըմընձոնկ, պըենջմար, պեխի, շնուջման, ճըռճըռոկ, պըռավի պորտ, էլ հու՞ վա գյուղմմ հինչ ժնգըլնի յոն քաղալ, պերալ իփալ կըերալ:

Մին դինքն էտ մարթը քյընքն ա ծըմակը փմնդ անի: Ճընապարին աստուծ-աստուծ անելալ քյընքն ա, վըեր աստուծ պըենը հաճող անի:

Քյընքն ա հըսնքն ծըմակը, ըսկըսքն փմնդ անելը: Մին էլ ա տըեսնքն, մին խիլլի ճախ մին քոլու տակի կյնուամծ:

Էտ մարթը ճախը յան-յան ա անքն, տըեսնքն տակին մին սանդուղ, յրան էլ դուփուլ քըցած: Էտ մարթը շատ ա ուրխանքն, ասծուն փառք տամ, վըեր ախըր-վըերչըր ռւրանց ռուզին հըսցրալ ա, մին լիքը սանդուղ վըեսկե-արծաթ ա տըվալ:

Միչն էտ սանդուղը պըեց անիլը, էտ մարթը հազար տըեսակ լմվ-լմվ պըեներ ա մըտածքն. «Ինձ հըետի շոթեր կինի, վըննաման կինի, տըը-խընիս էլ մմշմլ ա, կընգանըս հըետի շոկվի շոթեր կինի, ընդրա թոհմմ-թան կըպըրծընիմ, դե վըսկեղեն կինի, միկա կընգանըս կըտամ, միկա էլ կըծախիմ, տոնըս հացավ, եղը-պիրինձավ կլցնիմ, տանըս կըլիսին, տոն կըշինիմ, սոնները վըեսկե, ամման օր չամիչ օտելալ ման կկյա՛մ, իտի լալ կապրինք մարթըկընեցյ միչն մըեր գյանքին վերչ»: Տա սանդուղը պըեց ա անքն, հի՛նչ տըեսնքն... Բոլրդման մին շահմար օխծ ա տոնս կյամ էտ սանդուղան, փըթաթվըմ էտ անմեղ մարթին վիգավը:

Էտ մարթը վըխելան նըհետ ռւրան կուրցըրավ, վըերչը օշը կընխը հը-վաքից, հիշքան օզից էտ օխծան ազադվի, կարից վըե՛ չ:

Ճարը կըտրած ըսկսից դաչանք անիլը էտ օխծին: Ասից.- Օ՛խծ ախպեր, ախեր յըես քյըեզ հի՞նչ ըմ ըրալ, վըր տու ինձ իտի չըրչարքն ըս, եք, ինձանա եր եք, ճընապատ քյինմ, ախեր յըես մըեխկ ըմ, բա իտի պըեն կին ի՛:

Օխձը եր չի եկավ, հնալն էլ իվիլ ըտրան կոչ ածից, կոխկերքը հոփ տըվավ, ասից.- Բա լին մարթը չի ինձ էս սանդուղը քըցա՛լ, յըես մարթան իմ աջըղըս պիտի հանիմ, հնալն էտ հի՛նչ ա, մին տըես քըեգ հիշքա՛ն ըմ չըրչըրեկու:

Էտ մարթը լըղըպատատ ա տըեռնըմ վըեր տըեսնըմ ա կոխկերքը, մըեշկը լափ ճըռճըռցնըմ ա, հոփ տամ, ըսկըսըմ ա ճըղճըղալը, ծըվծըվալը, թա.- Հա՛յ, հարա՛յ ըսպանից, եկեք հըրայիս հասե՛ք: Ըտրա ծըենը մին աղվես լըսըմ ա, կյամ, թա տըեսնա՝ տա հինչ պըեն ա:

Աղվեսը ասըմ ա. -Ջըհննննմը թա քըեգ ըսպանըմ ա, ինձ էլ աջըղ օնիմ մարթկանցան հանելի՛, վըեր տուք խեղճ հեյվաններին միշտ տանջըմ ըք, ըսպանըմ, մաշկըմ, հու՞նց ա ինըմ, մըհեկ էլ տու տանջվի, էտ քըեգ արժանի պատիժ ա:

Էտ մարթն ասըմ ա. -Լնա՛վ ա, յըես քը մատաղ, էս դի՞նըմ ինձ քյոմագյ ըրա, ազաղի, էտավ տու վըս գյուղում:

Էտ մարթը վըեր շատ ա դաչանք անըմ, էտ աղվեսը ըղվըստթուն ա անըմ, օխձին ասըմ.

-Օխձ ախպեր, էտ հի՞նչ պըեն ա, վըեր տու իտի մըեծ մին պըեռնը օխձ ինիլավըտ, էտ պուճուր սանդուղումը տըղվարալ ըս:

Օխձը օգից վըեչ էտ մարթին անա էր կյա, մին էլ մըտածից, թա աղվեսը կգյիղն, թա ինքը մին անպըեն հեյվան ա, ծըեռքավը պըեն չի կյամ, մին շընտրք չօնի, լի՞քյ ա, լանթ ա: Ըտրա հըետի էլ օխձը քըշանըմ ա, հի՛լլի՞ր-պի՛լլի՞ր ընելավ քընըմ, նի մըննըմ սանդուղը, ծըլծնալվըմ, նըստըմ: Էտ դմարըմը աղվեսը սանդուղին տոռնը ծասկըմ ա, էտ մարթըն էլ քիլիղը քըցըմ ա յրան, քըլլըմ:

Ետնան ճախս ըն հըվաքըմ, յրա տամ, վառըմ: Օխձը տըրաքըմ ա, էրվըմ: Հնամին էտ վախտը էտ լավտթուն չըգյիղիղ մարթը աղվեսին վիզան պիտի փըռնըմ ա, վիզան կապըմ, ծառան կախ տամ: Աղվեսը գյուղում ա, թն՝ ձըրան լավտթունին նվնա՞ր մարթը մին լնա՛վ պըեն ա օզըմ անի, ամմա տըեսնըմ ա վըեր իտի չի:

Ասըմ ա.-Մա՛րթ ախպեր, ինձ պըեց թող քի՛նիմ, յըես քըեգ հի՞նչ փիտթուն ըմ ըրա՛լ:

Մարթըն ասըմ ա.- Յըես վըեշ մին պըեն չըմ գյուղում, մինակ իմ աշկըս էն ա քու պըծըպածին անըմ մորթուտ յրան:

-Մա՛րթ ախպեր, ինձ ըսպանիլ մի, պո՛ւճո՛ւր ծննքեր օնիմ, մըէխկ ըն, սոված կմըեռնին:

Ամմա էտ մարթը էլ իվիլ ա քյանդիրը ծիքյ տամ, համ էլ ասըմ.

- Բա ըշտըդը ը՞ն քու ծննքերտ, սոտ ըս ասըմ, ծննքեր չօնիս:

Աղվեսը դաչանք-պըղատանք անելավ տանըմ ա պո՛ւնը նշանց տամ: Ետավ ծըեն ա հանըմ ծննքերը տո՛ւս ըն կյամ պո՛ւնան, հենգյ ծննքյ, դնճանգյ, թոփա՛լ, ամմա սոված, տո՛ւզնը:

Աղվեսը գյուղո՛ւմ ա, թա մարթը վըեր ո՛ւրնն մըէխկը չի եկալ, ծըքերին մըէխկը կըկյա... Ամմա ըշտը՛ն դ, էտ մարթը վըեր ծննքերին տըեսնըմ ա, ո՛ւրնն մըթկըմը աղվեսի վեց մորթի յա հաշիվ անըմ, թա վըեր տանի ծախի, հի շքան փոդ կփռնի...

Էտ դննըմը էտ մարթը սոր տըենակավը աղվեսին բողազը կըտըըմ ա, էտավ էլ տըենակը սըերտը կոխըմ: Էտ վըեր ծննքերը տըեսնըմ ըն, վըխեւելան նըհետ նի յըն մըննըմ պո՛ւնը:

Էտ մարթը ըտրանց պո՛ւնը ծոխ ա տամ, էտ պուճուր ծննքերին խեխտըմ: Ըտրանա էտը ըտրանց էլ ա մաշկըմ: Տըեռնըմ ա աղվեսի վեց մորթի:

Տա յոր օնըմ, կյամ տոն, կընգանը լոխ նաղլ անըմ, կընգանը քյեփը կյամ ա ըտրա արածան: Ասըմ ա.-Շատ լննվ ըս ըրա՛լ, կըտանիս քաղաքըմը ծախիս, լննվ-լննվ պեներ առնիս, պըերիս:

Էտ կընեգը ինքը խոխա չօնար, ըտրա հետի էլ գյուղո՛ւմ չար, թա հինչ պըեն ա մար ինիլը, ըտրա հրետի էլ սըերտը քար ար, խըղճը մըեռած, ըտրանք ո՛ւրննց գյանքըմը էլիա շատ տըժըրոթուն քաշեցին, իտի էլ մըեռին:

15. ՊՈՒՃՈՒՐ ՀԱՐՍԸ

Ինձում ա, չի ինձում մին մարթ ա ինձում: Էտ մարթին ինձում ա իրեք տղա: Վեր էտ տղերքը մծանըմ ըն, հնարը ըստրանց փսակում ա:

Մնովթան փսակում ա էրկու մեծ տղորցր: Վեր տրանք փսակվում ըն, ամմենը սկսում ըն բոյի ձուրան ծիքյ տալը, վեր ձուրանց հետե տոն տինին:

Մին խոսկավ, ըտրանց տոնը մին տեսակ շաղ եկած ար: Հիբը պուճուր տղան մծանում ա, հնարը ընդրան էլ ա փսակում, ամմա էս մին հարթնը լոխճան լմվն ա ինձում:

Տա սկսում ա տոնը կարքի պիրիլ, ետավ էլ ասում ա. - Օրաս ետը հու վեր հանդան տոն կյա, թող ձուրան նհետ մին պեն պիրի, ինի քար, փաղ, շո՛ր, ուտելի պեն, իտի շատ պեներ:

Տրանք պուճուր հարթնանը ասածը ըսկանում ըն, իտի էլ անում ըն: Տրանից ետավ էլ սկսում ա ձուրանց տոնը կարքի կյալը, ձուրող նհետ ապրում ըն սիրավ, օրախ:

Մին հետ մեծ ախպերը, մին էլ պուճուր ախպերը հանդան կյամ տեղը մըննըրնեթան ընգնում ա, վեր մին պեն պերին:

Կյամ ըն ձուրանց տանը տակին մըննըրեն ա ընգնում, ձուրանց պուճուր հարթեն ասածը: Ետ ըն քյինձում, ձուրանց հրևանին չափարին տական մին քար յոր օնում, վեր պիրին:

Տեսնում ըն, վեր էտ քարեն տա կեն մին պեն կա պսպղե տամ: Էտ քարեն տեղը մին օրիշ քար ըն տնձում, էն քարը պիրձում տոն: Գլիդնլմվ, վեր էն քարեն տակեն վըեսկե կա, վեչ մինին վեչ մին պեն չըն ասում, սուս ու փուս կյամ ըն տոն, հաց օտում, քոն ինձում, վեր լոխ քնավ ըն ընընում, էտ էրկու ախպերը, եր ըն կենում, քյինում էտ վըեսկեն տոն օնում, պերում տոն, մին էլ էն քարը տնձում տեղը, վեր գյիդան, թա ծեռք նի եկած չի: Տրանա ետը սկսում ըն առոք-փառոք ապրելը: ձուրող ջան ըն ասում, ջան ըսկանում:

Մին հետ էլ մեծ ախպերն ասում ա. - Ա՛խպեր, քանի մունք սերավ ընք, ձուրող նհետ կովալ չընք, եկեքյ ձուրող անա տոն կյանք, թա չէ, վեր կովելավ տոն կյանք, լմվ չի ընիլ:

Էտ ախպերքը մեծ ախպորը ասածը ըսկանըմ ըն: Ըտրանք ըսկըսում ըն ճոկվելը: Ասըմ ըն, վեր լոխճան խելունքը մեր պուճուր հարթնըն ա, թող նա փայ անի: Էտ հարթնը քթնձ վըեսկեն, տանը իլմձ ապրանքին նհետ

երկու տեղ ա փայ անում, քոռ հմարն էլ մին տեղ: Քթանծ վրեսկէն մին էլ տանը ապրանքը ընգնում ա մեծ նան մաշնակ ախպորը, պուճոճը ախպորը՝ քոռ հմարը: Մրանք ամեցըր ոճրանը փայը յոր օն օնում, տոնը թողում մեծ ախպորը, ոճրանք տոճկայամ:

Պուճոճը հարթնը ոճրան մարթին ասում ա. - Ըստեղ կենանք, հի՛նչ անինք, եք քյինանք քաղաք, մըգհետե տոն շինինք, ընդեղ ապրինք: Էտ հարթեն ասածը մարթըը սկանում ա, տի էլ անում: Ոճրանց քոռ հորը յոր ըն օնում, քյինոճը բղի քաղաք: Մարթը-կնեգ էտ պառավին շատ ըն սիրում: Հղեցը տղան շլանկած ա տանում, վեր նըղանում ա, մին էլ հարթնըն ա շլանկում:

Վերչը շատ ըն քյինոճը, թա խրեգ ըն քյինոճը, տա մունք գյուղոճը չընք, հղեցը էտ հարթնը մեռնում ա: Տըղան ըտրան թաղում ա ըտեղ, մին էրկու օր ըտեղ մնում, էրկու օրանը էտը հորը շլանկում ա, քյինան քաղաք: Թա շատ ա քյինոճը, թա խրեկ, վերչը հըսնում ա քաղաք:

Էտ քաղաքումը մին հարուստ մարթ ա ինոճը, քյինան ա ընդեղ, տրան հետե փանիղթուն անում:

Մին քանե տարե կնալանը էտը, էտ հարուստ մարթին ախճիգը սիրահարվում ա էտ տղին յրա: Ընդրան խնթում ա, վեր ոճրան օգի, ամմա տղան ասում ա, - Չէ, յըես օգում չըմ փսակվիմ:

Էտ ախչիգը տըեսնում ա, վեր առանց ընդրան չի կարում ապրի, խնթում ա հորը, վեր ընդրան մին լանկ կործի տինի, վեր ընդրան տինի դոճյանումը, վեր տրանավ էտ տղին բղի ոճրան քաշի:

Հմարը ըխճըկանը սըերտը գյիղոճը չի, թա հինչու հետե յա իտի ասում, ամմա վեր ինքը շատ ար սիրում ըխճկանը նրան ասածը կաղարում ա:

Հմարը էտ փահլին տնում ա դոճյանումը: Տա ընդեղ կործ ա անում, էտ հարուստ մարթին ապրանքնին ծախում, ամսական մին քանե մանեթ ստանում, տրանավ ինքը նան ոճրան քոռ հմարը ապրում ըն: Հարուստին ախճիգը էլիա յա խնթում էտ տղին, վեր ոճրան օգի:

Էս դոճում էլ էտ տըղան ասում ա. - Իմ սրտումըս մին պեն կա, թող տեղ տամ, էտավ:

Էտ ախճիգը ասում ա. - Հի՛նչ կա, ասե, վեր յըես քյոմնգ ինիմ քյըեգ, վեր դիլանկտ շոճտ տեղ տաս:

Էտ տղան էլ ասում ա. - Յըես ըստեղ կյամ վախտը հղեցը կնեգյս

մեռնում ա: Յրես ընդրան պարտական ըմ, ընդրա հնգյիստին քար պեղմա քցիմ, համ էլ վրեսկե տառերավ յրան անըմը կյիրիմ: Մին պեն էլ կա, վեր տու իմ հնր պահիլ չը՛ս, տու հարուստ մարթի ախճիգ ը՛ս, տու տի մարթկանց եշիլ չը՛ս:

Ըտեղ ախճիգն ասում ա. - Յրես քյրեգ ըմ կյամ, վեր տու ընդրան իտի յըս եշում, յրես տրա հետե քյրեգ շատ ըմ հավան:

Տղան էլ ըտեղ ասում ա. - Միննկ հորս լնվ եշիս, յրես քու ասածս կանիմ:

Վերչը էտ տղան ուրնն կընգանը հննգյիստին քար ա քցում, վրեսկե տառերավ յրան կյիրում, վեր քարը քըցում ա, պրծնում, կյամ ա, վեր էտ հարուստն ըխճկանը ծօղի, էտ մարթը ուրնն ըխճըկանը տամ չի ասում ա. Յրես հարուստ մարթ, իստի ընըմատար, յրես իմ ախճիգյըս տա՛մ մին քնսիք մարթո՞ւ, վեր վեչ մին պեն չօնե՛, չէ՛, յրես տամ չը՛մ:

Ըստեղ ախճիգը ասում ա. - Ա՛ հնր, օգըմ ըս տո, օգըմ ըս տալ մեր, յրես քյինոն ըմ էտ տղեն:

Ախճիգը ուրնն ասածն անում ա:

Էտ տղան քյինոն ա էն ըխճկանը օգում, պիրում: Նորու հըրսանեք ըն անում, առք-փառք ապրում: Էտ մին հարթնըն էլա լնվը ինոն, ուրնն պտրունին ամմեն օր լոյցնում ա, տաք խորագյ ա տամ, տինոն ա տեղըմը, քընըցնում: Միշտ էլ էն պառավը օրախ ա ինոն, ուրնն հարթնավ նան տղենավը, վեր տրանք իտի ասըլ ըն:

Մին հետ տրանց տոնը էրկու փայ հվաքող ըն կյամ: Էտ հարթնը պիրում ա տրանց հաց տամ, տրանք յոր ըն օնում, քյինոն: Տրանց ծենը վեր հնրը սկանում ա, սկսում ա լնց ինիլը: Հարթնը գյիդոն ա, թա վեր հաց ա տվալ ընդրանց, տրա հետե յա լնց ինոն

Ուրոնցոնը վեր մարթը կյամ ա տոն, տրան ասում ա. - Ըսօր մեր տոնը էրկու փայ հվաքող ըն եկալ յրես ընդրանց հաց ըմ տվալ, տրա հետե ապերը սկսալ ա լնց ինիլը:

Մարթն էլ ասըմ ա. - Ուրնն հաց ը՛ս տվալ:

Ասում ա. - Հաց ըմ տվալ, համ էլ լըղըցրալ ըմ: Միննկ գյիդոն չըմ իե յա լնց իլնլ:

Մարթը, վեր տա սկանում ա, տոն ա կյամ տոռնը, էրկու խոխա դարկում էտ փայ հվաքողներեն հետան: Ընդրանք քյինոն ըն, տեսնում էտ

փայ հվաքողնին մին թոռնի քշտի նստած: Տրանց յոր ըն օնում, պիրում էտ մարթին կոշտը:

Քշերը տա մին վեչխար ա մորթում, տրանց դոնաղ անում: Վեր հացը օտըմ ըն, պրծնում, տրանք տոնս ըն կյամ վեր քյինան, էտ մարթը թողում չի՛:

Պիրոն ա, տրանց տեղը քցում, տրանք ընդեղ քոն ըն ինոն:

Էքսը եր ըն կենում, սկսում հարցըփորց անելը: Տեսնում ըն վեր տրանք ուրան ախպերքյն ըն, հմրն էլ տրանց դմրդան ա լաց իլմլ, վեր տրանք տի քյնսիբնցալ ըն, փայ հվաքող ին տեռա՛լ:

Պուճուր ախպերը տրանց տանում ա դոնքյանը, ամեն հինչա տամ, համ էլ ասըմ. - Ախպերքյ, պա էնքան վրեսկեն, էնքան ապրանքը ծրեզ տվենք, հի՛նչ ըրիք, վեր մրհեզ էլ հաց հվաքող ըք տեռալ, ին՞ էնքանը ծեզ հերիք չըն՞րավ: Ինձ հի՛նչ ըք տվա՛լ, մին քոռ հմր, տրանա կման էլ վեչ մին պեն:

Ախպերքյն էլ ըսեցին. - Մունք ըպրելու թմհրը գյիդում չը՛նք, վեր գյիդանք, իստի չընք տեռնա՛լ:

Ասըմ ըն, ուրանց տեսը-տենը յոր օնում, քյինոն :

Տրանք քյինոն ըն տոն, ուրանց պուճուր ախպորըն անա նաղլ անում, ուրանք էլ սկսում լմվ ապրուստը, պուճուր ախպորը ունգյոննմվը:

16.ԻՄԱՍՏՈՒՆԻՆ

Ինքն ա, չի ինքն իրեք ախպեր ըն ինքն: Տրանց ինքն ա միննակ մին եզնը: Մին օր էտ եզնը կյուղանքն ըն: Ըտրանք քյնամ ըն ամեն տեղ ման կյամ:

Մեծ ախպերն ասքն ա. - Մեր եզնը կյուղունողեն անքնը Մուսա յա:

Մաշնակ ախպերն ասքն ա, - Անքնը Մուսա յա, համ էլ բոյը կարճ ա:

Պուճուր ախպերն ասքն ա. - Բոյը կարճ ա, համ էլ կլիսը քաչալ ա:

Ըտեղ իրեք ախպեր քյնամ ըն ման կյամ, Ուրանց եզնը կյուղունողեն ճարին:

Մոտի կյիղավը անց կնալիս, տեսնքն ըն մին մարթ, անքնը Մուսա, բոյը կարճ, ինքն էլ քաչալ:

Տրանք տրան յօր ըն օնում, տանքն պրիստավին կոխկը:

Պրիստավն ասքն ա. - Հո՞ր ըք եկալ:

Մեծ ախպերն ասքն ա. - Էտ մարթը մեր եզնը կյուղացալ ա, թող տա:

Պրիստավն ասքն ա. - Պա հշտե՞ղան ըք գյուղիւմ, վեր կյուղացալ ա:

Մեծ ախպերն ասքն ա, - Մունք իմաստուն ընք:

Պրիստավն ասքն ա. - Դե տուք տիւս եկեքյ:

Պրիստավը պիրիւմ ա դիշակեն տակեն մին սրկեվիլ տինիւմ:

Ախպորցը կանչը մ ա, ասքն.- Տուք թմ գյիդմք դիշակեն տակեն հի՞նչ կա, էն վախտը ծեր եզնը յօր ըմ ուննական, ծեգ տամ:

Մեծ ախպերը տեսնում ա, վեր դիշակեն տակեն մին պիլլիթր պեն կա: Ասքն ա. - Պիլլիթր ծուվի նման ա:

Միջնակ ախպերն ասում ա. - Թմ ծիւվի նման ա, տեղին ա:

Պուճուր ախպերն ասում ա. - Թա տեղին ա, սրկեվիլ ա:

Ըստեղ պրիստավը հրվատում ա, վեր տրանք իմաստուն ըն էն մարթին ասքն ա. - Քյնա, տրանց եզնը տոր Ուրանց:

17. ՎՃԵՐՄԿԱՆ ԱՎԵՏԻՍԸ

Ինչն ա, չինը մ, մին հըլիվեր մարթ ա ինչն: Ըտրան ինչն ա մին կընեգյ: Ըտրանց խոխա չի ինչն: Մարթը քյրնըմ ար վըերս անըմ, կընեգյըն էլ տանը կար, տանը պըենեեր ար անըմ: Ըտրանք իտի մին թանհրանվ ապըըմ ըն:

Ընդրանք շատ ին քընենքյ անըմ, վըեր ձըրանք խոխա չոնին, վըեր ձըրանց սըերտը դադված ա, օջադը հանգյանծ ա:

Մին դոնըմ էտ մարթը ծըմակըն ա քյնըմ վըերս անի: Էտ ծըմակըմը իրեք ըլըբաստրակ, վըենները քյաստըմնկ ա փըռնըմ: Էտ ըլըբաստրակներին մինը ին՝ շա՛տ դանշանգյ ա ինչն:

Տա էտ հըլիվորին ասըմ ա, - Ա՛յ անճանանչ վըերսկան, մըեգ պըեց թող քյինինք, մունք քյըեգ շատ լըվոթուն կանինք, քյըեգ հըետի, գյանքիտ հըետի:

Էտ հըլիվըերը խոսկ ա տամ, վըեր պըեց կը թողի:

Էտ ըլըբաստրակնին ասըմ ըն. -Քըեգ մին տըղա կինի, ամմա ընդրա ծընվելանը օխտը օր էտը, տու մըեռնելու յըս:

Չըլիվըերը ուրխանըմ ա, ըլըբաստրակներին պըեց ա թողըմ մին պայմանավ, վըեր խոխա չինի, էլիա կյա փըռնի, յետավ կյա տոն:

Անց ա կըենըմ մին խիլլան վախտ, ըտրան մին տըղա յա ինչն: Կոզի ինքը օխտը օրան էտը պիտի մըեռնար, ամմա էլիա շատ ա ուրխանըմ: Վեց օր անց կընալանը էտը հանըմ էտ տըղին անըմը Ավետիս ա տընում: Կընգանը կանչըմ ա ասըմ. - Ա՛ կընեգյ, վըեր Ավետիսը մըծանա, տըեռնա տասը տըրեկան, ընդրան դարկի տըրանցուվին կոշտը կարթիլը սըվըերի , կյիրին սըսիպտանկը ճոկի, մըեգ մընան ախմախ չի մընա: Ընդրանա էտը վըեր հենգյ տարի էլ անց կըկըենա իմ թըվանգյա կըտաս ձըրան, ինճանա էլ նաղը կանիս:

Էտ հըլիվըերը օրը իրեք դոնըմ կյամ ա խոխին ըրորոցին կոշտը, չոքըմ, ադոթկ անըմ, էտավ էլ ասըմ.-Ավետիս ջան, իմ հանր, իմ մար քը մատաղ, մըղափուն վըեր էրգյան գյանք չոնիմ, վըեր բոյըտ տըեսնամ, վըեր էտ ըլըվալավ անըմ իրեսըտ տըեսնամ, էտ սըեվ-սըեվ աշկերըտ, էտ կըեռ-կըեռ ունքերըտ տըեսնամ:

Վըեր վըըչին օրը կյամ ա, հըլիվըերը քըշերը քոն իլանծ տեղը հըեշտակնին կյամ ըն, թա տանին: Տա դաչանք ա անըմ, վըեր թողին՝ ձըրան խոխին

մին հետ պաշի:

Հրեշտակնին թա.- Դե շնու ըրա, թայդի յընք, օրիշնրերին հետան էլ պիտինք քինիլ, հու միննկ տու չրս:

Հըլիվերը մին էլ խոխին պաշից, ասից. - Ավետիս ջան, դե ինձ տանըմ ըն մըթեն աշխարքը, տու քու հոր օջաղը ավադ կանի՛ս, թըշնամու սըրտավ չանի՛ս, նամուսավ կինի՛ս, դեյրաթավ կինի՛ս, պատիվ- հնկամ-թավ կինիս, քու մոր էլ լնվ կըեշիս, վըեր ասին վըեչ մարթը մըեռած, անդար կընեցյ ա:

Ասըմ ա պըրծընըմ, հրեշտակնին կյամ ըն ըտրան տանըմ, մին պեցուր սարի կըլիսի մին ամարաթ ա ընում, էտ ամարաթին սնկթնկնան կապըմ, մին լնվ կյոռըմ: Թա էլլա՞ ըլըբաստրակ կը փըռնի՛ս:

Էտ հըլիվերը տըմանըմ չի, ասըմ. ա - Աման, ա՛ հրեշտակնի, ասծու սերին, ինձ խոի թակիլ միք, լնվըն էն ա, վըեր լին ըսպանիք:

Էքսը էտ հըլիվերին կընեցը յեր ա կըենըմ, տըեսնըմ մարթը կա վըեչ: Էն ըլըբաստրակներին խոսկավը գյուդում ա իլնլ, վըեր մարթը մըեռնելու յա: Ըսկըսըմ ա լաց ինիլը, ծընգները թակիլը: Ըտրանա յետը մարը տըղա ապըրմ ըն:

Տըղան մըծանըմ ա, տըեսնըմ տասը տըրեկան մին դնշննց, շենքավ-շընորքավ տըղա, խելունք, ծըեռքավը պըեն եկող, ինքն էլ դոչադ, վախ էլ չօներ, քյընըմ ար ծըմակը, թա ծըեռքավը ադվես, ըլըբաստրակ փոնի, պերի տոն: Ամնա մարը թողըմ չար: Ավետիսը վեչ թա տարավ ար մըծանըմ, այլ օրավ: Հնլն տասը տըրեկան ար, վըեր էշողը գյուդում ար, թա քսանըհինգ տըրեկան ա: Ծառեր ար պուկում, վարար կյետերավ անց ար կըենըմ, ծըմակին հեյվաններին քարավ ըսպանում ար: Հունցը հնրըն ասալ ար, մարը Ավետիսին տանըմ ա տըրնցուվին կոշտը: Տըրնցուն մին խըրեց կյիրիլ-կարթիլ ա սըվըրցնըմ, ամնա փող չինելի հետի, էլիա տնես ա կյամ, քյընում դիբի ծըմակը:

Մին դնըմ ծըմակըմը էն իրեք ըլըբաստրակը կյամ ըն ըտրան ըռուջահ ինըմ, հըրցընմ, ասըմ.

- Հու՞ ը տըղա յըս:

Ասըմ ա. -Յըես Ավետիսըն ըմ, էն հըլիվեր վըերսկանին տըղան:

Ըլըբաստրակնին դնստի ճընանչըմ ըն, իրեք վըեսկե յըն տամ, տոն դարկըմ: Ավետիսն էլ պերըմ ա մորը տամ:

Մին օր էլ մարը տեսնում ա, վեր Ավետիսը թաքուն օզրմ ա պըցրանա, հորը թըվանցը պատան յոր օնի: Մարը թըվանցը տամ ա տըղին, համ էլ հորն անա նաղլ անըմ:

Մին օր էլ Ավետիսը թըվանցը օսավը քըցած կյամ ա տոն, ասըմ, - Ա՛ մար, յըես բիղի քյիննմ իմ հոր ճարիմ:

Մարը թողըմ չի: Ամմա Ավետիսը լըսըմ չի մորը, քյիննմ ա:

Քյընըմ ա, քյընըմ, հըսնըմ մին մըթեն ծըմակ: Ըտըղան մին խոխի ծեն ա լըսըմ: Ավետիսը վագ ա տամ քյընըմ, տեսնըմ քյարվանան յետ մընացած մին խոխա յա, կյնկերն էլ յրա տեռած օզրմ ըն, թա ըտրան օտին:

Տա թըվանցը յրա յա անըմ, կյնկերը փախչըմ ըն, խոխան ազադըմ ա, ասըմ, - Թա վըեր կարիս ինձ տանիս մըեր քյարվանին հըսընիս, իմ հմը քյըեգ մըեծ հարըստոթուն կըտա:

Ավետիսը էտ խոխին շըլակըմ ա, տանըմ դիբի ինդի, ըշտեղ էտ խոխան նշանց ա տամ:

Քյընըմ ըն, քյընըմ, վերչը հըսնըմ ըն Շուշի-Ղալին քըմակի դոլին մին պեցուր, պնկլոր թումբի: Ըտըղան էշըմ ըն տեսնըմ բիղի Կըրկըժան շենին դոլը էնա կյետին կոխկին չնդիրնի կա եր թողած, ծոխ ա պըցրանըմ: Ըտրանք քյընըմ ըն հըսնըմ էտ կաղնած քյարվանին: Էտ պուճուր տըղին հմըր, վըեր շատ ար ուրմն տըղին հետան ման յեկալ, ամմա քըթմլ չար, շըներին սասին յըրան եր ա կենըմ տոնս կյամ, տեսնըմ էն ա կյամ ըն: Հմըր, մարը շատ ըն ուրխանըմ, Ավետիսին տանըմ ըն լոխան լմվ չադիրը, լմվ ուտուցընըմ, խըմըցընըմ, փափուկ յորղան-դոճակին մեչին քընըցընըմ: Էքսը վըեր եր ըն կենըմ, հմըն ասըմ ա, - Ավետիս, վըեր տու իմ խոխիս քըթմլ ըս» սաղ-սալամաթ պերալ, իմ հարստոթունիս կըեսը քյըեգ ըմ տամ:

Ավետիսն ասըմ ա. - Յըես քյըզանա վըեչ մին պեն չըմ օզրմ, լին էս քըշեր էլ թողեցիք ըստեղ կենամ, էքյուց կը քյըննմ:

Ըտրա հետի լմվ տեղեր ըն քըցըմ: Տա քոն ա ինըմ: Էքսը ըռավուտը վըեր եր ա կըենըմ, տեսնըմ ուրմն փըթաթալ ըն մին քոհնա գյաբի մեչի, քյարվանն էլ թողալ ա քյեցալ: Ավետիսը հըսկանըմ չի, թմ խե՞ յըն իտի ըրալ: Օզրմ ա էտ տըեռնա տոն, մին էլ ասըմ ա. «Մին տըեսնամ ըստեղերք հի՞նչ կա, իմ մար ասալ ա թա՛, վըեր քյարվանը քյընըմ ա, բիղի քյինիս, ման կյաս տըղըր, տեսնաս հի՞նչ ըն թողալ, հի՞նչ չըն թողալ»:

Տա ետ ա տրեռնում ման կյամ, տրեսնում մին մրեծ, հանգյած կրակի կոխկի մին կյոտի, մին թոկթանգ, մին էլ մին ճաղավ ըրած փափաղ: Տա լոխ յոր ա օնում, կյամ տոն:

Հրսնում ա տոն, տրեսնում մարը էնա լնց ինոն, գյուդոն ա, թա տրդան կորալ ա, կյոկի փայ ա տրեռալ:

Վրեր տրդին տրեսնում ա, շատ ա ուրխանում, ասում ա, - Խե՞ յըս էսքան էտացալ, բա վախում չը՞ս ծրմակին ջաննավարներան: Ավետիսը լոխ մորը նաղլ ա անում: Մարը էտ պեները յոր ա օնում, թող անում, քրցում մին պոճախ: Տոին էլ ասում, վրեր քյինի Ղալին էն լիքը բըզարան օտելի պեներ առնի, պերի:

Ավետիսը քյնում ա Շուշի-Ղալան: Նա տրեսնում ա, վրեր մին մրեծ, դնշանգ տան առաչի մին թուբուն ջնհիլ տրդերք, մին-մին չամաղան ծեքքներին կաղնած, ըսպասում ըն: Ավետիսը հըրցումում ա, թա ըտրանք խե՞ յըն իտի կաղնալ, ամմա էտ ջահիլին ջողաբը տամ չըն: Տա քյինում ա թուշ բագարը, մարը հինչու ասալ ար առնում. ինձորին լնվ-լնվ տրդերան, տրկողնին լնվ-լնվ տրդերան, շմբալութին լնվ-լնվ տրդերան, չննչին լնվ-լնվ տրդերան, նոխուդին լնվ-լնվ տրդերան, խոշկյամբնրին լնվ-լնվ տրդերան, փիստնբադամին, նողըլ-նաբաթին, խուրմա-ծրերանին, չոր թոթ-ճըղուպրին լնվ-լնվ տրդերան, էն իրեք ըլբաստրակին տրված վրեսկավը առնում, էտ տրեռնում, թա կյա տոն, տրեսնում էլիա էն ջնհիլ, լնվ շո՞րեր կյեցըներին տրդերքը հեն ըն ընդեղ կաղնած:

Ըտրանց մին էլ ա պարով տամ, ամմա էլիա բադասխանը տամ չըն. ասում ա. - Բնլքյնս հայեվուր գյուդում չըք, յա լնվ ըք կյեցված ըտրա հետի՞ յա, վրեր ինձ մըհնլ չըք տընում:

Էտ տրդերքը Ավետիսին փաստնին, ընդրա թևը թեգյունքին վրեր էշըմ ըն ջաներնին տո՞ղ ա ընգնում, վըխելնան նըհետ ասում ըն. - Մա թաքավերին ըխճըկանը պալատն ա, էտ ախճիգյն էլ դունյա- գյոճնլի յա, էնքան կյեղեցիկ ա, օզում ընք մրեծ կումարներավ բնլքյնս ընդրան տրեսնանք:

Ավետիսը կյամ ա տոն, լոխ մորը նաղլ անում: Ասում. -Յըես էլ ըմ օզում էն ըխճըկանը տրեսնամ... Մարն ասում ա.-Բալա, էտ քու կործոտ չի, էտ հու վրեր շատ փող օնի, ընդրան պրենն ա:

Ավետիսն ասում ա.-Չէ, յըես քյննլ բիդիմ տրեսնամ:

Ասում և պրոծրնում, էն քրթած կյոտին կապում, քյընում: Մարը տըղին ջուբումը մին քանի կապեկ ար տիրալ, տա վըեր ծըեռքը ջուբն և քըցում, փողերը թա հանի, տա էտ պալատին տոռնը պահողին, վյըեր թողի նի մըննի, տըեսնում և սըեվ փողերը վյըեսկե յա տըեռալ: էտ տոռնը պահողն ասում և. - էտ վըեսկավըտ օրը իրեք դոնում, ինքն էլ իրեք օր կարող ըս կյաս թաքավերին ըխճըկանը տըեսնաս:

Վըեր Ավետիսը քյընում և, նի մըննում, տըեսնում էտ ջանիլնին ոնրանց ասփաթ պեներան ըն նաղ անըմ, ոնրանց դոչադոթունան, հա՛յ մունք էս արինք, հա՛յ մունք էն արինք, մունք էս ը՛նք, մունք էն ը՛նք: Վըեր Ավետիսին էտ օթախըմը լոխ տըեսնում ըն, սուս ըն անըմ, մըկնին ծակը օխտը թումանավ ճարըմ չըն, թա նի մըննին:

էտ ախճիցը վըեր Ավետիսին տըեսնում չի՛, վըեր ընդրա իրեսկըհատը, բոյը-բուսաթը, շենքը-շընտրքը տըեսնում չի, սիրահարվըմ և, լոխճին տոնս անել և տա՛մ:

Ըտրանք ըսկսըմ ըն գոնրոնց անելը, սեր փըշրիլը, ոնրոնր խոսկ տալը, ոնրթոնմ-հավատ անի՛լը: Իստի իրեք օր, օրը իրեք հետը Ավետիսը կյամ և էտ ըխճըկանը կոշտը:

Չորսինջի օրը թաքավերը հրամայըմ և, վըեր ախճիցը գյիդն, թա էտ տըղին, էտ քան փողը ըշտըղա յա:

Թաքավերին ախճիցը ըտրան քըշերը ոնրան քըշտին և թողըմ, վըեր էտ պըենը գյիդն:

Ասում և. - Ա՛յ դանանց տըղա՛, ա՛յ դոչաղ տըղա՛, ասի տըեսնամ էտքան փողը քըեգ ըշտըղա՞ յա՛:

Ավետիսն ասում և. - Իմ կյոտոնս օժան ա՛, վըեր սըեվ փողերը վըեսկե յա շինը՛մ:

Թաքավերը թաքուն լըսըմ և, քըշերը թաքուն էտ կյոտին յոր օնըմ, Ավետիսին էլ ըռավոտը ըտըղան տոնս քըցիլ տամ:

Ավետիսը կյամ և ոնրանը տոն, աշկը ոնքան աղու կաթըմ: Ոնրան մըթկըմը ասում և, - Մին և, յըես էս ախճիցը հինչ էլ ինի բեդմա օզիմ, իմ հոր էլ ըշտըղեղ ինի, բեդմա ճարիմ, տոն պըերիմ:

Մարըտըղա էլհա ըսկըսըմ ըն փիս ապրիլը:

Մին օր մարն ասում և. - Ավետիս, մին էս փափաղը տիր կըլխիտ, բնլքյաս ըստրա մաչին մին պըեն կա, մին հոննար կա:

Ավետիսը փափաղը կըլխին և տընըմ, էլ ըրվըմ չի:

Մարը ընդրան տըեսնըմ չի, ըսկըսըմ և կանչում աս.- Ավետիս, հա Ավետիս...

Ավետիսը թա. - Հի՞նչ աս, աս մար, ասիլ նըբնստ փափաղը կըլխան յոր և օնըմ, մարը տըեսնըմ աս, վըեր Ավետիսը էնա հնմին ընդեղ կաղնած, ըշտեղ իլմլ աս:

Ըտեղ մարըտըղա կըլխու յըն ընգնըմ, վեր փափաղը տընտղը ըրվըմ չի:

Ավետիսը էտ փափաղը կըլխին տիրմծ քընըմ և թաքավերին ըխճըկանը կոշտը, տըեսնըմ էտ ախճիգը ձըրմնն դմրդմնն լաց և ընում: Փափաղը վըեր կըլխան յոր և օնըմ, էտ ախճիգը կյամ և խըտետը ընդնըմ, պըչպըչորվըմ ըն: Իտի իրեք օր կըենըմ ըն: Թաքավերը էլհա ըխճըկանը հրամմայըմ աս, վըեր փմնդը-փիլը գյիդա, ամմա ախճիգը ասըմ չի: Կոզի ասըմ չի՛, թաքավերը թաքուն աշկ և ածըմ, գնըղնըմ, փափաղը յոր օնըմ, ձըրմնն տնըս քըցըմ» :

Էս դնըմ Ավետիսը լմց և ինըմ, կյամ և մորը կոշտը լոխ նաղլ անըմ: Ըտրանա էտը ըսկըսըմ և թնըթմցըմ ածիլը սըվերիլը: Վըեր սըվերըմ աս, ածըմ, մին էլ և տըեսնըմ ձըրմննց տոնը տըեղան պուք էկավ, քընից մին հեռու ծըմակըմ կագնից: Մին էլ և տըեսնըմ չորս դնըլան օխճեր, ջմնն-վմրնի յրա յըն տըեռալ, թա նի մըննին... Ավետիսը էլհա ըսկըսըմ և թնըթմցըմ ածիլը: Վըեր էրկու հետ ածըմ աս, տոնը էլհա տըեղան պուք և կյամ, քըինըմ ձըրմնն տըեղը: Էտ պըենը վըեր գյուղնըմ աս, Ավետիսը քըինըմ և քաղաք: Էտ ըխճըկանը պալատին առաչին կաղնըմ, տըեսնըմ վըեր ըտրա քուչին ակուշկավը լմցի, սնքըի սմս և կյամ, վըեր էտ ախճիգը ձըրմնն հետի յա լմց ինըմ:

Ավետիսը ըսկըսըմ և թնըթմցըմ ածիլը: Թաքավերին պալատը տըեղան պուք և կյամ, թըռչըմ, քըինըմ մին դալին, մըթեն ծըմակըմ էր կյամ, չորս դնըլ կըլըլը-կագան , օխճեր:

Թաքավերը հրամման և տամ սաղ աշխարքին, թա. - Հու վըեր կարի էտ տըժեր տըեղան ձըրմնն ազադի, ախճիգը ընդրան և տալու:

Ավետիսը քըինըմ աս, ասըմ: - Թաքավերն ապրած կենա, յըես կկարիմ ազադիմ:

Վըեր թնըթմցըմ էրկու հետ ածըմա, թաքավերին պալատը տըեղան պուք և կյամ, թըռչըմ, քըինըմ ձըրմնն առաչվա տըեղը: Ախճիգը ուրխա-

նրմ ա, վրեր ձւրմն սիրածին ա արժանանալու: Ամմա էտ մուռտառ թաքավերը ձւրմն խոսկը կադարըմ չի: Ավետիսին անա թձւթմգը ինքյա օնըմ, ձւրմն տձև քըցըմ: Ավետիսը էլիա լացընէլավ կյամ ա տոն: Դե էլ հի՛նչ անի, կոզի մարը թողըմ չի, ամմա ինքը եր ա կըենում, թա քյինի սըեվ աշխարքը, օշափներին հադուղին բաղը, ընդրանց ամարաթը:

Տա մին ճըվարան ա յոր օնըմ, հյդե ինըմ, էտ ըխճըկանը պատկերը, իրեսկըհատը աշկին առաչին, սերը սըրտըմը, էտ սերը ըտրան հույսը-հավատ ա տամ, ամեն տըժեր տըեղա կարըմ ա տձև կյա, օժը իվիցընըմ ա:

Քյինըմ ա, քյինըմ, շատ ա քյընըմ, թա խըրեգ, աստուծ ա գյուղում, հեովան հեռու տըեսնըմ ա մին ամարաթի քըեթ: Քյընըմ ա հըսնըմ ըտեղ, տըեսնըմ հադուղին բաղին չորս դձը պըեցձըր չափար ըրած, էտ չափարին ցըեվքին պըտկըներին էլ մարթի քյմլեքյ նիկոխած... Տու մի ասիլ, էտ մարթկանցը էտ օշափնին ըն կերա՛լ... Ըտահանք Ավետիսին մընան դոչաղ տըղերք ըն իլալ, եկալ ըն ըտեղ, թա ըտեղ մին ջադու պատավ կա, ընդրանա հըրցընին ձւրմնց դմրդին դմրմմնը, ամմա կըրացալ չըն: Ավետիսը էտ պըեցուր չըփարավը պըցըմնըմ ա, եր կյամ, նի մըննըմ հադուղին բաղը: Չադուղի բաղ, հի՛նչ բա՛ղ, մին մլմմմնթ, մին հըրաշկ, մին ճոկ պըեն: Մըեծ, լիքը-լըցած, սըեվ նան սիպտակ հադուղին ճիթերը կախ-կախ իլա՛ծ... Ամմա թմնմգյին կոխկերքին մարթի չուրացած կըլխընի, չուրացած վըեններ, կըլձի նըյեր կախ տըված մարթիքյ...

Ավետիսը ըտըդան անց ա կըենըմ, քյինում ըտրան կըպած մին օրիշ բաղ: Ըտեղ տըեսնըմ ա, վըեր օշափնին ձւրձը նհետ հձջմթ ըն տամ: Օշափնին ըտրան տըեսնըմ չըն, ամմա օշափներին մարը ըտրան տըեսնըմ ա, հրամմայում ձւրմն տըղորցը, վըեր ըտրան կձխտան: Էրկու օշափ կյամ ըն, թա կձլ տան, Ավետիսը վըեր ձւրմն սորավը նի յա շըլալը՛մ, էրկու օշափին կըլձիսը պուք ա կյամ: Իտի լոխ օշափներին կըտորըմ ա, մընըմ ա մարը...

Մար օշափը եր ա կըենըմ կըռեվ անըմ, ըտեղ Ավետիսին սորը կտորըմ ա: Ավետիսը դմաստի կյողլ ա կըենըմ:

Թաքավերին ախճիգը ըրմզըմը տըեսնըմ ա, վըեր ձւրմն սիրած տըդան նըեղ տըեղ ա... Տա ձւրմն փոշտալյոն յըդոնեգյին մին սոր ա տամ, դարկըմ: Յըդոնեգը սորը հըսցընըմ ա Ավետիսին: ձւրան սիրած ըխճը-

կանան սորը վրեր ըստանում աս, Ավետիսը առե յա դուչադանում, տամ աս, էտ օշափներեն մորը կըլիսը կըտորմ:

Տա ըտըդան քյինում աս, վրեր էն ջադու պառապլին քթթնի, հըրցընի, թա հու՞նց բիդի ռւրան հորը ճարի, հու՞նց բիդի ռւրան սիրածին արժանանա:

Քյընում աս, պըցրանում մին սարի դաթավ, հըսնում էն ամարաթին, տըես-նում մին մըեծ-եքյան ադու տըվող օխձը էնա ըտեղ- ծիլվձալ իլանձ, կըլիսըն էլ տիրած ամարաթին տըռնին քըշտին: Ըտեղ Ավետիսը վախում աս: Թաքավերին ախճիգը էլիա աննազ աս տըեսնում, վրեր Ավետիսը նըեղ տեղ աս: Եր աս կըենում ռւրան փոշտալյոն յըդոնեգյին անավ մին մըձըցընող հիլի դարկըմ: Ավետիսը էտ մըձըցընող հիլին տանում աս թաքուն տընում էտ շահմար օխձին առաչին: Քըշեքավը օխձը գանթթնում աս, տըեսնում, վրեր ռւրան անա մըեծ մին օխձ էնա ռւրան թուշումը տեմատեմ կագնած: Էտ օխձը օգրմ աս յրա պրըձընի , ամմա վախում աս, վըխելան նըհետ քյինում աս ընգըմ ծոկը:

Ավետիսը էր աս կըենում, քյնում, թա ամարաթը նի մըննի, ամմա տըեսնում աս տըռները պենդ ծասկած: Հիշքան չըրչարվում աս, կարում չի պեց անի:

Տա ըտեղ մին խիլլան կըենում աս: Թաքավերին ախճիգը էլիա աննազըմը տըեսնում աս, վրեր Ավետիսը նըեղ տըեղ աս: Նա փոշտալյոն յըդոնեգյին մում աս տամ, թա. - «Տար»: Էտ մումը Ավետիսը կոխում աս պըլանուն ծակը, տնու օնում, տըեսնում էնա պըլանուն թանիրը յրան: Էտ մումը տամ աս յըդոնեգյին: Յըդոնեգը դանստի պերում աս, տամ թաքավերին ըխճըկանը: Թաքավերին ախճիգը, տանում աս դանմընընըն գակագ տամ, վրեր էտ չափսավը մին պըլանի շինի: Պըլանին շինիլանը էտը, յըդոնեգը պըերում աս, տամ Ավետիսին: Ավետիսը ամարաթին տնոնը պըեց աս անում, նի մըննում տըեսնում ըտըեղ էտ ջադու պառապը ադոթկ աս անում: Ավետիսը ըտրանա հըրցընում աս, թա հո՞նց բիդի ռւրան հորը քթթնի, հո՞նց ռւրան սիրածին արժանանա: Էտ ջադու պառապըն ասում աս. - Քու հմը էն աս էն մին սարեն կըլխին: Ինք առ էս թեփուռը, տար քսի ընդրա վըեններին տակին վըեղին, էտավ տիր ընդրա քթթին տակին, ծըեռաց սըդանալու յա, էր կըենա:

Էն ըխճըկանը հետի էլ մին ճըվարան հադուղ ըմ տամ, կըեսը սըեվ, կըեսը սիպտակ:

Սըեվ հադուղը թաքավերին կտաս օտի, վրեր լիան օտի, դանստի կըլխին

յրան և կաղնեւու, դաչանք և ընեւու, վրեր ազադիս: Կասիս. - Խոսկ տո, վրեր ախճիգըտ ինձ կըտաս, քընզ ազադիմ, վրեր խոսկ տա, սիպտանկ հաղուղան կտաս օտի: Վրեր օտի, եր և կըենալու, դ՛նկ կաղնի:

Ավետիսը չըրչըրվելավ, մին թանհրանվ քինըմ և, պըցըմանըմ էն սարը, ըշտեղ ղուրան հանըն ար կապած, չուրացած: Տա ըտեղ լոխ հրրեշտակներին կըտորըմ և, ետավ թըեփուռը քըսըմ հորը վըեննին տակին վըեղը, ետավ յոր օնըմ, տինըմ հորը քրթին տակին:

Հանը եր և կըենըմ, տըենըմ տըղան եկալ և ղուրան ազադալ, լանց և ինու, ըսկտում և տըղին պըչպըչորիը...

Ասըմ և՝ Բալաս, տու համ քու հոր օջաղը վառ պըհեցիր, համ էլ քու հոր ըզըդեցիր:

Ըտրանք ետ ըն տըեռնըմ, կյամ տոն, տըենըմ մին օրիշ թաքավերի տըղա եկալ և, թա էտ ախճիգը օգի: Ավետիսը նանգիրին ըխճըկանը անավ սըեվ հաղուղը դըրկըմ և թաքավերին հետի, գյվանքիս թա վըեր օտի, գյանքը էրգյան կինի, քանի վըեր սըեվ աշխարքան և պըերալ:

Թաքավերը օտիը նըբաստ կըլխին յրան տընգվըմ և: Հիշքան ծիքը ըն տամ, կարըմ չըն, թա պուլան պուք տան: Տա հըրամման և տամ, թա. - Հու վըեր ինձ ազադի, ախճիգըս ընդրան ըմ տալու, թաքավերոթունիս կեսն էլ նըհետը:

Ավետիսանը կըման, վեշ մինը կարըմ չի ըտրան պուք տա: Նա քինըմ և պալատը, սիպտանկ հաղուղին ճիթը մուտըցընըմ թաքավերին պըրմանան: Թաքավերը օզըմ և թա եր կըենա, ամմա Ավետիսն ասըմ և. - Չէ, հանլն իմ թոխկաս տո, ետավ:

Թոխկան, պերըմ ըն տամ ղուրան, յոր օնըմ մըեշկը կապըմ: Սիպտանկ հաղուղին ճիթը մին խըեգ էլ և մուտուցընըմ, թաքավերն օզըմ և եր կըենա:

Ասըմ և. - Չէ, հանլն թոխկանըս նան փափաղըս էլ պերիք ինձ տվիք, ետանան: Պըերըմ ըն թոխկանը նան փափաղը տամ ղուրան: Ավետիսը մին խըրեգ էլ և սիպտանկ հաղուղին ճիթը մուտուցընըմ թաքավերին պըրմանին: Թաքավերը օզըմ և, թա եր կըենա:

Ավետիսն ասըմ և. - Չէ, հանլն ախճիգըն էլ պերիք ինձ տըրվիք, ետանան: Քինըմ ըն ախճիգըն էլ պըերում ղուրան տամ:

Ավետիսը սիպտանկ հաղուղին ճիթը կոխըմ և թաքավերին պըերանը:

Թաքավերը օտըմ ա, եր կըենըմ, տըեղը կաղնրմ:

Ըտրանա ետը ղորմնն ախճիգըն էլ ա տամ Ավետիսին, թաքավերոթունին կըեսն էլ:

Օխտը օր, օխտը քըշեր հըրսանիք ըն անըմ:

Ըտրանք հասին ղըրմննց մուրազին, տուք էլ հասնիք ծըեր մուրազին, ա՛յ բալեքյ...

18. ԱԼԱՄ ԹԱՔԱՎԵՐԸ

Ինձում ա, չինձում մին շատ մրեծ, անըմը աշխարքավըս մին եր իլած թաքավեր: Էտ թաքավերին անըմը Ալամ ա ինձում: Ալամ թաքավերը մրեծ երգյիր, շատ գորք օնար Հընդըստանա սահմաններումը, ինքն էլ ժողովուրթասեր ար: Ժողովուրթն էլ ձուրան ար սիրում: Թըշնամին մուտացած վախտը ժողովուրթը թողում չար, վրեր նի մըննի ձուրանց երգյիրը, յա ձուրանց թաքավերին վրեննը փոշ նի մըննի:

Ալամ թաքավերը հմլմ տըեսած չար, վեր թշնամին վրեննը տինի ձուրան վրեղումը: Նա սիրում ար ձուրան հայրենիքը, ձուրան ժողովուրթը:

Շատ վախտ Ալամ թաքավերը շիրերը փոխած քինձում ար ձուրան ժողովուրթին մաչը ման կյամ, տըեսնա ժողովուրթը հու՞նց ա ապրըմ:

Մին դձնըմ էլհա շիրերը փոխած, ձուրան վեգիրներին նհետ քյինձում ա, վեր ձուրան երգյիրին սահմանին տըեսնա, ժողովուրթին տրութձնը գլիդա:

Հունցու ամման վախտ, էս դձնըմըն էլ ձուրան Խաթուն անըմավեր կընգանը նստըցընում ա կահին յրան, վեր միչն ձուրան կյմլը դեկավարի:

Շատ ըն քյինձում, թա խրեգ ըն քյինձում, շատը նան խըրեգը ձուրանք ըն գձուդձում, օրերան մին օր հասնըմ ըն ձուրանց երգյիրին սահմաններին:

Ալամ թաքավերը ձուրան վեգիրներան մինին՝ Թուրամին, դարկըմ ա մին մոտի շենում քըշերը կընալու տըեղ քիթնի: Թուրամը միչն տավը կլիխ տալավ օզըմ ա, թա քյինի, Ալամ թաքավերըն ասըմ ա. - Թուրամ, տըես, լոխճան քյնսիք տոն կքըթենաս հա՛ ...

Թուրամն ասըմ ա. - Թաքավերն ապրած կենա, ծառա յըմ հրամմանիտ:

Մըհեկ թաքավերին թողինք ըստըեղ, տեսնանք Թուրամը թո՞ր ա քյինում : Ըտեղ մին մոտիկ շեն կար բաղերի, արտերի մեչին գոռավ ար ըրևում:

Թուրամ վեգիրը քըշերվա կըեսին ման կյմլմվ կյմմ ա ըտեղ, վերչը մին խեղճ, պառավ կընգա ճարում: Էտ պառավ կնեգը վեչ խոխա օնար, վեչ էլ մարթ:

Թուրամը ըտրան ասում ա. - Ա՛ նանի, ասծու խեղճ մարթիքըն ընք, դարիք տըեղա եկած, տոն չօնինք, տեղ չօնինք, թող էս քըշեր տանըտ կենանք, հիշքան քըրեհն ա, կըտանք:

Պառավըն ասըմ ա. - Դե, վերթի, դոնաղըն ասծունն ա, ամմա հինչ

արած, վրեր ծրեզ հարմար տոն, տրեղ, յորդան-դոշմկ, հաց նան ճոնքն:

Թուրամ վեզիրն ասըմ ա.-Նա՛նի, վեչինչ, մունք քու ասած մարթկանցան չընք, թա՛նք լրհն էս պուճուր օթախը ինի, մին քյոննոլջմ յոլա կքյինինքյ:

Պատավըն սուրը երըծելավ ասըմ ա. -էն Ալամ թաքավերին արևը, էն իմ մադար տրդիս արևը, վեր կորալ ա վրեննավ-ծրեռքավ, տրեղ չօնիմ, հնարը-ճար չօնիմ, ապրուստ չօնիմ, յրես մին խրեղճ կնեգ ըմ:

Թուրամ վեզիրը ընդրա խոսկը շմքյարավ կըտրելավ ասըմ ա. - Վեչինչ, նա՛նի, մունք քյրեզ հաց, փող, հինչ ասիս կտանք, միննկ թող էս քըշեր օջաղիտ կոխկին կենանք, էքյուծ ուռութանա էլիս կըքյինինքյ:

Ա՛ վերթի, դե վեր իտի յա, եկեքյ, ամմա ավել-պակասը կբախշիքյ:

Թուրամը քյինից Ալամ թաքավերին կոշտը, լոխ նաղլ ըրավ: Մըթնըքըշեր ար: Ընդրանք մին թանհրնավ եկին էտ պըռավին տանը քըշերը կըենան: Պատավը գյուղում չար, թա ըտահանք հուվ ըն:

Ալամ թաքավերը ըսկսից պըռավին նհետ գուրուց անիլը:

- Ա՛ մար, էտ խե՞ տըղա, ախճիգ չօնիս, վեր քյրեզ պահին, էսքան քյնսիբ չի ինիս...

- Ա՛ վրեննը պարի դոնաղ, մին մադար տըղա յա իլնլ, աստված քյրեզ էլ պահի, ընդրան էլ:

- Բա տըղաստ հո՞ ր ա:

- Շոնտանց ա կորալ, գյուղում չըմ սաղ ա՞, սեյրու վա՞, միննկ քըշեր, ցիրեկ, ըրտասունքըս ըշկերիս ասծծուն աղոթկ ըմ անըմ, վեր բալիս չարից, փորցանքից հրեռու պահի, վրեննը քարին նի չի կյա, էն սուրփ Սանքյիսին ծիյին վրեննին տակին բալիս թըշնամիքը փըչանան, բալաս էլիս սաղ-սըլմաթ կյա ուրան հորը հանցյած օջաղը էլիս վառի: Դե այանը ծրեզ մատաղ, ա դունտոնե, խոխաս հնլն ջահիլ ար, քըսան տըրեկան, էշողը գյուղում ար, թա մին սար ա ընդեղ կաղնած, թեգյունքը լեն, ճակատը լեն, իրեսը դնշմնգյ, հենց ար լին մին թնգն պլլոնրած լոնսնիյգն ինի, աշկերը սև-սև, ասիս լին հաղուղի գյուլն, էշոլըն ասըմ ար.«Ներա՛ կ քու մո՛ր, դե մըհեկ հոր ա՛, ինձ տո, քյրեզ տամ»: Մարթս էլ խոխիս խըտետն առած մըռա՛վ: Մըռնելիս էլ ասից. «Ա կընեգյ, խոխիս աշկաթող չանիս, լնվ կպահիս, ասելըն նան էն անմեղ հոքին փըչիլը մինըլավ: Յըես նան իմ

նախշուն բալաս, իմ էն սարերի արծիվըս, մընացինք մինակ: Հիշքան կարբմ ի, հիշքան օծս պատում ար, օրիշի հետի կործ ընելավ բալիս պահրմ ի:

Աստուծ ծրեզ էլ գյանք տա՛, մըրեր Ալամ թաքավերին էլ, քյասիբներան օխտը տարով խարջ չի յոր օնըմ, միչն ընդրանք պատառ հըրուստանան էն միներին հասնին: Դե, յըես էլ չըմ խարջ տըվալ, իտի ապրում ինք բըլես նհետ: Հենե էն պըտըհանըմը մին դննանգ, մին հոնրոնփարի ըխճըկա պատկեր կա, հի՞նչ ախճիգ, մին լոնսնընգյա՛, մին մարալ-ջերա՛ն... էտ ախճիգը ապրըմ ա օխտը ծովի մեչի մին պուճուր ցըմաքում, ոնրանն դուլլուդչոցավը, ոնրանն գյնդոցավը, դարավուլչոցավը, ոնրանն պալատու-մը:

Ասըմ ըն, թա շատ տըղերք ըն քյիննցնլ, թա էտ ախճիգը օզին, լնվ-լնվ քաջ տըղերք, ամմա էտ ախճիգը վեշ մինին հավան չի կաց ալ, հըրամմայալ ա, լոխճին նի յըն ածալ ծովը: Բալաս ըշտըղան-ըշտեղ էտ պատկերը տեսնում ա, սիրահարվում: Մին օր բալաս եկավ, աշկըունքը յըրա պերած, ոնրոն տըված, վեչ խոտում ա, վեչ ծըծաղում, լիմ գու ըրած ա՛խ ա քաշում: Մին առավոտ էլ ինձ մնաք պարով ասից, քյինից: Էն քյինիլըն ա, վեր քյինից: Էն օրանը էտը վեչ խաբար կա, վեչ կինի: Մընացալ ըմ իստի խըեղճ, անդեր-ընդերու, օրվան հացըս գոռավ ըմ ճարըմ:

Էտ պառավ կնեգը ոնրան տըղին նաղը ըրավ, պըրծավ, էլհա ախ քաշից, ըրտուսունքին չուրացած իրեսան սրփից, էտնան եր կացավ, քյինից պըտըրհանան էտ պատկերը պերավ, նշանց տըվավ թաքավերեն: Ալամ թաքավերը մին լնվ եշից էտ պատկերին, էտավ ասից. - Էս հի՞նչ հրաշկ պատկեր ա, սա հողածին ա, թա երգյինքան ա եր եկալ: Ըստրան լայըղ հո՛ւ կինի՛ ...

Ալամ թաքավերը մըթկըմը տիրավ, վեր հինչ էլ ինի, էտ ըխճըկանը ոնրան տըղին հետի օզի: Ետնան մին հափուռ վըեսկե փող տըվավ էտ պառավ կընգանը, քաշվից մին անգյուն: Թաքավերին գյաբանն փըռեցին ընդրա հետի, նա յրան թեք ընգավ, ամմա կարից վեչ աշկը հոփ օնի, քոն ինի: Հնլն լոնսը պեցված վե՛չ, թաքավերը ոնրան վեզիրներին նհետ պառավին տանան քյինից: Պառավը էտ փողերավը լնվ տըներ շինից, լնվ ապրուստի տար տըրեռավ, գյոնդոն ար, թա տըղան կյալոն յա: Ալամ

թաքավերը էլ վեշ մին տրեղ վրեննը կախ չըրավ, վեշ մին տրեղ չի քյինից, թո՛ւշ քյեցավ ո՛ւրմն պալատը, կահին յրան նատից:

Նա քըշեր-ցիրեկ մըտածում ար, թա կործը հու՞նց փըռնի, վեր աննալ կյա, վեր վերչը լնվ ինի: Շատ քնենք ընելանը ետը, ո՛ւրմն կոշտը կանչից ո՛ւրմն մադար, աշկին սըվըսիպտնկ՝ Ալմա անըմավ տղին:

- Ա՛ վերթի, անգուճ կալ, աշխարքըմըս մահ կա, մըռնիլ կա՛, վեշ մինը ըտրանա կարիլ չի փախչի, եք քյըեգ փըսակիմ, քանի հնլն աշխարքըս ծըռոքիս ա, քանի հնլն ծըռոքըմըս դըվաթ կա, գոռ կա՛: Քու հասակըտ էլ հըսալ ա, օզըմ ըմ տըռեսնամ քու հըրսանիքըտ, օզըմ ըմ թոռներ տըռեսնամ... Քյըեգ հետի մին աննըման ախճիգ ըմ ճարալ.., Տու բըղի ընդրան հարսնացու յոր օնիս, նհետը փըսակվիս:

Էտ ըսելանը ետը տըղին նշանց տըվավ էն պատկերը, վեր էն պառավ կընեգը ո՛ւրմն ար տըվալ:

Տըղան վեր էտ նկարը տըռեսավ վե՛շ, իրեգ մնաց, թա կյիժվի, ո՛ւրմն մին թննիմվ պահից, միչն տափը հորը առաչին կլո՛խը քըշըցըրավ, սուս ու փուս տո՛ւս եկավ: Հարը դաստի գյիդաց, վեր տըղան ռազի յա, ամմա հըմանչում ա ասի:

Էն մին օրը Ալման քյինից թաքուհի Խաթուն մորը կոշտը: Հորը ասածնին լոխ նաղը ըրավ, ետնան մորը դաչանք ըրավ, վեր հորն անա յոր օնի էն ըխճըկանը պատկերը, պերի ո՛ւրմն տա:

Թաքուհին էտ պատկերը երկալավ, տըռեսավ, էտ ըխճըկանը սիրից, հունց վեր ո՛ւրմն հըրսնացուին, ետավ տարավ տըվավ տըղին:

Ալման քըշեր-ցիրեկ քոն չօնար, վեշ հաց ար օտըմ, վեշ ճո՛ւր խմըմ, օրկանցօր մաշվում ար, էն պատկերին եշելավ նա քնենք ար անում, թա տըռեսնաս էս ախճիգը ըշտե՞ղ ա՛, երգյինքան եկած ա, թա հողածին ա:

Մին օր էլ թաքավերը կանչից տըղին, ասից,- Ալմա՛, վերթի, դե հըզըրվի վեր քյընիս ման կյնս, հըրսնըցուիտ ճարիս, պերիս:

Ալման օրախոթունան գյուղում չար, թա հի՛նչ անի: Կըլո՛խը քաշ քըցից, հունցու խոնար ծառա, հորը աչ ծըռոքը պաչից, տո՛ւս եկավ:

Էտ օրը Ալման, հորը խննգնն, դափնա օներ, էտ խննգնիցը եր կալավ շատ վըռեսկե, անկյին քարեր, զենքը-զըրահ, մին լնվ ծի, մարն էլ հրամմայից լնվ պաշար պըղրաստին: Ետնան Ալման եկավ հորը կոշտը, հորը օրթնանքը ըստանա:

Հնարը օրթնից տրդին, համ էլ ասից.- Ա՛ վերթի, ճրնապարըտ պարի ինի: Մըեգ մըտատ քըցիս վեչ, համ էլ մըտատ քըցիս վեչ, վեր տու թաքաժմնանց ըս: Խոնար կը կենաս, լմվ անըմ կհանիս, թաքավերին տրդին լայրդ անըմ: Մին կործ վեր օգիս փըռնիս, օխտը չափի, մին կըտրի, առաչ մին լմվ մըտածի, ետավ ըրա: Տու միննկ ըս քիննկ, մըեր օջաղին օրենքը իտի յա, վեր մին պեն հիշտ ինի, տըժեր ինի, հախտիս, թա հաշտվիս, միննկ տու քու օժավըտ անիս:

Հնարը օրթնելանը ետը, թաքուհի մարը օրթնից, արտասունքը աշկերըմը, ասից. - Ա՛ բալա, թող իրեսըս տինիմ քու վըեննիտ տակին:

Տըղան պըցրըցըրավ մորը, ասից. - Ա՛ մար, լմց մի ինիլ, միննկ աղոթկ ըրա ինձ հետի: Մարը տրդին թշերան պաչից, Ալման մին էլ մուտացավ հորը ծըեռքը պաչից, մորը խըտետն ընգավ, մարը պըչպըչորից տրդին կըռըգնտ մագերը, ճրնապար տիրմվ: Ծառեքը չորս դիլավը տըեռած տնկ եկին պալատան ընդրան միչև քաղաքին դըրբըգան տարին, ետ եկին: Ալման քիննկ ա, քիննկ, ինքն էլ չի գյուդում, թա ըշտեղ, վերչը մին օր կյամ ա, հըսնում մին հենց տեղի, ըշտըղան իրեք ճրնապար ա ըսկըսում: Էտ իրեք ճրնապարին պըժննման տըեղը նստած ար մին պառավ մարթ:

Ալման ընդրան պարյօր տըվավ, ասից. - Պապի, պարով:

- Աստծու պարին, պարով, հագար պարի յըս եկալ, ա՛ բալա:

- Պա պի, էս ճրնապարնին ըշտե՞ղ ըն տանում:

- Բա՛լա, էս ճրնապարնին հիշքան համ էրգյան ըն, համ անձանթ, էնքան էլ էրգյան պատմութնն օնին: Տըե՛ս, էս մինը առաջին ճրնապարն ա, էս ճրնապարը տանում ա դիբի օխտը ծովին հնրն-փարին: Էրկունջի ճրնապարը տանում ա կյերի մարթկանց աշխարքը, իրեքինջի ճրնապարը տանում ա դիբի մըթեն ծըմակնե, խոր-խոր ծորեր: Առաչին ճրնապարավը քինացավ ըն շատ շատերը, ամմա ետ չըն տըեռալ: Էրկունջի ճրնապարավը քիննկ ըն, քիթնին կորած կյերիներին: Քու պապ, շատ կըռվարար մարթ ար, նա բնգի վախտ հախթում ար, բագի վախտ էլ կործը տանիլ ար տամ: Վերչի դնըմը կարից վեչ հախթի, նրան գորքը սաղ կյերի քըցից, ինքըն էլ էտ ճրնապարին ըսպանվից: Հենե հա՛, ընդրա կըրեգմանը, տըե՛ս, յըրան փոշ ա փըսալ: Իրեքինջի ճրնապարը տանում ա դիբի էս աշխարքա գըրկված, նրան գյանքումը մին լմվ օր չըտեսած մարթիքը:

Էտ մարթիքը կոզի մին ծրետ էլ չըն ըսպանալ, կոզի մին մըրչեմնը էլ չըն կոխ տըվալ, ամմա չար մարթի ծրեռքա, չար մարթի լիճվա փախալ ըն, ընգալ խոր-խոր ծորեր, արևին լիճսին կարոտ, գյանքա զըրկված, հիվանդ, էտ ծորերըմը ջաննավարներին ճանգըն ըն ընգնիլ:

- Շունրակալ ըմ, պապի, յրես պիտի քյինիմ էն օխտը ծովին մեչին էն աննըման ըխճըկանը հետան:

-Դե, ա՛րալա, քյրեզ հի՛նչ ասիմ, կըլիստ շատ օյին ա կյալու, տու ջննիլ ըս, ջննիլին կըլխումը հնլն կյիժ քամի յա ընոնմ, տու կարիլ չըս էտ կախարթ ըխճըկանը պիրիս, տու հի՛նչ ըս գյուղում ընդրա կըլխըմը հի՛նչ կա՛:

- Չէ՛, պապի, յրես պիտի քյինամ, վեր մըրեմնիմ էլ պիտի քյինամ:

- Դե, քյինա, բալաս, աստված քյրեզ նհետ: Ամմա տըրեսնում ըմ շատ ըս նըղացած, էք ինձ անգուճ կնլ, ըսօր մընա մըրեր տանը, էքուժ ըռավոտը շոնտ կըքյինիս: Հենե՛ ընդեղ ժողովուրթը հըվաքված առըտուր ա անըմ, ընդեղ բազար ա, միկա քյինի շոռ էք, տըրես ընդեղ հի՛նչ կա, հի՛նչ չիկա, հի՛նչ պեներ կա, վըրեր հնլն տու տըրեսալ չը՛ս:

Ալման ռազի կացավ, քյինից բազար: Ընդեղ թագա պեներ տըրեսավ, թննամ ըպըրնքնե, թննամ մարթիքյ, լիմ օզըմ ար, թա բազարան տոնս կյա, տըրեսավ մին քյնսիբ մարթ, մին դննանցյ յննիցյ շըլնկած ծրեն ա տամ.- Այ՛ լնլ յննիցյ, ա՛յ լնլ յննիցյ, համ առնողը փըրեշմնն, համ ծախողը փըրեշմնն, լնլ յննիցյ:

Ալման մաթ մընացած հըրցրավ.- Ա՛յ մարթ, էտ հի՛նչ յննիցյ ա, վեր համ առնողըն ա փըրեշման, համ ծախողը, բա իտի առըտուր կինի՛... դե, հինչ կինի՛, կինի՛ պեր առնիմ, կըտանիմ տամ էն պապին, վեր քըշերս տանը կենալու յըմ: Դե ասի տըրեսնամ քա՛նի յա:

- Հունցու օզիս, ա՛ ջահիլ:

Վերչը Ալման մին վըրեսկե յա տամ, յննիցյը յոր օնըմ, տանըմ էն պառավ մարթին տոնը:

Սաղ օրը յննիցյը պեցին վեչ: ինրոնցյոնը լիմ նոր ին նի մըտալ տեղերը, վեր էտ յննիցյին գրնգոցը եկավ, յննիցյը պեցվից, ընդրա մեչան մին պառավ մարթ տոնս եկավ, բոյը՝ մին մետր, մըրոքը՝ էրգյան, էրկու մետր, մին կացին էլ կյոտկըմը: Ալման նան էն պառավ մարթը խիլլա վըլեցին:

Ամնա էտ մարթը հմնդմրդ մուտացավ Ալմին՝ ասից. - Իմ անըմրս Կուպիկ ա, յրես քյրեզ ծառա, հինչ ասիս, հինչ օժատ վեր ա, յրես կկադարիս:

Ըտեղ Ալման տրեսավ, վեր ըտրանա ջամբար չիկա, խոսկ տրվավ, պայման կապեցին, վեր ձերձեր նհետ լմվ ինին, ձերձեր հավադարիս ինին:

Էն մին օրը Կուպիկը նան Ալման ճընապար ընգին, քիննցին:

Կուպիկը համ էտ ըխճըկանը տրեղն ար գյուղում, համ էլ ընդրան մին հետ տրեսավ ար:

Ըտրանք շատ ըն քյինձև, իրեզ ըն քինձև, հասնըմ ըն էտ ըխճըկանը պալատին:

Կուպիկն ասրմ ա. - Ա՛լմա, յրես քյրեզ սըվըրցընիս, թմ տու հունց բիդի էտ ըխճըկանը քու մըթկըտ հըսկըցընիս: Վեր պըցրանաս պալատը, էտ ախճիզը դմստի գյիդմլու վա, վըեր տու ձերմն ուզելի յըս եկալ: Նա հրամմայելու ա ձերմն ծըռոտանցը, ասի. «Էտ ջմհիլ տըղին տարիք պատիվ տվիք»: Ծառեքը գյղընձև ըն, թա էտ խուսկերքավը նա հի՞նչ ա ասրմ: Քյրեզ պըցըրցընելու յըն լոխճան պըեցուր պալատը, ընդըղան քյրեզ ծովն ըն քըցելու: Նըհախ տրեղան վեր տու մըեռնիս վեչ, կասիս. «Շունրակալ ըմ, յրես պատիվ չըմ օզըմ, յրես քյրեզ ըմ օզըմ»: Վեր իտի ասիս, նա կգյիդմ, վեր տու ձերմն օզելի հետի յըս քյիննցմլ:

- Լմվ, Կուպիկ, իտի կասիս:

Ընդրանք նի մըտին պալատը, մարմար փմլմքյաններավը պըցրացին ըխճըկանը օթախը: Հմլմ միչն էտ, ըխճըկանը ծառեքը ասալ ին, վեր մին տղա յա կյամ, էտ ախճիզն էլ թողալ ա, վեր կյա:

Ալման էտ արմաղ-շարմաղ ըխճըկանը վեր տրեսնում ա, օզըմ ա, թա օշը տանի, էր ընգնի, գյուղում ա, թա ըրագըմն ա տրեսնում:

Էտ ախճիզը վեր տրեսնում ա իտի յա, հրամմայում ա ձերմն ծառաներին, ասրմ. - Տարեք, էտ երիտասարթին պատիվ տըվեք:

Ալման կարրմ չի վեչ մին պեն ասի, լիմ աշկը քըցած էտ ըխճըկանը աշկը, մընում ա սառած, կաղնած: Ծառեքը ըտրան պըցըրցընում ըն էն պեցուր տըղը, ընդըղան ծովը քըցո՛ւմ: Կուպիկն էլ էն սըհաթը ձերմն ծովըն ա քըցրմ, մին թմհրմվ Ալմին ծովան հանըմ, տանըմ պալատին քըշտին մին կանանչ տեղ տընձև:

Վեր օշը կըլձիսըն ա կյամ, Կուպիկն ասրմ ա. - Բա յրես քյրեզ ասեցի

վե՛՛ջ, հինչու յըես ասըմ, ինդի ասի...

Կուպլիկը իտի յա ասըմ. ետնան Ալմին մին լնմ չըմփալախ տամ:

Ալման ասըմ ա. - Լնմ, էլ մըտաս քըցիլ չը՛մ:

- Դե տըես, Ալմա, էս դոնըմ վեր քյինիս, կասիս, հինչու յըես քյըեգ ասալ ըմ, թա չէ, նա թննանն քյըեգ ծովը քըցիլ կտա:

Ալման մին էլ պըցրացավ էտ ըխճըկանը պալատը: Ծառեքը մին էլ քյեցին էն ըխճըկանը ըսեցին: Ախճիգը հըրամման տըվավ, վեր թողին կյա: Ախճիգը գարմացալ ար էտ տըղին դոչաղ ինիլան, ընդրա սըերտը սեր ար ընգալ:

Ախճիգը ընդրանա հըրցրավ, թա. - Հի՞նչ ըս օգըմ իմ պալատաս, բալքյաս իմ դուլլուղչփիներաս մինին ըս օգում, բնլքյաս վըեսկե յըս օգըմ:

Ալման էս դոնըմ իրեսը պեց ասըմ ա. - Յըես համ շատ վըեսկե օնիմ, համ էլ շատ դուլլուղչի կա մըեր պալատումը: Յըես եկալ ըմ քյըեգ ուգելի հետե: Լըսալ ըմ, թա լոխճին ծովը քըցիլ ըս տամ, ամմա յըես եկալ չըմ, վեր ծովըն ընգնիմ, յըես եկալ ըմ ասիմ, վեր քյըեգ սիրըմ ըմ, եկալ ըմ քյըեգ տանիմ:

Էտ ախճիգը էլ կարըմ չի մին խոսկ ասի, տըեղան էր ա կըենում Ալմին ծըեռքան փըռնում, անըմը հըրցընում ետնան ասըմ. - Ալմա՛, վեր տու ինձ սիրըմ ըս, պիտի ինձ նհետ ըստեղ մընաս, իմ օխտը ծովերիս թաքավերը տըեռնաս:

Ալման «չէ» յա ասըմ: - Յըես հայրենիք օնիմ, թաքավեր հնր, թաքուհի մար օնիմ, ընդրանք ինձ ըն ըսպասում, ինձ ա ըսպասում թաքավերին կահը, մըեր ժողովուրթը:

Ախճիգը ռագի յա կըենում: Կուպլիկին կանչըմ ըն պալատը, մին լնմօթախ տամ: Ուրանք էլ պալատին լոխճան լնմ օթախներըմը օխտը օր, օխտը քըշեր հըրսանիք ըն անըմ:

Ըտրանա էտը պաղրաստովում ըն՝ ճընապարվին: Ախճիգը կանչըմ ա ոնրնն ծըռոտանցը լոխճին, արտասունքը աշկերըմը ասըմ: - Դե, մնաք պարով, իմ պալատըս էլ, կահըս էլ, իլաժ-չիլաժս էլ, լոխ ծըեգ ըմ տամ, յըես քյիննում էս քաջ տըղին նհետ: Դե թա ետավ հի՞նչ կինի, գյուղնում չըմ:

Հիշքան էլ ծառեքը դաչանք ըրին Ալմին, վըեր քյինի վեչ, ամմա Ալման ոնրնն ասածը ըրավ: Ընդրանք հըղէ իլին դիբի ոնրննց տոն:

Շատ քյինեցին, թա խըրեգ, վերչը հըսին ընդեղ, հիշտեղ էն պառավ

մարթը նըստած ար: Իրեք ճընապարին տըղը:

Էտ պառավ մարթը մնացալ ար զարմացած, թա հունց ա Ալման էտ ըխճըկանը պերալ: Նա շընհավեր ա անըմ ընդրանց փըսակը, Ալման ծիյան էր ա կյամ, էտ պառավ մարթին ծըեռքը պաչըմ, մին էլ ծի յըն նստում, քյիննում :

Քյինըմ ըն, քյինըմ, վերչը հըսնըմ ըն ձըրմնց թաքավերոթունը: Կուպ-լիկը ճընապարին կոչըմ ա:

Խմբմըրը տանըմ ըն Ալամ թաքավերին, թա տըղատ կյամ ա, մին հձԼԴՆ-մնլմց էլ նհետը: Ալամ թաքավերը օրախոթունան ձըրմն խննգին տըղները պըեց ա անըմ ժողովուրթին առաչին:

Խմբմը պերողներին մուշտըլուղը անկյին քարեր ար:

Ալման նան ձըրմն թննց հարսը կյամ ըն պալատին առաչին կաղնըմ:

Թաքավերը նան թաքուհին տձԼ էկին ընդրանց տարին պալատ, կըլխըներին վըեսկե, անկյին քարեր շաղ տըվին: Ժողովուրթը հարուստացավ, լոխ ուրխացին:

Ալամ թաքավերը հրամայից ձըրմն վեգիրներին, վեր հըրսանիքի պաղրաստոթուն տըեսնան:

Հըրսանիքը ըսկըսվից, շատ դոնաղնի էլ ին էկալ օրիշ երգյիրներա: Ըստոլնին ամմեն հինչավ լիգյը, օտել-խըմե՛լ, հինչ ասի՛ս...

Թաքավերին պալատումը ապրում ար ձըրմն անըմավ մին վեգիր: Էտ վեգիրն էլ մին տըղա օնար, անըմը Դնուկ: Դնուկը վեր տըեսնում ա էտքան կյեղեցիկ հարսին, սիրում ա: Հենց վեր սիրում ա, ձըրմն մըթկըմը տիննում ա, վեր Ալմին ըսպանի, ինքը հարսին յոթ օնի:

Հըրսանիքին իրեքինջի օրըն ար: Էլիա սաղ ժողովուրթը օտըմ ին, խըմում, քյեփ անըմ, Էն կանանչ դձԼգերըմը մին վարար կյետ ար քյիննում , կյարունքվա վախտ ար:

Դնուկը միշտ Ալմին քըշտին ար ընում նըստած:

Ասըմ ա.- Ա՛լմա, էս ա իրեք օր ա օտըմ ընք, խըմըմ, մըհեկ էլ էր կաց, քյինինք, մին լմվ ծի քըշինք, կերածնիս մարսինք:

- Հի՛նչ ըմ ասըմ, քյինինք:

Ծառեքը լմվ-լմվ ծիյանք ըն պերում: Ընդրանք նըստում ըն, քամու նման քըշնում, քյիննում , համին էտ վարար կյետին կոշտը:

Խիլլա հեռու ին քըշմլ: Ծիյանքը քըրտնընքալ ին:

Ալման ասից. - Դե բո՛ղ ա, ետ տըռեռնանք:

Ամմա Դևուկը թողից վեչ: Ալման ծիան եր եկավ Դևուկըն էլ, ո՛ւրանք քշերին մին խրեկ ման կյան կյետին քըշտին: Կյետը շատ վարար ար: Համին էտ վախտը Ալմին ծիյին կապը պեց ա ընգնում, ծին փախչում ա: Դևուկը ո՛ւրանն ծին նստում ա, գլվնքյիս թա քյինի Ալմին ծին փըռնի: Էտ մունուտին էլ խանչալը հանըմ ա, թըխում, Ալմին կըլո՛խը կես անըմ: Յետավ ծիյան եր ա կյամ, մեյիդը քըցըմ կյետը, ինքը շո՛րերը ճըրդոտելավ, կըլո՛խը թակելավ էտ տըռեռնըմ: Ալմա թաքավերը միչն էտ, տըռեսնըմ ա, վեր տըղան կյամ չի՛: Մարթ ա դարկում հետան, վեր էտ տըռեռնան:

Էտ ծառեքը տըռեսնըմ ըն, վեր Ալմին ծին խըրխընջալավ ընգալ ա էն դո՛ղերը: Ըտահանք կըլո՛խ ըն ընգնում, վեր մին պեն ա պըտահալ, էտ ըն տըռեռնըմ թաքավերին ասըմ. թաքավերը մընըմ ա շշկըլված:

Ժողովուրթը ո՛ւրո՛ւր ա ընցնըմ:

Դևուկին ծառեքը քյոնո՛ւմ ըն, տափին եր ընգած:

Էտ սըտըստո լնց ինելավ, մազերը քանդելավ ասըմ ա. - Մունք էրկուսավ ծիյանցը կապան փըռնած ման ինքյ կյամ, բըրդանն մին էլ տըռեսնանք, մին մարթ կյետըն ընգած, կյետին քըշտի ծառին մին պըրակ կըռնա փըռնած, օքնըթո՛ւնն ա կանչըմ: Ալման ծըռեքը մըռեկնից, վեր ազադի, էտ մարթը Ալմին ծըռեքան փըռնից ազադվից, ամմա Ալման ընգավ կյետը: Կյետը քըշից տարավ: Էտ մարթը օգից ինձ էլ քաշ տա, տանի քըցի ճո՛ւրը, յըես թուրս հանեցի, ընդրա սըրտը կոխեցի: Նա իտի էլ ընգավ ճո՛ւրը: Յըես էլ գյուղում չի, թա հի՞նչ անիմ, ցավը ինձ էս օրը քըցից:

Դևուկը համ ասըմ ա, համ էլ մազերը քանդըմ, իրեսը ճըպոռտըմ, գըլվնքիս թն սըրտը շատ ա ցավըմ Ալմին հետի:

Ծառեքը ընդրան փըռնըմ ըն, տանըմ թաքավերին կոշտը:

Թաքավերն ասըմ ա. - Օցի ճոտ, իմ թնգն փըռեսա բալաս հո՞ր ա, լոխ ասի, աշկերտ կհանիմ, լուգուտ կըկըտրիմ վեր ծոռ ասիս:

Դևուկը կարից վեչ խոսի, ծառոցը մինը, Դևուկը հինչ ասալ ար, նաղլ ըրավ թաքավերին:

Թաքավերը էլ համփերից վեչ, կանչից դահիճներին ասից.

-Տարեք ըտրան աշկերը հանեցեք, լուգուն կըտըրեցեք, քըցեցեք մին նամ, մըրթեն տըռեղ:

Իտի էլ անըմ ըն:

Ալամ թաքավերը կանչից Դևուկին հորը՝ ռւրան վեզիրին, ընդրա լուգուն նան ծրեռքերը կտորիլ տըվավ, քըցիլ տըվավ տըղին կոշտը, էն նամ, մըթեն տըղը: Հնարտըղա կարըմ չին ռւրոնը նհետ խոսին, հնարը կարըմ չար տղին քյոմնոյ անի, լհն թավիլ-թավիլ ար անըմ տըղին վըններին տակին: Ըտրանք իտի ցավեր քաշելավ էլ մըեռին:

Հըրսանիքին չորսինջի օրը սոթի օր տըեռավ: Թաքավերը նան թաքու- հին սև կյեցին, թննոյ հարսըն էլ սև կյեցավ: Թաքուհին ռւրան մագերը կըտրից, սոթը ըրավ, վըեղ ածից կըլիսի, իրեսը չընգոտից:

Ալամ թաքավերը ռւրան հարուստ պալատումը էն մըեկալ վեզիրներեն նհետ, ռւրան կյեղեցկուհի հարսին ռւրան ախճից էր կալավ, կահը ընդրան տըվավ, ասից- Անգուջ տիր, բալաս, մըհեկանց տենը էսքան ցավըղնոյնը ետը, յըես շատ ապրիլ չըմ, իմ կահըս էլ, էրգյիրըս էլ քըեգ ըմ տամ:

- Չէ՛, յըես Ալմայից ետավ կարիլ չըմ էս լիցը պալատներըմը ապրիմ, Ալմայից ետը, յըես օզըմ էլ չըմ ապրիմ: Տու մըեծ, աշխարքիս տար թաքավեր ըս, կընստիս քու կահիտ հաստաղ միչև վըրչը:

Իտի յա ասըմ էտ հոնրի-փնրին, տոնս կյամ քյինոն պալատին էրի քըեթը, ընդըղան ռւրան քըցըմ տակը, մըեռնըմ:

Թաքավերին դարդերը մինը հագար ա տըեռնում:

Նագիր-վագիրնին կարըմ չըն, թա մին խոսկ ասին: Ալամ թաքավերը էլ ռւրան կահին, ռւրան թաքավերական թախտին նըստում չի: Տըղին նան հարսին ամմեն մին մընուտ մըետը պահելի հետի, ռւրան պալատին թաքավերական թախտին յըրան էրկու շատ դաշանոյ ծաղկաման ա տընում ռւրոնը կողքի, մեչին կուկում վարթեր, ամման մին վարթի յրա մին բոկըբոկ, էրկու օցի պոնն էլ վարթին քըշտին:

Լհն վըեր բոկըբոկը էրք ա ասըմ, էտ կուկում վարթերըն էլ հննոյնը ըրորվելավ օզըմ ըն ռւրոնը նի կյան, պըեցվին, էտ սև օզը պունան տոնս ա կյամ, վարթին ճըղներավը պըցրանըմ, թա բոկըբոկին կըծի, աղու տա, ըսպանի: Էտ վախտը Ալամ թաքավերը հինչ դադաստան էլ անելիս ինի, տղին նան հարսին մըետնա քըցում էտ մըեղավերներին էլ, լոխճին էլ ազադոթուն տամ:

Չարը՝ ընդեղ, պարին՝ ըստեղ:

19.ԱՐՄԵՆԸ ՆԱՆ ԶԱՐՄԵՆԸ

Ինքն ա, չինքն մին շատ հարուստ թաքավեր: Էտ թաքավերը ո՛րան կընգանը նըհետ ապրքն ըն իլնլ մին շատ դնշննգ, մնրմնրի աշտարակներավ, սո՛նները սաղ վըեսկավ, թանգյակին քարերավ, մնրջնն-մարքարիդավ զարթարած պալատըն: Ընդրա սանդուղնին խննննվ վըեսկավ, անկին քարերավ լիքընին:

Ամնա լոխճան դնշննգը ընդրա հո՛ւրի-փնրի կընեգըն ար, զմոխարա խաս շո՛րերքն, վըեսկըն, պըոյանդըն կորած, ինքըն էլ մին ծաղիկ, պըտկան ծաղկած:

Էտ թաքավերը մին կյեղեցիկ, կանանչ բախչա օնար, սաղ ծաղիկնի, վարթեր, մեխակնի, օրիշ ծաղիկնի, լննվ -լննվ ծառեր, լոխ բար եր կալած, թընգյակին:

Դե հի՛նչ արած, վեր էտ հարստոթունին հետի ժառանգ չի կար:

Ընդրանց սըերտը միշտ տըխուր ար, արտասունքը աշկերին:

Դե կոզի ասըն ըն ամմեն հինչը մարթ փողավ կառնի, ամնա ստտ ա, դե եք ժառանգը փողավ առ, թա օնիս վեչ, յա էլ եք հիվանդ մարթին փողավ էտ պեր, էհ լոխ ստտ ա՛..

Կարքն ըս լին ջննիլ վախտըտ մին օր տես, թա չէ լոխ ստտ ա: Սերը ստտ ա, տերը ստտ ա, մին կա, մին կա վըե՛չ:

Մին օր ըտրանց պալատըն ա կյամ մին դնրվիշ, սն-սընդնքար, քեթը կընեռ, պուզտի փափաղավ, մաշված, էրզնն, չոր-չոփ:

Կյամ ա պալատին հայաթը, մին քարի նստըն, ասըն. - Թաքավերըն ապրած կենա, վեր ծեր օրը օրախ անց կենա, ինք առ էս կյնրմո՛ւր խընձո՛րը, կեսը տու կեր, կեսը թաքուհին: Ծըեզ էրկու տըղա կինի, մինը ծըեզ, մինը՝ ինձ: Թա ոազի յըք, խնձո՛րը եր կալիք, թա ոազի չըք, յոր միք օնիլ:

Թաքավերը նան թաքուհին ոազի յըն կըենըն: Էտ դնրվիշը խընձո՛րը տամ ա ընդրանց, ինքը աշկա կորչըն: Էտ խընձո՛րին կեսը թաքավերըն ա օտըն, կեսը թաքուհին:

Անց ա կըենըն իննը ամիս, իննը օր, իննը ժամ, իննը մունուտ, իննը սեկունդ, աստված ըտրանց էրկու տըղա յա տամ: Մին խըրեց մեծին անըմը Արմեն ըն տինըն, ըտրանա պուճուրին անըմը՝ Զարմեն: Ըտրանք վեշ թա ամիսներավ, օրերավ ըն մըծանըն, կյեղեցկանըն, տըեռնըն կյեղեցիկ տըղերք:

Մին օր, մին էլ ըն տըեսնըմ դմրվիշը մըռխկված, պըճըճննծ ունքերը ձևըռը տըված, եկավ, առանց խոսելի եր կալավ Արմենին, թա տանի: Դե հի՞նչ անին թաքավերը նան թաքուհին: Ընդրանց սըերտը շատ ար ցավըմ, լնց ին ինըմ, դե էլ օրիշ թննիրը չի կար, խոսկ ին տըվավ:

Տանըմ վախտը թաքուն Արմենը Ջարմենին ասըմ ա, - Ջարմեն, վեր մեր բախչին վարթերը չուրանան, էն վախտը իմ հարայիս հըսի, հա՛ :

Դմրվիշը ըտրան եր կալավ, քյինից:

Արմենին հետան հարը նան մարը էնքան լնց իլին, վեր ընդրանց ըրտասունքը գյղեր տըեռին:

Ըտրանց թողիք ըտեղ, տըեսնանք հի՞ շտեղ տարին Արմենին:

Արմենին դմրվիշը տարավ մին շատ հեռու հմնդ, ընդեղ մին մեծ բախչա կար, բախչին մեջին մին ամարաթ: Նի մըտին էտ ամարաթը: Ամարա՛ թ, հինչ ամարա՛ թ, պատերը վըեսկե, պղը շղշն, լոխ օթախնին լիքը աշխարքիս լնվ-լնվ պեներավը, սըրքերավը, օտելեղենավը: Էտ դմրվիշը մին կախարթական կավագան էլ օնար: Ըտրանավ նա մարթ-կանցը քըցըմ ար թորենը, խըրավըմ, օտըմ:

Դմրվիշը օզըմ ար Արմենին էլ քըցի թորենը, օտի: Նա Արմենին թողըմ ա տանը, ինքը քյինըմ հեռու սարերան վըրի էծ վըերս անե, պերի, խրաված անի, ուտուցնի էտ տըղին, վեր քյուքանա, քյուքանալանը էտը, խըրավի, օտի:

Դմրվիշը կյամ ա, մին լնվ էծ վըերսած, օսավը քըցած: Թորենը վառըմ ա, պղևլղրցնըմ, կյմըրցնըմ, էտ էծը խրավըմ ըն, օտըմ: Բտի Արմենը համ մըծանըմ ա, համ քյուքանըմ:

Մին օր էլ վեր դմրվիշը քյինըմ ա էծու վըերսի, Արմենը էտ ամարաթին օթախնին շոռ ար կյամ, մին էլ ա տըեսնում, մին օթախի պատի մեչի մին հիլի: Բիրդնն էտ հիլուն մեչան մին թըրըխկոց լսից, տըեսավ էտ հիլուն մեչին մին ախճիգ ըրվաց, մին հի՞նչ ախճիգ, վեր օտիս վեչ, խմիս վեչ, ըտրան եշիս: Էտ ախճիգը ըտրան կըլխու յա քըցում, վեր դմրվիշը օզըմ ա ըտրան օտի: Հննվ վեչ էս, վեչ էն, մին էլ տեսին դմրվիշը եկավ, մին էծ նըհետը պըերած: Էտ էծին աշկերը հենց ար լիմ ծովին ճղըրը, պոզերըն էլ հենց ար լիմ կըեռ-կըեռ թորը, լիմ պոզվատ, լիմ ալմաստ, հենց շըղշողըմ ար: Տա էտ էծին էլ խրավից, կըերին, էտավ դմրվիշը էլիս թորենը մին լնվ կըծըցրավ, ըսկսից թոռնեն չորքըպղևտը պար կյալը, Արմենին էլ կըլղիս

տրվավ, վեր ինքըն էլ պար կյա, վեր Արմենին վրեն- նան էն կավա-
գանավը փրոնի, ծիք տա, քրցի թորենը, խրավի, օտի:

Ամնա Արմենը գյուղում ար, էն ախճիոյըն ար ասալ, ըտրա հետի էլ
ասից.- Դնրվիշ բաբա, յրես ըսօրի էնքան ման ըմ եկալ, վեր նըղացալ ըմ,
կարիլ չըմ պար կյամ:

Դնրվիշը հիշքան կըլնի տըվավ, դաչանք ըրավ, թն էք, պար էք,
Արմենը եկավ վեչ:

Ըտրանա ետը, ճարը կըտրած, եկավ նի մըտավ ամարաթը, ըսկսից
գրնէց անիլը:

Զնըրնէցին վախտը Արմենն ասից. - Դերվիշ բաբա, յրես էլ ըմ օգըմ կյամ
էն սարերը, յրես էլ ըմ օգըմ էծ վըերս անիմ:

Դնրվիշը հնլն առաչ օգից վըեչ, ետավ ռազի կացավ:

Էքսը քիհնում ըն վըերսի:

Էտ օրը շատ ման եկին, էծ չի քըթին: Ինդի վախտը էծավ լիքը կիներ,
ամնա էտ օրը կար վեչ:

Ետ տըրեռնալիս տեսին մին կանանչ լենջի մին շատ կյեղեցիկ բախրա
յա ըրածըմ:

Արմենը ծիյին նոխտան պեց ա թողըմ, ծին քըշըմ էտ բախրին հետան:

Էտ բախրան բախրա չար, մին ջադու պառավի ախճիգ ար: Տա ամմեն
օր բախրի մորթի ար շոռ օնըմ, տուս կյամ, ջնհիլ-ջըհնլ վըերսկան
տըղորց ձըրնն անավ անըմ:

Տա փախչըմ ա, նի մըննըմ մին մեծ, խոր կարան: Արմենը ըտրա հետան
կյամ ա, թա նի մըննի կարանը, մին էլ ա տըեսնըմ ձըրնն առաչին մին
պառավ կընեգյ, կըլխին յրան կա գնած պըռոշնին միչն տափը կախ
ընգած, ծեռքին մին կավագան:

Էտ պառավ կընեգյը ըջըղված ասից. - Շեռու կաց էտ կարանան, տու
քանի՞ կըլխանի յըս, վեր եկալ ըս իմ վըեղըս հերիք չի, հնլն օգըմ ըս իմ
նախշուն ջեյրանըս էլ փըռնիս: Օխճը ձըրնն պոռտավը, դուշը ձըրնն
թևավը էս դիլերքը եկած չի, վըեր տու եկալ ըս:

Արմենը, վըեր տարվալ ար էտ ջեյրանավը, ասից.

- Ա՛յ պառավ, էք քու ախճիգըտ ինձ տո:

Պառավը շատ խոսելանը, շատ տես-տեն ծիքյ տալանը ետը ասից. -
Լնլ, հի՞նչ ըմ ասըմ, մինակ ախչիգըս օգողը բեդմա ձըրնէցյունան սհաթի

վեցան ըսկըսած, միչև քըշերավան սըհաթի օթը ինձ նհետ կարտի հաղ անի: Ճըրաքըն էլ կտինինք կատվին կըլխին, թա ճըրաքըն եր ընգավ, կատվին կըլխա՛ն, էն ա տու հախտեցիր, թա ճըրաքըն եր չընգավ կատվին կըլխան, էն ա յըես քըրեզ իմ կախարթական կավագանավըս քար ըմ շինելու, հունցու հետե՛, իտի առաչիտ տըեսնը՝ մ ը՛ս, բնագյերի, խաների, թաքավերների տըղերքը, լոխճին քար ըմ շինա՛լ:

Արմենը ռազի յա կըենըմ:

Ճնշը օտելանը ետը ըտահանք նըստըմ ըն կարտի հաղ անըմ: Սկսըմ ա ծեքը տալը, ամմա հնլն կատուն տեղան տո՛ւրո՛ւր չի կյամ: Արմենին հույսը կըտորըմ ա: Վերչը վեր լո՛ւսանըմ ա, էտ պառավը Արմենին քար ա շինըմ: Արմենին ըտեղ քար թողինք, կյանք էտ Ջարմենան խոսինք:

Ջարմենը քըշերավը եր ա կըենըմ, տըեսնըմ, վեր ո՛ւրանը բախչին վարթերը ճըլո՛րալ ըն:

Նորը նան մորը դույուղ ա անըմ, ո՛ւրան գենքը-գրահը յոր օնըմ, հրեղան ծին նըստըմ, քինըմ ախպորը հըրային:

Ջարմենը ծին քըշըմ ա, հըսնըմ մին դո՛ւզ տեղ, էտ դո՛ւզ տեղը հասար քաշած մին բախչա, բախչին մեչին մին ամարաթ, էտ էլ դնրվիշին ամարաթը: Տա վեր նի յա մըննըմ էտ ամարաթը, դնրվիշը գյո՛ւղո՛ւմ ա, թա Արմենն ա, էնքան ո՛ւրո՛ւր նըման ըն ինըմ: Ասըմ ա. - Բալա ջան, նըղացած կինիս, եք նստի, դինջաց:

Ըտրանք սկսըմ ըն գո՛ւրո՛ւց անիլը: Դնրվիշըն ասըմ ա.

- Բա վըերսը հի՛նչ իլավ, վըերս չիկա՛ էն սարերըմը:

Վեր իտի յա ասըմ, Ջարմենը դնստի գյուղում ա, թա ճո՛ւրը ըշտըղավ ա քյինըմ:

Ասըմ ա. - Դնրվիշ բաբա, վըերս չի պըտահեց, յըես էքուծ էլ կըքյինիմ, բնլքյնա էքուծ վըերս պըտահի:

Վեր մին խըրեգ լո՛ւսո՛ւնըմ ա, դնրվիշը եր ա կըենըմ, քյինըմ սարը, Ջարմենն էլ ո՛ւրան պաղրաստոթունն ա քաշըմ, վեր քյինի ախպորը հետան, մին էլ ա տըեսնըմ մին թըրըխկոց լըսվից:

Տեսնըմ ա պատին հիլո՛ւն մեչին մին կյեղեցիկ ախճիգ: Ախճիգը գյու- ո՛ւղում ա, վեր էտ Արմենը չի:

Ըտրան հըսկըցնըմ ա, ասըմ. - Այ կյեղեցիկ տըղա, դե վեր քյինըմ ըս ախպորըտ հարային, մետըտ պահի խոսկերքըս: Վեր էս դո՛ւզ տըեղերան

տո՞նս կյաս, թա քյինիս բիղի սարերը, առաչըտ մին թումբ ա տո՞նս կյալու, էտ թումբին դալուն կընցնիս, ընդեղ մին կանանչ հանդըմ մին դննանց քախրա յըս տըեսնալու ըրածըմ: Էտ քախրան էնքան դննանց ա ինելու, վեր ասելու վըս թա օտիմ վեչ, խըմիմ վե՛չ, էս քախրին եշիմ: Վեր ընդրա հետան ընգնիս, նա փախչելու յա, նի մըննի մին կարան: Ընդրան կարիլ չըս փըռնիս, քանի վեր նա մին ջադու պառավի ախճից ա, վեչ թա էն սարին սիրուն քախրան: Հննան միչև էտ, էն դո՞ւզ տըեղավը քյիննալիս իրեք մոկըն կը փըռնիս, քըցիս ծոցըտ: Ըտրանք վերչըմը քըրեգ պետկը կըկյան:

Ջարմենը էտ լոխ վեր լըսըմ ա, ո՞ւրնն գենքը-գըրահը յոր ա օնըմ, հրեղան ծին նըստըմ, քյինըմ: Ճընսպարին իրեք մոկըն ա յոր օնըմ, տինըմ ջուբումը: Ջարմենը շատ տըեսըտըեն ման եկավ, պեն չի ճարից, վերչը լին օզըմ ար, թա էտ տըեռնա, մին էլ տըեսավ մին կյեղեցիկ քախրա վագ տալավ եկավ առաչը ընգավ, փախավ, քյինից նի մըտավ կարանը: Ջարմենը քախրին հետան ծին քըշից, կարանը հըսավ, սկսից էտ կարանին քարերը քանդիլը, վեր նի մըննի, քախրան փըռնի, ամմա մին էլ տըեսավ մին ջադու-պառավ ա կյամ, կախարթական կավագանը ծըեռքին: Էտ պառավը մին կըշըկըրո՞ղ մին սըփաթ կըտըված գատ ար, պըռռոշնին էրգյան, միչև տափը:

Տա կըզնըված, աշկերը մոննավ լըցած կյամ ա, վըենը տափին կյամ, ասըմ. - Տու քա՞նի կըլխանի յըս, վեր վըեննըտ իմ վըեղըմըն ըս տիրալ: Օխճը ո՞ւրնն պոռտավը, դուշը ո՞ւրնն թևավը կարիլ չի ըստեղ կյա, տու եկալ ըս, հը՛ր՛ը՛, հննան էտ հերիք չի՞, իմ ըխճըկանըս հետան էլ ըս ընգա՛լ:

Ջարմենը պառավին խոսկերքը իսկի վեջան չի քըցից: Ետ տըեռավ ասից. - Իմ կյեղեցիկ քախրաս էս ա ըստեղ, բեղմա հանիմ:

- Էտ քախրա չի, իմ ախճիցըն ա:

- Ջարմենը թա. - Վեր իտի յա, բեղմա հանիմ:

Ասից. - Տու միննկ մին պայմանավ կը կարիս ընդրան յոր օնիս: Էտ պայմանըն էլ էն ա, վեր էրկուսավ բեղմա կարտի տանք: Ճըրաքը հեն ա ինելու կատվին կըլխին, թա վեր ճըրաքը կատվին կըլխան էր ընգնի՛, ախճիցըս քըրեգ հալալ, քու մոր կաթնին նըման, . թա ճըրաքը կատվին կըլխան միչև լո՞ւս էր չընգնի, յըես քըրեգ քարըմ շինելու: Հննան եշի, տըես էն քարերը: Ընդրանք լոխ քըրեգ նըման ջահիլ տըղերք ըն իլալ, լոխ քազգադա-խանգադեք, լոխ թաքավերի տըղերք:

Զարմենը ռազի կացավ, ասից.-Թա կարիմ վեչ, թող քու կավազանըտ ինձ էլ քար շինի:

Ըտրանք ըսկըսեցին կարտի տալը մին օթախի մեչի, օթախին մեշտեղը մին ստո՞ղի յրա: Էտ ստո՞ղին կոխկին էլ կատուն, ճըրաքյը կըլխին: Ո՛րո՞ղոցո՞ղնանց միչն քըշերվա կըեսը ըտրանք կարտի տըվեն, ամմա հնլն կատուն տըեղան տ՞ո՛րո՞ղը չար եկալ: Զարմենը մին մոկնը հանից, քըցից կատվին առաչը: Կատուն օզից տ՞ո՛րո՞ղը կյա, ամմա պառաւը յրան ճըղ-ղաց: Ըտրանք կարտի տվին, կարտի՛, Զարմենը տըեսավ, վըեր վըեր-ցակնին կանչըմ ըն: Երգյինքըմը ասթխերը մնր ըն մըննըմ մինը մինին հետան, սարերին քըմական էն ո՞րո՞ղը յրա կյո՛ւտ-կյո՛ւտ իլնձ թըխպերին մին դո՞ղը ըսկըսալ ա կյըմրին տալը, լո՛ւսը մըհենց-մըհենց կը ծաքյի: Զարմենը էրկունջի մոկնը ծոցան թաքուն հանից, քըցից կատվին առաչը:

Կատուն օզից յրա պըրծընի, մոկնը փըռնի, ամմա պառաւը մին հենց ճըղղաց, վեր կատուն սառավ տըեղըմը: Վեր ծեքը տըվավ, Զարմենը իրեքինջի մոկնը քըցից կատվին առաչը: Կատուն ճըրաքը թող ըրավ, վազ տըվավ մոկնին հետան: Պառաւը օզից, թա կավազանը յոր օնի, Զարմենին թըխի, քար շինի, ամմա էտ մունուտին Զարմենը պառաւին ծըեռքան կաազանը ինքյ կալավ, յրա պերավ պառաւին կըլխին, ասից. - Էտ մունուտիս ասի, թա իմ ախպեր հոր ա:

Պառաւը թ՞ո՛ւլնացած, օժա ընգած, տարավ նշանց տըվավ էն լոխ քարերը, էտ լոխ քարերանը տըենն էլ Արմենին քարը:

Զարմենը թորը հանից, էտ պառաւին կտոր-կտոր ըրավ: Ետավ էն կավազանավը թըխից էտ քարերին լոխճին էլ սըղըցրավ: Լոխսան վերչըմըն էլ ո՛ւրմն ախպորը սըղըցրավ:

Վեր լոխ կենթանոթուն ըստացին, էտ բնցյգադեքյը, խանգադեքյը, թաքավերին տըղերքը եկին ո՞ւրմնց ազադոդին ծըեռքը պաչեցին, շունրա-կալ իլին, քյեցին ո՞ւրմնց հայրենիքը:

Արմենը նան Զարմենք էտ ըխճըկանը եր կալին, եկին դմրվիշին ամարաթը: Դմրվիշը վեր ըտրանց տըեսավ, շատ ուրխացավ, մըթկըմը ասից. «Մինս էրկու յա տըեռալ, էրկուսս՝ իրեք՝»:

Տա թորենը վառից, թիժըցրավ, չ՞ո՛ւրքուպո՛ղլը՞ր կյըմըըցըրավ, ալավը էրգյինք հըսավ: Տա պերավ մին էժ իըրավից, կըերին, էտավ սկսից թոռնին չորս դո՞ղին պար կյալը: Արմենին ասից, վըեր կյա, պար կյա:

Արմենը սայաղ կացավ, ասից. - Դարվիշ բաբա, առաջ տու պար եկ, ետավ՝ յըես:

Էտ վեր լսից դարվիշը մին էլ սկսից պար կյալը թոռնին դըրդը-ներավը: Ջարմենը կախարդական կավագանը քըցից վըեննը, շոռ տըրվավ: Դարվիշը ընգավ թորենը, էրվից:

Համին էտ վախտը էն պատին հիլուն մեշին ախճիդը ճըդդաց, ասից. - Դե հա՛, շոռտ ըրիք թոռնին իրեսը ծասկեցիք, թա չէ, դարվիշը մին էլ տոնս կըկյն: Ջարմենը դաստի թոռնին իրեսը ծասկից:

Դարվիշը հիշքան հարայ տըրվավ, վեր թորենը ծըհանավը խառնին, ամմա ախճիցը ասից. Խառնիք վեչ ծըհանավը, վեր խառնեցիք դարվիշը սըդանալու յա, ծըեգ օտի:

Խառնըմ չըն, իտի էլ թողըմ ըն, միչև վեր դարվիշը էրվըմ ա, մոխեր տըռնըմ: Արմենը շոռտ ա անըմ, ճելլի-ճելլի պատին հիլին կոտըրմ, էն ըխճըկանը հանըմ: Էտ ախճիցը էնքան կյեղեցիկ ար, վեր մարթ եշելիս օզըմ ար, թա օշը տանի:

Արմենը նան Ջարմենը դարվիշին հարուստությունը լոխ յոր ըն օնըմ, էտ էրկու ըխճըկորցը նըհետ, ճընապա ընգնըմ ոնըմնց հայրենիքը ոնըմնց պալատը:

Հարը նան մարը վեր տըռեսնըմ ըն ոնըմնց տըղերքը սաղ-սալամաթ ըտեղ կաղնած, շատ ուրխանըմ ըն: Ըտրանց հետի քառասուն օր, քառասուն քըշեր հըրսանիք ըն անըմ, փըսակըմ էն ըխճըկորցը նըհետ: Ժողովուրթըն էլ ա լիանըմ: Ետավ ըտրանք օրախ ապըրմ ըն: Հարը շատ ար պըռավալ: Ոնըմն հարուստությունն էլ կես ա անըմ, կեսը տամ Արմենին, կեսըն էլ՝ Ջարմենին, իշխանությունն էլ ոնըմնց տամ: Իտի էլ մարթըկընեց օրախ, բախտավեր ապըրմ ըն միչև ոնըմնց գյանքին վերչը, ոնըմնց սարի մընան կաղնած տըղորցը դըլվըմը:

Չարը պատժվից, պարին հախտից:

20.ԹՇԵՎԱՎԵՐ ԾԻՆ

Ինքն ա, չինքն մին թաքավեր: Էտ թաքավերին ինքն ա իրեք տղա:

Մին օր էտ թաքավերը մահու յրա յա ինձում, կանչում ա տղորցը ռւրան կոշտը, ասում.- Ա՛ բալեք, ըշտեղ օզըմ ըք, քյինեցիք, ամմա դիբի արևը մնր մըննելի դ՞ղը քյինիք վեչ:

Հնրը ռւրան տղորցը խելք-խրատ տալան ետը մըեռնում ա՛:

Անց ա կըենում մին քանի տարի: Մըեծ տղան ախպորցն ասըմ ա,- Ա՛յ ախպերք, տըեսնաս մըեր հնր խե՞ ասից, թա դիբի արևը մնր մըննելի դ՞ղը քյինիք վեչ: Յըես քյինալու յըմ, տըեսնամ հի՞նչ կա ընդեղ:

Ասըմ ա հու՛ ճընապարվըմ:

Քյընըմ ա, քյընըմ, շատ ա քյընըմ, թա խրեցյ ա քյընըմ, շատ նան խրեցյը ինքն կըգլիդն, վերչը հըսնըմ ա մին բաղի: Էտ բաղը իրեք տ՞ոռնը օներ:

Առաչին տըռնավը նի յա մըննըմ, տըեսնըմ ըտեղ մին տոն կա: Մին խրեցյ ըտեղ նըստըմ ա, թա դինջանա, մին էլ ա տըեսնըմ երգլինքը ըրոտաց, կըծընկեծին ըրավ, էն մըթեն թըխպերին մեչան թևավեր ծի նստած մին ախճիգյ վըեր եկավ, թորը հանից, մին հենց թըխից, վըեր էտ տղին կըլ՞իսը թըռավ, հնլն միչն օրըս էլ թոչում ա:

Իտի էլ միշննկ ախպերըն ա կյամ, ասըմ. - Ա՛ մար, ախպերս քյինից, եկավ վեչ, քյինիմ տըեսնամ էն արևը մար մըննըմ տըեղը հի՞նչ կա, վըեր ախպերըս եկավ վեչ: Ասըմ ա, ճընապար ընգնում:

Քյնըմ ա, քյնըմ, շատ ա քյնըմ, թա խրեցյ, շատ նան խրեցյը ինքն ա գյուղձում, հըսնըմ ա մին բաղի: Էտ բաղը իրեք տ՞ոռնը օներ: Տա էրկունջի տըռնավը նի յա մըննըմ, նստում, թա պատառ դինջանա, մին էլ ա տըեսնըմ երգլինքը ըրոտաց, կըծընկեծին ըրավ, էտ մըթեն թըխպերին մեչան մին թևավեր ծի նստած ախճիգյ քըշացավ, սորը հանից, մին հենց թըխից, վըեր էտ միշննկ տըղին կըլ՞իսը թըռավ, միջն մեկ էլ հնլն թըռըմ ա:

Պուճուր ախպերը տըեսնըմ ա վըեր ռւրան ախպերքը կյամ չըն, մորն ասըմ ա. - Ա՛ մար, ախպերքս քյեցին, էլ եկին վեչ: Յըես էլ քյինիմ, տըեսնամ էն արևը մար մըննում տըեղը հի՞նչ կա, վըեր ախպերքս եկին վեչ:

Մարը տըեսնըմ ա, վըեր պուճուր տըղան դ՞ղ ա խոսըմ, կոզի սըերտը խըրըվխարավըն ա կյամ, կոզի օզըմ չի թողի, ամմա ռւրան մարթին կրակի թորը հանըմ ա կյեղած տըեղան, տամ էտ տըղին, ասըմ.

-Եր կալ էս թորը, տու ըտրանավ անհաղթ կինիս, էս թորը հուր ծըեռք ընգնի, էն շատ օժավ կինի:

Թաքավերին պուճուր տըղան էտ թորը յոր ա օնըմ, քյընըմ: Քյընըմ ա քյընըմ, շատ ա քյընըմ, թա խըրեկ, շատ նան խըրեկը ինքն ա գյուղո՞ւմ, քյընըմ ա հըսնըմ մին բաղի, համին էտ բաղըն ա ինո՞ւմ, իրեք տըռնանի:

Տա նի յա մըննըմ իրեքինջի տըռնավը, տըռեսնըմ մին ախպո՞ւր: Էտ ըխպրին քըշտին նըստում ա, թա պատատ դինջանա, տըռեսնըմ ա երգյին-քավը մին յոռնեգյ ա թըռչում: Նըետը պեց ա թողըմ, յոռնիգյը վըեր քըցըմ, խըրավըմ, թա օտի, մին էլ ա տըռեսնում երգյինքը ըրոտաց, կըծընկեծին ըրավ, էն սըեվ, մըթնած թըխպերան թևավեր ծի նստած մին ախճիգյ եր եկավ, սորը հանից, թա թաքավերին պուճուր տըղին կըլո՞խը թըռցնի, էտ տըղան ո՞ւրնն թորը կըլխանը երը պահից, էտ թևավեր ծիյավերը ծիյան եր ընգավ: Էտ տըղան օգից ընդրա կըլո՞խը կըտրի, ամմա էտ ախճիգյը դաշանք-պըղատանք ըրավ, մասկան հանից, ասից.- Յըես ախճիգյ ըմ, ինձ սպանիլ մի:

-Սպանիլ չըմ, վըեր ինձ կյաս:

Էտ կյեղեցիկ ախճիգյը ռազի յա կըռնըմ, լին օզըմ ըն թան նի մըննին տոն, էտ տըղան մին էլ ա տըռեսնում էտ ախճիգյը աշկին առաչան կորավ, բաթմիշ իլավ: Տես ա եշըմ, տեն ա եշըմ ախճիգյ չի կար:

Էտ տըղան հույսը, հավատը կըտրած թողըմ ա, հեռանըմ, էլհա ճընապար ընգնըմ, քյընըմ:

Քյընըմ ա քյընըմ, հըսնում մին պըեցո՞ւր ամարաթի: Էտ ամարաթն ա նի մըննում, տըռեսնում մին դև. էն էլ կընեգյ դև: Էտ կընեգյ դևը հըրցըփորց ա անըմ, թա էտ տըղան ըշտե՞ղ ա քյընըմ:

Էտ տըղան լոխ նաղլ ա անըմ: Ասըմ ա.

-Յըես մըհեկ քյընում ըմ էն ըխճըկանը հետան, վըեր աշկիս առաչան կորալ ա:

Էտ կընեգյ դևը ըտրան ճընապարը նշանց ա տամ, ասըմ. - Տու իտի քյինա, կըհսնիս մին ծովի: Էտ ծովին յրան մին կարմունջ կա, կարմունջին գերավ անց կը կըռնաս, կտըռեսնաս մին արկաթի տո՞ռը: Էտ արկաթի տըռնին էրկու դո՞լան, էրկու առո՞ժ ա ինելու կապած: Ծիտ կըես կանիս, կըեսը մին առո՞ժին տաս, կըեսն էլ՝ էն մին: Տո՞ռը կպենաս նի մըննիս մին բախչա: Էտ բախչին քըշտին մին կյում ա ինելու, ըշտեղ էտ ըխճըկանը

ծիյանքը կապած ըն: Կյուսին տոնը պեց կանիս, նի մըննիս: Էն ծիյանցը մեչին ինելու լա համին Էն թևավեր ծին: Նի կը մըննիս թևավեր ծիյին փորին տակը, կյողը կըենաս, ընդրա փորին տակին մին տըմբլա կա կապած: Վեր նի մըննիս փորին տակը, էտ ծին վըններավը թըխելու վա էտ տըմբլին: Տըմբլան սնա ա անելու: Էտ վախտը տու տոնու կըկյաս ծիյին փորին տական, մին քյունջում կյողը կըենաս:

Տմբլին սնսին յրան էտ ախճիգը կյալու յա, թն տըեսնա, իսէ յա ծին տըմբլան թակըմ, հու մին պեն չը պըտահա՛լ: Տըեսնալու յա վեչ մին պեն չի կա, ծիյին յրան կըզնվելու յա, էտ տըեսնա: Տու տոնու կը կյաս մի՛ն էլ նի մըննիս ծիյին փորին տակը, էլիա ծին վըններավը թըխելու յա տըմբլին: Էն ախճիգը կյալու յա, տըեսնա, վեչ մին պեն չիկա, մըթկըմը ասելու վա. «Բնիքնս սոված ա, օտել ա օզըմ»: Մին խըրեգ չնմիչ ա տալու ծիյին, քըննա: Տու էլիա կյողը կացած տըեղատ տոնու կըկյաս, նի մըննիս ծիյին փորին տակը: Ծին վըններավը էլիա տըմբլան թակելու վա: Սնսը եր ա ինելու: Էն ախճիգը էլիա կյալու յա, տըեսնա վեչ մին պեն չիկա, ասելու վա. «Ա՛յ ծի, իսէ յըս իտի անըմ, հի՞նչ կա, հինչքան խըրըշկոտում ըմ, պեն չի կա, դե մըհեկանց տըենը էլ տըմբլին սնսը հանիս վըեչ, թող մին խըրեգ դինջ քոն ինիմ»: Չորսինջի դոնըմը էլիա նի կը մըննիս ծիյին փորին տակը: Էլ ծին վըններավը թըխելու չի տըմբլին, էլ սնս չի հանելու: Տու դինջոթունավ տոնու կը կյաս, քըննա էտ ըխճըկանը օթախին տոնը պենաս, տըեսնաս ախճիգը քոն իլնն: Թորը ծըեռքիտ ընդրա կըլիսանը երը կը կադնիս: Էն ըրազըմը տըեսնալու վա, վըեր ինքը հախտված ա, եր ա թըռչելու տըեղան, քըրեգ տըեսնալ նըբնստ ուրթոնմ ա օտելու, վըեր էլ ինքը քըրեգ իսփիլ չի: Տու հըվատաս վեչ, միչն ինքը ասի վեչ. «Մորըս ծծած կաթնը վկա»: Էն վախտը կըհվատաս, վըեր դոնկ ա ասըմ: Վըեր ինքը էտ խոսկը ասի վեչ, տու ասել կըտաս, գոռ կանիս, վըեր ասի:

Էտ կընեգ դըր էտ խոսկերքը ասելանը էտը, էտ տըղին մին ճըրնիլ ճար ա տամ: Տա խըմըմ ա, էլ իվիլ ուժավանըմ: Ետնան էտ կընեգ դըր ուրնն մագերան էրկուսը տամ ա, ասըմ. - Վըեր տըժեր տըեղ կընգնիս , ուրնը կը քսիս, յըես Էն մունուտը քըշտիտ կինիմ, քըրեգ քյոմննգ կանիմ:- Ասըմ ա պըռծնըմ, աշկա անհետանըմ, կորչում:

Էտ տըղան հունցը Էն կընեգ դըր ասալ ար, իտի էլ անըմ ա:

Վըեր թորը հանած կադնըմ ա էտ ըխճըկանը կըլիսանը երը, ախճիգը

արագընը տրեսներն ա, վրեր ինքը հախտված ա, եր ա թըռչըն տրեղան, ղերթընն օտըն, թա էլ խափիլ չի, տրեղան ասըն ա. - Դե ղերթընն կըեր քու մոր ծըծած կաթնավը:

Ախճիգը ղերթընն օտելանը ետը ասըն ա. - Քըեգ սըվըրցընողին ղըեղընն պըպանձվի:

Ըտրանք ըտեղ հննշտվըն ըն:

Մին դընըն առավտըր էտ տրեղան թևավեր ծին նըստում ա, քընըն վըերսի: Օտվան էն դըրը անց կըենալավ, տրեսներն ա մին բախրա: Օգըն ա թա վըերսի, ամմա էն ըխճըկանը պատկերը մըետն ա ընգնում, ծըեռքերը թընկննըմա, էլ կարըն չի, թա վըերս անի: Մին քանի հետ, վըեր իտի ծըեռքը թընկննըն ա, էլ կարըն չի, թա վըերս անի, կյամ ա տոն, էն ըխճըկանը ասըն:

Ախճիգը ասըն ա. - Դե վըեր իտի յա, մըեկ էլ յըես կքինիմ վըերս անիմ:

Տա թևավեր ծին նստըն ա քընըն, մին հենգ մունուտանը ետը աշխարքի վըերս ըրած, ծիյին պըեռնած կյամ ա:

Իտի մին քանի վախտ ապըրըն ըն: Էտ տրեղան ասըն ա. - Իտի պեն չինիլ, ա յըես քըեգ մատաղ, վըեր յըես տանը նըստիմ, տու քինիս վըերս անիս պերիս: Լնվն էն ա, մին պատկերիան պըերինք, պատկերտ քաշի, յըես էլ պատկերըն տինիմ ծոցըմըն, ընդրանա ետը քինիմ վըերս:

Իտի էլ անըն ըն: Մին պատկերիան ըն կանչըն, պըերըն, պատկերը քաշըն ա: Պատկերը քըշելանը ետը էտ պատկերիանին քըցըն ըն ծովը, խեխտըն, վըեր էտ ըխճըկանը տըեղը վեչ մինը գիղն վեչ: Մին դընըն տրեղան պատկերը տընում ա ծոցըմըն, քընըն վըերսի, վըեր վըերսին վախտը պատկերը ջուբան հանի, եշի, սըերտը պենվա, եշիլան օժը շըտանա: Մին հըետ վըեր իտի յա անըն, հակառակի նման ծովան քամի յա փըշում, էտ պատկերը ընգնում ա ծովը, լափուն տանըն ա հեռու:

Տըղան մընըն ա մնթն: Քուռուփեշմնն էտ ա տըեռնում, կյամ տոն: Մին քանի վախտ առանց էտ նկարի, մին թնհրնվ վըերսի յա քընըն: Էտ նկարը ծովին էն մին դըրըն ա ընգնըն, մին օրիշ թաքավերոթուն: Էտ թաքավերին ծիյանքը մին օր պըերըն ըն, թա ճըեր տան, ամմա ձիյանքը ճըեր չըն խըմըն: Գյնդեքը կյամ ըն թաքավերին ասըն: Թաքավերը ըջըղվըն ա, հրամայըն, վըեր էն սհաթը ձիյանցը ճըեր տան, ամմա էլիա

ծիյանքը ճ՛ղւր չըն խըմըմ: Էտ գյ՛նդէքը ըտեղէրքը մին լն՛վ շոռ ըն կյամ, թա տըեսնան հի՞նչ կա, վըեր ճիյանքը խըրթնըմ ըն, ճ՛ղւր չըն խըմում, տըեսնըմ ըն ըտեղ մին ալագյոգ ըխճըկա պատկեր: Յոր ըն օնըմ, տանըմ ձըմննց թաքավերին տամ:

Թաքավերը տըեսնալը նըբնստ սիրահարվըմ ա, օշը տանըմ ա, էր ընգնըմ: Էն մին օրը հրամնայում ա, գորք ըն հըվաքում, գորք ա դըկըմ ծովէն դրաղը, վըեր էն ըխճըկանը քըթնին: Համին էտ օրը էտ տըղան վըերսի ար տ՛ղւս եկալ: Վըեր հըսնըմ ա ծովին էտ մին դրաղը, գորքը տըեսնըմ ա, հըցնըմ ա, - էտ խե՞ յըք հըվաքվալ ըտըղէ:

Ըտրանց մըեծը ասըմ ա. - Մին ըխճըկա պատկեր ըն ճարալ, թաքավերը մըեգ դըրկալ ա էտ ախճիցը ճարինք, տանինք ձըմնն հետի:

Էտ վըեր լըսըմ ա, էտ տըղան թևավեր ծին երգիինքյ ա հանըմ, ընդըղան քըշանըմ ըտրանց յրան, լոխճին կըտորըմ: Միննկ մինն ա սաղ մընըմ, էն էլ քընըմ ա, էտ լոխ ձըմննց թաքավերին նաղլ անըմ:

Էտ թաքավերը վըեր լըսում ա, թն՛գննան գորք ա հըվաքըմ, դըրկըմ ծովին դրաղը:

Թաքավերին պուճուր տըղան էլհա յա նըստում թևավեր ծին, պըցըմնըմ երգիինքը, քըշանըմ լոխճին կըտորըմ: Միննկ մինն ա մընում, էն էլ խնբնըմ տանըմ ա թաքավերին, թն՛ իստի-իստի պըեներ:

Թաքավերըն էլ գորք չօնար, նա քընէնքյ ա անըմ, թա հուսնց անի, մին հընար, մին ճար քըթնի, էտ ըխճըկանը ձըմնն ծըեռքը քըցի:

Էտ վախտը մին պառավ կընէգյ կյամ ա թաքավերին կոշտը, ասըմ. - Թաքավերը ապրած կըենա. յըես կըքյինիմ էտ ըխճըկանը պըերիմ, քընէնքյ մի անիլ:

Թաքավերը վըեր լըսըմ ա, ուրխանում ա, էտ պառավին ասըմ ա.

-Ա՛ պառավ, վըեր էտ ըխճըկանը ճարիս, պըերիս քըշոռթու-նավտ մին վըեսկէ յըմ տալու:

Պառավը ճըննապարվըմ ա, քընըմ էտ ըխճըկանը հետան:

Խիլլն ճըննապար քընննելանը ետը, պառավը նի յա մըննըմ մին կըրասի մըեչ, ամնա հէնց էտ սըհաթը թաքավերին պուճուր տըղան վըերսի քըեցած ա ինըմ: Տըեսնըմ ա առաչին մին կարաս, մուտանըմ ա, տըեսնըմ կարասին մըեչին մին պառավ:

Հըրցընըմ ա, ասըմ. - Ա՛ նանի, տու հու՞ վըս, ըշտղացի՞ յըս, ըշտե՞ղ ըս քընըմ:

Պատավրն ասըմ ա. - Մյան քը մատաղ, մըեր քյարվանը ըստեղ ա իլնլ, քըշրհանա քյեցալ ա, յըես էլ էն ըմ իլնլ քոն իլած, մընացալ ըմ ըստեղ:

Թաքավերին պուճուր տըղին մըեխկըն ա կյամ, էտ պատավին յոբ ա օնըմ, տանըմ ո՛ւրննց տոն:

Վըեր օզըմ ըն թա նի մըննին քախչան, տըռնին քըշտին էրկու առո՛ւծնին օզըմ ըն, թա էտ պատավին ճոթ-ճոթ անին, պըտոնեն աչու ծախ քըցին, ամմա էն տըղան թողըմ չի, պըռավին տոն ա տանըմ:

Կընեգը կըզնըվըմ ա, ասըմ.-էտ հո՞ր ըս պըերալ, էտ քոսոտ էծ կընգանը:

Էն տըղան էլ ասըմ ա. - Վեչինչ, թող կըենա, մըեզ հինչ ա անելու, պենա-կյոբձա կանի, քյոմնց կինի:

Մին առ ժամանակ էտ պատավը ըտըղ կըենըմ ա, տըեսնըմ ա, վըեր համին էն ա խճիգըն ա, վըեր նկարըմը իլնլ ա:

Էտ ախճիգըն էլ սըվերըմ ա էտ պըռավին, միշտ մին տըղը ըն տո՛ւս կյամ, քընըմ ծովին դրաղին ման կյամ:

Պատավը միշտ էլ հըրցնըմ ա, թա ըշտեղ ա ընդրա մարթին օժը, հինչի՞ մըեչի յա, ամմա ախճիգը ասըմ ա, վըեր գյիդո՛ւմ չի:

Պատավը էտ ըխճըկանը ստիբըմ ա, վըեր մարթին օժին տըղը գյիդա՛, ո՛ւրնն ասի:

Էտ ախճիգը, մարթը վըեր կյամ ա, հըրցընում ա:

Մարթը միյամիտ տըղան ասըմ ա.

- Իմ օժըս էն ա աչ կուռանս յրան մին քար կա կապած, ընդրա մաչին :

- Էտ ախճիգը դնստի պատավին ասըմ ա:

Մին դո՛ւնըմ մին լոթկի մըեչի պատավը նան էտ ախճիգը քընըմ ըն ման կյալ:

Պատավրն ասը մ ա.- Ջոնթիկըտ մըտատ քըցալ ըս, քյինիմ,պերիմ:

Պատավը տոն ա կյամ, տըեսնըմ էտ տըղան քոն իլնն: Նա թորը յոբա օնըմ, կոխըմ ըտրա սըերտը: Ետավ պատավը պեց ա անըմ ընդրա կըռնեն կապած քարը, մին քյննդիբ էլ յոբ օնըմ, կյամ, վազ տամ լոթկան: Քարն էլ ծովըն ա քըցում, հենց վըեր լոթկա յա նըստըմ, էտ ըխճըկանը ծըեռքերը նան վըենները կըպտըմ ա, լոթկան քըշում դիբի էն թաքավերին պալատը:

Վըեր տո՛ւս ըն կյամ ծովին էն մին դըրաղը, էն թաքավերին ծառեքը ըտրանց տանըմ ըն թա քավերին կոշտը:

Թաքավերին պուճուր տրդան յարալու յա ինքմ, մին խիլլան վախտ իտի մընքմ ա, վեր պատատ օշը կըլիխըն ա կյամ, էն կընեգ դնին տված էրկու մագը ռերոնր ա քըսըմ, էտ կընեգ դևը կյամ ա: Տա յարան լիզոնմ ա, էտ տրդան լնվանքմ ա: Էտ կընեգ դևը գլիդնլնվ վեր էն օժը տըվող քարը պատավը ծովըն ա քըցալ, քընքմ ա հանքմ, էլիա պերքմ կոռնը կապըմ: Էտ տրդան էլիա էն համին տրդան ա տըռնքմ: Տա ռորան թևավեր ծին նստըմ ա, քընքմ էտ քաղաքը, ըշտեղ էտ ըխճրկանը տարալ ըն: Հեովից-հեռու տըռնքմ ա մին թուբուն մարթ հըվաքված: Քըյնքմ ա մուտանքմ, տըռնքմ ռերոնրոցավ ըն ընգալ, մըռնքուճուր լոխ ճոնր ըն կըրքմ: Ասը մ ա, - Էտ հի՞նչ ա պըտահալ, վըեր իտի ճոնր ըք կըրքմ:

Ընդրանք կըլխընին կուրցրած ասըմ ըն. - Մըեր թաքավերը մին ախճիդյ ա պըերալ մին օրիշ երգլիրա, ընդրա օշը տարալ ա, ընդրան քըցալ ըն մին արծաթի օթախ, մունք էլ ճոնր ընք կըրքմ, ածըմ էն օթախը, վըեր էն ախճիգը օշը կըլիխը հըվաքի:

Էտ իսե՞ մինակ ճոնր ըք կըրքմ, մին օրիշ ճար չըք անքմ:

- Ախճիգըն ա իտի ասալ:

Թաքավերին տրդան մաննը կըծում ա, կըլիխ ա ընգնքմ, վըեր գլիդացկանց ա իտի ըրալ: Մուտանքմ ա մին կուճի ըխճրկա, ասըմ.

- Հինչ կի՞նի, կիլատ տաս, մին խըրեգ ճոնր խըմիմ, լիա մին էրկու կում:

Ախճիգը կիլան տամ ա: Էտ տրդան էն ըխճրկանը տըված մըտանին պըրմանան քըցում ա կիլին մեչը: Էտ ախճիգը կիլին ճոնրը տանքմ ա, ածըմ էն արծաթի օթախը: Էն ա խճիգը տըռնքմ ա, վըեր մին պըռն գընգաց:

Տըռնքմ էր ա թըռչըմ, տըռնքմ ռորան մըտանին ա, լոխ կըլխու վա ընգնքմ, ասըմ.- Դե բոլ ա, հերիք ա, հիշքան ճոնր ըք կըրալ:

Թաքավերը ըսկըսըմ ա հըրսանիքի պադրաստոթուն տըռնալը:

Համին էտ քըշերը էտ տրդան թաքավերին մեծամեծներին խընթըրմ ա, վըեր ինքըն էլ հըրսանիք կյա:

Ըտրան համեցեք ըն անքմ:

Հըրսանիքը ըսկըսըմ ա, մինը երք ա ասըմ, մինը պար ա կյամ, լոխ էլ ուրխանքմ ըն:

Էտ տրդան էլ թաքավերան իրավունք ա ստանքմ, վըեր ընդրա պատվին, ինքըն էլ ռորան թևավեր ծիյավը պար կյա: Թաքավերը թողըմ ա:

Էտ տրդան աչրծնի կտորըմ ա ժողովուրթին, թողըմ միննկ թաքավերին, էն ըխճըկանը, մին էլ էն պառավին, մին էլ էն խնբնար տանողին: Թաքավերին նան խնբնար տանողին կապըմ ա ծիյին հնքյվնն, քաշ-քաշ անել տամ, վրեր մրեծ պատառը անգուճըն ա մրնըմ: Պառավին քըցըմ ա մին կարաս, պերանը մին լնվ կապըմ, վրեր քյինի սոված սատկի:

Ըխճըկանը, ռըմնն նկարը յոր ա օնըմ, կյամ տոնը, իլննծ-չիլննծը, վրեսկե-արծաթը լոխ հրվաքըմ, կյամ ռըմնն հայրենիքը, մորը կոշտը: Տրեսնըմ ա մարը պըռավալ ա, էնքան տղին ճընապարը պահալ ա, էնքան եշալ ա, աշկը ճնըր ա տըռալ, մագերը սիպտննկալ, թան տըռալ, բալոցը դնրդնն կոչ եկալ, կըծեց տըռալ լ:

Էտ տրդան տըռնըմ ա թաքավեր, ռըմնն հորը թափուր թախտին նստըմ, էն ախճիցըն էլ թաքուհի: Ըտրանք ռըրնը նըհետ շատ սերավ ապըրմ ըն: Մորը պատիվը հարսը նան տրդան պահըմ ըն, աշկի լնսի նման սիրըմ ըն, միչն ընդրա մըռնիլը: Ըտրանա ետը խուխատար ըն տըռնըմ, օրախ, բախտավեր ապըրմ:

Ժողովուրթըն էլ ա լնվ, բնըլը պահըմ:

Ընդրանք հասին ռըմննց մուրագին, տուք էլ հասնիք ծըր մուրագին: Ըշտեղ մին աշկը ճընապարին մար կա, բալին ըսպասող մար կա, պարով կյա, աշկը տըռնա, սըրտը ուրխանա: Ըշտեղ մին մուրագը սըրտին մարթ կա, պարով մուրագը կադարվի, ինձ նման մընա վեչ անկադար, աշկը ճընապարին, սաղ գյանքըմը սպասըմ, օշը մըռթկը հնլն մուրագին յրան, սըրտը սև:

Լոխ էլ լնվ ապրին, օրախ, բախտավեր, իմը ընցալ ա:

21. ԾՈՒՎԻՆ ԾԱՌԸ

Ինձում և, չինձում մին թաքավերի պատավ մար: Էտ պատավին մին թոռն և ինձում, ինքքն էլ տրդա: Տա մին օր ըշկողան կյալիս, տրեսնում և մին օրիշ պատավ կրնեգյ, կաթնավ լիգյր կյեվաթը ծրեռքին քյրնում և: Էտ թաքավերին թոռնը մին քար և յրա անում, կյեվաթը կոտորում, կաթնը եր անում:

Պատավը ըտրան անիսկ և տամ, ասում. - Ըստուծանա կրխրնթըրիմ, վրեր տու ծո՛ւկին ծառին տըրանաս:

Տըդան տոն և կյամ, հաց օտում, տո՛ւս կյամ, թա քյինի, տատն ասում և. - Ա՛բալա, էտ ըշտե՞ղ ըս քյրնում:

Թոռնը ասում և. - Քյրնում ըմ ծո՛ւկին ծառը ճարիմ:

- Բալա, ծո՛ւկի ծառ չի ինում, ծո՛ւն հավրն և անում:

- Բա վրեր ծո՛ւկի ծառ չի ինում, խե՛յա էն պատավը ինձ անիսկ տըվալ, ասալ. «Ծո՛ւկին ծառին տըրանաս»:

Էտ տըդան տատին լըսում չի, ճընապարվում և, քյրնում:

Քյրնում և, քյրնում, մին պատավ մարթի ռուջնի կյամ:

Էտ պատավ մարթը ասում և, - Ա՛յ տըդա, էս ճընապարավը քյինիլ մի ըտըդավ քյրնացողը ետ չի կյամ:

Էտ տըդան անգուճ չօնում, քյրնում և:

Էտ պատավ մարթը ասում և. - Դե վրեր քյրնում ըս, քյրնն:

Առաչտ մին սար և կյալու: Էտ սարին քըշտին մին փոսում կյողը կը կըենաս: Վրեր մըթնի, մին խիլլն հեռու մին պեցուր ծառ և ըրվալու: Էտ ծառին յրան իրեք ծո՛ւյա ինելու, վրեր ճըրաքի մընան լո՛ւս և տալու:

Էտ ծառին տակին իրեք դո՛վ ըն ինելու քոն իլնձ: Տու կըլո՛խտ կը պըցըցնիս մին լնձ եշիս: Էտ դովերը ծեն չըն հանելու: Մին էլ կյողը կը կենաս, էլիս կլո՛խտ պըցըցնիս եշիս: Էլիս դո՛վերը ծեն չըն հանելու, քոն իլնձ ըն ինելու: Էտ վախտը յավաշ-յավաշ եր կըկենաս քյինիս էտ փըլըստրատին տըվող իրեք ծո՛ւն պուք տաս, յոր օնիս:

Էտ տըդան քյրնում և, իտի անում: Ծո՛ւկին ծառին տակին քոն իլնձ ըն ինում իրեք դո՛վ, վրեր տըդան իրեք ծո՛ւն պուք և տամ, փախչում դիբի սարին էն դո՛լը, ըտրանք զնթթնում ըն, հարայ տամ:

Հա՛յ, հարա՛յ, տարա՛վ, հողածինը տարա՛վ...

Դե էլ ըշտե՞ղ, պըենը պըենավը անց և կացալ: Էտ տըդան փախչելիս

ծնվվին մինը ջուբան եր ա քըցըմ, կոտորմ:

Ըտրա մեչան մին կյեղեցիկ ախճիգ ա տոնու կյամ, ասըմ. - Վա՛յ, հաց տվիք, վայ, ճոնր տըվիք, սոված, ծարավ մըեռի՛ :

Ամմա վըեչ հաց ա ինըմ, վըեչ ճոնր: Էտ ախճիգը իտի էլ մըեռնըմ ա:

Էտ տըղան կյամ ա, կյամ, շատ էրգյան ճընապար ա կյամ, տըեսնըմ մին կյետ: Էտ կյըետին դրադին ծոնվին մինը կոտորմ ա, մըեչան էլ ավելի կյեղեցիկ ախճիգ ա տոնու կյամ, ասըմ.- Վա՛յ ճոնր տըվի՛ք, վայ հաց տըվի՛ք, սոված, ծարավ մըեռի:

Ճոնրը ինոն ա, ամմա հաց չի ինըմ: Էտ ախճիգըն էլ ա մըեռնըմ: Ծըեռքին մընըմ ա մին ծոն : Էտ տըղան սուրփը-սուրփոց անելավ պահըմ ա աշկին լոնսին մընան: Էնքան պահըմ ա, վըեր համ հաց, համ ճոնր ա ճարըմ: Ոնրանց պալատան մուտանըմ ա, ընդրանա ետը ծուն կոտորմ: Ծուվին մըեչան էն էրկու ըխճըկանան էլ ավելի կյեղեցիկ մին ախճիգ ա տոնու կյամ, դմաստի ճըղղըմ:

Վա՛յ, հաց տվիք, վա՛յ, ճոնր տըվի՛ք, սոված, ծարավ մըեռի՛ : Էտ տըղան համ հաց ա տամ, համ ճոնր: Էտ ախճիգը մըեռնըմ չի: Տըղան ըտրա նըհետ կյամ ա ոնրանց տանան մուտանըմ, մին ըխպըրի քըշտի էտ ախճիգը ասըմ ա. -Ա յ տըղա, քընա ինձ մըհար մին ծըեռք շոնր պըեր, վըեր կյենամ, կյամ ծըեր տոն, իստի համոթ ա:

Ըտըեղ մին չինարի յա ինոն: Էտ ախճիգըն ասըմ ա. - Ա՛ չինարի ծառ, կըռաց, ես եր ինիմ քու էն պըեցոնր ճըղոնին կագնիմ, միչն ինձ հըետի շոնր կպերին:

Չինարին կըռանըմ ա, ախճիգը ճըղոնին նըստըմ ա, ծառը էլհա պըցրանըմ ա:

-Էտ տըղան քընըմ ա, թա շոնր պըերի, մին կյըշըկյրոնղ ախճիգ կյամ ա ախպոնրը, վըեր ճոնր տանի: Էտ ծառին յրա ըխճըկանը շոխկը տըված ա ինըմ նովին ճիբին: Էտ սըվըտըռածակ ախճիգը կըլոնը պըցըցնըմ ա, էշըմ, տըեսնըմ մին մարալ-ջըյրան ախճիգ ծառին յըան: Տա ցավի ցըցի յա կյամ, օխճին հալավը շոռ ա օնըմ, օզըմ ա, թա ոնրան օտի, վըեր էտ ախճիգը էտքան կյեղեցիկ ա, ինքը՝ կյեշ: Համ էլ մին խըրեկ ետը մաննը կըծըմ ա, կըլխու յա ընգնըմ թա էտ հուր հետի յա:

Ետ ա տըեռնըմ էտ նախշուն ըխճըկանը ասըմ. - Ա՛յ ախճիգը, հի՞նչ կինի, ինձ էլ կոշտոտ տանիս:

Էտ մարալ-ջեյրան ախճիգյը ասըմ ա. - Ա՛յ չինարի ծառ, կըռաց:

Չինարին կըռանըմ ա, էտ կյեշը-լամւիռոշ ախճիգյը պըցրանըմ ա ծառը, էտ նախշուն ախճիգյը ասըմ ա. - Չինարի, պըցրանց:

Չինարին վըեր պըցրանըմ ա, էտ կյըշըկյրոդ, ցավյի-ցցի եկած ախճիգյը ըտրան կուփի յա տամ, քըցըմ ծառին տակը: Էտ դանշանգ ախճիգյը տըռնըմ ա մին թոխպ, նի մըննըմ էտ ծառին փըչակը:

Տըղան կյամ ա, տըեսնըմ մին կյեշ, ասծու անիծած տըռըտոմբալ ախճիգյ ծառին յրան:

Ասըմ ա. - Խե՞ յըս իտի կյեշացալ:

Էտ ախճիգյըն ասըմ ա, - Էնքան հըղետ եշեցի, աշկըս ճճԼը կըտրից, շիղի տըռեռի, արևը էրից, սըվացի, քյճմճԼը տըռեռի:

Էտ տըղան մընըմ ա շշկըլված կըլճիը օռած... Էտ կյեշ ախճիգյը ասըմ ա,- Ա՛ չինարի, կըռաց: Հիշքան ասըմ ա, չինարին կըռանըմ չի: Տըղան մին թահրալ ըտրան քըշըցնըմ ա, լմվ-լմվ շճրեր կյեց տամ, փայտոնըմը նըստըցնըմ, տանըմ տոն: Էտ վախտը էտ թոխպ տըռած ախճիգյը մին վարթ ա տըռնըմ, րտահանց փայտոնին ակնան կախ ընգնըմ

Վըեր պալատն ըն քընըմ, էտ վարթը տաշեղ ա տըռնըմ, ընգնըմ ըտըղան մոտի մին պառալ կընգա տոն: Էտ պառալը տոնը սըփում ա, թա տանի գիբիը տըեն ածի, էտ տաշեղը մին շամփուր ա տըռնըմ, ընգնըմ փիչին տակը:

Վըեր պառալը քընըմ ա օրիշ տըռեղ, էտ շամփուրը ախճիգյ ա տըռնըմ, տոն-տըռեղ անըմ, հըվաքըմ, սըրփըմ, սարքըմ:

Պառալը կյամ ա տըեսնըմ ամմեն հինչը ըրած:

Մին դճնըմ էտ պառալն ասըմ ա. - Էս հու՞ կինի, հու՞ չի ինիլ, մին բուսը պահիմ, տըեսնամ:

Բուսը պահըմ ա, տըեսնըմ մին կյեղեցիկ ախճիգյ ա տճԼս կյամ շամփուրին մաչան:

Պառալը էտ ըխճըկանը պինդ փըռնըմ ա, ասըմ. - Ինձ վըեչ մինը օնիմ վըեչ, էք տու ինձ ախճիգյ տըռեռ, յըես էլ քըռեգ մար, մին տըռեղ ապրինք:

Ախճիգյը ռազի յա կըենըմ, ասըմ ա. - Ա՛յա, ճճԼը տիր, ինձ լըղըցրու:

Պառալը ճճԼը ա տընըմ, լըղըցնըմ: Էտ ախճիգյըն ասըմ ա. - Այա, հմլմ ճճԼը տըեն չածիս, հա՛, թող կըենա:

Պառալը ուռութանա էր ա կըենըմ, տըեսնըմ ճճԼը վըեսկե յա տըռալ:

Էտ պատավը մընըմ ա մաթ մընացած, գյունաքար: Ըտրանա ետը Էտ ախճիգը ամման դիճըմ կլիճ լըվանալիս, լըդանալիս, իրես լըվանալիս, ճՆԼըը վըեսկե յա տըեռնըմ:

Ըտրանք շատ ըն հարուստանըմ, լմվ-լմվ տըներ ըն շինըմ:

Հընգըեր-հըրնան ըրմանըմ ըն, թա էս վըեսկեն ըստրանց ըշտըդա յա:

Մին դիճըմ թաքավըերին ծիյանցը կըերը պըկասըմ ա: Ընդրա վըգիընին կանչըմ ըն ժողովուրթին ասըմ. - Ա՛յ ժողովուրթ, ամեգը մին ծի էր կալիք, պըհեցիք, թաքավըերին հրամմանն ա:

Էտ ախճիգը պատավին ասըմ ա.- Ա՛ յա, տու վել քիինի մին ծի պըեր, պահինք:

Պատավը քիինըմ ա, պըերըմ:

Վեգիընին ծըծաղըմ ըն, ասըմ.- Ա՛ պատավ, տու հի՞նչավ պիտի պահի՛ս:

Պատավը ասըմ ա.- Ծըեր կործը չի, հինչավ կըպահիմ, կըպահիմ, հմլմ պըենին վըեռչըմը կըծըծաղին, հմլմ ճոտըրը աշունքը կըհմբարին, օգըմ ըք լիմ էն լոխման մաշված, փորը մըեշկան կացած ծին տըվիք, տանիմ, պահիմ:

Էտ պըռավին իտի մին լդար ծի յըն տամ, վըեր պահի ծըմըեռնը, դայսարը, ցորտը, վըեր տիւսա կյամ, կյարունքը կյամ, կյարմուր արնը տիւսա կյամ, աշխարքը կընանչըմ ա, ծաղկըմ, էտ վախտը, էտ ախճիգը ասըմ ա. - Ա՛յա, քիինի թաքավըերին տըղին ասի, թմ կյա ծին տանի, տու կտըրելու չըս տանիս, շատ ա քյուքմացալ, համ էլ իըմացալ, քացի կը տա:

Թաքավըերին տըղան կյամ չի, լայըղ չի անըմ, ձուրմն գյառ ա պահըմ, ձուրմն գյմղմն ա դարկըմ:

Էտ ախճիգը ծիյին ասըմ ա. - Ա՛յ ծի, վըեր քըրեգ տանին քշին ըշտեղ էլ տանին, ըշտըեղ էլ քըշին, էլհա կը կյաս մըեր տըռանը պենդ նըստիս, հիշքան ասին էր կաց, էր չըս կըենալ, կասիս, «Թող ինձ պահողը կյա, էր կըցընի»:

Ծին իտի էլ անըմ ա: Գյմղմն հիշքան չըրչարվըմ ա, կարըմ չի էր կըցնի:

Քընըմ ա թաքավըերին տըղին ասըմ էտ լոխ:

Թաքավըերին տըղան կյամ ա, թա էր կըցընի, ծին էր չի կըենըմ, հիշքան չըրչարվըմա, մմնլ չի կյամ: Ծին ասըմ ա. «Թող ինձ պահողը էր կըցնի»:

Էտ ախճիգը տանան տոնս ա կյամ, էրկու դոնըմ էտ ծիյին թըխըմ, ասըմ. - Քու տարըտ, առանց էտ էլ անբախտ ա, տու խե՞յրս իտի անըմ: Ծին էր ա թըռչըմ տըռեղան:

Թաքավերին տըղան մընըմ ա մնթն: Էտ ըխճըկանը կյեղեցկությունն էլ մին դոնս ա ըտրան շըշկըլցնըմ: Էտ ըխճըկանը էշըմ ա, էշըմ, քըլնըմ:

Մին քանի վախտանը էտը էտ ախճիգը պատավին ասըմ ա՛ լնվ պաղրաստոթուն քաշին, թաքավերին տըղին նան ուրան կընգանը կանչին դոնադ:

Մինչև դոնադ կանչիլը, էտ ախճիգըն ասըմ ա. - Յըես մին կյարմոկը խընձոթըմ տըռեոնալու, թաքավերին տըղան վեր տոնս կյա, թա քյինի կըտինիս ընդրա ջուբումը:

Ղոնաղնին կյամ ըն լնվ օտըմ, խըմըմ, ուրխոթուն անըմ: Տոն քյինելիս, պատավը էտ կյարմոկը խընձոթըմ թաքուն տընըմ ա թաքավերին տըղին ջուբումը: Քըշերը վըեր լոխ քոն ըն ինըմ, էտ կյարմոկը խընձոթըմ տըռեոնըմ ա մին մարալ-ջելրան ախճիգ, կյամ նի մըննըմ թաքավերին տըղին ծոցը: Տըղան գնթոնըմ ա, տըեսնըմ մին հոկոն-մնլնց ախճիգ ուրան ծոցըմը: Էն մին կոխկին էլ մին կըղըկըղող քըռթանթոուշ, ուրան կընեգը:

Թաքավերին տըղան ասըմ ա.- Ա՛լ մարալ-ջելրան, տու հո՞ւ վըս...

Էտ ախճիգը խըտտըմ ա ըտրան պըչպըչորըմ, ասըմ. -Յըես էն ախճիգըն ըմ, վըեր թողեցիր չինարի ծառին յրան:

Ըտըղ լոխ նաղլ ա անըմ, հինչ վըեր ուրան կըլիսավը անց ա կաց ալ:

Տըղան հրամմայըմ ա, վըեր էտ սև քըրըթանթոուշ կընգանը ծիյին հաքյվան կապին, էնքան քաշ տան, վըեր մըեծ պատառը կըռեթըր մընա: Հրամմանը կաղարըմ ըն:

Ըտրանա էտը օխտը օր, օխտը քըշեր հըրսանիք ըն անըմ: Սաղ աշխարքըս ուրխանըմ ա: Ըտրանք էլ միչև ուրանց գյանքին վըերչը սերավ ապըմ ըն:

Ըտրանք հասին ուրանց մուրագին, մունք էլ հըսնինք մըեր մուրագին:

Ըստուծանա իրեք մըեծ-մըեծ հոկո շավթալի էր ընգնի. մինը՝ աստղին, մինը՝ լտողին, մին էլ տըռնըտական անջուկ տընողին:

22. ԴՄՐՎԻՇԸ

Ինձնւմ ա, չինձնւմ մին առըտուրական ա ինձնւմ: Ըտրան ընձնւմ ա իրեք ախճիգ: Հնարը ամման դձնըմ ասըմ ա. -Յըես իմ ըխճըկերքս ինդի մարթի բիդի տամ, վեր իմ տոճնըս օղտերը պըեռնած վըեսկե պերի:

Մին դնարվիշ էնն ընձնւմ մին հըեռու տըեղ ապըմ: Էս վեր լըսուլ ա, վեր էս հինչ առուտուրականը ըստի խոսկ ա ասալ, օղտերը վըեսկավ պըեռնըմ ա, հըղե ինըմ, քըննձնւմ:

Քըրնձնւմ ա, քըրնձնւմ, վերչը հասնըմ ա էտ առուտուրականին տոնը: Հտեղ դնարվիշը ձըրնն նըպատակը ասըմ ա, առուտուրականն էլ ռագի յա կըենուլ:

Հըրսընքին թաղարեքը քաշըմ ըն: Օխտը օր, օխտը քըշեր հըրսանիք ըն անըմ: Հըրսընքանը էտը դնարվիշը հըզըրվըմ ա, ախճիգը յոր օնըմ, հըղե ընգնուլ:

Շատ ըն քըրնձնւմ, իրեգ ըն քըրնձնւմ, էս ախճիգը տըեսնըմ ա վեր, ախեր, էս ճընապարին վերչ չիկա: Ասըմ ա. - Էսքան էրգյան ճընապարը մըեզ ըշտըեղ ա՞ տանըմ:

Դնարվիշը խեթ-խեթ ընդրան էշըմ ա, ասըմ. - Շըենտ կըտրի, թա ըշտըեղ ընք քըրնձնւմ, էտ քու կործըտ չի՛:

Վեր իտի յա ասըմ, ախճիգը մընուլ ա մաթ մընացած, ջանը տոճ ա ընգնըմ, մընուլ ա սուս ըրած:

Շատ ըն քըրնձնւմ, իրեգ ըն քըրնձնւմ, էտ դնարվիշըն ա գյուղուլ, վերչը հըսնըմ ըն մին ամարաթի: Մին մըեծ ըրկաթի դըրբըզավ նիշըն մըննուլ էտ ամարաթը: Էրկունջի օրը էտ դարվիշը էտ ըխճըկանը մին հուլ ջիգյար ա նշանց տամ, ասըմ. - Յըես օխտը օրավ քըրնըմ ըմ վըերսի, քըրեզ էլ օխտը օր ժամանակ ըմ տամ, վեր օխտը օրանը էտը կյամ, տըեսնամ էս ըխճըկա ջիգյարը կերած, տու իմ կընեգըս ըս հավիդյան ինձ նհետ կապրիս, յըես էլ քըրեզ հունցու հավադարիմ կընեգ, իմ լոխ թաքուն պըեներս կասիմ, իմ օխտը օթախներիս պըննիքը քըրեզ կտամ, թա կերիք վըեչ, գիդն վեր, քու ջիգյարըտ էլ ըմ ընդըղան կախ տալու:

Ըտրանա էտը ծին նըստըմ ա, քըրնըմ վըերսի: Ախճիգը հի՞նչ անի, շատ մըտածեղանը էտը, յոր ա օնըմ վեցինջի օրը էտ ջիգյարը թաղըմ վըեղին մեչին, ինքըն ձըրնն ասըմ.- Դե, կըկյա, կասիմ կըերալ ըմ, հի՞նչ ա գիդնլու:

Իտի ինքը ձրանն սրերտ տինելավ ըսպասըմ ա դարվիշին: Օխտինջի օրը դարվիշը ջանավարի նման մրռնչալավ կյամ ա: Դնրբնգավը նի մրննրմ, կանչըմ էտ ըխճըկանը, հրրցընում. - Ջիգյարը կերալ ը՞ս, թա չէ:

- Ախճիկն ասըմ ա. - Հա, կրերալ ըմ:

- Դնլգն ասի...

- Դնլգն ըմ ասըմ, կրերալ ըմ:

Վեր շատ ըստըբում ա, ախճիգյն էլհա ասըմ ա կրերալ ըմ, դնրվիշը կրգնված կանչըմ ա. - Ջիգյար, ջիգյար, ըշտե՞ղ ըս, սնս լըսվում:

Էրկունջի դննըմըն էլ ա հրրցընըմ, էլհա ծըեն չի լըսվում:

Իրեքինջի դննըմը վեր պըեցնլը, կյըռկյոռալավ ասըմ ա.

- Ջիգյա՛ր, ջիգյա՛ր, ըշտեղ ը՞ս, ջիգյնրն ասըմ ա. «էն ըմ վըեղեն տակին»: Համ ասըմ ա, համ էլ վըղըթաթախ տնլս կյամ:

Դնրվիշը էնքան աջըղվըմ ա, վըեր էտ ըխճըկանը կըտոր-կըտոր ա անըմ, միննկ ջիգյարն ա թողըմ, էն էլ տանըմ ա բըլկոնան կախ անըմ:

Իրեքինջի օրը դնրվիշը ծին նըստըմ ա, քյըննմ, համին էն առու-տուրականին կոշտը:

Տըեղ հըսնելանը յետը ասըմ ա. - Ծըեր ախճիգյը շատ ա տուխուր, սաղ օրը լնց ա ըննլմ, ինճ դարկալ ա, վըեր միշննկ քյուրը տանիմ, մին քանի շըեբթ քըշտին կըենա:

Առուտուրականը ռազի յա կըենում: Միշննկ ախճիգյը դնրվիշին նըհետ ճընապար ա տինըմ:

Էրգյան ճընապար քյըննլննը ետը, էտ ախճիգյըն ասըմ ա. - Բա էսքան քյընըմ ընք, հի՛բ պիտի տըեղ հըսնինք: - Ծըենըտ կըտրի, էտ քու կործըտ չի:

Քյընըմ ըն, քյընըմ, վըեչը տըեղ ըն հըսնըմ:

Ախճիգյն ասըմ ա. - Բա հոր ա՞ քուրըս:

Դնրվիշը նշանը ա տամ բըլկոնին պատան կախ տրված ջիգյարը, ասըմ.-էս քու քըվոր ջիգյարն ա: Յըես քյըեգ օխտը օր ժամանակ ըմ տըննլմ: Էտ օխտը օրըմը, թա էս ջիգյարը կըերիր, կըերիր, էն վախտը տու իմ հավադարիմ կընեգըս կինիս, իմ լոխ սեկըետնիս քյըեգ կասիմ, օխտը օթախնիս պըլննիքը քյըեգ կըտամ, թա վըեր կըերիր վեչ, քու քըվոր մընան քյըեգ ըսպընելու յըմ, ջիգյարըտ էս պատան կախ տամ:

Ասըմ ա պըրծընըմ, ծի նըստըմ, քյըննլմ:

Ախճիգը մընըմ ա, հունց վեր ասըմ ըն, էտ կոտրած տաշտակին առաջին կոչ եկած: Հի՞նչ անի, հո՞ւնց անի, ինքն էլ չի գուդո՞ւմ: Օրերըն էլ անց ըն կըենում, դարձիչին կյալի օրը մուտանըմ ա: Ճարը կըտրած էտ ախճիգը էտ ջիգյարը տանըմ ա, գախտը քըցըմ:

Օխտինջի օրը դարձիչը կյամ ա հըրցընում. - Ջիգյարը կըերալ ըս:

Ախճիգն ասըմ ա.- Հա՛, կըերալ ըմ: Էրկու դո՞նըմ էտ ըխճըկանան հըրցընըմ ա: Ախճիգը էլիա ասըմ ա. - Հա, կերալ ըմ:

Իրեքինջի դո՞նըմը կյոռալավ ասըմ ա. Ջիգյա՛ր, ջիգյա՛ր, ըշտըեղ ըս, տո՞ւս եք, տըեսնամ:

Ջիգյարը գախտտան տո՞ւս ա կյամ, թմվիլ-թմվիլ ընելավ ընգնըմ դարձիչին առաջը:

Դարձիչը վեր տըեսնըմ ա իտի յա, կըտաղըմ ա: Էտ ըխճըկանը կըլո՞խը կըտըրըմ ա, ջիգյարը հանըմ, համին էն պատան կախ տամ:

Էն մին օրը ծի յա նըստըմ, ճընապարվըմ, վեր քընի մըհեկ էլ էն պուճուր քուրը պըերի:

Քընըմ ա, քընըմ, վերչը հըսնըմ ա հանորը տոնը, ասըմ. - Միշնանկ ըխճըկանըտ մին լմվ, դմշնանց տըղա օզըմ ա, նըշընտըեքյա, քուվերքը օզըմ ըն, վեր ո՞ւրանց պուճուր քուրն էլ կյա:

Էտ հաները էնքան միամիտ ա ինըմ, վեր հըվատըմ ա, էր ա կըենում էս պուճուր ըխճըկանն էլ դարկըմ: Էս պուճուր ըխճըկանը մին շատ սո՞ւրոն կատու յա ինըմ: Էտ կատուն թաքուն յոր ա օնըմ, տինըմ կըոնըտակին, ծի նըստում, ճընապարվըմ ըն: Շատ քըննանընը էտը, տըեղ ըն հըսնում:

Ախճիգը հըրցընում ա, թա. - Բա ըշտըե՞ղ ըն իմ մըեծ նան միշնանկ քըվերքս:

Դարձիչը ասըմ ա.-Օրենըտ կըտրի, հինչ քուր, հինչ պըեն, հենե քուրըտ էն բըլկոնին պատան տըված ջիգյարըն ա: Տըեսնըմըս, էտ ջիգյարը էտ քու քըվոր ջիգյարըն ա, օխտը օր քըեզ վախտ ըմ տինըմ, յըես վըերսի քընըմ, վեր եկի տըեսի էտ ջիգյարը կըերած, գյիդմ վեր տու իմ հավադարիմ կընեգյրս ըս, հինչու օնիմ քըեզ ըմ տալու, հինչ թաքուն պըենեթ օնիմ, քըեզ ասելու յըմ, թա վեր եկի, տըեսի ջիգյարը կըերած վըեչ, քըեզ ըսպանելու յըմ, ջիգյարըտ հմման տըեղան կախ տամ:

Ասըմ ա, պըրծընում, ծին նըստըմ, քյինըմ:

Էս ախճիգը տըես ա մըտածըմ, տըեն ա մըտածըմ, մին հընար չի

քթնըմ: Բըրդան մըետն ա քըցըմ ո՛ւրան կատվին: Էտ ջիգյարը խրեգ-խրեգ կըտորում ա, ամեն օր տամ էտ կատվին: Օխտինջի օրը ջիգյարը պըրծընըում ա:

Մըտրնչալավ, փուհ-փուհ ընելավ դմրվիշը կյամ ա, հըրցընըմ.

-Ջիգյարը կըերալ ը՛ս:

-Հա՛, կըերալ ըմ:

-Դուզըն ասի, կըերալ ը՛ս, թն չէ...

-Դե, կըերալ ըմ, ի լի՛:

Դմրվիշը կյոռըմ ա: Ջիգյա՛ր, ջիգյա՛ր ըշտըն դ ըս:

-Էս ըմ սըրտին տակին:

Դմրվիշը իրեքինջի դ՛նըմըն էլ ա հըրցընում, էլհա ջիգյարըն ասըմ ա. -
Էս ըմ սրտին տակին:

Դմրվիշը շատ ա ուրխանըմ, ասըմ ա. - Տըեսնըմ ըմ, վեր տու կինիս իմ հավադարիմ կընեգըս, իմ տանըս, իլննծ-չիլննծիս տարը: Քըրեգ կըտամ իմ օխտը օթախներիս պլննեքը, քըրեգ կասիմ իմ լոխ թաքուն պըենեքըս:

Իտի էլ անըմ ա: Պըլննիքը տամ ա էտ ըխճըկանը, ասըմ.- Օտելի հետի տու վեչ մին պըեն չի իփիս: Տըեսնըմ ը՛ս էս պատին մեչին կնտական վեր մին հետ հոփ տաս, մին ստոլ ա տ՛նու կյալու աշխարքիս օտելի լնվ-լնվ պըենեքը էն ա ինելու յըրան: Կօտիս, կը խըմիս, մին էլ հոփ կը տաս, էտ ըստոլը ինքն ո՛ւրան քաշվելու յա:

Ըտըանա կըման էտ օխտը օթախներին տըռները իրավունք օնիս պըենաս, վըերչի օթախան կըման:

Դե թա հի՞նչ կա էտ վերչի օթախըմը, վեր դմրվիշը թողըմ չի պեց անի, գընուում չի՛: Էտ լոխ ըսելանը ետը դմրվիշը ծի յա նըստըմ քըիննմ վըերսի:

Վերչը մին օր էլ, շատ ա օզըմ տըեսնա, թա էտ օխտինջի օթախըմը հինչ կա, օզըմ ա հինչ էլ ինի, պըեց անի:

Վեր էտ օթախին տ՛ոնը պըեց ա անըմ, բիդդան ասիս լնն մին թոփ ա տըրաքըմ, ըտըդան տ՛նու ըն տըեռնում մին խիլլն մարթ, լոխ սոված-ծարավ, մաշված, տեղին, հունցու մըեռալ:

Էտ մարթիքը օզըմ ըն գըիդնն, թա ո՛ւրանց հու վա ազադալ դմրվիշին ծըեռքան, օզըմ ըն մին լավոթուն էլ ո՛ւրանք անին, ամմա հի՞նչ օնին, վեր հինչ լըվոթուն անին:

Էտ ախճիգը վըխեւան մընացալ ար կոչ եկած տըռնեն քըմակին կաղնած:

Էտ մարթիքը, վեր էտ ըխճըկանը գյանքը ազադին դարվիշին անա, վեր դարվիշը կյա վեչ ըտրա կըլոխը կըտրի, ուրան էլ փըռչըփարա անի, թա խե՞ յա տո՞նը պըեցալ, պըերըմ ըն մին յանշիգ շինում, էտ ըխճըկանը մըեչին տինում, նհետն էլ օտելի պեներ տի-նում, քըցում ըտըղան մոտի կյետը:

Դարվիշը ըրոտալավ, կըռկոռալով կյամ ա ուրան ամարաթը, տըես-նըմ լոխ վըռեղին հավասար ըն ըրալ, քանդանլ: Մընըմ ա մաթ մընացած:

Ըջըղվելան սաղ ջանը տըղտողըմ ա:

Դարվիշը դանստի գոտում ա, վեր էտ էն ըխճըկանը պըենն ա, վեր ախճիգն ա էտ վըրչի օթախին տո՞նը պըեց ըրալ: Նա օզըմ ա ըշտըռեղ էլ ինի էտ ըխճըկանը ճարի, կըտոր-կըտոր անի:

Յոր ա օնըմ տըժոխկին կավագանը, երգի-երգի շոռ կյամ, վեր էտ ըխճըկանը քըթոնի:

Մըհեգ դարվիշին թողինք էտ ըխճըկանը հետան շոռ կյալիս, մունք քինինք տըեսնանք էն յանշիգը վեր ըխճըկանը մըեչին ըն տըրալ, ըշտըռե՞ղ քինից, հի՞նչ տըռեռավ:

Մին տըռեղ մին թաքավեր ա ինձում, ըտրան ինձում ա մին մադար տըղա, քըսաներկու տըրեկան: Ծընողնին հիշքան օզըմ ըն էտ տըղին փըսակին, տըղան ռազի չի կըեն ում:

Մին օր էլ, հիքը ինքը տանը մինակ ար, տո՞ւս ա կյամ ուրանց պալատին կյետին դոլի բալկոնը, կյետին մըեչը ընգած արևին շոխկին եշըմ: Էտ վախտը տըեսնում ա վեր կյետը մին յանշիգ պըերալ, էտ յանշիգըն էլ մին քարի թուշ իլնվ, կագնից:

Թաքավերին տըղան ուրան ծառան դարկըմ ա, վեր քինի էտ յանշիգը պըերի: Ծառան քինձում ա, պըերում, թաքավերին տըղան հանլ յանշիգը պեց չանում, տընձում ա ուրան օթախըմը, իտի էլ թողում:

Ծառան վեր կյերակուրնի յա պըերում թաքավերին տըղին հետի, էտ ախճիգը յանշիգյան տո՞ւս ա կյամ, կըեսն օտըմ: Իտի էլ միշտ օտըմ ա, կըես թողըմ: Մին հըետ էլ ծառան դույուղ ա ջիհում, թաքավերին տըղին ասըմ: Թաքավերին տըղան բուսը պահըմ ա: Առաչ ինքը կյերակուրին կըեսը օտում ա, կըեսը թողում, էտնան քընձում ա հուրթան եշում, տըեսնըմ էտ

յնշիգյան մին ախճիգ տոնու եկավ, կյերակուրին մընացածը կերավ, լին օզըմ ար, թա մըննի յնշիգյին մաչը, թաքավերին տըղին պատկերը հիլումը տըեսնում ա, վեր հնրթան ոնրան ա եշում: Ախճիգը ինքն ոնրան ասըմ ա. տէս հինչ կյեղեցիկ տըղա յա, դե հինչ արած, վեր իմը չի»: Էտ ախճիգն էլ ա շատ կյեղեցիկ ինոն, վեր արևին ասըմ ա. «Տու կաց, յըես քոն տըեղ լոնու տամ»:

Տըղան ըտեղան քըշանըմ ա, կյամ էտ ըխճըկանը խըտտըմ, ասըմ. - Վըերչը խըտտտըս ընգյիր, քըլեգ մըհար էս ա հինգ տարի յա, մըտածըմ ըմ:

Էտ մասին նա ոնրան ծընողներին ասըմ ա. ծընողնեն համոզըն կըենում, ըտրանց փըսակում ըն:

Օխտը օր, օխտը քըշեր հըրսանիք ըն անըմ: Օթինջի օրը դմրվիշը կավագանը ձեռքին հըսնում ա էտ քաղաքը: Մին օր էլ, վեր էտ ախճիգը ոնրանց պալատին փնլմքյաններավը պըցըմնում ար, դմրվիշը տըեսնում ա էտ ըխճըկանը: Նա ոնրան կավագանավը տափին թըխում ա, լոխ քարանըմ ըն, էտ ըխճըկանան կըման:

Դմրվիշը մին մըեծ կրակ ա անըմ, մին ճիրնվ լըցած դագան տընոն կրակին, վեր ըխճըկանը կըտոր-կըտոր անի, իփի: Հենց վեր էտ վախտը մուտանըմ ա, էտ պալատին կոխկի կյետին դոլան մին կյեթնուկ ա կյամ, տոնու կյամ, էտ ըխճըկանը ասըմ. - Ա՛յ նախշուն ախճիգ, քու օթախըմըտ իտի մինանկ նըստած լաց մի ինիլ, տըես քըլեգ հի՞նչ ըմ ասըմ: Կյետին ծըեր դոլի դրաղի քոլերըմը էնա մին ծոն կա, քյինի եր կալ, էրկու ծըեռքավ հոփ տո, կոտրի: Դմրվիշին օժը էնա էտ ծոնվին մեչին, վեր կոտրիս, դմրվիշը թոնլմաննալու յա, եր ընգնի: Էն վախտը էլհա սաղ աշխարքըս եր ա կենալու քարացած տըեղան, մարթիքը զըրթնելու յըն, էլհա կանանչը փըսնելու յա, սաղ աշխարքըս կենթանանալու յա:

Ախճիգը իտի էլ անըմ ա: Դմրվիշին ասըմ ա. - Դե տու ինձ օտիլը ուտելու վըս, թոդ քյինիմ տոնու, էլհա կյամ:

Դմրվիշը էտ վախտը տըենակնին սըրում ար: Նա թողըմ ա: Ախճիգը քըշանում ա, քըլնոն էն քոլերըմը ման կյամ, ծոնն ճարըմ, էրկու ծըեռքավ հոփ տամ, կոտրըմ: Դմրվիշը թոնլանըմ ա, եր ընգնում, սատկըմ: Էլհա աշխարքըս զոնրթնանըմ ա, մարթիք քար տըեղան եր ըն կըենըմ, ծառերը կընանչըմ ըն , վարթերը պըեցվում՝ թըռչուննին՝ երքըմ: Ամման տըեղ լոնու, օրախոթուն, լիքը աշխարք, արև, կյարոնք, ջահիլոթուն...

Միննկ էս հնքյնթը ասողը, մին էլ կրողը չի ինը՝ մ...

Թաքավերը թնգնդան օխտը օր, օխտը քըշեր հըրսանիք ա անըմ, էտ քաղաքին սաղ ժողովուրթը դոնաղ կանչըմ: Ամման տըեղ գուննա, տըմբըլա, պար նան երք: Մինչն օրըս էլ էտ ախճիգը հնլա ապրըմ ա քախտավեր, ձորնն սիրած տըղին նհետ, վեր ամման մարթի քախտ չի, վեր իտի ինի՝ ... Դե դմրդերըս շատ ա, թող լըհն տոնս անիմ, մըհենգ էլ մին օրիշը թող հնքյնթ ասի՜...

¹ Վերջին նախադասությունը ասացողի հավելումն է (Շ. Կ.)

23.ՏԱՄՆԷՐԿՈՒ ՅԸՂՈՆԵԳՅԸ

Բուննան անվան ընդամենը, չընդամենը մին թաքավեր: Էտ թաքավերը շատ հարուստ ա ընդամենը, ամամ շատ հարուստ ա ընդամենը, սննդամբ էն ար, վեր խոխա չօնար:

Ղուկերը, դարավաշնին ընդդրան ամաման վախտ հրըրընում ին , թա խե՞ յա բեքեփ, թաքավերն ասըմ ար. - Հնարամթ մին պեն կա իլի՛, վեր բեքեփ ըմ:

Մին դոնում էլ թաքավերը ուրան թեգյունքը պահողներեն նհետ քոննում ա վրերսի:

Մին օր անց, վրերս ընելանը ետը ծրրավում ա, ուրան դարավաշներեն դրկում ա, վեր քյնանն ճոկը պերին: Ղարավաշնին շատ ըն ման կյամ, վերչը մին ճրրավեր ըն ճարում: Քյնում ըն մուտանում, վեր ճոկը յոր օնին, ճոկը ետ ա քաշվում ճրրավերեն տակը: Ընդդրանք մնում ըն ըրմացած: Վեր մին պատառ տեն ըն քյնում, ետ ըն եշում, տրեսնում ճոկը էլիա լցվալ ա, ճրրավերեն պրրանան եր ա տրեսնում: Ընդդրանք մին էլ ըն քյնում, թա ճոկը յոր օնին, էլիա ճոկը ետ ա տրեսնում ճրրավերեն տակը:

Ղարավաշնին շոնտ ըն անըմ, քյնում թաքավերեն ասըմ: Թաքավերը կրգնվում ա, ասըմ. - Իտի պեն չինիլ, քյնանցիք ճոկը պերիք:

Ղարավաշնին մին էլ ըն քյնում, վեր ճոկը յոր օնին: ճոկը էլիա ետ ա տրեսնում ճրրավերեն տակը: Ընդդրանք մին էլ ըն քյնում, թաքավերեն ասըմ: Թաքավերը էս դոնում կրգնված ինքյն էլ ա դարավաշներեն նհետ կյամ ճրրավերեն կոշտը: Ամանը քրըրընում ա, վեր ճոկը յոր օնի, խըմի, էս դոնում ճոկը քրըանում չի: Նա ամանավը ճոկը ա յոր օնում, թա խմի, մին էլ ա տրեսնում մին դրրըթու ուրան պենդ խտտալ ա, մին թոխտ ա նշանց տամ, վերին մեչան էլ մին ծեն ասըմ ա.

«Էտ թուխտեն տակեն ծրեք քաշի, դե հա՛, շուտ ըրա ...» Թաքավերը չաշմիշ ա ինում, ծեք քաշում: Վեր էտ դրրըթուն ուրան պեց ա թոդում, քյնում ճրրավերեն ճոկըն էլիա շրտանում ա, լրցնվում: Ընդդրան ետը, վեր դարավաշներեն մուտանըմ ըն ճոկը յոր օնին, էլ ճոկը քրըանում չի:

Էտ լոխ թաքավերը տրեսնում ա, սուսուփուս էտ տրեսնում ուրան պալատը: Հենց վեր պալատըն ա կյամ, դարավաշնին վագ ըն տամ թաքավերեն առաչը, աշկալնուսանք տամ, ասըմ, - Թաքավերը ապրած

կենսա, աշկտ լճու, քրեգ մին տղա յա իլմլ:

Թաքավերը ըտրանա շատ ա բըքյփանում, վեր էնքան տարի յա անց կացալ խոխա չի իլմլ, մըհենգ էլ իլմլ ա, էն փիս պըտահմունքին վախտը:

Անց ա կենում մին խիլլմ վախտ: Թաքավերին կընեգը մըեոնում ա:

Մահվան յրա, կանչըմ ա ռւրմն տըղեն, ընդրան մին խաչ ա տամ, ասըմ.- Կա՛ էս խաչը, վեր նըեղ տըեղ ընգնիս, մըետտ քըցի: Քըեգ կագադի:

Տըղան վեր տըեոնում ա քըսան տըրեկան, հորն ասըմ ա. - Ա՛ հմր, միչն հի՛բ բեդմա էս պալատում մընամ փակված: Թող տճու կյամ, տըեսնամ աշխարքումըս հինչ կա:

Հմրը ռագի յա կըենում, տըղեն պեց ա թողըմ:

Տըղան ամեսներավ ճընապար ա քըննում:

Քըննում ա, քըննում, տըեսնում ա մին բադ: Էտ բադումը լմվ-լմվ ծառեր, կանանչ խոտ, ծաղեգ, հիշքա՛ն ասիս կա: Նի յա մըննում, տըեսնում մին լմվ գյճի: Ինքը նըղացած, էտ գյճին քըշտի կանանչ տըեղը թեգ ա ընգնում, վեր դինջանա:

Տըեսնում ա, վեր հեոու տըեղան տասներկու սիպտմկ յըղոնեգը ըն թըռչում, կյամ էտ ծառերին նան կանանչներին մեչը, դիբի գյճին դճիը: Մին էլ ա տըեսնըմ, վեր էտ յըղոնեգնին ռւրմնց թները հանեցին, տըեոին տասներկու ախչիգ, ըսկըսեցին գյճին մաչին լըղանալը: Հմմին էտ վախտը, էտ տըղան սիրահարվում ա էտ ըխճըկորցան լոխճան պուճուրին յրան:

Էտ տըղան լավաշ-լավաշ խոտերեն մաչավը կյողը կենալավ քըննում ա էտ լոխան պուճուր ըխճըկանը թները յոր օնըմ, կյեղում:

Հիբը վեր լոխ լղանում ըն, գյճլան տճու ըն կյամ, ռւրմնց թները կյենում, ամմա էտ պուճուր ախչիգը տըեսնում ա, վեր ռւրմն թները կա վեչ: Տա ըսկըսում ա լաց ինիլը: Էն տասնըմին յըղոնեգը տըեմ չըն կենում, թըռչում ըն, քըննում: Էտ վախտը, էտ տըղան քճլերին մեչան տճու ա կյամ, թները տամ էտ ըխճըկանը:

Համին էտ վախտը, էտ ախճիգն էլ սիրահարվըմ ա էտ տըղեն յրա: Ախչիգը նան տըղան ըսկըսում ըն ռւրմնը նհետ խոսիլը:

Ախճիգն ասըմ ա. - Եկ քըննիք մըեր երգյիրը:

Տըղան ջողաբը տամ ա, ասըմ. - Ախեր յըես թներ չօնիմ»

Յրես երգյինքավը կթռչիմ, տու վել տափավը կըկյաս ո՛րո՛ր երգիւ-
սար, մին տեղ էլ կը հըսնինք մըեր երգիւրը:

Տըղան ռագի յա կըենում: Ախճիգը կյենում ա ո՛րո՛ան թները երգյինքավը
թռչում, տըղան էլ տափավը կյամ ա ըխճըկանը հավասար հըսնում
ընդրա հորը երգիւրը: Ախճիգը շո՛ւտ ա անըմ, քընո՛ւմ, նի մննում ո՛րո՛ան
օթախը, տըղան էլ նի յա մըննում պալատը:

Վեր նի յա մըննում պալատը, թաքավերը տըեսնում ա էտ տըղին, յրան
աջըղվըմ, ասըմ. - էսքան վախտ էտ ըշտըն՝ դ ըս իլնի: Քըսան տարի յա
յըես քընեգ ըսպասըմ ըմ, ամմա տու մըհեկ ըս կյա՛մ:

Տըղան ըտրա ջողաբը տամ ա, ասըմ. - Յրես միչև մըհենգ, վեչ մին պեն
չըմ գյտղում, մըհենգ էլ չգյիղալնվըմ յեկալ:

Թաքավերն ասըմ ա. - Քսան տարի ըստրանա առաչ, յըես քու հոր
նհետ կանդրախտ ըմ կապալ, ինքն էլ ծըեռք ա քաշալ, վեր հիբը ո՛րո՛ան
տըղա ինի, հենց առաչի օրը դարկի իմ կոշտըս: Իմ մըեթկըս էն ար, վեր
քընեգ պըհի, մըծըցընի, իմ թաքուն պեներս, գյիղացածըս քընեգ սըվըը-
ցընի, պուճուր ախճիգըս էլ քընեգ տվի: Մըհենգ տու մըեծ ըս, ըստրանա
ետը քընեղ հի՛նչ ըմ անըմ, եկալ ըս, վըեր քու կըտխըտ կտրիմ...

Էս թաքավերը կախարթ ա ինո՛ւմ, ո՛րո՛ան ըխճըկերքըն էլ ըն կախարթ
ինո՛ւմ: Թաքավերն ասըմ ա. - Տու մին խըրեգ մըեխկըս ըս կյամ, յըես քու
կըլտխտ հննն կըտրում չըմ, մինննկ մին պայմանավ, վեր իմ տըված իրեք
ասածըս անխս:

Էն մին օրը թաքավերը էտ տըղին կանչում ա ո՛րո՛ան կոշտը, ասըմ. - Իմ
առաչի ասածըս, վեր էքուծ քըշերավ պիտի կադարիս, է՛ն ա, վեր յըես
տասնըերկու ախչիգ օնիմ, լոխ էլ սիպտո՛նկ յըղոնեգյի թներ կյեցած,
ընդրանց մեչին մըեծն նան պուճուրը կարիլ չըս ճոկիս:

Քըշերավը լոխճին առաչը ցորեն ըմ ածելու: Ընդրանք պիտի դինջ
օտին: Տու պիտի իմ պուճուր ըխճըկանըս ընդրանց մեչան ճոկիս:

Թաքավերը էտ տըղին մին ճոկ օթախ ա տամ, վեր մըտածի: Տըղան
քընում ա ո՛րո՛ան օթախը: Ո՛րո՛նց ո՛ւնատեմ ա ինո՛ւմ: Տըղան քենեքյ ա
անըմ, թա էտ տասնըերկու յըղոնիգյներին մեչան պուճուր ըխճըկանը
հո՛ւնց ճարի:

- Էտ վախտը մին էլ ա տըեսնում մին ճննջ տըզգալավ ակուշկավը նի
մըտավ: Ճննջը տըեռավ համին էն պուճուր ախճիգը, ասից. - Իմ հնր
քընեգ հի՛նչ ասից.

- Ասից, վեր էքյուծ քըշերավ լոխճիտ առաչը ցորեն և շաղ տալու, վեր օտիք, յրես էլ էտ տասներկու յոդնեգյեն մեչան պիտի քյեզ ճարիմ:

Ախճիգը ըսելանը ետը, ասից. - Ըտրանա էլ հիշտ պե՛ն... Քըշերավ մունք լոխըս սիպտանկ թներ կյեցած տո՛ւս ընք կյալու բաղը, իմ հնար պերելու յա մըեր առաչը ցորեն ածի: Էն վախտը կտեսնաս վեր ըտրան-ցանա մինը ցորենը յոր և օնըմ կըտուցավը, էլիա քցցում տափը, ետավ մին էլ յոր օնըմ, պըրանըմը պահըմ. մին խըրեգ ըսպըսելանը ետը, կը տըեսնաս վեր ցորենն օտըմ ա: Էն վախտը կըգյիդաս վեր յրես ըմ: Հնար մըհեգ դինչ թեք ընգի, քոն իլ:

Էտ ըսելանը ետը, էտ ախճիգը մին ճանչ և տըեոնըմ, ակուշկավը տո՛ւս կյամ: Տըդան մին խըրեգ մըտածելանը ետը թեք և ընգնում, քոն ընո՛ւմ:

Քըշերավը թաքավերն ուրանն դարավաշնին դարկըմ և, վեր էտ տըդին կանչին: Տըդան զմրթնում և, շո՛րերը կյենում, տո՛ւս կյամ բաղը: Մին խըրեգ ետը տըեսնըմ և, վեր էտ տասներկու յոդնեգյեն էլ եկին բաղը: Թաքավերը ըտրանց առաչը ցորեն և ածըմ, լոխ ըսկըսում ըն օտիլը: Մին պատառ ետավ թաքավերը էտ տըդեն անա հըրցընում և, թա. - Վըերն և պուճուր ախճիգըս:

Էտ վախտը տըդան տըեսնում և, վեր ըտրանցանա մինը ցորենը կըտուցավը յոր և օնըմ, էլիա տափը քըցում, մին էլ և յոր օնըմ, պըրանըմը պահըմ, մին խըրեգ ետը օտըմ: Տըդան նշանց և տամ էտ պուճուր ըխճըկանը: Թաքավերը տըեսնում և, վեր դո՛ւ և ասալ, քընենքյ և անըմ, թա էս հո՛ւնց գյիդանց, էս հո՛ւ ասից, բնարյաս ըխճըկորցանը մինը կապ օնի ընդրա նեկտ:

Թաքավերն ասըմ ա. - Լնվ, էտ մինըտ գյիդանցի, մըհեգ էլ իմ էրկունջի ասածըս պիտի կըդարիս: Մին քըշերվա մեչին տու պիտի իմ պալատիս տիմացր մին իտի պալատ շինիս:

Ուրանն խոսկը ըսելանը ետը թաքավերը հրամանայում և էտ տըդին, վեր շո՛ւտ անի, քյընն ուրանն օթախը: Տըդան քյընո՛ւմ և ուրանն օթախը, ըսկըսում քնենքյ անիլը: Մըթնալ ար, մին էլ և տըեսնում ակուշկավը մին ճանչ եկավ, էլիա ախճիգ տըեռավ, ասից. - Իմ հնար քյեզ հինչ և ասալ:

Տըդան ասըմ ա.- Քու հնար ասալ և, վըեր մին քըշերվա մեչին իմ պալատիս առաչին մին հենց պալատ շինի, վեր իման էլ լնվ ինի:

- Էտ ա՞ մին պե՛ն, քննենք մի անիլ, թեք ընգի, քրեզ հետե քոն իլ: Ուռութանա եր կը կենաս, կը տըեսնաս պալատը հազըր ա:

Ախճիգը էլիա ճանջ ա տըեսնում, ակուշկավը տո՛ւս կյամ: Քըշերավը տղան շո՛ւտ եր ա կենում, տըեսնում թաքավըերին պըլատեն նման մին պալատ ա շիննձ: Նա մընում ա մնթնլ: Տո՛ւս չի կյամ օթախան, ըսպասում ա, վեր թաքավըը ինքը կանչի: Թաքավըը քըշերավը շուտ զըեթոնում ա, տըեսնում, վեր պալատը շիննձ ա, կըլխուվա ընգնում, վեր էտ տըղին պենը չի՛, վեր ո՛ւրնն ըխճըկորցան մինը կապված ա էտ տըղին նհետ:

Կանչում ա տըղին ո՛ւրնն կոշտը, ասըմ. - Իմ էրկու ասածըս ըրալ ըս, վըեր իրեքինջի ասածըս էլ կադարիս, քրեզ ըսպանելու չըմ, վեր կադարիս վեչ, կըլոխտ կըտըել ըմ տալու: Էքյուծ ուռութանա, տու իմ կոխկիս կընըստիս, մին մունուտումը մին ճոխտ վըննաման կըկարիս: Մըհեգ քընն քու օթախտ մըեթկ ըրա:

Տըղան շատ բեքեփ քընո՛ւմ ա ո՛ւրնն օթախը մըետք անըմ, թա հու՞նց անի, հի՛նչ անի, վեր էտ դմրդնն տո՛ւս կյա: Կըես քշերը անց ար կացալ, վեր ակուշկավը ճանջը նի յա մըննում օթախը, ախճիգ տըեսնում, հըրցընում, թա հմըը հինչ ա ասալ:

- Քու հմը էս դոնըմըս առե շատ մին տըթեր պեն ա ասալ, վեր յըես պիտի ո՛ւրնն կոխկին նըստիմ, մին ճոխտ վըննաման կարիմ, մին մունուտումը: Քու հմը հըսկացալ ա, վըեր յըես կապ օնիմ ո՛ւրնն ըխճըկորցան մինին նհետ: Ըտրա հետի էլ առե տըթեր պեն ա ասալ, վեր կարինք վեչ կադարինք, վեչ յըես, վեչ տու:

Ախճիգը ասըմ ա. - Հնար չիկա, վեր ասեր ճոկ նըստի կարի, մննլ կըկյար: Ամնա ասալ ա, վեր ո՛ւրնն քըշտին նըստիս: Գյուդում չըմ, թա հինչ անիմ, էլ օրիշ ճար չիկա, պիտի փախչինք: Էրկուսըն էլ ռազի յըն կըեսնում, վեր փախչին:

Ախճիգն ասըմ ա. - Առաչ տու ակուշկավը տո՛ւս եկ, էտավ՝ յըես:

Իտի էլ անըմ ըն: Քըշերավը թաքավըերն ո՛ւրնն ծըռտանցան մինին ըղարկում ա, վեր էտ տղին կանչին ո՛ւրնն կոշտը: Ծառան տո՛ռնը թակում ա, տըեսնըմ վեր պեց չի՛:

Թաքավըեր հրամնայում ա, ասըմ.- Շո՛ւտ եր կըցըրիք, պերեք ըստըեղ, ըտրա մահը յրա յա հըսալ, էտ ին՞ չի գմրթնըմ:

Ծրագրերը քննում ըն տոռնը թակըմ, տեսնում սնն, սննմոնր չի կա: Էն վախտը օգրմ ըն ակուշկավը նի մրննին, տրեսնրմ ըն ըխճրկանը պատկերը շոնշին մեչան ծրճադում ա ծրագրտանցը յրան:

Ծրագրերը քննամ ըն թաքավերին ասրմ: Թաքավերը շատ ա ըջըղվում ոնրան ծրագրտանցը մին էլ ա հրամմայում, վեր ըտրանց ճարին, ամմա հիշքան էլ ման ըն կյամ, վեչ ախճիգյն ըն ճարում, վեչ էլ տրղան:

Թաքավերը էտ վեր լրսում ա, ծրագրտանցը հրամմայում ա, վեր քննան ընդրանց քըթնին: Ծրագրերը հրղե յըն ընոնմ, վեր ընդրանց ման կյան, ճարին:

Ախճիգյն ասրմ ա. - Իմ հնր մրեր հետան ա դարկալ, բիղի կյողը կրենանք:

Տրղան ասրմ ա. - Հի՞նչ անինք:

Ախճիգյն ասրմ ա. - Յրես մին կարմունջ տրեռնամ, տու էլ իլ կարմունջին տակավը քընող ճոնր:

Իտի էլ ինոնմ ա: Ախճիգյը տրեռնում ա կարմունջ, տրղան՝ կարմունջին տակավը քընող ճոնր, ծիյանքն էլ՝ քար:

Թաքավերեն ծրագրերը միչն կարմունջը կյամ ըն, տրեսնում վեչ մին պրեն չի կա, էտ ըն տրեռնում, քընում:

Թաքավերն ասրմ ա. - Ճրնապարին հի՞նչ տրեսիք:

Թաքավերն ապրած կենա, տրեսինքյ մին կարմունջ, ընդրա տակավը քընող մին կյետ:

- Թոն, հարամգաղեքյ, բա տուք գյուդում չը՞ք, վեր մրեր քըղաքան մոտիկ կարմունջ չիկա:

Ծրագրտանցը մին էլ ա դարկըմ, վեր քինին ըխճրկանը ճարին:

Ախճիգյը էտ գյիղննվ տրղին ասրմ ա. - Էլիա հնրըս մարթ ա դարկալ մրեգ քըթնին: Յրես տրեռնամ մին սոնն, տու էլ՝ ընդրա յըրան մին փնննար, ծիյանքն էլ քարեր:

Իտի էլ անում ըն: Ծրագրերը կյամ ըն, ըտեղավ անց կենում, պեն չըն տրեսնում: Կյամ ըն թաքավերեն ասում, վրեր ճարալ չըն:

Թաքավերը առոի յա ըջըղվում, ասրմ. - Յրես ինքըս կըքյինիմ ընդրանց ճարիմ:

Ախճիգյը գյոնղոնմ ա, ասրմ. - Հարկավեր ա իմ հոր քըղաքան տոնս կյանք, օրիշ հնար չի կա՛:

Էտ վախտը տրդան մրետն ա քրըցում մորը տված խաչը: Ըտրա գորութննավը էտ քրդաքան տնու ըն կյամ, քրնամ մին օրիշ քաղաք: Ախճիգը տրեռնում ա ժամ, տրդան էլ տերտեր, ծիյանքն էլ գմնգեր:

Ըխճրկանը հմրը տրեսնում ա, վեր ըտահանք կան վեչ, հույսը կըտրած նի յա մրննում ժամը, տերտերին անա հրըցընում.

- Տեր հայր, տրեսիք վեչ մին տրդա մին ախճիգ ըստեղավ անց կենալիս:

- Թաքավերն ապրած կենա, տրեսի-երկու կյմրմնը ծիյավեր, մին սրհաթ ըստրանա առաչ, էս հրըըցավը քրննալիս: Թաքավերը հույսը կըտրած էտ ա տրեռնում ղորմն քաղաքը, տրդան նան ախճիգը ուրմնց ճրնապարը շարունակում ըն: Հիբը հրսնում ըն էն տրդին հորը քաղաքը, ախճիգը ասըմ ա. - Յրես տրեռնամ մին ծաղեգ, էս կանանչ, ծաղեգնե-րավ լիցը տրեղը. տու քինի ծրեր պալատը, տրես քու հմր հունց ա, սաղ ա, սրեյրու ա, հի՞նչ կա, հի՞նչ չիկա ծրեր քաղաքումը: Ետնան կրկյաս ինձ տանիս: Ըտրանա կըման, հրդեցը տու պրտրհելու յըս մին պուճուր, կյեղեցիկ խոխի, դաստ ըրա վրեր պաչիս վեչ, թա վեր պրչեցիր, ինձ մոռանալու յըս:

Տրդան կյալիս ա դիբի ղորմն հորը պալատը: Հրդեցը պրտահում ա մին պուճուր, նախշուն խոխի: Օզըմ ա պաչի, ամմա մրետն ա քրցում էտ ըխճրկանը ասածնին, մին էլ հրռանում ա: Մին էլ մրտածրմ ա, ղորմն մըթկումը ասում, վեր «Խե՞ պիտիմ էն ըխճրկանը մոռանալ», էտ ա տրեռնում, էտ խոխին պաչըմ: Վրեր պաչըմ ա, ծրեռաց մոռանում ա էն ըխճրկանը:

Հիբը պալատն ա հրսնում, հմրը, մարը ուրխանում ըն: Մրեծ պաղրաստոթունավ տրդին ընթունում ըն:

Մին քանի վախտ անց կենալանը էտը, հմրըն ասըմ ա. - Ա՛բալա, էտա հրսալ-փըսալ ըս, հարկավեր ա քրեգ հետի ախճիգ օգած, քրեգ փըսակած:

Տրդան ռագի յա կըենըմ:

Էս քաղաքիցը մոտիկ մի օրիշ թաքավեր կար: Ընդրան օնար մին շատ դմշմնց ախճիգ: Էտ ըխճրկանը նշան ըն տամ էտ տրդին հետի: Մին քանի շեփտանը էտը հրրսանիք բեղմա անին:

Համին էտ քաղաքումը ապրըմ ար մին շատ լմվ նկարիչ: Նա նկարում

ար սարերը, հանդերը, չողերը, դանձանց տրեղեր: Նա մին դո՞նում էլ տրեանում ա, վրեր էտ ծաղեգյներեն մեչին կա մին շատ նախշուն ծաղեգ: Նա մուտանում ա, տրկոիքյավը հանում, տանում տոն, տինում մին ծաղկամանի վրեղի մեչի: Էտ նկարիչին տանը վեչ մին մարթ չիկար, ինքն էլ սուբեհ ար, խալաստոյ. ինքն էլ՝ քյասիբ ար: Ամուն օր, հիրբ էտ նկարիչը կործի ար քյինում , էտ ծաղիկը ախճիգ ար տրեռնում, ըսկըսում տուխուր երքեր ասիլը,- տոն-տրեղ հըվըքելիս լնց ինիլը:

Նկարիչը կյամ ա, տրեանում տոնը, տրեղը հըվաքած, դանձանց: Տա մընամ ա զարմացած, թա էտ հու կինի, հու չինիլ: Մին էրկու դո՞նում վեր իտի յա անըմ, էտ նկարիչը կյողլ ա կըենում, տեռնում, վեր ուրան պըերած ծաղիկը ախճիգ տրեռավ, ըսկսից մին դուլան տոնը հըվաքիլը, մին դուլան էլ տխուր երքեր ասիլը: Էտ վախտը նկարիչը կյողլը կացած տրեղան տոնս ա կյամ, տրեանում մին հոլոմաննայնց ախճիգ: Ախճիգը հըմանչում ա, մընում տրեղը կաղնած, լնց ինոն: Նկարիչը մընամ ա ըրմացած:

Ասըմ ա, - Ըշտըղացի՞ յըս, ըշտըղա՞ յըս եկալ, թո՞րն ըս քյընում հո՞ւլ ըս, հո՞ւ չըս:

Ախճիգը լոխ նաղլ ա անըմ, ետնան ասըմ. - Ծըեր քըղաքումը Էն տըղան նըշանվա՞լ ա՞ :

Նկարիչն ասըմ ա.- Էս քըշեր ընդրա հըրսանիքն ա:

Ախճիգը նկարիչին դաչանք ա անըմ, ասըմ. - Քյինն Էն հըրսընքատրեռնը ասի. «Իմ ախճիգս շատ լնվ թխվածկնի յա թըխըմ, թող կյա ծըեգ քյոնագ անի»:

Նկարիչը քյինոն ա, ասըմ: Էն պաղրաստոթուն քաշողնին ասըմ ըն, - Թող կյա:

Ախճիգը կյամ ա, թըխվածքնի թըխում, մուտանին մեչին տինոն , ասըմ. - Էս թըխվածքը տարիք տըվիք փեսացուվեն:

Շըրսընքատարերը կադարում ըն էտ ըխճըկանը խնթիրքը:

Տըղան թըխվածքը օտելիս, մըտանին ընգնում ա ընդրա պերանը: Նա պերանիցը հանըմ ա, տրեանում, դնստի օշը տանըմ ա:

Լոխ վախըմ ըն, թա հի՞նչ պըտահի՞ց փըսըցուին: Վեր տըղին օշը կյո՞ինն ա կյամ, հրամմայում ա ուրան կոշտը պերին Էն թըխվածքը թըխողին: Վեր պերում ըն, թաքավերին տըղան պաչում ա ընդրան, ետավ մեղա յա կյամ: Ախճիգը ներում ա:

Տըղան հըրսընքատերերին լոխ նաղլ ա անըմ ղորան կըլխավն անց կացածը: Ասըմ ա, - Յըես պխտի էս ըխճըկանը նհետ փըսակվիմ, վեչ թան էն թաքավերին ըխճըկանը նհետ, թող էտ թաքավերը նըղանա վեչ:

Հենց էտ քըշերը հըրսանիք ըն անըմ: Օխտը օր, օխտը քըշեր հըրսանիք ըն անըմ:

Հըրսընքանը էտը ընդրանք շատ օրախ, բախտավեր ըն ապըրմ, միչև ղորանը Սիմոն ծղորղնի տըռնալը:

Երգյինքան էտ քըշեր աստխեր ծըլլացին, հու մուրագ օնի, թող ասի, վեր կաղարվե: էտ քըշեր Շուշի-Ղալին կանանչ-կյարմղը բախչոցան, էն տեսակ-տեսակ, ռանգ-ռանգ թոփ վարթերան շաղ տվին փունջերավ...

Փունջերին մինը՝ ասողին, մինը՝ լըսողին, մինն էլ կյըրողին, վեր վըետ քաշին էն անմահական վըետը,

ղորանց հոքին փառավըերի՛:

24. ԴԱՐՎԻՇ ԹԱՔԱՎԵՐԸ

Մին օր հայոց Անի քաղաքին թաքավերը շորերը փոխում ա, դարվիշի շորեր կյենում, թաքավերությունը ուրան վեզիրին թափշուր անում, ինքը քյընում ժողովուրթին մըէչը, տըեսնա ժողովուրթը հունց ա ապրում, ուրան անա ռազի՞ յա, թա չէ, մին վեզիր էլ նըհետը յոր ա օնում, հընգյրթուն ընէլի հետի: Մին խիլլւմ էլ վըեսկէ, թընգյակին քարեր ա յոր օնում, քյընում:

Քյինում ըն, քյինւմ, շատ քաղաքնի, շեներք ըն ման կյամ, շատ մարթկանց նըհետ ըն նստում, էր կըենւմ, շատ խապյաթնի յըն տըեսնում, չար նան պարի, շատ պեներ ա ըտրանց կըլիլը կյա՛մ:

Վերչը շատ ըն քյինում, խրեց ըն քյինում, շատը նան խըրեցը աստուծ կըգլիդւմ, հըսնում ըն մին անծանոթ էրգլիր:

Թաքավերը վեզիրին ասում ա. - Քյինինք բազար, ախկադի նման փող հըվաքինք, տըեսնանք ժողովուրթը հունց ա քյիմնց անում ախկադներին: Միննկ յըես բազարին էս կըլխան նի մըննիմ, տիւ էն կըլխան...

Իտի էլ անում ըն: Թաքավերը մուտանում ա մին առուտուրականի, փող օզում: Առուտուրականը քյիմնց ա անում, փող ա տամ: Դարվիշը ռազի յա քյընում:

Էտ առուտուրականը ուրան գյմդին ասում ա, - էտ ախկադին բուսը պահեցիք, ուրիւցընը մըեր տոն պըերիք:

Ուրիւցընը էտ դարվիշին դոնադ ըն կանչում: Ասում ա, - Յըես կը կըլվի ամմա մունք էրկու հոքի յընք, ընդրան թողիլ չըմ, յըես կյամ:

Ծառերը էտ ըն տըենում էն առուտուրականին ասում:

Առուտուրականը ասում ա. - Քեցիք էրկուսին էլ պերիք, աշկիս յրան տըեղ օնին:

Էրկու դարվիշ քյընում ըն էն առուտուրականին տոնը: Առուտուրականը լւմվ դոնադ ա անում էտ դարվիշներին, ասում. - Իմ տոնըս ծըեզ դուրբան, հիշքան օզում ըք մնացիք ըստեղ, հիբը օզիք էս քաղաքան տիւս կյաք, կարող ըք տիւս կյաք :

Իտի մին քանի օր մընում ըն էտ քաղաքումը: Մին օր էլ էտ թաքավեր-դարվիշը բըզարումը տըեսնում ա, մին մարթ օդտը կըղնըցըրալ ա բազարին մեչին, օդտին մեշկին էլ մին պուճուր օթախ տիրած, կանչում ա. - Հու վըեր օզում ա մին դիւնում իմ օդտիս յրան տիրած պուճուր օթախին մեչին եշի, թող իցուն մանեթ վըեսկէ տա :

Վեչ մինը մուտանըմ չի էտ պըլըխելունք մարթան:

Դնըրվիշը վըեր լըսըմ ա, մուտանըմ ա, իցցուն մանեթ վըեսկե փող տամ, էտ օթախին մըեչին էշըմ: Վըեր էշըմ ա, օշը տանըմ ա, էր ընգնըմ:

Ժողովուրթը զարմանըմ ա, թա էտ դնըրվիշը ին՞ նըհախ տըեղան համ հըվաքած փողը, վըերչի կըպըկնին տըվավ, համ էլ օշը տարավ: Վըեր դնըրվիշը օշը կըլօխըն ա հըվաքըմ, էտ օղտապանին անա հըրցնըմ ա. - Հիշքա՛ն փող տամ քու էտ օթախիտ:

Երեք հնըրհըրիցցուն վըեսկե տո, քյե տամ:

Հըվաքված ժողովուրթին անա վեչ մինը մուտանըմ չի, դնըրվիշը էտ կումարը տամ ա, էտ օղտին յրա օթախը առնըմ: Էտ օթախը մըն էլ մին հնըրիփմըրի ախճիգյ: Վըեր ժողովուրթը էտ ըխճըկանը տըեսնըմ ա, մընըմ ա մըլորվա՛ծ: Գյիղըմ ըն, թա էրգյինքան ա, էս էրգյիրաս չի:

Էտ քըշեր կյնմ ըն էն առուտուրականին տոնը: Էքսը դնըրվիշ-թաքավերը նըրնն վեզիրին ասըմ ա. - Տու էտ տըեռ քյինի պալատը, էրգյիրը լնվ կառավարի, յըես հնըլն ըստեղ կըենալու յըմ:

Դնըրվիշը ամման օր բազար ա քյընըմ, ամման ջուռա օտելի պեներ առնըմ, պըերըմ տամ էտ ըխճըկանը:

Վըերչը ըտրա փողը պըրծընըմ ա:

Դնըրվիշը տըխուր նըստըմ ա, քընենքյ անըմ, թա էն մին օրը էտ ըխճըկանը հի՞նչավ պխտի պահի, ջուռաբաջուռա օտելի պեներ ըշտեղան ճարի, վըեր փող չիկա:

Էտ ախճիգը տըեսնըմ ա, վըեր դնըրվիշը, ախեր շատ ա բեքյեփ մուտանըմ ա, կոլնվը ընգըմ, պաչըմ, ասըմ. - Սիբելի դնըրվիշ, ին՞ յըս բեքյեփ, բնըլննս ինճանա սառալ ըս, ամմա յըես քյըեզ շատ ըմ սիրըմ, տու ինճ էն կյող-ավազակին ծըեռքան ազադեցիր, քու վըերչին կըպըկնիտ տըվիր, ինճ հետի մըեծ-մըեծ խարջեր ըրիր, բա մըհեկ ին՞ իտի յըս:

Դնըրվիշը էտ ա տըեռնըմ էտ ըխճըկանը աշկին մըեչին էշըմ, ասըմ. - Չէ, քըմատաղ, յըես քյըզանա սառալ չըմ, յըես քյըեզ շատ ըմ սիրըմ, տու իմ աշկիս լնըսըն ըս, կըլխիս թննքըն ըս, իմ ջանս-ջիգյարնըս, ամմա քյըզանա հի՞նչ կյեղիմ, փողըս պըրծալ ա:

Էտ ախճիգը ըտրան իցցուն մանեթ վըեսկե յա տամ նըրնն ծըեռքին կյեղած-պահած, իլննծ-չիլննծ լոխ փողը էտ ա ընում, ասըմ ա. - Դնըրվիշ ջան, քնենքյ մի անիլ, օրախ կաց, ծըծաղի, էս փողըն էլ ինքյ կալ, քյընա

բըզարան ջուռաբաջուռա, ամման ռանգյի թիլեր առ, պրեր, գյմբն կյոր-
ծիմ, տար թանգ կյինավ ծախի:

Դնրվիշը իտի էլ անըմ ա: Սաղ քըշերը էտ ախճիգը քոն չի ինըմ, մին
դնշննգ գյմբն յա կյործըմ: Ուռութանա դնրվիշը էր ա կրենըմ, մընըմ
մաթ մընացած:

Ախճիգը ասըմ ա. - Սիրելի դնրվիշ, էս գյմբնն տար բազար, ծախի,
ամմա էրկու հարնրը իցցուն վրեսկա վեչ իվիլ, վրեչ պակաս, ծախիս վեչ,
վեր շատ էլ տան, տաս վեչ:

Դնրվիշը էտ գյմբնն տանըմ ա բազար, վեր ժողովուրթը տըեսնըմ ա,
մընըմ ա մաթ մընացած, պրերաննին պեց ըրած, չըտեսի նման էշըմ ըն:
Դնրվիշը էտ գյմբնն դնլգ էրկու հարնր իցցուն վրեսկավ ծախըմ ա,
օրախ-օրախ ամման օտելի պեն, թիլեր առած, կյամ տոն:

Իտիյթունավ մին խիլլն վախտ էտ քաղաքըմը ապրըմ ըն: Ախճիգը
իտի գյմբեքյ ա կյործըմ, էն առուտուրականը տինըմ ա նրանն դնլքյանըմը
ծախըմ:

Էտ ախճիգը Հայաստանի գահմանեն տըենը, Իրանին շահին
ախճիգըն ա ինըմ: Մին աշխարքիս հայտնի դաչաղ ման կյալի վախտը
ըտրան կյուդանըմ ա, պրերըմ Հայաստան, ըտըդան էլ անց ըն կըենըմ
Ղարաբաղ, գյիդնլնվ վեր Շուշի քաղաքըմը շատ հարուստ առուտուրա-
կաննի կան, պրերըմ ա ըտեղ ծախըմ, հեռանըմ, քյընըմ, կըլոխը ջննջնլն
ազաղըմ:

Իրանի շահը հրամման ա տամ, նրանն երգյիրըմը լոխ սոքյ պահին,
սըեվ կյենան: Մարթիքյ ա դարկըմ հըրևան երգյիրնին, ըխճըկանը ճարելի
հետի:

Նըշանց ըն տամ էտ ըխճըկանը կյործած գյաբեքյը, ասըմ.

Բնլնքյաս իստի կյործած գյբեցը յրան ճընանչիք: Իտի էտ ըխճըկանը
հետան ման ըն կյամ ման, վեչ մին տըեղ ճարըմ չըն: Վերչը Իրանի էտ
մարթկանցից մինը ընգնըմ ա Շուշի-Ղալան, ըշտեղ էտ ախճիգըն ար: Տա
քյինըմ ա բազար, համին էն առուտուրականին դնլքյանըմը էն ըխճըկանը
կյործած գյմբոցը նըման գյմբն ճարըմ:

Մուտանըմ ա, կյինը գյուդնլմ, ասըմ.- Էտ գյմբոցան ինճ շատ ա
հարկավեր, էտ հո՛ւ վա՛ կյործըմ:

Դնրվիշը մուտանըմ ա էտ մարթին, ասըմ. - Յըես ըմ կյործըմ: Էտ

մարթին էլ յոր օնըմ տանըմ տոն: Քըշերը կըենըմ ըն:

Էտ ախճիգը մարթին ասըմ ա. - Էս մարթը իմ աշկիս լնվ չի ըրվըմ, էտ ըշտեղ ա քըեգ ջհնլ, վեչը-փոչ պիտեր ջհա՛ծ էտ մարթը, պլորըս ըտրա տանե հա՛, օխճը ըտրա վիգավը փըթաթվե:

Վերչը մին թնհրնվ ըտրանք քոն ըն ինըմ:

Քըշերվա կըեսին էտ մարթը եր ա կըենըմ, տըեսնըմ ըտրանք քոն ըն, շորերը կըենըմ ա, ըտրանց քըթին տակին քընըցնող ճար ա տընըմ, պինդըմը քընըցնըմ, էտ ըխճըկանը յոր օնըմ, ծիյին թամքան կապըմ Արասխը անց կըցնըմ, տանըմ Իրան:

Էքսը էն առուտուրականը տըեսնըմ ա դնրվիշը եկավ վեչ: Կյամ ա տոն, տըեսնըմ դարվիշը խոր քոն նի մըտած: Մին թահրավ ըտրան եր ա կըցնըմ: Դարվիշը եր ա կըենըմ, տըեսնըմ կընեցը կա վեչ, դոնաղըն էլ չի կա՛: Տա օզըմ ա, թա պըլանա, կյիմվի, ցնգնի էն սարերը:

Վերչը էտ առուտուրականին ասըմ ա. - Յըես պիտի քյինիմ իմ խելունք, կյեղեցիկ, մանները վըեսկե կընգանըս ճարիմ: Ասըմ ա, ճընապար ընգնըմ, քյինըմ:

Շատ ա քյինըմ, թա խըրեգ ա քյինըմ, շատը նան խըրեցը ինքը կգյիդա, հըսնըմ ա մին երգյիր, տըեսնըմ սաղ ժողովուր թը կյարմուր ա կյեցալ:

Դնրվիշը մուտանըմ ա մին մարթի, հըրցընըմ: Էտ մարթը, ասըմ ա. - Ա՛յ մարթ, բա գյուղո՞ւմ չը՞ս շահին հրամմանը, վեր պիտի քառասուն օր կյնրմո՞ւր կյենան: Շուտ ըրա տու վել կյնրմո՞ւր շորեր կյեց, թա չէ շահը կըլո՞խտ կըտրել կտա՛:

- Ախեր սնրմբը հի՞նչ ա, վեր կյնրմո՞ւր ըն կյեցալ:

Էտ մարթն ասըմ ա. - Շահին ըխճըկանը հըրսանիքըն ա, համ էլ դաշաղնին էտ ըխճըկանը փըխցըրած ըն իլնլ, մին մարթ քյեցալ ա ճարալ, պերալ, մըհեկ էլ ուրնն ախպորը տըղին յրան փըսակըմ ա:

Էտ վեր դնրվիշը լըսըմ ա, ասըմ ա. - Ա՛յ մարթ հիշքան փող օզըմ ըս, կըտամ, միննկ ինձ մին պեն ասի: Տըեսնամ էտ ըխճըկանը հու՞նց տըեսնամ:

Էտ մարթը վեր վըեսկուն անըմը լըսըմ ա, ասըմ ա. - Հնլն մին ծըեռք կյնրմո՞ւր շոր պըերիմ, կյեց, էտնան կասիմ:

Տա կյնրմո՞ւր շորեր ա պըերիմ, դնրվիշը կյենըմ ա, ասըմ. - Դնրվիշ ախպեր, էտ ըխճըկանը տըսնալի հետի միննկ մին թնհրը կա:Ո՞ւրո՞ղջո՞ւնը

յըես քըեգ կըտանիմ շահին կոշտը, կասիմ, վեր տու օգըմ ըս մեչիդըմը ծառալիս: Նա քըեգ յոր կօնի մեչիդըմը կծառալիս: Շահին ախճիգը նան փըեսացուն կյալու յըն մեչիդ, մոլին քըշտին փըսակվին, քյաբինը կըտրին: Էտ վախտը տու կարող ըս էտ ըխճըկանը տըեսնաս: Ամման մունուտ տու պիտի սայաղ կըենաս, թա չէ, կըլիխտ տիրնի նման թըռչելու յա, յա քու կըլիխըտ, յա մին հավու կըլիխ ա ինելու: Փըեսացուն էլ ա ինելու մեչիդըմը:

Իրեք օր, իրեք քըշեր մեչիդըմըն ըն ինելու, մըեր ադաթը իտի յա: Էտ վախտը դաստ ըրա ըխճըկանը տըես, խոսի, թա կարիս ըխճըկանն էլ եր կալ, փախի քու երգիիրըտ:

Էտ մարթը իտի էլ անըմ ա: Ուրիւզյոնը քյինըմ ա շահին պալատը, շահին խընթըրըմ, վեր էտ տըղին մեչիդըմը ծառա յոր օնի: Շահը հրամման ա տամ, վեր յոր օնին:

Մին օր հըրսանիքին օրախ սմար կյամ ա մեչիդը: Շահին ախճիգը նան փեսացուն մընում ըն մեչիդըմը, մընացած դոնաղնին քյինում ըն ուրմնց տըները: Շահին ախճիգը քըշերը տոնս ա կյամ մեչիդին հայաթը, ընդեղ տուխուր նըստըմ, լմց ինում , մըետը քըցըմ դմրվիշին, ախ քաշըմ, ընդրա սըերտը դմրվիշին յրան ար: Լմց ա ինում լմց, էտ ախպուրին ճըիրավը իրեար վանըմ, էլիս նի մընըմ մեչիդը: Էրկունջի քըշերըն էլ ա իտի անըմ: Դմրվիշը էտ լոխ տըեսնըմ ա: Իրեքինջի քըշերը փըսակը պիտի պըրծներ:

Դմրվիշը ոխկ ա անըմ, տոնս կյամ էն հայաթին ըխպրին կոշտը, ըշտեղ էտ ախճիգը կյամ ար, նըստըմ լմց ինըմ: Ըտեղ ըտրանք ուրիւզ տըեսնըմ ըն, պըչպըչորվըմ, լմց ինըմ:

Ախճիգըն ասըմ ա, - Դմրվիշ, տու էս քըշեր պիտի էտ տըղին կըլիխը կըտրիս, թմ կարեցիր կըտրիս, էնա հու յըես քունն ըմ, թա կարեցիր վեչ կըտրիս, էլ պըրծավ, էլ վեչ յըես, վեչ տու:

Դմրվիշը ռագի յա կըենըմ: Էտ ախճիգը նի յա մընըմ մեչիդին մեչի օթախը, նըշընածին ասըմ, - չի՞նչ կինի, էս մեչիդին ծառայողին ասիս կյա հմքյմթ ասի, քոնս տանըմ չի՞, համ էլ քըշերը երգյան ա:

Իտի էլ անըմ ըն: Դմրվիշը կյամ ա վըեննին յրան կաղնած էնքան հմքյմթ ասը՛մ, վեր ըտրանց քոնը տանըմ ա: Դմրվիշը տըեսակը հանըմ ա, էտ տղին սըերտը կոխըմ, ախճիգը յոր օնըմ, փախչըմ:

Քյընըմ ըն, քյընըմ, շատ ըն քյընըմ, թա խըրեգ ըն քյինըմ, վերչը մին

ախայրիքի քրշտի նստում ըն, թա դինջանան: Ախճիցը կըլիսը տինոնւմ ա դարվիշին ծընգնին, քոն ինըմ: Դարվիշը ըտրա մագերը սըղալելիս տըեսնըմ ա խըզըտակին մագերին մեչին մին ճուղուպրի չանք պեն: Յավաջ-յավաջ հանըմ ա, տըեսնըմ մին շըղշողըմ բոլյանդի քար ա: Մինչն դարվիշը էտ քարին էշիը, մին մըեծ արծիվ դաստի քրշանըմ ա, քարը կըտուցավը չանթըմ, էտ թըռչըմ, մին մունուտի մեչի:

Դարվիշը մընըմ ա դարդի մեչի: Ասըմ ա.- էս ախճիցը քունըտեղա էր կըկենա, կգլիդմ թմ կյոտղացալ ըմ, աշկըս յրան ա՛, էլ գիղալ չի թա էնա իմ խագնասս իտի քարերավ լիցը, դմփնմսս լիցը: Պա էս հո՛ւնց անիմ, հո՛ւնց չանի՛ մ, վեր լմվ ինի՛:

Վերչը կյամ ա էն մըթկին, վեր քյինի էտ քարը ճարի: էտ ըխճըկանը թողըմ ա իտի քոն իլմծ, ինքը էն մըեծ դուշին հետան քյընըմ, տըծեր տըեղերավ, սարնըեր պըցրմնըմ:

Իտի սաղ քըշերը էտ դուշին հետան ման ա կյամ, կարըմ չի քըթնի: Ծըեքը տալիս էտ դուշըն էլ կորչըմ ա:

Դարվիշը էտ ա տըեսնըմ, կյամ էտ ըխճըկանը կոշտը, տըեսնըմ ախճիցը կա վըեչ: Դարվիշին ըտեղ թողինք, խմբմը տանք էտ ըխճըկանան:

Տա վեր էր ա կըենըմ, տըեսնըմ դարվիշը ըտեղ չի, մաթ ա մընըմ, գյուղոնւմ ա, թա ուրմն թողալ ա, էր ա կըենըմ, քյինըմ հետան ման կյամ: Վեր շատ ման ա կյամ, ճարըմ չի: Մին տըեղա հըրցընըմ ա Անի քաղաքին ճընապան:

Վեր Անի քաղաքան մուտանըմ ա, մին չոբանի անա ընդրա շորերը խընթըրըմ ա, ասըմ. - Ա՛ չոբան ախպեր, հինչ օգիս կըտամ, թմք լիմ քու շորերըտ ինձ տաս, իմը տու յոր օնիս:

Չոբանը շորերը տամ ա: Տա տըղամարթի շորեր ա կյենըմ, նի մընըմ Անի քաղաքը, հունցու տըղամարթ մին մըեծ դիւքյմնըմ մին առուտուրականի քրշտի պրիկասչիկ ա նի մընըմ: Հմլմ մին խըրեգ վախտ անց կացած վե՛չ, աշկի յա ընգնում, հունցու լմվ առուտուր անող:

Մըհեկ էլ դարվիշին անա խմբմը տանք:

էս դարվիշը էտ ըխպըրին քրշտին վեր ճարըմ չի էտ ըխճըկանը, մընըմ ա մըլոբված, նըստած: Բիրդմն տըեսնըմ ա էտ ըխպըրին քրշտին մին հափուռ վըեսկե: Տա մընըմ ա մաթ մընացած: Եշըմ ա տըեսնըմ մկները

տափին տական վրեսկե յըն կըրըմ, ըտեղ թուփ անըմ, համ էլ ձևընկը նըհետ խոսըմ, ասըմ. - Էս դմարվիշը խեյա մաթ մընացալ աշխարքիս պըեներին յրան, էսքան վրեսկեն տափին տակին փըչանըմ ա, ինքը օզըմ չի տմար տըեռնա էս վրեսկուն, էսքան հարըստոթունը թողած, ինքը մին բըոյանդի հետի յա քընենքյ անըմ:

Դմարվիշը ասըմ ա. - Էս արագ ա, թա ըրըկյոճի» Եր ա կըենըմ մին փմդավ էտ փափուկ վըեղը քանդըմ, տըեսնըմ խիլլա վըեսկե կա: Լոխ յոր օնըմ, թուփ անըմ, խոտավ, ժմնգյմլմվ ծասկըմ, նըստըմ: Ըտըդավ քընտղ մին շենացի ըրըբան լըծած, պարկերը մա չին, քընըմ ար ցորեն պըերի: Էտ ըրըբան կըղնըցնըմ ա, պարկերը տուս տամ, վըեսկավ լըցնըմ, տինըմ ըրըբին յրան, էտ մարթին էլ մին խիլլա վըեսկե տամ, ճընապար տինըմ: Ինքը արաբան քըշըմ ծովին դրաղը: Էտ ծովին դրաղի շըհմարմն աղ ա առնըմ, պարկերին կըլիլը լըցնըմ, վըր գիղմն վեչ, թա վըեսկե յա, նավին յրան տինըմ, դարկըմ Անի քաղաքը, ինքը մընըմ ա, վըր էլիա ձըրմն սեր տըված, սեր առած ախճիգը ճարի:

Էտ դմարվիշը քինըմ ա շատ քաղաքնի ման կյամ, քինըմ ա Սպահան, օրիշ թաքավերոթուննի, ամմա վեչ մին տըեղ ճարըմ չի:

Վըեսկավ նան աղավ պըեռեած նավերը էրգյմն վախտ անց կենալանը Էտը Անի յըն հըսնըմ:

Պեռները Էր ըն տինըմ, ամմա տարը տոնս չի կյամ: Էտ վախտը Անի քաղաքըմը աղ չի կար: Ժողովուրթը առուտուրականներան աղ ար օզըմ: Էտ պրիկասչիկ ախճիգը, տըղամարթի շորերըմ կյամ ա պայման կապըմ, վըր տարը տոնս կյա՛, ապրանքը, յա փողը տան տըրոնչը:

Էտ աղին պեռները տանըմ ա դոնքյմնըմը ծախըմ: Վըեր ծախըմ ա, տըեսնըմ ա տակը վեսկե յա՛, հմլմ գյուղոն ա, թա աղը վըեսկե յա տըեռալ, աշկերին հըվատըմ չի, Էտավ խագայինին ասըմ ա:

Խագայինն էլ ասըմ ա, - Վըեսկեն թող իտի էլ կըենա, վըր տարը տոնս կըկյա տըրոնչը կը տանք:

Դմարվիշը անց ա կըենըմ Սպահան, Խորասան, օրիշ շատ քաղաքնի, ամմա վեչ մին տըեղ էտ ըխճըկանը ճարըմ չի: Ճարը կըտըրած էլիա Էտ ա տըեռնըմ, Էն ծովին դրաղի մըեծ քաղաքը, ըտըղան ձըրմն ապրանքը՝ աղը նան վըեսկեն նավավ դարկալ ար Անի: Ընդըեղ բեքյեփ կաղնած մըեթկ ար անըմ, մին էլ ա տըեսնըմ էրկու մարթ խոսելավ քընըմ ըն:

Ըտրանց անա մինը ասըմ ա. - Էս դմրվիշին եշի, ուրմն վրեսկեն թողած, ինքը մին անկին քարի հետա յա շոռ կյամ, մին էլ մին ըխճըկա հետա: Էլ գյուղում չի, վրեր անկին քարը ճարելու չի, ամմա էն ախճիգը էն ա Անի քաղաքին մին առուտուրականի հարուստացընըմ ա, ընդրա պրիկասչիկն ա:

Դմրվիշը օզըմ ա մուտանա մին լմվ հըրցնի, ամմա էտ էրկու մարթը աշկան կորչըմ ըն:

Դմրվիշը նավ ա նըստըմ, ճանապարվըմ Անի քաղաքը: Վեր հըսնըմ ա, կըռանըմ ա վրեղան պաչըմ, մեղա կյամ, վեր էտ քան վախտ անդար ա թողալ: Ետավ հըրցնըմ ա աղին պըռններին անա, ասըմ ըն, թա. «Էս հինչ հարուստ առուտուրականին պրիկասչիկը տարալ ա, քյինի, ընդրանա օզի»:

Դմրվիշը կյամ ա, էտ մագազինին առաչին կաղնըմ, տըռեսնըմ ուրմն սիրած ախճիգը հեն ա ընդեղ, տըղամարթի շիրերավ կործ ա անըմ թայդի-թայդի: Դմրվիշը մուտանըմ ա էտ առուտուրականին, խընթըրըմ, վեր քըշերը մին տըռեղ տա, քոն ինի, էքսը քյինմլու վա թաքավերին կոշտը, վեր ուրմն մին խըրեգ քյոմագ ինի:

- Է, դմրվիշ ախպեր, բա թաքավերը ըստե՞ղ ա, վեր քյըռեգ քյոմմգ ինի, ընդրա տըռեղը վեզիրն ա, նա քյըռեգ հի՛նչ քյոմմմգ կանի: Լհմ էս քըշեր դոլքյմնին քըմակի օթախըմը կաց, էքուծ էր կըկըռեսա, քյինիս:

Դմրվիշը խընթըրըմ ա, վեր էքսը էտ առուտուրականը մին մարթ դարկի պալատը, վեզիրին ասի, վեր մին դմրվիշ ընդրան կանչալ ա:

Էտ առուտուրականը մընըմ ա մմթմլ էտ դմրվիշին իրեսը պեց ինելին հետի: Տա տըրըկոնըմ ա, թա տըռեսնա սա հու՞ վա: Էքսը մին խելունք մարթ ա դարկըմ պալատը, էտ լոխ ասըմ...

Վեզիրը լոխ ըսկանըմ ա, դմստի գյուղում ա, թա տա հու վա, հրամման ա տամ նագիր-վագիրնին կյամ ըն, ածողնի յա կանչըմ, հրամմայըմ ա քաղաքը գմրթարին, լմվ-լմվ շիրեր կյենան:

Դմրվիշը էտ առուտուրականին անա հըրցընըմ ա, ասըմ. - Կաղա-րեցի՞ր խընթիրքըս:

- Կաղարեցի:

- Դե վրեր կաղարեցիր, մըհենգ մին ծըռեք թմգմ շիր տո ինձ, իստի համոթ ա վեզիրին նըհետ խոսիմ: Ըտրան մին ծըռեք թմգմ շիր ըն տամ, կյենըմ ա:

Դանրվիշը տրեսներմ ա, վեր էտ առուտուրականը մին տրեսակ տուխուր ա: Տա մին էլ ա հանրմ կյեցին շորերը, էլհա դանրվիշի շորերը կյենրմ, մուտանրմ էն տրդամարթի շորերը կյեցած ըխճրկանը: Էտ ախճիգը ճրնանչրմ ա ուրան: Ըտահանք ուրոն կողմվրն ընգնրմ, լանց ինրմ:

Էտ առուտուրականը գյուղոն չի, թա էլ հի՞նչ անի, մրնրմ ա շշկված աշկերին հրվատրմ չի՛...

Վեգիրը մրեծամրեծներին նրհետ, նանգիր-վանգիրներին նրհետ կյամ ա թաքավերին առաչը, ըտրա թաքավերական շորերը կյեց տամ, ըտրան նան էն ըխճրկանը պալատ տանրմ: Էտ ախճիգը գյուղոն չի ինրմ, թա դանրվիշը հու վա՛: Վեր տրեսներմ ա թաքավեր ա, մրնրմ ա զարմացած:

Դանրվիշ թաքավերը թախտին նրստրմ ա, էն ախճիգըն էլ թաքուհի յա տրեռնրմ: Ըտրանք ժողովուրթին լանվրն պահրմ: Ուրանք էլ սերավ ըն ինրմ:

Ըտրանք հասին ուրանց մուրագին, մունք էլ հասնինք մրեր մուրագին... Երգյինքան իրեք խրնճոր եր ընգավ, մինը՝ ասողին, մինը՝ կյրողին, մինն էլ՝ լրսողին:

25. ԿՅԵՌԹՆՈՒԿ ԱԽՃԻԳՅԸ

Ինձում ա, չինձում մին թաքավեր: Էտ թաքավերեն ինձում ա իրեք տղա, իրեքն էլ շատ խելուք տղերքը ըն ինձում, հորը խոսքավն ըն քյնձում: Էտ տղեքը մծանում ըն:

Մեհետ էտ տղերքը ձերանց հորն ասըմ ըն, - Ա՛ հար, օգում ընք փասկվինք:

Հնարն ասում ա, - Յըես էլ ըմ համոզ, միննկ մին պայմանավ:

Թաքավերը պերըմ ա տղորանցը ամեզը մին թճկվանց տամ, ասում. - Տըրքքրեք, ամմա հճեր գյճկլլան շենն ընգավ, ընդրան շենումն ըմ փակլլական, հճեր գյճկլլան էլ վեր շենան տճես եկավ, ընդրան աշկս տեսնա հուչ, տանան տճես ըմ քըցլական:

Թաքավերեն տղերքը իրեքան յոր ըն օնում թճկվընցյենն տրքցնում:

Մեծ նան մաշնակ տղորանցը գյճկլլան շենն ա ընգնըմ, ամմա կուճուր տղեն գյճկլլան շենան տճես ա վեր ընգնըմ:

Թաքավերը թճկնդճումը կըզնվում ա, պրծնըմ, կուճուր տղեն տանան տճես քըցմ, էն էրկու տղեն էլ առոք-փառոք հրսանիք ա անըմ, պըլատումը թողըմ:

Թաքավերն նան ձորան էրկու տղեն թողինք ըտեղ, տեսնանք էն խեղճ կուճուր տղան՝ Սարումը հի՞նչ ա տեռնում:

Կուճուր տղան շատ մտածելանը ետը կլճի ա եր օնում, քյնձում: Քյննմ ա, քյննմ, մին կյետու քշտի նստում, լնց ընըմ: Մտածում ա, թա ըշտե՞ղ քյնն, հո՞նց ապրե:

Վերչը էտ տղան ըտեղ ծճկըն ա փըռնըմ, կրակ անըմ, մին թմհրնմվ ապրըմ:

Քյննմ ա ծմական ճպատ քաղըմ, խեչակ կտրում, պճկրճում կյետեն քշտեն մին կուճուր տոն շինըմ, վեր մաշին յճես քյնն: Տոնը շինիլանը ետը Սարումը քյննմ ա վըերսի, դուշա, ծըտա, ծճկընա փոնըմ, պճկրճում, տրանավ ապրըմ: Մեհետ Սարումը քյննմ ա վըերս անիլ: Պըրճկընը կյամ ա տոն, պրանվում, ըսկսում մտածելը, վեր հնարը խե՞ղ ձորան տանան տյճես քցից: Ասըմ ա. «Էրճոծ քյննկլլանըմ ընդեղ, ըշտեղ գյճկլլան վեր ա ընգավ, տըեսնամ գյճկլլան ընդեղ ա՞, յոր օնիմ»: Շատ մտածելանը ետը Սարումը քոն ա ինձում: Քըշերավը եր ա կենում, իրեսը լվանըմ, մին պատառ տեսա-տենա օտըմ, քյննմ:

Քյնամ ա, քյնամ, հասնըմ գո՛ւլլան վեր ընգած տեղը, տըեսնըմ մին կյեթոնուկու պո՛ւն: Էտ պո՛ւնին ըռաչին մին կյեթոնուկ վեր ընգած, գո՛ւլլան էլ քշտեն: Մարումը մին պատառ վըենն ա կենում, ասում. «Ըստի բախտը մգոված, հմլբմթ իմ ճկատեն էլ էս ա կյըրված, իմ փայս էլ էս կյեթոնուկն ա»: Ասում ա պրծնում, կյեթոնուկը յոր օնում, բեքեփ պո՛ւրոն տոնը, թող անում, քցում կարավաթեն տակը: Մարումը խիլլմ վախտ իտի ապրըմ ա: Քյնամ ա վըերս անում, ինքը խորմոց, պեն շինում, կլոխը պահում: Մեհետ Մարումը վըրսըտըեղա կյամ ա տոն, դուշերը տնոն տանը, ինքը քյնում կյետեն կոշտը, վեր ծո՛ւկոն փոնե: Ուրո՛ւկոնը մթեն կյամ ա տոն, տըեսնում կրակը նիկցրած, խորմոցը իփած, տոնը սրփած: Մարումը մնըմ ա զըրմացած: Ասըմ ա. «Էս հի՞նչ պեն ա, էս հո՛ւ բիդի ըստըեղ կյա, հո՛ւ վ ա ըստեղ ճնանչում»: Հացա, պենա օտում ա, քոն ինո՛ւմ: Քշերավ էր ա կենում, քյնամ ծմակը՝ վըերս անի:

Ուրո՛ւկոնը կյամ ա, տեսնում էլհա տոնը սրփած, կրակ ըրած, խորմոցը իփած: Կըզնըվում ա, ասըմ. «Հստրա բուսը պըհլական ըմ, փոնիմ, տըեսնամ էս հո՛ւ վ ա, հինչացո՛ւ վա՛, վեր կյամ ա ամուն օր նի մննում տոնըս»: Մարումը էն մին օրը տանը մաչին կյողլ ա կենըմ, էշըմ, տեսնըմ կարավաթեն տակտն մին դմշմնոց ախճից ա տո՛ւս կյամ, տոնը սրփըմ, խորմոցը իփըմ, ինքյն էլ նըեստա պատառ օտըմ, պըրծընում, թա կյա նի մննե կյեթոնուկեն մորթեն, էտ վախտը Մարումը տրան փոնում ա, ասըմ. «Տու հո՛ւ վըս, հի՞նչ ըս ան ըմ ըստեղ»:

Թողնում չի վեր էն ախճիցը տանան տո՛ւս կյա: Կյեթոնուկեն մորթեն քցում ա կրակը, էրում: Էտ ըխճկանը անումը Գյուլվարթ ա ինո՛ւմ :

Մարումը շատ ա ուրխանըմ, ըտրանավ: Մեհետ էլ մին քանե մարթ կյետավըն ընցնըմ ըն, կյամ, տեսնըմ Գյուլվարթը տանը ակուշկավը ինգած էրք ա ասըմ: Նահանց էտ էրքը շատ տուր ա կյամ: Ասըմ ըն, «Տո՛նը պեց անինքյ, տեսնանք էս դրադ տըեղս մինմկ հի՞նչ պենի յա»: Ամմա Գյուլվարթը տո՛նը պենում չի: Էտ մարթիքը հրցըփորց ըն անում, գյուդում, վեր տա Մարումեն կնեգն ա:

Նահանց աշկը յոր չօնըմ վեր Մարումը դմշմնոց կնեգ օնե: Ասում ըն. «Քյնանք, թաքավերեն ասինքյ տղատ մին կնեգ օնե, վեր ընդրա մնանը ինիլ չի՛»:

Էտ մարթիքը քյունում ըն թաքավերեն ասըմ. - Թաքավերը ապրած

կենսա, Սարումը մին մարալ կնեգյ օնե, ռւրանք էլ էն ա մին դրադ տըրեդ մին տոն շինած, լնւլ ապրում ըն:

Թաքավերը, վեր ըսկանում ա, կանոխ տղեն ծեն ա տամ, պուրոնւմ ռւրան պալատը, ասըմ ա. - Ա՛ տղա, քյնն ինձետե մին նոռնը ճարե պեր, վեր հինչքան ժողովուրթ կյա, հվաքվե, հինչքան օտին, ամմա նոռնը պրծնեվուչ: Թա ասածս ըրեր վուչ, գլիդն վեր տու սադ ապրըլական չըս, յա էլ կնեգյըտ ծեռքատ ինգլլական ա:

Սարումը մըտըծելավ կյամ ա տոն, բեքեփ նստում, հաց էլ չի օտում:

Գյուլվարթն ասըմ ա. - Խե՞ տի բեքեփ ըս, Սարում:

Սարումն ասըմ ա.- Իմ հնր հանց պեն ա ինձ ասալ, վեր ռւրան հետի տանիմ, վեր ըշխարքումս ինդի պեն ճարվիլ չի՛:

Գյուլվարթն ասըմ ա. - Վախում մեր, տու ասե, տեսնամ հի՞նչ ա ասալ, յըես կճարիմ:

Սարումն ասում ա. - Մին նոռն ա օգալ, վեր սադ ժողովրթը օտեն, ամմա պրծնե վուչ:

Գյուլվարթն ասըմ ա.- Վախում մեր, քյնն էն պոնինն առաչը, վեր գլիլատ ընդեդ ա իլնլ վեր ընգյած, յըես էլ ընդըեդ ըմ իլնլ, պոնինն առաչեն վըեննը կաց, պապե ծեն տո: Վեր ծեն տաս, պոննան մին պառավ կյերթնուկ ա տոնու կյլնկան: Էն իմ պապես ա, կասիս թոռնըտ հիվանդ ա, մին նոռն ա օգալ, նա ըշտղա վերե յա քթըննկնն ա, քյըեգ տա, տու վել յոր կօնիս, կյնս ըստըեդ, ըստղան էլ տանիս տաս քու հոր:

Սարումը օրախ-օրախ քյնսամ ա Գյուլվարթին ասած պոնինն առաչը, «պապե» ծեն տամ:

Պյունան մին պառավ կյերթնուկ ա տոնու կյամ, ասըմ. - Տու հու՞վ ըս, հի՞նչ ըս ասըմ:

Սարումն ասըմ ա, - Պապե թոռնըտ հիվանդ ա, պեն չօտըմ, ասըմ ա՛ քյննցեքյ իմ պապու ըսեցեքյ մին նոռնը դարկե, օտիմ:

Էտ պառավ կյերթնուկը նի յա մննում պոննը, մին պատառ կենում, մին նոռնը ծեռքեն պոնրոնւմ ա տամ Սարումեն, ինքյը նի մննում պոննը:

Սարումը ուրխացած նոռնը յոր ա օնում, կյամ տոն: Գյուլվարթն ասըմ ա. - Դե տար, տո քու հոր, ծեռքան ըգադվե:

Սարումը նոռնը յոր ա օնում, տանում տամ թաքավերեն: Թաքավերը սադ ժողովրթեն ծեն ա տամ, պոնրոնւմ: Ասըմ ա, - Էտ նոռնը կերեքյ:

Ժողովուրթը ըսկսում և նոռնը օտելը, ամմա նոռնը պրծնրմ չի՛:
Թաքավերը ժողովրթեն յրան կըզնվըմ աս, ասըմ, - Էս սհաթեն հենց կերեքյ,
վեր յրան մին գյնլղկ էլ չի մնալ ժողովուրթը հիշքան օտըմ աս, նոռնը
պրծնրմ չի: Թաքավերը շատ աս կըզնրվում: Նի յա մննում պալատը, տղեն
ծեն տամ կոշտը, ասըմ, - Սա՛րում, մին պեն էլ ասիմ, վար կարասս վեչ
անիս, քըլեգ թողլական չըմ սաղ կենաս:

Սարումն ասըմ աս. - Ասե, տըեսնամ մհենգյ հի՛նչ ըս ասում:

Թաքավերն ասըմ աս, - Քյինն, մին գյնրն պեր, վեր սաղ ժողովուրթը
յրան նստե, էլհա տեղ ինի:

Սարումը էլհա բըքըփանըմ աս, կյամ տոն:

Գյուլվարթն ասըմ աս. - Մհենգյ հի՛նչ ըս քնենքյ անըմ, մըհենգյ էլ քու
հոր ասածը ըրալ ըս:

Սարումն ասըմ աս, - Մհենգյ էլ իմ հնր ասըմ աս.Քյնն մին գյնրն պեր,
վեր սաղ ժողովուրթը յրան նստե, պրծնե վուչ: Թա վեր կարամ վեչ
քթենամ, թաքավերը կյլական աս ինձ սպանե, քըլեգ էլ տանն ձըրնն հետե:

Գյուլվարթն ասըմ աս.- Սարում, վախում մեր, քյնն էլհա իմ պապու
ասե, Էն տլական աս:

Սարումն ասըմ աս. - Պա հի՛նչ ասիմ:

Գյուլվարթն ասըմ աս. - Քյնա էլհա Էն պղնին առաշկը «պապե» ծեն տո:

Սարումն իտի էլ անըմ աս:

Պապեն տղես աս կյամ, ասում, - Հի՛նչ ըս ասըմ:

Սարումն ասըմ աս.- Պապե, թոռնըտ հըրսնքեն աս, մին գյնրն յա օզալ,
վեր վեչ մին տեղ ինղի ինի վուչ: Էտ պատավ կյերթուկը նի յա մննում
պղնը, մին պատառ կենըմ, տղես կյամ, գյնրնն ծեռքեն: Գյնրնն տամ աս
Սարումեն, ասըմ. - Տար տո թոռանըս, համ էլ ասե պապեն ասալ աս
շընհավուր ինի:

Սարումը ուրխացած գյաբան յոր աս օնում, կյամ տոն, տանըմ տամ
թաքավերեն: Թաքավերը գյնրնն յոր աս օնում մեկնըմ, սաղ ժողովրթեն
ծեն տամ, ասըմ.- Գյնրեն յրա նստեգեքյ:

Ժողովուրթը հիշքան նստում աս, գյնրնն թնզննն աս ծալերը Էտ
տանում, տեղ անում: Թաքավերը շատ աս կըզնրվում: Գյնրնն յոր աս օնում,
քյնամ ձըրնն պալատը: Թաքավերը քնենքյ աս անըմ, թա մհենգյ հի՛նչ ասե
տղեն, վեր կարի վուչ անե: Թաքավերը քըշեր-ցիրեկ մետք աս անըմ, մետք,

վերջը Սարումեն ծեն ա տամ կոշտը, ասըմ. - Էս իրեքինջինն ա, վեր կրեցիր կըդարիս, գլիդն վեր սաղ ըս կննական, կնեգըտ էլ քունն ա, ամմա վեր կդարիս վուչ, էն վախտը յրես կգլիդնմ՝ հինչ կանիմ: Մհենգ քյնա սրեվ աշխարքը, էն ա քու նանեն ընդեղ մեր վրեսկուն ըմբարեն պիննլին ծեռքեն: Երկալ պեր:

Սարումը ասըմ ա. - Պա յրես հունց քյնամ սրեվ աշխարքը:

Թաքավերն ասըմ ա - Ըտ էլ տու յըս գյուղըմ, հունցու պո՛ւրո՛ւմ ըս, պեր:

Սարումը լնց ինիլնվ կյամ ա տոն, ասըմ ա. - Գյուլվարթ, ումեդտ ինձանա կտրե, իմ հնր հանց պեն ա ասալ, վեր կարըմ չըմ անիմ:

Գյուլվարթն ասըմ ա. - Հի՞նչ ա ասալ:

Սարումն ասըմ ա. - Վեր ո՛ւրնն ասած գյնբնն տարե, թաքավերը կըզնըվից, ինձ ծեն տուվավ պալատը, ասից, վեր քյինի սրեվ աշխարքը քու նանու ծեռքեն վրեսկու ըմբարեն պննլին պեր:

Գյուլվարթն ասըմ ա.- Վեչինչ, ըտըղ էլ ըս քյննական, վեր ինձ անջուկ օնիս:

Սարումն ասում ա. - Հինչքան անջուկ օնիմ, կվախիմ քյննամ սրեվ աշխարքը:

Գյուլվարթն ասըմ ա. - Վեչինչ, վախիլ չըս, կքյննա:

- Վերչը ասե տեսնամ, հո՞ւնց քյննմ:

- Քյնա էլիս իմ պապու կոշտը, ասե ստի պեն կա, օգում ըմ քյնամ սրեվ աշխարքը, ամմա հըղեն ճնանչըմ չըմ, համ էլ վախըմ ըմ:

- Լնվ, էտ էլ կանիմ, թնքյի իմ կոապաշտ հորս անա ըզադվիմ:

- Վեչ մին վախտ վախիս վեչ, ըրխային քյնն, իմ պապեն գո՛ւրո՛ւմ ա հի՞նչ ա ըննակա՛ն:

Սարումը հաց ա օտում, հաց յոր օտում, քյնամ կյեթնուկեն պո՛ւրո՛ւմ առաչը, «պապե» ծեն տամ:

Մին խիլլա վրենն ա կենում, վրեննը, ամմա կյեթնուկը տո՛ւս չի կյամ: Սարումն ասըմ ա.

- Մհենգ վեր կրլական չըմ իմ հոր ասածը անիմ: Պրանվում ա ըտըղ քնավ ընցնըմ, սաղ քշերը ըտեղ քոն ա ինո՛ւմ: Քշերավը եր ա կենըմ, էլիս «պապե» ծեն տամ: Կյեթնուկը տո՛ւս ա կյամ, ասըմ. - Հի՞նչ ա:- Սարումը լոխ նաղլ ա անըմ, ասըմ, վեր, օզըմ ըմ քյնամ սրեվ աշխարքը, ամմա գյուղում չըմ հունց քյնամ: Էտ կյեթնուկը նի յա մնտում պո՛ւրո՛ւմ մին

պատառ վախտ ընցած տոնս և կյամ մին յանշից ծեռքեն: Սարումին ասըմ ա. - Նի մըտ մաչը տանիմ, թողիմ սրելվ ըշխարքըմը, յըես կյամ:

Սարումը յանշիցումը պրանվում և, կյեթնուկը շլակում և, հղե ինոնմ:

Շատ և կյամ, իրեց և կյամ, վերչը հըսնըմ և սրելվ աշխարքը: Յանշիցը վեր և տինում, մին պատառ դինջանում, էլիա շլակում, հղե ինոնմ: Մին պատառ էլ և քյնամ, սրելվ ըշխարքեն տոնը պենում, յանշիցը վեր տինոնմ, Սարումը յանշիցյան տոնս և կյամ, մին պատառ դինջանում, կյեթնուկը ասում և, - Հասե սրելվ աշխարքը: Սարում, քյնմ, ամմա քյնմիս հետատ լոխ ծեն ըն տլական, վեչ մինին անջուկ չօնես, թա չե, տու էլ մեռալ կտեռնաս:

Կյեթնուկը ըտի յա ասըմ, պրծընըմ, ետ տեռնըմ, ուրան պոնը կյամ: Սարումը հղե յա ինըմ բիդի նանուն կոշտը, շոռ և կյամ քթենա, նանեն հըեռե յա ընոնմ թաղված: Ըռչկեն մին կյետ և ինոնմ, կըրմունջեն քրերավը ընցնըմ և, օզըմ և վըենները հանե: Էտ վախտը կյետեն դրաղեն մին պառավ մարթ և ինոնմ, տա թողում չի, վեր Սարումը վըենները հանե: Էտ պառավ մարթը ասըմ և, - Հանել մեր:

Սարումն ասըմ ա. - Պա հո՞ւնց կյետը ընցնիմ:

Էն մարթն ասըմ ա.-Եկ մաչաս ճղե, տիր կյետըմը, քնրվազ շինի, ընցեր:

Սարումն ասըմ ա,- Խե՞ տու ինձ հի՞նչ ըս ըրա՞լ, վեր յըես քյըեզ տի անիմ:

Պառավն ասըմ ա. - Վեչինչ, տու հունցու ասըմ ըմ, ինդի ըրա: Քյնմ, կյալիս կասիմ, ին՞ յըմ տի ասըմ: Սարումն էտ մարթին մաչան ճըղըմ և, քցում կյըետը, քնրվազ շինում , ընցնում:

Քյնմն և, քյնմն, տըեսնըմ և մին կանանչ տեղ մին մարթ նստած, ամմա ընդրա կլոխը պղուճնեն օտըմ ըն:

Սարումը մնամ և ըրմացած: Ասըմ ա. - Դայի, ախեր էն և աշկերըտ պեց, տու սաղ, պա իե թողըմ ըս կլոխտ պղուճնեն օտին:

Էն էլ ասըմ ա. - Վեչինչ, քյնմ, ետ տոնալիս ըռաշկավս կկյնա, կասիմ:

Սարումը տրան էլ և թողըմ ըտեղ, քյնոնմ: Մին պատառ քյնմն և, տեսնում մին կնեց թուռնեն հաց և թխում: Քշտեն հացը կյուտած, ամմա ինքը ասըմ ա,- Վա՛յ, սոված մըեռե՛, վա՛յ, սոված մըեռե՛ :

Սարումն ասըմ ա.- Բիբի, ին՞ ըս սոված մըեռնըմ, հատե կոշտըտ

հացավ լիզյր, կեր, քշտաց:

Էտ կնեգյր Սարումեն ասըմ ա. - Քյնա, էտ կյննիս, կասիմ:

Սարումը ըտրան էլ ա թողըմ, քյնըմ: Քյննմ ա տրեսնում մին հըղըցըմ մին կնեգյ նստած մին կուտուր հաց ծեռքեն, ասըմ ա. - Վա՛յ փորս տրաքի՛ց, էսքան հաց կօտի՛ն:- Էտ կնեգյր Սարումեն ասըմ ա. - Բալա, սոված կինիս, տանիմ տոն, հաց տամ:

Սարումն ասըմ ա. Սոված չըմ, էնա հաց օնիմ:

Էտ կնեգյր շատ ա օզըմ լոխճին տանե դոնադ:

Սարումն ասըմ ա,- Բիբի մին թիքյա հաց օնիս, տա վեր օրիշի տաս, պա տու հի՞նչ ըս ուտլական:

Էտ կընեգյր ասըմ ա, - Քյնա, էտ կյննիս կասիմ:

Սարումը քյնամ ա, տրեսնըմ էրկու դննննգյ վարթ ո՛ւր ո՛ւր քշտե փսած, ամմա էտ վարթերեն մաչ տեղը մին փոշ էլ կա փսած:

Սարումն ասըմ ա. - Ա՛ վարթեր, տուք շատ դննննգյ ըք, իս թողալ ըք էտ փոշը էտ մաչ տրեղը փսնի:

Էտ վարթերն ասըմ ըն,- Մունք հի՞նչ մեղավեր ընք, վեր ըստեղա փսալ էտ փոշը: Քյնա՛, էտ տրեռնալիս կասիմ, թա էս հի՞նչ փոշ ա, վեր թողում չի ուրկոքանս ո՛ւր ո՛ւր քշտի ինիսքյ, վեր խոսիսքյ:

Սարումը էտ վարթերեն էլա թողըմ, քյննմ: Քյննմ, ա քյննմ, տրեսնըմ մին դո՛ւգ տըղ ո՛ւրմն նանեն մին լնվ ծառու շոքըմ նըստած, չխարակ ա մանըմ:

Սարումը ծեն ա տամ, ասըմ. - Նանե, Սարումն ըմ, եկալ ըմ քյրեգ տանիմ:

Նանեն կյամ ա Սարումեն անա պչպչորում, քշտեն նստըցնըմ ա, ասըմ. - Հինչո՞ւ վը՛ս եկալ, հի՞նչ կա էս սըեվ ըշխարքումս:

Սարումն ասըմ ա. - Նանե, յըես ու յըես չըմ եկալ, ապան ա դարկալ, թա քյնն սըեվ աշխարքը, էնա վըեսկուն ըմբարեն պիննիս նանուն քշտեն, էր կալ պեր ըստեղ, հարկավեր ա:

Սարումը վեր տի յա ասում, նանուն կըզնըվոցը կյամ ա Սարումեն յրա: Ասում ա. - Խե՞քու հոր խոսկավ ըս ընգալ, էն օզըմ ա վեր քու կլոխտ վարե, տրա մըհար էլ քյրեգ դըրկալ ա սըեվ աշխարքը, հանցու վեր տու էլ մըեռալ տրեռնաս ըստեղ:- Նանեն թաքավերեն շատ ո՛ւշ ո՛ւնց ա տամ:

Սարումն ասըմ ա. - Նանե, պննիս ինձ տո, քյննմ:

Նանեն ասըմ ա.- Պիննալին իմ ծեռքես չի, էն ա սրահոււմը մին սնկթունու տակե, վեր քյննա, յոր կօնիս, վեչ մինին տաս վեչ: Դե մհենգյ կանուխ ըրա, քյնա:

Սարումն ասըմ ա.

-Սըրետս օգում ա, պապեն տըեսնամ ըշտե՛ դա, քյննամ տեսնամ, էլհա կյամ:

Նանեն ասում ա. - էս ծառեն թնկշավը կըլիսյեր քյննա, ընդեղ ա: էն վեր ծոխ ա պըցրննում: Սարումը քյնամ ա թուշ ծոխեն յրա, տըեսնըմ վեր մին կրակ էնա նիկացած, ուրան պապեն էլ էտ կրակումը էրվում ա:

Սարումն ասըմ ա, - էս հի՛նչ անիմ, վեր իմ պապեն կրական տոնս օնիմ:

Սկսում ա «պապե» ծեն տալը, ամմա պապեն ըսկանըմ չի, ալավը լափ պըցրննըմ ա, Սարումը կարում չի պապուն տըեսնա, կյամ ա էտ նանուն կոշտը, ասըմ. - Նանե, պա կըրեցե վուչ պապեն տըեսնամ, էս հի՛նչ անիմ պա:

Նանեն ասըմ ա. - Վեչինչ, կանուխ ըրա էս սըեվ ըշխարքան տոնս էք, քյննա:

Սարումը նանուն նհետ ծեռք ա տամ, նանեն ընդրան պչպչորում ա, թաքավերեն անեսկ տալավ Սարումեն ասում ա.- Քյնա, ամմա հունց վեր ըսեցի, ընդի կանիս, հանց տոնս կյաս, վախի՛ս վեչ, քմակատ ծեն ըն տլական, վեր «էք մեր կոշտը», ամմա դըրետ եշիս վե՛չ, կլոխտ քաշ քցած, քյնա:

Սարումը քյննամ ա: Առաչինը պտահում ըն էն վարթերը, վեր շատ դնշննգ ըն, ամմա ուրննգ դաթըմը փոշ ա փսած: Սարումն ասում ա, - Դե ըսեցեքյ տեսնամ հի՛նչ ըք ասըմ:

Էտ վըրթերեն մինն ասըմ ա. -Հի՛նչ ասինքյ, մունք լոնս ըշխարքումը վխտեն մըրթըկնեգ ընք իլնլ, ուրոնր նհետ շատ սիրավ ընք իլնլ, ամմա մըեր սկեսուրը մին կռապաշտ կնեգ ա իլնլ, օգնլ ա, վեր մունք ուրոնր նհետ լնվ չինինքյ, կըռն անինքյ, նշանածըս ինձ թակե: Ըսկեսուրս ամեն վախտ ուզեցալ ա մեր մաչը կըռն քցի, ամմա մունք կըռն չընք ըրա՛լ: Մհենգյ էլ լուս ըշխարքան եկալ ընք սըեվ աշխարքը, էլհա իմ ըսկեսուրըս եկալ ա փոշու նման մեր դաթըմը փսալ, թողում չի, թա լին ըստեղ ինի, ուրոնր նհետ խոսինքյ, մոտիկ ինինքյ:

Սարումն ասըմ ա.- Վերչը մղափուն տուք, վեր էտ ցնքյին փոշը ծեր

դաթումն ա:- Սարումը ըտի յա ասում, պրծնում, քյնմմ:

Քյնմմ ա հասնըմ ընդեդ, վեր մին կնեգյ մին կուտուր հաց ծեռքեն ասըմ ա. - Վայ փորս տրաքից,- համ էլ դարիբ հրղըցավերեն, քյնող-եկողո ոգում ա տանե տոն, դոնադ անե:

Սարումն ասըմ ա,- Բիբի դե ասե, տրեսնամ էտ խե՞ յըս իտի անըմ:

Էտ կնեգյը ասըմ ա. - Բալա ջան, հինչ ասիմ, լինս ըշխարքըմն ըմ իլմլ, աշկս ռերռեշու յրա չի իլմլ, վեր ծեռքես մին կուտուր հաց ա իլմլ, հրերռ վեր տեսալ ըմ, տարալ ըմ հաց տուվալ, լոխ էլ մնացալ ըն ինձանա շընուրհակալ, մհենգյ էլ եկալ ըմ էս սըեվ աշխարքը, էլիա աշկս կոշտ ա, ծեռքս պեց, աշկս ռերռեշոն յրա չի, կոզի տանս մին կուտուր հաց չինի՛, էլիա ինձետե վըեչի՛նչ:

Սարումը ասըմ ա. - Էտ ա յըես էլ ըմ շնուրհակալ քյըզանա, վեր իտի կնեգյ ըս, ինձ ոգում ըս տանիս, հաց տաս:

Սարումը էլիա քյնմմ ա էն կնգանը կոշտը, վեր քշտեն ցորեն հացը լիգյնա ինձում, ամմա ասում ա. - Վայ աստու՛ծ, սոված մըեռե:

Սարումը ասըմ ա. - Բիբի, խե՞ էտ բոլ հացան օտում չըս, քշտանա՛ս, պա էտ քու հացտ չի՞:

Էտ կնեգյն ասըմ ա,- Շինչու դողն ա, դողն ասիմ, յըես ստոր ասել չը՛մ: Բալա, յըես լինս ըշխարքումն ըմ իլալ, տոնս հացավ, դմնավ լիգյն ա իլալ, ամեն հինչավ լիգյն ա իլալ: Դե հի՞նչ անիս, վեր աշկս ծակ ա իլմլ, աշկս ռերռեշոն յրան, փորս սոված, ծեռքըս պատ չար կյամ, թա էնքան հացան մին պատառ կտրիմ, օտիմ: Որերռեշոն անա յի օզըմ օտըմ, մհենգյ էլ եկալ ըմ սըեվ աշխարքը, էլիա ինդի յըմ, աշկս ռերռեշոն յրա յա, կոշտս հացավ լիգյը, կարըմ չըմ մին պատառ օտիմ էս ցորեն հացան:

Սարումն ասըմ ա. - Դե իտի յըս սըվերա՛լ, պրծա՛վ, էլ կտրել չըս սըվերածըտ թոբա անիս:

Սարումը էտ կնգանը թողըմ ա, քյնմմ:

Քյնմմ ա էն մարթին կոշտը, վեր աշկերը պեց ա, ինքը սադ, ամմա պդուճնեն կլիխն օտում ըն:

Սարումը քյնմմ ա էտ մարթին քշտին մին խիլմ վըեննը կենում, պրծնում, ասըմ.- Դայի, տու ասե, տրեսնամ խե՞ յըն էտ պդուճնեն քյընգ օտըմ:

Էտ մարթն ասըմ ա. - Բա՛լամ, էն լուս ըշխարքըմն ըմ իլմլ, ինձետե ապրալ ըմ, իմ հացս կերալ, իմ ճրմքյս էրալ, ամմա միշտ էլ ռերռեշոն անա յըմ խոսալ, ռերռեշոն վըետան տակ ըմ քմնդմլ, մհենգյ էլ եկալ ըմ սըեվ

աշխարհքը, հողը վրետան տակ քանդալ ըմ, նահանք եկալ ըն կլիս ծակալ, օտում ըն: Յյես էլ էն ըմ սաղ, ամա կարում չըմ տեն անիմ:

Սարումն ասըմ ա. - Էտ դիւշմանիտ ըն եկալ, քըեգ օտում ըն:

Ասըմ ա, պրծնում, քյնամ էն մարթին կոշտը, վար մաչան ճըղալ ա, տիրալ կըրետումը, ընցար:

Էտ մարթն ասըմ ա. - Բա՛լամ, հի՞նչ ասիմ, քըեգ նման ջնհիլ վխտես, մին տեղ քյիննիլիս մին կյետ ա պտահալ, վեր կըրացալ չըմ ընցնիմ: Ուզեցալ չըմ վեններս հանիմ: Կետեն դըաղեն մին պառալ մարթ ա իլնլ նստած, էտ մարթին մաչան կես ըմ ըրալ, քցալ կյետը, ընցալ: Դե մհենգլ էլ եկալ ըմ սըեվ աշխարհքը, ըրածս առաչկս ա եկալ:

Սարումը էլ ետ չի եշըմ, կյամ ա, թմ սըեվ ըշխարքան տոնս կյա, էտ վախտը սըեվ ըշխարքան հետան ծեն ըն տամ, ասում.

- Ե՛ք քշտընէ ս:

Ամմա Սարումը ուրան նանուն ասածը մենն ա քցում, դբետ եշում չի՛: Սարումը կյամ ա սըեվ ըշխարքան տոնս կյամ, կյամ տոն: Գյուլվարթը հրցնում ա, թա. - Ախրը պնալին պերալ ը՞ ս:

Սարումն ասըմ ա.

- Հի՞նչ պիննիլի յա՛, հի՞նչ պեն, հի՞նչ դմրդ նան դագաբ, իմ հմր ուզեցալ ա կլիս վարե, ամմա կարից հուչ, քյնացալ ըմ նանուն կոշտը, ասալ, իմ հմր պըննիլին օգալ ա: Նան են ասալ ա, պննիլին էնա տռանը սոթոնեն տակեն, քյնա տու եր կալ: Սարումը քյնամ ա հորը տոնը, տըեսնում հմրը մոնելու յրա յա, շատ ա ուրխանում, շաղղաղ անըմ: Ասըմ ա.

- Էս լոխ նանուն պեներն ա, վըեսկեն լոխ յըես յոբ կօնիմ:

Սարումը հորը տանը պատառ կենըմ ա, տըեսնում, վեր հմրը մետնըմ ա: Հորը մըռնելանը ետը Սարումը ախպորցը նհետ հորը տանըմա, թաղում, կյամ պալատը, ախպորցը տոնս անըմ, պրծնում, քյնամ ուրան տոնը, Գյուլվարթին ասըմ, վեր իմ հմր մըրեռալ ա, տարալ ընք թաղա՛լ, Գյուլվարթը շատ ա ուրխանըմ, ինքը նան Սարումը կյամ ըն թաքավերեն պալատը: Սարումը քյնամ ա վըեսկուն պննիլին սոթոնեն տա կան տոնս օնում, պրծնում, վըեսկեն՝ տոնս տամ, կեսը քյսիբներեն պըժենըմ, կեսն էլ ուրանը մհար պահում: Ընդետանը ըսկսըմ ըն լնվ ապրիլը, ժողովուրթեն լնվ եշիլը:

Ըստուծանա իրեք խնձիր՝ ա եր ընգնում. Մինը՝ ըտղեն, մինը՝ լտղեն, մինն էլ՝ կյրողեն:

26. ԳԸՄԳԸՄ ՍԱՐԵՐԸ

Ընձև ա, չընձև մին թաքավեր: Էտ թաքավերին խոխա չի ընձև:

Քըշեր-ցիրեկ մտածմունքի մեչի, կլոխը քաշ ըրած, ունքերը ուրոնր տված ար կըենում:

Մին դոնըմ էլ իտի բիքյեփ ման ար կյամ ուրմն էն տրախտի մընան բախչըմը, բիրդան անգուճավն ա ընգում, վեր մինը բիդի ուրմն ա կյամ: Ետ ա տըեոնըմ եշըմ-տըեսնըմ մին դարվիշ էն ա ընդեղ կագնած: Դարվիշը պարով, ասծու պարին ա ասըմ, հըրցընըմ. - Թաքավերն ապրած կըենա, ին յըս էտքան բեքյեփ:

Թաքավերն ասըմ ա. - Ա՛յ դարիբ, անճանանչ մարթ, էտ հի՛նչ գլիդացիր, թա յես բեքյեփ ըմ:

Դե վեր իտի յա, յըես կասիմ, թա ին՛ յըս բեքյեփ: Տու քըշեր-ցիրեկ քընենք ըս անըմ, թա ին՞ խոխա չօնիս, ին՞ ժառանգ չօնիս: Մըհենգ անգուճ կմլ, ծըեր էս տրախտի նման բախչըմը էնա մին խընձորի ծառ կա, էս ա օխտը տարի յա պըտուղ չի տամ: Էտ ծըեր բաղվանչին էլ ա գլոնդոն: Էտ ծառը էս տարի մինակ մին խընձոր ա տալու: Էտ ծառին լմվ եշեցիք, վեր էտ խնձորը հըսնի: Չըսնելանը էտը պուք տո, կըեսը տու կըեր, կըեսը տո, թաքուհին օտի: Ըտրանա էտը ծըեգ խոխա կինի:

Միչն թաքավերը օշը կըլոխը հըվաքիլը, էտ դարվիշը կորչըմ ա:

Թաքավերը մընում ա մաթ մնացած: Նա կանչըմ ա ուրմն բաղվանչուն ասըմ. - Մըեր բախչըմը ըստի-ըստի մին խընձորի կա՞, վեր էս ա օխտը տարի յա բար չի տամ:

Բաղվանչին ասըմ ա. - Թաքավերն ապրած կըենա, իտի մին ծառ կա, բախճին կըլիսին, մին շատ դմշմնգ ծառ ա, ամմա հի՛նչ կանիս, վեր էս ա օխտը տարի յա բար չի տամ:

Թաքավերն ասըմ ա. - Դե վեր իտի յա, էք, քլինինք տըեսնանք:

Ըտրանք էրկուսը մին տըեղ քլնձև ըն:

Օրը կյարունք ար, բախչին ծառերը ծաղկած, չորս դոլը լմվ-լմվ ծաղիկնի, վըեսը ընգած ըտեղերք, կանանչ-կյարմոնր թեփուռներավ դուշերը էրք ասելիս: Թաքավերը մթկին դոնն ընգած բաղվանչուն հետան քընձև ար: Վերչը հասնըմ ըն էտ ծառին:

Բաղվանչին ասըմ ա. - Տեր թաքավեր, հեսե էն ծառը:

Թաքավերը աշկերը պըլըգած եշըմ ա, տըեսնում ծաղիկ, պեն չիկա:

Բաղվանչուն ասում ա.- Եկ, տու վէլ եշի, տըես ծաղիկ կա՞ յրան:

Բաղվանչին մին լնմ տընդդըմ ա, էտավ ուրխացած ասում. - Տեր թաքավեր, հենէ էն լոխճան պըեցոնւր ճըղնին յրան մին ծաղիկ կա:

Թաքավերը սըերտը թմփոթըմփալավ մուտացավ, եշից, տըեսավ էտ ծաղիկը, աշխարքիս ուրխոթունը ասիս լինն ոնրնն տվին:

Մին խըրեգ կենալանը էտը, էտ տըեռավ բաղվանչուն ասից. - Գյուդում ը՞ս հինչ կա՞, էս ծաղկի հետի տու քու կըլխավտ բադասխանատու յըս, ըտրա էտ մին պըտոտլին հետի, տանավ-տըեղավ բադասխանատու յըք: Էտ ծաղիկը էն հանգին կը պահի՞ս, վըեր էլ գյուդում չը՞մ, հունցու քըզանա իլնն խոխան:

Բաղվանչին մընաց տըրըկոնսած, թա խե՞յա իտի ասում: Նա ծըեռքը սըրտին տըրած միչն տափը կըլոն տըվավ ոնրնն տըրոնչը:

Թաքավերը էտ տըեռավ, էկավ պալատը: Խիլն վախտ կարըմ չար գիղն, թա էտ հի՞նչ պըեն ա, ոնրնն էտ օրան լըսածան տըեսածան մնացալ ար մաթ մընացած, հավատը կյամ չար, թա ոնրնն էլ խոխա կինի, ամմա սըրտըմը մին ուրխոթուն կար:

Անց ա կըենում օրեր, շնփաթնի: Ամմեն օր թաքավերը քըշանըմ ար բախճան, էտ ծաղկին էշըմ, տըեսնըմ ծաղիկը խընճոն ա փըռնալ, փըռնած խընճոն էլ մըծանըմ ա, թաքավերը ըտրանավ ոնրնն սըրտըմը ամեն օր ուրխանում ար: Վըերչը խընճոնը հըսնըմ ա: Ծառան պուք ըն տամ, պըերում տամ թաքավերին:

Պալատըմը թաքավերը նան թաքուհին օտըմ ըն: Ըտրանա էտը անց ա կըենում թաքավերին մըհար շատ էրգյան իննը ամիս, իննը օր, իննը սըհաթ, իննը մունուտը: Թաքուհին մին լնմ տըղա խոխա յա պըերըմ:

Թաքավերը աշխարքիս չանք ուրխանըմ ա, քառասուն օր դոնախլըղնի յա սարքըմ, քյասիբներին փող ա պեց թողըմ, էլ հինչ լըվոթուն ասիս անըմ ա: Ըտրանա էտը թաքավերը որոշում ա ոնրնն տըղին հենց տըեղ պահի, վեր դնրդըղագար չի տըեսնա, վեր աշկավ չի տան, վեր փիս պեներ չի տըեսնա, վեր շոնտ չի պըռավի:

Անց ա կըենում շատ օրեր, տարի, ամըես, շնփնթ, թաքավերին տըղան միննակ օթախին մեչին մըծանըմ ա: Մըծանըմ ա, ամմա վեշ մին պեն չի գյոնդոնմ, վեչ թաքավերական կործերին անա, վեչ էլ ժողովուրթին անա:

Մին դոնըմ թաքավերին աշպազը սխալըմ ա, թաքավերին տըղին

ամանին մրեչը մին վրեսկուտ ա թողըմ: Էտ տըղան ճաշը օտելանը ետը ըսկըսըմ ա էտ վրեսկուտը կոռծիլը: Կոռծից, կոռծից, պըեն չի տ՞նու եկավ: Էտ տըղան ըջըղվից, քըշկոտվից վրեսկուտը եր կալավ, յրա ըրավ, ակուշկան տըրվավ, ակուշկին հիլին կոտրից զըրընգ- զըրընգալավ եր տըռեռա՛վ:

Թաքավերին տըղան քյինից ակուշկեն էտ կոտրած տըռեղան եշից դըբի քյ՞նչան: Իտի պըեն տըռեսած չար, լիմ իստի մնաց ցըմաքած:

Ժողովուրթ, քյինիլ-կյա՛լ, մարթիքյ, դ՞նքյաննի, լիքյը տըրաքըմ... Էլ հի՛նչ ասի՛մ, Էլ վե՛րը ասիմ, վե՛րը թողի՛ մ.,.

Նա էլ օզից վեչ պալատըմը կըենա, ճըղճըղոցը քցից ըտըռեղերք, տո՞ռնը- ակուշկա կուտրատից, լոխ տըկըկլ՞իլ ըրավ: Էտ ամսին յրան ծըռտտենքը եկին, հըվըքվեցին, տըռեսին, ետնան խմբանը տարին տըրվին թաքավերին:

Թաքավերն ասից. - Պա՛հ, մըղափո՛ւն, տըղաս շ՞նու ա աշխարք մընըմ, Էլ օզըմ չի պալատըմը կըենա, ամմա էլ օրիշ ճար չիկա, քյեցիք պըերիք ընդըղան, բնլքյան դինջանն: Թաքավերը սաղ օրը քնենքյ ա անըմ, թա հի՛նչ անի, վեր ամնլ կյա:

Ասըմ ա. - Լնվ կինի, վեր մին փեշնկ սըվըերի. իմ երգյիրըմըս լնվ փըռեշակավերնի շատ կա, թող լոխ տ՞նու կյան մեյդան, ղըրանց շինած տ՞նու պըերած պներնվը, ղըրանց ծըռեքին շընտրքավը, տըղաս տըռեսնա, վերը հավան կըենա, էն էլ սըվըերի:

Գյընգյի օրը լոխ փըռեշակավերնին հըվաքըմը ըն մեյդան, ղըրանց ծըռեքավը եկած, ղըրանց վըռեսկե մաններավը շինած պըեներին նըհետ:

Էս թաքավերին տըղան լոխ մին-մին տըռեսըմ ա, լոխ տընդըղըմ, ետավ կյամ ա թաքավերին կոշտը, ասըմ. - Ա՛հնր, յըես օզըմ ըմ վըրըսկան տըռեռնամ, հենե տըռեսըմ ը՛ս էն վըրըսկանին, սարի մընան ընդեղ կաղնած, օզըմ ըմ ընդրա հընգերը տըռեռնամ:

Թաքավերը կանչըմ ա էտ ջնհիլ, բոյավ բուսաթավ, դնշննգյ տըղին, պատրոնդաշիքը դ՞իշը պատած, թըվննգյը լըեն թըռեգյունքավը քըցած ար տըղին, հըրցըփորց անըմ, տըռեսնա հո՛ւ վա, հո՛ւ չի, տըռեսնում ա աշկըմը իշեղ կա, ծըռեքավը պըեն կըկյա՛, ղըրան էլ ա տուր կյամ: Տըռեսըմ ա, էն էլ ա մադար տըղա: Ասըմ ա.- Բա՛լա, ըսօրանը ետը տու կինիս իմ մադար տըղիս մըռեծ ախպերը, ընդրա թըգյունքին սարը, ըսօրվանը ետը ընդրան մըղայիթ կըկենաս մինակ չըս թողիլ, ըշտըռեղ քյինի, հետան կըքյինիս տու

Էլ ըս մադար, ինքն էլ ա մադա՛ր:

Էտ ջանհիլ վրերսկանը աշկերը պըցըրցընում ա, թաքավերին էշըմ, տըեսնըմ, վեր ուրան սըերտն էլ մին պըեն ընգավ, ասիս լիմ թաքավերը ուրան հանըր ինի :

Ընա չոքըմ ա թաքավերին առաջին, ասըմ.- Տե՛ր թաքավեր, յըես քու առաջիտ չոքած ուրթո՞ւմ ըմ օտըմ, վեր յըես իմ գյանքաս շատ կը սիրիմ ընդրան, միշտ նըհետը կինիմ, նըեղ տըեղը ընգած վախտը, դըլվըմը կաղնած կինիմ:

Թաքավերը էրկուսին ճկատան պաչից, ուրան կոխկին նըստըցըրավ:

Ժողովուրթը տո՞ւսո՞ւմը կաղնած ըսպասըմ ար, վեր տո՞ւս կյան, տըեսնան ըտրանց էրկուսին:

Վեր թաքավերին տըղին ծի նստած տեսնըմ ըն, ուրան մըեծ հընգըերին նըհետ, շատ ըն ուրխանըմ, էլ ծափ, էլ ծըծաղ, էլ ուռռա, գյուղո՞ւմ չին, թա հինչ անին: Մինանկ մինն ար տուխուր, մինին աշկը յոր չար օնըմ էտ ըրխոթունը: Էտ էլ թաքավերին մըեծ վեզիրն ար:

Տա հանլմ շո՞ւտանց սըրտըմը կար, վեր անժանանց թաքավերին կահին ուրան տըղան նըստի, ընդրան կըլոխը չար մըննըմ, վեր թաքավերը տղա օնի՛, լիա մին պըենի ար ման կյամ, վեր թաքավերին տըղին տոնը քանդի, կըլխին մին օյին տինի, կըլոխը օտի, փըչըցընի:

Անց ա կըենըմ խիլլմ վախտ, թաքավերին տըղան վըերս անիլը սըվերըմ ա, ուրան մըեծ հընգըերին էլ շատ ա սիրըմ, մին մուսուտ կարըմ չի, թա առանց ընդրան կըենա:

Էլ սար չըն թողըմ, էլ ծըմակ, էլ ծո՞ր, ամման տըեղ շոռ ըն կյամ:

Թաքավերին տըղան տըեսնըմ ա, վեր ուրանք հըշտըեղ ասիս ընո՞ւմ ըն, ըշտեղ ասիս քընըմ ըն, ամմա բիղի աչ դո՞լի պըեցո՞ւր սարերը քընըմ չը՞ն: Նա մըեծ ախպորան հարցմունք ըրավ, մըեծ ախպերն էլ ասից, վեր դիբի էն դո՞լերը վըերս չիկա, նըհախ տըեղան հի՞նչ քյինին:

Նա օզըմ ար վեր թաքավերին տըղան ծըեռք քաշի էտ մըթկան, ամմա տա ըսդիբում ա, թա. - Չէ, վեր չէ, յըես օզըմ ըմ տըեսնամ էն սարին քըմակին հի՞նչ կա: Մըեծ ախպերը լմվ ար գյուղո՞ւմ, վեր էն սարին քըմակին օխտը օշափ ըն կըենըմ ուրանց, հո՞ւրիփամրի, դունյա գյոզալի քվորը նըհետ: Մըեծ ախպերը օզըմ չար, վեր թաքավերին տըղան էտ օշափներին տըեսնա ընդրանց իրես-իրես ինի, վըերչը վեր թանքամ-

ռանցյր երկու վրեննը մին չմըշկըմ ա տընըմ, թա յըես ըմ, վըեր յըես ըմ, բեմդա քյինիմ տըեսնամ, ճարը կըտըրված մըեծ ախպերը դաբուլ ա կըենըմ ընդրան սարին էն դիլը տանի:

Հննն թննն յին անց կացալ սարին էն դիլը, վեր մին վըրըխկալի ըխպիրի քըշտի էն օխտը օշափին քըվորը, էն հնկլիլ-մնննգլին տըեսին ընդեղ կաղնած:

Վեր թնննաժննննցյը ըտրան տըեսավ, օշը տարավ, եր ընգավ: Ախճիզըն էլ հունց աշկա կորավ, ապիս լին մին դուշ ար, թռավ, քյինից:

Վեր օշը կըլիլը եկավ, ըտրանք ըտըղան էլ ետ տըեռին բիդի պալատը: Ըտըեղ թաքավերին տըղան ասից.- էն հո՞ւ վար էն մարալ-ջեյրան ախճիզը, յըես ընդրան սիրեցի:

Մըեծ ախպերացուն ասից. - Էս սարըմը կըենող օխտը օշափ կա, ընդրանց քյնըն ա:

Էլ միչև պալատ հըսնիլը վեչ մին խոսկ չըսեցին: Ըտրանա ետը թաքավերին տըղան վեչ օտըմ ար, վեչ խըմըմ, վեչ ասըմ, վեչ խոսըմ, տըեռալ ար աշխարքաս ծըեռք եր կալած, բեքեփ, էլ վեշ մին պըեն ուրնն տուր չար կյամ:

Պալատըմը ուրնըր անավ ին ընցյալ, վեշ մինը գյուղոնմ չար, թա խե՞ իտի լա, ըտրա դարդը դըեյիդը հի՞նչ ա, հի՞նչ չի: Միննկ էն վըերսկան տըղան ար գյնղոնմ, էն ախպերացուն: Էն էլ հիշքան քնենքյ ար անըմ, գյուղոնմ չար, թա հինչ անի: Լին էն ար գյուղոնմ, վեր տա շատ տըժեր պըեն ա, վեր ետ օխտը օշափը ուրննց քյնըրը տալու յըն մին հենց տըղի, վեր ուրննց օխտըքանան էլ օժավ ինի:

Շատ ա անց կըենըմ, խրեգյ ա անց կըենըմ, շատ նան խըըեցյը աստուծ ա գյնղոնմ, մին օր էլ թաքավերին տըղան նան ուրնն մըեծ ախպերացուն ծիյանքը նիի իլնն քյինըմ ըն բիդի ետ սարը: Վըեր պըցրննըմ ըն ըտեղ, ախպերացուն ըտրան մին փոսըմ կյեղըմ ա, ծիյանքը ըտըեղ կապըմ, ինքը թուշ, գոննի, քյընըմ բիդի ետ օշափներին ամարաթը:

Տըեսնըմ ա տնկոնմը էնա մին մըեծ կրրակ ըրած, յրան էլ մին օխտը ունցնննի եքյա դագան տիրնն: Էտ դագանին մըեչին էլ օխտը կո՞վ ա իփու՞մ պըլթպըլթալի, հննն թըշշ-թըշշալի էլ դըրդընըերան եր տըեռնըմ:

Էտ մըեծ ախպերացուն մուտանըմ ա, պարյօր տամ էտ կըրակին պնկլիթքավը նըստոտած օշափներին: Ըտահանք իսկի տըեղընըերան

տՈՒՐՈՒՆ ԿՐԱՄ, ԻՍԿԻ ԶՈՂԱՔ ԿՐԱՄ ԿՐԱՄ: ՎԵՐ ՄԻՆ ԷՆ Ա ՎԱՐՅՈՐ ԿՐԱՄ, ըՍԿՐԱՐԸ ԸՆՏՐԱՆԳ ԽՈՍԱԳՆԻԼՐ, ըՆՏՐԱՆԳ ԱՆԱ ՄՐԵԾՐ ԱՍՐԸ Ա:

- ԷՈ ՂԱԳԱՆՐ ՎՐԵՐԵՐԳՐՈՒ, ԿՐԱՆ ԿՐԱՆ ԿՐԱՆ, ԿՐԱՐ:

ԷՈ ԱԽԱԿԵՐԱԳՈՒՆ ԿՐԱՆՆԵՐԸ Ա, ԹԱ ԸՆՏՐԱՆԱՎ ԿԻՆՆԵՐ ըՆ ՕԳՐԸ ԱՆԱԻՆ: ՏԱ ՂԱԳԱՆԻՆ ԷՐԿՈՒ ՈՒՆԳՈՒՆԱՆ ՎԻՐՈՒՆԸ Ա, ԵՐ ՕՆՐԸ, ԿՐԱՆՐԱՄ ԱՎԻՆ, ԿՐԱՆ ԿՐԱՆ ԵՐ ՕՆՐԸ, ԷԼԿԱ ՂԱԳԱՆՐ ԿՐԱՆ ԿՐԱՆԿԻՆ, ԱՌԱՆԳ ԽՈՍԱԵԼԻ ԷՈ ԱՐԵՆՆԵՐԸ:

ԷՈ ՕԽԱՐ ՕՉԱՎԻՆԻՆ ՈՒՐՈՒՆ ԷՐԸ ըՆ ՄԱԹ ՄՐԱՆԱԳԱԾ: ՄՐԵԾ ՕՉԱՎԻՐ ԱՍՐԸ Ա. - ԷՆ ԿԻՆՆ ԸՔ ՆՐԱՏՈՒՏԱՎ, ԷՐ ԿԱԳ ԻՔ ՔՅԵԳԻՔ ԷՆ ԱՐԵՂԻՆ ԿԱՆՆԵԳԻՔ ԿՐԱ, ԿՐԱ ՄՐԵՐ ՔՐՎԵՐԸ ԼԱՅՐԸ ԱՐԸԱ ԵԱ:

ՊՈՒՃՈՒՐ ԱԽԱԿԵՐԸ ՎԱԳ Ա ԿՐԱՄ ԾՐԵՆ ԿՐԱՄ, ԷՈ ԱԽԱԿԵՐԱԳՈՒՆ ԷՈ Ա ԱՐԵՆՆԵՐԸ, ԿՐԱՄ ՕՉԱՎԻՆԵՐԻՆ ԿՈՉԱՐ: ՄՐԵԾ ՕՉԱՎԻՐ ԱՍՐԸ Ա, - ԴԷ, ՎԵՐ ԿՐԱ ԽՈՒ ԴՈՅԱՂ ԱՐԸԱ ԵՐԱ, ՄՐԵՐ ՔՈՒՐԸ ՔՅԵԳ ԿԱԼԱԼ:

ԷՈ ԱԽԱԿԵՐԱԳՈՒՆ ԱՍՐԸ Ա.- ՅՐԵԱ ԵԿԱԼ ԸՆ ԾՐԵՐ ՔՈՒՐԸ ՎՐԵՆ ԹԱ ԻՆՃ ԿՐԵՏԻ ԿՐԱՆԻՄ, ԵԿԱԼ ԸՆ ԿՐԱՆԻՄ ԻՄ ՎՈՒՃՈՒՐ ԱԽԱԿՐԱ ԿՐԵՏԻ:

ԱՍՐԸ ԸՆ. - ԿԻՆՆ ԿԻՆԻՆՆԸ, ԿՐԱՐ:

ԸՆՐԵՂ ՎԱԿԱՆ ԸՆ ԿԱՎՈՒՄ, ԹԱ ՎԵՐ ՕՐ ԿՐԱՆ ԱԽԱԿԵՐԱՎ ԿՐԱՆԻՆ: ԷՈ ԱԽԱԿԵՐԱԳՈՒՆ ՄՐԱՆԻ ԵԱ ԿՐԱՄ, ՄՐԱՆԻ ԵՐ ՕՆՐԸ: ԸՆՏՐԱՆԱ ԷՈՒՐ ԱԽԱԿԵՐԱԳՈՒՆ ԿՐԱՄ ԹԱՔԱՎԵՐԻՆ ԱՐԵՂԻՆ ԿՈՉԱՐ, ԱՐԵՆՆԵՐԸ ԸՆՏՐԱ ՔԵԹՐ-ՎՐՈՉՐ ԱՐՈՒՆ Ա: ՄՐԱՆՐԱՄ Ա ԳՐԱՆԱՔԱՐ, ԷՈՒՎ ԿՐԻՆԻՆ Ա ԸՆԳՆՐԱՄ, ՎԵՐ ԻՆՔՐ ՂԱԳԱՆՐ ՎՐԵՐԵՐԳՐԱԼ Ա, ԿՐԱՎԻՆ ԿՐԱՆՐԱՎ ԷՐԳՐԱՉԱՐԾ Ա ԽԱԼ, ԱՍՐԸ ԳՐԱՐ-ԳՐԱՐԱԼԻ ՈՒՐՈՒՆ Ա ԵԿԱԼ, ԹԱՔԱՎԵՐԻՆ ԱՐԵՂԻՆ ԿՐԵՆՐ ՆԻ ԵԱ ԵԿԱԼ ՎՈՒՎԻՆ ՎԱՎԻՆ, ՔՐԵԹՐ ՃԱՌԹԱԼ, ԸՆՐԵԹԱԹԱԽ ԸՐԱՎ:

ԸՆՐԵՂ ԷՈ ՄՐԵԾ ԱԽԱԿԵՐԸ ՆԱՂ Ա ԱՆՐԱՄ, ԹԱ ԿԻՆՆ ԿՐԱՎ, ԿԻՆՆ ԸՆՏԵԳԻՆ, ԷՐ ԿԱԼԱԾ ՄՐԱՆԻՆ ԷՆ ԿՐԱՄ Ա ԸՆՏՐԱՆ: ԷՐԿՈՒՔԱՆ ԷՆ ՕՐԱԽԱ- ՕՐԱԽԱ ԿՐԱՄ ԸՆ ՎԱԼԱՏՐ ԹԱՔԱՎԵՐԻՆ ԼՈՒ ՆԱՂ ԱՆՐԱՄ:

ՊԱԼԱՏՐԸՆ ԼՈՒ ՈՐԽԱՆՐԱՄ ԸՆ, ԸՍԿԱՐԱՄ ԸՆ ԲԱՂՐԱՍՏՈՒԹՈՒՆ ՔԱՉԻՐ ԿՐԱՐՆՔԻՆ ԿՐԵՏԻ:

ԹԱՔԱՎԵՐԸ ՈՐԽԱՆՐԱՎԱՆ ՆՐԿԵՏ, ԷՈ ՂՈՅԱՂ ԱՐԵՂԻՆ ՎԱՂՎԵՆ, ԿՐԵՔ ՕՐ ՈՒՐԱՆ ԹԱԽԱՐ ԿՐԱՄ Ա ԸՆՏՐԱՆ, ԿՐԱՄ ԷՆ ԽԱՅԱԽԱԿԵՐ Ա ՈՒՆԹՈՒՆՈՒՄ ԸՆՏՐԱՆ:

ՄՐԵԾ ԹԱՎՈՒՐԱՎ ՔՅԻՆՐԱՄ ԸՆ ԿՐԱՎԻՆ ՎՐԵՐԻՆ: ԷՆ ԹՐՎԱՆԳ ԱՐԵՐՔՐՆԻԼ ԷՆ ՎԱՐ, ԷՆ ԵՐՔ, ԷՆ ՔՅԵՎԻ, ԿԻՆՆ ՔՅԵՎԻ, ԱՉԽԱՐՔԱՎՐԱ ՄԻՆ:

ԿՐԱՎԻՆ ԵՐ ԸՆ ՕՆՐԱՄ, ԹԱ ԿՐԱՆ, ԿՐԱ ՃՐԱՎԱՎԱՐԻՆ ՄԻՆ ՂՈՒՉ ԹՐՈՅՐԱՄ Ա,

կյամ էտ ախպերացու-խաչախպորը օսին կաղնըմ, անգուճումը ծըլվըլըմ, ասըմ, - Ա՛յ ախպեր, մին խրեգյ էտ ընգի, պրեն ըմ ասըմ:

Ախպերացուն մըհնլ չի տընում, էտ դուշը մին էլ ա, ասըմ էրկու էլ ա ասըմ, ախորը-վըերչը էտ ախպերացուն էտ ա մընում:

Ղուշը ընդրան ասըմ ա. -Ա՛յ դոչչաղ ախպեր, լնվ գյիդն. վեգիրը, ընդրա տըղան, ընդրա հարսը լնվ, լնվ բադարկեք ըն պերելու թնզն հարսին նան թնզն փրեսին հետի: Թողիս վեչ փրեսան նստի ընդրանց պրերած վրեսկե թամքավը ծիյին յըրան, ծին - կըտաղած ծի յա, թամքըն էլ աղու ճար քըսած ա, վեր յըրան նըստի, մըեռնելու յա: Թողիս վեչ, վըեր թնզն հարսը ըտրանց պրերած տուպլիքը կյենա, մըեռնելու յա: Մին պրեն էլ բիդի ասիմ,- էտ էլ էն ա, վեր տու էլ լոխ թաքուն բիդի պահիս, քու գյանքըմըտ վեշ մինին ասիլ չիբիդի, լհն վեր ասեցիր, քար ըս տըռնալու:

Էտ դուշը լոխ ասըմ ա, ինքն էլ թըռչըմ, քյինըմ: Էտ ախպերացուն մընըմ ա մաթ մընացած, թա էս հի՞նչ պրեն ա, էս հի՞նչ գատ ա, վեր եկալ ա իմ կըլոխըս: Համ ասըմ ա, համ էլ շո՛ւտ անըմ, քյինըմ հըրսանիքին հըսնըմ, գյըվաքյիս թա վեշ մին պրեն չիլնլ:

Վեր պատատ մուտանըմ ըն, ճընապարին, ազկ-պարեկամ, մըեծա-մըեծնի, ննզիր-վնզիր, լոխ տո՛ւս ըն կյամ թնզն փրեսին նան թնզն հարսին առաչը: Էտ ախպերացուն լհն աշկը յրան ա պահըմ, տըեսնա համին էտ վեգիրը հի՞նչ ա անելու: Վեր լափ մուտանըմ ըն պալատան, տըեսնըմ ա համին էտ վեգիրին տըղան եկալ, մին վրեսկե թամք յրան տիրած Ղարաբաղի մին շատ լնվ ծի վրեսկե գյնբն մեշկին փըռնած, պրերավ, թա տա թաքավերին տըղին: Ըտրա կընեգըն էլ մին վրեսկե մըժմնհի՛ւ մըեչի գագավ ծասկած, մին ճոխտ դնշննց տուպլի պրերավ, թա տա թնզն հարսին: Էտ ախպերացուն, վեր մինչն էտ տըրըկյո՛ւսըմ ար էն դուշին ասածին յրան, մըհեկ լափ հըվատաց, վեր դուշը դո՛ւզ ա ասալ:

Ետ ա տըեռնըմ վեգիրին տըղին հրամմայըմ, ասըմ,- Առաչ ծին տու նըստի, էտավ փրեսան, էս տուպլիքն էլ առաչ թող կընեգրտ կյենա, էտավ հարսը:

Ըտըեղ պատատ դըլմըղալ ա պըցըմնըմ, թա իտի պրեն չինի՛լ, օրենքյ կա, ննզն կա, բադարկան առաչ պրերտողը չի պընըցընիլ, էտ վեգիրին տըղան նան ո՛ւրմն կընեգը իսկի օզըմ էլ չըն, թա կընեգը տուպլիքը կյենա, ինքն էլ ծին նըստի, ամմա ախպերացուն ըսդիբում ա: Ըտրանք

ճարը կըտրած իտի էլ անըմ ըն: Լհն վեր վեգիրին տրդան ծին նըստըմ ա, ծըեռաց մըեռնըմ ա, կընեգըն էլ լհն վեր տուպլին կյենըմ ա, էլիա էն սըհաթը մըեռնըմ ա:

Հըրսընքավերնին մընըմ ըն մաթ մընացած, սառած-սըքառած, քար տըեռած: Նոր ըն կըլխու ընգնըմ, վեր խե ար էտ ախպերացուն իտի տական-կըլխան, նըհախ տըեդան խոսըմ: Ըսկըսըմ ըն ըտրան հարցը-փորց անիլը, ամմա տա վեշ մին պըեն չի ասըմ, լհն ասըմ ա, թա, - Հըրսանիքը շարունակեցիք, էլ վեշ մին պըեն:

Օխտը օր, օխտը քըշեր հըրսանիք ըն անըմ: Հի՛նչ հըրսանիք, թա հի՛նչ, Ասիս լհն աշխարքիս լնվ-լնվ պըեները, պըերալ ըն էտ ըստողներին ածալ, էլ օտի՛լ, էլ խմի՛լ, էլ վըեսկե, պըըըյանդ շադ տա՛լ... Ամմեն հի՛նչ...

Ախպերացուն շատ օրախ ար, վեր չարը խափանալ ա, ամմա թաքավերին տըդան տուխուր ար, ուրնն մըեծ ախպերացուին յրան նըդացած, թա խե՛ էտ պըենը թաքուն ա պահըմ, ուրնն ասըմ չի՛: Վերչը էլ կարից վեչ ուրնն պահի, ասից. - Բա մուք ախպերք չը՛նք տըեռա՛լ, էտ խե՛ չըս ինձ ասըմ, թա հինչ ա իլնլ: Էտ հի՛նչ մըեծ պըեն ա, վեր ինձ ասըմ չըս:

Ախպերացուն տըեսնըմ ա, վեր տա շատ ա ուրնն անա նըդացալ, ասից. - Տու գյուղնլմ ըս, վեր յըես քըեգ իմ գյանքաս իվիլ ըմ սիրըմ, քըզանա վեշ մին թաքուն պըեն չօնիմ, կասիմ, էտ լոխ կասիմ, ամմա տու կըփըշմանիս, քու սըերտըտ կըցավի, կը տանջվիս, քըշեր-ցիրեկ աշկըտ հոփ չի կյա՛լ:

Էտ ախպերացուն, լոխ նաղլ ա անըմ, հինչ վեր իլնլ ա: Լհն վեր վըերչին պառը ասըմ ա, ուրննք էլ մուտացալ ին իտի խոսելավ թաքավերին տըդին օթախին, իտի լհն վեր ասըմ ա, պըրծընըմ, էտ օթախին ակուշկին տակին էտ ախպերացուն քար ա տըեռնըմ¹:

¹ Ձանս քեզ մատաղ, ա հնքյնթ լսողնի էս ա կես քըշեր ա տըեռալ ըսօր հիշքան էս հնքնթը նաղլ ըմ ըրալ բոլ ա:

Քյինացիքը քոն իլիք կեսն էլ էքուծ ուրողնը նաղլը կանիմ: Տեսեք է՛ երգյինքին աստղերի՛ն շամփուր-քըերքը տոնս ա եկալ: Հանե՛ էն խուրդա թուփ եկած աստղերը տեսնում ը ք էն «Պագումք» ա՛, էն էլ ա տոնս եկալ, էն դոլան էլ էն կյիրմիրին տվող ասթըխը, էն կովի ասթըխն էլ ա տոնս եկալ , ա յ կըռն չինի, մըեր ջնհեղ բալեքը սաղ ինին, լոխ լնվ ինին, ընդդանց մեջին էլ իմ բալեքս... Էն վեր աչ դիլին ա... Դե պարի քըշեր լոխճիտ...

-Այան ծըեր կըլխավը շոռ տա, դե եկեք բալկոնըմ ըստողին կոխկին նստեցիք էս ա էս սոնըմն - կոճակավ խըլեղըս հանիմ, տաք ա, մնա տակեն կնրմոնը հալավըս, կյամ հնքյնթին կըեսն էլ ասիմ, էն սարեն քմակին էլ մին տեսեք հինչ լոնսնընգյա յա տոնս կյամ, հենց ա լհն էն թաքավերեն հարսը ինի, պոլլոր-իրես, պըծըպածին ընելիս՛, նախշու ն... Դե մըհեկ լըսեցիք:

Թաքավերին տրդան վեր տրեսներմ ա ախպերացուն քար ա տրեռալ, պաղրաստոթուն ա քաշըմ, քյինի աշխարքիս էն ճընդան էլ ա, մին ճար պրերի ախպորը լիվըցընի՛, սըղըցընի՛ : Իտի էլ կըլիս ա յոր օնըմ, քյինըմ :

Քյինըմ ա, քյինըմ, շատ ա քյինըմ, թա խըրեգյ, ինքն էլ չի գյողդում, մին դող, լմվ տրեղ պըտահըմ ա մին մըեծ եքքմ ամարաթի: Տընավը նի յա մըննըմ, տրեսներմ մին մարթ ըտրեղ կաղնած...

Էտ մարթը օզըմ ա, թա տըռնավը տողես կյա, ըտրա կըլիսին էրկու մըեծ պոզ ա փըսներմ, մինը պատալոկին մին քյունջըն ա նի մըննըմ, էն մինն էլ պա տալոկին էն մին քյողնջը: Ամմա վեր էհա էտ ա տըռնըմ օթախին մըեշտըղը կաղնըմ, պոզերը ինքը-ինքը կորչըմ ա:

Իտի էտ մարթը սաղ օրը չըրչարվըմ ա, թա տողես կյա, պոզերը փըսներմ ա՛, էլ կարըմ չի՛, մին էլ էտ ա տըռնըմ:

Թաքավերին տրդան ինքն ուրմն ասըմ ա. - Բնլքյմս էտ մարթը, վեր իստի դագաբի յա եկալ, մին պըեն ա գյողդում, մին փանդըփըել ա գյողդում, մին ճար, մին դմրմմն ա գյողդում ախպորըս լիվըցընի, մին ասիմ, տրեսնամ՝ հինչ կասի:

- Քու քար տըռած ախպերտ ինձանա բախտավըեր ա, վեր քյըեզ նման ջանը յուղուրըմը տիրմծ ախպեր օնի. ինձ իտի մին ջընըյանա մարթ չօնիմ, վեր մին ճար, մին դմրմմն անի ինձ: Քըզանա էլ յըես շատ ըմ խընթըրմ, վեր ախպորըտ հետի ճար անող քյիթնիս, ինձ մըհար էլ հըրցըրու, բնլքյմս ինձ հետի էլ մին պըեն անի: Դե իմ ծըռքավըս պըեն չի կյամ, պըեն չըմ գյողդում քու ախպոր հետի՛ : Թաքավերին տրդան խոսկ ա տամ էտ պոզավեր մարթին, վեր թա իտի պժիշկ ճարե, կըհըրցընի: Ասըմ ա էհա ճընապար ընգնըմ, քյինըմ:

Քյնըմ ա քյնընըմ շատ ա քյինըմ, թա խըրեգյ ա քյինըմ, գյողդում չի, վըերչը հըսներմ ա մին ճընապարհի: Էտ ճընապարին դալուն մին մըեծ քարի տեմ տըված մարթի: Էտ մարթը վեր օզըմ ա, թա էր կըենա, ասըմ ա, թա. «Փառք ասծու, էս ա էր կացի», էտ քարը մըեշկան ա կըենըմ, ճաքըմ, ճըքճըքոտըմ, մըեչան էլ վըեսկե յա էր տըռնըմ, ամմա էտ մարթը կարըմ չի տըռեղան տողըր ուր կյա: Ամմա վեր դինջ տըռըղ նըստըմ ա, քարը մըեշկան պուք ա կյամ, ինքն էլ դինջանըմ ա: Իտի սաղ օրը տարի էտ մարթը տանջվըմ ա:

Թաքավերին տրդան ըտրան էլ ա լոխ նաղ անըմ, հըրցընըմ ուրմն

ախպորը հետի մին ճար, մին դանդաղ, ամնա էտ մարթը գյողոնում չի, հանլն ինքն ա դաշանք-պղատանք անում, վեր ուրան հետի էլ մին տրեդ, մին դանդաղ գյողան, հիբը մին գյողոն ճարի: Թաքավերին տրդան էլհա ճրնապար ա ընգնում, քյինում: Քյինում ա, քյինում, հասնում ա մին շենի: Տրեսնում ա էտ շրենը ուրողոցավ ընգած, դըլմըդալ, խոսկը գողոնկը: Տա մուտանում ա մին հիվերը մագերը ծոն տրեռած մարթի անա հըրցընում, թա.- Ապեր, էս հի՞նչ դըլմըդալ ա:

Էտ աղսախկալ մարթը ասում ա. - Ա՛բալա, քառասունինջի դոնումըն ա, վեր մեր շենումը ժամ ընք շինում, մրեծ ծախսեր անում, չըրչարվում, տանջվում, ամնա լին վեր տերտերը նի յա մընում ժամը, թա պադարաքյ անի, ժամը տողոնը ա կյամ, մին հենց քամի յա պըցրանում, վեր էլ խոսկ չըմ քըթենում ասիմ, լոխ պարան ա տամ, Մողոմ-Գոմոր շինում, իլնծ-չիլնծըն էլ քըշում, տանում: Ամնա ժողովուրթը էլլա յա շինում: Ըսոր էլ քառասունինջի դոնումը պարան եկավ, էլհա ակուռի տրեռա՛վ:

Էտ հիվերը վեր գյողանց էտ թաքավերին տրդին դարդերը, ասից. - Ա՛բալա, ասու օրթնանքը քըրեգ յրա ինի, վեր քյինիս քու ախպոր հետի մին ճար անող քյիթնիս, մրեր ժամին հետի էլ կասիս, բնլքյան մին թանի անի, էլ մրեր ժամը քանդվի վե՛չ:

Թաքավերին տրդան ըտրան էլ ա խոսկ տամ, էլհա ուրան ճրնապարը ընգնում:

Քյինում ա, քյինում, շատ ա քյինում, թա խըրեգ, մին պրեց տրեդ, մին դող հանդի մրեչի մին արշինաբոյ մարթ ա տրեսնում, մըրոքը՝ էրգյան, ինքը՝ կարճ: Ուրող պարյօր-ասու պարին ըսելանը էտը թաքավերին տրդան էտ մարթին ուրան դանդաղ ասում ա:

Էտ կարճ բոյավ մարթը ասում ա. - Ա՛ թաքավերի տրդա, քու բախտըտ տու ճարալ ըս: Էտ ճրնապարավը վեր մին խըրեգ քյինիս, մին տըգտըգոց ըս լըսելու: Էտ տըգտըգոցին հըետան կըքյինիս, միչն վեր կըհըսնիս համին էն մարթին, վըերին տու ման ըս կյամ:

Թաքավերին տրդան ուրխացած, աշխարքըս ուրանը տրեռած, ճրնա-պար ա ընգնում, քյինում:

Մին պատառ էտը մին տըգոց ա լըսում, էտ տըգոցին հետան քընում: Մին խիլն վեր քընում ա, էտ տըգոցը նի յա մընում մին խոր ծոն: Էտ ծոնին վըերչըմը, էտ տրդին առաչին մին տոն ա պրեցվում: Էտ տըռնավը

նի յա մըննրմ, տըեսնրմ մին փնլմքյան: Էտ փնլմքյանավը քառասուն վըեննը քըշանըմ ա քաշ, նիմըննըմ օխտը օթախ, ռըրնըր մեչավ տըոներ: Քյինըմ ա անց կըենըմ էտ օթախներին մըեչավը, մարթ չի տըեսնըմ:

Մինակ օթինջի օթախըմը տըեսնըմ ա մին պառավ, սիպտակ մըրքավեր մարթ, մին ըստոլի քըշտի նըստած, կյիր ա կյիրըմ:

Թաքավերին տըղան յավաշ-յավաշ եկավ էտ մարթին կոշտը, չոքից, ծըեռքը պաչից, ռըրան դմրոը նաղը ըրավ, էտ հըլիվըեր մարթան մին ճար, մին դմրման դաչանք ըրավ, ռըրան ախպորը հետի: Էտ պառավ մարթը էտ տըեռավ էտ տըղին եշից, մըեխը եկավ, մըթկըմը տիրմվ ըտրան քյոմմգ ինի:

Մանան հանից ռըրան մըտանին, տըվավ էտ տըղին, ասից.- Ա՛ վըերթի, էս մըտանին եր կալ, ըշտըղ հինչ պըենդ պըեն ինի, վեր քըսիս, ճոըր ա տըեռնալու, հիշքան էլ կակող պըեն ինի, ճիրի նըման պըեն ինի՛, վեր քըսիս պընդելու յա: Լհն հինչի վեր քըսիս, հի՞նչու վէլ օզիս յա մըթկըմտ տինիս, էս մըտանին թըռչի, քըսի օգածըտ կադարվելու յա:

Թաքավերին տըղան ասըմ ա.- Շատ շունըակալ ըմ, պապի , մինակ մին խընթիրք էլ օնիմ, հո՞ւնց քյոմմգ ինիմ էն պոզավըեր մարթին:

- Էլիս էտ մըտանին թըռչի ճիրըմը, պոզերը քըսի, լմվանալու յա, պոզերը հալվելու յա:

Էն ճընապարին նըստած մարթըն էլ թող տըեղան եր կընալիս ասի վեչ «Փառք քյըեզ աստված», ասծու անըմը տա վեչ, էն վախտը քարը մըեշկան պուք ա կյալու, տըեղան եր կըենա, ռըրան ճընապան քյինի:

Էն ժամըն էլ պարան չի կյալ էն վախտը, վեր պատերը շինելիս, շենին տերտերը պատըմը տինին, հեմնին:

Թաքավերին տըղան էտ պառավ մարթին կըլոխ ա տամ, շունըակալ ինըմ, մըտանին մաննը քըցըմ, քյինըմ, ճընապար ընգնըմ բիղի տոն:

Կյամ ա, կյամ, հըսնըմ էն շենը, ըշտըղ ժամը շինըմ ին, էլիս քանդվըմ ար: Ըտըղը ըտրանց լոխ ասըմ ա, հինչ վեր էն պառավ մարթը ասալ ար:

Ասելանը էտը էլիս շարունակըմ ա ռըրան ճընապարը, կյամ համին էն քարը մըեշկան կացած մարթին, ըտրան էլ լոխ ասըմ, վեր էլ ասծոն փառք չի տա: Քարը մըեշկան պուք ա կյամ, էտ մարթըն էլ ըտըղ ա ազադվըմ, վըեսկին յոր օնըմ, կըեսը թա տա թաքավերին տըղի՛ն, ամմա նա յոր չօնըմ, ասըմ ա.

- Յրես իմ ախպոր հետի յըմ քըրըքար ընգալ, վըեշ թա վըեսկուն հետի:-
Ասըմ ա պըրծընըմ, էլհա ռորանն ճընապան ընգնըմ:

Հըեռըվան հըեռու, մին սարի կըլխի տըեսնըմ ա, իրեք հընգյեր կադ-
նաձ, ռըրռը նըհետ հճջնթ ըն տամ:

Թաքավերին տըղան քյընըմ ա ընդրանց կոշտը, ասըմ, - Ա՛ ջա՛հիլ
տըղերք, էտ խե՛ յըք ռըրռը նըհետ հճջնթ տամ:

Ընդրանք ասըմ ըն.- Հըեսե ըստըեղ էրկու ճընապար կա, մինը տանըմ
ա բիդի մըեր հայրենիքը, մինը բիդի մահ: Մըհեգյ իստի ռըրռը նըհետ
հճջնթ ընք տամ, խըլըլք-խըլըլքի յընք տամ, տըեսնանք վեր ճընապարավ
քյընինք, վեր լնվ ինի...

- Բա ծըեգ հի՞ նչ կործ օնիք մահվան ճընապարին նըհետ:

- Էտ ճընապարը տանըմ ա Հելահել թաքավերին պալատը: Էտ թաքա-
վերն էլ, մին ինդի կյեղեցիկ ախճիգյ օնի, վեր սաղ աշխարքըմըս ճարիլ
չըս: Էտ թաքավերը օգըմ ա ռորանն ախճիգյը մին հենց մարթի տա, վըեր
կարի մին մեձ կաթնավ լիքը դագան պըցըրցընի ռըրանց տըռանը փըսաձ
չինարի ծառին պըտոկը, ընդըղան էլ քըշանա քաշ էն թնհըմվը, վեր էտ
դագանան մին կաթ կաթնը չի եր տըեռնա: Հնըրավեր ջնհիլ տըղերք էտ
ըխճըկանը դնըրդան կըլոխ ըն տիրալ: Ընտրանց կըլխըներան Հելահել
թաքավերը պալատնի յա շինալ, մըհեգյ էլ մուևք ընք օգըմ քյընինք,
տըեսնանք մըեր բախտը պըերըմ ա, թա չէ, տըեսնանք սաղ կը մընանք,
թա մըեր կըլխընին է՛լ ընդեղ կըմընան:

Թաքավերին տըղան էս վեր լսից, ճընապարը թըեք տըվավ բիդի
Հելահել թաքավերին պալատը: Էն տըղորցըն էլ ասից.- Տուք հինչ օգըմ ըք,
արիք, յըես քյինըմ ըմ իմ բախտս փորցիմ:

Վեր տըեղ հըսավ, քյինից թաքավերին կոշտը: Հելահել թաքավերը
ռըրանն թախտին պագմաձ, աշկերը մննմվ լըցաձ, հըմբարդ նըստաձ ար:
Վեր լըսից թաքավերին տըղան եկալ ա ռըրանն ախճիգյը օգի, ասից.- Բա
տու գյուղում չը՞ս էն պայմանը, հու վեր իմ ախճիգյըս օգի, բիդի կադարի:

Թաքավերին տըղան ասում ա. - Գյուղճնմ ըմ, լըսալ ըմ: Պըերին էտ
կյեղեցիկ ըխճըկանը նշանց տըվին: Թաքավերին տըղան ինքը ռըրանն
մըթկըմը ասից:

- Իստի կյեղեցիկ ըխճըկանը հըետի մարթ կըլոխն էլ բադի կըտա, ջանն
էլ: Ամմա վեր չինանի ծառին պըցըրթունը տըեսավ վե՛չ, աշկը վախի՛ց,

նորան մըթկըմը ասից: «Յանի մարթ ըխճըկա դարդա նորան մատաղ կանի՛: Ամմա դէ տըղամարթը նորան թըքածը լուզիլ չի՛, տըղամարթին խոսկը՝ խոսկ ա, տափին չի քըցիլ ըտրա հետի էլ սուս ըրավ, կաղնից:

Պըերին կաթնավ ծըլպըծըլպան լիգյը դագանը տիրին առաչին: Տա էր կալավ դինջըմը, առանց թայդի ընգնելի նիհըլմվ ծառը: Ծառը էնքան պըեցուր ար, վեր ըտըղան նորան երգիքը ըրվաց: Թաքավերին տըղին սըերտը մըղկըտաց, աշկերան արտասունք թափվից:

Ծառին տակին թուփ եկած ժողովուրթը, ծառեքը տըեսին վեր երկու կաթ կաթից, ծառին տակին փըռած գմռխատա գյմբին յըրան: Թաքավերը փառռաշ կանչից, վեր տըղան ծառան էր կյա, կըլոխը կըտրին: Թաքավերին տըղան յավաշ-յավաշ ծառան էր եկավ, կաթնավ լիքը դագանը տըրավ առաչին, մընաց մնթմլ, թա էտ հի՛նչ պըեն ա, վեր Հէլահէլ թաքավերը փառռաշ ա կանչալ:

Թաքավերը նշանց տըվավ էտ երկու կաթը: Տա շատ մըտածից, թա տա հինչ պըեն ա, բա ինքը կաթնը քար ա շինալ, էտ հի՛նչ ա: Բիրդան մըետոն ընգավ, վեր լմց ա ըլմլ, վեր էտ նորան արտասունքնին ա:

- Թաքավերը ապրած կըենա, էտ կաթնը չի, էտ իմ արտասունքնիս ա: Թող մին պըթիշկ կյա, քըննի:

Պըթիշկը եկավ քըննից, տըեսավ՝ աղի յա, կաթնը չի, արտասունք ա: Ըտըեղ թաքավերին տըղան նորան կըլխավը անցկացածը լոխ նաղ ըրավ:

Ըտրանա էտը Հէլահէլ թաքավերը մըեծ հըրսանիք սարքից, գուռնա-դավալավ, տնփ-քյմմանչմվ, մըեծ պըեթինքավ ախճիգը ճընապար տիրմվ: Թաքավերին տըղան վախտին ասալ ար, վեր ախճիգը վէչ թմ նորան հետի յա տանըմ, տանըմ ա նորան մըեծ ախպորը հետի:

Հըրսանիքը վեր եկավ հասավ նորանց պալատը, թաքավերին տըղան լոխ ժողովուրթին կըղնըցըրավ, վագ տըվավ նորանց բախճան, մին դիչա ճոը էր կալավ մնթմնր ավագանան, մըտանին մըեչը քըցից, պըերավ ածից նորան մըեծ ախպերացուին կըլխին:

Տա աշկերը պըեց ըրավ, ասիս լիմ վըեշ մին պեն չի պըտահալ, ըսկսից նաղլին կըեսը ասիլը:

Պալատը դըրընգաց ուրխոթունան: Օխտը օր, օխտը քըշեր հըրսանիք արին էտ մըեծ ախպերացուին հետի:

Թաքավերը ձերան թանգը տիրավ էտ մըեծ տըղին կըլիսին, տա թաքավեր տըեռավ:

Ուրանք էլ համեշա իտի լնվ, սըերավ ապրեցին մինչև ուրանց գյանքին վըերչը:

Ընդրանք հասին ուրանց մուրագին, տուք էլ հասնիք ծըեր մուրագին:

Էն ասթիւերավ լիգը կյնպոնտ երգիւքան իրեք մըեծ-մըեծ մին թոշը կյնրմոլր մին թոշը կանանչ խընձոր եր ընգավ. Մինը՝ աստղին, մինը՝ լըստղին, մինն էլ՝ էս հնքյնթը տիպըել տըվողին...

27. ԿԸԼՈՒԽԸ ՆԱՆ ՍԸԵՐՏԸ

Ժուկավ ժամանակավ մին շենում մին պառավ մարթ ար կենում, էտ մարթը մին կնեգ, էրկու խոխա օներ: Էտ պրռաված մարթը ամնն օր քրննում ար ծրմակը փաղ անըմ, տանըմ բագար, ծախըմ ըտրանավ մին կերպ ապրըմ ին:

Մին դոնըմ էլիա քրննում ա ծրմակը, կացինը հանըմ ա, թա ծառը կըտրի, մին էլ ա տրեսնում ծառին փըչական մին դննանգ դուշ տոնս թըռավ:

Էտ մարթը էտ դուշին հետան ա ընգնում, թա փըռնի, տանի տոն, խըխորցը տա, ուրխանան, ամմա կարըմ չի: Վերչը շատ չըրչարվելանը էտը էտ դուշը փըռնում ա, պերում տոն: Խոխերքը ըտրանավ հաղ ըն անըմ, սոված ինիլը մըտըներան քըցըմ:

Կընեգը մարթին իրեսը նըյեր խոսըմ ա, ասըմ, - Ա՛ մարթ, էտ խե՞ փնն չըս ըրալ, ընգալ ըս դուշին քըմական, խըխորցը սոված թողալ:

Մարթն ասըմ ա. - Վեչինչ, թող խոխերքը հաղ անին:

Էտ մարթը, էտ դուշին հետի մին դննանգն յա շինըմ, դուշը տըննում մըեչին:

Շատ ա անց կըեն ում, թա խըեգ, էտ դուշը ըսկըսում ա ծոն ածելը: Ծոնն վեչ թա իժանանոց ա ինըմ, այլ ինըմ ա թինգյանոց, պըռըյանդի: Ամմա էտ պառավ մարթը հի՞նչ ա գյոնդնում, պըռըյանդը հի՞նչ ա:

Յոր ա օնըմ, տանըմ բագար, թա ծախի: Բըգարըմը ըսկըսըմ ա կանչիլը.
- Ա՛ յ լննվ ծու, ա՛ յ լննվ թննան ծոն:

Մին առըտուրական կյամ ա հըրցընըմ: - Քանի յըս ծախըմ էտ ձոնն-ձամ հըրցընըմ ա, համ էտ ծոնն տընդըղըմ:

Էտ մարթն ասըմ ա. - Հիշքա՞ն կտաս:

- Հենգ հագար մանեթ, օզըմ ըս ծախի, օզըմ չըս ծախիլ միր:

- Հի՛նչ ա, ինձանավ մագաղ ըս անը՛մ, դե լննվ տըննագ մի տալ...

- Օխտը հագար, իվիլ էլ տալ չը՛մ:

Էտ մարթը լափ մընըմ ա գյունաքար, ծըեռքերը տըղտոնըմ ա, փողը յոր օնըմ, թուշ տոն կյամ, դեհա դեհա, էլ քըմակին էշըմ չի՛ : Հըմնըմ ա տոն, լոխ կընգանը նաղլ անըմ: Ըտեղ ըտահանք նոր ըն գյոնդնում, վեր ծոնն վեչ թա խոտուրու-մուտուրու յա ըլնն, այլ թընգյանոց ա իլնն:

Ըտրանա ետը ամուն օր էտ պառավ մարթը մին ծոլ եր կալած տանըմ ա քաղաքը, համին էտ առըտուրականին տամ, փողը յոր օնըմ, պերըմ տոն, էտ առըտուրականը շատ ա քրնենքյ անըմ, թա էտ հի՛նչ պեն ա, հո՛նց անի, վրեր էտ դուշը ուրան ծրեռքը քըցի:

Ըտրա հետի տա կյամ ա էտ շենը, համին էտ պառավ մարթին տոնը քըթենում, ըտրանց սերը-սեկրետը մին պառավ կընգանա գոլդոնում, ասըմ.
- Ա՛ պառավ, քըրեգ շատ փող կըտամ, հի՛նչ կինի՛, ինձ տանիս ընդրանց տոնը, էտ մարթին կընգանը նհետ մին խրեկ զըրոլց անիմ: Էտ պառավ կընեգը էն մին օրը կանչըմ ա ուրան տոնը էտ պառավ մարթին կընգանը ասըմ.

- Ա՛ խչի, էլ ըտրանա լնվ պե՛ն, մին առըտուրական ա եկալ քղաքական, քըրեգ օզըմ ա, հի՛նչ ըս անըմ էտ պառավ մարթին, տու էլ ընդրան սիրըմ չըս, տու՝ ջնհիլ, ինքը՝ պառավ, հետե ըտրան քինի՛:

Էտ լոխ ըսելանը ետը պառավը ըտրանց թողըմ ա միննկ, ինքը տանան տոնու կյամ:

Էտ վաճառականը էտ կընգանը խելքա տանըմ ա: Ասըմ ա. - Յըես քըրեգ նհետ կըփըսակվիմ, թնք լիան մին խընթիրք օնիմ կըդարիս:

Էտ կընեգյն ասըմ ա.- Հի՛նչ խընթիրք ա, քըրեգ նման տըղըմարթին հետի հինչ ասիս, կանի՛մ...

Էտ առըտուրականն ասըմ ա. - Էն դնշննց դուշը մորթի, սըերտը նան կըլոխը պեր ինձ տո, օտիմ:-Ասըմ ա պըրծընըմ, մին մըտանի, մին էլ մին քրապեղ տոնու օնըմ, տամ էտ կընգանը:

Էտ կընեգը իտի էլ անըմ ա: Կյամ ա տոն, տըեսնըմ խոխերքը հաղ ըն անըմ էտ դուշին նըհետ:

Տա խըխորցը դըրկըմ ա ձըմակը, թա. - Քյեցեքյ ծըմական տըզզան, մոշ, մըհասուր, տես-տեն հըվըքեցեքյ, թորբան նի ըծեցեքյ, պերեքյ:

Ինքը դուշը մորթըմ ա, թըեփոըմ, իփըմ, տընըմ ըստոլին, վրեր քինի էն առըտուրականին կանչի, կյա օտի: Մարթն էլ էն ա ընոնում քաղաքըմը ծոլ ծախելիս:

Մինչև հանգը-հունգը մըթնըմ ա, խոխերքը յետ ըն տըեռնըմ կյամ, տըեսնըմ մարը տանը չի, դուշն էլ դնփնցըմը չի, իփած, հըզըրած, էն ա ըստոլեն յըրան: Ըտրանք գյուղում ըն, թա մարը ուրանց հետի յա իփա՛լ: Մըեծ ախպերը յոր ա օնըմ կըլոխը օտըմ, պուճուր ախպերն էլ սըերտը:

Ուտելանը ետը տուս ըն կյամ, քյընում հաղ անին:

Էտ կընեգյը էտ առըտուրականին նհետ կյամ ա, տըեսնըմ իփած դուշը կըերած:

Տա կըզնվում ա էտ կընգանը յըրան, ասըմ.- Էս սըհաթես քյինի խըխորցտ ճարի, ըսպանի, ընդրանց փորան դուշին կըլիխը նան սըերտը տհև կալ, պեր ինձ տո, օտիմ:

Էտ կընեգյը խոսկ ա տամ, վեր իտի կանի:

Վըեր մարթը տոն ա կյամ, կընեգյը կըզնվում ա յրան, մարթին խափըմ, գըվաքյիս թմ դուշը մորթալ ա, իփալ մարթին հետի, ամմա խոխերքը եկալ ըն, կերալ:

- Դե քյինի, քյինի ընդրանց ճարի, ըսպանի, կըլիխը նան սըերտը հանի պեր, պա՛հ, պա հ, պա հ, պա՛հ, բա իտի լակուտ կը խրատի՛ն, բա տու մա՛րթ ը՛ս:

Էտ պառավ մարթը վախելան նըհետ, վեր կընեգյը դհլգ-դհլգ խըխորցը կը սպանի, տհև ա կյամ, քյընամ խըխորցը կոշտը, թաքուն լոխ նաղլ անըմ: Ետավ իրեսներան պաչըմ, ճընապար տընում բիդի դարիբոթուն:

Էտ էրկու ախպերը շատ ըն քյընըմ, թա խըրեգ ըն քյընըմ, հասնըմ ըն էրկու ճընապարի: Ըտեղ մին մըեծ քար ա ընըմ, յրան կյրած՝ «Աչ ճընապարը տանըմ ա դիբի ուրխոթուն, ծմխը՝ դիբի չըրչարմանք»:

Ըտրանք էրգյան քընենք ըն անըմ, թա վեր ճընապարավ քյինին: Վըերչը մըեծ ախպերը աչ ճընապարավըն ա քյընհև, պուճուր ախպերը՝ ծմխ:

Մինչև քյընիլը մըեծ ախպերը ուրմն ջուբին լոխ փողերը տամ ա պուճուր ախպորը, ասըմ. - Եր կալ, յըես աման քըշեր իմ կըլխըտակաս հինգ հմրոհը մանեթ ըմ յոր օնըմ:

Ըտեղ ախպերքը ուրոհը անա պըժանվըմ ըն:

Մըեծ ախպերը քյընըմ ա, քյընըմ, հըսնըմ մին էրգյիր, մին պառավ կընգա կոշտ դոնաղ ինըմ: Դոշ ըն պըեց թողըմ: Էտ դուշը հոհը կըլխի նըստի, ընդրան էլ թաքավեր պիտի ճոկին: Դուշը կյամ ա, նըստում էտ տըղին կըլխին:

Չըվաքված ժողովուրթը օզըմ չի, ասըմ ըն. - Մին էլ պըեց թուղեցիք դուշը:

Իտի իրեք դոնըմ պըեց ըն թողում, էլհմ դուշը կյամ ա էտ տըղին

կըլխին կաղնըմ: Ըտրան էլ թաքավեր ըն ճոկըմ: Տանըմ ըն թաքավերին թախտին նըստըցնըմ, թանքը տյընըմ կըլխին:

Մըհեկ էլ կյանք պուճուր ախպորան խոսինք:

Պուճուր ախպերը էտ դիբի չըրչարմանքը տանող ճընապարավը շատ ա քյընըմ, խրեգ ա քյընըմ, հըսնում ա մին քաղաքի: Ուրմն համար մեծ-մեծ տըներ ա շինում, ըսկըսըմ լմվ ապրելը, քանի վըեր աման քըշեր, պըերցին տական հինգ հանրձըր մանեթ փող ա յոր օնըմ: Քաղաքին հըրևաննին մաթ ըն մընում, թա էս ըշտըղա յա էսքան փողը, էս տըղան վեչ կործ ա անըմ, վեչ մին պըեն, իստի ապրըմ ա: Հնլմ էն սուփրան, վըր պենըմ ըն, ամեն լմվ-լմվ օտելի պեներավ լըցնում ար, մին էլ էն գյմբան, վըր իշտեղ օգում ար, տանում ար, մին էլ փափագը, վըր կլխին ար տինում, ըրվում չար ծըեռք ար պերա լ:

Համին էտ քաղաքըմը մին շատ կյեղեցիկ ախճիգ ա ընձում» Հու վըր օզըմ ար ընդրան տըեսնա, բիդի հինգհանրձըր մանեթ փող տա:

Մին դձնըմ էտ պուճուր ախպերը փող ա յոր օնըմ, վըր քյընի ընդրան տըեսնա:

Տըեսնալն ըբմաստ սիրահարվում ա: Ընդրա նհետ մին խիլմ գձըրձըց ա անըմ, կյամ տոն:

Իտի աման օր քյընըմ ա ընդրա կոշտը, աման դձնըմ էլ հինգ հարուր մանեթ փող տամ:

Էտ ախճիգը օզըմ ա գյիդմ, թա էտ փողը ըշտըղա՞ յա: Էտ երի աստճը պակա՛ս տըղան լոխ ասըմ ա: Էտ ախճիգը հրամման ա տամ, ուրմն ծառոցը, վըր էտ տըղին մին լմվ թակին: Ծառեքը էսքան թակըմ ըն, վըր էն դուշին սըերտը կյամ ա պիրաննվը եր ընգնում: Էտ ախճիգը յոր ա օնըմ կոլ տամ: Էտ ախճիգը ըտրան սիրում չի, փիս-փիս էշըմ ա, օզըմ ա տուս քըցիլ տա, ամմա վըեր տըեսնըմ ա ընդրա ծըեռին սուփրան, էն դնշմնգյ գյաբան սըտըստոտ քըմքըծեճաղ ա տամ, տանըմ տոն, նըստըցնըմ:

Էտ տըղան սուփրան հանըմ ա, ասըմ, - Ա՛ սուփրա, քյըզանա կօզիմ ախշարքըմս հինչ լմվ օտելի պըեներ կա, տձես պըերիս: Մին մուսուտ չի քաշած, սուփրան լըցնըմ ա ամման ջուռա լմվ- լմվ օտելի պըեներավ:

Էտ վախտը ախճիգը հրամմայում ա ուրմն ծառոցը, վըեր կյան էտ տըղին մին լմվթակին, տձես քըցին: Իտի էլ անըմ ըն: Փափաղը, գյմբան, սուփրան ծըեռքան ինք ըն օնըմ, մաշկին մին լմվ քացի տամ, աքսորըմ մին անհայտ կըղզի:

Էտ կրողըմը Էտ տրղան խիլլմ վախտ հիվանդ ա մընըմ, Էտնան տրեա ա քընըմ, տրեն ա քընըմ, թա մին տրեդ ճարի, տոնու կյա, տրեդ չի ինոնմ: Ամման օր կյամ ա, ծովին քըշտին նըստում, Էշըմ-Էշըմ, մին Էլ մընըմ մնթնմ:

Իտի օխտը տարի Էտ անհայտ կրողըմը ապրըմ ա: Օխտինջի տարին Էտ տրղան մին ծառի թըեցն տրված Էլիմ Էշըմ ա ծովին, տրեսնըմ վըեր ծովան դիբի ոնրան Էկին իրեք յըղոնիգ:Էտ յըղոնիգներան լոխճան պուճուրը ասըմ ա.- Էտ տրղան հոնց բիդի Էտ կըգուց տոնու կյա:Մըեծ յըղոնիգը ասըմ ա, - Վըեր Էտ մարթը ոնրան թըեցն տրված ծառին դաբուդան կըտրի, տըրեխ շինի կյենա, նա կարող ա անց կըենա Էտ ծովավը: Ըտրանա գյման Էտ ծառան վըեր մին մըհակ կըտրի, Էտ մըհակին կախարթական գորոթոնն կինի:

Էտ պուճուր ախպերը լոխ լըսըմ ա, ծառին դաբուդան տըրեխ ա շինոնմ, կյենըմ, մին մըհակ Էլ կըտրըմ, ծովավը անց կըենըմ: Մին օրվան մեչին Էլիմ հըսնըմ Էն քաղաքը, ըշտըրեղ համին Էն կյեղեցիկ ախճիգն ա:

Քընըմ ա, նի մնըմ Էն ըխճըկանը կոշտը: Վըեր ախճիգը ընդրան տրեսնըմ ա, ծառոցը հրամմայըմ ա տոնու անին: Ծառեքը յրա յըն պըրծընըմ, թա մին լնվ թակին, Էտ տրղան մըհակավը յրա յա պըերում ըտրանց, լոխ Էլ Էշեր ըն տըրեոնըմ:

Ախճիգը վըեր տրեսնըմ ա, դաչանք ա անըմ, վըեր ծառոցը Էլիա մարթ շինի, ամմա Էտ տրղան անգուճ չոնըմ, ասըմ ա. - Իմ գյմբնս, սուփրաս, փափաղըս տո, Էլիմ մարթ շինիմ:

Ախճիգը վըեր լոխ պըերըմ ա ոնրան տամ, Էն վախտը տրենակը ջուբան հանըմ ա, թա Էտ ըխճըկանը ըսպանի: Ախճիգը վախըմ ա, վըիսեղան նհետ պիրանան Էն դուշին սըերտը Էր ա ընգնըմ: Էտ տրղան յոր ա օնըմ, դնստի կոն տամ: Ախճիգը տրեսնըմ ա, վըեր աման հինչ ծըեոքան ընդալ ա, ռազի յա կըենըմ Էտ տըղին նհետ փըսակվի:

Պուճուր ախպերը ըտրան նըստըցնըմ ա գյմբին յրան, ասըմ. - Ա՛ գյմբն, ինճ տար իմ մըեծ ախպորըս կոշտը: Մին սըհաթանը Էտը հըսնըմ ըն մըեծ ախպորը կոշտը:

Ընդրա թաքավերական պալատըմը փըսակվըմ ըն: Մին լնվ հըրսանիք ըն անըմ, իտի Էլ հնշտ ապրըմ ըն:Երգյինքան իրեթ խընճոր Էր ընգավ. մինը՝ աստղին, մինը՝ լըսողին, մինն Էլ՝ տըռանը տական անջուկ տընոնղին:

28.ՕՎՉԻ ՓԻՐՈՒՄԸ

Ինքն ա, չինքն, մին վրերսկան, անքնը Փիրում: Կօզի նա լոխճին թանրիվլամիշ իլնճ վրերսկանն ար, ամմա քյնսիբ ար ապրըմ:

Մին դոնքն վրերսի քյննալիս օվչի Փիրոնը տրեսնքն ա մին սրեվ օց, մին սիպտնկ, դննննց օցի փըթաթվալ ա:

Օվչի Փիրոնըն ասքն ա, - Ա՛յ վա՛յ, աշխարք, միշտ իտի յըս իլնն, ա՛յ հա՛յ, տննճին լնվը առչըն ա օտըմ, տրես է , հունց ա էս սրեվ-թըրեթյ օցը էս սիպտնկ, դննննց օցին փըթաթվալ: Ա՛յ հա՛յ, էս աշխարքըմըս լնվը լնվին չի ընգնքն:

Օվչի Փիրոնը եշը՛մ ա, եշը՛մ, քնենքյ անքն աշխարքիս պեներին յրան, ասքն. - Դոնկ ա, ըստահանք օցեր ըն, ամմա աշկըս յոբ չօնքն:

Համ ասքնա, համ էլ թվանցը յրա անքն, թա սրեվ օցին սպանի, ամմա գոնլլնն նի յա կյամ սիպտնկ օցին հնքյվին, հնքյին յարա անքն:

Մրեվ օցը փախչըմ ա, սիպտնկ օցը մին թնհրննվ քյինքն ա, նի մընքնըմ ոնրնն պոնքն:

Տու մի՛ ասիլ, էտ սիպտնկ օցը օցերին թաքավերին ախճիցըն ա:

Օցերին թաքավերը ըջըղվըմ ա, կըզնվըմ, կանչըմ ոնրնն մեծա-մեծներին, ասքն. - էս հո՛ւ վա կըլխան ծըեթ էր կննն, իմ ըխճըկանըս յըրալու ըրալ:

Ընդրանք ասքն ըն. - Օվչի Փիրոնն ա իտի յարալու ըրալ:

Օցերին թաքավերն ասքն ա. - Յըես ընդրանա աջըղըս բեդմա հանիմ, վեր գյիդն հո՛ւ վըմ յըես, վեր գյիդն թվանցը հոնր յրա յա յրա անքն, վեր գյիդն եղը մածնան ա: Թոդ էրկու կըեթին տակին զհնրը շատ՝ սրեվ օց քյինին, վեր օվչի Փիրոնը դոնաղ քյինի ոնրնն հընգյերին տոնը, չըմշկնին տոնը հանի, քյինի նի մըննի տոն, ընդրա չըմշկներին մեչը նի մըննին, վեր տոն էտ տըեռնալիս օզի չըմշկնին կյենա, դըբըններան մին լնվ կըծին, սպանին:

Իտի էլ անքն ըն: Էրկու սրեվ օցը քյինքն ըն նի մընքնըմ Օվչի Փիրոնին չըմշկներին մեչը: Համին էտ վախտը Օվչի Փիրոնը հընգերին նաղ ա անքն, թա հունց ա օգացալ էն սրեվ օցան սիպտնկ օցը ազադի, ամմա գոնլլնն վըեչ թա սրեվ օցին ա նի եկալ, սիպտնկ օցին ա յարալու ըրալ:

Հընգյերըն ասքն ա. - Յըես էլ ասիմ իե՞ իտի տուխտը ըս:

Օվչի Փիրոնը ասքն ա. - Մըեկ էլ էս ա իստի տուխտը ըմ ըտրա

հետի, իսկի մըթկաս ընգրմ չի:

Էտ վեր էտ էրկու սընվ օցերը լարմ ըն, էտ ըն տըռնըմ, ռւրանց թաքավերին լոխ նաղլ անըմ:

Օցերին թաքավերը վըր էտ լարմ ա, հրամմայըմ ա կանչին Օվչի Փիրոնմին ռւրան կոշտը, վեր բադարկեք տա, վեր նա օգացալ ա լմվոթուն անի, վեչ թա փիսոթուն: Ընդրա հետան ա դարկըմ ռւրան մեծամեծերին:

Էտ օցերին մեծամեծնին վեր քյինըմ ըն, ասըմ, Օվչի Փիրոնմն ասըմ ա. - Յըես հի՞նչ կործ օնիմ օցերին թաքավերին քըշտին:

Ամմա օցերին թաքավերը մին էլ ա հետան դարկըմ, գոռավ տանիլ ա տամ:

Էտ մըռամեծերին անա մինը Օվչի Փիրոնմին ասըմ ա. - Վըր մըր թաքավերը քըրեգ փեշքեշ տա, օզի մին պեն բախշի, տու ասի, «Թաքավերը ապրած կըենա, յըես վեչ մին պեն օզըմ չըմ»: Վըր շատ անի, ասի, «Թաքավերըն ապրած կըենա, յըես քու լ՞նկվիտ տակին մուտանան ըմ օզըմ»:

Օվչի Փիրոնմը իտի էլ անըմ ա: Թաքավերը հիշքան էլ ստիբում ա, ասըմ ա, «Թաքավերըն ապրած կըենա, յըես վըրեչ մին պեն չըմ օզըմ»: Վեր շատ ստիբըմ ա, ասըմ ա, «Յըես քու լ՞նկվիտ տակի մուտանան ըմ օզըմ»:

Օցերին թաքավերն ասըմ ա, - Տու մեղավեր չըս, քըրեգ ասողըն ա մեղավեր, ամմա իմ խոսկըս խոսկ ա: Մըտանին կը տամ, ամմա մին պայմանավ, վեր ընդրա օժին անա վեչ մինին ասիս վեչ:

Օվչի Փիրոնմը խոսկ ա տամ, վեր վեչ մինին ասել չի: Էտ մըտանուն սեկրետն էլ էն ա, վեր հըր ծըռքի ինըմ ա, լոխ հըվըններին, դուշերին, աշխարքիս կենթանիներին լ՞նկոն գըողոնմ ա:

Օվչի Փիրոնմը ըտրանա ետը էլիս վըրես ա անըմ:

Մին դընըմ կընգանը նհետ, կընգանը ծի նստըցրած քյինըմ ա մին լենջավ:

Կընգանը տակին ծիյին քոռակը խրխընջըմ ա, ասըմ ա. «Ա՛ մնր, յըես շատ ըմ նըղացալ, էլ կարըմ չըմ կյամ»: Մարը խրխընջալըմ ասըմ ա. «Բա վեր տու կարըմ չըս կյա՛ս, յըես կարըմ չը՛մ: Քըրեգ յրա վեչ մին պեն չի կա, ինձ յրա հինգ հոքի կա: Մինը Օվչուն կընեգը, ռւրան խոխան գըվակին, ճոխտըն էլ փորըմը, մին էլ յըես, մինն էլ փորըմըս ա, էլիս էս լենջերավը տանըմ ըմ»: Էս խոսկերեն յրա Օվչի Փիրոնմը ծիծաղըմ ա:

Կրնեցյր հըրցնըմ ա, թա, - Խե՛ յըս ծըծաղըմ:

- Լհն՝ ինդի:

- Էհն՝ ինդի պեն չինիլ, իսե՛ յըս ծըծաղըմ: Չե, տու վըս վեր, ասի, իսե՛ յըս ծըծաղալ: Օվչի Փիրո՛ւմը սուս ա անըմ, ասըմ չի: Մաղ ճընապարին միչն ձերանց տոն մեթկ ա անըմ, քընենքյ անըմ աշխարթիս պեներին յրան, կընանոցը իսասլաթին յրան, տանըմ կընգանը թողըմ ձերանց տանը, ինքը ետ տեռնըմ, քյինըմ դ՛ոլգոթուն, արթարթուն, ճշմարտոթուն ճարելի հետի:

Քյինըմ, ա քյինըմ, վերչը մին սարի լենջի թո՛ւշ ինըմ, ըտեղ, մընըմ, վեր մին քանի օր դինջանա:

Էտ սարին լենջին չոբանը ս՛ղերոյավ վեչխարնի ար պահըմ: Օվչի Փիրո՛ւմը լոխ հեյվաններին լ՛ղո՛ղն գյո՛ղո՛ղն ար:

Մին դո՛ւնըմ չոբանին ալաչուխումը նստած լըմ ա, վեր երկու շոն հաչըմ ըն, ձերո՛ւր նըհետ կըռն ըն անըմ, հոջմթ ըն տամ: Ինքն էլ եշում ար էն դիմացի պեցո՛ւր սարերին, ձերան մըթկին դոնն ընգած, տըխուր, ասիս լին մար մըննող արևին նըհետ ինքըն էլ ար օզըմ մար մըննի, մըթենն էլ եր ար կոխըմ:

Պըռաված շոնը ասըմ ա. «Վեր իմ տմարըս ինձ լնձ չի ուտուցընի, յըես էս վեխճարներին տանելու յըմ կյո՛ւլերին փայ անիմ»:

Ձանիլ շոնն էլ ասըմ ա, «Յըես էլ թողելու չըմ, ս՛ղերո՛ւն տանելու յըմ մին հենց տըեղ, վըեր կյուլերան հետու ինի՛ »:

Էն մին օրը տըեսնըմ ըն վեր վեխճարին ս՛ղերո՛ւն կա վեչ: Չոբաննին տես ըն ման կյամ, տեն ըն ման կյամ, վերչը Օվչի Փիրո՛ւման հըրցնըմ ըն տըեղը, ասըմ.- Վեր տեղը քըթնինք, քըեզ հինչ օզիս տալու յընք:

Օվչի Փիրո՛ւմը վեչ մին պեն չի օզըմ:

Քյինըմ ըն ս՛ղերո՛ւն քըթնըմ, պերըմ, հնլն երկու կյառնը էլ իվիլացած:

Էտ երկու կյառներան մինը ասըմ ա. «Յես մին քանի սուրու վեխճարների հնր ըմ ինելու:

Էքյըն էլ ասըմ ա, «Յըես հազար կըլո՛խ էքլի մար ըմ ինելու»:

Օվչի Փիրո՛ւմը էտ վեր լըսըմ ա, էտ չոբաննին էլ, վեր ստիքըմ ըն, ասըմ ա, - Դե վեր ինձ օզըմ ըք մին պեն բախշիք, էն իվիլացած երկու. սիպտանկ կյառնը ինձ բախշեցեքյ:

Վըեր էտ կյառները բախշըմ ըն, տանըմ ա մին օրիշ սարի լենջի էն

դանշանց ծաղիգյներին, կանանչին մրեչին պեց թողըմ, ինքը կյամ, էլիս ման կյամ սըրըսար ընգած:

Մին քանի տարի վեր անց ա կրենըմ, քյընըմ ա համան էն սարին կըլխան եշըմ, տըեսնըմ ընդեդերք սիպտանկ վըեխճարի սոնրոն կանլան ա, ըտրանք էն էրկու սիպտանկ կյառնան ըն ծընվալ:

Օվչի Փիրոնըմ ըտրանց պահըմ ա, ինքըն էլ վեխճար ա մորթըմ, օտըմ, բենջար, ծըմակի պըտուղնի, կաթնը, իտի պեներ:

Մին հետ վեր էլիս վըեխճար ար մորթալ, էտ վեխճարին մնացած ջանդանքին յրան էրկու դուզդուն ըն թըռըմ, կյամ, էր կյամ:

Ընդրանցանա մինն ասըմ ա. «Էս լենջին մեծ քարը վեր պիցըրցնին, տակին վըեսկե յա ինելու»:

Օվչի Փիրոնըմ լըսըմ ա, գյոնըմ, թա ընդհանք հի՞նչ ըն ասըմ:

Էն քարը պըցըրցնըմ ա, տակին տըեսնըմ մին տոնը կա: Տոնը պենըմ ա, նի մընըմ, տըեսնըմ մին օթախ վըեսկավ լիքը, ջուբերը վըեսկավ լըցնըմ ա, թա տոն կյա, տոնը պենվըմ չի, ջուբերին վըեսկեն վեր էր ա ածըմ, տոնը պենվըմ ա:

Տա տոն ա կյամ, ասըմ, - Բախտըմըս իստի, ինդի, համ էլ վըեսկու նհետ յըես հի՞նչ օնիմ, վըեսկեն մարթի բախտ չի տամ, ջան-սադոթուն չի տա՛մ, վըեսկեն զիբիլ ա, ծեռքի էխտ ա, իմը աշխարքիս դոնգոթոնն ա, էն էլ ճարվըմ չի: Համ ասըմ ա, համ էլ քյինըմ ոնրան վեխճարներին կոշտը, տեսնըմ էն ա մըթենը էր ա կոխըմ էն սարին քըշաթոխպըն էլ մին դուլան ա էր կոխըմ, էտ քըշաթոխպին մեչան մին դըրըթու յա ըրվում:

Էտ դըրըթուն կյամ ա, մուտանըմ: Տա Օվչի Փիրոնին տղան ա ինըմ, կյամ ա, թա հորը տոն տանի՛: Օվչի Փիրոնըմ թվանգըլը թուշ ա օնըմ, թա սպանի, ճընանչում չի ոնրան տըղին:

Տղան ծեն ա տամ, հորը անըմը տալավ մուտանըմ, հորը կոլավըն ընգնըմ, պըչպըչորըմ, ասըմ, - Մպա, էք էտ տըեռ, տոն քյինինք:

Օվչի Փիրոնըմ ասըմ ա, - Չէ, միչև աշխարքիս յրան դոնգոթոնն չինի, ճըկըճոկի անիլը պըռծնի վեչ, արթարոթուն չինի, ճըշմարդոթուն, հավասարոթուն չինի, վեր լոխճին մին աշկավ էշին, վեր ազադոթուն չինի, յըես տոն չըմ կյալ,».

Տըղան քուռըփեշման էտ ա տըեռնըմ, քյինըմ:

Ինքը մընըմ ա էն պեցուր սարերին դանլուն տեմ կանլած, հըմբարտ, մըհակը ձեռքին, աշկը էն հեռու սարերին քըցած, արևին ծեքին էշելի՛՛՛ ա:

29.ԽՈՄԿԻՆ ՕԺԸ

Մեհետ ինձում ա, չի ինձում մին քյնսիբ կնեգ, մին մարթ ա ինձում:

Մին օր էտ մարթն ասում ա, - Ա՛ կնեգ, եր կաց քյնինքյ փիրփեթ, ծրնեփակ, կրորմըգո՞նկ, պենջար, կյրգաննիս, պըլանուկ, խընջըլոգ, ուտեմ-տիտեմ, խննգն, կրորթնը, շոշ քաղինքյ, պիրիքյ խըխոցը պահինքյ:

Քյնձում ըն: Շատ ըն շոռ կյամ, խրեգ ըն շոռ կյամ, նի յըն հըսնում «Շնքյն» ընըմավ հողամասեն: Ըտեղ տեսնում ըն մին օխծը: Էտ օխծը թքանում ար քարեն ճեխքումը:

Էտ օխծը լնգո՞նլ յա առնում, հըրցնում ընդրանց. - Թո՞րն ը՛ք քյննմ:

Մարթն ասում ա.- Քյնձում ընք փիրփեթ, խընջըլոգ, ուտեմ-տիտեմ, տեննը, ճըրկուտեմն, շեպ, նվուկ, պեխի, ծրնեփակ, խննգն, խալյար, իտի հըգեր ճո՞ռա պեն քաղինք, մեր խխոցը պահինքյ:

Օխծը տըսնալավ էտ մարթը քյնսիբ մարթկանց անա յա, ասում ա, - Յըես ծըեգ հարուստոթուն կըտամ:

Տա կըլխավը թըխըմ ա, քարան մին գյո՞րգ վըեսկե յա եր տըեռնըմ: Ընդրանք հըվաքում ըն վըեսկեն, էտ կյնլիս տոն: Խոխերքը տըսնալավ վըեսկեն ուրխանըմ ըն:

Էտ վըեսկավը ըտրանք ցորեն, անասուն ըն ինքյ օնըմ, սկսըմ կյարունքավար:

Իստի տրանք հարուստանըմ ըն, լնվ ապրում, լնվ-լնվ տըներ շինձում:

Մին խիլն վախտ ընցնելանը էտը, էս մարթը մին օր կնգանն ասում ա. - Ա կընեգ, էդ օխծը մըեգ լըվո՞թոնն ըրավ, էք մունք քյնինքյ ըտրան տըեսնանք՝ հու՞նց ա:

Տեսան-տենան շինձում ըն, կաթնավ ճաշ ըն անում, քյնում օխծին տըեսնան: Քյնձում ըն, տըեսնում օխծը էլիմ էն ա ո՞րնն տեղը:

Մարթն ասում ա, - Տես օխծը հունց ա շան նման չլմփ- չլմփցնելավ օտըմ:

Օխծը լսում ա, էլ օտում չի:

Մարթն ասում ա, - Խե՞ չըս օտում, կեր:

Էլիս օտում չի, ստիպված ճաշը յոր ըն օնում: Օխծը նի յա մըննըմ պո՞ննին մեչը, էտավ էլ ջանեն կեսը տո՞ն ա օնում, ասում.

- Քու մհակավըտ հենց թիսի ինձ, վեր նրո՞ն կյա: Մարթը թխում չի, ամնա օխծը ստիբում ա: Վերչը մարթը թխում ա, նրո՞նն ա քյնձում:

Օխձը հրըցնում ա. - Մաշկս հու՞նց ա:

Մարթն ասում ա.- անձն ա քյնձում, ճիւնտն ա:

Օխձն ասում ա. - Շունուրակալ ըմ, քյեցեքյ:

Մարթը նան կնեգյը կյամ ըն տոն, ամմա ամմեն վախտ էլ մտածում ըն, թա ին՞ իստի իլմվ: Անց ա կենըմ վեց-օխտը ամես: Մարթը քյնձում ա օխձեն տրեսնալի:

Էտ վախտը օխձը տձն ա կյամ, սաղ ջանավը մին մեկնվում, ասում. - Մին տես մաշկես յարան սղացա՞լ ա, թա չէ՛:

Մարթըն ասում ա. -Սղացալ ա՛:

- Դձն ա մաշկես յարան սրղացալ ա, ամմա սրտես յարան սըննցնլ չի՛:
Օխձը ըտեղ ասում ա, թա հինչի հետե յա նղացալ:

30. ԿՅԻՐԻՆ ԱՆՈՒՄԸ

Ընում ա, չընձում մին ջանհիլ հարս ա ընձում: Տա շատ կյեղեցիկ ա ընում: Էտ հարսը սիրքւմ ա մին օրիշ ջանհիլ տըղի:

Էտ հարսին մարթը մին օր օզյւմ ա քյինի մին մոտիկ շէն: Տա կընգանը ասըմ ա. - Ա՛յ կընէգ, էս քըշեր կյալու չըմ, վախիս վըէջ, տոռնը պէնդ քըլլի, քոն իլ:

Կընէգն ասըմ ա.- Ա՛ մարթ, լավ, իտի կանիմ, յանի աշըղ չըմ տըւտնալու նէյնիմ-նէյնիմ անիմ, դանստի քոնըմ ինէլու, հանլն արագըմս քըլէգ տըւտնալու յըմ:

Էտ օրը վըեր էտ հարսը մարթին ճընապար ա տինըմ, էխտոտ շորերը հըվաքըմ ա, քյնձում կյետը լվացք անի: Ըտըւղ ձւրան սիրած տըղին ջըհըմ ա, ասըմ. - Ջանըս, ջիգյա՛րըս, տոնս, տըւղս, արնըս, աշխարքըս էս ձըրձկընն կըկյաս մըեր տոն, մարթըս քընացալ ա օրիշ շըւն:

- Լննվ, կըկյամ, կարոտս կառնիմ, մուրագս տըւղ կըտամ: Էտ տըղին ծըւտքին մին կյիր ա ընձում: Էտ հարսը ասըմ ա. - Իմ հնըր, իմ մնըր քըլէգ մատաղ, կըլխավըտ շոռ տամ, էտ կյիրին անըմը հի՛նչ ա, քու կյիրիտ էլ մատաղ, քըլէգ էլ, ա՛յ իմ ուտումնավըր կըրթացո՛ղ:

- Յըւս քըլէգ մատաղ, ջանիտ մատաղ, բոյիտ մատաղ, աշկըտ օտիմ, անգուճնիտ օտիմ, պըռըշնիտ, թշերտ, ունքերտ, վիգտ, հինչու օնիս լոխ օտիմ, էս կյիրին անըմը էրգյան վախտ ա հարկավըր, վըեր ասիմ:

Էտ տըղան ասըմ ա, էտավ օրախ-օրախ տոն քընձում, վըեր տանը մին լննվ քոն ինի, մին դոյընջա դինջանս, վըեր ձըրձկըննը քյինի էտ հարսին տոնը:

Հարսը շորերը լվանըմ ա, չուրըցնըմ, ծնըմ, հըվաքըմ: Ամմա օշըմըլէթկը հէն ա ընձում էն տըղին յրան: Իսկի գյուղում էլ չի, թա հու՞նց ա թըրթըռալի կործ անըմ:

Դըբըրձկըննը էտ հարսը կյամ ա տոն, սկսըմ պաղրաստոթուն քաշիլը, վըեր սիրածը կյալու յա: Հավ ա մորթում, էղածձը յա անըմ, փլավա իփըմ, քաշի տանան կյինի յա տձու օնըմ:

Հննլն լամբերը թանգն յին վառալ, վըեր էտ տըղան կյամ ա, պառձկընն տամ, ծըւտքին կյիրը տնըմ ստոլին յրան, նըստըմ:

Էրկու մէչերնին ալավ ընգած սիրահարնի սկըսըմ ըն ձըրձկը պըչպըչորիլը ձըրձկը խտետ ընգնիլը, սեր փըշըիլը էլ հու՞ վա գընըղնում

հի՞նչ խոսկերք, փանդը փելա՛, հինչե՛ր:

Մին խրբեգ ետը էտ հարսը մին լնվ ստո՛ղ ա պրեց անըմ, էրկուսավ նըստում ըն, օտըմ, խըմըմ, դաթըմը էլիա պըչպըչորվըմ, էլիա ո՛ւրո՛ւր կյենաց խըմըմ:

Էտ դնրըմը տո՛ւս դո՛լան ծիյի վըննասանս ա կյամ: Ըտրանք բիրդան կըլխու յըն ընգնըմ, վըեր էտ կընգանը մարթն ա: Ըտրանց կըերած-խըմածը կըլխներին հարամ ա տըեռնըմ:

Էտ հարսը շո՛ւտ ա անըմ, էտ տըղին կոխըմ սանդուղին մըեչը, քըլըմ, պլննին տընըմ ջուբումը:

Ետնան սըերտը պատատ դինջացած, տո՛ռնը պըեց ա անըմ, օրախ-օրախ մարթին վիզավը ընգնըմ, պըչպըչորըմ, ասըմ. - Ա՛ մարթ, լնվ ըս ըրալ վըեր եկալ ըս, ախեր սըերտս գո՛ւղո՛ւմ ար, ախեր սըրտըմըս տըվավ վըեր կյալու յըս, ասիս լիմ մինն ասից, էր կաց, մին լնվ ստո՛ղ պադրաստի, մարթտ կյալու յա: Յըես էլ էր կացի ստո՛ղ պըեցի:

Վըեր իտի յա ասըմ, մարթը մին խիլլն ուրխանըմ ա, գըռոանըմ ա, մըթկըմը ասըմ ա. «Տըես հիշքան ա կընեգյս ինձ սիրում, ամա յըես նշանց չի տամ իմ ուրխոթունը, թա չէ կըլխես կընստի, իրես չի տամ, թա չէ կըլխիս ճուղուպուր կը կոտրի, ա՛յ հա՛յ, յըես էլ հու պըել Ատանը չըմ, յըես էլ հու փլան, փըլանքյասը չը՛մ, վըեր կընգանըս իրես տամ»:

Ըտրանք նըստըմ ըն, թա հաց օտին, էտ կընեգը հավին վըեսկուռը յոր ա օնըմ, ասըմ.-Ա՛ մարթ, էք մնրջ կյանք, հու վըեր տանիլ տա, էս կըես քըշերին քյինն բաղը, խընձո՛ր պըերի:

Մարթը ռազի յա կըենըմ, բա հունց չի ռազի կըենա, անջախ ա կընգանը լո՛ւզո՛ւն ո՛ւրնն յրան քախձըրացալ:

Շատ ըն չըրչարվըմ, վեշ մինը կարըմ չի մնրջը տանի: Էտ կընեգը օզըմ ա, թա ճաքվի, փոլ կյն, պըտըռնին ընդըղավ մին անի՛, մին հըռըշնըմ ա, մին սփնթոթնըմ, աշկերը տըեռալ ար բաստըրմա կըերած կատվի աշկեր, մին հենց փըլըստրատին ար տա՛մ:

Ախըր-վըերչը էտ կընեգը ասըմ ա. - Ա՛ մարթ, գո՛ւղո՛ւմ ըս, հինչու դո՛ւզ ա, դո՛ւզ ա. էս ստուլը քըրեզ հետի չըմ պըեց ըրա՛լ, իմ սիրականիս հետի յըմ պըեց ըրա՛լ:

Էտ մարթը էտ վըեր լըսըմ ա, ո՛ննգը վըեղ ա տըեռնըմ, ասըմ ա. - Բա հոր ա՛ սիրականըտ:

Կրնեցյր ջուքան պըլմնին հանըմ ա, տամ մարթին ասըմ, - Հենե՛, էն սանդուղումն ա:

Մարթը շնուտ ա անըմ պըլմնին ծրեռքան յոր օնըմ, թա սանդուղը պըենա՛, կրնեցըն ասըմ ա, - Տարա՛ծ:

Էտ մարթը դմստի թնլմնըմա, տըեռնըմ թնլ պըենջար, պըլմնին էլ ծրեռքան եր ա ընգնըմ:

Կնեցըր ասումա.-Տըեսի՛ր, հունց տարի քըեգ, դե քինի խընձորը պըեր, պայմանը պայման ա:

Մարթը ճըվարանը յոր ա օնըմ, քինըմ բաղը էտ կըես քըշերին:

Էտ հարսը սանդուղը պըեց ա անըմ, էտ տըղին հանըմ ըտըղան, մին լմվ պըչպըչորըմ, ասըմ.- Ասի տըեսնամ էն մին ստնլին տըրած կյիրին անըմը հի՞նչ ա:

Էտ տըղան ասըմ ա, - Կընգա խորամանգոթուն ա՛ :

Ըտըեղ էլհա թննգնդմն պըչպըչորվըմ ըն, ղըրանց կարոտը առնըմ, էտավ էտ տըղան տնու ա կյամ, քիննլմ ղըրմնց տոն:

31.ԾՈՒԿՆԻՆ ԿԸԼՈՒՄԸ

Ընձև ա, չընձև մին քյմսիբ մարթ նան կընեգյ: Ըտրանց ընձև ա մին օթ տըրեկան տըղա խոխա: Էտ մարթը ծնկերն փըռնող ա ընձև, ձւրան մին կուտուր հացը ըտրանավ ա աշխաղըմ:

Մին օր էտ խըեղճ մարթը եր ա ընգնըմ, մըեռնըմ:

Կընեգյը նան տըղան մընըմ ըն սոված-ծարավ:

Էտ կընեգյը վըեր տըեսնըմ ա ձւրան աշկին սեը-սիպտակ խոխան օրանցօր մաշվըմ ա, ասըմ ա. - Այանը քը մատաղ, ա՛յ իմ բալա, այ իմ աշկիս լ՞նա, իմ աշխարքըս, իմ կյանքս, արևըս, իստի սոված եր ընք ընգալ, հի՞նչ անինք: Էլիա քու հոր սաղ վախտը ծըեռքավը մին պըեն ար կյամ, շատան, խըրեգյան ծնկերն ար փըռնըմ, տանըմ բըզարըմը ծախըմ, էլիա մին կուտուր հաց ար ընձև, բա մըեեգյ հի՞նչ անինք:

Էտ տըղան էլ մին շատ խեղունք, կյեղեցիկ, շատ է , շատ կյեղեցիկ տըղա յա ընձև:

Էտ տըղան ասու մ ա, - Ա՛ մար, իմ հոր թոռը տո, յըես էլ քյինիմ ծնկերն փըռնիմ, պըերիմ:

Մարն ասըմ ա,- Բոյիտ մատաղ, ջանիտ մատաղ, հնլն պուճուր ըս, կարիլ չըս, օժըտ պատիլ չի թոռը յոր օնիս, մըեշկիտ ցավ կըտա, մըեշկըտ կը ճըմի:

Էտ խոխան ըտրան լըսըմ չի, թոռը շըլնկըմ ա, քյընըմ ծովին դրաղը:

Էն մըեծ թոռչուցը եշելավ, թոռը ճճըն ա քըցըմ, միչն ձւրնկըյնընը ըտըեղ չըրչարվըմ, մին քանի ծնկերն փըռնըմ, տոն պըերըմ:

Մարը վըեր տըեսնըմ ա, շատ ա ուրխանըմ ձւրան մըթկըմը: Պըչպըչոբում ա տըղին, կըլ՞իսը սըղալըմ, ասըմ. -Այան քյըեգ մատաղ, մըեեկանց տըենը հի՞նչ դնրդ օնիմ, վըեր տու իտի խեղունք ըս, ծըեռքավըտ պըեն ա կյամ: Մարըն էլ խըրեգյ-մըրեգյ օրիշի կործ ա անըմ:

Իտի տիժձկըննավ մարըտըղա մին թնհրնվ ապըրըմ ըն: Էտ տըղան օրանցօր շատ ա ծնկերն փըռնըմ, ինքըն էլ յավաշ- յավաշ մըծանըմ ա:

Մարըտըղա մին խոսկի յըն կլամ, վըեր քյինին ձւրանց անա մոտիկ քաղաքըմը ապրին: Իտի էլ անըմ ըն: Տըղան ձւրան փըռնած ծնկերն պըերըմ ա քաղաքին բազարըմը ծախըմ: Վըերչըն էլ մին դձկըյնն ա պըեց անըմ, ծնկերն ծախըմ:

Անց ա կրենըմ մին քանի տարի: Էտ տրդան մըծանըմ ա, տըեռնըմ մին չըտեսնված կյեղեցիկ տրդա: Թաքավերին ըխճըկորցանը մինը էտ տրդին տըեսնըմ ա, յրան սիրահարվըմ:

Մին օր էլ համին էտ թաքավերին ախճիգը ռւրանց մին վեգիրին ասըմ ա. - Մըհեկանց տըենը թող էտ ծոկկոնն ծախող տրդան ինքը ռւրանն ծըեռավը ծոկկոնը պըերի մըեր պալատը, համ էլ կյա իմ կոշտըս:

Էտ վեգիրը կյամ ա էտ տրդին դոկքյանը, կըլոխ տամ, ասըմ. - Թաքավերին ախճիգը ասալ ա, վըեր ծոկկոնը տու ինքըտ պըերիս մըեր պալատը, ընտրանա էտը քյինիս էտ ըխճըկանը կոշտը, քյըեգ պըեն ա ասելու:

Էտ տրդան քյընըմ չի: Թաքավերին ախճիգը մին քանի հետ վեգիրին դարկըմ ա, ամմա էտ տրդան էլհա չի քյընըմ:

Թաքավերին ախճիգը էլ իվիլ ա էտ տրդին յրան թըքանըմ: Քըշեր-ցիրեկ ըտրա հետի յա քընենքյ անըմ, հացա, ճըրա կտըրվըմ, մաշվըմ-մաքըռվըմ, տանջվըմ, լնց ընոնմ, ամմա կարըմ չի ռւրանն սերը վըեշ մինին ասի, հըմանչըմ ա, համ էլ հորըն անա վախըմ ա, գյոնոնմ ա, վըեր հարը ռւրանն էտ տրդին չի տալ: Վըեր էտքան հալվըմ ա, մաշվըմ, մին օր էլ թաքավերը օզըմ ա գյիդմ ըտրա մանին: Վըերչը էտ պըենը պարզվըմ ա:

Թաքավերը էնքան շատ ար սիրըմ էտ ըխճըկանը, վըեր ըտրա խնթըրը կոտըրըմ չի, խոսկ ա տամ էտ տրդին նըհետ ըտրա փըսակի:

Եր ա կրենըմ մին խիլլմ վըեսկե, տըեսըտըեն շինըմ, ռւրանն պալատին մին քանի մարթկանց նըհետ ըղըրկըմ էտ տրդին:

Էտ մարթկանցան մինը էտ տրդին նան ռւրանն մորը ասըմ ա. -Ղե պեց ասիմ, վըեչ հըմանչիմ, թաքավերը օզըմ ա՝ ռւրանն ախճիգը տա քու տըղիտ:

Մնըրտըդա մընըմ ըն մըլորված, մորը հավատը կյամ չի, թա թաքավերը ռւրանն տըղին ախճիգ կըտա, ախճիգը կը պըերի կոխի էտ քյասիբ տոնը, ռւրաննք ռւրաննցավ ապրող տըեղը:

Թաքավերին էտ դարկած մարթը պադարկեքը տընոնմ ա ըստոնին, համ էլ ասըմ.- Ա՛ քյոնը, ինե՞ յըս դմարդ անըմ, վըեր թաքավերը ախճիգը տըղիտ տա, հու իտի չըք մընալու, հու տըղատ ծոկկոնն փըռնող չի կըենալու, մըեծ հարուստոթունի տմը ա տըեռնալու:

Մարն ասում ա. - Էտ խոսկը Էնքան սըրտանց ըս ասում, վըբը հըվատըմ ընք: Դե հիշ կինի, թաքավերին աշկըն Էլ մըզ յրա քախձըր կինի, մունք Էլ մին մարթի թայ կը տըռնանք, իստի կոչ չընք կյալ, կըծեց տըռնալ:

Ըտըբըղ ո՛րո՛ր խոսկ ըն տամ, ռագի յըն կըռնըմ, Էտ պըռնը մամալ կյալի պըռն ա տըռնըմ: Մին քանի օրանը Էտը թաքավերին պալատըմը մին շատ ափաթ հըրսանիք ըն անըմ, հի՛նչ հըրսանիք, մին օրիշ պըռն, ըստո՛րին լիգըր աշխարթիս լմվ պըռնեթավը, օտելի, իըմելի պըռնեթըր լիգըր-լափու տամ, սաղ քաղաքը գըրթարըմ ըն գատկի, գըրգմթթմրի մընան, վըռսկե արծաթըն Էլ կյետի մընան քընըմ ա: Օխտը օր, օխտը քըշեր վըբը հըրսանիք ըն անըմ, պըրծնըմ, առաչին քըշերը... Ախեր առաչի քըշեր Էլ կա՛, առաչի քըշեր Էլ: Հենց առաչի քըշեր կա, Էրկու դո՛լան սերավ, հենց առաչի քըշեր Էլ կա, վըբը անսեր ա ընում, դե իտինին տոնը քանդված ա, սըբտըր կոտրած ա հավիդյան, դե իտինը լմվա քինի վախտին սըբվ վըբըղ նի մըննի: Ըտրանց առաչին քըշերը սերավ ա ընում: Ամմա հունց ա պըտահըմ առաչին Էտ քըշերը, տըղան ըսկըսըմ ա Էտ ըխճըկանը սիրիը, կըլո՛խը սըղալիը:

Էտ ախճիգըր ասըմ ա.- Է՛յ, յա վաշ, Էտ հու ծո՛կնի կըլո՛խ չի՛, թաքավերի ըխճըկա կըլո՛խ ա :

Դե բնիքյաս Էտ ախճիգըր առանց փիս մըթկի յա ասըմ, չո՛ւնքի վըբը Էտ տըղին շատ ար սիրըմ: Ամմա Էտ տըղին քյեփին շատ ա նի կյամ: Էտ տըղան Էր ա կըռնըմ, տո՛ւս կյամ, քընըմ: Քընըմ ա ծովին դըրաղը, ընդըղան Էլ պըրախոդ նըստըմ, քընըմ: Շատ ա քընըմ, թա իըրեց, վըբըրը հըսնըմ ա մին օրիշ թաքավերոթուն: Ըտըբըղ ո՛ւրմն ինդի յա նըշանց տամ, գըրվմթյիս թա լո՛ւզո՛ւն լալիգ ա:

Նի յա մըննըմ մին աշպագխանա, ընդըբը ծառա տըռնըմ: Ըտրա կյեղեցկոթունան, հու վըբը տըռննըմ ա, մաթ ա մընըմ, լիմ ասըմ ա. «Օտիմ վըբը, իըմիմ վըբը, քըշեր-ցիբեկ Էտ տըղին թըմաշա անիմ». մին պատկեր, մին օգցմ պըռն:

Ըտրա կյեղեցկոթունին ծըռնը ըտըղին թաքավերին անգուճավըն ա ընգնըմ: Էտ թաքավերը ըտրան ո՛ւրմն պալատըն ա տանըմ, նմգիըվմգիթին կանչըմ, ասըմ.- Ա՛ նմգիթ-վմգիթնի, Էտ տըղան Էսքան կյեղեցիկ, մեխկ ա իստի լալեց թողինք, քյեցեք սաղ աշխարթավըս մին ջառ կան չիլ տըվիք, թա. «Հու վըբը կարի Էտ լալեց տըղին խուսուցընի քըշըռոթունավը մին վըռսկե յըմ տալու»:

Էս ննձգիր-վնձգիրնին ջատ կանչիլ ըն տամ: Ամնա վրեշ մինը կարըմ չի էտ տըղին խուսըցնի. հու վրեր կարըմ չի, թաքավերը կըլ՞իսը կըտրիլա տամ:

Վրեր իտի շատ ման ըն կյամ, խննրը հըսնըմ ա թաքավերին ըխճը-կանը, թա մին կյեղեցիկ տըղի խուսըցընելի հըետի մարթ ըն ըսպանըմ: Տա էն մունուտին գյուղում ա, վրեր ձորնն մարթըն ա, հայտնըմ ա, վրեր ինքը կը խուսուցընի: Մըեծ պարախոդ ա նըստըմ, կյամ էտ վրեղը:

Կյամ ա էտ թաքավերին կոշտը, ասըմ. - Թաքավերը ապրած կըենա, ինձ իրեք օր ժամանակ տո, յըես խուսուցընիմ, թա կարիմ վրեչ խուսու-ցընիմ, կըլ՞իսըս կըտրի:

Էտ իրեք օրըմը թաքավերին ախճիցը էտ օրիշ թաքավերը կաղնած, ընդրա քըշտին հիշքա՛ն օգըմ ա էտ տըղին խուսուցընի, էտ տըղան խոսըմ չի, դաչանք ա անըմ, պըղատանք ա անըմ, ամնա էտ տըղան խոսըմ չի: Թաքավերը հրամման ա տամ էտ ըխճըկանը կախ տան: Մեյդանըմը մին մըեծ ս՞նն ըն տընգըմ, ըխճըկանը կըղնըցըմ դաբրետկին, քյանդիրը անց կըցընըմ էտ ըխճըկանը կըլ՞իսը:

Էտ մունուտին էտ ծ՞նկըն փըռնոդ տըղան ասըմ ա. - Թաքավերը ապ-րած կըենա, հու էտ ծ՞նկնի կըլ՞իս չի, վրեր իտի յըք անըմ, էտ թաքավերի ըխճըկա կըլ՞իս ա:

Իտի վրեր էտ լալից տըղան խոսըմ ա, լոխ ուրխանըմ ըն, թաքավերը նըերըմ ա:

Ըտըեղ ըտրանք ձըր՞ըր նըհետ հաշտվըմ ըն, ձըր՞ըր խըտետ ըն ընգ-նում, էլ ձըր՞ըր քյեփի նի չըն կյամ: Եր ըն կըենըմ, քյընըմ ձըր՞անց երգյիրը:

Ըտըեղ թաքավերը թնձմնդնն մըեծ հըրսանիք ա սարքըմ, մըեծ քյեփ ա ըն՞նմ:

Ըտրանա էտը երգյինքան իրեք կյննմնը խընճ՞ըր ա եր ընգնըմ, մըեղրի մընան քախճը. մինը՝ աստղին, մինը՝ կարթոդին, մինն էլ՝ տիպոդին:

32.ԻՐԵՔ ԿԼՈՒՄ

Մին քաղաքըմ ապրըմ ար մին քյմսիբ մարթ, մին լոխճին աշկան ընգած, լոխճին քըշտին սըվիրես տըռոած ալլահ եթմր, բեշ բեթմր մարթ: Էտ քյասիբ մարթը ամման օր բըզարըմը կտավ ար ծախըմ: Էտ կտավը նա հանըմ ար էտ մըեծ քըղաքին կյըրըզմաննեռան ըշտեղ ինքը կյըրըզմաննի ար կտրըմ: Վըեր մըռոալը տանըմ ին թաղըմ, ինքը քըշերը քընըմ ար կյըրեզմանը քանդըմ, պատանը հանըմ, կյըրեզմանը էլիա վըռեղավ անըմ, պատանը յոր օնըմ, կյամ տոն, էքսը տանըմ, բըզարըմը ծախըմ:

Մին դոնըմ էլ մըռոավ էտ քաղաքին մին շատ հարուստի ախճիգ, ինքն էլ մաղար-գյոնդմր, մորը, հորը աշկը յրան, մորը, հորը աշկին լոնսը:

Էտ ըխճըկանը հմրը քյինըմ ա էտ պատան հանողին կոշտը, ասըմ. - Օրական քա՞նի մանեթի յըս կըտավ ծախըմ:

Էտ մարթը թա. - Օրական քսան մանեթի:

- Դե վըեր իտի յա, ինք առ էս իրեսուն մանեթը, ամմա, տըռես, իմ ըխճըկանըս կյըրեզմանը քանդիս վըե՛՛՛, կտավը հանելի հետի՛ :

Էտ քյմսիբն ասըմ ա,

- Լմվ կինի:

Չիբը ըխճըկանը թաղըմ ըն, պըրծընըմ, էտ կյըրեզմանը քանդող քյմսիբ մարթը էլիա քյինըմ ա, քըշերը էտ ըխճըկանը կյըրեզմանը քանդում:

Բըրդան էտ մեյիղը լոնգոն վա առնըմ, ասըմ. - Ա՛յ մարթ, էտ հինչ աշկըտ ծակ մարթ ըս, էտ ինե՞ յըս իմ պատանըս հանըմ բա իմ հմր քըռեզ իրեսուն մանեթ փողը էլ հո՞ր ա տըվալ... Դե վըեր իտի փուղասեր ըս, իտի աշկտ ծակ ա, թող իմ պատանս յրաս մնա, յըռես քըռեզ փողի տըռեղ ասիմ, քյինի եր կալ: Իմ կյըրեզմանաս պատառ դիբի աչ դողը, մին տասսը վըռենը տենը, քընա տափը քանդիր էնա ընդեղ մարթի իրեք չոր քյմլլմ կա, եր կալ, տար բազար, ծախի: Ընդրանց կյինը միչն քու գյանքիտ վերչը, վըեր օտիս, բոլ ա քըռեզ:

Էտ մարթը էտ ըխճըկանը պատանը էլ հանըմ չի, թմզմնդմն ըտրան կյըրեզմանըմըն ա տընոնմ, թաղըմ... Ընդրանա մին տասսը վըռենատըռեղ տափը քանդըմ ա, քանդմծ տըռեղան մարթի իրեք չոր քյմլլմ յա տոնս կյամ: Էքսը էտ քյմսիբ մարթը յոր ա օնըմ, տանըմ բազար:

Օրը գյրմգյի ար, բազարը մարթավ լիգյը:

Չու ճոթ ար ծախըմ, հու խոշկյաբար, հու վըննաման, հու շոնրեղան, հու

մեյվա, ամմա էտ քյմսիբն էլ բագարին մեչին տրեսը- տրեն քյինեւմվ կանչըմ ա:

-Ա՛յ լմվ կըլոնի առնող, հու վա օզըմ չոր քյմլլմ:

Բըզարին մարթիքը խեթ-խեթ ըտրան ըն էշըմ, ամմա վըեշ մինը մուտանըմ չի:

Ախրը վըերչը մին առըտուրական կյամ ա, ասըմ.- Էտ հի՞նչ քյմլլեք ա, վըեր ծախըմ ըս:

- Հեսե ըստի քյմլլեք ա:

Առըտուրականը մին լմվ տընդըղըմ ա, Էտալ ասըմ.- Էտ իրեք քյմլլեքն էլ մըզանա մին տասը արշին տըենը տիր, տու վէլ հեռու կաղնի:

Էտ քյմսիբ մարթը իտի էլ անըմ ա:

Առըտուրականը թըվանցը յոր ա օնըմ, փըստոնը մեչին տինըմ, տըրըքընըմ: Առաչին քյմլլին գյոլլմն նի չի կյամ, դըրադավըն ա անց կըենըմ:

Էրկունջի քյմլլմն, վըեր թըվանցը տըրըքընըմ ա, ծակվըմ ա, գոլլամն մեչան տոնս կյամ: Իրեքինջի քյմլլին վըեր թըվանցը տըրըքընըմ ա, ծակվըմ ա, գյոլլմն մընըմ մեչին, էլ տոնս չի կյամ:

Առըտուրականն ասըմ ա.- Էտ քյմլլմն պըեր, յըես առնիմ:

Էտ քյմսիբն ասըմ ա.- Պա հո վըեեէ՛, էտ հի՞նչ նլմփոմնցյի պեներ ըս անը՛մ:

- Պա հինչ ըս գյիդնցմլ, գյիդնցմլ ըս, թա չոր քյմլլմ առնիլը հալվա յա՛...:

Վըերչը Էտ քյմսիբը իրեքինջի քյմլլմն պըերըմ ա, տամ Էտ առըտուրականին: Առըտուրականն ասըմ ա. - Հիշքա՞ն փող տամ: Էտ քյմսիբն ասըմ ա.- Դե հինչ կըտաս, կըտաս իլի՛:

-Հինգ հագար մանեթ տա՛մ:

-Հունց թա հինգ հագար մանեթ,- արմանքը կալած ասըմ ա էն քյասիբ մարթը:

Տասը հագար տա մ.- յրա յա պըերըմ առըտուրականը :

Վըեեէ՛, տասսը հագարըս վըե՛րն ա, ինձանավ մագաղ ը՛ս անը՛մ,- ափաթը տարած ասըմ ա Էտ քյմսիբը, մին դոլան էլ հըվատըմ չի, թա իտի պըեն կինի՛:

Էտ առըտուրականը հանըմա տասնըհինգ հագար մանեթը տինըմ Էտ

քյնսիբ մարթին ծրեռքին, ասըմ.- Դե լնմ, տասնըհինգ հազար տամ:

Ըտրանա ետը էտ առըտուրականը խանչալը հանըմ ա, թըխըմ էտ իրեքինջի քյնլին, վըեր առալ ար, մեչան կըես անըմ:

Էտ քյնլին մեչան էր ա տըեռնում էլ պըռըյանդնի, էլ թընգյակյին ջավահիր քարեր, էլ գնլմրնլտ քարեր, էլ փնլրնլգա քարեր, էլ ալմաստ, էլ լալ նան յադուդ էլ հի՛նչ, հի՛նչ շատ թընգյնլյին քարեր պըծըպածին ընելիս, շըփըղշափաղ ընելիս, վըեր մարթի աշկեր շաղվըմ ա էշելիս:

Էտ քյնսիբ կյրեգմանափորը մընըմ ա քար կըտրած, աշկերը ծիլի-վիլի ընելիս, ամմա դե էլ ըշտըե՞դ, պըենը-պըենավը անց ա կաց ալ, ծախալ ա, պըրծալ...

Վըեր առըտուրականը էտ մարթին իտի տըեսըմ ա, ասըմ ա,- Ա՛ մարթ, անգուճ տիր ինձ, էս աշխարքըմըս իրեք ջուռա քյալլեք կա. Քյնլն կա՛, վըեր ինքը հենց ա մին դարանադագ, էնքան մըեծ ա, ամմա մըեչին պըեն չի կա՛, հինչ էլ ասըմ ըս, կոխկավըն ա անց կըենում, հունցու էն քյալլան, վըեր գյնլլնն յրա ըրին, կոխկավը անց կացավ: Իտի քյնլլեքը էս աշխարքըմըս իլնձ, չիլնձ մին ա, ըտահանք մին պարի պըեն չըն անըմ, լնմ ա իսկի ինին էլ վըեչ: Էտ առաչի քյնլլնն: Էրկունջի քյնլլնն էն ա, վըեր լնմ խոսկը լըսիլը լըսըմ ա, ամմա էլիս պըեց ա թողըմ, ըստըղավ տամ ա, էն դիլավը տնլս քցում: Սաղ վախտընին էլ մին լնմ պըեն չըն անըմ, ամմա չար պըեն հիշքան ասիս անըմ ըն: Բնձի վախտ էլ մարթ մըտածըմ ա, թա էս օցի ճըտերը յանի մարթի անա յա իլնձ, թա սըտանի, ըտահանք թնրսի ծին էր իլնձ ըն իլնմ էս աշխարքըմըս, ըտրա հետի էլ գյնլլնն ծակից, ամմա մեչին չի մնաց, էն դոլավը տնլս եկավ: Իրեքինջի քյնլլնն էլ էն ա, վըեր հինչ լնմ պըեն կա, յոր ա օնըմ, լնմ խոսկ կա, կըլխըմը պահըմ ա, խըելունք ա, պարի կործեր ա կըդարըմ, վըեր նլրնն անա ետը ասին վըեչ, թա գյոռիտ իստի-ինդի անին, նլրնն անա ետը ժողովուրթը, քյնսիբ-քյըսոնը, իրփիվըերի կնանիք, էթիմ խոխերք, քյինըմ ըն ընդրա քարան պաչըմ, դորմի տամ, հունցու վըեր էն Թնմիրննց Թնթնմվոսին կյըրեգմանը, էն վըեր Շուշի-Ղալըմը մըեծ-պուճուր լոխ դորմի յին տամ, էն վըեր սաղ քաղաքին հետի էն հեռու, թըխպըմը կորած սարերան ճնլր պըերավ, կոզի Ղալան էրված, էլիս ընդրա դորմին կա հու կա՛, ընդրա շինած ախպոնրնին մընըմ ա՛, ըտրա մընան մարթին կըլիխն էլ իստի թանգյակյին քարերավ ա լիգյը, ըտրա հետի էլ վըեր գյնլլնն յրա

ըրի, մեջին մնաց, էլ տո՛ւս չի եկավ, խելունք, շինարար, ծրոքերը վրեսկե, կըլ՛իսը իմաստուն մարթի քյանլնյա: Լն՛վ կիներ, վրեր քու կըլ՛իսըտ էլ իտի իներ:

Էտ առըտուրականը էտ լոխ ասըմ ա, պըրծընըմ, էտ թընգյակին քարերը հըվաքըմ, նի տամ էլհա էն չո՛ր քյանլին մըէչը, յոր օնըմ, քյընըմ ո՛ւրանց տոն:

Էտ քյանսիբ մարթը մընըմ ա տըէղը կագնած, արմանքը տարած, մագերան ճըլ՛իւնք իլն՛ծ, վընըծընքը տափան կտրած, էտ առըտուրականին քըմական էշէլիս...

33. ՂԱՐԱԲԱՂԵՆ ԱՐԱՂԸ

Վարանդան մրեծ մելիքություն ար Ղարաբաղի հենց հայ մելիքություներին մեչին: Էտ Վարանդանին Մելիքին տրդան արաղ խմող ար: Դե հո՞ւնց չի խմի, ըշտղին եշըմ ըս, թթի բաղեր, էտ բաղերըմը թոթա արաղ քաշողնի՛, լոխճին տանը արաղու. պոժկընի՛, արաղ, հի՞նչ արաղ, մին քյանիրըբա՛ր, պեց տըեղին քյանիրըբա՛ր, սաղ աշխարքիս հըետի տըեղըճար:

Մին հետ համին էտ Մելիքին տրդան հարփո՛ւմ ա, ո՛ւրանց բաղըմը մին լմվ, տիրենին շո՛ղկվի, շըղշողում, մրեծ թթի ծառի տակի թեքը ընգնում, քոն ինո՛ւմ:

Էրկու արծիվ գլիդում ըն, թա մըեռած ա, կյամ ըն աշկերը հանում: Էտ տըղան մնամ ա քոռ:

Ըտրա հարը՝ Վարանդու Մելիքը, պաճճառը վըեր գլիդո՛ւմ ա, հրամմայում ա, վըեր հիշքան թթի բաղեր կա, լոխ տակոավը հանին, տեն քըցին, վըեր էլ արաղ չի քաշին, վըեր էլ մին թթի ծառ չինի:

Դե Մելիքին հրամմանը հու՞կ կարի տափը քըցի, մին կըծըկրակ ա, մին օրիշ թանիրի պե՛ն: Հունց ա ինըմ, մին ըրփըվերի կընգա մին պուճուր թթի բաղ ա մընըմ հաղուղին բաղերին մեչին կյողը կացած: Էտ ըրփըվերի կընեցը ամառնը էտ թոթը թափըմ ա, հվաքըմ, ածըմ մին պոժկու մեչ, ըտրանա թաքուն-թաքուն արաղ քաշըմ ո՛ւրանց տանը հետե: Լոխ մին քանի վեղրա յա ինըմ, տինըմ տանը տակե օթախըմը, կյեղըմ:

Ամմեն օր էրկու ստաքան հանըմ ա, մինը տամ ո՛ւրան մաղար տըղին, մինն էլ ինքը խըմըմ: Էտ արաղան օժ առնելանը ետը, քյընըմ կործի:

Մին օր էտ ջահիլ տըղան անց ար կըենըմ Մելիքին պալատին քըշտավը, բո՛ւրդան ընղրա յրան ա պըրծնըմ մին կըտաղած մո՛ղծ: Էտ մո՛ղծին հնլմ թուլա վախտը, Իրանին շահըն ար բաղարկա տվալ Մելիքին:

Էտ տըղան ո՛ւրան կուրցընըմ չի, փըռնում մո՛ղծին պըկան, չանան եր քաշըմ, մո՛ղծին ըեխը ճըղըմ, քըցըմ էն դո՛ղը:

Էտ վըեր Մելիքը ո՛ւրան բալկոնան տըեսնըմ ա, լափ կըտաղըմ ա: Կանչըմ ա էտ տըղին ո՛ւրան կոշտը, վըեննան միչև կըլո՛խ եշըմ, ասըմ.- Ախկաղի լակուտ, տու հունց էն մո՛ղծին ըեխը ճըղեցիր, ասի տըեսնամ քու օժըտ հինչան ա, ըշտըղայա՛: Էտ տըղան սուս ա անըմ, կըլոխը քաշ, կաղնըմ:

Մեկիքըն ասըմ ա.- Դե վրեր իտի օժավ ըս, ըսօր գլխրագի օր ա, լոխ տանը: Էն մին անոնձին նըհետ էլ բնս կը մըննիս, կռըվ կանիս, մըեր լոխճին առաչին, յա ընդրա ըռեխըն էլ կըճըղի՛ս, կըտեռնաս Ղարաբաղի անոնձի ճոտ տըղորցան լոխճան օժավը: Էն վախտը քըրեգ սաղ-սըլըմաթ կըթողի՛մ, յա էլ անոնձը քըրեգ պըտըռ-պատատ կանի, մունք էլ թըմաշա կանինք: Էս էրկու պայմանան մինը բիղի կըդարիս:

Էտ տըղան ասըմ ա, - Լնվ, Մեկիքը ապրած կըենա, էլ օրիշ հի՞նչ կկարիմ խոսիմ, լիմ թող քյինիմ իմ մոր տըեսնամ, էլիա էտ կյամ:

Էտ տըղան կյամ ա տոն, լոխ մորը նաղլ անըմ: Մարը տըեսնըմ ա, վրեր էտ աշկերը անոն կալած Մեկիքան պըռճում չի կա՛, քյինըմա տանը տակե օթախան էրկու ստաքան աննղ պըերըմ, տըղին խըմըցնըմ, ասըմ.-Ա՛յ բալա, քյինի, վախիս վեչ, էտ արաղին մեչին ա քու հայրենի վըրեղիտ օժը, քյինի էն մին անոնձին էլ սըտկըցրու:

Էտ տըղան քյինըմ ա:

Էտ Մեկիքը գյադոցը հրամման ա տըվալ, վրեր անոնձին լնվ ուտուցնին, մին սաղ վըրեխճար տան:

Ղոնաղնին հըվաքվալ ին էն պըրեցուր բալկոնը, վրեր ընդըղան եշին: Հու վրեր սըրտըմը խեղճ օներ, էտ տըղին մեխկըն ա կյամ, հու վրեր ծնողի սըերտ չօներ, ծըծաղըմ ա, թայղի տամ: Դե՛հա, հա դե՛հա, շոնտ պըերին հայաթը էն անոնձին, վրեր էն տըղին պըտըռ-պատատ անի, ուրանց քեփն էլ կյա: Կընանիքյ, մարթիքյ տոնս ին տեռալ, բալկոնը մըե՛ճ, լե՛ն: Մեկիքը տոնս ա կյամ, բեղերը հոնկըրեղավ, կարակոնկ փափաղը կըլխին, թընգյանոց չոխան, արխալուղը կյեցին, աշկերը կըմըրոտած, հրամման ա տամ՝ սկսին: Վրեր իրեքինչի գանգը տամ ա, էն տըղին տոնս ըն պըերըմ, էն մին դոլան էլ անոնձը պահող նոքյարը անոնձին կապը պեց ա թողըմ: Կընանիքը տըղտողըմ ըն, վրեր անոնձին տըեսնըմ ըն, շատերը աշկերնին կապըմ ըն:

Էտ տըղան մին լնվ էշըմ ա անոնձին տոնրոն կյալը, ինքը ուրան հըվաքըմ, անոնձը վրեր լոք ա տամ էտ տըղին յրա, էտ տըղան դանստի անոնձին կոխկըն ա անց կըենըմ, կոխկան փըռնըմ չանին էրկու դոլերան, մեչան ճըղըմ էն դոլը քըցըմ: Հոնրը սըրտըմ ծնողի սեր կար, խըեղճ կար, ուրխանըմ ա, վրեր էտ մաղար տըղան ազաղվից, հոնրը սըրտըմ ծնողի սեր չիկար, սըրտըն էլ քար ա, անոն-կալած, էն էլ տըխըվըմ ա:

Մելիքը էն դալին էրգյան հունքերը ղերնըր ա տամ:

Վըրեր լոխ քընըրմ ըն ղերանց տները, Մելիքը էտ տըղին կանչըմ ա, ասըմ.- Դե վըրեր իտի յըս ըրալ, պիտի ասիս, թա քու օժըտ հի՛նչա յա:

Էտ տըղան վեշ մին պեն չի ասըմ: Վըրեր Մելիքը շատ ա սղիբըմ, ասըմ ա,- Մելիքը ասրած կըենա, թող քիսիմ իմ մոր տըեսնամ, կյամ քընեգ ասիմ:

Մելիքը ռագի յա կըենըմ:

Էտ տըղան քընըրմ ա տոն, լոխ մորը նաղլ անըմ: Մարըն ասըմ ա. - Ա՛բալա, օժիտ փանղը ասիս վայ ա՛, ասիս վեչ էլիս վա՛յ ա՛, բա էս հո՛ւնց անինք,- բա հո՛ւնց ասինք, վըրեր մըրեր թթի բաղը կըենըմ ա, մունք արաղ ընք քաշըմ, էտ արաղը հայրենի վըրեղին օժը խմողին ա տամ, արևին օժը խմողին մնողն օժ ա տամ:

Մարը տըղա մըտածըմ ըն, մըտածըմ, վերչը կյամ ըն էն մըթկին, վըրեր քիսիմ ասիս, հինչ վըրեր դղըրն ա:

Մարը մին բոթուլ արաղ ա տամ տըղին, թա տանի տա Մելիքին, համ էլ ասի, թա օժը հինշտըրեղա յա:

Տըղան կյամ ա Մելիքին կոշտը, ասըմ.- Մելիքը ասրած կըենա, քու վըրեղըմըտ վեշ մին թաքուն պըեն չի ինիլ, իմ օժըս էս բոթուլին մեջին ա, էտ էլ մըրեր բաղան ա, բաղը օժ ա առալ մայր վըրեղան, վըրեղը աշխարքըմըս լոխճան օժավըն ա, խընթըրըմ ըմ պըրոթ ըրիք, տըեսիք ստըրմ ասըմ, թա՛ ըղորթ:

Մելիքը մին ստաքան խըմըմ ա, տըեսնըմ ա քյեփը եկավ, ծըծաղը, էրքը եկավ:

Էրկունջի ստաքանը վըրեր խըմըմ ա, տըեսնըմ ա սաղ պալատը էնա ծըրեքին մըեչին, ինքն էլ պըցըմնըմ ա, թա թըռչի ղըրան սարերին արծիվներին նման, շըռտըրշոռտու անի էրգյինքումը: Իրեքինջի ստաքանը վըրեր խըմըմ ա, տ ըեսնըմ ա, վըրեր լոխճան ծանդը պեները ղըրան ծըրեքին հունցու մին տըկողին, մին ճուղուպուր, մին նոխուղ, էնքան թիթև ա ինըմ:

տ վըրեր Մելիքը տըեսնըմ ա, վըրեր արաղը իտի օժավ պըեն ա, մարթի օժ ա տամ, մըմողըն էլ ստանըմ ըն, էն մըրեղի համավ, էն մարթի պըրմնըմ մըրըրաճղը տըրեռնող թոթան, էն ամման մինը մին բրամի չանք, բեղանն թոթան, թթի ծառերըն էլ ղըրանը օժը ստանըմ ըն մայր վըրեղան, հրամման ա տամ Ղարաբաղին մելիքներին, ղըրան էլ նըհետը, վըրեր սաղ

Ղարաբաղի վրեղին կրեսը, հնլւմ կրեսան էլ շատ, թթի բաղեր քըցին:

Ըտրանա ետը լոխճան առաչ ուրմն վրեղըմըն ա թթի բաղեր քըցըմ, էն տակոավը հանած ծրմնա վրերմնմ բաղերը թմգմնդմն թթի բաղեր ըն քըցըմ, ավաղ անըմ, մրեծ-մրեծ բաղերըմը արաղ քաշելի քյարխանա յըն տինըմ: Էն դմշմնգ շըղշողըմ շոկվի տիրններավ, մարթի սըրտի մնան, կոխկերքը սըռսեռուտ տիրններավ ծառերը մըծանըմ ըն, հաղուղի պուճուր գիլի մընան ուրոնր անա կացած թոթը, մին բըրամի չանք, հըսնըմ ա, շմփմթը մին հետ բաղերը թոխմախավ թափըմ ըն, մրեծ շալին դրղներան փըռնող հարթները, ըխճըկերքը օրախ-օրախ, ծըծղելավ, ասելավ-խոսելավ, ուրոնր նըհետ հմնմգ ընելավ, թոթը տանըմ ըն ածըմ պուճկենեն, քըցըխելանը ետը մըմղ ըն քաշըմ, պեց տեղին, քյմհրըբմ՛ր, օժ տըվող, հիվանդին դմրմմն, սաղ աշխարքիս հայտնի Ղարաբաղի մըմղ՝ վրեր խըմողը ասըմ ա.-Արաղ չի է՛, մրեռուն ա, մրեռուն...

Օժավանըմ ըն, լիյանըմ, քյըեփ անըմ, գյոնղոնըմ ըն, թա աշխարքիս լոխճան բախտավեր մարթիքն ըն:

Էլիա ճոնըր ուրմն ճընապարավըն ա քյինըմ, էլիա լոխ օրա՛խ, գըվարթ, օժա՛վ, մին մին մոնոնի էլիա տընագին ծիծաղը պըրըններին, սոր խոսող, խոսկի հետի ծըերքը ջուբը չի տանո՛ղ, էն վախտը առանց ուսումի, ամմա խելունք դարաբաղիք:

Ըտրանա ետը Վմրմնդու Մելիքը, վրեր պըռավըմ ա, ուրմն կոշտըն ա կանչըմ, ուրմն ծըեռքին տակին կյիր, հրամման, օրենքյ, տես-տեն կյրողին, կտակ ա կյիրիլ տամ: Ղարաբաղին անա, շատ պեներ ա կյիրիլ տամ, ըտրանց կոխկին էլ կյիրիլ ա տամ, ասըմ. - Ա բալեքյ, հու վրեր Ղարաբաղին նի կյա, ընդրա թթի բաղերին նի կյա, տանավ, տըեղավ կորչելու յա, կըլոխը օյիննի յա կյալու, փըեշման ա մընալու, էտ պենը իմ կլոխս եկած ա, Ղարաբաղի թթի բաղերին նի կյըվողը նըհախ տըեղան ա նի կյալու , վրերչը էլիա ճոնըր ուրմն ճընապարավըն ա քյինալու, թթի բաղերին նի եկողը, թթի ծառերը կըտըիլ տըվողը վրերչը մընալու յա քոռըփըեշմմն: Ա՛ բալեքյ, ծըեր բաղերը քանդիքյ վրեչ: Օըեր օջաղը հընգըցնիք վրե՛չ:

Իտի լոխ, հինչու հարկավեր ա, կյիրիլ ա տամ, ինքը մըեռնըմ: Ղոբմի ընդրանց, էտ մելիքներին, դոբմի մըեր նան ծըեր նամուսավ, դեյրաթավ պապերի՛ն:

34. ԼՈՒՆ ՆԱՆ ՄԸԵԾԱԿԸ

Ինձում ա, չի ընձում մին լիւ, մին մըեծակ: Ըտրանք մարթըկնեց ըն ընձում: Լիւն ասըմ ա. - Ա՛ կնեց, ծոնը եկալ ա, աշխարքը կալմալ, մեր կտրեն նստալ, կտերն էլ ծոռ ա, կաթիլու յա՛, քիսիմ ծոնը տըեն տամ:

Մըեծակն ասըմ ա. - Ա՛ մարթ, տու մին պուճուր պըեն ըս, հունց կըքիսիս ծոնը տեն տաս:

Թա. - Չէ՛, քյունձում ըմ:

- Բա վեր ծոնիս տակեն մնաս, էն վա՛խտը:

- Ա կնեց, վըեր դըխդըխկոց լսեցիր, գիդմ վեր սաղ ըմ, վեր լսեցիր վուչ, գիդմ վեր մըեռալ ըմ, ծոնիս տակավըն ըմ իլմալ:

Լիւն քյունձում ա: Մըեծակեն քյեփավը չի տմոնում:

Անգուճ ա օնըմ, տըեսնըմ սմս-սեմիեր չի կա՛: Տուս ա կյամ կըտորը, տըեսնում լիւն ծոնիս տակավն ա իլմալ, սատկալ: Սկսըմ ա կլիսը թակիլը, կլիսին մոխեր շաղ տալը, ըսկըսըմ ա սոքլ ասիլը:

Մին ալոռավ կյամ ա կտրին նստում, ասըմ. - Ա՛ մըեծակ, խեյըս կլիստ մոխեր շաղ տամ, հի՞նչ ա իլմալ:

Մըեծակն ասըմ ա. - Բա հու՞նց անիմ, վեր շաղ չիտամ, մարթս ա մըեռալ, տոն եկալ, թմ ծոնը տեն տա՛, ծոնիս տակավն ըլմալ:

Ակոռավն ասում ա. - Վա՛յ, վա՛յ, խըեղճ լիւ ախպեր, էս հու՞նց կանիսք, էս հի՞նչ կանիսք, ըսկսում ա ուրմն թեփուոնին պուք տալը, լմց ինիլը: Ետավ թոչում ա, նստում մին ծառի:

Ծառն ասում ա.- Ա՛յ ալոռավ, բա տու ամեն օր սև նան դալին թեփուոներավ ըս իլմալ, ըշտեղ ա քու թեփուոնիս:

Ակոռավը ծառին յրան ասըմ ա.- Բա ասիլ չը՛ս, լիւն ծոնը տըեն տալիս սատկից, մըեծակը կլիսին մոխեր շաղ տվալ, յըես էլ թեփուոնիս թափեցի:

Ծառն ասըմ ա. - Խըե՛ղճ, վա՛յ, վա՛յ: Ինքն էլ ուրմն տիրենին ա թափում:

Ծառին տակը մին վեչխար ա կյամ, վըեր սմրիսումը նստի: Տեսնում ա ծառը տկլոր ա, ասում ա.- Ա՛ ծառ, ըրեցի տու զըրթմըված ըս իլմալ նախշուն տիրենըրեթալ, ամմա ըսօր մնացալ ըս տկլոր, էտ ըշտե՛ղ ա քու տիրենիս:

Ծառն ասըմ ա,- Յըես հի՞նչ անիմ, հի՞նչ չանիմ, հի՞նչ վըեղ տամ կլիսիս, հի՞նչ ցեխ տամ կլիսիս, բա ասիլ չը՛ս լիւն կըտերը եր իլմալ, վըեր ծոնը

տրեն տա, ընգավ ծոննին տակը, սասկից, մրեծակը կլխին մոխեր շաղ տվավ, ակռավը թեփուռնին պուք տրվավ, յըես էլ տիրննին թափեցի:

Վեչխարն ասըմ ա. - Վա՛յ, վա՛յ, էս հո՛ւնց կանիմ, էս հի՛նչ կանիմ,- համ լնց ա ինում, համ էլ ուրան կեռ պոզերը կուտրատում:

Վեչխարը քյունոնում ա կյրետին կոխկը ճո՛ւր խմի: Ճո՛ւրը տեսնում ա ըտրա կեռ պոզերը կուտրատած, ասըմ ա. - Ա՛ վեչխար, հո՛ր ա քու կեռ-կեռ պոզերըտ, երեց իտի չի եկեր իմ կոշտս:

Էհ, հինչ անիմ, վրեր պոզերս կուտրատիմ վե՛չ, լո՛ն ծոննը տեն տալիս, ընգավ ծոննին տակը, սասկից, մրեծակը կլխեն մոխեր շաղ տվավ, ակռավը թեփուռնին պուք տվավ, ծառը տիրննին թափից, յըես էլ իմ պոզերս կոտրեցի:

Ճո՛ւրըն ասըմ ա, - էս հի՛նչ ննննննննն պրեն ա, էս հի՛նչ կանինք, էս հո՛ւնց կանինք: Վա՛յ, վա՛յ յըես էլ տեռնամ արո՛ն:

Մին պառավ կնեց կյամ ա կոծն օսին ուրան խանումին մհար ճո՛ւր տանի:

Տրեսնում ա ճո՛ւրը արո՛ն ա տեռալ, ասում ա. - Ա՛յ ցորտ ճո՛ւր, բա տու ինդի թամո՛ւղ իր, համավ իր, էտ ինե՞ յըս արո՛ն տրեռա՛լ:

Ճո՛ւրըն ասըմ ա,- Դե, հի՛նչ անիմ, վրեր փոխվիմ վեչ, լո՛ն ծոննին տակեն մնաց, սասկից, մրեծակը կլխեն մոխեր շաղ տվավ, ակռավը թեփուռնին պուք տվավ, ծառը տիրննին եր ածից, դոչը պոզերը կուտրատից, յըես էլ նրո՛ն տեռի:

Պառավը վա՛յ ա տամ ուրան կլխին, դանդան կոծը կոտրում, քյունում ուրան խանումին կոշտը:

Խանումը ասում ա.- Ա՛ պառավ, բա հո՛ր ա կոծը:

Պառավը լնց ինիլնվ ասըմ ա. - Բա ասիլ չը՛ս, լո՛ն ծոննը տո՛ն տալիս վախտը ծոննին տակավը ընգավ, սասկից, մրեծակը կլխին մոխեր շաղ տվավ, ակռավը թեփուռնին պուք տվավ, ծառը տիրննին թափից, դոչը պոզերը կուտրատից, ճո՛ւրն էլ արո՛ն ա տեռալ, յըես էլ դանդերնս նրհետ կոծս կոտրեցի:

Խանումը մեծ դանդի մեչ ա ընգնում: Ասում ա.- Վրեր իտի յա, յըես էլ իմ ծամերս կկտրիմ:

Քշերը աղան կյամ ա տոն, տեսնում խանումը ծամերը կտորած: Զոռի ըջըղվում ա, ասում.- Հո՛ր ա քու ծամերտ:

Խանութն ասում ա. - Մեծ դանդաղ ա պըտահալ, բա ասիլ չը՞ս, լինն ծննը տոնս տալիս ընգավ ծննին տակը, սասկից, մըեծակը մոխեր շաղ տվավ յրան, ակռավը ուրան թեփուտնին պուք տըվավ, վեչխարը ուրան պոզերը կուտրատից, ծառը ուրան տիրենին թափից, ճողը արոն տեռավ, պառավն էլ կոժը կոտրից, յըես էլ ծամերս կտրեցի:

Աղան ասում ա. Վըեր իտի յա, յըես էլ իմ բեղերըս կտրիմ, էլ հի՞նչի՛ յա պետք:

Էն մին օրը տխուր տրտում քյունոն ա կործի:

Չոբանը շվվի ածելիս տըեսնում ա, վըեր աղան տխուր ա:

Հըրցնում ա.-Աղա ջա՛ն, բա ին՛ յըս տխուր:

Աղան լոխ նաղ ա անում: Չոբանը շվվին կոտրում ա, տխուր, օնքերը ուրոն տված քյնամ ծմակը: Մին ծառի տակե նստում ա մտածում:

Քաշկերը կյամ ըն, ասում.- Չոբան, ին՛ յըս իտի տխուր, ախեր տու միշտ շվվի յիբ ածում, օրախ-օրախ, բա քյրեզ հի՛նչ իլմվ:

Չոբանն ասում ա. - Բա իստի-իստի պեներ.- Մեր պարեկամ լինն ծննը տոնս տալիս տակավը ընգավ սասկից, մըեծակը մոխեր շաղ տվավ կլխին: Ակռավը թեփուտնին պուք տըվավ, պառավը ճրի քյնաց, կոժը կոտրիք, ծառը ուրան տիրենին թափից, վեչխարը ուրան պոզերը կուտրատից, աղան ուրան բեղերը կտրից, Խանութնը ուրան ծամերը, յըես էլ էտ լոխ տըսնալմվ իմ շվվիս կուտրեցի: Բա յըես տխուր չին ի՛ մ, հո՛ւ ինի՛:

Քաշկերը հըռհըռում ըն, հըռհըռում, ասում.- Լոխ չոբան ըք իլմվ, վեր իտի-իտի պեներ ըք փոնա՛լ...

35.ԿՅՈՂ ԹԱՔԱՎԵՐԸ

Ինքն ա, չինք մ մին թաքավեր: Էտ թաքավերը միշտ դմրվիշի շիրեր կյրեցած ման ա կյամ ուրմն երգիրըմը, տրեսնա ուրմն անա հի՞նչ ըն խոսըմ:

Մին դրնըմ տա մին ծըմակ ա ընգնըմ: Ըտրան էտ ծըմակըմը իրեք կյրող ըն ջըհըմ: Էտ իրեք կյրողերը էտ դմրվիշին նըհետ հընգերանըմ ըն, կյուդոթուն անըմ, ապըմ:

Մին օր դմրվիշը լոխճան հըրցընըմ ա, թա հու հի՞նչ կը կարի անի, հո՞նց ըն կյուդոթուն անըմ, հի՞նչ թմհրավ:

Մինն ասըմ ա, -յըես մին ինդի կյող ըմ, վըեր ըշտեղ քյինիմ, շըները հաչին, գյիդմլու յըմ, թա հի՞նչ ըն ասըմ էտ շըները:

Էն մինն էլ ասըմ ա. - Յըես մին ինդի կյող ըմ, վըեր ըշտըեղ մին քըլած դուփուլ ինի, կը պենամ, վըեր քըշտին ադոթկ անիմ:

Էն իրեքինջի կյրողն էլ ասըմ ա. - Յըես մին ինդի կյող ըմ, վըեր մարթկանց կըճընանչիմ, հիշքան փոխված, յա պըռաված ինի:

Ըտրանա էտը էտ կյողերը դմրվիշին անա հըրցընըմ ըն.- Բա տու հի՞նչ կանիս, ծըեռքավըտ հի՞նչ կըկյա, բա քու հունարըտ վե՞րըն ա:

Դմրվիշըն ասըմ ա.- Յըես մին ինդի մարթ ըմ, վըեր աչի բեղըս հըլլորիմ աշխարք կը շինիմ, վեր ծախի բեղըս հըլլորիմ աշխարք կը քանդիմ:

Անց ա կըենըմ մին խիլմ վախտ: Էտ դմրվիշըն ասըմ ա. - Յըես խոխատմար մարթ ըմ, օզըմ ըմ տոն քյինիմ, տրեսնամ խոխա-րախաս հի՞նչ իլին, քյուլփմթըս հու՞նց ըն յողա քյինըմ, օղըշաղըս հու՞նց ա:

Էտ կյողերը պեց չըն թողըմ: Ասըմ ըն. - Չե՛, վըեր չե՛:

Դմրվիշըն ասըմ ա.- Դե, վըեր իտի յա, եկեք քյինինք թաքավերին խագնան կըտրինք:

Թաքավերը մին դուլան էլ օզըմ ար գյիդմ՝ դրեզ ըն ասս՛լ, թա շան լրեզոն յըն գյրեղոն, ադոթկավ դուփուլ ըն պեց անըմ, մարթ ըն ճընանչըմ: Էտ լոխ օզըմ ար գյիդմ, վըեր էքճան օրը ուրմն խագնան վեր կյան կըտրին, յա կյան դուփուլին պեց անին, գյիդմ:

Քըշերը խոսկը մին ըն անըմ, ճընապա ընգնըմ: Վըեր հըսնըմ ըն թաքավերին պալատին կոշտը, շոնը հաչըմ ա: Թաքավերը դմրվիշի

շորեր կյեցին, վեչ մինը գյողոնում չի, թա տա թաքավեր ա, էն շան լողոն գյողացողան հըրցընըմ ա.- Հը՞ր՛,

շոնը հի՛նչ ա ասըմ: Էն կյողըն ասըմ ա.- Շոնն ասըմ ա. «Մըեր տարը ծըզ նըհետ ա, էտ հո՞ր ըք քյինըմ»:

Լոխ մընըմ ըն ո՛ւրո՛ւր իրեսի էշըմ: Մինն ասըմ ա. «Տու վըս», էն մինն ասըմ ա. «Չէ, տու վըս»: Սկըսըմ ըն ո՛ւրո՛ւր նըհետ հնջմթ տալը: Թաքավերը գյողոնում ա, վըեր էտ կյողը դող ա ասըմ, ամմա սուս ա անըմ: Վըեր ո՛ւրմն էլ ըն մեղատըրըմ, թաքավերին մին թողնդ ո՛ւրո՛ւր ըն տամ: Էտ էրկունջի կյողը կյամ ա խազեին տըռնին առաչին կաղնըմ, աղոթկ անըմ: Վըեր աղոթկ ա անըմ, լոխ դուփուլնին պեցվըմ ա: Ըտրանք մեշոկնին վըեսկավ լըցնըմ ըն, քյինըմ ո՛ւրմնց պողնը:

Դմրվիշը մին թմհրմվ վըեսկեն ըտրանց մեչին փայ ա անըմ, մին թմհրմվ ազադվըմ, կյամ պալատը, կահին նըստըմ:

Մին քանի օրանը ետը թաքավերը հրամման ա տամ, կյողերին կանչին ո՛ւրմն կոշտը: Ինքըն էլ կընգա շորեր ա կյենըմ, իրեսը ծասկըմ, մինմկ մին աշկը պեց թողըմ, քյինըմ կյողերին ճընապարը պահըմ:

Վըեր կյողերը կյամ ըն, մուտանըմ, տա կընգա շորեր կյեցրած, իրեսը ծասկած, մինմկ մին աշկը պեց, ծընգները թակըմա, ասըմ.

- Թաքավերը կյմրմող ա կյեցալ, ծըեզ կըտորելու յա, բա հու՞նց կանիք, բա հի՛նչ կանիք:

Էն մարթ ճընանչող կյողը ասըմ ա.-Քըեզ մընանին նըհետ հընգեր ինտղին օրըն էլ իստի կինի:

Թաքավերը դմստի գյողմց, վեր ո՛ւրմն ճընանչալ ըն, քյինից պալատը, կյմրմող շորեր կյեցավ, էտ կյողերին կանչից ո՛ւրմն կոշտը: Իրեքըն էլ եկին: Էն մարթ ճընանչող կյողը խոսկ խընթրից, ասից. - Հինչ իլմլ ա, իլմլ ա, մըհեկ խընթրըմ ընք աչի բեղըտ հըլլողիս, տա լոխճան լմվ կինի, մըզ էլ մահից կազաղիս:

Ըտեղ թաքավերը ծըծաղըմ ա, տըեսըմ ա, վըեր էտ մարթը ո՛ւրմն ճընանչալ ա:

Թաքավերը տրանց էլ կախ չի տամ, ազադըմ ա, ասըմ.- Դե, մըհեկ ազադ ըք, քյինմցիք ծըեր տըները, ծըեր խոխա-րախին կոշտը, էն խազնան տարած վեսկեն էլ ծըեզ բող ա, միչն ծըեր գյանքին վերչը: Քյեցեք մին աշխադանք էլ ըրիք, կործ ըսկսեցեք, յա արհեստ սըվըրեցեք, արհեստ պինըցրեք, էլ մըհեկանց տենը կյողոթուն չանի՛ք:

36. ԿԸՆՁՄԸՆՁՈՒԿԸ

Ինիս ա, չինիս մին դեր: Ըտրան ինիս ա մին կնեգ, շատ դմշմնգ: Դերը տրսնաս ա, վեր կընեգը շատ ա դմշմնգ, թուդես չի, թա տանան տոնս կյա, մին տեղ քյինի, մին ջվար տեսնա, թա հինչ ա կըտեսնան, հավան կը կենան, կփխչըցնին: Տանը ճոկը, հացը, լոխ ինքն ա ըլմլ պիրիս, կընեգըն էլ մին խանըմ շինած, տանը տըրմծ:

Էտ խեղճ տերտերը թուդես չի իլմլ, թա տոնը մին դոնաղ կյա: Ըտահանց շենըմը մին քանե ջմհիլ-ջըհոկ դոչչաղ տղեք ըն ինիս: Տահանք ոկրոկը նհետ մարջ ըն կյաս, թա հո՛ւ կկարե մին ոկրոկընն քյինի դերին տոնը, դոնաղ ընգնե, համ էլ կընգանը տեսնա, կյա:

Ըտեղ մին ջահիլ քյմլմգըբազ տըղա յա ինիս: Էտ ըսես ա. - Յըես կըքյինիմ:

Չընգերուքը ըսես ըն.-Վեր կարիս քյինիս, հենգ չեթվեր կյինի յընք ինքյ ուննական, մին լմլ քյեփ անինքյ: Ամմա վեր կարիս վուչ քյինիս, քյեփը քու հաշվիս ա իննական:

Էքսը Էտ տղան եր ա կընաս քյինիս տեսա, տենա ինքյ ունես, մին խուրջին լըցնես, եր կընաս դըբրոկընն վախտը քյինիս դերին տոնը:

Մին խիլմ վեր կընաս ա, մին փիս էլ շաղ ա նի օնես, երգյինքը թուխպես: Էտ տըղան դերին դըբրգան թըկես ա:

Դերը կյաս ա, տոնը պինաս, թա.- Չի՞նչ ըս ուզի՞ս :

Էտ տըղան ըսես ա. - Ա՛ դեր, յըես քըմատաղ, հեռե տեղա յըմ կյաս, անծանոթ մարթ ըմ, տեղ չըմ ճընընչիս, եկալ ըմ լիմ մըղակըտ, դանչանք ըմ ընես, լիմ թող դըբրգեն քմակեն նստիմ, կենամ:

Դերը ըսես ա.- Ամմլ չի կյալ, յըես քը մատաղ, յըես էսքան տարե յա, ըստեղ կընաս ըմ, հմլմ մին մարթ պահած չըմ տանըս, յըես քյըեգ հու՞նց պահիմ, էքուց վեր շենումը ըսկանան, հի՞նչ կասին ինձ:

Էտ տղան ըսես ա, - Յըես քյըմատաղ, ա՛ դեր, թոռը նի կմլմծ, յըես հիշտե՞ղ քյինիմ, պա աստուծ չօնի՛ս, թող լիմ կյամ Էտ դըբրգեն քմակեն նստիմ, հանցու լըհմ կյոկոկ, գըգանու փայ չի տեռնամ, սաղ քյինիմ, տեղ հսնիմ:

Դերը տըսնաս ա, վեր ճար չի կա, ըսես ա. - Եք լիմ դըբրգեն քըմակեն նըստե:

Էտ տըղան ոկրմն մաչին ուրիսնաս ա, թա. «Էս ա կուծի-կուծի պեներըս

դիբի լնվրն ա քյինիս»: Կյաս ա դըրբգեն քմակեն խուրջինը վեր տընիս, նստես:

Դերը քյինիս ա տանը մին խիլլն կընաս, կնգանը ըսես ա. - Ա՛ կնեգյ, ախեր մին դոնաղ ըմ պերալ, էն ա դըրբըզըմը նստած:

Կնեգյը ըսես ա, - Ա՛ դեր, դե էսքան տարե յա վեր դոնաղ չըս պահալ, մըհենգ էլ պերալ ըս, թողալ դըրբըզըմը, ինէլ թոռեն տակեն: Էտ մինը լնվ չի, հու վեր ըսկանա, պա հի՞նչ կասես:

Դերը ըսես ա. - Վեր իտի յա, թող քյինիմ պերիմ բալկոնը: Քյինիս ա, թա. - Ա՛ դոնաղ, եր կաց եք բալկոնը թըռչվիս վուչ:

Էտ տըղան ըսես ա. - Ա՛ դեր, լնվա, նեդութուն մեր քաշիլ, ըստեղ էլ յոլա կըքյինիմ:

Դերը շատ ա ստիբիս, թա. - Եր կա՛ց, եք: Վերչը եր ա կընաս քյինիս բալկոնը:

Դերը քյինիս ա տոն, տահանք սկսես ըն հաց օտելը:

Կընեգյը ըսես ա.- Ա՛ դեր, պերալ ընք բալկոնը, թող կյա տոն էլ, հաց կօտինքյ կպըրծնինքյ, էլլիա ինքյը կքյինի բալկոնեն կենա:

Դերը եր ա կընաս էտ տըղեն մին էլ պիրիս տոն: Էտ տըղան պիրիս ա խուրջինը պըննա, մեսը տոնու ունես խըրվես, քյնթն, կրթնահուսնց, մարնդ, պեն տոնու ունես, մին լնվ քյեփ ըն ընես պըրծնես, միչն կես քշերը գոլըրոնց ընես, եր կընաս քոն ինիս:

Քշերը էտ տըղան եր ա կընաս կոժը յոր ունես տըռանը ճոլըրը թըփես, պըրծնես ըսկըսես կըխկըխկցընելը:

Դերը եր ա կընաս թա.- Էտ հի՞նչ ա, յըես քը մատաղ:

Տըղան թա.-Ա՛ դեր, վեչինչ,- ուզեցե թն՝ ճոլըր խըմիմ, կա վուչ:

Դերը ըսես ա.- Դե թող եր կենամ, տանիմ կոժը լըսնիմ, պիրիմ:

Տըղան թա.- Չէ, լնվ մին թնհրնվ կըկենամ:

Դերը ըսես ա.- Չէ՛, բիդի քյինիմ:

Դերը եր ա կընաս, կոժը յոր ունես, թա քյինի, ըսես ա. - Դոնաղ, անըմըտ հի՞նչ ա, ասես, հանցու կյամ ծեն տամ դըրբըզան պենաս:

Էտ տըղան ըսես ա. - Ա՛ դեր, անըմըտ մին տըժեր անըմ ա, համ էլ լնվ անըմ չի, հո՞ւնց ասիմ:

Դերը թա.- Ասես, վեչինչ մատտաղ, ասես:

Էտ տըղան մտըծես ա, թա հի՞նչ անըմ ասես, վեր հնգերունքը

ըսկանան, մին լնվ էլ ծրծաղին , դերին ըսես ա՛նըմըս Կընձմընձո՛կ ա:

Դերը եր ա կընաս կոժը յոր ունես քյինիս ճո՛րը, կյաս տըսնաս-
դըրբըզան քըլլած, դոնաղեն անըմը մըննան ընգնես ա, ըսես ա. - Պա յըես
հու՞նց ծեն տամ,- մնաս ա տըռանը վըեննը կացած:

Վեր տըսնաս ա շատ ա մընաս, տո՞ռնը թըկես ա, թա. - Դոնա՛ղ, դոնա՛ղ,
տո՞ռնը պեց:

Էտ դոնաղը տո՛ւս ա կյաս, թա.

- Դոնաղեն հնրն էլ, քու հնրն էլ, շան տըղա, էս կես քըշերեն հի՞նչ ըս
եկալ քոնըս հարամ ընես:

Խեղճ դերը «մեղա աստված» ընելավ քյինիս ա հիրըվանին մղակը
թըկես, թն հնրն մըթեն ա, շաղվալ ըմ, էս մեր դըրբըզան չի՛:

Վերչը սաղ միհլին դըբըգեքը թըկես ա, լոխ տո՛ւս ըն կյաս, ո՛ւշո՛ւնց
տաս, քյինիս: Դերը տըսնաս ա, վեր լո՛ւսընաս ա, ըսես ա համոթ ա, վեր
լո՛ւսանա ժողովուրթը տըեսնան էս կոժը ծեռքես հըղըցըմը վըեննը
կացած, ինձ հի՞նչ կասին:

Եր ա կընաս քյինիս ո՛ւրանց դնմո՛ւրչո՛ւն կոշտը, դամուրչին մնաս ա
ըրմացած, թա. - Ա՛ դեր, էս վախտ կոժը ծեռքետ ըստեղ հի՞նչ ըս ընես:

Դերը ըսես ա.- Մին դալաթ ըմ ըրալ, ախպեր, էս ա էսքան տարե յա
դոնաղ չըմ պահալ կընգանըս դնրդմն: Մըհենց էլ ո՛ւրգյո՛ւնեն մին տըղա
յա եկալ, խեղճըս ա եկալ, պերալ ըմ տոն, միննկ թողալ կընգանս քշտեն,
յըես եկալ ճո՛րը, մին էլ, թա քյինիմ տոն, տըեսալ դըրբըզան քըլլած:
Անըմը մննաս ընգալ ա: Մըհենց եկալ ըմ քու կոշտտ անըմը ասիս, քյինիմ
ծեն տամ, տո՞ռնը պենս: Դնմո՛ւրչին ըսես ա. - Պա յըես անըմը հի՞նչ ըմ
գյիղմս, հի՞նչ ա:

Դերը ըսես ա.- Տու ըխշարքես տակեն հինչ ժընցյնո՛ւն անըմ ըս գյիղմս,
ասե, յըես գյիղնկմն ըմ:

Դնմո՛ւրչին ըսես ա. - Կյինձը, կուտեմնը, պենջար, ճըռճոկ,
փո՛ւրփո՛ւտ , քյավառ, քյնրնվուզ, թըրթունջուկ, նվլո՛կ, տըտըպաշար,
ուտեմ-տիտեմ, նննն, ռեհան:

Տերտերը ըսես ա.- Չէ, չէ, էտ չի:

Դամո՛ւր չին ըսես ա.- Ա՛ բա լամ, չէ, մին պեն ա մնացալ ասիմ, պրծնիմ:

- Ասե:

Դնմո՛ւրչին ըսես ա. Կընձմընձո՛կ:

Դերը ուրխնասս ա, թմ. - Լհն էտ ա, վեր կա, ըղորմի քու հոր:

Եր ա կընաս, կյաս դըրբըզան թըկես, «Կընձմընձուկ» ծեն տաս: Էտ տըղան ուրան կործը վըրչըցրած տոնս ա կյաս, քյինիս տոռնը պընաս, կոժը դերին ծեռքան ինք ունես, պիրիս տոն, միկա կեղծավերոթուն ընես, Էտնան ուրան տեսը տենը յոր ունես թմ.

- Ա՛ դեր, դե շատ շնուրհակալ ըմ, քյինիս ըմ:

Դերը ըսես ա.- Լմվ ըս ընես, բալամ, դե կոզի մին պեն չըս ըրալ, ամմա խընթրես ըմ վեր շենըմը ասիս վուչ, թա դերին տանը դոնաղ ըմ իլմլ:

Էտ տըղան կյաս ա դմստի հընգյերուցը կոշտը, տահանք թա. - Պմ հինչա՞ վ գյիդանք, թա քյեցալ ըս:

Էտ տըղան ըսես ա. - Թմ վեր հըվըտաս չըք, քյեցեքյ դմմոըչոն կոշտը հըրցրեքյ:

Տահանք քյինիս ըն դմմոըչոն անա հըրցնես, տըսնասս վեր դոնգ ա: Մին լմվ ծուծուղտելավ կյաս ըն քյեփ ընես, Էտնան էլ հինչու իլմլ ա, շենավը մին փըռես:

37.ՉԸԿԱՄ ՇԸՐԵՎԱՆԸ

Ինիս ա, չինիս մին մարթ, մին կնեգ: Ըտրանց ինիս ա օխտը տղա: Էտ տղերքը միշտ քիս ըն իլնլ ձևանց հնգյերունցը կոխկը: Խուսես ըն, պեն ըն ընես, էլիս ետ տըռաս, կյաս տոն:

Մին օր էլ ըտրանք քյեցալ ըն ձևանց հնգյերունցը կոշտը: Էտ հնգյերունքը ըսկսալ ըն ձևանց քուվերցը անա խոսիլը, Էտ ախպերքը շատ ըն բիքիփացալ, ձևանց քձեր չի իլնլ, վեր ձևանք էլ ձևանց քուվերը անա խոսին, տրանք ըստղան շատ բեքյեփ տձև ըն կյաս, կյաս տոն:

Մարը հրցնրմ ա, տղերանցը, թա. - Բալա, իսե՞ իտի բեքեփ ըք:

Մեծ տղան ասում ա. - Ա՛ մար, իսե՞ մրեգ էլ չօնինք մին քձեր, վեր մունք էլ մեր քուվերը անա խոսինքյ, Էտ մինն էլ վեր պիրիս, տղա ինի, մունք տանան կըլձիս ընք յոր ուննական, քյնինքյ:

Էտ տղերանցը մարը Էտ մին քանի օրեն դաթըմը պիտի խոխա պիրեր, տղերքը եր ըն կնաս տանաս մորը քեփը խարափ ա:

Ըտրանք մուտունաս ըն մորը ըսես.- Ա՛ մար, դե մունք քիս ընք վըերսի, վեր տու իտի յըս, խոխան վեր պիրիս, թա ախճիգ ինի, չխարակը կտինիս կտրեն, թա տղա ինի, կյձանը կտինիս, վեր տձև կյանք շենին կլձիսը, հանցու վեր գյիղանք տղա յըս պիրա՞լ, թա ախճիգ, հանցու վեր գյիղանք, տոն կյնլի յինք, թա չէ՛:

Էտ տղերքը եր ըն կացալ քյեցալ: Մարը վեր խոխան պիրալ ա, ախճիգ ա իլնլ, չխարակը եր ըն կնլնլ, տարալ տիրնլ կտրեն: Ղերձգնատեմ ձևանց հըրևան մին չար պառավ Էտ չխարակը եր ա կնլնլ, տեղը կյձանը տիրնլ: Էտ տղերքը վեր եկալ ըն, տըեսալ ձևանց տանը կտրեն կյձանը տըրած, Էտ օխտը ախպերը ըտեղատ մին էլ Էտ ըն տեռալ, կըլձիս եր կնլնլ, քյեցալ: Տրանք քյեցալ ըն, քյեցալ, մին ծմակըմ վըեննը կացալ, ձևանց հետե մին ըպրելի տեղ ճարալ, ըտեղ ըսկսալ ապրիլը:

Տրանք կուճի ախպորը թողալ ըն տանը, ձևանք քյեցալ վըերսի, էլա ձերձգյձևը լոխ եկալ ըտեղ հավաք իլնլ:

Շատ ա անց կընաս, իրեգ ա անց կընաս, Էտ ախճիգը մըծընաս ա, ըսկսես ա տձև կյալը, ձևան հնգյերունցու կոխկը քյինիլ կյալը:

Մին օր էլ կձևան յոր ա ունես, քյինիս հնգյերունցու նհետ ճձերը: Ըտեղ հնգյերունքը մարթը ձևանց ախպորը անա ըսկսալ ըն խոսիլը: Էտ ախճիգը մնացալ ա սուս ըրած, վեչ մին պենա խոսալ չի՛, բըքյիփացալ ա:

Շոնու կոլան ճիրանվ լցալ ա, եր կաննի, եկալ տոն:

Տա վեր եկալ ա տոն, սկսալ ա լնց ինիլը, մարը հրցրալ ա, թա. - Բալա, խե՞ լնց ըս ինիս: Ախճիոյն ասալ ա,- Հո՞ւնց չի լնց ինիմ, մեհենգիս քյեցալ ըմ ճոլրը, լոխ ըսկսալ ըն ո՛ւրանց ախպորցու անա խոսիլը, յըես էլ մնացալ ըմ դրադեն սուս ըրած, հանրանթ վեր ինձ էլ մին ախպեր իննր, մին խոսկ էլ յըես կըսի, ախեր մին ախպերը հի՞նչ ա, վեր ինի վըե՛՛ջ, վեր պերալ չը՛ս:

Ըտեղ մարը լըցըկումած ըսես ա.- Բալա, դե հի՞նչ անիմ, չարեն աշկը տոնու կյա, ախեր քյրեզ մին ախպեր չի իլնի, մինին տեղ օխտըն ա իլնի: Մեհենգ մինն էլ ա չի կա, լոխ կլոխ ըն եր կաննի, քյեցալ:

Ախճիգը մորն ըսես ա, - Պա խե յըն քյեցալ:

Մարը ըսկսես ա նաղլ անիլը.- Օխտը ախպերըտ ա իլնի, տրանք էլ քյրեզ նման տոնու ըն եկալ ո՛ւրանց հնգերունցը կոխկը, հնգերունքը սկսալ ըն ո՛ւրանց քուվերցը անա խոսիլը, ո՛ւրանց էլ մին քուր չի իլնի, վեր ուրանք էլ ո՛ւրանց քվերը անա խոսիլն, յըես էլ հեն ըմ իլնի քյըզանալ ծանդը, պիտնը էտ օրերը տոն ինի: Ըտրանք իտի քյրեզ նման, բեքյեփ կյաս ըն տոն, հրցնես ըմ ըտրանց անա, ըսես ըն թա. «Դե մըեզ մին քոն չօնիսք, վեր մունք էլ մեր քվերը անա խոսիսք, դե էլ վեր ախճիգ չինի, մունք տանան եր ընք կննական, կլոխ յոր օնիսք, քյնիսք»: Տրանք վեր վըերսի յըն քյնիս, տըսնաս ըն վեր քյեփս լնվ չի: Ըսես ըն. «Ա՛ մար, դե ըսօր մունք քյիս ընք վըերսի: Խոխան վեր տղա ինի՛, կյոթանը կտինիս կըտրեն, ախճիգ ինի՛ չխարակը, հանցու վեր շենին կլխան եշինք, տեսնանք ախճիգ ա՛, թա՛ տղա: Էս ա ասում ընք»: Վեր քու ախպորցըտ կյալի վախտն ա տոնաս, էտ մըեր հըրեփան չար պառավը , չխարակեն տեղը կյոթանն ա տինիս: Էնա քու ախպերք կյաս ըն, տըսնաս կյոթանն ա, կլոխ ըն յոր ունես, քյիս: Հանն միչև մեհենգ էլ վեչ մին խանբնր չիկա:

Էտ մարը վեր իտի լոխ ըսես ա, պրծնես, ախճիգն ըսես ա.- Դե վեր իտի յա, յըես բեդի քյինիմ իմ ախպորցս ճարիմ:

Մարը տոնու ա կյաս, խնթրես, ըղըչես, թա.- Միննկ տոն վըս մնացալ, տոն վէլ քյիս ըս, միննկ ըմ մնաս, քու հնր էլ մըեռած ա:

Ախճիգը սես ա.- Էտ լոխ ինձ հետի վեչ մին պեն չի, յըես պիտի կլոխ յոր օնիմ, քյնիմ:

Էտ լոխ ըսես ա, կլոխ յոր ունես, քյիս:

Քյիս ա, քյիս, ընգնես ա էլիս էտ ծըմակըտ: Էտ ծմակումըտ շատ ա

քիս, իրեց ա քիս, տըսնաս ա մին հեռե տեղ, մին ծոխ ա եր ինիս: Էտ ծոխեն յրան ախճիգը քիս ա, տոնու կյաս ըտեղ: Ըսկըսես ա տոնը թակելը: Մին տղա տոնը պննա ա, տսնաս, մին ախճիգ ըտեղ վըեննը կացած:

Հրցնես ա.- Պա տոն հու վըս, հու՞նց ըս եկալ, հըսալ ըստեղ:

Ախճիգն ըսես ա.- Հնգեցունցս նհետ ծըմակն ըմ եկալ, ընդահանց կուրցրալ ըմ, մհենց էլ մթնալ ա, գղանցալ չըմ հի՞նչ անիմ, լիմ էս ծոխեն յրան եկալ ըմ, տոնու եկալ ըստեղ:

Էտ տղան ըսես ա.- Դե վեր իտի յա, եք մաչդուր:

Էտ ախճիգը քիս ա մաչդուր:

Վեր մթնես ա, տսնաս ա, վեր վեց հուքի էլ եկեն վըերս ըրած: Ըտրանք ըսկսես ըն հրցնիլը.- Էս հո՞ւ վա՞, հի՞նչ իլլաթ միլլաթ ա, վեր եկալ ա, տոնու եկալ ըստեղ:

Էտ ախճիգը ըսկսես ա կլխավը եկածը քաթ ընես: Վըեր ուրան օխտը ախպեր ա իլմլ, տրանց քոնը չի իլմլ: Ըտրանք մին օր ուրանց մորն ասալ ըն. «Էտ մինն էլ վեր ախճիգ չի պիրիս, տանան կլոխ ընք յոր ուննական, քիսիսիսք»: Էնա տրանք քըեցալ ըն վըերս, մորն ասալ. «Վեր տղա պիրիս՝ կլոթանը կտնիս կտրեն, վեր ախճիգ պիրիս՝ չխարակը»: Էնա իմար ինձ ա պիրիս, եր ա կնաս չխարակը տինիս կտրեն: Վեր ախպորցուս կյմլի վախտըն ա ինիս, մեր հըրեվան չար պառավը չխարակը յոր ա ունես, տեղը կլոթանը տինիս: Ախպերքս վեր կլոթանը տըսնաս ըն, էտ ըն տըռնաս, քիսիս: Էն քնիլն ա վեր քիսիս ըն: Վեր յըես մձացալ ըմ, իմ մոր անա հրցրալ ըմ, վեր իսե՞ մին ախպեր չօնիմ, իմ մար ըսկսալ ա էտ լոխ քաթ անելը, վեր քաթ ա ըրալ, պրծալ, ասալ ըմ. «Մամա՛, օգու՛մ ա հի՞նչ ինձն ա ինի՛, յըես բեղմա քիսիս իմ ախպորցըս ճարիս»: Իմ մար շատ ա լնց իլմլ, թա պա յըես մնաս ըմ միննկ, քու հնը մեռած, պա յըես էս տանը միննկ հու՞նց անիմ: Ամմա յըես լսալ չըմ, ասալ ըմ վեր բեղմա ասածս կադարիմ: Տանան կլոխ ըմ եր կմլմլ, եկալ ընգմլ ըստեղ, էս ծմակը, իմ ախպորցս քթենալի հետե:

Էտ ախճիգը վեր պատմում ա, պրծնում, տրանք էտ ըխճկանը յոր ըն օրնմ ուրանց կոշտը, սկսըմ ըն լնց ինիլը, վեր տու վըս լիմ մեր քոնըր, մունք էլ քու ախպերքս: Էտ պեները լիմ լոխ մեր կլոխն ա եկալ:

Ըտեղ էտ ախճիգը ուրխնաս ա:

Տրանք ամեն օր տրան թուղես ըն տանը, ձերանք քյիս վըերսի: Ամմեն դժնում տրան պահ ըն տաս, վեր կրակը հընգյցնի վուչ, միշտ կրակը վառած պահե, տո՞նը պեց չանի, վեր կյան ասին, ձերանց անա կման:

Տրանք ամեն օր իտի պահ ըն տաս, քյիս վըերսի:

Մին օր էլ ախճիգը տանը նստած ա ինիս, մարը մենն ա ընգնես, շատ լնց ա ինիս, ըսկսես նդվարվիը, իտի քունավ ա ընցնես: Տա վեր քունավ ա ընցնես, բ՛ղրդան մին էլ վեր ա կընաս տըսնաս կրակը հանգյած: Հի՞նչ անի, հի՞նչ չանի, տո՞ն ա կյաս տո՞նը, տես ա յիշիս, տեն ա յիշիս, տսնաս մին հեռե տեղ մին ծոխ ա եր ինիս: Էտ ծոխեն յրա քյիս ա, քյիս, ախրը հսնես ա Էտ ծոխեն: Տո՞նը թկես ա: Տո՞նը պենաս ըն: Տըսնաս ա մին պառավ էն ա կրակեն կոխկեն նստած:

Պառավը վեր տրան տըսնաս ա, ըսես ա.- Բա՛լա, շուտ ըրա քյինի, հի՞նչու վըս եկալ, էնա օխտը կլխանի դովը նստած, վեր եր կենա, քըեզ ուտլական ա, օխտըինջիօրն ա, վեր էնա քոն: Ըսօր պիտի եր կենա, շ՞նտ ըրա, ճելի քյնի:

Էտ ախճիգը ասըմ ա. - Յըես կրակու վըմ եկալ, մին կրակ տոք, յոր օնիմ, քյինիմ:

Պառավըն ասըմ ա.- Պա հո՞նց տամ, դո՞վը պողերը հմբարալ ա, ետավ քոն իլնի:

Ախճիգն ասըմ ա,- Լնվ, լին մին պնծ տո,- ետնան ձերան կլխավը եկածը ըսկսես ա նաղլ անիլ:

Պառավը տըսնաս ա, վեր շատ ա դաչանք ընես, ըխճկանը ըսես ա. - Դե լնվ, վեր իտի յա, հենե մկրատը ընդեղ տիրնծ, քյնի պեր, պողան կտրիմ քըեզ տամ:

Էտ ախճիգը ըսես ա,

- Լնվ:

Քյիս ա մկրատը պիրիս, տաս պըռավեն: Պառավը պողան կտրես ա, տաս ձերան, յոր ա ունես քյիս: Էտ ախճիգը վեր տոնավը ուզիս ա թն տո՞ն ա կյա, շուրումը մին թիլի կծեգ ա ինիս: Էտ կծկեն ճոնդը մնացած ա ինիս տռանը տակըմը: Էտ թիլը հըղըցումը ետ տալավ Էտ ախճիգը կյաս ա տոն: Վեր կյաս ա հսնես ձերանց տոնը, կծեգն էլ պրծնես ա: Նի յա մննես տոնը, կրակը վոես:

Ախպերքը կյաս ըն տոնը, հաց ըն ուտես, քոն ինիս, էլիս էքսը եր ըն

կնաս, քյիս վրերսի: Քո՛ւրը մնաս ա էլիս տանը:

Պատառ անց ա կընաս էտ ախճիգը քյնալան էտը, դո՛վը էր ա կնաս տըսնաս վեր կծկեն ճոնդը էն ա տանը մաչին: Պատավան հըրցընես ա, - Սա հի՞նչ պանն ա:

Պատավը խուսես չի:

Ըսես ա.- Ըստ եղ հու՞վ ա եկալ, հու՞ չի եկալ,- տո՛ռնը պնանն ա, էտ թիլին ճոնդը տսնաս ա, վեր հսնես ա մին օրիշ տեղ: Յոր ա ունես էտ թիլին ճոնդը կյան, տո՛ւս կյաս էտ օխտը ախպորցու տոնը: Ախճիգը պեց չընես: Դո՛վը մին էլ ա տո՛ռնը թըկես, ըսես ա. - Վեր պեց չըս ընես, մաննըտ տո՛ւսավը տո՛ւս կալ:

Էն ա ինիս քո՛ւրը տանը մինանկ նատած: Տո՛ռնը թըկես ա, թա պեց ըրա: Քու ախպերքըտ մին մուտանա յըն քցում մաննըտ: Էտ ախճիգը մաննը մկնես ա: Էտ դո՛վը սկսես ա էտ ըխճկանը մաննը ծծելը: Էնքան ծծես ա, վեր ախճիգը ըշտըփես ա: Դո՛վը քյիս ա: Ախպերքը կյաս ըն տո՛ռնը պինան, նի մննես, տսնանն ո՛ւրանց քո՛ւրը ըշտափած:

Ետ ըն պիրիս, հըցնես ըն, թա.- Հո՞ւնց ա իլնլ:

Քո՛ւրը պտմես ա: Ախպերքը կլխու յըն ընգնես, վեր էտ դո՛վին պեներն ա:

Ըստեղ տրանք մին պեն ըն սըքես, վեր դո՛վին կանչին, սպանին:

Յոր ըն ունես օխտը դգդան ճո՛ւր իփըցնես, մին մեծ վեր կտրես մղակեն ըռաշկին: Դո՛վին ծեն ըն տաս միթամ դոնաղ, դո՛վը կյաս ա, լին կարպետը կոխելիս կլխեն յրան ընգնես ա վերեն մաչը: Ախպերքը էտ օխտը դգդան իփած ճո՛ւրը ըծես ըն կլխեն: Վեղըն էլ կլխավը յրա տաս, ըստըկցնես: Կյարո՛ւնք ա կյան: Էտ ախճիգն ուզես ա լնվ ժնգյնլնվ հաց թխե: Էտ դո՛վին ապրած տեղը խե լնվ ժննգյնլ ա ինիս: Քըղես ա կուտապ թխես: Ո՛ւրոճընը ախպերքը կյաս ըն, ժընգյնլնվ հաց ա տաս ախպորցը: Մին էլ տըսնաս ա վեր ախպերքը վեչխար ըն տոնաս, օխտըն էլ լոխ վեչխար: Քո՛ւրը լնց ա ընիս, գլիդան չի, թան հինչ անե: Ճարը կըտրած ամուն օր օխտը վեչխարնեն առաչն ըրած տնես ա ըրըծցնես, լաց ինիլնվ, էլս պիրիս տոն:

Մին օր էլ վեր իտի լնց ինիլավ էտ վեչխարնեն տընես ա պըհես, մին դուշ տսնաս ա վեր էտ ախճիգը լնց ա ինիս, դուշը լո՛ւզո՛ւ առած հըցնես ա.- Ա՛յ ախճիգ, խե՞ յըս լնց ինիս:

Էտ ախճիգը կլիսավը եկածը պտմես ա էտ դուշեն: Էտ դուշը տրան մին թեփուռ ա տաս, ըսես.

- Էտ թեփուռը տար թռչի ճըրճումը, քսե ամման մինին աշկերը, սղնական ըն:

Էտ ախճիգը էտ թեփուռը յոր ա ունես, կյաս տոն: Էտ թեփուռը թռչիս ա, քսիս վեչխարներեն աշկերը: Ըտրանք մարթ ըն տըռնաս:

Քըլըր սկսես ա ուրխանալը, վեր ձուրան ախպերքը սղացալ ըն:

Ախպերքը ըսես ըն քուվերը.- Դե վեր իտի յա, եկեք քյնինքյ մեր ծնողներեն կոխկը:

Ըտրանք եր ըն կընաս, քյիս: Քյիս ըն, քյիս տճես կյաս ձուրանց տոնը, տըսնաս մարը պըռաված:

Էտ պառավը հրցնես ա.- Բալա, պա տուք հու՞ վըք:- Էտ տղեքյը ըսկսես ըն պատմիլը: Էտ պառավըն էլ ձուրան կլիսավըն անցկացածն ա պըտմես: Ըստեղ մարը կլիսի յա ընգնես, վեր ըտրանք ձուրան տղեքյը նան ախճիգն ըն: Տրանք էլ կլիսի յըն ընգնես, վեր տա ձուրանց մարըն ա: Ըտրանա էտը լոխ մին տեղ սիրավ, միչն ձուրանց գյանքեն վերչը ըպրես ըն:

Երգինքան իրեք խընճոր ա եր ընգնիս. մինը՝ ըսողեն, մինը՝ կյրողեն, մինն էլ՝ լըսողեն:

38. ՔՍԼԱՆՈՒԿՅԱԶՆԵՆ

Միտե՛ք մին մարթո՛ւ տոն տո՛ղևո՛րնա՛ս ա: Մին քէր հմմին էտ մարթո՛ւ եր ա կնաս, էրկու եզն ա ինիս, մինը յոր ա ունես, տնես բազարը, թա ծախես: Իրեք քոնսմ ձևրո՛ւր ըն ընգես, վեր եզնը դնու կյինավ ինքյ օնին:

Մին քոնսմ մի խիլլմ շրտու-մորտե յա ընես, շրտու-մորտե, ախրը կյաս էտ մարթիտ ըսես,- Ա՛ հընգեր, էտ դանան հի՞նչավ ըս տաս:

Համին էտ մարթո՛ւ մին խիլլմ մտծես ա, մտծես, ըսես, - Պա, յրես եզն ըմ պերա՛լ, եզն են դանան թողալ ըմ կյումումը, էս խե՛րտի յա ասըմ:

Մի խիլլի վախտ անց, քոնսեն էն մին հնգերը տսնաս ա, վեր ռաշկենը խեր չըրավ, ինքյը կյաս ա ժուլիկվաչի ըսես, - Ա՛ հընգեր, էտ դանան հի՞նչավ ըս տաս, հո՞ւնց ըս տաս:

Էտ մարթո՛ւ առե շըշկվես ա, գյիդմս չի, թա հինչ անե, ըտրա ջողաբը կրես չի տա, դայամիշ ա ինիս, մնաս դիքյ վըեննը:

Մին խիլլմ կնալանը ետը զինքյը կլոխն ա հվըքես, ըսկսես ինքյը-ինքյը քնենքյ անելը, թա տըեսնա դա՞նա յա պերալ բազար, թա եզնը:

Համին էտ վախտըտ քոնսին իրեքինջի հընգերը կյաս ա, ըսես. - Դայի, էտ բիժին հինչա՞վ կտաս, յրես մոլշտմնրի պիրիմ, վեր ծախիս:

Էս դոնումըս էտ մարթը առե դոլգն ասած շշկվես ա:

Պատառ կնաս ա, ինքյն-ինքյը մտծես, ըսես ա.- Բմլի շիլ ըմ ընգալ, դանան պերալ եզանը տեղ:

Պատառ շրտը-մորտի յա ընես, վերչը էս մըեծ եզնը դնու կյինավ տաս քոնսեն: Փուլըն էլ խըջիս չի, իրեսեն ճիրմվը ծլիս ա, տինիս ջըբումը, ընդնես հղեն, կիճի-կիճի բիդի շենը կյաս: Ամմա հղեցը կյաս տեղը, տեղը տեղ չի տաս, օժով ընգնես ա տոն:

Մին խիլլմ վախտ ըսկի ըտրա մհար խուսես չի: Կնեգյը վըետները լվընաս ա, փթրոկ ա ինիս ըրած, մին աման նի յա քցես, տաս մարթեն: Մարթը ուտես ա, նի մննես տըեղը: Ամմա տըեղմը քոնը տնես չի, մըտածմունքը ըտրան վեր ա կուխես:

Ախրը էտ մարթո՛ւ հմլմ հինչու ըրալ ա, ըրալ չի, էտ ուրմն տըեղը, կնգանը յրան էլ կզնվես ա, ըսես.- ճրաքյը նի կցրու, քյինի տես դանան ըմ տարալ բազար, թա եզնը:

Կնեգյը լաչառ-հայասըզեն մինն ա ինիս, էտ լիմ վեր մարթը էտ խոսկը ըսես ա, ըսկսես ա ծվծվալը. - Հա՛ քու մար, հա՛ քու հմր, տըես հմլմ՛,

հո՛ւնց թա դանան ըմ տարալ, թա՛ եզնը, շոն- շան տղա, էն մեծ եզնը դանու կյինավ ծախալ ըս, եկա՛լ, ըսօրե աշխատանքիտ անըմը շատ ա իլմ՛լ, քյեցալ ըս բագար ինձ հետե դրեյի կյործա՛լ:

Կնեգյն էլ ա մնաս շշկլված: Մին խիլի վախտ մտծես ա, վերչը ճրաքյը նի կցնես, քյիս յշիս, տրեսնա բնյքյնս շիլ ա ընգալ մարթը, դանան տարալ բագար:

Էտ վեր քյիննս ա կյումը, տրսնաս ա եզնն ա տարալ, դո՛ւզ՝ վեր դո՛ւզ տարալ ա դնու կյինավ տվալ, եկալ, թո՛ւթո՛ւմնը թութմիշ ա ինիս: Կյաս ա, տրեղը տրեղ չի տաս, նի յա մըննես տրեղը քոնը տնես չի՛, թա քոն ինի՛:

Քշերը շընըմուտատ ըրըզնե յա տրսնաս:

Մին թնհրմվ մարթը կնեգ էտ քշեր լո՛ւսըցնես ըն:

Ըռութանան մարթը եր ա կընաս, խելքը կլո՛խը հվըքես, տսնաս, վեր ըսկի ուրմն ըրածը մին պեն չի՛, մրթըվարի չի՛: Ըսկսես ա կընգանը քաթ անելը, թա հո՛ւնց ա պտահալ:

Ըսես ա.- Տրեռած պենին հետան խոսիլ չըն, հինչու տրեռալ ա, տրեռալ ա, պրծալ.- Կնգանը ըսես ա.- Փուլը խարջիլ չպիտինքյ, պահիլ պիտինքյ, բնյլի կարիմ համին էտ քո՛ւսենո՛ւն քնլմցյ կյամ:

Էն մին օրը եր ա կնաս, քո՛ւսենուն տված փուլը յոր ունես, հղե ընիս դիբի բագարը: Վեր հսնես ա բագարը, տսնաս ա, համին քյուսենեն հեն ըն մին քյավթառ ծի տո՛ւս կալած բագարը, թա ծախին: Մին խիլի կնաս ա, համ էլ մտծես, թա հու՛նց քնլմցյ կյա էտ շան տղըռցը: Վերչը էտ մարթտ ըսես ա, վեր բիդի քնլմցյ կյա:

Մուտունաս ա ըտրանց նեստա, ըսես. - Էտ քոռակտ հինչա՞վ կտաք, հո՛ւնց կտաք:

Քյո՛ւսենեն, վեր տսնաս ըն էտ մուշտարին շատ ա ճո՛ւր, ուրխընաս ըն: Ըսես ըն. - Պա էս քյավթառ ծիս, վեր սկի բաշիր չընես, թա կյորի օտե, հո՛ւնց լավ մարթ ա, վեր քոռակու կյինավ ինքյա ունես:

Էտ մարթտ դնեն հախեն նստա մին խիլա խրեգյ տաս ա, ծին ինքյ ունես, մնացած փուլն էլ տաս ա ո՞նց ինքյ օնես, տնես: Մին հեռու տեղ, մին յաբանա դո՛ւզո՛ւմ, ծին կպես ա, ո՞նց տաս, եր օնես տնես բագար:

Քո՛ւսենեն ուզիս ըն թնգն լմվ ծին ինքյ օնեն:

Շոռ ըն տաս, շոռ, կլո՛խ չըն ընգնես, թա ո՞նց տված ծին ո՛ւրմնց քնլմթն ծին ա: Ըտրանք իրեք տակ փուլ ըն տաս, ծին իքյ ունես:

Էտ մարթոտ էլ փուլը յոր ա ունես, դիբի շենը փխչիս:

Քոնսենեն ծին տնես ըն կպես, կյորեն քցես առաշկը: Մին խիլլմ վախտ կնաս ըն, ետնան քիս տսնաս կյորեն հունցը առաշ ըն քցալ, ընդի, ծին պոռշն էլ ա նի չի տվա՛լ:

Հնմին էտ վախթոտ կլոխ ըն ընգնես, վեր էտ մարթոտ ուրանց քյմլնց ա եկալ: Ըտրանք մալահաթ ըն ընես, վեր հնգեր-հնգեր քյինին համին էտ մարթոտ սպանեն, փուլը յոր օնեն:

Կնեգը ըսկնաս ա, վեր կլական ըն մարթին ըսպանեն, մարթին կնդ-կնդ պտմես ա:

Մարթը վեր անջուկ ա ունես, պրծնես, եր ա կնաս, քիս ծմական էրկու ըլրբաստրակ փոնիս, պիրիս, մինը կրըվաթեն վրեննան, կպես, մինը յոր ունես, քիս հոննա՛ :

Քյոնսենեն կյաս ըն, ըտրա կնգանան հըրցնես: Կնեգըն ըսես ա, վեր մարթը հեն ա հունձատեղ: Հղեն նշանց ա տաս, ըտրանք քիս ըն: Վեր տեղ ըն նիհսնես, էտ մարթետ ըսես ըն. - Քյրեզ ըսպննական ըք, մեր տված փուլը մըեզ տոր:

Էտ մարթոտ ըսես ա. - Պատատ դինջացեք, հաց կերեք, քշերս էլ քոն կինիք, ետնան էլ հինչ կանիք-կանիք»- ուրան նհետ տարած ըլրբաստրակեն մինին ըսես ա. Քյինի կնգանս ասե, հաց պըդրաստե, տեղ շինի»:

Ըտի յա ըսես, ըլրբաստրակը պեց թուղես: Ըլրբաստրակը պեց ա ընգնիս, թլակա պըրծածու նըման յաբանա դոկնըվեր փխչիս:

Ուրոկյոննան չախը ըտրանք կյաս ըն տոն, տսնաս կնեգը հացը խուրուցնեն հըզըրած, մնաս ըն մաթ մնացած, վեր տեսնաս ըն ըլրբաստրակը կրըվաթան կապած: Կլոխ չըն ընգնես, գյիդմս ըն, թն համին ըլրբաստրակն ա: Ըսես ըն. - Հինչքան փուլ ուզիս ըս, տանք, թնքի էտ ափաթ պենըտ մըեզ յրա ծախիս:

Քյոնսենեն մին խիլլի փուլ ըն տաս, ըլրբաստրակը յոր օնես, դիբի ուրանց տոն հղե ինիս: Հղեննի ըլրբաստրակը պեց ըն թողես, թա խնբնար տանե, տանան հաց ըղարկեն: Ըլրբաստրակը մին տըեղներ ճղես ա, ծըլկես: Ըտրանք ըսես ըն, թա տոկնըթոննան մըեռնին, վեր կյաս ըն տըսնաս հացը պադրաստ չի՛ :

Քյոնսենեն են մին էլ ըն հզրվես, վեր կյան էտ մարթետ ըսպանին: Էտ մարթոտ, վեր ըսկնաս ա, մին հավ ա փոնես մուրթես, ճղմադենքը ըոննվ լցնես, քցես կնգանը ճիտը, համ էլ կնգանը սվըցնես ա, թա վեր ինքը ասե,

էս ըրա, էն ըրա, հանցու վեր կնեցը դասիդ տեղան ետըետե տո՛րո՛րկը կյա:
Քյո՛ւսենեն կյաս ըն ըսես. - Քյըեզ ըսպնական ընք, տու մըեզ խննփննլ ըս:

Էտ մարթտ ըսես ա. - Եկեք հաց օտինք, գո՛րո՛ց անինք, ետավ:

Կնգանը հըրըմըյես ա վեր փլավ շինի, ճաշ իփի: Կնեցը դասիդ տեղան ետըետե յա տո՛րո՛րկը կյաս: Էտ վախտտ էտ մարթտ դնման տընես ա, քսիս կնգանը վզին, ճղմադենքը կտրես, կնեցը խըռխըռցնես ա, ստըստտ մըռնես:

Էտ մարթտ մին թո՛ղթնցյ ա յոր օնես, տյնես կնգանը վզին փչես, կնեցը լըք ա տաս, եր կնաս:

Քյո՛ւսենեն մաթն ըն մնաս: Ըսես ըն. - Հինչքան ուզես ըս փուլ կտանք, թաք լիմ էտ թո՛ղթնցյըտ մըեզ տաս:

Փող ըն տաս, թո՛ղթնցյը յոր ունես տնես: Կիճի հնգերը տնես ա կնգանը վեզը կտրես, էտ թո՛ղթնցյավըտ փչես, ամմա կնեցը եր չի կնաս: Էտ մտծես ա, ըսես. «Խե՞ բիդի յըես իմ կնգանս ըսպանիմ, իմ հնգերս ըսպանի վեչ»:
Թո՛ղթնցյը տաս ա հնգերեն, ըզետ տնես ա կնգանը ըսպնես, թո՛ղթնցյը տնիս վզեն, փչես: Կնեցը յեր չի կընաս:

Էտ էլ էն մինին նման մտծես ա, ըսես. «Խե՞ բիդի յըես իմ կընգանըս սպանիմ, էն մին հնգերս ո՛ւրմն կնգանը սպանե վեչ»:

Թո՛ղթնցյը տաս ա էն մին հընգերեն, էտ հընգերտ տնեսա ո՛ւրմն կնգանը ըսպնես, թո՛ղթնցյին լո՛ւլմվը փչես, կնեցը ետ չի կյաս:

Քյո՛ւսենեն կյաս ըն ո՛ւրո՛րկը պտմես, ըսես. - Էս դո՛նումն էլ էտ մարթըտ մըեզ լավ քյնյնցյ եկավ:

Ըտրանք մալըհաթ ըն ընես, վեր քյինին, էտ մարթեն ըսպանեն: Էտ մարթտ էլ, վեր ըսկնաս ա, կյաս ա ո՛ւրմն բխշումը մին փոս ա փորես, նի մննես մեչը, կնգանը ըսես. - Ա՛ կընեց, վեր կյան հրցնեն, կասես մըեռալ ա:

Քյո՛ւսենեն կյաս ըն հրցնես, կնեցն ըսես ա. - Մեռալ ա:

Ըտրանք փոխըփեշման ետ ըն տռնաս, քյիս ո՛ւրմնց տները: Էտ մարթըտ էլ տուս ա կյաս, ըսկսես ըն մինտեղ լմվ ապրելը:

Ժողովուրթեն խոսկը ըտրա հետե ըսես ա. «Վեր կտրե, խոր կտրե, տու վըս մեչը ընգլական»:

39.ԲԱԴԱՐԱՔՅՈՒՄ

Մըհետեւ մին մարթ հեն ա ըլնլ մին տեղավ քիս: Տըեսալ ա հեն ըն ըտեղ մին տեղ բադարաք ընես: Հնմին էտ բադարաք անողը մին հարուստ մարթ ա ինիս, ըտրա հնրը մեռած ա ինիս:

Էտ մարթտ վեր մտունաս ա, հնմին էտ բադարաքին տարը ըտրան ըսես ա. - Տու վել բադարաքին մասնակցե:

Էտ մարթտ էլ քիս ա բադարաքին մասնակցե: Վեր բադարաքը պրծնես ա, լոխ հվքվես ըն, թա քնին տոն, էտ մարթտ էլ ա եր կնաս, թա հղե ինի:

Բադարաքին տարը ծեն ա տաս ըտրան, տանես կոխկը:

Մին խիլլի վախտ ըտրա նհետ հըրցըփոք ա ընես, վերջը վեր պրծնես ա, պրզվես ա, վեր դոնաղը շենին խլնք-խելունք մարթկանցան մինն ա:

Բդրաքեն տարը ըսես ա. - Լավ, վեր խելունք ըս, ասե տեսնամ իմ հնր տրախտըն ա քեցալ, թա տժոխկը:

Էտ մարթտ ըսես ա. - Ըզետ ընդի պեն ա, վեր Ղարաբաղու ճիրանն խմիմ վեչ, կարիլ չըմ ասիմ:

Բդրըքատարը քիսա կուպրունը պտոնես, տանաս մաչին արաղը պրծած:

Մին պուշ մարթ ա ըղրկիս, քինի տանան արաղ պիրի: Մին խիլլի վախտ անց ըրաղու քեցած մարթը կյաս ա շենը, մին սհաթումը արաղը յոր ունես, քիս:

Բդրաքին տարը ըրաղին բոթուլը յոր ա ունես, մին ստաքան ըծես, տաս համին էտ խելունք մարթիտ, ըսես. - Խմե, ամմա բիդի դնլզն ասիս, թա իմ հնր տըրախտը քեցավ, թա՞ տըժոխկը:

Էտ մարթը խմես ա, մին խիլլի շուլի-մուլի ընես, հնլա խուսես չի: Խելունքը ժնլիգ մարթ ա ինիս, էտ ղերնըր ա ընես ջողաբը, ըսես. - Հղե յա իլնլ, դիբի տըրախտը քինի՛:

Բդրաքեն մեծը ըսես ա. - Ջհնննմմը-գյոթը, մին էլ ըմ արաղ տըլական, թնք լիմ դնլզն ասի, թն ըշտեղ քեցա՛վ:

Մին ստաքան էլ ըծես ա, տաս, էտ մարթտ խմես ա, պրծնես, մին խիլլմ մը տըծես բըղըրըքատոնըրնըր ջողաբը տաս. - Նի յա հսալ, հնլմ գյիդմս չըմ, վեր հըղըցավ ա քըրեցալ, բդի տժոխկը տանող հըղըցավը, թա՞ բդի տրախտը տանող հըղըցավը:

Բողոքայատարը մին ստաքան էլ ա ըծես, տաս, հանցվեր գլիդն, թա հնարը շտեղ քլեցավ:

Խելունքը խմես ա, պրծնես, ըսես. - Եկալ ա, հեն ա մին փաղ եր կնննծ մեհետ տժոխկեն տրոանըն ա թխես, մեհետ տրախտեն:

Բողոքայատարը մին ստաքան էլ ա ըծես, տաս, համ էլ հըրցնես. - Բա հի՛նչ տեռավ, իտի շտեղ քլեցավ: Խելունքը ետ ա տըռնաս, ըսես. - Դե հննլն տըռները պեցալ չըն, ամմա ինքը պատեն յրա վեննը կացած ա, գլիդնլմ չի, թա վե՞ր թրննփննվ լոք տա:

Բողոքայատարը ըսես ա. - Վնաս չօնե, մին ստաքան էլ կտամ, թննք լինն դնլզն ասես, թա շտեղ քլեցավ:

Հը՛: հի՛նչ տեռավ, տըժոխկըն ընգավ, թա տրախտը:

Վերչը մին ստաքան էլ ա տաս: Խելունքը խմես ա, ետնան ըսես. - Լոք տվավ, թրմփոցը ըսկացե, ամմա թա գլիդնլմ չըմ տժոխկը ընգա՛վ, թա տրախտը:

Խելունքը մին ստաքան արաղ էլ ա խմես, ըսես. - Տրախտը ընգավ:

Էտ մարթտ պիրիս ա նորու բաղարաքյ սրքես, ժողովուրթ կընչես, ըսես. - Իմ հար տրախտն ա ընգալ, ա՛՛ ժողովուրթ, քլեփ ըրեք: Էտ մարթիտ մին լննվ պաղեվ ա տաս:

Էտ մարթտ եր ա կնաս, քլինիս նըրննց տոն, կնգանը քաթ ընես, վեր իտի քննլնգյ ա եկալ:

Մին խիլլա վախտ ընցնես ա, մարթըկնեգյ լննվ ըպրես ըն:

Մին օր կնեգը հեն ա ինիս տանը, տըեսնաս ա մին մարթ եկու:

Տնես ա կյաս տնոնը, յիշիս, էտ անծանոթ մարթտ ըսես ա. - Ա՛ կնեգյ, մարթտ տանն ա՞:

- Տանը չի, ախպեր:

- Դե, քլինի ասե կյա տոն, նհետը կործ օնիմ, հարկավեր ա:

Կնեգը մին խըխու դրկես ա մարթին հետան: Մարթը վեր հըսկնաս ա պլուճիկնեն նըրնը ա տաս, գլիդնս ա, վեր էտ նաղլետ քամակը լննվ չի իննական: Վերչը կյաս ա, տանաս համին էտ բողոքայատարը:

Էտ մարթտ ըսես ա. - Ըրագումս տեսալ ըմ հննրս եկած, շատ բեքլեփ, նհետս մին խիլլի վախտ խոսալ չի: Ախրը մին խիլլի վախտ խոսավ կնալանը ետը, օշը տեսն ա ըրալ, լննց ընելավ ասալ, վեր ընգալ ա տժոխկը, ըտեղ էլ նըրնն դինջոթըն չըն տաս, գլիդնս չի, թա հո՞ւնց անե,

վեր ընգնե տրախտը:

Էտ խելուքը ըսես ա.- Ըստեղ արաղ բոյի տ՞՛ր՛ը՛ր կյա, վեր կարիմ մին պեն ասիմ:

Էտ մարթտ ճարը կտրած եր ա կնաս, քյիս, մին կոժա արաղ յոբ ունես, կյաս: Մին ստաքան ըժես, տաս խելուքին:

Խելուքը ըսես ա. - Վեր խմեցե, քու հն՛ր տեսե. շատ տխուր ար, ըսեցե եք ծեռքատ փոնիմ, տանիմ տրախտը, օզից վեչ, լնց իլավ: Ըտրանա ետը խոսից վեչ:

Ընդրանա ետը էտ խելուքտ մին ստաքան էլ ա խմես, ըսես. - Քու հն՛ր տրախտան մուտացավ, ամմա վըեննը տափը թակից, թա յըես քյիննմ ըմ քյննն տըեղս:

Մին ստաքան էլ խմելանը ետը, խելունքն ասից. - Վերչը լնվ կինի, վերչը տրախտը կընգընի՛: Էտ քյնլիի մարթը հվըտաս ա:

Մհենց լոխչին հաճողվես չի, իտի պեներ անին: Ժողովուրթը ըսես ա. «Մերը սվերը կօտե»:

40. ԿՅՈՒՔՅՈՒՆ ՇԱՎԹԱՆԸ

Ինիս ա, չինիս մին մարթ: Ըտրան ինիս ա մին սո՛ւրո՛ւ խոխեքյ: Մին տարե սով ա ընգնես: Տա եր ա կնաս մին էրկու չվալ յոր ունես, քյինիս, թա դան պիրի, խոխեքյը պահե:

Շատ ա քյինիս, թա խրեգյ, էտ գյիդվնի չի, առաչը տո՛ւս ա կյաս մին բախճա: Յեշիս ա, տսնաս շնվթնլոտը լիգյը: Ուզիս ա, թա չափարը կուտրատե, քաղե, բխչումը մին պառավ ա ինիս:

Էտ պառավը ըտրան վեր տսնաս ա, ծեն ա տաս կոշտը, թա, - Ախպեր, տու հըղըցու մարթ ըս, ամմա էն ա մթնալ ա, մըհենցյաս տենը հի՞ շտեղ բեդմա քյինիս, էք էս ո՛ւրո՛ւզո՛ւնը շնվթնլոտը պահե, յըես քյինիմ տոն, էքյուց ուռութանա հացտ նան ճո՛ւրըտ յոր օնիմ, կյամ, ծառերը քաղինքյ, տննական ըմ ծախիմ, հիշքան ուզիս ըս, կեր:

Էտ մարթը ռազի յա կըենըմ, քյինիս ա բախճան, պառավը ըրիսյին քյինիս ա տոն:

Կյո՛ւքյին ցիրեկավ աշկ ն ըծես ծռերեն, տսնաս ա վե՞րն ա լնվ, վերն ա փիս:Քշերը եր ա կնաս ծառերը քղես, էրկու չվալը լըցնես, էշին պըռնես, քյինիս տոն: Խոխեքյը ըրմնաս ըն, թա էս հինչքան մեծ-մեծ դան ա, ամմա Կյո՛ւքյին ըսես ա, - Դան չի, շնվթնլ ա, կերեքյ:

Խոխեքյը ուսես ըն, տսնաս մաչին կորեզ էլ օնե, վխես ըն օտին, ըսես ըն. - Էս հի՞նչ պեն ա, վեր ըստի յա:- Ախեր ըտրանց տեղերը շնվթնլի ծառեր չի փսնես, ըտրա դանդան էլ ըրմնալի յա ո՛ւրանց հետե:

Տնացեքյ հրցնես ըն, թա.- Պա պառավը քյըեզ հու՛նց դավերյա ըրավ բախճան:

Կյո՛ւքյին սկսես ա նաղլ անելը.- Վեր նի մտե բախճան , պառավը պերավ միկա ինձ տվավ, թա կեր: Եր կալի տրի պերանըմըս, մըն էլ քցեցի կասիմ. «Ըստ ի պենը մունք վեր օտինք, յա կմեռեինքյ, յա կալնանք: Պառավ, յըես տի պեները օտել չըմ, հնլն մաչին էս ա մին պեն էլ կա, վխես ըմ տրաքե, ինձ սպանե, ծեռքըս էլ նի չմ տա՛լ: Պառավը հվտացալ ա, դավերյա ըրալ, ինքյը ըրիսյին քյըեցալ տոն, յըես էլ քմակեն եր ըմ կացալ, քաղալ, եկալ մեր տոն: Պառավը ուռութանա կյաս ա, տսնաս վեչ Կյո՛ւքյի կա, վեչ էլ շնվթնլ: Պըլընաս ա, սկսես ծըվծըվալը, ամմա դե պենը պենան ընցած ա ինիս, ճարը կտրես ա, սուս ա ընես:

41.ԱՐՉԻՆ ՏԸՂԱՆ

Իլնի ան, չիլնի, մին թաքավեր ա իլնի: Էս թաքավերեն մին մադար ախաճիգ ա իլնի: Ախաճիգը վեչ մին տեղ միննկ քյինալիս չի իլնի:

Մին օր հինգերունցը նհետ քյիննմ ա, վեր բաղերը ման կյա: Եր ա ըննլմ ծառան, թա խընձոր քաղի, էտ դաթունը մին արչ ա կյամ:

Լոխ ըխճկերքը փախչում ըն: Էտ ախաճիգը շատ ա վախում, վեր ար չին տեսնում ա, ծառան վեր ա ընգնում: Արչը շլակում ա, փախչում դիբի ուրան պոնը:

Էտ ախաճիգը արչին քշտեն շատ ա կենում, թա խրեգ ա կենում, մին տղա յա իննլմ: Էտ տըղան վեչ թա օրերավ ա մըծանում, այլ ժամերավ ա մըծանում:

Վեր մըծանում ա, խելքը կտրում ա, վեր ուրան մարը կյերի յա արչին քշտեն:

Մին օր, վեր արչը տոն ա կյամ, քյինում վըերսի, էտ կնեգը նան ուրան տղան ճընապար ըն ընգնում, վեր քյիննն ուրանը տոն: Շատ ըն քյիննլմ, թա խրեգ ըն քյիննլմ, մին էլ էտ ըն էշում, տըեսնում արչը կյամ ա, հունց ա կյամ, աստված հեռու պահէ:

Տղան մորն ասում ա. - Վախիս վե՛չ:

Արչը վեր կյամ ա, մուտանում, տղան արչին սպանում ա: Մարըտղա շարունակում ըն ուրանց ճընապարը: Վեր քաղաքան մուտանում ըն, սաղ ժողովուրթը աշկալոնսանք ըն տամ թաքավերեն, ասըմ թաքավերըն ապրած կըենա, ախաճիգտ կյամ ա, մին տղա հետան:

Վերչապես մարըտղա հըսնում ըն թաքավերեն տոնը: Թաքավերը շատ ա ուրխանում:

Մին քանի ժամանը էտը տղան տոն ա կյամ հայաթունը խաղ անե: Խաղ անելիս խըխոցը կլիընեն կըտրում ա, թոդ անում:

Էս վեր ժողովուրթը տեսնում ա, կյամ ա թաքավերեն կնգանը ասում: Կընեգն էլ մարթին ա ասում:

Թաքավերը մտածում ա, թա հո՞նց անե, վեր տրան կուրցնե: Եր ա կենում տրան դարկում փադու մին ինդի ծմակ, ըշտեղ վեր կյոկեր, ջանավարնի կան: Մին խոսկավ ընդեղ քյինոդը էտ չի կյամ: Էտ տղան արաբան լըծում ա եգներավը, ճընապարվում: Վերչապես քյինում ա, տեղ հըսնում, մին արաբա փնդ անում, վեր եզինքը լծե կյա, տեսնում ա եզանը

մինը կյնկերը կերած: Յրա յա հըսնում, մին ջանավար փոնում, պերում եզանը տըղըը լծում, ճընապարվում դիբի ուրմն քաղաքը:

Թաքավերը վեր տեսնում ա, շատ ա գարմանում, վեր սաղ, սալամաթ կըրացալ ա կյա:

Ժողովուրթը վեր ջանավարին տըեսնում ա, շատ ա վախում:

Կյամ ըն թաքավերին դանչանք անում: Թաքավերը էտ տղեն խնթրում ա, վեր էտ տանե ծմակումը ջանավարը պեց թողե: Էտ տղան յոր ա օնում, տանում, թա թողե ծմակումը: Էս դոնըմ թաքավերը նան ախճիզը մտածում ըն, թա սաղ սալամաթ էլիա կյալու յա, մին օրիշ հնար ճարին:

Մարը որոշում ա, ասում,- Յըես սոտ-սոտ հիվանդանամ, ասելու վա, «Հի՞նչ ըս օգում», յըես էլ կասիմ, «Ձոնմրոնտ դոնշին ծոնն»: Տրան հետե էլ կքյինի, կմնա ընդեղ, մունք էլ կպրծնինք ընդրանա:

Տղան վեր կյամ ա, մարը սոտ-սոտ տեղան տնքտնքում ա:

Տղան ասում ա, - Հի՞նչ ա պտահալ:

Մարն ասում ա.- Հիվանդացա լ ըմ:

Տղան ասում ա, - Շտահըտ հի՞նչի յա տամ:

Մարը էտ ա տեսնում, թա, - «Ձոնմրոնտ դոնշին ծվին, մինը ինի օտիմ, կլըվանամ:

Տղան ասում ա, -

- Պա էտ ա՞ մին պե՛ն, էս սհաթիս քյինիմ հշտղա վերե յա ճարիմ, պիրիմ:

Տղան մին քանի հաց ա յոր օնում, հըղե ընգնոնմ:

Շատ ա քյինոնմ , խրեզյ ա քյինոնմ , շատ նան խրեզյը աստուծ կզյիդա, մին էլ տըեսնում ա մին մարթ իրեք ծառ ծեռքին, խըղըցնում ա:

Էտ տղան շատ ա գարմանում, ասում. - Ա՛յ մարթ, էտ ծառը խե՞ իտի յըս անում:

Էտ մարթն ասում ա. - Լըսալ ըմ էն քաջ տղին անա, ըստ ի յըմ անըմ, էք կըռեվ անինքյ, թա յըես հաղտի՛մ, յըես շտեղ քյինիմ, տու ինձ նհետ կյաս, թա տու հաղտիս, տու շտեղ քյինիս, յըես քյըեզ նհետ կյամ:

Ստեղ կըռեվ ըն անըմ: Քաջ տղան հաղտում ա: Էս մարթը ըտրա նհետ մին տըղե շարունակում ա ճընապարը:

Շատ ըն քյինոնմ , թա խրեզյ ըն քյինոնմ , մին էլ ըն տըեսնում մին մարթ ճըղացու քարեր ծեռքեն խըղըցնում ա: Արչին տըղան ըստրա նհետ էլ ա

համին էն պայմանավը կըռեվ անում, հաղտում: Էս մարթին էլ նհետը յոր օնըմ, քյիննում:Քյիննում ըն, քյիննում , մին էլ ըն տըեսնում, մին մարթ, մին խիլլա ծտեր առաչըն ըրած տես ա քշում, տեն ա քշում: Էլա համին էն պայմանավը արչին տըղան ըստրա նհետ էլ ա կըռեվ անում, ինքը հաղտում:

Չորս հնգյեր մինտեղ շարունակում ըն ռւրանց հըղեն:

Քյիննում ըն, քյիննում , շատ ըն քյիննում, թա խրեց ըն քյիննում, հըսնում ըն մին ծմակ: Էտ ծմակում մին կուճուր տոն ա իննում , նի յըն մննում էտ տոնը, տեսնում տերտակ: Որոշում ըն չորս հոքի էտ տանը կենան, հերթավ քյինին վըերսի: Ծեքը վեր տամ ա, վեր լիւսանում ա, իրեք հոքի քյիննում ըն վըերսի, մինը տանը կենում ա: Էտ տանը կենողը տոնը հըվաքում ա, սըրփում, խորագյը պաղրաստում, ամեն հինչը պաղրաստում, որ հնգյերունքը պիտի կյան, օտին:

Մին էլ ա տըեսնում մին օշափ եկավ, ասից.- Խորագյ տոր օտին:

Էտ հնգյերը մին տալերք խորաց ա քցնում, տամ ռւրան, թա օտե:

Օտում ա, պրծնում, թա. - Տա իմ պենս չի, դղանը տեսը տոր:

Տղան վախում ա: Օշափը դղանը առաչին ա տիննում, օտում, պրծնում, քյիննում : Տղան թմզանդան սկսում ա խորագյ պաղրաստելը, հնգյերունքը կյամ ըն, թա. - Էս հի՞նչ պեն ա, վեր միչն մհենց խորագյը պաղրաստ չի:

Էտ տանը մնացած հնգյերը մըհանա յա քցում, թա հաճողվալ չի:

Էն մին օրը համին էտ պենը էրկու հնգյերունցը նհետ ա կա դարվում, իստի լոխ էլ մինը մինին անա կյեղում ըն էտ պենը: Մին օր էլ հերթը հըսնում ա էտ տղեն: Նա տոնը սըրփնում ա, հվաքում, խորագյը պաղրաստում, տըեսնում օշափը եկավ:

Օշափը կյամ ա, թա. - Պատառ խորագյ տո, օտին:

Էտ տղան մին տալերք քցում ա, ընդրան ըռաշկեն տիննում :

Օտում ա պրծնում, ասում,- Էտ իմ պենս չի:

Վեր իտի յա ասում էտ տղան ընդրան հունց թխում ա, վեր վեր ա ընգնում, թոլ իննում: Օշափը թոլ ա իննում, էտ տղան հետան:

Քյիննում ա, թա տըեսնա հըշտեղ ա ընգալ: Օշափը քյիննում ա, ընգնում մին ծակ: Էտ տղան էտ ա կյամ տըեսնում հնգյերունքը եկած: Պատմում ա ռւրան տըեսածը, ասում, - Խե՞ յըք տուք ինձանն կյեղալ էտ պեները:- Հիքը վեր տահանք հաց ըն օտում, պրծնըմ, էտ տղան ասում ա,-Եկեք քյինինք,

տեսնանք էտ օշափեն:

Եր ըն կենում չորս հոքի քյինում , վեր նի մըննին վերին մեչը:

Սվթամ հնգյերունց մինին ըն կախ տամ, հնգյերը սկսում ա ճըդճըդալ, ասում ա. - Էրի՛ց, էրի՛ց: Վեր իտի յա ասում, տոնս ըն օնում:

Էն մին հնգյերնըն էլ ա իտի տեռնում: Իտի վերչը էլ կարում չըն, թա նի մննին, օշափեն տրեսնան:

Հերթը հսնում ա էտ արչին տղեն: Տղան ասում ա. - Տղերք, յրես հինչքան էլ վեր ասիմ «էրի՛ց», տուք ինձ հանիք վեչ, կախ կտաք:

Իտի հնգյերունքը կախ ըն տամ տղեն: Հինչքան կանչում ա, թն, «էրի՛ց, էրի՛ց», տրան մհնլ չըն տոնում:

Տղան տեսնում ա ըտեղ մին ճոկ աշխարք կա՛: Առաչին օթախումը տեսնում ա մին ղնշանց ախճիգ նստած, օշափեն կլոխը տրած գոլրգոլմը, օշափը քոն մտած: Էտ ախճիգը վեր տրան տեսնում ա, սկսում ա վա յ-վա՛յ անելը: Ասում ա,- Ա՛յ տղա, սիրուն տղա, տոնս եք, քյինի ըստղաս, քանի օշափը եր չի կաց ալ, վեր եր կենա, քյրեգ պըտըոնե կանե:

Էտ տղան լըսում չի, քյինում ա էրկունջի օթախը, տրեսնում ա ըտեղ էլ մին էլ իվիլ ղնշանց ախճիգ նստած:

Էլիա էտ ախճիգը ասում ա, - Ա՛յ տղա, տոնս եկ, շոնս քյինի ըստղաս, թա չէ օշափը քոն մտած ա, եր կկենա, մըեծ պատառըտ անգուճըտ թողի:

Էտ տղան էլիա էտ ախճիգը թողում ա ըտեղ, նի մնում իրեքինջի օթախը, տրեսնում ըտեղ մին ախճիգ ա նստած, վեր վեչ օտիս, վեչ խմիս, միննկ էտ ըխճկանը եշիս: Էնքան ղնշանց, իսկի չիլմ՛ ծ:

Էտ ախճիգը վեր տեսնում ա՛ էտ տղեն, սկսում ա ախ քաշիլը, ասում ա. - Ղնշանց տղա, էս սհաթես տուս եք, քյինի, թա չէ օշափը քանի քոն մտած ա, եք կկենա քյրեգ սաղ կոլ տա:

Տղան էտ ըխճկանան օգում ա գյիդն, թա էտ օշափը քա՛նի օրավ ա քոն մտալ:

Ախճիգը ասում ա. -Յրես քյրեգ մին պեն ասիմ, տու ըտրանավ հիշտ կսպանիս օշափեն: Հատե էտ օշափեն օժը էտ բոթուլումն ա: Վեր տանիս բոթուլը փշրնե անիս, տու կհախտիս օշափին:

Տղան մին չըրթմա յա թխում, բոթուլը փշուր-փշուր ա ինւմ, օշափը եր ա կենում, էտ տղեն նհետ սկսում կըռեվ տալ:

Քառասուն օր, քառասուն քրշեր կըռել ըն տամ: Տըղան վերչը հախտում ա ըտրան: Քյինում ա էն մին օթախնին, լոխ օշափներին էլ սպանում, էտ իրեք ըխճկորանցը յոր օնում, վեր կյա, տուս կյա: Հնգյերունքը սպասելիս ըն ընձում: Էտ էրկու ըխճկանը տձուս ըն օնում, պրծնում, հերթը կյամ ա ամենաղնննց ըխճկանը, վեր պիտի տձուս օնին:

Էտ ախճիգը օգում չի, թա տձուս կյա: Ասում ա. - Մձվթն տձուս տձուս էք, էտնան՝ յըես:

Տղան մնամ ա զարմացած: Ասում ա, - Խե՞, հի՞նչու հետե: Ախճիգը աարմ ա. - Քու հնգյերունքտ, վեր յըես տձուս կյամ, քյըեզ թողելու յըն ըստեղ, հինչքան անում ա, թա տղան առաչ տձուս կյա, տեսնում չի, տղան օգում չի:

Ախճիգն ասում ա. - Դե վեր իտի յա, յըես քյըեզ մին պեն ըմ ասում, մին ա քյըեզ թողելը թուղուկական ըն ըտեղ: Վեր մին խիլլն կենաս, էրկու վեչխար ըն կյալձ առաչտ. Մինը՝ սրելվ, մինը՝ սպիտակ, տու հնրննքննթ կանիս սպիտակեն յրա ընգնիս, վեր ընգնիս սպիտակ աշխարքը: Ամմա թա ընգիս սրելվին յըրա, ընգելու յըս սրելվ աշխարքը:

Տղան հվատում չի, ասում ա. - Իտի պեն չինիլ, վեր իմ հնգյերունքս ինձ դավաճանին: Խե՞ կյիժվալ ըն, ին՞ ձերննց մըեսը կերալ ըն:

Միվթն էտ աղճիգն ա տձուս կյամ: Հերթը կյամ ա էտ տղեն: Հնգյերունքը քյանդիրը քցում ըն, թա տձուս օնին, դասիդ տեղան քյանդիրը կետումը կտրում ըն, թողում:

Տղան մնամ ա ընդեղ մտածմունքի մեչի: Նստում ա, քրնենքյ անըմ:

Շատ ա կենում, թա խրեգյ ա կենում, մին էլ ա տեսնում էրկու վըեխճար, մինը սրելվ, մինը սպիտակ, դոչիդոչի ընելով կյամ ըն: Տղան հնրննքաթ ա անում, թա սպիտակեն յըրա ընգնի, հձնց ա պտահում, հակառակու նման, ընգնում ա սրելվին յրա: Քյինձում ա, տձուս կյամ սրելվ աշխարքը:

Ըտեղ մին պառավ կընգա տան դոնաղ ա ընգնձում: Էտ պառավեն ոչ մին պեն չի ինձում, մինակ ինքն ա կննլիս ինձում:

Էտ երգյիրումը ճձը չի ինձում, ժողովուրթը միշտ մնում ա անճձը: Սնրննքը վեր ախարին ակնումը մին օշափ ա ինձում նստած: Էտ օշափը միչև վեր մին խոխա չըն տանում, ռեխը քցում, ճձը չի տամ ժողովուրթին: Մին օր ճձը ստանալի հետե ժողովուրթը վեր ծարավ մըեռնի վեչ, բիդի

Թաքավերեն ըխճկանը տանին, վեր օշափը օտե: Քշերավ սաղ ժողովուրթը կյամ ըն, մըժմանհիքը ծեռքներին: Թաքավերին ախճիգըն էլ ա կյամ օշափան մուտանում, վեր օշափը առաչ ամման հինչավ լիգը մըժմանհիքը կող տա, ետավ ձերան: Արչին տըղան դանստի օշափին սպանում ա: Արինը ճըրին նհետ խառնվում ա: Թաքավերին ախճիգը ծեռքը թաթախ ա անում էտ տղեն մաշկեն նշան անում, վեր ետնան ճնանչին:

Սաղ ժողովուրթը ուրխանում ա, ազատ ճճեր ըն յոր օտում: Թաքավերը էտ գլիդանվ հրամման ա տամ, վեր օշափեն սպանողը կյա ձերան կոշտը: Էտ տղան սըվթան օգում ա, թա քլինի, մին էլ վեր սկանում ա, թա թաքավերը մին իմաստուն օխճ ա դարկալ տները, վեր ձերան ճարին, էր ա կենում, քլինում թաքավերին կոշտը: Թաքավերը տրան շատ վեսկե յա տամ, ճընապար տնձում:

Էտ տղան քյանմ ա ախպղերը, թա ճճեր խմե, տեսնում ա մին ծի օգից, թա ճճեր խմի, ամմա ասից,- Յըես վեր գլիդան, թա հուվ ա էս ախպղերը տճես քցան, յըես մին լանվճոճն կանիմ ընդրան:

Արչին տըղան էտ ա տեսնում, թա, - Հի՞նչ կանիս, յըես ըմ ըլնմ:

Մին ասում ա.- Հինչու սերտտ օգում ա, ասե, էս սհաթին անիմ:

Արչին տըղան ասում ա, - Քըրգանա մին պեն չըմ օգըմ, լիմ թանք ինճ տճես պիրիս լճես աշխարհք:

Մին ասում ա, - Դե վեր իտի յա, մաշկես նստի, յըես քըրեգ տանիմ:

Արչին տըղան մաշկին նստում ա, ծին ըտրան տանում ա, մին ծառու տակե վեր տինում:

Արչին տըղան շատ նղացած ա ինձում, տա քնավ ա ընցնում: Աշկերը պենում ա, տեսնում մին Ձճնրճես դուշու ճըտեր ծվծվում ըն:

Մին օխճ տրանց մաչին ա ինձում : Եր ա կենում էտ օխճին սպանում, մին էլ նորու քնավ ա ընցնում: Ձճնրճես դուշը կյամ ա, գյուդում ա, թա տա եկալ ա ճըտերեն օտի, յրա յա հանում, թա թեվավը թխե, սպանե, ճըտերը տիյերան ծվծվամ ըն, թա. - թխել միր, տա յա մըեգ ազաղալ, ին՞ յըս թխում:

Էտ դանրճնը արչին տըղան գճերթնանում ա, վախում:

Ձճնրճես դուշը ըտրան ասում ա. - Վախել մեր, ասի տեսնամ, հի՞նչըս օգում, վեր յըես քըրեգ հետի անիմ:

Արչին տրդան ասում ա. - Քյրզանա կօզիւ, վեր ինձ տանիս, տնու պիբիս մեր վրեղը:

Ասում ա,- Քյինի օխտը շախկա մես ինքյ կալ, շտեղ ծըվամ, մինը քցի պերանս: Արչին տրդան եր ա կենում, քյիննում մես ինք օնում, նստում Ձոնմրոնտ դուշեն մաշկեն:

Ձոնմրոնտ դուշը թոչում ա: Ճընապարին շտեղ ծըվում ա, տա մին շախկա մես ա քցում ռեխը:

Հունց ա պտահում, տա մին շախկա մեսը ճընապարին, գյուդում չի, վեր ա քցում: Ձոնմրոնտ դուշը վեր մին էլ ծվվամ ա, խեղճ տղան վետանը անա մես ա կտրում, քցում Ձոնմրոնտ դուշեն ռեխը: Ձոնմրոնտ դուշը դմաստի գյիդում ա, վեր տա էն մսան չի, լիւզվին տակեն պահում ա:

Վեր կյամ ըն վեր կյամ, Ձոնմրոնտ դուշն ասում ա, - Դե քյինի:

Տղան վեր քյնամ ա, դուշը տեսնում ա, վեր կըղլըգյի յա տամ, Ձոնմրոնտ դուշն ասում ա,- Ետ տեռ ըստեղ:

Տղան ետ ա տեսնում, կյամ: Ձոնմրոնտ դուշը լուզվին տական տնու ա օնում մեսը, կպցնում, ծին տամ ուրան, թա,- Դե քյինի:

Արչին տրդան շատ շունրակալ ա իննում, օրախ-օրախ ճընապար ա ընգնում, քյընում դիբի ուրանց օջաղը: Կյամ ա, կյամ, շատ ա կյամ, թա խրեգ, մին էլ ա տրեսնում, մին սմս ա կյամ: Կյամ ա տեսնում իրեք ախպերք ուրոնը նհետ շատ փիս կըռեվ անըմ: Հըրցնում ա, թա պատճառը գյիդմ:

Էտ իրեք ախպորը իննում ա մին սուփրա, վեր ասիս. - Ա՛ սուփրա, քյրզանա կօզիւ էս հինչ պեները,-դմաստի սուփրան լըցնըվում ա:-Ետավ էտ իրեք ախպորը մին գյմբն յա իննում վեր ասին. - Ա՛ գյմբն, քյրզանա կօզիւ էս հինչ երգյիրը տանիս, դմաստի գյմբնն թոչում ա, տանըմ:

Ետավ մին ինդի շալվար նան ոտնաման ա իննում, վեր մարթ կյենա, մաչին ըրեվալ չի:

Տրանք՝ էտ իրեք ախպերը, ըտրա հետե կըռեվ ըն տամ: Արչին տրդան ասում ա, - Գյիդում ը՞ք հինչ կա, էտ լոխ ինձ տվեք, յրես ըստեղ վեննը կենամ, տուք քյեգեք հեռու, շատ հեռու, հու վեր շոնտ էտ կյա, գյմբնն նրանն ա, հու վեր նրանա էտը կյա, սուփրան նրան կտամ, հու վեր ըտրանա էլ էտը կյա, շալվարը նան վըննամանը նրանն ա:

Էտ իրեք ախպերքը վեր քյնննում ըն, ըտեղ վեննը կենում, արչին տըղան վըննամանը նան շալվարը կենում ա գյաբեն յըրան նստում, քյնննում : Էտ իրեք ախպերքն էլ ըտեղ մնում ըն ձերնը նհետ կըռեվ տալիս: Արչին տըղան կյամ ա մորը յոր օնում, կյամ հմման էն ծմակը, ըշտեղ վեր ինքը ձերան հնգերուեցը նհետ կենում ար: Ըտեղ մարըտղա միասին կենում ըն: Ըտրա մարը շատ փիս կնեգ ա իննում: Օշափներեն նհետ ա ընգնում: Մեհետ էլիս սոտ տեղան հիվանդանում ա:

Տղան ասում ա, - Խե՞ հիվանդացալ ըս: Հի՞նչ կօտիս:

Մարը ասում ա, - Վեր անմահական ճոլը պիրիս, խմեմ, կլավանամ:

Էտ անմահական ճոլը շատ փիս տեղ ա ընում: Հու վեր քյունում ա ըտեղ, էլ էտ չի կյամ:

Արչին տըղան քյննում ա, քյննում, շատ ա քյննում, թա խրեգ, մին էլ ա տեսնում առաչը մին լնվ բաղ եկավ: Օգում ա, թա նի մննե էտ բաղան խնձոր քաղե, տեսնում ա, որ էտ բաղը չըփարած ա: Մին կերպ նի յա մըննում մաչը, տեսնում մին օշափ թոփուզը ձեռքին եկավ: Ընդրա նհետ կըռեվ ա անում, տրան ըտեղ սպանում: Ետնան կյամ ա, մուտանում էտ ըխպրին, շտեղ անմահական ճոլը պիրիս յոր օն: Շատ տժվար տեղ ա իննում ըտեղ:

Ըտեղ էրկու քար քյննում ըն, կյամ, ձերնը թխում: Տա մին կերպ նի յա մննում, ճոլը յոր օնում, մին կուճի բուրուլում տըննում ջուբումը: Ետնան էտ ա տեռնում, վեր կյա տոն:

Կյամ ա թաքուն էշում, տեսնում մարը էտ օշափներեն նհետ քեփի յա նստալ: Վեր նի յա մննում, լոխ օշափին փոնում ըն տրան: Մարը նան իրեք օշափ խոսկը մին ըն անըմ, վեր սպանին, ամմա իրեք օշափն էլ խոսկը մին ըն անում, վեր աշկերը տոնս օնեն: Վերչը աշկերը տոնս ըն օնում: Ըտեղ մին թուլա յա իննում, դմստի աշկերը յոր ա օնում, պրանըմը պահըմ, էտ տըղան, էտ թուլեն նըհետ ճընապար ըն ընգնում, քյննում:

Շատ ըն քյննում, խրեգ ըն քյննում, բիրդան մին հըրսընքու սնս ըն ըսկանում: Նի յըն մննում էտ հըրսանիքը, վերը հմման էն ամենաղննանգ ըխճկանը հըրսանիքն ա իննում :

Ղննանգ ախճիգը ճընանչում ա էտ տղեն, հըրցնում ա, թա. - Խե՞ աշկերըտ իտի յա: Էտ վախտո թուլեն անա աշկերը յոր ա օնըմ, էտ ըխճկանը առաչին վեր քցում: Էտ ախճիգը յոր ա օնըմ, թա քցի տեղը,

ամմա աչի աշկը քցում ա ծախի աշկեն տեղը, ծախի աշկը քցում ա աչի աշկեն տեղը: Էտ տղան լիվանում ա, ամմա մին խրեց շիլդի յա ինձում: Էտ տղան եր ա կենում, վեր կյա մորը կոշտը:

Էտ ախճիցը ասում ա. - Քյինի՛լ մե:

Ամմա էտ տղան եշում չի: Ասըմ ա. - Տու հնլն փրսակվե լ մեր, մին պեն մրհանա քըցի, կաց, յրես կյնլու յըմ: Եր ա կենում, վեր կյա մորը տեսնա:

Կյամ ա տեսնում էլիա հնման էն օխտը օշափնեն ռւրան մորը նհետ քեփի ըն անում: Վեր օշափնեն տեսնում ըն էտ տրդին, լոխ կյողլ ըն կենում:

Էտ տղան նի յա մընըմ տոն, թա. - Էն հու վա իլնլ վեր ասալ ա՝ սպանինք, էս դրադին կադնի, ամմա հու վեր վեր ասալ ա՝ աշկերը տձու օնինք, էն մին դոլեն կադնի:

Իրեք օշափ մին էլ մարը օգալ ըն, վեր սպանին, ամմա իրեքն էլ օգալ ըն, վեր աշկերը հանին:

Էս տղան էն իրեք օշափեն նան մորը սպանում ա, ամմա էն իրեք օշափին էլ տոնը, տեղը լոխ ռւրանց ա տամ, ասում. - Հու վեր վեր ծեր քեփին նի կյա, տուք իմ անըմըս տվեք, ծրեզ վեչ մին պեն չըն ընելու:

Էս քաջ տղան շարունակում ա ռւրան ճընապարը, ռւրան առաչվա հնգերներին ճարելի հետե: Լոխճին ճարըմ ա, սպանըմ, ինքն էլ քյնձում ռւրան սիրած ախճիցը յոր օնըմ, նրհետը փսակվըմ, բախտավեր ապրըմ: Էն վերան տձու պերած էնքան վըեսկեն էլ ռւրան ա մընըմ:

42. ՄԱԴԱՐ ՏԸՂԵՆ ԲԱԽՏԸ

Ինիս ան, չինիս մին մարթ, մին կնեգյ: Ըտրանց խոխերքյը ամման պրիլավ մըռնես ըն իլնլ, վըեննը չըն իլնլ կընաս:

Մին օր ըտրա մարթը եր ա կընաս, թա. - Քյննական ըմ մին գյիդդդիլ կոխկ, տըեսնամ ախրը պենը հի՞նչումն ա, վեր պիրած խոխերքյս վըեննը չըն կընաս:

Էտ գյիդդ մարթը լոխ տրան դիլզ-դիլզ պտմես ա, վեր քանենն ա պերալ, քանենն ա թաղալ: Ըես ա, - Վեր մհենգյ էլ մինը պըրլմական ա, էլ տրանա կըման ծըեզ խոխա չի իննական: Ըտ էլ կյիլիլ փայ ա տըռնը-լական:

Էտ մարթը ետ ա տըռնաս ըսես,- Յըես էլ միշտ տանն ըմ պըհըլական:

Էտ գյիդդ մարթն ըսես ա. - Մին ա ըշտեղ պահիս, պահիս վուչ, տանատ տիլս ա կյլական, քյինի:

Էտ վեր իտի յա ըսես, քուռուփեշման ետ ա տոնաս, կյաս տոն: Կնեգյը խոխան պիրիս ա: Տրանք էտ խոխեն լնլ ըն պըհես, վեշ մին տեղ տիլս չըն օնես, սաղ օրը տանը մաչին: Էտ խոխատ կյաս ա տըռնաս տասն չորս տըրեկան խոխա տանան տիռնը չըն տիլս ունես:

Մին օր էտ խոխան հորն անա թաքուն տիլս ա կյաս շենը, մարթկանց մաչը: Մարթիքյ վեր տըսնաս ըն, մնաս ըն մաթ մնացած, ըսկսես ըն ըստղան, ընդղան խոսելը, վեր էտ էն մարթին տղան ա, վեր քյեցալ ա եշիլ տվալ, ասալ ըն կյիլի փայ ա տոնլական:

Էտ խոխան կյաս ա տոն, սկսես ա հորը նաղլ անիլը. - Ախեր ըսօր տիլս ըմ եկալ շենը, մին պեն ըմ ըսկացալ:

Հնրն ասըմ ա, - Ասե տըեսնամ

Տղան ասըմ ա.- Տիլս եկե շենին մաչը, մարթիքյ մաթ-մաթ ինձ եշեցեն, ըստղան, ընդղան իլրիլր նհետ խուսեցին, թա էս էն տղան ա, վեր հորն ասալ ըն կյիլիլ փայ ա տըռնլական:

Հնրը միշտ էտ կյեղած ա պահալ, տղեն ասալ չի, թա հի՞նչու հետե յա տանը պըհես, թուղես չի, թա տիլս կյա, մհենգյ էլ կյեղելը կարում չի:

Հնրն ասըմ ա. - Հի՞նչ կյեղի՛մ, դիլզ ա, իտի յա իլնլ:

Տղան ասըմ ա. - Դե վեր իտի յա, էս դոնըմ կլիլս ըմ յոր ունես քյնիմ, տեսնամ վերչըս ախրը ըշտե՞ղ ա տըռնաս, հինչա՛վ ա վերչընաս: Հնրը թուղես չի, շատ ա խնթրես, ըղաչանք պղատանք ընես, վեր քյնի վեչ:

Տղան ըսես ա. - Օգուս ա հինչ էլ տեռնա, յըես բիդի քյինիմ:

Հնարը տսնաս ա, վեր ճար չիկա, տղան քյննկանն ն, խնթրես ա, թա. - Դե վեր իտի յա, եք քյըեգ փսակիմ, ետնան քյնի: Լհն վեր տանը, տռանն ինիս վեչ, տանը հարթնենը յիշիլնվ սըերտըս կպենվա:

Էտ վեր հնարը իտի յա ըսես, տղան հոժար ա կընաս: Էտ մարթը տըղեն փըսըկես ա, հարթնը պիրիս տոն: Էտ տղան մին քանի օր կընաս ա, ետնան մին թվանց նան մին տենակ տինիս ջուբումը, տոն կյաս: Հնարը լաց ա ինիս, վեր քյինի վուչ: Ըսես ա. - Բա մունք հո՛ւնց կանինք, ըշտե՞ղ ըս քյիս, հի՞նչ գյիդննք, թա տու սաղ ըս, թա չէ:

Տղան ըսես ա. - Ա՛ հնար, դե վեր իտի յա, տոն եք տոնը, յըես քյըեգ մին պենն ապիմ:

Հնարը տոն ա կյաս տոնը: Տղան ծեռքեն մուտանան տոն ա ունես, հորը տաս, ըսես. - Ա՛ հնար, տըսնաս ը՛ս էս մուտանան, վեր գյիդննք թա սաղ ըմ, էս տնոն ըմ, հասե, էս պըտըրհանեն մաչին, ծեռք չի տաք հա, միննկ ամեն քշերավ ուռութանա եր կըկենաք պըտըրհանան եշիք, թա մուտանան հունց ա տըրնն: Թա վեր էն ինի ինդի տիրած, հունցու յըես ըմ տիրն՛, գյիդննք վեր սաղ ըմ, թա եր կացեք, տըեսեք էն ա պըտըրհանան վեր ընգած, գիդննք վեր յըես մադբուն ըմ: Ամմա մին էլ ըմ ասըմ, վեր նի չի կյաք, հունց վեր տինըմ ըմ, թողիք ինդի կենա:

Հնարն ասըմ ա. - Լնվ:

Տղան մուտանան տինիս ա պըտըրհանումը, հորը նհետ պոռշտի ընես, իտի կլիխ եր կնննք քյիս:

Քյիս ա, քյիս, շատ ա քյիս, իրեգ ա քյիս, շատը նան իրեգը ինքը կգյիդն, քյիս ա մին տեղ տոն կյաս, առաշկը մին մեծ շըհնար, վեր էլ տեղ չկա քյիննի:

Էտ տղան ինքյն-ինքը ըսես ա. - Դե էլ հինչ կինի՛, կինի՛, քյինիմ էտ շհնարը: Էտ տղան քյիս ա, քյիս, տսնաս ա մին պառավ կնեգ նստած, մին քանն դեվու ճոտեր կոխկեն:

Պառավը վեր տրան եշիս ա, ըսես ա. - Բալա, տու հո՛ւնց ըս ընգնլ ըստեղ, տոն եք, քյինի, մեծ դեվը ըստեղ չի, էս ա վեր կյա, քյըեգ կո՛ւ ա տըլական:

Տղան ըսես ա. - Հունց անիմ, էլ հինչու կինի՛, կինի՛, էտ էլ իմ բախտըս:

Պառավը մին էլ ա հըրցնես, թա. - Ախրը հի՞նչու վը՛ս եկալ, շտե՞ղ ըս քյիս:

Էտ տղան լոխ պըտմես ա, վեր. - Իմ մոր խոխեքյ ըն իլմլ, վըեննը չըն կացալ, լոխ մըեռալ ըն, յըես էլ վեր իլմլ ըմ, ասալ ըն, թա տա էլ կյ՛ռլը փայ ա տըռնլական, ըտրան դմրդմն կլըխ ըմ եր կմլմլ, քյխ ըմ տեսնամ ախրը իմ վերչըս հի՞նչավ ա պըրծնես:

Էտ տղան վեր իտի յա ըսես, պառավըն ըսես ա. - Դե վեր իտի յա, եք քըեգ կյ՛ռղը կըցընիմ վեր դ՛րվը կյա՛, թըրթամնած յրա չի պրծնե, քըեգ կ՛րլ տա:

Էտ պառավը տղեն կյ՛ռղ ա կըցնես: Մին խրեգյ անց ա կնաս, դ՛րվը կյաս ա, թա չէ, պըռավին ըսես ա. - Էս հի՞նչ ինսանավըետ ա կյաս:

Պառավըն ըսես ա. - Ըստեղ ինսան չիկա:

Դավըն ըսես ա. - Չէ, ինսանավըետ ա կյաս, ասի տեսնամ, հո՞ւ կա ըստեղ:

Պառավըն ըսես ա. - Մարթ չիկա:

Էտ վեր ըսես ա մարթ չիկա, էտ դ՛րվը եր ա կնաս, թա շոռ կյա: Պառավը տըեղան պիցրինաս ա, թա.-Դե ըսպասե,-ըսկսես ա նաղլ անիլը, թա. «Իստի մին տղա կա, տ՛ղես կպիրիմ, մինմկ նի չի կյաս»:

Էտ դ՛րվը ըսես ա. - Լմվ:

Պառավը տղեն տ՛ղես ա պիրիս, տա մին էլ տղեն անա յա հըրցնես, թա - Տու խե՞ յըս եկալ, տ՛ղես եկալ ըստեղ:

Տղան հինչու պառավեն ա պատմալ, էտ լոխ էլ դ՛րվին ա պըտմես: Վեր պըտմես ա, պրծնես, ըտեղ պիրիս ըն հաց, ճ՛ղըր տաս, հըղըցեն հետի ճ՛ղըր հաց տինիս, ճընապարհ քցիս, նհետըն էլ երկու իմաստուն շոն տաս, ըսես. «Էս շները եր կալ, ըտրանք ըշտեղ քյինին, տու վէլ նհետնեն կքյինիս: Օրիշ տեղավ յան չի տա՛ս: Էտ շները վըենները ըշտեղ տնին , տու վէլ ընդեղ կտինիս, օրիշ տեղ չի տինիս, վեր ճ՛ղըր նի մնիս, ըշտեղավ քյնին, տու վէլ հետներան կքյինիս: Մին էլ շատ փիս տեղեր ըս ընգնըլական, հանց ըրա, խմփվիս վեչ, հա՛, շները հետատ միշտ կտանիս: Վեր ասին կաց, կաց, կենաս վեչ»:

Տղան ասըմ ա. - Լմվ:

Տղեն ծնողենն ամեն ուռութանա եր ըն կընաս պըտըրհանեն յիշիս, տըսնաս էն ա մուտանան հմլմ տրած տեղը: Արխային ըն ինիս, վեր ձըրմնց տղան հմլմ հեն ա սաղ:

Տղան էտ շները յոր ա ունես, քյիս: Քյիս ա, քյիս, շատ ա քյիս, խրեգյ ա քյիս, շոնը ըռաշկեն, ինքը շանը հետան, թուլան էլ քըմակեն: Կյաս ըն տոնու կյաս մին վարար կյետե յրա: Տղան ըստեղ շըղվիս ա, վեննը ոնուկիս ա, թա տինի ճըրին մաչին, շոնը փեշկան ծիքյ ա տաս, տրան ըզըդես: Շոնը քյիս ա, քյիս մին պերմկ տեղ ճըրիս, վեր անց կենան: Շոնը լոք ա տաս, էտավ տղան, էտավ կուճի թուլան: Ըտրանք ըտըղավ ընցնես ըն:

Քյիս ըն, քյիս, շատ ըն քյիս, խրեգյ ըն քյիս, քյիս ըն տոնու կյաս մին օրիշ շըհմը: Էտ տղան տըսնաս ա, վեր էտ շհմըմը մին մարթ էլ ա կա վեչ: Լմվ տներ, լմվ շըհմը, տները էրկու ըտըժանե: Էտ շըհմըմը շատ ըն ման կյաս, խրեգյ ըն ման կյաս, մարթ չըն պըտըհես: Շոնը քյիս ա ըռաշկեն, տղան հետան, թուլան էլ տղեն հետան:

Էտ շոնը շատ ա շոռ կյաս, խրեգյ ա շոռ կյաս, կյաս ա, տոնու կյաս մին էրկուինջի ըտաժանե տան առաշկ: Տըսնաս ա էն ա տանը բըլկոնըմը մին լմվ կյեղեցիգյ հարթոնը: Էտ հարթոնը վեր տղեն տըսնաս ա, հըրցնես ա.- շոնը ըք ուզիս:

Տղան ըսես ա, վեր եկալ ըմ իմ ծանոթես տոնը:

Էտ հարթոնը ըսես ա, - Դե լմվըք ըրա՛լ, վեր եկալ ը՛ք, դե էք, տըսնամ ծանոթըտ հո՛ւ վա:

Տղան պիցըրնաս ա, շոն նան թուլան հետան:

Էտ հարթոնը ըսես ա. - Տա հի՞նչ ա, տրանք հո՛ր ըն կյաս:

Տղան ըսես ա, - Վեչինչ, տրանք թմմոնու, թմմոնու ըն, վեչ մին պեն չըն ըննական, թող կյան:

Հարթոնը ըսես ա: - Դե լմվ:

Էտ տղան քյիս ա, տոն նի մննես: Շոնը մղակըմը նստես ա: Էտ հարթոնը տղեն անա հըրցնես ա, թա.- Պա պարիկամտ հո՛ւ վա:

Էտ տղան հի՞նչ ասի, ըսես ա.- Ախպերս, պարիկամտ շոնն ա, եկալ ըմ վըերսի:

Էտ հարթոնը ըսես ա,- Լմվըս ըրալ:

Էտ հարթոնը հունց ա ընես, տղեն խելքա տնես ա:

Մին օր տրան ըսես ա, թա.- Եք լիմ յըես քունը, տու իմս ինինք: Տղան ըսես ա.- Հի՞նչ ա ըննական:- Ըտրանք իտի էլ ընես ըն:

Շատ ա անց կնաս, խրեգյ ա անց կնաս, էտ հարթոնը ուզիս ա էտ տղեն ըսպանե:

Էտ հարթնը կյճնկ տառած ախճիգյ ա ինիս, ըտրան հնգերը մին կյճնկ ա ինիս, տրռանը թոռնեն մաչին կյեղած ա ինիս: Էտ շըհմրըտ , Էտ էրկու հոքյին մինմկ ճըրմնք ըն ինիս կերած: Մհենգյ էլ ուգես ըն, վեր էտ տղեն էլ օտին:

Էտ շները տրան թուղես չըն, միշտ կլխի յըն ընգնես, խընգրես, շոնը տղեն կոխ կան հըռընաս լի, տղան ըշտեղ նստես ա, շոնը կոխկեն, քոն ա ինիս, քյիս ա տըղեն կոխկեն նստիս:

Էտ հարթնը վեր քըշերը տղան քոն իլմծ ա ինիս, էր ա կընաս, թա քյինի կյճնկին ասի, վեր կյճնկը կյա օտե:

Շոնը կլխի յա ընգնես, Էտ հարթնենը, կյաս ա, փոնես:

Վերչը Էտ շոնը ըշլաման չի տաս Էտ հարթնենը:

Էտ հարթնը կըգնըվես ա տղեն յրան. - Էս հի՞նչ ա, ըստեղ հի՞նչ ըք անում, շները հեն ըն քշտես:

Տղան ըսես ա,- Վեչինչ, թմմհոլգ ըն:

Վերչը Էտ հարթնը տրան հո՞նց ա խըլըքա տընես, վեր Էտ տղան մին օր էր ա կընաս, թա քյիս ըմ վըրեսի:

Հարթնն ըսես ա, - Լմվ կինի, մինմկ մեծ շոնը կապե, կուճինը քյըեգ նհես էր կալ:

Տղան ըսես ա.-Չէ՛:

Էտ հարթնը հո՞նց ա ընես, հո՞նց ա խըլըքա տընես, վեր տղան հոժար ա կընաս:

Մեծ շոնը պիրիս ա ժինջիլավ ծառան կըպես, կուճինը յոր օնես, քյիս վըրես: Էտ տղան լիմ անց ա կընաս պատեն քամակը թա չէ, Էտ հարթնը կյաս ա, թորենը պընմս կյճնկին մորթին շոռ օնես, կյճնկին էլ ըսես,- Տոնս էք:

Տրանք տոնս ըն կյաս, քյիս: Քյիս ըն տղեն հոցումը ըսպսես: Տղան կյաս ա: Հարթնը տղեն վըզան ա փոնես, կլճնկը վըններան պիցիրցընես ըն, թմ տանին, ծմակը մը օտին:

Էտ վախտը մուտանան պտրհանան էր ա ընգնես: Մարը, հմրը էր ըն կընաս, տըսնաս, մուտանան վեր ընգած: Ըստրանք ըսկսես ըն լմց ինիլը, վեր ճըրմնց տղան կա վեչ, մարթըկնեգյ շատ ըն լմց ինիս: Հարթնն էլ ա լմց ինիս:

Մին քանի օր անց ա կընաս, հարթնը ըսես ա. - Դե վեր ծըրեր տղան էլ

կա վեչ, յըես կընաս ըմ հի՞նչ անիմ:

Տոնս ա կյաս, քիս հմրմնց տոնը:

Էն վախտը վեր տրանք էտ կյոկը նան հարթնը, էրկուսավ սոհբաթ ըն ընես, թա էտ տղեն ըսպանին, էտնան օտին, կուճի թուլան, խմբմարը պըրես ա հըսցնես մեծ շանը: Շոնը հո՞նց ա ընես, հունց չի ընես, վեր ժինջիլին նհետ սոհթոնան պուք ա կյաս, զնգզնգընելավ քիսիս, հըսնես էտ տըղեն: Շոնը կյոկին հունց յոր ա ունես, վեր կյոկը բուշունաս ա: Կյոկին ըսպընես ըն: էտ դմրըմը տղան ուրմն ջուբան տենակը տոնս ա ունես էտ հարթնենը բուդերը ճըղես:

Հարթնը կոկին մորթեն կյեցը փիսչիս ա, կյաս մորթեն կյղես, ինքյն էլ նի մննես տեղը:

Տղան կյաս ա, նի մննես տոնը, տըսնաս ա հարթնը տեղեն մաչին, չիգյիդմը տրած հըրցնես ա.- Պա խե՞ չըս նի մտալ տեղըտ:

Հարթնը ըսես ա, - Հիվանդ ըմ, մըրսալ ըմ:

Տղան հաց ա շինիս ըսես, - Կեր:

Հարթնը ուտես չի, ըսես ա, - Կարըմ չըմ օտիմ:

Տղան ըսես ա, - Վեչինչ, պատառ կեր:

Հարթնը ըսես ա, - Կարըմ չըմ, օտում չըմ:

Տղան ըսես ա,- Դե լմվ հենա քըրթընքալ ըս, էր կաց դոշմկըտ փոխիմ:

Հարթնը ըսես ա, - Յըես քըրթընքած չը՛մ:

Տղան տըսնաս ա, վեր տա էր չի կընաս, ինքյը տեղը շինիս ա, գոռավ ըտրան յուրդանան պիցիըցընես, տսնաս ա տեղը մըրնոտ:

Տղան հըրցընես ա, թա,- Պա էս խե՞ յա ըստի:

Հարթն ըսես ա,- Վեչինչ, բըլկոնան վեր ըմ ընգալ, փոշը վըեննս ա իլմը:

Էտ վեր իտիյա ըսես, տղան էն հմմմն տենակը տոնս ա ունես ջուբան, ըսես, - Տու ինձ քյնլմց կյա՞ս, դե քյնմ:- Տենակը ըտրա ընգուջտակեն ա տաս, ըտրան էլ ըստեղ ըսպնես:

Էտ տղան շներեն նհետ ընգնես ա էտ շըհմրը, ըսկես ման կյալը, տըսնաս խե շատ լմվ-լմվ տներ, լոխ լիգը ջուռաբա ջուռա պեներավ՝ թա վսկեղան, թա շոբեղան, միննկ մին մարթ չիկա, քաղաքը տեռտակ, սմս սեմոնը չիկա: Էտ հարթնենը տոնն էլ լիմ վըեսկավ լիգն ա: Էտ տղան էտ շներեն նհետ քիս ա, տոնս կյաս մին տան յրա: Տոնը պնմս ա, նի մննես, տըսնաս տանը էրկու ծի, հանց ըն լիմ յըղըթաթախ ինին: Ախուռը լմվ

շինած, խոտը, ճճուրը ընդէդ, ամէն հինչ հըզըրած, տրած ըռշկներէն: Տրանք վեր նի յըն մննէս, էտ ձիանքը ըսկսէս ըն խըրխընջալը: Էտ տղան ծիյին մինը էր ա ինիս, տճու կյաս, մինը թուդէս ըստէդ:

Էտ տղան ծին պիրիս ա քըղաքէն վըեսկան, գյբէնան, կըրպէտնան պիռնիս, էտնանըս ճուրմն պարիպասավը, էտ շներէն նհէտ էլիս ընգնէս հըդէն:

Կյաս ըն, կյաս, հըսնէս մեծ շանը պճուը, Էն պըռավէն նան դյճվէն կոշտը: Էտտղատ վիսէլան նհէտ կոչ ա կյաս: Շոնը վեր նի յա մննէս տոնը, դճվը տըսնաս ա շանը վեզը յարա:

Դճվը ըսէս ա, - Պա քըրեզ հի՞նչ ըսեցէ, ըսեցէ վո՞ւչ, թա շոնը կապիս վե՞չ:

Տղան ըսէս ա, - Դէ էլ հինչու իլմլ մ, իլմլ մ, շիլ ըմ ընգալ: Դճվն ըսէս ա.- Լիմ մեր թուլան մինչի ըստէդ պերալ ըս, էտ էլ ա բճ, մհէտ տու քու տէսըտ-տէնըտ էր կալ հդէ յիլ:

Էտ տղան մեծ շանը նհէտ կուճի թուլան էլ ա տաս ընդանց, ինքը ճուրմն ծին էր ինիս, կյաս: Կյաս հըսնէս ճուրմնց շէնը: Էտ տղան վեր կյաս ա, հսնէս ճուրմնց տոնը, հդցումը տըսնաս ա մին հարթոնը Էնա քիս ճճուրը, էտ լիմ ճուրմն կնեգյն ա ինիս, վեր քըցալ ար ճճուրը:

Ըստրանա էտը ճուրմն էտ հարթոնէն էտա տաս հըդըցան, ըսէս.-Ա՛ հարթոնը, ինձ տար, փլան տոնը նշանց տո:

Էտ հարթոնը տըսնաս ա, վեր ճուրմն պըտրտունանց տոնն ա քիս, տրան հէտան քիս ա:

Էտ տղան էտ հարթոնանը ըսէս ա. - Պա տու ինձ ճընընչէս չը՞ս...

Հարթոնն ըսէս ա, - Չէ՛ :

Էտ տղան ըսէս ա.- Յըն քըրեզ ճընընչէս ըմ:

Հարթոնը մնաս ա մաթ մնացած, թա տա հո՞ւ վա, վեր ճուրմն ճընընչէս ա: Տա մնաս ա նիգյմրմն: Էտ տղէն նհէտ թուշ կյմս ա, կյմս, հըսնէս ճուրմն պըտրտունանց տոն: Տղան վեր կյաս ա, ճընընչէս ա հորը, մորը: Ամմա մարը, հմրը ճուրմնց տղէն ճընընչիս չըն: Տղան մտծէս ա, ըտրանց հո՞ւնց հըսկըցնէլ տա, վեր տրանք վախիին վեչ:

Հորըն անա հըրցնէս ա, թա.- Քըրեզ տղա յա իլմլ, հո՞ր ա՛ :

Հմրը ըսէս ա, - Հա՛, քըցալ ա, կորա՛լ:

Մարը ըստէդ կույնը փուխէս ա: Հմրն էլ ա կույնը փուխէս, ոանգյ- ոանգյ ինիս:

Տղան ըսես ա. - Մին պեն ասիմ, մինակ վախիքյ վեչ, սըրտընետ պենդ պըհեցեքյ, մին էլ ըմ ասըմ, վախիքյ վեչ:

Հնարն ըսես ա.- Լնվ, ասի:

Տղան հորն ըսես ա մուտանան հշտե՞ղ ա, վեր հեն ա իլնլ պըտըր-հանումը: Հնարը նան մարը հուշուրներան քյինիս ըն:

Տղան ըտրանց ետ ա պիբիս, ըսես.- Պա ըսեցե վու՛չ, թա վախիքյ վեչ: Դե յրես ծեր տղան ը՛մ:

Ըսկսես ա կլիխը եկածը լոխ նաղլ անիլը:

Կնեգյը քար ա կտրես, մընաս տըղը վըեննը կացած, ըսես ա. - Պա հո՞ւնց ա իլնլ, վեր տու սաղ, սըլըմաթ եկալ ըս:

Տղան ըստեղ մորը, հորը, ետավ կնգանը, կիլավն ա ընգնես, պչպչորես:

Խաբարը հըսնես ա շենը: Լոխ կյաս ըն ըշկըլի՞նսննք: Ըստրանա ետը հնարը, մարը, տղան, հարթնը ըսկսես ըն լնվ ապրիլը, խուխնտնը, թոռնատար տեռնալը:

Ըստուծանա իրեք խընձի՞ր ա վեր ընգնես. մինը՝ ըսողեն, մինը՝ լըսողեն, մինն էլ՝ մեր հըեռե հնգերեն:

43.ՔՅԱՄԻԲ ՏՐՂԱՆ

Մեհետ անանուն թաքավերեն տղան՝ Թեմոնը, ուրան շրթախըմբավը տոնու և կյաս Թոդադա ծմակը, հանցու վեր վըերս անե: Ըտրանք տոնու ըն կյաս մին պեցուր սարու պտոկ, ընդեղ նստես, վեր դինջանան: Թեմոնըն մեծ ծառան դոկոկոկը յոր և ունես բիդի հեռուն յիջիս, տանաս մին փլստրատե տաս պալատ, ըտրան մաչին էլ մին իրիքյնակու նման պեն պսպդե յա տաս: Կյաս և, էտ լոխ պըտմես Թեմոնըն: Ըտրանք սկսես ըն բիդի էտ պալատը հղե քյինիլը: Ըտրանք չորս օր ճոնը չըն ինիս խմած: Տրա հետե կյաս ըն մին ըխպրա թա ճոնը խմին, տըսնաս ըն մին շոթերը ճոթրտած, քյնսիբ տըղա էն ըխպրին դըրաղեն նստած, մին վըեսկե աման էլ ծեռքեն:

Թեմոնը տըրանա ճոնը և ուկիս: Էտ քյնսիբ տըղան ամանը լըցնես և, ուկիս և տա Թեմոնըն, էլիա էտ և տաս: Թեմոնը կըզնըվելան նհետ դնման տոնու և ունես, թա տըրան սպանե:

Էտ տըղան ըսես և. - Մին խրեգ կաց, նհետ ինձ սպանե:

Քյնսիբը էտ ըմանավը սաղ գորքեն ճոնը և տաս, լոխճին քմակեն էլ Թեմոնըն և ճոնը տաս: Թեմոնը ինքը շատ խոնոնք մարթ և ինիս: Չքելանը վեր մին պենը լնվ գյիդնս չի իլնլ, մարթու քյոռուղ չի տվա՛լ:

Թեմոնը էտ տըղեն նըեստա հըրցնես և, թա.- էտ խե՞ ինձ իրեք հետ ուզեցիր ճոնը տաս, էլիա էտ քշեցեր:

Էն քյնսիբ տըղան ըսես և, - Յըես ընդրա հետե չըմ քըեգ հլըրհնլ ճոնը տվալ, քանի վեր տու քրտնքած ըս ըլնլ, շատ ծրաված, վեր քըեգ հլըրհալ ճոնը տի, նի կկյնար քըեգ, տու հլըրհալ կմըրսիր, ըտրա դնրդնն յըես քըեգ ճոնը չըմ տվալ, հանցու վեր ծըրվոթունըտ ընցնե:

Թեմոնը յջիս և, տանաս, վեր էտ խոնոնք տըղա յա, ըտրան յոր ունես, մին ծի երհընես, ուրան նհետ տընես:

Թեմոնըն էն մեծ ծառան շատ աղվես մարթ և ինիս, կլոխ և ընգնես, վեր էտ քյնսիբը իմաստուն մարթ և, ընդրա դարդան Թեմոնըն ըսես և, - Պա համոթ չի՛, վեր իտի քյնսիբ տըղան մեր շրթախըմբեն նհետ շոռ ածինքյ:

Մին խիլլն հղե քյինիլանը էտը հսնես ըն հնման պսպդե տաս պալատ են տոնը: Թեմոնը ուրան ծոեն հրամման և տաս, վեր քյինի տեսնա էտ

տանը հու կա, հու չիկա, միկա ճողը ուլք օնե, պիրի խմին: Մին պատառ կնալանը ետը տըսնաս ընծառան էն ա սփնթնած, փախած կյաս ա:

Կյաս ա, ըսես.- Թե՛ մող ադա, մին պառավ ինձ մին հարց ա տուվալ, վեր վրեններս տափան կտրալ ա. ըսես ա. «Մեր տանան հու վեր ուզիս ա, թա ճողը խմե, բիդի իմ տուված հրցերեն ջողաբը տա, ընդրանա ետը ճուր խմե»:

Թեմողըն ըսես ա. - Մին ասե տեսնամ, էտ հի՞նչ հարցեր ա՛ :

- Ա՛դա, ըսես ա, վեր մին օղտ մորթիք, քա՞նե փուր կկյա, վեր խրեց ինի, էտ օղտեն մսեն տու տարըս տոնըլական, թա թուղլական ըս, քյինիս:

- Բա տո՞ւ հինչ ըսեցեր, լիմ անջուկնետ կախ ըրե՞ր:

- Յըս էլ ըսեցե, վեր օղտեն գողգոսկը խրեց կը կյա, մաշնակը՝ շատ, մեծը ընդրանա շատ:

Սաղ շըքախումբը կընդ-կընդ քյիս ըն, կրես չըն, թա պռավեն հարցեն ջողաբը տան:

Թեմողըն խանը շատ ա հմընչիս, վեր ուրմն շըքախմբումը մին մարթ չիկա, հանցու վեր էտ պռավեն փննդը-փելը գյիդա: Էն քյնսիբ տըղան տըսնաս ա, վեր Թեմողըն հըմընչիս ա, ըսես ա. - Խանը ապրած կենա, թող յըս քյինիմ, հանցու վեր ջողաբը տամ:

Ամմա դողգն ասած, Թեմողըն ծառան ուզիս չի, վեր էտ քյնսիբ տըղան քյինի պռավեն ջողաբը տա:

Թեմողըն ըսես ա. - Թող մեհետ էլ էտ քյնսիբ տըղան քյինի:

Էտ տըղան քյիս ա, ըսես. - Էտ օղտը հինչքան կյա, թն փթած ինի, թա վետած ինի, տարը յըս ըմ:

Էտ պառավը բողղան հպդես ա, վեր ընգնես: Պլատեն տոները բողղան պինվաս ըն: Էտ պլատեն ըռշկեն կաղնած տըղան յիշիս ա, տըսնաս էն դողան մին իրիքյնակու նման ախճից էն ա շափաղ-շափաղ ընելավ կյաս: Ախճիցը կյաս ա էտ տըղեն յրա պրծնես: Էտ տըղան սկսես ա փախչիլը: Ախճիցը հըսնես ա, ձեռքը տինիս ա ընդրան ջնաղեն: Էտ տըղան վեր ա ընգնես: Ախճիցը ըտրան քաշ ա տաս, տնես ուրմն տոնը: Տըղան եր ա կընաս: Ախճիցը մին ստաքան ճրնվ լցնես ա, տինիս ստողեն յրան: Տըղան մաննը իրեք հետ թրչիս ա, ետնան սըրփես: Ախճիցը պիրիս ա մին կյնրմողըն խընձող, մին տենակ, մին նոռնը, մին թոփ ասեղ, մին մկրատ, մին սիպտմկ թոխտ տինիս ստողեն: Տղան պիրիս ա խընձողը

տննկննվը մաչան կես ընես տինիս ստոլեն, նոռնըն էլ ա կտրես, տինիս ստոլեն յրան, սիպտմկ թոխտը մկրատավը կուտուրես ա, տինիս ստոլեն, ամմա ըսըղնեն նի յա կուխես խընձորին մաչը:

Ստաքանը նշնկես ա, վեր ուզի՞ս ըս համամ քյինիս: Էտ քյասիբ տըղան վեր ձեռքը քցալ ա ճողըր, մին էլ տողես կնննլ, ըտրանավ ուզես ա ասե, վեր ինքյը քյասիբ տըղա յա, ինքյն էլ եխտուտ, բիդի համամ քյինի:

Էն խընձորը, վեր տիրալ ա ընդեղ, ախճիգյը ըտրանավ ուզիս ա ասե. «Իմ սերը իստի կյնրմող ա, բա քու սերըտ հո՞ւնց ա»:

Տըղան վեր խընձորը տընակավը կտրես ա, ուզիս ա ասե. «Իմ սերս քու սերես նման ա, ասիս մին խընձոր ինի, մաչան կես ըրած»:

Էն նոռնավըն էլ ըսես ա. «Իմ սերս իտի հննլմ մին հատեգյ ա, ետնան տըռնըլական ա մին նոռան մչանք»: Էն սիպտմկ թոխտավը ուզիս ա ասե. «Իմ սերըս իստի թնմող ա, վեր բողրոյան մեթկըտ փոխվե, կղավաճանի՞ս ինձ, թա չէ»: Էն տըղան էլ վեր մկրատավը կուտուրես ա, ըտրանավ ուզես ա ասե. «Ինձ իստի թքյն-թքյն կտորին, քըեգ դավաճանել չըմ»:

Ըսըղնեն կուխես ա խընձորը, ըտրանավ ուզիս ա ասե. «Վեր ինձ իստի ձկոտին, քըեգ դավաճանել չըմ»:

Ըստրանա ետը տըղան խնթրիս ա, էտ ըխճկանը, ըսես. - Խանը էն ա ուրան շըքախըմբավը տըռանը մարաղ կացած, ինձ պեց թողե, քյինիմ: Ախճիգյը թող չի ընես: Ընդրանք էտ քըշեր քոն ըն ինիս: Մին էլ ախճիգյը եր ա կնաս, տսնաս լողեսցալ ա: Ախճիգյը տըղեն եր ա կըցնես, հղե տինիս:

Թեմողըրը պլատեն քշտեն խիլլմ կնալանը ետը, կզնվես ա, հղե ինիս, քյիս ուրան երգյիրը: Ամմա քղաքեն չորս թրնփեն պահակ ա տինիս, վեր էն քյնսիբ տըղան կյա, հըլբհնլ վեգը կըտրին:

Էտ քյնսիբը կյաս ա, քաղաքը հըսնես: Ընդրան տնես ըն, թա կախ տան: Հենց րոպե վախտ ըն տաս, հանցու վեր ուրան սրտենը ասե: Ըզեն վեչ մին պեն չի ըսես:

Բողրոյան էտ դմրըմը հվաքված ժողովուրթը յիշիս ա տսնաս յիրգյինքավը մին սիպտմկ դուշ ա թոչես, կյաս, ժողովուրթավը չորս հետ շոռ տաս, համ էլ մին մեծ ձմերուկ վեր քցիս ժողովուրթեն մաչին, ինքյը թըռչիս, քյիս: Ծմերուկը ցըրեվ ա կյաս: Բողրոյան էտ քյնսիբ տըղան ձողես ա, համ էլ խնթրես, վեր ուրան թող անին, քյինի Թեմողըր աղեն կոխկը:

Քյնսսիբը քյիս աս Թեմոնրեն կոխկը, լոխ ըսկսես նաղլ անելը, ըսես.- Խաննասպրած կենս, էն պատավը ինձ հարց աս տուվալ, վեր մին օղտ մորթի, քանե փութ կկյա, համ էլ վեր մեսը վրետած, փթած ինի, յրես ընդրա տնարն ըմ, թն չէ, էտ ինդի յա նշընըկես, վեր տու քու ըղետ նհետ հեռե տեղա եշալ ըս, շփաղես յրրա եկալ, հանցու վեր ինձ օգիս, պա բնլի վեննս կոտրած աս, իրեսըս դաշանգ: Վեր վրեննս կոտրած ինի, ինձ պիլական ըս, թա ըսլական ըս՝ տոնս էք: Յրես ասալ ըմ. «Պիլական ըմ»:

Ըտրանս կման էտ տըղան պըտմես աս, վեր ինքը ըխճըկանը կոշտը քյինիլանը ետը, ըզեն ոնրան ըռաշկեն պերալ աս, ստոլեն յրան տիրալ, մին ստաքան ճոնր, մին կյնրմոնր խընձոր, մին տենակ, մին նոռնը, մին սիպտնկ թոխտ, մին մկրատ, մին թոփ ասեղ: Յրես էլ գղնցալ ըմ ըտրանցավ հինչ աս ուզիս ասե: Լոխճին ջողաբը տուվալ ըմ:

Խընձորը,- ըսես աս էտ տըղան, -նշընըկես աս, վեր յրես քըբեգ սիրիս ըմ էն կյնրմոնր խընձորեն նման: Ամմա յրես էտ կլոխ ըմ ընգալ, պերալ ըմ խընձորը կտրալ, թա.- «Յրես էլ ըմ քըբեգ սիրիս, սերտըս քու սըրտես նման աս, ասիս լին մին խընձոր ինի մաշան կես ըրած»:

Էն ստաքան ճոնրը նշընըկես աս, թա ուզիս ըս քյինիս համամ: Ամմա յրես էրկու հետ ծեռքըս վեր քըցալ ըմ, տոնս կնլնլ, ըտրանավ ուզեց աս ըմ ասիմ, վեր յրես մին քյնսիբ, էխտուտ տըղա յըմ, ուզիս ըմ համամ քյինիմ:

Էն նոռնը նշնկես աս, թա իմ սերս մհենց մին հատեց աս, նոռնու նման, վեր մըծանս, շտննական աս, տըեռնս մեչին հատեցներեն մչանք: Ամմա յրես կտրալ ըմ մաշան, վեր իմ սերս հմմնն աս, ասիս մին նոռնը ինի մաշան կես ըրած:

Էն սիպտնկ թոխտը նշընըկես աս, վեր ոնրան սերը թամոնլ աս, էտ թոխտեն նման, վեր մի պեն պատահե մեր մեչին յրես տա՛րն ըմ, թա չէ: Յրես էլ թոխտը կըտորալ ըմ: Տա նշընըկես աս, վեր թա ինձ իստի կտորեն, հունցու էտ թոխտս յրես ըմ կուտուրես, էլհա իմ սերս կըմնս թամոնլ, հունցու էտ թոխտս, վեր հինչքան կուտուրես ըմ, էլհա մնաս աս սիպտնկ:

Էն թոփ ասեղը նշընըկես աս, վեր թա ինձ ծակոտին, յրես իմ սերաս կհեռանս՝ մ, թա չէ: Յրես էլ ասեղնին քըցեցե խընձորը, ըտրանավ ըսեցե, թա վեր ինձ իստի ծկոտեն, յրես էլհա կսիրիմ: Հունց վեր խընձորը ծըկոտելան փախչում չի, վեր ինձ էլ ծկոտին, յրես էլ չըմ փախչիլ քու սիրուըրտ:

Տրանց անա կման տղան պըտմես ա էն ծմերուկեն անա, վեր էն դուշը պերալ ա, վեր քիցալ, ժողովուրթեն մաչին, էն մունուտին վեր ինքը էն ա իլմլ կախադանեն որշկեն վըեննը կացած, հենգյ բուպե վախտ տված, վեր խոսե, էն ծմերուկը պերալ ա, վեր քըցալ էն ախճիգը: Ընդրանավ ուզիս ա ասե, վեր սերըտ ամեն տեղ հայտնի, վախել մել, քըրեգ թ՞նլ ըն ըննական:

Խանը ըզետ վեր ըսկնաս ա, ըսես ա. - Քյինն քու սիրածետ նհետ գյանքըտ անց կըցրու:

Էտ տըղան քիս ա ձուրնն սիրած ըխճըկանը կոշտը, ըսկսիս ձուրնն գյանքը օրախ, բախտավեր անց կըցընիս միչև մհենգյ, միչև ըսօր էլ:

Էն ապթխտ երգյինքան իրեք ապթըղ վեր ընգավ. մինը՝ ըսողեն բախտեն, մինը՝ լըսողեն բախտեն, մինն էլ՝ էն բըլկոնան անջուկ տընողեն բախտեն:

44. ԱՐԱՅԸ

Ինիս ա, չինիս, մին դ՛նկզմար մարթ ա ինիս: Տրան քշտեն շագյերդ ա ինիս մին խոխաս: Տահանք շատ սերավ ըն ինիս ռւրոնկր նհետ: Շնագյերդն էլ ուստեն տանն ա կրնաս:

Էտ երգյիրին թաքավերը քյոնհնն շոթեր ա կրնաս, քյինիս տրեսնա ռւրան երգյիրին մարթիքը հի՞նչավ ըն ըպրես:

Թաքավերը ս՛նկթա կյաս ա էտ ուստեն տոնը, քշերը ըտեղ կրնաս:

Ուռութանա քշերավ ուստան կյաս ա շրգյիրդեն ծեն տաս, թա.- Դեհա, հա՛, դեհա, եր կաց, էս մարթին հարկիլ պիտիինք: Էտքան քոն չըն ինիլ:

Գյիրթ էտ շնագյերդը աշկերը պինաս ա, թա.-Պա, ուստա, հո՛ր իտի ճելլի եր կըցըրիր, թուղեցեր վուչ տեսնամ, մղափուն իմ մրնագ:

Ուստան շնագյերդին ըսես ա, թա. - Ասե տեսնամ էտ հի՞նչ մրնագ մ, վեր էտքան մղափուն ըս կյաս:

Էտ խոխան պենդ վրենն ա կրնաս, թա.- Ասել չըմ, վեր ասե՛լ չըմ:

Տահանց տանը մարթը ըսես ա. - Յըես նիգյարան կմեռնիմ, վեր գյիդմմ վեչ, թա էտ խոխան հի՞նչ մրնագ ա տրեսալ, վեր ուստան էտքան ստիբիս ա, ինքյն էլ ըսես չի:

Տահանց տանը մարթիք քյինիս ըն ռւրանց պալատը: Թաքավերը էլհա նըստես ա թախտին, ըսես, վեր փլան ուստեն շնագյերդը ծեն տվեք կյա կոշտս:

Կյաս ըն էտ խոխեն տընես թաքավերեն կոշտը: Էտ համ քյինիս ա, համ դմաստի գյիդմա, վեր ըրնագեն հետե յա իննանկան, հմլրմթ սկացալ ար:

Էտ խոխան քյինիս ա թաքավերեն կոշտը, թաքավերը տրանա հըրցնես ա, թա. - Ասի տեսնամ, հի՞նչ մրնագ ըս տեսա՛լ:

Էտ խոխան պենդ վրենն ա կրնաս, թա.- Իսկի իմ ուստես ասալ չըմ, լիմ ըստեղ ասի՛մ:

Թաքավերը շատ կըզնվես ա, վեզիրներին ըսես ա, - Տարեք սպանեցեք:

Վեզիրներեն մաչին մին խելունքը ինիս ա, ըսես ա. - Խե՞ սպանիք, վեր համ ըրնագին ըս մննական նգյարան, համ էլ երգյիրատ մին ջննիլ ա կ՛ոնրչոնկական, թոդ կաց ամեն օր թակինք, պադվալը քցինք, մին կտոր չոթ հաց տանք: Վեր ասիլ չի, մին էլ կթակինք, էլհա վեր ասիլ չի, մին էլ կթակինք, կասես:

Թաքավերը ըսես ա. - Լնվ կինի:

Էտ խոխեն ամեն օր թըկես ըն, քցիս մթեն պադվալը, էլիս չի աննգը ըսես: Տրա լնցին սասը թաքավերեն ախճիգը ըսկնաս ա:

Շըռեն դրկես ա, թա.- Քյինի տրես էն հի՞նչ լնցու սնս ա:

Օտոան քյիս ա, յիշիս, տըսնաս, պըդվալումը մին ջննիլ տղա յա, ամնա շատ սերուն:

Կյաս ա ըսես, վեր իստի-իստի մին տղա յա:

Թաքավերեն ախճիգը քյիս ա տըսնաս, դնստի սիրահարվես տղեն յըրան:

Ամեն օր լնվ-լնվ խորագյնի, հաց ա տընես տաս էտ տղեն:

Էն հնման պարի վեգիրը ըսես ա. - Էս լիս թըկես ընք, օշը կըլխան քցես, թող ամեսը մին դոնում թակինքյ :

Էտ վեր իտի յա ըսես ընդրան հետե, վեր թաքավերեն ախճիգը տրան վըեսկես յա ինիս ռուշվաթ տված: Էտ տղան էլիս չի աննգը նաղ ընես:

Թաքավերեն ախճիգը վեգիրին ըսես ա. - Թող պիրին էս պըլըտներեն միմումը կըենա:

Իտի էլ ընես ըն: Միշտ թաքավերեն ախճիգը էտ տըղեն ըսես ա. - Վիես ըմ ուրոը արժան չի տեռնանք:

Ամնա էտ տղան ըսես ա. - Վեչինչ, արխային կաց:

Մեհետ մին օրիշ թաքավեր գորք ա դըրկես էս մին թաքավերթունին կոշտը, թա մին պեն ընք ըսլական, վեր գյիդնցեքյ, էնա հու գյիդնցեքյ, վեր գյիդացեքյ վեչ, յա կոըեվ ընք եր կըննական, յա էլ ախճիգտ ընք տըննական: Էն թաքավերեն գորքը կյաս ըն, ըտրանց նշանց ըն տաս քառասուն խոխա, լոխ մին բոյու, մին շոբերավ, լոխ ուրոը նման: Տըհանք ըսես ըն.

Թն գյիդացեքյ, ըստահանց վե՞րն ա ախճիգ, վե՞րը տըղա, էն ա հու քյննական ընք, թա գյիդացեքյ վեչ, յա կըռեվ ընք ըննական, յա ախճիգը տըննական ընք:

Էս թաքավերը սաղ ուրան երգյիրին իմաստուն մարթկանցը ծեն ա տաս, վերչ մինն էլ գյիդնս չի:

Էն տղան ըսես ա, - Յըես կը գյիդնմ:

Թաքավերեն ախճիգը ըսես ա. - Դե վեր կգյիդնս, իմ հոր ասե, թա ախճիգտ ինձ կտաս, կքթենամ, թա չէ՛ չէ:

Թաքավերը սո՛ւվթան կըզնվես ա, վեր էտ տղան իտի յա ըսես: Մին էլ ըսես ա.- Լննվ կինի:

Էտ տըղան պիրիս ա մին դողան ճըրննվ լցնես, կըծըցնես ,էտ՝ խխոցը մին մին ծոքըրնեն տինիս էտ կննծ-կննծ ճրին մաչին: Վերը վեր ճելլի յա տո՛նս ունես ծեռքը, ըսես ա. «էտ ախճիգյ այ>: Վերը էտե յա տո՛նս ունես, ըսես ա, «Տղա յա»:

Էտ գորքը էտ ա տըռնաս, քյինիս: Ամմա էտ տղեն էլլիա թըկես ըն: Ըսես ա.- Պա ծեր փեսան չը՞մ:

Ըսես ըն. -էտ ըրագեն հախկըն ա:

Մին էլ մին օրիշ խնթիրք ըն պիրիս: Իրեք ծի յըն պիրիս, մին բոյու, մին ռանգյի, թա. - Ըսեցեքյ տեսնանք վե՞րն ա մին տըրեկան, վերը՝ էրկու, վերը՝ իրեք:

Էտ տղան ըսես ա. - Ինձ նշանեցեքյ ծեր ըխճկանը յրա՛ն, ասիմ:

Իտի էլ ընես ըն: Պիրիս ա մին աման կաթնը, մին տըղեղ տինիս, միկա յոնջա՝ մին տեղ, միկա կյարի էլ՝ մին տեղ: Վերը վեր քյինիս ա, թա կաթնը խմե, ըսես ա. «էս ծին մին տըրեկան ա»: Յոնջա օտոողեն ըսես ա. «էրկու տըրեկան ա»: Կյարին օտոողեն ըսես ա. «էս ծին էլ իրեք տըրեկան ա»:

Տահանք մին էլ ըն էտ տըռնաս, քյինիս, թա. «Քիթալ ըն»:

Իրեքինջի դո՛նումը պիրիս ըն իրեք խնճո՛ր մին ռանգյի, ո՛ւրո՛ւր նման, ո՛ւրո՛ւր մըչանք, ըսես.- Քյթեք տեսնանք վե՞րն ա ուռութանան կտրած, վերը՝ քյըսօրին, վերը՝ ո՛ւրո՛ւրո՛ւր: Պիրիս ըն փսըկես թաքավերեն ըխճկանը յըրա, տինիս մին պլատում:

Մեենգ էլ թաքավերեն փեսան պիրիս ա մին դողան ճո՛ւր լցնես, վեր տինիս, էտ խնճո՛րնեն քցիս ճրին մաչը տըսնաս մինը տակ ա ընես, մինը ճրին մաչին վըռենը կընաս, մինն էլ ճրին կլո՛խն ա ընցնես: Ըսես ա. «ճրին տակենը ուռութանա յըն կտրալ, մաչենը՝ քյըսօրեն, կլխենը՝ ո՛ւրո՛ւրո՛ւր» :

Էն թաքավերեն գորքը էտ ա տըռնաս, քյինիս, թա լոխ մին տըղա յա քթնը, ախճիգյն էլ փսակալ ըն էտ տղեն յրա: Տահանք տեղան տո՛ւրո՛ւր չըն կյաս, էլ կոըեվ չըն կյաս:

Թաքավերը մճացալ ար: Փեսան նան ախճիգյը շատ սերավ ին ո՛ւրո՛ւր նհետ: Թաքավերը էնքան վախտը քյըեցալ չար ըխճկանը պալատը: Մեհետ քյինիս ա, թա նի մըննե փըսեն տանը մըղակալը, ախճիգյը հեն ա ինիս մարթին կըլխանը երը նստած, դմաստի վեր հնրը տըսնաս ա,

հըմնչելան փըխչիս ա: Թաքավերեն փեսան ըտեղ դմստի ծըծըղես ա:

Թաքավերը ըսես ա. - Յադուգ ծըծըղեցեր:

Փեսան ըսես ա, - Մին պեն ա մեսս ընգալ: Մհենգյ կասիմ, մուրագիս հըսալ ըմ, պրծալ:

Թաքավերը թա. - Արա՞զը:

Թա. - Հա՛: Էն քշերին ըրագի, մհե տըսնի, իրիքյնակը կլխիս տիյերան շոռ կյար: Գյիրթ վեր լի՛սինը տի՛ս կյար, իրիքյնակը կյողը կենար: Մհենգյ իրիքյնակը ախճիգտ ա կլխանս վերը, տու տի՛ս եկեր, հըմնչելան փախավ:

Թաքավերը ըսես ա. - Էտ ա՞ իլմլ մրմզը՛տ:

Փեսան, թա. - Հա, էս ա իլմլ, մհենգյ իմ աշկավս տեսի, մրմզս ըսեցի:

Մին քանե վախտանը ետը թաքավերը մոնես ա: Տըղան թաքավեր ա տըռնաս, ախճիգըն էլ թաքուհի: Տրանք շատ սերավ ձըրձըր նհետ ըպրես ըն:

45. ՄԱՐԴ ՆԱՆ ՆԱՄԱՐԴ ԱԽՊԵՐՔՅԸ

Ինիս ա, չինիս էրկու ախպեր: Տրանք մին օր հաց ըն թխես, քիս դարիբոթուն:

Քիս քիս տո՛ւզնրնաս ըն: Մարդն ըսես ա,- Պեր քու հացտ օտինքյ:

Նամարդըն ըսես ա. - Պեր քու հացտ օտինքյ:

Վերչը մարդ ախպորը հացըն ըն օտըմ, պըրծնում:

Քիս քիս, մին էլ ըն տո՛ւզնրնաս:

Մարդն ըսես ա,-Դե ախպեր, իմ հացըս պրծալ ա, պեր մհենգյ էլ քու հացտ օտինքյ:

Նամարդըն ըսես ա. - Հաց չօնիմ քըեգ տալի:

Ըտրանք ըստեղ ո՛ւրո՛ւր անա ճուկվես ըն: Նամարդը քիս ա, քիս, մարդը էտ ա մնաս, հըղըցնեն փուխես ըն:

Մարդը քիս ա, քիս, տսնաս ա մին ծմակում ծոխ ա եր ինիս: Էտ ծոխեն յրա քիս ա, տսնաս մին ճեղաց, նի յա մննես: Տսնաս ա ճղացպանը մին քյոմբա քարան տված ըտեղ:

Տա կրակ ա ընես, քյոմբան թխցնես, ուտես, ճղացեն մաչին քոն ինիս:

Մին էլ տսնաս ա քըշերեն կեսըմը իրեք հոքյի՝ կյո՛ւր, արչը, աղվեսը նի յըն մըննես ճըեղացը: Տրանք ըսկես ըն ո՛ւրանց անա թարիփ անելը:

Արչըն ըսես ա.- Մին չինարու տակե օխտը կարաս վըեսկե օնիմ:

Աղվեսն ըսես ա. - Մին պարկ վըեսկե էլ յըես օնիմ:

Կյո՛ւն էլ ըսես ա.- Մին չոբանի վիճարներե մաչի, մին սիպտանկ վեխճար էլ յըես օնիմ, ընդրա կլո՛խը վեր կարին կտրին, տանին թաքա-վերեն տղեն հետե, ընդրա աշկերը կըլիվանա:

Մարդ ախպերը էտ լոխ ըսկընաս ա: Տրանք, վեր լո՛ւսընաս ա, տո՛ւս ըն կյաս քյինիս:

Մարդ ախպերը տո՛ւս ա կյաս տրանց հետան քյինիս ա, տսնաս աղվեսը վըեսկուն պարկերը տո՛ւս ա կալալ, թա արն տա:

Մարդ ախպերը փափաղը պրտըտո՛ւս ա ընես, յրա պրծնես, Աղվեսը փըխչիս ա:

Մարդ ախպերը վըեսկեն հվքես ա, քիս չոբանեն վիճըրներեն հետան: -Քիս ա տրան քթնիս, յոր ա ունես էտ վըեսկան, ըտրան տաս:

Չոբանը վեխճարը տաս չի, ըսես ա. - Խրեգյ ա:

Չոբան են ըսես ա. - Իրեք կյից վըեսկե էլ կտամ:

Չոքանը վեխճարը մուրթես ա, մեսը ուտես ըն, կլոխը տաս ա մնրդ ախպորը:

Տա էտ կլոխը եր կալած կյաս ա դիրի թաքավերեն տոնը: Մարդ ախպերը մարթկանց անա հրցնես ա, թա. - Թաքավերեն տոնը վե՞րն ա:

Նշանց ըն տաս, ըսես. - Թաքավերը հի՞նչիտ ա պեթկ:

Մնրդըն ըսես ա.- Յըես քյիս ըմ ընդրա տղեն աշկերը սղըցնիմ:

Տրանք ըսես ըն. - Քյինիլ մի, խեղճ ըս, քու կլոխըտ էլ ըն կտրելու, լոխճին կլոխը կտրալ ա, վեր կրեցալ չըն տղեն աշկերը սղըցնին:

Մնրդ ախպերը ըսես ա. - Հո՞ւնց անիմ, վեր կարիմ վեչ, թող իմ կլոխս էլ կտրե:

Էտ մարթիքը թաքավերեն անա հրցնես ըն, վեր. -Մտի մին մարթ ա եկալ, ուզիս ա կյա տղետ աշկերը սղըցնե, թողինքյ կյա, թ՞ա չէ:

Թաքավերն ըսես ա. - Թող կյա:

Մնրդ ախպերը քյիս ա թաքավերեն տոնը: Թաքավերըն ըսես ա.

- Դե վեր եկալ ըս սղըցնելի, մին պեն ասիմ, վեր սղըցնիս թաքավերթունիս կեսը քյըեզ ըմ տլական, թա չէ, կլոխս կտրլական ըմ:

Մնրդն ըսես ա.- Լնմ, միննկ մին պեն, տղատ իրեք օր մեռած ա մննական:

Թաքավերն ըսես ա.-Վեչինչ:

Մնրդը տհենց էլ ընես ա:

Իրեք օր թաքավերեն տղան մեռած ա մնաս, իրեքինջի օրը յավաշ-յավաշ եր ա կնաս, աշկերը պննս, հորն ըսես.-Ըրեվուտ աշխարքը մըզամ ըստի յա՞ իլնլ, յըես խե՞ ինդի ըմ իլնլ:

Թաքավերն ստըեղ մնրդին ըսես ա. - Թաքավերթունիս կեսը քյըեզ ըմ տաս:

Մնրդն ըսես ա. -Ուզիս չըմ, տու միննկ ինձ օխտը ճորե, օխտը քյանդիր տո, վեչ մին պեն ուզիս չըմ քյըզանա:

Թաքավերը էտ լոխ տաս ա ըտրան:

Մնրդը էտ լոխ յոր ա ունես քյիս աղվեսին չինարուն տակը: Թաքավերեն նոքյաներին նհետ չիննրոն տակեն քարը պարան ըն տաս, աղվեսեն վըեսկեն պըռնես էտ օխտը ճորոն, քյիս: Քյիս ըն հըղըցումը տսնաս մին մարթ հաց ա ուզիս: Ուրան ախպերն ա ինիս: Կյաս ա հետան հսնես, տսնաս վեր ախպերն ա: Ըսես ա. - Ախպեր, հո՞ւնց ըս, մին պեն տնես ըս, թա չէ:

Ըսես ա.- Չէ, լին հնրհր մանեթ ըմ աշխադանք ըրալ:

Նամարդը վեր տսնաս ա մարդ ախպորը ճըրհտենքյը, ըսես ա. - Ախպեր, պա էտ, շտղան ա՞:

Մարդն ըսես ա, վեր իստի, ի ստի տըղան: Ըտեղ նամարդ ախպերը հնրհր մանեթը տաս ա մարդին, թա տար տո մերունցը, թող յՈլա քինին յըես էլ ետ տեռնամ քինիմ էտ ճըղացը: Մարդ ախպերը էտ օխտը ճհրեն յոր ա ունես կյաս հրանց տոն: Նամարդը քյիս ա, քյիս, էտ ծմակումը ճղացեն ա հրսնես: Նի յա մըննես մաչը, քշերը մնաս:

Տու մի ասիլ էլա էտ իրեք հոքյին կյաս ըն, նի մըննես ճեղացը: Տրանք սկսես ըն պտմես, վեր տրանց վըեսկան տարալ ըն, վեխճարեն կլիսը տարալ ըն: Տրանք իտի խոսելիս տեղը աղվեսը եր ա կնաս ըսկսես ճեղացը շոռ կյալը:

Շոռ ա կյաս, ըստեղ-ընդեղ եշիս, եշիս, ախրը պըցըրնաս ա, վըեննը տնիս տաղտին յրան, տսնաս մին մարթ ըտեղ: Էն էրկուսին ըսես ա. - Այ ախպերքյ, մեր դհլմանը քըթմլ ըմ, էն ա ըստեղ:

Տրանք եր ըն կնաս նամարդ ախպորը ըտըղան տհես ունես, մաչան էրկու կես ընես:

46.ԸՐԱԾԸՏ ԱՌԱՉԸՏ ԿՅԱ

Ընիս ան, չինիս մին հարուստ մարթ: Էտ մարթին լնվ հեյվըննի յա ընիս, տափեր ա ընիս, վերչը հարուստ մարթ ա ընիս, ինքն էլ մին շատ սկադո մարթ ա ընիս, հանց հըմարե, հինչ նոքյանր վեր ընիս ա, ըտրանա կյենգատ ընելավ ըն շոռ կյաս: Էտ մարթն ուրան նոքյանրնն հախկըն էլ չի թամամ տաս, վեր քշեր-ցիրեկ էն ըն ընիս ուրան հետե չըրչըրվեա:

Մին տարե սով ա ընգնես, ըտրա հեյվանը, պենը լոխ փուչընաս ա, տափերը ծեռքան ինք ըն ունես, թուղես լոկթ-մամայի:

Էտ մարթը միկա յա մնաս, թա պըլանա:

Մին օր եր ա կնաս, թա վեր ըստի քյիսիբացալ ըմ, էն ա մին լնվ խոսկ օնիմ, տանիմ ծախիմ, պիրիմ ընդրանավ ապրիմ: Եր ա կընաս քյնիս:

Շատ ա քյնիս, թա խրեգյ, էտ աստուծ կգյիդն, ըտրա առաչը տոնս ա կյաս մին ծիավուր, թա՛.- Ախպեր, թո՞րն ը՞ս քյնիս:

- Քյնիս ըմ խոսկ ծախիմ:

- Հի՞նչ խոսկ ա, վեր ծիես ըս, պահե, քըլեգ հարկավեր կկյա:

Էտ մարթը ըսես ա.- Անկյին խոսկ ա, վեր մոլշտարի տոնս կյա, տլական ըմ:

Էտ ծիավուրը ըսես ա. - Դե վեր շատ ըս թարիփ ընես, յըես մին մուշտարի, ասե կյինը, ինք օնիմ: Համ էլ ասե, տըեսնամ էտ հի՞նչ խոսկ ա:

Էտ քըլըբացած մարթը, թն. «Ըրածըտ առաչըտ կյա», խոսես էս ա, հախկըն էլ վեց մանեթ ա:

Էտ ծիավուրը ըսես ա, - Հա, լնվ խոսկ ա, խոսկըտ , ամնա հախկըտ թանգ ա, ծեռքես անվնլ-ախըր իրեքյ մանեթ փուլ կա, պեր ինձ տոր, յոր օնիմ:

Էտ մարթը ըսես ա. -Լնվ, եր կալ:

Իրեք մանեթը յոր ա ունես, տոն կյաս: Էն ծիավուրն էլ քյնիս ա տոն, թա. - Մին խոսկ ըմ սըվերալ, տանիմ տեսնամ, հիշտեղ հարկավեր կկյա , յըես էլ կխարջիմ:

Քյնիս ա մին մեծ քաղաք հըսնես, տըանաս ժողովուրթը օրախ, քյեփըրնեն քոք, ամմենը ուրանը կործեն: Հըրցնես ա, թա.- Ա՛ ժողովուրթ, ծըզանա մինին ըսկյի մին դարդ չօնե, վեր ըտի լոխ օրախ ըք:

Ըստահանք ըսես ըն. - Մեր թաքավերը հանց թաքավեր չի, վեր մըլեգ յրա դարդ թողե, հինչըրնես ա պակաս, վեր օրախ չընինք:

Էտ եր ա կնաս, քյնիս ըտահանց թաքավերեն կոշտը, թա. - Թաքավերը ապրած կենա, հինչու անիս, առաչըտ կըկյա: Թաքավերը գյիդմս ա թա, վեր երգյիրը բոլուդ ա պըհես, ընդրա դարդան ա ըտի ըսես: Պիրիս ա, ըտրան լմով պաղեվ տաս, վըեսկե տաս, թա հիրը սըերտըտ պեն օգե, եք էտ մարթը օրաի-օրաի եր ա կնաս, քյնիս:

Մին քանե վըիստանը ետը մընէլ ա կյաս, թաքավերը մնէլ ա տեսը-տենը տաս, հըդէ տինիս: Մին օր ուղիս ա, թա կյա, սխտոր կերած ա ընիս, մըթկումը ըսես ա, վեր քյնիս թաքավերեն կոշտը, պըրմանս վըետ կկյա: Պիրիս ա պերանը մին լաչակ կպես, քյնիս:

Թաքավերեն ննգիր-վնգիրներան մինին կլոխը յոր չունես, վեր էտ մարթը կյաս ա: Էտ վեգիրը ըսես ա. - Մին խտուրու խտկու հետե, իե՞ պաղեվ ա ընես էն փորմեն: Յըես հո՞ւնց անիս, վեր ըտրա սպանիս, էլ կյա վուչ:

Էտ մարթը վեր քյնիս ա, վնգիրը քյնիս ա թաքավերեն կոշտը ըսես. - Թաքավերը ապրած կենա, էն մարթը վեր կյաս ա, իե՞ հըրցընես չը՞ս, ապիս. «Պերանըտ իե՞ կապալ ըս»:

Թաքավերը ըսես ա. - Դէ, բալամ հի՞նչ հըրցնիս, մարթ ա, բնլի մին դմրդ օնե, կապալ ա:

Վնգիրը ըսես ա. - Թաքավերը ապրած կըենա, էտ մարթը ըսես ա, վեր թաքավերեն պըրմանս վետ ա կյաս վեր քյնիս ըմ կոշտը, կըպես ըմ, հանցու վետը գյիդմս վեչ:

Թաքավերը ուրան մթկըմը կգըրվես ա: Էտ դոնումըն էլ էն մարթը, վեր կյաս ա, թաքավերը խուսես չի: Մին թոխտ ա կյիրիս, տաս ուրման, թա տար տոր մեր դըսաբեն: Թոխտումը կյիրած ա ընիս, թա՝ «Հինչ մարթ կյա կոշտտ, սպանե»:

Էտ մարթը յոր ա ունես թոխտը, էլ մաչինը կըրթիս չի, թա հինչ ա կյրած: Տոն ա կյաս, քյնիս, մղակումը էն վնգիրին մին տղա յա ինիս, քսան տըեկան: Էտ տղան ըսես ա. - Էտ թոխտը ինձ տոր, յըես լիմ քյնիս ըմ դսաբեն կոշտը, տանիս ուրան տամ: Թմ վեր թմայի յըս, տու քյնի տոն:

Էտ մարթը էտ թոխտը տաս ա վնգիրին տըղեն, ինքը ըրիւրյին քյնիս ուրանց տոն: Ամա վնգիրին տղան էտ թոխտը, վեր տնես ա դըսաբեն տաս, դասաբը դմստի փոնես ա, մուրթես:

Էքյսը Էտ մարթը մըն Էլ ա կյաս թաքավերեն կոշտը:

Թաքավերը մնաս ա ըրմացած, թա. - Պա Էս ին՞ սաղ ա հնլմն:
Վնգիրին ծեն ա տաս, հըրցնես, տսնաս սրթյ-շիվանը ընգած ընդրա տոնը,
թն տղան մորթալ ըն:

Ետնան ամմեն հինչը վեր պըրգվիս ա, Էն մարթը թաքավերեն ըսես ա.
- Վեչինչ, թաքավերն ապրած կենա, ըրածտ առաչըտ ա եկալ:

47.ՇԱՊՅԻՐԴ ՄՈՒԽԱՆԸ

Ինիս ա, չինիս մին քյանսիբ կրնեգյ ա ինիս: Մեհետ տահանք եր ըն կրնաս, քյինիս քաղաք: Քյինիս ըն էտ կնգանը ախպորը տոնը: Մին քանի օր ըտեղ կրնալանը ետը, տըսնաս ըն վեր ըտեղ փիս ա: Ուրանց փիս ըն յըշիս:

Էտ կրնեգյը եր ա կրնաս, թա: - Բալա՛, եք, քյինինքյ տոն, բնլի մին թանհրնավ ապրինքյ:

Տղեն անըմը Մուխան ա ինիս: Էտ տղան յոր ա ունես, ըսես. - Ա՛ մար, տու քյինի, յըես ըստեղ կրնաս ըմ:

Դային ըտրան ըսես ա, - Վախի մեր, դային քյըեգ էնքան օքուտ կտա, վեր քու օխտը պորտիտ էլ հերիքյ ա, լիմ թանքյ իմ խոսկիս անջուկ օնիս:

Մուխանեն մարը լաց ինիլնավ հղե յա ընգնես բիդի տոն:

Մին օր Մուխանը թա.- Դայի էշը եր կալ քյինինքյ շըհանը:

Էշին յըրա մին քանի չըվալ, պեն ըն տինիս, հղե ինիս բիդի թաքավերեն վըեսկուն ամբարը: Մուխանը պիցիրնաս ա հնրթը, մեհետ ընդղան քյինդիրավ կախ ինիս բիդի կըլխիվեր, վըեսկեն ըծես չըվալը:

Դային տիյերան ծիքյ ա տաս պըցըցընիս: Քյանդիրը թանգանն կախ ա տաս, Մուխանը պիցըրնաս ա:

Ահետ տինիս ըն էշին յրան, քըշիս պիրիս ուրանց տոն: Ըտրանա ետը մին խիլլն վախտ տըժըրոթուն չըն քըշիս:

Թաքավերեն մարթիքյը քյիս ըն, թա վըեսկե յոր օնին, տըսնաս ըն վեր, վըեսկեն պըկասալ ա: Հինչքան մեչը մարթ ըն քըցիս, կըրես չըն, թա կյողեն ճարին:

Թաքավերը վեր էտ ըսկնաս ա, ըսես ա թա կյիժվի, ճըդճըղաս ա ուրան վնգիր-ննգրին յրան, թա. - Քուռակու տղեքյ, տուք ըշտեղ ը՞ք իլնլ, վեր մեր մնլքյը կյուղացալ ըն: Դե քյեցեքյ վըեսկուն ըմբարեն չորք թըրնփնվը չալա կտըեցեքյ, մաչը կուպրավ լըցեքյ, վեր կյողը կյա մաչն ընգնես, փըրնինքյ: -Թաքավերեն մարթիքյը տի էլ ընես ըն:

Մուխանը տըսնաս ա, վեր վըեսկեն պրծնելի յրա յա, էլլա դայուն նեհետ, էշը ըշկընեն ըրաժ հղեյըն ինիս բիդի թաքավերեն վըեսկուն տեղը:

Դային ըսես ա, - Էս դոնումս էլ յըես նի մննիմ:

Լիմ վըեննը փուխիս ա, բնրղան խըվիս ա կուպրավ լիգը չալան, էլ կըրես չի, թա տոնս կյա, էլ մին էլ ճար չինիս:

Մուխանը ճարը կտրած դնման տոն և ունես, դայուն կլիսը կտրիս, շանը թողիս կուպրըմը խրված: Ետ և տեռնաս, կյաս տոն:

Կլիսը թրդիս և, էտնան դայուն կնգանը ամեն հինչը ըսիս: Էքսը թաքավերեն մարթիքը քիս ըն տըսնաս մին անկլիս մարթ կուպրումը խրված:

Մնաս ըն մաթ մնացած: Մեյիդը տոն և ունես, տինիս հոցեն մաչին, էրկու ստրաժնիգ էլ կոխկեն: Մուխանը էտ սկնաս և ըսես.- Քոակեն, քյննական ըմ դայուն կյուղանամ, պիրիմ:

Մին եղան և յոր ունես, էշին նստիս, տըմբըլա թխելավ քիս հսնիս դայուն մեյիդին: Վեր ստրաժնիկեն ըտրան տըսնաս ըն, ըսես ըն. - Ա՛յ մարթ, առաշկըտ ծմակ և կյաս, քշերըս ըստեղ կաց, ուռութանա կըքյնիս:

Մուխանն ըսես և. - Չէ, քյինիլ բիդիմ, վըխիս ըմ էտ անկլիս մարթը էշս կյուղանա:

Վերչը մընաս և, հաց, արաղ և տոն և ունես, ստրաժնիկներեն հրփցնիս, լիկ շինիս, դայուն մեյիդը կըպես և էշին, էշը հըղէ տինիս, ինքյն էլ ըտրանց քըշտին պարանց ընգնիս, քոն ինիս: Էշը ինքը-ինքը թուշ հըսնես և տոն: Քըռակենը մեյիդը թըղիս և: Ուռութանա էր ըն կընաս:

Էտ Մուխանը էշըս, հա՛ էշս ընելավ, ճղճղաս և, լնց ինիս:

Ստրաժնիկեն պիրիս ըն էշին հախը տաս Մուխանեն, հղէ տինիս: Ուրննք էլ քիս թաքավերեն ըսիս:

- Թաքավերն ապրած կենա, քըշերես եկալ ըն մեյիդը կյուղացալ:

Թաքավերն ըտանց յըրան կըզնվես և:

Էս դոնոնս էլ թաքավերը պիրիս և մին քանէ օղտ ոնրոնր անա կըպուտիս, թա. - Մհենց էլ հու վեր կըրիս և, թող կյա կյուղանա:

Մուխանը մին պերնակ սիմ և յոր ունես, կպիս ըռաշկէ օղտեն չըվալան , կյաս տոն:

Քշերը վեր դարավուչիքը քոն ըն ինիս, սիման ծիք և տաս, օղտերը լոխ պիրիս ոնրննց տոնը, պեռները վեր ունես, օղտերն էլ մըրթուտես, ըծիս կըրըսեն: Էքսը թաքավերը վեր սկընաս և, ընդրանա շատ և կզնըվես:

Էտ վախտն էլ մին օրիշ թաքավեր իսայտառակ և ընիս էս թաքավերեն, թա. Տու հի՛նչ թաքավեր ըս, վեր կրիս չըս մին ժուլիգ փոնիս:

Էս թաքավերը ղըզաբու յա կյաս: Հրամման և տաս, ըսես. - Հու վեր կյոնը քթենա, ոնրնն քաշավը մին վըեսկէ յըմ տըլական:

Մին պատռավ կնեգյ տո՛նս ա կյաս, թա յըես կըքըթնամ: Քիյս ա տոն, շենը շոռ կյալավ օղտու մես ուզիս: Մուխանանց տանը քռակենը պիրիս ա օղտու մես տաս էտ կնգանը: Ահետ էտ Մուխանը տո՛նս ա կյաս տըռնան տըեսնաս, վեր պատռավը դըրբըզեն նշան ա ըրալ, ինքյն էլ օղտու մըեսը ծեռքեն քյնիս ա: Մուխանն ըսես ա. - Ա՛ պատռավ, էտ խե՞ խրեգյ ըն տվալ, քյինինքյ շատ տամ:

Տնիս ա կլո՛խը կտրես քցիս կարասը:

Թաքավերը տըսնաս ա պեն չի տո՛նս կյաս, մին պեն ա կյիրիս շըհնրեն պըտերեն նեստա տաս, վեր էտ կյողը հու վեր վերես յա, թող տո՛նս կյա:

Մուխանը տո՛նս ա կյաս: Թաքավերը պիրիս ա, թմ քըցի դուսաղխանան, վեր էքյսը բիդի կախ տան: Մուխանը դարավուլչուն ըսես ա. - Թողեցեքյ քյնամ չո՛ղը, էլիս կյամ.- Պիրիս ըն ծեռքը բըխով քցիս, թա՛ քյինի:

Ա՛յ հա՛յ Մուխա՛ն, բըխովը քարեն տո, կոտրես էտնան, էն վեր էն օղտեն մեսը ծո՛ղ պոսվեն կոռնը էնա իլնլ կուռնուտակեն, էտ չուրացած կոռնը կկապե մին քոլու անավ, ինքյըտ փախե: Ղարավուլչին ծիքյ ա տաս, ծեն ա տաս, Մուխանը քյիս չի, մին խիլլն վախտանը էտը տրանք քյիս ըն տըսնաս քոլու անա մին չոր կոռն ա կապած: Քյիս ըն թաքավերեն ըսիս:

Թաքավերը լափ կըտղես ա: Թաքավերեն ախճիգյը ըսես ա. - Ա՛ հնր, ինձ պեց թող, յըես քյինիմ կյողեն քթենամ:

Թաքավերը թուղես ա: Ախճիգյը յոր ա օնես սաղ քղաքեն ժողովուրթը հըվըքես, պիրիս դալ ընես: Իրեք օր տո՛նգնը, ծարավ պըհիս: Մեր Մուխանը սուսըփուս էր ա կնաս, քյինիս թաքավերեն ըխճկանը կոխկը, ըսես թա. - Չինչ ըրալ ըմ, յըես ըմ ըրալ, դե հինչ օզըմ ըս, ըրա: Ինքյն էլ շատ նախշուն տղա յա ինիս, պարանց ա ընգնիս, թաքավերեն ըխճկանը նըհետ քոն ինիս: Քշերը, վեր կործը պրծնիս ըն, Մուխանը քոն ա ինիս: Թաքավերեն ախճիգյը մըկրատավը Մուխանեն բեղեն կեսը կըտրիս ա, ինքն էլ քոն ինիս, էս դո՛նըմ էս Մուխանը էր ա կնաս, մկրատը յոր ոնես հինչքան բղնվուր մարթ կա, էտ թուփ եկած ժողովուրթեն մաչին, լոխին բեղին կեսը կտրիս:

Էքսը թաքավերեն ախճիգյը ծըծըղելավ քյիս ա, թա. - Ա՛ հար, կյողեն քըթալ ըմ, հո՛ւրո՛ւ բեղեն կեսը կտրած ինի, էն ա:

Հի՛նչ... Քյիս ըն տըսնաս լոխ էլ կես բիղանի յը՛ն:

Թաքավերը ուրթո՞ւմն ա ուտես, թա. - Հու վեր վերե յա, թող կյա, ասի:
Յրես ընդրան նի չըմ կյըլական:

Մուխանը քյիս ա, թա. - Թաքավերն ապրած կենա, լոխ յըես ըմ ըրալ:

Թաքավերն ըսիս ա. - Դե, լմվ, թաքավերոթունս քյըեզ ըմ տամ, ախճիգյս էլ, թանքի ինձանավ շուլուղ անող թաքավերին կլո՞խը մին պեն պիրիս:

Մուխանը թա.- Մին կյո՞ւլո՞ւ մորթե տո, ընդրան սաղ-սաղ պիրիս:

Թաքավերը, հինչ ուզիս ա, տաս ա: Մուխանը մին դուրթի էլ յոր ա ունես, մին փայտոնե մաչի տինիս, քյիս էն օրիշ թաքավերեն դըրբըզավը նի մըննիս, հունցու դոնաղ:

Քըշերը եր ա կընաս բաղըմը կյո՞ւլին մորթեն շոռ ունես, քիշերեն կեսըմը նի մննես թաքավերեն կըլխանը երը գընգոլակնեն գընգընգընգնե-լավ, դմամն ծեռքեն վըեննը կընաս, թաքավերը եր ա թոչիս: Մուխանը, թա.- Յրես Կափրիել հրիշտրակն ըմ, եկալ ըմ քյըեզ տանիմ, հըվաքվի, քյիս ընք երգյինքյը:

Թաքավերը տո՞ւղտո՞ւղաս ա, թա.- Ջանըս քե մատաղ, թող էքյուծ կե-նամ բադարաքյ անիլ տամ, խխոցըս, պենին տըեսնամ, անետ եք ինձ տար:

- Լմվ:

Էքյսը քըշերվա էտ վախտը տեղան տո՞ւս ա կյաս, կըրըվաթեն տակեն կյեղած կյո՞ւլին մորթեն ո՞ւրմն գնգոլակներավը յոր ունես, փըթըթես, վեր սնս չանե, քյինիս թաքավերեն կյումըմը կնաս, յավաշ-յավաշ կյաս թաքավերեն ըկուշկավը նի մննես, կլխանը երը կըղնիս: Թաքավերը մնաս ա բըղըրյար:

Մուխանն ըսես ա,- Դե եր կաց քյինինքյ:

Թաքավերը եր ա կընաս: Մուխանը ըտրան տընես ա բաղը, ըշտեղ ծըռերեն տակեն էն դուրթին կյեղալ ար: Ըսես ա.- Նի մուտ մաչը: Թաքավերը նի յա մննես դուրթին:

Մուխանը մին թանիրմվ դուրթին տընես ա, փյտոնըմը տինիս, փայտոնը քըշես թո՞ւշ ո՞ւրմնց թաքավերեն պալատը, ըսես. թաքավերն ապրած կենա, է՞ս ա քյըեզ յրա մագաղ ընե՛ս, թա խե՞ չըս կըրես քու երգյիրըմըտ

կյուղոթունը թանկ անե՞ս, դե մհենց տես, յըես ո՛ւրմն էլ ըմ կյուղացալ, դե թող մհենց էլ տննձ անե:

Էտ պերած թաքավերը տկլոր, հըմընչիլավ ըսես ա.- Դե էլ անիլ չըմ, ինձ պեց թողեցեք, յըես քյինիմ:

Պեց ըն թուղես, քյինիս ա: Ընդրանա ետը թաքավերը ո՛ւրմն ախճիցյն էլ ա տաս Մուխանեն, թաքավերոթունեն կեսն էլ ա տաս, օխտը օր, օխտը քըշեր հրսանիքյ ըն ընես: Ըտրանա ետը Մուխանը ժողովուրթին լնվ ա պըհես:

48.ՔՈՍԱԿ ԱԽՊԵՐԸ

Ընըմ ա, չընձում, մին մարթ ա ընձում: Էտ մարթին շինացիք Քոսակ ախպեր ըն ասում: Էտ մարթը վեր ձորան Քոսակ չասին, պիրում ա մին քյեփ սարքըմ: Մին եզն ա մորթում, լոխճին դոնաղ ծեն տամ:

Կյամ ըն օտում, քյինելիս լոխ ասում.- Ապրիս, Քոսակ ախպեր, շա՛տ ապրի՛ս, Քոսակ ախպե՛ր:

Քոսակ ախպերը եր ա կենում էշը կնձվնձ պեոնում, քյինում վեր տանե ծախե: Վեր մըթնըմ ա, հսնում ա մին շեն, քյինըմ, վեր մին տան դոնաղ ըղնե, տըեսնում տանը միննկ մին կնեգյ: Էլ քյինըմ չի, տոանը վըենն ա կենում:

Շատ ա կենում, թա խրեգյ տեսնում ա մին մարթ ա կյամ պառռուզոնն ասում:

Էտ եկողը ասում ա. - Պա խե՞ տոանըն ըս վըեննը կացալ:

Ասում ա. - Տանը մարթ չիկար, քյեցե վեչ:

Էտ մարթն ասում ա. - Ե՛ք քյինինքյ:

Ամմա Քոսակ ախպերը ասում ա. - Կյամ չը՛մ:

Էն մարթը ասում ա. - Խե՞ :

Քոսակ ախպերը ասում ա. - Վեր կյամ, էշս էլ բիդի պիրիմ:

Ասում ա. - Պա դե էշն էլ տանինքյ, կյումումը կըկապիս:

Էշը տանը մղակըմը կապըմ ըն, ձորանք ստոլին նստած հաց օտում: Մին խիլն ընցնում ա, Քոսակը օգում ա թա շլափկան դձղոնցընե, չունքյի վեր շըլափկումն ա միշտ էշին կյորե տվալ, էշը տեսնում ա թա չե, գռամ ա.

Տնատարը ասում ա. - էշը հի՞նչ ա ասում, տու կըգյիդնս:

Ասում ա.- էշն ասըմ ա. «կըվաթեն տակեն մարթ կա»:

Տնատարը եր ա կենում կացնավը թխում, էտ մարթեն սպանում:

Սպանում ա թն չե, Քոսակեն ասում ա, - Պա էս հո՞նց անիմ, վեր մեր շեննցեքյ գյիդնն վե՛չ:

Քոսակն ասում ա. -Յըես լնձ կըփըռտակիմ:

Տնատարը տրան մին քսակ վըեսկե յա տամ, թա տար փըռտակե:

Քոսակը կյամ ա մին շենու դրադե տըեսնում մին կնլ ցորեն, կնլին մաչին թուփ ըրած, մարթ չկա, տանում ա սպանած մարթը տընձում ցորենն մաչին, էշը անում ցորենն յրա: Տարը հոնուցս ձընց ա տամ, թա՛ - էշը

ցորնան տեն ըրա: Տա տեն չի անըմ: Յորնատարը կյամ ա թխում, սպանված մարթը վեր ա ընգնում:

Քոսակը տոնա ա կյամ, ասում. - Խե՞ յըս իմ հնգերս սպանալ:

Յորնատարը ասում ա. - Բալա՛ մ, մին խաթա յա, ընգալ ըմ, կա մին քսակ վըեսկե տամ, տար փըռտակե:

Դե համ էլ էն վախտը հրուստեն հետե վըեսկեն հի՞նչ ա:

Յոր ա օնում էտ վըեսկեն էլ պիրում, մեռալը թաղում մին խընդակում, ինքը կյամ ուրանց շենումը չավ անում, թա. - Կաշին տարալ ըմ վըեսկավ փոխալ, պերալ:

Շինացեք էր ըն կենում ուրանց տվրնեն տանում, մորթում կաշին տանում, թա ծախին, ամնլ չի կյամ:

Կյամ ըն շենը ասում.- Քոսակ ախպեր, քյնլնց ըս եկալ մըեգ:

Քոսակ ախպերը ասըմ ա.- Օովումը էն ա, լնվ թմաշա կա, քյինինք:

Շինացեք լոխ քյինըմ ըն: Հոցեն քոսակը պտահում ա մին չոբանի, ընդրա նհետ շորերը փոխում ա, ընդրան ըղարկում ծովեն կոշտը, թն էս ա յըս էլ ըմ կյամ:

Չոբանը քյնամ ա, թա ծովեն եշի, շինացեք կուփե յըն տամ քցում ծովը:

Քոսակը չոբանեն վըխճըրնեն յոր ա օնըմ, կյամ տոն, թա. - Օեր նանը մգոված, ինձ քցեցեք ծովը, ամմա ընդեղ լոխ վեչխար ա, դե քյեցեք տուք էլ պերեք:

Շինացեք լոխ քյինում ըն, նի տեռնում ծովը, ամմա Քոսակը լնվա ապրում:

Քոսակը վեր միննկ ա մնում, ասում ա. - Էս հի՞նչ լնվա, շատ ժողովուրթ ինին, միկա էլ ուրանք օտին, ինձ նհետ ապրին, քան թն միննկ յըես:

Ըստուծանա իրեք խնճոր վեր ընգնե. մինը՝ ինձ, մինը՝ քյըեգ, մինն էլ՝ էն մարթին, վեր լըսըմ ա:

49. ՏՎԸՐԱԾԵՆ ՏՂԱՆ

Իլնի ա, չիլնի մին թաքավեր: Ըտրան իլնի ա մին մադար տղա, մին էլ մին մադար ախճիգ:

Ժուկ ա անց կենըմ, ժամանակ ա անց կենըմ, էտ թաքավերեն տղան էտ ա տըռոնըմ ճիրան մորը, թա. - Ա՛ մար, պա հես ա տասնոթ-քսան տրեկան տղա յըմ տըռոպ, հնլնի իմ հոր կայքը տեսալ չը՛մ, մին պլատեն պլենիքը լոխ ինձ տո, քյնամ տեսնամ՛ հի՞նչ կա, հի՞նչ չիկա:

Մարն ասում ա. - Հի՞նչ կա վե՞ր, կա պլենիքը, քյնա, քառասուն տոճոնը կա ճիրոճիր հետա մին-մին պեց, տես քու հոր հիշքան կայք օնե:

Տղան յոր ա օնում պլենիքը, մին-մին տոճերը պեց անում, ամմա լոխճան վերչին տոանը պլենին մարը տված չի ինձում:

Տղան մնամ ա զըրմացած, թա. հի՞նչ կա, վեր պլենին տվալ չի իմար, հնլրնի մին խալվաթ պեն կա՛ :

Քյիննամ ա մորը կոշտը, զըրմացած, թա.- Ա՛ մար, ասե տեսնամ, թա հինչո՞ւ հետե չըս վերչին տոանը պլենին տվա՞լ:

Մարը խըրըվխարավ ա կյամ. թա.- Վերթի ջան, քյրզանա հի՞նչ կյեղիմ, քու հնր քյննլիս ասալ ա, են տանը պլենին վեչ մինին տաս վուչ, յըես էլ չըմ գյուդում, թա ընդեղ հի՞նչ կա :

Տղան պլենին յոր ա օնում, ուրխացած վազ տամ, քյրննամ պենըմ: Նի յա մննում մաչ դոլը, հի՞նչ տըռեսնըմ, ամա՛ն-ամա՛ն:

Մին հնրըփնրի ըխճըկա նկար պատան տված տեսնալըն ըրմստ ուրննն քյնամ ա, օշը տանում, վեր ընգնում:

Շատ ա կենըմ, խրեց ա կենըմ, օշը կլոխըն ա կյամ, էր ա կենըմ նկարը պատան պուկըմ, պտատըմ, ջուրումը տինում, տոնս կյամ, մորը ծեն տամ, թա. - Ա՛ մար, ճելլի պադրաստոթուն տես, հրամման տո ձիս թամբին, էքուծ քըշըրհանա քյրնննկան ըմ ըռնու կյինավ էլ ինի ախճիգը քթենամ, պիրիմ:

Մարն ասում ա.- Վերթի ջան, վեր գյիդնա, թա էտ ըխճկանը դնրդնն հիշքան թաքավերոթուննի յըն փչացալ, սկի քյրննլ չըս նրհախ տեղան: Քու հնր էլ ա քյեցալ, մհենց հո՞ր ա, հետնը թեփուռը ըրվում չի : Օգում ըս տու վեղ քու հոր մնան կորչի՞ս: Չե՛, բա՛լա ջան, քյինում մեր, յըես քյրեզհետե մին լնվ ախճիգ կօզիմ:

- Ա՛ մար, իմ ասածըս ասած ա, վեր մըռոնիմ էլ, բիդի քյինամ, պիրիմ:

Մարը տեսնում աս, վեր տղան խոսկեն պենդ աս վեննը կացած, պաղրաստոթուն աս տեսնում, պրծնում, հղե տինձում :

Էտ տղան շատ աս քյիննմ, խրեգ աս քյիննմ, մին շենըմ մին պառավ կնգա տան դոնաղ աս ընգնում:

Պառավը հրցնում աս, թա. - Բալա ջան, իտի միննկ ըշտե՞ղ ըս քյինամ:

Տղան մին-մին դմրդերը նաղլ աս անըմ:

Պառավն ասըմ աս. - Բա՛լա, մին ծեռքը ծափ չի տալ, տու էլ մին չըլմսրգ տղա:

Տղան ասըմ աս. -Նանի՛ ջան, պա հի՞նչ անիմ, լմվ, մին թահրը չիկա՞ :

Պառավը իստի մին ջողաբ աս տամ, ասըմ. - Բալա ջան, իմ տղաս վեր քյրեգ նհետ ինի, անպայման կործերըտ աս կինի, հաճող կինի:

- Պա շտե՞ղ աս տղատ, էտ լհմ մին լմվ պեն աս, հնգեր չոնիմ, թող ինձ նհետ կյա:

- Բա՛լա ջան, պա շտե՞ղ աս, վեր ասիմ կյա, ըստրանա մին քանի օր առաչ մեր շենին քյոխվան մին քյմսիբ մարթու փոնում աս, շըլաղավը թակըմ, թա էս սրհաթես խարջըտ տոր: Տղաս ըսկանում աս քյուխվեն ըրարմունքը, ինքյն էլ իտի փիս պեները սիրըմ չի, հնվսնլմ չանըմ, էր աս կենըմ, քյնում ինքն էլ քյուխվեն փոնըմ, քու ծոգած մին լմվ տըմբըզըմ, ծեռքը նշանց տամ, հիշքան ասիս: Ասում ըմ, աս յ բալա՞մ, կործ չոնի՛ս, էլա ինձ էշըմ չի: Վե՛րթի ջան, ըստ էղ ըն ասալ, թա. «Հնվսնլմն գյանք այ>: Հնվսնլմ չըրավ, մհենգ պրիստավը փոնալ աս, ծակը կոխալ: Վերթի ջան, հնլմ ջահիլ ըս, ինձ թմ անջուկ անիս, վնաս չըս անել: Հնվսնլմն գյանք աս, հավսալա ըրա, տեսնանք ըգաղըմ ըն տղես, միննկ էն կըկարե դմրդիտ դմրմնն անե:

- Նա՛նն ջան, տղետ ըգաղելը իմ պարթկըս:

Պա հո՞ւնց կըգաղիս, բալա ջան, հորա՞, թա իտի մին պեն անի՞ս:

Կանիմ, կանիմ, արխային կաց, նանե ջան, յըես էս երգյիրին թաքավերեն տղան ըմ, հենց էս սհաթես յըես պրիստավեն հրամման կտամ, պեց կը թողե շան նըման:

Պառավը ուրխընելան նհետ սկսից ըրտասունք թափելը:

- Լաց մի նիլ, նանե, կըգաղիմ, ամմա ասե տեսնամ, տղատ հի՞նչ կործ օնե քյուխվեն նհետ, վեր թակալ աս:

- Բալա ջան, աթալարը ասալ ա. «Էծը Էծին հետե լնվա, քանը մին սնորո՛ւ վեխճարը»: Պա վեր տըվըրածեն տղան ո՛րանն նման քյնսիք մարթին հրեյին հըսնե վուչ, հո՛ւ բիդի հըսնե՛: Ընտրա հնարը տվարած ա իլնլ, դորմի ընդրան, հնլն ո՛րանն գյանքըմը մարթու փիսոթո՛նն չըրա՛լ, լվոթո՛ննա կըմա՛ն, ո՛րանն տղեն էլ իտի յա տնս տվալ, թն քյնսիքներեն հրեյին միշտ կհըսնիս:

Էս խոսկեն նհետ խեղճ պառավըն սկսըմ ա լաց ինիլը:

- Լաց մի ինիլ, նանե, մարթիտ թողած խոսկերքը տղատ կըդարալ ա, ափարիմ նա, յըես ընդրան էս սհաթըս կըքյիննամ ըգադիմ, ճակատը պաչիմ:

Թաքավերեն տղան քյիննամ ա պրիստավեն, քյուխվեն փըռնըմ, կպոտըմ, քցըմ ծակը, պռավեն տղեն էլ ըգադըմ: Տվըրածեն տղան ընգնում ա ո՛րանն ըգադող տղեն կո՛լնվը, պըչպըչորըմ:

Կյամ ըն տոն: Թաքավերեն տղան դնրդերը նաղլ ա անըմ:

Էքյսը քըշըրհանա տվըրածեն տղան մըն էլ թաքավերեն տղան նստըմ ըն ծիյենը, հղե ինըմ:

Շատ ըն քյիննամ, խրեգյ ըն քյիննամ, ըռըչնեն էրկու հղե յա կյամ, մինը կարճ կածան, ամմա ծմըկներեն մաչավը: Էտ կծանըմը թուփ տեռած ըն ինըմ ըշխարքես մըրչեմնեն: Էն մին հղեն էլ ինո՛ւմ ա էրկան, լեն, տասը օրվա հղե: Ըստեղ տվըրածեն տղան օգում ա թաքավերեն տղեն քըռելի, փորըցելի հետե մին հարց տա:

Ասը մ ա. - Ախպե՛ր, ասե՛ տեսնամ, վե՛ր հղըցավ քյինննք, վեր էս կըծանավը քյինննք, մին օրըմը տեղ կհասնինքյ, ամմա էս հղեն սաղ միըչեմն ա: Էն մին հղեն լեն ա, թամո՛ւզ, ամմա էրկան, տասը օրվա հղե յա:

Թաքավերեն տղան ասըմ ա.-Լեն հղըցավը քյինննք:

- Խե՛, էք էս մոտե կծանավը մին օրըմը տեղ հըսնինք:

-Չէ, ախպերըս, պա էն մըրչեմնեն էլ ըն սունչ-կենթանի , նահանց էլ ա աստուծ ստեղծալ, վեր ապրին, վեր ինդի քյինննք ծիյանոցը վըններեն տակ են մըրյոնավեր մըրչեմնը կըստակեն , լնվ ա էրկան հղըցավը քյինննք:

Տվըրածեն տղան տեսնա լավ, վեր դո՛ւզ ա ասըմ, վեր ընդրա խելքը թամամ ա, ծովըմ ըն լեն հղեն, հղե ընգնըմ:

Մին խիլլն քեցած, բ՛ռւրդնն մին սնս ըն սկանըմ. «Տվըրածեն տղա, տըվըրածեն տղա»:

Չորս ռնգոյննին եշըմ ըն, պեն չի ըրվամ: Էտ վախտը մին թվավուր միրչեմնը տվըրածեն տղեն կուռնեն յրա վեննը կացած ա ին՞նւմ, լ՛րկու յա օնում, սկսում խոսելը:

Ասըմ ա. - Յըս մին թաքավեր միրչեմն ըմ, եկալ ըմ ծըեզ մին լվ՛թոնն անիմ, վեր տուք մըեզ խնայալ ըք, ծիակոխ չըք ըրալ. թնաս մինը պուկեցիք, նեղ տեղ ընգած տեղը ծըեզ հարկավեր կկյա:

Տըվըրածեն տղան ասըմ ա.- Հնարնթ դ՛րկ ըս ասըմ, պուք տամ, հարկավեր կըկյա:- Պուկում ա, պըրծընըմ, հղեն շարունակըմ:

Շատ ըն քյիննմ, խրեց ըն քյիննմ, եշըմ ըն տեսըմ մին մեծ դոչ, ժինջիլը պ՛ղկերան կապա՛ծ, ծառան կախ տված: Տվըրածեն տղան ծիքյ ա տամ, ժինջիլը կըտըրմ, վխճարեն ըզադըմ, վեխճարըն ըստուծանա լ՛րկու յա առնըմ, խոսըմ, ասըմ. - Վեր ինձ էս նեղ տեղան ըզադալ ըք, մզերաս էրկունը պուք տըվեք, յեր կալեքյ, նեղ տեղ ընգնձ տեղը մնձը մնձեն կըքըսիքյ, յըս ծեր հրեյին հըսնըլական ըմ:

Էրկու մնձ ըն պուկըմ, վեխճարը թողըմ ըտեղ, հղեն շարունակըմ: Շատ ըն քյիննմ, խրեց ըն քյիննմ, տեսըմ ըն մին պեցուր թումբու կըլխե էրկու մեծ ըրկաթե դըրբըզա, մին մեծ քյիլիդավ քըլլած:

Տվըրածեն տղան ասըմ ա. - Ա՛խպեր, մին տու ըստեղ ծիենը պահե, քյիննմ տեսնամ մին էն հի՞նչ դըրբըզա յա էն թումբումը:

Վերչը քյիննմ ա տեսըմ դ՛րկ վեր դըրբըզա յա, ամմա վեչ մին պեն չի ըրվամ: Ծիքյ ա տամ, պուկըմ, մհենց էլ թ՛րկ անըմ, քցըմ քեռծեն տակը: Էնքան ծանդըր ա ինըմ, վեր տափան նհետ աշխարքըս տ՛րրոնըր ա կյամ:

Մին քանի մնուտանը ետը Էտ դըրբըզեն տական էնքան սադանեքյ ըն տ՛րես կյամ, վեր ընդեղեքյ լըսնըվում ա: Սադանեքյը ուրխացած ընգնում ըն տվըրածեն տղեն վըններըն տակը, սկսում լ՛րկ տալը: Լվ՛թոննեն տեղը սադանեքյը էրկու մազ ըն տամ, ասըմ. - Նեղ տեղ ընգած տեղը ռ՛րրոնըր կըքըսիքյ, մունք կյըլական ընք քյոմացյ անիքյ:

Տվըրածեն տղան հրցընըմ ա, ասըմ.- Ծըեզ հո՛ւ վա քըցալ էտ տ՛րմման:

Ասըմ ըն. - Կափրիյել հրեշտակը:

Տվըրածեն տղան մազերը յոր ա օնըմ, կյամ ախպորը կոշտը, նստըմ ըն ծիենը, հղե ընգնըմ:

Մին ծմակավ քըննլիս տեսնըմ ըն իրեք հղե, մին պառավ մարթ հղըցումը նստած, չուբուխը պըրննին:

Տվըրածեն տղան ասում ա. - Պարյօր քըրեզ հլիվեր, նստալ ըս ըստեղ հի՞նչ անիս:

- Աստուծու պարին, պարավ եկեքյ, ըստի ըշտեղ ը՞ք քըրննմ:

Ծիանցան վեր ըն կյամ, հլիվերեն քշտին նըստըմ, ձևննց դնրդերը նաղլ անըմ:

Հլիվերը էրզան անշուկ ա օնըմ, թառանչ քաշըմ, ասըմ. - Հե՞յ... բալալա՞ր, տըժեր տեղեր ա, նմնլ կյալի պեն չի տա՛: Էտ ախճիզը հեն ա մին քերծու պտկե շինած պլատըմ: Պալատըն էլ տո՛նսի դ՛իլան հասար քաշած, պլատան մին վերստ քաշ, ծիրումը մին օբա կա, օբեն մաչին մին տոն կա, վեր պենաս, նրանա ետը վըրեղեն տակեն մին պալատ ա ըրվըլա-կան, քառասուն տոնանե: Էտ պլատումը օխտը օշափ ա իննական, ամենն մինը օխտը կլխանե: Էտ ուշուփնեն էտ ծեր ասած ըխճըկանը ախպերքյն ըն: Տուք պիտի քյիննքյ էս մաչի հըղըցավը: Էտ հղեն թուշ տըննական ա ընդեղ: Ուշուփնեն ծըրզ հարցեր ըն տըլական, վեր կարիքյ պաղաս-խանիքյ, ախճիզը ծերն ա, վեր կարիք վուչ, ծեր օլ՛ոնմն ա:

Տղերքը շունրակալ ըն ին՛ոնմ, մաչի հղեն ընգնըմ:

Քյիննմ ըն քյիննմ, հսնըմ ըն հըլ՛ոնվերեն ասած օբեն կոշտը:

Տվըրածեն տղան ախպորն ասըմ ա. - Ծիենը ըստեղ ըրըծըրըու, մին յըես պըցըննամ, նի մըննիմ էտ օբան, տեսնամ հի՞նչ կա, հի՞նչ չիկա:- Տի էլ անըմ ըն:

Քյիննմ ա նի մըննըմ օբան, տեսնըմ օխտը օշափ նստած մին դզղանու կոխկե, մըես ըն իփըմ: Էտ դըզղանը էնքան մեծ ա ին՛ոնմ, վեր ըշխարհ-քումըս հիշքան կենթանի կա, ամենն մինան տասը դննն մաչին ա ին՛ոնմ :

Կուճուր ախպերը ետ ա տըրեոնըմ, մեծ ախպորը ասըմ. - Ախպեր, էս դզղանըմը ամենն կենթանուց կա, ամմա ինսան չիկա, էս լիմ ինքը-ինքը, ձուրնն վըրեննավը եկալ ա, փոնինքյ, քցինքյ դըզղանը, իփինք:

Էս խոսկը տվըրածեն տղեն քյեփեն շատ ա նի կյամ: Կզնըված ասըմ ա. - Գիդվնլ չի թա հու՞ ղզղանը կընգնե: Դե վեր ծեր օժեն յրան էտքան դյուվնմիշ- գյ՛ոմնմիշ ըլնծ ըք, էր կացեքյ, տեսնամ կըկարիք ծեր դզղանը վեր տընիքյ տափեն:

Ուշուփնեն եր ըն կենըմ ամեգը մին տեղա փոնըմ, թա վեր օնին, կարըմ չըն: Տվըրածեն տղան միննկ յոր ա օնըմ, հունց տափեն կյամ, վեր աշխարքըս տ՛ղրո՛ղր ա կյամ: Թաքավերեն տղան հենա ինըմ ննջալիս, վեր տափը տ՛ղրո՛ղր ա կյամ, իրեսեն յրա վեր ա ընգյնըմ, քեթը ըոնըմ ա: Ուշուփնեն մնամ ըն գրմացած, թա տրան հիշքան օժ օնե, վեր միննկ եր կննկ տափեն տրմվ: Տվըրածեն տղան տ՛ղու ա կյամ, ծեն տամ ախպորը, վեր ծիենը կապե տոնան, ինքը կյա օրան:

Նի յըն մըննըմ օրան, միենգ տվըրածեն տղան ուշուփներեն ասըմ ա, - Մունք իստի-իստի պենու հետե յընք եկալ, եկալ ընք ծեր քուրը տանինքյ:

Ուշուփնեն տրեսնըմ ըն, վեր տա գոռի ջանավար տղա յա՛, խուստանըմ ըն վեր տան, ամմա բեղմա ո՛ղրանց տված հրցերեն կարին ջողաբ տան:

Առաչի դ՛ոնումը ասըմ ըն. - Քառասուն փութ ցորեն, քառասուն փութ կորեկ ընք խառնըելու, վեր կարիք ճոկիքյ, ախճիգը ծերն ա:

Խառնըմ ըն, պրծընըմ, ասըմ. - Միչև ո՛ղրո՛ղրե բիդի ճոկիքյ, թա չե ծեր օլ՛ումըն ա:

Ո՛ղրանք քյինամ ըն վըերսի: Տվըրածեն տղան տես ա մտածըմ, տեն ա մտածըմ, բ՛ղրդան մենն ա ընգնըմ սաղանեն մազերը: Յոր ա օնըմ, մազը մազեն քսըմ, ըշխարքես սաղանեքը կյամ ըն, յրա տեոնըմ, ճոկըմ, մին մնուտըմը, մին էլ կորչըմ:

Ուշուփնեն կյամ ըն, մնամ գրմացած:

Երկունջի հարցը էն ա ինըմ, վեր ասըմ ըն. - Միենգ էլ քառասուն փութ ցորեն, քառասուն փութ կորեկ, քառասունն էլ կյո՛րե խառնինքյ, բիդի ճոկիքյ:

Տամ ըն ո՛ղրանց, էլիա ո՛ղրանք քյինամ վըերսի: Էտ դ՛ոնումն էլ տ՛ղու ըն օնըմ մըրչեմներեն թևերը, թևը-թևեն քսըմ, ըշխարքես մըրչեմնին հվաք-վըմ ըն ըտեղ, մին ըշկըճըպումը ճոկում ըն, ճոկ- ճոկ, պըոճնըմ, ո՛ղրանք կորչըմ: Ուշափնեն կյամ ըն, տրեսնըմ ճոկած, հազըր:

Իրեքինջի հարցը տամ ըն, ասըմ. - Դե վեր իտի օժավ ը՛ս, մեր կուճուր ախպորը նհետ բիդի դոչի տաս:

Սա վերչին հարցըն ա, վեր կըղարիս, էխնած ըս: Տվըրածեն տղան մտածում ա, հի՞նչ անե, ինքը հո՛նց կը կարե, մին կլիսավ օխտը կըլխանե օշափեն էխնի:

Մենն ա ընգնըմ վըեխճարեն մազերը:

Ասում ա. - Յրես կարալ չըմ ծեր կուճուր ախպորը նհետ դոչի տամ, ամմա իմ կուճուր ախպերը կըկարե:

Մազը-մազեն ա քսում, էն վըեխճարը կյամ ա, սկսում ըն կըռվելը: Վըեխճարը քըմըկ-քամակ քյինամ ա, մհենգյ էլ վազ տալավ կյամ, հու՞նց պուզերավ թխում, ուշափենն օխտը կլիխը նի յա մննում փորը, մեռնում ա:

Եխնըված ուշուփնենն ասում ըն.-Մեր քուրը հենն ա էն խութին պտկե պլատըմը, ընդեղան միչն ըստեղ գյըբնվ կարմունջ բիդի շինիքյ էտ կըմունջավը պիբիքյ:

Ախպերքը մընում ըն մըտըծելիս, թա հի՞նչ անին, վեր գյըբնվ կարմունջ շինին:

Վըեխճարըն ասում ա. - Յրես կը կարիմ:

Մազը մազեն ա քսում, քսան վըեխճար ըն կյամ: Վըխճըրնենն մըրթոտըմ ըն, մհենգյ էլ ամմեն վըխճարենն աչի քուղը յոր ըն օնըմ, թող անըմ քցըմ հորը, մնացածը տամ ուշուփներեն, ձըմնք կյամ, քոն ինըմ:

Շատ ըն քոն ինըմ, թա խրեգյ, էր ըն կենըմ, տըեսնըմ մին մեծ դուզդուն ձըմնց շոք ըրած: Հըրցընըմ ըն, թա. - Հինչո՞ւ հետե յըս մըեզ շոք անըմ:

Ասում ա. - Վեր տուք մեր սոված դուզդուններենն սովա ըզադալ ըք, հինչ պահանջ օնիքյ, ինձ ըսեցեքյ, յըես մին ըշկըճըպումը կըկադարիմ:

Տվըրածենն տղան ասում ա. - Վեչ մին պեն հարկավեր չի, միննակ թա կարիքյ էն պլատան միչն ուշուփներենն օբան մին գյըբե կարմունջ շինիքյ...

Ղուզդուններենն մեծը ասում ա. - Իմ աշկես յըրա, միչն էքյուծ քըշրհանա պադրաստ կըտեսնաս:

Ղուզդունը դուզդուններենն թաքավերը ինիլնվ հրամմայըմ ա ըշխարիքես դուզդուններենն, վեր հըվաքվին, քյիննն փլան թաքավերենն գյիբենեն պիբին:

Քյիննն ըն պղըրնըմ, թաքավեր դուզդունը կարմունջը շինըմ ա, պըրծընըմ, կյամ տվըրածենն տղեն կոշտը, ասում. - Վեր քյիննս, էն ախճիգյը քոն իլնձ մ ինննկան: Պղլան մին տախտակ կըպուկիս կյողլ կենաս: Ննգիրվննգիրը խորնգյնի յըն պըրլնկան ըխճըկանը հետե: Տո՛ւս կըկյաս օտիս, ըմընեքը թողիս էխտուտ, նորու նի մըննիս տեղըտ: Վեր ասե՛ հո՞ւ վեր վերե յըս, տո՛ւս էք, քունն ըմ, տո՛ւս չի կյաս: Հիշքան վեր ձըրթո՛ւմնը օտե, էլա տո՛ւս չի կյաս, ամմա վեր ախպորցը անավ ձըրթո՛ւմն օտե, տո՛ւս կըկյաս:

Տվըրածենն տղան գյիբին կըմունջավը քյիննն ա, նի մննում ըխճըկանը տոնը, հունց դուզդունն ասալ ա, ինդի էլ անըմ ա:

Մին երկու հետ ննզիր-վնզիրը խորագյ ըն պընըրնը, տոնս ա կյամ օտըմ, նի մըննըմ պոլեն տակը: Առաչ ախճիգը կգնըվըմ ա ննզիր-վնզիրեն յըրա, թա խե՞ յըն իտի անըմ: Վերչը կլոխ ա ընգնըմ, վեր ստեղ մարթ կա, հիշքան ուրթոնըմ ա օտըմ, տոնս չի կյամ, ամմա վեր ախպորցը ընըմավը ուրթոնըմ ա օտըմ, տոնս ա կյամ:

Ախճիգը ասըմ ա. - Վեր կրեցալ ըս կյաս ըստեղ, յըես քունն ըմ:

Տղան ասըմ ա. - Յըես եկալ ըմ քյըեգ տանիմ իմ ախպոր հետե:

Ճուխտեքան տոնս ըն կյամ, գլիբին կրմունջավը քյինամ ուշուփներեն պալատը:

Ուշուփներեն ասըմ ըն, - Հալալ ինի ծըեգ, մեր տված հըրցերեն վեչ մին աշառ-բաշառ կըրեցալ չի կըդարե, տուք կըդարալ ըք: Մունքյ քյինանք վըրես անինքյ, պիրինքյ, ուրխոթուն անինքյ:

Թաքավերեն տղան մնըմ ա ըխճըկանը քշտին: Օշափներեն նան տվըրածեն տղան քյինամ ըն վըրես: Թաքավերեն տղան պլենիքյը յոր ա օնըմ, տըոները մին-մին պենըմ, քառասունինջի ութաղըմը եշըմ ա, տեսնըմ մին մեծ, օխտը կլխանե օշափ ժինջիլավ կպոտած, քշտեն մին լնգյան ճոնը տրած, կարըմ չի խմե: Էտ օշափն էլ ա էտ ըխճըկանը հետե եկած իլնլ, ամմա հըրցերեն կրեցալ չի ջողաք տա, փըոնալ ըն, կպոտալ:

Օշափը թաքավերեն տղեն ասըմ ա. - Ա՛յ տղա, էտ ճոնըր մուտուցրու մին թիքյա խմիմ, ծարավ մըեոնըմ ըմ:

Ճոնըր տոննըմ ա ըըըչին, խմելըն ըբմստ օժը կյամա, հը՛ յա անըմ, ժինջիլներեն կտորըմ, տոնս կյամ, ախճիգը յոր օնըմ, փախչըմ, կորչըմ: Թաքավերեն տղան ուրանան քյինամ ա, վեր ընդնըմ:

Վերսըտեղան կյամ ըն, տըեսնըմ տղեն օշը տարած, օշափն էլ, ախճիգըն էլ կան վուչ:

Տվըրածեն տղան ասըմ ա, - Տուք ըտեղ կացեքյ, յըես քյինան, տըեսնամ հի՞նչ ըմ անըմ:

Նստում ա ծին, հղե ինոնըմ: Խիլլն քյընոնըմ ա, տըեսնըմ մին մարթ համ վար ա անըմ, համ էլ ճումերը յոր օնըմ, ոտում, համ էլ ասըմ. - Վա՛յ, վա՛յ, ամա՛ն սոված մեռե:

Տվըրածեն տղան ասըմ ա. - Ըստի-ստի օշափ ը՛ս տեսալ:

Ասըմ ա. - Մին պատառ վախտ ար, վեր մին դնննգյ ախճիգյ ծեռքեն անց կացալ:

Տվրրածեն տղան ասըմ ա.- Մին չինիքյ, էրկու ինիքյ, եք քյինանք:

Շատ ըն քյնամ, թա խրեգյ, պտահում ըն մին էրկան մարթու կյետավը շրքրոած, մին վենը կյետեն էս ընգյնին, մինն էլ էն մին ինգյնին, կոանըմա, ճոլր խմըմ, համ էլ թա, - Վա՛յ, ծարավ եմ ...

Հրցընըմ ըն, թա ըստի-ըստի մարթ չի տեսա՛լ:

Ասըմ ա, - Մին պատառ վախտ առաչ քյինանց մին ախճեգյ ծեռքեն:

Տվրրածեն տղան ասըմ ա, - էրկու շինինքյ, իրեք ինիքյ, քյինանք:

Իրեք հոքավ քյինամ ըն, հըսնըմ հմման էն քաղաքը՝ վերդեղ վեր օշափըն ա: Եշըմ ըն, տըեսնըմ, էն հըրսանեքյ ա անըմ, հնալա օխտը օր, օխտը քշեր բիդի հրսանեքյ անե:

Քյինամ ըն, թա, - Մըեգ դոնաղ չը՞ք ընթունիլ:

Ասըմ ըն,-Խե՞ չընք ընթունիլ:

Էն ճումը օտոդ մարթը հըրսընքեն հացըն ա լոխ սրփում, օտըմ, ճոլր խմող մարթն էլ կյինին:

Օշափեն դոյոդ ըն անըմ, ասըմ. - Հացը, կյինին հերիք չի ընանկան, պա հո՞ւնց ըք անըմ:

Օշափըն ասըմ ա, - Տուք հրսանեքյը ըրեքյ, յըես քյինամ մին օխտը տոննա հաց պիրիմ հրեվան թաքավերթունան:

Քյինամ ա թա չէ, տվրրածեն տղան հետան ա ընգյնըմ: Քյինամ ա հղըցումը սպասըմ, էն վախտը, վեր օշափը կյամ ա, ուրան անա անց կենըմ, քմական փոնըմ ա, պըցըրցընըմ, հունց տափեն կյա՛մ, վեր տափը ճըղվըմ ա, ընգնըմ մաչը:

Տասսը օր ժամանակ տված ըն ինոմ, տասինջի օրը, վեր իրեքյնակը մար մննելիս հասնի վեչ, ախպորը ուշուփնեն կախ ըն տըլական :

Յոր ա օնում, ախճիգը տանըմ: Լհմ էն վախտըն ա հըսնըմ, վեր քյանդիրը քըցած թաքավերեն տըղեն պոկը, տաքրետկան տակեն, օգում ըն կախ տան: Ախպորըն էլ ըգաղըմ ա, ուշուփներեն էլ յոր օնում, քյինում ուրանց երգյիրը:

Օխտը օր, օխտը քշեր հրսանեքյ ըն անըմ: Տվրրածեն տղան էլ ըրժընանըմ ա թաքավերեն տղեն քըվորը, թաքավերեն ըխճըկանը, թաքավերեն տղան էլ հոլրըփերի ըխճըկանը:

Երգյինքան իրեք խընձոր ա եր ընգնըմ, մինը՝ ըսողին, մինը՝ կարթացողին, մինն էլ՝ էս հաքյաթը լոնս աշխարք քըցողեն:

50. ԱԽՃԻԳՅ ԹԱՔԱՎԵՐԸ

Ընիս ան, չինիս, մին թաքավեր, ըտրա ընիս ա իրեք տղա: Էտ թաքավերը պռաված ա ընիս:

Մոնելի վախտը ուրան տղորցը, իրեքեն էլ ճոկ-ճոկ ծեն ա տաս, ըսես, - Էն ա մեր բաղեն փլան ծառեն տակեն վրեսկե օնիմ, վեր մեռնիմ կըքյինիս տոնու օնիս:

Թաքավերեն մոնելանը ետը, կուծի տղան քյիս ա, ճելլի տոնու օնես, տեղը փոխես, տնիս օրիշ ծառե տակե:

Ամմա էն էրկու տղան հնլն խուսես չըն:

Հորը թղելանը ետը, մեծ տղան քյնիս ա, թա տոնու օնե, տսնաս ա պեն չիկա: Կյաս ա բեքեփ նստես, ըսկսես մտածելը:

Միշնակ տղան էլ ա կյաս քշտեն նստես:

Պիծի տղան կյաս ա, թա, - Ա՛յ ախպերքյ, ին՞ բեքեփ ըք:

Ըտահանք դրդըրնեն ըսես ըն. -Քյեցալ ընք, թա վրեսկեն տոնու օնիքյ, տեսալ պեն չի կա :

Պիծի տղան ըսես ա, - Պա ինձ էլ ա ասալ վրեսկուն տեղը, դե եկալ ըմ, թան տոնու օնիմ, տեսալ պեն չիկա:

Մեծ ախպերը ըսես ա,- Մեր իրեքեն էլ տեղը ասալ ա, մեր հար, ըրեմն էն վրեսկեն էն ա մզանա մինին ծեռքեն:

Ըտրա կուծի ախպերքյը ուրթոնմնը, հավատ ըն ընես, թա սըետ չընք

Մեծ ախպերը ըսես ա, - Վեր վզավ չըք օնում, եկեք քյնիքյ փլան թաքավերեն կոշտը, կյենգյմտ անիքյ:

Իրեքան համոզվես ըն , քյնիս:

Քյնիս տեղը տահանց առաչըն ա տոնու կյաս մին օղտապան, թա.- Օղտս կորալ ա, տեսալ չը՞ք:

Մեծ ախպերը ըսես ա. - Ըղորթ ա, օղտըտ կորալ ա, ամմա սիպտակ օղտ ա իլնլ:

Մաշնակ ախպերը ըսես ա. -Դոնկ ա, օղտը լնվ, սիպտակ օղտ ա իլնլ, ամմա պրանեն մաչ տեղեն կեռեքյը կոտրած ա իլնլ:

Պիծի ախպերը ըսես ա. Պեռանը մին հակը եղ ա իլնլ, մին հակն էլ մեղըր: Էն օղտապանը ըտահանց ափաթը օնես ա, թա. -Կյողըս քթալ ըմ, կյողըս տուք ըք, վեր կաք: Օղտս ինձ տվեքյ:

Ըտահանք մնաս ըն գյոննաքար:

Մեծ ախպերը ըսես ա. - Վեր ըտի յա, եկ մըզնհետ, քնինքյ փլան թաքավերեն կոշտը կյենգմտ:

Էտ օղտապանը ըտահանց նհետ քյինիս ա:

Վեր հսնես ըն թաքավերեն կոշտը, թաքավերը հնլւմ օղտապանեն ա ուզիս ճելլի հղե տինի, վեր նահանց պենը ըրխըլին քննե:

Մեծ ախպորը անա հրցնես ա, թա. - Հինչ ը՞ս գլիդմս, թա օղտը սիպտմկ ա իլմլ:

Մեծ ախպերը ըսես ա. - Հղցավը կյաս տեղեն տեսալ ըմ մին քոլու յըրա միկա սիպտմկ պուրթ, ընդրա յըրան էլ ըսես ըմ սիպտմկ ա իլմլ:

Մաշնակ ախպերն ըսես ա. - Մին քոլում մին չանգյ կանաչ խոտ ա իլմլ, վեր օղտը կծալ ա, խոտը չանգմվը պուք ա տվալ, մաչ տեղը մին խոտ մնացալ ա ցեց կացած, ընդրա դմրդմն էլ յըես ասալ ըմ, մաչ տեղե կեռեքյը պուք եկած ա:

Պիծի ախպերն ըսես ա. - Վեր եկալ ա ըխպրին կռաց ալ, թա ճոլր խմե, պեռնեն էրկու դոլան կըթկաթալա մին ընգոնին մղըրճանջեր ըն հըրվաքվալ, մին ընգոնին էլ մըրչեմնի, յըես ու յըես մտածալ ըմ, տեսալ, վեր պեռանը մին հակը եղ ա ըլալ, մին հակը մեղրը:

Թաքավերը օղտպան են ըսես ա. - Բալամ, քյինի օղտոտ քթիք, սահանք կյող չըն:

Էտ օղտապանը քոռը փեշման հղե յա ինիս, քյնիս:

Թաքավերը մնաս ա ըրմացած էտ տղոցը յըրա, թա էն իմաստուննի յըն, հինչ ըն, եկալ ըն, թա ինձ փորցին, յըես սահանց նհետ կարել չըմ կյամ...

Ինքյը-ինքյը շատ-խրեգյ մտըծելանը ետը, եր ա կնաս, քյնիս էտ տղոցը կոշտը, թա. - Բալամ, ծեր կործը միկա ջանջալ ա, քյեցեքյ էս հինչ թաքավերեն կոշտը, էն էլմ միկա իմասկալ ա ինձանա:

Էտ խեղճերը եր ըն կնաս, մհենց էլ հղե ընգնես բիդի էն մին թաքավերեն պալատը: Վեր քյնիս ըն, տեղ հսնիս, էտ թաքավերը հրցնես ա, տսնաս, վեր ուրմն հրեվան թաքավերեն տղեքյն ըն, հնլւմ տահանց մին լմվ դոնաղ ա ընես, թա. - Ետնան կքննիմ, տեսնամ էտ հի՞նչ կործ ա:

Պիրիս ա ստոլ սքքես, ամմեն հինչան վեր տնիս, իրեք-չորս ջուռա-ջուռա մսավ խորագյ, փլավ, ճոտը տակեն տիրմծ, ախտա ըրած հոննի դարավ, ցորեն փափուկ հաց, վերչը ընես մին ճոկ տան մաչ, թա. - Ըտեղ հաց կերեքյ, դինջացեքյ, ետնան կխոսինքյ:

Էտ իրեք ախպերքը քյնիս ըն սուփրեն դրադեն նստես, վեչ մինը ծեռքը մկնես չի բիդի հացը: Թաքավերը ձուրան նազիր-վեզիրներան մինին ըղրկես ա, թա քյնի թաքուն անգուճ կալ, տես էն տղեքը հի՞նչ ըն խուսես, եք ինձ ասե:

Էտ մարթը կյաս ա, տռանը քմակեն նստես, անգուճ օնես:

Պիծի ախպերն ըսես ա. - Խե՞, հացը քցալ ըն իրեսեն թըմաշա ընելի հետե՛, կերեքյ, օտինքյ:

Մեծ ախպերը ըսես ա.- էն հացը մոնու դրադա յա, կյրեզման քանդած տեղը արտ վարած հաց ա, ըտրա դմրդան էլ յրես օտես չըմ:

Մաշնակ ախպերն ըսես ա. - Ըղորթ ա, հացը մոնու դրադա յա, էն վրեխճարը, վեր մորթալ ըն, էն խորագյնեն իփալ, շան լակուտ ա, շան կաթնը կերած ա:

Պիծի ախպերն էլ ըսես ա. - Ըղորթ ա, հացը մոնու դրադա յա, վրեխճարն էլ շան կաթնը կրերած ա, ամմա մեր թաքավերն էլ ախճիգյա:

Թաքավերեն ննզիր-վնզիրը տռանը քմակեն ըն ինիս, ըսկանաս ըն, եր կընաս, քյնիս թաքավերեն խմբմր տաս, ըսես. - Հաց չըն պըրըններումը տրմլ, էն ըն ըստի պեներ խուսես:

Թաքավերը մնաս ա ըրմացած, թա. - Մահանք իմաստուննի յը՛ն, հի՞նչ ը՛ն, էս վեր եկալ ըն կոշտս: Տահանց ծեն ա տաս, թա վեր տուք գյիդնցմլ ըք իմ ամմեն մին սեկրետըս, փանդըփիլըս, վեր էս ա էսքան տարի յա յրես թաքավեր ըմ, վեչ մինը գյիդնցմլ չի, թա յրես ախչիգ ըմ, յրես թախտաս վեր կըկյամ, տուք կնստիքյ տըռես:

Պիծի ախպորը ըսես ա.- Վեր գյդնցմլ ըս, թա յրես ադճիգ ըմ, էն ա վրեսկեն էլ քու ծեռքետ, տեղը ասե, քու ախպերքյ քյնին տ՞նս օնին:

Պիծի ախպերը ուրխացած, տեղը ըսես ա, թա. -Ախճիգ թաքավերը լմվ գյիդնց, էն ա փլան տմնճճն տակեն թադած, քյեցեքյ տ՞նս կալիքյ, ըպրեցեքյ:

Ինքյն էլ փսկվես ա էտ ախճիգ թաքավերեն յըրա, ինքյը թաքավերը տըռնաս: Օխտը օր, օխտը քշեր հրսանեքյ ըն ընես, ըտրանա էտը ըրխըլին ձըրանց երգյիրը կառավարես:

51. ՄԻՆ ԿՆԳԱՆ ՄԻՆ ՏՂԱ ՅԱ ԸՆՈՒՄ...

Ընձում ա, չի ընձում մին կնեգյ ա ընձում: Էտ կնեգյը շատ քյնսիբ ա ընձում: Էտ կնգանը տղան վեր մծանում ա, տրանց մին եգն ա ընում: Էտ տղան շատ ա մտածում, խրեգյ ա մտածում, որոշում ա, վեր ձորան մարը էտ եգանը նհետ լծե, վար անե, վեր ձորանց քյնսիբոթունը անին:

Էտ վեղըմը մին թաքավեր ա ընձում: Ըտրան ընձում ա մին ախճիգյ: Էտ ախճիգյը նղանում ա տրեղան տրմբրհան ինի, տրեղան եր կենա, քյնա մին տեղ, քյնա հաց յոր օնե, օտե: Տրա մուհալ ընելին դնրդան հարը էտ ըխճըկանը համար պաղրաստել ա տամ մին էրգյան փեղե կոռնը, վեր տրեղան ծեռքը մեկնե, հացը յոր օնե, օտե: Չոլը քյնսիլի հետե էլ պաղրաստել ա տամ մին ծակ դոշմկ, տակեն գարշոկ: Էտ ախճիգյը մրծանում ա, մարթի տալի տեռնում:

Մեհետ թաքավերը տոնս ա կյամ, ձորան հանդերը շոռ կյալի: Կյամ ա տեսնում էտ տղան ձորան մարը եգանը նրհետ լծած վար ա անում:

Թաքավերը էտ տղեն ասում ա. - Էս հինչ ծմակըմը մին պել կյումաշ կա, քյինի փոնե, պեր էտ եգանը նրհետ լծե, վար ըրա, քու մար մեխկ ա:

Էտ տղան մին օր մին թուռնու հաց ա յոր օնըմ, քյնձում ծմակը: Տեսնում ա մին քյոք կյումաշ ըտեղ ըրածելիս: Էտ տղեն վեր էտ կյումաշը տեսնում ա, հետան ա պրծնում, թա պուզրհարե: Էտ տղան փախչում ա, պրծնում էտ կյումաշան: Կյամ ա տանը շատ քրնենքյ անըմ: Վերչը կյամ ա էն մթկեն, վեր ձորան մարը յոր օնե, քյնս ծմակը, մին տեղ տոն շինի, ընդեղ ապրին: Տի էլ անում ա: Մորը յոր ա օնըմ, քյնձում ծմակը, մին պուճուր, նեղ տոն շինում : Տոնը վեր պրծրնում ա, ընդրա էքսի օրը քյնսամ ա ծմակը, տեսնում էտ կյումաշը ըտեղ ըրածում ա: Լհն վեր կյումաշին աշկավն ա ընգնում էտ տղան, կյումաշը էտ տղեն հետան ա ընգնում, վեր պուզրհարե: Տղան վագ տալով քյնսամ ա էտ շինած տոնը նի մնում, ա կուշկավը տոնս կյամ, էտ կյումաշն էլ նի յա մնում էտ տղեն հետան էտ տոնը, էլ կարըմ չի էտ ա կուշկավը տոնս կյա: Մնում ա էտ տանը: Տղան ձորանցինը կյամ ա ձորանց տոնը, մին քանե օր կենում, վեր կյումաշը խղճանա: Մին քանե օրանը ետը քյնսամ ա տեսնում կյումաշը էնքան տոնգնացալ ա, վեր թոլլացալ ա, վեր էլ էտ տղեն եշում չի:

Էտ տղան քյնսիդիրը յոր ա օնըմ, էտ կյումաշը կապում, կյամ տոն: Էքսի օրը կյումաշը լծում ա եգանը նրհետ, վար անում:

Մին փարա վախտ ընցնելանը ետը էտ թաքավերը մին էլ ա կյամ ռւրան վեղը -շոռ կյամ: Ասում ա. - Մին քյնիմ տեսնամ, էն տղան կարի՞ց էն պել կյումաշը փոնե, թն չէ:

Կյամ ա տեսնում, վեր էտ տղան, էտ կյումաշը փոնալ ա, վար ա անում:

Թաքավերը քնենքյ ա անըմ, վեր տա խելունք տղա յա, վեր կըրեցալ ա էտ պել կյումաշը սվըրցնե, վար անե:

Էտ թաքավերը որոշում ա ռւրան մուհալ աղճիգը տա էտ տղեն:

Թաքավերը էտ տղեն ասում ա.- Յըես էս վղերեն թաքավերն ըմ, վեր տի խելունք տղա յըս, յըես իմ ախճիգյս քըրեզ ըմ տլական:

Տղան գյուղում ա, թա թաքավերը տնագ ա անում: Մոնվթա ասելավը սուս ա անում: Թաքավերը մին էլ ա ասում:

Էտ տղան ասում ա, - Վեր տու տամ ըս, յըես հի՞նչ պիտի ասիմ:

Վերչը էտ թաքավերը պաղրաստոթուն ա տեսնում, վեր ըխճկանը հըրսանեքյ անե: Պաղրաստոթունը տեսնալանը ետը, հըրսանեքյ ա անում, էտ մուհալ ըխճկանը տամ ա էտ տղեն: Էքյսը եր կըենալի վախտը, էտ ախճիգը մուհալոթուն ա անում, վեր քյնի տոճնը, եր կենա հացը ստոլան յոր օնե, օտե:

Փսըկվելի վախտը մարը մտան քըցալ ար, վեր էտ ըխճկանը ծակ դոճնկ նան գարշոկը, մին էլ էրգյան ճպատը տնի պեժինքըմը:

Ախճիգը էքյսը մին տղա յա դարկում հնրանց տոն, էտ պեները պիրին: Էտ տղան քյնում ա պերում: Տղան տեսնում ա, վեր էտ ախճիգը շատ մուհալ ա, ամմա կարիլ չի տոնս քըցի, քանի վեր թաքավերի ախճիգ ա, որոշում ա մին պեն անի:

Էքյսի օրը եր ա կենում, քյնում վար անե: Վեր վարան կյամա, մին խրեգյ հաց ա տընում մորը քըշտեն, վեր օտե, մին խրեգյ հաց էլ ինքյն ա օտում, էտ ըխճկանն էլ հաց չի տամ, ասում ա. - Մըեզ մոտ հու աշխաղում ա, նա հաց ա օտում, հու աշխաղում չի, օտըմ չի:

Մի քանի օր ախճիգը մնամ ա առանց հաց, վեր շատ ա սուվուծանում, մին օր էլ եր ա կենում, սկսում կարավաթեն առաշը սըրփիլը, տոնը սըրփիլը: Տղան հանդան վեր կյամ ա, մարը խնբար ա տամ, վեր ըսօր հարթնը տոնը սըրփալ ա: Էտ ռւրոլգոնը մին խրեգյ հաց ըն տամ հարթնանը: Հարթն էլ ա ուրխանում, տղան էլ, մարն էլ, վեր հարթնը սկսալ ա կործ անելը:

Էքսյսի օրը հարթօնը եր ա կենում, տոնը սըփում, կոժը լցնում, տեղերը հըվաքում, օրիշ պեներ անում: Տղան էտ Ուրո՛ւզյո՛ւնը վեր հանդան կյամ ա, մին կուտուր հաց ա տամ:

Էտ ծեվավը էտ տղան, էտ մուհալ ըխճըկանը կործ անելը սվրցնում ա, սկսում ըն լմվ ապրելը:

Թաքավերն ասում ա.- Քյինիմ տեսնամ, ախճիգյս հի՞նչ տեռավ, մեռա՞վ, թա սաղ ա:

Կյամ ա տղեն տոնը, տեսնում, վեր էտ օրը ախճիգյը ակուշկումը նստած թիլ ա կծկում, վեր նի յա մննում տոն, զըրմանում ա, շատ ա ուրխանում, վեր ախճիգյը կործ ա անում:

Ախճիգյը թաքավերեն ասում ա. -Ա՛ հմր, տու էլ թիլերը փոնե, յըես կծկիմ, վեր քյըեգ էլ հաց տան օտիս, ըստանց օրենքյը ճոկ ա, հու աշխադում ա, նա էլ օտում ա:

Հմրը թիլերը փոնում ա, ըսկսում ըն թիլը կծկելը:

Ուրո՛ւզյո՛ւնը տղան հանդան կյամ ա տոն, տըեսըմ թաքավերը եկած, ըխճըկանը նհետ թիլ ա կծկում:

Տղան կնգանն ասում ա. - Խե՞ թողում ըս, վեր քու հմր թիլը փոնե:

Թաքավերն ասում ա, - Վեչինչ:

Սկսում ա զրո՛ւց անիլը: Թաքավերը տըեսնում ա, վեր էտ տղան տի շատ խելունք տղա յա, ինքյն ուրմն որոշում ա, վեր թաքավերոթունը կես անի էտ տղեն նհետ: Թաքավերը կանչում ա էտ տղեն ուրմն տոնը, թաքավերոթունին կեսը տամ էտ տղեն: Թաքավերեն մոնելանը ետը, թաքավերոթունն անց ա կենում էտ տղեն: Էտ տղան կնգանը, մորը նհետ սկսում ըն լմվ ապրելը, երգիրն էլ լավ կառավարելը:

Էն դնշմնգ երգինքան իրեք խնճո՛ր ա եր ընգնում, մինը՝ ասողեն, մինը՝ լսողեն, մին էլ՝ ես հմքնթը լո՛ւս աշխարք քցողեն:

52.ՔՅԸՆԱՑՈՂԸ ԵՏ ՉԻ ԵԿՈՂ ՍԱՐԸ

Ընձև ա, չնձև մին մարթ, մին կնեգյ: Տահանց ընձև ա քառասուն տղա:
Մին օր էտ տղորանցանը մեծը ասում ա. - Քյնանք, աշխարքը շոռ
կյանք, մզետե հարուստթուն ծեռք պիրինք:

Էտ պայմանը կպեա վախտը քառասունինջի ախպերը տանը չի ընձև :
Առանց տրան ընցնում ըն, քյննձև: Էտ քառասունինջի ախպերը կյամ
ա, տեսնում ախպերքը տանը չըն:

Հրցնում ա. -Ա՛ մար, պա ախպերքս հո՞ր ըն:

Մարն ասում ա. - Գյուդում չըմ:

Եշում ա, տեսնում ախպերքը կյամ չըն:

Էքյսը էս կուճուր ախպերը լնց ա ընձև, ասում. - Յըես առանց
ախպերքս կարում չըմ կենամ, ա՛ մար, տեղն ասե:

Վերչը մարը էտ խոխեն ծեռքեն ջանա յա կյամ, ասում ա. - Բա՛լա, դե
քու ախպերքս աշխարքս շոռ կյալու յըն քյեցալ, ապրուստ ճարեն, քյըեզ էլ
տարալ չըն ընդրա հետե, վեր շատ ըս պիծի, կարել չըս ընդրանց նհետ
շոռ կյաս:

Էտ պիծի թաղվածը եր ա կենում տրանց հետան քյննձև:

Հնարը տրան մին սոր ա տամ, ասըմ. - Քշերը էս սորը կը տինիս
կլխըտակետ: Թա քշերը էտ սորեն կեսը տոնու կյա, ըռաշկետ նջնլ կա,
վեր երկունջի քշերը լոխ տոնու կյա, ըտրանա էլ իվիլ նջնլ կա, վեր
իրեքինջի քշերը տոնու կյա, տափըմը խրվե, ըտրանց անա էլ իվիլ նջնլ
կա: Էտ կուճի տղան էտ սորը յոր ա օնում, քյընձև:

Շատ ա քյնձև, խրեգյ ա քյընձև, տեսնում ա մին ավերակ ճեղաց:
Տեսնում ա ճեղացումը ուրնն ախպերքը քոն իլնծ, էտ սորը տնըմ ա
կլխըտակեն, քոն ինձև:

Քշերը մին վախտ եր ա կենում, տեսնում սորեն կեսը կլխըտական
տոնու եկած: Եր ա կենում թողում ախպերքը քոն իլնծ, սորը յոր օնում,
քյընձև:

Շատ ա քյընձև, խրեգյ ա քյընձև, տեսնում ա շատ փիս թոզ ա անում:
Մուտանում ա տեսնում մին մեծ կլխանի օշափ: Էտ տղան օշափեն կլխան
շատ ա վախըմ:

Օշափն ասում ա. - Ամեգյը մին զարկ օնինքյ. առաչ յըես, հետավ տու:

Տղան համոզվում ա:

Առաջ օշափն և գարկում: Էտ տըղեն ծին պըցրանում և երգյինքը, տղան ազատվում և: Հերթը հըսնում և էտ տղին: Տղան գարկում և, օշափի կլոխը կես և տեճնում: Էտ տղան յոր և օնում օշափին կլոխը կտրում, քցում խուրջինին մաչը, էտ քընոն և խապորցը կոշտը: Տրանց վեչ մին պեն ասում չի: Մուսըփուս քոն և ինոն :

Քշերավ էտ խապերքը եր ըն կենում, տեսնում պուճուր խապերը քոն իլնծ:

Մեծ խապերն ասում և.- Մին քացի տվեք, եր կենա:

Եր ըն կցընում, քընոն:

Շատ ըն քընոն, խրեգ ըն քընում, մին ավերակի յըն պտահում: Էտ ավերակումը քոն ըն ինոն : Էտ քշեր պիծի տղին սորը սաղ տոն և կյամ: Տղան եր և կենում, քյնոն տեսնում էլիա թոճ և պըցրանում: Էս դոնըմ տղան շատ փիս վախըմ և: Մուտանում և, տեսնում էրկու կլխանի օշափ:

Օշափն ասում և. - Ամեգը մին գարկ օնինք: Առաչ՝ յըես, էտավ՝ տու:

Օշափը գարկում և: Էտ տղեն ծին երգյինք և պըցրանում: Տղան ազատվում և: Ետնան տըղան և գարկում, օշափին էրկու կլոխը կտրում: Էտ տղան ուրխացած կլոխին յոր և օնըմ, քընոն, էլա սուսըփուս կյամ, քոն ինոն :

Առավոտը խապերքը եր ըն կենում ասում.- Մին էտ լակուտին եր կցրեք հնլն խբար պիրողին յշեցեք:

Էտ կուճի տղին եր ըն կցնում, էլիա ճընապարվում:

Էս դոնում մին ավերակ էխծե յա պտահում: Փշերը ըտեղ քոն ըն ինոն : Քշերը սորը տոն և կյամ, տափը խրվում: Տղան եր և կենում, քյնոն տեսնում իրեքինջի խապերը՝ իրեք կլխանի օշափը թուլ ինելավ կյամ և:

Տղան էս դոնում վախըմ չի, սրտը պնդված և ընոն, մուտանում և օշափին:

Օշափն ասում և. - Իմ խապորցս կլոխը հնլընթ կերալ ըս, վեր ըստեղ չըն: Ջնհիլ տղա, ամեգս մին գարկ օնինք, առաչ յըես, էտավ՝ տու:

Օշափը գարկում և, ծին պըցրանում և երգյինքը, տղան էլիա ազատվում և, օշափին էրկու կլոխը կտրում և, մինը յարալու անըմ, էտ քյնոն : Տղան թաքուն քյնոն և օշափեն հետան տեսնում և օշափը նի յա մենում մին վերի մաչ:

Մին պատառ սպասում և, էտավ ընդրա հետան նի մենում էտ վերը:

Տեսնում աս մին ըխճկա գյո՛ւրգյում քո՛ն իլնձ:

Ախչիգյը վեր էտ տըղին տեսնում աս, ասում աս. - Ետ քյնա, օշափը փիս կզնված աս, քյրեգ պըտըռ-պատառ կանի:

Տղան ասում աս, - Տու սուս ըրա, յըես տրան դիվանը ընելու յըմ:

Մին դո՛նըմ վեր թխում աս, օշափը մնում աս ըխճկանը գյո՛ւրգյո՛ւմը: Տղան քյընո՛ւմ աս էն մին օթախը, տեսնում ընդեղ քառասուն ախճիգ: Տրանց անա, ամման մինան մին մուտանա յա հանում, տանում հըսցնում ո՛ւրմն ախպորցը, մուտանեքյը հաքցնում ախպորցը մանները:

Ախպերքը քո՛ն իլած տեղան հնլնձ գո՛ւրթնանում չըն: Պուճուր տղան քո՛ն աս ընո՛ւմ: Ուռութանան եր ըն կենում, տեսնում նա քո՛ն իլած: Ըտրանք սկսում ըն իրեսնին լվանալը, տեսնում լոխճին մաններումը մուտանա կա: Կուճուր ախպերը գմրթնում աս, տեսնում ախպերքը զարմացած:

Ախպորցը յոր աս օնըմ, քյընո՛ւմ էտ ախճկորանցը կոշտը: Ամեգը մինը յոր ըն օնըմ, ճընապար ընկնում: Քյնմլիս վախտը մին կյետ աս պըտահում:

Էտ կյետավը ընցնելի վախտը կյետան մին մարթ աս տո՛ւս կյամ, պիճի ախպորը ծիան փոնում, կըղնըցնում, ասում. - Քյրեգ նհետ պեն օնիմ: Մին պահանջ օնիմ:

Տղան ասում աս. - Տու ասի, յըես կադարիմ, մինակ ինձ պեց թող:

Էտ մարթը պեց չի թողում, տրան եր աս պերում ծիյին անա, քցո՛ւմ ճրին մաչը կուրցնում: Ճրին մին դոլան քցո՛ւմ աս, էն մին դոլան տըղան տո՛ւս աս կյամ, ախպորցը թափշուր անում ո՛ւրմն կընեգը, ինքյը էտ մարթին քշտեն մնում:

Էտ մարթը էտ պիճի ախպորը յոր աս օնում, քյնո՛ւմ ո՛ւրմն բուֆկան: Ըտեղ էտ տղին ասում աս.- Քյինմ, ինձ հետի Գյեղմն-գյմլմնձ սարան Ռուստամ թաքավերին ախճիգը պեր:

Տղան համոզվում աս: Էրկուսավ քյընո՛ւմ ըն կյետին կոշտը, էտ պուճուր մարթը տղին մին ջիլնվ աս տամ, ասում.- Քցի ճըրին մաչը, մին սիպտմնկ ծի յա տո՛ւս կյմլու, նստի, քյընմ:

Տղան ջլմլը քցում աս ճո՛ւրը, մին սիպտմնկ ծի յա տո՛ւս կյամ: Ծին նստում աս, քյնո՛ւմ կյետին էն մին դոլը, ծին պեց թողում, ջլմլը յոր օնում, քյընո՛ւմ էտ կյետին մոտերքումը նստում:

Տեսնում աս մին պառավ աս կյամ: Չըրցնում աս պըռավան, ասում, - Թաքավերին ախճիգը ըշտեղ աս ընո՛ւմ:

Պառավը պատմում ա, ասում. - Թաքավերին ըխճկանը հմրն օգում ա մարթի տա, քյնձում չի, ասում ա՛ հավան չըմ տղին: Էն ա հըրսանիքը փոնած, վեչխարը մորթած, ամմա ախճիգը համոգ չի՛:

Տղան ասում ա, - Քյնն պեր ծեր տոն, յըես ընդրան համոգընիմ, ինձ մհար յոր օնիմ: Պառավն ասում ա, - Լննվ:

Քյնձում ա ըխճկանն ասում: Նա հորը կանչում ա ձորնն կոշտը, ասում, - Ա՛ հմր, թող քյննմ մին խըրեգ ման կյամ, կյետին քշտերքը, էլիա կյամ:

Հնրը ուրխանում ա, ըխճկանն ասում ա.- Քյնն, ախճիգս, քյնն էս օրերը ման եք, սերտտ հինչ օգում ա, ըրա, քյնն:

Հնրը ուրխանում ա ընդրա հետի, վեր ախճիգը խոսելիս չի իլնն, մհենգ խոսում ա:

Ախճիգը էտ պառավին նըհետ կյալիս ա, տեսնում մին սիրուն տղա կյետին քշտին կաղնած: Սիրահարվում ա էտ տղին յրա, ասում. - Յըես քըզանից պուք չըմ կյալ:

Տղան ասում ա, - Դե վեր իտի յա, քյնննք:

Ձլավը քցում ա ճճերը, ծին հանում, ախճիգը յոր օնըմ, քըննձում: Պերում ա հըսցնում էն մին կյեղ սըտանին, էն պուճուր մարթին:

Ախճիգը տեսնում ա էտ մարթը մին կյեղ ա, մըրոքը՝ էրկու կյեղ: Ըտրանա վախում ա: Էտ տըղան ասած ա ինձում, վեր «Քյրեգ հճերձ տամ, կըքյինիս, էտնան քըրեգ ագաղելու յըմ ըտըղան, վախիս վեչ»: Էտ տըղան ախճիգը տամ ա էտ մին կյեղ մարթին, ինքը քըննձում: Քյննձում ա, կյողը կենում մին քճուր քըմակե, մընում ընդեղ: Էքյսը էտ մին կյեղ մարթը էտ ըխճըկանը թողըմ ա բութկումը, ինքը քըննձում վըերսի, միչն ձըրճըղնը վըերս անըմ, կյամ, էտ ըխճըկանը նըհետ գըճը անըմ:

Էտ տըղան ըխճըկանը սըվըրցնում ա, վըեր էտ մարթը կյա, հըրցնի, տեսնա ընդրա հոքին ըշտե՞ղ ա: Ախճիգը վիզննվ ա օնըմ, ասում ա. - Իմ հոքուս պարթկը ինի, հըրցնիմ, գյիղնմ:

Էտ մին կյեղ մարթը, վեր վըրսըտեղա կյամ ա, ըխճըկանն հըրցնում ա, ասում. - Հը, քյեփտ հո՞ւնց ա:

Ախճիգն ասում ա.-Քյեփս փիս ա, հո՞ւնց պիտի ինի, սաղ օրը միննը-միննկ, ինձ թողըմ ըս, քըննձում, կոնյա հոքուտ տեղն էլ ա, ասըմ չըս, վեր նըհետը գճըրճը անիմ:

Ասըմ ա. - Հոքիս էն ա էվլին մաչին:

Էքսը Էտ տըղան կյամ ա Էվուլը Էրում, ամա հնլն ըրխայինանում չի: Ըխճկանն ասում ա. - Բնլքյնս խնվնլ ն, հնլն ըսօր Էլ մնանք, Էլհա հըրցրու:

Էտ մին կյեղ մարթը վեր կյամ ա, Էտ ըխճկանը անա հրցնում ա, ասըմ. - Քյեփտ հոնց ա:

Ասում ա. - Հոնց պխտի ինի, սաղ օրը միննկ, սըերտս տըխուր, օըս-մեթկըս քըեգ յրա, հոքուտ տեղըն Էլ դոլգ չըս ասըմ, վեր կոնյա նըհետը գոըրոնց անիմ, վախտը անց կըենա, միչն քու կյալըս:

Մարթն ասըմ ա. - Իմ հոքիս շատ տըթեր տեղ ա: Ընդրա նըհետ կարիլ չըս խոսիս:

Ախճիգյն ասում ա. - Կոնյա տեղը ասի, գյիդմ:

Վեր շատ ա ասում, Էտ մին կյեղ մարթը ասըմ ա. - Հոքիս Էն ա Գյեդմն-գյնլմնգ սարումը մին նոնը կա, ընդրա հնքյվին մաչին մին բոթուլ կա, բոթուլին մաչին իրեք ծետ կա, իմ հոքին Էտ իրեք ծետն ա:

Էտ տըղան էքյսի օրը լոխ գոնդոնում ա Էտ ըխճրկանան, ջիլմվը քցում ա ճոըրը, դմստի Էն սիպտնկ ծին կյամ ա, Էտ տըղան ծիյին նստում ա, պըցրմնում էրգյինքը, մին Էլ քըշանում սորավը մին հենց թխում նոնըծին, վեր նոնըծը սատկում ա: Էտ տըղան նոնըծին հնքյին ճըղում ա, բոթուլը տոնս օնում, կոտրում, մաչան իրեք ծետ հանում, մինը սպանում, էրկուսը ձեռքին պահըմ:

Վեր տըղան ծետին մինը սպանում ա, Էտ մին կյեղ մարթը ջնհտ ա անըմ, ուրմն տոն քըցում, Էտ ըխճկանը ասում. - Ինձ տար ճիրին կոշտը, ծըտին մինը սատկալ ա, յըես առանց ճիրի կարիլ չըմ կենամ:

Վեր Էն տըղան ծըտերին մինն Էլ ա սպանում, Էն մին կյեղ մարթը Էտ ըխճրկանը ասում ա. - Ինձ ճիրին մաչը կոխի, Էլհա տոնս կալ:

Էտ ախճիգյը ընդրան փոնում ա, քցում ճոըրը հանում, քցում ճոըրը, հանում: Վեր տըղան կյամ ա ըխճկանը կոշտը, ախճիգյն ասում ա, - Շոնս ըրա Էն մին ծետն Էլ սպանի:

Տըղան Էն մին ծետն Էլ ա սպանում, վեր սպանում ա, Էտ մին կյեղ մարթը դմստի մըեռնում ա: Աշխարքըս ազադվըմ ա, լոխ թա մարթ, թա հեյվան ազադվըմ ըն: Ժողովուրթը ուրխանըմ ըն, քյեփեր սարքում:

Ռոստամ թաքավերը քառասուն վեչխար ա մորթում, մեչան շախկա տամ, քյեփ սարքում, ուրմն ժողովուրթին քըշտին Էտ տըղին թմրիփ

անըմ: Ասում ա. - Վեչ մին ննժղննն իտի դոչչադոթուն չի ըրալ օխտանաստուն տարվա մա չի: Էտ օխտանաստուն տարումը օխտը հազար մարթ ա քյնացնալ Գյեղան-գյնլմննգ սարը, էլ ետ չի տըեռալ: Ետ ա տըեռնում էտ տըղին ասում- - Իմ ախճիգյս շատ լավըս ըրալ, վեր կյուդացալ ըս:

Պերում ըն օխտը օր, օխտը քըշեր հրսանիք անըմ: Տըղին նըստըցնում ըն թաքավերական թախտին:

Հրամայում ըն վեր էն սիպտնկ օշափը, վեր ախպորցը թափշուր ար ըրալ, պերիլ տան կոշտը: Իտի էլ անըմ ըն: Էտ ըխճըկանն էլ փսակըմ ըն լոխճան մեծ վեգիրին տըղին նըհետ: Էլհա օխտը օր, օխտը քըշեր հրսանիք ըն անըմ:

Էտ քառասուն ախպորցը մաչին, կուճի ախպերը լոխճան դոչչադ ա տոնս կյամ, համ ուրնն քառասուն ախպորցը հետե լնվ-լնվ ըխճըկերք ա ճարում, համ օշափներին ա կըտորում, համ էն մին կյեդ, մրոքը էրկու կյեդ կախարթ մարթին ա փըչըցնում, Գյեղան-գյնլմննգ սարին կըպըքըշկոռը ետ անում, ժողովուրթին արխայինցնում, համ էլ Ռոստամ էրկունջի թաքավերը տըեռնում: Իտի տըղերք թող մըեգ շատ ինին, խեղճ ընք, մեխկ ընք, աստուծ իտի տըղորցը շատ պահի, կոռանը դվաթ տա, մեշկը դալար պահի:

53.ԾՈՒԿՆԸ ՓԸՌՆՈՂԻՆ ՏԸՂԱՆ

Ինքն ա, չինքն մին ծոնկըն փըռնող ա ինքն: Էտ ծոնկըն փըռնողին ինքն ա մին կընեգյ, մին տըղա: Ըտրանք ախկադ ին ապրըմ: Հնարը տըղին նըհետ ամմեն օր ծոնկըն ըն փըռնըմ, մին թնհրնով ապրըմ:

Մին օր հնարը հիվընդանըմ ա: Տըղան միննկ ա քյինըմ ծոնկըն փըռնըմ: Դըբրոնկընընը թոռը քըցըմ ա կյետը մին վըեսկե ծոնկըն ա տոնկ կյամ:

Էտ ծոնկըն լոնկոն յա առնըմ, խոսըմ, ասըմ ա. - Ա՛յ տըղա, ջնհիլ տըղա, ինձ էլհա ճոնրը քըցի, քըլեգ մին լնվոթուն կանիմ ինձ ազադի, ինձ պեց թոդ, քյինիմ:

Էտ տըղան ոնրնն մըթկըմը ասըմ ա. «Ըտրանա ինձ հի՞նչ լնվոթուն անող կինի՛, վեր անի, լին պեց թողիմ քյինի, կոզի ոնրոնկընըս սոված մընանք»:

Իտի էլ անըմ ա: Տեռտակ էտ ա տըռնըմ:

Հնարը յրան կըզնըվըմ ա, ասըմ. - Ա՛ շան տըղա, պա մարթ ծոնկըն կը փըռնի, մին էլ պեց թողի՞, էտ ըշտըղի ասած ա, աթադան-անադան իտի պեն չիլն, թազա ճըտեր ըն տոնկ եկալ, արկաթի ծոնկնք ըն ածըմ, վեչ մուհա՛լ, ախեր հի՞նչ մուհալ անիմ, կըլոխըս կըկյա:

Էտ տըղան հոռը անգուճ չօնըմ: Ամմեն օր ոնրնն հացին փայը պերըմ ա, քըցըմ ծովը, ծոնկըն կյամ ա, յոր օնըմ, օտըմ:

Մին օր էլ հնարը դոյմիշ ա ինքն, ոնշոնկ տալավ ընդրան տանան տոնկ ա քըցըմ, ասըմ. - Ա՛ էշի քոռա՛կ, բա յըես ամմեն օր չըրչարվիմ, ջափա քաշիմ, քըրթունք թափիմ, հաց ըշխադիմ, տու տանիս ծոնկնին տաս, դե կըլոխտ դըրփիլ մի, տոնկ էք տանան ռադ իլ, էլ աշկըս քըլեգ տեսնա վեչ, ըշտեղ օզըմըս, քյինի, էս էլ իմ բախտըս, լին ասըմ ըն «տըղա ինի, տըղա ինի», էս էլ քըլեգ տըղա, տեսնամ դնրդիս հի՞նչ դնրմնն ա: Ախճիգը հազարապատիկ ըստրանա լնվա:

Էտ տըղան լնց ինեկավ էր ա կըենըմ, կըլոխ յոր օնըմ, քյինըմ:

Քյինըմ ա, քյինըմ, ընզնըմ ա օտար երգյիրնի, ճընապարին մին պառավ մարթ ա ջըհում, ասըմ.-Ա՛ բալա, էտ ըշտե՞ղ ըս քյինըմ, իտի միննը-միննկ:

- Ապեր, քյինըմ ըմ աշխադանքի, վեր մին թնհրնով կըլոխըս պահիմ:

Էտ պառավ մարթըն ասըմ ա. - Ա՛ դարիբ բալա, յըես էլ ըմ աշխադանքի քյինըմ, էք մինտեղ քյինինքյ աշխադինք, մին տեղ էլ ապրինք: Հինչ էլ աշխադինք, հալալ մեչան կես անինք:

Էտ տըղան ռազի յա կըենըմ:

Քյինըմ ըն, քյինըմ, շատ ըն քյինըմ, թա խրեգ ըն քյինըմ, շատ նան խրեգը ձըանք ըն գըղըղըմ, վերչը հըսըմ ըն մին մըեծ, հարուստ քաղաքի:

Քյինըմ ըն ըտըղին թաքավերին մեծին կոշտը, դաչանք անըմ, վեր ձըանց աշխադանքի յոթ օնի:

Էտ մըեծը ըտրանց գյնդն յա յոթ օնըմ:

Էտ թաքավերին մին մարալ-ջեյրան ախճիգ ա ինըմ: Մին դընըմ Էտըխճըկանը լըղըղըմ լալկըմ ա:

Թաքավերը հիշքան դոխտուրնի յա կանչըմ, պեն չի տընս կյամ, վեչ մինը կարըմ չըն լըվըցնին:

Մին օր Էտ պառավ մարթը, մին ճըպատ ծեռքին, քյինըմ ա թաքավերին կոշտը, ասըմ. - Թաքավերը ապրած կըենա, եկալ ըմ ախճիգըտ լիվըցնիմ:

Թաքավերը կըզըվըմ ա, ասըմ. - Ա՛ պառավ, պըլը-մեղ խոսիլ մի, պըլը-կատար չըս, Էտ ա մեծ մարթ ըս, պըլըհըղտրի չըս, պաղեվըտ պահի՛, տու լալեգ լիվըցնող չը՛ս, քյինի պենիտ:

Ամմա Էտ մարթը ծեռք չի քաշըմ, ասըմ ա. - Չե՛ վեր չե՛, յըես կըլի-վըցնիմ:

Թաքավերըն ասըմ ա.- Դե վեր իտի յա, իմ ախճիգըս լափ առոի տեն ընգածը իրեք հետ խուսուցըրու, թա կարիս խուսուցընիս, համ ախճիգըս քըլեգ կտամ, համ էլ թաքավերոթունիս կեսը կտամ քըլեգ:

Էտ պառավ մարթըն ասըմ ա, - Թաքավերըն ապրած կենա: Առաչի դընըմը քու ըխճըկանըտ լին էս ձըղըղըմ կը խուսըցնիմ: Ըխճըկանըտ տիր մին օթախի քըղըղըմ, յա պուճախըմ, մին փնրդն էլ քաշի, վեր իրեսը ըրվա վեչ, վեզիրներատ մինին էլ կան չի, վեր տեսնա, կյա քըլեգ ասի:

Թաքավերը իտի էլ անըմ ա:

Ձըղըղըմը վեզիրը կյամ ա, Էտ պառավ մարթին նըհետ քյինըմըն էն օթախը ըշտեղ Էտ ախճիգըն ա:

Ըսկարմ ըն վեզիր նան Էտ մարթը խիլլն գըղըղըմ անիլը:

Վերչը Էտ պառավ մարթը ասըմ ա. - Վեզիր, ախեր մունք շատ գըղըց ըրինք, մըհեգ էլ թող էս ճըպատը գըղըղըմ անի:

Ասըմ ա, պըրծընըմ, ճըպատը թող անըմ, քըցըմ օթախին մեջտեղը:

Ճըպատը ասըմ ա, - Թաքավերի ախճիգյ, լննվ լըսի հա՞, վերչըմը բեդմա ջողաբ տաս:

Վեզիրը շըշկըլված մընացալ ար տեղը մեխված:

Ճըպատը ասըմ ա.- Իլնն ա, չիլնն մին մարթ: Էտ մարթին իրեք տըղա յա իլնն: Մին օր Էտ մարթին ախպորը մադար ախճիգյը ծանդըր հիվանդանըմ ա: Քըշերավը Էտ մարթին մեծ տըղան քյինըմ ա ձըրնն դորփուրը ըխճըկանը գիրավ ընցնի:

Մին խիլնն կընալանը Էտը դորփերըն ասըմ ա. «Թն կարիս մին հենց ուստոթուն սըվերիս, մին փեշննկ սըվերիս, վեր օրը հնրնըր մանեթ փող աշխադիս, ախճիգյըս վեր լիվանա, քյըեզ կըտամ»: Տըղան բեքյեփ քյինըմ ա ձըրնն տոն: Քըսօրին միշննկ տըղան ա կյամ ձըրնն դորփուրը ըխճըկանը գիրավ ընցնի: Մին պատատ խոսելանը Էտը, դորփերը Էլհա իտի յա ասըմ:

Իրեք ախպերքըն Էլ ձըրնըր պեն չըն ասըմ, ձըրննց դնրդը-դեյիդը թաքուն ըն պահըմ: Վերչը մին օր ձըրնըր ասըմ ըն ձըրննց սըրտինը: Էքյսը իրեք ախպերքըն Էլ ձըրննց հորը մընանք պարով ըն ասըմ, ճընապար ընգնըմ, քյինին ամեզը մին փեշննկ սըվերին: Մեծ ախպերը տըրեոնըմ ա իմաստուն, միշննկ ախպերը՝ լննվ վագ տըվող, պուճուր ախպերը՝ հաքյիմ: Տրանց անա ամմեն մինը օրը հնրնըր մանեթ ա ախշադըմ: Մին օր մեծ ախպերը ասըմ ա. - Մեր դորփուրը ախճիգյը Էն ա մըննելի յրա, հարկավեր ա շնևտ նի հըսնիլ:

Պուճուր ախպերը ասըմ ա, - Յըես ինդի մին ճար օնիմ, վեր խըմի, դնստի լիվընալու յա, թա վեր շնևտ հըսընող ինի:

Միշննկ ախպերըն ասըմ ա. - Յըես շնևտ, վագ տալննվ կըհըսցնիմ: Ասըմ ա, պըրծընըմ, ճարը յոր օնըմ, վագ տամ, մին մունուտըմը հըսցընըմ: Հիվանդը ճարը խըմըմ ա, լիվանըմ: Վերչը Էտ իրեք ախպերը կյամ ըն յրա հըսնըմ: Էտ ախճիգյը մըհեկ Էտ իրեք ախպորցան հո՞ւր բեդմա տան: Մըհեկ թաքավերի ախճիգյ, տինինք թա տու վըս սուդյան, ախճիգյը հո՞ւր կըտաս:

Փննդին քըմական թաքավերին ախճիգյը ասըմ ա, - Պուճուր ախպորը:

Վեզիրը համ շատ ուրիսանըմ ա, վեր թաքավերին ախճիգյը խոսից, համ Էլ առոի քար կըտըրըմ:

Ճըպատըն ասըմ ա. -Իսե՞ պուճուր ախպորը:

Թաքավերին ախճիգը ասում ա. - Շատ պանր: Մեծ ախպորը իմաստոթունը ընդրա ծեռքան ինք օնող չի ինելու, կյալու չըն կըլիլը պուք տան, խելքը մեչան հանին: Միշնանկ ախպերը լանվ վագ տրվող ա, էտ վագ տալը կյալու չըն ինք օնին ծեռքան: Պուճուր ախպորը հընտրած, քիթանձը լին էն ճարըն ա, վեր էն ախճիգը խըմալ ա, լիվացալ, սըղացալ: Էտ ճարը խըլալ ըն ընդրա ծեռքան, թողալ տեռտակ:

Ճըպատը ասից. - Շատ դիլգ ըս ասըմ, թաքավերի ախճի՛կ:

Վեզիրը վագ ա տամ թաքավերին կոշտը լոխ նաղլ անըմ: Թաքավերը ընգուջներին հըվատամ չի, ամմա դե վեր վեզիրը ասըմ ա, շատ ա ուրխանըմ: Էն մին օրը էտ պատավ մարթը թաքուհուն նըհետ ա քիինճեմ էտ ըխճըկանը օթախը:

Ըտրանք մին խիլլան գիլընց ընելանը ետը, էտ պատավ մարթը ճըպատը թող ա անըմ, քըցըմ, օթախին մեշտեղը, ասըմ. - Մունք շատ խոսեցինք, մըհեկ էլ թող ճըպատը խոսի: Թաքավերին կընեցը մընըմ ա մաթ մընացած:

Ճըպատըն ասըմ ա. - Թաքավերի ախճիգ, լանվ լըսի, պաղասխան ըս տալու: Ինըմ ա, չինըմ մին մարթ ա ինըմ: Էտ մարթին ինըմ ա իրեք տըղա: Տա ձորան տըղորցը դըրկըմ ա կարթելի: Իրեք ախպերքըն էլ լանվ ըն կարթըմ, էն պեցիլը շկուլըն էլ ըն ավարտըմ: Էտ իրեքին լանվ կըրթելի հետի բաղարկեք ըն տամ: Մեծին տամ ըն մին հիլի, միշնանկին՝ մին մոտացիկըլ, պուճուրին՝ մին կյանմիլը խընճիր : Ըտրանք էտ ըն տըռնըմ, թա կյան տոն:

Ճընապարին մեծ ախպերը եշըմ ա հիլուն, ասըմ. - Գյուղում ը՞ք հի՛նչ կա, մըզանա շատ հեռու կա մին կյեղեցիկ ախճիգ: Նա շատ ծանղըր հիվանդ ա, շատ ապրի շատ, հենց մունուտ:

Պուճուր ախպերըն ասըմ ա.- Թա էս խընճիրան օտի, դանստի կըլիվանա:

Միշնանկ ախպերըն ասըմ ա. - Յըես էտ խընճիրը դանստի ընդրան կը հըսցնիմ:

Նա մոտացիկըլ ա նըստըմ, հենց մունուտումը խընճիրը հըսցընըմ էն ըխճըկանը: Ախճիգը խընճիրը օտըմ ա, դանստի լիվանըմ: Մըհեկ ախճիգը պիտի փըսակվի ըտրանց անա մինին նըհետ: Վեր ձըրըն քլեփի նի չի կյան, կործը սուղի յըն տամ: Թաքավերի ախճիգ, տինինք թան սուղյան

տու վըս, ախճիգը հո՞ւր կըտաս:

Թաքավերին ախճիգը ասըմ ա. - Ախճիգը կտամ պուճուր տըղին:

Մարը՝ թաքուհին վեր լըսըմ ա ախճիգը խոսըմ ա, ուրխոթունան տեղան եր ա թըռչըմ, ծըվծըվըմ:

Ճըպատը ասըմ ա, - Խե՞քեղմա պուճուր տըղին տա՛ս:

Թաքավերին ա խճիգըն ասըմ ա. - Շատ պարզ: Ընդրանք իրեքըն էլ լնվ կարթալ ըն , բադարկեթյ ստացալ, երկուսին բադարկան էն ա ձըմնց ծեռքին, էն պուճուրին բադարկան էն ախճիգը կերալ ա, մըհեկ պուճուրին ծեռքին բադարկա չի կա, նվնզըն էն ախճիգը բեղմա պուճուր ախպորը տան:

Ճըպատըն ասըմ ա. - Թաքավերին ախճիգը ապրած կենա, լոխ դձըկ ա:

Թաքուհին վագ ա տամ թաքավերին կոշտը, լոխ ասըմ: Իրեքինջի օրը ձըրձըցընըն էտ պատավ մարթը քյինըմ ա էտ թաքավերին նըհետ, վեր ընդրա քըշտին ըխճըկանը խուսըցնի: Էրկուսավ՝ թաքավերը նան էտ պատավ մարթը խիլլն գըրձըց ըն անըմ:

Ըտրանա էտը էտ պատավ մարթը ճըպատը թող ա անըմ, քըցըմ օթախին մաչ տեղը:

Ճըպատըն ասըմ ա. - Թաքավերի ախճիգ, լնվ լըսի, վեր վերչըմը իմ հարցիս դձըկ ջողաք տաս, վեր յըես էլ քըզանա շունրակալ ինիմ: Ինըմ ա, չինըմ մին դձըցընը, մին դնըրգի, մին իմաստուն: Ըտրանք հընգերանըմ ըն, քյինըմ մոտիկ քաղաքը: Ճընապարին մըթնըմ ա: Ըտահանք քըշերը մընըմ ըն մին ծըմակըմ: Խոսկը մին ըն անըմ, վեր հերթավ քըշերը դարավուլ քաշին: Առաչ դարավուլ ա քաշըմ դձըցընը: Իմաստունը նան դնըրգին քոն ըն ինըմ: Դնըցընը վեր մըրսի վեչ, մին ծառ ա կըտըրըմ, ըտրանա ըսկըսըմ մին կյեղեցիկ ախճիգ շինըմ: Կոզի շատ ա չըրչարվըմ, ամմա շատ դնըցընըց ա տձըս կյամ էտ ախճիգը: Մըհեկ էլ նոբաթը կյամ ա դնըրգըն, վեր դարավուլ քաշի: Դնըրգին հնըլն գըրձըցըն ա, թա ձըրմն անա մին տասը շագ հեռու մին դուրուրթըն կա, տա կյող ա: Յավաշ-յավաշ մուտանըմ ա, տըեսնըմ փեղից շինած ախճիգ ա, կլխի յա ընգնըմ, վեր էտ էն դնըցընըն պենեքըն ա: էտ դնըրգին էլ ըտրա հետի շձըրեր ա կարըմ, վեր վախտը անց կըենա, միչն իմաստունին նոբաթը կյալը: Ըտրանա էտը իմաստունն ա դարավուլ քաշըմ: Իմաստունին աշկավըն ա ընգնըմ էտ կյերպարանքը, յավաշ-յավաշ մուտանըմ ա, էշըմ, կըրձի ընգնըմ, թա

պենը հինչումըն ա, ինքըն էլ ձորան իմաստոթունըն ա պինըցնըմ, էտ անսունչ փեղի ըխճըկանը, ձորան սունչան սունչ ա տամ: Քըշերավը դ՛ղլգյարը , դ՛մոզին եր ըն կըենըմ, տեսնըմ մին լ՛մվ ախճիգ ըտեղ կաղնած: Ըտրանց անա ամեն մինը օզըմ ա էտ ըխճըկանը նհետ փըսակվի: Ըտրանք ձորձըր նըհետ հ՛ջնթ ըն տամ: Ըտրա հետի էլ կործը տամ ըն սուղին:-Թաքավերի ախճիգ, տինինք, թա սուղյան տու վըս, հո՛ւր կըտաս էտ ախճիգը:

Թաքավերին ախճիգը ասըմ ա, - Յըես ախճիգը կտամ իմաստունին:

Թաքավերը, վեր լըսըմ ա ըխճըկանը խոսիլը, օզըմ ա, թա օշը տանի:

Ճըպատըն ասըմ ա. - Խե՞, խե՞ կըտաս էն ախճիգը իմաստունին:

- Ընդրա հետե, վեր դ՛ղլգյարը կարող ա իտի շատ փեղի ըխճըկերք շինի դ՛մոզին էլ կարող ա ինդի շատ շ՛րեր կարի, ամմա իմաստունը կարող չի էլիա մինին հոքի տա, քանի վեր առանց էն էլ ձորան հոքվեն կեսը տըվալ ա: Վեր ընդրա կորած հոքվին կեսը տեղը կյա, ըտրա հետի ախճիգը պիտի իմաստունին տան:

Ճըպատըն ասըմ ա. - Լոխ դ՛ղլգ ըսեցիր, թաքավերի ախճիգ:

Թաքավերը էտ լոխ վեր լըսըմ ա, շատ ա ուրխանըմ, էտ պառավ մարթին ասըմ ա. - Դե վեր տու իմ ախչիգըս խուսըցրալ ըս, իմ խոսկըս էլ խոսկ ա, ախճիգըս էլ ա քունը, թաքավերոթունիս կեսըն էլ:

Էտ պառավ մարթըն ասըմ ա, - Թաքավերը ապրած կըենա, մըեզ ճընապար տիր դիբի մեր հայրենիքը: Հըրսանիքը ընդեղ ընք անելու:

Թաքավերը ռազի յա կըենըմ: Օխտը օղտ ա վըեսկավ պեռնըմ, էտ պառավ մարթին, ձորան ըխճըկանը, մին էլ էն ջահիլ տըղին ճընապար տինըմ:

Ըտրանք հըսնըմ ըն ընդեղ, ըշտեղ ձորձըր պըտահալ ըն: Էտ պառավ մարթը օրախ-օրախ էտ տըղին ասըմ ա.- Հես է՛ ըստեղ՝ մունք ձորձըր պըտըհեցինք, ըստեղ էլ ձորձըր անա կըպըժանվինք:

Էտ ջնհիլ ախճիգը ինձ հարկավեր չի, քըեզ ըմ տամ, ըտրա նըհետ էլ էս օխտը օղտի պեռնը վըեսկեն: Յըես էն ձ՛ղկնըն ըմ, վեր տու ազադեցիր, հն՛լն հաց էլ տըվիր:

Ասըմ ա պըռծընըմ, ձուկնը տըեռնըմ, ընգնըմ մոտի կյետը: Ախչիգը նան տըղան ձորձըր խըտտըմ ըն, պըչպըչորըմ, ձորանց ճընապան ընգնըմ, կյամ հըսնըմ ձորանց երգիորը, կյամ ձորանց տոն: Կյամ ըն տոն, տըեսնըմ

Ուրանց հանրը նան մարը հիվանդ, հոքյի տալիս: Վեր ուրանց տղին տըեսնըմ ըն, թեքյ ընգած տեղան լոք ըն տամ, եր կըեսնըմ, լիվանըմ: Ուրանց տըղին հետի մին լնվ հըրսանիք ըն անըմ, լոխ մին տոն տըետած օրախ ապրըմ: Ըտրանք հասին ուրանց մուրագին, մունք էլ հասնինք մեր մուրագին:

54. ԷՇԻՆ ԱՆԳՈՒՃԻՆ ՎԸԷՄԿԵՆ

Ինքն ա, չինքն իրեք ախպեր, մին հնար ըն ինքն: Ըտրանց մին արտ ա ինքն, էտ արտավըն էլ մին թանհրանվ ապրըն ըն, յոլա յըն քյինքն:

Ամմեն դոնըն արտը վեր կընանչըն ա, մին դըրըլթու կյամ ա, կոխ տամ, քյինքն:

Հնարը քընենքյ ա անըն, քընենքյ, վերչը էն մթկեն ա կյամ, վեր տըդորցը մինին դարկի արտը, քըշերը դարավուլ քաշին, տեսնան էտ հո՞ւ վա կյամ, արտը կոխ տամ:

Առաչի քըշերը մեծ տըղան ա քյինքն:

Տա քըշերը քոն ա ինքն, էլ գյուդում չի, թա հու վա արտը էլիա կոխ տըվալ:

Էրկունջի քըշերը միշնակ ախպերըն ա քյինքն, միչն կես քըշեր գերթուն կենքն, ամմա էտավ քոնը տանքն ա: Քշերավը եր ա կենքն, տեսնըն արտը կոխ տված:

Իրեքինջի քըշերը պուճուր ախպերըն ա քյինքն դարավուլ քաշըն: Միչն կես քըշեր քոն չի ինքն, ամմա կես քըշերանը տենը քոնը տանքն ա:

Տա մաննը կտրըն ա, յրան աղ ածըն, էլ ցավան նան հեռան քոնը տանքն չի: Տեսնըն ա դիբիլճուսին երգյինքան մին ծիյավեր եկավ, արտը սկսից կոխ տալը:

Տըղան մուտացավ էտ ծիյավերին ասից - Տու հո՞ւ վըս, վեր մեր արտը, մեր ապրուստը իտի վըննիտ տակըն ըս տամ, փըչըցնըն:

Էտ ծիյավերը ասից. - Լավ, վեր իտի յըս ասըն, վեր ապրուստ չծնիք, յըն քընեգ մին սուփրա տամ, վեր պենաս, հինչ օտելի պեն օզըն ըս, յրան ինի:

Էքյըն էտ ծիյավերըն էտ սուփրան պերըն ա, տամ էտ տըղին: Ամմեն դոնըն էտ տըղան պեց ա անըն, աշխարքիս իրեսին հինչ օտելի պեն կա, տոնա ա կյամ սուփրին յրան, ըտրանք օտըն ըն, քըշտանքն:

Մին դոնըն էտ շենին քյոխվան կյամ ա, թա.-Պարթկըս տո:

Օզըն ա, թա էտ սուփրան յոր օնի: Տրանք տամ չը՛ն: Ամմա քյոխվան գոռավ յոր ա օնըն: Էլիա ըտահանք սկսըն ըն փիս ապրիլը:

Պուճուր ախպերըն էլա քյինից քըշերը արտընը կացավ, տեսավ էն ծիյավերը կյամ ա, ասից.-Ա՛յ ախպեր ծիյավեր, բա ասիլ չը՛ս, քյոխվան սուփրան գոռավ տարավ, պարթկի տեղ:

Էս դժնըմըս ծիյավերը ըտրան մին էշ տըվալ: Էշին անգուճան օրը իրեք մանեթ փող ար եր ընգնըմ:

Էտ ընդան իքը իտի ապրըմ ին: Մին դժնըմ էշը տարին նալբանդին կոշտը, վեր նալին: Էտ դժնըմը էշին անգուճան իրեք մանեթ ա եր ընգնըմ: Ննլբանդը վեր տա տեսնըմ ա, կոռծը կեսատ ա թողըմ, քիներմ էտ էշին մընան մին օրիշ էշ պերըմ, նըհետը փոխըմ:

Էտ խըեղճ մարթը էշը տոն ա պերըմ, քըցըմ թնվլան, ամմա էշը ձըրանցը չար, էշին անգուճան իրեք մանեթ չար եր ընգնըմ:

Պուճուր ախպերը կյամ ա դաչանք անըմ, վեր էշը տան, ամմա ամալ չի կյամ:

Իրեքինջի դժնըմը Էլիա պուճուր տըղան քըշերը քիներմ ա արտը, էտ ծիյավերին տըեսնըմ, ըտրան ամմեն հինչը նաղլ անըմ:

Էտ ծիյավերը էտ տըղին մին կացին ա տամ, անըմը Թոխմախ: Էտ Թոխմախը Էնքան թակող ա իներմ, Էնքան թակող, վեր միչն տարըն ասըմ չի «Թակիլ մի», թակիլը թնրգյ չի անըմ:

Պուճուր ախպերը Թոխմախը յոր ա օնըմ, կյամ տոն, ընդըղան Էլ կյամ ա քոխվին տոնը, ասըմ. - Ա՛ քոխվա, էշըս Էլ ճարի տո, սուփրաս Էլ տո:

Քյոխվան տամ չի:

Էտ պուճուր տըղան ասըմ ա.- Թոխմախ, քըլեգ տեսնամ հա՛յ: Թոխմախը սկսըմ ա էտ քոխվին մին լնվ թակիլը: Էնքան թակըմա, վեր քոխվան օզըմ ա, թա մըլեռնի:

Ասըմ ա. - Ա՛ բալա, սուփրատ Էն ա սանդուղումըս, քիների եր կալ, միննկ ինձ պեց թող:

Էտ տըղան սուփրան յոր ա օնըմ, ըտըղան քիներմ նալբանդին կոշտը, ըտրան Էլ ըտեղ Էն Թոխմախավը մին լնվ կյոսոըմ:

Ննլբանդըն ասըմ ա.- Թակել մի էշըտ Էն ա կյոմումը, քինա եր կալ, միննկ ինձ ազաղի, ինձ քըրգանա ջամբար ըրա, մեխկ ըմ, խեղճ ըմ, խուխատար ըմ:

Էտ տըղան էշը նան սոփրան յոր ա օնըմ, կյամ տոն: Ըտրանա ետը իրեք ախպերավ, ձըրանց հորը նան մորը քըշտին օրախ ապրըմ ըն: Հնլն միչն օրըս էտ էշը անգուճան օրը իրեք մանեթ ա վեր քըցում ըտրանց հետի, սուփրան Էլ ամմեն հինչը, ամմեն ուտելի պեն:

55. ՍՈՒՂՈՒՄՈՒՆ ԻՄԱՍՏՈՒՆԸ

Սուղումունն իմաստունն թաքավերը մին աննազ ա տրեսնըմ, վեր գլվմքիս երգյինքան մին աղվեսի հմքյնու յա կախ ընգած:

Էն մին օրը ժողովութին ասըմ ա. - Հու վեր կարի իմ աննազըս ասի, թա հի՞նչ ա կադարվելու, քըշտութունավը մին վրեսկե յըմ տալու, հու վեր կարի վեչ, կըլ՞իսը կըտրիլ ըմ տալու:

Շատ մարթ ա կյամ, ամմա կարըմ չի գիդան աննազը պարին, թա չարը կըկադարի: Ըտրանց կըլ՞իսը կըտրիլ ա տամ:

Մին շենացի մարթ էլ ըն տանըմ, թա ասի, էտ աննազը հի՞նչ ա կադարելու:

Ճընապարին էտ մարթին մին օց ա ջրհում, ասըմ, - Թո՞րըն ըս քյինում, ա՛ մարթ, քյինըմ ըս թաքավերին հի՞նչ ասիս, տու հի՞նչ ըս գյ՞ղղում վեր հի՞նչ ասիս:

Կյուղացին ասըմ ա, - Յրես պեն չըմ գյ՞ղղում, յրես հունցու մին ուզուն ախմախ:

Օցը ասըմ ա. - Վախիլ միր, յրես քըլեգ կըսվըցնիմ, մինանկ տու հինչու ստանաս, բեդմա ինձ նրհետ կես անիս:

Կյուղացին ռազի յա կըենըմ:

Օցըն ասըմ ա, - էտ աննազը խափեփայութնն ա, խորամանգութուն, ստո խոսիլ ա, վեր Սուղումունն իմաստունին երգյիրը լիգըն ա:

Կյուղացին քընըմ ա Սուղումունն իմաստունին կոշտը, ասըմ. - Թաքավերը ապրած կենա, իստի, իստի, իստի պեներ:

Սուղումունն իմաստունը տրեսնըմ ա վեր դ՞իւզ ա ասըմ, ըտրա քըշտութունավը մին վրեսկե յա տամ:

Վրեսկեն յոբ ա օնըմ, կյամ, ինքը ձուրան ասըմ. «Օցին հինչի՞ն ա հարկավեր վրեսկեն, հի՞նչ ա անելու, լմվն էն ա, տանիմ մըեր տոն»:

Սողումունն իմաստունը մին էլ ա աննազ տրեսնըմ: Տրեսնըմ ա վեր գլվմքիս թա երգյինքան մին թոր ա կախ ընգած:

Էքյսը կանչըմ ա համին էտ գյուղացուն, հըրցընըմ, թա աննազը հի՞նչ ա կադարելու:

Էտ կյուղացին մընըմ ա դ՞իւզի տրեռած, մըթկըմը ասըմ ա, «Քյինիմ էն օցին ասիմ, բնլքյնա գյիդան»:

Քյինըմ ա օցին պ՞ղնին ատաչին կաղնըմ:

Օգր տրեանըմ ա ըտրան, ասըմ. - Ա՛ սըվիրես, էլիա եկալ ը՞ս, ասի տեսնամ հի՞նչ ըս ասըմ:

Կյուղացին լոխ նաղլ ա անըմ, համ էլ ասըմ, - էս դինըմ հինչու տա, քըլեգ նըհետ կես ըմ ըննական:

Օգրն ասըմ ա. - Քյինի ասի, վեր էտ անըմըմ անընհեղոթուն ա, կըռն ա, մարթասպանոթուն ա, կտորած ա:

Կյուղացին քյինըմ ա Սուղումուն իմաստունին կոշտը, ասըմ, թա անըմըմ հի՞նչ ա կադարելու: Վըեսկեն յոր ա օնըմ, կյամ: Ճընապարին մըտածըմ ա, վեր էս դինըմ էլ խանփի օցին, յա քյինի օցին սպանի, լոխ վըեսկեն ինքյը յոր օնի:

Քյընըմ ա օցին պոննին առաչին կաղնըմ, տեսնըմ, վեր օգր նի յա մըննըմ ուրան պունը:

Տա թըրավ թըխըմ ա, օցին հանքյուն կտրըմ, ինքյը տոն քյինըմ:

Օգր էտ մարթին հետան թաքուն քյինըմ ա, միչն ուրանց տոն:

Կյուղացին նի յա մըննըմ տոն, տոնը կապըմ: Մին էրկու սըհաթանը էտը էտ մարթին մեծ տըղան տոն ա կյամ տոնը, գյուղում չի, թա օգր հեն ա ըտեղ, օգր ըտրա վըեննան կըծըմ ա, ինքյը էտ տըռնըմ, կյամ ուրան պոննը:

Էտ տըղան աղուլամիշ ա ինըմ, մըռնըմ:

Մին խիլլան վախտանը էտը Սուղումուն իմաստունը մին անըմը էլ ա տըռնըմ: Գյվաքյիս թա էրգյինքան մին ըլըբըստրակի կըլոխ ա կախ իլան:

Էքյսը հրաման ա տամ, վեր հու վեր էտ անըմըմ գյիղան, թա հինչ ա կադարելու, վըեսկե կը ստանա: Հու վեր գյիղա վեչ, կըլոխը կըտրել ա տալու: Էտ կյուղացին մին էլ ա օգըմ քյինի, ամմա տըռնըմ ա, վեր շատին կըլոխը կըտրըմ ըն, չգյիղալի հետի: Տա օգըմ ա մին էլ քյինի օցին կոշտը, նըհետը հաշտվի, վեր էլիա օգր ուրան սըվըրցնի:

Քյինըմ ա օցին պոննին քըշտին կաղնըմ:

Օգր պոննան տոն ա կյամ, ասըմ. - Հը՛, ա սըվիրես, մըհեկ հինչի՞ յըս եկալ, մեթկըտ հի՞նչ ա, ասի տեսնամ:

Կյուղացին ուրան մեթկը ասըմ ա, համ էլ ուրթում օտըմ, վեր էս դինըմըս ուրան փայը տալու վա:

Օգր անըմըմ հինչ բիղի կադարի, ասըմ ա:

Կյուղացին քյինըմ ա Սուղումուն իմաստունին կոշտը, ասըմ. -

Թաքավերըն ասրած կենա, էտ աննգրտ հաղաղոթուն ա, պարեկումոթուն ա, հաշտոթունա:

Կյուղացին վրեսկեն ստանըմ ա, կյամ տոն, էն տանը վրեսկեն էլ յոր օնըմ, քյինըմ օցին կոշտը, ասըմ. - Օց ախպեր, տոնս եք, հեսե լոխ վրեսկեն պերալ ըմ քյրեգ նըհետ կես անիմ: Օցըն ասըմ ա.

- Մըհեկանց տենը ինձ պեն չի հարկավեր, տար աշկըտ կոխի, լիմ տըղիտ էլ նըհախ տեղը բաղի տըվիր, տար հինչ անըմ ըս, ըրա, ամմա էլ իտի պեն չանիս հա՛... Խըփը-խափի անիլը փիս պեն ա, մարթի ումիդ տինիլը, մին էլ խափիլը շատ փիս պեն ա: Իտի չըն անիլ, ախեր տիմացըտ կաղնածըն էլ ա՛ մարթ, հոքյի օնի՛, իւելք օնի՛, հավատ օնի՛, բա՛... Խափիլը շատ փիս պեն ա, էլ անիս վեչ:

Կյուղացին շունրակալ ա ինըմ, վրեսկեն յոր օնըմ, օրախ-օրախ կյամ ձըրանց տոն:

56. ՀՈՒՎԵՐ ՄԻՆ ՊԵՆԻ ՀԵՏԱՆ ԸՆԳՆԻ, ԿՀԱՍՆԻ

Մին դիմում Սուղումուն իմաստունը ման կյալ տեղա էտ տըռնալիս տեսնում ա մին լնվ բախչա: Ըտեղ, մին կաղնու տակի, տեսնում ա մին մարթ դալուն կաղնի ծառին տեմ ըրած մին պեն ա կյիրում: Կյրածըն էն ա ինըմ, վեր Սուղումուն իմաստունը բեղմա ձորան Ղարադուշ ընըմավեր սև մորթավ գյնդին տա ձորան դնշննգ ախճիգը:

Սուղումուն իմաստունը շատ ա ստիբըմ էն մարթին, վեր կըրնծը ճընջի, ամմա էտ մարթը ասըմ ա. - Կյիրածը ճընջվիլ չի, ամմա մարթ հինչի օգի կըհասնի, կըռվավ ա, դավավ ա, սերավ ա, կըհասնի:

Սուղումուն իմաստունը բեքեփ կյամ ա ձորան պալատը:

Կընեգըն ասըմ ա. - Էտ հի՞նչ ա պըտահալ, վըեր ըրփըթավուր, սև օթի յըս տեռալ:

Տա լոխ կընգանը նաղլ ա անըմ:

Կընեգըն ասըմ ա. - Քյեփտ քյոք պահի, յըես կըգյիդամ, թն հինչ կանիմ:

Մարթըկընեգ ձորնը նըհետ խորուրթ ըն անըմ, կանչըմ էն մորթին սև Ղարադուշ ընըմավեր գյնդին, մին կանվերթ տամ, դըրկըմ բախտ պիժանողին կոշտը:

Ըտրա մանին Ղարադուշը գյուդում ար, ամմա դե հինչ ա՞նի, ձորան տարը հունցու ասըմ ա, ինդի բեղմա անի: Տա հըղե յա ընգնըմ, քյինըմ:

Քյինըմ ա, քյինըմ, շատ ա քյինըմ, թա խըրեգ, շատ նան խըրեգը աստուծ ա գյնդնըմ, հըղեցը պըտահըմ ա մին թաքավերի:

Էտ թաքավերը հըրցընըմ ա.- Ըշտեղ ըս քյինըմ, այ Ղարադուշ: Ղարադուշըն ասըմ ա. - Քյինըմ ըմ բախտ պիժանողին կոշտը:

Էտ թաքավերըն ասըմ ա. - Յըես էլ մին պեն օնիմ փըսպըրելի բախտ պիժանողին: Հինչ օզըմ ըս, քյրեգ կըտամ, միննկ էտ բախտ պիժանողին ասի, վեր էս հինչ յ ըգյիրըմը մին թաքավեր կա, վեր ձորան հետի մին պալատ ա շինըմ, դաչ քյինելի հետի, ամմա շուտ պարան ա կյամ, թա ին՞ յա պարան կյամ, գյիդըմ չի:

Ղարադուշը ճընսպար ա ընգնըմ, քյինըմ:

Քյինըմ ա, քյինըմ, շատ ա քյինըմ, թա խըրեգ ա քյինըմ, պըտահըմ ա մին ծովի: Մտածըմ ա, թա հունց անց կենա: Էտ մունուտին ծովան մին

ղանջանց ծնկերն և տոնս կյամ: Ծնկերն հրբցնում և. - Թո՞րն ըս քյինում, ան՝ Ղարադուշ: Ղարադուշն ասում և. - Բախտ պիժանողին կոշտը:

Ծնկերն ասում և. - Յրես քրեզ ծովավը անց կրկրցնիմ, մինանկ յրես մին խընթիրք օնիմ բախտ պիժանողին անա: Վեր քյինիս, կասիս էս հինչ ծովումը մին ծնկերն կա, ընդրա կըլիսը շատ փիս ցավում և: Էտ ցավան վեր սնա և հանում, ծովին ծնկները լոխ կըտորվում ըն: Թա էտ խե՛յա իտի՛, գյուղվում չի՛:

Էտ ծնկերն Ղարադուշին անց և կըցընում ծովին էն մին դո՞լը, Ղարադուշը ընգնում և ուրան հըղեն, քյինում: Քյինում և, քյինում, շատ և քյինում, թա խըրեց, շատ նան խըրեցը աստուծ և գյուղում, հըսնում և մին վանքի: Նի յա մըննում մաչը, տեսնում մին ծնկերնի մեչին ադոթկ և անում:

Ղարադուշը մին էլ տոնս և կյամ, տոնսումը սպասում, միչև էտ ծուրունին ադոթկը կը պըրծնի:

Ծնկերնին վեր տոնս և կյամ, ըտրան տեսնում, հըրբցնում և.

- Ա՛ վերթի, հի՞նչ խընթիրք օնիս:

Ղարադուշը օզում և, թա նաղ անի, ամնա էտ ծնկերնին ասում և, - Զնն քյինի ընդեղ մին ախպո՞ր կա, էտ ըխպըրըմը իրեսըտ լվաց, էտավ էք ասի, թն հի՞նչ ըս օզում:

Ղարադուշը քյինում և, ծըեքերը լվանում, տեսնում ծըեքերն էլ և սիպտակալ, իրեսըն էլ և սիպտակալ: Վեր նովին ճիրըմը ուրան տեսնում և, մընում և մնթնն:

Ետ և տըեռնում կյամ, թա էտ ծնկերնուն պատմի, ծնկերնին ասում և, - Քյինն սաղ ջանըտ լվաց, էտավ էք ասի:

Քյինում և լըղանում, սաղ ջանը սիպտակում և:

Կյամ և էտ ծըեր մարթին կոշտը, լոխ նաղ անում, կանվերթըն էլ տամ, էն օրիշ թաքավերին խընթիրըն էլ ասում, էն կըլիսը ցավում ծնկերնին խընթիրըն էլ ասում, պըրծընում:

Էտ ծըեր մարթը ասում և. - Քրեզ էլիս դարդ օնի՞ս, թա չէ:

Ասում և, - Չէ, մինանկ լիս էն թաքավերին նան ծնկերնին և: Էտ ծնկերնին ասում և, - Կը քյինիս, ճընապարին, ծովին դրաղին էն ծնկերնին կասիս, հնն-լըցն քրեզ ծովին էն մին դո՞լը անց կըցընի: Վեր անց կըկրցնի, մին խիլն էլ տենը կըքյինիս, թնգնդան ասիս, «Ա՛ ծուկեր, քու կըլիսըմըտ մեծ պըռյանդ կա»: Զամ կասիս, համ էլ մին լնն կըլիսին կը

թըխիս: Էտ ծոկկնը սմբր ա կյալու, սմբրին նրհետ ըտրա պըրանան մին մեծ պըռյանդ ա եր ընգնելու, յոր կօնիս, տինիս ջուբումըտ, քյինիս: Քյիննալիս կասիս, «Ա՛ ծուկնը լին էտ ա քու կըլխիտ ցավին մանին, մրհեգյանց տենը էլ կըղխըտ ցըվիլու չի: Ետավ էտ ծըեր մարթը ասըմ ա. - Կը քյինիս համին էն թաքավերին ասիս, վեր ուրան էն պալատին պատը, վեր հիշքան շինըմ ըն, էլիս պարան ա կյամ, համին էն պատին տակի բընո՞վըմըմ էն ա վըեսկե կա, թընգյակին քարեր կա, քանի վեր ամառնը տաք ա ինըմ, ըտրանք թըքանըմ ըն, տըռըզվըմ, լենանըմ, պատը պարան տամ: Էտ ըսելանը ետը, էտ թաքավերան հինչ վեր օզիս տալու յա:

Ղարաղուշը կյամ ա, ետ տըռեռնըմ, կյամ հըսնըմ էտ թաքավերին կոշտը, լոխ նաղլ անըմ:

Էտ թաքավերըն ասըմ ա,- Հիշքա՞ն վըեսկե յըս օզըմ, քյըեզ տամ, քու էտ ջափիտ հետի:

Ղարաղուշըն ասըմ ա, - Յըես քյըզանա վըեսկե չըմ օզըմ, յըես քյըզանա օզըմ ըմ քառասուն տըղա, քառասուն ախճիգ, քառասուն տըղամարթ, քառասուն կընեգ, մինէտ քան էլ ծիյանք, ուրանց սարքերավը:

Թաքավերը էտ լոխ տամ ա:

Ղարաղուշը էտքանը եր կալած ճընապարվըմ ա դիբի Մուղումուն իմաստունին երգյիրը:

Տասը վերստի յրա նըստըմ ըն դինջանան: Էտ պըռյանդնին վեր Ղարաղուշին վիզավըն ար քըցած, սաղ ճընապարին լոնս ա տամ: Էտ լոնսին շոխկը ընգնըմ ա Մուղումուն իմաստուն թաքավերին պալատին յրան: Էտ լոնսին դարդան վեզիրը կյամ ա, թա տըռեսնա հի՞նչ ա:

Վեր վեզիրը կյամ ա, տըռեսնըմ ըտրանց մեծին, ուրան մըթկըմը տինըմ ա, վեր թաքավերին ախճիգը տա ըտրա: Էտ մըթկը կյամ ա թաքավերին ասըմ.- Պեր ախճիգըտ տանք էն տըղին:

Թաքավերըն ասըմ ա. -Բնլքյնս էն տըղան օզըմ չի՛:

Վեզիրըն ասըմ ա. -Յըես կըքյինիմ, ասիմ, մննլ կըպերիմ:

Վեզիրը քյինըմ ա Ղարաղուշին ասըմ: Դե վեզիրը հու ճընանչըմ չի ընդրան, սմբնը վեր սիպտնկալ ար:

Ղարաղուշըն ասըմ ա. - Թող ինքը կյա, ասի, էն վախտը կօզիմ էտ ըխճըկան:

Վեզիրը քյինըմ ա թաքավերին, թաքուհուն, ուրանը ըխճըկանը յոր օնըմ, կյամ:

Տըղան ռազի յա կըենըմ, էտ ախճիգըն էլ ա ռազի կըենըմ: Լոխ մինտեղ կյամ ըն Սուղումուն իմաստուն թաքավերին պալատը:

Ըտրանա ետը տասնըմինինջի օրը հըրսանեքը ըսկսելի վախտը մննթ կար, վեր առաչ թաքավերը նան թաքուհին ծըեռք տան փըեսին, նոր նըստին:

Էտ վախտը փըեսան ասըմ ա. - Առաչ թող թաքավերըն նան թաքուհին նըստին ետավ ծառան:

Ըտրա ասածան պեն չըն կըլխու ընգնըմ: Հըրսանիքին էն թննդ վախտը փըեսան ձըրմն ջուբան հանըմ ա էն կանվերթը, տամ Սուղումուն իմաստունին:

Սուղումուն իմաստունը մընըմ ա մաթ մընացած, հրամմայըմ ա՝ հենգ մունուտ հըրսանիքը կաղնի:

Ետավ էտ կանվերթը ծեռքին լոխճին ասըմ ա. - Հու վեր մին պենի հետա ընգնի, կըհասնի:

Հըրսանիքը էլիա սկըսըմ ըն, օխտը օր, օխտը քըշեր հըրսանիք ըն անըմ, Ղարաղուշըն էլ ձըրմն հետի լմվ բախտավեր ապըմ ա: Սուղումուն իմաստունան էլ իմաստոթուն ա սըվերըմ, ընդրա մըռնելանը ետը ինքը նստըմ կահին:

57. ՄԱԽՈՐԿԵՆ ՅԱՇԻԳՅԸ

Իլնի ա, չիլնի մին մարթ, մին կնեգ: Ըտահանց խոխա չիլնի: Էտ մարթը եր ա կացալ թա. - Քյինում ըմ ըստուծու կոշտը, տեսնամ, իե մըեգ խոխա չիննամ:

Քյիննամ ա, քյիննամ մին դեր ա ջիհնամ :

Դերն ասում ա. - Հշտե՞ դ ըս քյիննամ :

Թա. - Քյիննամ ըմ ըստուծու կոշտը:

Դերըն ասում ա. - Աստուծը լիմ յըես ըմ, հինչու օգում ըս, ասե:

Էտ մարթը ասում չի, քյիննամ ա:

Էտ դերը մին էլ ա շոռ տամ, կյամ առաշկը, թա. - Աստուծը յըես ըմ, հինչու օգում ըս, ասե:

Էտ մարթը ասում չի, քյիննամ ա: Իրեքինջի դնումը վեր էտ էլիմ տոնս ա կյամ առաշկը, էտ մարթն ասում ա. «Դե մին ասիմ լիի , բնլի լիմ աստուծը էս ա»: Ասում ա. - Դե մըեգ խոխա չիննամ, ասե, տեսնամ իե՞ իտի անարթար ըս մըեգ հետե:

Էտ դերը տոնս ա օնում, մին խընձոր տամ, թա տար մաչան հալալ կես ըրա, կեսը տու կեր, կեսը տոք կնգանտ:

Էտ մարթը տանում ա, շատ անգյոնը ինքը յոր օնում, օտում, իրեգը տամ կնգանը: Դերը ասած ա իննամ , վեր էրկու խոխա յա իննանկան, մինը ինձ, մինը ծըեգ: Էտ կընեգը խընձորը վեր օտում ա, էրկու տղա յա իննամ , մինը՝ լնվ, մինը՝ փիս: Էտ խոխենքը օրը տիրեկան ըն տեռնում: Վեր վնդան թմամում ա, դերը կյամ ա, թա խուխեն մինը տանե: Էտ մարթը էն լնվ խոխան տանում ա, տիննամ կյոնմաշեն մաշկեն:

Դերը վեր կյամ ա, ասում. - Պա խուխեն մինը հո՞ր ա:

Էտ մարթն ասում ա. - Լիմ էտ ա իլնի, էլ կա վեչ:

Էտ խոխան կյոնմաշեն մաշկան ըսկանում ա, ծեն տամ, թա. - Էնըմ ըստեղ:

Դերը էտ լնվ խոխան յոր ա օնում, քյննամ: Քյիննամ ա մին կյիրք եր կնլնմ, մին քեռու պոկե նստում:

Քառասուն օր, քառասուն քշեր էտ կյիրը ըտեղ կարթում ա, քեռը ճղվում ա:

Դերը խուխեն ասում ա. - Նի մոտ էտ քեռը, էն ա մաչին վեսկե, պեն կա, ծեռք չի տաս, միննկ մին մախորկու աման կա ընդեղ, իրեք գնոփկա էլ յրան, էտ յոր կօնիս:

Էտ խոխան նի յա մննում, մախորկեն ամանը յոր օնում, պրծնում, ըսկսում վրեսկե, պեն հվաքելը: Քեռծը հոփի ա կյամ, էտ խոխան մնում ա ըտեղ: Շատ վեր կենում ա, եշում ա, տեսնում, մին ըսեղու ծակավ իշեղ ա կյամ: Քանդողում ա, քանդողում, տողս կյամ լողս աշխարք: Թողլնցած, ճինջի-պոմբի ընելավ, քյինողում ա մին չոբանու ջիհողում վխճրնեն պիեյիս:

Էտ չոբանեն ասում ա.- Եք էս կուճի արխավը ինձ անց կըցրու:

Չոբանը գյուղում ա, թն մագաղ ա անում, քյնում ա մին կուճի սիլն տամ, էտ խոխան վեր ա ընգնում: Չոբանը տեսնում ա, վեր էտ խոխան օծա ընգած ա, արխավը անց ա կըցնում, տանում լնվ հաց տամ, ուտուցնում, պրծնում, քշտեն պահում:

Շատ վեր կենում ա, հնրանց տոնը մենն ա ընգնում, ասում ա. - Քյինողում ըմ տոն:

Էտ չուբրնեն լնվ հաց, պեն ըն թխում, տամ էտ խուխեն, յոր ա օնում, քյինողում:

Քյինողում ա, քյինողում, հղեննի էտ խոխան եշում ա, տեսնում մին մարթ մին հանգիստի մհակավ թկեյիս:

Էտ խոխան ասում ա. - Խե՞ թակում ըս էտ հանգիստին:

Էտ մարթն ասում ա. - Էն ինձ տասը մանեթ ա տալի, տվալ չի:

Էտ խոխան տասը մանեթ ա տամ էն մարթին, թն թակել մեր: Քյինան ա, քյինան հրդեցը մին օշափի ա ջրիողում :

Էտ օշափն ասում ա. - Մունք քըշերս ըստեղ բեղմա կենանք:

Էտ խոխան ասում ա. - Չէ՛, յըես քյինիլ բեղիմ:

Օշափն ասում ա. - Չէ՛, քյինանկան չըս, յա տու քոն իլ, յըես դարավուլ քաշիմ, յա յըես քոն ինիմ, տու դարավուլ քաշի:

Էտ խոխան ասում ա, - Տու քոն իլ, յըես դարավուլ քաշիմ: Օշափն ասում ա. - Չէ՛ տու քոն իլ, յըես դարավուլ քաշիմ, վեր յըես քոն ինիմ, քյըեգ մին պեն կպտահե, տու կրլական չըս ինձ եր կցնիս:

Էտ խոխան ռազի չի կենըմ, վախում ա, թա ինքյը քոն ինի, օշափը ուրան ըսպանե:

Օշափն ասում ա. - Դե վեր տու վըս դարավուլ քաշում, վեր մին պեն պտահե, կրակ կանիս, ժինջիլը կյիրմըրցնիս, քցիս պկավս, հանցու եր կենամ:

Օշափը քոն ա ինձում, տղան դարավուլ ա քաշում: Էն համան դերը, վեր էտ խուխետ տարալ ա ձորանն նհետ, կյամ ա մախորկեն ամանը խլճում, յոր օնում, քյինճում :

Էտ խոխան կրակ ա անում, ժինջիլը կյրմըրցնում, քցում օշափեն վիզավը, եր կցնում:

Օշափը եր ա կենում թա.

- Հի՞նչ ա պտահալ:

Թա.- Իստի յա իլմլ, դերը եկալ ա մախորկեն ամանը խիլմլ, տարալ:

Օշափը էտ խուխեն մաշկեն նստցնում ա, քյինճում :

Քյինճում ա էն դերին տոճնը, մախորկեն ամանը ինքյ օնում, տամ էտ տըղեն մըն էլ մաշկեն նստըցնում, տանում համան տեղը, հիշտեղ վեր քըշերեն քոն ըն իլմլ:

Օշափն ասում ա. - Բա՛լա, էս լիվոթունը, վեր մախորկետ ամանը ինքյ ըմ կմլմլ քյըեզ տվալ, քու ըրած լվոթունետ մվմզն ա:

Էտ խոխան ասում ա, - Յըես քյըեզ լվոթուն չըմ ըրալ:

Օշափն ասում ա, - Յըես էն հնգյիստին մաչին մարթն ըմ, վեր էն ար մին մարթ ինձ թկեյիս, տու տասը մանեթ տվեր, ինձ ըզըդեցեր:

Էտ խոխան մախորկեն ամանը յոր ա օնում, քյինճում: Հըղեն նի մտածում ա, ասում, - էս մախորկեն ըման էն դմողան շատ չըչըվեցե, իսկի գյիդճում չըմ, էս հի՞նչ պեն ա:

Ըտրա մաչի գունուփկեքյան առաչինը վեր հոփ ա տամ, ամմեն հինչավը լիգը, սարքած սուփրա յա տոնս կյամ, երկունջինը վեր հոփ ա տամ, հրսանեքյ ա ինձում, իրեքինջինը վեր հոփ ա տամ, դըչըղնե յըն տոնս կյամ, դիմենեն ծըռքըրնուն: Էտ տղան վեր իտի յա անում, էն ըն ինձում թաքավերեն ըխճկանը փայտոնավը համամ տնեյիս:

Թաքավերեն ախճիգը տեսնում ա, էլ քյինճում չի համամ, էտ ա տեռնում, քյինճում տոն, հորը, թա. - Ա՛հմր, էն ա իլմլ մին խուխու ծեռքե մին մախորկու աման, հիշտեղա վերե յա, էն խոխան պիրիլ տվեք, էն ամանը ինքյ օնինքյ:

Թաքավերը ըխճկանը ասում ա.- Պա համոթ չի՞, մունք թաքավեր ինիլավ քյինինքյ էն խուխեն ծեռքան պեն ինք օնինքյ:

Ախճիգյն ասում ա.- Հինչ թմհրը օգում ա ինի, քթիքյ, պերեքյ:

Էն խուխեն պիրիլ ըն տամ, մախորկեն ամանը ինքյ օնում: Թաքա-

վերեն ախճիգը հորն ասում ա.- Ժողովուրթեն լոխճին դոնաղ ծեն տոք:

Հնարն ասում ա. - Պա էտքան հաց-պեն հիշտե՞ դա կինի:

Ախճիգն ասում ա. - Քու պենտ չի, տու լին ծեն տո, թող կյան:

Հնարը ծեն ա տամ, մարթիք ըն կյամ, լոխ նստոտում: Էտ դոնաղնեն տեսնում ըն, վեչ կրակ կա, վեչ խորագյ, վեչ պեն:

Թաքավերեն ծեն ըն տամ, ասում. - Թաքավերն ասարած կենա, պա տո՛ւզնը կուտրվեցենքյ, իե՞ հաց չըք տամ:

Թաքավերն ասում ա. - Դե իմ ախճիգյս ա ծրեզ դոնաղ ծեն տվալ:

Թաքավերեն ախճիգը ասում ա.- Մին իրեք բուպեյանը ետը լոխ պադրաստ ա իննական:

Ասում ա պրծնում, քյիննում իրեքինջի գնոփկան հոփ տամ:

Ղըչըղնեն դմենեն եր կալած տո՛ւս ըն տեռնում, ըսկսում լոխճին կտորելը: Լոխ փախչում ըն:

Թաքավերեն ախճիգը մըն էլ ա հոփ տամ, դչղնեն նի յըն տեռնում: Թաքավերեն ըխճկանը սուղի յըն տամ: Թաքավերեն ախճիգը ջառ կանչիլ ա տամ:

- Մախորկու աման ա կորալ, հու վեր կուրցուրալ ա, կյա տանե:

Մինը կյամ ա, թա յըես ըմ կուրցըրալ:

Թաքավերին ախճիգն ասում ա. -Հի՞նչ կա մաչին:

Թն- էրկու պնպրոն:

Մինը՝ թա.- Օթ պնպրոն:

Մինը թա.- Չորս պնպրոն.- վեչ մինին էլ տամ չի թաքավերին ախճիգը:

Մախորկեն տնար, էն խոխան կյամ ա, թն. -Յըես ըմ կուրցրալ:

Թաքավերին ախճիգը ասում ա. - Մաչին հի՞նչ կա»

Թն.- Իրեք կնոփկա»

Մախորկեն ամանը տամ ըն էտ խուխեն, թա եր կալ կորե, էլ ըրվաս վեչ:

Էտ խոխան մախորկեն ամանը յոր ա օնում, թա.- Յիշեցեքյ, յիշեցեքյ:

Եշում ըն, տեսնում առաչին կնոփկան վեր հոփ ա տամ, սուփրա յա պենվում, էրկունջի կնոփկան վեր հոփ ա տամ, հրսանեքյ, իրեքինջինը՝ դչըղնե:

Թաքավերն ասում ա.- Պահ, ախճիգյս սխալվալ ա՛: Առաչինին տեղը

իրեքինջինն ա հոփ ավալ:

Էտ խոխան մախորկեն ամանը յոր ա օնում, քյինձում , տեսնում ձորանն ախպերը կարտ խաղ ըրած, իլնծան, չիլնծան տանել տված, քյնսիք հնրն էլ մին հավու պձննձում:

Առաջին կնոփկան հոփ ա տամ, լնվ կերակուրնի, ջուռաբաջուռա բարնուբարավ լիգյը սուփրա յա պենվում:Էտ տըղան էտ կնոփկեն խնթրում ա, վեր ձորանն հորը, մորը ջիհլցնէ: Սկըսում ըն լնվ ապրելը:

Դերը կյամ ա, թա. - Մախորկես ամանըս ինձ տոք:

Խոխան ասում ա. - Իրեքինջի կնոփկան հոփ տանք, դչղնեն տձես կյան, հձերը վեր սպանին վեչ, էն յոր օնէ:

Ըտի էլ անում ըն: Դչըղնեն տձես ըն կյամ, դերին սպանում, մախորկեն ամանը մնում ա խուխեն:

Չարը՝ ընդեղ, պարին՝ ըստեղ:

58. ԴՈՒԳՅԱՄԱՆ ՆԱՆ ՍՈՒՔՅԱՄԱՆ

Ընձում ա, չընձում մին թաքավեր: Էտ թաքավերը քսան տարե յար, հինչ փըսակվալ ար, ամմա խոխա չուներ: Էրգյան մըտըծեւանը ետը թաքավերը դե՛յա տամ ձերան գիղնականներեն, վար նահանք գիղան, թան մանին հի՛նչ ա, վար թաքավերեն խոխա չի ընձում : Թաքավերեն գիղնականներեն կըրեցին վեչ գիղան, կոզի շատ քնենքյի մեչ ընգյան:

Մին օր էլ թաքավերեն պալատն ա կյամ մին օզող աշըղ, թաքավերեն անա փայ ա օզում:

Թաքավերն ասում ա. - Փայ չըմ տա՛լ, թա գիղանս վեչ, իե՞ ինձ խոխա չի ընձում:

Աշըղը շատ թա խրեց մըտըծեւանը ետը ասըմ ա.- Թաքավերն ապրած կենա, թա մանին ասեմ, ինձ հի՛նչ փեշքեշ կտաս:

Թաքավերն ասում ա,- Թա դձուկն ըսեցեր, թաքավերությունես կեսը քըրեզ կտամ:

Աշըղը ըստի յա ասում.- Երեք օր ինձ վախտ տաք, իրեք օրանը ետը քըրեզ մանին կասիմ:

Աշըղը ծանոթ ար շատ տըղերե: Նա մին խնձորի ծառի տեղ ար գիղնում, հու նրանա օտում ար, խոխա յար ընձում: Էտ ծառը հեն ար մին կյետի քըշտե: Աշըղը քըրնամ ա ծառը պըցրանում, մին խնձոր պուկում, քըցնում ծոցը, էրկունջինը պուկելիս բձերղան ծեռքան վեր ա ընգյում, ընգյում կյետեն մաչը: Ճարը կտրած աշըղը մին խնձոր ա յոր օնըմ, կյամ թաքավերեն կոշտը:

Խնձորը տամ ա թաքավերեն, ասում. - Էտ խնձորը կես կանես, կեսը տու կոտես, կեսը կընեցտ: Մին տարե ընցած վեչ, ծեզ խոխա յա ըննական:

Թող խնձորը թաքավերն նան թաքուհին օտեն, մունք խոսենք էն մին խնձորին անա, վար պուկելիս աշըղեն ձեռքան ընգյալ ար կյետը:

Խնձորը քըրնամ ա մին ճըղացե թըվքատանը մընամ: Ճաղացը վենն ա կենում: Ճըղացպանը կնգանը դարկում ա, վար գիղան , թա ճաղացը խեյա վեննը կացալ: Կնեցը քըրնամ ա, տեսնում մին դանձանգ խնձոր ընգյան ա ճըղացեն թըվքատոնը, թողում չի վար ճձըրը կյա:

Էտ կընեցը յոր ա օնում խնձորը տանում մարթեն կոշտը, ասում. - Ա՛ մարթ, մին խնձոր ըմ քըթալ ճըղացեն թըվքատանը:

Ճշդացպանն ասում ա. - Ա՛ կնեգ, դե տըննկավը կես ըրա, օտենքյ, վար տա մեր ճաղացը էնքան վենն ա կըցըրալ:

Ճշդըցպանեն կնեգը ըրեսուն տարե յա, հինչ փըսակվալ ար, ամմա խոխա չօնար: Խնձոր են կերած օրան վար ընցնում ա իննը ամես, իննը օր, իննը սհաթ, իննը մունուտ, ճշդըցպանեն ընձում ա մին տղա: Նա շատ ա ուրխանում, վար վածցուն տըրեկան ա, ուրմն խոխա ըլմվ: Տղեն անումը տընձում ա Ղուգյմն:

Ճշդըցպանեն տղան տարավ ար մըծանում, օրավ ար մըծանում:

Թող ճշդըցպանեն տղան օրերավ մըծանա, խմբմը տանք թաքավերեն անա:

Խնձորը կերած օրան հիբը ընցնում ա իննը ամես, իննը սհաթ, իննը մունուտ, թաքավերեն կնգանն ընում ա մին շատ դմշմնց տղա:

Թաքավերը աշըղեն դե՛ յա տամ, էն գիրդնականներեն էլա դե՛ տամ, նահանց աշըղեն քըշտեն հըմընչըցնում ա, դարկում ուրմնց տները:

Աշըղեն մեծ փեշքեշ էլ ա տամ, ուրմն պալատումը պահում:

Թաքավերը տղեն անումը տընում ա Սուքյմն: Թաքավերեն տղա Սուքյմն էլ ա օրերավ մըծանում, վեչ թա տարավ: Հիբը տառնում ա օխտը տըրեկան, թաքավերը ուրմն մադար տղեն դարկում ա շկոլ:

Ճշդըցպանեն տղան էլ ա մըծանում, հիբը տառնում ա օխտը տըրեկան, ճշդացպանը տղեն դարկում ա շկոլ: Շկոլումը Ղուգյմնն նան Սուքյասը ուրմն էնքան նման ըն ընձում, թա իրեսավ, թա մըզերավ, վար հենց ըն գյուղձում մին խնձոր ա, մեչան կես ըրած:

Ղուգյմնը տըսնալավ, վար Սուքյմնը լմվ հնգեր ա, մընգեյլ հավա-դարիմ ա, Սուքյասեն ասում ա.- Եք ըխպը՛ րանանք:

Սուքյմնը ռազի յա կենում: Տենց էլ էրկու խոխերքյը տմնում ըն հմլմլ ախպերքյ:

Օրերան մին օր թաքավերեն տղա Սուքյմնը ճշդըցպանեն տղա Ղուգյասեն դե՛ յա տամ ուրմնց տոն: Ղուգյմնը ռազի յա ընձում:

Տիսերանը ետը էրկուսավ քյընում ըն թաքավերեն պալատը: Թաքավե-րեն կնեգը բըլկոնումը նստած, սըերտը թմփթմփալավ, համփերոթունը կուրցրած սպասում ար ուրմն մադար տղեն՝ Սուքյմսեն կյալին: Բողմն տեսնում ա, վար Սուքյմնը կյամ ա, ամմա էրկուսավ, էրկուսն էնքան նման ըն ընձում, վար թաքավերեն կնեգը գյուղձում չի, թա վե՛րն ա ուրմն տղան:

Վար էլ ըն մուտանում, նա հըրցընում ա. - Սուքյնս ջան, միննկ ըս կյամ, թն հընգեր օնխ:

Սուքյնսը ջողաբ ա տամ, ասում. - Չէ՛, այ մնր, իմ ախպեր Ղուգյնսն էլ ա ինձ նըհետ:

Մարը ուրխանում ա, վար ձընն տղան ձընն նման ախպեր ա քըթալ: Միրավ նահանց ընթունում ա:

Ճաշանը ետը տըղերքը քընամ ըն մին պատատ շոռ կյան, ձըննց հետե ապին, խոսին: Ետնան Ղուգյնսը քըննում ա ձըննց տոն:

Մին օր էլ Ղուգյնսը Սուքյնսեն ղե՞ յա տամ ձըննց տոն: Սուքյնսը ոռզի յա կենում:

Նահանք կյամ ըն ճըղըցպանեն տոնը: Ճըղըցպանեն կնեցը տողոցը լնվ դոնաղ ա անում, ետան տղերքը քըննում ըն շոռ կյալի:

Նահանք տեսնում ըն, վար մին պառավ կընեց կոժավը ըխպըրան ճըր ա տանում:

Սուքյնսն ասում ա. - Ղուգյնս, յըես էս քարը շպրտիմ, թն քընն պըռավեն կոժը ծակե, էն մին ընցընում տըն կյա, գլիդն վար սաղ-սալամաթ մեր տոն ըմ քըննկան, թա ծակե վեչ, մեր տոն չըմ հըսըլական:

Ղուգյնսը Սուքյնսեն ասում ա, վար տհենց պնն չանե, համոթ ա: Սուքյնսը ըսկանում չի՛, քարը յրա յա անում, պըռավեն կոժը ծակում, էն մին ընցընում տըն պիրըմ:

Պառավը Սուքյնսեն անեժք ա տամ, ասըմ. - Աշկտ մնա Նոյեմգար խանումեն յըրա:

Էտ օրանը ետը Սուքյնսը խըրեց-խըրեց մաշվում ա: Սուքյնսը մին քըշեր ըրագումը տեսնում ա, վար մին ախճից ձընն մին նկար տվավ, քլինից: Սուքյնսը գըրթնանում ա, տեսնում մին նկար կա քըշտեն, ամմա ախճիցը չիկա: Վար լըսանում ա, Սուքյնսը քըննում ա Ղուգյնսեն կոշտը, արազը նաղ անում:

Ղուգյնսն ասում ա.-Դե վար տհենց ա, եք ըրկուսավ քընննք, էտ ըխճըկանը շոռ կյանք, քըթանանք:

Սուքյնսը ոռզի յա կենըմ:

Ղուգյնսը ասում ա.- Վըեննավ կարիլ չընք քլինանք:

Սուքյնսըն ասում ա.- Խե՞ վըեննավ, իմ հնր թաքավեր ա, կասինքը

Էրկու լմվ ծի կտա, կըքյրնանք:

Սհենց պայման կապած քյրնամ ըն թաքավերեն կոշտը, թաքավերեն պատմում ռւրանց պայմանը: Թաքավերը ռազի չի կենում, քրնենք ա անում, վար ռւրան մադար տղան էլ կըքյրնամ, էլ ետ չի կյա՛լ, էլլա կմնա առանց ժմռանց: Սուքյմար վերքան հորը դաչանք ա անում, տմռնում չի՛ :

Ղուգյմսն ասում ա. - Քյրնանք իմ հոր ասինքյ, կոզի ճղացպան ա, ամմա մըեզ քյոմնց կանե:

Սուքյմար ռազի յա կենում:

Քյրնամ ըն ըրկուսավ ճըղըցպանեն կոշտը, ռւրանց պայմանը, մընց էլ թաքավերեն ատկազն ասում: ճըղացպանը դմստի ճաղացը ծախում ա, էրկու լմվ ծի ինքյ օնում, տղորցը տամ:

Էրկու ախպերք՝ Սուքյմսն նան Ղուգյմար հըղե յըն ըննում, թա վը՞րդեղ ըն քյրնամ, ռւրանք էլ չըն գյուղում : Օրը մըթնում ա, մին կանանչ տեղ էր ըն կյամ:

Սուքյմսն ասում ա,- Ղուգյմս ջան, տու ստեղ կաց, յըես քյրնամ մին պմն վըերս անեմ, պիրիմ օտինքյ:

Ղուգյմսն ասում ա.- Չէ՛ , յըես ըմ քյրնական:

Վերչը Ղուգյմար վըերսի յա քյրնամ: Սուքյմար քոն իլմծ վախտը կյոկերը կյամ ըն, ընդրան օտում, վըսկոնեն շաղ տամ: Ղուգյմար վար տեսնում ա Սուքյմար էլ կա վեչ, շատ մըտըծելանը ետը, քյրնամ ա, մին ծառնե տակե նստում, սկսում լմց ինելը: Լմց ինելիս նենջը կյամ ա, տըհենց էլ կես քոն, կես գմրթուն, բ՞րդան տեսնում ա ծառնեն յրա մին դուշ, ռւրան ճըտերավը ծըլվըլում ա:

Նա անգուճ ա օնում, սկանում, վար դուշեն ճոտերը ռւրանց մորն անա հըրցնում ըն, - էս հո՞ւվ ա, էս տղան, վար սըհենց մինակ ծառնեն տակեն քոն ա ըլմլ:

Ղուշն ասում ա, - Սա ճըղըցպանեն տղան ա, ընդրան հընգերին կյոկերը կերալ ըն, ինքյըն էլ մինակ ա մընացալ, գյոկում չի, թա հի՞նչ անե:

Ճոտերն ասում ըն. - Խե՞ մին հընար չիկա՞ Սուքյմսին նորու սըղըցնին:

Ղուշն ասում ա.- Խե՞ կա վեչ, վար էս տղան գմրթո՞ւն ընի,իմ ասածնեն ըսկանա, հինչ ասիմ, նըհենց անե, կըրլական ա Սուքյմսեն սըղըցընե, հըսնեն ռւրանց նպատակեն:

Ճոտերն ասում ըն. - էտ տղան հի՞նչ պիտի անե:

Ղուշն ասում ա. -Յրես մըհենցյ իմ թեփուռներաս վեր կըքըցիմ, պետմա յօր օնե քըննմ օխտը սարան էլ տենը մին մեծ սար կա, ընդեղ ապրում ըն օխտը դև: Նահանք ախպերք ըն, նահանց բաղեն անմահական ճճԼըը պիրի, Սուքյմսեն վեսկեռքը ճԼըճԼը հըվաքե, էտ անմահական ճճԼըն էլ ածե յրան, իմ թըփուռներավըս քըսե, դմստի Սուքյմսը կըսղանա, կը գարթնի նահանք ճԼըմնց հըղեն կըքընան, կը հասնին ճԼըմնց մուրագեն:

Ճըտերը նորու մորն անա հըրցնում ըն.- էտ դևերին անա հո՞նց անմահական ճճԼըը պիրի:

Մարն ասում ա. - Պիտի քըննմ, ցիրեկավ հըսնե ընդեղ, էն սարեն քըշտեն մին ախպճԼը կա, ընդեղա էլ յոր օնե:

Ղուգյմսը օրախ-օրախ եր ա կենում: էտ վախտը դուշը թոչում ա, հըռանում:

Ղուգյմսը հունցու դուշն ասալ ա, նհենց էլ անում ա: Սուքյմսը նորու սըղանում ա: Ետնան էրկու ախպեր հըղե յըն ընգնում:

Շատ ըն քյննմ, թա խրեցյ, ճԼըմնք ըն գյուղճԼմ, հըսնում ըն մին դմլին քոլ տեսնում ըն կրակի ծոխ ա եր ընճԼմ:

Սուքյմսն ասում ա. - Հմլըմթ դևերը ըստեղ ըն ապրում:

Ղուգյմսն ասում ա. - Վեչինչ, քընննք նահանց կոշտը:

Ըրկուսավ քընճԼմ ըն դևերին տանը կըտրեն վեննը կենում: Ղուգյմսը վեննավը կտրեն թըխում ա, կտորը թըմփթըմփում ա:

Դևերեն կլխավերը տճԼս ա կյամ, վար տեսնում ա նահանց, ասում ա. - Լնմ ա, շատ վախտ ա մարթու մըես չընք կերալ, մարթու մըես էլ կօտինքյ:

Նահանց տոն ըն տանում: Վար Սուքյմսն նան Ղուգյմսը տոն ըն նի մննում, դևերեն կլխավերը քառասուն դևերի մհար կերակուրեն ղըզղանը նշանց ա տամ, վար խուրմգյավ լիգը ղըզղանը յոր օնե, ասում ա. - Թմ էրկու ախպորավ կըրեցեքյ էս ղըզղանը պըցըրցընեքյ, գյիդացեք, վար ըստեղան սաղ սալամաթ քընական ըք, թա չե ծըեզ էրկուսեն էլ ուտլական ընք:

Ղուգյմսը շատ թա խրեցյ մըտըծելանը էտը ասում ա. - Յոր էլ կօնինքյ, հմլն վեր էլ կըտինինքյ, էտնան էլ տուք ըք պըցըրցնելու:

Դևը ռազի յա կենում:

Ղուգյմսը միննկ դագանը յոր ա օնում, նըհենց տափավը կյամ, վար դագանը մինչև կեսը վըեղեն մեչն ա խըվում: Դևերը հիշքան չըրչարվում

ըն, կարում չըն դազանը վրեղան հանին:

Նահանք դաշանք ըն անում Ղուգյասեն, Ղուգյասը դազանը հանում և յավաշ տինոն վրեղեն յըրա: Ընդեղան Սուքյանս նան Ղուգյասը տոնս ըն կյամ, ուրանց հըղեն քյընոն:

Շատ ըն քյընամ, թամ խըրեգ, հըսնում ըն իրեք հըղըցու: Ըտեղ տեսնում ըն մին պառավ մարթ կա նատած, պարով ըն տամ, պարով ինքյ օնում:

Ղուգյասը էտ պառավ մարթան հըրցընում և, թա, - Պապե, էս իրեք հըղըցնեն վըրդեղ ըն քյընամ:

Պառավ մարթն ասում և, - էս մինը քյընամ և Նոյեմզար խանում են պալատը, ստրանավ քյընանցողը էտ չի կյամ: Էս մինավը քյընանցողը իցցուն տարանը էտն և էտ տմոնում, էս իրեքինջինավն քյընացողն էլ կանոխ և էտ տառնում:

Սուքյասը վեր սկանում և Նոյեմզար խանումեն անումը, ուրխացած Ղուգյասեն ասում և. - Քյընանք Նոյեմզար խանումեն պալատեն թուշավը:

Վար հըղե յըն ըննոն, էտ պառավ մարթը էտ և կանչում նահանց, ասում. - Վը՞րդեղ ըք քյընամ, ա՛ ջըհըլնե:

Սուքյասն ասում և. - Քյընամ ընք Նոյեմզար խանումեն հետան:

Էտ պառավ մարթն ասում և. - Ընրա կոշտը քյընանցողը էրկու հոքավ չըպիդի քյընամ, էրկուհազար հոքավ պիդի քյընամ:

Սուքյասն ասում և. - Խե՞ մունք կարալ չընք ընրա կոշտը հըսնինքյ:

- Չէ:

Ղուգյասը կըզնըվում և, ասում. - Ա՛ պառավ, թամ գյուդում ըս հունց մամլ կըկյա ընրա կոշտը քյընամ, ասե, թա չէ կլոխտ կըտըրլական ըմ:

Պառավը վըխելան նհետ ասում և.- Ա՛ դուգի, ինձ սպանել մեքյ, լմվ, կասեմ: Շատ քյընամք, թամ խըրեգ, ծեր առաչը մին մըեծ պալատ և ըննանկան, տա հենց ընդրա պալատն և: Պըլատեն չորս անգյոնը մեծ պատ և քաշած: Սուքյասը ծին կտա Ղուգյասեն, Ղուգյասը հըռուցանա ծին կըքշի, բըրդան էտ պատը պարան կըկյն: Նի կըմնեն պալատը: Էտ պըլատեն ըռաչեն էրկու ծառ կա՝ մինը խնձորե, մինը՝ տանձի: Էտ ծըռներան կը պուկե իրեք խնձոր, իրեք տանձ, կը պըցընան Նոյեմզար խանում են կոշտը: Իրեք խնձոր նան իրեք տանձը ընրան կտա, յետնան կասե. «Չոռ»: Թա կըրացեր վեչ ասես «չոռ», դաստի տեղտ քար ըս կըտըրլական: - Քյընացեքյ, ամմա սայաղ կացեքյ, վեր էրկուստ էլ քար չըտմոնամք:

Սուբյեկտը նաև Ղուգյանը քըննում ըն: Հինչ վար պատավն ասալ ար, կըդարում ըն:

Նոյեմգար խանումն ասում ա. - Ա՛յ տղա, ին՛ կանոխ չըս եկալ: Էսքան ըսպասալ ըմ, օրուքշեր տանջվալ, յըես ջնհիլ-ջիվան, բա տու հըշտե՛ղ ըս իլնլ: Պա հընգերտ հո՛ր ա:

- Հընգերս էն ա ըստեղերքյ, քյնամ դե տամ, կյա:

Էրկուսավ կյամ ըն, իրեք օր, իրեք քըշեր ընդեղ մնամ ըն: Ետավ հըդե յըն ըննում Ղուգյանսեն հըրթնացուն քըթընալու հետե:

Կյամ ըն էլլա էն պատավ մարթեն կոշտը: Էրգյան հարցըփորց ընելանը ետը, պատավը նշանց ա տամ Անթառամ խանումեն պալատը: Ըտեղ էլ իրեք օր, իրեք քըշեր մընալանը ետը, հըդե յըն ըննում բըդա ռըրանց երգյիրը:

Թաքավերը ըսկանում ա ռըրան տղեն կյալը, դնստի քյնամ ա ընդրան առաչը, ամմա տղան հորը նհետ խոսում չի, քըննամ ա ճըղըցպանեն կոշտը:

Ճըղացպանը օխտը օր, օխտը քըշեր Սուբյեկտսեն նաև Ղուգյանսեն հետե հրսանեքյ ա անում:

Սուբյեկտը ռըրան թաքավեր հորը ժողովուրթեն փիս պեղեն դնողան ընրան թախտան եր ա քըցում, Ղուգյանսեն հորը՝ ճըղըցպանեն թաքավեր տինում: Տհենց էլ ապրում ըն՝ ճըղացպանը հունցու թաքավեր, Սուբյեկտսեն նաև Ղուգյանը հունցու ընրա տղերքյը:

Ընրանք հասեն ռըրանց մուրագեն, տուք էլ հասնիքյ ծեր մուրագեն:

Էն դնշանց կյապոլտ երգյինքան, էն ըլըվալավ անում ըրենն քըշտան, վեր սաղ աշխարքես լոլս ա տամ, ուտուլեղան ա տամ, քըշտըցընում, մըեգ հետե կընընչ-կյնրմոլը խնձոնե վեր սմոնա, վեր լոխ ժողովուրթը օտե-օտե, մին լն՛վ քըշտանա՛ :

59.ԲԱԽՏԱՎԵՐ ՉՈՒՄՆԸ

Իլնի ա, չիլնի մին մարթ, մին կրնեց ա իլնի: Նահանք շատ քյնսիբ ըն իլնի ըպրելիս, ամմա սիրավ, Ուրնուր նհետ հաշտ ըն իլնի: Նահանգ խոխա չի իլնի:

Մին օր էլ մարթը կրնգանը ասալ ա. - Ա՛ կրնեց, քշերես մին նրնգ ըմ տեսալ: Էտ նրնգը իմ գլիդնիլնվըս հըրըստոթուն ա, հղ յըմ ընննկան, քյիննմ հըրըստոթունե շոռ կյնմ:

Կնեցը դաչանք ա անըմ, պղատանք ա անըմ մարթեն, թնն հի՞նչ նրնգ ա տեսալ: Մարթն օզըմ չի ասե, ամմա էրգյան քընենք ընելանը ետը ասըմ ա.- Քըշերես ըրագումս վըններես մաչին էրկու տղա յըմ տեսալ: Տա հըրըստոթուն ա, բիդի հըղե ընիմ հըրըստոթունե շոռ կյնմ:

Էն մին քըշըրհանը կնեցը մարթին հըղե յա քըցում: Մարթը շատ թա խրեց քյննիլննը ետը մին չոբանե յա պըտահում: Չոբանը ըտեղ պահում ար օխտը հըղեր վեխճար: Էտ օխտը հըղեր վըխճարեն նհետ օխտը շոռ էլ օներ:

Նահանգ գահմանը վեշ մինը կարըմ չար ընցնե: Չոբանը էտ մարթին տըսնելավ մընամ ա քար կտրած:

Վազ ա տամ բըդն նա, հըրցընում. - Ա՛ մարթ, հինչի՞ հետե, վըրդե՞ղ ըս քյիննմ:

Էտ մարթը վեշ մին ջողաբ չի տամ, հըղե ընգած քյինամ ա: Չոբանը վեր շատ գոռ ա անում, ասում ա. - Քյրննմ ըմ հըրըստոթուն քթենամ, նրնգ ըմ տեսալ:

Չոբանն ասում ա. - Հըղեր վեխճար տամ քըրեգ, միննկ թող քու տեղ յըես քըրննմ:

Էտ մարթը ոռգի չի իննմ:

Անջախ վար չոբանն ասում ա. - Վըխճըրներեն սաղ սՈւրնն, մընգել օխտը շոռը քըրեգ ըմ տամ, միննկ թնն յըես քըրննմ, էտ մարթը ասում ա՝ «հա»:

Օխտը հըղեր վեխճարը շներեն նհետ յոբ ա օնըմ, օրախ-օրախ էտ տաննում տոն: Տհենց էլ մարթը կնեց ըսկսում ըն լնվ ապրելը:

Չոբանը հըղե յա իննմ վար էն մարթեն ըրագըմը տեսած հըրըստոթունը ինքը յոբ օնե:

Շատ ա քըննում, թմ խրեգ ա քըննում, շատ նան խրեգը ինքը կգլիդմ: Նի յա մննում մին խընձորի բադ: Տըեսնում ա մին շմհիլ մին խընձորի ծառնեն տակեն պարանց ընգյած, ծին քըշտան կապած: Չոբանը ամեն հինչ դմստի կըլոխ ա ըննում, ծին տանում ա օրիշ ծառնա կապում, ինքը քըշտեն պարանց ըննում:

Կես քըշերը անցկացած չոբանը տեսնում ա թաքավերեն ախճիգը, մին խուրջին վըեսկե եր կմլմծ կյամ ա չոբանեն կոշտը, առանց ընրան ճը-նընչելու ասըմ ա, - Կանոխ ըրա, հըղե ըննինք թաքավերեն վըեղան, կանոխ անց կենանք:

Չոբանը խուրջինը քըցում ա ծիյավը, ուրանք էլ նստում ըն ծիյին յրա, բըջիթ քըշում, վար ըտեղան կանոխ անց կենան:

Ախճիգը իմաստուն ա ընում: Կըսըհըղե դմստի կլոխ ա ըննում, վար տա ուրմն մարթը չի, չոբան ա: Ետնան հինչ վար ըսելի յա ընում, «չոբան» ա ասում, «չոբան» ա դե տամ:

Չոբանը մընգլ թաքավերեն իմաստուն ախճիգը շատ թմ խըրեգ քընալանը ետը, հըսնում ըն մին օրիշ թաքավրոթուն: Նահանք մըսըհաթ ըն անում մընան ըտեղ: Տենց էլ անում ըն: Մընում ըն ըտեղ հունցվար մարթըկնեգ:

Ուրանց սեփական տոն չի ըլմլ:

Կնեգը մարթին ասում ա. - Չոբան, քընն թաքավերեն կոշտը, ասե. «Թաքավերը ապրած կենա, քու պալատներան մինը մըեգ տո, վար մըեչին ապրինք»:

Կնեգը վախտին մարթին դույուղ ա անում, վար թմ թաքավերը ամեսը չորս վըեսկե քըրեհավ տա, դաբուլ կը կենաս, թմ չէ, չէ: Թաքավերը տհենց էլ պըհանջում ա:

Մեհետ կնեգը չոբանեն դարկում ա, վար թաքավերեն դոնաղ կանչի: Չոբանը քնմն ա թաքավերեն կոշտը:

Թաքավերն ասըմ ա.- Յըես ծեր տոնն ըմ կըլմկան էն վախտը, հիբը իմ օթախան չըրու ծեր տոնը գյմբմ քցիք:

Չոբանը ետ ա տմոնում կնգանը ասում թաքավերեն պահանջը:

Կնեգըն ասում ա. - Բեքեփանա միլ, տա էլ կլոխ կըպիրինք:

Ախըր վերչը նահանք ուրանց տանան չելը թաքավերեն օթախը գյմբմ յըն քցում: Կնեգը չոբանեն դույուղ ա անում, վար թմ թաքավերը կյա, տու մին վըեննը կանոխ նի կմնես տոն:

Թաքավերեն նհետ կյալիս չոբանը մննան քցում ա կնգանը ասածը, վար ասալ ա, թա մին վրեննը կանոխ նի կմննես տոն: Չոբանը նան թաքավերը մինտեղ նի յըն մննում տոն, տեսնում կնեգը մագերը սանդրում ա:

Թաքավերը վար տեսնում ա չոբանեն կնգանը, սիրահարվում ա, իշտահը խարաբ ա ընձև, վեշ մին պան օտում չի, մտածում ա, հունց անե, վար չոբանեն խնփի, ինքը փսակվե ընրա կնգանը նհետ:

Թաքավերը քընում ա ձրան պալատը, չոբանեն դե յա տամ ձրան կոշտը ասըմ. - Չոբան, անջուկ ըրա, յըես հիվանդ ըմ, տու բիդի քըննա, ընցնես երկու ձրանը նի եկող սըրերեն դաթավը, վար ըսկի դուշն ձրան թևակը, օըն ձրան պոտավը կարըմ չի ընցնե էն սըրերեն քամակը, ընդեղ հենա մին քյնհրիգ կա, էտ քյնհրիգին կոխկի ծղղղցներան բիդի պիրիս, վար յըես վըետ քաշիմ, լիվննամ:

Չոբանը բեքյեփ կնգանը կոշտն ա կյամ, թաքավերեն խոսկը ասում:

Կնեգն ասում ա. - Բեքյեփանա միլ, չոբան, քընն թաքավերեն կոշտը ասե. «թաքավերն ապրած կենա, ինձ երկու փութ պմմբնկ տո, մընգ էլ մին ծի, վար քըննամ ծղղղցնե պիրիս»:

Չոբանը քըննամ ա թաքավերեն կոշտը էլ լոխ ասում, հինչ վար կնեգը թափշընը ա ըրալ ձրան: Թաքավերը մթկումը տինձև ա, հենց անե, վար չոբանը էլ էտ չըտննամ:

Չոբանը երկու փութ պմմբնկ, մընգ էլ մին լնվ ծի յա յոր օնըմ, հըդե ըննձև:

Շատ ա քընամ, թն խրեգ, հըսնում ա ձրանը նի եկող սըրերեն: Պմմբնկեն կեսը թող անում բըղն ծախ, կեսը բըղն աչ, տըհենց էլ սարերը ձրանը անա հըռանում ըն, չոբանը ընցնում ա սըրերեն քամակը: Սըրերեն քամակը ընցնելավ, տեսնում ա մին ցորցորտ քյնհրիգ, չորս անգյունը ծղղղցնե փըսած: Չոբանը պըցըրնալավ տեսնում ա ընդեղ, վըրդեղ քյնհրիգն սկսվում ա, մին ախճիգ արկաթե ժինջիլավ կապած:

Ախճիգը չոբանեն տըսնալավ դե յա տամ, ասում. - Սըղափուն ըս, ա՛յ ջննիլ, բեջիթ ըրա ըտեղա հըռաց, թա չե դը կըկյա քըրեգ պըտըռ-պատառ կանե: Էն քըրեգ նման շըտերեն ա կձի տըվալ:

Չոբանն ասում ա. - Յա յըես մեռնել պիրիս, յա քըրեգ ըգադիլ պիրիս:

Չոբանը կյող ա կենում ճըրին մեջին: Դը կյալավ դմստի գյուղն ա,

վար ռւրան սըրհանդան մարթ ա ընցալ, սկսում ա կյըռկյոռալ ըխճըկանը յըրա: Հըրցնում ա, թա հո՞ւ վա նի մտալ ռւրան սանրհանդը, ամմա ախճիգը վեշ մին պան ասըմ չի:

Դեր կյըռկյոռալավ տեսնում ա, վար վեշ մինը կա վեչ, քոն ա ընում:

Չոբանը ճըրան տո՞ւս ա կյամ, օխտը կըլխանի դենն մաչի կըլխեն նըհենց ա թըխում, վար դեր մեչան էրկու կես ա ընո՞ւմ:Դեր վերքան կյոռոռում ա, ասըմ. - Մին էլ թըխե, մին էլ:

Ամմա չոբանը ասում ա. - Յըես իմ մորան մե հետ ըմ ծնվալ:

Դենն սպընելանը ետը ախճիգը ռւրան ժինջիլներեն պըննալիքներեն տեղն ասում ա: Պըննալին դենն մրքեն տակեն ա ընո՞ւմ:

Ըխճըկանը ժինջիլներեն պընալավ, ախճիգը նան չոբանը նստում ըն չոբանեն ծիյին վրա, քըննմ չոբանեն կնգանը կոշտը:

Տոն կյալավ չոբանը ծաղեցը տանում ա թաքավերեն տամ:

Թաքավերը տըսնալավ չոբանեն պիրած ծաղեցը, հըվատում չի, կըզըրվելավ ասում ա.- Ռադ իլ, աշկես ըրեսա վեչ, իմ ասած ծըղըզյներեն հետի քընացոդը ետ չի տանում:

Չոբանն ասում ա. - Վեչ թան միննկ ծաղեցն ըմ պիրա՛լ, էտ ծաղեցը վարող ըխճըկանն էլ ըմ պիրալ:

Թաքավերը ծաղեցը վարող ըխճըկանը տըսնալավ սիրահարվում ա ընրա յրա, օգում ա չոբանեն մին էլ դարկե հենց տըրեղ, վըրդըղա ետ չըն կյամ: Մըհենց էլ թաքավերը չոբանեն հրամայում ա, վար քըննմ մին խոր քոլա հըրեղան ծիյին կաթըր պիրի: Չոբանը մըհենց էլ հունց վար առաչ, բեյքեփ կյամ ա տոն, կնգանն ասում թաքավերեն խոսկերքը:

Կընեցյն ասում ա. - Չոբան, բեյքեփանա միլ, քըննմ թաքավերեն կոշտը, ասե. «Թաքավերն ապրած կենա, ինձ քառասուն վեղրա արաղ տո, քառասուն փութ պանմբնկ, քառասուն փանիլն, մին քառասուն էլ ծի»:

Չոբանը թաքավերին անա լոխ յոր ա օնում, հըղե ըննո՞ւմ:

Շատ ա քըննամ, թան խրեգ ա քըննմ, շատ նան խրեցը աստուծ կգլիղն, հըսնում ա մին խոր քոլում էն քյանիրիզին, վըրդըղան հըրեղան ծին ճոլը ա խմում: Չոբանը փահլոցը հրամման ա տամ, վար փոս կտըրեն, քառասուն վեղրն արաղ ածեն մեչը, ո՞ւրննք էլ ետ քըննան ո՞ւրննց տները: Ետնան ինքը կյողլ ա կենում մոտի տեղ: Չոբանը տհենց կյողը կացած, պատառ կենում ա, տեսնում ա ծին եկու, արաղը խմից, հարփից, վեր ընգավ:

Չոբանը ջլմվը քըցում ա ծիյին բողազը, ինքը յրան նստում, էտ տաննում տոն, տանում ա ձևանց կյումումը կապում:

Էն մին քըշըրհանա թաքավերեն հետի կաթն ա տանում: Թաքավերը մըհենց էլ տըսնալավ չոբանեն ջըլիս կըզնըվում ա, ասում ա.- էտ կաթնը իմ ասած ծիյին կաթնան չի:

Չոբանն ասում ա. -Վեշ թմ միննկ կաթնն ըմ պիրալ, կաթնը տվող հըրեղան ծին էլ ըմ պիրալ:

Թաքավերը մըհենց էլ մթկումը ասում ա. -«Էրկու դարդս իրեքը տաննավ»: Օզըմ ա չոբանեն ջըլիս փիս տեղ դարկե:

Էն մին օրը դե յա տամ չոբանեն, ասում. - Անգուճ ըրա, չոբան,- ձևան սանդղանն նշանց ա տամ թաքավերը ասըմ ա.- տեսնում ըս, էս սանդղանեն, իմ թընցյակին պաներս հենա ըտեղ, ամմա տահանց պընելիքնեն մնացալ ա մորըս քըշտեն, մարըս էլ մըեռալ ա, քընա առանց մին խոսկի էն մին ըշխարքան պընելիքնեն պեր:

Չոբանը մըհենց էլ ա կյամ տոն, բեքեփ նըստում: Կընանեքը հըրցընում ըն, թա հի՞նչ ա պըտահալ:

Չոբանը նահանց ասում ա թաքավերեն ըռաջարկը:

Կնանեքը ումեղ ըն տամ չոբանեն ասում. - Բեքեփանա միլ, չոբան, քընա թաքավերեն կոշտը ասե. «Թաքավերն ապրած կենա, ինձ քառասուն սաժեն փմող, մընց էլ քառասուն փութ նոթ տո, վար քըննմ»:

Չոբանը թաքավերան լիս յոր ա օնըմ, փմողը տարսում ա փընջըրին ըռաչին, քառասուն փութ նոթը շաղ տամ, ինքը չոբանը յրան վենը կենում, վար էրվի, մեռնե, վար քընա էն մին աշխարքը: Հիբը վեր տվերան փմողը նի յըն կըցընում, էրկու կնանեքը չոբանեն մագնիսավ ձևանց փանջմընվը քաշում ըն տոն, տըհենց էլ մին քանի վախտ կյողը կըցրած պահում ըն:

Բագի վախտ էլ կնանեքը քըննմ ըն թաքավերին կոշտը ասում. - Ա՛խ, ին՞ չոբանը եկու վեչ:

Թաքավերն ուրխանում ա, վար չոբանը կա վեչ, ամմա կնանցը դիջըցընելի հետի ասում ա. - Վեչինչ, հեսա կըկյա:

Տենց էլ էրգյան վախտ չոբանը կյողը կացած ա մնամ:Մին քըշըրհան ծաղեգ վարող ախճիգն ասում ա. - Չոբան, ջուբումս տհենց մին պընելիք կա, տար սանդղը պմց ըրա, շորերը հանե, տո ձևան:

Ախճիգը մին էլ ասում ա.- Պան ա, թա թաքավերը հըրցընե, թա իմ հանր, իմ մար հո՞նց ըն ապրում, կասես, վար քյանսիք ըն ապրում, քըզանա էլ շատ ըն տիժոթուն անում, ասում ըն, վար մեր վերթին էնքան հըրքստոթուն օնե, ամմա մունք սհենց քյանսիք ընք ապրում:

Չոբանը քընամ ա թաքավերեն կոշտը, պըննիքը տամ ա ընրան:

Թաքավերը նրանա հըրցընում ա ուրան հորը, մորը անա: Չոբանը կընգանը ասածը, հանլն մին պատատ էլ յրան տընիլնվ թաքավերեն նաղլ ա անում: Թաքավերը տա սկընալավ, օգում ա ինքյն էլ քընամ ուրան ծնողներեն տեսնա:

Թաքավերը հրամայում ա քառասուն սաժեն փանդ տանրսին ուրողը յրա, մընգ էլ քառասուն փուր նոթ յրան շաղ տան: Թաքավերեն ծառանեն տըհենց էլ անում ըն: Թաքավերը յրան վըենն ա կենում, հրամայում, վար նի կըցընին: Հիքը վար նի յըն կըցընում, թաքավերը փանդեն նհետ էրվում ա, մոխեր տանում:

Տըրանա էտը թաքավերեն տոնը, տեղը մնամ ա չոբանին: Չոբանն ուրան էրկու կընգանը նհետ ըտեղ ապրում ա:

Մեհետ էլ առաջին կնեգը հըրցընում ա չոբանեն անա. - Տու հո՞նց էկար ինձ քըթամ:

Չոբանը ուրան կըլխավն ընցածը լոխ նաղլ ա անըմ:

Կնեգն ասում ա. - Դե վար տըհենց ա, քընամ էն մարթն նան կնեգյն պեր: Մարթը մըզ հետի հանր տաննամ, կնեգը մար:

Չոբանը քընամ ա նահանց պիրում թաքավերեն պալատը: Տհենց էլ նահանք հաշտ ապրում ըն ընդեղ: Ժողովուրթեն լավ պահում, ըզըդոթուն ըն տամ լոխճին:

60.ԴԵՎԸ

Ընձում ա, չընձում մին մարթ, մին կընեգ: Ընդրանց ընձում ա իրեք ախճիգ:

Էդ ըխճըկերքը օգում ըն քյինան մոշ քաղեն: Կուճուր քերը շատ ա լաց ընում: Յոր ըն օնում ընդրան մին վըեղե պուլիգ տամ, տական ծակ:

Իրեքավ քյընան ըն մոշ քըղելի: Ուրանց ըմընեն լըցած տոն ըն կյամ, ամմա կուճուր քըվերը ըմանեն մեչին մոշ չի ընձում: Սմբարը վեր քաղած մոշը ծակավը վեր ար տեռալ:

Քըվերքը վար տոն ըն հըսնում, մթենը վեր ար կոխում, ամմա կուճուր քերը մնացալ ար հանդումը: Լնց ար ընում:

Ընդրա առաչը մին դև ա տձև կյամ:

Դենն ասըմ ա. -Քյըեգ ուտլական ըմ:

Ախճիգը տանում ա տինում փըշերեն տակեն, ինքը քյընան ա կրակ պիրի, նի կըցնե փըշերը, ըխճըկանը խրավե, ետնան օտե:

Նա վար քյինան ա, ախճիգը լնց ա ընում, ասըմ. - Ա՛յ ասթխեր, ա՛յ լձևնընգյա, ա՛յ ք՞ղեր, ա՛յ սարեր, ինձ էտ դևան ազադ ըրեք, ըզըղեցեք:

Չելը դենն կյալը ախճիգը տձև ա կյամ, մին թանհրանվ էտ փըշերեն տական, փախչում շենը: Դևը կյամ ա, վար ըխճըկանը օտե, տեսնում ա ախճիգը կա վեչ:

Շատ ա կըզնվում, մթկումն ասում ա. «Յա ընդրան պիտի քըթենամ օտեմ, յա օրըս օր չի ընելու, վըրդեղան վերե յա, պիտի քըթենամ»:

Ուրերան մին օր էտ ըխճըկանը տոնը մին դոնադ ա կյամ: Կուճուր ախճիգը ընրան դաստի ճնանչում ա: Դենն ա ընձում:

Դևը էտ օրը օգում ա դոնադ մընա: Կուճուր ախճիգը մորն ասում ա. - Ա՛ մար, էտ մարթին դոնադ մե՛լ ընթունել:

Հնարը լըսում ա, յրան կըզնվում, ասում. - Կանուխ պիտի մըծացած, վար մըեր տանը դունուղներեն էտ տաա:

Ախճիգը վեշ մինին ասում չի, թա նա հու վա՛:

Վար մըթնում ա, լոխ հաց ըն օտում, ք՞ն ընձում, էտ դոնադեն քըշտեն աղու տեղ ա ընձում, էտ տեղավը լոխճին քընավ ա անում, թողում մինանկ կուճուր ըխճըկանը:

Էտ դևը տձև ա կյամ տձոնը, ուջաղեն յրա տինձում մին մեծ դագան, մին խիլլմ եղ ա նի ածում մեչը, դագանեն տակը նի կըցընում:

Վար եղը սկսում ա ճըլճըլալը, եր ա կըցընում ըխճըկանը ասում. - Շո՛րերըտ հանե, վար դըզանումը քըլեզ պիդի տըպակեմ:

Ախճիզը ըղաչանք-պըղատանք ա անում դևեն, ասում. - Դե՛ ինձ ուտլականը-ուտլական ըս, լի՛ն թող քըլն՛նմ մին կո՛լա ճո՛ւր պիրիմ, մըլեր ախպո՛րը մին էլ տըեսնամ, ետնան կեր:

Դեր «հա» յա ասում:

Էտ ախճիզը ճըրին յրա սո՛քյ ա ասում, ետնան էն դնձննզ Ղարա-բաղեն սըրերեն յիշիլավ ասում ա. - Ա՛յ սարեր, ա՛յ կընընչ-կյիրմիրին տվող հննդեր, քո՛լեր, ա՛յ նախշուն ասթխեր, ինձ ըզըդեցեք դևին անա:

Տըլերան մին յըդոնիզ մին թեփուռ ա վեր քըցում, ասում. - Ա՛յ աղճիզ, ա՛յ սըվաբախտ, էս թեփուռը եր կալ, տար քու մոր, քու հոր աշկերը քըսի, վար գո՛ւրթնանն, քըլեզ ըզադեն:

Ախճիզը կո՛լան նան յըդոնիզեն թեփուռը յոր ա օնում, կյամ տոն, ամնա թեփուռը կյեղում ա:

Էտ դևն ասում ա. - Բեջիթ ըրա, կը լո՛ւսնն:

Էտ աղճիզն ասում ա. - Գյուդո՛ւմ ըմ, վար ինձ ուտլական ըս, թող քըլն՛նմ ծընողներես պաչիմ, ետնան կեր:

Դևն ասում ա. - Քյինն: Միննկ կանոխ եք:

Ախճիզը մորը, հորը իրեսան պաչում ա, թեփուռը նահանց աշկերն ա քըսո՛ւմ: Հնրը, մարը բիրդնն աշկերնին պեց ըն անում:

Ախճիզն ասում ա. - Եր կացաք, տեսաք չոլումը հի՛նչ ա կըդարվում:

Նահանք եր ըն կենում, տեսնում մեծ դազանը կրակեն տըրնձ, եղը մեչին ճըլթճըլթում ա:

Հնրը էտ դևին նհետ կոն ա անում, ընրա կո՛խը կտրում, քցում դըզղանեն մեչը, ետնան ասում. - Տու ուզելիս ըս ըլն՛լ օրիշին տհենց անիս, տու դըդվեցեր:

Չարը՝ ընդեղ, պարին՝ ըստեղ:

61. ԱՌՈՒԾԵՆ ՏԸՂԱՆ

Մըհետե էրկու ախպեր թաքավեր ըն ըլնլ: Նահանք ճոկ-ճոկ երգյիր-ներում ըն ըլնլ թաքավերություն ընելիս:

Կուճուր ախպերը լոխան հարուստ ա ըլնլ: Էտ էրկուսեն էլ խոխա չի ըլնլ: Ընցնում ա մին քանե տարե, շատ թն խրեց, էն օրն էլ եկու, հիբը նահանց ըրկուքանեն կնանեքյն էլ խոխա պիրան: Էտ ուրերեն էրկու ախպերքը մըեժ ուրխություն ըն սարքում ըրանց պըրըկամներեն նան ժողովուրթեն ըռաչեն:

Խոխեքը մըժանում ըն, տանում իրեք տըրեկան: Մըեժ ախպորը՝ ախճիգ ար, կուճուր ինը՝ տղա:

Ուրերան մին լնլ օր, կուճուր ախպերը նստաժ ըրան կահեն յրա քնենքյ ա անում, թն խե՞ բիդի ըրանց թաքավերությունը ըրողն ճանգ ընգնե, լնլ կինի, վեր ըրան ախպորը նհետ խնամի տաննա, էրկու թաքավերությունն էլ միանան:

Էտ մըթկավը դե յա տամ մըեժ ախպորը, վար մըեժ ախպերը կյա: Մըեժ ախպերը կյամ ա: Նահանք ըրողն նհետ մըպըհաթ ըն անում, ետնան կյամ ըն էն մըթկեն, վար մըեժ ախպորը ախճիգը կուճուր ախպերը յոր օնե, ըրան քըշտեն պահե, ըրան տղեն նհետ սըվըրցընե, հուսումնարան քըցե, ըրան աշկեն ըռաչեն ինի՛: Մըեժ ախպերը էտ պանը գյիղնլնլ, էտ խնրնըր սկընալավ ըռազի յա ընողն:

Ընդետանը մըեժ ախպերը ըրան դոշունավը ըրան ըխճըկանը դարկում ա կուճուր ախպորը կոշտը էն պըյմանավը, վար խոխեքը տասնըհենց տըրեկանը թըմամաժ փսակեն:

Խոխեքը օր կանց օր մըժանում ըն: Նահանք ըրողն անա շատ սիրողն ըն ընողն, ըրողն էլ շատ ըն սիրում, գյվնքի գյուղում չըն, վար քուր ու ախպեր չըն, մին մորա ծընվաժ:

Նահանք շկող ըն քըննմ ըրողն նհետ, երք ըսելավ, սերավ՝ հունցը վար քեր-ախպեր:

Նահանք արտեն տասնըհենց տըրեկան հասակն ըն հըսալ:

Մին օր թաքավերը ըրան ըմըրաթեն վըեսկե բըլկոնան, էշում ա, տեսնում նահանք ըրողն նըհետ ըրանց բաղըմը շոռ կյալիս, ամմա հունցու քեր-ախպեր, մին օրիշ պան տեսնում չի:

Մին օր էլ թաքավերը դե յա տամ էրկուսին էլ ուրան կոշտը, ասում, - Վե՛րթիք, ինձ անգուճ կալեք, մըհեկանց տենը գլիդացեք վար տուք վեչ թանքեր-ախպեր ըք, այլ դորփոր խոխեք ըք: Ետնան տոնս ա օնըմ թոխտը, վար մեչին կյրանձ ա, թան վար տասնըհենց տըրեկան տանոնան, պիդի փըսակվեն: Պիդի հըրսանեք անեն:

- Ամնա յըես օգում ըմ ծըեգ մին տարավ դարկեմ մըեծ ախպորըս կոշտը, վեր համ սըվերիք էլիա, համ էլ մըեծ ախպերս ծեր կարոտն առնե:

Մըեծ ախպերը տըսնալավ, վար ուրանց խոխեքը մըծացալ ըն, վեգիրնե յա դարկում կուճուր ախպորը կոշտը, ասում, վար նահանց փըսըկվելի վախտըն ա, թող կյա փըսակեն:

Վեգիրնեն խանրըմ տանըմ ըն կուճուր ախպորը: Կուճուր ախպերը մըեծ հըրըստոթունավ, վըեսկե փեշքեշներավ հըդե յա ընոն դըբա մըեծ ախպորը թաքավերոթունը: Իրեք ամես հդե քյընանանը ետը հըսնում ա ախպորը ըմարաթը:

Ամնա ըխճըկանը հորը վեգիրնեն օգում չըն, վար թաքավերը ուրան ախճիգը տա ախպորը տղեն: Ամնա գյուդում ըն, վար հանն խոխեքը իրեք տըրեկան ըն իլն, վար ուրանց թաքավերը խոսկ ա տըվալ, տըված խոսկն էլ ետ օտիլը մանն չի կյա՛լ:

Ըտրա հետե էլ սուս ըն անում:

Կուճուր ախպորը եկած օրն էլ ըտահանց փըսակում ըն:

Քառասուն օր, քառասուն քըշեր հըսանեք ըն անում: Քառասուն օրանը ետը ըխճըկանը յոր ըն օնում հըդե ընոն բըդն տղեն հորը թաքավերոթունը: Ըտեղ էլ ըն քառասուն օր, քառասուն քըշեր հըրսանեք անում:

Մին ուրոցըն ախճիգը տղեն դե յա տամ, վար մըսըրհաթ անե ընրա նհետ: Տղան նի յա մըննում ընրա օթախը, ծեռքան փըռնում, նստած գրոց ին անում: Բոնրոնան երգինքը ըրոտաց, կեծակը փըլըստրատեն տըվավ, էտ վախտը մին պանն էտ տըղեն թխեց:

Տըղան ախ ընելավ տափեն վեր ընգյավ, ասեց.- Ինձ մըննատ քըցիս վեչ, մանն ախճիգ:

Խանրըմ հըսավ թաքավերեն, վար տըղան մեռալ ա: Թաքավերը քար ար կտրալ, սկի կարըմ չար խոսե: Մըռնելու օրանը ետը օթ օր ընցավ, ամնա ախճիգը թողում չար թաղեն: Նա հրամայեց վար վըեսկե դուրի շինին, տղեն հետե: Թաքավերը վըեսկե դուրի շինիլ տըվավ, օգում ին, թան թաղեն, ամնա ախճիգը թողում չար:

Մըռնելու օրանը ետը ընցավ մին ամիս: Ախճիգյը հրամմայեց, վար մին ճոկ տեղ վըեսկե տոն շինին դութուն հետե:

Թաքավերը տոնը շինիլ տըվավ: Ախճիգյը տղեն մեյիդին նհետ ապրում ար էտ տանը, օր կանց օր մաշվում: Մին օր էլ մեյիդին չորս անգյոնը վըեսկե ճըրաքյնե յար վառալ, շարալ, ինքյն էլ կոխկեն նստալ: Մընգ էլ երգյինքը ըրոտաց, տանը տափը ճաքեց, մին սըեվ ձեռք եր կալավ դութեն, քըննց: Մընգ էլ երգինքը դինջացավ:

Էտ ախճիգյը զըրմանալան գյուղում չար, թնն հի՞նչ անե. -Ղութեն տանան վը ըտեղ տարան, հի՞նչ քաշկու պնն ա սա:

Քըղաքանը տոնս իրեք հըղե յա պըժանվում ուրոնր անա: Ախճիգյը ուրան ամոնն՝ թաքավերեն խնթում ա, վար էտ պըժանման տեղը իրեք վըեսկե պալատ սարքե: Ամեն մին պըլատեն հետե հազար վըեսկե աման ուրան քըթոներավը շինել տա, վար ուրան մարթեն բադարաքըն անե: Ետնան էլ ասեց, վար էտ պըլատումը հաց օտոդեն պիտի ուրանց կերած ըմընեն նան քըթոնեն յոթ օնեն ուրանց նհետ:

Թաքավերը հարթեն կարքադրոթունը լըսելավ ուրան երգյիրին սաղ հըրըստոթունավը պըդրաստեց պալատը, ըմընեն, լոխ տըվավ ըխճըկանը:

Ախճիգյը ըշխադոդներեն, մընգ էլ խորագյ սըրքոդներեն կարքադրեց, վար խորագյը պըլըտներումը ճոկ-ճոկ տեսակ ընին:

Տըհենց էլ սկսեց ժողովութեն պաղվիլը:

Չըղըցավը ընցնողներեն ուտունց հաց տալու, պաց չար թողում, պաղ-վում ար, թնն քյասիբեն, թնն մեղավերեն, թնն անմեղեն:

Էտ թաքավերոթունան հեռե մին շենում էրկու քյնսիբ ախպեր ըն ընոն: Նահանց մինը քոռ ար, մինը՝ քառ: Էրկուսն էլ նախարչի յըն ընոն: Նահանց կործը էն ար, վար ամեն քըշերհանա քոռ ախպերը տանան տոնս ար կյամ էտու-էնան էրկու-իրեք կապեց օգում:

Էն մին ախպերն էլ կովերըն ար պահում: Ըն դրանց մին կտոր հաց ին տամ, օտում ին:

Մին քըշըրհանա քոռը էլլա քըննմ ա կըպըգյնե օգե: Մուտանըմ ա մին առուտուրականի, դորմոթուն օգում:

Առուտուրականը կըգնըված ասում ա. - Ա՛յ դամմագնի, քըրըքանդ ինիքյ տու՛ք, մըեզ էլ ըք ծըեզ նման ըրա՛լ, ծըեր օրը քըցն՛լ: Օրիշնեն

քընամ ըն օտում, խըմում, վըեսկե աման նան քըթըլը յոր օնըմ, կյամ, տուք ըշխարքաս բեխմբմբ, ըստըր -ընդըր անա կապեգ ըք օգում:

Քոռը էտ խմբմբը ըսկընալավ էտ ա տմնում տոն: Ուրըգընընը ախպորը կյմլմնը էտը նաղլ ա անում առուտուրականեն ասածը: Նահանք հըվաքած հացեն կըտորեն յոր ըն օնում հղե ընգնըմ քըդմ էն պալատը, վըրդեղ ճմշ, մընգ էլ վըեսկե յըն պըժմնում: Հըղըցումը էրկուսն էլ նըդանում ըն, մին ամես ար հըղե յին քընմմ:

Քոռը նախըչի ախպորն ասում ա. - Եք էս քըշեր ըստեղ մընանք, էքյոծ քըշըրհանա էլիմ կըքընմնք, շատ ըմ նըղացալ:

Էրկուսն էլ էղ քըշեր մընամ ըն մին վիրի հմնդըմ : Ընդրանք ուրըր նհետ խտում ին:

Նախըչի ախպերը ասում ա, - Մունք հըղեն գյուղում չընք, հո՞նց ընք քըթենում վըեսկե պալատը, համ էլ, մըն էլ ասե տեսմամ, էն առուտուրականը հո՞նց ա ասալ, հի՞նչ ա ասալ.

- Առուտուրականն ասեց, վար պալատենն վըեսկե յըն, նհանցա պեցըր պըլըտեն վեչ մին տեղ կա վեչ: Նահանք քըշեր-ցիրեկ ճըրմքի նման էրվում ըն, մըեգ լընս կըտան:

Ըտրանա էտը քոռը նախըչի ախպորն ասեց,- Ծըրավալ ըմ, էր կաց ինձ հետե ճըր քըթեր խմենք, հըղե ըննիմք:

Նախըչի ախպերը ըստեղ-ընդեղ շոռ ա կյամ, ճըր քըթմնում:

Տեսում ա հեռե հըղըցին յրա էրկու պեցըր ծառնը կա, ասում ա. - Ա՛յ ախպեր, ճըրեցե վե՛չ, ամմա հըռեռե հըղըցեն յըրա էրկու ծառն ա ըրնում: Ընդեղ ախպըր կինի, քընանք ընդեղան խմե:

Նահանք հըսան ընդեղ, վըրդեղ մին կյեղեցիկ բաղ կար, բաղեն մաչին, չորս պըլլըրքը վըեսկե, մին պարգ ախպըր ար քըլքըլում, ասես լիմ պըյանդ ինի: Վըեսկե բըլըրը, ծըղըցնե՛ ... էտ բաղը քոռ ախպորը շատ ա տուր կյամ, սմբմբը վեր օթը շատ լմվ ար: Քոռ ախպերը խընթըրից ըտեղ նստին, մին պատառ դինջմնմն, քըշերը ըտեղ մնան, քըշըրհանը էլլա հըղե կընիմ:

Նախըչի ախպերը տեսում ա էտ բաղը, վըեսկե ախպըրը, ասում. - Ա՛յ ախպեր, էս բաղը անդար չի ընիլ, տարը կկյա մըեգ մին պմն կանե, էք մեր հըղեն շարունակենք:

Քոռ ախպերը շատ պընդեց ուրանն ասածը: Մնացին: Ըխպըրան տենը երկու պեցուր ծառնը կար, տակոեն փոչ: Նահանք նի մըտան էտ փոչ տեղը, քոն ըլան: Քըշըրհանը արևը հանլն նոր ար շոխկը քըցալ էն հեռու սըրերեն, բոլըրոլը հանլն նոր ար սկսալ երք ասելը, բոլըրանն օթին մեչին մին հրեշ ըրևաց: Ընրա մեշկեն նըստած ին իրեք յըղոնեգ: Յըղոնեգյեն ըխպըրին քըշտեն վեր եկեն: Ըտրանա ետը երգյինքը նորու հընդմարդվեց: Հըրեշը պըցընցավ, յալեն յըրա պարանց ընգյավ, ըրեն տակեն թըքանա: Յըղոնեգյեն ըխպըրին քըշտեն ուրանն թեփուռնեն հընեցին, տանան նախշուտ ըխճըկերքը, հերթավ նի մտան ըխպըրին մեչը լըղացան:

Լըղանալանը ետը էտ ըխճըկերքը հրամմայեցին էն հըրեշին, վար ծըռներեն յրա վըռեսկե դուրին վեր օնե, տինի տափեն: Հըրեշը տեղան վեր թոչեց, սև ծըռքը մեկնեց, ծառնեն կլխան դուրին եր կալավ, տիրանվ ըխճըկորանցը քըշտեն, ինքը էլլա քըննց հեռե տեղ պարանց ընգյավ: Ըխճըկերքը հերթավ ամեցը մին քար եր կալան: Ըռաչի ախճիգչը մին երգյան պան կարթից, առանց թըխտե, ետնան քարավ դուրուն թըխեց: Ղուրուն դափաղը պանցվեց: Էն մին ախճիգչն էլիա իտի կըրթելանը ետը սընդողեն թըխեց:

Մեյիղը սըղացավ: Իրեքինչի ախճիգյն էլիա իտի առանց թըխտե կարթից, քարավ թըխեց: Պարանց ընգյած մեյիղը վեր կացավ, ըխճըկորցը նհետ սկսից խոսելը:

Ըխճըկերքը ընդրան ըսեցեն. - Ա՛յ տղա, դաննանց տղա, ին՝ մըր ծեռքեն տանջվում ըս, մըզանա նախշուն ախճիգ չի կա՛, միննը-մինիս օզե, ամոնտ ըխճըկանան ծըռք քաշե, մունք քըրեգ կըզաղենք:

Տղան նահանց ջողաբ տըվավ, թա. - Յըռս ընդրան վեշ մին վախտ մըննաս քըցիլ չըմ, ծըզ նմաննեն ինձ հարկավեր չըն:

Էտ ջողաբը տալան ետը, ըխճըկերքը կըզնվում ըն, էլլա հերթավ կարթում ըն, քարավ սընդողեն թըխում, ետնան էն հըրեշին հրամմայում, վար դուրին պըցըրցնե ծառնը: Հըրեշը մընգլ ուրանն սըն ծեռքավը դուրին եր կալավ, տըրանվ ծառնեն յըրա: Ըխճըկերքը ուրանն թեփուռնեն կյեցեն, տանան յըղոնեգյեն, նըստեցեն հըրեշեն մեշկեն: Մընգլ երգյինքը ըրոտաց, մթնեց, հըրեշը ըխճըկորանցը եր կալավ, երգյինքը թոչից:

Քոռը նան նախըրչի ախպերը, առանց մին խոսկ ըսելու հղե ընգյան: Շատ քըննցեն, թան խրեգ, քըշերվա կեսեն նախըրչի ախպերը հըռուցա-

նա տեսավ մին ըրեքնակու նրման պանն ա ըրևում, ըտրա տակեն էլ սաղ քաղաքը ըրևում ա:

Նախըրչին քոռեն ասեց.-Մուտացալ ընք, պըլըտնենն ըրևում ըն:

Շատ քընացեն թա խրեգյ, հըսան են պըլըտներեն, վըրդեղ ճնն, մընգյէլ վըեսկէ յըն պըժմնում:

Թաքավեր են ախճիգը տահանց տեսավ, գյիդաց վար էրգյան հըդէ յըն ընգալ, կարող ա պանն տեսած ընին: Ղըրավաշներեն հրամայից տահանց խորագյ տան: Ուտելանը ետը ախճիգը նահանց տարավ մին ճոկ տոն, քըշերը մնալի հետէ: Քըշերը ըտեղ մընացին: Քըշըրհանա թաքավերեն ախճիգը քոռեն մընգյ էլ նախըչուն դէ տվավ ձորան կոշտը, խնթրեց նահանց, վար ձըրանց օմրումը տեսած պանները նաղլ անեն:

Նախըրչի ախպերն ասեց, - Թաքուհին ապրած կենա, մունք հի՞նչ պանն ընք տեսալ շենըմը, վեր նաղլ անենքյ, իմ կործս կըվերը պահելն ա ըլնլ, քոռ ախպերս էլ էս ու են առուտուրականան փող ա հըվաքալ:

Էտ վախտը քոռ ախպերը կուփի յա տամ նախըրչի ախպորը, թաքուն փըսփըսում, թա, «Պա ին՝ հըղըցեն տեսածտ նաղլը չըս անում»: Մեհետ, էրկու հետ վեր իտի յա անում, ախըր-վերչը թաքուհին սկանում ա ըտրանց փըսփըսոցը, խընթրում, վար մին պանն պատմեն, վար քըշերը անքոնութուն օնէ, լնվ անց կենա:

Մըհենց էլ նախըրչի ախպերը սկսեց նաղլ անելը թաքուհուն, լոխ, հինչ վար հըղըցումը տըեսալ ըն: Թաքուհին մեծ պատվավ էտ էրկու ախպորցը հըղըցու տիրնվ, շատ վըեսկէ տվնվ, մըն էլ խընթրից, վար են բաղը նահանք նշանց տան, վըրդեղ նահանք վըեսկէ դուրին տեսալ ըն:

Քըշըրհանը թաքուհին նան էրկու ախպերը հղէ ընգյան բըղա բաղը:

Շատ քյննցեն, թն խրեգյ, հըսեն էտ բաղեն, վըրդեղ քոռ նան նախըրչի ախպերը ըլնլ ըն:

Հստեղ էլ ա թաքուհին նահանց հըղըցու տընում բըղա ձըրանց էրգյիրը, ինքը մնամ բաղումը: Վար մթնեց, թաքուհին նի մըտավ ծառնեն փըչակը, քըշերը միչն լճա ընդեղ մնաց:

Քըշըրհանը, հնլն արևը նոր ար տճա կյամ, մին էլ տըեսավ էրգյինքը մթնեց, ըրոտաց, էրգյիրը թոխպավ պատեց: Բձըրդան թաքուհին տըեսավ, վար մին հըրեշ էրգյինքան թըռչից ըխպըրեն կոշտը, ընրա յրան իրեք յըղոնեգյնէ նստած: Յըղոնեգյնեն մնացին ըխպըրեն քըշտեն, հըրեշն էլ

քըննց յալեն յրա պարանց ընգավ:Յըդոնեգյնեն թեփուոնեն հընեցեն, տաննան նախշուն ըխճըկերքյ հերթավ լըդացեն ըխպըրին ճըրհումը, ետնան հըրեշին հրամամայեցին, վար դուրթին ծառնան յոր օնե: Հըրեշը տեղան եր թըռչից, սըն ծըռքը մեկնեց, ծառնան դուրթին եր կալավ, տըրմվ ըխճըկո-րանցը քըշտին, ինքըը էլլա մըխրե հըռացավ: Էտ ըխճըկերքըը հերթավ հինչ վար մին պան կըրթեցին, հերթավ դուրթուն քարավ թըխեցին, դուրթուն մաչան մին մարթ եր կացավ:

Էտ ըխճըկերքըը Էտ տղեն տնջիլմվ հըրցըրեն. - Ա՛ դաննանց տղա, խե յըս տհենց տանջվում մըրե ձեռքեն, Էնա տու էլ ըս պըռըվանում, օրերտ սըն ըն ընցնում, եք, մըզանա նախշուտ էլ ախճիգ չի ըննանկան, մինը եր կալ, քու մմհԼ ըխճըկանան ծըռքը քաշի:

Տղան ռազի չի կացավ: Էտ ըխճըկերքըը կըզնվեցեն, էլլա հերթավ դուրթուն թըխեցեն, Էն հըրեշեն կընչեցեն վար դուրթին յոր օնե, տինի հըրմն տըրեղը: Հըրեշը դուրթին եր կալավ, հըրմն սըն ծեռքավը, տարավ, տիրավ ծառնեն յըրա: Ըխճըկերքըը մընգել հըրմնց թեփուոնեն կյեցեն, յըդոնեգյնե տաննան, նըստեցեն հըրեշեն յրան, երգյինքըը թըռչեցեն:

Էտ լոխ թաքուհին տեսավ, ետնան կուճուր-կուճուր պըցըրացավ, դուրթին ծառնան մին թանհրմվ վեր կանմվ, տըրավ ըխպըրեն քըշտեն, հինչ վար Էն յըդոնեգյնին ըրալ ին, ինքըըն էլ ըրավ, Հինչ վար կարթալ ին, ինքըը կարթից, քարավ դուրթուն թըխեց: Էտ վախտը դուրթին պացվեց, մմհԼն տղան դուրթան եր կացավ: Նահանք հըրհըր խտտեցեն: Նահանց հետե շատ մեճ ուրխոթուն ար:

Ախճիգյն ասեց, վար. - Էք փախճինքյ:

Ամմա մմհԼն տղան ռազի չըլմվ, հըրեշեն անա շատ ար վախում: Մըն էլ գյուղում ար, վար վըրդեղ էլ քյինի, հըրեշը հըրմն քըթըննանկան ա, տանջի:

Տըսներկու սըհաթ հըրհըր քըշտե կացան քըշերավ: Տղան ըխճըկանան խընթրից, վար հըրմն էլլա կախարթե, քանի հանմ հըրեշը եկալ չի:

Ախճիգըը կյիժու նման տղեն կախարթից, դուրթին եր կալավ, տըրավ ծառնեն յրա, ծառնեն փըչակումը նստեց:

Քըշըրհանա էլլա երգյինքըը դըդըրդաց, ըրոտաց, մըթնեց, երգյիրը թոխպավ պատեց:

Հըրեշն ձևը կախարթական յըղոնեգյներավը եկու, յըղոնեգյներն ըխպըրին քըշտեն վեր եկեն, հընվեցեն թըեփոռներան, ըխպըրին մեշին լըղացան, ետնան հրամմայեցեն հըրեշեն, վար դուրին պիրի: Հըրեշը դուրին պիրավ, ըխճըկերքը պնցան, տըեսան, վար տհենց չի ծասկած, հունց վար ձևընք ըն ծասկալ, կըզնըվեցեն, դուրին ծըսկեցեն, հըրեշեն հրամմայեցեն, վար դուրին տանն էն պեցձը սարեն քամակը, ընդեղ, վըրդեղ կախարթներեն թաքավերն ա կենում:

Հըրեշը դուրին եր կալավ, թըռչից երգյինքը, վըրդեղ քըննց, վեշ մինը քըննց վեշ:

Ախճիգը միննկ տըեսավ, վար մին մըթեն, խոր քուլավ ընցավ: Ճարը կըտրած ախճիգը վեր կացավ, քըննց հնման էտ քուլավը, վըրդըղավ հըրեշը թոչալ ար: Տըհենց դձը մին տարե էտ քուլումը տանջվեց, կյեցեն շճրերը ճըրդոտվեց, ինքյն էլ ըրևան սըվացավ, դնրդան մաշվեց, ծառներեն քըշըվավն ար սընվում:

Եկու էն օրը, հիբը վար ընրան մին տղա խոխա իլնվ քուլեն մեշին: Նա պան չար ճարում, վար խուխեն տա: Մին օր էլ ծառներն տակեն նստած, խոխան խտտած, քճումը մին պեցձը սնս ըսկացավ: Նա վըխելան նհետ խոխան թողեց ծառներն տակեն, ինքը ծառնը պըցընցավ: Քուլան մին առձե տճու եկու: Էտ նոնը նոր ար ծընալ, տճու ար եկալ օտելի պան ճարե, ըտրա հետե շոռ ար կյամ ըդեղերք:

Առձը մուտացավ, խոխան չըրըթաթ տալավ բըղն նոնը քըննց, սկսեց նոնը կաթնը ծծել: Տըհենց էլ նոնը ամեն օր էտ հնման վախտը կյնլիս ար, էտ խուխեն ծըեծ տալիս: Մարը էտ հնման վախտը գըղնլավ ծառըն ար պըցըննում:

Խոխան կանոխ մըծացավ: Առդճ ար, շատ օժավ ար, ամմա մըխրեգ մըզմագոտ ար, ընդրա հետե, վար վիրի հեյվանու կաթնը ար ծըծալ: Մընց էլ լճըն չար գյուղում, մարը լնվ չար սըվըրցըրալ, կարում չար: Նա տասը տըրեկան ար տնոնլ, ամմա ձևըն օժավը, ձևըն ծըռքերավը վիրի հեյվաննե ար վերսում, ընդրանավ էտ քուլումը մորը նհետ օտում ին: Մարը օգում ար լճու սըվըրցնե, ամմա էլիս լնվ չար տճու կյամ:

Նահանք քուլումը երգյան մընացեն: Մարը շատ ար մաշվալ, վար վիրի յըն ապրում:

Նահանք մին օր քուլավը քըննմ ին, բճըղն մարը մին ըխպըրի

հըսավ, վըրդըղա վըեսկե քարեր ին վեր տանում: Մարը գլիդնց տա հինչ ա: Տղեն անա խընթըեց, վար էտ քըրերան հըվաքե: Տղան գլիդընում չար, թա ըտըրանք հինչ ըն, տեսած չար: Մարը տղեն անա ըրեսուն հատ եր կալմվ, տըրավ ծըմերեն դաթումը:

Մարը տղեն անումը տիրալ ար «Առնծի տղա», վար նա Առնծի կաթնավ ար մըծացալ, շատ օժավ ար: Մարը նան տղան էրգյան շոռ կյալանը ետը, թուղեցեն էտ դալին քոլերը, հըսան մին լեն, կանանչ հանդ: Մարը հըռնըցե տըեսավ, վար հանդումը չորըննե կան: Նա հըսկըցըուց Առնծեն տըղեն, վար քըննն չոբաններեն անա մին յափունջի օգե, կյնալու հետե, կյեցեն շոր չիկա: Առնծեն տղան գյանքումը մարթ տեսած չար: Տրա հետե էլ նա մնաց մնթնմ, վար նահանց տեսավ շարքավ նստած գըղըց անելիս:

Առնծին տղան մուտացավ չոբաններեն, վար նստած ին մին պեցըկը ծառնեն տակեն: Նա ծըմակեն գագաններեն նման յրա տըվավ, ծառնը կոտըեց, խըեգ մնաց, վար չոբաններեն կոտըե: Չոբաննեն դե տվին, ղըրանց նհետ հաց օտե: Առնծին տղան գյուղում չար, վար հացը օտելի հետե յա: Նա մին պատառ պերանը քըցից, տեսավ շատ համավ ա, հացը մընգ էլ մնացած օտելի պաները եր կալավ սկսեց օտելը:

Չոբաննեն վըխելան նհետ վեշմին խոսկ չասեցեն: Օտելանը ետը Առնծեն տղան ծըրեքավ նշանց ըրավ՝ մին յափունջի տան: Նահանք դաստի հըսկացան, վար օգում ա յափունջիներան մինը յոռ օնե: Չոբաննեն մին քանե շենու հաց տըվեն, մին էրկու յափունջի տըվեն, մըեծ պատվավ հըղե քըրեցեն: Առնծեն տըղան քընննց մորը կոշտը: Մարը, վար էրգյան տարեքը հացու իրես չար տըեսալ, ըստուծեն փառք տալավ հացը կերավ, յափունջիներան մինը կյեցավ, մինն էլ տղեն տըվավ, վար յրան քըցի:

Ըտըրանա ետը քընննցին չոբաններեն կոշտը: Էս դընումըս չոբաննեն շատ վըխեցան, Առնծեն տղեն մորը դաչանք ըրեն, վար ղըրան տղեն ասի, վար մարթ չի սպանե:

Առնծեն տղան օրանց օր սըվերում ար մարթու լըղը, նահանց օրենքյեն:

Մին քանե ամես չոբաններեն քըշտեն կըենում ըն: Մարը տեսնում ա, վար չոբաններեն ապրուստը պըրծընում ա: Մեհետ նահանց խընթըրում ա, վար Առնծեն տղեն ղըրանց նհետ տանեն քաղաք մագերը եր անեն, քանի վեր մըզմագոտ ար, համ էլ օտելի պաներ առնեն: Ըտըրա հետե էլ մին

վրեսկե հանեց ծըմերեն մեչան, տըվավ էտ չոբաններան մինին, վերը ռւրան տղեն նհետ մընացածներան շատ ար մոտիկ:

Քաղաքը էնքան էլ հեռու չար: Քյըննցին, Առոճեն տղեն տարան մագերը եր արին, իրեք սըհաթ գոռավ պըրծին խեղճ դանլնքին: Չոբանը փողը տըվավ, ամմա Առուծին տղան ըտրա մվնզը դանլնքեն անջուկը պուկեց: Ետնան բագար քյըննցին, ամեն հինչան առեն, էլլիա էտ տմոնն ռւրանց բինան, չոբաններեն կոշտը:

Հըղեցը էլ սաղ մարթ չի մնաց Առոճեն տղան մինին անջուկն ար պուկում, մինին՝ ծըեռքը, մինին՝ վըեննը:

Չոբանն էն էտ լոխ մորը նաղլ ըրեն: Մարը յավաշ-յավաշ լոխ կըլխու քյըցեց ռւրան տըղեն: Տըղան խելունք մարթ ար տմոնում, պարեկամ նան թըշնամի ար ճընանչում:

Էտ խննքըը հըսալ ար թաքավերեն անջուկը, վար մին օժավ տըղա կա քըղաքեն քըշտեքքեն, վար մինին առանց կըլլի ա թողում, մինին՝ առանց վըննը-ծըեռք:

Թաքավերը հրամման ա տամ, վեր Առոճեն տղան էտ ռւրուցյոնը քյընա կոշտը, ամմա Առոճեն տղան քյըննամ չի՛:

Էս դոնում էլ թաքավերը ռւրան վեզիրներան ըրկունեն դարկեց, մինց էլ մին դանստմ սալդաթ, վար օժավ էլա Առոճեն տըղեն պիրին ռւրան կոշտը: Վեզիրեն սալդաթներեն նհետ քյըննցեն Առոճեն տըղեն կոշտը, լոխ նաղլ ըրեն, հինչ վար թաքավերը հրամմայալ ար: Առոճեն տըղան կըզնըվեց նահանց յրա, կեսեն կըտորեց, մին քանիսն էլ փախեն թաքավերեն կոշտը հըսան:

Նահանք ըլնծը պըտմեցեն թաքավերեն, ըսեցեն.- Նա նհենց օժավ տըղա յա, վար ընդրա մընանը քու երգյիրումըտ կա վեչ:

Մընց էլ ըսեցեն, վար. - Առոճեն տըղեն անա կըման, ընդեղ մին չոբան էլ կա: Էտ չոբանը կարող ա Առոճեն տըղեն մին թանիրավ քու կոշտըտ պիրի, վար պիրի վեչ, կըլլիսը կտրե:

Խննքըը չոբանեն հըսավ, չոբանը ընցյավ քընենքյի մեչ, ընդրա հետե, վար ինքը կարալ չի գոռ անե Առոճեն տըղեն: Մին հըղե յար մնացալ, վար քյընն մորը կոշտը, մորն ասե, բանլյնս մարը մին ճար անե, տանե թաքավերեն կոշտը:

Մարը տըղեն նաղլ ըրավ, թմ հու վա՞ թաքավերը, հո՞նց պիտի ընրա

նհետ խոսե: Առնձեն տրդան լոխ հրսկացավ, թաքավերեն կոշտը քըննլի հետե ռազի ըլնվ:

Նա չոքանեն նհետ հրդե ըլնվ քադաքը: Հըսեն թաքավերեն պալատը, հունց վար մարըն ար ասալ թաքավերեն նհետ խոսեց: Թաքավերեն քախցը լնկոնն ղորնն տուր եկու: Թաքավերը ընրան լնվ պատիվ տըվավ: Ընդրանա ետը չոքանեն դարկեց, վար մորըն էլ պիրի: Չոքանը քըննց մարն էլ պիրավ թաքավերեն կոշտը:

Թաքավերը տըեսավ, վար Առնձեն տրդեն մարը թաքավերական գյանք քաշած կնեցյ ա ըրվում:

Ընրան ճոկ կընալու տըեդ տըվավ:

Թաքավերը Առնձեն տրդեն ուտուցունում ար ղորնն փնհլըվաններեն մընան:

Թաքավերը քառասուն փնհլըվան օներ ընդի օծավ, վեր մին տըեդ նահանց մընան կար վեչ: Թաքավերը Առնձեն տրդեն նհետ կանդրախտ ար կապալ, վար նա ղորնն փնհլըվաններեն նհետ պիտի կոխը կենա մին ամսանը ետը: Առնձեն տրդան շատ ար օրախ, վար պիտի կոխը կըենար փնհլըվաններեն նհետ:

Թաքավերը խոսկ ար տըվալ, վար թն հաղթե ընդրանց ղորնն ախճիգը տալու ա Առնձեն տրդեն: Ախճիգըն էլ սիրահարվալ ար Առնձեն տրդեն յըրան: Մին ամսանը ետը Առնձեն տրդան կոխը կացավ թաքավերեն փնհլըվաններեն նհետ:

Ամեն մինին նհետ հենց մունուտան էվել կոխը չար կըենում, դնատի սըտկըցընում ար, թոդ անում քըցոն տըենը: Թաքավերը գյուղոն չար, թն հի՞նչ անե:

Առնձեն տրդան թաքավերեն ախճիգը պահանջից:

Թաքավերըն ասեց. - Թա տու քառասունինջի փնհլըվանին էլ հախթես, էն վախտը ախճիգըս քունն ա:

Առնձեն տրդան ռազի կացավ: Վերչի օրը նա կոխը կացավ էտ փնհլըվանեն նհետ, վար վեչ մինը հնլն ընրան հախտած կար վեչ: Առնձեն տրդան խիլն նըղացալ ար, քանի վար էն փնհլըվանն էլ ար օծավ: Ամա վերչում էտ փնհլըվանեն կլոխըն էլ պուկից, թոդ ըրավ: Թաքավերը էլ կարում չի մին պնն ասե, ընգնում ա մըտըծունքե մեչ:

Էրգյան մըտըծելանը ետը Առնձեն տրդեն ասում ա. - Առնձե տրդա,

ախճիզը քունն ա, միննկ տու էս պայմանը կրդարե: Ինձ հետի էնքան լալ նան մարջան պեր, վար նրանա վրեսկե խոնչանե պրդրաստես քու հրսարնքես հետե:

Առնձեն տրդան բեյքեփ քյուննամ ա մորը կոշոր:

Մարը գյիդնց, թնն ինն՞ յա բեյքեփ, ասեց. - Առնձի տրդա, տու քյունն թաքավերան մին ծի, մրնցյ էլ էրկու փուլթ վրեսկե օզե, ետնան էլ լոխ միչն քրդաքան տոնու կյալը ժողովուրթեն պրժանե, լալերն էլ, վար վրեսկուն անա թանցյ ա, կպիրիս էն ըխպրմն, վար մունք տրեսալ ընք:

Առնձին տրդան էտ պայմանավը թաքավերեն կոշոր էկու, թաքավերեն անա վրեսկեն էր կալավ, հրդե ընցյավ:

Հրդեցը վրեսկեն լոխ պրժանից ժողովուրթեն, ետնան քյուննց հրսավ ընդեղ, վրդրդա իրեքյ հրդե յըն պրժանվում: Նա էտ հրդրցումը մին պառավ մարթու պրտահեց:

Պառավ մարթը հրդրցրուց Առնձեն տրդեն. - Վերթի, վրդրդեղ ըս քյուննամ էս հրդեցն հենց հրդե յա՛, վար քյուննցողը էտ չի տմնում: Անգուճ ըրա, հինչ վար յըես ասիմ: Տու կրքյուննամ էս հրդրցավը, կրհասնես մին դնլին քոլե, վար էրկու սրերեն դաթումն ա: Ընդեղ մին ախպոնր կա, վրդրդա վրեսկե քարեր, մրնցյ էլ լալեր ա վեր տմնում: Վրեսկեն յոր ունելանը էտը, հիբը հրդե ըննիս, էրգյինքյը տուղտուղլական ա, մրթնըլական ա էտ ըխպոնրին էշող հրդեշեն օժան, ամմա տու էտ էշիս վեչ, էտ էրկու սարերը բեշիթ ծըսկըվըլական ըն, վար կարաս տոնու կյաս, ըզրդըլական ըս, թա չե, դաթումն ըս մրննական:

Առնձեն տրդան ասում ա. - Պապե, շունրակալ ըմ, դե յըես քյուննամ:

Ասում ա, հրդե ընոնմ :

Շատ ա քյուննամ, խրեգյ ա քյուննամ, հրսնում ա էն ըխպոնրեն, վրդրդա վրեսկե, մրնցյ էլ լալ ար վեր տմնում:

Առնձեն տրդան վրեսկեն նան լալը հրվաքում ա, ծին նստում հրդե ըննոնմ բրդա տոն: Քոլան հնլն տոնու էկած վեչ, էրգյինքյը տրդտողաց, էրգիրը մրթնեց, սարերը ոնրոնր թըխեցեն, ամմա Առնձեն տրդան քոլան շուտ տոնու էկավ: Նա վար պրլատան մուտացավ, թաքավերեն վեզիրեն, մրնցյ էլ թաքավերը ընրա հետե յին մտածում, վար Առնձեն տրդան էտ ա էկալ, մրեռալ չի՛, բա հո՛նց կինի՛ ըխճրկանը հարցը: Առնձեն տրդան մրեճ հաճողթունավ տոնու էկու թաքավերեն առաչը:

Թաքավերը մին պայման էլ օներ: Նա դե տվավ Անունն տրդեն, ասեց.- Ա՛ վերթի, ախճիգս քունն ա, միննկ էս պայմանն էլ կրդարե: Քյրեգ հետե օգում ըմ մին պալատ շինիլ տամ, քյրնն վրեսկե սններ պեր, վար շատ պեցնլր ինի, վար լնվ շափաղ տա, վար իտի պալատ վեչ մին երգյիրում ինի վեչ:

Անունն տրդան ասեց. - Լնվ, կրպիրիմ, ըտ էլ կրգրդարեմ:

Նա քյրննց ուրնն մորը կոշտը, բեյթեփ ընրան եշից: Մարը մընցլ գյիդնց ընրա դնրդը, ասեց. - Ա՛ վերթի, մընց էլ թաքավերեն անա օգե էնքան վրեսկե, վերքան ըորչի դնումն ըս օգալ: Էլիա առաչվա հրդրցավը քյրնն, էլիա էտ էրկու փուլթ վրեսկեն ժողովուրթեն տո, ամմա էս դնում տրժեր ա ըննական, սայաղ կաց:

Անունն տրդան լոխ թաքավերեն անա եր կալավ, վրեսկեն ժողովուրթեն պրժննից, հրդե ընցավ:

Էս դնում էլիա էն պառավ մարթեն պրտահեց: Նա Անունն էն տրդեն անա հրրցրուց. - Վե՛րթի, էս դնում վր՞րդեղ ըս քյրննն:

Անունն տրդան ասեց. - Պա՛պե, յրես քյրննն ըմ թաքավերեն հրամմանավը քառասուն վրեսկե ծառներ պիրիմ, վար սնն, սնլթնն շինել տա մին ինդի պլատու հետե, վար սաղ ըշխարքումս կա վեչ:

- Վերթի, էտ հրդրցավը վար քյրննն, էլ էտ չըս տրնըլական: Տա շատ տրժնր պնն ա, ամմա յրես էլլա քյրննց կանեմ: Ընդրդա, վրդրդա էն վրեսկեն նան լալը պիրալ ըս, ընդրանա իրեք անքամ շատ հետե յա, վար հրսնես էն քուլեն, վրդրդեղ քրշեր-ցիրեկ ծառները լոնս ըն տամ: Ծիտ կրթողես մըխըրե հետե, տու յըվը-յավաշ կմտանաս հրրեշներեն պըլատեն, վրդրդեղ հարնր հրրեշ ըն կենում: Նահանց մրեծին օխտը կլոխ օնե: Ընրա վեննը մին փեղ ա ծակալ, հեսա տըսնըհենց տարե յա, տոնս չի կյա՛մ: Տու թաքուն կը մուտանաս, ծիքյ կտաս, փեղը վրեննան կըհանես, ինքյտ էլ կյողը կը կենաս, վար քյրեգ տեսնա վեչ, թա չե, վերչը փիս ա ըննական: Ամմա մին պնն էլ ասեմ, վե՛րթի, վար տու գյուղում չըս: Մըրանա տըսնըհենց տարե առաչ քու հնր հնլն նոր ար փըսակվալ, քու հոր էտ հրրեշեն ըխճըկերքյը կյուղացալ ըն, տարա՛լ: Քու հնր հեն ա մին վրեսկե դուրում, մին սարե պըտկե: Վար փեղը տոնս օնես հրրեշեն վրեննան, նա դինջանա, քոն ա ըննական օխտը օր, օխտը քրշեր:

Մինչն քոն ընիլը նա ըսըլական ա. «Ո՛վ պարի մարթ, վար էս

լըվոթունը ըրալ ըս, մեյդան տոնս եք»: Ամմա տու տոնս չիկյնս, մինչև երթումնը չօտե ուրմն շադու ըխճըկորցը անումավը: Ըտրանա ետը տոնս կկյաս, ընրանա օզիս քառասուն վրեսկե ծառ, մընգյ էլ քու հոր վրեսկե դութեն էտ հըրեդան ըխճըկորցը նհետ:

Անոնսն տըդան ասում ա, -Շունրակալ ըմ, պապե՛:- Ասում ա, հըդե ընգյնոնս:

Նա դոնկ իրեք ամես հըդե յա քընոնս. մըթեն քոլերավ, պեցուր սըրերավ: Իրեգյ ար մընացալ վար հըսնե: Քոլեն վրեսկե շափաղը ընգալ ար ընդոնր ծիյին յըրան, հըռուցանա նա հըրեշեն կյոնկոնուցը սկացալ, վար տըսնըհենգյ տարե յա, տանջվում ար:

Անոնսն տըդան շատ վախեց, քոլը հենց ար մին կախարթական աշխարք ինի: Նա ծին քոլան պատառ հըեռե կապեց, մուտացալ էն ծորեն վըրդըդան կյոնկոնուց ար կյամ: Մուտացալ հըեշեն, ամմա հըրեշը ընրան տեսնում չար, շատ ար տանջվում ցավան նհետ: Անոնսն տըդան վըեղը քանդեց, կյոլը կընալի հետե, պըդրաստվեց, վար փեղը հըրեշեն վըեննան հանե: Նա փեղը տոնս կալավ, հըրեշը մին հենց կյոռաց, վար երգյինքը տըդտոնաց, աշխարքը մըթնեց, ամեն մին ծառնեն տական մին կազան տոնս եկու, վար քըթանն էն մարթեն, վար ծըեռք ա տըվալ ուրմնց թաքավերեն:

Հըրեշը դինջ քոն ըլմլ, մընացածնեն էլ ուրմնց տեղերը չքըվեցեն:

Օխտը օր օխտը քըշերանը ետը հըրեշը գմրթնեց, կյոռաց թա. - Հու. վը՞ս, տոնս եք, մարթ ըս, թմ վիրի հեյվան, լմլ փեշքեշ ըս ստննական, տոնս եք լոնս աշխարք, հինջ վար օզիս, եր կմլ ինձանա:

Ամմա Անոնսն տըդան էն պատավ մարթեն ասածը մննան քըցալ չա՛ր:

Վար իրեքինջի դոնումը հըրեշը դե տվավ. - Հո՛ւ վըս, տոնս եք մեյդան, ինձանա քու օզած փեշքեշտ եր կալ, իմ իրեք ըխճըկանըս արնն ըմ ասըմ, ընդրանց անըմավը օրթում ըմ օտըմ:

Անոնսն տըդան տոնս եկու, հըրեշեն քըշտեն վըեննը կացալ:

Հըրեշը ընրա սոնրոն, ջմհիլ իրեսը տըսնալավ ասեց. - Անոնսն տըդա, միչև օրըս նհենց մարթ չի ըլմլ, վար իմ վըեդումս վըեննը տինի: Տու առաչի մարթն ըս, վար եկեր ստեղ, ինձ էլ լըվոթուն արեր, հինջ վար օգում ըս, ասե, քըրեգ կըխաշեմ, հմլմ, իմ ըխճըկորանցն էլ:

Անոնսն տըդան ասեց.- Գյանքտ է՛լ էվիլ ընի՛, յըես պիտի տանեմ

քառասուն վրեսկե ծառներ, մընգյ էլ իմ հոր վրեսկե դուփին, վար քու ըխճըկերքտ կախարթալ ըն, պիրալ, տըսնըհենգյ տարե առաչ:

Հըրեշը պեցուր կյնուալավ հըվաքեց ուրան դարավուչիներեն, վար վրեսկե բաղը պահում ին, նհանցա քըռըսունեն հրամմայեց, վար վրեսկե ծառները պիրեն, էն մինին էլ գարկեց, վար ըխճըկորցը դե տա: Ընդրա ասածն են լոխ արին:

Հըրեշը ուրան դարավաշն երեն կարքատրեց, վար Առնուեն տըղեն մին սհաթումը քառասուն վրեսկե ծըռներեն նհետ հըսցընեն ուրան երգիրը, հնլն իրեք ախճիգն էլ նհետը: Ըխճըկերքը կըզնըվեցեն, ամմա հորը հրամման ար, բեդմա ընին:

Քըշրհանը Առնուեն տըղան մեծ փեշքեշներավ, քառասուն գյնդն հըրեշների, քառասուն վրեսկե ծառնի, իրեք ըխճըկա նհետ հըղե իլնվ բըղն թաքավերեն պալատը: Հնլն մին սհաթը թամամ չար, վար տեղ հըսան: Թաքավերը հըռուցանա տեսալ ար, վար կյամ ըն, հրամմայալ ար, վար տըռները ծասկեն: Առնուեն տըղան տըսնալավ, վար տըռները ծասկած ա, օժավ կոտրից, նի մտավ քաղաքը: Թաքավերը վըխելան նհետ պըլատան տնու չար կյամ:

Վրեսկե ծըռներեն շափաղը ընգյնլ ար սաղ քաղաքը: Իրեք օր քըղաքումը տնուրնը կըվող չիկար:

Առնուեն տղան թաքավերեն ասեց. - Ամման մին հըրեշեն նհետ մին կյումնշ տիր, վար նահանց դարկենքյ ուրանց տեղը:

Թաքավերը լոխ ըրավ, հինչ վար Առնուեն տղան օգալ ար: Հըրեշներեն հըղե քյցից ուրանց երգիրը:

Մարը գյուդում չար, վար ուրան տըղան հորը դուփին պիրալ ա՛:

Առնուեն տըղան սաղ քըղաքեն օժավ ուստեքը նան փնիլըվանեն հըվաքեց, մին շեքեթ չի քաշած պալատը շինեց: Նհենց մին պալատ, վար հնլն ըշխարքումս իլնլ չար: Էտ պալատը լնու ար տամ, հունցու արևը:

Առնուեն տըղան քըննմ ա թաքավերեն կոշտը: Թաքավերը էս դոնում ռազի ըլնվ, վար ուրան ախճիգը Առնուեն տըղեն տա: Առնուեն տըղան ետնան քըննց մորը կոշտը, լոխ նաղլ ըրավ:

Մարը շատ բեքըրփացավ, հըրցրուց. - Ա՛յ վերթի, տու ամեն հինչ արեր, կըղըրեցիր, հի՞նչ կինի իմ խնթիրքս էլ կըդարես:

Առնուեն տըղան ասեց. - Ա՛ մար, ասե, յըես պաղրաստ ըմ քու հրամմանեն:

Մարը լոխ, հինչ վար ձորան կըլխավըն անց ար կացալ, նաղլ ըրավ:

Անձեն տըղան ասեց. - Ա՛ մար, լնվ, մինչն մին սհաթը կը կըղարիմ:
Ամմա իմ հնար սըղանալ չի՛:

Անձեն տըղան եկու պալատը, հրամմայեց էն կախարթ ըխճըկորցը, վար դութին պիրին պըլատեն մեչը: Ղութին պիրան: Անձեն տըղան դե տվավ մորը, մարը եկավ, տեսավ վըեսկե դութին, մըետը քըցից էն խոսկը, վար ասալ ար մարթը, մըոնելիս վախտը:

Ղե տվավ. - Ա՛խ դորփոր տըղա, յըես քըլեզ մննաս քըցալ չըմ, - էտնան օշան քըլննց, վեր ընգյավ:

Անձեն տըղան հրամմայեց մորը ետ պիրին, մարը օշը կլնխը հըվաքեց:

Ետնան էն իրեք ախճիգը հերթավ կըրթեցեն առանց թըխտի, դութուն թըխեցեն, դութին պնց ըլնվ, հնարը զնըթննցավ, օշը կլնխը հըվաքեց: Աշխարքը լնսննցնվ, լոխ ուրխացեն:

Սկսեցեն հըրսանեքյ անելը: Անձեն տըղեն փըսըկեցան թաքավերեն ըխճըկանը նհետ, մար նան հնարն էլ ձորնը նհետ: Քառասուն օր, քառասուն քըշեր հըրսանեքյ ըրեն:

Էն իրեք կախարթ ըխճըկերքն էլ կորան, քեցեն ձորննց տըղը, միչն օրս էլ կան վեչ:

Երգյինքան իրեք խնձոր վեր ընգավ. մինը՝ ասողին, մինը՝ կըրողին, մինն էլ կարթողին:

62.ՓԻՍ ԴԱՅԻՆ

Ընձև ա, ջընձև մին մարթ, մին կնեգ ա ընձև: Տահանց ընձև ա մին ախճիգյ:

Մին քանի վախտանը ետը հմրը մեռնում ա, մարը ըխճըկանը պահում ա չըրու տասնըհենգ տըրեկանը: Ետնան մարը ազառամիշ ա ընձև, մեռնում: Մարը մահու յրա թափշուր ա անում ձուրան ախպորը, վար ըխճըկանը լմվ պահե: Ախճիգյը մըծանում ա:

Դայուն կնեգը մահու յրա թափշուր ա անում մարթին, վար ձուրան մըռնելանը ետը նըհենց կնեգ պիրի, վար լոխճան կյեղեցիկը ընի: Էտ մարթը էրգյան վախտ ման ա կյամ, ամմա կնգանը ըսածին նմանը ճարում չի: Քվորը ախճիգյըն էլ մըծացալ ար, նհենց նըխշունացալ, վար նմանը կար վեչ: Էտ մարթը մտածում ա քվորը ըխճըկանը յոր օնե, ամմա ախճիգյը օգում չի, քընեքյ ա անում մին ճար, մին հնար քըթենա տըրանա ըզադվե:

Ճարը կըտրած նա քըննմ ա մին ջադու պռավե կոշտ, լոխ ընդրան նաղլ անում:

Ջադու պառավը ըխճըկանը սըվըրցնում ա, վար. - քըննմ դայուտ ասե, վար քըրեգ հետե երգյընքյի ոմնգյի մին շ՞ր ինքյ օնե, ետնան կյենաս:

Ախճիգյը տըհենց էլ անում ա:

Դային շ՞րը ինքյ ա օնում, էտ ախճիգյը կյենում ա, էտ շ՞րեն մեչին ջիլիս ա նըխշունանում: Մընգ էլ ա էտ ախճիգյը քյինում ջադվեն կոշտը:

Ջադուն ասում ա. - Քյինն ասե դայուտ, վար քըրեգ հետե նհենց շ՞ր ինքյ օնե, վար ըրեն ոմնգյին ընի, վար կյենաս լոխճին աշկերը ծկոտե:

Ախճիգյը մընգ էլ ա քյննմ դայուն կոշտը, ասում. - Ինձ հետե նհենց մին շ՞ր ինքյ կմլ, հունցու վար արեն ա:

Դային մընգ էլ ա կըդարում ըխճըկանը ասածը: Ախճիգյը կյենում ա շ՞րը քըննամ ջադվեն կոշտը: Նա էնքան նախշուտ ա՛ր, վար դայուն խելըր քըննմ ար, կոզի պըռավալ ար:

Դային լոխ էտ շ՞րերը ինքյ ա կալալ վըեսկե փոդալ: Օրական էրկու-իրեք վըեսկե յար յոր օնում:

Ջադուն ըխճըկանն ասում ա. - Քյինն դայուտ ասե, վար էշը մորթե, մորթեն եր կալ կյեց:

Ախճիգյը քըննմ ա ասում: Դային էշը մորթում ա, մաշկում, ախճիգյը

կաշին կյենում ա, մընգյէլ քիննամ ջադվեն կոշտը:

Ձադուն ասում ա.- Բո՛լ ա, էտ մաշկը կոտրած դայուտ անա հրոաց, էտ երգյիրան տո՛նս եք, վար դայիտ քըեզ տեսնա վեչ: Շո՛րեքտ տիր մին սընդոդէ մեչի, տիր մին տեդ: Քըեզ մին ճըպատ ըմ տամ: Էտ ճըպատը ծեռքատ վեր չըքըցիս: Վըրդեդ էլ քըննա, առանց սընդոդէ քընա, հիբը ճըպատավը տափեն թըխես, սանդուղը տո՛նս ա կըլական:

Ախճիգը էշին կաշին կյեցած տո՛նս ա կյամ ո՛ւրանց երգյիրան քընամ մին օրիշ երգյիր: Իրեսն էլ սըվըցնում ա, վար գյիդան վեչ թն նախշուն ա:

Դային օգում ա հետան հըսնե, վար փըռնե, ամմա ջադուն նըհենց ա կըլըկապ անում, վար վեշ մին վախտ էտ ըխճըկանը քըթնում չը՛ն:

Էտ ախճիգը քընո՛նս ա թաքավերեն տանը ծառա նի մննում: Մին քանի վախտ ընցնելանը ետը, էտ ախճիգը փորցում ա ճըպատավը տափեն թխե: Հենց վար թխում ա, սանդուղը տո՛նս ա կյամ: Ախճիգը կաշին հանում ա, իրեսը սըրփում ետնան կյենում ա երգընքի ո՛ննգի շո՛րը: Էտ վախտը թաքավերեն տղան տեսնում ա ըխճըկանը, ընդրա սիրունությունավը տարվում ա, հիվընդանո՛ւմ:

Թաքավերեն տղան մորը թխվասկ ա թխել տամ: Մարն օգում ա խմորը հունցե, էտ ախճիգը ասում ա. - Թո՛ղ յըես հունցեմ:

Հինչքան մարը թողում չի՛, ախճիգը էլլա յա ըղաչում: Վերչը թխվասկը ինքյն ա հունցում: Հունցելիս վախտը մըտանան մնում ա խմորեն մեչին: Թխվասկը թըխելանը ետը էտ տղան օշափեն նման օտում ա:

Մըտանան մընում ա բողազըմը: Մըտանան մին թնհրնվ հանում ա, տինո՛նս պնրցին տակեն, սկսում լիվննալը:

Լիվըննալանը ետը մորն ասում ա.- էտ մըտանան հուր մաննե լնվ ընի, ընդրան էլ ո՛ւզըլնկան ըմ:

Էտ օրը քըղաքեն ըխճըկոցը լոխճին դե յըն տամ, ամմա մըտանան վեչ մինին մաննեն կյամ չի: Վերչումը դե յըն տամ էն ըխճըկանը, վերեն կյեցեն էշու կաշի յա՛: Տրա հետե ընդրան տնագ ին անում:

Մարն ասում ա. - Էտ ար պակա՛ս, վար յըես քիննամ էտ դարավաշեն օգիմ, պիրիմ, դե էլ հինչ դնոդ օնիմ, հինչ ցավ օնիմ, դե ասի սաղ ըշխարքումս մին մաննը մեղը ըմ տըռնըլական իլի... Հու վեր եր կենա մեզ ա տնագ տըլական:

Ամմա տըղան ասում ա, - Չէ՛, ա՛ մար, թող ընդրա մաննեն էլ փորցենք:

Տղան փորցելի վախտը տեսնում ա, վար մըտանան դմստի էտ ըխճը-կանը մաննեն կյամ ա:

Ախճիգյը ճըպատավը թըխում ա տափեն: Սանդոդը տոնա ա կյամ: Էտ ախճիգյը կենում ա լոխճան նախշուն շորը, ըրենն ռանգի, տմնում հոնրի-փնրի, վար ըրնին ասում ա. «Տու տոնա մի կյնլ, յըես ըմ տոնա կյըլնկան», լոնսընգիին ասում ա. «Տոնա մի կյնլ, յըես ըմ տոնա կյըլնկան»:

Էտ ըխճըկանը օգում ըն թաքավերեն տղեն հետե: Օխտը օր, օխտը քըշեր հըրսանեք ըն անում:

Չարը՝ ընդեղ, պարին՝ ըստեղ:

63.ԹԸԵՎԱՎԵՐ ԿԸՆԵԳՅԸ

Ընըմ ա, չընըմ մին մարթ, մին կնեգյ:

Էտ կնեգյը թըեվավեր ա ընըմ: Ամման ցիրեկ տանան թոչըմա: Էտ մարթը մին հետ եր ա կենում կնգյանը թըեվերը կյաղում, վար կարա վուչ ծմըկնեն թոչի, մնա տանը:

Քշրհանա կնեգյը եր ա կենում, վար ամման օրվա նման թոչի, քյնն ծմակը, տեսնում ա վար թըեվերը տեղը չի:

Մարթին ասում ա.- Պա յըես քյրեգ ըսեցի հո՛ւչ, թա տհենց պնն չանես, յըես գյուղումըմ լին տըհենց ըս ըրալ, վար մընամ տանը, ինձ տեսնաս, ամմա լնվ չըս ըրալ: Մհենց տու շատ նեղություննի յըս քըշլնկնն :

Ընցնում ա մի քանե վախտ: Էս կնեգյը հունցը տան կնեգյ, ճնլրն ա քյնն, կյամ, տես-տեն ա քյնն: Լոխ տըեսնում ըն, վար շատ դնշննգ կնեգյ ա:

Խնննըը հըսնում ա էս երգյիրին թաքավերեն, վար. - Պա ասել չը՞ս, թաքավերն ապրած կենա, էս հի՛նչ շենումը, էս հի՛նչ մարթին տանը մին լնվ, սոլրոն, շարմաղ կնեգյ կա, ամմա ընդրան սզական չի՛: Նա թաքավերեն կսագի, ին՞ յըս թողում նա ընդրան ծեռքեն կենա:

Թաքավերը ծեն ա տամ էս մարթին, ասում. - Տոլ քա՛նի կլխանի յըս, վար իմ երգյիրումս տհենց գյոզնլ ըս պահում, առանց ինձ դույուղ ընելի: Դե մըհենց հի՞նչ ըս ասում, քյնն կնեգյըտ պեր ըստեղ:

Էս մարթը հակառակվում ա, ասում ա, - Հինչ վար օգում ըս, տամ, ամմա կնեգյըս կարալ չըմ տամ, վար օգում ա հինչ ընոն ա, ինի:

Թաքավերը մտածում ա, թա հի՞նչ փննդ սարքե, վար էս մարթին կընեգյը ինքյ օնե: Մին քանի շատ տժնր տեղեր ա դարկում, համ էլ վախտ տընոն, վար.-Ասած վախտս եկեր, եկեր, թա չե կլոխտ կտրլական ըմ:

Քանի տեղ զարկում ա, ասած վախտան էլ կանուխ ա կյամ:

Վերչը թաքավերը կանչում ա էս մարթին, ասում.- Քյրեգ մին պնն ըմ ասում, թն էտ էլ կդարես ազաղ ըս, թա չե, չե՛ :

Մարթն ասում ա. - Թաքավերն ապրած կենա, հինչու ասես պատրաստ ըմ:

Թաքավերն ասում ա,- Քու առաչիտ մին պայման ըմ տընում: Քյնն ընդեղ, գյուղում չըմ վը՞րդեղ, պեր էն պննը, գյուղում չըմ հի՞նչ ա, թն կըդարես, կընեգյըտ քյրեգ հալալ ա:

Թաքավերն օգու՛մ ար, վար տրան հենց տեղ ըղարկե, վար էլ ետ չի տաննա՛մ, ինքն էլ ընրա կնեգը յըր օնե:

Մարթը կյամ ա նստում տանը, բեքյեփ, սկսում մտածելը:

Կնեգը ետ ա տառնում հըրցնում, - Հը, ինե՞ բեքյեփ ըս, հի՞նչ ա պըտահալ:

Մարթը ասում ա, - Դե թաքավերը ինձ սըհենց պայման ա ասալ, մընգել գյուղում չըմ, թա հի՞նչ անեմ: Ասում ա. «Քյընա ընդեղ, գյուղում չըմ վը՞րդեղ, պեր էն պանը, գյուղում չըմ հի՞նչ ա»:

Կնեգն ասում ա, - Տեսա՞ր, վար քըեգ ըսեցե... Քեգ էս յանլուխըս, վեր տըժեր ընգնիս, քեթըտ կսըրփիս, վեչ մին պան էլ ա ըննական չի՛:

Ասում ա, մին լնվ նախշուն յանլուխ, վար նրա նմանն էլ ըշխարհքումս ըլնվ չի, տո՛նս օնում, տամ ընդրան ասում, - Դե քընն, պարի ճընապար:

Մարթը քըննմ ա քըննմ, առաչը մին պալատ ա կյամ: Նի յա մըննում հսարեն մաչը, մարթ չի կա, փանլաքաննվը եր ա ընո՛ւմ, նի մըննում տըները, վեչ մին մարթ, վեչ մին պան չի կա, ամմա տըները լնվ սարքած ա ընո՛ւմ: Վերչը քինո՛ւմ ա տեսնում մին ութաղում մին իրեք կլխանե օշափ քոն ըլն՛ծ: Ըտեղ մըխրե կենում ա:

Օշափը եր ա կենում, ասում, - էս հի՞նչ մնգն յա եկալ, ըսօր էլ տրանալ յոլա կըքյաննք:

Օգում ա, թա օտե, էտ մարթը կնգանը տված յայլուխը մետրն ա քըցում, տո՛նս օնում քեթը սրփում, օշափը տեսնում ա յայլուխը, ճընանչում:

Ասում ա. - Պա էս յանլուխը քըեգ տրվողը մեր կուճուր քերն ա , էս ա վերքան վախտ ա, նրանա խննքն չօնենք, տու հո՛ւ վըս, վար քըեգ ա տըվալ:

Նա ասում ա. - Դե յըես ընդրա մարթն ըմ, քըննմ ըմ տըհենց պանո՛ւ հետա...

Օշափն ասում ա. -Դե էս ըշխարքըմըս հիշքան թըռչող կենթանի կա, նահանց թաքավերն ըմ, կանչիմ կյան, թա նահանք գըղանցեն, գըղանցեն, թն չե, չե:

Կանչում ա հիշքան թըռչող դուշ կա, նահանց անա հըրցնում, ամմա վեչ մինը գյո՛ւղում չի, թա վըրդեղ ա, հինչ պան ա՛:

Էտ օշափը ասում ա.- Դե քյնն, առաչըտ մին մեծ պալատ ա կյանկան: Ընդեղ մին հենց կլխանի օշափ կա, ըն էլ ինձանա մեծ քերն ա, քյնն ընդրա կոշտը, հըրցրու:

Էտ մարթըրտ շատ ա քյուննում, իրեգյ ա քյուննում, առաչը մին մեծ պալատ ա կյամ: Քյուննում ա, նի մըննում պալատը, տեսնում մին հենգյ կլխանե օշափ ա կյամ սկսում ա ճնլը հեռ ածելը, վար էտ մարթեն իփի, օտե: Էտ մարթը տնու ա օնում յայլուխը քեթը սրփում: Օշափը տեսնում ա, ճնանչում, վար տա ձւրնն քվերը յայլուխն ա, էլ վեչ մին պանն չի անում:

Հրցնում ա, թա. - Պա թո՞նն ըս քյուննում:

Մարթն ասում ա. - Դե սըհենց-սըհենց պաննու հետա յըմ քյուննում, հղեցը ծեր քվորը պըտահալ ըմ, ծեն ա տվալ, լոխ թոչող դուշերը, ծըմակեն ջանավարնեն եկալ ըն, հըրցրալ ա վեչ մինը գըղնցնալ չի՛, մընգլել լին քյուննում ըմ տեսնամ վրդեղ ըմ հըսնում:

Էս օշափըս ասում ա. - Դե յըես էլ ըշխարքումս հինչքան ցմաքումը ապրող հեյվան կա, նահանց թաքավերն ըմ, կանչիմ կյան, հըրցընիմ, տեսնամ նահանք կըգլիդա՞ն, թա՞ չէ:

Կանչում ա ցմաքումը ապրող հինչ հեյվան կա, թա մեծ, թա կուճուր, կյամ ըն, հրցնում ա, ամմա սահանք գյուդում չըն, թան ըտա հի՞նչ պանն մ:

Օշափը ըստեղաս էս մարթիս հրդե յա քցում, համ էլ ասում.

- Դե քյնն, մեր մեծ քերը էնա ըռաչիտ մին պլատում: Քյնն ընրա կոշտը, բնլքյնս նա գլիդն:

Ըստեղաս էլ էս մարթըս հըղե յա ըննում:

Շատ ա քյըննում, իրեգյ ա քյըննում, տեսնում ա մին մեծ պալատ եկու առաչը:

Պատ ա տամ հըսարավը, դըրբըզան քըթանում, նի մըննում, քյուննում էր իննում, ամման օթաղ նի մննում, տեսնում վեչ մին մարթ չի կա՛:

Մին խիլլն վար կենում ա, մին գորբա ըրոտուց, դըռղըռոց ա լըսում: Տնու ա կյամ եշում, տեսնում մին օշափ ա կյամ: Էտ օշափը հենց բեջիթ ա կյամ, վար սաղ աշխարքըս ըրոտում ա, համ էլ թոզան երգլիքը թուխպալ ար: Էս օշափը կյամ ա, կյամ, հըսնում պալատը, տեսնում ըստեղ մին մարթ, օգում ա վար էտ օխտը կլխանե օշափը էտ մարթեն կոլ տա, ամմա էս մարթըս կնգանը տուված յայլուխը տնու ա օնում, քեթը սըրփում, օշափը տեսնում ա, ճնանչում:

Ընրան պչպչորում ա, դոնաղ անում, վերչումը հրցնում ա, թա պա. - Թո՞նն ըս քյըննում, հի՞նչու վըս շոռ կյամ:

Էս մարթըս ասում ա, վար դե սըհենց պաննու յըմ քյննում, թաքավերը իմ

ըռաչիս սրհենց պանն ա տըրալ, լին յըես էլ չըմ գյուղոնւմ, թան թոռն ըմ քըննամ, հըդեցը քուվորցտ պըտահալ ըմ նահանք էլ չըն գյուղոնւմ:

Օշափըն ասում ա. - Դե յըես էլ աշխարքումս հիշքան ճըրոնւմը ապրող հըլվննի կա, նահանց թաքավերն ըմ: Ծեն տամ, լոխճան հըրցնեմ, տեսնամ, թան տհենց պանն ընի, նահանք պտի գյիդան, ասեն: Կանչում ա: Հինչքան վար ճըրոնւմ ապրող հեյվան կա, կյամ ըն, լոխճան հըրցնում ա, վեչ մինը գյուղում չի:

Օշափը հըրցնում ա, թա. - Լոխըտ ըք եկա՞ լ, թա՞ չէ:

Ասում ըն.-Լոխ ընք եկալ, մնաց ալ ա մին կյեթթոնուկ, էնա ընրա վըեննը կաղլեգ, կըրացալ չի կյա:

Ասում ա. -Քըննացեք ընդրան էլ պիրաք ըստեղ:

Քյունումըն պիրում: Օխտը կըլխանե օշափը ըտրանա հըրցնումս:

Նա ասում ա. - Ըստեղավ քըրեցաք, ծմակեն մեչ տեղը մին պանց տեղ ա ըննանկան: Էն պաց տեղեն կոխկումը էնա մին տոն կա, էս տանը մին դըրադումը՝ մին թուրուն: Կըքըննա, կըքըննա նի մըննես էն թուրունը, տրանա տենը տու վըս գյուղոնւմ :

Էս մարթը քննամ ա, քննամ, հըսնում ա էտ տոնը, թուրունը քըթննում, նի մըննում մաչը:

Ըստեղ վար մին խիլլն կենում ա, տեսնում ա մին օշափ եկու նի մտալ էտ օթաղըտ, ստոնեն քըշտեն մին տաքրետկու յրա նստից, ասից. - Ա՛ Ջըհան, սուփրան քցե:

Հինչ ուտելի, խմելի կա, կյամս ստոլեն իրեսը ոնրան սարքավը լըցնում:

Օտում ա, քուշտանում, մեհետ էլ ասում. - Ա՛ Ջըհան, սուփրան հըվաքե:- Հինչ վար մնաց ալ ար ստոլեն, ինքը-ինքը հըվաքվում ա, կորչում:

Վար մի քանի հետ տհենց տեսնում ա, մին օր էլ վար օշափը կյամ ա, օտում, քյունոնւմ, նըանա ետը, ինքը քյունում ա էն տաքրետկեն նստում, ասում.

- Ա՛ Ջըհան, դե կոզի յըես քըրեգ տեսնում չըմ, եր կալ մին ստաքան արաղ տոն, մինն էլ յըես, մին կյենաց խմինք:

Ջըհանը եր ա օնում ստաքանը, համ էլ ասում.- Էս ա յըես հարոնը տարե յա էս օշափես քշտեն ոնրան սրհենց ծառայում ըմ, հնլն նա մին դոնում էլ չի ասալ, թա էտ մին ստաքանտ էլ տու խըմե: Դե վար տոն մին դոնոնւմ ըս եկալ, ինձ համեցեք ըս անում, էլ էս ստեղ կենալ չը՛մ: Յըես քըրեգ նըհետ կկյամ, քըրեգ կծառայիմ:

Էս մարթըս համաձայնվում ա, Ջրհանեն յոր օնե, ամմա ասում ա. -Պա տինինք թա տո՛ւ ինձ նրհետ կյամ ըս, յըես հի՛նչ գլիդմմ, թա ինձ նրհետ ը՛ս, թա չէ, ախեր տո՛ւ ըրևում չըս:

Ջրհանը ծծադում ա, համ էլ ասում.- Արխային կաց: Յըես առաչ կընգնիմ, տո՛ւ վէլ հետաս եկ, ինձանա փոնած:

Սահանք մին օր եր ըն կենում, հրդե ըյնո՛ւմ : Շատ ըն կյմմ, իրեգ ըն կյմմ, կյմմ ըն տեսնում մին տեղ օխտը մարթ ամեն մինին բոյը կես մետր: Սահանց քշտեն էլ մին օրիշ մարթ բոյը չորսը- հենգ մետր:

Սահանք հըրցնում ըն էս օխտը մարթին անա, թա.- Էտ ինե՞ ծեր բոյը էտքան ա, ամմա էն մինինը՝ էնքան:

Էս օխտը մարթն ասում ըն.- Մունք հինչա ծնվալ ընք, էս մարթիս հետի յընք աշխադում: Տեսնում ըք էսչանք փմդըս, լոխ մունք ընք կըտորում: Օրական մունք ամեգը հարո՛ւր սաջեն փմդ ընք կըտորում: Մըեգ էնքան թակալ ըն, պինըցրալ, մնաց ալ ընք սըհենց:

Էս մարթըս ասում ա. Ծըեգ ինձ նրհետ տանեմ, կկյաք:

Նահանք էլ ասում ըն.- Հա, կկյանք, թաքյի մըեգ կոշտ պահես:

Էս մարթն ասում ա.- Ա՛ Ջրհան, մին սուփրան քցե:

Սուփրան ամեն հինչավ լսնվում ա:

Ասում ա. - Դե կերեք:

Օտում ըն քշտանում, ամեգը ո՛ւրմնց կացենը յոր օնում, սահանց նրհետ հրդե ընո՛ւմ: Վըրդեղ սովածանում ըն, Ջրհանը տահանց հաց ա տամ:

Կյմմ ըն, կյմմ, տեսնում ըն մին տեղ մին մարթ, կարկած ա ծախում: Հըրցնում ըն, թա տեսնաս կըրկածին մինը հի՞նչու վա:

Ծախողը ասում ա. -Մինը տասը հըզեր մանեթ ա:

Ասում ա. - Ա՛յ մարթ, մին կարկածը հի՞նչ ա, վար էտ քան թանգ ըս ծախում:

Կարկած ծախողն ասում ա.- Սա կարկած չի, սրա մեչը լիգը գորք ա, ո՛ւրմն թոփավը, թո՛ւվմնգյավը:

Ասում ա.- Հը՛, դե նշանց տո:

Նշանց ա տամ: Մին կուճուր ծակավ սկսում ըն մըրչեմնի տո՛ւս տառնալը, էտնան գորք ըն տմոնո՛ւմ, փըյադավեր, թոփավ, թվմնգյավ: Մըհենգ էլ հրամման ա տաս, կյամ ըն էլիս մըրչեմնի տմոնո՛ւմ, նի տմոնո՛ւմ էն կըրկածեն մեչը:

Էս մարթըս հախը տամ ա, էս կարկաժը ինքյ օնում:

Ինքյը, Ջըհանը, Էն օխտը մարթը, կարկաժը յոր ըն օնում, կյամ:

Կյամ ըն ռըւանց շենան մուտանում: Խնքնը կյամ ա, վար էս ըրողընընըս թաքավերը էտ մարթին նշանածը տանում ա:

Կյամ ըն շենին դըրադեն հրաման տամ, կըրկաժեն մաչան ամեն տեսակ գորք ըն տողս կյամ, շենավը պատ ընցնում: Էն օխտը մարթըն էլ ամեցը հարողընու տեղակ, էրկու հարողը սաջեն մին օրումը փադ ըն կտըրում, սաղ շենին չորս անցողընը պատ քյցում: Ջորքըն էլ ընդրա քըմակավը:

Պատ ըն քցում, պըրծնում, փնդը նի կցնում: Խնքնը հըսնում ա թաքավերին, վար սաղ շենին չըրսըպողընը կրակ ըն տուվալ: Էս վախտըս էլ էս մարթը, մընց էլ Ջըհանը կյամ ըն շենը, ռըւանց տոն, տեսնում թաքավերը օգում ա, վար ռըւան կընեցը տանե:

Ասում ա. -Թաքավերն ապրած կենա, ասածը կըդարալ ըմ, ամմա տող տըմացալ չըս, վար կյամ:

Ասում ա.- Բա հո՞ր ա էն պննը, վար պիրալ ըս:

Էս ըսելին նըհետը, Ջըհանը մին էրկու չըմփալախ ա տամ, համ էլ ասում.— Հատե էտա ըստեդ:

Ջըհանը թաքավերեն ըսպանում ա, ինքյը էտ մարթին կնեցը տնոնում: Ջըհանը հենց էտ մարթին թևավուր կնեցն ար, քթնվ: Կնեցը տեռնում ա, թաքուհի, մարթը՝ թաքավեր, էս օխտը մարթըս թաքավերեն ծառանին, կարկաժըն էլ պահում ըն հունցու գորք:

Ուստուծանա իրեք խընձոր վեր ըննի. մինը՝ ինձ, մինը՝ քըլեգ, մինն էլ, վըրդեղ մին դող մարթ կա, ընդրան:

64. ԴԼԵԳՅՉԻՆ

Ընձում ա, չընում մին ղլեգչի: Էտ ղլեգչին օրը ըշխադում ա, օրը՝ օտում:

Մին դձնում կործ չի ինձում, վեր անե: Նըդացած փոքսը սկսում ա փչել, կրակեն յրա յա տնում մին պղնձե ջամ: Փոքսըն էնքան փչում ա, վար ջամը սկսում ա կյըրմրելը:

Էտ վախտդ մին տղա կյմլիս ա ասում. - Ուստա՛, էտ ջամը ին՞ յըս տհենց անում, մղափուն չի՛:

Ուստան ասում ա. - Ա՛բալա, վեչ մին պեն չիկա, վեր գիրավ ինիմ:

Էտ տղան ասում ա. - Դե վեր տհենց ա, տու փոքստ փչի, յըես քյըեգ հետե պան ըմ ճըրլական:

Դլեգչուն էտ փոքսը փչիլ ա տամ, վար ջամը ըսկսում ա կյըրմրելը, էտ տղան ասում ա. - Ուստա՛, տու աշկերտ հոփ կմլ:

Ուստան աշկերը հոփ ա օնըմ, բ՛րկրդան էդ տղան ջուբան մին պան ա հանում, ջամը քցում, ասում ա, - Դե ուստա, ջամտ վեր կալ:

Ուստան ջամը վեր ա օնում, առջնում մին քանե մունուտանը էտը տեսնում ա ջամը վըեսկե յա տեռալ:

Ուստան եր ա կենում էտ տղեն կլխավը շոռ տամ, կյամ կոխկեն նստում:

Էտ տղան ասում ա, - Ուստա՛, տար վըեսկե ջամը բզարումը խմրջի, պեր օտենքյ, էտավ էլա վըեսկե ջամ կշինինքյ:

Ուստան տանում ա էտ վըեսկե ջամը բզարումը խարջում, օտելի պաներ առնում, պիրում, օտում ըն: Սկսում ըն էտ տղան նան- ուստան ձըրձըր նհետ ապրելը:

Ամմա ուստեն մին մար ա ընձում: Էտ մարը շատ փիս կնեգ ա ընձում:

Էտ տղան ուստեն ասում ա. - Քու մար փիս կնեգ ա, պեր տղրնես փոխինքյ:

Էտ տղան նան ուստան քյինում ըն շենին դրադեն մին տոն ճարում, մեչին ապրում, ըստեղ էլ աշխադում: Էտ տղան նան ղլեգչին շատ հարուստոթուն ըն կյձտձում: Դլեգչին էտ տղենան թաքուն ձըրան օղտերեն վըեսկավ պեռնում ա, փախչում:

Ուստան վար քյինձում ա, ինքյն էլ եր ա կենում հետան քյինձում հըս- նում, ասում. - Ուստա, ինձ հի՞նչ կտաս, վար ասեմ վըեսկեն վըրդեղ ա յըմ պիրալ:

Ղլեգչին ասում ա. - Ասի:

Էտ տղան ասում ա. - Դե վար տհենց ա տու ասի, տեսնամ խե՞յըս ինձանա փախչում:

Էտ վախտը ղլեգչին ասում ա. - Քշերս ըրնձոհում տեսնում ըմ իմ մար հրիշտրակ տմռած եկալ ա քու պկեդ չոքալ, ասում ա. « Խե՞յըս իմ տղան ինձանն հանալ», ասում ի. «Յըես փախչիմ, կյամ քըեգ ազադիմ»: Դե ասի, տեսնամ վըեսկեն վըրդեդա յըս պիրալ:

Տղան ասում ա, - Դե մին պմն խոսկ տոր, վար ասեմ:

Ուստան ասում ա. - Էս օդտերը պեռնած քըեգ կտամ, թմքյ ասիս վըեսկուն տեղը,- համ ասում ա, համ էլ տղին վըռագցնում, ասում, -դե ասե, շնու ըրա:

Տղան ասում ա, -Քըեգ մատադ, մին պատառ սպասի ըսըլական ըմ:- Ասում ա.- Ուստա, վախըմ ըմ ասիմ, ամմա էտ պաները ինձ չիտաս:

Էտ վախտը ղլեգչին հրիշտրակ ա տմռնում, էտ տղեն պկեն չոքում, տղան վերչին շունչումը ասում ա. - Կացի ասիմ: Ասում ա, թմ հիշտե՞ դա-յա վըեսկին ստացալ:

Քշերեն փիս վախտն ա ինձում, տղեն թողում ա ըտեդ, ինքը քյինձում:

Շատ ա քյինձում , թա խրեգ, էտ ղլեգչուն ռորան կործն ա: Քյիննլիս հղըցումը տեսնում ա, մին քոչ: Էտ քոչը քյիննլիս վախտը մին ըրախա յա քոչան վեր ընգնում:

Էտ վախտը ուստան քյինձում ա էտ ըրախան վեր օնում, ասում.- Լնց մի ընիլ, ինձ նհետ եք քյինննք:

Շատ ըն քյիննն, թա խրեգ, հասնում ըն ընդեդ, վրդեդ վար վըեսկե կա: Տեսնում ըն վեսկեն մին պեցոհը սարի կլխե յա, ենքան պեցիր ա, վար էդ վախտը ուստան կլոխը պցրցնում ա, վար դիրի պեցիր եշի, փափաղը կլխան վեր ա ընգնում, էտ ա տմռնում փափախը յոր օնի, էտ վախտը ընդրա հետան տոհա ա կյնլիս օխտը կլխանի մին դև:

Դնն ասում ա. - Տու հի՛նչ օնես ըստեդ, ասի տեսնամ, տու յի՛ր, վար իմ ախպոր տղան խեխտեցիր, քշերեն կեսումը, հղցումը թաղեցիր:

Օխտը կլխանե դևը սպանում ա ղլեգչուն, համ էլ ասում. - Տու քյինն իմ ախպոր կոշտը, թող նա կյա:

Ըտրանա ետը դևը քյինձում ա, ըտրա ախպոր տղան կյնլիս ա:

Էտ վախտը էտ տղան մին օդտ ա մորթում, կաշին հանում, կարում,

մեշուկ շինող , էն խոխան մեջին տինողւմ ըռեխը կապում:

Էն խոխեն ասում ա, - Յըես ճողճող յըմ ըննանկան, դուշերը կյլանկան ըն քյըեգ տանին էն քերծեն պտոկը: Վեր քյըեգ տանեն ընդեղ հասցեն, թուղլական ըն քարեն պտկեն: Էն վախտը տու կկտկըտըցնես օղտին մորթեն, դուշերը քյըեգ կհանեն:

Միչն էն վախտը, վար խոխան քերծեն կլիխը չար պցըրանցած, քերծեն չորս դողին ճողը չիկար: Էդ տղան վար պցրացավ քերծեն պտոկը, ընդրա չորս դողը ճողը տանավ:

Տրանից մին խրեգյ ետը տեսնում ա, վար էդ ճրերեն տեղը կըտրած կլխնեքյ, մարթիքյ, մեյիդնի յըն եր տանում:

Վախտին էտ տղան էտ խուխեն ասել ա, վար էտ քերծին հասնե, ուրան կանչի:

Էտ վախտը էտ րախան ծեն ա տալիս էն տըղեն:

Էտ տըղան տական պաղասխանում ա, - Հե՛յ,- ասում ա,- ըտեղին վըեսկան վեր ածե:

Էտ խոխան էնքան վըեսկե յա վեր ածում, վար էտ տըղան մտածում ա, թա հո՛ւնց բիդի տանի: Վըեսկեն օղտերը պեռնում ա, էտ խո խին թողում սարին պտկեն, ինքյը հղե ինողւմ, քյինողւմ :

Էտ խոխան մին խրեգյ սպասում ա, ետավ էտ ա տանում կանչում:

Տեսնում ա վեչ մին սնս չի կյանլիս, շատ ա վախում, աշկերը հոփ ա օնում, ճողը ընգնում, լըղընալավ տողս ա կյանլիս ցամաքը, տեսնում էտ տըղան կա վե՛չ: Շատ ա վախում, լնց ա ինողւմ, ծվում, ծկլթում, կլոխ յոր օնում մին դողի յրա քյինում:

Շատ ա քյինում, թան խրեգյ, մին էլ տեսնում ա մին շենի դըրաղե մին իշեղ ա ըրնում: Էտ լողսին յրա քյինողւմ ա, տեսնում մին տոն: Ընդեղ ապրում ին թաքավերին օխտը ըխճըկերքը, էտ տանը տողնը թակում ա, տողնը պեց ըն անում:

Էտ տըղան ասում ա.-Կարելի՞ յա:

Ըխճկերքյը ասում ըն.-Կարելի յա, տու կինիս մեգ ախպեր:

Էտ ըխճկերքյը էտ տղեն սիրում ըն ուրանց հալալ ախպոր նման:

Էտ ըխճկերքյը սկսում ըն պատմելը, թան.- Մեր հնար Հայաստանեն թաքավերն ա, էս սհաթես թաքարներեն նհետ կոեվ ա անում, ամման երկու ամռանը մին ուրան գորքերը ըղարկում ա, մըեգ տեսնում ըն,

մըզանա խնամք տանում հորս: Ասում ըն հենց միեկ վախտն ա, էս էրկու օրը կլմկան ըն, մըեզ էլ տնական ըն հորս կոշտը:

Հենց էտ խուսելիս վախտը գորքերը կլմլիս ըն, տռանը պըրնտովում: Ջորքերան մին զինվեր կլմլիս ա, ասում. - Ըխճկե՛րք, պղրստվեցեք, վար էքընճ քյննական ընք ծեր հոր կոշտը:

Էտ վախտը մեծ ախճիգըն ասում ա.-Լմվ կինի, դե քյինի, հի՞նչ ը՛ս կաղնալ, իմ հմր կլսի, քյրեզ կսպանե:

Էտ վախտը էտ զինվերը տ՞ղև չի կլալիս, ասում ա. -Յըես քյրեզ մատաղ, թողեր ծեր կուճուր ըխճկանը մոտ մնամ, մեռնում ըմ ընդրան հետե:

Էտ մեծ քերը շատ ա նդանում, իճըննց ա տամ, ասում.-Կորի, շոն, շան տղա, քու ռելիտ հի՞նչ ա, վար թաքավերեն ըխճկանը նհետ զր՞նց անես, էդ ասել ըս, էլ ասես վե՛ջ:

Ամմա էտ տղան շատ ա դաչանք անում, վեր էն կուճուր ըխճրկանը նհետ մնա: Էտ վախտը, էտ կուճուր ախճիգը տանան տ՞ղև ա կլմլիս, տեսնում էտ տղան դաչանք անում: Էտ կուճուր ըխճկանը մթկումն էլ ա ին՞նճ, վեր էտ տղեն նհետ ման կլա: Էտ կուճուր ախճիգը էդ վախտը քյիննճ ա էտ տղեն վզավը փըթաթվում, պըչպըչորում: Ըտրա մեծ քերը ռազի յա կըենում, վեր իճընը քըշտի մնան:

Էտ վախտը մեծ քերը տրանց տանում ա երեսունըիննինջի օթախը, ասում. -Ըտեղ մնացեք:

Ըտրանք ըտեղ են մնում, ամմա մնացած ըխճկերքը քյիննճ ըն իճըննց ախպորը կոշտը, զր՞նց անում իճըննց անցյալին մասին:

Էտ կուճուր ախճիգը նան զինվերը վեր քնած ըն ըն՞նճ, քշեր վախտը էտ տղան էր ա կենում, ասում.- Ախճի, հի՞նչ ըս անում էս վախտ իմ քշտես, տու թաքավերի ախճիգ, յըես մին զինվեր, վեր քու հմր գլիդմ, հի՞նչ կասե:

Էտ տղան տկլոր էր ա կենում, փախչում, քյիննճ թաքավերեն կոշտը, ասում.- Թաքավերը ապրած կենա, էս քշեր լիս գորքերը ըխճրկորցըտ նհետ ապրալ ըն: Ամմա յըես քու հավաղարիմ զինվեր ըտ ինիլմվ, քու ըխճկորցըտ անա խաբար ըմ պիրել: Ամմա մին օց եկավ վետներս ընգավ, վար ասիմ վեչ, ամմա լմվ չի, վար ասիմ վեչ, մըհեկ տու յըս գլիդում, հունց օգում ըս ըրա, էտ քու կործըտ ա:

Ընավոտը զորքերը եր ըն կենում ըխճկորանցը ասում. - Դե սարքվեցեք, քյինանք ծեր հոր կոշտը:

Էտ ըխճկերքը սարքվում ըն, պալատին աչառնին տամ ըն ձերանց ախպորը, ասում.- Էս պալատներեն օթադնին լոխ կարող ըս քյինանս, քառասունինջի օթադանը կըման: Ամմա քառասուն օրանը ետը կյլնկան ընք:

Էտ տղան մնում ա ըդտեղ, էտ պալատ են լոխ օթախնին ա նի մննըմ, օզըմ ա քյինի քառասունինջի օթախը նի մըննի... Ախեր ասում ըն դդրդա յա: Մին խոսքավ էտ ախպերը քյիննում ա քառասունինջի օթախը պնց անում, տեսնում մին օթախ մաչին մին փոս: Տա նի յա մըննըմ փոսին մաչը, ընդդավ քյիննում, տեսնում առաչին մին բախչա յա պնց իննում, մաչին երկու տեղ ճիրի հովուգ: Էտ տըղան ըդտեղ նստում ա քնենքյ անըմ, թն էս հի՞նչ լնվ բախչա յա: Էտ վախտը մին էլ ա տեսնում երկու նախշուն դուշ թած եկեն բադեն ծառերեն յրա նըստեցեն: Էտ դուշերը էտ տըղին տեսնում չին, մուտանըմ ըն հովուգեն, շորերը հանում, սկսում լըղանալը: Էտ վախտը տրանք ըխճկերքը ըն տմռնում:

Ըխճկերցը մինը մինին ասում ա. - Շոկրոնետ հենց տեղ տիրիք, վար կյան վեչ տանին, մըզ էլ տկլոր թողին:

Տրանք էտ տղեն տեսնում չըն, սկսում ըն արխային լղանալը: Ամմա էտ տղեն տուր ա կյամ կուճուր ախճիգը, էտ վախտը մեծ ախչիգը եր ա կենում ձերան շորերը կյենում, թոչում, քյիննում: Կուճուր ախճիգը օզում ա, թն շորերը կյենա, տեսնում ա շորերը կա վեչ: Էտ տղան քյինում ա պալատը, հիվանդանում, թեքը ընգնըմ:

Ըխճկերքը թաքավերեն քըշտան կյամ ըն, տեսնըմ ձերանց ախպերը հիվանդ:

Ասում ըն. - Ախպեր, հի՞նչ ա հիվանդությունըտ:

Ախպերն ասում չի:

Էտ վախտը ընդրանք ասում ըն.- Մունք գյոնդնում ընք հի՞նչ ա քու հիվանդությունըտ, օզում ը՞ս ասինք:- Ասում ըն. - Տու քյեցալ ըս քառասունինջի օթադը, տրա հետե էլ հիվանդացալ ըս:

Էտ վախտը խրեգյ ա մնամ, թն ախպերը մեռնե: Օխտը քվերքը օզում ըն, թն ձերանց սպանին:

Էտ վախտը ախպերը ասում ա. -Քյիննցի քառասունինջի օթախումը

Էրկու ախճիգ տեսի, տրանցանա էտ կուճուր ըխճկանը սիրում ըմ:

Էտ վախտը քվերտինքը քյինձում ըն էտ կուճուր ըխճկանը տեսնալի:
Տեսնում ըն հովուզին մեչին էտ ախչիգը լղանում ա:

Տրանց վեր տեսնում ա, ասում ա.- Եկալ ըմ լղանամ, ամմա շորերըս
տարալ ըն: Գյձուղձում չըմ հո՞ւ վա տարալ, տրա հետե էլ կարում չըմ
քյինամ:

Էտ ըխճկերքը ասում ըն.- Եք քյինանք մեր տոնը:

Տրանք պձուղձում ըն ձերանց տոնը, փսակում ձերանց ախպորը նհետ,
ձերանք էլ քոչում ձերանց երգիիրը:

Ըտրանք հասեն ձերանց մուրազեն, մունք էլ հասնինք մըեր մուրազեն:

65. ԿԱԽԱՐԹԸ

Մին հիվանդ մարթ, մին խուրջին օտուքը քըցած կյամ ա մին անխաղճի քըշտե կաղնում: Էտ թամնուկ -թանքնուկ անխաղճի, Էտ զիզիլան ճողը վեր տեսնում ա, կուժավ ճող տանող կնանոցն ասում ա, - Ա կնանեք, մին պատառ ճող տվաք, խմիմ:

Կնանեքն ասում ըն. - Քնուկվիս տո՛ւ, քինն կորե:

Մին օրիշ կընեգ ասում ա. Ախճի, խե՛ ճող չըք տամ:

Պիրում ա, կուժեն դրբետավը ճող տամ Էտ մարթեն, համ էլ ասում. - Ապեր, մեր տոնը հեն ա երի ընգյունեն, կըկյաս մեր տոնը:

Էտ մարթը ասում ա. - Խե՞ չըմ կյա՛լ, կըկյամ:

Վեր մթնում ա, քիննն ա ընդահանց տոնը: Մարթն ասում ա. - Ա՛ կնեգ, Էս հի՞նչ մարթ ա:

Կնեգն ասում ա. - Մարթ ա իլի, դոնաղ ա՛:

Մարթն ասում ա. - Դե հաց շինի, օտենք:

Ղոնաղն ասում ա. - Յըես մինակ խուխե մես ըմ օտում:

Ըտահանց էլ մինակ մին տղա խոխա յա ինձում, պողրոնում ըն խոխան մորթում, ձևիճում, տոննում դունաղեն ըռաշկեն:

Քշրհանը լսում ըն մին խուխե սնա:

Կնեգն ասում ա. - Ա մարթ, Էն հի՞նչ սնա ա:

Մարթն ասում ա. - Դե հի՞նչ գյիղն, մին խոխա ունինք, Էն էլ մուրթեցենք:

Եր ըն կենում տեսնում ձևանց խոխան ձևողումը: Էտ դոնաղըն էլ կա վեչ:

Նոր գողողում ըն, վեր Էտ կախարթ ա իլն: Խոխին վըսկոներան նոր խոխա յա շինալ, ինքը քյացն:

Կախարթը ըտաղատ քիննն ա, տեսնում մին մարթ ցնք ա պողրոնում:

Ասում ա. - Ա՛ մարթ, խե՞ կարում չըս ապրես:

Էտ մարթն ասում ա. - Դե հի՞նչ անիմ, քյանիք ըմ:

Էտ մարթը Էտ ցնքին տեղը հաղուղի բաղ ա շինում, համ էլ ասում. - Դե, բիջարի, կեր:

Մին էլ քինում ա, տեսնում մին մարթ փնղը մեշկին քիննն ա, ծմակին մեչավը, համ էլ ասում ա, - Ուխա՛յ, հի՞նչ լնվ խընձորի ծառեր ըն է՛:

Էտ մարթը ծմակը խընձորի ծառեր ա շինում, համ էլ ասում, - Դե,

քյինն քիջնրի, ապրե:

Ըտըդատ էլ քյիննն ա, տեսնում մին մարթ քարը շլնկին քյիննն ա, համ էլ ասում, - Խուվա՛, հի՛նչ լնվ վեխճըրնի յըն է՛:

Էտ մարթը սաղ քարերը վեխճըրնի յա շինում, ասում, - Դե տու էլ ըտրանավ ապրե:

Ուտոննց անա վեչ մինը գյոնդոնն չի, վեր էտ մարթը կախարթ ա: Էտ մարթը քյիննն ա մին տարի կենում, ետնան ասում. «Քյիննն, տեսնամ ըտահանք հի՛նչ պննի յըն»:

Կյամ ա տեսնում ըտահանցա էն վըչխըրատարը մին վեչխար մորթած քյեփ ա անում: Էտ մարթն ասում ա, - Մին պատառ ինձ տվաք:

Ասում ըն, - Խե՛, մըզհեետ վեչխար ըս ըշխադա՛լ:

- Լնվա, լրհն մին թիքյն տվաք:

Էլիա տամ չըն: Էտ մարթը ձեռքերը տոնրոնր ա տամ, լոխ վեչխարնին քարեր ըն տառնում: Ըտադատ կյամ ա խնձորեն բաղը: Տեսնում ա խնձորը քաղում ըն:

Ասում ա, - Մին խնձոր տվաք:

Ասում ըն. - Կլխներաս ըռադ իլ, կորե:

Էտ մարթը ձեռքերը տոնրոնր ա տամ, բաղը տննում ա էլիա էն հնմնն ծմակը:

Ըտադատ կյամ ա հաղողին բաղը:

Ասում ա. - Մին ճիթ հաղուղ տվաք:

Նոքյնրն ասում ա, - Թող քյիննն տղեն անա հրցնիմ:

Քյիննն ա, կյամ, ասում, - Տամ չի, ասալ ա, քյինն սրտեն թխե, ասե՛ քյինն, կորե:

Էտ մարթը ձեռքերը տոնրոնր ա տամ, էտ բաղն էլ ա տառնում ծմակ:

Մին էլ քյիննն ա, էն խոխան վեր կերալ ա, ընահանց տոնը: Ասում ա, վեր ինքը ընահանց խոխան օտողն ա:

Ասում ըն. - Բա հո՛ւնց անինքյ, մեր կլխեն մեր աշկեն յրան ըս եկալ, պարով ըս եկալ, պեր վյըեննիտ տակը կանանչ-կյնրմոնր թիլ քըցինք:

Էտ մարթն ասըմ ա. - Վեր ըտհենց ա, ամման քըշեր 400 մանեթ ա կյալու ծեր տոնը, ծեր պերցին տակը. լնվ տոն շինեցաք, լնվ ապրեցաք:

66. ԱՇԿԸ ԾԱԿ ՄԱՐԹԸ

Ըլնլ ա, չիլնլ մին մարթ: Էտ մարթեն իլնլ ա մին ախճիգ, մընգ էլ մին տղա: Էտ ախճիգը նան տղան մըծանում ըն, ձերանց հսակեն հսնում: Տահանց հնրը ըխճկանն էլ ա փսակում, տղեն էլ: Տահանք տնըվերվում ըն: Էրկունեն էլ շատ խոխա յա ընում, էրկունն էլ բախտավեր ըն ընում: Ուրանց գյանքում լնլ քեր-ըխպրոթուն ըն անում: Քերը առանց ախպորը, ախպերն էլ առանց քվորը թքյն չըն տընում պրըններումը: Մին օր վար մինը մինին տեսնում չար, էտ օրը մթնում չար:

Ղորթ ա տահանք էնչանք սերավ ին, ամմա ախպորը մին քանի խըպթենն քվորը տուր չար կյամ: Տա նա յար, վար ախպերը շատ ձերնղըն խոսկավ ընողար, կանոխ հվատող ար, ըստուծապաշտ ար, համ էլ քըշկերենն հվատում ար: Տրա հետե էլ քերը միշտ նապաթ ար տամ ախպորը, վար. - Ա՛յ ախպեր ջան, դող ա էնչաք մծացալ ըս, ամմա հնլն խելքտ հետատ հըսալ չի, տրա դմրդմն էլ գյանքումտ շատ վախտ ըրածըտ ճղերն ա տանում, մնմնգտ կյետն ա տանըմ, տու էլ շատ կփուշմանես, ամմա ետե կինի, ընցածը էլ կարալ չըս ետ պիրիս: Տրա հետե, էք քու էտ կանուխ հվատալտ, ըրնզին հվատալտ թնրգ ըրա:

Ախպերը քվորը վըզնվ ա օնում, վար. - Լնվըս ասում, ա քեր, իմ էս կարճ խելքըս էլա տհենց ասում, ամմա անդար անիմ է՛, էտ աթաղան, բարաղան մնացած խսյաթենն, կարում չըմ վիրըցնեմ, յըս էլ ըմ գյուղղն, վար էտ հվատալը իմ կլիխըս մին քյնլնգյա պիրընկան, ամմա վար հվատում չըմ, գյուղղն ըմ, թն էն սհաթը տրքվըլական ըմ, ասում ըմ վար կանոխ չըմեռնեմ, մին քանի տարե էվել ապրիմ, ասումըմ ըրզներեն հվատամ, վար կանուխ չի տրաքվիմ:

Էրգյան ըպրելի հույսավ էտ մարթը միշտ հվատում ար ըրնզներեն, ձերան գյանքըմ էլ դաստ ար անում կըդարե: Մին դնում ըրազի տեսնում ա, վար ձերան քաշկերը դինջոթուն չըն տամ, ըստեղ- ընդեղ սղիրում ըն , վար քյնն էս հինջ ծրան տանը պատը քանդի, էն ա մին վըեսկու պուլիգ կա, էր կալ: Էտ մարթը քյնամ ա րրա՞ գումը տեսած ծրան տանը պատը քանդում, վըեսկու պուլիգ չի քթենում: Մաղ օրը չըչարվում ա, օրը մթնընում, տարած հացը կլխցնում, շիրերը ճըրդոտում, քրթունք թափում, ձերնղընը նղացած տմրտմկ քյնամ տոն: Ամմա ձերան էտ չըչումընքեն անա տանը վեշ մին պնն էլա ասում չար: Մին քանե օր վեչ

մին տեղավ էլա քյնմն չար, ղերթղևն ար օտում, վար էլ ըրնգղև, մրնգղև հվտլական չի: Ամմա թնգն մին մրնգ ար տեսնում, վրդեղ ղերնն բիյարուռ ըն անում, թն.- Հի՞նչ անխելք մարթ ըս, մունք քյրեգ վր՞րդեղ ընք նշանց տվալ, տու էլ վրդեղ ըս քյննցնլ քննդալ: Յրես ասալ ըմ, վար աչի պատը քանդիս, տու քյնացալ ըս ծախինը քննդնլ: Քյնա աչի պատը քանդի, տես վեսկավ լիգը պուլիգը տղևս ա կյամ, թն չէ:

Էտ մարթը ղերնն նախատում ա, ասում ա,- Ա՛ կարկաժ, խոսքը վար ասեն է՛, միչն վերշը կսկանան, տու լիմ ըսկացալ ըս պա՛տ, գո՛ւ ըրալ, քյննցնլ, թն վե՛ր պատ ա, թն վե՛ր պտատակ, տրանա խմբնր չըս իլնլ, քյննցնլ ըս օրերավ չըրչարվալ, օժտ կուրցըրալ, լանթերըտ ճըդտտալ, տնրտնկ եկալ տոն, էտ հնլմ քյրեգ խըրեգ ա, էլ տու ինիս, տու, հնլմ մին պննին տակ նան կյղիսր գյիդնլու, կյղիստ քամուն չի տաս:

Էտ մարթը էհա եր ա կենում շնլնքղևլան հըվաքում, հղե ինղև բիդի ղերնն տները: Քյնամ ա հնմին ընդեղ, վրդեղ մին քանի օր առաչ քնդըքանդի յա ըրալ պատերը: Էս դղնում էնքան ուրխացած, վար ասես լիմ վըեսկուն պուլիգնեն ճոխտ-ճոխտ ա տղև կյլնկան, էլ վեչ աղղևն ա եշում, վեչ վնլուն, կլղիսն ա պատեն նի կյամ, վեջնն չի՛, ծեռքն ա քարեն նի կյամ, վեջնն չի, էնքան, չննիշ ըլնծ, թնյդի, պատը քանդում ա, տակը պնց անում, պատեն տակը վար փչանում ա, պատը դռալի վեր ա կյամ: Մին գեռ քար ըննղևն ա էտ մարթին վըետանը, վըենը փշրում: Էտ մարթը մնում ա մըլըլըմիշ կյնլիս, կարում չի, թն տեղան տղերղեր կյա: Մին քանի օր սոված, ծարավ մնում ա էտ պատեն տա կեն վեր ընգած: Ղերննց տնեցեք էլ հետան շոռ ըն կյամ, վերչը կյամ ըն էտ պատին տակեն տրան քթնում, տեսնում վըենը փշրած, ռննգը ռուշը փոխած, սնսը ծվննգյած: Տրան իրեսեն խուսելավ, թղիմաթ տալավ, տանում ըն ղերննց տոն: Վըետանը դնրղնն մին քանե ամես կարում չի, թն տեղան տղերղեր կյա:

Էտ մարթեն վըենը, վար լվանումա, էհա սկսում ա ըստեղ-ընդեղ քյնալը: Էտ խսյաթը, վերչանք ասում ա բաթմիշ անե, ամմա կարում չի՛: Ինքյն էլ վեչ մին պննի պկտթուն չար քաշում, վերերը դնննվ ար լիգը, տոնը հյվանավ ար լիգը, ամմա էհա էտ մարթին աշկը ղերնն իլնծավը քուշտանում չար, ասում ար հունց օզըմ ա ինի՛, օրիշ տեղա մին պնն պլիրի: Վար վեսկուն անումը ըսկանում ար, վենը-ձեռքը տափան կտրում ար:

Էտ մարթը մին քշեր ըրագի տեսնում ա, վար մարթիք ասում ըն, - Էս հի՛նչ ծմակումը, էս հի՛նչ ծառեն տակեն էն ա վրեսկե կա, քյնն տո՛նս կալ, պեր լմվ ապրե:

Էտ մարթը մին օգում ա քյինա, մին էլ սերտը տամ չի:

Քյնն ա ուրնն քվորը մեծ տղեն նհետ նաղը անում, - Ա՛ք վոր տղա ըրննգի իստի պնն ըմ տեսալ, եք քյնննք հանինք:- Հննն էտ տղան հվատում չի, ամմա վրեսկուն վրետը տրան էլ ա տո՛ւրո՛ւր տամ:

Ուրկոքան եր ըն կենում, հնննն-մնննն յոր օնում ու քյնում բիդի ծմակը: Հըղըցեն կեսումը էտ տղեն մետը հի՛նչ ա ընգնըմ, դայուն թողում ա մինննկ, ինքը էտ տննում:

Էտ մարթը մըթկումն ասում ա. «Հազըր քվորս տղան էտ ա տեռալ, մին յըես կանուխ քյննմ տեսնամ»:

Շատ ա քյննմ, իրեցյ ա քյննմ, քյննմ ա մննում ծմակեն խոր-խոր տեղերը, լոխ ո՛ ուրո՛ւր նման ծառեր, գյուղո՛ւմ չի, թն վեր ծառեն հետի յըն ասալ:

Շատ տես ու տեն խըլըշկոտում ա, ամմա իտեքը ճո՛ւր չի խմում, տա ասում ա. «Հնննն ուրնն տեսած ծառն ըստեղ չի»:

Տա էլհա հըղե յա ընգնըմ, ծմակեն մաչավը, քյնում ա հսնում մին խոր ծո՛ր, մտնում ա էտ ծո՛րը վար քյնա, ըրագումը տեսած ծառը քյնննն: Մին էլ ա տեսնում էն յննն մին պնն բիդի ուրնն թո՛ւլ ինիլմվ կյամ ա: Տա կլո՛խ ա ըննում, վար տա արչ ա կյամ, օրիշ պնն չի ինիլ, սկսում ա ծո՛րավը փախչիլ:

Մընչանք փախչում ա, վար հսնում ա ընդեղ, վըղեղ քվորը տղան էտ ա տնննլ, վրենները թո՛ւլնցած, ծեռքերը բուշացած, հննն կտրած նստում ա ըտեղ, աշկը քըցըմ հըղեն նըեր վար էս ա քվորը տղան կկյա: Քվորը տղան էլ կյամ չի:

Քշերը յրա յա հսնում, էտ մարթին վննըծեռքը հննն թո՛ւլ ա, կարում չի տեղան տո՛ւրո՛ւր կյա, մնամ ա տեղ պըրանված: Քշերվա էն տնննը վախտը, էտ մարթեն ընջուկավը սնս ա ընցնո՛ւմ : Հննն տա մին վախում ա, էտնան տեսնալավ, վար մրթասնս ա, մխրե ըրխյնանում ա: Ինքն էլ ա սաս-սո՛նս անում: Էտ մարթիքը վար կյամ ըն մուտանում, տահանց ծիյանը մնում ըն հղըցումը վրենը կացած, վերքան չըրչարվում ըն էտ մարթիքը, ծիանքը տեղան տո՛ւրո՛ւր չըն կյամ:

Տահանք ասում ըն, վար ծին խելունք ասպրանք ա, հանրանք մին պան կա, վար քյնում չըն: Տահանք մին քանենը, վեր ըն կյամ ծիանցան, ըտեղեք շոռ կյամ: Վերչը քյնամ ըն էտ մարթին քթանըմ:

Տրան փոնում, կպոտում, տուրութակ ընելավ պիրոնւմ, հանն օզըմ ըն, թա սպանին, ասում ըն.- Տու հինչ իլնթ-միլնթ ըս, վար քշերվա էս վախտըս ըստեղ ըս:

Հանրանք տոն փիս մարթ ըս, ըստեղ կյոդլ ըս կացալ, վար մրեգ մին դարաթ անիս:

Էտ մարթը հինչքան դանչանք ա անում, վար հվոցնե, վար հղըցու յրա մարթ ա, օզում ա քշերը ըտեղ ընցցնե, էքյաը հղե ինի: Էտ մարթիք տըրան հվատում ըն, սպանում չըն: Լոնսանում ա, էտ մարթիք քյնամ ըն ոնրանց կործեն, նա էլ մնում ա ըտեղ:

Էքյաը քվորը տղան կյամ ա: Էտ մարթը դինջացած ա ընոնւմ: Էրկու հոքավ եր ըն կենում, հղե ընգնըմ: Շատ ըն քյնամ, խրեգ ըն քյնամ, քյնամ ըն հսնում ծմակեն էն դալին տըղը: Ըսկսում ըն աշկ ածել, թան էն վե՞ր ծառը կինի, վար ըրագի տեսալ ա:

Տաննաց պտահում ա մին ախպոնը, ընդրա քշտեն մին մեծ հճարե յա ընում: Տահանք սկսում ըն հճարեն տակը քանդիլը: Շատ ըն քանդում, խրեգ ըն քանդում, քնդելիս փոսան մին չեչուտ քար ա տոնւ կյամ: Էտ երկու մարթը մին հանգավ էտ քարը պուկում ըն: Միչն պուկիլը էտ մարթիք էն մթկեն ին, վար քարը պուկեն, տական վըեսկե յա տոնւ կյանկան: Ամմա վար քարը պուկում ըն, տեսնում ըն քարեն տակը վերթնավ լիգը: Էտ վերթները ընգնում ըն էտ մարթկանցը ջանավը, էտ մարթիքը տոնւ ըն տանում, ըսկսում փախչիլը, կոզի փախչում ըն, ամմա էտ վըրթներան կարում չըն պրծնին, վերթները տահանց ծառն ա եր հանում: Քյնամ ըն տահանք շոնրոնրեն հանում, թափ տամ, վերթները թիմզցնում, շոնրոնրեն կյենում ըն, թուշ քյնում տոն:

Տանը տահանց մին լմվ թուքու-թոնմնթ ըն տամ. - Արա, ա շան տղեք, ին՝ ծեր տներումը վեր չըք տանում, ծեր կործն անեք, ծեր կործը թողած քյնամ ըք ստեղ-ընդեղ տանջվում, տանրտանկ, ճինջի-պոմբի ընելավ կյամ: Ետ վար տուք էք, մին դոնըմ էլ իսկի ճինջի-պոմբի ընելավ էլ չըք կյանկան, քյնանկան ըք վըեննավ, ծեռքավ տար մին կրակու մեչի: Խընետ կլխներետ ժաժ ըրեք, ծեր տներումը վեր տանմք, ծեր կործն ըրեք, ծեր ըլնծչնծը բոլ ա ծրեգ:

Էտ մարթը ասըմ ա. - Հա, լնվըս ասըմ:

Ամմա վար մրնգ ար տեսնում, ջանը էլիս մղմող ար ըննհն:

Մեհետ էլ տեսնում ա, վար ուրան թքուրհմնթ ըն տամ, վար. - Ա՛ կյիծ մարթ, տու իս ասածն սկանում չը՛ս, քու կլխատ տոնս պաներ ըս անո՛ւմ, տրա դարդան էլ կործտ աջող չի ընցնում:

Էտ մարթը մնում ա ըմարած: Ասում ա. - Էս հի՛նչ ա, քոն իլնծ վրխտես տրեսած արագը կդարըմ ըմ, վեչ մին տեղի չըմ հսնում, հնլն տրանա ետն էլ իրեսս էսքան թըքըմոր ա կյամ, յրես հո՛ւնց անիմ, վար էլ իրեսըս թըքըմոր չի կյա՛:

Մեհետ էլ վար արագ տեսնամ, դմստի եր չըմ կըննական, մինչն վերչը կըննական ըմ, տեսնամ հի՛նչ ա տանում, նոր ընդրա հետան քյնմմ, ըրագեն տեսածը կդարիմ, տեսնամ էս դոնումը հի՛նչա տեռնում:

Մեհետ էլ էտ մարթը ըրագի տեսնում ա, վար ուրան բիշտի- բիշտի յըն անում, վար. - Ա՛ մարթ, իս քու ըպրելի տոնստ գյուդոն չը՛ս, քյրեգ հինչու ասում ըն, տու է՛ն ըրա, վեչ թմ ասածը թողե, քյինն կլխատ տոնս պաներ ըրա, մունք քյրեգ ըսեցինք, վար, էս հինչ ծմակեն, էս հինչ ծառեն տակեն, էս հինչ տեղը, մին վրեսկու կարաս կա, տու քյնմմ ըս էտ նշանը տված տեղը թողում, էն մին ընգյոննան քանդըմ, տրա դարդան էլ վրեսկեն տեղը վերթն ա տոնս կյամ, ջանավտ ընցնում:

Էտ մարթը ճելլի եր ա կենում, քյրնամ քվորը տղեն կոշտը, թա. - Արա՛, պա ասի՛լ չը՛ս, թմ մունք սխալ ընք քանդալ, էս քշեր ըրագում ինձ ըսեցեն, վար պիտի էն ծառեն ծմխի մնգյոնը քանդի, վեր վրեսկե տոնս կյա, ամմա մունք քյնացալ ընք աչի անգյոնը քանդալ, տրա դարդան էլ վրեսկու տեղակ վերթն ա տոնս եկալ:

Քվորը տղան ասում ա. - Քյնն կործիտ, կլխատ ծեռք ը՛ս եր կնլնլ, թորը քյնամ ըս քյնա, յրես ջան չոնիմ բադա տալի, իմ ըլնծ-չիլնծըս ինձ բոլ ա, փորս չի սոված, վրենսս չի պնց, հի՛նչ օնիմ ըստեղ-ընդեղ չըրչըրվիլիս, թմ հա՛յ մին տեղ վրեսկու կարաս քթանմմ, հա՛յ պուլիգ քթանմամ, յրես կյամ չըմ, տու թորը քյնմմ ըս քյրնն:

Ամմա էտ մարթը հմոգում ա էտ տղեն, վար. - Ա՛ տնաքանդ, միչն մհենգյի մրնդը կեսատ ըմ ըլնլ սկնալիս, ամմա մհենգյ մինչն վերչն ըմ ըսկտցալ, մհենգյ դոնգ ա ըննական, հենց ա իսկի մրնգ չինի, լնն ասես ըրըկյոճի յա, լնն ասես քըշտան ըմ կյա՛մ: Էս դոնումըն էլ վար ստտ ինի, էլ

վեչ յըես, վեչ սու, ինձ նհետ էլ վեչ կխոսիս, վեչ պարյօր կտաս, վեչ էլ մրթատեղ կըտինիս:

Էն տղան ասում ա. - Ա հանց ա էս դ՛ննձւմը դորթ ինի՛, մին քյիննամ տեսնամ վար դորթ ինի, նրա քյնլլան թափ ըմ տլական, տնարտնկ թողիմ, լոխ յըես յոր օնիմ, վար սոտ ինի, տրան մին լնվ ծեռքըս ըմ ուննական, շան նհետ կապիմ:

Էս մարթ նան տղան եր ըն կենում հացավ քսակնեն լցնում, քսակնեն յոր օնում, վար վրեսկեն ածին մաչը, քյննամ: Քյննամ ըն, քյննամ, շատ ըն քյննամ, խրեգ ըն քյննամ, հըսնըմ ըն համին ծմակը, համին ծառեն տակը, մհենգ էլ սկսում ըն ծառեն ծնխի անգյունը քանդում: Քանդում ըն, քանդում, քյընամ մին սալ քարու տեմըննձւմ, էտ քարը կարում չըն վեչ կոտրին, վեչ էլ պիցիբընին: Էտ մարթը քվորը տղեն դարկում ա տոն, վար համ հաց պերի, համ էլ գուփուն, ամմա ինքյը մնում ա էտ փոսեն քշտեն նստած:

Էն տղան քյննամ ա տոն, հաց յոր օնում, գուփուն յոր օնում, կյամ, էտ սալ քարը կուտրատում, էն էխշավը վար վրեսկեն քարեն տակեն ա իննական: Ամմա քարը կտրելանը ետը պարզվում ա, վար մին քարե նավ ա, մաչը վըսկոներավ լիգյը: Էտ վըսկոներեն դաթը շոռ ըն կյամ, վեչ վրեսկե յա ինձւմ, վեչ էլ մին պան: Էտ մարթը նան էտ տղան ձւրձւր իրեսե խոսում ըն, ձւրձւր պական-պռատ ասում, նղացած հղե ինձւմ տոն: Ինքյն էլ վեչ մին տեղ ըն քյննամ, վեչ էլ մին հրդըցավ մինը ըռաշկեն ա քյննամ, մինը դբետ: Վերչը Էտ մարթիքյը հսնըմ ըն տոն, էլ իրիսատեղ չի ընում, վար տանը խոսեն:

Քվորը տղան ասում ա.- էլ յըես ինիմ, յըես, էտ մարթին նհետ վրեննը փոխեն, ջանես կեսը մշվըցրե ըտրա նհետ էնքան տես ու տեն քյննացե, խուտուրու տեղան:

Էտ մարթըն էլհա ձւրնն մթկումը ասում ա. «Յըես էլ ըրնձղե հվտլական չը՛մ, գյանքիս կեսը տհենց տեղը փըչըցրե, բոլ ա՛, հերիքյ ա՛, հի՛նչս ա պակա՛ս, վար խուտուրու չըրչարվում ըմ, խուտուրու էտ ծմկներումը տանջվում ըմ»:

Ամմա էտ մարթը էրկու մթկանե յա ինըմ: Շամ տհենց ա ասում, համ թն, վար. «Էն վերան տներան վրեսկեն պուլիգյավ տ՛նս կյար, էն ծառեն տական վրեսկե կարասը տ՛նս կյար, հո՛ւ գյ՛ղընձւմ ըս յըես հի՛նչ մարթ կը

տեռնի»: Վրէսկէն վար մետն ար ընգնում, աշկերը չըռում ար, աշկերը չորս անըմ: Մին խիլլւմ վախտ էտ մարթը արնազ չի տեսնում, վենները, ձեռքերը միխրե դինջանում ա, ուրան հալալ կործեն ա կենում: Համ էլ քնենք ար անըմ, վար. «Էս աստված ինձանա խռաված ինի, էլ արնազ չըմ տեսնըմ, չինի թն աստված ինձ մին դարաթ անե»: Մեղա յա կյամ, վար հինչ արնազ տեսնամ կըդրվական ա, արնազը ըստուծու պանն ա, աստված ամեն մարթու արնազ տեսնալ չի տամ, արնազը նրա յա տեսնալ տամ, հու վեր ըստուծու հըղցումն ա, հու վեր արթար ա, պա յըես հո՞ւնց տո՞ւս կյամ ըստուծու հըղցան, վար տո՞ւս կյամ, աստված ինձ դարաթ կանե, պատիծ էլ կտա, ըսկի օր ու պերի չըմ տեսնալ:

Տրանա էտը էտ մարթը քնենք ար անում. «Վար միւրնգ էլ արնազ տեսնամ մին մարթու էլ ըսլական չըմ: Բնիլի լիհն մարթու ասում ըմ, տրա հետե չի վրէսկե տո՞ւս կյամ, աստուծու պանալի՛, հո՛ւ վա գո՞ւղո՞ւմ, մեհետ վրէսկէն վերթնը կշինի, մեհետ էլ վեսկեռք կշինի »:

Էտ մտածումնքներավը էտ մարթը մնում ա տըկըկլո՞նի ընելիս. «Պա վեր միննկ քյնն, յըես հո՞ւնց կանիմ...

Վերչը կյամ ա էն համոզման, վար. «Աստվա՛ծ-ա՛ստված մընգ էլ վար արնազ տեսնամ տազ ըրած էր ըմ կննական հղե ինիմ, վե՛չ մարթու վըմ ըսլական, վեչ էլ մեր տանը»: Մընգ էլ ասում ա. «Չէ, բա բալաս տեղս գլիոմ վեչ , վար հետաս կյա, բնիլյաս մին պեն ա ջըհո՞ւմ»:

Էտ մարթը վճռում ա, վար մին էլ արնազ տեսնա, կենդ ուրան կուճուր ըխճկանը ասե, նորու քյննա ըրագումը տեսածեն հետան:

Շատ ա ընցնում, խրեգ ա ընցնում, էտ մարթը մին արնազ ա տեսնըմ. վար գուվաքյի մին քերծում, մին քարու տակե, մին փոս կա, վրէսկավ լիգը:

Էտ մարթը մնում ա մտծելիս, միննկ քյնն, թն հնգերավ քյնն: Մինգ էլ սըերտ չի անում, ասում ա հընգերավ քյննա, վախում ա թն էլիս փոչ տո՞ւս կյա:

Վերչը օզըմ ա միննկ քյնն:

Էտ մարթը էր ա կենում մին օրան պրիպասը յոր օնում, քըսակ- մըսակ յոր օնում, վար վրէսկէն ածե մաչը, հջիթնեն շլնկում, հղե ինո՞ւմ: Էտ մարթը քյնն ա, քյնն, հսնում չի ըրնագումը տեսած տեղը: Հղցումը հացը կլխում ա, հջթնեն թողում ա հըղցեն դրաղեն, ինքյը էտ տառնում տոն,

մինգ էլ էրկու օրվա հաց ա յոբ օնում, հղե ինձում, քյնամ ա, քյնամ, վերչը հսնում ա ըրնձումը տեսած տեղը:

Քյնամ ա շոռ կյամ, շոռ, դե էտ քերծումն էլ հրզեր քար կա, վե՞րեն տակը պըտոռե, վար քիթենա, վերչը մին քարու տակ քանդում ա, մին հանգավ էն քարը պուկում, տեսնում տակեն վեչ մին պեն էլա, կավուչ, քոռը-փեշման մնամ ա տեղը նստած: Էնքան բզնրամձ ա ինձում, վար կարում չի թմ քյնամ տոն: Սոված ծարավ մնում ա տեղը նստած: Էքյսը էտ մարթը հղե յա ընձում տոն հենց առաչին քշերը, նորու աննձ ա տեսնում, վար էլիա ձորան նախատինք ըն տամ, վար նշանց տված քարեն տակը չի քանդալ, քյնանցնլ ա քնդելի քարեն տակը թողալ, օրիշ քարու տակ քանդալ:

Ըրագումը նրան ասում ըն. - Վար էն քարը թողալ ըս վըեսկեն տակեն, օրիշ քարու տակ քանդալ, դե մհենգ քյինամ էն քարեն անա տենը մին մեծ քար կա, ընրա տակը քանդի, տըես վըեսկե կա՞, թա վեչ:

Էտ մարթը եր ա կենում իրեք օրվա հաց յոբ օնում հշթնեն շլնկում, հղե ինձում: Քյնամ ա հսնում համին քերծը, շոռ ա կյամ էն քարը քթնում, վերին տակեն վըեսկե պիտի ինի: Ուրխանում ա, ասում, «էս ա վըեսկեն տոնս կկյա, քսկես կլցնիմ շեղնկըս թմամիմ հղե ինիմ տոն: Դե ընդըղանը ետը հո՞ւ կկարե, իմ հետաս հըսնե, ըրածըս անե, լնվ ա լիմ օրիշ մարթու ըսեցե վեչ»: Էտ մարթը սկսում ա ծանդր ըշխադանքը:

Էտ քարը մեծ քար ա ընձում, էտ մարթին աշկը վախում ա տըրանա: Ասում ա. «էս հի՞բ բիդի քանդիմ, իշտնս վերչանք վըեսկե կա տակեն»:

Էտ մարթ սկսում ա քարեն չորս անգյունը քանդիլը, ամմա էտ քարն էլ հենց քար ա, վար վեչ ճոնդն ա ըրեվում, վեչ պուճախը: Քանդում ա, քանդում, կարում չի, թմ տակը պեց անե: Օրը մթնում ա, ինքյն էլ շատ չըչըվելանը ետը, էտ քարեն քշտեն հաց ա օտում, պրծնում, քոն ինում, վար էքյսը եր կենա աշխադանքը շարունակե: Հեռե տեղա եկա՞ծ, սաղ օրը չըչարված, վստակա՞ծ, էլ կարում չի, լիմ քնավ ա ընցնում, հենց պենդ քոն ա ինձում, վար ունջուկումը թոփ էլ տըքցնիս, եր չի կենալ: Էտ մարթը ըրնձի տեսնում ա, վար վըեսկեն փոսը պնց ա ըրալ, ամմա էտ փոսը խոր ա, ծեռքըն օգում ա թմ մեկնե, հսնում չի: Մըններեն պտոկնեն էլ վար նի յա հսնում վըեսկուն, վըեսկուն վար նիյա կյամ, ցրտոթունը գյուղում ա, մանները ցրցուրտանում ա, էտ մարթը շատ գոռ ա անում, վար կռանա վըեսկեն հափռե, ամմա ծեռքը նի չար հսնում: Միսրե էլ էլ գոռ ա անում,

վար ծեռքը նի հսնէ - բ՛ռւրդնն օ գում ա թնն կլխեն յրա իննի վերը:

Էտ մարթը լոք ա տամ, եր կենում: Տու մի ասիլ էտ քերծումը մին արչ ա իննում ըպրելիս, կյամ ա, պտահում էտ մարթին, ըսկսում թանթնիլնվը խաղ անելը: Վերչն էլ սկսում ա թուլուլ տալը:

Հենց էտ վախտը, էտ մարթը գ՛րկթնանում ա, եր կենում, տեսնում իրեսը չընգոտած, ըռնփալալ, եր ա կենում, թնն փախչի, արչը խտտում ա թ՛ղլ ըննում, տանում ներքե ծորումը էտ մարթին ծեվծեվ անում: Օրեր ա ընցնում, էտ մարթը տոն չի կյամ: Տնացեք շոռ կյալավ կյամ ըն հետը քթանում, տեսնում էն վըրեսկե օգոդ մարթը արչու փայ ա տմռնլ:

- Տհենց ա իննում հա՛, հու վար ռւրնն իլննծնվը պավական չի ըննում, բավարարվում չի՛, ըշկըծկոթուն ա անո՛ւմ, ըսկի մին տեղ չի հսնում, էտ մարթին նման արչու փայ ա տմռնում:

Մարթը հիշքան կարա, աշկը կոշտ կպահե: Հիշքան ըշկծկոթուն անե, կյլիլը տմրտմկ կմնա, փոքը սոված, մուրազեն էլ հսնել չի, ամմա էն մարթը, վար ռւրնն աշխադանքավը ապրե, օրիշի աշխադանքեն յրա չինի աշկը, բախտը տհենց մարթեն վըրենները կփթաթե: Ամմա աշկը ծակ մարթեն վըրենները, բախտի տեղ, արչը կփթաթե:

67. ՀԱԹԵՐՔԻՆ ՀԻԼԻՆ

Ղարաբաղի Հաթերք շենումը հիլի տեսած չըն ինձում: Մին օր էտ շենն ա կյամ մին դըլըցե: Էտ Շուշի-Ղալա շըհնրանն եկածը էքյսը քըշերավը իրեսը լվանալիս, մագերը սանդրելիս, ջուրան մին հիլի յա տուս օնում, մեչին էշում: Ետավ հունց ա ինձում, էտ օրը ռւրան կործերը էտ շենումը պըռծնելանը էտը, էտ հըռու շենին կործերը քննելանը էտը, էտ շուշի-դըլըցե մարթը քըշերը կենում ա, վեր էքյսը էտ տըռոնա, կյա Շուշի-Ղալան:

Էտ քըշերը լուվին ծըռոքան տըռըումը էնքան շըռտըշոռտի յա անում, էնքան պըրըն-պարան ա անում, յորդան-դոշակ ծըռըցընում, տափին էր քըցճում, մին էլ ճոնդան ծիքյ տամ, էլիա քըցճում յրան, վեր կաստճումեն պենջակը, վեր էն ար կոխկի տաբըրետկին տիրած, էր ա ընգնճում, ծոցին հիլին էլ ընգնճում թախտին տակը:

Էտ մարթը էքյսը էր ա կենում, շճրերը կյենում, պինջակը յոր օնըմ, թափ տամ, կյենում, էտ տըռոնում կյամ Շուշի-Ղալան, էն մին քըշերը համին էտ թախտին տնատարն ա քոն ինձում: Ուռութանա, վեր արևը տամ ա էտ թախտին քըշտի ակուշկավը, էտ տնատարն էլ օգում ա թն էր կըռենա, ըտրա աշկըն ա ընգնում թախտին տակին մին պըծըպածին ընելիս պեն: Յոր ա օնըմ էշում, տես-տեն շոռ տամ, ծընդըր-թիթն անում, ընգու-ճին տըռում, էլիա մին լնվ էշում-տեսնում ռւրան հորը պատկերըն ա...

Տու մի ասիլ, հիլի տըռեսած չի, էտ վեր ռւրան տեսնում ա, ինքյըն էլ շատ նման ա ինձում ռւրան հորը, գյուղճում ա թն հորը պատկերն ա:

Յոր ա օնում պաչում, պըչպըչորում, թն.-Ա՛ հնր, բա խե՛ մըռեռ, բա քըռեգ հո՛ւ ասից մըռեռ, էշիտ հո՛ւ չու ասից, հո՛ւ ասից տեղտ ծոխ ա, էր էն դճլին նստե, վեր տու մըռեռ:

Իտի մին խըռեց դըրդըհնն ա ինձում, էտնան էտ հիլին տինճում դոշակին տակեն, կյեղում: Իտի ամման ուռութանա հանում ա, պըչպըչորում էլիա կյեղում:

Մին օր էլ կընեգը դույմիշ ա ինձում, ասում ա. - Էտ հի՛նչ ա, մին ինձ տո տեսնամ, վեր իտի պըչպըչորում ըս: Մարթը տամ չի, էլիա կյեղում ա:

Վեր մարթը քյինճում ա հանդը, էտ կնեգը դոշակին տակը պըտըռում ա, հիլին հանում, լեշում, տըռեսնում մին կընգա պատկեր ա, չճնքի ռւրան

պատկերը հիշումը տըսնալավ, գյուղում ա, թա մին օրիշ կընգա պատկեր
ա.

Ասում ա. - Հնարնա՞ տոն կըկյաս, ա մարթ, յըես քու դիվանըտ կանիմ,
մհենգ էլ սիրական ը՞ս պահում:

Էտ կնեգը սաղ օրը տեղը-տեղ չի տամ, թնն սստե:

Ուրո՞ղգո՞ւնը մարթը նդացած հննդնն կյամ ա, կնեգը յրա յա տամ,
կըռեվ քցո՞ւմ, թնն.- Մըգնն տու սիրական օնի՞ս...

Մարթը ուրթո՞ւնն ա օտում, չըքըչոք անում, ասում.-Յըես խաբար չըմ
իտի պենի, յըես սիրական չօնիմ...

Կնեգը թնն.- Չե՛, վեր չե՛ սիրական օնիս հննն խոսում էլ ը՞ս՛, օգում ը՞ս
հըստադիմ:

Էտ կնեգը քյնում ա թախտին դո՞շնկին տական հիլին հանում, մարթին
ըռաշկեն տինում :

Մարթն ասում ա.-

-Տնաքանդի կնե՛գ, էս հու իմ հոր պատկերն ա, բեղավեր, մըքավեր:
Պա քու ըստինտ-ընդինտ, պա նհախ տեղան տոնը ինե՞ կըռեվ ըս քցում:

Կընեգը թնն.-Չե՛, վեր չե՛ տա կընգա պատկեր ա, դե վեր

Էտքան ասում ը՞ս, ինձ տո մին էլ եշիմ:

Վեր մին էլ ա եշում, լափ հավան կլխին ա տամ, ըսկսում ա ճըդճըդալը,
բըդբըդալը թնն.- Քու սիրականետ պատկերն ա:

Սկսվում ա տուրութակը:

Վերչը քյնում ըն շենին տերտերին կոշտը, կանչում տոն, վեր կյա կործը
քննե, տեսնա հո՞ւ վա դո՞ղը, հո՞ւ վա ստոր:

Տերտերը լոխ ըսկան ում ա, ասում. - Ա՛ վեր թի՛, էտ գատը ինձ տո
տեսնամ հո՞ւր պատկեր ա:

Հիլին յոր օնըմ, նշում, տեսնում մին մըքավեր տերտերի պատկեր:

Նմնցընում ա Շուշի-Ղալին առաչնորթարանումը նստած վարթաբե-
դեն, ասում. - Ա՛ վերթիք, քյնեցեք ծըեր տանը դինջ կացեք, սա հու մըեր
վարթաբեդին պատկերն ա:

Ըտեղ էտ տերտերը իրեսին խըչըկընքում ա, էտ պատկերան պաչում,
տանում ժամումը տինում, ամման ուռութանա ժամ ասելիս եշում,
իրեսին խըչըկընքում, դերացուն էլ առաչին խունգ ա ծըխում...

68. ՀԱԹԵՐՔԻՆ ԻՐԵՔ ԴԵՐԸ

Ինիս ա, չինիս, մին շեն անըմը Հաթերք: Էտ շենին ժողովուրթը էնքան խավար ըն ինիս, վեր ինքանց շենին ըլնծ-չըլնծ իրեք դերին նրհախ տեղան կուտուրես ըն: Դե տես, հո՞ւնց ա ինիս:

Էտ շենացեքյ ըսես ըն, վեր պերեքյ տանիքյ աղ վարիքյ, հանցու վեր ամմեն դոնում քյինիքյ վեչ Նախճըվանան չրչըրվելավ աղ պիիքյ: Տընես ըն մին խամ տեղ աղ շաղ տաս, վըրես: Էտ արտում տեղեն գիգ ա փըսնես: Ըտահանք գյիդնս ըն, թն լրհա աղը էտ ա: Քյիս ըն տըսնաս էտ տեղեն գիգուն յըրան պըրթպըրթոն ճանջեր ըն նըստալ: Տահանք գյիդնս ըն, թա էտ ճանջերը աղեն արտը փըչըրնիս ըն: Եր ըն կընաս թորավ-թըրփանցյվ քյիս, թն հանցու վեր ճանջերը կըտորին:

Քյիս ըն, նի տոնաս արտը, կոխ տաս, ճանջերեն թըկես, փըխչըցընես: Բիրդան մին ճանջ քյիս ա մեծ դերեն դոշին վեր կյաս: Դերըն ինքան ախպորը ծեռքավ իմըցնես ա, վեր թըրփանցյըն յըրա անե, ճանջեն ըսպանե: Ախպերըն էլ թըրփանցյը թո՛ւշ ա ընես, ախպորը սըրտան տաս, հանցու վեր ճանջեն ըսպանե, ամմա ինքան ախպորը՝ մեծ դերին ա ըսպընես:

Էտ պըտըհմունքանը էտը ընցնես ա մին խիլլն վախտ: Երգինքյը թուխ-պես ա, իրիքյնակը ըրվաս չի՛: Շենացեքյ մըսլիաթ ըն ընես, վեր քյինին շոռ կյան, իրիքյնակը քըթենան:

Քյիս ըն, շատ շոռ կյաս, խրեգյ շոռ կյաս, ըտ էլ աստուծ ա գյիդնս: Մին էլ քյիս ըն մին քըրըտակու յիշիս, տըսնաս, ըտեղ մին պեն ա պըծըպածի ընես:

Գյիդնս ըն, թն էտ իրիքյնակըն ա:

Պիրիս ըն մաշնակ դերին վըններան փըռնես կլոխը նի քըցիս, հանցու վեր իրիքյնակը փըռնե, տո՛ւս օնե: Տու մեր ասել, էտ պըծըպածե անողը կյո՛ւլո՛ւ աշկեր ա: Կո՛ւլը բո՛ւրդան դերեն կլոխը քըցիս ա ըռեխը: Տո՛ւսկյո՛ւսին մարթիքյը վըններան փըռես ըն, ձիքյ տաս: Բո՛ւրդան կլոխը պուք ա կյաս: Դերին տո՛ւս ըն օնես, տըսնաս կլոխը յըրան չի՛: Տըրանք գյիդնս ըն, թն դերը տանան առանց կըլոխ ա տուս եկալ:

Քյիս ըն դերըկընգանան հըրցընես. - Ա՛ դըրակեն, դերը վեր տանան տո՛ւս ա եկալ, կըլոխը յըրան ա իլն՝ լ, թն չէ՛:

Դըրակենըն ըսես ա, - Յընես գյիդնս չըմ կըլոխը յըրան ա իլն՝ թն չէ, մինանկ փըռթուշ օտելիս տեղը մըրոքը տըմքտըմքացալ ար:

Ետնան վեր տըսնաս ըն դերը առանց կլիսե մըռնիս ա, տընես ըն թըղես:

Հաթերքըմը թոխսյ օրեր շատ ա ինիս: Գլիդմս ըն, թմ էտ արտերեն վնաս կտա: Ժողովուրթեն հըվըքես ըն, ամմեն մինը մին պեն ա յոր ունես, վեր քլինին սարեն յըրա վըեննը կացած թուխպեն թըկելավ էտ տան: Էտ կուճի դերը մին ծակ մնս ա յոր օնես, քլիս: Ժողովուրթը գլիդմս ա, թմ վեր մասը ծակ ըլած չի ինի, թոխսյը էտ կըտեռնա: Գլիդմս ըն, թմ թոխսյը լոխ էտ ծակավըն ա եկալ: Էտ կուճի դերին էլ ըն սպընես:

Մըհենգյ ձըրմնց կլիժոթունան էտ իրեք դերին էլ կուտուրես ըն:

Դե ետնան տըսնաս ըն, վեր ձըրմնց վարած արտերը վեչ մին պեն չի տըվավ, էնքան կոխ ըն տըվալ, վըննատակ ըրալ, ըսես ըն: -Դե մըեր բախտն էլ իստի յա իլի՛, ճարտարը հացավ լիգյը, Գիշին կլինավ լիգյը, մունք էլ իստի ծըռքըռնես տեռտակ, դմդմրգյուն:

69. ԱԺԴԱՀԱԿԸ

Ինձում ա, ինձում չի մին կնեգյ, մին մարթ ա ինձում: Էս կնեգյ նան մարթը մինը մինու նհետ փըսակվում ըն:

Շատ տարե յա ընցնըմ, էս կնգան նան մարթեն խոխա չի ինձում: Վերչը շատ վախտ ա ընցնըմ, տահանց մին խոխա յա ինըմ: Էն էլ մին տղա խոխա: Հնգեր, հըրևան, պարիկամնի, ծանոթնի, հըվաքվում ըն, վեր ըչկըլ՞ուսիքյ տան էտ կնգան նան մարթին:

Կյուվուղնեն հի՛նչ ըն տեսնըմ, վեչ թն խոխն յա, լափ մին պատիժ, հրաշկ պեն, վեր ինդի պեն հնլն ուրննց օրումը էն ա վեր տեսնըմ ըն: Կյուվուղնեն՝ հնգեր հրևան, պարիկամ, ծանոթ, քըրոում ըն, տեսնըմ խոխան հենգ փութանոց ա:

Տնտմնըն ասըմ ա, - Ստի խոխա հնլն էս տեսալ չը՛մ: Էս ա հարողը քոասուն տարե յա, վեր տըտմըրոթուն ըմ անըմ, հնլն յըես մորան իլննձ սըհաթաս չուրու մըհենգյ հենգ փութանոց խոխա չըմ տեսա՛լ: Ըստրան անըմը բեղմա մին հենց անըմ տինինքյ, վեր իստի պատիժ պեն ա, վերչումը ստրանա լնվ տղամարթ տոնս կըկյա:

Ստի պենի ըչկըլ՞ուսիքյ կյուվուղնեն ըրմանում ըն: Սահանց նհետ մին մեծ պառավ մարթ ա ինձում, Սամսոն ընումավ:

Սամսոնըն ասըմ ա. - Ա՛ ժողովուրթ, յըես իմ օրումըս ստի պեն տեսալ չըմ, ամմա ճարըն էս ա, վեր սա հիբը օգում ա ինի, վերչումը ննժոննն յա տյոնս կյըլական, յըես ըտրա անձումը տնում ըմ Աժոսհակ:

Կյուվուղներան մին օրիշըն ասըմ ա.- Պա վեր Թմամեն հենգ փութանոց մին խոխա յա իլնլ, կաթն ա՞ ինննկան՛, վեր ծեծ տա:

Թմամ բաջին ասըմ ա. - Իմ տոնըս, տեղըս մատաղ իմ բլես, վեր աշկես սըվը-սիպտնկն ա: Վեչ թա մինակ ծեծըս, իմ ջանըս էլ ա մատաղ, թնքյ կենա, խոխաս մըծանա:

Թմամեն հետե շատ տիժեր ար: Ինքյը միչև խոխան պիրիլը ըշխըդելիս ա իլալ հարուստ Միրզին հետե:

Իրեք օրանը էտը Միրզան ծեն ա տամ Թմամեն նան Թմամեն մարթեն, վեր քյիննն ըշխադին, Թմամը քըղըհան անե, ուրնն մարթըն էլ վըղապեն անե ուրնն մհար: Ստի տնջվիլավ, չըրչըրվիլավ Թմամ բաջին շելակն կապում Աժոսհակեն, քըննն քըղըհան, կյամ: Մին թահրավ Աժոսհակին պահում ա, մըըցնըմ:

Էտ վախտը շկոլումը կընդ-կընդ հարուստներեն խոխենքըն ին թողում կարթին, մին պեն գլիդան:

Խեղճ Թամամ բաջուն խոխան թողում չըն կանթի:

Ասըմ ըն. - Հանլան ծրծա էտ չըս ըրալ:

Հարուստներեն ստի մհանա փոնելավ, թողում չըն, թան խեղճ քյանսիք Թամամ բաջուն տղա Աժդահակը կանթի:

Աժդահակը քառասուն տարի ծեծ կերավ, քառասուն տարանը էտը Թամամ բաջին ծրծա էտ ըրալ, տվավ շկոլ, վեր կյիրըճանանչ տեռնա:

Աժդահակը նի մտավ շկոլ, ըշտեղ սվերըմ ին դոլլանթանտարերեն, հարուստներեն խոխենքը:

Մունթերը տնագ ին անում, ասում, թան.- Համութ չի՛, վեր քառասուն տրեկան, եկալ ըս մինինջի մունթը տեռալ, օխտը տրեկան, օթ տրեկան խըխոցու հնգյեր ընգա՛լ:

Էսքան տնագանը էտը Աժդահակը կյամ ա ուրան ապորը կոշտը, ասըմ. - Ա՛պա, խոխենքը, էն շկոլեն մունթերը ինձ տնագ ըն անըմ, թան խե՞ եկալ ըս օխտը-օթ տրեկան խըխոցու հնգյեր տեռալ:

Հանրըն ասըմ ա. - Բալա, ապան քե մատա՛ դ, նահանք հի՞նչ մունթեր ըն, հի՞նչ խոխեք ըն, վեր քըրեգ տնագ ըն անըմ: Հու վեր քըրեգ տնագ անե՛, մին սիլլան տո ոքխեն, էլ տնագ չանել:

Էքյսը քյոնում ա շկոլ, էտ խըխոցան մին քանե հոքյի տնագ ըն անըմ: Վեր տնագ ըն անըմ, Աժդահակը սիլլան յա տամ, տահանց կլոխանեն պուք ա կյամ: Ստի մին քանե մունթու կլոխ պուք ա տամ, մինանկ մեհետ սիլլան տալավ: Ծեն ըն տամ քյուխվեն:

Քյոխվան կյամ ա, թան փըռնե Աժդահակեն, թան. - Խե՞ խըխոցու թխալ ըս, սպանալ: Աժդահակը թխում ա, քյուխվեն կլոխըն էլ պուք տամ: Ծեն ըն տամ պրիստավեն, գարադավոյեն, դըրդեն, վեր մին ճար անին, էլ քոխվա չի թողալ, էլ հարուստու մունթ չի թողա՛լ, էլ դարդա չի թողալ, լոխճին կտորալ ա՛:

Պրիստավըն օգում ա մին հնար քթենա, առանց Աժդահակեն նհետը խուսելու, ընդրա կլոխը բադու տա:

Նի յա մընըմ շկափին մեչը ծեն տամ, կակուղ լոլգվանլ ասըմ. - Է՛յ, քըրեգ դարկինք քըրնան ծմական միկա փանդ, ճեխ պեր բնքմանգ իփիլի հետե:

Պրիստավըն օգում ա, վեր դարկի մին հանց ծմակ, վեր ասլաննեն օտին, թողին վեչ, թմ սաղ-սըլըմաթ կյա տոն:

Պնւրնւմ ըն մին ըրբա, մին ճոխտ կյումմնշ տամ, վեչ ցակատ ըն տամ, վեչ կացեն: Ածդահակը ըրբան լծըմ ա, քյընմն:

Շատ ա քյընմն, խրեգյ ա քյընմն, հսնում ա մին քաղաք, անըմը Շուշի: Էտ քաղաքան անց ա կենըմ, հըսնըմ մին ծմակ: Էտ ծմակը մին հանց ծմակ ա իննւմ, վեր ընդեղ քյընողը էլ էտ չի կյամ: Հինչ մարթ քյընամ ա, ըսլըննեն օտում ըն:

Էս Ածդահակը քյընմն ա էտ ծմակը, ըրբան ըտեղ տոնւ ա օնում, պըրծընում, սկսում ա փմնդ անելը, էն էլ ծեռքավ: Քառասուն-իցծուն կյեղ հաստ փըդերեն ծեռքավ շըրըմփըցընում ա, կյերան- կյերան փմնդերը նի տամ ըրըբան, կպոտում, պըրծնում, ինքյը քոն ինըմ: Հենց քշեր-ցիրեկ քոն ա ինըմ: Զոնրթնմնըմ չի: Սաղ ժողովուրթը գյուղոնւմ ըն, թմ ըսլըննեն կերալ ըն: Հենց օրանը էտ Ածդահակը քունա զըրթնմնում ա, տեսնըմ կյումմնշ չիկա: Կյումըշներեն ըսլըննեն կերալ ըն, ծմակումը մին թալա տեղ նստոտալ: Էս Ածդահակը ըսլըններեն փըռնոտում ա, ըրբան լծըմ, պիրում քաղաքը: Ժողովուրթը գրմանում ա, վեր Ածդահակը ըսլըննուն պերալ ա քաղաք: Էս պենը տարածվում ա սաղ ըշխարքումըս: Սա թողինք ըստեղ, խոսինք պրիստավան:

Պրիստավը տեսնում ա, վեր Ածդահակը էլիա ծմական էտ ա եկալ, էլ օրիշ հնար չի քթենում ընդրան պըտժելի: Պրիստավը վերչումը կյամա էն մթկեն, վեր կարքադրե Թամամ բաջուն, վեր Ածդահակեն փսակե:

Տա կանչըմ ա, ասըմ.-Թա՛մամ, հե՛ Թա՛մամ, տոն օգում ըս աշխարքըս քանդի՞ս, ինե՞ տղետ փսակում չը՛ս, վեր մին խելքու կյա, էլ քյոխվա չի մնաց, էլ հարուստ չի մնաց, էլ դարդա չի մնաց, ախեր լոխճին էլ կտորի՛ց:

Թամամ բաջին քյինմն ա պրիստավին կոշտը, ասըմ. - Պրիստավ աղա, յըես հո՛ւնց անիմ է՛, մին պառավ կնեցըմ, յըես էլ էտ ըմ օգում, վեր իմ խոխաս փսակվե, ինձ պահող չի կա՛:

Թամամ բաջին կանչում ա նւրմն Ածդահակեն ասում. - Բալաս, մաման քե մատաղ, պա յըես պռավալ ըմ, քու հմր պռավալ ա, մըեգ պահող չիկա, պեր քյըեգ փսակինք, քյըեգ մըհար մին ախճիգ օգիմ, վեր ինձ պահե:

Բեղմա ասիմ, վեր Ածդահակը մին շատ պարի մարդա ար դբի ուրմն հմրը, մարը, ծընողներեն սիրում ար:

Ասում ա. - Ա՛ մար, բա տու խե՛ բիդիս ինձ փսակիլ, յըես ինքյս ինձ լնվ կըփսակիմ:

Էս խոսկերքըն ասում ա, պըրծնում, քյրննմ մին ըրկաթե քսան փութա-նոց մհակ զակագ տամ, մին գորդն, վեր պրուծինավեր ա ընողմ, հիշքան պեց ա թողում, էնքան էլ էրկընանում ա: Մին էլ զակագ ա տամ մին քյննդիր, հենց հնրողը մետր էրկընությունավ: Յոր ա օնում էս կործիքնեն, ճընսպա ընգնըմ, քյըննմ, վեր ախճից օզի:

Շատ ա քյիննմ, խրեց ա քյիննմ, ախըր տողես ա կյամ հղեն քյիննմ: Տեսնըմ ա մին մարթ էնքան հողննարոու, վեր դենցնավ փոկ ա քաշում:

Աժդահակն ասում ա. - Ա՛խպեր տղա, էտ հի՞նչ մեծ հողննար օնիս, վեր դենցնվըտ փոկ ըս քաշում:

- Պա տու էտ ը՛ս ասում, ախպեր տղա, Աժդահակը ըսըննեն պերալ ա քաղաք:

- Էտ լիմ յըես ըմ, մին չինինքյ, էրկու ինինքյ, քյըննք ախճից օզիլ:

Էս էրկուսավ քյիննմ ըն: Շատ ըն քյիննմ, խրեց ըն քյիննմ, մին էլ տեսնում ըն մին մարթ հղեցը դրաղեն նստած, կյումաշու կաշվա, էն էլ էն թննիր կաշվա, հատությունը տասը սանդիմետր, տրեխ ա անում:

Աժդահակը ուրնն հնցերավը պարով ա տամ, ասում.- Ա՛յ մարթ, հի՞նչ մեծ հողննար օնիս, վեր առանց բիգ, առանց տենակ, տրեխ ըս անում էտ թննիր կաշվա:

- Տու էտ ը՛ս ասում, ախպեր տղա, Աժդահակը ըսըննեն պերալ ա քաղաք:

- Էտ հենց յըես ըմ,- բադասխանում ա Աժդահակը.- էրկու չինինքյ, իրեք ինինքյ, քյիննք, ախճից օզինքյ:

Իրեքավ շատ ըն քյիննմ, խրեց ըն քյիննմ, մին էլ տեսնըմ ըն մին մարթ հղըցավը փախճում ա, մին ճղացու քար մին վեննը քցնծ, մինն էլ էն մին վեննը քցնծ:

Հետան ձեն ըն տամ. - Արա հե՛յ, էտ հո՛ւ վը՛ս, թո՛րըն ը՛ս փախչում, վեննը կա՛ց, տեսնանք հի՞նչ մարթ ըս, վեր իտի նժդանն յըս:

Մարթը վենն ա կենում, բադասխանում.- Արա՛, պա տու էտ ը՛ս ասում, Աժդահակը ըսըննեն պերալ ա քաղաք:

- Էտ հենց յըես ըմ.- բադասխանում ա Աժդահակը,- իրեք չինինքյ չորս ինինքյ, քյըննքյ ախճից օզինքյ:

Չորսավ շատ ըն քյիննմ, խրեգ ըն քյիննմ, մին էլ ըն տեսնում մին մարթ նստած հրդրցեն դրադեն, Մռավ սարեն նման մին սար մին ծեռքեն, - Քյիրս սարեն նման մին սար էլ էն մին ծեռքեն գյրվանքեքյ ա շինում:

- Էտ հի՞նչ ըս շինում .- Հըրցընում ըն ընդրանա:

- Գյրվանքեքյ ըմ շինողմ, մինը մին խրեգ պակաս ա:

- Էտ հի՞նչ օժավ ըս, վեր էտ հսկա սըրերան գյրվանքյա յըս շինում:

- Պա, տու էտ ըս ասում, ախպեր տղա, Աժդահակը ըսլըննեն պերալ ա քաղաք:

Աժդահակըն ասըմ ա. - Էտ հենց յըես ըմ, չորս չինինքյ, հենց ինինքյ, քյինննք ախճիգ օզինքյ:

Հենց մժդանա շատ ըն քյիննմ, խրեգ ըն քյիննմ, քառասուն սուրկա հղե յըն քյիննմ: Տրանց մեժը Աժդահակն ա ինողմ: Մրանք հենց հոքի, էնքան քյիննմ ըն, հըսնում ըն մին տեղ, էշըմ ըն, տեսնում, մին երգյիր, վեչ մարթ կա, վեչ սնա-սեմող, մինննկ շատ հեռե ըրվամ ա մին պողղը սիպտննկ պեն, տափեն վեր ընգած: Էտ պողղը պենը շատ պիժի յա ըրվամ: Քանե քյիննմ ըն, էնքան մուտունալավ էն սիպտննկ պենը մըժանում ա: Քառասուն սուրկա քյինննմնը էտը հըսնում ըն էն սիպտննկ պենին կոշտը, տեսնում հի՞նչ, մին կալի չանք պողղը քար, վեր ընգած: Տեսնըմ ըն էս քարեն մեշ տեղան ծակ ա, էն ծական քըլքըլալի ծոխ ա տողա կյամ:

Էս հենց մժդանեքյը, մնամ ըն մնթնմ, ցմաքված:

- Բա էս հի՞նչ պեն կինի, քընենքյ ըն անըմ, մին-մին էշում, վեչ մին պեն կարում չըն գյիղան, ճոկին, թա ստեղ հի՞նչ կինի՛:

Մտահանք լոխ էշում ըն Աժդահակին, թն տեսնան նա հի՞նչ կասե:

Աժդահակըն ասում ա.- Տղեք, ծըեգ տեսնամ, դուվաթավ էս քարը բեղմա յոր օնինքյ, տեսնանք ըստրա տակեն հի՞նչ կա:

Չորս դվաթլու մժդանեքյը մնամ ըն մնթնմ, օգում ա թա սննննց լղեն ճաքե, սահանց սըրտերնին օգում ա, թա ընգնե հեռե տեղ Աժդահակեն էս խոսկերքեն յրան:

Մնամըն մըտըժեղիս, թն հո՞ւ կըկարե էս զըեռ քարը պիցիրցնե: Ախրը շատ ըն մաթալ մնում, խրեգ ըն մաթալ մնում, տեսնում ըն մին խրեգ ողրանց անա հեռե վրինի քռասուն կյումննշ ա ըրվամ: Մահանք փոնտտում ըն էս քռասուն կյումննշին կտորում, օտում: Էտքան մեսը մին սհաթումը օտում ըն, ուժուվանում:

Ածղահակըն ինքը ուրան ասում ա. «Հարկավեր ա սահանց լոխճին օժը փորցած ճոկ-ճոկ»:

Պոկոնում ա ուրան էն սուվթա հոննարոու հնգերը, վեր առանց տենակ, առանց մին պեն, դեյնավը փոկ էր քաշում, ասում. - Ախպեր փոկ քաշող, մին էս քարըս պըցըրցըրո, տեսնանք ըստրա տակեն հի՞նչ կա:

Փոկ քաշող անդանհան փորցում ա, կարըմ չի էս քարը պըցըրցըն:

Երկուինջի հնգերին էլ ա ասըմ, էն էլ չի կարըմ պըցըրցըն: Իրեքինջինը՝ ճղացեն քարերը վենները քցող անդանհան էլ չի կարում պըցըրցըն:

Չորսինջի՝ սարերը գըրվանքյա շինող անդանհան էլ ա ասում. - Ախպե՛ր տղա՛, էս քարը մին հանց էր կալ շպրտե, վեր էլ ըտեղեքյ ըրվա վուչ:

Սա էլ փորցում ա, մին խրեգ տեղան տոկոնը ա տամ քարը, էհա կարըմ չի պըցըրցըն: Հերթը հըսնում ա ուրան, քառասուն տարե ծեծ օտող, հարուստներեն մին սիլմով կտորող, ըսլընեն քաղաքը պիրող Ածղահակեն:

Էս մարթը էն ջուռա անդանհա ար, վեր մին դոնում ննփնսը քաշից բիդի փորը, մին ծեռքըն էլ տիրավ քարեն տակեն, միչն նափասը տոնս ածելը, էս քարը մին ծեռքավ հանց թող ըրավ, վեր էս քարը ուրանց անա քառասուն վերստ հեռե ընգավ: Հի՞նչ ըն տեսնում, տեսնում ըն մին վեր, մաչան ծոխ ա տոնս կյամ: Էս վերեն ծակը շատ ա սահանց գըրմըցնում:

Ածղահակըն ասում ա.- Բեդմա նի մըննինքյ էս վերը, տեսնանք տափեն տակեն հի՞նչ կա, վեր ստի ծոխ ա տոնս կյամ:

Չորս անդանհեքը էհա վախըմ ըն: Հի՞նչ անին, բեդմա Ածղահակեն ասածը կդարին: Էհա ընդի, հունցու վեր քարեն յրա յա սահանց օժը փորցալ, օգում ա ստեղ էլ փորցի:

Պիրում ըն փոկ քաշող հոննարովեն կըռնըտըկերան կապում, քյինդիրավ կախ տամ էս վերեն մաչընըվեր: Տա պատառ թըքանըմ ա, վեր քյինմմ մափսեն մաչընըվեր, սկսում ա ճըղճըղալը. - Վա՛յ էրից, վա՛յ էրից, վա՛յ էրից:

Էս խոսկերեն դանդան ըստրան տոն ըն օնում: Պիրում ըն էրկուինջինը կախ տամ տրեխ քաշող անդանհան, վեր քյընա տեսնա տափեն տակեն հի՞նչ կա:

Շատ ա քյինամ, խրեգ ա քյինամ, մին էլ ըն տեսնում էհա ճղոց. Վա՛յ էրից, վա՛յ էրից, վա՛յ էրից:

Ըստրան էլ ըն տո՛նս օնում: Ճղացեն քարերը վրենները քրցող անձնահեն ըն կախ տամ, սա էլ նահանց նման կարում չի քյինն, էլիս տո՛նս ըն օնում: Հերթը հըսնում ա սարերը գյրվանքյա շինողեն: Ըստրան էլ ըն կախ տամ, սա էլ չի կարում տիմանն, շատ ա ճըղճըղամ:

- Վա՛յ էրից, վա՛յ էրից, վա՛յ էրից, էլիս տո՛նս ըն օնում:

Հերթը կյամ ա հսկա անձնահա Ածղահակեն:

Էս մարթը ո՛ւրան հնգերունցը ասում ա. - Իմ կոնըտըկերաս կապեցեք, կախ տվեք, հիշքան ասիմ. «Վա՛յ էրից, վա՛յ էրից, ինձ տուս չօնիք, կախ տվեք քյինն, մին տեսնամ վրեղեն տակեն էս հի՛նչ երգիր ա, վեր ըստի ծոխ ա տո՛նս կյամ:

Ածղահակը յոբ ա օնում ո՛ւրան քսան փութանոց ըրկաթե մհակը, գյոդան, կախ ընգնում, քյինն:

Շատ ա քյինն, իրեգ ա քյինն, հըսնում ա տափեն տակեն մին երգիր, տեսնում ինքը վենը կացած ա վեց տոան ըռաշկե: Ածղահակը քընենք ա անըմ, թն. «Յըես հի՛նչ անիմ, հո՛ւնց անիմ, վեր նի մըննիմ էս տոները, տեսնամ ըստեղ հի՛նչ կա»:

Ածղահակեն հնգերունքը հնլն էշըմ ըն, տեսնան, թա էն հի՛նչ խնբնար ա պերում:

Առաչին տըռնավը նի յա մըննում, տեսնում մին գարմանալի պեն: Մին օշափ կլոխը տիրած մին պառավ կնգա ծընգան, օխտը օրվան քոն նի մտած, մին դոլեն էլ ստոլեն յրան մին սերուն ախճիգ:

Ածղահակը ինքըն ո՛ւրան ասըմ ա. «Մունք հենց ախճիգ օգլի յընք եկալ, էս լնվ տեռավ»: Էտ դնրըմը տեսնում ա պատան կախ տված գյիբին յըրա կյիրած քյոհնն հայ լոլգվավ, վեր էտ սերուն ախճիգը մեծն ա ուրանց քղաքումը, հորը պըլըտներան մին օթախըմ նստած, օշափըն էլ ուրան պառավ կընգանավը ընդրա յրան պահակ ա տիրնծ:

Ածղահակը սագ ա անում ո՛ւրան քսան փութանոց մհակը վեր օշափեն կլխեն թխե, սըտկըցնե :

Պառավը Ածղահակեն ասում ա. - Ա՛յ աստուծու դոնադ, տու հիշտե-դա՛ն ըս ընգալ ըստեղ, սուսըփուս տո՛նս էք, թն չէ օշափը եր ա կըննական քըլեգ մեհետան կոլ տա, քըլեգ մըլեհման անե:

Ածղահակը էշից վուչ պռավեն խոսկերեն, հանից քսան փութանոց մհակը, մին հետ ինդի շըրըխկըրավ, օշափեն կլխեն, վեր սաղ պատառը

մնաց կեռեքյր: Պըլատեն պռավեն էլ սպանից, ախճիգյը տոնս կալավ էն ծակսեն ռեխը, հիշտ եղ չորս անճիհեքյը քյաննդիրը կախ ըրած պահում ըն, թան տեսնան Աժդահակը հի՞նչ ա ասըմ ոնրանց:

Սերուն ախճիգյը թողում ա ըտեղ, էրկունջի տոնոնրն ա օգում պեց անի տեսնա ըտեղ հի՞նչ կա: Թըխում ա, տոնոնը կոտրում, նի մըննում պալատը, տեսնում ընդրա նման մին սերուն ախճիգյ, ամմա օշափը իրեք օր ա մնացալ, վեր քունուտեղա եր կենա:

Պառավ պըլըտականը նստած ա օշափեն կոխկեն, վըխցընում ա Աժդահակեն , թան, - Օշափը էս սհաթեն եր ա կըննական, քըեգ կոլ տա:

Աժդահակը վախըմ չի: Թխում ա: Մին թխելավը սպանում օշափեն, պըլըտական պռավեն: Սերուն ըխճըկանը տոնս օնում, պոնրոնում առաչին ըխճըկանը կոշտը, վըխցընում ա, վեր միչն ոնրան կյալը վեչ մինը տեղան տոնրոնը չի կյա:

Ետնան նի յա մըննում իրեքինջի տոնոնր: Էլհա ինդի տեսնում ա նահանց անա մին սերուն ախճիգյ: Իրեքինջի օշափը քոն իլանձ, խրեգյ ա մնացալ, վեր եր կենա, պառավն էլ կոխկեն, վըխցընում ա Աժդահակեն:

Աժդահակը եշում չի, սըտկըցնում ա օշափեն էլ, պռավեն էլ: Սերուն ախճիգյը պոնրոնում էն էրկու ըխճըկանը կոշտը:

Աժդահակը չորսինջի տոնավը նի յա մննում, տեսնըմ էլհա մին սերուն ախճիգյ: Էլհա մին օշափ քոն, մին պառավ քըշտեն: Էտ ըխճըկանը դանդան կոտրում ա էտ օշափեն էլ, պռավեն էլ, ախճիգյը էլհա պոնրոնում էն իրեք ըխճըկանը կոշտը:

Աժդահակը նի յա մըննում հենգյինջի օթախը, ըստեղ մին ախճիգյ ա տեսնըմ: Էս ախճիգյը լոնսնինգյին տեղը իշեղ ա տամ, ըրիքյնակեն տեղ լոնս ա տամ, սերունոթունը մարթու ջան ա էրում: Էլհա մին լոխճան մեծ օշափ քոն իլանձ, մին պըռավու կոխկե: Աժդահակը սպանում ա օշափեն նան պռավեն, էս ախճիգյը ոնրան հետե յա յոր օնում: Վեր պոնրոնում ա էն չորս ըխճըկանը կոշտը, էս ըխճըկերքը մնամ ըն մաթ մնացած, վեր ստի կեղեցկոթուն կա աշխարքումըս, քա էլ ոնրանք հինչացու յը՞ն:

Մհենգյ խոսինքյ չորս անճիհաներան: Ըստրանք սկսում ըն քյաննդիրավ էս սերուն ըխճըկոթանցը տոնս պիրիլը:

Չերթը հսնում ա հենգյինջի ըխճըկանը, վեր տոնս կյա, էտ վերան:

Էս ախճիգյը օգում ա, վեր առաչ Աժդահակին տոնս օնին, քանի վեր

նորան կյեղեցկոթունավը տարվելու յըն էտ չորս անդանհեքը: Ածդահակեն էտ վերան տոնու չըն ուննական:

Էս ախճիգըն ասում ա. - Միրելի Ածդահակ, ինձ վեր տոնու օնին, յոր ըն ուննական փախչին, քըլեգ թողին ըստեղ, տու եք, տոնու եք, ինձ էլ տոնու կալ, եր կալ քըլնանք:

Ածդահակը հվատում չի՛, ասում ա, - Տու տոնու եք, ինձ իմ հնգերունքըս տոնու ըն ուննական:

Չենգլինջի ախճիգըն ասում ա. - Միրելի Ածդահակ, ինձ վեր տոնու օնին, քըլեգ տոնու չըն ուննական, յըես վեր տոնու կյամ, ըստեղավ կըքլիննա, ըռաշկետ մին տոնն ա իննական, նի կը մննիս ընդեղ, մին կնլ ա իննական, էրկու վեչխար լծած, կամները քըշելիս, ջնհտ կանիս սիպտանկ վչխարեն յրան նստիս, վեր քըլեգ լոնու աշխարհք հանե, թն չէ, վեր ընգնիս սև վչխարեն յրա, քըլեգ հանելու յա սև երգլիր:

Ըխճըկանըն ասած էս խոսկերքը կադարվում ա: Ըխճըկանը չորս անդանհեքը տոնու ըն օնում, յոր օնում, փախչում, Ածդահակին թողում ըտեղ, վերեն մաչին:

Խոսինքյ Ածդահակին նեստա: Էտ չորս անդանհեքը եր կալին էտ սերուն ըխճըկորանցը փախեն:

Ածդահակը մնաց էտ վերին մաչեն: Քլիննց բիդի վեցինջի օթաղը: Էն օթաղումը էրկու վեխճար, մինը սև, մինը սիպտանկ լծած կամնին, կալ ըն թակում:

Ածդահակը օգում ա, թն սիպտանկ վխճարեն յրա նստե, բոնդան ընգնում ա սևեն յրան: Սըն ընդրան տոնու ա պոնրոն սև երգլիր:

Էտ սև երգլիրումը Ածդահակը քլիննամ ա մին պառավ կընգա տոն: Ընդեղ ծրավում ա, ճոնր ա օգում, պառավը քըլնամ ա կյուզոն, պիրոն տամ Ածդահակին, ընդրան հետե, վեր ճոնր չի կար էտ ըշխարքումը:

Մին ճոնր կար, մաչին մին գյուրզն օխճ, վեր ժողովուրթը քանե հետե ճոնր ա յոր օնում, մին մարթ ըն քիցոն ըռեխը, էտնան ճոնր յոր օնում: Էս վախտը թաքավերեն ըխճըկանը հերթն ա ընոն, վեր բեղմա ըռեխը քցին, ճոնր յոր օնին:

Ածդահակը կյամ ա թաքավերեն ըխճըկանը հետե պաղրաստած տեսը-տենը օտում, ոնրան գորդանը յոր օնում, լենքին պահում, ընգնում էտ ճի-րին մաչին գյուրզին ըռեխը: Գյուրզին կտորում ա ըտեղ, մին տասը սաջին փնդու չանք թուփ անում:

Ըտրանա ետը քյիննմ ա թաքավերեն կոշտը, ասում.- Ինձ լին աշխարհք տոնու կալ, ինձ մին նպատակ օնիմ:

Թաքավերն ասում ա. - Յրես կարալ չըմ, միննկ մին պայման կա, թն կարիս անիս, տու տոնու կկյաս լին աշխարհքը: Էտ պայմանն էն ա, վեր մեր էս երգյիրումը կա մին Ծովինար-դուշ: Նա մին երգյան չինարու յրա պոնն ա տիրալ, ճոտեր ըրնլ, թառ իլնլ: Մին մեծ գյուրգա օխձ կա, միշտ կյամ ա էտ դուշին ճոտերը օտում: Էս տարե էլ վեր օտե, էլ Ծովինար-դուշը մարթ չի տոնու ուննական լին աշխարհք:

Աժդահակը քյիննմ ա, էտ օխձը սպանում, տասը սաջեն փադու չանք թուփ անըմ, Ետնան չիննարուն տակեն քոն ինոնմ:

Ծովինար-դուշը կյամ ա, վեր էտ մարթեն սպանե, ճոտերը թողում չին, ասում ըն. - Տա յա մըեգ ըգադալ:

Էտ դուշը կյամ ա Աժդահակեն կոշտը:

Աժդահակը ասում ա. - Ինձ լին աշխարք տոնու կալ:

Ծովինար-դուշը ռազի յա ինոնմ: Ասում ա. -Քյրնն օխտը փութ վխճարու տիմնկ պեր, օխտը տեգ ճոնր, մաշկես կապե, նստե մաշկես, հիշտեղ ծուվվամ-ծըկըլթամ, մին փութ տիմնկ, մին տեգ ճոնր պերանըս կըքցիս, վեր կարիմ քըեգ տոնու պիրիմ լին աշխարհք: Վեր մին մըսխալ պակաս ինի, կարել չըմ տոնու օնիմ:

Աժդահակը քյիննմ ա թաքավերեն կոշտը վխճարու տիմնկ օդում:

Թաքավերըն ասում ա. - Իմ վխճըրնես քեգ դուրբան, քյիննմ, մրթոտե, ճուրն էլ հանե ընդեղ, վեր ըգադալ ըս, երկալ, հիշքան օզըմ ըս:

Աժդահակը քյրննմ ա վխճըրնեն մրթոտում, ճուրն էլ յոր օնում, պիրում Ծովինար-դուշեն մաշկը կապում, մաչին նստում: Ղուշը հղե յա ընգնում, հղեցը կետումը իրեգ ա մնում, վեր տոնու պիրի, վերչին մին տեգ ճոնր նան մին փոնթ տիմնկը օզում ա քցի պերանը, մին տըմնկ վեր ա ընգնում: Աժդահակը ջնհտ ա անում, ուրնն վեննենը փափուկ մսան կտրում, քցոնմ Ծովինար դուշեն պերանը: Ծովինարը կլոխ ա ընգնում, մին թննիրնվ տոնու ա պոնրոնմ լին աշխարհքը: Լոնկվեն տակեն պահում ա էտ մսեն թիքյնն: Ետնան տոնու օնում, տընոնմ Աժդահակին կտրած վետանը յրա, ուրնն թեփուտան մինը պուք տամ, քսոնմ, լիվննում ա: Ետնան Ծովինար-դուշը ասում ա.- Ինք առ իմ թեփուտներս երկունը, ըշտեղ նեղըն ընգնիս ուրոնր քըսի, յրես քըշտետ ըմ ինննական:

Ածդահակը ուրան քսան փութանոց մհակը յոր ա օնում, էլհա հղե իննում:

Շատ ա քյիննում, իրեգ ա քյիննում, մին էլ ա տեսնում ուրան դավաճան հրնգյերունքը էն ըն հազարավեր գորքավ ուրան էն հենգյ դննանգյ-սոնրնն ըխճրկորցը փսակում, վեր տանին: Ածդահակը ըտրանց լոխճին կտորում ա, էն լոխ վրեսկեն, հարըստոթունը յոր օնում, էտ ըխճրկերքը ազադում, պերում ուրանց շենը: Չորսին փրսակում ա, հինգինջինն էլ ինքը յոր օնում, նհետը փրսակվում:

Ըտրանա ետը Ածդահակը բախտավեր կյանք ա քաշում:

Էն ասթխերավ լիքը երգյինքան իրեք խընճոր ա եր ընգնում. Մինը՝ աստղին, մինը՝ լսողին, մինն էլ՝ էս հնքյնթը լնու աշխարք քըցողին:

70. ՀԱՐՈՒՍՏԸ ՄԸՆ ԷԼ ՔՅՍԻԲԸ

Ընձև ա, չի ընձև մին հարուստ մարթ ա ընձև: Էտ մարթին կնեգը խոխա չար պճրճում: Էտ հարուստ մարթըտ մին դճնում եր կալավ ձրանն ծառանեն, քյինից էրճԷ երգյրնե ապրանքնե ինքյ ունելի, ծխելի:

Հրդեցը տահանք մնում ըն մին շենում, մին քյմսիբ մարթու տան: ԸրճԷգճնը հաց ուտելի վախտը, էտ քյասիբ մարթին պիծի խոխան կյամ ա տահանց կոշտը, սկսում տահանց նըհետ խաղ անելը:

Հարուստը էտ խուխեն շատ ա սիրում, ընդրան հետե, վեր ձրանն խոխա չօնար:

Էտ հարուստըտ էնքան ա սիրում էտ խուխեն, վեր խուխեն մորը, հորը ասում ա. - Էտ խուխեն տեղ վրեսկե տանք, խոխան մրեգ կրտա՞ք:

Մարթ նան կնեգ մըսլըհաթ ըն անում, ասըմ. - Վեր տանք, վրեսկեն ինքյ օնինքյ, մրեգ էհա խոխա կինի:

Ըռութանա խոխան տամ ըն տրանց, վրեսկեն ինքյ օնում: Հարուստը ձրանն ծառաներեն նըհետ խոխան յոր ա օնում, քյնձև ըն ձրանց հըղեն:

Հրդեցը պտահում ըն մին բխտըշու: Հարուստը բախտեն եշիլ ա տամ:

Բըխտըշին ասում ա. - Տու շատ հարուստ մարթ ըս, ամմա կնեգըտ խոխա չի պիրում: Մին քանե տըռնանը ետը մին խոխա յա իննանկան, ամմա քու հարուստթունըտ մին քյսիբու փայ ա տոնըլական:

Վեր բըխտըշին ասըմ ա, պըրծնում, սրանք միկա տեն ըն կենում, էտ խոխան թողում ծմակեն մաչին, մին ծառու փչակում, ձրանք քյինճում:

Էտ հարուստը քյիննլանը ետը, քյմսիբը ձրանն կնգանը նհետ մըսլըհաթ ա անում, վեր էտ վրեսկավը տներ շինին:

Քյմսիբը մին քանե մարթ ա յոր օնում, քյինըմ ծմակը, վեր փաղ կտրե, պիրի:

Ծմակումը նա լսում ա մին խոխու լնցու սնա: Բիդի ինդի քյնձև ա, տեսնում ձրանն խոխան: Յոր ա օնում պճրճում տոն:

Տահանք էտ փողավը մեծ-մեծ տներ ըն շինճում, մաչին ապրում: Տղան կյամ ա տեռնում տասնթ-քսան տրեկան:

Հարուստը ձրանն առուտուրը օրիշ երգյիրներում պըռծընելանը ետը կյամ ա տոն: Անց ա կըենըմ մին խիլլն վախտ: Էտ հարուստը մըն էլ ա որոշում, վեր քյինի նորու, տական էհա առուտուրի:

Քյնսամ ա էլհա էն հնման շենը, վեր առաչի դճնումը ըլնլ ա: Տեսնում ա

էն քյնսիբը լնւ-լնւ տներ շինած, մաչին ապրում ա: Քյիննւ ա, նի մննում ընդեդ: Հարուստը մըն էլ քյնսիբը ձերնը նըհետ զրնւց ըն անում, թն էս տները հո՞նց ա շինալ:

Քյնսիբը նաղլ ա անըմ, ասըմ. - Մին դնըմ մին հարուստ եկալ ա, մնացալ մեր տանը, հունցը տուք: Իմ խոխաս եր ա կալալ, հոքըվերթի, ետնան էս օյինը տրալ կլխես:

Քյնսիբը մանրամասը նաղլ ա անում, հինչ վեր հարուստին դղւան կըդարվալ ա:

Հարուստն ասում ա:- Պա էտ խոխան հո՞ր ա:

Քյնսիբն ասում ա.- Կկյա:

Հարուստեն մեթկը փոխվում ա, օգում ա, վեր էտ տղեն կլխեն մին քյնլնց տինի: Ասում ա.-Պա, մարթ չինի՞լ ստեղ, վեր դարկինք, քյինի մեր տոնը, թըխտեր ըմ թողալ, պիրի:

Քյնսիբն ասում ա,- Պա մեր խոխան հի՞նչ ա, կըքյինի:

Մին խրեգ կենում ըն, տեսնում խոխան կյամ ա: Էտ հարուստը մին թոխտ ա կըրնւմ, մաչին կըրում, վեր. «Ա կնեգ, էտ խոխան վեր կյա, կտաք դսաբեն կլղխը կտրե»: Էտքանանը ետը, էտ տղեն ասում ա,- Կտանիս տաս մեր կնգանը, թըխտերը կտա, ճելլի կպիրիս:

Խոխան թոխտը յոր ա օնում, քյննւ տահանց տոնը: Ըռութանան տեսնում ա տահանք տանը քոն իլնծ: Ինքյն էլ, տըռանը բլկոնեն մին կառավաթա ըննւմ ակուշկեն տակեն, յրան պարանց ա ընգնում միչև վեր եր կենան: Տղան քնավ ա ընցնում: Հարուստեն ախչիցը եր ա կենում, տեսնում մին տղա, կլխեն մին լնւլ փափախ, մաչին մին թոխտ, ինքյն էլ քոն իլած: Ախճիցը թոխտը յոր ա օնում, տեսնում մաչին կըրած, վեր. «Ա կնեգ, էտ տղեն տոք դսաբեն, սպանե»:

Ախչիցը էտ թոխտը ճղորտում ա, մին թոխտ կըրնւմ, տննւմ փըփաղեն մաչին, վեր. «Ա կնեգ, էտ տղան վեր կյա ըտեղ, կիվաքիս իմ պարիկամնիս, մին լնւլ հրսանեքյ անիս, ախչիցըս տաս ձերնն»:

Կնեցը ուռութանան եր ա կենում, տեսնում ըտի պեն: Ծեն ա տամ ձերնն պարիկամներեն լոխճին, մին լնւլ հրսանեքյ անում, տրան հետե:

Շատ ըն կենում, խրեգ ըն կենում, էտ ըխճըկանը մին խոխա յա իննւմ: Խնբնը պիրում ըն, վեր հարուստը կյամ ա: Մին պեն, վեր էտ հարուստեն կնեցը երկու տղա էլ ա ըննւմ պիրած, մըծըցըած: Վեր հարուստը

կյամ ա տանան մուտանում, փեսան, ախչիգը՝ խոխան խտտեն, ուրան խոխենքը, քյնում ըն, թն տեսնան:

Էտ հարուստը, վեր էտ տղեն տեսնում ա, ասում ա.- Պա էտ տղան հո՞ւ վա, էտ պիծի խոխան հո՞ւ վա:

Կնեգյն ասում ա.- Տա քու փեսատ ա, էտ մինն էլ քու թոռնըտ ա:

Կյամ ըն տոն, հարուստը մթկումը որոշում ա, վեր էտ տղեն սպանել տա:

Քյնում ա ուրանց դամոկրչուն կոշտը, ասում.- Մին տղա յըմ ըղրկըլական կոշտտ, վեր կյա, կըքցիս կրակը, էրիս:

Էտ ասում ա, կյամ տոն, ուրան փսեն, թն.- Բա՛լա, բա՛լա, մին վագ տո, քյինի դամոկրչուն ասե խըլեղըս քե տա պեր:

Փեսան տոն ա կյամ, թն քյնի, դըրբըզումը հարուստեն մեծ տղան պտահում ա:

Ասում ա. - Ըշտե՞ղ ըս քյինում:

Ասում ա.-Քյնում ըմ դամոկրչուն անա հորըտ խըլեղը պիրիմ:

Տա ասում ա.- Տու քյինի տոն, յըես քյինամ պիրիմ:

Տղան քյնամ ա, փեսան կյամ ա տոն: Հարուստըն ասում ա. - Պա խըլեղս հո՞ւ ր ա:

Փեսան ասում ա. - Ծեր տղան պտահից, ասից, վեր յըես կքյնմն պերիմ:

Հարուստը կըզնըվըմ ա, էր ա կենում վագ տամ, քյինում, տեսնում տղան քցնծ կրակեն մաչը, էրած:

Հարուստը մին էլ ա պայման կապում դասաբեն նհետ, վեր տղան ըղարկե, քյինի, հանցու կլոխը կտրե: Կյամ ա տոն, փսեն թա. - Բա՛լա, բա՛լա, քյինի քաղաք, դսաբեն ասե էրկու գըվանքա մես տա, պեր:

Փեսան տոն ա կյամ, դըրբըզումը պտահում ա հարուստեն պիծի տղան, թն. - Հշտե՛ղ ըս քյնում:

Ասում ա. - Քյնում ըմ քաղաք, մես պիրիմ:

Հրուստեն տղան ասում ա. - Համոթ ա, տու քյինի տոն, յըես քյինիմ պիրիմ:

Փեսան կյամ ա տոն, հարուստն ասում ա.- Պա մեսը հո՞ւ ր ա:

Ասում ա.- Ծեր տղան պտահից, ասից. Յըես կըքյինիմ պիրիմ»:

Հարուստը շատ կզնված, կըլխեն վայ տալավ էր ա կենում, քյինում, տեսնում էտ մին տղեն էլ դասաբը սպանած:

Փուշմանած կյամ ա տոն, կնգանը ասում. - Ա՛ կնեգյ, մեր էս փեսան սա
յա, սա յա, սա յա,- պատմում ա, թմ հո՞ւնց իլմվ, վեր ընգմվ ռւրմնց տոն:
Բխտըյեշին էլ ասալ ա, վեր քու հարուստթունիտ պիտի տմր տըեռնա
մին քյմսիբ տղա: Տրանա ետը ռւրմն հինչ հրուստթուն օնե, տամ ա էտ
քյիսիբին տղեն, ինքը հռանում ռւրմն իլմծան:

71.ՔՈՒՐԸ ՆԱՆ ԱԽՊԵՐԸ

Իլնի ա, չիլալ մին ախապեր, մին քոնր: Ըտրանք կարում չըն իլնի ապրին: Քոնրն ասում ա, - Ա՛յ ախապեր, քյինննք ամեգյս մին տեղ կլինեն պահինք:

Ախապերն ասում ա. - Հա, քյինննք:

Տրանք քյինննմ ըն: Քոնրը մնում ա մին պառավի տան, ախապերը քյինննմ ա, քյինննմ, մին տան հըսնում, ասում,- Ինձ վեր կալիք, ծեր տանը պրեհեցեք:

Նահանք ասում ըն, - Լնվ կինի:

Յոր ըն օննմ, ոնրննց քշտեն պահում: Տրանց իննմ ա էրկու խոխա: Մարթըկնեգյ մին օր քյննմ ըն օրիշ տեղ:

Էտ տղեն ասում ըն. - Խխորցը կլղըցնիս:

Տա յեր ա օննմ մին մեծ դգդան ճոնրը իփ ածում, խխոցը նստըցնում մաչին: Խըխոցան մինը մեռնում ա, մինը մնամ ա սաղ:

Մարթըկնեգյ կյամ ըն, տեսնում էտ խխոցը իտի ըրած: Սկսում ըն լաց ինիլը: Վերչը հինչուվերե, էն մին խոխան լըվննում ա:

Խազայինը մին դոնում ասում ա, - Խուխեն տոնս կալ տոռնը, օթ ծծի:

Տոնս ա օնում տոռնը, խոխան լնց ա իննմ, հնրըն ասում ա, - Վեր մին էլ լնց ինի, կթխիս, սպանիս:

Ըտրա խելքը կտրում ա, հվատում ա: Վեր մեհետ էլ ա տանում տոռնը, վեր խոխան լնց ա իննմ, յոր ա օնում խուխեն մաչան էրկու կես անում, տամ շներեն: Հնրը նան մարը մին էլ ըն լնց իննմ:

Ըտրանա էտը մարթըկնեգյ մալըհաթ ըն անում, տրա քշտան քյինին մին հեռու տեղ, կլոխ յոր օնին, կոռչին: Գյուդում ըն, վեր ոնրննց կլինեն էլ ա քյնննց կյննն, վեր ըտրա շուրշուփը տեսնան վեչ: Տահանք վեր մալհաթ ըն անում, էտ տղան ըսկանում ա:

Մեհետ էր ըն կենում, թն քյիննն: Բիշի, կթնահունց ըն թխում, վեր յոր օնեն քյիննն: Պադրաստում ըն, տննմ միշուկումը, տինում տանը, վեր քյինննիս տանին: Սա էր ա կենում, նի մննում միշուկեն մաչը: Էքյսը էր ըն կենում մեշուկը շիլակում, քյինննմ:

Հդեննի մին շոն ա պտահում մարթըկնեգյ ասում ըն. - Հա՛յ մեր տղան ըստեղ ինի հա՛ :

Էտ տղան միշուկեն մաչան ասում ա.- Յրես էս ըմ ըստեղ:

Տահանք մնում ըն գյոննաքար: Վերչը տղան միշուկեն մաչան տոնս ա կյամ, շոնը ըսպանում:

Մարթը կնեգյ օգում ըն տրան կլիխը վարին: Քյիննամ ըն մին ծովու դրաղե մսլիաթ անում, վեր քշերը քցին ծովը: Էտ տղան կլխու յա ընգնում: Եր ա կենում, ռւրան տեղը փոխում, քյիննամ կնգանը տեղը: Քշերը մարթը կնգանը կուփե յա տամ, քցում ծովը, գյիւղիւն ա, թնն էն տղան ա:

Մարթն ասում ա. - Ա՛ կնեգյ, դե եր կաց տղան քցնլ ընք ծովը:

Էն տղան գիւրթննում ա, թնն. - Էս ըմ ըստեղ:

Մարթը տեսնում ա, վեր տղան չի քցալ ծովը, սկսում ա լնց ինիլը կնգանը դնարդնն: Էտ մարթը կլիխ ա յոր օնում, էտ տղեն քշտան, քյիննամ: Էտ տղան քյիննամ ա մին չոբանու կոշտը, չոբանեն խաթերը քթենում, շորերը փոխում, ռւրան շորերը տամ ընդրան, վրխաճրնեն էլ ինքյ օնում, կյամ ծովեն կոշտը:

Էտ մարթը կյամ ա, տեսնում, մնում կյիժված, թնն.- Էտ ըշտղա՞ յըս պերալ:

Տղան ասում ա. - Ծովեն մաչան ըմ պերալ:

Աղան հարց ա տամ.- Պա ես հո՞ւնց պիրիմ:

Նա ասում ա.- Ծորերըտ փոխե, թրչի մեր, ծովին մեչին վրխաճրնեն կյնլու յըն իրեսը ընգնին: Ճեյլի չանիս տոնս կյաս, կքյիննա տական էլ կպիրիս, ընդեղ էնա ամմեն կենթանուց լիգյը վախիս վեչ հա՛, կքյիննա:

Աղան շորերը փոխում ա, մին գրեռ մհակ յոր օնում, վեր նի մրննի ծովեն մաչը, ծովեն կոխկեն մին խիլլնն նստում ա, մտածում. «Էս ըշտղա՞ յա պերալ, էս շան տղան, բա ծովեն մաչին վեչխար կինի՞»: Մին էլ նորու մտածում ա, թնն ըշտղա՞ յա պերալ, պա էսքան վրխաճրնեն ստրան հո՞ւ տվավ, վեր ըրալ ա առաչը: Աստուծ ըսելավ, փննքյ տեր աստված ըսելավ օգըմ ա նի մրննի ծովը, մինը կյամ ա կոշտը:

Տա հրցընում ա, ասում.-Ա՛ մարթ, իստի պեն, ծովեն տակեն վեխաճար կինի՞ է

Տա ասում ա. - Հա, լոխ վրխաճրնեն ընդեղան ընք պիւրիւն:

Վեր իտի յա ասում, տա մհակը յոր ա օնում, ընգնում ծովեն մաչը: Ծովեն մաչին մին մեծ փեղ ա ընըմ, փաղը նի յա մրննում փորը, մեռնում ա:

72. ԴԱՆԳԼԱ ԿՆԵԳՅԸ

Ինքն ա, չընքն, մին մարթ ա ինքն: Տըրան ինքն ա մին դանգլա, դողոշ կնեգյ: Մեհետ էտ կնեգյը քյնոնև ա ճոնրը: Կյեթոնուկնեն կոկոսամ ըն:

Էտ կընեգյն ասըմ ա. - Հի՞նչ ա, Ջլիհան բիբի, սանդերքը պիրիմ պուտթը կյգի՞ս:

Կյեթոնուկնեն մին էլ ըն կոկոսամ: Էտ կնեգյը գյիդոնև ա, թա ասըմ ըն՝ «պեր»:

Քյնոնև ա տոն, պոթի թիլին վըեստերը պիրոնև ճոնրը քցում, վեր կյեթոնուկնեն գյմբն կյործին:

Էն մին օրը կյամ ա ճոնրը, կոանում, տեսնում մին պսպղուն պեն: Էտ կնեգյը էտ փլստրատին տվող պենը յոր ա օնում, քյունոնև տոն:

Ուրոնկոնը մարթը կյամ ա, ասում ա.- Ա՛ մարթ, էրեգյ վըեստերը տարալ ըմ տըվալ Ջլիհան բիբուն վեր գյմբն կյործե, էս պենն էլ գյոնումն ա իլմլ, պերալ ըմ, անկյին քար ա:

Մարթը ասըմ ա. - Ա՛ կնեգյ, օրիշ տեղ ասիս վուչ: Տա անկյին քար ա:

Էքյսը էտ կնեգյը անկյին քարը տամ ա, մին պեռնը ժեվեր ինքյ օնում, տոնը սարքում:

Մարթին կյալի վախտը վագ ա տամ մարթին առաչը, ասըմ. - Ա՛ մարթ, տոնը սարքալ ըմ, մին էք տես, էն պծըպածի ընելիս քարը տվալը ըմ, մին պեռնը ժեվ ինքյ կմլմլ:

Մարթը կգնվում ա, կնգանը տանան տոն քցում:

Կնեգյը քյունոնև ա, տեսնում քյոնկոնը մին օղտ վըեսկավ պեռնած: Էտ օղտը քըշըմ ա, կյամ բիդի տոն, ծեն տամ: Մարթը տոռնը քլում ա, վեր կնեգյը կարե վուչ նի մննե:

Ասըմ ա. - Ա՛ մարթ, կըռըմեռ պելին ա, եկալ ա, տոռնը պեց ըրա, կյա:

Մարթն ասում ա. - Ա՛ կնեգյ, ռադ չը՞ս ինննկա՛ն կլխաս.- ըսկսում ա ոնշոննց տալը:

Կնեգյն ասըմ ա. - Ա՛ մարթ համոթ ա, կըռըմեռ պելին կյամ ա, տոռնը պեց:

Մարթը տոռնը պենում ա, տեսնում մին օղտ, վըեսկավ պեռնած: Մարթն ուրխընալավ պիրում ա տոն, պեռնը քանդում, տղվարըմ, օղտը մորթում, ածում, կյումըմը մին տեռտակ ցորնի վեր կար, ընդրա մաչը, ինքյը ըռըջկետանը կապըմ, չինը յոր օնըմ, գյվմքյիս-թա հոնձ ա քյընըմ:

Ընդետանը կնգանն ասըմ ա, - Ա՛ կնեգյ, օրիշ տեղ ասիս վուչ, հա՛...

Կնեգյը քյունում ա տ՛ոնը, տեսնում մին թորք օղտեն շոռ ա կյամ:

Էտ կնեգյն ասըմ ա,- Կըռմեռ պելուն ը՛ս շոռ կյամ, էնա մեր տանը, մեր մարթը վըեսկեն եր ա կալալ, ղորան մորթալ ածալ վերը:

Թորքը կյամ ա մարթին ասում, մարթը վգավ չօնում, ասըմ ա- Էտ պենը հիբի՛ յա իլա՛ լ:

Թորքը ասըմ ա,- Մին երկու օր ա:

Կնգանան հրցնում ա, կնեգյն ասըմ ա. - Հնձին վըդին ա իլանլ:

Վերչը թորքը տեսնըմ ա, վեր ըտրանց անա պեն չի տ՛ոնս կյամ, սուդի յա քըցում կործը: Էտ մարթը քյունոնում ա սուդը: Կնգանն ասըմ ա, տ՛ոնը կպահիս: Կնեգյը տեսնում ա, վեր մարթը ետե յա կյամ, տոները պուք ա տամ, շլանկում, քյունոնում սուդը, էն վախտն ա տեղ հսնում, վեր մարթին խուսուցնում ըն:

Մարթը վեր կնգանը տեսնըմ ա իտի, ասըմ ա.- Տեսնում ը՛ք, ընդրա իելը կլխե՛ն ա, վեր ըտրա ըսածին եշում ըք: Վեր իելը կլխեն ինի, տոները կշլակե կյա՛, ասալ ըմ տոանը եշի, շլանկալ ա, եկալ:

Էտ մարթիքյ տեսնում ըն, վեր էն կնգանը իելը կըլխեն չի, մարթին ըգադում ըն:

73. ՊԱՐՄԵՂԸ ՆԱՆ ԱՐՄԵՆԸ

Իլնի ա, չիլնի մին մարթ: Էտ մարթը ղուաննց շենին էլին տվարածն ա իլնի, ղուանն հալալ ըշխադանքավը տոնը պիտի: Էտ մարթին իննում ա մին կնեգ նան մին պուճուր մադար-գյուղնի տղա: Էտ տղին անումը իննում ա Պարսեղ:

Էտ մարթին կնեգը միշտ մարթին իրեսն յեր խոսում ա, ասըմ. - Խալ-խերը ղուանն կլխե տներ ըն շինում, հեյվաննե օնին, վըխճըրներեն սղուրնն հմբարվում չի՛, ծյանուցը իլխին հեսաբ չօնե՛, տու հի՞նչ ըս, շենին տա-վարը տանում ըս, պահում, պիրում, սոված փորավտ տանը վեր ըննում:

Էտ մարթը զմիլնն տնելան, մին օր հեյվանը տանում ա շատ հեռե տեղ: Խոխան էլ ղուանն նհետ տարած ա ըննում: Հեյվանը խուխեն թափշուր ա անում, ինքը քյիննում:

Շատ ա քյիննում, խրեգ ա քյիննում, ընգնում ա մին օրիշ տերոթունի վըեղ: Էտ վըեղավը էնքան քյիննում ա, վեր հսնում ա մին ծմակ:

Ծմակն էլ հի՞նչ ծմակ, վեր ծոերեն էշում ըս, փափաղըտ վեր ա ըննում, երգյինքըն ըս շոռ կյամ, ասթխեր չըս տեսնում:

Էտ մթեն ծմակավը Էտ մարթը մնչանք քյինամ ա, վեր հսնում ա մին գլղկլղ բաղ, էտ բաղին չորս ընգյղննավը հասար ա իննում քաշած, ըրկաթե դրբգան յրա ըրած:

Էտ մարթը շատ ա չըրչարվում, վերչը դրբգին կլխավը նի յա մըննըմ բաղեն մաչը:

Էտ մարթը վեր մըննում ա բաղը, ըրմանում ա, վեր էլ ըշխարթես տակեն, կլխեն հինչ ծառեր կա, էտ բագումը ճարվում ա: Հինչ քախճըր բարնուբար, ցորտ-ցորտ ըխպըրնի ասիս, էտ բագումը ճարվում ա:

Էտ բաղավը շատ ա քյիննում, խրեգ ա քյիննում, տեսնում ա մին լնվ պալատ: Նի յա մննում էտ պլատեն մաչը: Էտ պլատումը բնգի օթախ պեց ա իննում, բնգինը քլած, նի յա մննում մին պեց օթախ, տեսնում իփած մես, օրիշ պեներ, մին տեղ դողըննեն խուրագյավ լիգը, պուճկընեն կյինավ լիգը:

Շոռ ա կյամ էտ տները քյիլիղներեն պնեկիքյնեն քթենում: Պենում ա տոները նի մննում, տեսնում մին տան վըեսկե յա վեր ածած, մին տեղ արծաթ ա թեղ տված, էտ ըրծաթան էլ, վըեսկան էլ մին խիլնն յոր ա օնում, փլավան օտում, կյինան խմում, շելնկը լիգը, փորը կոշտ ըտըղան էտ ա տեռնըմ, կյամ:

Շատ ա կյամ, խրեգյ ա կյամ, հը սնում ա ձևանց շենը:

Էտ պիրած ըրծաթավը, վրեսկավը ձևան հետե պըլըտոնե յա շինում, մին քանե տարե խառու նման ըպրելանը ետը, էտ մարթին աշկը ծակվում ա, ասում ա.-Մին էլ քյինմն, էլհա շելմկս վրեսկավ, ըրծաթավ լցած կյամ:

Էտ մարթը հղե յա ինձում բիդի վրեսկուն մնդանը:

Էն պալատը էն վեր վրեսկեն, արծաթը պերալ ար, մին օխտը կլխանի օշափու պալատա իլմլ: Էտ օշափը հանդան կյամ ա, տեսնում, ձևան կյինան խմած, փլավան կերած, վրեսկան, ըրծաթան եր կալած, քյնացած:

Տա ասում ա.- Էս մարթը, վեր էս մնդանը ճընանչալ ա, մընգ էլ ա կյլմկան, մին բուսը պահիմ, տեսնամ էտ հի՞նչ իլմթ-միլմթ ա, վեր ռիսկ ա ըրալ, եկալ ըստեղ:

Էտ մարթը էրկուինջի դձնձմը, քյինձմ ա, թմ վրեսկե պիրի, օշափը փոնում ա էտ մարթին վեզը կտրում, տինում ղզանումը, իփում, օտում:

Շատ ա ընցնում, խրեգյ ա ընցնում, էտ մարթին տղան մծանում ա, խելը կտրում ա, մորան հըրցնում ա, թա- Ա՛ մար, ապան հո՞ր ա, թո՞ն ա քյեցա՛լ, խե՞ չի կյա՛մ:

Մարը խուխեն ըսկցնում ա, վեր պենը հինչումն ա: Նա ասում ա. - Քու հնր մին քյնսիբ մարթ ա իլմլ, շենին տավարը պհելիս, քյնացմլ ա գյուղում չըմ ըշտեղա վրեսկե պերալ, տները շինալ, հեյվաննի ինքյ կնլմլ, լմվ հրուստացալ: Ամմա վեր ծեռքեն վրեսկեն կլխալ ա, քյնացմլ ա վեր մընգ էլ վրեսկե պիրի: Քյինացմլ ա, էլ էտ չի եկա՛լ:

Էտ կուճուր տղան եր ա կենում հորը հետան քյինմն: Տա սորաղ ընելավ քյինձմ ա, տձև կյամ օշափեն երգյիրը:

Շոռ կյամ պալատնեն, վըեղերը: Տա կլխու յա ընձմ, վեր էտ պալատը օշափու պալատ ա, հնրն էլ եկալ ա էտ պալատը, տրա հետե էլ օշափը հորը կերալ ա, տրա հետե էլ միշտ ինքյը զենքավ, գրահավ ա շոռ կյամ, սայաղ ա կենում:

Օշափը վեր հանդան կյամ ա, տեսնում ա վեր ձևան պալատան մրթավետ ա կյամ: Շոռ ա կյամ ամմեն մին ծակըծուկ, քթենում ա էտ տղեն: Տահանք կըռն ըն անում: Օշափըն օգում ա՛ ընդրան օտե, ամմա տղան հախտում ա, ձևան թորավը տամ ա, էտ օշափեն օխտը կլխը անցկցնում, ամմա մաչի կլխան մին ճիլ մնամ ա սաղ, վեզը մնում ա կախ իլմծ:

Էտ օշափը դաչանք ա անում, վեր էտ տղան մընգլել թխե, ամմա էտ տղան թխում չի՝ Էտ տղան պլատեն պիննլիքնին յոր ա օնում լոխ օթախնին կըենդ-կըենդ պրավերկա անում, տեսնում մին օթախ վըեսկավ լից, մինը՝ ըրծաթավ, մինը մարթու մեյիդավ լիցը: Մընգլել էտ տները լոխ կըենդ-կըենդ քըլլում ա, տոնս կյամ բախչան:

Մըխըե վախտ տղան ըտեղ ապրում ա, խելքը փչում ա, վեր քյինն ուրանց ըլած չլածը ծախե, մարը յոր օնե, կյա ըտեղ ապրե: Էտ մըթկավը ըլած, էտ տղան հղե յա ինոն, բիդի ուրանց շենը:

Քյինն ա մեթկը մորը նհետ ասում, ամմա մարը դաբոնլ չի ինոն: Տղան ասում ա.- Կյաս, կյաս վեչ, յըես քյիննական ըմ:

Մարը տըեսնըմ ա, վեր տըղան կոխկը տեմ ա ըրալ, ինքյն էլ ա ռազի կենում: Ուրանց տները, հեյվաննին լոխ ծախում ըն, հղե ինոն օշափեն աշխարքը: Մին խիլլա վախտ ըտեղ ապրում ըն, մարը տանը նըստոնում ա, տղան էլ քյինոնում ա վըերս անում, պիրում, մարը տանը խորագյ ա իփում, օտըմ ըն:

Մին դոնըմ էլ տղան վըերսի քյիննլիս, մարը շատ ա դանչանք անում, ասում.- Հես ա խիլլա վախտ ա ըստեղ ապրում ընք, ամմա սաղ պալատը ճընանչըմ չըմ: Պնալիքնին ինձ տո, տեսնամ ըստեղ հի՞նչ կա, հի՞նչ չիկա:

Տղան ռազի չի կենում, ամմա մարը շատ ա դանչանք անում:Տղեն յրա ազդում ա, տղան պննլիքնին տամ ա մորը, համ էլ ասում.-Ա՛ մար, կարող ըս օթախնին լոխ պենաս, կընդ վերչին օթախան կման:

Մարը լոխ օթախնեն պեց ա անում, էտ տանը իլած չիլածը տեսնում, վերչի օթախը պեց չանում:

Շատ ա մտածում, խրեցյ ա մտածում, ասում ա.- Մին պեց անիմ, տեսնամ հի՞նչ կինի:

Պեց ա անըմ, տեսնում հի՞նչ, լոխ մեյդեր ա, վսկոնե, վեր տեսած: Ամմա ընգուճավը մին սնս ա ըննոն: Տա շոռ ա կյամ, տեսնում էտ օթախին մեչին մին վեր, էտ վերան մին տնքտնքոց ա կյամ:

Մուտանում ա, տեսնում էն օշափն ա, վեր կլխեն մինին մի ճիլը սաղ ար մնացալ: Տա քշտեն մեյդերը լոխ կերալ ա, ապրալ: Էտ կնեգը տրան տըսնալավ խեղճըն ա կյամ, հիբը վեր հաց ա օգում, ճոնր ա օգում, էտ կնեգը տանում ա տամ:

Էտ օշափը լվանոնում ա: Օշափ նան էտ կնեգը պարիկամանում ըն:

Էտ օշափեն անա էտ կնեգը պատճառավեր ա տեռնում: Վեր տղան գլիդմ վուչ, էտ կնեգը պիրում ա ռւրմն շիրում պտտորում, վեր լափ մահլում ա տեռնում, էտ տղան հրցնում ա.- Ա մար, էտ հի՞նչա յա՛ :

Մարըն ասըմ ա. - Ա՛ բալա, շատ մես ըմ կերալ, նրանա յա:

Տղան միամիտ, աշխարքաս բեխաբար ա ինձում, հվատում ա մորը: Մին օր էլ տղան վեր վըրսատեղ ա ինձում, էտ կնեգը ազադվում ա: Հո՞ւնց անե, հո՞ւնց չանե, էտ պիճը պրիրձում ա պարրձր անում, տանում տինում Էն կուրմունջեն յրա, ըշտըղավ տըղան կյալու յա:

Տղան վըրսատեղա կյալիս տեսնում ա կրմուջեն մին պարրձրում խոխա յա լնց ինձում :

Յոր ա օնում պրիրձում տոն, տամ մորը, ասում. - Ա՛ մար, աստված ինձ մին ախպեր ա տըվալ:

Մարը վայ-վրուդ ա անըմ, ասում.- Պա էս խոխան հի՞նչավ կպահենք, հի՞նչ կտանք:

Տղան ասում ա.- Աստված թն էս խոխան տվալ ա մըեգ, քու ծծերըտ էլ կլըցնե, կաթնը կտաս:

Տենց էլ տեսնում ա, սկսում ա ծեծ տալ խուխեն: Խոխան օրանց օր մըճանում ա: Էտ տըղեն կնքում ըն, անըմը տընում Արսեն: Արսենը շատ ա սիրում Պարսեղին: Արսենը մեծ ախպորը հետան մեռնում ար: Էն ըշտեղ քյինամ ա, դանչանք ա անում, վեր ռւրմն էլ նհետը տանե: Մեծ ախպերն էլ ընդրա խոսկը կոտորում չի, ընդրան շատ ա սիրում:

Տահանց մարը լավ պարիկամորուն ա անում օշափեն նհետ:

Մին դրնում էլ Արսենը լսում ա տահանց գրուցը:

Հարը նան մարը խորուրթ ըն անում, վեր մին հնար քթենան Պարսեղին սպանին:

Էտ խոսկը վեր Արսենը սկանում ա, քյինում ա ախպորը առաչը, ընդրան խաբար տամ, ասըմ.- Մեր ծնողնին խորուրթ ըն ըրալ, վեր քյըեգ սպանին: Սայաղ կաց, վեր կարան վեչ սպանին:

Օշափը հինչ վեր էլ անըմ ա, կարում չի Պարսեղին սպանե: Ճարը կտրած կյերպարանքը փոխում ա, վեր թաքուն կարե վնաս տա Պարսեղին:

Մին դրնում, վեր Պարսեղը քյեցալ ար հանդը, նա արչ ար տեռալ, քյեցալ կըմուջեն տակեն կյողը կացալ, վեր Պարսեղը կյմլիս, օտե ընդրան:

Ամմա Արսենը հորան իվիլ ա ինձում պիճ: Քյինում ա էտ կուրմունջեն

կոխկլին մըջանք կենում, վեր ախպերը կյամ ա, ընդդրան խնրանք ա տամ, ինքն էլ նհետը կյամ: Օշափը վեչ մին պեն կարբմ չի շինի: Մեհետ էլ էտ օշափը մին օց ա տեռնում, քյիննամ տըռանը կլխեն կյողը կենում, վեր Պարսեդը տոն նի մըննելիս պկավը տա, խեխտի:

Ամմա Արսենը վագ ա տամ, ախպորը դույուղ անըմ, վեր պենը հինչումն ա, ինքն էլ ախպորը օսերին նստում, նի մըննում տոն: Էս դոնումն էլ չի օշափը կարում ասածը անե:

Մեհետ էլ էլիս օց տեռած քյիննամ ա, նի մըննըմ կյումեն հուճորքը, վեր Պարսեդը ծին տանե կապե, վիզավը տա, խեխտի: Էս դոնումն էլ Արսենը ախպորը դանչանք ա անում, վեր ծին ինքը տանե կյումըմը կապե: Կուճոճը ախպոր փանդերավը Պարսեդը պըրծընում ա ամմեն մին փորցանքա:

Պարսեդը մտածում ա, փսըկվիլի վախտը կյամ ա, ամմա դե էտ դոլի սամթերքումը ախճիզ չիկար, վեր նհետը փասկվեր: Մորը նհետ խոսկը մին ըն անում, տա տանան տոն ա կյամ, քյինոն մին թանգն թաքավերու աշխարք:

Մինչի հդե ինիը կուճուր ախպորը նհետ խոսում ա ուրան նպատակին մասին: Մին պեց տաննկ էլ տինոն ստոլեն, համ էլ ասում.

- Տաննկը վեր նհետ ինի՛, նշան ա, վեր ինձ մին տժբախտություն ա պտահալ, հետաս կկյա:

Տա հդե յա ինոն, քյիննամ: Էտ թաքավերությունան տոն ա կյամ, նի մննում օրիշ թաքավերություն: Ընդրա առաչին ինոն ա մին մեծ ծմակ: Էտ ծմակը քյիննիս մին պռանչուց ա ըսկանում, քյինոն ա, տեսնում մին փնլանգ, վըենը մին դնլմն ընգյած, դնլմն էլ մոննած: Էտ փնլանգը կարում չի տեղան տոնը կյա: Դնչանք ա անում էտ մարթին, վեր ուրան թրավը թխե, վըենը ազադի, հինչ վեր օղի, կտա:

Էտ տղան ասում ա. - Վախըմ ըմ քըբեզ ըզադիմ, ինձ վնաս տաս:

Փնլանգըն ասում ա. - Վընաս չըմ տալ, հինչ վեր օղիս, նհենց կանիմ:

Պարսեդն ասում ա - Քու ճտերատ էրկունը ինձ կըտաս:

Թըրավ թըխրմ ա, վըեննին վահրը տոն ա կյամ, վըենը դինջանում:

Էտ փնլանգը ուրան ճտերան էրկունը տամ ա Պարսեդեն: Տա Փլանգեն ճտերը եր կալած հդեն շարունակում ա:

Շատ ա քյինոն, խրեզ ա քյինոն, տեսնում ա ծմակեն մաչին մին

դնշմանց տեղ, մին լնվ տոն շինած: Էտ տղան նի յա մըննըմ էտ տոնը, տըեսնում ա մին լնվ, դնշմանց ախճից էտ տանը նստած:

Էտ ախճիցը էտ տղեն ասում ա. - Հու կյամ ա էս սամթերքը, պիտի ինձ նհետ կըռեվ անե, մհենց տու յա պիտի ինձ նհետ կըռեվ անիս, յա թն չէ վեննըտ վետանըտ առաչին չըս կարալ տինիս:

Տղան համաձայնվում ա կըռեվ անե:

Պարսեղը նան էտ ախճիցը կըռեվ ըն անում: Տու մի ասիլ, էտ տանը մին վեր կա կտրած, կլխավը մին գյմբն քըցած, էտ ախճիցը օգում ա, թա Պարսեղին քցի էտ վերը: Էն փլննցյին ճոտերը յրա յըն պըրծնում, էտ ըխճկանը յրան, էտ ախճիցը Պարսեղեն պեց ա թողնում: Պարսեղը ըզադվում ա:

Պարսեղը ուրնն փլննցյին ճոտերը եր կալած հղեն շարունակում ա: Քյիննմ ա, հսնում թաքավերեն քաղաքը: Փլննցյեն ճոտերը ծմակըմը կյեղում ա, ինքն էլ քյիննմ մին պառավ կնգա տոն, դոնաղ ինձում:

Մին օր էտ թաքավերը ազառամիշ ա ընձում: Հնքյիմեն ասում ըն. - Պիտի մրալու կաթնը խմե, վեր լվննմ:

Էտ թաքավերին էրկու փեսա յա ընում, մինը՝ գեներալ, մինն էլ՝ իշխան: Տահանք շատ ըն չըչարվում, խրեց ըն չըչարվում, կարըմ չըն մրալու կաթնը ճարին: Մին փեսան էձու կաթն ա պիրում, մեշննկ փեսան էլ վխճարու կաթն ա պիրում, ամմա տըհանցա մինն էլ թաքավերեն քյննց չի անում: Էտ խնքնը Պարսեղը սկանում ա:

Կյամ ա թաքավերեն կոշտը, ասում. - Թաքավերն ապրած կըենա, վեր յըես քյըգհետե մրալու կաթնը պիրիմ, ինձ հի՛նչ կտաս:

Թաքավերն ասում ա.- Թաքավերոթունես կեսը քյըեգ կտամ: Էտ Պարսեղը ուրնն գենքը-գրահը կապում ա, փլննցյին ճոտերը յոր օնում, նի մննում ծմակը: Ճոտերը սաղ ծմակավը շոռ ըն տամ, էտ ծմակում հինչ ապրանք ընձում ա, լոխ դալ մեչ անում, մին մարալ փոնում, կթում, պիրում թաքավերեն հետե:

Ամմա թաքավերեն էն էրկու փեսան, էն տղեն հետը պահում ըն, տղան վար կյամ ա քաղաք, ընդրան փոնում ըն, կաթնը խլում, էն տղեն էլ տոն քցում:

Կաթնը պըրընում ըն թաքավերեն հետե: Թաքավերը խըմում ա, լվննում: Մին խիլլն վախտանը ետը, էտ թաքավերը էլիա հիվանդանում ա:

Էս դիմում էլիս հնաքիմնեն ասում ըն. - Պիտի մըրալու մես օտե:

Էտ փըեսեքը քիմնմ ըն էծու, վիճարու մես պիլընում, ամմա վեչ մինն էլա օրուք չի անում:

Ըտեղ թաքավերը մին պեն ա կըլիտու ընգնում:Ասում ա. - Էտ հո՞ւնց ա, կաթնը պերալ ըք, ամմա մեսը կարըմ չըք պիրիքյ:

Էտ փըեսեքը քիմնմ ըն, էն տղեն քթանըմ, մեծ ռուշվաթ վըզնվ օնում, ամմա էլ տղան ասում ա. -Օեր մին պենը էլա հարկավեր չի՛, ինձ մին փեչատ օնիմ, պիրաք ծեր ջանը փիչատիմ, էտնան քիմնմ, մեսը պիրիմ ծըեգ տամ:

Տըհենց էլ անըմ ըն: Թաքավերը էլիս յա լվննում: Ամմա էտ թաքավերին պռաված վախտըն ար, հիվանդությունը նրանա ծեռք չար քաշում: Թաքավերը մին էլ ա հիվանդանում: Էս դոնում էլ ծանդր:Հնաքիմնեն ասում ըն, վեր պիտի մրալու սըերտ ճըղե, սրտին մեչին նրնընը խառնե կաթնեն նհետ խմե: Տա հո՞ւնց ծեռք կպերին, փստտենքը մնացալ ին մտըծելիս: Էլիս քիմնմ ըն էն տղեն կոշտը:

Էն տղան ասում ա. - Կաթնը կպիրիմ ծըեգ տամ, ամմա սըերտը յըես պիտի պիրիմ:

Կաթնը պիրում ա, տամ փստտանցը, սըերտն էլ ինքյն ա տանըմ, թաքավերեն աշկեն ըռաչին ճղում, խառնում կաթնեն նհետ, թաքավերը խմում ա, լվննում:

Թաքավերը լվննալան էտը ձորնն ծառաներան հրցնում ա. - Հի՛նչ մարթ ըս, հո՞ւ վըս, հո՞ւ չըս:

Էտ տղան նաղլ ա անում ձորնն անա: Թաքավերը գլիդնլնվ վեր մրալին կաթնը, մեսը էտ տղան ա պերնլ, ամմա փստտենքը խմիմլ ըն, թն ձորննք ըն պերալ, փստտանցը տիւս ա անում պլատան, նահանց վեչ մին պեն էլա տամ չի, ամմա ձորնն կուճուր ախճիգյն էլ Պարսեղին նհետ փսակում ա, օխտը օր, օխտը քշեր հրսանեքյ ա անում, խոսկ տամ, վեր ձորնն մոնելանը էտը թաքավերը Պարսեղեն նշանակին: Փսկվելան էտը Պարսեղը միշտ վըերսի յա քիմնմ, ամմա միշտ ձորնն առուծեն ճոտերը նհետը տանում ա:

Մին դիմում էլ քիմնմ ա, հսնում ծմակեն էն տեղը, ըշտեղ եկալ ա, պտահալ ծմակումը շինած մին պլատու, մեջին էլ մին դոչաղ ըխճկան: Էտ ախճիգը ստիբում ա տղեն, վար կըռեվ անեն, ամմա էն պայմանավը,

վեր առուծեն ճոտերը կպոտեն, նոր կըռել անեն: Տենց էլ անըմ ըն: Էտ ախճիգը հախտըմ ա տղեն: Տըղեն քըցըմ ա վերեն մաչը: Առուծեն ճոտերը վերչանք ծիքյ-ծիքյ ըն անըմ, վեր տըրո՛ւչը քյոմնայ անին, ամմա կարըմ չըն: Հենց Էտ վախտը փակվում ա էն տմննկը, վեր ո՛ւրանց տանն ա թողալ, ստուլեն յրան, վեր հիբը վեր փակվե, նեղ տեղ ա, հետան կյան: Արսենը տըսնալավ վեր տմննկը փակվալ ա, ախպորը հետան քյինո՛ւմ ա: Շատ ա քյինո՛ւմ, խրեգյ ա քյինո՛ւմ, հսնում ա էն ծմակը, վրդեղ ախպերը տո՛ւս ա կմլմլ առուծեն վետանը փոշը, էրկու ճոտ էր կմլմլ: Տա տեսնում ա հմնմն առուծեն վետանը դմլմմը ընգած, դմլմմըն էլ մոնած: Առուծը կարում չի տեղան տո՛ւրո՛ւր կյա:

Էտ մարթին դաչանք ա անըմ, ասում, վար. - Մին դոնում էլ ըս տու ինձ ըզադալ, մհենց էլ ըզադե, էրկու ճոտ էլ մհենց կտամ:

Արսենը էնքան Պարսեղին նման ա ընո՛ւմ, վեր առուծը գյիդո՛ւմ ա, թմ էն առաչվա տղան ա, վեր ո՛ւրան ըզադալ ա: Արսենը կլո՛խ ա ըննո՛ւմ, վեր Պարսեղը Էս հղցավն ա քյացալ, ինքյն էլ Էտ առո՛ւծեն ա պտահալ:

Արսենը վեր առո՛ւծեն վետանը դմլմմը տո՛ւս ա օնում, էրկու ճոտը ինքյ ա օնում, հղեն շարունակում:

Շատ ա քյինո՛ւմ, խրեգյ ա քյինո՛ւմ, հսնում ա թաքավերեն քաղաքը: Քաղաքեն ժողովուրթը ո՛ւրո՛ւր անավ ըն ընգալ, վեր թաքավերեն փեսան քյեցալ ա վերսի, էլ եկալ չի: Էս տղեն տըսնալավ ըստեղ ասում ըն, վեր թաքավերեն փեսան եկալ ա, Էտ տղան դմստի կլո՛խ ա ընո՛ւմ, վեր ո՛ւրան ախպերը թաքավերեն փեսան ա տեռալ, ծեռքը տնո՛ւմ ա ճկատեն, վար գըվանքիս թա ազառու յա, խնթում ա Էտ մարթուցը վեր ո՛ւրան տանին թաքավերեն պալատը, ո՛ւրան օթախը:

Տենց էլ անում ըն: Վեչ հաց ա օտում, վեչ ճո՛ւր ա խմում, վեչ էլ խոսում ա կնգանը նհետ, կնեգը մնում ա ըրմացած: Ո՛ւրո՛ւցյո՛ւնը վեր կնեգը տեղերը շինո՛ւմ ա, վեր քոն ինեն, Էտ տղան դմման տո՛ւս ա օնում, տնում ո՛ւրան նան կնգյանը դաթավը, վեր սահմանը հնցնե վեչ: Կնեգը ըրմանում ա, վեր հինչի հետե յա տհենց անում: Էտ տղան վեր քըշըրհանա էր ա կենում: Կնգանան հրցնում ա, թմ ինքյր վեր հղցավ ա քյննցմլ վրերսի, օշը կլխեն չիլմլ, մըտան ընգալ ա, թող նշանց տա: Քյիննցմմ հղեն նշանց ըն տամ: Էտ տղան էր ա կենում ո՛ւրան առուծեն ճոտերը յոր օնում, քյինմմ:

Շատ ա քյինո՛ւմ, իրեցյ ա քյինո՛ւմ, հսնում ա էն դոչչաղ ըխճըկանը պալատը, տեսնում մին շատ դնճանցյ ախճիցյ քշտեն էլ էրկու առնո՛ւծի ճոտեր: Էտ տղան կլո՛խ ա ըննո՛ւմ, վեր էտ էրկու արոնո՛ւծեն ճոտերը ուրան ախպորըն ա: Տա տղիբում ա ըխճկանը, վեր ախպորը տեղը ասե: Էտ ախճիցյը հնլւմ մին վզնվ չօնում, Էտնան ասում ա. - Հնլւմ եք մին կըռեվ անինքյ, Էտնան կասիմ:

Էտ ախճիցյն ասում ա.- Կըռեվը կըռեվ, ամմա պետք ա առնո՛ւծեն ճոտերը կապենքյ:

Ամմա տղան ռազի չի կենում: Տահանք կըռեվ ըն անում, առնո՛ւծեն ճոտերը քոնմցյ ըն անում տղեն: Տղան հախտում ա, վերը պննո՛ւմ, տեսնում վար ախպերը վերումն ա: Տո՛ւս ա օնում, էրկու ախպերը չորս ճոտերավ էտ ըխճկանն էլ յոր ըն օնում, քյինմմ թաքավերեն պալատը: Ըտեղ ամմեն հինչ պարզվում ա: Էտ դոչչաղ ըխճըկանն էլ փսակում ըն Արսենին նհետ, մեծ ախպերը ուրան կնգանավը նան թիգնապահերավը կուճուր ախպորը տանում ա, թողում ուրանց տանը: Էրկու ախպորըն էլ մարը թնգնմմն հրսանեքյ ա անում ուրանց տանը:

Կուճուր ախպերը ուրան կնգանավը մնում ա ուրանց տանը, ամմա մեծ ախպերը էտ ա տեռնըմ թաքավերեն պալատը: Թաքավերը պռաված ա ընո՛ւմ, կանուխ մեռնում ա: Պարսեղին նըշանակըմ ըն թաքավեր, ամմա Արսենն էլ ուրանց պալատումն ա տարը տըրմկան տեռնում: Էրկու ախպերն էլ խուխատար ըն տըռնում: Ուրանց գյանքեն մեչին էրկու ախպերն էլ լմվ պարիկամոթուն ըն անում, կոզի հորավ խորթ ըն ինո՛ւմ, մորավ հալալ ըն ընո՛ւմ: Տրա համար էլ ուրո՛ւր հետե թըեվըթիցյունք ըն ընո՛ւմ, մինը վար նեղ տեղ ար ընո՛ւմ, էն մինը նեղ օրեն հսնում ա: Էքանավըն էլ նաղը պրծնում ա:

74. ԼՍՎ ՏՇՆԴԵԳՅՈՒՆԸ

Ինքն ա, չինքն մին շենքն մին քյնսիք մին էլ մին հարուստ տոն ա ինքն:
Ըտրանց ինքն ա ձևրձևր յաշի էրկու տրդա:

Ըտրանց փըսըկվելի վախտը վեր կյամ ա, էրկուսըն էլ նշանվըմ ըն:

Չըրսանիքյին օրը հարուստին տրդան վեր տեսնըմ ա քյնսիքին տրդին
նշանածին, հորըն ասըմ ա. - Ա՛ հմր, ին չը՞ս էն ախճիգը ինձ հետի օգալ:

Չնրըն ասըմ ա,- Տա անկըտրելի ծըմերուկ ա, գյիդվնլ չի, վըերըն ա
լնվը, վըերը՝ փիս: Տըրկյձևիլ մի, հնլն վախտ կա՛:

Չըրսանիքյին պըրծընըմ ա, ամմեն մարթ քյինըմ ա ձևրնց տոն: Քյն-
սիքին հարսը տեսնըմ ա, վեր էտ տանը մին կարք չիկա, լոխ շաղված, էր
տըեռած, տոնը էխտոտ, տըկըկլոխ իլնձ, մինը տանըմ ա, մինը պերըմ, էլ
գյուդվըմ չի, թա հո՞ւ վա մեծը, հու վա պուճձը, լոխ էր ածած, էր փըռած,
աչ ըն թըխըմ, ծախ շըպըրտըմ, ծախ ըն թըխըմ, աչ շըպըրտըմ:

Էտ հարսըն ասըմ ա.- Էս տանը մին մեծ պիտի, իստի նմնլ չի կյալ,
իստի հիշքան էլ աշխադիք, պեն չի ըրվալ, օջաղըն էլ կըքննդվի...

Սկեսուրըն ասըմ ա.- Տու մեծը իլ, կառավարե, լնվ տոն տըեռիք:

Չարսը ռազի չի կըենըմ, ասըմ ա.- Քանի վեր ինձննն մեծը կա, ին՞
բեդմա յըես կառավարիմ:

Էրգյան խոսելանը ետը, հարսը ռազի յա կըենըմ, ասըմ.- Դեվեր իտի յա,
էն վախտը բեդմա ինձ անգուճ օնիք, վեչ մինը ծըեռքը տերտակ էս
մըղակավըս բեդմա նի չի մըննի, լնն վեր մին լնվ պեն էլ պերի վեչ, մին
չոփ ա, մին քար ա, մին տերտակ պեն ա, յոր օնի կյա տոն:

Էտ հարսին ասածնին անըմ ըն:

Մին դձնըմ պատրունը ծըմակ ա քյինըմ, ամմա կացինը տանն ա
թողըմ, մըտան քըցըմ ա յոր օնի:

Ասըմ ա. - Այ հա՛յ, պըռավալ ըմ, մըտաս պեն ա ընգնըմ, աշխարքիս
մըթկերին դձնըն ըմ ընգնըմ, շաղվըմ:

Տա էտ ա տըեռնըմ, թա կյա տոն, կացինը յոր օնի, մըետըն ա քըցըմ
հարսին ասածը, վեր տերտակ ծըեռքավ տոն չի կյան: Տա տես ա էշըմ,
տեն ա էշըմ, տըեսնըմ ա մին սպանված օց:

Էտ օցը յոր-օնըմ, քըցըմ էշին յրա, կյամ տոն: Վեր տանան մուտանըմ
ա, մըթկըմը ասըմ ա. -«Չարսըս օցան կը վախի, ջահիլ ա բըրդան մին պեն
կինի»:

Տա տանըմ ա օցը քցըմ կըտերը, կյամ տոն, հարսին ասըմ.-Մին պեն ըմ պերալ, ամմա էքյուծ նշանց կըտամ:

Էրկունջի օրը հարսը պըցըանըմ ա կըտերը, տեսնըմ մին թընգակին քար, վեր Զումրուտ դուշը կըտուցան էր ա քըցալ, թողալ ըտեղ, օցը էր կալալ, տարալ:

Էտ հարսը էտ քարը յոր ա օնըմ, կյամ տոն: Էքյսը թաքավերին չմոչին ջան ա կանչըմ, ասըմ.- Ա՛ ժողովուրթ, տ՛նլս եկեք, տ՛նլս եկեք հա, տ՛նլս եկեք:

Թաքավերին հրամմանն ա, թաքուհին մին թընգակին քար ա կուրցրալ, հու վեր ճարալ ա, պերի տա: Թաքավերը ճարողին իրեք քըսակ վըեսկե յա տալու: Ա՛ ժողովուրթ, լմվ ըսկացեք, իրեք քըսակ վըեսկե՛:

Էտ վեր լըսըմ ըն, պատրոնը նան հարսը էր ըն կըենըմ, քյինըմ թաքավերին պալատը, էտ անկյին քարը տամ թաքավերին:

Թաքավերը ըտրանց իրեք քսակ վըեսկե յա տամ: Ըտրանք յոր ըն օնըմ, կյամ տոն:

Էտ վըեսկավը ձըանց հետի լմվ-լմվ պալատնի յըն շինըմ, վեր էտ պալատներին շոքը ընգնըմ ա, էն հարուստին տոնը ծասկըմ:

Էտ հարուստ տըղին հմըը ձըան տըղին ասըմ ա. -Վեր քյըեզ ըսեցի անկըտրելի ծըմերուկ ա՞, հետե մերը խակ, անհամ ա տ՛նլս եկալ, ձըանցը քախծըր, կյմրմ՛նը:

Թող ծըեր պենն էլ միշտ հաճող ինի՛, ա՛ հմքյմթ լըսողնի՛:

75.ՊԱՐԻ ԿՆԵԳՅԸ

Մին թաքավեր ուրանն ըխճըկանը նհետ տոնս ա կյամ, ման կյալ: Հանդըմը մին ջանհիլ տղու յըն պըտահըմ, մին մեծ պեռնը ցմբջ շլակեն տընք-տընքալավ քյընանն ա:

Թաքավերըն ասըմ ա.- Ախճիգ ջան, էտ տղան ին՞ յա ինդի փիս ապրում:

Ախճիգըն ասըմ ա.- Ա՛ հնր, նա մեղավեր չի՛, ընդրան վեր կնեգ ինի, ինդի չի ապրել, կնեգըն ա մարթուս գյանքը:

Հնրըն ասըմ ա.-Ապրիս, ախճիգըս, վեր իտի ինելք օնիս:

Ըտեղ թաքավերեն ախճիգը սիրահարվըմ ա էտ տղեն յրա:

- Ա՛ հնր, վեր օխտը երգիի փչանա, յըես քյընաննկան ըմ էտ տղեն:

- Ախճիգըս, պե՛լ չը՛ս, կյիժ՛ չը՛ս, տի պեն կինի՛, իսկի տա տեսնված պեն ա՛, վեր ինի, իսալիսը մըգանավ կըծըծաղին, մագաղ կանին, կասին թաքավերեն ախճիգը քյիննց մին ախկաղ տղու:

- Ջարմանալի պեն ըս ասըմ, ա հնր, նա հի՛նչ մեղավեր ա, վեր ախկաղ ա: Ա՛ հնր, թն տրան տվեր, կըքյիննն, տրան չի տվեր, ինճ կըսպանիմ:

Թաքավերը տեսնըմ ա, վեր ախճիգը դո՛ւզ ա ասըմ, համ էլ պենդ ա նեստա կացալ էն տղեն անա, կանչում ա էն տղեն, ասըմ.- Ա՛ ջանհիլ, ախճիգըս քյըեզ ըմ տամ, քյինն ապրի, իմ վեղըմը ախկաղ մարթ չի պիտի ինի:

Տղան շունրակալ ա ինո՛ւմ:

Ախճիգըն ասըմ ա.-Ա հնր, վեր քյիննն ըս, մին քսան մանեթ փող տո:

Հնրը քսան մանեթ փող ա տամ, քյիննն պալատը: Թաքավերեն ախճիգը էտ տղեն նհետ քյընանն ա տըղեն տոնը, տեսնըմ մին քյնսիբ տոն, մին քանե շո՛րը մո՛ր, օրիշ վեչ մին պեն:

Կնեգըն ասըմ ա. - Ա՛ մարթ, կա էս տասը մանեթը, քյինն բագար, առուտուր ըրա, պեր:

Մարթը յոր ա օնըմ տասը մանեթը, քյընանն:

Հղեննի մին մարթ ա պտահըմ, ասըմ ա. -Ըշտեղ ը՛ս քյընանն:

Ասըմ ա.- Քյիննն ըմ էս տասը մանեթին առուտուր անիմ, կյամ:

Էտ մարթն ասըմ ա.- էտ տասը մանեթը ինճ տո, մին լնվ պեն սըվըր-ցընիմ:

Միամիտ տղան փողը տամ ա ո՛ւրան, ասըմ.- Հինչ վեր ա, հնրնթ մին լնվ, հարկավըրական պեն կինի՛:

Էտ մարթըն ասըմ ա.-Քշերը քյմրվանը ծորում վեննը չանիս, միշտ թումբումը վրեննը կանիս:

Էտ տղան էտ ա տեռնըմ փոխըփեշմանն կյամ տոն:

Ասըմ ա.-Ա՛ կնեգյ, ստի-ստի պեն ա պըտահալ:

Կնեգյըն ասըմ ա.- Վեչինչ, մտածել մեր, երկալ էս տասն էլ, քյընն:

Էտ տըղան նորու քյըննն ա բագար:

Էս դոնհոնն էլ մին մարթ ա պըտահըմ, ասըմ.- էտ տասը մանեթը ինձ տո, մին լմվ պեն սըվըրցնիմ:

Տամ ա ուրնն: Էն մարթըն ասըմ ա.- Հինչու յըրա քյըննն, ռիսկալ կըքյըննն:

Կյամ ա տոն, կընգանը ասըմ.- Ա՛ կնեգյ, իստի-իստի պեն ըմ ըրալ, կնեգյըն ասըմ ա.- Վեչինչ, աստված մեծ ա, մտածիս վուչ:

Մին քանի օրան էտը մարթըն ասըմ ա.- Ա՛ կնեգյ, տու տոնը պահե, յըն քյիննն ըշխադանք անիմ: Պաղրաստվում ա, քյըննն:

Հըրցումը ընգնում ա մին թմրնքյամու նհետ:

Քյըննն ըն: Շատ ըն քյիննն, թն խրեգյ, մին ծորավ քյընննիս պըտահըմ ըն մին օրիշ վեր եկած քյըրվանու:

Քյըրվանեն մեծն ասըմ ա.- Մունք էլ ստեղ վեր կյանք:

Էտ մարթըն ասըմ ա.- Ծորումը լմվ չի, անց կենանք էն թումբումը վեր կյանք:

Տի էլ անըմ ըն: Քշերվա կեսին մին վարար սել ա կյամ, էն ծորին քյարվանը քըշըմ: Տահանք ըզադվըմ ըն: Ստեղ քյարվանեն մեծը տրան մին օղտապեռնը վըեսկե յա տամ: Ըտըղան հղե յըն ինոն: Մին անճոկը ճընըպարավ քյընննիս շատ ըն ծըրավըմ: Մին հովուզ ըն քթենըմ: Վեչ մինը ռիսկ չանըմ նի մըննի, ճոկը տոն օնե: Էտ տղան նի յա մննըմ, մին քանե հետ քյաննդիրը կախ ըն տամ, ճոկը լիգյը կոժը տուս օնում, մարթուցըն էլ, ըպրանքն էլ բավարարում:

Էտ տըղան օգում ա թա տոն կյա, բոկըմն մին տոնն ա պենվում, մին հոկոնփերի ախճիգյ ա տոն կյամ:

Էտ ախճիգյըն ասըմ ա,- Տու հի՞նչ մարթ ըս, վեր նի յըս մտալ, ճոկը տոն կննն, խըմալ ըք: Վեր էտքան ռիսկալ ըս, կա էս երկու նոռնը, հարկավեր կըկյա:

Էտ տըղան վեր տոն ա կյամ, էս դոնումը քյըրվանեն մեծը մին օղտապեռնը վըեսկե էլ ա տամ ուրնն:

Քյըրվանեն մարթոցան մինը ետ ար տեռնըմ ռըրմնց տոն: Էտ տըղան նոռնեն մինն էլ, վըեսկեն էլ տամ ա, տանըմ ա կնգանը տամ, միչև ռըրմն ետ կյալը, վեր կնեգը յրա քինն:

Կնեգը ստանըմ ա վըեսկեն էլ, նոռնըն էլ: Նոռնը պճըղում ա, թմ տա սկեսվերը, ինքյն էլ օտի, էտ նոռնեն մաչան էնքան անկյին քար ա վեր տեռնըմ, վեր տոնը լըցնում ա: Ղոչաղ կնեգը էն դարադամեն տեղը, անկյին քարեքան ծըխիլմվ, մին ինդի պալատ ա շինիլ տամ, վեր ռըրմն հորը պալատան պեցոնը ա ինոն:

Մարթը դարիբոթունում շատ ա կենում, թմ խրեգ, վերչապես կյամ ա, տեսնըմ ռըրմն դարադամեն տեղը մին մեծ պալատ: Մնամ ա գրմացած, թմ էս հի՞նչ հրաշկ ա:

Մտածըմ ա, ասըմ.- Հմլըմթ մին թաքավեր եկալ ա մեր քաղաքը եր կմլմլ, իմ տանըս տեղը պալատ շինիլ տվալ:

Ըստրանա-ընդրանա հըրցնըմ ա, թմ փլանքյասեն տոնը ըշտե՞ղ ա: Էտ մարթըն էլ էնքան դարիբոթունում կենըմ ա, վեր հըրըվաննին ճնանչում չըն:

Ասըմ ըն.- Պա հատե, էտ պալատը ընդրանն ա: Մարթը վախում ա, թմ նի մըննե, մին էլ ռիսկ ա անըմ, նի մըննըմ պլատեն դըրբըզավը, տոնը թակըմ, ռըրմն կնեգը տոն ա կյամ, տեսնըմ ռըրմն մարթըն ա, ռըրոնը պըչպըչորըմ ըն, քընմմ մաչ դո՞:

Մարթըն ասըմ ա.- Էս հի՞նչ հրաշկ ա, ա՛ կնեգ:

Կնեգըն ասըմ ա. - Քու դարկած նոռնեն մաչեն իլմծ անկյին քարան ըմ շինալ:

Մարթըն ուրըխացած ասըմ ա.- Ա՛ կնեգ, պա ընդրանա մինն էլ պերալ:

Պըճըղում ըն , սաղ պալատը անկյին քարավ լըցնըվում ա: Մին պալատ էլ ըն շինիլ տամ, թաքավերեն կանչըմ դոնաղ: Թաքավերը կյամ ա, պալատնեն տեսնըմ, մնըմ քրացած: Ախճիգը լմվ քյեփ ա նշանց տամ հորը, ետավ էլ ասըմ.- Ա՛ հմր, մետտ ա՛ , վեր էս տղեն տեսենքը, ցմքը շլակած, ըսեցե նա մեղավեր չի, կնեգ չօնե, ըսեցե նա կարող ա ըշխադե, հրուստանա , տեսե՞ր վեր յըես դոնը ըմ ասալ...

Թաքավերը խըտըտում ա փսեն, ըխճըկանը, ասըմ.- Ծեր ըրըրմունքեն հետե տուք արժան ըք տեռնալ թաքավեր-թաքուիի: Ծըեզ ըմ տամ իմ թաքավերոթուս, վայելեցեք:

Էն օրանը տեսը նահանք տեռնըմ ըն թաքավեր-թաքուհի: Աշխարքը
ըպրուստավ լցնըմ, քյըսըբոթունը վերացնըմ:

Մեր էն վնրթնավ լիգյը բըխչան իրեք փոնջ վարթեր քըդեցե, մին փոնջը՝
ըսողեն, մին փոնջը՝ լըսողեն, մինն էլ էս հնքյնթնին լ՞նԼս աշխարք
քըցողեն:

76. ԴԵՐ ՏԸԵՌԱԾ ՄԱՐԹԸ

Իլնի ա, չիլնի մին մարթ, մին կրնեգ ա իլնի: Ըտահանք շատ քյնսիբ ըն իլնի: Մին թնհրնի կրլխրնին պահըմ ըն իլնի: Մին հետ շենըմը հրքսանիքյ ա իննի: Էտ կրնգանն էլ ըն ծրեն տամ, տանըմ, նըստըցընըմ սուփըրեն կրլխեն: Ամնա վրեր քյոխվեն կնեգը կյամ ա, տընատարըն ասըմ ա, - Ա՛ խչի, պատատ տըվըեր կաց, քյոխվակենը նատե:

Էտ կրնեգը պատատ տվըեր ա կըենում, քյոխվակենը նատում ա:

Մըն էլ վրեր դերեն կրնեգըն ա կյամ, ասըմ ըն. - Ա՛ խչի, պատատ տվըեր կաց դիրնակենը նըստե:

Պատատ էլ ա տվըեր կըենում, դիրնակենը նատըմ ա:

Աստեղամ վրեր հարուստ կրնեգ ա կյամ, ասըմ ըն. - Ա՛ խչի, պատատ էլ տվըեր կաց:

Իստի տվըեր կնալավ, էս կրնեգը ընգնըմ ա առե մըղակը: Կենըմ չի, էր ա կենըմ, կյամ տոն:

Մարթին ասըմ ա. - Տու վըս, վեր տու վըս, բեղմա դեր տըեռնաս:

Մարթն էլ ճարը կըտրած ասըմ ա. - Ա՛ կնեգ, լնվ: Հինչու ասըմ ըս, կանիմ, թնքյ լըհն քու քյեփավըտ ինի:

Էտ մարթը իրեսը վեր չի անըմ չըքյելանը մըրոքը ըրգընանըմ չի:

Վեր մըրոքը ըրգընանում ա, տանան տոն ա կյամ, քյընոն թն դեր տեռնա, ամնա վեչ փիլոն օնե, վեչ էլ խաչ:

Շատ ա քյընոն, թն խըրեգ, ախըր տոն ա կյամ մին շեն: Տու մեր ասիլ, էս շենումը դեր չի իննի: Էս շենացիքյ տեսնում ըն, վրեր էտ մարթին դերու մընան էրկան մրոք օնե, ամնա դերու շենքը-շնորք չօնե, յանի քյի, խաչ, ավետարան, փիլոն չօնե, մուտանըմ ըն, հրցընում. - Ա՛ դեր, հի՞ նչ ա պրտահալ, հի՞ նչ դագաբու յըս եկալ, էտ հի՞ նչ հնիլնում ըս:

Դերըն ասըմ ա. Ա՛ վերթիքյ, տոն ըմ եկալ, թն կնլերը օրթնիմ, էն դոլավը ընցնելիս տեղը, կյոդերը ինձ յրա տեռեն, ինձ թըլընեցյեն: Հըմնչելաս նըհետ մեր շենը չի քյընանցե, կըլոն էր կալե թն կորչիմ, տոն եկե էս շենը:

Շենացիք շատ ըն ուրխանըմ, վրեր ոնրանց շենն ա տոն եկալ էտ մարթը: Տանըմ ըն տոնում ոնրանց դեր: Էտ դերեն շատ լնվ պահում ըն:

Քյընոն ըն դերին կնեգըն էլ պոնրոն: Էտ կրնեգն էլ ա շատ ուրխանում, վեր դըրնակեն տեռավ, վրեր ամմեն տեղ սուփրին կլխեն ըն նըստըցնում:

Էս շենացիքյ մըչանք դոնգի յոն ընձում, վեր ըսկի կըլիսձ չըն ընգնում, թմ քա դերը ժամումը հի՞նչ բիդի ասե, հի՞նչ բիդի անե:

Մին օր էլ շենումը մին մարթ ա մեռնում: Էս մարթը քյնսիբ ա ընձում, ամմա դե չորս ախպեր ա ընձում ըտրան: Վեր տանում ըն թմ թադին, դերը սաբավ ժամ ա ասըմ:

- Ալելույա՛, ալելույա՛՛, քյինիմ Ծմմծո՛ր՛, կյամ Ծըկոռե՛, ընդդան էլ կյամ Բընագո՛ր... Ընդդդան ետ տըռեռնամ էլիա կյամ Ծկոռե՛, Ալելույա՛՛...

Իտի մին քանե հետ ասըմ ա, վերչը էտ մարթին տանըմ ըն թադում, կյամ տոն:

Շատ ա ընցնում, իրեգյ ա ընցնում, էտ շենին խուջեն տղան մեռնում ա:

Վեր տանըմ ըն, թմ թադին, դերը խուջեն պադեվ ընելե հետե ժամ ասելը պատառ ըրկընցընում ա:

Ասում ա.- Ալելույա՛, ալելույա՛՛, քյինիմ Ծմմծո՛ր՛, կյամ Ծկոռե, ընդդդան էլ կյամ Բընագո՛ր, ընդդդան էլ կյամ Տըրպո՛ն՛¹, ալելույա՛, ալելույա՛՛...

Ըստեղ էն քյնսիբ մարթին ախպերքյը կըզնվում ըն, թմ խե՛մեր ախպորը հետե քյեցավ վեչ Տըրպըզոն, խոջեն տըդեն հետե քյընձում ա:

Ընդահանք կյամ ըն դերին փռնում, մին լմվ թակում, հնլմ քըցում, խաչը նան ավետարանը ծըռեռքան ինքյ օնում, թող անըմ: Դերը թակված, փշրված կյամ ա տոն:

Կնեգյը ասըմ ա.- էտ հի՞նչ ա պըտահալ:

Դերը լոխ նաղլ ա անըմ, թմ.-Պա ասել չը՞ս իստի-իստի պեներ ա եկալ կըլո՛խա: Կնեգյն ասըմ ա.- Աշկըտ էլ ըն հանալ, ըխետ հերիք չա՞ր Ծմմծո՛րը, Ծըկոռե՛ն, Բընագո՛րը, վեր ընդդդան էլ քյեցեր Տըրպըզո՛ն, քյըեգ տեղն ա, առե լմվ ըն ըրալ, վըեր քյըեգ քյութըկաթակ ըն տըվալ:

Մըթըկնեգ էր ըն կենում կյամ ձըմնց շենը: Էլիա էն քյնսիբն ըն, էն քյնսիբը:

Մարթը բիդի ձըմն խելքավը, ձըմն քըթընընքավը ասըե, թմ չե ձըմն խիլիլմվ ասըրուստ չի ինի՛լ:

¹ Ծմմծո՛ր, Ծկոռե՛ն, Բնագո՛ր գյուղեր են, Տըրպոնն էլ Տըրպիզոն քաղաքն ա:

77. ՂՈՆԱՂԸ

Մին դժնում մին թանգն գննլան բեխաբար մարթ դոնաղ ա ընգնրմ մին տան:

Էտ տանը ինրմ ըն մին մարթ, մին կրնեգյ: Ըտրանք էտ դոնաղին պաղն ըն տամ, դագ ըն մորթում, տըպակում, փորը խնձորավ լցնրմ, կյինի-արաղ եր տինում, չայ-պեն ածում, տինում ըռաշկեն, վրենները լըվանում, բնասամիշ անում, լնվ փափուկ, թամհուգ, թանգն, դարաբարու վեխճարի պըռթն շոկի յըրդուն-դճնկըմ քընցնում:

Քըշերվա կեսին տնատարը եր ա կենում, տճես կյամ տճոնը: Հննն մին երգյինքին էշում ա տըբենում, պա՛րգ, թանգն օթումը էն մոք կյննպճես երգյինքըմը ասթխերը փըլըստրատին ըն տամ:

Ասըմ ա.- Մնսսնբըտ ճաքե Ղարաբարի երգյինքը, էտ հի՞նչ ա քու հննըտ, ասիս լին յըես էլ ինիմ երգյինքնն կախ ընգած, ասիս լին վրեններս տափին չինի՛...- Պա՛հ, պա՛հ, պա՛հ, փն՛, մին տըես էն սարերան հի՞նչ սնրին քամի յա կյամ է՛, լոխ ծաղկի վըետ ա՛:

Էտ մարթը համ ասում ա, համ մին լնվ սունչ քաշում, վըետ քաշըմ: Էլ գյուղնլմ չի, վեր էտ վախտը միչն ինքը տեսնվ-տննվ ա ընգալ, դոնաղը եր ա կացալ նի մտալ ճըրնն կընգանը ծոցը: Էտ տնատարը իտի մուլի-շուլի ընելավ էտ ա տըբենում, ծանդըմըեծ կյամ տըվարեն դալին քըշ-տավ մին պուճուր բախճա կար, մեչին վարթ, կընանչի, տես-տեն, էշում տեսնում, մին վարթ հենց պըճղվալ ա ասիս օգումա թն լին տրաքվի՛, ճաքվի՛, փնլ կյա՛, ճըրնն դնննգ ինիլավը մարթի հոքի փատավերի՛:

Ասում ա. -Պա՛հ, քու մըեռալը վա՛յ տամ, հննն մին էս քյափճըրին էշի է՛, մսիս լին մին մարալ-ջերան, մեշկը պերնկ ախճիգ ինի, մին տըես հունց ա ըրորվում, վի՛յ աման ա՛, լին էն երգյինքին, էն պըլպըլալիս տեղը դինչ չի կենող, էն կյննպճես երգյինքըմը լըղըղալիս, ծըփծըփալիս լճես ասթըխը ինի՛, քըշացած եկած մեր բախչան:

- Հըսս, ուխա՛յ, վըետիտ մատաղ,- ասում ա, պըրծնըմ, մին էլ մին լնվ վըետ քաշում, էտ տեռնում տոն: Էտ վախտը դոնաղը կընգանը քըշտան տճես ա կյամ, շճըրը կյենում, հայդա՛ ...

Տնատարը էտավ գյուղնլմ ա, էտավ ա կըլխի ընգնրմ, վեր դոնաղը եկալ ա ճըրնն կընգանը կոշտը: Տեռնըմ ա մին օթի-օրփնթ , մին ճըրփըթննվուր, ճըրնն մեչին օռած, տըռոն տեռած:

Առաջ մին լնվ կընգանը փըչէչը քանդում ա, բիչէրը ծիքյ-ծիքյ անըմ, ետավ եր կենում, լամբը վառում, կընգանը առաչը քըցո՛ւմ, ասում.- Դե հա՛, շո՛ւտ ըրա քիհինք, էն դոնադին կըլխին տես հնլն հի՛նչ ըմ տիներու, կաց հնլն մին փըռնիմ, ախցան ըմ ըներու:

Ամմա միչն ո՛ւրննց հասնիլը, դոնադը հասած ա ինո՛ւմ Արագին դրադը, մըթեն ա ինո՛ւմ, կարմունջը ճարում չի, ամմա ըտրանց փնննրին ճրնք-յին լո՛ւսավը կարմունջը ճարում ա, անց կենում էն մին թնրնփը:

Էտ տընըտրո՛ւչ կընգանը անըմը Հերիքյնագ ա ինո՛ւմ: Մարթը տեսնում ա, վեր դոնադը կարմունջն անց ա կացալ, հավան նստում ա, կըտադո-թունը անց ա կենում, արխայինանում ա, վեր կըովա-դավա պըրծալ ա, ասում ա. - Հերիքյնագ, տեսնաս դոնադը մըգանա ռագի քիհի՛ց:

Հերիքյնագն ասըմ ա.- Բա ինե՞ չի ռագի քիհի՛լ...

Աշխանան դագը,

Տանան Հերիքյնագը:

Ճրաքին լո՛ւսան Արագը...

Պա հնլն սագի չիհի՛:

78.ՃԸԿԸՏԱԿՅԻՐԸ

Ընձում ա, չի ընձում իրեք մարթ ա ընձում, մին աստուծ: Էրկու աստուծ չիկա: Էտ իրեք մարթը ղԼրձԼր նհետ հձջւթ ըն տամ, թւ՝ ճըկըտակյիրը ղձԼգ ա, թւ՝ չէ:

Էրկուսն ասում ըն՝ ղձԼգ ա, ամմա մինն ասում ա.- Մարթ պենը հունցը փոնի, ինդի էլ կքյինի, հի՞նչ ղձԼգ, հի՞նչ սոտ:

Մին օր էտ անհավատ մարթին տոնը էրկու ղոնադ ըն կյամ:

Էտ ղոնաղներին քշտին նա էլհա ասում ա. - Մարթ պենը հունցը փոնի, ինդի էլ կքյինի, խաթան երի ղձԼան չի կյամ:

Էտ մարթը ամեն ղձնում օրիշներին քշտեն հձջւթ ա տամ, ղուրան ասածի ար: Էտ մարթը օգում ա, թւ՝ տձԼս քյինի, մին էլ ա տեսնում էտ վախտը մին մըեծ ղուշ քշանում ա, թևը քցձԼմ ըտրա շքոամեչը, պցրանում երե ղձԼը:

Շատ ա տանում, թւ՝ խրեկ, գյիդվմլ չի, մինանկ տեսնում ա, վեր տանըմա տընձԼմ մին տան առաչի:

Էտ տանը չորս ղուլերքը ճձԼր ա ընձում: Էտ ղուշը ըտրան թողըմ ա ըտըեդ, ինքը թոչում:

Էտ մարթն ասըմ ա,- Էս ըշտե՞ ղ ըմ ընգա՞լ, էտ հի՞նչ ա իմ կըլձիս եկալ: Տա մտածըմ ա, թա հունցու աստծու ղագաբը եկալ ա, ինդի յէ կքյինի: Մհեգ ընգալ ա իլի՞ խաթի մեչ:

Տես ա եշում, տեն ա եշում, ետավ ակոշկին մեչ ղոչն ա եշում, տեսըմ մին շատ կյեղեցիկ ախճիգ, մին շատ կյեղեցիկ տըղա նստած: Էնքան կյեղեցի՛կ, Էնքան կյեղեցի՛կ, վեր ասում ա.- Ա՛յ արև, տու տձԼս մի կյա՛լ, յըես ըմ տձԼս կյալու:

Ընդրանք էտ մարթին ասում ըն.- Դայի, հո՞ւնց ընգիր ըստեդ, չորս ղձԼը ճրմվ ծասկված տեդ ա, քըեգ հո՞ւնց հսցրին: Էտ մարթը նաղ ա անում, թւ՝ բա ասիլ չը՛ս, իստի, իստի պեներ:

- Լմվ, դայի, նի մոտ տոն, մեր քշտին կաց:

- Բա տուք հո՞ւնց ըք ընգալ էս չորս ղուլը ճրավ լիքը տեղը,-հըրցնում ա էտ մարթը:

Տղան նաղ ա անում ասըմ.- Իմ ծընողներին խոխա չի ըլմլ: Յըես վեր ծընվալ ըմ, փալչին ասալ ա, թւ՝ վըեր էտ տղան հիբը փսակվի, հարսին ծեռքը ծեռքին տինի, Էն վախտը տըենակավ պիտի մըեռնի՛, ըտրա հետի

Էլ իմ հնար տիրանլ ա էս չորս դուր ճրերավ պուլլուրպաստիկ տրեդը, վրեր յրես տենակին իրեսը տրեսնամ վրեչ՝ Իմ կերածս էլ միշտ ըղարկըմ ա Թանուան դուշին մրեշկին տրամծ: Եմիշը, ծմերուկը, խյարը, ամեն հինչ յրես օտում ըմ կտորած, պադրաստ:

- Բա էտ ադճիգը հո՞ւ վա:

- Էս ախճիգն էլ իմ նշանածն ա, ըսօր ըն պրերալ ինձ մհար:

Ընդրանա էտը տղան համեցեթյ ա անում էտ մարթին, թն էմիշ, ծրմերուկ օտի:

Էտ մարթը հրաժարվում ա, օգում չի՛, ամմա տղան ասըմ ա.-Չէ՛, վրեր չէ, տու մրեգ նհետ պիտի օտիս:

Էտ մարթը հանըմ ա տենակը մին դիլիմ էմիշ կըտորըմ, էմիշին դիլիմը շիլթն-շիլթն կըտորըմ, օտըմ:

Էտ տղան ասըմ ա,- Հինչ կինի՛, տենակըտ տաս, յրես էլ տրենակավ օտիմ:

Էտ մարթը տամ չի, հրաժարվում ա: Ամմա էտ տղան շատ ա խնթում: Էտ մարթը տամ ա: Տրենակավը ուտելի վախտը էտ տրդեն հազը վոնըմ ա, սունչը նի քըշելիս տենակը կո՞լ ա քընըմ: Տըղան տեղնուտեղը մահանըմ ա՛:

Էտ մարթը մընըմ ա կրակի մեչ ընգնծ: Գյուդո՞ւմ չի, թն հի՞նչ անի, կլխին տալավ տո՞ւս ա կյամ, ասըմ,- Տոնըս քանդվի՛ց, էս հի՞նչ դագաբի եկե:

Էտ վախտը էն մրեծ, Թանուան դուշը էլհա կյամ ա, ուրնն թնին յրան ընդրան տանում:

Հանում ըն: Տանըմ ա տընո՞ւմ ո՞ւրննց տան շեմքին: Ըտրեդ ըտրան էր ա տնո՞ւմ, ինքը էտ թոչում:

- Տրես հի՞նչ դագաբի հասի էէ՛, - մըթկըմը ասըմ ա էտ մարթը:

Ղոնադնին շատ կրենալավ նիգարան ըն մնըմ: Ըստեղ էտ մարթը նաղ ա անում ուրնն կլխին եկածը, ասում վրեր ինքը դնլնթ ա ըրա՛լ, վրեր գլիդացալ ա, թն մարթը հունց կործը վոնի, ինդի էլ կքնի՛:

79.ՔԱՉԱԼ ԸՈՏԸ

Ինքն ա, չինքն մին տոն: Էտ տանը նանը միշտ հավ ար թոխսը տինքն: Մին դինքն էլ հավը թոխս ա տինքն, ըսպասքն միչև ճոտերը տոնս կյալը: Վեր ճոտերը տոնս ըն կյամ, ըտրանց մեչին մին քաչալ ճոտ ա ինքն: Էտ քաչալ ճոտին յրան թեփուտ չի փսնքն, ըտրա հետի էլ քաչալ ըն ասքն:

Քաչալ ճոտին հընգյերինն մըծանքն ըն, ամմա ինքը մին օրիշ թմվոնը ա ինքն, մին օրիշ հանգի, մին օրիշ թմհրի, մին օրիշ ջուտա:

Էտ քաչալ ճոտը բըրըշքն չի հավերին նըհետ, ամմեն օր էլ էտ տանը մին վընաս ա տամ:

Տընատարը մին չի, էրկու չի, տըմանքն ա:

Մին օր էլ քաչալ ճոտը կըտկոտքն ա ուրմն մար թուխսըկանին, ըսպանքն:

Մին քանի օրանը էտըն էլ էն մընացած հավերին ա կըտկոտելավ ըսպանքն:

Վերչը տընատարը յոր ա օնքն, տանքն բագար, վեր ծախի: Բըգարքնը լոխ ասքն ա, կյեղքն չի քաչալ ճըտին ըրարմունքը: Էտ բըգարքնը թաքավերին մարթկանցան ինքն ա:

Ըտրանց անա մինը հընգյերին ասքն ա.- Եք էս քաչալ ճոտը առնինք, տանինք տանք թաքավերին՝ ծըծըղցնելի հետի:

Իտի էլ անքն ըն:

Թաքավերը վեր տըեսնքն ա, մին լմվ ծըծաղքն ա: Ըտրան տանքն ըն քըցքն հավերին պոնը:

Թաքավերին տոնը դոնաղ, պեն եկած վախտը տոնս ըն օնքն, ըտրանավ ծըծաղքն:

Մին հետ էլ թաքավերին գյմդմն կյամ ա, կըլոխ տամ, ասքն, - թաքավերը ապրած կըենա, էն քաչալ ճոտը կըտկոտալ ա լոխ հավերին, կըտորալ:

Էտ վեր լըսքն ա, թաքավերը ըջըղվքն ա, ասքն ա.- Տարե՛ք, էտ քաչալ ճըտին դագերին խառնեցիք, վեր դագերը ընդրան կըտկոտին, սըտկըցնին:

Գյմդեքը թաքավերին հրամանը կադարքն ըն: Քաչալ ճոտը ըտեղ էլ չի դինջմնքն, մին քըշերվա մեչի լոխ դագերին կըտորքն ա, ինքը մինանկ դինջըքն քոն ինքն էտ դագերին լեշերին յրան:

Էքսը դագ պահողնեն վեր պոննին տոնը պենքն ըն, վխվըխելավ մին

Էլ ետ ըն տրեռնում, քյինում թաքավերին պալատը, չոքըմ թաքավերին առաչին, ընդրա վրենները պաչըմ, մին թանհրանվ ասըմ քաչալ ճըտին պեները: Թաքավերը ըջըղվըմ ա, հրամմայըմ ա վեր քաչալ ճըտին տանին քըցին ծըմակը, վեր կյո՛ւլի, աղվեսի փայ ինի՛ :

Օըմակըմը քաչալ ճոտը մին աղվես ա տրեսնըմ, ասըմ.- ճընապարաս տենը քյինի՞ , թան չէ քըեզ կո՛ւ կըտամ:

Աղվեսը ասըմ ա.- Տու հի՞նչ ըս, հի՞նչ զիբիլ ըս, հինչ օժի տար ըս, վեր ինձ կո՛ւ տաս, ըստրան եշի: Քըեզ մընան հազար թեփոավեր հավ ըմ կո՛ւ տըվա՛ լ, քըզանա յը՛մ վախելո՛ւ:

Էտ վեր լըսըմ ա, քաչալ ճոտը յրա յա պըրծընըմ, աղվեսին կո՛ւ տամ: Ընդրանա ետը ո՛ւրան ճընապան քյինըմ: Շատ ա քյինըմ, թա խըրեց, ճընապարին մին կյո՛ւլի յա թո՛ւշ ինըմ:

Էտ կյո՛ւլին հրամմայըմ ա, ասըմ,- Չեռաց ճընապարաս:

Կյո՛ւլըն ասըմ ա,- Քըեզ մընան կըզտի-պըզտի պեներին հի՞նչ ծըեռք տամ, նըհախ տեղը թաթերըս յըխտուտցընիմ, էշեր ըմ կերա՛ լ, պոզավեր-ընգըճավեր հեյվաննի յըմ կերա՛ լ, կյումճնի՛ , կովե՛ր, ծիյանք, եզներ ըմ կերա՛ լ, տու հի՞նչ ըս, հո՛ւննարըտ հի՞նչ ա, վեր հանն ինձ յրա էլ ըջըղվըմ ըս:

Էտ վեր լըսըմ ա, քաչալ ճոտը յրա յա պըրծընըմ, կյո՛ւլին կո՛ւ տամ, ինքը ճընապար ընգըմ, քյինըմ: Քյինըմ ա, քյինըմ, մին վարար կյետի յա ո՛ւն-ջանի կյամ: Էտ կյետին հրամմայըմ ա վեր ցըմաքի, վեր ինքը ազադ անց կենա:

Ասըմ ա,- Ա՛ կյետ, ըռըհելտ քաշի, վեր յըես անց կենամ:

Կյետը լո՛ւզու վա առնըմ, ասըմ,-է՛ս հի՞նչ տըննձ պեն ա, յըես իմ վարար ճիրանվըս մարթկանց ըմ քըշա՛ լ, պոզավեր-ընգըճավեր հեյվաննի յըմ քըշա՛ լ, կյումո՛ւնի, եզներ, կովեր, ծիյանք, էշեր ըմ քըշա՛ լ, մըհեկ տու հի՞նչ ըս, վեր ինձ նըհետ հո՛ջանք ըս տամ: Վըեղըս կըլիսիտ հա՛ , կըլո՛խըտ մոշավ անի՛մ, քյինի ծառին տակին տըմկի՛ :

Քաչալ ճոտը վեր էտ լըսըմ ա, թո՛ւնդո՛ւմը ըջըղվըմ ա, հու՛ ու՛ վա անըմ, սաղ կյետը նի քաշըմ պոկը ընդըղան էլ փոքը, օռչըմ, տըռըզվըմ, անց կըենըմ, քյինըմ:

Քյինըմ ա, քյինըմ, հըսնըմ ա մին օրիշ թաքավերի պալատ: Էտ պալատին առաչին քըթոթ անելիս, մին վըեսկե յա ճարըմ, ծուղըտուղո՛ւ յա կանչըմ, ասըմ.- Թաքավերըն ապրած կըենա, մին վըեսկե յըմ ճարա՛ լ:

Թաքավերը լրսւմ ա, ուրան գյնդոցը ըղըրկըմ ա, վեր քյինին էտ քաչալ ճոտան վըեսկեն ինքյ առնին, պերին:

Քաչալ ճոտը կանչըմ ա.- Ծուղրուղու՛, թաքավերը ինձանավ ա ապրըմ:
Էտ վեր թաքավերը լրսւմ ա, շատ ա հըմանչըմ:

Ասըմ ա.- Վըեսկեն էտ տըվեք, տըվեք էտ քաչալ ճոտին:

Գյադեքը վըեսկեն էտ ըն տամ:

Քաչալ ճոտը կանչըմ ա, ասըմ,- Ծուղրուղու՛ թաքավերը ինձանա վախըմ ա, վըեսկեն էտ տըվա՛վ:

Թաքավերը էտ վեր լրսւմ ա, թո՛ւնդո՛ւմը ըջըղվըմ ա, ասըմ. - Քյինացիք պերիք էտ քաչալ ճըտին, տեսնամ տա հի՞նչ պեն ա, վեր իտի կապը կըտրած ա, իրեսը պեց ա, անաբուռ, անհամանչ ա, իտի իրեսը պըռթըճիրննվ լըվնցած ա, անիրես շոն ա, թաքավերին առաչը խոսկ կըտանի, մին պո՛ղկ սալդաթի մեչի կըկենա, ախեր ասըմ ը՛ն, վեր օխձին կըլո՛խը ցավըմ ա, տանըմ ա, տինըմ ճընապարին մեչ տեղը, վեր քյինող-եկող կոխ տան, մըհեկ էտ քաչալ ճոտըն ա:

Գյադեքը քյինըմ ըն, պերըմ: Թաքավերը ըտրա յրան կըզնըվըմ ա, հրամնայըմ ա մորթին, կյերակուր իփին, հացին վախտը պերին, օտին:

Իտի էլ անըմ ըն: Թաքավերը քաչալ ճըտին մըսան օտըմ ա:

Բողազավը քյինելիս, էտ քաչալ ճոտը կանչըմ ա.- Ծուղրուղու՛, թաքավերին բողազին նեղ տեղերավն ըմ քյինըմ:

Վեր թաքավերը կո՛ղ ա տամ, քաչալ ճոտը թաքավերին փորըմը սկսըմ ա կանչիլը: - Ծուղրուղու՛, թաքավերին փորավըն ըմ քյինըմ:

Թաքավերը լափ ըջըղվըմ ա, լափ հըմանչըմ, իրեսին աբուռը եր ա կյամ էն դոնաղներին քըշտին:

Նա գյադն-գյո՛ւղին հրամնայըմ ա, ասըմ.- Վեր յըես գախոտ քյինիմ, եկեք, էս քաչալ ճըտին ծըեր թըրերավը թըխեցիք, ըսպանեցիք:

Գյնդն-գյո՛ւղեքը իտի էլ անըմ ըն:

Քյինըմ ըն գախոտըմը ուրանց սոր-սոր թըրերավը մին հենց թըխըմ, վեր թաքավերին գյավակը կըտըրըմ ըն:

Քաչալ ճոտը տո՛ւս ա կյամ, կանչըմ.- Ծուղրուղու՛, բա իտի էլ պե՞ն կինի՛, գյավակը կըտրած թաքավե՞ր կինի՛ ...

80. ԷՐԿՈՒ ԱԽՊԵՐ

Ինձն ա, չընձն էրկու ախպեր: Մեծ ախպերը փսակված ա ինձն, ըստրան ինձն ա քսանըչորս ծի, պիծի ախպորը ինձն ա տասներչորս ծի: Էտ պիծի ախպերը շատ քյնլնգյչի յա ինձն:

Մեհետ էտ պիծի ախպորը ծիյանցան մինը ըստակում ա: Տա մաշկում ա, լնվ է՛, լնվ չուրուցնում տեսնում ա ժեժտու նըման վեր նի յըս կյամ, ճըռճում ա՛... Պիծի ախպերը կաշին յոր ա օնում, քյնձն... Քյինձն ա, քյինձն, շատ ա քյինձն, թն խրեգ, մըթնում ա: Լհն հսնում ա մին շեն, եշում ա, տեսնում մին ճըրաքյ ա ըրվամ:

Էտ ճըրաքյին յըրա քյինձն ա, մին տոն ա տձն կյամ, տձնը թակում ա.- Ա՛ տնատար, կթողի՞ ս քշերս ըտեղ քոն ինիմ, դարիբ մարթ ըմ:

Էտ կնեգը թն. - Քյնլիմ քյնլնտ, կորեր ըստղա՞ ս, մեր մարթը տանը չի, կկյա կասիմ կոնդըտ կըկտրե:

Էտ մարթը էտ ա տըռնըմ, էտ տռանը մին խոտու տեգ ա ինձն, ծակում ա, նի մննում, վեր մըրսե վեչ: Ակուշկավը վեր եշում ա, տեսնում ա մին մարթ ստձլեն նստած, բիշի, թնժն հաց, իփած հավ յոռաչին տիրնծ օտում ա:

Էտ վախտը, էն սիրավ սձիբնթ ընելիս վախտը վեր մարթ գյձղձն չի, թա աշխարքս հի՞նչ ա՛, մին թըմփթըմփոց ա կյամ, ըհը՛... Էտ կնգանը մարթը կյամ ա, տձնը, թակում.- Ա՛ կնեգ, տձնը պեց:

Էս վեր լսըմ ա, դաստի էն մարթը բիշուն նըհետ նի յա մննում՝ սանդողը, իփած հավն էլ էտ կնեգը տինում ա փիչումը....

Տձնը պենում ըն, մարթը նի յա մննում, ասում.- Պառոձկյնն, ա կնեգ, հաց չըս շինալ, պա տձնըն ըմ, հաց պեր օտինքյ:

Կընեգը մին հաց ա տինում մարթեն ըռաչին, ասում.- Էս ա, կեր, քյինի պենետ:

Չինչու իլնծ ա ինձն, էտ կյողը կացած տղան տեսնում ա: Եր ա կենում, կաշին շըլնկում, կյամ թն.- Ա՛ տնատար, դոնաղ չը՞ք պահիլ՛:

Կնեգը դնստի ջողաբը տամ ա, թն.- Կորեք ըտղատ, քյնլիմ քյնլնտ: Մհենգ էլ ա իլնլ եկած:

Մարթն ասում ա.- Ա՛ կնեգ, իտի մել ասել, մեհետ էլ յըս կինիմ մին դնրիբ տեղ, լնվ չինիլ, դոնաղը ըստուծանա յա, տըռնան էտ չըն տալ:

Տղան նի յա մննում, կնշին տինձն տակեն, նստում: Ըսկսում ա ճըռճըոցնելը:

Վեր ըստա ճըռճոցնում ա, տննտննորը ասում ա.- Դե բոլ ա խրեգյ ճըռճըռոցու: Էտ հի՞նչ ա, ըտրա ցավը:

Տղան ասում ա.- Բալամ էս կաշին իմաստուն կաշի յա, մին պեն ա ասում, ամմա դե ասել չը՛մ:

Էտ մարթը շատ ա խընթրում, տղան ասում չի, ամմա վեր շատ նեղում ա, տղան ասում ա.- Գյիդո՞ւմ ը՛ս հի՞նչ կա, կնշին ասում ա վեր էն ա փիչումը իփած հավ կա, իե՞՞տու հացըտ ցամաք ըս օտում, տո՛ւ կալ կեր:

Կնեգյն ասում ա.- Քյո՛ւլլիմ ըտրա քյնլլան, ստտ ա ասում, իփած հավը հշտըղա՞ յա:

Մարթն ասըմ ա.- Ա՛ կնեգյ, փիչին տոռնը պեց, վեր ստտ ինի, ըստրան մին թիքյա թողել չըմ ըստեղ վեր կենա:

Կնեգյը փիչին տոռնը պեց ա անըմ, տեսնըմ ա մին տրեյքում՝ իփած հավը տիրնած: Յոր ա օնում, տինո՛ւմ ստո՛ղեն: Էտ տղան մին էլ ա ճոճոցնում:

Մարթը ասըմ ա.- Մըհենգյ հի՞նչ ա ասում:

Ասում ա.- Ասել չըմ, ասել չըմ:

Էլիա վեր շատ գոռ ա անըմ, ասըմ ա.- Գյուդում ըս հի՞նչ ա ասում, ասում ա էն ա սընդոդումը երկու բիշի էլ կա, մին մարթ էլ:

Կնեգյը սկսում ա ո՛ւշո՛ւնց տալը, թա.- Քու ըստինըտ, ինդինըտ, տո՛ւ էք տանաս կորեր:

Մարթն ասում ա.- Ա՛ կնեգյ, սանդոդը պեց, վեր մաչին մարթ չինի, դնաստի ըտրա կլիխը կըտըրլական ըմ:

Սանդոդեն մաչին մարթին վըենները, ձեռքերը ըսկսում ա սագ ածելը, տըմբլա թակելը, տողտի նման տըղտո՞ղալը: Սանդոդը պենում ըն, տեսնըմ մին մարթ մաչին: Էտ տղան նան տնատարը յըրան ըն տեռնըմ, կոնդը կտրում... Պենան տո՛ւ ա կյամ, վեր կնեգյը սիրական ա իլնլ պըհեյիս:

Նստում ըն մին լնվ օտում, խըմում, տըռզվըմ, տըռզիկ-ճոտիկը տննում:

Տնատարը ասըմ ա.- Հինչ տամ, էտ իմաստուն կաշին ինձ տաս:

Տղան տեսնըմ ա, վեր հինչու ասե, էլիա ինքյ ա ուննական, ասըմ ա.- Ծախըմ չըմ:

Էտ մարթը շատ ա աղիբում, էտ տղան ասըմ ա.- Մին փըրգոն վըեսկե տո, քըլեգ տամ:

Էտ մարթը մին փրգոն վրեսկե յա տամ, ըստակած ծիյին կաշին ինքյ օնում: Տղան մին փրգոն վրեսկեն պրերոնում ա տոն:

Մեծ ախպերն ասում ա.- Ա՛ պիծի մեռա՛ծ, էտ ըշտղա՛ յա:

Պիծի ախպերը ասում ա.- Բալամ, ինդի պատառ տենը, ըստակած ծիյին կաշուն մին փրգոն վրեսկե ըն տամ: Մեծ ախպերը ուրանն քսանը- չորս ծիյան քսանը մորթում ա, կաշին չուրուցնում, տանում մին փրգոն լծում մնացած չորս ծիավը, տանում քաղաք, ծեն տամ. - Այ լն՛ վ կաշի՛, այ լն՛ վ կաշի՛:

Դե քրդաքըմը վրննմաններին դուքյանին լիգը կաշի յա՛, հո՛ւ վա ինքյ ուննական: Ինքյ օնող չիկա:

Ետ ա պրերոնում տոն, ասում. - Ա՛ պել մեռած, քըշերս քըլեգ ըսպըննա- կան ըմ, վեր ինձ խափալ ըս:

Վեր քոն ըն ինում, պիծի ախպերը քյնամ ա մորը տեղը, մորը տանում ուրանն տեղը, մորը լեչակը քցում ուրանն կլխեն, քոն ինում:

Քշերը մեծ ախպերը դաման յոր ա օնում, թըրախկ մորը կրոնը կըտ- րում: Ուռութանան պիծի ախպերը մորթած մորը մին փրգոնըմ նըս- տըցնում ա, կրոնը պընդըցնում, քշում բիդի քաղաք: Տանըմ ա քշերավը մին ստալավոյու տոան փրգոնը վենն անում, զակագ ա տամ, մըմնդ պերին մորը հետե, գվնքիս թն մըրսած ա՛: Արմնդը պուրում ըն, ասըմ.- Կա՛: - Խոսում չի:

- Կա՛: - Խոսում չի:

Ստալավոյին գննան կըզըվելան վեր ըստաքանը տամ չի մորը կըլխա՛ն, կրոնը կախ ա անըմ, տղան հարայ ա տամ, թն իմ մոր սպնեցեն, իմ մոր սպնեցեն՛ն...

Ստալավոյին վարիչը տղեն քաշ ա տամ ստալավոյը, թն. - Հինչու օգիս կըտանք, միննկ թն բիյաբուռ չանիս մըլեգ:

Վարիչը պիրում ա ուրանն փողավը դուրի շինիլ տամ, տանում թաղում, բաղարաքյ անում, մին փրգոն վրեսկե էլ ա տամ, թն տար: Պիծի ախպերը վրեսկեն եր կալած քընում ա տոն:

Մեծ ախպերը ասում ա.- Ա՛ պիծի մեռած, էտ ըշտղա՛ յա:

Պիծի ախպերն ասում ա.- Ինդի մին խրեգյ տեն, մըլեռալը յաման կյին ա քյինում...

Մեծ ախպերը կնեգը, չորս խոխան մորթում ա, փրգոնը լըցնում, տանում քաղաք:

Ծեն և տամ.- Այ լմ՛վ մըեռալ, այ լմ՛վ մըեռալ:

Կյամ ըն ըտըան մին լմ՛վ թակում, թմ.- Հի՛նչ և, մունք մըեռալը տանում ընք հի՛նչ անինքյ, սաղ էլ չի, թմ պինըցնինքյ:

Քրոուփեշման, օնքերը ո՛ւր ո՛ւր տված, կնեգը, մին էլ չորս խոխան մին փոս և անըմ, վըեղավ անըմ, ֆուրգոնը տեռտակ յոր օնըմ, կյամ տոն, ասում. - Ա՛ պիծի մըեռած, քըեգ էքյուծ տըննական ըմ, քցիմ ծովը: Բո՛լ և հիշքան քյմլմգյ եկեր:

Պիծի ախպերը օգում և, թմ փախչի, մեծ ախպերը քըցում և պարկը, ըռեխը պենդ կապում, հայդա, դիբի ծովը: Մին դո՛ւզմվ քյինիյիս, վըխ-ճարու սմս և ըսկանում պիծի ախպերը:

Ասում և.- Ըստեղ հմլըմթ չոքան կա:

Կյոռում և պարկեն մաչան, թմ.- Վա՛յ, իմ ախպեր ինձ տանում և քաղաք, քընում չը՛մ, օզըմ չը՛մ:»

Մին չոքան ըսկանում և, ասում.- Պա ինձ չի՞ տանի՛ն քաղա՛ք: Ախպե-րը պարկը քցում և տափեն: Ասում և պատառ դինջմնմն: Քընավ և ընցնում: Չոքանը կյամ և թաքուն պարկը պենում, թմ.- Վա իմ փափաղըս, շո՛րերըս, մհակըս կյեց, քյինի վըխճըրնեն տար տու պահե, յըես նի մննիմ պարկը, գյիդմն, թմ տո՛ւ վըս, տանին քաղաք: Իտի էլ անում ըն:

Չոքանը նի յա մընըմ պարկը պիծի ախպերը ըռեխը կապում և, մհակը յոր օնում, քյնո՛ւմ վըխճըրնեն կոշտը:

Մեծ ախպերը եր և կենում, պարկը շըլակում, քյնում: Տանում և քցում ծովը, հետան էլ, թա.

- Դե քյինի՛, էլհա՞ կկյմս ինձ քյմլմգյ կյաս:

Ետ և տեռնում, կյամ տոն:

Չոքանը ծովումը խեխտվում և:

Ո՛ւր ո՛ւր գյո՛ւնը պիծի ախպերը վըխճըրնեն եր կմլմծ պո՛ւր ո՛ւմ և, թմ.- Ա՛յ ախպեր, դալեն տո՛ռնը պեց, վըխճըրնեն նի անինքյ...

Մեծ ախպերը խըրեգ և մնամ, թմ կյիժվի: Ասում և.- Ա՛ պել մըեռած, պա քըեգ քցեցե վո՛ւչ ծովը, էտ վըխճըրնեն ըշտըղա՛յ յա: Պիծի ախպերն ասում և.- Ա՛յ ախպեր, հմլմ խոր տեղերը չըմ ընգա՛լ, վեր խոր տեղն ընգած ինի , շատ վեխճար կպիրի:

Մեծ ախպերն ասում և.- Յըես էլ ըմ քյիննական, ընգնիմ՛ ծովը, առե խոր տեղը, հանցու քըզանա շատ պիրիմ...

Սաղ շենը էտ մասին ըսկանում ա... Լոխճան առաչ դերը կյամ ա, ասում.- Ա՛ վերթիքյ, թողեցեքյ յըես առաչնի մննիմ ծովը, ետնան տուք:

Իտի յա ասում հանցու շատը ինքյը յոր օնե: Վեր ընգնում ա ծովը, շըլմբան մնամ ա ճիբին իրեսեն: ՃՈՒՐը վեր լըփլըփում ա, շըլմբան տճըրճըր ա տամ, ժողովուրթը գյուղճում ա, թնն դերը ասում ա.- Ա՛ ժողովուրթ, էնա վեխճար շատ կա, եկեքյ:

Լոխ ճըրճըր հետա նի յըն տեռնում ճՈՒՐը, կըտորվում:

Ետնան էրկու ախպերը փսակվում ըն, հննշտ ապրում, վյըխճըրնեն պահում ըն, հըրուստանում, կնգատար, թուռնատար ըն տեռնըմ, շենը նոր ավաղ անում: Մեծ շեն ա տեռնում:

81.ԹՎԱԶԱՆ ՓԸՍԱԾ ԽՐԽՈՐՑԸ ՀԵՏԵ

Մեհետ մին քանի խոխա մին տեղավ քյնիյիս ըն ինձում, ինքնաց հետե խաղ ընելավ: Քյնձում ըն մին բախճի պտահում: Ըտեղ շատ տանձը- խնձորու ծառեր ա ինձում: Ծրռերան խնձոր, տանձ ըն քաղըմ, օտում, ծրռերեն տանլերը կուտրատում, թմ. Ըստրա տըռենը, ըստինը, ընդինը, էս խե՞ մերը չի, ասըմ ըն, փախչում, թմ քյինին ինքնաց տոնը:

Էտ վախտը տրանց առաչին մին պառավ մարթ հղենի քյնձում ա ընձում, շատ ծրաված:

Էտ խոխեքյը վեր քյինձում ըն, հանում էտ պռավեն, պառավըն ասում ա.- Ա՛ վերթիքյ, մին վետը կացեքյ, բանլքյնմ ծեր ծեռքեն ճճըր ընի, բանլքյնմ ըստեղաս մոտե ճճըր կա, ախեր պերանս չուրացալ ա, կարըմ չըմ քյինիմ:

Էտ խխոցան մինը ասում ա.- Դա՛յի, նստե:

Նստում ա, ջուբան մին խնձոր ա տճու օնում, տամ էտ պռավեն: Պառավը օտում ա, համ ծարավոթունն ա քաշում, համ էլ էտ խնձորը ընդրան շատ ա տուր կյամ: Խնձորը վեր օտում ա, պըրծնում, տափը մաննավ քանդում ա, էտ կորեզը քցում ըտեղ, վըռեղավ անում:

Խոխեքյը ասում ըն.- Դայի, խե՞ յըս իտի անում:

Դային ասում ա.- Բա՛լա, էս խնձորի ծառը վըրոդեն մատաղ, դորմի ընդրան, ծրվոթունըս քաշից, էտ մին, էրկունջինն էլ շատ համեղ ար, յըես էլ ըստեղ վարիմ, մին խնձորե փսնե, հանցու մին դճնձում մըռեզ նման մինն էլ կյա ծրաված օտե, մըռեզ դորմի տա:

Խխոցան մինը ասում ա.- Դա՛յի, պա տու էնքան կննական ը՞ս, վեր էտ սերմը ծառ տեռած տեսնաս:

Դային ասում ա. -Բա՛լա, վարալ ըն կերալ ընք, վարինքյ, հանցու օտին: Մունք բիդի մըզանա էտը եկածներեն հետե շատ պեն թողինքյ, հունցը մեր պապերն ըն մըռեզ հետե թողալ, քյեցալ:

Շատ ա ընցնում, թմ խրեգյ, էտ խխոցան մինը մեծ մարթ տեռած, հիվանդացած ա ընձում: Տանըմ ըն դոխտուր: Ետ տեռած կյալիս արևը կըծանում ա: Կյնմ ըն հըղըցեն դըրաղեն տեսնում մին խընձորե: Տակեն նստում ըն, դինջանում:

Պըռավեն խրելքը կլճին ա կյամ, էր ա կենում տեղը նստում, տեսնում էտ խնձորեն էն ծառն ա, վեր ինքը խընձոր ա տվալ ճընապավը քյնանցող հլվերեն, էն էլ կորինձը տընգալ ա:

Մեննը ընգելավ ընդրան խոսկերքը, ասում ա.- Պա՛, դորմի քյըռեզ հա՛, ա՛ ծառ վարող, վըսկոնետ լճու տեռնա:

82. ԻՐԵՔ ՀՈՐՄԱՆԵՔՅ

Ամմեն ուռութանա իրիքյնակը տոնս կյալը նբաստ թխես ա Կքավա սարեն ճկատեն:

Էտ Կքավա սարը էնքան դննանգ սար ա, վեր ամմեն մին հոլե քյնող ընդրա պեցոնր քրերեն, թխպըմը կորած սրերեն յըշիս ա, դորթ-դորթ վեր պըռըշեն ճոնրը քյինիս ա՝:

Ամմեն ուռութանա, հնլն լոնսը լնվ չտված, չուբուննեն վեր ըսկսես ըն վխճրհավա ածելը, մարթիս հոքյին փառավերվես ա, սըերտը վըենն ա կընաս:

Մհետ քյոննն վըխտեն մին պառավ կնեգ Կքավա սարեն կլխեն մին սորփ ա շինիլ տաս, վեր ժողովուրթը միշտ ըտեղ սորփ քյեցած տեղը ոնրնն մըննընեն քցին: Ղուրթողորթ վար աստուծ դորմի էտ պռավեն: Ըտրա շինած տեղը շատ լնվ տեղ տոնս եկավ:

Վըրթեվուրը կյալ նբաստ հիլբիհնլ սաղ ժողովուրթը կնընչկյնմոնր կյեցած ամեգը ոնրննգ ազկեն նհետ քյիս ըն ըտեղ, քյեփ ընես, գուռնա ըծես, պար կյաս, նհետ էլ ըսկսես քյեփ անելը, օտիլ-խմելը:

Ձննիլ ըխճկեքյն էլ ոնրննգ հավան կացած հընգերունցը նհետը քյիս ըն ծաղեգ քըղես ջանգոնլոնմի հետի, ծաղեգը մին օշնակ ըծես, ճիրնվ լըցնես, մեչը ամեն մին ըխճըկանա մին նշան ա քըցիս, էլա երք ըսելավ կյաս ոնրննգ մըհիլն նհետ խոնվես: Հնման էս ժողովուրթը պարի, շատ հալավ մարթիք ըն իլնլ: Ըտորանց բըղերեն տննճը, խնճոթը, մհասուրը, պամադորը, վեր վեր էլ տեռնա, փթե, էլհա հրեվանը հրվանեն բոստանեն, բաղեն, ծեռքը նի չի տալ: Ըտըրա հետե էլ ընդրանց շենին անըմը տըրնլ ըն «Հալալքյննդ», էս Հալալքյննդ երե բաղեն էխծուն քշտեն Խաչի ընըմավ երեսունըերկու տըրեկան մին լնվ մարթ ա ըլնլ ըպրես: Էս մարթը ոնրնն կընգանը նհետ էնքան դոստ ա իլնլ, վեր միշտ մին հըլավըմ ըն իլնլ քոն ինիս, մին ըմանըմ ըն իլնլ հաց ուտես: Մինը վեր չոռ ա իլնլ ըսես, մինըն էլ ջան ա իլնլ ըսես:

Մհետ էլ Խաչին ոնրնն կընգանը նհետ մին լոնսընգն քշեր բկոնեն նստած սկսես ըն ըխշարթես լնվ նան փիս պիներան խոսելը:

Ըտրա կնեգը ափաթը կտրես ա, թա՝ չի, ա՝ մարթ, դոնըն ասես, էտ վեր տի հետաս մտըկմետակ ըս կյաս, ինճ շատ ը՝ ս սիրիս, թն խրեգյ:

Խաչի ըսես ա.- Դե նվնլ տու. ասես, հետան էլ յըես ասիմ:

Կնեգյը ըսես ա.- Յըես քյըեգ էնքան ըմ սիրիս, հինչքան սեմիշկան ըրեվեն:

Խաչի ըսես ա.- Յըես էլ քյըեգ էնքան ըմ սիրիս, հինչքան պիրինձը իրիքյնակեն: Հինչ կլիխնետ դանգյ անիմ, շատը-խրեգյ խուսելանը ետը ըստահանք ըսկսես ըն ո՛րո՛րը քշտավը պարանց ընգնելը, քոն ինիլը:

Քշերը շատ ա ընցնես, խրեգյ ա ընցնես, էլ ետքան գյիդմա չըմ, Խաչին ըսկըսես ա մին գո՛ղո՛ղմ աննա՛ղ տըեսնալը: Էն տսնաս ա մին ջլիս սև օխձ կնգանը ծոցան կլիխը տո՛ւս ա ունես հըլբհմլ ո՛րման սրտան կձես, թմ փախչի, Խաչին հըլբբհմլ փոնես ա թող ընես: Թմարո՛ն նման քյիս ա, ընգնես ո՛րման էրկու տղեն կարավաթեն յրա: Օխձը ըսես ա, թմ խխոնցը կձե, բո՛ղո՛ղման էրկու ըլըվալա՛վ ընես ըխձըկերքյ ըն տո՛ւս կյաս, էտ օխձեն ըսպնես:

Խաչին քնումը սաբավ ըսես ա թա.- Էտ ըխձըկերանցը ըրած լավոթու- նեն հետե կլիխ տա, բո՛ղո՛ղման կլիխը նի յա կյաս կնգանը քթեն, կնեգյը լոք ա տաս, «ա՛ մարթ, ա մարթ» ընես, էր կըցնես:

Մարթը թառանչ քշիլավ ըսկսես ա աննա՛ղը նաղլ անելը: Չիքերանը աննա՛ղը պրձնելը, լո՛ւսընաս ա:

Մըրթըկնեգյ ըսկսես ըն քնենքյ անելը: Խաչին քյինիս ա բազարը, ո՛րման էրկու տըղերանցը նըհետ, համ էլ մտըձես ա, ըսես.- Հիբը ինիս ա ինի, իմ կնգանաս ինձ վնաս ա կյլմկան: Յըես կլիխ ըմ յոր ուննական քյինիմ մին օխտը տարե ըստեղ-ընդեղ ապրիմ, ետնան էլ կյամ կոշտը, թմ ո՛րման լմվ կպահե, էլիս իմ կնեգյս ա, թմ փիս կպահե, թող աստուձ պատիժ տա:

Խաչին քյիս ա տսնաս մին պառավ կնեգյ հեն ա բզարեն դրաղեն նստած, մին ձես, մին էլ էրկու ծոու ծու ձեռքեն ձիես:

Խոխենքյը տեսնալը նբաստ լմց ըն ինիս, թմ.- Ապա, ինքյ կալ, մըեգ տո:

Խաչին էլ մտձես ա, վեր էս ա կլիխ ըմ յոր ունես, քյինիմ, խխոնցըս քյեփեն հոր նի կյամ:

Տրանց հետե էտ էրկու ծուն ունքյ ա ունես թա կյա, պառավըն ըսես ա.- Էտ էրկու ծուն համան էտ ձեռնն ա, էս ձետն էլ մեր տանը պատըմն ա միշտ պո՛ղն տինիս: Խոխենքյըս լոխ մեռալ ըն, մինջմ մնացալ ա էս ձետը էս իմ հնգյերն ա: Կլխավըտ շոռ տամ, շատ ըմ խնթրես, վեր մին լմվ տեղ պահիս, ճոտեր անի, հու վեր ըխշարքըմ օրիշին բըլենեն կուտուրես ա, աստված էլ ընդրա բըլենեն կուտորե՛ :

Խաչին պրիս ա էրկու ծոնն տնիս ձորան օթախներեն մինձմը, ծետըն էլ թո՛ղ ընես տանը, ինքը կընգանը ըսես.- Հինչ մարթ էլ կյա՛, թողիս վեչ նի մնես էս օթախը: Թող ճոտեր անես:

Խոխենքըս միշտ թո՛ղ կանիս, հանցու խաղ անին, ինքը փոնես ա խխոնցը պըչպըչոբես, կնգանըն էլ կո՛ղմվը ընգնես, աղի ըրտաստունքեն շըռըցնեւլավ կլո՛խ յոբ ունես, քիս: Թմ բիդի ըշտեղ ա քիս, ըտ էլ աստուծ կգլիդմ:

Կնեգը շատ ա լմց ընիս, խրեգ ա լմց ընիս, էտ աստուծ կգլիդմ, ըսկըսես ա ինքը ձորան խեւք տինիը, ըսես ա.- Աստված իմ աշկերս քուռըցնես ա հինչ տեռնա, մարթս վեր ի ստի բեյնամուս ա, պա քիս ա, քիսի, հնլմ հանցըմ մեկալ օրան ախճիգը ինիմ:

Բստի լա ըսես վագ տաս բիդի հիլին, թմ տեսնա ջնհիլ ա՛, թմ պառավ: Մին խիլլա ծոմոտեւլանը ետը, ըսես ա.- Խե՞ յըս գլիդմս չը՛մ, վեր ամմեն թոշես մինը հանց ա մղըրճանջո՛ւ աշկ ինի պըլպըլաս: Խե՞ գլիդաս չը՛մ, վեր աշկերըս հանց ա փըլստրատին տվող մտանու աշկ ինի: Վըեղըն իմ կլխե՛ս, լիմ ասիս տանն ըմ մըննակա՛ն:

Բստի յա ըսես, պրծնես, հըլըհնլ վագ տաս քո՛ւլան, թմաշա ընելու հետես: Թմրսու մնան մին ախմախ շան տղա թմոը ծեռքեն, երք ըսելավ կյամ ա թա ըտրա դըրբեն քշտավը քիսի՛, էտ բեյնամուս կնեգը հըլըհնլ սիրահարվես ա ըտրա յրան, սոտ տեղան ճպղես, շրոմփ վեր ընգնես, թմ հանցու վեր էտ երք աստղը կյա, պցրցնես:

Պա լիմ տրա մթկավը չի տոնա՛՛ս:

Էտ տղան տեսնալըն նըբմստ, հըլըհնլ կյաս ա կուռնան փոնես, յոբ օնես:

Էտ բեյնամուսը աշկերը հըլըհնլ պըցըրիոփ ա ընես, թմ.- Տու ինձ սըղըցրալ ըս, մհետ էլ տար մեր տոն:

Տղան տընես ա ըտրան տոն, էտ կնեգը հացա, գատա շինիս ա, սկսես ըն օտելը,

Էտ տղան ըսես ա.- Մարթ օնի՞ս:

Էտ բեյնամուսն էլ շիլ ա ընգնես ըսես.-Չէ, քսանըթ տըրեկան ըմ:

- Դե լմվ, վեր քսանըթ տրեկան ըս, իտի էլ դմշմնգ, խե՛ չըքրանը մհենգ մարթու չըս քյեցա՛լ:

Կնեգը ըսես ա.- -Քյեցալ ըմ է՛, խրեգ ըմ կացալ, էրկու տղա օնիմ:

Էրկու տրդէն անըմը տալանը ետը էտ տրդան հլբհնլ ըսես ա, թն տոնս կյա, էտ կընեգն ըսես ա. - Վեննը կաց, մին պեն ասիմ, վեր մեռնիմ էլ, յըես կյաս ըմ քըբեգ:

Էտ տղան ըսես ա.- Դե թողե քյինիմ, փող թուփ անիմ, կյամ քըբեգ օզիմ, էտ տղան քյիս ա եշիլ տաս, տըեսնա էտ պենեն կլոնը հի՛նչ տոնս կկյա:

Ցիգանը ըսես ա.-էն կնեգը շատ ա քըբեգ սիրիս, ամմա հեն ա տանը էրկու ծտու ճոտ կա, քյինի մորթել տո, կեր, քըբեգ հինչ վնաս- կյա ընդրանա յա ինննկան:

Տղան կյաս ա տները շոռ կյաս, վերչին տոնը էտ կնեգը թուղես չի պենա:

Խիլլն խուսելանը ետը պննս ա, տըսնաս իրեք ծետ մաչին, ըսես ա.- Ստրանք մորթե, իփի, ուրոկոյոնը կյամ, օտիմ:

Կնեգը ըսես ա, թն մազերը քանդի, ըսես ա.- Թող վեխճար մորթիմ, համոթ ա:

Տղան ըսես ա.- Չէ՛:

Վերչը կընեգը մըրթուտես ա, շինիս, քյիս թն ճոնր պիրի, կյաս ա տըսնաս տըղեքը ըշկոյան եկած, կերած: Կիճի տղան կըլխընեն ա կոլ տվալ, սկսալ գկոհատ կյալը, հլբբհնլ վըեսկե յա վեր տեռալ, ամմա մեծը, օտելըն նըբաստ հլբբհնլ իմաստուն ա տեռալ:

Մարը էտ պենը տեսնալը նբնստ տրանց ըսկսալ ա թակելը, թն.- Տուք ին՞ կերալ ըք:

Խոխեքը տոնս ըն տեռալ բիդի շկոլը փախալ:

Սիրականը եկալ ա, թա.- Պա հի՞նչ տեռավ:

Կնեգը թա.- Պա իստի իստի պեն:

Սիրականը թա.- Դե վեր իստի յա, ըտանց կտորել տո:

Մարը քյնթն յն թըխես, ճար ըծես մաչը, վեր կյան օտին, կտորվին: Հնմնն իմաստուն ախպերը թուղես չի:

Կյալը նբնստ հլբբհնլ ըսես ա.- Մաման մատաղ, պա կերեք շատ ըք սոված:

Իմաստունը ըսես ա.-Մամա՛, մեր վարժաբեղը շատ տնս ա տըվալ, մջալ չօնիք:

Մըհետ էլ յորդանը ճրես ա, վեր կյան քոն ինին, կտորվին: Էլիս իմաստուն ախպերը թուղես չի:

Երկանըկարճ մտածելանը ետը ծեն ա տասս մին մարթու, մին փուրթ վրեսկե տասս, թմ.- Տար ծըմակըմը կտորե ըտրանց:

Էտ մարթը ընես ա առաշկը, թա տանե, կտորե:

Հղեցը իմաստունն ըսես ա.- Ապեր, մըեգ ըշտեղ ը՞ս տընես:

Ըսես ա.- Ապերը ծըեգ մատաղ, հի՞նչ կյեղիմ, ծեր մար իստի քյնլնցյ ա ուզիս պիրի ծեր կլիխը:

Իմաստունը ախպորըն ըսես ա.- Ախպեր վրեսկե վեր ածե: Կիճի ախպերը վեր գկոռատ ա կյաս, վրեսկե յա վեր տըռնաս:

Իմաստունը մաննը կտրես ա, էրկու հլըվնեն ըռնըթաթախ ընես, տասս հնկլիկլիկըն , թմ.- Քյինի խբարը տար վեր կտորալ ըս:

Տրանք շատ ըն կյաս, խրեգյ ըն կյաս, կյաս ըն հսնես մին խոր ծմակ, տսնաս էրկու հղե, մինին մեչ տըեղը մին փննդի յրա կըրած, թմ. «Ըստեղավ քյինողը ընգնե սովու մաչ»: Մինին էլ կյիրած. «Ըստեղավ քյինողն էլ ընգնե օրմն հղե»: Էրկու-իրեք սհաթ ձևընը անա լնց ինիլավ պուչպուչուրես ըն, պժինվես, հանցու վեր ամմեցը ձևընց ջանը քյինին պահին, ջընըռնեն յաղու ծեռքա ազաղին:

Իմաստունը շատ ա քյիս, խրեգյ ա քյիս, տսնաս ա մին տըեղ տափերը լոխ անընն ա: Ըռնեն մաչավը քյիս ա, թմ ճնը քթենա, խմե, տսնաս ա էնա մին ախպրընը դրաղե մին պառավ նստած:

Ըսես ա.- Ա՛ մար, յանի հի՞նչ կինի, վեր թողիս ճնը խմիմ:

Պառավըն ըսես ա,- Բա՛լա, ախեր կըկյան ինձ էլ, քըեգ էլ մորթին, էս ախպուրը թաքավերեն ախպրընն ա: Վեչ մինը իրավունք չօնե ըստղան ճնը խմե, պա տսնաս չը՞ս աշխարքս ձևընը կոխած:

Ըսես ա.- Ա՞զի ջան, էս հի՞նչ անընն ա է՛, ախե՛ր:

Պառավըն ըսես ա.-Էտ էրկու թաքավերը էս ա օխտը տարե յա կովես մին ըխճկա դանդան: Մին թաքավերեն մին ըշկանե տղա օնե, ըսես ա թա էն մին թաքավերեն, վեր մին հնրիփնրի ախճից օնե, օգե, ախճիցը քյիս չի, տրա հետե կոեվ ա, տու ըստըղաս քյինի, խըեղճ ըս, քըեգ մորթիլու յըն:

Իմաստունը յիշիս չի, հղե յա ինիս:

Պառավըն ըսես ա.- Ա՛ բալա, վեր քյիս ըս ըռկետ էն ա ծմակեն մաչին մին թըռչկան ծի կա, թմ վեր կնրիս էտ ծին յեր ինիս, սաղ ըս մնական, թմ չէ՛ չէ:

Իմաստունը կյաս և տսնաս ծմակեն խորքումը մին ծի: Ջլմվը ըսես և թա կտրե, փախչի: Կյաս և թա փռե, թուղես չի: Շատ և չալմիշ կյաս, խրեգ և չալմիշ կյաս, կրես չի: Ըտրեղ էլ քունավ և ընցնես:

Ըրնգըմը տսնաս և, վեր մին ախճիգ կյաս և, թմ.- Մղափոնն ըս տու, աս՝ ջնհիլ տղա՝, վեր եկալ ըս ըստրեղ, քրեգ ըսպննական ըն: Եք խոսկես անջուկ կալ, ըգադվե: Հեն և ծիյին անա վերը ծառենը փչակումը մին քար կա, քարեն տակեն էլ ծիյին մնգան մին մնգ: Քյինի վեր կալ, կտրե, ծիյին օժը պկսլական և, վեր իլ, հանցու քրեգ սպանող չինի :

Բոլրդան էտ տղան լոք և տաս, տսնաս մրնգ և:

Եր և կընաս մթկեն դոնը ընգած քյիս, տըսնաս դոլգ: Մնգը կտրես և, կյաս եր ինիս ծին, ընգնես հղեն:

Քյիս և, տըսնաս ըռշկեն մին պեցոնը հասար քաշած պալատ: Ծին քշիս և, լոք տաս, նի մննես մաչը, ծին կպես: Քյիս և տսնաս մին ախճիգ հեն և սև շորեր կյեցած մին կարավաթու յրա նստած: Հինչքան խուսես և, ջողաբը տաս չի :

Ըռշկեն չուքես և, դաչանք ընես, թա.- Ա՛յ դունյա գոնգալի, ին՞ չըս խուսես, յրես փասանթես մարթ չը՛մ, ասես տեսնամ դարդըտ հի՛նչ և, վեր սև ըս կյեցալ, դարդիտ դարման կանիմ:

Ախճիգը խղճաս և, ըսես.- Ա՛յ տղա, ինձ հետե իմ հմր ոնրան գորքավը օխտը տարե յա կռեվ և ընես, մրոնն թփես, ոնգիս չի, վեր ինձ տա մին քոռ տղու: Էտ հավալամիշ իլմծ տղան էլ էրկու վրեննը տիրալ և մին չըմըշկում, թմ չէ՛, վեր չէ՛, յրես էտ ախճիգը բեղմն օզիմ:

Տղան ըսես և. - Յըես կըքյինիմ քյոմնգ ինիմ:

Թռչկան ծիյին մին շալըրեղ և թիսես, թռչիս:

Քյիս և, տըսնաս էրկու գորքը ոնրոնը նհետ կռեվ մտած: Մինին բայդաղը սև և, էտ ըխճկանը հմրն և, ուզիս և ասես, վեր մին ախճիգ օնիմ ըն էլ օրը սև և, էն մինին բայդաղն էլ կյարմոնը: Էն մին թաքավերն էլ ոնգիս և ըտրանավ ասես, վեր աշխարքս վեր իստի կյարմոնը մրոնն անիմ, բիդի տղես սիրածը ոննք օնիմ:

Թաքավերնին յշիս ըն, տսնաս ծմակեն ըռխեն թոգը յեր և ըլմլ երգյինքը, ամմա գորք չի ըրվաս:

Իմաստունը ծին քշիս և տղեն հորը գորքեն յրա, մեհետ վեր հոնլլոնրես և, թաքավերեն կլոխը եր և ինիս երգյինքը: Մըն էլ վեր հոնլլոնրես և, գորքեն կեսը քյիսա:

Ըխճրկանը հմարը ըսես ա, թմ քյումագյ ինի, իմաստունը թողես չի, ըսես ա.- Ընդրանք մեղավեր չըն, մեղավերը ըսպանված ա, հինչքան մրհնև ա ըրալ, բոլ ա, քյեցեքյ, ըպրեցեքյ:

Էրկու թրմփեն գորքը թաքուն կյաս ըն, թա տըեսնան էտ հի՞նչ աստուծ ա, վեր բոլրդան մրհնևը ճրավ ա լվանցնլ:

Կյաս ըն, տըանաս մին դանշանց տղա: Ըխճրկանը հմարը հրաման ա տաս էրկու գորքեն, վեր էս մարթին խաթրու բիդի օխտը օր քյեփ անիքյ: Օխտը օր, օխտը քշեր քյեփ ըն ընես: Ըտրանա էտը էրկու թրմփեն ժողովուրթը ըսկես ըն սերավ ապրելը: Թաքավերեն ախճիգըն էլ սև շորերը տեն ա քցես:

Էն աստուծը, մին ծեռք շոր մը կյեցալ, վեր ըշխարքըմս հինչ ըմանց ասիս, յրան ըլըվալմլ ար ընես: Ինքյն էլ ուրխտթունան հորընալ, ալավալմլար ընես:

Կոզի լոխ ուրխացալ ըն, ամմա ըխճրկանը հետե ասիս մին կոեվը պրծալ ա, մինըն էլ թմզմ յա ըսկսալ: Սրտեն մաչը մին կրակ ա ընգալ, սեր կրակը, վեր մարթի խըրավես ա, քյոմոլը շինիս: Ըսես ա թմ քարերը, քոկերը, քանդի:

Աշկերը տոնաս ա ամմեն մինը մին խնճոր, ընդրա հետե անքոն անդարար մտրծես ա, ըսես ա.- Վեր մեռնիմ էլ, յըես քյիս ըմ էտ տղեն:

Էտ պենը հսնես ա էտ տղեն: Տղան սուսըփուս կյաս ա ըխճրկանը տոնը, ուրան սրտենը պըտմես, ըսես ա.- Յըես քյրեգ սիրիս ըմ, հունցու վեր մարթին հետե ճոլը նան հացը: Ամմա ինճ մոհլմթ տո, քյինիմ սրտըմըս մին ցավ կա, առնիմ, կյամ:

Տղան խոսկ ա տաս, հղե ընգնես, թմ ըշտեղ ա քյիս, աստուծ կգլիդմ, մին էլ ինքյը կգլիդմ: Լմվը լիմ լմվա, աստուծ փիս կնգանը, դավաճան սիրածեն, փիս հնգերեն, չար ըխճրկանը մեսը փըթըցնե թափե տափեն յրան, մնա լիմ վսկոնեն, մին էլ երեսունըէրկու պատրոնը:

Իմաստունը կյաս ա, հսնես մին նոր աշխարք, տսնաս մին ջանիլ տղա, էն աստուծը, վեր կրակ էլ քցիս, խնճըռնավետը վեր չի ինի՛լ, հեն ա մին բոլոկ դագ ըրած առաշկը, պըհես:

Էտ իմաստուն տըղան ըսես ա. - Ախպեր տղա, տու հո՞ւ վըս, հո՞ւ ր դգարած ըս:

Ղգարածը ըսեսա.-Քանե վեր ըշխարքումըս կնգանը խափիլը, մարթկանց ըշկըկպոթունը կա, էտ ա տու վէլ ըս հվարած տոնլական, սուս ըրա, քյինի:

Իմաստունը ըսես ա.- Ա՛ խպեր, թնն տո՛ղն ըս, միկա հաց տամ, կեր:

Ղգարածը ըսես ա.- Քու հացըտ հարկավեր չի, իմ ըրտուսունքնիս ինձ կքշտըցնէ:

Ըստի յա ըսես, ըսկսես լնց ինիլը: Իմաստունը թուղես ա, կյաս մին տոնավ նի մննես, թա.- Բա՛ ջի, ինձ դոնաղ չը՛ս անել:

Մին պառավ ըսես ա.- Ղոնաղ կանիքյ, ամմա շո՛ր չոնիքյ:

Ըսես ա.-Վնաս չոնէ, թննքյ լիմ տոանը չմնամ:

Ո՛րոճընը էտ դգարածը կյաս ա համին էտ տոնը: Պառավը քյիս ա, թնն կվերը կթէ: Էտ իմաստուն տըղան բո՛րոճն տեսնում ա մին շարմաղ-վլլամաղ ախճիգ եկավ, ասիս լիմ մղրհացու կրոյնը ինի: Պո՛ւլլո՛ր, դնճնց, աշկերըն էլ ասիս էրկու աշկ ինի էրգյիքումը, դոշին էլ վեր էշիս, ամման աստուծ, ասիս դույի պերց ինի:

Էտ ախճիգը ըսես ա.- Ղագերը լոխ պերա՛լ ըս:

Ղգարածը ըսես ա. - Հա, խանըմ ջան:

Ախճիգը ըսես ա.- Վեր իտի յա, փոնէ էս ինձո՛րը կեր, վեր սերտըղ դինջանա, խեղճ ըս:

Տանը խալիս լոխ հըվըքվես ըն, ըսկսես ըն հաց օտելը: Ղոնաղն էլ ա սկսես օտելը:

Հացը օտելանը էտը պառավը ըսես ա.- Ղոնաղը շատ պենէր գյիդող կինի, մին պեն ասէ, քէրը անջուկ օնիքյ:

Ղոնաղն ըսես ա.- Յրես իրէք պընգըլ ըմ ըսլական, թնն վեր քթիքյ, յրես ըստղաս տո՛ն կըկյամ, թնն վեր քթիքյ վէչ, էս դգարածն էլ, էս ախճիգն էլ ինձ բեղմա տաք:

Պառավը ո՛ւրմն շատ գյո՛ղո՛ղի տեղ տինիլմլ ըսես ա. - Հա, լավ, հի՛նչ կինի՛, աշխարքս մնմլ, տու վէլ ջամալ, ասէ: Թնն չէ ըռշտոտումըս կյամ ա, ամմա հնլմն քոն ինիլի վախտ չի՛:

Ղոնաղը ըսես ա. Էն հի՛նչն ա, վեր մին թառանչը տո՛ն ա կյաս իրէք սրտա, համ էլ մին ցավ ա տո՛ւրո՛ւր տաս իրէք սրտըմըն էլ: Էն հի՛նչ ա, վեր էրկու չոր կլոխ հեն ըն մին չոր կրկաժըմ տիրմծ: Էն հի՛նչ ցավ ա, վեր քարըքար ընգմծ մարթկանցը ծիքյ ա տաս, պիրիս ո՛ւրմն ո՛ւրո՛ւրուցեն կոշտը:

Վէչ մին հարցեն էլ պառավը կրես չի բաղասխանը տա, ըտրա հետէ խնթրես ա, վեր բաղասխաննին ասէ:

Ղոնադն ըսես ա. -Էտ էն թառանչն ա, վեր էս սհաթիս բիդի քաշի ախպերը, քթնձ ախպորը հետե, էտ էն թառանչն ա, վեր թաքուն սիրահարված ախճիգը, բիդի սերը տա իմ ախպոր, էտ էն թառանչն ա, վեր իմ ախպերը բիդի սիրի, ուրխանա: Էտ հարագատներին ՈՒՐՈՒՐ տըեսնալի թառանչն ա, վեր իրիքյնակը սրտըմը կրակ ա ըրալ:

Էրկունջինն էլ էն ա, վեր իմ ըխպրակեն իմ ախպոր հըրփըցրալ ա, ախպերըս սըերտը թափալ ա, ինքը ծտեն կլխնեն եր ա կնլալ կյեղալ, հեն ա մին յիշիգըմ, հանցու վեր իմ ախպեր օրՈՒՂ տեղ չի քյինի քըշտեն կենա:

Իրեքինջինն էլ, վեր մարթին երգյիրը ծիքյ ա տաս, տնես ձուրնն ծնված տեղը:

Ուրխունալան նհետ օխտը սհաթ ախպերք-ախպերք ՈՒՐՈՒՐ անա պուք չըն կյաս:

Մին լնվ քյեփ ընելանը ետը եր ըն կնաս, իմաստուն ախպորը նշանածն էլ քյիս յոր ունես, չուրսեքան քյիս ՈՒՐՈՒՐնց ՈՒՐՈՒՐուցեն կոշտը, ՈՒՐՈՒՐնց վըեղը:

Էրկու ախպերը քյիս ըն մին ծանոթ դամՈՒՐչՈՒՐ տոնը նի մննես, էրկու խանչալ շինիլ տաս, սքես, պտրստես, կյաս ՈՒՐՈՒՐնց ծնող մորը կոշտը հսնես, կլձիսը տակն նհետ կըտրես, տանը մին մեծ փոս կտրես, կրակ ընես, ծախող մորը ջնմդնքը կրակը շըպտես, իրիս: Միչև օրս էլ հա ծոխ ա ընես:

Ամմեն մին հղենի քյնող զզվես ա, ըսես.- ԹՈՒՐ, էս ծոխան հի՞նչ փիս վըետ ա կյա՛ս:

Օխտը օր, օխտը քշեր ըսկըսես ըն հրսանեքյ անելը: Լհն հրսընքեն շճրերը կյնաս տեղը, դնրիք հնրն էլ նի յա մննես, տեղնուտեղը հաստըպերնկ մըտծելավ կլձիս ընգնես դավաճանեն պեները: Հըրսընքեն կեսը չհըսած, պարի տղերքը դնրիք հորը հետե մին կնգացու յըն քթնես, ետնան էրկու տղեն նան ՈՒՐՈՒՐնց հորը հըսանեքյը մին տեղ ըն ընիս:

Ներակ ընդրան, ա՛ ժողովսրթ, վեր շատ տընջվելանը ետը գյանքին վերչն էլ շատ պարի, շատ բախտավեր կինի՛, շատ լնվ, սրտեն օգածը կինի, կըկադարվե:

Աստված դավաճանեն, կեղծեն, հիմարեն, ծՈՒՐԼԵՆ մըզանա հըեռե տանե:

Էրկու տղան նան մին հնրը հսեն ՈՒՐՈՒՐնց սրտին մուրազեն: Դե իմ մուրազս տըեղ չի հըսավ, տուք էլ լոխ հսնիքյ ծեր մուրազեն:

83.ԹԱՔԱՎԵՐԻՆ ՊՈՒՃՈՒՐ ՏԸՂԱՆ

Մի թաքավերի իրեք տղա յա ինձում: Էտ թաքավերեն տղերքը մըծանում ըն: Թաքավերը մտածում ա, վեր էս իմ թաքավերոթունս մին ժամանակավեր պեն ա, փորցիմ տեսնամ տղորանցս վե՞րն ա լնվ, ընդրան տամ, յըես էլ պըռավալ ըմ:

Էն մին օրը մըեծ տղին դարկըմ ա բազար: Տասը մանեթ փող ա տամ, ասում.- Քյնն բազար, տես-տեն ինքյ կնլ պեր:

Մըեծ տղան տեսը-տեն ման ա կյամ, վեչ մին պեն ձւրնն տուր չի կյամ: Կյամ ա տեսնում պատեն տակեն վեքյի յըն խաղ անըմ:

Եշնում ա, եշնում, ետավ ինքյն էլ ա խաղ անում:

Ասում ա.- Լնվ պեն ա, յըես էլ խաղ անիմ:

Խաղ ա անում, փողը լոխ տանել տամ, տերտակըբոշ տոն քյնձում:

Թաքավերը էն մին բազար օրը մեշննկ տղան ա զարկում բազար: Էլիսա տասը մանեթ փող ա տամ: Էտ տղան քյնձում ա բազար, տես ման կյամ, տեն ման կյամ, էլա վեչ մին պեն ձւրնն տուր չի կյամ: Տեսնում ա փայտոնին մաչին գարմոն ածիլավ տես ըն քյնձում, տեն ըն քյնձում: Պւրնն տուր ա կյամ, նստում ա, քյեփ անում, փողը խարջում, տերտակըբոշ տոն կյամ:

Թաքավերը ասում ա.- Համ մըեծս ա բեդասըլ, համ էլ մեշննկս, եր կենամ պուճուր տըղիս դարկիմ:

Ըտրան էլ ա տասը մանեթ փող տամ, դարկըմ բազար: Պուճուրը յոր ա օնըմ հըղե ընգնում: Տես ա ման կյամ, տեն ա ման կյամ, վեչ մին պեն ձւրնն տուր չի կյամ: Ասում ա քյննմ տոն, ինձ վեչ մի պեն հարկավեր չի:

Կյամ ա, կյամ, հըղըցեն կեսըմը ասում.- Հայրիկիս հետե մին փոնջ մնեշննկ քաղիմ:

Եշըմ ա տեսնում կոխկի հննգիստարանումը մին մարթ մին մըեռալ տձես կալած փաղավ թակում ա: Էտ մեռալն էտ մարթին հենց մանեթ պարտք ա ինձում: Ըտրա հետե էլ ամեն օր թակում ար:

Էտ մարթը կյամ էր մըռալին ասում.- Փողս տո:

Թաքավերեն պուճուր տղան տեսնում ա, վեր էտ մարթը էտ մըռալին չըչարում ա, ասըմ ա.- Ա՛յ ախպեր, ինե՞ յըս թակում:

Ասում ա.- Ինձ պարտկ ա, բիդի պարտկս տա:

Էտ տղան ասում ա,- Յըես էտ մարթին պարտկը տամ, էլ կյաս վեչ չըրչարիս:

Ասում ա.- Չէ, չըչարել չըմ:

Տնւ ա օնըմ հենգ մանեթ տամ էտ մարթին, էն էլ չըչարում չի էտ մոնին, թողում ա, քըննում: Էտ տղան մին փոնջ մնեշմկ ա քաղըմ, քյննւմ հորը կոշտը:

Բեքյեփի հմրը ուրխանում ա, վեր տղան մին փոնջ մնեշմկ ա քաղալ ուրմն հետե, տերտակ չի եկալ, ամմա հըրցընում ա.-Բա՛լա, ինե՞ բեքյեփի ըս:

Տղան ասում ա.- Հայրիկ, քընեգ ըսելի չի՛: Շատ փիս պեն ըմ ըրալ:

Հարը ստիբում ա, ասըմ, ասի տըեսնամ հի՞նչ ըս ըրալ:

Տղան նաղլ ա անում կլխավն ընցածը.- Ա՛ հմր, ըզըդեցե մեռալը էն մարթեն անա, հենգ մանեթ տվի:

Թաքավերը շատ ուրխանում ա, վեր ուրմն տղան տի խդմտանքով ա, ասում ա.- Շատ լմվ ըս ըրալ: Էտ հացը հիբը ինի ուտլական ըս, տա քընեգ համար մին կուտուր հաց ա:

Մին էրկու տարի յա անց կենում:

Էտ տղան ասում ա.-Հայրիկ, յըես օգում ըմ օրիշ քաղաք քընամ, ինձ հետե ըշխաղիմ: Ինձ մի խուրջին փող տոր, քյնիմ օրիշ քաղաքում մագազին պենամ, առըտուր անիմ:

Մարը եր ա կենըմ, լմվ պաշար անըմ տղեն հետե, մին խուրջին էլ վըեսկե յա տամ, մին ծի էլ նհետը: Տղան քյնմմ ա:

Շատ ա քյնմմ, իրեգ ա քյնմմ, հըղըեցը մին մարթի յա ռուջմնի ըննում: Էտ մարթը համին էն մըռալեն հոքին ա իննւմ վեր ինքը ազադալ ար: Էտ տղեն քյնմմգ ա անում, ամմա էտ տղան գյուղում չի, վեր էտ մարթու կերպարանքավը ուրմն ըզադած մարթին հոքին ա: Ուրնուր նրհետ խոսում ըն:

Էտ մարթը հըրցընում ա.- Ըշտե՞ դ ըս քըննում :

Տղան ասում ա.- Քընում ըմ փլան քաղաքումը մագազին պեց անիմ, առըտուր անիմ:

Ասում ա.- Ա՛խպեր, ինձ փող չօնիմ, ամմա առըտուրումը կլիխս լմվ ա, եք ըխպրանանք, խոսկերնիս մին անինք, յըես հինչ ասիմ, իմ խոսկավս քյինի:

Թաքավերին տղան համոզվում ա: Ասում ա.- Հինչ աշխաղինք, կես անինք:

Խոսկը մին ըն անում, քընամ:

Քյընում ըն հըսնում մին քաղաքի: Մագազին պենում, լնվ առըտուր անում: Էտ քաղաքումը մին թագավերի ախճիգ աս ընձում շատ կյեղեցիկ: Հնարը սըվըրցնում աս, թն քյինի էն տըդորցը կըլխընեն կըտը: Ախճիգը կյամ աս մագազինը, ամմա էն հոքին մարթի կերպարանքավ իմաստուն աս ընում, հըսկանում աս, վեր թաքավերը սվըրցալա, թն կլխնին կտը: Ըխճըկանը ճընապար աս տնում, ասում՝ էքյուծ կըկյանք:

Ետավ էտ աս տըեռնում թաքավերին տղին ասում.- Ապրանքը ծախինքյ, քյինինքյ, էս քաղաքեն թաքավերը մըեգ նըհետ լնվ չի:

Ամմա էս քաղաքեն թաքավերը էքյսի օրը հրամման աս տամ էտ տղո-րանցը, վեր. - Եկեք ըխճըկանըս ուզեցեքյ:

Էտ իմաստունը ասըմ աս.- Քյնանք, ամմա ընդրանց խորագյան օտինքյ վեչ:

Տենց էլ անում ըն:

Էքյսի օրը կյամ ըն տոն, ձըմնց սաղ ապրանքը ծախում: Ծխելանը էտը թագավերին աղճիգը օգում ըն: Էտ ըխճըկանը ծոցումը օխծ աս ինձում, վեր սձևվթն քշերը էտ օխծը կծիլ պիտի էտ տղեն:

Էն մին տղան թաքավերեն տըղեն ասում աս,- Առաչին քշերը յըես ըմ քյննական ըխճըկանը կոշտը:

Թաքավերեն տղեն քյեփին նի յա կյամ: Ասում աս.- Դե վեր ձըմն հետե յա օգում, իե՞ իմ ընըմանե օգից:

Վերչը համոզվում աս: Էտ տղան քյնամ աս էտ ըխճըկանը կոշտը ասում, վեր շճրերը լօխ հանե, կյա կոշտը: Աղճիգը տեմ աս կաղնում, շճրերը հանում չի: Էտ տղան խնթիը աս տնձում, վեր թն ձըմն սիբում աս, շճրերը հանե: Ախճիգը ստիբված շճրերը հանում աս: Շճրերը վեր հանում աս, իրեք օխծ աս վեր ընգնում: Էտ տղան խանչալը քաշըմ աս էտ իր էք օխծեն սպանում: Էտ տղան տրանից էտավ ինքյը դմստի տձես աս կյամ, թաքավերին տղին դարկում ըխճըկանը կոշտը: Ախճիգը տեմ աս քյնում ձըմն հոր ասածներին, էտ տղորանց նհետ փախչում աս: Քյնում ըն հասնում էն տեղը, վեր էտ էրկու հընգերը հընգերացալ ըն:

Էտ հոքին ասում աս.- Մըեր աշխադանքը պետկ աս կես անինքյ:

Թաքավերին տղան համաձայնվում աս: Կես ըն անում, մնամ աս ախ-ճիգը, էտ հոքին խանչալը հանում աս, վեր էտ ըխճըկանն էլ կես անե, ամմա էտ ախճիգը վախըմ աս վախելան նըհետ մին օխծ էլ աս պըրանավը

վեր ընգնում: Էտ տղան խանչալը քաշում ա, էտ օխծը սպանում: Քյըննիխ ք՛րկրդնն էտ տղին աշկան վեր ա թոչում էտ հոքին կորչում:

Թաքավերեն տղան մնամ ա միննկ: Ըտեղ շատ տխրվում ա, վեր ձրնն հնգերը աշկեն ըռաչան կորավ: Շատ մտածելանը ետը, էտ ըխճրկանը նըհետ կյամ ա ձրնն հորը տոնը: Հնրը շատ ուրխանում ա, վեր ձրնն տղան էտքան հարստոթուն ա պերալ, համ էլ մին ախճիգ: Ամմա էտ տղան շատ տխուր ա ինձում:

Թաքավերը հըրցնում ա.- Խե՞ յըս տխուր:

Տղան նաղլ ա անըմ: Հնրը ասում ա, վեր էն հոքին քյըեգ էտքան քյ՛նմագյ ա ըլալ, էն հոքին ա իլնլ, վեր ա թռալ:

Հնրը պերում ա տղեն հետե մին լնվ հըրսանեքյ անում, տղեն փսակում, թաքավերոթունն էլ տամ էտ տղեն:

84.ԹԱՔԱՎԵՐԻՆ ՊՈՒՃՈՒՐ ՓԸԵՍԱՆ

Իլնի ա, չիլնի մին թաքավեր: Էտ թաքավերեն իլնի ա իրեք ախճիգ: Կուճուրը քյանսիք տղու վա տվալ, են էրկունն էլ հըրուստու:

Մին օրնէ թաքավեր եկալ ա էտ թաքավերեն թն.- Յա քառասուն ըտժանէ տոնըտ տոք, յա քառասուն տարվա հացամթերքըտ տոք, թն չէ կյամ ըմ քըլեգ յրա կռեվ:

Թաքավերը համոզվում չի: Կյամ ըն կռեվ: Կուճի ախճիգը կյամ ա մարթին ասում, - Աղն, եր է, եկալ ըն կռեվ:

Մարթն ասում ա,- Ա՛ իսի, անումը տամ մէ՛ր, վախումը ը՛մ:

Վեր կռեվը սկսվեց, կնեգը քյիննց հնրննց տոն: Մարթը քմակեն եր ա կենում, վեր սիմին ծիքը չի տամ, մին թռչկան ծի էլ ա կյամ, մին ծեռք շոր էլ: Շորերը կյենում ա, ծին եր ինձում, քյինձում թաքավերեն կոշտը, ասում.- Յա գորքըտ է՛տ տո, յըես միննկ կռեվ անիմ, յա էտ ըմ տեռնըմ:

Տղան կռեվ ա անում, հախտում, գորքը էտ տամ, կյամ նի մըննում տեղը:

Կնեգը կյամ ա տոն, տեսնում տանը, պըլլոր ա անում, թն.- Կայյե՛, կա՛, մըլեռնիս տու, հանե՛, տղան էն ա է՛, եկու, հախտից, քյինաց:

Էքյսըն էլ ա կռեվ ինձում: Էլիա էտ տղան սիմին ծիքը ա տամ, թռչկան ծին կյամ ա, եր ա ինձում, քյինձում, հախտում, կյամ տոն:

Կնեգը էլիա կյամ ա, թն.- Դալուտ տափան կենա՛, տեղատ եր է՛ է՛ է՛, տղան նա յա՛, թա տո՛ւ:

Իրեքինջի դնումը վեր քյինամ ա, կռեվը պրծնելու յրա ծեռքան յարալու յա տըլեռնըմ: Թաքավերը յոր ա օնում, ձըմնն նշնվե յըլեխավը յարալու ծեռքը կապում: Էտ տըղան կյամ ա, նի մենում տեղը: Կնեգը կյամ ա նի մննում տոն, մարթին խնքնը տամ, թն.- Ա՛ մարթ, կռեվը պրծալ ա, լին պրծնելու յրա էն տղեն ծեռքը յարալու տեռավ, էտ քյիննց:

Էս մարթը ծեռքը տեղեն տական տոն ա օնում, կնեգը յայլեխը տեսնում ա, վագ տամ հորը կոշտը:

Հնրը տեսնում ա, ասում.- Պերեք ստեղ:

Տղան կյամ ա: Թաքավերն ասում ա.- Ա՛յ տղա, վեր էտքան քաջ ըս, հի՞նչս ըս օգում, քըլեգ տամ:

Տղան ասում ա.- Վեչ մին պեն: Էս քղաքումս էրկու նոքյար օնիմ, օգում ըմ տեսնամ:

Սաղ քաղաքը վրենն ըն անում, լռիւծին եջում, նոքյարնին ըտեղ չըն ինոնմ :

Թաքավերը ձեն ա տամ ուրմն էրկու փսեն, ասում. - Բա՛ իսե՞ տահանք ը՞ն:

Ասում ա. - Հա՛, տահանք ըն:

Թաքավերն ասում ա. - Դե վեր իտի յա, տու իմ տեղս նստե, մնա հունց վեր թաքավեր, քու բաջանաղնետ էլ նոքյարնե: Պնոնցոնու, հիշքյան քյեփըտ տամ ա՛ :

85.ՃԸԿԸՏԱԿՅԻՐԸ ՍՈՏ Ա

Իլնի ա, չիլնի մին թաքավեր: Էտ թաքավերեն մին մադար տղա յա իլնի:

Տղան հորն ասըմ ա.- Ապա, թնլ տո, քու երգիբըտ շոռ կյամ:

Թաքավերն ասըմ ա.- Հի՞նչ կինի՛, վերթի, քյինա, քյըեգ կհարկին:

Էտ տղան հղե յա ինըմ, քյնամ: Ըսկսըմ ա շոռ կյալը, քյինըմ ա տեսնըմ մին ծմակու դրադե մին կրակ, մին տղա կոխքեն նստած, մին քանե թոխտ քշտեն: Էրկու թոխտ ա կյիրում, մինը քըցո՞ւմ կրակը, մինը տինո՞ւմ քշտեն: Քյնամ ա էտ տղեն պարով տամ, քշտեն միկա վըեննը կենում, էտնան հըրցընըմ:

Ասըմ ա.- Էտ հի՞նչ ըս անում, ախպեր, կյիրում ըս, կրակ տա՛մ:

Էտ տղան ասում ա.- Յըես մարթկանց ճըկըտակյիրն ըմ կյըմ:

Ասըմ ա.- Դե պեց ըրա իմ ճըկըտակյիրս տեսնամ:

Էտ տղան պեց ա անըմ, կարթըմ, ասըմ ա.- Քյիննական ըս, թն մին ախճիգ օգիս, հըդեցը քյըեգ ըսպննական ըն:

Ասում ա,- Պա յըես մադար տղա յըմ, ումբուրս պատառ երկընցրու:

Էտ կյրոդ տղան ասըմ ա.- Կա մին կուտուր հաց, պատառ աղ կեր, հինչ տիժեր տեղ ընգնիս, կասիս՝ «Տու ինիս մեր ըղըհացը: Տղան հղե յա ինո՞ւմ: Քյնամ ա, քյնամ, տեսնըմ մին քանե վըերսկաննի յըն կյամ: Մինին խտտին մին ջեյրան: Էտ ջեյրանը ըտրան շատ ա տուր կյամ: Ետ ա տեռնում, կյամ տոն, հորը կոշտը:

Հորն ասըմ ա.- Ա՛ հնր, շատ շոռ եկե, վեչ մին պեն ինձ տուր չի եկավ, միննակ վըերս անիլը ինձ տուր եկավ: Թոդ մին հետ քյինիմ վըերսի:

Թաքավերը հրամայըմ ա քըռասուն վըերսկան պադրաստ կյան կոշտը: Էտ տղեն անավ քառասունըմին հոքի քյինո՞ւմ ըն վըերս: Էտ տղան քյիննիլիս մին ջեյրան ա տեսնըմ փըխչիլիս: Ջեյրանը նի յա մնում ծմակը:

Տղան հրամման ա տաս,- Շըջըպըտեցեք ջեյրան են, հո՛ւր քշտավ փախչի, կարե վուշ փոնե, ըսպննական ընք:

Նի յըն մըննըմ ծմակը չոք անգյունը կտորըմ: Ջեյրանը կյամ ա թաքավերեն ժանգյին կլխավը լոք տալավ անց կենում: Լոխ հըվաքվում ըն, վեր թաքավերեն տղեն սպանին, վեր կըրացալ չի փոնե:

Թաքավերեն տղան ասըմ ա.- Յըես ատկազ չըմ անըմ ծեր խոսկը, միննակ ինձ երկու օր մոհլնթ տվեք, քյինիմ ջեյրանը սաղ փոնիմ, պիրիմ:

Եր ա ինըմ ծին, քյընըմ:

Քյիննում ա, թա փոնե, ջեյրանը կլի ա ընգնում: Էրկու օրը թմամբ ա, կարբում չի փոնե, ջեյրանը փախչում ա:

Մին ճրնվ անց ա կենում, խմբում, վրեններ կախ ա անում, վրեններ փոշ ար նի մըտալ:

Մին թնհրնվ քյիննում ա մին պառավ կնգա կոշտ, դաչանք անում, թն.- շետաս կլվող կա, վեննես փոշը տոն կալ, փախչիմ:

Պառավն ասում ա.- Քրեգ կործ չօնիս, փոշը տուս կօնիմ, տու իմ քշտես կաց: Յրես թողիլ չում քրեգ ծեռք նի կյա:

Տղեն աշկը նի յա ընգնում, քյիննում ա թոնշ պռավեն կոշտը:

Պառավը կգնվում ա, ասում ա.- Ա՛ տղա, էտ հի՞ շքան ա աշկտ օնքետ կլխան իլնծ, վեր օգում ըս սաղ ջեյրան փոնի՛ս:

Տղան սվիրես կլի ա յոթ օնում, քյինում, էլ հնգերունցը իրեսը չի տոն կյամ:

Քյիննում ա մին տոն, դոնաղ ընգնում, տանը մին ախճիգ, մին կնեգ ա իննում: Ըխճրկանը յրան սիրահարվում ա, յոթ ա օնում, թն կյա տոն, հրղըցըմը ներնն հնգերունքը օգում ըն թն սպանին:

Տղան ասում ա,- Տուք ինիք մեր կերած ըղըհացը:

Էս վեր ասում ա, հընգեր վրերսկաննեն ըտրան բրախ ըն տամ, տա քընում ա հսնում ներննց տոն:

86. ՔԱՌԵՐԵՆ ԲԱԽՏԸ

Իլնի ա, չիլնի մին քառ մարթ: Էտ մարթը ղևրանց շենին էծ պահող չոբանն ա իլնի: Մեհետ էծերը տընես ա ընես մին լենջոտ տեղ, ինքյը կյաս, թն մին խըրեգյ հաց օտե: Կյաս ա հաց ուտես, քյիս, տըսնաս էծերը կորալ ըն: Քյիս ա, թն շոռ կյա:

Շատ ա շոռ կյաս, խըրեգյ ա շոռ կյաս, քըթըննս չի: Քյիս ա տըսնաս մին մարթ վար ա ընես:

Իծմարածը հըրցընես ա էտ վար ընողան, թն. - Մեր էծերը տըեսալ չը՞ս:

Վար անողը թն. - Ըսօրե ըստըղան տենը, էնքան տեղը վարալ ըմ:

Ըսես ա, ծեռքն էլ մկընես, նըշանց տաս: Տու մեր ասել, էտ մարթն էլ ա քառ ընիս, վեր իծարածը հըրցնես ա ըծերեն տեղը, ինքյը գյիղնս ա, թն հըրցընես ա, թն ինքյը հինչքան ա վար ըրալ: Վեր վար անողը նըշանց ա տաս ծեռքավը, թն հինչքան ա վարալ, իծատարը գյիղնս ա, թն ղևրան ըծերեն տեղըն ա նշանց տաս: Ծեռքը մեկնած թնշավը քյիս ա, էծերը քըթըննս: Պիրիս ա, թն մին էծ տա վար ընողեն, վեր իծերեն տեղը ասալ ա՛ :

Թմարու նման էտ էծը, վեր պտի տա վար ընողեն, պոզը կոտրած ա ինիս:

Վար անողը գյիղնս ա, թն չոբանն ըսես ա թն. «Էս էծեն պոզը ին՞ կոտրալ ըս»: Բադասխանը տաս ա, վեր ինքյը չի կոտրալ:

Վերչը կըռեվ ա տըռնաս: Վեր կըռեվը թնլնդիս ա, քյիս ըն, թն մին մարթու կյենգյնտ անին: Շըղըեցը մին հարթն ա ջըհիս, խուրջինը օսավը քըցած քյինիս: Իծատարը, մըն էլ վար անողը էտ հարթնեն ամեզը ղևրանցըն ըն ըսես: Բախտը կըտըրված, էտ հարթըն էլ ա ինիս քառ, ինքյն էլ մարթան տնլս եկած, քյիս ա ինիս ղևրան հմրանց տոն:

Տա էլ գյիղնս ա, թն էտ մարթիքյը ըսես ըն, թն. -«Ետ տըռեռ, քյինի քու պըտրունանց տոնը»:

Տա էլ ըտրանց կընգյատեն պըղըսխընես ա, թն.- Ծեր հի՞նչ կոթըն ա, թա յըես մարթիս նըհետ ըպրես ըմ, թն չէ, ընդրանք փիս ըն, յըես վեր մըռեռնիմ, քյնիլ չըմ ընդահանց կոշտը՛ :

Էտ իրեք հնլքյին քյիս ըն, թն մին օրիշ մարթու քըշտե նաղ անին: Շատ ըն քյիս, խըրեգյ ըն քյիս, ըտէլ աստոծ ա գյիղնս, մըթնես ա: Տահանք ընգես ըն մին մըթեն ծոր: Քյիս ըն նի մըննես մին ծրաննիլգյ ճեղաց: Էն էրկու մարթը նի յըն մննես ճըղացեն նավը, հարթըն էլ նի յա մննես

տողը: Քշերվա մին վախտ տըսնաս ըն կյողերը մին խիլլն տավար ըն պիրիս, նի ընես էտ ճեղացը, ղերանք էլ տըռանը նստուտես, վեր կես անին: Տավարը պիժնես ըն, թա քինին: Էտ իրեք հոքյին վըխելնան նհետ վեր տղես ըն տըռնաս, կյողերը գյիղնս ըն, թն ըտրանք քաշկեր ըն, վըխելնան նրհետ թուղես ըն լըղաճաք փըխճիս, էն քըշերվան կեսեն, էն քըրերեն մաչավը, վըննըճեռք ըրած, կըլխընեն ճուրղուտելավ, վըննըրնեն ցնքը ծըկուտելավ, մին բա՛շ:

Էտ կյուղացած տավարըն էլ մնաս ա էտ քառ ջըվըրներեն: Ըտրանք ղերանց մաչին պըժընես ըն, ամեցը ղերանց պաժինը յեր կալած, քյիս ըն ղերանց տոն: Էտ հարթնըն էլ էտ ա տըռնաս ուրնն պըտրունանց տոն:

Մարթը վեր տըսնաս ա կընեցը Էտքան տավար ա պերալ, ըսես ա.- Ա՛կընեց, ջանետ մատտաղ է՛, քըրեզ տղես ընողին քայլնն... մըհենցյանց տենը քըրեզ տղես չըմ քըցլնկան, մըհենցյանց տենը քըրեզ շատ ըմ սիրլնկան, հինչ ասիս ըննական ը՛մ...

87. ՉՈՒՑԱՆԵՆ ՄԵՐԸ

Ընձում ա, չընձում մին մարթ, մին կնեգ ըն ընձում: Էտ մարթին ընձում ա օխտը ախճիգ:

Մին օր էտ մարթին կնեգը մըեռնում ա: Տանը հոքսը ընգնում ա էտ մարթին յըրա: Էտ մարթը սղիբված ա ընձում, վար մին թննգ կնեգ անե: Ըտենց էլ անում ա: Մին թննգ կնեգ ա պիրում:

Թննգ կնեգը օգում չի, վար էտ ըխճըկերքը ձորան քըշտեն ապրին: Նա միշտ սըվըրցնում ա մարթին, վար էտ խոխեքը ձորան աշկեն ըռաչան հըռըցնե: Էտ խըեղճ մարթը սղիբված ա ընձում կադարե կնգանը պահանջը:

Մին օր էտ մարթը նան կնեգը պայման ըն կապում, վար հունց անին, վար էտ խխոցը հըռըցնեն ձորանց անա:

Էտ խարդախ կնեգը մարթին սըվըրցնում ա, ասըմ ա,- էքյուց կասիս, «Ա՛ խոխեք, եկեք քյնննք քձը, փննգ պիրինք»: Կտանիս խխոցը թողիս մին խոր ծորում, տձ վադ անիս, կյաս:

Էտ անճար մարթը ռազի յա կենում կնգանը խոսկին: Ըտրանա էտը տըհենց էլ անում ա: Քըրքհանը էտ մարթը ամման մին խոխեն հետե յոր ա օնում մին հաց, քյննն ըն քձը:

Էտ մարթն ասըմ ա.- Խոխեք, գյուդում ը՞ք հինչ կա, յըես ծեր պաժին հացը թուլուլ տամ, քյննցեք, ընդըղան պիրեք:

Դե խոխեքն էլ շատ սոված ըն ընձում, քյննն ըն թուլուլ սոված հացեն հետան: Ղըրձը հետա էտ մարթը հացերը թուլուլ ա տամ: Էտ խոխեքը քյնամ ըն ամեգը ձորանց հացը քթննում, օտում:

Մընում ըն էտ ծորումը: Միշննկ ախճիգը հացը օտում ա, պըրծընում: Մին քանե հետ ապա յա կանչում, վար ձորանց ըտեղան տձ օնե, ամմա վեչ մին սնս-սնմուր չի կյամ:

Հնրը փննգ ա անըմ, էշին պեռնում, ձորան քյնննա պենջակը թողում ծառան կախ տված, ինքը քյննն տոն, վար խոխեքը գյիղան, թա ձորանց ապան ընդեղ ա, վախեն վեչ:

Ըխճըկորանցը մեծ քերը ասըմ ա.- Վախում մեք, հեն ա ապան յալումը, հնե՛, պենջակը ըրեվում ա, եկեք քյնննք ապուն կոշտը:

Տահանք մին կերպ թումբավը պըցըրանում ըն, քյննն, տեսնում ապա, պան չիկա, միննկ քյնննա պինջակն ա ըտեղ քըցած:

Անդար մնացած ըխճըկերքը սկսում ըն լնց ինիլը:

Խխոցը հմրը հըսնում ա տոն, ասըմ.- Ա՛ կնեգ, խոսկավըտ ընգի, տարի իմ ազիգ-պոնկոնկ խոխեքյա թուղեցե անդար ընդերու են ծմակումը:

Խորթ մարն ասըմ ա.- Հոդեմ քու խխոցըտ կըլոխը, նահանք հի՞նչ օքուք ին տլական մըեգ, հազըր մունք միննկ լմվ կապրինք: Մեր պիրանին թիքյան հալալ կինի:

Ամնա էտ մարթը միշտ թաքուն խխոցը դմրդան լնց ա ընոն, ամնա կնգանը վեջան չի ընոն: Թողինք տահանք ըտեղ, խոսինք էն ըխճըկո-րանցն անա, տեսնանք հի՞նչ տմնան:

Հացեն հետան քյննցած ըխճըկերքը ուրոնր ծեն ըն տամ, քթանում, ճընապարհվում ըն բիդն մին շեն:

Քյննմ ըն քյննմ, տեսնըմ ըն մին իշեղ ա ըրեվում: Մեշննկ ա խճիգը ասըմ ա. - Ա՛ քեր, էն ըրեվող ճրնքը հենց ա շենու ճրնք ինի, քյննք, քըշերը կըմընանք ընդեղ: Մըեգ կյոնկերը օտել չը՛ն:

Քյննմ ըն, հըսնում մին կյումի, վըրդեղ վար թաքավերեն ծիանքն ա ընոն կապած, չմմիչըն էլ առաչնին ածած: Էտ ըխճըկերքը քյննմ ըն կյու-մեն կտերը ուրոնր կոխկե սոված նստում: Լոխճան պուճուր ախճիգը կլոխը տինոն ա մեծ քվորը ծնգին, սկսում ա վըեղը քննդիլը: Մին չամենչ ա քթանում, ասըմ ա.- Ա՛ քեր, հըսե ըստեղ քընդեցե, մին չամենչ քթն:

Էտ պուճուր ըխճըկանը լոխ էլ էշում ըն, ուրննք էլ մին չոփ ըն յոր օնում, սկսում կյումին ըխպըհարը քանդիլը: Ըստեղ լոխ էլ չամենչ ըն քթանում, օտում: Քնդելավ մին ծակ ա պենվում:

Մեծ քերը ասըմ ա. - Հու կըմըտնե էս ծակավը, տեսնա մեչին չամենչ կա՞, տոնս օնե, պիրի օտենք:

Էլիա պուճուր ախճիգն ա նի մնում, տեսնում թաքավերեն ծիանքը կապած, չամենչըն էլ առաչնին ածած: Կյոքը մին լմվ չմնչմվ լըցնում ա, տոնս կյամ, պիրում տամ մնացած քվորցը, օտում ըն, ըտեղ էլ ապրում:

Մին օր թաքավերը ուրնն ննգիր-վնգիրին ասըմ ա.- Ծիս պեր նըս-տիմ, քյննմ ըմ կործավ օրիշ տըեղ:

Ծին պիրում ըն: Թաքավերը տեսնում ա լըդարած:

Նագիրին ասըմ ա. - Թն միչն մին էրկու օրը գըրդացեր վեչ, թն հո՞ւ վա էտ չամենչը օտում, քըեգ կործա հննական ըմ:

Մին քշեր ծիապանը ախոռումը կյող ա կենում, տեսնում էն ա մին կուճուր ախչիգ, կիննր մին տաս տրեկան, նի մըտավ կյումը, կյոքը չմնչմվ լցավ, օզից վար ծակավը տոնս կյա:

Էտ վախտը ննգիրը մըտածում ա, ասըմ ա. «Բհրդնն փըռնիմ, կըվա-
խե, պննց թո դիմ, ծիյին վնաս ա»:

Որոշում ա, վար դինջ մուտանա, ասե. «Տու հո՞ւ վըս»:

Ննգիրը կենում ա, էտ ախճիգը տուս ա կյամ կտերը, ինքյն էլ ա տնու
կյամ, ասըմ.- Էտ հի՞նչ իլլնթ-միլլնթ ըք, վար առանց հըրցընելե թաքա-
վերեն ծիյին փայը յոր ըք օնում, օտում, ծիյին մըշվըցնում :

Մեծ քվերքը նադլ ըն անըմ, վար ղըրննք էթիմ խոխեթյ ըն, խորթ մոր
դնրդնն ընգալ ըն ըտեղեթյ:

Ննգիրըն ասըմ ա.- Մեր թաքավերը լիմ արհեստավերի հետա յա շոռ
կյամ, վար կործ տա, պահե:

Ըխճըկերթը ասըմ ըն. - Վախըմ ընք, թա մեգ խափիս տանիս, մրեգ
կտորել տաս:

Ննգիրը տահանց ըրխընըցընում ա, թաքավերեն կոշտը տանըմ,
ասըմ.- Թաքավերն ապրած կենա, քըթնլ ըմ ծիյին չամենչը օտողներեն:

Թաքավերը էնքան պարի մարթ ա ըննում, վար տահանց մին ցորտ
խոսկ էլա ասում չի, անջախ պիրում ա տահանց լնվ ուտըցնել տամ, լնվ
կյենալի շիրեր ա տամ տահանց, ամեն մինին էլ մին կործի յա տընում:
Պտի ասիմ, վար էտ ըխճըկորանցը մեչին պուճուր ախճիգը լոխան կյեղե-
ցիկըն ա ըննում: Տրան թաքավերը կըռնարածի կործ ա տամ:

Մին օր էտ ախճիգը կյառները տանում ա հննդը, համ էլ իլիգ ա
մանըմ: Մին օր հննդին մին չոքան տեսնում ա էտ ըխճըկանը, սկսում ա
ընդրա նհետ սեր փշրիլը:

Էտ ախճիգը ասըմ ա.- Տա իմ պննը չի, թաքավերան հըրցըրու:

Չոքանը քնում ա թաքավերեն կոշտը, ասըմ.- Թաքավերն ապրած կե-
նա, թողեր սերտըս պնննմ քշտետ:

Թաքավերը թնլ ա տամ: Չոքանը նադլ ա անըմ, վար ինքյը սիրում ա
կյառնը պահող ըխճըկանը: Էն ախճիգյն էլ ղըրնն ա սիրում:

Թաքավերն ասում ա. - Ա՛յ չոքան, թն կարաս կատարիս իմ ըսըծնես,
ախճիգը քըրեգ ինի: Քըրեգ տամ ըմ էրկու չըվալ ցորեն, թն կարաս մին
օրում համ վարիս, համ հըսընիս, համ հնճիս, կալսիս, ցորեն շինիս,
աղճիգը քըրեգ ըմ տըլական:

Չոքանը տխուր-տրտում քնամ ա ջադու պառավեն կոշտը:

Պառավը նրան թնհրերը լոխ սըվըրցընում ա, համ էլ մին կախարթա-

կան մուտանա յա տամ էտ չոբանեն, ասում.- Կըքյնաս մին հանդըմ վըեննը կենաս, սրտիտ օղածը մուտանեն ասիս, նա լոխ կադարիլու յա:

Չոբանը քյնում ա, մին մեծ դ՛ղղում վըեննը կենում, ռւրմն սրտին դմր-դը ասըմ մուտանեն, տա էլ կադարում ա: Մին օրվա մեչի ցորենը հըվա-քում ա, ածում չըվըլնեն, պիբում թաքավերեն տոնը:

Ասում ա. - Թաքավերն ապրած կենա, հրամմանըտ կըդարալ ըմ, ախ-ճիգը տամ ը՞ս, թա՞ տամ չըս:

Թաքավերն ասում ա.- Հնլմ չէ, մին պան կա, վար ըն էլ կադարիս տըլական ըմ: Ա՛յ չոբան, թն կարիս շվետ ըծելավ վըխճըրներեն պըցըր-ցընիս ըշտըրակեն կլ՛իսը, ախճիգը քունն ա:

Չոբանը քյնում ա, նըստում թաքավերեն շինիլ տված ըշտարակեն կլխեն, սկսում շվեն ածելը: Վըխճըրներեն պըցրանում ըն, պըցրանում, մին կոտրած տեղ ըն հսնում, ընդեղ էլ լիմ ռւրմը հետա վեր ըն տմոնում, սըտկոտում:

Չոբանը երե դղան ասում ա.- Ախճիգը տամ ը՞ս, թն չէ:

Թաքավերն ասում ա.- Վար տու կըրեցալ չըս քու շվետ ըծելավ վըխ-ճըրներեն հըսցընիս քու կոշտըտ, ախճիգը քըրեզ չի հըսնիլ:

Չոբանը տըեսնում ա, վար հըսավ վեչ ռւրմն նպատակեն, ռւրմն աշտարական քցում ա տափը, տըհենց էլ մեռնում ա:

88.ՁԵՅՐԱՆԸ

Իլնի ա, չիլնի մին թաքավեր: Ուրան գյանքըմը օգալ ա մին ջեյրան սաղ փոնե, կրեցալ չի փոնե: Մթկըմը տիրնի ա տոնս կյա հանտ, հոն կլխավ ջեյրանը լոք տա, ընդրան սպանե: Ուրան էլ իրեք տղա յա իլնի: Տղերքը հանդըմը կըրացալ չըն փոնին: Կուճի տղան էլ ա էտ խոսկեն դաբուլ կացալ, ամմա ջեյրանը ամման վախտ ուրան կլխավն ա լոք տվալ:

Էտ կուճի տղատ վագ ա տամ ջեյրան են հետան, թն փոնե, ջեյրանը նի յա մննում մին դըրբըգա: Էտ տղան դըմնիվ թխըմ ա, կլոխը կտորըմ: Վըզանն մին թիքյա մնամ ա, պիրում ա քվորը տոն, քցում մին վեր: Հորն անա վըխելան նհետ էտ տղան քըվորը յոր ա օնըմ, ճոկ տեղ ապրըմ:

Ինքը վերես ա անում, քոն-ախպեր օտում ըն: Մեհետ քոնը վերեն քշտավը քյիննիլիս մին սաս ա ընգուճավը ընգնըմ:

Ասըմ ա.- Ա՛յ ախճիգ, ծեր տանը փլան յըջիգըմը էնա ճար կա, քյինն պեր, վեզըս քսի, սղանամ:

Ախճիգը քյինամ ա պիրոն, ճարը քտում վեզը, ջեյրանը լվննում ա մին լնիվ տղա յա տեռնում, ասըմ ա.- Ա՛յ ախճիգ, յըես քյրեգ օգում ըմ, էք մինտեղ ապրինք, քու ախպոր անա թաքուն:

Ապրում ըն, մին խոխա յա ինոն: Քոնը վախըմ ա ախպորը անա, խոխան տանըմ ըն տինոն էն հըղըցըմը, վերավը պիտի ախպերը կյա:

Ախպերը վըրսըտըեղա կյնիս, ջհոն ա էտ պնրոնըն: Պնրոնը յոր ա օնըմ պիրում տամ քվերը, թն պահե: Քոնը պահըմ ա, մծըցնըմ:

Էս ջեյրան տղան, կնգանը ափաթը կտրում ա, ասըմ. – Էք քու ախպոր սպանինք, մունք տնստոն ապրինք:

Խոխան ըսկանըմ ա:

Ջեյրանն ասըմ ա.- Յըես օց ըմ տոնլական, վեր քու ախպեր կյա, թա մղակավը նի մննե, կըլխան կծլական ըմ:

Առաչի օրը վեր խոխան տեսըմ ա էտ տըղեն, կյամ ա, վագ ա տամ, ասըմ ա.- Դայի, թող օսերիտ նստիմ:

Նստըմա, օցը կծում չի:

Ջեյրանը տեսըմ ա, վեր խոխան պենու սետ ա, կնգանն ասըմ ա. Քու ախպոր անա հրցրու ցիրեկը հի շտեղ ա ինոն, քյինն, սպանիմ:

Էլիա խոխան ըսկանըմ ա, ցիրեկը քյինըմ ա հղեն կտրում, հորը սպանում:

Դային ասըմ ա.- Բալա, էտ հի՞նչ մարձն ա:

Խոխան ասըմ ա.- Վեչինչ, ծետ ըմ սպանալ:

Կյամ ըն տոն, էտ խոխան դայուն քշտեն մորը խայտառակըմ ա, վեր ռորան ախպորը փորցանքների մաչ ա քցալ, մորը ըսպանըմ ա, ըտրանա էտը դային նան խոխան մինտեղ ըն կենըմ:

Խոխան մըծանըմ ա: Ասըմ ա.- Դայի, հիշքան տու ինձ պահալըս, էնքան էլ յըես քյըեզ պիտի պահիմ:

Ըտրանք կյամ ըն մին լմվ քաղաք: Քըղաքեն տրճւչը կոշտն ա քյինճմ:

Էտ տղան ասըմ ա.- Մին կործ տոք անիմ:

Թաքավերն ասըմ ա.- Հի՞նչ կործ տամ:

Ասըմ ա.- Քըռասուն ծի, քըռասուն ճորե տոք, ամեն օր քյինիմ փմնդ անիմ:

Քյինմմ ա ռորան հետե էրկու փութանոց մին կացեն շինիլ տամ, քյինըմ ծմակը փմնդճ. ճորեքը ծըռերան կապած ա ինըմ: Քյինմմ ա ճորեքը թմ պիրի, պեռնե, տեսնըմ ա ճորե չի կա: Մին բմբճճ քըռասուն ճորեն կե-րած, ընդեղ վըեննը: Փոնըմ ա բմբճճը պեռնում, ինքյն էլ մին մեծ ծառ շլմկում, կյամ քաղաքը:

Թաքավերը լըղըպատառ ա ինըմ: Ուրան նոքյարներեն ասըմ ա. - Էս տղեն կլոխը հարկավիր ա կերած, թմ չէ ինքյը մեր կլոխը կօտե:

Տղեն կանչըմ ա կոշտը, ասըմ.- Ա՛յ տղա, փլան ծորումը հենց դն կա, իրեք տարվա խարջս հմլմմ տվալ չըն, քյինմ պեր:

Տղան դաբուլ ա կենըմ, ասըմ ա.- Յըես կքյինիմ, ամմա բմբճճը լմվ պիտի պահիս:

Քյնմմ ա տղան տըեսնըմ դեվերը նատոտած: Մին դն ասում ա.- Հա՛, իմ քյըսօրվա թիքյաս եկավ:

Վեր իտի յա ասըմ, էտ տղան մին սիլլա յա տամ, դեր վեր ա ընգնում:

Տղան ասըմ ա.- Խարջը տվեք:

Դեվերը մնամ ըն շշկված, ասում ըն.- Խարջը տված ա:

Տղան առաչն ա անում, պիրում թաքավերեն կոշտը:

Կյամ ա տեսնում բմբճճը սոված ստակած, ինքյն էլ թաքավերեն, ընդրա ըխճկանը, կնգանը, ըսպնտըմ ա: Դային նան ինքյը քաղաքում տըռնըմ ըն թաքավեր, ռորանց հետե ապրըմ:

89.ԱՐՉԸ ՆԱՆ ԱԽՃԻԳՅԸ

Ընձև ա, չընձև մին մարթ, մին կնեգյ, տրանց մին ախճիգյ ա ընձև: Էտ մարթեն կնեգյը մեռնում ա, քյինում ա մին օրիշ կընեգյ անում: Ետվակենը ձորան հետան էրկու ախճիգյ ա պերում: Խորթ ախճիգյը սերուն ա ընձև, ամմա ետվակնգանը պերած ըխճըկեքյը կյեշ ըն ընում, սև-սև, իրսներեն եշվում չի՝:

Մարը խորթ ըխճկանը շատ ա պինըցնըմ, թոռն են մոխերը կտրել ա տամ, ըշտեղ մին եխտոտ պեն կա, էտ ըխճկանն ա անել տամ: Խորթ մարը ձորան ըխճկորանցը թմգմ շորեր ա կյըեց տամ: Ուրողյոնը դարկում ման կյալ, դարկում դոնախլըղ թաքավերեն պալատը: Խորթ ախճիգյըն էլ տանը պենն ա անում:

Մին օր էլ էնչանք պեն ա անում, նղանում ա, նստում ա լմց ինձև, նղվարվում, քնավ ընցնում:

Արմգին մին կնեգյ ա կյամ, էտ ըխճկանը մարըն ա ընձև, ասում ա.- Ա՛բալա, եր կաց, շատ մել ընջըմիշ ինիլ, կա շորեր տամ, կյըեց քյինի դոնախլըղ, ամմա հենց ըրա սհաթի տսներկուսեն կյաս:

Ախճիգյը կյըենում ա շորերը քյինձև թաքավերեն պալատը:

Էհմ վեր նի յա մննում, լոխ ընտրան ըն եշում: Թաքավերեն տըղան տեննում ա թմ չէ, հավան ա կենում:

Տսներկուսըն ա տեռնում թմ չէ, ախճիգյը քյինձև ա տոն: Էրկու ձորողյուն կյամ ա, էլհա վախտեն քյինձև :

Իրեքինջի ձորողյունը շաղվում ա, վախտը թմամում ա, թայդի յա ընգնում, չմքման, տոն կյալիս տեղը հանվում ա, մնըմ ընդեղ:

Թաքավերեն տղան յոր ա օնում, հետան տոն կյամ: Էտ ախճիգյը կյամ ա տոն, շորերը հանում, ձորան տեղը նստում:

Թաքավերեն տղան չմքման յոր ա օնում ընգնում տընըստոն տըեսնա՛վե՞ր ըխճկա վըեննեն կկյա, նրան էլ օգի: Հերթը կյամ ա էտ ըխճըկանը տոնը: Խորթ ըխճկեքյը կյենըմ ըն վըննըրներեն կյամ չի:

Հերթը կյամ ա էտ խորթ ըխճըկանը: Էս վեր կյենըմ ա, վըեննեն լմվ ա մըննում:

Թաքավերեն տղան ասում ա.- Էս ա վեր կա, տրան օգիլ բիդիմ:

Վերչը օգում ա, տանում ձորանց տոն:

Խորթ մարը օգում ա քյնլմգ կյա, կգնվելան տրաքվում ա:

Թաքավերեն տղեն կյենցանտվում ա ըխճկանան, ասում ա.- Տու բախտավեր չըս ըննանն, տոնս քցի քիինի հորը տոնը:

Թաքավերեն տղան անգուջ ա օնում, տոնս ա քրցում:

Մհենգ էլ մարթին յախան օնում ա, թնն ախճիգըտ ստեղ կենալ չբիդի, տար ջհանդանը քրցի, կուրցուրու:

Մարթը ճարը կըտրած պաղրաստոթուն ա տըեսնում, ըխճկանը տանում մին հանց տեղ, վեր խրեգ ջվըրնե կան: Ըստըեղ մին օրան տան ա թողում, ինքը կյամ:

Ախճիգը ուրողիկները նստում ա, թա հաց օտե, տանը պուճախան մին մոկուն ա տոնս կյամ, ասում.- Մե՛րուն ախճիգ, պեց թող, յըես էլ օտիմ քըեգ նըհետ:

Ախճիգը ասում ա.- Օտում ը՛ս, կեր:

Մոկունը համ օտում ա, համ էլ ասում.- Էս ա մին արչ ա կըլնկան գնցողակը ծեռքեն, ըսլական ա. «Կյամ ը՛ս մին հաղ հաղ անինքյ», կասիս. «Հա»: Ջընցողակը քըեգ ա տլնան, յոր կօնիս, ճրաքըն էլ հընցըցնանն ա, տու գնցողակը ծեռքետ վագ ըս տըլնանն, թնն վեր փոնից, քըեգ ուտլնանն ա, թնն չե, քըեգ մին ըրբա վըեսկե յա տլնանն:

Ասում ա, պրծնում քյնոն:

Արչը կյամ ա.- Մե՛րուն ախճիգ, պեց թող յըես էլ օտիմ իլի՛:

Ախճիգը թողում ա:

Արչը ասում ա.- Մե՛րուն ախճիգ, գյուղում ը՛ս հինչ, եք մին հաղ հաղ անինքյ: Յըես զընցողակը քըեգ տամ, ծեռքետ զընգընգընելավ վագ տո, ճրաքըն էլ հընցըցնինք, վեր քըեգ փոնիմ, ուտլնանն ըմ, վեր փըռնիմ վեչ, քըեգ մին ըրբա վըեսկե ըմ տլնանն:

Լհն վեր ճրանքը հընգնում ըն, մոկունը տոնս ա կյամ, զընցողակը յոր օնում, ինքը զընգընգընելավ վագ տամ, արչը կարըմ չի փոնե, նղանում ա, ասում ա.- Եք վըեսկեն քըեգ տամ, քիինի:

Մին ըրբա վըեսկե յա տամ, ախճիգը մաչին նստում ա, հղե իննոն ուրանց տոն:

Խննքընը հըսնում ա խորթ մորը:

Չըրևաննին կյամ ըն, ասըմ.- Ա՛խչի, պա ասել չըս խորթ ախճիգըտ մին ըրբա վըեսկե յա պոլրոն:

Խորթ մարը ասում ա.- Չըչեմի՛ն, չե՛, տըեսնաս վսկըռքնեն ա, ըրբան ածած չըխ չըխկցնելավ պոլրոն ըն:

Էհա վեր ըրբան տըռանը վըենն ա կենում, խորթ մարը մարթին ասում ա.- Շտեղ քու ախճիգըտ ըս տարալ, իմն էլ տար ընդեղ:

Մարթը, կրակ ընգած էտ կընգանը ծեռքեն, եր ա կենում, խորթ ըխճկանը տանում, ընդըեղ թողում:

Ուրոճգոճները հացը ուտելիս մոկնը կյամ ա թմ.-Սե՛րոճն ախճիգ, մին խրեգ սպաս տո, թող յըես էլ օտիմ:

Թմ.- Կորե՛ր, իսկի կա վեչ, թմ ես օտիմ, մնացալ ա քըեգ տամ:

Մոկունը քյնամ ա: Արչը կյամ ա, ասում.- Սե՛րոճն ախճիգ, կյամըս հաղ անինքյ:

Ախճիգը ռազի յա կըենում, հաղ ըն անում, մոկունը կյամ չի քյոմնց ինի: Արչը ըխճրկանը փոնում ա, օտում: Էքյսի օրը վեր հարը քյինոճ ա, թմ պերի, վսկոքնեն ա ածում էն ըրբան, տանում:

Խորթ մարը կյետեն դրադեն ա ինոճ, քյինոճ ա կյետը ընգնում: Թաքավերեն տղան շատ ա շոռ կյամ, թմ խրեգ, վերչը կյամ ա ուրմն կընգանը տանում, հորըն էլ տանում ուրմնց նըհետ պահում:

Ըստուծանա իրեք խնձոր վեր ընգնե, մինը՝ պատմողեն, մինը՝ լըսողեն, մինն էլ՝ էս հմքյմթը լոճս աշխարք քըցողեն:

90. ՊՌԸՎՈՒՑ ԼՍՎ ԱՊՐԵԼԸ

Ինձում ա, չինձում մին թաքավեր ա ինձում: Էս թաքավերեն ինձում ա մին կնեգ, էրկու տղա:

Մին քշեր թաքավերեն կնեգը անագ ա տրեսնում: Ըրանգնումը մին սիպտանկ մըրքավեր մարթ ա կյամ, ըտրան ասում.- Յըես ըստուծանա յըմ դարկված, քյըեգ մին պեն ըմ ասում: Օգում ըս մհե՞նգ լնվ ապրիս, թն պըրվուց:

Էս կնեգը մնում ա քար կտրած: Ըստրա սիպտանկ մագերը, բոյը, բուսաթը տըսնալավ: Ասում ա.- Դե վեր իտի յա, թող մարթիս նեստան հըրցնիմ, տահամ հի՞նչ ա ասում, ետնան:

Միպտանկ մրքավերը բ՛հրդան կորչում ա:

Էդ քշերը թաքավերեն կնգանը քոնը տանըմ չի, մտածում ա, թն. «Էս հի՞նչ իլլնթ-միլլնթ ա, վեր ինձ ստի պեն ասից»:

Էս քշերը, թն տուք ընդրա պլատումը քոն ըք իլնլ, ինդի էլ ինքյը:

Լճեսանում ա: Էս կնեգը էր ա կենում, քյննմ մարթին ասում, թն.- Պա քշերըս ըստի անագ ըմ տըեսալ, իստի, իստի պեն ա եկալ կլճիս, մհենգ գյուդում չըմ, հի՞նչ անիմ:

Թաքավերը շատ ա մտածում, իրեգ ա մտածում, կնգանը ասում ա.- Ա՛ կնեգ, վեր մին էլ կյա, կասիս վեր մարթս ասալ ա, թն. «Օգում ըմ պմուց լնվ ապրիմ»:

Կնեգը մին էլ ա անագ տըեսնըմ, էլհն հնմնն էն մարթը մին էլ ա կյամ, էլհա ինդի ասում:

Էս կնեգը իրեսը իըչըկնքելավ, վիսվիսելավ ասում ա մարթին ասածը:

Լճեսանում ա թն չէ, գարթնում ա: Մին քանե օրանը ետը ստահանք սկսում ըն քյսիբանալը: Վերչը հի՞նչ կլճիստ գվըցնիմ, էնչանք ըն քյսիբանըմ, վեր մարթն ասում ա.-Ա՛ կնեգ, դե վեր իստի յա տըռալ, էք էս խոխենքը յոր օնիքյ քյնննք, աստուծ մեծ ա, հնլբնթ մըեգ քյճմնգ կանե:

Եր ըն կենում հըդե ընգնում:

Շատ ըն քյնճում, իրեգ ըն քյնճում, ըտ էլ աստուծ ա գյիդճում, մին ծմակու տեմ ըն ընգնում: Տըեսնում ըն ծմակումը ծոխ ա էր ինձում :

Մարթն ասում ա,- Ա՛ կնեգ, քյինննք, հինչ կինի՛, կինի՛ :

Քյիննն ըն, մուտանըմ, տըեսնըմ դըչըդնե: Օգում ըն ետ տեռնան, ստահանք տըեսնում ըն:

Տրանք խփիլմով տանում ըն ներանց կոշտը, կոշտ հաց տամ ըտահանց, խխոնցը մին լմով քշտըցնում, թմ դե քոն իլիք: Քոն ըն ինձում:

Էքյսը մարթը, կնեգը, խոխենքը եր ըն կենում, թմ քյինան, էս փոչ իլմծնեն թողում չըն: Ասում ըն:- Յա իրեք մանեթ փուլ տվեք, յա էլ իրեք տարե կնեգըտ բեղմա պահինք:

Ճարը կտրած, խեղճ մարթը կնեգը թողում ա, խոխենքը յոթ օնում, քյնձում :

Շատ ա քյնձում, խրեգ ա քյնձում, հըսնում ա մին կյետու: Թարսու նման էս կյետն էլ վըրարած ա ինձում: Խուխեն մինը շլմկում ա, թմ տանե ընցըցնե, էտնան կյա էն մինն էլ տանե: Լհմ կյետեն մաշտեղը շլմկենը հարայ ա տամ, թմ.- Կյձկերը մեր խուխեն տարեն:

Էտ մարթը էտ ա տեռնում, թա տըեսնա հի՞նչ ա, բուրդան էտ մինն էլ շլմկան ա վեր ընգնում, ընգնում կյետը: Խեղճը մնամ ա քըրացած: Ասում ա.- Էս հի՞նչ խաթա յա, վեր ինձանավ ա ընգնի: Կնեգըս դչդնեն խլեցեն, խոխենքըս էլ ըստեղ ծեռքաս ընգեն, մհենց յըես թո՞րը քյինան, ըշտեղ կլխես վա՛յ տամ:

Ընգնում ա հղեն քյնձում: Քյինան ա, հսնում մին քաղաք, տըեսնում ժողովուրթը թուփ տըեռած, հինչ վեր մին պեն ըն օգում անին:

Ճըրցնում ա մարթոցը նեստա, թա.- Էտ հի՞նչ ըք անում, էս հի՞նչ դլմդալ ա:

Էտ մարթիքըն ասում ըն:- Թաքավեր ընք ճոկում, մին դուշ կա, պեց ըն թողում, հնըր կըլխե վեր կյա, ընդրան էլ տիննանկան ընք թաքավեր: Դուշը պեց ըն թողում, անդարըտ կյամ ա թուշ ըտրա կլխեն վեր կյամ: Մարթիքը կյամ ըն, տըեսնըմ իտի քյնսիք, ճընթոնին կյեցին մարթ: Ասում ըն.- Ըտրանա թաքավեր կինի՞, նորու դուշը պեց թողեցեք:

Նորու պեց ըն թողում, էլիա կյամ ա ըտրա կլխեն վեր կյամ: Էլիա ինդի յըն ասում, համ էլ էտ մարթին տանում քըցում մին տոն:

Դուշը նորու պեց ըն թողում, օթումը միկա շոռ ա տամ, կյամ, ակուշ-կավը նի մնում, էլիա տրա կլխեն վեր կյամ: Ճըրընեն կտրած պիրձում ըն, տրան տինձում թաքավեր:

Մին քանե տարե թաքավեր կենըմ ա, ժողովուրթը տըեսնում ա, վեր տա լմվա, շատ հավան ըն կենում, խոսած տեղն էլ ըրեվավը ներթձում ըն օտում:

Հա՛, միենց էլ տըեսանք էն կնեցը, էն խոխենքը հի՞նչ տըեռեն: Էս կնեցը իրեք տարե մնալանը ետը, պեց ըն թողում, թա քյինն: Տա հղե յա ընգնում, կյամ, կյամ տո՛նս կյամ էտ քաղաքը:

Քյնսիբ ջուվար ա իլի՛, ասում ա.- Միկա հաց տվեք օտիմ:

Ըտրան ասում ըն.- Լհն մեր թաքավերեն պլատումը մին կնեց ա հնջնթ, հանցու կարտոշկա քշվե, առռե լափ տու վըս, վեր կաս:

Տանըմ ըն, էս կնեցը ըսկում ա ըտըեղ հցըփոր ըշխադելը: Մին քանե օրանը ետը համին էտ քաղաքըն ըն կյամ էրկու ջնհիլ տղա: Մհենց ծգանա մինը կը հըրցնե, թն ըտահանք հո՛ւ վը՛ն:

Էտ հնմին էտ մարթին խոխեքըն ըն, ամման մինը մինան բեյխամբնր:

Ըտահանց մինը վեր կյո՛ւյը տարած ա ըլնլ, չըբունեն խըլում ըն, պահում, մըծըցնում, պեց թողում, թա քյինա քյըգետե ապրե: Էն մինն էլ վեր կյետը տարած ա ինո՛ւմ, ճղացպանը ըգադում ա էլհա պահում մին քանե տարե, պեց թողում:

Ըտահանք կյամ ըն մինտեղ տեռնում, մինը միննն բեյխամբնր, կյամ էլհա էդ պլատումը նոքյնր ընգնում:

Մին օր նստում ըն, թն դինջանան, սկսում ըն ո՛ւրո՛ւր կլխավը անց կացածը նաղլ անելը:

Տեսում ըն վեր լին ստահանք ախպերքյ ըն, ո՛ւրո՛ւր կո՛ւմվըն ընգնում, լնց ինո՛ւմ, ուրխանո՛ւմ:

Տու մել ասել, էդ խոսկերքյը ըսկանում ա էտ կնեցը: Տո՛ւս ա կյամ, վեր ըն էլ ստահանց մարն ա: Վագ տալնվ կյամ ա ուրկուքանց պչպչորում, կո՛ւրքը ընգնում:

Ետ վախտը թաքավերը տըռանը նստած ա ընում: Աշկըն ա ընգնում էտ պենը, ծեն ա տամ, պո՛ւրո՛ւմ կոշտը, հըրցնում.- Էտ հի՞նչ ա: Ըտրանք նաղլ ըն անում:

Էս մարթըն ասում ա.- Պա տուք իմ խոխեքյս ըք, սա իմ կնեցյս ա: Տըեռնում ըն ո՛ւրո՛ւր քթնծ:

Էդ կնեցը տըեռնում ա թաքավերեն կնեցը, խոխենքյն էլ թաքավերեն տղեքյ: Ըտրանա տենը ըտահանք սկսումըն լնվ ապրելը:

91. ԷՐԿՈՒ ԳՈՐ ՑՈՐԵՆ

Իլնի ա, չիլնի մին մարթ, մին էլ մին կնեգյ: Էտ մարթը շատ վիսելիս ա իլնի ռւրան կրնգանան: Ամուն օր մարթին թըկըմհակավ դրկելիս ա իլնի ծմակ, փննի-մննի պիրիլ տալիս, ծխելիս, մին քանե կպեկա, պենա դոկոնցնելիս, յոլա քյննիլիս:

Մին օր կնեգյը մին տասը հաց ա թխում, հինչ հա՛ց, ջանըմ, խուխու պլիթնե՛, ըն էլ կյնրի քյոկեր:

Ուրոկոնը չելանը քոն ինիլը մին ճոթ տնում ա մարթին ըռըշկին, ինքը պըրանում, համ էլ ասում.- Ա՛ մարթ, էքյուծ քըրհանա, չելննը լոկ-սանալը, եր ըս կենում քյինում ծմակը, էլ գյոկոնը չը՛մ, հունց քյինում ը՛ս, վեր յըես հեն ինիմ քոն իլնծ:

Իսըեդ մարթը վըխվիսելավ, լոկին կըտըրած լին մին խոսկ ա ասըմ.- Լը, լը, լը... ն՛... ն՛... վ... վ, ա՛յ... կը...ն...ե՛ գյ:

Կընեգյը ասում ա, պըրծնում, հիլրհնիլ լամբը հընգըրցնում, քոն ընոնմ: Մարթը քըռըքոռի տալավ, մին թնիհնիլ տեղերը քցում ա, մըրափում: Քըրհանա մըթըն-մըթեն եր ա կենըմ, թն քյինն, մհենգ էլ տըեսնըմ ա, վեր հացը խրեգյ ա, մտածում ա, թն հո՛ւնց անե, վեր մին հաց կյուղանա, կրնգանան թաքուն:

Չացը տիրած ա ինոն շկափեն յրա: Կուճուր-կուճուր քյննում ա, թա յոր օնե, բոկոնն մին աման ա վեր քցում, կոտրում:

Շըրխկոցեն յրան կնեգյը եր ա կենըմ, սկսում ճըդճըլը,- Ա՛ թաղված, կյեղված, էտ հի՛նչ ըս անըմ, հը՛, մհե հո՛ւնց ըս, վեր եր կենամ ջանըտ ախցան անի՛մ: Մարթը տոկոտոկալավ ասում ա.- Ա՛ կընեգյ, ջանետ մատաղ, վեշ մին պեն չըմ անըմ, քյինում ըմ ծմակը, ցկատեն ըմ շոռ կյա՛մ:

Կնեգյն ասում ա.- Ա՛ փչանաս տու, ըտեղ ցակատը հի՛նչ ա անում:

- Ա՛ կնեգյ, պա յըես քը մատաղ, պա յըես տիրալ ըմ ըստ եղ, հվատըմ չը՛ս, հասե եր կալի:

Էտ վախտը բոկոնն շիրեփը ճննցըն ա ընգնում, գյուոնում ա, թն ցակատըն ա: Մթկումը ասում ա. «Ա՛յ աստուծ, էս հինչ աճոդութոնն ար, վեր ցակատը ստեղ ար»: Հնն գյիդում չի, թն ծեռքենը շիրեփըն ա: Մարթը մին թնիհնիլ տոկոս կյամ, մըթեն- մըթեն հղե ինոն բիդի ծմակը:

Քյիննիլիս կրնգանը յրա կըզնված ինքը-ինքը խուսելավ, ասըմ ա. «Ա՛րա, պա իստի էլ օյին կինի՛, վեր յըես ընգալ ըմ էս էս քյուփուրեն

ճանգը: Ասում աս՝ էտ հի՞նչ ըս անըմ: Ատտա շան ախչիգյ, տըեսնըմ չը՞ս հինչ ըմ անը՛մ, լափ իստի ծըեռքըս մըեկնըմ ըմ, չորս հաց յոր օնիմ, տանիմ, հանդին օտիմ»:

Ինքը-ինքը խուսելավ քիննլիս մին ծառ ա պտահում, շիրեփավը թխում ա, թա կըտրե, բուրդան շիրեփը կոտրում ա: Ինքըն էլ գյուղո՞նում ա, թն՝ ցըկատեն շուղուփն ա տո՞ւս եկալ:

Ըսկըսում ա ձեռքերը տափը քըսելը, թն՝ քիթենա: Տեսնըմ ա վեր քըթենում չի, ուստուծեն դաչանք ա անըմ.

- Աստուծ-աստուծ ցըկատես շըղուփը քըթիր, քըեգ երկու գոդ ցորեն կտամ:

Ասում ա պըրծընում, էլիա ձեռքերավ տըփտըփըմ: Բո՞ւրդան շիրեփեն կյուշը ձեռքն ա ընգնում:

Մարթը կըզնված ասում ա.- Ա՛ ժողովուրթ, մին տեսեք էս աստուծը հիշքան ա չար, հնլն՝ ցըկատես շուղուփը քըթըննլու, գոդը դարկալ ա, թն՝. «Էրկու գոդ ցորեն դարկեյ»: Թո՛ւու՛՛, ննհլնթը քըեգ, չար սըտանա՛:

92. ՀԱՎԸ

Ընըմ ա, չընըմ մին մարթ, մին կնեգյ: Ո՛ւրո՛ւր նհետ շատ ըն ապրալ, խրեգյն ապրալ, կնեգյը խոխա չի պըերալ: Կնեգյը մարթին ստիբալ ա, թմ քյինա մին օրիշ կնեգյ պեր, թմքյի մին խոխա ինի՛: Ախճկանը մմրն էլ ա շատ ստիբալ:

Տղան ասալ ա, թմ.- Յարաբ բա իտի պե՞ն կինի՛, հմլմն կնեգյըս տանը սաղ-սըլըմաթ, քյինիմ մին էլ պիրիմ: Ինձ օրիշ կնեգյ չի հմջմթ, իմը իմ կնեգյս ա: Չէ, ախպեր:

Կնեգյը շատ ա դիլխոր ըրալ, քյեցալ մորն էլ ասալ:

Մարը եկալ ա փսեն ափաթը կտրալ, թմ.- Քյինմ կնեգյ պեր, վըեր խոխա ինի:

Փեսան քյինմն ա բազար մին գմմբո՛ւլ տես-տեն ինքյ օնում, պիրըմ տոն, մին լմլ էլ հալ ա ինքյ օնում, էհա պիրում տոն:

Մին օր փեսան կնգանն ասըմ ա.- Յըես քյըեգ նհետ քոն չըմ ինո՛ւմ , տեղս տար հավեն քշտեն քցի՛ ...

Կնեգյը ըրմընալավ տանըմ ա հավեն քըշտեն տեղը քցում: Էտ մարթը քոն ա ինո՛ւմ: Մին քանի քըշեր քոն ա ինո՛ւմ , ախըը չէ, տոնը կըռեվ ա տեռնըմ:

Կնեգյն ասըմ ա.- Խե՞, էտ հի՞նչ կարք ա, պա մարթին կնեգյ կինի տանը, տեղը հավեն քշտեն կքցի՞:

Կնեգյը կըռեվ ա անում, գեմքուչն էլ ա կյամ, կըռեվ անըմ:

Մին օր էլ մարթը կյամ ա տոն, ծեն ա տամ կնգանը, զըմքուչին ո՛ւրո՛ւր քշտե նստըցնըմ. Ասըմ.- Պա տուք ինձ ասըմ ըք քյինմ կնեգյ պեր, թող խոխա ինի, էտ հմլմն հալ ա, վեր կըռեվ ըք անում, վեր կնեգյ ինի՛ հի՞նչ կանիքյ, յըես դմսիդ ծըեգ փոթցալ ըմ:

93.ԹՇՆՉԸԿԱՆ ՀԱՐՍԸ

Ինքն ա, չի ինքն մին թաքավեր ա ինքն: Էտ թաքավերին մին տղա յա ինքն: Մի քանի վախտանը ետը թաքավերին տղան հորն ասըմա.

- Ա՛ հնար, օգում ըմ ախճիգ օգիմ:

Հնարը տղեն ասում ա.

- Քինա հարձեր մանեթ փող ըշխադե, պեր, քըբեգ հետե հըրսանեքլ անիմ:

Տղան տանան տ՞ուս ա կյամ, քյնամ մոտիկ քղաքումը մին հարուստի տան նոքյնար նի մննում: Տարին տասը մանեթ փող ա ըստանում:

Մի քանե վախտ վեր կործ ա անում, հարուստը նոքյնարեն ասում ա.

-Մունք քիննական ընք քյարվան, պեթկա պադրաստոթուն տեսնանք, իրեք ամես քյննական ընք, իրեք ամես ետ ընք կըլլանկան:

Տրանք ճընապար ըն ընգն՞ում: Ճընապարը կյետեն դրադավըն ա ին՞ում:

Շատ ըն քյնամ, իրեգ ըն քյնամ, քյնամ ըն տ՞ուս կյամ մին մեծ սարու տակ: Էտ սարը էնքան պեցո՞ր ա ին՞ում, վեր վեչ մինը կարում չի տական եշի, փափաղը վեր ա ընգնում:

_տ սարեն կլխեն մին մեծ դուշ ա ինքն կաղնած: Հարուստը ետ ա տեռնըմ նոքյնարեն ասում.

-Էն դուշը տեսնում ը՞ս, էն մըզանա մինին տըննական ա, քանի տարալ չի, եք էս եզներան մինը մորթինքլ, մաշկինքլ, մունք էլ կյողը կենանք, վեր դուշը կյա, էտ եզանը մեսը յոր օնե, քյինն, մունք էլ տ՞ուս կկյանք մեր ճընապարը կշարունակինքլ:

Նոքյնարը հոժարվում ա, պիրըմ ըն եզնը մորթում, մաշկում, ճընապարեն մաչտեղը մեսը վեր քցում:

Հարուստը նոքյնարեն ասըմ ա.-Եք քըբեգ տինիմ մորթուն մաչին, կյեղվե, թա չե քըբեգ կտանե:

Պերում ըն տղեն տինում մորթուն մաչին, պենդ-պենդ կապում, վեր քցում, մեսն էլ կյետը քցում, ո՞ւրննք կյողը կենում:

Ղուշը թոչում ա, կյամ, տես եշում, տեն եշում, տեսնում վեր վեչ մին պեն չիկա, էտ մորթեն յոր օնում, քյին՞ում:

Ետ սարեն կլխեն դուշը պեց ա անում, տեսնում մին տղա յա: Էտ տղան եր ա կենում, տեսնում էն ա սարեն կլխեն: Սարեն կլխան կանչում ա.- Չե՛ յ, հե՛ յ խազալին՛, պա ես հո՞ւնց կյամ:

Հարուստն ասումա.- Էտ քարերան վեր ածե, Էտավ էլ տու եք:

Ետ տղան քարերան հինչքան կարում ա, վեր ա ածում: Էտ քարերը շատ թանկանուց քարեր ա ինձում: Էտ մարթը Էտ քրերավը եզները պեռնում ա, ճրնապար ընգնում, Էն տղեն էլ թողըմ ա ընդեղ:

Երեք օր Էտ տղան մնում ա ըտեղ: Վերչը ըրնագըմը տըեսնըմ ա, վեր մինն ասում ա.- Եր կաց, ըտեղ մին քար կա, պըցըրցրու, տակավը ճրնապար կա, քյինի հըսե սարեն տակը:

Էտ տղան իտի յա անում: Քարը պըցըրցնում ա, փնլնքյաններավը քշանում, տձու կյամ մին տոն:

Էտ տանը մին պառավ ա ինձում նստած: Ըտրա ներքե պոռշը տափն ա սիրփըմ, երե պոռշը պատալուկը:

Էտ պառավը վեր տըեսնում ա Էտ տղեն զարմանըմ ա, հըցնում ա,- Տու հո՞նց ըս եկալ ըստեղ: Վեր տղերքս կյան, քըեզ կօտին:

Պառավը մտածում ա, թն հո՞նց անի, վեր Էտ տղեն վնաս չի տան: Տանում ա Էտ տղեն նվլին քամակեն կեղըմ: Ուրձըղձըմ տղերքը վեր կյամ ըն, ասըմ ըն, թն- Ա՛ մար, Էտ հի՞նչ ա, մըրթ-մըրթավետ ա կյամ:

Մնրն ասըմ ա.- Մարթ, պեն չի կա ըստեղ:

Տղերքը հվատում չըն:

Մարը տըղորցն ասըմ ա.- Ուրթձըմնը կերեքյ իմ տված կաթնավս, վեր վնաս չըք տալու, ասիմ:

Տղերքը ձըրթձըմն ըն օտում: Մարն ասում ա.- Իմ քվոր տղան ա, եկալ ա:

Ըտըղան տղան տձու ա կյամ, մին քանի վախտ ըտրանց նհետ ապըմ: Ընդրանց տոնը մին քանի օթախ ա ինձում: Էտ տղան ամմեն մին օթախ պեց ա անում, ման կյամ: Ընդեղ մին տձոն ա ինձում, պեց չըն անում, Էտ տղան վեր շատ ա ինթրում, պեց ըն անում, տըեսնում, վեր ըտեղ իրեք կյեղեցիկ ախճիզ ըն նստած:

Տղան Էտ պառավեն ասըմ ա.- Յըես պիտի Էտ ըխճըկորանցը մինին օզիմ:

Պառավըն ասում ա.- Դե վեր օզում ըս, օզի: Էքյուց կքյննս մեր բաղըմը հովուզ կա, ձըմնք քյնննկան ըն լղնալի, կքյնաս մինին հալավը կյուղանաս, հինչքան էլ վեր ասե, տաս վեչ:

Էքյսը Էտ տղան քյնամ ա բաղը, Էտ ըխճըկերքը վեր կյամ ըն լղընալի, մինին հալավը կյուղանում ա: Էն մնացածը հըլըվենն կյենում ըն, քյնում,

ամմա էտ մինը մընըմ ա տկլոր: Հինչքան խնթրում ա, վեր հալավը տա, էտ տղան տամ չի, յոր ա օնում էտ ըխճըկանը կյամ տոն:

Ըտեղ էտ տղան տրան նհետ ապրում ա, տրանց մին տղա յա ինձում :

Ըտեղ շատ ըն կըննում, խրեգ ըն կըննում, վերչը էտ տղան ասում ա,- Յըես օգում ըմ քյինիմ իմ հորս աշխարքը, լ՞ու աշխարքը, պառավը հոժարվում ա:

Մեճ տղան նան մեշնակ տղան ասըմ ըն.- Մունք կտանինք

Ամմա մարը ռազի չի ինձում, ասում ա.- Տուք տրանց վնաս կտաք:

Վերչը պուճուր տղան տանըմ ա լ՞ու աշխարքը, պեց թողում, ըտեղ տահանք շատ ըն քյնձում, խրեգ ըն քյնձում, հսնում ըն մին կյուղի: Ըտեղ սկսում ըն ապրիլը:

Տահանց մի տղա էլ ա ինձում: Ըտեղ մին պելի յըն փոնում: Մին օր էտ պելուն տղան փսակվում ա, ըտրանց էլ ըն կանչում: Տրանք ղըրանց խոխեքը յոր ըն օնում, քյնում հըրսանեք: Էտ հըրսնընքումը հու վեր պար ա կյամ, էտ հարսը հավան չի կենում:

Վերչը տրան ստիքում ըն, վեր ինքյն էլ պար կյա, էտ հարսը ետ ա տեճնում, ասում.

- Ինձ մին հալավ օնիմ, հիբ վեր հաքնիմ էն վախտը կյիլնկան ըմ, պար կյամ:

Վերչը էտ հալավը կյենում ա պար կյամ: Մեհետ մին տղան ա յոր օնում, պար կյամ, մեհետ էլ էն մին տղան, վերչումն էլ էրկու տղան խտտում ա, թն պար կյա, թոչում ա, քյնձում : Հետան հինչքան թվանգըն տրքցնում, նի չի կյա մ:

Ըտեղ էտ տղան քոռըփեշմնն, կյամ ա տոն, մտածում, թն հունց անե, վեր էլհա քյինն ընդեղ:

Վերչը ասում ա. «էլհա քյնամ էն քյնհնն հարուստին կոխկը ն՞քյնար մննիմ, բնլքյնա քյնամ էլհա ընդեղ»:

Շատ ա կյամ, խրեգ ա կյամ, վերչը էտ հրուստեն քթենում ա, ն՞քյար նի մննում ընդրա տանը:

Էլհա կյամ ա էտ հարուստն ասում,- Մունք պետք ա քյնանք քյարվան, վեց ամսվա պաղրաստոթուն տես:

Մին օր էլ ճընապար ըն ընգնում: Վերչը էլհա քյիննամ ըն, հսնում էտ սարը: Էլ հա եգն ըն մորթում, տղեն մորթում մեջին կապում: Ղուշը կյամ ա, տղեն տանում, պեց անըմ: Վեր խազայինն ասըմ ա.

- Քարերան վեր քրցի, էտ տըղան ասում ա.
- Էլ ըստեղան քար չըմ վեր քցիլ, էլ էն նոթյանը չը՛մ:

Էտ մարթը եզները տերտակ յոր ա օնըմ, կյամ տոն: Էտ տղան էլիա էտ քարը պըցըրցնում ա, կյամ պոավեն կոշտը, լոխ նաղլ անըմ, հինչ վեր կլխավը ընցալ ա:

Էտ տղան քյնամ ա ընդեղ, հշտեղ վեր ուրան կնեգյն ա ապըրմ: Տեսնում ա, վեր էն մեծ տղան կյիրք ա կարթում:

Տղեն անա հրցնում ա.- Հշտեղ ա քու մոր հալավը:

Տղան նշանց ա տամ, էտ տղան յոր ա օնում, էրում:

Կնեգյը կյամ ա ասում,- Իմ դանդան քու կըրիտ շատ օյիննի յա կյալու:

Մարթն ասում ա.- Վեչինչ, հինչ օգում ա, թող ինի:

Ըտրանք էտ ըն տեռնում, կյամ լոն աշխարք, կյամ ըն հըսնըմ էն քաղաքը, հշտեղ վեր ուրան հնրն ա ապըրմ:

Էտ քըղաքումը տոն ըն փոնում, ապրում: Խնբնարը հսնում ա թաքավերեն, վեր տղան ըտեղ ա ապրում: Թաքավերը նըղանում ա, վեր տղան եկալ ա, եկալ չի հորը տոնը:

Ուրոկընը տղան, ուրան կնեգյը խոխեքյը յոր ըն օնըմ, կյամ թաքավերեն տոնը: Թաքավերը վեր տեսնում ա հարսեն, մըթկումը ասում ա, «Յըես պիտի տղես սպանիմ, հարսիս նետտ ապրիմ»:

Էն մին ուրոկընը հնրը տղեն դոնաղ ա կանչում:

Վեր մարթը օգում ա քյինի, կնեգյը ասում ա.- Ա՛ մարթ, վեր քյնաս քու հոր կոշտը, առաչիտ ճարած խորագյ ըն տոննկան: Վեր ասե, ին՞ քու ըմանատ չըս օտում, կասիս, վեր շատ ա, կարում չըմ օտիմ:

Տղան քյնամ ա հորը տոնը: Մին խրեգյ խուսելանը ետը հնրըն ասըմ ա.- Հաց պերեքյ, օտիքյ:

Ծառան պիրում ա հացը քցում: Էտ վախտը տղան ուրան ամանը տինում ա հորը ըռաչին, ինքյը թաքավերին ամանը յոր օնըմ:

Ըտեղ թաքավերը հըրցնում ա.- Խե՞ օտում չըս:

Տղան ասըմ ա.- Յըես տանը կերալ ըմ, ետնան եկալ: Հացը ուտելան ետը, տղան քյնամ ա տոն:

Թաքավերը տեսնում ա, վեր էս ամալը անց չի կացավ, միենգ էլ օգում ա մին օրիշ պեն անե: Պիրըմ ա տանը մղակըմը մին մեծ հոր ա քանդըմ, էրկու մեծ դգղան իփած ճոկը ա հզըրում, հորեն կլոխըն էլ գնբնմ

ծասկըմ, վեր տղան կյա, անց կենա, ընգնե հորը, էն ճո՛ւրն էլ ածե կլիսեն:

Մարթը վեր օգում ա քյնի, կնեգը ասըմ ա.- Մեր թուլան էլ եր կալ, հշտեղավ թուլան քյնն, ընդեղավ էլ տու կքյննա:

Իտի էլ անում ըն: Թուլան հշտեղավ քյնն ա, տղան էլ ընդեղավ ա քյննա: Վեր կյամ ա մղակեն կոխկըն ա հըսնըմ, թուլան լոք ա տամ, տղան էլ ա լոք տամ: Ընդըղան տղան կյամ ա տոն:

Թաքավերը վեր տեսնըմ ա էս դո՛նըմ էլ չի պեն տո՛ւս եկալ, մեհետ էլ մին օրիշ պեն ա մտածում:

Ո՛ւրննց քըղաքան հեռու մին ծմակըմ մին փոս ա քանդում, ինքյն էլ խոր, ո՛ւրնն կործ ընողն երեն ասում ա,- էքյոծ քյննական ընք վըերսի:

Էքյսը վեր օգում ըն քյնն վըերսի, կնեգը տղեն ասըմ ա. - Քյննի միր, վեր քյննիս քու հնր կլիսետ մին օյին ա պիրլնկան:

Տղան էլ ասըմ ա, - Վեշ մին պեն չի ինի՛լ:

Կնեգն ասըմ ա.- Դե վեր լսըմ չըս ինձ, քյրեզ նհետ էլհա թուլան եր կալ:

Էքյսը տղան ծի յա նստում, ո՛ւրնն հորը նհետ ճընապար ընգնում:

Շատ ըն քյննմ, խրեգ ըն քյննմ, հնրն ասում ա.- Եկեք հաց օտինքյ, սոված ըմ:

Պիրըմ ըն հաց օտին: Հնրը տանը իրեք հաց ար թըխել տըվալ ինքյն էլ էնքան աղ ա քըցել տըվալ, վեր կարըմ չըն օտին:

Տղան վեր օտում ա, շատ ա ծրավըմ, հորն ասում ա.- Ծարավ ըմ, ճո՛ւր ըմ օգում:

Հնրն ասըմ ա.- Պեր աշկետ մինը տո՛ւս օնիմ, փոսավը մին ճո՛ւր տամ: Ետ ի էլ անում ըն: Աշկը տո՛ւս ա օնում, փոսավը մին ճո՛ւր տամ, վեր աշկը վեր ըն քցում, էտ թուլան յոր ա օնում, տինո՛ւմ լո՛ւզվեն տակեն:

Մին խրեգ վեր քյննմ ըն, էլհա ճո՛ւր ա օգում: Հնրը պիրում ա էն մին աշկըն էլ տո՛ւս օնում, փոսավը մին ճո՛ւր տամ: Վեր քյննմ ըն, հսնում փոսեն կոշտը, քմակեն կուփե յըն տամ, քցում փոսը: Թուլան էլ էն աշկերը տանում ա, փոսեն մաշին կյեղում:

Ո՛ւրո՛ւզո՛ւնը վեր կյամ ըն տոն, մարթը կյամ չի:

Կընեգը հորն ա հըրցնում.- Տղատ հո՛ր ա:

Հնրն ասըմ ա.- Պա եկալ ա, տոն չի եկա՞լ:

Կնեգը գլիդո՛ւմ ա իլնլ մարթը հիշտեղ ա:

Ո՛ւրննց հրևան էրկու մարթ ա կանչըմ, թուլան էլ տինում նհետնեն, ասըմ.- Հիշտեղ թուլան քյնի, տուք էլ կքյննիքյ:

Քյնձում ըն, վեր հըսնում ըն հորեն կոխկը, թուլան կնձկոնձում ա: Ըտեղ կաղնում ըն: Էտ տղան հնձն սաղ ա ինձում, պաղասխանում ա, ըտըղան տձնս ըն օնում, պիրըմ տոն, ետավ կնեգը ասըմ ա.- քյե՛ցեք, թուլան ծըեգ տննական ա մին փոսու կոխկ, աշկերը հեն ա ընդեղ, յոթ կօնիքը կյաք: Մին հատ էլ թն ա իննական, էն էլ յոթ կօնիքը: Իտի էլ անում ըն:

Աշկերը, թնը պիրըմ ըն: Աշկերը տինձում ըն տեղը, թնն էլ քում, աշկերը լիվըցնում:

Խնքնըմ հսնում ա հորը, վեր տղատ սըղացալ ա, էն ա տանը:

Թաքավերը մեհնգ էլ մին օրիշ պեն ա մտածում:

Պիրըմ ա մին մինգանա շինիլ տամ, վեր տըղեն քըցի մաչը:

Թաքավերը տղեն կանչում ա, պիրում տոն, հաց ըն օտում, չայ ըն խմըմ:

Ըտեղ թաքավերն ասըմ ա.- Յըես քյեգ մին հարստոթուն նշանց տամ, քյինի եր կալ, յըես էս ա պոավալ ըմ, տու վըս թաքավեր տոնըլական, վեր մեր ամմեն պենին տեղը գյիղնա: Յըես մին մաշին ըմ շինիլ տվալ, վեր օզիս մարթու պատժիս, մաչը կքցիս, հոփ տաս:

Թաքավերը տանըմ ա նշանց տամ, համ էլ ասըմ.- Նի մոտ մաչը, նշանց տամ:

Տղան ասըմ ա.- Եք տու նի մոտ, քանի վեր յըես պիտի պատժիմ, էս պիտի սըվերիմ:

Իտի էլ անում ըն: Նի յա մնում:

Տղան վեր մեհետ շոռ ա տամ, թաքավերն ասում ա.- Տա՛վ ա տամ:

Տղան էլ ասում ա,- Պա վեր տու օզալ ըս ինձ զհնրավ խոքագ յասս, ինձ ցավ չի տվա՞լ:

Մեհետ էլ ա շոռ տամ, թաքավերն ասում ա,- Լնձվ, բոլա, ցա՛վ ա տամ:

Տղան ասում ա,- Պա վեր փոսը կտրալ ըս, ինձ քուռըցրալ, ինձ ցավ չի՞ տվա՛լ:

Ըտեղ թաքավերը մեռնում ա:

Տղան քյնն ա ձրնն կնեգը, խոխեքը յոթ օնում, քյնն հորը պալատումը լնձ պարում: Ըտրանք հասեն ձրնն մուրազեն, տուք էլ հըսնիք ծեր մուրազեն:

Երգյինքան իրեք խնձիր ա վեր ընգնում, մինը՝ ասողին, մինը՝ կյիրոդին, մինն էլ էն հեռու, շատ հեռու տեղի կարթողին...

94.ԹԱՔԱՎԵՐ ԾՈՒԿՆԸ

Իլնի ա, չիլնի մին թաքավեր ա իլնի: Էտ թաքավերը շատ ա կացալ, խրեգյ ա կացալ, հիվանդացալ ա: Ճար չըն քիթնի, վեր սրդըցնին: Թաքավերեն տղան քյեցալ ա ճարու:

Մին փալչի ասալ ա.- Էս հինչ ծովումը ծոնկների թաքավեր կա, վեր էն օտե, կարդանա:

Մին ծոնկըն փրոնող քյինոն ա ծոնկներեն թաքավերեն փոնում թն պիրի, թաքավերեն տղան կյամ ա, ջիհում, ասում.- Էտ հի^օ նչ ըս տանում:

Էն ծոնկըն փրոնողը ասում ա.- Ծոնկներեն թաքավերը տանում ընք տանք քա հոր, հանց ու օտե, սրդանա:

Թաքավերեն տղան ասում ա.- Էտ ծոնկըն տարեք քցեցեք ձորան տեղը, վեր թաքավերը ծըզ յրա յա թաքավեր, Էտ ծոնկընն էլ ծովեն յրա յա թաքավեր:

Էտ ծոնկըն փրոնողը տանում ա ծոնկըն քցում ծովը, ճելլի քյինոն թաքավերեն ասում.- Տղատ թողալ չի ծոնկըն պիրի:

Թաքավերը տղեն յրա կզնվում ա, ասում.- Վեր իմ դուշմանս տու վըս, քյինի, էլ աշկըս քյրեզ տըեսնա վեչ:

Թաքավերեն տղան հղե յա ընզնում, քյինոն: Հղեցը մին պառավ կնեգյ ա ջիհում:

Էտ կնեգը հրցնում ա, ասում.- Հիշտե՞ դ ըս քյինոն:

Թաքավերեն տղան ասում ա.- Հղես էրկան ա՛:

Պառավն ասում ա.- Յրես էլ ըմ քյրեզ նհետ կյամ:

Թաքավերեն տղան ասում ա.- Յրես՝ ջահիլ, տու՝ պառավ, կարել չըմ քյրեզ նհետ կյամ:

Պառավն ասում ա.- Չէ՛, վեր չէ՛:

Վերչը նհետը քյնում ա:

Մին ծմակում էտ պառավն ասում ա.-Մին պայման կապինք, հինչ վեր ծեռք պիրինք, ըշխաղինք, մաչան հալալ կես անինք:

Թաքավերեն տղան ասում ա.- Դե հի^օ նչ ըմ ասում, իտի անինք:

Շատ ըն քյինոն, խրեգյ ըն քյինոն, մին քաղաքու վըն հըսնում: Թաքավերեն տղան մին վաճառականու ախճիգյ ա տեսնում, ձերանան քյինոն:

Էտ պառավը տրան էտ ա պերում, ասում.- Էտ հի^օ նչ ա պտահալ, հի^օ նչ ա իլնի:

Տղան ասում ա.- Դե, էն ախճիգը օգիլ բեղինքը ինձ հետե:

Էտ պառավը քյինո՛ւմ ա վաճառականեն ասում:

Վաճառականն ասում ա.- Իմ փստտենքյս մին քըշեր էլ չըն ապրում:

Թաքավերեն տղան ասում ա.- Օգու՛մ ա լիմ մին ժամ ինի՞:

Պիրո՛ւմ ըն լնվ հրսանեքյ անում: Քշերը վեր էն ախճիգն նան էն տղան քյինում ըն, թն քոն ինին, էն պառավն էլ ա քյինո՛ւմ, նի մնում ընդրանց տեղը: Թաքավերեն տղան շատ ա դանչանք անում, վեր կնդակ էտ քիշերը քոն չինի նլրանց նհետ, պառավը ըսկանում չի: Նըհտոնուն քոն ա ինո՛ւմ:

Տղան խռավում ա օշը տեն անում, ախճիգն էլ խռավում ա օշը տեսն անում: Վեր քունավ ըն ընցնում, էտ ըխճըկանը պիրանան իրեք օխճ ա տո՛ւս կյամ, թա թխե, էն տղեն ըսպանե:

Էտ պառավը փոնում ա, քցում միշոկեն մաչը, եր կենում, քյընո՛ւմ օրիշ տեղ քոն ինո՛ւմ:

Վեր լո՛ւսանում ա, վաճառականը մարթ ա ըղարկում, վեր քյինին փսեն մեյիղը տանին, թաղին: Էտ մարթիքը քյինո՛ւմ ըն տեսնում տղան սաղ, իրեսը լվանայիս:

Քյնո՛ւմ ըն վաճառականեն ասում: Վաճառականը շատ ա զարմանում, քյինում ա տեսնում դորթ ա:

Շատ ուրախանում ա, միչն էտ տղեն կյալը երեսունինը փեսա յա իլնվ էտ մարթին, ամեն մինը մին քշեր էլ չի կացալ, լոխճին կլխենն կտրած, մին տան թուփ ըրած ա իլնվ:

Վաճառականը եր ա կենում շատ հարստոթուն տամ ըխճկանը, հղե տինո՛ւմ:

Վեր շատ քյնում ըն, էտ պառավն ասում ա. - Պայմանը, պայման ա, հինչ վեր կա, հալալ կես բիդի անինքյ: Պիրում ըն իրեք ծի նլրան պեռնավը մին ընգյո՛ւնի տինո՛ւմ, իրեքն էլ մին ընգյո՛ւնի տինո՛ւմ, մին ծի նլրան պեռնավը մնում ա: Էտ տղան տամ ա պռավեն: Պառավը յոր չօնում, ասում ա.- Մաչան հալալ կես բեղի անինքյ: Ասում ա, պրծնում մին դամա տո՛ւս օնում ծին մաչան հալալ կես անում:

Թաքավերեն տղան ասում ա.-Դե պրծալ ընք, քյինինքյ:

Պառավն ասում ա.- Չէ, կնեգյտ էլ բեղմա մաչան կես անինքյ: Էտ տղան շատ ա հա՛յ-հա՛յ անում, ասում.- Լոխ քյըեգ, միննկ կնեգյս ինձ:

Էն պառավն ասում ա.- Չէ՛:

Ըխճկանը կոներան կապում ա, ծառան կախ տամ, դաման տոնու օնում թա կես օնե, ախճիգյը ծուվամ ա: Վեր ծուվվամ, ա պիրանան մին օխծու ճոտ ա տոնու կյամ: Պատավը դաստի ըխճկանը ազադում ա:

Էտ պատավը թաքավերեն տղեն ասում ա: - Էլ ինձ պեն չի հանջանթ, տու ինձ մին լըվոթուն ըս ըրա՛լ, յրես էլ քյրեգ ըմ լըվոթուն ըրա՛լ:

Էտ տղան ասում ա.- Յրես քյրեգ լըվոթուն չըմ ըրա՛լ:

Պատավն ասում ա.- Յրես էն ծոկերն ըմ, վեր ծովը քցիլ ըս տվալ, թողալ չըս ինձ ըսպանին, տան քա հոր, յրես էլ քյրեգ էն լըվոթունըն ըմ ըրալ, վեր էս ըխճկանը պիրանան տոնու եկած օխծերը վեր երեսունըինը տղա յըն ըսպանալ, ըսեցալ ըն, թան էն քշերը քյրեգ էլ սպանի՛ն, յրես ըզադա՛լ ըմ:

Ասում ա, պրծնում, օխծերը տոնու օնում, նշանց տամ: Յետավ սպանում ա էտ լոխ օխծերը, ինքը աշկա կորչըմ:

95.ՓԻՍ ԿՆԵԳՅԸ

Ինքն ա, չինքն մին մարթ, մին կնեգ, էտ մարթին անքնը Ղանգնր ապեր ա ինքն, ինքն էլ շատ վխըլկոտ: Հիքը տոնու ա կյամ տոնը, կնգանը նհետ ա տոնու կյամ:

Կնեգը էգզան մարթին նրհետ կրոն ա անքն, մարթին ինջիմիշ անքն, ասքն.- Հի՞նչ ա, թմբնու նման վեր ըս ընգալ տանը, քյինքն չըս, թն մին շելանկ չոփ պիրիս:

Մին օր էլ կնեգը կրոն ա անու, չաթուն տինքն ձեռքին, թն քյնի հիշտոդա օգում ըս, մին շելակ փնդ պեր:

Ղանգնր ապերը էր ա կենում, չաթուն յոր օնում, ուռութանան վխըլխե-լավ, ճինջի-պոմբի ընելավ տանան տոնու կյամ:

Քյինում ա, քյինում մին կյետու պտահը: Կյետեն քշտեն նըստում ա, թն մին թիքյն դինջննն, տըեսնքն ա մին կյետոնուկ կյետան լոք տվավ, ընգավ կոխկը:

Ղանգնր ապերը վխելան տափեն վեր ա ընգնում: Կյետոնուկը կյամ ա, ձեռքին յըրան ընգը: Նա վխելան սկի գյիդը չի հի՞նչ ա, փոնքն ա, տինիմ ծոցը:

Մին պատառ դինջնալան էտը, էր ա կենում, հղե ընգնում:

Մհենգ էլ մին կորե յա պըտահում: Էտ կորեն էլ ա յոր օնքն, տինքն ծոցը: Էլիա յա հղեն ընգնում:

Քյինքն ա, քյինքն, տեսնքն ա ծակընքն մին ծոխ ա էր ինքն: Վխըլխելավ մուտանքն ա, տեսնքն մին տոն, ծակավը յեշըն ա, տեսնքն էրկու օշափ նստած: Ինքն էլ փիս տոնգն ա ինքն:

Դնրդնն յանշաղ տեռած, ասքն ա.- Հի՞նչ անիմ, հի՞նչ չանի՛ մ:

Ախըր սրտըվերվում ա, նի մընքն:

Նի յա մընքն, պարյօր տամ, ասքն.- Ախպեր չը՞ք յոր օնել ինձ:

Ընդրանք ասքն ըն.- Խե՞ չընք յոր օնել, էրկու չինինքյ, իրեք ինինքյ:

Պիրըն ըն ըտրան հաց, չայ տամ, օտըն ա, քոն ինքն: Ըռավետը էր ըն կենքն, քթել անքն:

Էտ օշափնեն ասքն ըն.- Ղանգնր ապեր, մին տու վել շորերտ պըտըռե, տես լոն, վիչիլ կա՛, թն չէ:

Ղանգնր ապերը ծոցան կյետոնուկը տոնու ա օնքն, թն.- Չսե՛, իմ վիչիլըս էս ա:

Էտ օշափնեն գրմանըմ ըն: Մհենգյ էլ ծեռքը քցըմ ա, կորեն տոնս օնըմ, թմ.-Հսե՛, ըս էլ իմ լոնս ա՛: Տրանք մնըմ ըն ըրմացած, մինը մինու իրեսու յիշիլիս:

Մհենգյ էլ ասըմ ըն.- Ղնգմար ապեր, դե կուռնուտակատ մին մագ տուս կալ, տեսնանք հո՞ւնց ա:

Ղնգմար ապերը ծեռքը քցում ա կուռնուտակեն մագի չաթուն տոնս օնըմ:

Էտ օշափնեն վիսելան ասըմ ըն. - Մագըտ քաշի՛:

Ղնգմար ապերը տեսնըմ ա, վեր էտ ուշուփնեն վախըմ ըն, ինքն էլ մեծ-մեծ պեներ ա խոսըմ:

Ասըմ ա. - Մին պատատ ճոնր տվեք: Ուշուփնեն, մին մեծ դոլչա յա ինըմ, տամ ըն ոնրան, վեր ճոնր խմե:

Ղնգմար ապերը տեն ա քըցըմ, թմ,- Ստրանավ մարթ կըքուշտանա՞, մին էն լապատկան ինձ տվեք, քյինիմ մին մեծ գոլ անիմ, յրան ընգնիմ, խմիմ, քուշտանամ:

Ուշուփնեն վեր տրեսնըմ ըն ստրան ստի, ասըմ ըն.- Ստա մեր կլոխը քյնլմգյ ա պիրլմկան:

Վերչը էտ օրն էլ ըն լոնսոնցընըմ: Էքյսը ըռավետը եր ըն կենում, քյինըմ ծմակը փնդոն: Էտ էրկու օշափը սկսում ըն փնդ անելը, ամմա Ղնգմար ապերը փաղ չի անո՞ւմ:

Էտ օշափնեն ասըմ ըն.- Ղնգմար ապեր, իե՞ փնդ չըս անըմ:

Ասըմ ա.- Ստի եշըմ ըմ, թմ լիմ մի դոնսոնմանց էս ծմակը պուք տամ, տան իմ:

Էտ օշափնեն վեր սկանում ըն, դանչանք ըն անում, ասում. - Լմվա, լմվ, թող կենա ամմեն օր կյանք փաղ անինքյ, տանինքյ, հանցու ցրտումը չի մնանք:

Վեր իտի ըն ասըմ, Ղնգմար ապերն էլ ասըմ ա.- Դե, վեր օզըմ չըք, անել չըմ ծեր խաթրու: Ասըմ ա, նստում:

Էտ ուշուփնեն փնդ ըն անըմ, պըրծնըմ, եր կենում, քյնըմ տոն: Տանը էտ ուշուփնեն ասըմ ըն.

- Էտ վեր կենա, մրեզ քյնլմգյ ա կյիլմկան, լմվն էն ա, ասինքյ. Եք ըխպրութունա տոնս կյանք»:

Ընդրանք ոնրոնցոնը ասըմ ըն.- Ղնգմար ապեր, եք ըխպրութոնսա տոնս կյանք, բոլ ա, հինչքան ըխպրութուն ընք ըրալ:

Ղանգանք ապերը՝ թան.- Պա ե՛կեք, հի՞նչ ըմ ասում:

Ուշուփնեն թան.- Վեր մին չուվալ վրեսկե տանք, բո՛լ չի՞:

Ղանգանք ապերը թան.- Բո՛լ ա:

Եր ըն կենում մին չվալ վրեսկե ածում, մին օշափ էլ յոր ա օնում, շիլանկում, կլխավն էլ Ղանգանք ապորը, թան տանե, ո՛ւրանց տանը թողե:

Հրդցեն օշափը ասում ա.- Ղա՛գար ապեր, սկյի օժըտ ըրվամ չի:

Ասում ա.- Ընդրա համար, վեր օժըս յըրատ չըմ քըցա՛լ, ջուբան բիզը հանում ա, սկսում խըզատակը ծակում:

Օշափը թան.- Օժըտ քաշի՛, քաշի՛: Ղագար ապերը բիզը քաշում ա:

Քյինըմ ըն, հսնում շենը: Խոխեքյը գրմացած ծակը ծուկան սկսում ըն եշիլը:

Օշափը հրցնում ա, թան.- Ղանգանք ապեր, ին՞ յըն ստի եշում:

Ղանգանք ապերը՝ թան.- Ծակ-ծուկ կապում ըն, հանցու վեր քյըեզ օտին: Օշափը վխելան նրհետ վեր ա քցում վրեսկուն չո՛ւվալը, փախչում:

Հղեննի ուշափեն մին մարթ ա պտահում, կըղնցնում ա, ուշափեն՝ թան.- Ա՛յ ախապեր, հի՞նչ ա պըտահալ, վեր իտի փախչում ըս: Էս օշափը կլոխը եկածը պատումում ա:

Էտ մարթը՝ թան.- Պե՛լ ը՞, կյի՛ժ ը՞ս, պա էն վխկոտ մարթը հի՞նչ ա, վեր տու ընդրանա փախչում ըս: Եք քյինինքյ վրեսկեն յոր օնինքյ, կես անինքյ:

Էտ օշափը թան.- Չե, վախում ըմ:

Վերչը քյինըմ ըն: Էտ օշափը էտ մարթին ասում ա.- Դե էք մեր վընըրնեն ո՛ւրո՛ւր անա կապինքյ, հանցու վեր տու փախչիս, ինձ էլ տանիս:

Քյինըմ ըն: Ղանգանք ապերը վեր տեսնում ա, կնգանը ասում ա.

- Ա՛ կընեգյ, մին էն ճըղըցաքարը ինձ տո, յրա անիմ էս շան տըղեն սպանիմ: Էտ վեր օշափը սկանում ա, մին բաշ փախչում ա, էտ մարթն էլ հետան քաշ ըրած տանում: Էտ մարթը տափերն ա քսվում, մեռնում: Վրեսկեն մնամ ա Ղանգանք ապորը: Ընդրանավ լանվ-լանվ տներ ա շինում, էտ տըներըմն էլ օտըմ, խըմըմ, պարանց ընգնում, քոն ինըմ:

Ուստուծանա իրեք խնձոր վեր ընգնի. մինը՝ լտղեն, մինը՝ կյիրո՞ղեն, մինն էլ՝ էս հնքանքը լո՛ւս աշխարք քըցողեն:

96. ԱՂՎԵՍԸ ՆԱՆ ՓՈՒՆՆԳՅԸ

Մեհետ ջանավարն են հրվրքվեց են, վեր ուրանց հետե թաքավեր ճուկին: Հոուր ճուկեն, հոուր չի ճուկեն, ախեր թաքավերը բիդի ամենագոռավը ինի՛, տրա հետե փլանցյին ճուկեցին թաքավեր: Փանանցը ուրան հետե բիդի մին հանցը յոր օնե, վեր ուրան ըսրծնեն, օզրծնեն անե: Փանանցը յոր ա օնում ըղվեսեն:

Մեհետ փանանցը նան աղվեսը նստոտած սոհրաթ ին անում, թան հի՞նչ անին, վեր ուտելի պեն քրթենան:

Ախրը Փանանցը ըղվեսին դարկում ա, թան.- Քյինան շոռ եք հյվանա, պենա քթի, մես պեր օտեմ: Աղվեսը քյինոմ ա, տեսնըմ մին ծորում մին քանե եզենք ըրածըմ ըն: Տես ա վագ տամ, տեն ա վագ տամ, տեն ա յոք տամ, տես ա յոք տամ, տեսնում ա, վեր վեչ մին պեն չի կըրլական շինի, էտ ա տեռնըմ քոռըփեշման կյամ փըլանցեն կոշտը:

Փանանցը յրա յա պըրծընում, թան. - Հոր ա՞ պերած պենըտ:

Աղվեսն ասըմ ա.- Թաքավերն ապրած կենա, քյեցե էլ սար, էլ ծոր չըթուղեցե, յոխ շոռ եկե, ամմա վեչ մին պեն չըքրթի: Հանե էն ծորումը մին խիլլա եզենք ըն ըր ածում, դե հի՞նչ անին, գոռըս պատից վուչ, ըտրա հետե էլ կրեցե վուչ վեչ մին պեն պիրիմ:

Փանանցը հոուրստոված եր ա կենըմ, թան.- Պա խոսած տըռը լին կասիս օլքանս տըկոյեր կանեմ, էտ խե՞ մըհենց կըրեցեր վո՛ւչ, թան մին մսխալ մես քրթենաս օտես, դե տու ըստեղ կաց, յրես քյինամ, տըռես հի՞նչ ըմ ըննական:

Փանանցը քյինան ա ըղվեսին նշանց տրված ծորը, տըռեսնըմ եզենքը հանլն ընդեղ: Մին եզան մաշկե վեր չանչըմ ա, եզանը մաշկը կոտորըմ ա, եզնը վեր ա ընգյում, փանանցը էն վեր ընգյած եզանը շլնկում ա, յոր օնըմ, կյամ:

Աղվեսը ասըմ ա. -Թաքավերն ապրած կենա, հունց յըխնեցեր էտ մեծ եզանը:

Փանանցը գյառլամիշ ա ընոմ, թան.- Յրես ստրան յըխնեցե իմ չընչոկներես օժավը, իմ չնչոկներես ա վեր ինձ պահըմ ա, ծըքոմմա հինչու ասես, չնչոկներավըս կըռխնեմ:

Պա հի՞նչը կըկարե քյըռեգ էխնե, հի՞նչ հեյվան, յա հի՞նչ պեն քու չնչոկներես կըռխնե:

Փննային ասում ա.- Օլքոնում տի մին պեն չկա, վեր ինձ եխնե, յա մին պեն չկա, վեր յրես կարիմ վուչ իմ չընչոնկերավըս ճութոտեմ, գիրն-գիրն անեմ, օզըմ ըս ժնջիլավ կըպոտե, մին ա կըկըտրիմ, միննկ վիշավ վեր կըպոտե, բնի կարիմ վուչ, ընդրա հետե, վեր պերակ ա, չընչոնկես կըըըըընե:

Աղվեսը հըրըրփորց ընելավ գոնոնում ա փըյնայեն յիսնելու թահըր:

Շատ ա քընենք անըմ, թն հոնց անե, վեր մըխըրե վիշ քթենա: Ախըր թնհըր քթենում ա:

Աղվեսը քիսնում ա մին հըղըցում վեր ընգնում, յանի քի ստակած ա: Մին հըղըցավուր կյամ ա, թն քիսն, տեսնըմ ա աղվեսը վեր ընգած, մտածում ա, թն. «Էս լընն լնվա, ինձ մորթե յա հարկավեր: Յոր ա օնըմ, տիսնում ուլախեն պեռնեն մաշ տեղը, ինքը առաչ ա ընգնում, ուլախը հետան քցում: Աղվեսը ուլախեն պեռնան մըխըրե վիշ ա կոնկանում, լոք տամ, փախչում:

Քոնում ա, տեսնըմ Փննային դոյունչան կերած, մտակված, ինքն էլ քըշտեն տապ ա անում, ըսկտում Փննային չընչոնկեն կպոտելը: Փննային քնուտեղա էր ա կենըմ, տեսնըմ ոնրն կպոտած, աղվեսն էլ ոնրն հետե օտըմ ա-խըմում քեփ անում: Փննային տես ա գոռ անըմ, տեն ա գոռ անըմ, ամմա կարըմ չի ըգադվե:

Էրկու օր տի սոված վեր ընգած կենում ա, ախըր մին մոկուն կյամ ա կծոտում, վիշը կտորում, Փննային ըգադվում ա: Աղվեսը փախչում ա հնքի պըըըըընելավ, ընդեղան Փննային տընագ անում:

Փննային ծեն ա տամ, հարայ-հըրոցը քցում ընդեղեր, թն. - Եք ըստեղ, պեն ըմ ասըմ, վախել մեղ, քըրեգ նի չըմ կյնկան:

Աղվեսն ասըմ ա.- Ըսելիսըս հարկավեր չի, քիսն, ըշտեղ քու չնչոնկիտ գոռան նաղը անիս, լնվ գիդն, վեր թաքավերը միննկ ծեռքու գոռավ կարել չի յիլա քիսն, լնվ ա կըլխետ գոռը ինի շատ, հինչ թն ծեռքետ:

97. ՄԱՌԱՆ ԿՅԱՄ Ա՛...

Ընրմ ա, չինրմ մին մարթ, մին կընեգյ: Մարթը խեղճ մարթ ա ինրմ, կընգանը ծրեռքին մին փալաս, մին թ՛ՆԼԼԲԲՁ, մին ասծու ընեծա՛ծր: Կընեգը՝ Սառան, ըտրա կըլխին ճուղուպուր ար կոտրըմ, ըտրա կըլխին նստալ ար:

Մին օր էլ, մին փ՛ՆԼԱ՛ՆԳ՛ՆԵ՛ՍՐ օր, ցորտ-ծըմեռնը ըտրանց շենն էլ սարերին յրա՛ն, հինչ ցո՛րտ, դայսա՛ր, էտ կընեգը էտ ա տըռեռմ ռԼԲԱ՛Ն էտ «թ՛ՆԼԻ հարա՛յ» մարթին ասըմ.- Ա՛յ մարթ, հի՛նչ ըս տանը վեր ընգալ, քյինի աշխադանք ըրա:

Մարթըն ասըմ ա.- Ա՛յ կընեգ, էս ծմըռնեն կըռսին հի՞նչ աշխադանք, հի՞նչ պեն, հինչ գատ կա՛, վեր յըռս աշխադանքի քյինիմ:

Սառան ըջըղվըմ ա, մարթին կուփի-կուփի անելավ, յուրբուղլամիշ անելավ, տանան տ՛ՆԼԱ քըցըմ, համ էլ ասըմ.- Մոխերըս կըլխիտ, թ՛ՆԼ պենջմր, ցեխըս նան վըռըրս կըլխիտ, հունց չի՛ աշխադանք կա, քա հոնձ անելը աշխադանք չի՛, քյինի արտը հընձի: Վըռեններս օտիս տու, դըբըն-նես նըռետը, թ՛մ ցորտ ա, հի՛նչ ըս տանը եր ընգալ:

Մարթը տըռնան վըխվըխելավ ասըմ ա.- Ա՛յ ախամախ կընեգ, ծըմեռնը արտ կինի՛, վեր քյինիմ հընձիմ:

Մանան լափ կըգըրվըմ ա, ասըմ.- Էլիա մըռնըս պըրտողեցի՞ր, ա՛ տափը նի մըտած, վեչ եր կացա՛ծ: Բա իստի էլ պեն կինի՞, վեր սա յա իմ կըլ՛իխըս պերում, ինձ էսքան խուսուցընըմ, ծենըս աշխարքը քըցըմ: Ա՛ հիմմար-անասուն, օրաղըտ եր կալ, քյինի, ըստեղ արտ չիկա՛, մին օրիշ երգյիրըմ կինի, էտ երգյիրներըմը մըռեկ ամառն ա, արտերին հընձին լմվ վախտըն ա, քյինի ընդեղ հ՛ճնձ ըրա:

Էտ մարթը վեր էտ խոսկերքը լըսըմ ա, լափ լըղին ճաքըմ ա, ծենը-ծունը կըտրած, ճըպաղած, կոչ յեկած, ասըմ ա.- Ա՛յ կընեգ, տու ինիս, էն աստուծը, վիրն՝ աստուծ, ներքն՝ տու, յըռս էն երգյիրին տեղը գյուղում չըմ, ըշտեղ մըռեկ ամառն ա, հ՛ճնձին լմվ վախտըն ա, ինձ քըրըքար մի քցիլ:

Սառան մին լմվ, իրեքատաժանի ռԼՉ՛ՆԵ՛Ս ա տամ, մին կուտուր չոր հաց, մին էլ օրաղը թող անըմ, քցըմ հայաթը, ինքյը նի մըռնըմ տոն, տոռ-նը քըլըմ: Էս մարթը մըռնըմ ա հայաթըմը ծ՛ՆԼԻՆ մեչին շըշկըլված, կաղնած... Ըշտեղ քյինի՛, հի՞նչ անի շատ վեր քընենքյ ա անըմ, ցըրտան

տըղտո՞ղալավ նի յա մըննըմ ո՞ւրանց կյոււմը, ընդեղ լնց ինըմ: Էլիա մեթկ ա անըմ, թնն հունց անի, վեր էտ լննչնո կընգանը անա ազադվի, ընդրա օվտնն կյա:

Օրը ընցալ նր: էտ կընեգըր ակուշկավը եշըմ ա, տըեսնըմ էլ մարթըր հայաթըմը չի, ասըմ ա հննրնթ քյեցալ ա: Ըսկըսըմ ա լննվ պաղրաստոթուն քաշիլը, վեր դըբըրո՞ւցընն չախը սիրականը կյալո՞ւ յա, ո՞ւրնն յոր օնի քյինին էտ սիրականին տոնը, ընդեղ իսավաթ ա, հըրեվաննին գյիդնլ չըն:

Տա ըսկսից օտելի պեներ պաղրաստիլը, վեր նետըր տանի: Հավեր մորթից, քյնթնն թըխից, եղածու ըրավ, կյինի-արաղ շինից, օրիշ լննվ-լննվ խորագյնի իփից, կապից մին մեծ բոխչըմ, ինքըն էլ սպասից:

Մին էլ տըեսավ սիրականը եկը կըտերը կաղնից, մին քյննդիը կախ տըվավ: Էտ կընեգըր թըղըր-թննդի բոխչան քյինդիընն կապից, ինքըր կախ իլննվ, վեր սիրականն էլ պըցըցնի: Էտ լոխ էն մարթըր կյոււմին ակուշկավը տըեսնում ա:

Միրականը տընքտընքալավ քյննդիըր սկսից հո՞ւրթավը պըցըրցնելը, հննլն կըեսը հասած, էտ մարթըր կյո՞ւմնն տո՞ւս ա կյամ, ասըմ,- Ա՛յ կընեգ, ա՛յ կընեգ, Մառա, էտ հո՞ր ըս պըցըմնըմ:

- Ա՛յ մարթ, բա տու հո՞նձի չը՞ս քյեցալ, բա հի՞նչ օնիս ըստեղ:

Մարթըն ասըմ ա, - Ա՛ կընեգ, լին հո՞նձա յըմ կյամ, ասի տըեսնամ էտ ըշտեղ ըս քյընըմ:

Կընեգըր ըզղվըմ ա, ասըմ.- Չոռ ըմ քյինըմ, ցավ ըմ քյինըմ, իստիբուջադըն ըմ քյինըմ, ա շոն, շան տըղա, տըեսնըմ չըս հոր ըմ քյինըմ: Մեր հո՞ւրթին քըշտին մին ցիցեոնակի պո՞ւն կա, քյընըմ ըմ ճտերին ակը տամ, տըեսնամ...

Ա՛յ կնեգ, պա էտ բոխճան հո՞ր ըս տանըմ:

- Քոռ մընա՛ս, բա տեսնըմ չը՞ս, վեր ցիցեոնակին ճըտերին հետի յըմ տանըմ,- ճըղղաց կընեգըր:

Մարթըր ըջըղվից, ըսկըսից ճըղճըղալը, բըղբըղալը, ընդրա էտ սնննն հըրեվաննին տըներան տո՞ւսեկին: Էտ կընգանը սիրականը վախելան նըհետ քյննդիըր պեց թողից, փախավ: Էտ կընեգըր վեր ընգավ, տափան կացած ըսկսից քյո՞հնա տերման քամիլը, ո՞ւշո՞ւնց տալը, կըրոկոռալը, հարայ տալը:

Կըր տըեսնըմ ա հըրեվըննին հըվաքվըմ ըն, էտ կընեգըր ասըմ ա.- էս

տոտոնը կրակ ընգածը, էս ո՛րո՛րուցը կյո՛ւլ տարածը ինձ ըսպանից, ամանգյո՛ւննիդը, ինձ էս քյանդիւրնւր խեխտից, էս խըգռոկը տարածը հոքիս հանից էս խոռկը պըկան կացածը հա՛... Ինձ գյոմփից, ինձ դոմփից, շո՛ւտ ըրեք, քյեցեք քյոխվին կընչեցեք կյա՛... էս կարկուտ տարածը, էս վեչ մխթանրնձը քյանդիւրը պոկըս ա քըցալ, ա հըրըվըննե, հեսե՛ տըեսեք, էս քունձոռը, էս խըռըգնըհատը, էս կըլիւր մոշավ ըրածը էս, էս, էս...

Մաղ շենը ըտրա ծենան տո՛ւս ա կյամ, կյամ ըտեղ, տեսնըմ էտ խեղճ մարթը վախան չուրացալ ա, չըպըռկվալ, մընացալ լո՛ւգո՛ւն կըտրած, կաղնած:

Էտ կընեցն էլ ճըղճըղըմ ա, թըվիլ-թննվիլ անըմ, թնն.- Վա՛յ, վա՛յ, վա՛յ, ա՛ հըրըվըննի, վա՛յ կոխկաճաղըս կոտրալ ա, վա՛յ օմբաս, վա՛յ տունդիս, վա՛յ մաշկիս հոռը կոտրալ ա՛, վա՛յ ծո՛նգնըս, վա՛յ վըեննիս ծո՛ւկնամեսը վա՛յ, վա՛յ բլակըս, արմունգըս, վա՛յ կըլխիս դափաղը վա՛յ, վա՛յ, պոռտըս, վա՛յ ճըղմըղընքնիս նան կյրադիս, վայ սըրտիս տախտակըն նան սըերտըս, վա՛յ...

Լոխ էլ հըվատըմ ըն, վեր մարթը օգացալ ա էն քյանդիւրնւր կընգանը կախ տա, քյանդիւրըն էլ կըտրալ ա, էտ կընեցը եր ա ընգնալ: Քյոխվան վեր կյամ ա իտի տեսնըմ, էտ մարթին դուսաղ ա անըմ: Էրկու գոռի տըղա-մարթ փըռնըմ ըն ըտրա ծեռքերը, վըենները կըպոտըմ, դուսաղխանան ըղըրկըմ:

Էրկու օրանը էտը էտ կընեցը ո՛ւրննց հայաթըմը սաղ-սալամաթ, օրախ-օրախ ման ա կյամ, ո՛ւրո՛ւցյո՛ւննին էլ սիրականին տոն պերըմ: Հենց տարե էտ մարթը դուսաղխանըմը նըստըմ ա, վեր հենց տարեն թըմամըմ ա, կյամ ա տոն: Վեր կյամ ա տոն, ո՛ւրննց տոնը ճընանչըմ չի, սմբմբը վեր տոնը, հայաթը փիսացալ ար, չափարը ծըռվալ, կուտրատալ, հայաթըմը մին ծառ չիկար, կընեցը լոխ կոտրալ ար, ծըմեռնը էրալ, տոնը ծրանն-վերանն ար տեռալ, աշկա ընգալ. դե անտըղամարթ տոնը հի՞նչ կինի՛, էն էլ աննամուս, տընաքանդ կընգա ձեռքի, վեր բուջի-բուջի չի անի տոնը շինի, հննալ քանդի, հի՞նչ կինի...

Նի յա մընըմ տոն, տըեսնըմ տանը քյանդիւրնւր մին ճոժկ քըցած, կընեցը մեչին թեք ընգնծ, ո՛ւրնն պուճուր ախճիցըն էլ ըրօրըմ ա, վեր հանգլիստ, դինջ քոն ինի:

Վեր մարթին տեսնըմ ա, դաստի եր ա թըռչըմ տըեղան, մարթին էն չոր-

չոփ տրեռած վիզան կախ ընգրմ, պըչպըչորըմ, ասըմ.- Ա՛ մարթ, քու քընալանըտ ետը իմ քոնըս առանց քըրեգ քիշեր- ցիրեկ տարալ չի՛, ճարըս կըտորալ ա, քյանդիրա ճոժկ ըմ քըցալ, խոխին էլ ասալ, վեր ինձ ըրօրի, բնիքյան մին խըրեգ քոն ինիմ,- մըեռնիմ վեչ ինքըս ինձ ուտելան, անքոն մընալան:

Էտ մարթը լոխ կըլի՞ս ա ընգնըմ, թն՛ ճոնըրը ըշտըղավ ա քյինըմ, թն՛ ինքըր հինչ բեդմա անի, վեր էտ ասճու կըրական ագադվի, էտ լնչնն կընգանը ճեռքան դոնդոնըր դոնդոնիշ չինի, թոքը նի չի կըենա էրվի՛:

Մին քանի վախտանը ետը էտ մարթը կըկըղ-կակող կընգանըն ասըմ ա.- Ա՛ կընեգ, Սառա, բա գյուղոնըմ ը՛ս հինչ կա, բա ասիլ չը՛ս էն վեր ծըմակը փնդի քյեցի, տեսնամ ընդեղ մին վեր կա, մեչին եշեցի, տեսնամ էն ա մաչին վըեսկե կա, էք ոնըրոնընըս քյինիքյ, պերինք, ամմա հընգեր- հըրեվան գյիդան վեչ հա՛:

Կընեգը ուրխացավ, ռագի կացավ, պարկերը, խուրջինը հըզըրից, թն՛գն քյանդիրը եր կալավ:

Քըշերը մարթը նան կընեգը եր կացին, շենան տոնս եկին, քյեցին ծըմակը: Ծըմակըմը շոնտանց մին խոր վեր կար:

Վեր եկին էտ վերին կոշտը, մարթըն ասից.- Ա՛յ կընեգ, քյանդիրը մեշկաս կապի, ինձ կախ տո, քյինիմ վըեսկին հանիմ:

Էտ կընգանը աշկը ծակ ար, ինքըն էլ հինչ ինըմար համփ ար անըմ, ճեպըմ, բոմփըմ, դիրփի ոնընն պըրեանը: Մին խոսկավ շատ ըռըխեվեր կընեգ ար:

Վըեր վըեսկուն անըմը լըսըմ ա, ասըմ ա.- Չէ՛, ա մարթ, քյանդիրը տու իմ մեշկաս կապի, յըես քյինիմ վըեսկեն պերիմ:

Մարթը թն՛.- Հի՛նչ կինի՛ ...

Կընգանը մեշկան քյանդիրը կապըմ ա, քըշըցնըմ վերին մաչը, կեսըմը քյանդիրը պեց թողըմ: Վեր կընեգը թըրըմփալի եր ա ընգնըմ, վերին ատակին տակը, էտ մարթը վերին ըռըխին մին մեճ քար ա տինըմ, իրեսին խըչըկընքըմ, դինջացած տոն կյամ:

Էքսը հըրըվըններին ասըմ ա.- Բա ասիլ չըք, ա հըրըվննե, կընեգըս տանան փախալ ա, էլ օզըմ չի ինձ նըհետ ապրի:

Էն լոխճան մոտի հըրեվանը, թա.- Վո՛ւյ, պոչերըս կըտորիմ, բա իտի պեն կինի՛:

Էտ մարթը թնն.- Բա հի՛նչ:

Անց ա կրենըմ մին տարի, էրկու տարի, էտ մարթը սրերտը դինջ ապրըմ ա:

Մին հետ ինքը-ինքը ասըմ ա. «Քյինիմ տեսնամ էս կրնեգը հինչ իլնվ, սաղ ա՞, սըեյրու վա, թնն չէ»...

Տա թաքուն քըշերը էր ա կրենըմ, քյանդիրը յոր օնըմ, քյինըմ ծմակը, էտ վերին պերանը պեց անըմ, տըեսնըմ մին պեն ա տուրո՛ւր կյամ, տա քյանդիրը կախ ա տամ, ասըմ. «Թնն կրնեգըս ինի, հննվն վերան տո՛ւս չըմ օնելու, հննվն ուրթում բեղմա օտի, վեր խելունք կինի, հընազանդ կինի, տընարար կինի, էլ սիրական չի պահիլ... Թնն ո՛ւրթո՛ւմնը չի օտիլ, էլհա քյանդիրը պեց կրթողիմ, վերը քըցիմ»:

Վերին պըրանին քըշտին տեսնըմ ա մին պըրթպըրթոտ գատ, հեյվանի մընան:

Էտ պըրթպըրթոտ հեյվանը դաչանք-պըղատանք ա անըմ, ասըմ. -Ա՛յ մարթ, ինձ էս վերան հանի, յըես քու լըվոթունըտ մըտաս քըցիլ չըմ, ինձանա վախիլ մի, յըես քըբեզ վեչ մին պեն չըմ անիլ, միննակ լինն ինձ վերը չի քըցիս, տո՛ւս պերիս:

Էտ մարթը ըտրան տո՛ւս ա պերըմ, էլհա վերին ըռեխը ծասկըմ: Էտ պուզավեր ընգըճավեր, հաքյվավեր, պըրթպըրթոտ հեյվանը ասըմ ա.- Յըես սադանա յըմ, ինքյն էլ սադանուցը թաքավերը:

Էրկու տարի ըստրանա առաչ մին կրնեգ էկավ մեր սադանոցը պո՛ւնը ընգավ. էս ա էրկու տարի յա, մըբեզ տանջըմ ա գյանք չի տամ օրը-իշեղ չի տամ, մեր օրը սն ա ըրալ, խավար ա ըրալ, մըբեզ մաններին յրան պար ա ածալ, հունցու ածալ ա, ինդի էլ պար ընք էկալ, էնքան վեր ջանա յընք էկալ, ախպեր՛, էլ տըմանըմ չընք: Մըհեկ տու ինձ ազադեցիր, էտ մեծ լըվոթունը ինձ ըրիր, ըտրա ննվնը յըես քըբեզ մին մեծ լըվոթուն կանիմ: Անջուկըտ ինձ յրա պահի, յըես քյինալու յըմ թաքավերին ըխճըկանը մեչը նի մըննիմ հիվանդցընիմ: Լոխ հննքյիմնին պերելու յըն, կըրելու չըն թնն լըվըցնիմ: Քյինեյույըն լոխճան լավ հննքյիմը պերին, էլհա կըրելու չի, թնն լըվըցնի, յըես մեչան տո՛ւս չըմ կյալու, միչն տու կյաս վեչ: Թաքավերը բու-բու վըեսկե յա տալու, հու վեր լիվըցնի: Տու շո՛րերըտ կըփոխիս, հննքյիմի շո՛րեր կը կյենաս, կյաս, ասիս. «Թաքավերըն ապրած կրենա, յըես կըպը-ժըժկիմ»: Էն վախտը յըես էտ ըխճըկանը մեչան տո՛ւս կըկյամ, ախճիգը

կըլվանա, ըտրան անվանը քըլեգ մին բոլ վըլեսկե կըտան: Էտ էլ ընդրան անվանը, վեր տու էն լանչան կընգանը ծեռքան ինձ ազադեցիր: Ամմա էն էլ ասիմ քըլեգ, վեր իմ կործըս մարթկանց հիվընդցնելըն ա, ամման վախտ կյաս վեչ, թան փըլանքյանսին կըլիվըցնիմ հա՛, լիան էս մին դոնըմը կըկյաս, վեր էրկունջի դոնըմըն եկիր, քըլեգ բըթանրանփ կանիմ, հոքիտ կըհանիմ:

Մին քանի օրանը ետը լըսըմ ըն, վեր թաքավերին ախճիգը հիվանդացալա, վեչ մին պըթիժկ ճար չի անըմ: Էտ մարթը հանքյիմի շո՞ր ա կյենըմ, քյինըմ թաքավերին պալատը, ասում, վեր ինքը պժիժկ ա, ինքը կըլիվըցնի: Թաքավերը ռազի յա կըենըմ: Էտ սըտանան վեր ըտրան տըլեսնըմ ա, էտ ըխճըկանը մեչան տո՞ւս ա կյամ, քյինըմ: Ախճիգը լըվանըմ ա:

Թաքավերը ուրխանըմ ա, ասըմ.- Համ ախճիգըս քըլեգ, համ էլ թաքավերոթունիս կեսը:

Էտ մարթը ռազի յա կըենըմ:

Պերըմ ըն քառասուն օր, քառասուն քըշեր հըրսանիք անըմ: Մին քանի վախտ վեր անց ա կըենըմ բիրդան լըսըմ ըն, թան մին օրիշ թաքավերի տըղա հիվանդացալ ա: Էտ թաքավերը խընթըալ ա, վեր էս թաքավերին փըլեսան, էտ լոխճան ընըմավեր պըթիժկը, քյինի, լըվըցնի էտ տըղին: Էտ մարթին անցավ կըլո՞խը, ցավի մաչ ա ընգնըմ, ջանը մըղմող ա ընգնըմ, թան բա հո՞ւնց անի, հո՞ւնց չանի, վեր անան կյա: Քյինի վա՛յ ա, քյինի վեչ վա՛յ ա:

Վերչը ճարը կտրած քյինըմ ա, հըսնըմ հիվանդին:

Վեր սըտանան ըտրան տեսնըմ ա, ճարը կըտրած տո՞ւս ա կյամ, ամմա մըթկըմը ասըմ ա.- Վե՛ չինչ, յըես քու ճանշըտ կիփիմ, յըես քե նշանց կըտամ՝ ըշտեղ ա «Դառթունց շանը կըլո՞խը թաղած»...

Հիվանդը լըվանըմ ա, էտ մարթը տըղտո՞ղալավ տո՞ւս ա կյամ քյո՞ւնն, տեսնըմ օղտերը վըլեսկավ պեռնած ուրան ըն յեշըմ, վեր հըղե ինի տոն, թաքավերին պալատը:

Էտ դանըմը սըտանան կյամ ա ըտրա պըկան փըռնըմ, ասըմ. - Ա՛րա, ա՛յ ախմախ, բա յըես քըլեգ ասեցի վե՛չ, վեր տու օրիշ հիվանդի կոշտ չի կյաս, ինե՞ յըս եկալ, էնքան վըլեսկեն, թաքավերին ախճիգը, թաքավերոթունը քըլեգ հերիք չա՛ր, դե վեր եկալ ըս, մըհեկ էն հիվանդին տեղ, քու հոքիտ ըմ հանելու:

Էտ մարթը տըղտո՞ղալավ ասըմ ա.- Կա՛ց, կա՛ց, եկալ ըմ ըստեղ քըլեգ

մին պեն ասիմ, վեր էն կընեգը՝ Սառան վերան տոնուս եկալ, էն ա հետատ ման կյամ.... Սառա՛ն կյամ ա՛ :

Էս սըտանան վեր էտ լսում ա, վընը-ծըեռքը տափան կտրվըմ ա, տափը տեղ չի տամ վեր կաղնի, հենց ա տըեռնըմ օթի օրփնթ թո՛ւլնըմ, խըղճանըմ, ասիս լիմ մեշկը կոտրըմ ա , ասըմ ա.- Յըես քըեգ մատա՛ դ, քու ջանիտ մատա՛ դ Սառին մին խըրեգ գիրավ ըրա, միջն յըես փախ չիմ, կոռչիմ էս լո՛ւս ըշխարքաս:

Սրտանան վեր Սառին անըմը չըսըմ ա, էտ մարթին բողազը պեց ա թողըմ, էս լո՛ւս ըշխարքաս չըքվըմ: Միջն մըհեկ էլ էտ սադանեքը մարթկանց իրեսը չըն տո՛ւս կյամ:

Էտ խեղճ մարթըն էլ իտի թաքավերի փըեսա յա տըեռնըմ, ո՛ւրմն հետի օրախ, բախտավեր ապրըմ:

Նա ո՛ւրմն դնրդը-ցավան ազադվից, պարով մունք էլ մեր ցավան, դնրդմն ազադվինք, մին լմվ, օրախ ապրինք:

98. ՄԱՐԹԻՆ ՏԸԵՂԸ ՈՒՐԱՆ ՀՈՔՅԻՆ ՏՎՈՂ ԿՆԵԳՅԸ

Ինիս ա, չինիս մին թաքավեր մին թաքուհի: Ըտրանց ինիս ա մին մադար-գյ՞ղար տղա: Թ՛ն օրիշներինը տարավ ին մրծընաս, ըտրանց տը-ղան օրավ ար մրծընաս:

Մին խիլլն ժուկ-ժամանակ ա ընցնես, կյաս ա էտ տըղեն փըսըկելի վախտը:

Հնրն ըսես ա.- Ա՛ րալա, ա աշկես սըվըսիպտանկ, քյինի աշխարքըս ման եկ, քըլեգ հետե մին լնվ, մարալ-ջեյրան ախճիգ օգե, հըրսանեքյ անինքյ:

Էտ տըղեն մարը պադրաստոթուն ա տըսնաս, պաշար ա պըդըրստես, տըղեն հղե տինիս: Էտ տըղան շատ ա քյինիս, խրեգյ ա քյինիս, հըսնես ա մին հըղըցու խաչմերուկ, մին պառավ մարթ էլ սիպտանկ մըրոքը չուրու կյոտկատեղը, էն ա ինիս ընդեղ նստած:

Էտ տըղան պարյօր ա տաս, թն ընցնե, էտ պառավ մարթն ըսես ա.- Ա՛ վերթի, ա՛ թըքըվերե տըղա, էտ իտի թայդի ըշտե՞ղ ըս քյինիս:

Էտ տըղան ըսես ա.- Քյիս ըմ ախճիգ օգելի: Համոթ չինի հըրցնելը, բա տու հո՞ւ վըս, պապե :

Էտ պառավ մարթն ըսես ա.- Ա՛ վերթի, վեր գյիդիր թն յըես հո՞ւ վըմ, հըրցնել չիր, յըես քու հոքյիտ հանողն ըմ, քու ճակատակյիրտ իտի յա կյիրած, վեր փըսակվելի օրըտ մըտենիս:

Էտ տըղան վեր լըսես ա, էտ ա տըռնաս քյիս տոն:

Շընողնին հըրցնես ըն, ըսես.- Ա՛ վերթի, պա իե՞ էտ ըս եկալ տեռ-տակըբոշ:

Տըղան լոխ նաղլ ա ընես:

Թաքավերը նան թաքուհին ըսես ըն.- Լոխ ստո պեներ ա, հըվատալ մեր, իտի պեն չինիլ, ջադու պըռավու խոսկերք ա, էտ ա փըսըկվելի վախ-տըտ ընցնես ա, մունք էլ պըռավալ ընք, բեդմա վեր ռագի կենաս:

Էլիա մին խիլլի վախտ ա ընցնես:

Էտ տըղան տըռնաս ա քըռասուն տըրեկան: Շընողնին դաչանք-պըղատանք ըն ընես, վեր փըսակվե: Էլիա էտ տըղան պըդըրստվես ա, ախճիգ հավան կընալի :

Էս դնըմ մին օրո՞ւ ճընապարավ ա քյիս, ամմա էլիա համին էն պառավ մարթին ա ռուջնի կյաս:

Էտ տրդան պարյոր ա տաս, թմ քյինի, էտ մարթը ըտրան կրդնցնես ա ըսես.- Թաքավերի տրդա, էտ ըշտե՞ղ ըս քյինիս իտի թայդի:

Էտ տրդեն ըսես ա.-Քյինիս ըմ ախճիգյ հավան կրնալի, վեր փըսակվիմ: Բա տու հո՞ւ վըս:Էտ պառավ մարթը ըսես ա.- Յըես քու հոքյիտ հանողն ըմ, վերթի: Թաքավերին տրդան մետն ա քըցիս հորը նան մորը ասածնին , էլ մըհնալ չի քըցիս ըտրա ըսածեն, ընգնես ա հըդեն, քյիս:

Շատ ա քյիս, թմ խրեգյ ա քյիս, հըսնես ա մին քաղաք: Էտ քաղաքին թաքավերը մին մադար ախճիգյ օնար: Էտ տրդան հավան ա կրնաս, փըսըկվես, մեծ պեժինքյավ էտ տըռնաս ո՞ւրմն հայրենիքը:

Օընողնեն օխտը օր, օխտը քըշեր հըրսանեքյ ըն ընես: Հըրսընքանը ետը, վեր բեդմա էտ թմզմ փըսակվածնին ո՞ւրմնց սերը վայնլին, բողդմն ըտրանց օթախին տո՞ռնը թըկես ըն: Տու մի ասիլ ըտրանը տըռանը քըշտեն, համին էն հոքյի հանող պառավ մարթն ա, եկալ ա, վեր փըսակեն առաչի քըշերը ո՞ւրմնց տըդեն հոքյին հանի:

Հմրը խնթրես ա, դաչանք-պըդատանք ընես, ըսես.- Ա՛ ճակատակյիրը կըդարող ծողրողնի, շատ ըմ խընթրես, ըտրան նվմզը իմ հոքյիս հանե:

Էտ պառավ մարթը ռազի յա կրնաս: Հորը հոքյին առնելիս, հարը տըմնաս չի ցավեն, փըխչիս ա, ըսես ա.- Հողր հոքյի ըռնելի հետե եկալ ըս, ընդրա հոքյին էլ առ:

Ետնան մարն ա կյաս, դաչանք-պըդատանք ընես, ըսես.- Ա՛ հոքյի հանող ծողրողնի, շատ ըմ խնթրես ըտրան նվմզը իմ հոքյիս հանե, մեխկ ա, ջնիլ ա, թող մուրազեն հըսնե:

Էտ պառավ մարթը ռազի յա կրնաս: Լհն ուզիս ա, թա մորը հոքյին հանե, մարը տըմընաս չի՛, փըխչիս ա ո՞ւրմն օթախը:

Էտ լոխ թմզմ հարսը տըսնաս ա, հնլն ո՞ւրմն մուրազեն հըսնելու, ըսես ա.- Ա՛ հոքյի հանող, ա՛ հոքյի հանող, իմ ազիգ, սիրած տղես, իմ թմռմն նըշնածես նվմզը իմ հոքյիս հանե, շատ ըմ խընթրես:

Էտ ծողրողնին տըսնալավ էտ թմզմ հարսին ազնիվ, պարի, ո՞ւրմն նըշնածեն հետե ո՞ւրմն ջանը մըտան քըցող ըխճըկանը, ըսես ա.- Վեր տու իտի ազնեվ ըս, վեր տու իտի հավադարիմ ըս, յըես էս տըդես հոքյին քըլեզ ըմ բըխշես, քյե՛ցեքյ ըպրեցե՛քյ օրախ, բախտավեր:- Ըսես ա պըրծընես, ինքյը ըթտըբաթտի տըռնաս:

Ըսես ըն հնլն միչն ըսօր էլ մարթըկընեգյ ո՞ւրողր նըհետ ըպրես ըն

հանշտ, մին խոսկու, էրկու ջան մին հըլավում, էրկուսը մին ջան, մին հոքյի տըլեռած, մին պերցի, մինը մինին ըրեսավը ղերթոնմ ուտես...

Երգյինքան իրեք գմմբոնլ գյիլմս կախ տվեն: Մին գմմբոնլը՝ ըսողեն, մին գմմբոնլը՝ կյիրողեն, էն մին գմմբոնլն էլ էս հանքյանթը լոնս աշխարք քըցողեն:

99.ՓԻՍ ՄԱՐԸ

Իլնի ա, չիլնի մին թաքավեր ա իլնի, ըտրան մին կնեգյ ա իլնի: Վեր էտ կնեգյը պատճառավեր ա տեռալ, ասալ ա.- Վեր կնեգյըս խոխան պիրի, մուրթուլական ըմ:

Էտ կնեգյը մին տղա յա պիրում պրծնում, օնքերը ձերձեր տամ, նստում: Էտ պճերձերեն տըղան լճերձյա ինձում, խոսում:

Ասում ա.- Ա՛ մար, ին՞ օնքերըս ձերձեր ըս տուվա՛լ:

Ասում ա.- Դե քու հմր ինձ ըսպնական ա:

Էտ խոխան ասում ա.- Ինձ տար իմ հոր մղակումը վեր տիր:

Մարը իտի պտատած տանում ա, տինձում հորը մղակումը: Հմրը տճես ա կյամ, տըեսնում մղակումը մին պմրձեր:

Ասում ա. - Էս հի՞նչ պմրձեր ա:

Էտ խոխան ասում ա.- Ա՛ հմր, յըես ըմ, ըսկացալ ըմ, վեր իմ մոր ըսպնական ըս, եկալ ըմ ասիմ, վեր իրեք տարե ինձ բախշիս:

Հմրն ասում ա,- Քյեզ ըմ բախշում:

Էտ խոխան վեր իրեք տիրեկան ա տեռնում, մարը էլհա օնքերը ձերձեր ա տամ:

Խոխան ասում ա,- Օնքերըս ձերձեր մեր տալ, քյիննական ըմ էլհա քյըեզ ինձ բախշիլ տամ:

Ասում ա, պրծնում, քյինձում հորը՝ թմ.- Ա՛ հմր, իրեք տարեն էլ ինձ բախշի:

Հմրը բախշում ա: Տղան տեռնում ա վեց տրեկան: Մարը էլհա օնքերը ձերձեր ա տամ:

Էտ խոխան քյինձում ա հորը թա.- Ա՛ հար, իրեք տարեն էլ ինձ բախշի:

Հմրն ասում ա.- Չէ, էլ կարել չըմ, ըսպանել բիդիմ:

Էտ խոխան քյինձում ա մին լմվ ծի ճոկում, եր ինձում, մարն էլ եր ա հանում թմրքյեն, քյինձում:

Շատ վեր քյինձում ըն, տեսնում ըն ծմակումը մին շինթուն ա ջիհում: Ըսկսում ըն ըտեղ ապրել:

Տղան քյնում ա վըերս անում, պիրում: Էտ տները լոխ պեց ա ինձում, միննկ մինը՝ քլլած:

Տղան ասում ա.- Ա՛ մար, էտ քլլած տճոնը պենասս վեչ, թող իտի կենա:

Տղան քյնում ա հմնդը, մարը եր ա կենում էտ տոնը պենում, տեսնում

ըտեղ մին օշափ: Ըսկսում ա էտ ուշափեն նհետ թաքուն ապրելը:

Էտ կնեգը ուշափեն ասում ա.- Հո՞նց անինք, վեր տղես կլիխը վարինք, սպանինք, յա կուրցնինք:

Ասում ա, պրծնում, սըտըստտ հիվընդանում:

Տղան ասում ա.- Ա՛ մար, հի՞նչ կօտիս, վեր սղանաս:

Մարն ասում ա.- Առնձո՞ն կաթնը կօտիս, վեր սղանամ:

Տղան եր ա կենում հղեն ընգնձում, քյինձում:

Քյինձում ա, քյինձում, մին մարթ ա ջիհձում:

Էտ մարթն ասում ա.- Բա՛ լա, հիշտե՞ դ ըս քյինձում:

Թա դե.- Քյինձում ըմ առնձո՞ն կաթն ճարիս ի մոր¹ հետե:

Էտ մարթն ասում ա.- Քու մար լնձվ հոյըցու յրա չի, ամմա վեր օգում ըս տանիս, քյինի փլան ծառու փչակում կյողը կաց, մին կաղլեգ առնձ ա կյիլնկան, էն ա էտ առնձին վըեննը օռած, վեննը կպրծցնիս: Ըտրանա ետը հինչ օգիս, տալու յա:

Էտ տղան քյինձում ա, փչակումը կյողը կենում, տըեսնում մին վըեննը օռած առնձ եկավ պարանց ընգնձվ, ճոտերը ըսկսեցին ծծելը:

Էտ տղան մին չոփավ առնձին վըեննը պրծցնում ա:

Առնձը եր ա կենում, ըսկսում խոսելը.- Տու էտ վոթունը վեր ըրալ ըս, յըես էլ քըեգ բեղմա վոթուն անիս: Ասե՛ տըեսնամ հի՞նչու վըս եկալ:

Էտ տղան ասում ա.- Յըես կաթնու վում եկալ, վեր տանիս, ի մար օտե, սղանա, էն ա հիվանդ:

Էտ առնձն ասում ա.- Քու մար լնձվ հոյըցու յրա չի, ամմա վեր օգում ըս, քյինի հանե, ինդի տըվեր առուծու հոտեր կան, մինը ըսպանե, կուպրուն տնլս քցի, պեր կաթնավ լցնիս, քըեգ տամ:

Էտ տղան քյինձում ա, կուպրուն տնլս քցում, պիրում, տամ առնձին: Առնձը կաթնավ լցում ա, էրկու առնձո՞ն ճոտու նհետ ուրնն տամ, թա քյինի:

Էտ տղան կաթնը տանում ա, տամ մորը: Մարը օտում ա, սղանում: Մարը մըն էլ ա հիվընդանում:

Տղան ասում ա.- Ա՛ մար, հի՞նչ կօտիս:

Մարն ասում ա. Փլան տեղը ասում ըն անմահական խնձոր կա, վեր պիրիս կօտիս, սղանամ:

¹ Իմ մոր (Օ. Կ.)

Էն տղան ծին եր ա ինձում, առձեռն ճոտերն էլ յոր ա օնում, քյինձում:

Քյինձում ա, հսնում մին խնձորու բախճա, նղացած ծին կապում, ինքը պարանց ընգնում, քոն ինձում: Մին վախտ գձերթնանում ա, տրեսնում առձեռնուն պիրինեն ըռնփալալ:

Ասում ա.- Պա՛հ, շան տղես ընդրենն ծիս կերալ ըն:

Մին էլ էշում ա, տրեսնում ծին ընդեղ: Եր ա կենում, թն քյինի, տեսնձում օխտը օշափ ըսպնտած, ընդեղ վեր ածած: Քյնձում ա տրեսնում, ընդեղ մին տոն: Պենում ա, նի մննում, տրեսնում մաչին մին ախճիգ:

Էտ ախճիգյն ասում ա.- Պա վեր տու ինձ էտ ուշուփներան ըգադալ ըս, յրես քյրեգ հի՞նչ լվճթձուն անի՛մ:

Էտ տղան ասում ա.- Յրես եկալ ըմ խնձոր տանիմ, ի մար¹ հիվանդ ա, հանցու օտե, սղանա:

Էտ ախճիգյրն ասում ա,- Քու մար լնվ հղըցու յրա չի՛: Դե վեր օգում ա, կտամ, կտանիս, ամնա ասում ըմ ինձ օքնիս, քյինիսք իմ հոր թաքա-վերոթունը, յրես թաքավերու ախճիգ ըմ:

Էտ տղան ասում ա.- Չե, խնձորը տանել բեղիմ, ի մար օտե սղանա:

Էն ախճիյը ձորան մտանան տամ ա էն տղեն, տղան էլ առձեռնեն տնում ա ըխճկանը նհետ, հանցու տանե ձորան հորը կոշտը, ինքը խնձորը յոր ա օնում, քյինձում: Տանում ա տամ մորը: Մարը օտում ա, սղանում:

Մարը տրեսնում ա, վեր կարում չի տղեն հանց տեղ ըղարկե, վեր կյա վեչ, ուշափեն ասում ա.- Եք ըսպանինք:

Օշափն ասում ա.- Յրես իտի տղեն նի չըմ կյալ:

Մարը տղեն աշկերը տձուսա տամ, թողում քոռ: Առձեռնեն քյնձում ըն, կորչում: Էտ տղան եր ա կենում քյինձում-քյինձում, տձու կյամ, էն ըխճկանը հոր թաքավերոթունը: Տուս ա կյամ մին տեղ, տրեսնում ըտղատ ճձերձ թչթչոց ա կյամ: Գյիդձում ա, վեր ըտեղ ախպձեր կա: Ըխճկերքը կյամ ըն, թա ճձեր տանին:

Էտ տղան ասում ա.- Էտ ամանը ինձ տրվեք միկա ճձեր խմիմ:

Ընդրանք ասում ըն.- Էս ամանը թաքավերեն ըխճկանը ամանն ա, չի կարելի:

Ախրը վեր էտ տղան շատ դանչանք ա անում, կղլան տամ ըն ձորան, ճձեր ա խմում պրծնում, մուտանան քցձում կուլեն մաչը:

¹ Իմ մարը

Թաքավերեն ախճիգը ճիւղը խմում և պրծնում, տըեսնում ձւրան մուտանան կուլեն մաչին: Հրցըփորց և անում, քյնում ըն էն տղեն ճարում, տըեսնում քոռ:

Յոր և օնում, կյամ հորը կոշտը, թան.- Ա՛ հանր, էս տղան ինձ ըզաղալ և, հի՞նչ թանիրը օգում և ինի, տու ըստրա սղըցրու:

Թաքավերը շատ և չրչարվում, կարում չի, թան սըղըցնէ:

Մեհետ էն տղան նան թաքավերեն ախճիգը գրող ընէյիս, թաքավերեն ախճիգը եշում և, տեսնում էրկու մոկնր տող և եկեն, ձւրողը նեհտ խաղ ըրեն: Խաղ ըրեն, մինը թիսից մինին աշկը վեր ածից, Մըն էլ լոք-լոք ըրեն, լոք-լոք, էն մինը մին խոտ կտրից պերավ քսից էն քոռ աշկը սըղըցրուց:

Թաքավերեն ախճիգը էտ վեր տըեսնում և, քյինող և էտ խոտան մին խիլլ կտրում, պիրում քսում էն տղեն աշկերը, սղցնում:

Թաքավերը էտ տղեն մըն էլ ձւրան ըխճկանը հետե օխտը օր, օխտը քշեր հրսանէքյ և անում: Էն տղան քյինող և առողճներեն քթենում, պրծնում, քյինող մորն էլ քթենում, տըեսնում ուշափեն նեհտ փսակված: Մորը մաչան էն հանգին և հալալ կես անում, վեր մին կաթ անողն չի կաթում: Կեսը տամ և մին առողճին, կեսն էլ էն մին: Օշափեն էլ նի չի կյամ:

Մեր ոանգ-ռանգ, ջուռաբաջուռա ծըղըցներավ լիցը բախչան իրէք փոնջ թոփ վարթեր պերէք. մինը՝ ասողին, մինը՝ կյիրողին, մինը՝ կարթողին:

100. ԱՍԾԱՏՈՒՐԸ ՆԱՆ ՎԱՐԹԻՆ

Իլնի ա, չիլնի մին մարթ, մին կնեգ: Տահանց խոխա չի իլնի: Էտ մարթը շատ ա դարդ ըրալ, ինքն-ինքն քնեք ըրալ, թն.- Բա յրես էսքան հարուստ, ինձ խոխա չօնիմ, վրեր մոնելանըս ետը հարըստոթունիս տրոթուն անե:

Տի շատ ա կենում, խրեգ ա կենում, մին պառավ կնեգ կյամ ա, ասըմ. - Գյուղում ը՞ս հինչ կա, քինն ծակ կարմունջեն քշտեն մին բութկա շինիլ տո, եկող-քյնողին հաց տո: Կլվողը քու հոր դորմի կտա, աստուծ էլ մեխկը կկյա, քրեգ մին խոխա կտա:

Էտ մարթը իտի էլ անըմ ա: Համին էտ վախտ են մին հարս մին տղի նհետ ման ա կյամ, մին խոխա պիրում, նշանածը թողում ա, փախչըմ: Հարսը հմնչիլան նհետ խոխան յոր ա օնում, տանում կըրմունջեն քշտեն տինում: Էտ մարթը կյամ ա յոր օնում, տանում տոն, կնգանն ասում, վեր մին խոխա յա քիթնի: Ըտրա հետե էլ անըմը տնըմ ըն Ասծատուր, Աստուծ տված:

Օխտը տոնանը ետը, էտ մարթին կնեգը մին ախճիգ, մին տղա յա պիրում, ըխճկանը անըմը տնըմ ըն Վարթի:

Անց ա կրենում մին խիլլա վախտ: Մին ամեռնը էտ մարթը ասըմ ա ձրան տըղեն. Տու նան Վարթին տանը կացեք, տանը եշեցեք, մունք քինննք սարը:

Ասծատուրը նան Վարթին մնըմ ըն տանը: Հնրը, մարը, տղան քիննում ըն սար: Մին օր Ասծատուրը տոնա ա կյամ տոռնը:

Մին պառավ ա ջիհնում, ասըմ.- Բա՛լա, գյուղում ը՞ս վրեր ըտրանք քու հնր, քու մարը չըն, էտ տանատ քրեգ փայ չօնիս, քրեգ քթնի ըն, տրա հետե անումտ Ասծատուր ա: Քրեգ փայ կինի են վախտը, վրեր փսակվիս Վարթուն նհետ:

Տղան կյամ ա տոն, պըլացած:

Թայդի յա ընգնում, Վարթուն ասըմ.-Յըես քրեգ ձեզնկան ըմ:

Վարթին պղնձե դիլչան յրա յա անում, տղեն կլիխը ճղում: Վրեր կյամ ա հորը նան մորը կյալի վախտը, Ասծատուրը վագ ա տամ հորը կոշտը, խնրնր տամ, ասըմ.- Ապեր, ջրիլնեն եկալ ըն Վարթուն պչպչորալ, ջիհնի ըմ, Վարթին դոլչան յրա յա ըրալ կըլիխս ճղալ:

Հնրը դաման տնըմ ա ձրան տղեն ծեռքեն, ասըմ.- Կա՛, քինա Վար-

թուն եր կալ, տար մին քյիհրիզի դրադե ծկոտե, առնոտ շորերը պեր ինձ նշանց տո:

Տղան տի յա անում, շորերը եր կալած կյամ ա, թն տա հորը, տեսնում ա հորը հոքյին տոնու ա կյամ, դմրդան օզըմ թն մեռնե:

Վարթին վրեր օշը կլիխն ա հվաքում, տրեսնըմ ա տկլոր ա: Եր ա կենում հրդեն ինգյնում, քյիննմ:

Քյիննմ ա, քյիննմ ցիրեկը կյողլ ա կենում, քըշերը քյընամ, մին օրիշ քյիհրիզու յրա, մին լնվ բադու կոշտ, մին ծառա նիհ ինոնմ, կոչ կյամ: Էտ հնամին բաղը մին թաքավերի յա ինոնմ: Թաքավերեն՝ տղան ըրննգոնը տրեսնըմ ա մին մարթ կյամ ա կուփե-կուփե անըմ, ասըմ՝ «Նշանածըտ էն ա ծեր բաղըմը տկլոր, մին ծեռք շոր տոր, կյենա, եր կալ եքյ»: Էտ քշերը իրեք դոնըմ իտի նրննգ ա տրեսնըմ էտ տղան: Ըռութանա եր ա կենում սնդոդան մին ծեռք շոր յոր օնում, ծին եր ինոնմ, քյոնոնմ բաղը: Մաղ բաղերը շոռ ա կյամ, քյըհրիզին քըշտավը թն անց կենա, ծին անց չի կրենում:

Էտ ախճիգյն ասըմ ա.- Ա՛յ տղա, ճիրին մաչին շոխկս ըրե-վում ա, ծին խըրթնալ ա, իե յըս ծիյին թխում, վախըմ ա անց կրենա: Տղան վրեր ըսկանում ա, կլիքյեր եշըմ ա, տրեսնըմ մին տկլոր ախճիգյ ծառեն նստած: Վրեր եշում ա, շափաղը ըշկերեն ա տամ, աշկերը ծկոտում:

Տղան ասըմ ա.- Հի՞նչ միլլնթ ըս, էս քըշերեն էտ ծառեն յրա:

Ախճիգյն ասըմ ա.- Մին ծեռք շոր տոր, կյենամ, ծառան եր կյամ, ասիմ, թն յըես հու վըմ:

Տղան դարյան տամ ա ուրնն, էտ ախճիգյը կյենըմ ա, ետնան նաղլ անըմ ընցածը: Թաքավերեն տղան էտ ըխճկանն ուրնն հետե կնեգյ ա յոր օնըմ, տանըմ պալատը, ուրնն օթախը:

Համին քըրհանան, ծառանեն կյամ ըն տղեն տոնը տրեսնան իե տեղան եր չի կենըմ: Ախեր տղան ամեն քըրհանա եր ա կացալ նոքյարներեն հրդե քըցնլ հննդերը, ծիյենը տղվարալ, մհենգյ քյըսօր ա տրեռալ, հալամ գոլթոնանըմ չի: Վեզիրը կյամ ա տոնեն ծակավը տեսնըմ չորս վրենն ա ըրևում: Նախանձան նան չկամոթունան ըսկըսըմ ա ուրնն մեսն օտելը: Ասըմ ա. «Խե՞ ուրնն հետե կնեգյ ա ճարալ, ինձ հետե վուչ»:

Վերչը գոլթոնանըմ ա, տեսնում մին մարալ ախճիգյ պիրած, վեր ըրնեն ասըմ ա. «Տու տոնու մի կյալ, յըես ըմ տոնու կյալու»: Վեզիրն օզըմ ա, թա տրաքվե:

Շատ ըն ապրում, խրեց ըն ապրում, հարսը մին տղա, մին ախճից և պիրում: Խոխեքը տոնս ըն կյամ, թա հայաթընը հրըվանեն խխոցը նհետ խաղ անին, ծառեքը թողըմ չըն:

Էտ հրըվանեն խոխան էտ ա տըռնըմ ասում.- Բալա, էսա իմ պապունց տանը հրսանիք և իննանկան, քըռեգ թուղլական չըմ կյաս, թմաշա անի՛ս, է՛, վըեր թողում չըս քըզնհետ հաղ անիմ:

Խոխեքը վազ տալավ կյամ ըն մորը համ ասըմ, համ էլ ասըմ:

Մամա, մեր պապունց տոնը վե՛րն ա, հի՛բ ա հրսանեք ինելու, վըեր մուեք էլ քյինիք, թմաշա անինք:

Մարը ըսկսըմ ա լնց ինիլ: Մարթը կյամ ա, տըռնում լնց ինիլիս:

Ինքը-ինքը քնեք և անում, ասըմ. «Հնարնի՞ հորը տոնը սերտը օգալ ա»:

Եր ա կենում էտ տղան քառասուն ծառա , մին վեզիր տինոն կընգանը նհետ, փայտոնեն լծըմ, խխոցավը հղե տինըմ: Համ հղե յա տինըմ, համ թափշուր անըմ, ասըմ.- Ծո՛րըմը փյտունեն տոնս չանիք, ամմեն դոնըմ դոնըմը կդինջանաք:

Դե վեզիրն էլ տի մին պենու վա իլնլ մաթա՛լ, եր ըն կենում հըղե ինոն:

Շատ ըն քյինոն, խրեց ըն քյինոն, վեզիրը պիրըմ ա փյտունեն մին խոր ծո՛րըմ տոնս օնում, թա դինջանան:

Նոքյարն են հիշքան հա՛յ-հա՛յ ըն անում, վեզիրը ը սկան ում չի՛, կգնվըմ ա, թա.- Մեծը յըես ըմ, թա տուք: Տարեք ծիյանքը պհեցեք:

Նոքյարն են տանում ըն ծիյանքը ըրըծցնըմ, մինը վեզիրին բուսը պահըմ ա...

Վեզիրին մեթկը ծոռ ա ինըմ, խխոցը քունավ ա անըմ, Վարթուն էլ օզըմ ա ծեռք քցի: Վարթին համոզվըմ չի, վեզիրը էրկու խուխեն կլոխը կտրըմ ա, էլլա չի համոզվում:

Վըեր կյամ ա, թա Վարթուն կլոխը կտրե, Վարթին ասըմ ա. - Լնվ ա թող քյինամ էն դո՛ղը, կյամ:

Վեզիրը շատ գլիղնցած մարթ ա ինոն: Պիրում ա վըեննան մին քյանդիր կապում, պեց թողում: Վարթին քյանդիրը կտրըմ ա, փախչըմ:

Վեզիրը հարայ-հուրայ յա անըմ,-Եկե՛ք, հա՛ եկե՛ք, դըչըղեն եկեն յրա տվեն խխոցը կուտուրեցեն, Վարթուն տարեն...

Նոքյարներան վեչ մինը հվատում չի:

Էն բուսը պահող նոքյարն ասըմ ա.- Յըես տըեսալ ըմ հու վա խխոցը մորթալ:

Խխոցը ըսպանող, Վարթուն չոլերը քըցող վեզիրը տեղը պնդըցընըմ ա, ասըմ.- վեչ մինին ասիքյ վուչ, թնն չէ կլխընետ կըտրլական ըմ:

Վարթին շատ ա քյիննում, խրեգյ ա քյիննում, էշըմ ա, տըեսնում մին հանդի մին չոբան վեխճար ա ըրըծցնըմ:

Ծեն ա տամ չոբանեն, ասըմ.- Ա՛յ չոբան, ինձ հետե մին ծեռք շոր ճարե, պեր կյենամ:

Էտ չոբանը սնսին յրա ճընանչըմ ա, վեր ուրան խազայինին ախճիգյն ա:

Մին վեխճար ա մորթում, մորթեն շոր չիննում, կյեց տամ, թըփանավըն էլ կլիխը ծասկըմ: Մեսը խրտվում ըն, օտում: Ախճիգյը չոբանեն ճընանչըմ ա, ըսկըսըմ ա կլխավը անց կացածը նաղը անելը: Վըեր մթնըմ ա, քյիննում ըն տոն, չոբանը քյիննում ա խազայինին ասըմ, վըեր ինձ մին հնգեր օնիմ, տղա յա, անումը Քաչալ: Քաչալը յոր ա օնում պիրըմ տոն:

Խազայինին ասըմ ա.- Դե մեր տոնը էրկու դոնաղ ա եկալ, կարելի յա՞ ըստեղ քշերս կենան:

Թաքավերին տղան, վեր լոխ գյուղում ա, ըսկսում ա շոռ կյալը: Կյամ ա դոնաղ ընգնում էտ տանը:

Վեզիրը կլխու յա ինգյնըմ, վեր Քաչալը Վարթին ա:

Ուրոճգյ ունը նստում ըն, թա հաց օտին:

Քաչալը ասըմ ա.- Խազա՛յին, խնթըրըմ ըմ ուրոճգյոնես էս տանս դեկավարոթունը ինձ տաս:

Խազայինն ասըմ ա.- Հինչ կինի, լնվ կինի :

Քաչալը ըսկըսըմ ա կլխավը անց կացածը նաղլ անելը: Համ նաղլ ա անըմ համ մորթեն կյեցան հանում, լոխ ճընանչում ըն, վըեր տա Վարթին ա: Մար, հնր, ախճիգյ խառնվըմ ըն: Ասծատուրն օզըմ ա, թնն փախչի, չոբանը թողըմ չի՛, վեզիրին նան Ասծատուրին ծիյին հնքյվնն ըն տամ, քաշ-քաշ անում, ըսպանում:

Վարթուն թննզնդան օխտը օր, օխտը քշեր հըրսանիքյ ըն անըմ, էն տղեն նհետ: Ընդրանք էն վըխտանը մինչն ըսօր բախտավեր ապրըմ ըն: Ընդրանք հասեն ուրաննց մուրագեն, մունք էլ հըսնինքյ մեր մուրագին:

101. ԿՈՐԱԾ ԵԶՆԸ

Իլնի ա, չիլնի մին մարթ, մին կնեգյ ա իլնի: Ըտահանց մին կավ ա իլնի: Ծատ ըն կացալ վեչ էտ կավն ա ծնալ, վեչ էլ էտ կնեգյն ա խոխա պերալ: Վերչը կնեգյը պատճառավեր ա տեռալ, կավն էլ յոէ յա տեռալ: Ամմեն օր էտ մարթը կավը տանում ա իլնի ըրրծըցնում, պիրում:

Մեհետ էտ կավը նստած օգում ա, թն ծնե, մին ջուվար մշտլեղչի յա կյամ, թն կնեգյըտ մին տղա յա պերալ: Էտ մարթը կավը թողում ա ծնեյիս, ինքը քյիննում տոն:

Մին քանե տարե յա ընցնում, էտ տղան վեր մճանում ա, խելքը կտրում ա, հորն ասում ա,- Ա՛ հնր, պա խե՞ մըեգ մին պեն էլ օնինքյ վեչ:

Հնրն ասում ա.- Մըեգ մին կավ ա իլնի, հննդին ըսեցալ ա, թն ծնե, վեր ըսկացալ ըմ, թն քու մար քըեգ պերալ ա, կավը թողալ ըմ ծմակումը, յըես եկալ տոն, էլ գյիդնում չըմ, թն հի՞ նչ ա տըեռալ:

Տղան ասում ա.- Ա՛ հնր, յըես քյիննական ըմ, մեր կավը քթենամ:

Եր ա կենում հղեն ընգնում, քյիննում: Վեր շատ ա քյիննում, նղանում ա, մին ծառու տակե, պարանց ա ընգնում, քոն իննում: Քոն իլնած տեղը մրննգ ա տեսնում:

Ըրննգի մին դուշ կյամ ա, ասում. «Վեր եր կենաս աչի կուռան յրա կքյինիս, ընդեղ մին ախպոնր ա ջիհլնկան, էտ ըխպրին քշտեն մին քար կա, տակը փոչ, նի կմննիս էտ քարեն տակը: Կեսօրեն ծեր կավը երկու աչառ, մնել մին դանա եր կալած կյըլական ա»:

Էտ տղան բոլրդան գուրթնան ում ա, տըեսնում ա մրննգ: Հինչ վեր էտ դուշը ասալ ա, էտ տղան էլ ինդի յա անում: Քյիննում ա, նի մննում էն քարեն տակը, տըեսնում կավը դնտանցը նհետ եկալ: Կավը կյամ ա էտ քարը լոկ տամ:

Տղեն հնրը ասած ա իննում, վեր կավեն անումը Խինն:

Էտ տղան ասում ա.- Հն՛ ծ, հա՛ ծ Խինն:

Էտ կվեն լոկոն յա իննում, ըսկսում ա խոսել, ասում ա.- Խե՞ նի յըս մտալ քարեն տակը, տոն եք:

Տոն ա կյամ:

Կավն ասում ա.- Յադուգ եկա՞ լ ը՛ ս:

Տղան ասում ա.- Եկալ ըմ քըեգ տանի՛ մ:

Կավն ասում ա,- Քա հոր աշկերը սվանա, յըես կյնի չը՛մ, ամմա էս երկու աչառը տար, գիրավ վար ըրա:

Էտ ըչուոնուն պոզերը անկյին քարերից ա ինձում:

Կավն ասում ա.- Փլազավ պտատե, հանցու օրիշ տրեսնա վե՛ջ, էտ պոզերը լ՛րես ըն տա՛մ:

Էտ տղան իտի յա անում, պրծնում, ըչոնեն յոր օնում, հղե ընգնում: Մին կյուղ ա ջիհձում: Էտ տղան ըտեղ դոնաղ ա ընգնում: Հաց ա օտում, պրծնում, տնատարն ասում ա, իշեղը տար ըչոնուն խոտ տոք:

Տղան ասում ա.- Իշեղը հնջնթ չի, ինդի կքյինիմ:

Էտ տղան վեր նի յա մննում կյումը, տնատարը հետան թաքուն քյինձում ա, եշում, թն տեսնա հի՞նջ ա անում: Եշում ա, տեսնում էտ տղան պոզեն պտատանը էտ ա տամ, կյումը լ՛րեսանում ա: Ուրձկոնը քոն ըն ինձում:

Էքյսը էն տղան եր ա կենում, թն քյինի, տնատարն ասում ա. - Մին պայման կապինք, թն օխտը չուվալ կորեկը յգներավըտ կարիս մին օրումը վարիս, եզները քու, թն կարիս վեջ, եզները ինձ:

Էտ տղան քյինձում ա յգներեն քշտեն ըսկսում լաց ինիլ:

Եզներն ասում ըն.- էտ հի՞նջ ա:

Ասում ա.- Դե իստի իստի յա իլնիլ:

Եզներն ասում ըն.- Լնց մեր ինիլ, քյինի օխտը քոլ կտրոդ էլ օզի, օխտը սերմոդ էլ:

Տղան քյինձում ա օխտը քոլ կտրոդ էլ պիրձում, օխտը սերմոդ էլ: Միչև մթնելը չորս չուվալ վարում ըն: Վեր մթնում ա, էտ տղան շատ ա վախում:

Եզներն ասում ըն.- Վախել մեր, մունք պոնչ-պոանչք ընք ըննական, իրիքյննկը կյիլական ա մնել ուրնն տեղը:

Եզները պոնչ-պոանչ ըն կյամ, իրիքյնակը կյամ ա ուրնն տեղը, մնացածն էլ ըն վարում, կյամ տոն:

Էտ տղան կյամ ա քոն ինձում, թն էքյսը եր կենա քյինի, էն մարթն ասում ա.- Ասետ էլ մին օրիշ պայման կապինք, թն կրեցեր էն օխտը չվալ կորեկը հվաքիս, եզները՝ քու, թն կարիս վեջ, եզները՝ ինձ:

Էտ տղան քյինձում ա եզներեն քշտեն ըսկսում լաց ինիլը: Եզները հրցնում ըն ասում. - էտ հի՞նջ ա իլնիլ:

Տղան նաղ ա անում, վեր իստի յա իլնիլ:

Եզներն ասում ըն. - Լաց մեր ինիլ, քյինի մին շալ էլ օզի, օխտը նիհանոդ էլ:

Տղան քյինձում ա մին շալ էլ պիրում, օխտը նիհանոդ էլ: Եզները վեր

պռանչում ըն, հինչքան դուշեր կան, լոխ կյամ ըն էտ կորեկը հվաքում, ածում շալեն, նի հանողն էլ նի յա հանում, տանում ըն տամ տնատըեռնը:

Քյինոնւմ ա քոն ինոնւմ: Էքյսը եր ա կենում, թմ քյինի, տնատարն ասում ա.- Մհենց էլ մին օրիշ պայման կապինք: Մին զրեռ դգդան ճիրավ լցնինք, տնինք կրակեն, թողինք պլպլթա: Իտի պլպլթայիս, վեր կարիս նի մննիս մաչին լղանաս, տոնս կյաս եզները՝ քոն, վեր կարիս վեչ, եզները՝ ինձ:

Էտ տղան քյինոնւմ ա եզներին քշտեն լաց ինոնւմ, եզները ասում ըն. - Էս հի՞նչ ա:

Ասում ա. - Լնց մեր ինիլ, քյինի շորերտ հանե, կրակեն քշտեն վրեննը կաց, վեր պռանչիմ, նի կմննիս, լղանաս, տոնս կյաս:

Էտ տղան քյինոնւմ ա, շորերը հանում, կրակեն քշտեն վրեննը կենում, էն մարթն ասում ա. - Խե՞ նի չըս մննում:

Տղան ասում ա.- Տորտ-ցորտ ա, կենում ըմ կծմնա:

Ասում ա.- Չէ՛, էն ա պլպլթալիս, նի մոտ:

Վեր եզնը պռանչում ա, էտ տղան կլիեն յրա տամ ա մաչին, լղանում, տոնս կյամ, թմ.- Պա վեր ասում ըմ թող կծմնա :

Էտ մարթը տեսնում ա, վեր կարում չի եզները ինք օնե, կնգանն ասում ա.- Տու հաց ըրա, ասե, էք քյմագ իլ, վեր կյա, թմ քյմագ ինի, կոյփե տոք, քցի թուրունը, խրաված ըրա, թուռնեն տոնսան կախ տոք, յես էլ քյինիմ քու քվեր հետան, հանցու տենան վեր եշինք ըրվա:

Էտ խոսկերքը էն տղան լոխ ըսկանում ա:

Տնատարը վեր եր ա կենում, քյինոնւմ քուվերը հետան, կնեգը հաց ա անում: Վեր խումորը հունցում ա, պրծնում, քյինոնւմ ա թուրունը, էն տղեն ասում.- Էք քյմագ իլ թուրունը նի կըցընինք:

Էտ տղան եր ա կենում, քյինոնւմ թուրունը, վեր էն կնեգը ասում ա.- Եր թուռնեն դրդնեքը սրփի:

Էն տղան ասում ա.- Դե յըես տղա խոխա յըմ, թուրուն սըրփած չըմ, տու նշանց տոք, յըես էլ սվերիմ, սըրփիմ:

Էտ կնեգը օվոնը յոր ա օնում, թմ սըրփիլը նշանց տա, էն տղան էտ կնգանը կուփե յա տամ, քցոնւմ թուրունը: Մին լնվ խրաված անում, թուռնեն տոնսան կախ տամ, ինքը քյինոնւմ տանը հինչքան լնվ-լնվ պեներ կա, սրփում, յոր օնում յգներեն նհետ քյինում: Էն մարթը քոնը եր

կննդի, ուրխացած կյամ ա, քուվերը դոնադ ա պճուրճում: Տենան վեր տոնս ըն կյամ, էն խրաված մեսը ըրվամ ա: Ախպերը գյոննում ա քուվերը քշտեն, ասում ա.- Մին տես կնեգյրս հի՞նչ լնվ խրաված ա ըրա՛լ, քյիննական ընք մին լնվ դունախլեդ սարքինքյ:

Մհենգյ կյամ ըն, մուտանում, տրեսնում ճւրնն կնգանն ըն խրավալ, տոնն էլ սրփալ, եր կալալ, քյեցալ:

Չարը՝ ընդեդ, պարին՝ ըստեդ:

Իլնի ա չիլնի մին թաքավեր ա իլնի: Տղեն փսկվելի վախտը եկալ ա: Հնրը փսակալ չի, տղան էլ հմանչալ ա, թն հորը ասե՝ փսակվում ըմ:

Ախրը վեր հորան հույսը կտրալ ա, մին հնրն վրեսկե յա եր կալալ հղե ընգալ քյեցալ:

Քյեցալ ա, քյեցալ, մին կընդակ պոավու տան դոնաղ ընգալ: Ուռութա- նա վեր էտ տղան եր ա կացալ, թն իրեսը լվանա, տեսալ ա մին շափաղ ընգած ընդդերքեն:

Էտ տղան ասալ ա. -Ա նանի, էս հի՞նչ պեն ա, տրեռ իրիքյնակը տոնս կյալու, շափաղը տըվալ ա ըստըդեքյե:

Պառավն ասում ա. - Ջանըս քյը մատաղ, հնրն թաքավերեն ախ- ճիգը տոնս ա եկալ տոռնը:

Տղան ասում ա. -Ա՛ նանի, նննի պեր թաքավերեն ախճիգը ինձ հետե օգինքյ:

Պառավն ասում ա.- Ջանս քյը մատաղ, թաքավերը ըխճկանը փսակում չի՛, հու վեր կյամ ա, թն օգի, կոնդը կտրում ա: Էն ա մին տոն կլխավ լցած:

Էտ տղան սուս ա անում:

Ըտեղ մին դամուրչի յա ինոնմ:

Էն տղան վրեսկե յա տամ, թն.- Ինձետե քսան մեխ շինի, մին կյեղ, երկան, մաննես մչանք հաստեգյ:

Դնմոնրչին մեխերը շինում ա, պիրում տամ էտ տղեն: Էտ տղան տա- նում ա քշերը մեխերը թաքավերեն պըլատեն, ըխճրկանը թըրափե պա- տեն թխում, եր ինոնմ, քյինոնմ թաքավերեն ըխճկանը ձեռքըլալեխը կյուղանում, պոնրոնմ:

Էն մին քշերն էլ քյնում ա մուտանան կյուղանում, պոնրոնմ: Իրեքինջի քշերը քյինում ա թաքավերեն ըխճկանը եր կցնում:

Ախճիգն ասում ա. - Պա տու հո՞ւ վըս, հի՞նչ ըս, վեր եկալ ըս ըստեղ:

Էտ տղան ասում ա.- Ըսկացալ ըմ, թն քու հնր քյըեգ փսակում չի, իմ հնր էլ ինձ չի փսակում, եկալ ըմ, թն քյըեգ օգիմ:

Էտ ախճիգն ասում ա.- Քյինի, էքյուց ոնրոնկոնը կկյաս:

Թաքավերեն տղան քյինոնմ ա, էքյու էտ ըխճկանը յոր օնում, քյինոնմ բիդի ոնրնն հորը տոնը:

Քյինոնմ ըն: Կըսըհըղե էտ տղեն մենն ա ընգնում, վեր հնրնն վրեսկալ լիգը թողալ ա պոավեն տանը:

Էտ տղան ասում ա.- Յրես քյինիմ պիրիմ:

Ախճիգյն ասում ա,- Չէ՛, յրես քյինիմ:

Վերչը ախճիգյը թողում ա ըտեղ, ինքյը քյիննում, թնն հննյբնն պիրի:
Մթնում ա, էտ ախճիգյը վեր մրսում ա, մին ծառե տակե կոչ ա կյամ:

Մին լոթկաչի կյամ ա, թնն,- Ա՛ քնր, ըտեղ ինե՞ մրսում ըս, եք լոթկումը
նստե դըլըդալու անինքյ, հանցու մրսիս վեչ:

Էտ ախճիգյը քյննում ա լոթկումը նստում, լոթկաչին լոթկան քշում ա
նլրանց տոնը: Էտ լոթկան կապ ա տամ, նլրանք քյիննում ըն տոն:

Թաքավերեն ախճիգյը էտ լոթկաչուն ասում ա,- Օրեգ վետաց ճընա-
պարհ չօնի՞ քյ:

Էս լոթկաչին ասում ա. - Էն ա օնինքյ, ամմա քյրեգ կնդակ պեց չըմ
թողել, քյրեգ նհետ կկյամ, հանցու փախչիս վեչ:

Էտ լոթկաչին ասում ա, թնն նհետը քյինի, ախճիգյն ասում ա.- Վեր
վախում ըս, թնն կփախչիմ, մին քյինդիրնվ վըեննըս կապե:

Պիրում ա քյինդիրնվը վըեննան կապում, ճոնդը փոնում: Էտ ախճիգյը
քյննդիրը վըեննան էտ ա անում մին քոլա կապում, ինքյը լոթկան եր
իննում քյիննում, տոնս կյամ էն համան տեղը, հիշտեղ վեր թաքավերեն
տղան թողալ ա: Լոթկան մին կեռա կապ ա տամ ինքյը ընդեղ նստում:

Մին մարթ ա կյամ, մին թվանգյ ծեռքեն, բիդի էտ ախճիգյը:

Կյամ ա մուտանում, թնն.- Պա տու հի՞նչ իլլնթ միլլնթ ըս, վեր ըստեղ
ըս:

Էտ ախճիգյը իմաստուն ա իննում, գյուղում ա, վեր տա լին թաքավերն
ա, վրերսի յա եկալ:

Ասում ա. - Յրես ըսկացալ ըմ, վեր ծեր թաքավերեն երեսունըինը կնեգ
օնե, յրես էլ եկալ ըմ վեր հանցու քառասունը տեռնանք:

Էտ մարթը ասում ա.- Դե եք քյինինքյ:

Ախճիգյը ասում ա.-Չէ՛, թող թաքավերեն կնանեքյը նլրանց գյիյիմավը,
պարիպասավը կյան ըստեղ, օտինքյ, խմինքյ, քյեփ անինքյ, ետնան կյանքյ:

Էտ մարթը քյնում ա կնանուցը ըղարկում, ըտեղ օտում ըն, խմում,
պրծնում, էտ ախճիգյը ասում ա.- Եկեք տանիմ նշանց տամ, տեսեք
հի՞շտեղա յրմ եկալ:

Տանում ա էն երեսունինը կնեգյը անում լոթկան, քշում քյինում: Վեր
մթնում ա, լոթկան կապում ա մին կեռա, նլրանք ծմակումը կենում ըն:

Քառասուն օշափ ըն կյամ, թմ. - Տուք հո՞ւ վրք:

Էն ախճիգյն ասում ա. - Մունք քառասուն հոքի յընք, ըսկացալ ընք, վեր տուք էլ քառասուն օշափ ըք, եկալ ընք ծրեզ կնանեքյ:

Օշափնեն ասում ըն. - Դե քյինինքյ մեր տները:

Էն ախճիգյն ասում ա. - Քյեցեքյ կյինի, մրմնդ, հաց, տես-տեն պերեքյ, օտինքյ, քյեփ անինքյ, ետնան:

Էտ օշափնեն ամմեն օր մին մոտե շեն ա ինձում, թլանում ըն: Էլհա յըն քյինձում նի տեռնում էտ շենը թլանում, յոր օնում, կյամ:

Էտ ախճիգյը ընդահանց քմակեն երեսունըիննը կնգանը սվորցնում ա, թմ. - Ծըռքըռնումտ մարթը մին քար կտինիքյ, վեր կյինի տան, խմիքյ վեչ, էն դձլավը վեր կածիքյ: Մարթը ձերանեն թուշին նստլական ընք, վեր հարփին, դմենեն յոր կօնիքյ, մարթը ծեր թուշին նստածեն ըսպանիքյ:

Ուշուփնեն կյամ ըն, օտում, խմում, ձերձկոնը վեր տեռնում: Էտ կընանեքյը եր ըն կենում մարթը ձերանց թուշինին ըսպանում: Էն ախճիգյն էլ ուշուփներեն մեծեն ա սպանում: Ըտահանք ուշուփնուն շճրերը կյենում ըն: Էն ախճիգյն էլ ընդրանց մեծեն շճրերն ա կյենում, ուշուփներեն մեծեն կլճիսը կտրում, յոր օնում քյինձում էն հմման շենը, վեր ուշուփնեն թլնեյիս ըն իլմլ:

Ժողովուրթը գյիդձում ա, թմ ուշուփնեն ըն, էլհա եկալ ըն: Լոխ կյողլ ըն կյենում, ասում ըն. - Էս հի՞նչ պեն ա՛, վեր միչն մհենց օրը մեհետ ըն իլմլ կյալիս, մհենց էլ օրը երկու հետն ըն կյամ:

Էտ կնանեքյը շատ հա՛յ-հա՛յ ըն անում, վեր ձերանք ուշուփնե չըն, ուշուփնեն կտորոդըն ըն, ընդրանք հվատում չը՛ն: Էրկու պռավե ըդարկումըն ընդահանց կոշտը:

Պռվնեն վեր տեսնում ըն ուշուփնուն մեծեն կլճիսը կտրած, հվատում ըն, վեր ուշուփնուն կտորոդնեն ըն:

Էտ շենին ժողովուրթը էտ ըխճկանտ թաքավեր ա տինձում:

Էտ ախիգյը ձերան հորը տանան կյեցած շճրերմվը նկարվում ա, տամ դրբգան, քշտեն էլ մին ախպուր տձու օնըմ, մին մարթ տինձում ըտեդ, թմ.- շու վըրեր կյա էտ նկարեն եշի, կփոնիս, պիրիս:

Մեհետ մին մարթ կյամ ա նկարեն եշում, ձերանց տամ, թմ- Տու քյեցեր հերիքյ չի, լոթկաս էլ տարեր:

Էտ մարթը ըտրան փոնում ա, տանում էտ ըխճկանը կոշտը, թմ. - Իստի յա ասալ:

Էտ ախճիգը ասում ա. - Տարեք քցեցեք տակե պաղվալը, օրը իրեք հետ թկեցեք:

Մին մարթ էլ կյամ ա, թն.- Տու քյեցեր հերիք չի, երեսունըիննը կնեգյս էլ տարեր: Ըտրան էլիս փոնում ըն, տանում:

Էն ախճիգը ասում ա.- Տարեք քցեցեք մաչի հարկը, օրը երկու հետ հաց տվեք:

Մին տղա կյամ ա, նկարեն եշում, ձերանանն քյինձում, վեր ընդնում: Ընտրա էլ ըն տանում:

Էտ ախճիգն ասում ա. - Քցեցեք երե հարկը, օրը իրեք հետ հաց տվեք:

Էն լոթկաչուն, վեր նկարեն ձշձնց ա տվալ, թիքյն-թիքյն կտորում ըն:

Էն մինն էլ թաքավեր ա ինձում, ձերանն երեսունըիննը կնեգը տամ ա ձերան:

Էն ձերանանն քյինողն էլ, ձերանն նշանածն ա ինձում, նհետը փսակվում ա:

Ըտրանք հասեն ձերանց մուրազեն, տուք էլ հասնիք ծեր մուրազեն:

103. ԱՅԱՆ ԾՐԾՐԴԵՍ Ա

Ընիս ա, չընիս մին մարթ, մին կնեգյ: Ըտրանց ընիս ա էրկու տղա: Մեծը խոլոնք ա ընիս, պիծիներ՝ պրել: Մին տարե սով ա ընգնես: Էտ մարթը նան ուրան կնեգյը մըռնես ըն: Խոխեքյը մնաս ըն անդար:

Ըտրանց տատը յոր ա ունես, պիես, թա. - Էսա մըծացալ ըն, ուրանք էլ հսած խոխեքյ ըն, թող քյինին կործ անին, կյան ինձ պահին:

Էտ խոխեքյը ըսկսես ըն կործ ընես, էտ պատավը պիես: Մեծ տղան լնվ ա կործ ընես, պիծի տղան շան մնմնց էլ չի ընես: Մին օր, էտ պատավը հիվընդընաս ա: Մեծ տղան տանը կնաս ա, ըտրան հաց, ճոլր տաս, լըղըցնես, վերչը թամուզ պիես: Ամմա էն պիծի տղան քյինիս ա ծմական փաղ ընես, պիրիս:

Մին օր հավան փիս ա ընիս: Էտ պրելը էտ ա տըռնաս, թն ըսօր էլ թող այան յրես պահիմ, տու քյինի հննդը: Մեծ ախպերը, վեր քյինիս ա, էտ պիծիներ պիրիս ա մին դըզղան ճոլր իփիս, այուն թեշտումը տինիս, ըծես էն հիվանդ պռավեն յրա, սաբավ լըղըցնես ա:

Այան մնաս ա թեշտումը, մըռնես ա, մնաս կըռքնեն պեց:

Մեծ ախպերը կյաս ա, թա. - Ա՛ մեռա՛ծ, այան հո՛ւնց ա:

Թն.- Էն ա ծըծըղես, ըռութանան, վեր լըղըցրալ ըմ, էն վըխտանց միչև միենց էն ա ծըծըղես:

Մեծ ախպերը ըսես ա. - Ա՛ մեռած, պա այան հինչու հիվընդացալ ա, կրես չի թն խոսե, էտ հո՛ւնց ա, վեր միենց ծըծըղես ա:

Պիծի ախպերը ըսես ա.- Չըվըտաս չըս, քյինի տըես:

Մեծ ախպերը քյինիս ա տըսնաս այան մըռա՛ծ: Ըսես ա.- Ա՛ փուչացած, դե վեր այուն ըսպանալ ըս, տու տանը կաց, յրես քյինիմ մեր պարիկամըներեն ասիմ, կյան, տանինքյ, թաղինքյ:

Մեծ ախպերը վեր քյինիս ա, էտ պիծիներ պիրիս ա մին չաթու կպես այուն պկան, քաշ տաս: Վեր հսնես ա մին ճիրճեմնը տեղ, չաթուն կտրվես ա, էտ պրելը ըսես ա.- Պեներս օնգատըն ընգավ, այան թըթըվնցալ ա:

Էտ դաթումը մեծ ախպերը կյաս ա, թն.- Ա՛ տափը մտած, ա քիմսնմըռեռ, էս քաղաքեն մաչին մըեզ խայտառակ ըրեր:

Պրիս ըն լիմ ընդի, հըղըցումը մին փոս կըտրես, այուն թըղես պըրծընես, ուրանք քաղաքան տոնս կյաս:

Շատ ըն քյինիս, թն խրեգյ, էտ աստուծ կգյիդն, մըն էլ ըն տըսնաս մին

պատավ կնեգ, մին սճերճ վեխճար ըրած առաչը, պրհես ա: Տահանց վեր տանաս ա, հըրցըփորց ա ընես, տըսնաս վեր անդար ըն , ըսես ա.- Յըես մինանկ մին կնեգ ըմ, եկեք յըես ծըեգ պահիմ, տուք էլ կործ կանիք, ինճ պահիք:

Տահանք քյինիս ըն, ըսկսես ըն էտ պոավեն վրեխճարը պրհես, փնդը սքիս, վերչը տոնը պրհես ըն:

Մին օր տանք հաց չինիս: Պատավը ըսես ա.- Մատաղ ընիմ ծըեգ, քյեցեք հննդը, յըես հաց ըմ թըխլական, յոր օնիմ, կյամ:

Տահանք քյինիս ըն: Օրը քյսօր ա տոնաս, պատավը կյաս չի՛, ճերանք էլ էն ըն ինիս տուգնը:

Մեճ ախպերը ըսես ա. - Տու հեյվըններեն եշի, յըես քյինիմ մին խնբնր պիրիմ:

Պիճի ախպերը ըսես ա. -Լնվ, քյինի, քյինի՛:

Էտ մեճը վեր քյինիս ա, պիճի ախպերը յեշիս ա կըլիսըեր, թն տըեսնա՛ արևը հի՞շտեղ ա, ախպերն էլ ա յըսընական, թն չէ: Վեր կլիսը պըցըրցնես ա, տըսնաս ա մին տննճի ճուճուփած, ուրիսընաս ա, թն լնն էր ինիմ օտիմ, միչն հացը կյալը կենամ:

Պիճի ախպերը հեյվանը պիրիս ա ճառեն տակեն մագյալ ընես, ինքը եր ինիս ճառը: Շեյվըններեն ըսես ա. - Յըես շըղըհըրըլական ըմ, վեր մինը կերեք, վայը ծըեգ տարալ ա, կըլնական ըմ ծըեր դիվանը անիմ, ծըեր կլիսը օյին պիրիմ, ծըեգ մին-մին կտորիմ: Օտիք վուչ, կհըվաքիք, թուփ-թուփ անիք, յըես վեր ճառան վըեր կյամ, ճեր փայն էլ ըմ տըլական:

Եր ա ընիս մին լնվ շըղըհըրես, սաղ ճառեն հիշքան տննճ ա ինիս, վեր ընես, ճառեն տակը լըցնես ա: Դե հսած տա՛նճ, տուգնը, մագյալ տեռած հեյվան, յըրան ըն տըռնաս հանց օտե՛ս, վեր մինն էլ չըն թուղես տակեն: Էտ պըելը ճառան հիշքան ճըղճըղոց ա տաս, փորը ճըղուտես, դե հեյվանը հի՞ք ա ըսկընաս, թն էն հի՞նչ ա ըսես:

Մուս ըրած ուտես ըն, պըրճնես, ճառեն տակեն պարանը կյաս: Մին չաթլակ տանճ կյաս ա ընգնես մին սըն էճու պոգի, իտի կընաս: Էտ պըելը կըգնըված, ճառան վեր ա կյաս, տըսնաս տակեն պեն չիկա:

Փոնես ա լոխճին կուտուրես, թուղես մինանկ էն սըն էճը, թն. -Էս ա մինանկ իմ փայըս պահալ, յըես էլ ճերան ըսպանել չը՛մ:

Մեճ ախպերը կյաս ա, տանաս, հեյվանը լոխ կըտորած, վեր աճած:

Հարայ ա տաս, վայ-վայ ընես, թան խե ըստի յա:

Էտ պրել մրեռածըտ լոխ նաղլ ա ընես, հինչու իլալ ա:

Մեծ ախպերը ըսես ա.- Ա՛ կյիժ մրեռա՛ծ, ա՛ տափը մտած, ա՛ պիծի օլաբան, ինձ դանդանտ յանշաղ ըս շինա՛յ, պա մեր վթանան մրեզ խայտա-
ռակ ըրեր, քուչեցե, եկե ըստեղ, պա մրհենցյ թո՞րը քյինիմ:

Պիծինը ըսես ա. - Վախել մեր, յրես պռավեն ջողաբը տլական րմ:

Պիրիս ըն էտ հեյվանը լոխ շըլըկես, պըրիս չղումը վեր ըծես, ռւրանք քյինիս տոն, թան հաց օտին: Պառավը պիրիս ա վեց ծու իփիս, տաս մեծ ախպորը, իրեքը իփիս, տաս պիծի ախպորը:

Էտ պիծինը խըռըվես ա, թան.- Խե՞ իմ փայս խրեցյ ա, ուտես չըմ:

Պառավը ըսես ա.- Դե, ջանես մատաղ, ամեն օրվա պորցիտ ա ըլի՛, խե խոս վալ չըս, մրհենցյ խըռըվես ըս:

Պիծինը ըսես ա.- Խե՞ յրես համ դոնումը հինգը-վեց վեխճար շլակիմ, պիրիմ չոլմը տինիմ, համ էլ փայս խրեցյ ընի:

Պառավը ըսես ա.- Խե՞ վեխճարը վեններ չօնե՞, վեր կյա, խե՞ տու վըս շըլըկես:

Էտ պիծի ախպերը տոնս ա կյաս, վա՛յվա՛յ ընես, հարա՛յ տաս, թան եկալ ըն մեր վեխճարը լոխ չոլմը կըտորալ: Պառավը տոնս ա կյաս, տըսնաս դըրթ-դորթ սաղ վեխճարը կտորած, ամենին կլիխը ռւրան քըշտեն տըրած:

Էտ խոխեքյը լաց ըն ընես, վայ-վայ ընես, թան.- Էս հոնց կապրինքյ, մրհենցյանց տենը:

Պառավը գյունաքար-գյունաքար ըսես ա.- Չէ, բալամ, խե՞ լանց ըք ինիս, տըռած չպիդար, վեր տըռալ ա, դե հի՞նչ անինքյ:

Տահանք սուս ըն ընես, քյինիս տոն:

Մեծ ախպերը ըսես ա.- Ա՛ մրեռած, կոզի սաղ վեխճարը կտորեցեր, լիան ինձ խայտառակ տըռնալա ըզըդեցեր:

Պիծի ախպերը ըսես ա.- Պա նըհախ ըն ասալ, թան աստուծ դանդը ընդրան տա, հու վեր դանմանը գյիդանս ա:

Մին դիմում մին մարթ քնում ա քո, թն փադ անե: Էտ քոլումըտ մին արչու պոնև ա ընոնև, արչը պոնևան տոնև ա կյամ, թն էտ մարթիտ օտե:

Էտ մարթը արչին ասում ա. - Էնա օղտերը կյամ ըն, քըեգ ուտլական ըն:

Արչն ասում ա.- Պա հո՞նց անըմ:

Մարթըն ասում ա.- Նի մոտ չուվալը ծառան կախ տամ, վեր կարին վեչ քըեգ օտեն:

Արչը նի յա մնում չուվալը, մարթը արչեն կախ ա տամ ծառան, սկսում թակելը, համ էլ ասըմ.- Կրճնննն, ըրգընննն, - համ ասում ա, համ թակում:

Արչը բոնրդնն տափեն վեր ա ընգնում, չուվալան տոնև կյամ, փախչում, քինոնև շատ արչեր հվաքում, կյամ, վեր էտ մարթեն օտին: Էտ մարթը փնդը թողում ա, էշին էլ թողում փնդին քշտեն, եր ընոնև մին ծառ: Արչերը կյամ ըն ծառեն տակեն պայման անըմ, հունց անին, վեր էտ մարթին օտին:

Ընդրանք ասըմ ըն.- Ուրոնը կըլիսե վըեննը կենանք, միննկ էտ թակված արչը լոխճան տակեն ինի: Տենց շրվելավ քնննք, հասնինք էն մարթին:

Տենց էլ անըմ ըն: Արչը վեր հըսնում ա էն մարթին, մարթ կըրկնում ա ուրնն խոսկերք: -Կրճննն, ըրգըննն, մենց էլ սրանք ըն ինճ թակում, ըրգննն, կրճննն:

Արչը ըսկընալավ էն մարթին խոսկը, վեր ուրնն թկելիս ասալ ա, գնոննև ա թն նահանց թակում ա, տական տոնև ա պըրծնում, մեկալն էլ վեր ըն տեռըմ, կոորվում: Էտ մարթը ծառան վեր ա կյամ: Էտքան մննըտ ընդրան ասալ ար մին աղվես: Էտ մարթը էշը պեռնում ա, տոն քինն, հըղըցումը աղվեսին ջհոնև ա:

Աղվեսն ասում ա. -Հախս տո:

Էտ մարթը մըխրեգ մտածում ա: Էտ սհաթեն բոնրդնն փորը դոդամ ա:

Աղվեսըն ասում ա.- Էտ հի՞նչ ա պըտահալ, մարթ ախպեր:

Մարթըն ասում ա.- Մին տըռնե սով ա իլնլ: Էտ տըռնեն էրկու շոն ըմ կոլ տվալ, մենց էլ մինն ասում ա. «Յըես ըմ տուս կյամ օտիմ էտ աղվեսին», էն մինն էլ ասում ա. «Յըես ըմ տուս կյամ»:

Աղվեսըն ասում ա.- Դե մին մըխրե քըեգ պահե, փախչիմ, հոանամ:

Էն մարթը սըհենց էլ անըմ ա: Ետնան էշը պեռնած քինամ ա տոն:

105. ՀՈՆՁ ԸՆՈՒՂՆԻՆ

Մին ըմբռնե մեր Ավանես ապան, մընգլ էլ ձուրան տըսներկու տրեկան տղան՝ Ջախարը քեցալ ըն հոնձ անել: Պատառ վեր հոնձ ըն անում, սուվուծանում ըն, նստում ըն հաց օտել: Հնարը տղան, տղան հնարան շատ օտող ըն ընձում:

Տղան վեր տեսնում ա հնարը մըեծ-մըեծ ա օտում, ինքյն էլ ա մըեծ-մըեծ օտում:

Վերչը վեր մին լնվ օտում ըն, տղան ասում ա.- Ա՛պա, տեսնում ը՞ս հինչ լնվ կերե՞նք, էսքան հաց օտել կինի՞:

Հնարն էլ ասում ա.- Պա դե, յըես մին մըեծ մարթ, դոչադ ասլան, օտող, տու էլ մին մըեծ տղա, ասլան բալասի, դվաթավ, ինքյըտ էլ օտող:

Սկսում ըն հոնձ անելը: Հնարն մին պատառ հոնձ ընելու, նղանում ըն, տղան ասում ա,- Ա՛պա նըղացալ ըմ, էք դինջանանք:

Նստում ըն, թա դինջանան, էշում ըն, տըեսնում արտան հնարն մին թիքյն յըն հընձալ:

- Ա՛պա, բա ին՞ իստի իրեց ընք հընձալ:

Հնարն ասըմ ա.- Ապան մատադ, պա դե յըես մին պառավ մարթ, տու մին կուճճըր խոխա, հունց շատ հնձի՞նք:

106. ԵՐԳՅԻՆՔԱՆ ՎԵՐ ԸՆԳԱՄԾ ԽԱՆՉԱԼԸ

Իլնի ա, չիլնի մին կնեգ, մին տղա: Էտ կնեգը շատ քյնսիբ ա իլնի: Էտ կնգանն ըն տվալ ձրաննց կյուդին տավարը, վեր տանն ձրանն տղեն նետտ պահե: Մարը նան տղան տավարը ըսկսալ ըն պահիլը: Մին օր էլ տավարը պրեհելիս երգիինքը մթնալ ա, կրծկեծին ա ըրալ, ըրուտացալ, շըմփշըմփալի թոռը նի կնիլնի, լիմ ասիս էս սհաթես աշխարքը փուլ ա կյլնկան:

Էտ տղան տավարը թողըմ ա դձուգձուգը, ինքըր նի մնտում մին քարու տակ: Վեր կրծըկրակ ա անում, մթնվում, երգիինքան մին վրեսկե խանչալ ա եր ընգնում, էտ տղեն կողքեն տնգվում: Տղան էտ խանչալը յոր ա օնում, տանում տոնը: Քշերը տրան մրննգ ըն տամ, վեր.«Էտ խանչալն օնե քըռասուն կյումշի օժ, կկապիս մեշկիտ, հենց կանիս, վեր մին մարթ էլա գլիդն վեչ: Էտ խանչալը քու մեշկատ վեր եր կալին, տու մեռած ըս»: Էտ օրանը ետը տղան տրեռնըմ ա մին ջանավար, տա մին կյումաշը մին ծեռքավն ա խղըցնըմ: Մին օր էտ տղան քնենք ա անըմ, ասըմ ա՝ օժը կա, ամմա հարկավեր ա մին փեշնկ սվերիլ:

Տավարը տամ ա մորը, վեր պահե, ինքըր եր կենում ձրաննց շենան տոնկ կյամ, թն տրեսնա հի շտեղ ա մննի կյամ մին լնվ փեշնկ սվերած, լնվ էլ ապրած:

Ընգնում ա հղեն քյնում: Շատ ա քյնում, թն խրեգ, էտ ինքն ա գլուդում : Օխտինջի օրը մին հղըցավ քյննիլիս, ձրանն նման մին ջննիլ ա ջնում: Ըտահանք ձրումըր անա հըրցըփորց ըն անըմ, էս տղան ասըմ ա, վեր ինքըր մին եթիմ տղա յա, օնե միննկ մին մար, ձրանն էլ օնե քըռասուն կյումաշու օժ: Քյննմ ա, վեր մին լնվ տրեղ քթենա, փեշնկ սվերե, ապրե:

Էն մինն էլ ասըմ ա, վեր ինքն էլ ծովումըր ասեղ կը քթենա, ինքն էլ ա օգում իտի մին տրեղ քյնի: Ասըմ ըն՝ մին չինինք, էրկու ինինք, մին տրեղ քյնինք: Մհենց էլ էրկու հոքավ ընգնըմ ըն հղեն, քյնում:

Շատ ըն քյնում, խրեգ ըն քյնում, ձրաննք ըն գյուդում, էլիմ մին հըղըցում մին տղա յա ջնում: Էլիս ըսկսում ըն ամեգըր ձրաննց գլիդնցածը ձրումըր ասիլը: Էս նոր տղան էլ ասըմ ա, վեր ինքըր ասթխագետ ա, վեր ասթխը ծլլամ ա, գյուդում ա հնըր ասթխ ա, հո՛ւ վա մեռալ: Ըտահանք ձրումըր նաղլ ըն անըմ ձրաննց թաքուն-աշկարը: Էտ տղան էլ ասըմ ա, վեր ձրանն մաշկեն մին խանչալ կա, վեր յոր օնին, ինքըր մեռած ա: Ըտրանք իրեքավ ըխպըրանում ըն:

Շատ ըն քյնմմ, իրեգ ըն քյնմմ, հըսնում ըն մին քաղաք, տըեսնըմ ըն, վեր էտ քաղաքը շատ կյեղեցիկ, դմշմնգյ ա, ամմա մաչին մարթ, սմս, սեմհեր չիկա: Շատ ման կյալանը էտը քյնմմ ըն նի մըննում մին տոն, տըեսնում մին հհերի-փմրի ախչիգյ:

Էտ ախչիգյը ըտրանց ասըմ ա.- Տուք մղափուն ըք, քյեցեքյ ըստեղան, թմ չէ, էս սհաթըս օշափը կյալու ա ծըեգ դինմր-դինմր անէ:

Էտ քըռասուն կյումաշու օժին տար տղան ասըմ ա.- Տու վախեղ մեր:

Ուրմն էրկու ախպերը կյողլ ա կցնում, ինքյն էլ ըխճկանը քշտեն նստում, ըսկսում գրուցը: Մին էլ, ըհը՛, տըեսնում ըն մին ծառ ջնաղեն տրմծ օշափը եկու:

Լհմ վեր տանը մղակավը նի մտավ, տըեսավ էն տղեն թմ չէ, իխլմ ուրխացավ, համ էլ թմ.- էս հի՞նչ լմվ պեն ա, հեսա մին սուտկա յա շոռ ըմ կյամ, մին պեն չըմ քթենում, տու մի ասիլ, վըերսը եկած, տանը նստած ա, յըես էլ բեյխմմր:

Վերչը էտ քըռասուն կյումաշու օժի տմր տղան, մին էլ օշափը կոխըլ ըն կենում: Էտ տղան օշափեն վեր տափեն ա կյամ, ծենը ծունը կտրըմ ա: Տղան ըտրան տանըմ ա, ոմդ անըմ: Ընդետանը ախպերքյը տհես ըն կյամ: Էն ծովըմը ասեղ քթենող տըղեն թողըմ ըն ըխճրկանը քշտեն, ուրմնք քյնմմ:

Չըսնըմ ըն մին շըհմր, տըեսնում էլհա կարքին-սարքին շըհմր ա, ամմա մեչին մարթ չիկա: Էլհա քյընըմ ըն նի մննում , տըեսնում մին տոն, մին ախճիգյ:

Ախճիգյն ասըմ ա. – Շոնտ արիքյ, քյեցեքյ, թմ չէ օշափը կյալու յա, վա՛յ ծըեգ:

Էն քըռասուն կյումաշու օժ տվող տղան ասըմ ա.- Վեչինչ, մըեգ մին պեն չի ինիլ:

Էն ասթխագետ ախպորը կյողլ ա կցնում: Օշափը կյամ ա: Ըսկըսում ըն կոխըլ կենալը: Կոխըլ կենում վախտը էտ տղան հախտըմա, օշափեն տփըկցընըմ, ըսպանըմ: Ասթխագետ տղեն էլ թողում ա էտ ըխճկան քշտեն, ինքյը քյնմմ:

Շատ ա քյնմմ, իրեգյ ա քյնմմ, հըսնըմ ա մին սոլընն դմշմնգյ շհմրի: Տըեսնըմ ա մին մարթ էլա կա վեչ, նի յա մնում մին տոն, էլհա մին միննկ ախճիգյ ա պտահըմ: Էտ ախճիգյը լոխճան դմշմնգյ ա ինըմ, համ էլ խոլոնք:

Էտ տղեն ախճիգյն ասըմ ա,- Տնու եք, թն չէ օշափը կկյա, քըեգ օտե:
Օշափը կյամ ա, տըեսնում էտ տղան նստած:

Ասըմ ա.- Դէ վեր եկալ ըս ըստեղ, գլիդն վեր իմ էրկու ախպորս սպանալ ըս, մհենգ կոխլ ընք կննական, վեր հխտեցե, քըեգ ըստըկցըննական ըմ:

Տասնըհենգ սութկա կոխլ ըն կենում: Քըռասուն կյումաշու օժի տնրը հախտըմ ա օշափեն, սպանըմ: Ետնան էտ ըխճըկանը նհետ փսակվըմ, ռորնն հետե լնվ ապըմ:

Էտ տղեն երգլիրան մին թաքավեր էտքանը գյուղըմ ա: Օզըմ ա, վեր էտ տղեն կնեգը տանե ռորնն հետե ռորնն թաքավերթունը:

Ասըմ ա.- Հու վեր կարե էտ ըխճկանը պիրի, քաշավը մին վըեսկե յըմ տալու: Վեչ մինը վեգ չի օնըմ:

Մին պառավ վեգ ա օնըմ:

Պառավը կյամ ա էտ տղեն տոնը ասըմ, վեր թողին դարավաշոթուն անե: Տղեն կնեգը օզում չի:

Տղան ասըմ ա.- Յըես իմ մոր մետս ըմ քցում, էս կնգանն ըմ նմընցըմ, թող կյա:

Էտ պառավը կյամ ա ըսկըսըմ կործ անիլը:

Մին օր պառավն ասըմ ա. Տու մարթիտ սեկրետը գյուղում ը՞ս:

Կնեգյն ասըմ ա.- Չէ՛:

Պառավըն ասըմ ա.- Պա տուք հո՞ւնց մարթըկնեգ ըք, վեր ռորնը սեկրետ գյուղում չըք:

Կնեգյն ասում ա. – Յըես գլիդնլ պիտիմ:

Որնեգլընը, վեր մարթը կյամ ա տոն, կնեգը օնքերը ռորնը ա տամ: Մարթը հըրցնում ա պաճառը:

Կնեգը հըրցըփորց ա անըմ մարթան, ասըմ ա. – Քու սեկրետըտ գյուղում չըմ. Ըտրա հետի էլ ըստի յըմ:

Մարթն ասըմ ա. - Իմ սեկրետըս վեչ մինը գլիդըմ չի՛, միննկ յըես ըմ գլընընըմ, դե քըեգ ասըմ ըմ , հենց ըրա օրիշ գլիդն վեչ:

Ուռուփանան պառավը եր ա կենում էտ կնգանան հըրցընում մարթին սեկրետը: Ախճիգյն ասում ա, վեր ռորնն մարթին մեշկումը մին դնմն կա, տա ընդրա օժն ա: Հու յոր օնե մեշկան, դնստի տղան մըռնելու յա:

Պառավը քշերը դնմնն հանըմ ա, տանըմ քցըմ ծովը: Տղան մեռնըմ ա:

Մին էլ մին թիլիսիմ ա սարքում ծովեն դրադեն, միչն էն թաքավերեն երգյիրը:

Ետավ կյամ ա տոն, էն կնգանն ասում.- Քյնանք ծովեն դրադը: Հենց էտ վախտ թիլիսիմը էտ տղեն կնգանը տանում ա էն թաքավերեն երգյիրը:

Խննրնրը տանք ախպորը:

Մին ձրնկոյնն ասթխագետ ախպերը ըրննգոնը տեսնում ա, վեր ախպորը ասթխը ծլաց, վեր ընգավ: Գյիդնց, վեր ախպերը մեռավ: Տա քյունըմ ա ծովումը ասեղ քթենող ախպորն ասըմ, վեր իստի պեն կա: Ըտահանք գյիդում ըն, վեր իսանչալը եր ըն կալալ, քցնլ ծովը:

Ասեղ քթենող ախպերն ասում ա. -Յըես քյննմ ըմ ծովըմը ման կյամ: Էրկու սուտկանը ետը վեր տոնու եկե, եկե, վեր տոնու չեկե, գյիդն վեր պեն ա պտահալ:

Էրկու սուտկանը ետը քթնում ա դնննն մին ծոնկնի մեշկի դարիս իլնն: Եր ա ծոնում, պիրում: Պիրում ա կապում ախպորը մեշկը:

Ախպերը եր ա կենում, ասում.-Պա՛հ, էս հի՞նչ շատ ըմ քոն իլնլ:

Ըտահանք նաղ ըն անում պըտահաճան:

Տղան ասըմ ա.- Լավ, տուք քյե՛ցեք ծեր տեղերը, յըես քյնննկան ըմ, կնգանս քթենամ:

Քյոնննն ա հմննն տեղը, հիշտեղ վեր կնեգը կյողլ ար կացալ:

Էտ տըղան քյննն ա մին պըռավու տոն, հըրցնում ըտեղի թնգն խքրներեն անա: Պառավն ասըմ ա, վեր թաքավերը իստի մին կնեգ ա պերալ: Կնեգը ոգում չի թաքավերին նհետ ապրե, ըտրա հետե էտ կնգանը դուսաղ ա ըրալ:

Տղան ասըմ ա.- Պառավ, կկարի՞ս էս մուտանան տանիս տաս ձըրնն, համ էլ ասիս, վեր ձըրննն սհաթի ռիստին կյլական ըմ քյըեգ տանիս:

Էտ վախտը մին քաչալ ըտեղ ա իննն, էտ լոխ լըսում ա, քյընում ա յոր ծոնում էտ ըխճկանը, ասըմ.- Մարթտ յըես ըմ, քյնննք քոն ինինքյ:

Քոն ըն իննն: Քաչալը ըխճկանը կլոխը կապում ա ձըրնն փեշկան, հանցու փախչի վեչ:

Ախճիգը տեսնում ա, վեր տա ձըրան մարթը չի, փեշկը կտրում ա, փախչում, կյամ մին երգյիր, տեսնում թաքավերը մեռած: Թաքավերեն դուշը պեց ըն թողում, հոնը կլխե վըեննը կենա ընդրան տինին թաքավեր: Ղուշը կյամ ա էտ ըխճկանը կլխեն կաղնում: Պուրում ըն էտ ըխճկանը

թաքավեր ճոկըմ: Էտ թաքավերը ձերանց կլխավեր քյնէչին յրա մին ախ-
պնէր ա շինում, ձերան պատկերը քաշիլ տամ, տամ ըտեղատ, դարավու-
չոցը ասըմ. -Հու վեր ըտեղավ քյնալիս ախ անի, փոնեցեքյ պիրաք կոշտս:
Մին օր քաչալը կյամ ա պատկերը տըեսնըմ, ըսկտում ուշունց տալը:
Ըտրան փոնում ըն, տանում դուսաղխանան: Մեհետ էլ մին ջնհիլ տղա յա
կյամ, պատկերը տըեսնում: Ըտեղ ըտրա օշը տանում ա: Ըտրան էլ ըն
պիրում թաքավերին կոշտը: Թաքավերը երկունեն էլ խուսուցընըմ ա,
ըտրանց դիվանը անըմ:

Քըչալէն ասըմ ա. - Խե՞ պատկերը տեսնալավ ձերանց ըս տվալ:

Քաչալն ասըմ ա. -Մեհետ էն ըմ իլմլ մըեր քըղաքումը, իստի մին
պառավ եկալ ա, էս հնման ըխճկանն ասալ, վեր մարթըտ կյալու յա,
սհաթի օխտին տնու կկյաս, հանցու մարթըտ կյա, տանե: Յըես քյնցալ ըմ
խնփնլ, պիրալ իմ կոշտս: Ինքյն էլ ինձ ա խնփնլ:

Կյամ ա էտ տղեն հըրցնում.- Խե՞ էն պատկերը տեսնալավ օշտ տարալ
ա:

Տղան նաղլ ա անըմ ձերան քաշածը, ձերան կլիխը եկածը: Ախճիցը
դնստի գյուղում ա, վեր ձերան մարթն ա, ձերան ժողովրթեն իմաց ա տամ,
վեր թն թողըմ ըն ձերան մարթը թաքավեր ինի, կենում ա ընդեղ, թն
թողում չըն, քյնում ա մարթին նեետ: Ժողովուրթը ռազի յա կենըմ:
Ըտրանք երկուսավ տնոնըմ ըն թաքավեր-թաքուհի. Ընդրանա ետը
ըսկըսում ըն լմլ, սերավ ապրիլը:

Ընդրանք հըսին ձերանը մուրագեն, մունք էլ հըսնինք մըեր մուրագեն:

Ժուկավ ժամանակավ իլնլ ա, չիլնլ մին մարթ, մին կնեգյ: Տահանց օխտը ախճիգյ ա իլնլ: Տահանք վեչ մին ըպրուստու տար չըն իլնլ:

Էտ մարթը մին ձերձկան շատ ա քնենքյ անըմ, ասըմ ա.- Ա՛խ, աստուծ, հի՞նչ կիհի, վեր եր կենամ, տըեսնամ արտըս փսած:

Էքյսի օրը եր ա կենում, տըեսնում արտը փսած:

Կյամ ա տոն, ձերձկանը, վեր թեքյ ըն ընգնըմ, թն քոն ինին, ասըմ ա.- Ա՛խ աստուծ, հի՞նչ կիհի, եր կենամ տըեսնամ արտըս հսած:

Եր ա կենում, տըեսնում արտը հսած:

Մին օր էլ կյամ ա, ասըմ.- Ա՛խ, աստուծ, հի՞նչ կիհի, եր կենամ, տըեսնամ արտըս հինձած, թակած, հազըր:

Քշրհանա եր ա կենում, տըեսնում արտը հինձած, փընջած, կնլղնմը թակած, կյղնամ, մին թե մաչին տընգած, մին շահմար օխճ թյինն կոթավը գիրավ տված:

Էտ մարթը վեր տըեսնըմ ա, օխճը ինսանու լեզվավ խօսում ա. ասըմ ա.- Հի՞նչ կտաս էս ցորենն մաչան վեր կյամ, տանիս հալալ օտիս:

Մարթն ասըմ ա.- Հինչո՞ւ օգիս:

Օխճն ասըմ ա.- Օխտը ըխճկանատ մինը ինձ տոր:

Հնրը ետ ա տըեռնըմ, կյամ տոն: Էտ պենը վեր ըխճկորանցը ասըմ ա, վեչ մինը համոզվում չի:

Լոխճան պուճուր ախճիգյն ասըմ ա.- Ապա, յըես կքյինիմ, թնքյի դանը քյըեգ տա, տանիքյ օտիքյ:

Օխճը ախճիգյը յոր ա օնում, տանում:

Քյինալիս, օխճը ասըմ ա.- Տու քարեն յրա նստե, յըես կըամ ըմ, վեր տրաքոց ըսկանաս, վախիս վեչ:

Օխճը քյնմն ա քարեն քմակեն տրաքում, մին լնվ տղա տեռնում, կյամ տեսնում ըխճկանը պոռշը ճաքած:

Տղան ասըմ ա.- Պա ըսեցե վո՛ւչ, վախիս վո՛ւչ:

Ախճիգյը տագ ա անըմ: Մին տարե կենում ըն, մին խոխա յա իննմ:

Ախճիգյըն ասըմ ա.- Ինձ տար իմ հնրանց տոնը, սըերտս իմ հոր, ի մոր, իմ քվորցս օզրմ ա:

Տղան ասըմ ա.- Մին ամսումը թն կարիս մին պոլիգ ըրտըսունքավ լցնիս, մին ճոխտ ըրկաթե չմոշկ պուք տաս, քյըեգ կտանիմ, թն չե, տանիլ չը՛մ:

Ախճիգը լաց և ինձում, լաց, խրեց և մնում, աշկերը քուռցնե:

Էտ վախտը մին պառավ կնեց տրեսնում և, ասում.- Այան մատաղ քրեգ, ինձ լաց ըս ինձում, եր կալ մին հափուտ աղ քցի պուլիզի ճրին մաչը, էտ ըրկաթե տրխնետ էլ տիր տաանը տակեն, տոռնը պեցրեոփ ըրա, պուկե:

Ախճիգը ըտի յա անում: Տղան տանում և հնարանց տոն: Քյնամ և տրեսնում քվերքը տանը մնացած: Էքյսը քյննում ըն կյետը լվասկ անին: Մըեծ քողը կուճի քըվորը կուփե յա տամ, քցում ճողը, ընդրա շորերը կյենում, խոխան խտտում: Էտ խոխան շատ և լաց ինձում, ծովեն դրադան մին դարդու յըն կտրում, թողնաց շինում: Վեր ածըմ ըն, խոխան տագ և անում, վեր կտրում ըն, խոխան ըսկըսըմ և լաց ինիլը: Էտ խորթ մարը թողնացը քցում և կրակը, էրում, մոխերը տեն ածում: Մոխրեն տրեղը մին չինարի յա փսնում, խոխան վագ և տամ, քյինում ծառեն տակեն նստում:

Էտ կնեցը հնեց անում և, ծառը կտրել և տամ: Կտրելիս մին տաշեղ լոք և տամ, ընցնում պռավեն հուրթնը վեր, տեռնում մին ախճիգ, փրդին քմակեն կյողը կենում: Վեր պառավը տանան տոն և կյամ, տաշեղը աղճիգ և տրեռնում, պռավեն տոնը սրփում, թիմըզցնում:

Պառավը կյամ և, գրմանըմ, հըրըվններան հըրնում, թն.- Էս հի՞նչ պեն և:

Չըրըվըննին ասում ըն.- Բուսը պահե:

Մին օր պառավը տանը կյող և կենում, տրեսնում մին տաշեղ եկու, տանը մաչին տրաքից, ախճիգ տրեռավ, տոնը սրփից, թմըզցըրավ:

Եկու, թն կլովի տաշեղ տրեռնա, պառավը փոնից, ընդետանը հրցրավ, ասից.- Տու հի՞նչ իլլնթ-միլլնթ ըս, վեր եկալ ըս իմ տոնս:

Ախճիգը ասից.- Յըես փլան տղեն կնեցն ըմ, կլիս ըստի օյին և եկալ:

Մին քանե ամես պառավը էտ ըխճկանըտ պահըմ և: Օրերան մին օր էն հնամին տղեն տանը պըռթի միջի յա ինձում: Էտ ախճիգն էլ ըն տանում:

Տղան կյամ և մըջըվերեն մաչին վըեննը կենում, ասում.- Բագար ըմ քյինում, հո՞ւ վա հի՞նչ օգում, առնիմ, պիրիմ, տամ:

Կնանեքը մինն ասում և ինձ հետե մին մուտանա պեր, մինը թն հիլի պեր, մինը՝ ասեղ:

Վեր նոբաթը կյամ և էտ ըխճկանը, ասում և.- Յըես խնթըրըմ ըմ, վեր ինձ հետե մին մժմնիի, մին դեցում, մին նոռնը, մին տենակ պիրիս:

Վեր էտ ախճիգը տի չի ասըմ, էտ տղեն խոխան կյամ ա, էտ ըխճըկանը գյճըկանը նստում: Տղեն հղե յա ինըմ, քյընըմ բագար, ամման հինչան ինքյ օնում, պիրում: Վեր կյամ ա, լոխ մջիվերնին ուրխանում ըն, պիրըմ ա ամեգը ղըրանց զակագը տեղաց անում, էտ ըխճկանենն էլ տամ ըն ղըրան:

Ախճիգը օթախեն մաչտեղը նստըմ ա լոխ կըլխավն անց կացածը նաղյլ անըմ, ասըմ.- Ա՛ մժմնհի, տու շոռ տո:- Շոռ ա տամ: - Ա՛ նոռնը, տու ճքճքոտվի:- Ճքճքոտվում ա:

- Ա՛ դեգյուն, տու պար եք:- Պար ա կյամ:

- Ա՛ տենակ, նիմըտ սըերտս:

Վեր տենակը լօք ա տամ, թա նի մննե սըերտը, խոխան կոթան փոնըմ ա, էն քուրը ասըմ ա.- Ա՛ թաղված, իս՛ թողում չըս, նի մննե սըերտը:

Ըտըեղ լօխ կլի ըն ընգյնում, վեր էտ քճըրն ա ըտրան կյետը քըցնլ, համին էտ քճըրը: Էտ քվորը ծիյին հնքյվան կապում ըն, քաշ՝ քաշ անըմ, էտ ախճիգը տամ էտ տղեն, ղըրան նշընածեն: Խոխան էլ յոր ըն օնում, տանըմ ղըրանց տոնը, ղըրընը նհետ սերավ ապրըմ:

108.ԹԱՔԱՎԵՐԻՆ ԱԽՃԻԳՅԸ ՆԱՆ ՈՒՐԱՆՑ ՆՈՔՅԱՐԸ

Ինձում ա, չինձում շատ քյնսիք մին մարթ: Էտ մարթին ինձում ա հենց խոխա: Էտ մարթը կարում չի խոխեքյը պահի: Տղորցան մինը տանում ա, վեր քաղաքումը նոքյնր տա: Մին թաքավերի տան էտ տղան նոքյնր ա տըռնում: Էտ թաքավերին ինձում ա մին ախճիգյ: Էտ տղան շատ ըտեղ մնալավ, թաքավերեն ախճիգյը սիրում ա էտ տղեն, ամմա հնրը գոհոհում չի: Էտ ախճիգյը վեր մճանում ա, հնրը օգում ա մարթու տա, վերքան հարուստու տղերքյ ըն կյամ, վեր էտ ըխճկանը օգին, վեչ մինին քյիննամ չի:

Ախճիգյըն ասըմ ա,- Յըես քյիննամ ըմ մեր նոքյնրեն:

Թաքավերը, վեր ըսկանըմ ա, հրամմայում ա, վեր էրկուսին էլ քաղաքան տոնս անին: Մորը մեխկն ա կյամ, ըխճկանը թաքուն իրեք հարոհը մանեթ փող ա տամ:

Էտ ախճիգյը նան տղան շատ ըն քյիննամ, թն խրեգյ, վերչը հանըմ ըն մին շեն: Էտ շենումը մին տան ապրում ըն:

Մին քանի օրանը էտը ախճիգյը էտ տղեն ասըմ ա.- Խե՞չըս քյննամ ըշխաղանք անըմ:

Տղան ասըմ ա.- Փող չիկա, տերտակ ջուքավս շտե՞ղ քյննամ:

Ախճիգյը մորը տված փողան հնրոհը մանեթ ա տամ, ասում. - Քյնա ըշխաղանք ըրա:

Տղան էր ա կենըմ, քյնամ:

Շատ վեր քյնամ ա, նղանըմ ա, հըղըցըմը մին տեղ նստում ա, վեր մին պատառ դինչննամ: Տըեսնում ա, մին մարթ ա կյամ:

Էտ մարթն ասըմ ա.- Թո՞րն ըս քյնամ:

Էտ տղան պաղասխանում ա, վեր ըշխաղանքի յա քյնամ:

Էտ մարթն ասում ա.- Հի՛նչ կտաս, վեր մին խոսկ սվըրցնիմ քյրեգ:

Էտ տղան ասում ա.- Վեչ մին պեն չօնիմ, միննակ հնրոհը մանեթ փող օնիմ:

Էտ մարթը փողը յոր ա օնում, ասըմ.- Վեր քյնաս տեսնաս մին տեղ մին տղա ախճիգյ ա օգում, վեր քյզանա հրցնե, թն. «Վե՞րն ա լնվ», կասես, վեր վերը աշկըտ փոնում ա, էն էլ լնվն ա:

Էտ տղան էտ ա տեռնում, կյամ տոն: Կնեգյը հրցընըմ ա, թն, - Խե՞ եկալ ըս.

Տղան պաղասխանում ա, վեր հըղըցումը մին խոսկ ա սվերալ եկալ:

Մին քանի օրանը ետը կնեգը հնարձեր մանեթ էլ ա տամ, ասըմ. - Քյնա աշխադանքի:

Էտ մարթը փողը յոր ա օնում, քյնամ:

Վեր նդանըմ ա, հրդըցումը նստում ա, թա դինջանն: Էլիա մին մարթ ա կյամ, հրցնում.- Թո՞րն ըս քյնամ:

Էտ տղան ասում ա.- Քյնամ ըմ աշխադանքի:

Մին էլ ա հրցնըմ.- Հի՞նչ կտաս, վեր մին խոսկ սվրցնիմ քյրեգ:

Էտ տղան ասըմ ա.- Վեչ մին պեն էլա օնիմ վեչ, միննկ հնարձեր մանեթ փող օնիմ:

Էտ մարթը փողը յոր ա օնում, ասում.- Վեր քյնաս տրեսնաս մին տեղ մին կռեվ, յա քու տանըտ մին պեն պտահած, կնեգըտ մինին նհետ խուսելիս, կասիս. «Համփերոթունը գյանք ա»:

Փողը տալանը ետը էտ տղան կյամ ա տոն:

Կնեգը հրցընըմ ա.- Մե՞նց խե եկալ ըս:

Մարթն ասում ա.- Հրդըցըմը մին խոսկ ըմ սվերալ, փողը տվալ ըմ, խոսկը առալ, տրա հետի էլ եկալ ըմ:

Էրկու օրանը ետը կնեգը վերչի հնարձեր մանեթը տամ ա ըտրան, ասըմ.- Էս դինում քյնա՛, տես հի՞նչ ա տրեռնըմ:

Մարթը քյնամ ա, քյնամ, շատ ա քյնամ, թն խրեգ, հրդըցըմը պտահըմ ա մին օղտերի քյնրվանու: Քյնամ ա ընդեղ:

Ընդրանցան մինը էտ մարթին ասըմ ա.- Ըստեղ մին վեր կա, հնրը քցըմ ընք, թն ճուր հանի, էլ կյամ չի, վեր տու քյննս, էս կոլան լցնիս, պիրիս, էս օղտը նրան պեռնավը քյրեգ ըմ տըլական:

Էտ տղան կոլան յոր ա օնում նի մննըմ վերը: Վեր հսնում ա վերին տակը, տրեսնում ա մաչին էրկու ախճիգ նստած, մինը մինին անա դաշանգ, մին օշափ էլ ընդրանց քշտին քոն իլնն:

Էտ ըխճկերքը վեր տրեսնում ըն էտ տղեն, ասում ըն.- Շուտ ըրա կոժըտ լցեր, տոն եք, թն չե, օշափը վեր եր կացավ, քյրեգ թիքյն-թիքյն յա ըննական:

Տղան լցըմ ա, թն տոն կյա, օշափը եր ա կենում, ասըմ.- Էս հի՞նչ մրթավետ ա:

Տես ա եշում, տեն հրթոթում, վըտվետում, տրեսնըմ էտ տղեն, ասըմ.- Եք ըստեղ:

Տղան քյնամ ա, օշափը հրցընըմ ա, ասում.- Վեր մին քանի հարց տամ, գլիդմս, կոլատ ճրավ լըցընլական ըմ, քըեգ տամ, թմ չէ, քըեգ ուտլական ըմ:

Օշափը ասըմ ա.- Էս ըխճըկերանցան վե՞րն ա լավ:

Տղան մետըն ա քըցըմ ձւրմն սվերած խոսկերքը, ասում.- Վերին աշկըտ փըռնըմ ա, էն էլ կյեղեցիկ ա:

Օշափը կոլան լցնում ա, իրեք հատ էլ նոռնը տամ էտ տղեն, ասըմ.- Տձու եք քյինա, գլիդմցիր:

Էտ տղան վեր տձու ա կյամ, խոջան ընդրան մին օղտ պեռնած կտոր ա տամ: Էտ տղան կյամ ա տոն, պերըմ ա թողըմ տանը, հանցու մին էլ քյնմ աշխադանքի: Թողում ա, քյնմմ:

Շատ ա կենում, թա խրեգ, վերչը մին օր աշխադանքի տեղան էտ մարթը կյամ ա տոն, վեր կյամ ա, տըեսնըմ ա ձւրմնց վըեղե տանը տըեղը մին լմվ քարե պալատ շինած: Հըրցընըմ ա շենին խխոցան, ընդրանք ասըմ ըն, վեր տա ձւրմն տոնն ա: Փլմքյմնմվը վեր պիցրանըմ ա բալկոնը, ակուշկավը տըեսնում ա մին կուճուր խոխա պոլեն յրա խաղ ա անում, ամմա ձւրմն կնեգը էլ մին մմրթու նհետ նստած խոսում ա: Էտ տղան օգում ա ակուշկավը քարավ թխե, էն մարթին սպանե, մին էլ ասըմ ա. «Համփերթունը գյանք այ»: Նի յա մնում տոն, կնեգը մարթին պերած աշխադանքը տղվըրելան ետը կյամ ա տոն, մարթին ծանոթացնում էն մարթին նհետ, թմ տա մեր կնքավերն ա, սա էլ մեր խոխան:

Մարթը կնգանը անա հրցնում ա.- Էս տոնը պա հի՞ նչավ ըս շինալ:

Էն էլ ասում ա.- Էն վեր իրեք նոռն ըս պերալ, մեչը պոյանդ, ալմաստ քարեր ա իլմլ, ընդրանավ ըմ շինալ:

Վերչը տրանք վեխճար ըն ինքյ օնում, ըխճկանը հորը նան մորը դոնաղ կանչում: Փայտոն ըն սարքում, դարկում ընդրանց հետան:

Ըխճկանը հմրը, մարը եր ըն կենում, կյմմ, քյեփ անըմ, քյինմմ: Էտ մարթն էլ ձւրմն կնգանը նան խուխեն նհետ ապրում ա բախտավեր, անցավ, անդմրդ:

ՀԱՎԵԼՎԱԾ

1.ԳՅԱՆՔԻՆ ՕՐԵՐԸ

Շուշվա Ղալին դմրգի Ալիքսանին տոնը մին դոնադ ա կյամ:

Ալիքսանը էտ ռւրոգոնը լմվ պադրաստոթուն ա քաշըմ, մին քանի դոնադ էլ ընդրա կըլխեն կանչըմ, պատեվ տամ:

Էտ դոնադին աշկը փըոնըմ ա էտ Ալիքսանին հըրեվանեն կընեցը: Ըտրա նըհետ սիլի-բիլի յա անըմ, էտ օրը էտ դոնադեն հետե լմվա անց կըենըմ:

Ղոնադը չամադանան մին դալին, հաստ տետրակ ա հանըմ էտ օրը կյիրըմ:

Ալիքսանը տըեսնըմ ա, ասըմ.- Էտ հի՞նչ ըս կյիրըմ:

Ղոնադըն ասըմ ա.- Գյանքիս օրերըն ըմ կյիրըմ: Էտ ա էտքան զըեռ մարթ ըս, գյուդում չը՛ս, վեր մարթիս գյանքըմը լոխ օրերը չի լմվ անց կըենըմ: Իմ գյանքիս լոխճան լմվ օրերը քառասունըիրեքըն ա իլմլ: Էս օրըս էլ կըտըեոնա քառասունըչորսը:

Ալիքսանը ճադար աշկերը չըոած ասըմ ա.- էտ դո՛ւզ ը՛ս ասըմ:

Ղոնադը թմ.- Բա հի՞նչ... Սընացած օրերը ռւրոգոն նըման ըն:

- Դե վեր իտի յա՛, իմ գյանքըմըս մինանկ մին լմվ օր ա իլմլ, էն օրը առաչի դոնըմը պմչմլ ըմ իմ սիրելի Թմզմգոնլիս:

Ղոնադին ասըմ ա,- Հա՛, Ալիքսան, կյիրի՛, կյիրի՛, վեր էս աշխարքըմըս մին օր ըս ապրա՛ լ:

2.ԽԼԵԶՆԸ

Ինձև ա չինձև էրկու ախպեր ըն ինձև: Մեծ ախպերը շատ խելունք ա ինձև, ամմա պուճուրը՝ պըել: Ըտրանք էրկուսն էլ ձԼրձԼր քըշտի յըն ապրում:

Մին քանի տարի ընցնելանը ետը պըել ախպերը մեծ ախպորն ասում ա.

- Էլ յըես քըեզ նհետ օգում չըմ ապրիմ:

Մեծ ախպերը ճարը կտրած, տձԼս ա կյամ, սաղ ըլնծ-չըլնծը ինքյն ա յոր օնում, միննկ մին եզնը պըել ախպորըն ա տամ:

Օրերան մին օր էտ կուճի ախպերը յոր ա օնում եզնը, վեր տանի ծախի բըզարումը: Ծմակեն մաչավը քյննլիս մին խլեզն ա տձԼս կյամ: Էտ խլեզնը վըենն ա կենում, եշում էտ մարթին:

Պըելը մուտանում ա, ընդրան ասըմ.- էս եզնը ծախում ըմ, կյինը տասը մանեթ ա, առնում չը՞ս:

Խլեզնը կլխավ ա անըմ:

- Ա՛ խլեզնը, տըես հա՛, օրփնթ օրը կյլական ըմ փողը տանիմ:

Խլեզնը էհա յա կլխավ անըմ: Կյիժը հաշվըմ ա եզնը ծախած, թողըմա ծմակըմը էտ տմռնձև, կյնմ տոն:

Օրփնթ օրը քյնամ ա հնմնն էն տեղը, վեր եզնը ծախալ ա խլեզնին յրան: Տըեսնըմ խլեզնը ընդեղ կաղնած, ամմա եզնը կա վեչ:

Փողը օգում ա, խլեզնը տեղան տձԼրձԼր չի կյամ:

Կյիժը կզնվում ա, մըհակը էր ա պիրում, թն թխի խլեզնին: Խլեզնը նի յա մըննըմ քարեն տակը: Կյիժը քարը պցըցնըմ ա, տեսնըմ խլեզնին կոխկին մին կարաս վըեսկե: Պըելը կլխան մին տասը մանեթ ա յոր օնում, ասըմ. - Տե՛ս, ա՛ խլեզնը, իվիլ էր չըմ կնլնլ հա՛, էքյուց ինձ շառավ չի տա՛ս: -Տասը մանեթը յոր ա օնում, կյամ տոն:

Մեծ ախպերը հըրցնըմ ա, թն.- Յըեզնը հո՞ւր յրա ծըխեցիր:

Պըելը սկսըմ ա նաղլ անիլը: Խելունքը վեր լսըմ ա մին կարաս վըեսկուն անըմը, խնթըմ ա կիճի ախպորը, վեր տանի տեղը նշանց տա: Մեծ նան կիճի ախպերքը էր ըն կենում, քյնձև:

Շատ ըն քընձև, խրեգ ըն քընձև, հըսնըմ ըն համին էն տեղին, շտեղ վեր վըեսկեն ա: Մեծ ախպերը վըեսկեն ածըմ ա մեշոկին մեչը, շըլնկըմ ըն, կյամ:

Ուրձուկները վեր մթնում ա, ընդդրանք հըսնըմ ըն մին տան: Ըտեղ եր ըն կյամ, տեսնըմ դաչաղնի: Ընդդրանք կըռեվ ըն անում: Պըել ախպերը ընդրանց լոխճին սպանում ա, տանը քանդած տըռները շըլնկում, ճընապար ընգնում:

Մեծ ախպերը վըռեսկուն մեշոկը շըլնկած, կուծինն էլ տըռները շըլնկած պցըմնում ըն մին չիննրի ծառ:

Քշերվա կեսին մին քյարվան ա կյամ, էտ չիննրուն տակին վեր կյամ:

Մին խրեգ վեր կենում ըն, էտ կուծի ախպերը ասում ա. -Մեշկս ցավըմ ա, տոռնը տըվեր ըմ քըցըմ:

Մեծ ախպերն ասըմ ա. -Ա՛ պըել, հի՞նչ ըս ասըմ, տրանք յրա կտննան մըեգ կըսպանին:

Պըելըն ասըմ ա. -Չէ՛, վեր չէ՛, վեր ըմ քցըմ: - Տոները ծառին ճղները կուտրատելավ ընգնըմ ա տակին մարթկանցը կլխին:

Ըստրանք էտ հրաշկը վեր տեսնըմ ըն, թողում ըն ուրմնց հարըստոթունը, փախչըմ:

Ախպերը ծառան եր ա կյամ: Մեծ ախպերը սկսում ա ըտրանց վըռեսկեն հվաքելը, ամնա կուծին ըտրանց քյուլքերն ա հըվաքում: Տանըմ ա տոն, վեր տակը քցի, տեղը տաք ինի:

3.ԹԱՔԱՎԵՐԸ ՆԱՆ ԽԵԼՈՒՆՔ ԱԽՃԻԳՅԸ

Մին թաքավեր ռերան վեզիրին կանչում ա, ըտրա երի ատաժը փորցելի հետի, տրեսնալի հետի խելունք ա՛, թան չէ, ասում ա. - Քյինի ինձ հետի մին հենց քախժըր պեն պեր, վեր լոխճան քախժըրը ինի:

Վեզիրը քյինում ա մին վեխճարի լ՛ղզո՛ղ. ճարում, պերում տամ թաքավերին: Թաքավերը սուս ա անում, տրեսնում ա, վեր դ՛ղզ ա վեզիրին ըրածը:

Էրկունջի դ՛ղնումն էլ թաքավերը կանչում ա վեզիրին, ասում. - Քյինի ինձ հետի մին կրժո, աղու-լըղի պեն պեր, վեր լոխճան կրժո, աղու ինի:

Էտ վեզիրը էլիա քյինում ա, մին վեխճարի լ՛ղզո՛ղ ճարում պերում, տամ թաքավերին:

Թաքավերը ըջըղվում ա, վրեննը տափին կյամ, ասում.-Տարեք ըտրան էս սրհաթիս կախ տվեք:

Վեզիրը չոքում ա թաքավերին առաչին, խընթըրում, ասում. - Թաքավերն ապրած կրենա, իրեզի քու լ՛ղզո՛ղտ քախժըր ար, ըսօր կրժո յա:

Թաքավերը վեր էտ խոսկերքը լըսում ա, վեզիրին ազաղում ա:Անց ա կրենում մին խիլլան վախտ, էլիա թաքավերը վեզիրին կանչում ա ռերան կոշտը, ասում.-Քյինի ինձ հետի մին վեխճար պեր, վեր ընդրա մին մասը հուս մրես ինի, մին մասը իփած, վեխճարն էլ հրեն ինի քըշտիս ըրածը:

Ըտրա բաղասխանին հետի թաքավերը քառասուն օր վախտ ա տամ:

Վեզիրը ճընապար ա ընգնում, քյինում:

Քյինում ա քյինում, շատ ա քյինում, թան խըրեզ, ինքը կը գյիդա, մին մարթի յա ջիհում: Էտ մարթին նրհետ քյինում ա, քյինում, մին կյետի յա ռուջանի կյամ:

Վեզիրը էտ մարթին ասում ա.- Եք էս կյետին մին կարմունջ շինինք: Էտ մարթը թան. - Կյիժ ըս, հի՞նչ ըս , թա կըլխիտ ծիյա քացի տըվալ:

Էլիա քյինում ըն, քյինում, վեզիրն ասում ա.- Եք էս ճընապարին մին փանլանքան շինինք:

Էտ մարթը մընում ա մաթ մընացած: Ասում ա.- Կըլխիտ դուրմա յա թըխալ, հի՞նչ ա, թան կյիժոթունըտ փըռնալ ա: Իտի պեն կինի՞: Էլիա էտ մարթը հըսկանում չի, թան էտ վեզիրը հի՞նչ ա ասում: Քյինում ըն, քյինում, հըսնում մին շենի: Ըտեղ վեզիրը էտ մարթին- ասում ա.- Չենց ա էս շենումը ժամ չինի՛, վեր քյինիմ ադոթկ անիմ:

Էտ մարթը ասում ա.- Չո՞նց թան ժամ չի կա, էնա կա՛:- Տանում ա տըղը նշանց տամ:

Վեզիրը նի յա մըննըմ ժամը, էտ մարթը կյամ ա ռւրանց տոն:

Վեր կյամ ա տոն, ռւրանն ըխճըկանը նաղլ ա անըմ: Ախճիգը իմաստուն ա ինըմ, դմստի ասըմ ա.- Ա՛ հմր, էն վեր ասալ ա. «Եք էս կըրետավը կարմունջ քըցինք», ըտրանավ օգացալ ա ասի՝ յա յըես շորերըս հանիմ, քըրեգ կըետավը անց կըցնիմ, յա տու շորերըս հանի ինճ կըրետավը անց կըցըրու:

Հմրըն ասըմ ա.- Բա է՞ն, վեր ասալ ա, թմ եք մին փմլմքյան շինիք էս ճընապարին:

Ախճիգը ասըմ ա.- Ա՛ հմր, ըտրանավ էլ օգացալ ա ասի՝ եք գ՞րուց անինք:

Հարըն ասըմ ա.- Բա է՞ն, վեր հըրցըրալ ա, թմ ծըեր շենըմը ժամ կա՞, թմ չէ:

- Ա՛ հմր, ըտրանավ էլ օգացալ ա ասի՝ ծըեր շենըմը մինը կա վէչ, վեր ինճ ռւրանն տոնը դոնաղ տանի:

Ախճիգը հորը խընթըրմ ա, վեր քյինի, էտ մարթին քըթնի, պերի ռւրաննց տոն:

Հմրը քյինըմ ա ժաման թուշ պերըմ ռւրաննց տոն: Վեր տոն ա կյամ, էտ վեզիրը տըեսնըմ ա էտ ըխճըկանը, ասըմ.- Ափսուգ էս տոն, վեր հ՞րթըր ծոռ ա:

Էտ ախճիգը կըլխի յա ընգնըմ, թմ վեզիրը ըտրանավ հի՞նչ ա օզըմ ասի:

Էտ ախճիգը ասըմ ա.- Ա՛յ դոնաղ, տու հուրթին ծոռ ինէլին մի էշիլ, տու ընդրա ծոխին էշի, վեր դ՞րլգ ա էր ինըմ:

Վեզիրը տըսնալավ վեր էտ ախճիգը շատ պեն ա գյուղում, թաքավերին ասածը ըտրանա հըրցընըմ ա:

Էտ ախճիգը վեզիրին ասըմ ա.- Քյինի մին դոչ առ, ծըվմնքը հանի, մինը իփի, մինը հում թոդ, վէխճարին նըհետ տար թաքավերին առաչին տիր, մին պատառ էլ խոտ տար, վէխճարը խոտը կօտի, ծըվմնցը մինը հում մըես կինի, մինն էլ իփմծ մըես:

Վեզիրը ըտըղան քյինըմ ա թաքավերին կոշտը, վէխճարը տանըմ, մըեսըն էլ նըհետը, իփածը ճոկ, հումը ճոկ, տինըմ թաքավերին առաչին, ասըմ.- Թաքավերը ապրած կըենա, քու ասածըս պերալ ըմ:

Թաքավերը մաթ ա մընըմ, թմ էտ վեզիրը ըշտղան ա էտ լոխ գյուղում: Ստիքըմ ա, վեր լոխ ասի:

Վեզիրըն ասում ա, վեր իստի-իստի մին ախճիգյ ա ասալ: Թաքավերը մարթ ա յոր օնըմ, քյինըմ էտ ըխճըկանը պերըմ: Ախճիգյըն էլ հորը ասած ա ինըմ, վեր թաքավերը կյալու յա ռւրմն հետան, վեր հմրը տա, տանի:

Թաքավերը էտ ըխճըկանը յոր ա օնըմ, պերըմ ռւրմն պալատը, ասըմ. - Տըես իմ թաքավերոթունըս քու քըշտիտ ըմ թողըմ, իմ քառասուն կընեգյըս քու քըշտիտ ըմ թողըմ, մին տարանց էտը կյալու յըմ, քըզանա օգելու յըմ, վեր քըզանա մին տըղա ինի:

Ասըմ ա, ռւրմն վեզիրներին նըհետ քյինըմ մին յաբանա չըլըմ մին չնդիթ եր թողըմ, մեչին կըենըմ ըն:

Էտ ախճիգյը տըղամարթի շըրեր ա կյենըմ, զենք կապըմ, թաքավերին քառասուն կընգանը, ռւրմնց դարավաշներավը կընգա շըրեր կյեց տամ, ծիյանք ըն նըստըմ, քյինըմ էտ թաքավերին կոշտը: Վեր տըղե ըն հըսնըմ, մին խըրեգյ հըեռու էտ կընանոցը կյողլ ա կըցընըմ, ինքյը քյինըմ թաքավերին խումբը: Ըտրանց պարիյօր տամ, նըստըմ, թաքավերին նըհետ մնըջմվ նարդի հաղ անըմ: Առաչի դընըմը հու վեր տանի, բեդմա ռւրմն լոխ ծիյանքը տա տանողին: Հաղ ըն անըմ, ախճիգյը տանըմ ա, թաքավերին լոխ ծիյանքը քըշըմ, պերըմ ռւրմն հընգերունցը կոշտը:

Էրկունջի դընըմը հաղ ըն անըմ մարթկանցավ, հու վեր տանի, հիշքան ընդեղ մարթ կա, ռւրմնն ա: Հաղ ըն անըմ, էլիա էտ ախճիգյը տանըմ ա: Էտ լոխ մարթիքը հըվաքըմ ա, տանըմ: Իրեթինջի դընըմը հաղ ըն անըմ էտ ըխճըկանավը: Էտ ախճիգյը գյիդալավ տանիլ ա տամ:

Թաքավերը ըտրան վըեսկե լենթ ա տամ, համ էլ մըթկըմը ասըմ.

- Թմ տըղա պերի էնա ըտրան կօզիմ, թմ ախճիգյ պերի, ըտրան կը կուրցունիմ:

Ախճիգյը թաքավերին քըշտան կյամ ա էտ կընանոցը կոշտը, ծիյանքը նան էտ կընանոցը պերըմ պալատը: Մին տարանը էտը էտ ախճիգյը մին տըղա յա պըերըմ:

Վեր թաքավերին էտ տըռնալի վախտը կյամ ա, էտ ա տըռնըմ, տըռնըմ լոխ ծիյանքը վըերց ըն տըռնալ, կընանիքը՝ տըղամարթ, էտ ախճիգյըն էլ մին տըղա յա պըերալ:

Թաքավերը ռւրմն հարուստոթունը էտ ըխճըկանն ա տամ, հունցու մին ամմեն հինչ գյիդող իմաստունի:

4. ՄԵՐԸ

Ընձում ա, չընձում մին մադար տըղա յա ընձում: Էտ մադար տըղան հանլմ փըսակված չի ընձում: Հիշքան հանրը, մարը դաչանք ըն անըմ, թմ փըսակվի, փըսակվըմ չի, ասըմ ա. «Բար ախճիգ չի կա՛»: Անց ա կըենըմ խիլլմ վախտ:

Մին դձնըմ էլ էտ տըղան Շուշի քաղաքին մին մըեծ քյոնչավ քյինելիս, էն մըեծ-մըեծ տըներին քյոնչի բակոններին մինին մըեչին մին դանչանց, մարալի նըման ախճիգ ա տըեսնըմ կաղնած, մին շատ կյեղեցիկ ախճիգ:

Էտ տըղան ձըման մըթկըմը ասըմ ա. «Դձլգ ա, Շուշի քաղաքին ըխճըկերքը լոխ էլ կյեղեցիկ ըն, ծըռքըճիրավ, տընարար, մանները վըեսկե՛ ... Աշխարքիս էն ճընդան կյամ ըն Շուշի-Ղալիցը ախճիգ օզըմ, տանըմ: Հու վըեր էլ տանըմ ա, փըշմանըմ չի. տոնը վըեր տըետտակ էլ ա ինըմ, լըց-նըվում ա, ամմա էս իմ տըեսած ախճիգըն օրիշ պըեն ա՛ ... »

Կյամ ա տոն, ասըմ.-Ա՛ մար, յըես մինչն մըհեկ օզացալ չըմ փըսակվիմ, ամմա մըհեց օզըմ ըմ: Էս հինչ տըեղը մին ախճիգ ըմ տըեսա՛լ, վըեր արևին ասըմ ա. «Տձև մի կյալ, յըես ըմ տձև կյալու», լձևնընցյին ասըմ ա. «Տձև մի կյալ, յըես ըմ տձև կյալձև»: Էտ ախճիգը տուրըս ա եկալ:

Հմրը նան մարը ուրխանըմ ըն: Քյինըմ ըն էտ ախճիգը օզըմ, պըերըմ ձըմանց տոն, մին լմվ հըրսանիք անըմ:

Էն մին քըշերը, վըեր տըղան թեք ա ընգնում էտ ըխճըկանը նըհետ, տըղան մուտընալան առաչ ասըմ ա.- Յըես էրկու պըեն բիդի ասիմ քյըեգ, թմ համոգ ը՛ս, իմ կընեցըս կինիս, թմ համոգ չըս, մունք կինինք հունց վըեր քյոնը նան ախպեր:

Ախճիգն ասըմ ա.- Ասի՛, տըեսնամ հի՞նչ ըս ասըմ:

Տըղան ասըմ ա.- Վըեր յըես մըետնիմ, տու բիդի փըսակվիս վըեչ, թմ տու մըետնիս, էս բիդի փըսակվիմ վըեչ:

Ախճիգը համոգվում ա:

Քըշերավը լձևը ծըքյծըքյոտըելիս էտ տըղան մըետնըմ ա:

Ընդրանա էտը էտ ախճիգը ամուն օր կանուխ քըշերավը քյընձում ա էրի հանցյիստը, էտ տըղին կյըրեգմանին յրան լմց ինձում: Ինքյն էլ փըսակվում չի:

Երի հանցյիստին տակավը մին շոսսե ճընապար ա ինձում:

Մին դձնըմ էտ ճընապարավը մին պելի ախպոնըրը քյընոդ փայտոնչի լըսըմ ա էտ ըխճըկանը սոքը նան շիվանը:

Էտ փայտոնչին ուրան հընգյերին ասըմ ա,- Տըեսնաս Էն հո՞ւ վա ինդի լւնց ընո՞ւմ, քյինիմ, տըեսնամ:

Ամմա հընգերն ասըմ ա.- Պըեն չոնի՞ս, հըդետ քյինի՛, հու վըեր լւնց ա ինըմ, թոդ լւնց ինի, քյըեգ հի՞նչ:

Էտ տըղան համփերում չի, քյընո՞ւմ ա, տըեսնըմ էտ ըխճըկանը, ըտրա կյեղեցիկ ինելան մաթ ա մընըմ, էտ ա տըեոնըմ հըրցընըմ, թւն. -Ա՛յ ախճիգ, էտ հո՞ւր հետի յըս իտի լւնց ինըմ, մաբըտ ա՞, թւն հմբըտ ա, քյո՞ւրըտ, ախպերըտ ա՞, թւն սիրածըտ:

Ախճիգըն ասըմ ա.- Լւնց ըմ ինըմ իմ սիրածիս հետի: Էս ա օխտը տարի յա ամեն ըռավուտ կյամ ըմ ըստըեդ, լւնց ինըմ:

Տըղան ասըմ ա,- Նհախ տըեղան ըս լւնց ինըմ, տա շո՞ւտանց ա վըեդ տըեռալ, իտի մանիլ, թո՞դ, քյինի մին օրիշ տըղի, մըղափուս ըս, ջանիլ ըս, էտ աշկերիտ լո՞ւսը եր մի ածիլ լւնց ինելալ... Հնլւն սոքյ էլ ըս պահըմ սըեվ շոբերըմ... Սըեվ գազը կըլխիտ...

Էտ ախճիգյն ասըմ ա,- Յըես միչն իմ գյանքիս վըերչը իստի սոքյ ըմ պահելու:

Էտ տըղան ասըմ ա.- Սիրածըտ շո՞ւտի յա վըեդ տըեռալ, թւն հըվատըմ չը՞ս, պըեց անիմ տըես:

Էտ տըղան քյընըմ ա մին թի պըերըմ, վըեղը քանդըմ, վըեսկուոնին պըեց անըմ: Էտ ախճիգը տըեսնըմ ա, մընըմ կաղնած: Ետավ էտ տըղան չոքըմ ա էտ ըխճըկանը առաչին, ասըմ.

- Յըես քյըեգ մատադ, բոյիտ մատադ, ջանիտ մատադ, ցավըտ տանիմ, եք ինձ նըհետ փըսակվի, քյըեգ կըլխիս յրան կպահիմ, քյըեգ թոդիլ չըմ, վըեր մին մազըտ էլ ծըովի, մինը քյըեգ խըթ եշիս էտ ախճիգը համոզվըմ ա էտ տըղին նըհետ փըսակվի: Ամմա հըենց առաչի քըշերը պաչելանը էտը համ ախճիգըն ա մըեոնըմ, համ տըղան:

Էրկուսին էլ մին տըեղ ըն թաղըմ, Էն երի հանգիստըմը:

5. ԾՆԼԼԱԼԻՍ ԱՍԹԽԵՐԸ

Մին մարթ ասթխերը ծըլլալիս ասըմ ա.- Ա՛յ ասթխեր, դիլմկըս տոր, յըես օզըմ ըմ, վըեր հինչ փըռնիմ վըեսկե տըեռնա:

Էս մարթը քյմսիբ մարթ ա ինըմ, աշկը օրիշի յրա: Ըտրա խընթիրքը կադարվըմ ա:

Էն մին օրը տըենակը յոր ա օնըմ, թմ հացը կտրի, հացն էլ, տըենակըն էլ վըեսկե յըն տըեռնըմ, օզըմ ա թմ ճ՛ՆԼԻ Խմի, ճ՛ՆԼԻՐը վըեսկե յա տըեռնըմ, հինչու օզըմ ա թմ օտի, վըեսկե յա տըեռնըմ: Էտ մարթն ասըմ ա.

- Ջըհար տըեռնա իստի սըրտիներս կադարվիլը, ինձ հիբի յա բախտ իլմլ, վըեր մըհեգ ինի՛:

Ետնան էտ մարթը իտի էլ մընըմ ա սոված, ծարավ, իտի էլ մըեռնըմ ա:

6. ՊԸՐԿԸՓՈՒՄԱՆ ԿԸՆԵԳՅԸ

Մին շենացի մարթ ա ինըմ: Շատ ա ըշխադըմ կյմրի հաց ա՛ օտըմ, խրեգ ա ըշխադըմ, էլլա յա կյմրի հաց օտըմ:

Մին օր կընգանան ըտրա պատճառը հըրցընըմ ա:

Կընեգըն ասըմ ա.- Հենե՛, քու ախպեր Շիրվանըմը, հիբը ընդըղան դիբի Ղարաբաղ փըչըմ ա, մըեր ցորենը կորչըմ ա:

Էտ մարթը էր ա կըենըմ Ղարաբաղան Շիրվան քյինըմ, ախպորը կոշտը, թմ ախպորըն անա հըրցնի, գյիդմ:

Վեր հըսնըմ ա Շիրվան, ախպորը լոխ նաղյլ ա անըմ: Էտ ախպերը էր ա կըենըմ կրակ անըմ, Ղազանը էրգյինքան կախ տամ: Էտ Ղարաբաղան եկած ախպերը հըրցընըմ ա, թմ.- Ա՛յ ախպեր, իե՞ յըս դազանը էտքան հըեռու տըրմլ, ախեր թըքանալ չի ...

Էն Շիրվանըմը կըենող ախպերը ասըմ ա.- Բա հո՞նց կինի՛, վըեր յըես ըստըղան փըչիմ, քու ցորենըտ շաղ կյա, ըտըեղ օրիշ պըեն կա, քյինմ ճարի:

Էտ ախպերը էտ ա տըեռնըմ, կյամ տոն, ձըմն նըհետ էլ ձըմն ախպորը տըղին պըերում ա ձըմնց տոն:

Էտ ախպորը տըղան, էտ կուճի մըեռածը, գյուղոն ար, վըեր ձըմն ամոն կընեգը սիրական օնի, վըեր հացը նան ցորենը տամ ա ընդրան:

Վըեր շենն ըն հըսնըմ, էտ տըղան, էտ կուճի տափը մըտածը, աղվեստ-թուն ա անըմ: Ամոն կընեգը հիբը օզըմ ա սիրականը պըերի ձըմն

կոշտը, հավ ա իփը, լնվ-լնվ պեներ ա թըխը, կյինի, արաղ ա եր տինը: Մին օր սիրականը կյամ ա ըտրանց տանը քոն ինըմ:

Էտ տըղան, էտ կուճի ըզըզմմընը, յոբ ա օնըմ թննա հալած յեղը ածըմ էտ կընգանը սիրականին պըերանը: Էտ մարթը մըեռնըմ ա: Ըտրա մըեյիղը քըշերվա կըեսին քաշ տալավ տանըմ ա ձըննց տոնը, տըռնին քըմական ասըմ,- Շոնտ ըրիք, տոնը պըեց ըրիք, թն էչ զինքյա կը սպանիմ:

Տանը լոխ քոն իլնն ըն ինըմ, տոնը պըեց չըն անըմ: Էտ կուճի գյուելնն նի եկածը, էտ վեչը-փուչը մեյիղը տանըմ ա, քշա-քաշ ընեկավ դարադա-մին կըտերը, հոնրթնվը վըեր քըցըմ մըեչ կոնա, ինքը փախչըմ:

Էտ թըմփոցին յըրան լոխ եր ըն կըենըմ: Գյոնդու մ ըն, թա ըդոթթ-ըդոթթ ինքյն ա ընգալ, մըեռալ: Ըսկսըմ ըն լնց ինիլը:

Ընդրա սիրած կնեցըն էլ չոբ կաշվի պարկի փոխան ա կյենըմ, վըեր լնց ինեկիս ծնգներին թխի, վըեր ծըենը լնվ եր ինի, պեցոնը ծըեն հանի:

Ամմա հըվաքված կընանիքը լոխ գյուդոն ըն, թա հոնը պըեներ ա, հոնը փննդըփըլեքյ ա՛, մարթը հո՛ւր խաչավ ա թաղվալ: Էտ կընանեքը լնց ինեկիս, ձըննց սոքյ ասեկիս վախտը, ասըմ ըն:

- Հո՛ւ ըրա՛ վ, հո՛ւ չըրա՛ վ, պըրկըփոխան կընեցյն ըրա՛ վ... Հո՛ւ ըրա՛ վ, հո՛ւ չըրա՛ վ, պըրկըփոխան կընեցյն ըրա՛՛ վ...

7.ՋԱՆԱՎԱՐԸ

Ընոն ա, չընոն մին ջանավար: Էս ջանավարը քյինըմ ա, քյինըմ, հասնըմ մին ծիյի, ասըմ.- Ա՛ ծի, քըլեզ կօտիմ:

Մին ասըմ ա:- Ինձ կարիլ չըս օտիս՛, յըես կըճղակնի օնիմ, քացի կտա՛ մ:

Էտ ջանավարը քյինըմ ա, քյինըմ, հասնըմ մին կյումաշի, ասըմ: - Ա՛ կյումաշ, յըես քըլեզ կօտիմ:

- Կարիլ չըս օտիս, եխտոտ ըմ, առաչ ինձ լըվաց, ետալ:

Էտ ջանավարը քյինըմ ա, քյինըմ, հասնըմ մին ծըմակ: Ըտեղ նըստըմ ա, ինքը ոնրմն քընենքյ անըմ, ասըմ. «Ես պըտըհեցի մին ծիյի, ասից՝ դըռնաղնի օնիմ, ամմա մըղափուն լոխ կըերած պիտի, միննկ դըռնաղնին թողած: Յըես պըտըհեցի մին կյոնմաշի, թողած չըպիտի, կըերած պիտի, միննկ կաշին թողա՛ ծ: Ընդրանա էտը յըես պըտըհեցի մին վըեխճարի

ա՛խ, ա՛խ, եշած չպիտի, կրեքած պիտի, աշկերս հրե տան քյընն՝ ց»:

Էտ վախտն էլ չոբանը ռւրան շըներավը էն ար խիլլն հեռու նըստած: Չոբանը տըեսնըմ ա էտ դըռոյնտված կյո՛ւլ-ջանավարին , թաքուն-թաքուն կյամ ա, հննքյվան փըռնըմ, շըներն էլ մին դոլան ըն յրա պըրծընըմ:

Էտ դնրըմը կյո՛ւլն ասըմ ա. -Ա՛խ, էս հի՛նչ ըրի, տու մի ասիլվըեր խոսիլըն էլ ա դըդըդա, խոսիլըն է՛, խոսիլը՛՛, հնլն օտիլը ջըհննննմը... Խոսի՛լը...

8.ՕԺԱՎԸ

Մին մարթ քյընըմ ա ճո՛ւր խըմի, տըեսնըմ ա ճո՛ւրը շատ ա ցորտ-ցորտ: Ասըմ ա.- Ա ճո՛ւր, էտ հի՛նչ սատնը ըս, էտ հի՛նչ օժավ ըս...

Էտ ճո՛ւրըն ասըմ ա.- Թա օժավ ըմ, իե՛՞յա էրգյինքյը ինձանա ճո՛ւր քաշըմ:

Էտ մարթն ասըմ ա.- Ա՛ էրգյինքյ, էտ հի՛նչ օժավ ըս:

- Թա վըեր օժավ ըմ, իե՛՞յա ինձանա թոռ էր տըեռնըմ:
- Ա՛ թոռ, էտ հի՛շքան օժավ ըս:
- Թա վըեր օժավ ըմ, իե՛՞յա ինձանա խոտը կընանչըմ:
- Ա՛ խոտ, էտ հի՛շքա՞ն օժավ ըս:
- Թա վըեր օժավ ըմ, իե՛՞յա վըեխձարը ինձ օտըմ:
- Ա՛ վըեխձար, էտ ի՛նչ օժավ ըս:
- Թա վըեր օժավ ըմ, իե՛՞յա դասաբը ինձ մորթըմ:
- Ա՛ դասաբ, էտ հի՛նչ օժավ ըս:
- Թա վըեր օժավ ըմ, իե՛՞յա մոկնը կընգանըս շո՛րերը օտըմ:
- Ա՛ մոկնը, էտ հի՛նչ օժավ ըս:
- Թա վըեր օժավ ըմ, իե՛՞յա կատուն ինձ օտըմ:
- Ա՛ կատու, էտ հի՛շքան օժավ ըս:
- Հա՛, օժավ ըմ, փափուկ տըեղի տնր ըմ, մըկներին ահըն ըմ:

9.ԸՌՈՒՄՆԵՆ ՏԸՂԱՆ

Ինքն ա, չինքն մին թաքավեր: Էտ թաքավերին տրդան հիվանդանքն ա: Թաքավերը մարթիքյ ա դըրկըն աշխարքիս Էն ճընդերը, վեր պժիժկ ճարին, տեղ-դմբման ճարին, ռւրան ջանհիլ-ջիվան տրդին մին ճար անին: Ամմա վեչ մինը ճարվըն չի:

Թաքավերը խոսկ ա տամ համ ռւրան ալագյոճ ախճիգը տա, համ թաքավերոթունին կեսը, ամմա Էլիա ճարը-փիթիգյ անտղ չի տ՞ու կյամ:

Մին օր թաքավերին կոշտըն ա կյամ մին մարթ, ասըն.- Թաքավերը ապրած կենա, յըս դեղը գյուղում ըմ, տըեղը գյուղում չըմ:

Թաքավերը մին ուրխանքն ա, մին կըզնըվըմ , ասըմ. Դե շուտ ըրա ապի, հո՞ւնց թա դեղը գյուղում ըմ, տըեղը գյուղումը չըմ:

Էտ մարթըն ասըմ ա.- Դեղը Էն ա մին ըռուս տրդի մըտանու մեչի, թա կարիքյ Էտ մըտանին պերիք, քըցիք ճիրին մեչը, ընդրանավ Էտ տրդին լըղըցնիք, հիվանդոթունը անց ա կըենեղու, լիվըննլու յա, թա կարիքյ վեչ, չէ՛: Էտ ըռուս տրդին հեռու տեղ բեղմա քիթնիք:

Թաքավերը ռւրան մարթկանցան դարկըմ ա, ամմա Էտ ըռուս տրդին քըթենալը աճողվըմ չի:

Էն վախտը թաքավերին ախճիգը ասըմ ա.- Ա՛ հնր, ինձ մըհար մին ճոխտ տրդամարթի չմքյմն կարիլ տո, տրդամարթի շո՞րեր կարիլ տո, զենքը-զըրահ պաղրաստիլ տո, մին ծի տո, վեր վեչ մինը նստած չինի, մին Էլ մին դամշի տո, վեր վեչ մինը պընըցըրած չինի, մին Էլ մին պուճուր իմաստուն շոն տո, յըս կըքյինիմ պերիմ Էտ մըտանին:

Հնրըն ասըմ ա.- Կարիլ չըս, կըքյինիս կըլո՞խըտ բաղի տաս:

Ախճիգը կոխկը հըստըցնըմ ա, քյինըմ:

Քյինըմ ա, քյինըմ, շատ ա քյինըմ, թա խրեգյ ա քյինըմ, շատ նան խրեգը աստուճ կը գյիդա , հըսնըմ ա մին տան: Էտ տանը տո՞նը թակըմ ա: Տո՞նը պեց ա անըմ մին պառավ կընեգյ, մին Էլ ընդրա տրդան մին ըռուս տրդա:

Էտ ախճիգը տըեսնըմ ա, վեր Էտ ըռուս տրդան ռւրան շատ ա եշըմ, ռւրան կյեղեցկոթունան հայիլ-մայիլ ա մընացալ, ամմա վեր ծըեռքերին ա եշըմ, ծըեռքերը ըխճըկա յա, շո՞րերին ա եշըմ, շո՞րերը տրդի յա:

Էտ ըռուս տրդան ռւրան մորըն անա հըրցնըմ ա, ասըմ.

- Մամա, նա նըման ա ըխճըկա,

Շըեռքը նան վըեննը ըխճըկա,

Ասի տրեսնամ, հո՛ւ վա նա:

Մարըն ասըմ ա.- Ա՛ վեր թի, մին մաղ վարթ քաղի, տար դիմացը, վրեննին տակին փըռի, վեր միչև ուռուփանա ճըլլորի, ախճիգյ ա, վեր ճըլլորի թըռմոշկի վեչ, տըղա յա:

Ըռուս տըղան իտի էլ անըմ ա:

Թաքավերին ախճիգյը ձորան պուճուր, իմաստուն շանն անա հըրցընըմ ա, թնն հի՞նչ անի, էտ շոնը մարթու լ՛ղևվնվ ասըմ ա, «Քըշերավ շո՛ւտ եր կըկենաս, թըռամած թըռմոշկած վարթերը տեն կածիս, տեղը թննգն վարթեր քաղիս, վըններիտ տակին փըռիս, ամմա կոխ չի տաս»: Թաքավերին ախճիգյը իտի էլ անըմ ա:

Քըշերավ մարտըղա եր ըն կըենըմ, տրեսնըմ վարթերը ճըլլորալ չըն, ուրենը տըղա յա:

Էտ ըռուս տըղան էլիս հըվատըմ չի, մորըն ասըմ ա.

- Մա՛մա, նա նըման ա ըխճըկա,

Ծըռոքը-վրեննը ըխճըկա,

Ասի տրեսնամ, հո՛ւ վա նա...

Մարըն ասըմ ա.- Մին տեղ վըրերսի քյինացիք, թնն քըրզանա շատ վըրերս ըրավ, տըղա յա, թա քըրզանա խըրեգյ վըրերս ըրավ, ախճիգյ ա:

Ըտրանք քյինըմ ըն ծըմակը, ըսկըսըմ ըն վըրերս անիլը: Տըղան ըխճըկանան շատ ա վըրերս անըմ, ամմա էն պուճուր շոնը թաքուն էն տըղին ըրած վըրերսը քաշ ա տամ, պերըմ էտ ըխճըկանը վըրերսին յրան տինըմ: Ըխճըկանը վըրերսը շըտանըմ ա, տըղինը՝ խրեգյանըմ: Տըղան տրեսնըմ ա, վեր ձորան վըրերսը խրեգյ ա, ըխճըկանը վըրերսը՝ շատ, բեքյեփանըմ ա: Իտի բեքյեփ կյամ ա տոն, մորըն ասըմ.

- Մա՛մա, ախճիգյ ա, ախճիգյ ա,

Վարթ նան ծաղկի փընջիգյ ա,

Ծըռոքը նան վրեննը ըխճըկա,

Մա՛մա, ասի հո՛ւ վա նա...

Մարը մըտածըմ ա մըտածըմ, ասըմ. – Քըրնացիք մինտեղ համամ, ընդեղ կը տեսնաս, թնն հո՛ւ վա:

Պուճուր շոնը թաքավերին ըխճըկանը ասըմ ա. «Վեր համամ քյինիքյ, յըես ծիյանքը կըկըռվըցնիմ, տու տո՛ւս կըկյաս ծիյին կապը էտ քաշիս, յրան նատիս փախչիս, էլ օրիշ ճար չի կա»:

Էտ ըռուս տրդան ըխճրկանը ասըմ ա.- Քյինինք համամ:

Ախճիգյըն ասում ա.- Հի՞նչ կինի:

Քյինըմ ըն: Տըդան շորերը հանըմ ա, ըսկսըմ լըդանալը: Ախճիգյը շորերը հանըմ չի, ամմա ինդի յա նշանց տամ, թա յավաշ-յավաշ վըննամանին հանըմ ա, կոճակնին պեց ա թողըմ:

Էտ ըռուս տրդին մաննին մըտանին ախճիգյը տըեսըմ ա, ասըմ.

Ա՛խ, հի՞նչ լմվ մըտանի յա:

Էտ ըռուս տրդան մաննան մըտանին հանըմ ա, տամ ո՛ւրմն: Ախճիգյը մըտանին մաննըն ա քըցըմ, ասըմ.- Հնլմ տըես հինչքա՛ն ա սաղըմ:

Ըռուս տրդան ասըմ ա.- Թմ քյըեգ տուր ա կյամ, քյըեգ ինի:

Էտ վախտը տո՛ւսո՛ւմը ծիյանքը կըռեվըն անըմ: Ախճիգյը ասըմ ա. – Դե լմվ, քանի վեր հնլմ իմ շորերըս հանալ չը՛մ, քյինիմ ծիյանցը հադադ-ցընիմ: Թաքավերին ախճիգյը համաման տո՛ւս ա կյամ, ծին նըստըմ, շոնն էլ յոր օնըմ, փախչըմ մին բաշ ո՛ւրմն հորը պալատը:

Հնլմ ճանապարհին, իսաբարը քյինըմ ա թաքավերին, թմ ախճիգյըտ կյամ ա:

Թաքավերը մեծ թմնթմնավ, մեծ հանդեսավ ընդրա առաչըն ա տո՛ւս կյամ: Տանըմ պալատը: Մըտանին քըցըմ ըն ճըիբին մեչը, էտ ճիբմվը թաքավերին հիվանդ տրդին լըըցնըմ:

Էտ տրդան լմվանըմ ա:

Մեծ ուրխոթուն ըն անըմ, դոնախլըդնի, քյեփեր:

Ըռուս տրդան ո՛ւրմն մին լմվ մվլմվը թակած, կյմրմո՛ւր կըճըպուդուն տըեռած, համաման տո՛ւսա կյամ, տըեսնըմ ախճիգյը փախալ ա: Կյամ ա մորը կոշտը ասըմ.

- Մա՛մա, ախճիգյ ա,

Ախճիգյ ա, վարթի փընջիկ ա,

Ծըեռքը-վըեննը ըխճրկա,

Ասի, տեսնամ հո՞ւ վա նա,

Մարըտըդա խոսկը մին ըն անըմ, վեր տրդան քյինի էտ ըխճրկանը ճարի:

Էտ ըռուս տրդան ո՛ւրմն զենքը, զըրահը կապըմ ա, ծի նըստըմ, հղե ինըմ:

Շատ ա քյինըմ, թմ խրեգյ ա քյինըմ, շատը նան խրեգյը աստուծ

կրգյիդն, հըսնըմ ա հնմին էտ թաքավերին պալատը: Տնոնը թակըմա: Հնր ու ախճիգ քյինըմ ըն տոնը պեց անըմ, տըեսնըմ էտ ըռու տըղան ա:

Ախճիգըն ասըմ ա.- Ա՛ հնր, էս համին էն ըռու տըղան ա, վեր մըտանին պերալ ըմ:

Թաքավերը քանի վեր խոսկ ար տըվալ, վեր հուվեր ոնրնն տըղին լըվըցնի, համ ախճիգըն ա տալու, համ էլ թաքավերոթունին կեսը, իտի էլ անըմ ա, ոնրնն խոսկը տափը չի քըցըմ:

Պերըմ ա օխտը օր, օխտը քըշեր հըրսանիք ա անըմ:

Ընդրանք հըսին ոնրննց մուրագին, տուք էլ հըսնիք ծեր մուրագին:

Երգյինքան իրեք կյնրմոնր, փափուկ, քախճըր խնճոն ա էր ընգնըմ. մինը՝ ասողին, մինը՝ կյրողին, մինն էլ՝ թախտին յրա թեք ընգած քոն ինոնին:

10.ԽԵԼՔԻ ՅԸՄ ԵԿԱ՛Լ

Ինըմ ա, չինըմ մին հարուստ մարթ: Էտ հարուստ մարթին հազարներավ տավար-վըեխճար ա ինըմ, ամմա ինքը շատ սկուպոյ ա ինըմ:

Մին հետ էտ հարուստ մարթը կըլխըցավան ընգնըմ ա: Տա քյինըմ ա հնքյիմին կոշտը:

Հնքյիմը ըտրան ասըմ ա, վեր օրական երկու-իրեք վըեխճար մորթի, հըղողը օտի:

Էտ մարթը սկըպոյ ինելին դնրոնն ոնրնն վըեխճարներան մորթում չի, խուրջինը քըցըմ ա ծիյին յրան, ինքյն էլ ծիլին նըստըմ քյինըմ մոտիկ քաղաքը՝ Շուշի, ընդեղ դասաբան վըեխճարի կլոն առնի, պերի տոն, օտի:

Վեր կյամ ա մըես ծախողին կոշտը, հըրցընըմ ա, ասըմ.- Ա՛յ ախպեր, վըեխճարի կըլոն օնիք ծախու, կյինը հիշքա՞ն ա:

Ղասաբըն ասըմ ա.- Խե՛ չօ՞նինք, կըլոն էլ օնինք, մըես էլ օնինք, վըեխճարին կըլոնը երեսուն կապեկ ա՛ :

Էտ հարուստըն ասըմ ա.- Բո՛, բո՛ բո՛, երեսուն կապե՛կ, էտ հի՞նչ թանգյ ա:

- Թանգյ ա՞, քյինի հըրեվան քաղաքամասը, ընդեղ իժան ա, մին կըլոնը քըսան կապեկ ա:

Քըսան կապեկին անըմը վեր լըսըմ ա, էտ հարուստ մարթը ծին քըշըմ

ա բիդի մոտիկ քաղաքամասը, թուշ քյինըմ մըես ծախողին կոշտը, տըես- նըմ մըես ծախողը էն ա կըռները եր քաշած, վըեխճար ա մաշկըմ:

Ասըմ ա.-Պա՛րով, ա՛յ ախպերացու, քանի յըս ծախըմ վըեխճարին կըլո՞խը:

Ղասաբըն ասըմ ա.- Ասսծու պարին, ա՛յ ըխպըրացու, վըեխճարին կըլո՞խը քըսան կապեկ ա:

Էտ հարուստըն ասըմ ա,- Պա՛, բա՛, բա՛, բա՛, քըսան կապեկ վըեխճարի կըլո՞խ կինի, թանցց ա:

Մըես ծախող դասաբը ասըմ ա.- Դե վեր թանցց ա, քյինի մըզանա մոտի քաղաքը, դասաբխանան, ընդեղ տասը կապեկ ա:

Էտ հարուստ մարթը վեր տասը կապեկին անըմը լըսըմ ա, ծիյին կըլո՞խը շոռ ա տամ բիդի էն մին մոտիկ դասաբխանան:

Վերչը մանալ ա կյամ, մին վըեխճարի կըլո՞խ առնի: Առնըմ ա, քըցըմ խուրջինը, խուրջինըն էլ քըցըմ ծիյին յրան, «այ դըլեյ-դըլեյ» անելավ ընգ- նըմ հըղեն: Ուրո՞ւղո՞ւղնը կարըմ չի տոն հըսնի, մըթնըմ ա, մին տան դոնաղ ա ինըմ, մին հարուստ կընգա տան:

Էտ հարուստ կընեցը ըտրան տանըմա տոն, պենովի-ծալովի հացին ըստովին քըշտին նըստըցնըմ, ամենն ջուռա օտելի պեներ, խըմելի պենե- րավ ըստովը սարքըմ: Մին քանի մունուտանը ետը մին դանշանց, ջահիլ տըղա էլ ա կյամ, պարով տամ, էտ ըստովին քըշտին նըստըմ: Էտ կընեցըն էլ, վեր ըստովը սարքըմ ա, պըրծընըմ ինքըն էլ ա կյամ նըստըմ, էտ հարուստ մարթին հըրցնըմ, թան քաղաքըմը հո՞ւ օնի, հո՞ւ չօնի, հո՞ւ վա՛:

Էտ մարթը ասըմ ա, - Քաղաքըմը պարեկամ օնիմ, քյեցալ ըմ տըեսնամ:

Վեր լոխ նըստըմ ըն, էտ կընեցը Էտ ջահիլ տղին անա հըրցընըմ ա.- Օտինք, թակինք, թա թակինք, օտինք:

Էտ հարուստ մարթին ջանը ահ ա ընգնըմ, գյուղո՞ւմ ա, թան ուրան ըն թակելու:

Էտ ջանիլ տըղան ասըմ ա.-Թակինք, էտավ օտինք:- Էտ վեր իտի ասից, էտ կընեցը եր կացավ, քյինից էն մին օթախը ընդըղան մին խուրջին պերավ, մին մարթի կըլո՞խ մեչին, հանից, ինքյ նան էն ջանիլ տըղան ամեցը մին փեղ եր կանան, սկսեցին համ թակիլը, համ ո՞ւղո՞ւղնց տալը: Լոխճան շատ էտ կընեցըն ար թակըմ, ո՞ւղո՞ւղնց տամ:

Վեր թակեցին, պըրծին, կըլո՞խը Էլհա տիրին խուրջինին մեչին, տարին

էն մին օթախը, ձրանք դինջ եկին նըստեցին, հաց կըրին: Կըրին, խըմեցին, ըստձը հըվըքեցին:

Էտ դոնաղ մարթը հըրցրավ, ասից.- Էն հի՞նջ կըլիս ար, վեր տձը թակեցիք:

Կընեցը ըսկսից նաղ անիը: Ասից.- Տըեսնըմ ըս էս շենքը, էս օթախ-նին:

Էտ հարուստ դոնաղը կըլիսավ ըրավ, ասից.- Տըեսնըմ ըմ:

Էտ կընեցը թմ.- էս շենքը իմ մարթիս ար պատկանըմ, նա շատ մըեծ հարըստոթուն օներ, տավարի իլխի, վեխճարի սձըրձ, ամմա ինքը սկուպոյ ար, մին կապեկի հետի տըդոձըմ ար: Հա՛ լմվ լըսի, մարթըս միշտ էն ար ինըմ հեյվաններին քըշտին, ամմա յըես, էս տըդան տըեսնըմ ը՛ս, ըստրա նըհետ քյեփ ի անըմ:

Վերչը մարթըս հիվընդացավ, մըեռավ: Ընդրա մահը ինձ հետի մին ուրխոթուն ար: Ընդրա մահանը ետը էս հարուստոթունը լոխ ինձ մընաց: Յըես իմ էս սիրականիս նըհետ փըսըկվեցի: Մըհեկ օտըմ ընք, խըմըմ ընդրա հարուստոթունը, ընդրա կըլիսըն էլ կըտրած պահըմ ընք, ամմեն հաց օտելից առաջ մին լմվ թակըմ ընք, հենց ընդրա հետի, վեր իմ գյանքըս էլ ձրան նըման սև ար անց կըցնըմ, հենց ընդրա հետի, վեր իսե՛ չար շուտ մըեռնըմ, իմ ջանըս էլ ազաղ անըմ, քանի վեր մըեռնելի մարթ ար:

Էտ հարուստ մարթը, վեր էտ լըսըմ ա, ուրխանըմ ա, վեր ասալ չի, թմ հինչի հետի յա քաղաք քյեցալ, հինչի հետի յա իտի տըմը-տումը ընգմ:

Լհմ վեր մին խըրեգ լձեսացավ, ծին կյուման տձես քաշից, խուրջինը եր կալավ, քըցից ծիյավը ըտըդան քյինից:

Ճընապարին նա էտ առած վըեխճարի կըլիսը թող ըրավ, տեն քըցից, թմ.- Գյոռըն չաթոսասըն-փըլանքյաս, էլհա սկուպոյութուն կանի՞ս:- Ասից, ծին թձը տոն քըշից:

Քյինից կանչից ձրան կըլիսավեր չոբանին, ասից.- Քյինի էս սըհաթըս վըեխճարին սուրոյան իրեք մըեծ դոչ ճոկի պեր, վեր մորթինք:

Վեր չոբանը քյինից պերի, էտ մարթին կընեցըն ասըմ ա. – Ա՛ մարթ, էտ հի՞նջ ա պըտահալ, բմլքյմս կյիժվա՞լ ըս: Էս ա քանի տարի յա, տու իտի պեն չըս ըրավ, էս ա էսքան տարի յա մունք մինտեղ ապըրմ ընք, տու էլ էտքան հարըստոթունի տար, մին հետ ասալ չըս մին իտի պե՛ն: Մեր կըրած մըեսը էն ա իլմլ, վեր տու բագարան ամիսը մին հետ, էրկու հետ կես կիլո մըես ըս պերալ, իտի էլ միչն մըհեկ ապրալ ընք:

Մարթըն ասում ա.- Ա՛յ կընեգ, տու ինձ ասում ըս կյիժվա՞ ւ ըմ, ամնա կյիժվալ չըմ, լափ լննվ խելքի յըմ եկա՛ լ: Սկուպոյ մարթը շուտ կըմեռնի, մըռնելանը ետըն էլ ՈՒՂՈՒՆԳ կըտան, կըլճիսը թակ կօտի, կասին գյոռըտ իստի-ինդի՛ ...

Կընեգը էտ վըեր լըսից, օրախ-օրախ մարթին վիզավը փըթաթվիր ասից.- Ա՛ մարթ, յանի դուզ ը՞ ս ասում, թն ստո:

-Սոտ ասողին հնրը, մարը... Սոտ ասողին օխտը պորտը... սոտ ասողը խավար-խասիս մընա, սոտ ասողը խըրըվ-խարավ կյա, աշկը պըլթա, դարաչի տըռնա, սոտ ասողին իստինը-ինդիներ: Ասում ա պըրծընըմ կընգանը խըտտըմ, պըչպըչորըմ:

Կընեգըն ասում ա.- Մըհեկ վեր տըեսնըմ ըմ խելքի յըս եկալ, իմ ջանըս-ջիգյարըս, իմ համեղը՛ս, իմ պըռթպըռթոտ շո՛նըս:

11.ՍԸԵՐՏԸ ՔԱՐ ՄՐԱՔՈՒԻՐԸ

Մին քանե դար ըստրանա առաջ մին քղաքու թաքավեր ուզիս ա, վեր մին կարմունջ շինի: Էրկու հետ էտ կարմունջը շինիս ա, լին վեր կյաս ա, թա պրծնելավ տըռնա , պարան ա կյաս:

Իրեքինջի դճնումը շինիս տեղը մին դարվիշ ա կյաս, թա հըղըցավը անց կենա, էտ թաքավերը փոնես ա ըտրան, թա.- Ա՛սե, տըեսնամ, շինաժ կարմունջս ին՞ յա պարան կյաս, հո՞ւնց անիմ, վեր իրեքինջի դճնումն էլ չի պարան կյա:

Էտ դնրվիշը ըսես ա.- Կարմունջը վեր շինիս, հնլն կըեսըմը պատը քշիս տեղը մին ննգնի ախճիգ կտնիս պատըմը, հեմնիս, պարան չի կյլական:

Թաքավերը ըտրան լննվ պաղեվ ա ընես, հղե տնիս:

Ուրճըցընը կյաս ա, ինքը ճըրնն ըսես. «Ինձ հո՞ւ ախճիգ կտա, թա՛ տար պատըմը տիր»։Ինքը-ինքը մտծելան ետը, ըսես ա. «Պիրիմ մին ժողով անիմ, տըեսնամ ժողովուրթը հի՞նչ կասե»:

Պիրիս ա ճըրնն երգիրեն ժողովուրթը հվըքես, լոխ պըտմես, էտնան ըսես.- Հու վեր ինձ մին ննգնի ախճիգ տա, մին կարաս վըեսկե յըմ տլական ընդրան:

Էն վախտը քղաքումը մին շատ դնշննգ ախճիգ ա ինիս: Տա եթիմ ա ինիս, ըտրան պհես ա ինիս ճըրնն մրաքուրը:

Էտ վեր թաքավերեն խոսկը ըսկընաս ա, ինքը ռորան ըսես ա. – Բոլ ա հիշքան պահ ալ ըմ իմ քվոր եթիմը, տանիմ տամ թաքավերեն, համ ռորան պենը մամլ կըկյմ, համ էլ յըես կըհրուստանամ: Բոլ ա հիշքան քյմսիբ ըմ կացալ:

Էքսը քվորը ախճիգը յոր ա օնես, տնես տաս թաքավերեն, վըեսկեն յոր օնես, կյաս:

Թաքավերը էտ ըխճըկանը տինիս ա պատըմը: Ըսկսես ըն պատը հեմնել տալը: Վեր միչև էտ ըխճըկանը ծոյները հիմնիս ըն, ըտրա մրաքուրը կյաս ա, թմ տեսնա հունց ըն ընես, էտ ախճիգը, վեր տսնաս ա ռորան մրաքվերը, ըսես ա.-Ա՛ մրաքուր, ա՛ մրաքուր շըրեցեն, միչև ծոյներս քըրեցեն, խդճա ինձ, ըգադե եթիմիս:

Մրաքուրը ըսես ա.- Վեչինչ բալա՛, թող շարի՛ն, միչև ծոյներտ թող քարի՛ն, աստված էնքան էլ անխեղճ չի, եթիմներին կըգադե:

Էտ ախճիգը սուս ա ընես, միչև կլոխը հիմնես ըն: Մրաքուրը մին էլ ա կյաս, տըեսնա: Էտ ախճիգը, վեր մըրաքվերը տսնաս ա, ըսես ա.- Ա՛ մրաքուր, ա՛ մրաքուր, շըրեցեն, միչև կլոխս քըրեցեն, օրիշ պեն չըմ ըսես քըրեգ, միննկ, հիբը պատը պրծնին, քաշ տեռնաս, կյաս, վեզըտ դրի ինձ մեկնես, դաչանք անես, յըես էլ տըեսնամ դինչ նի մըննիմ կյըեզման:

Պատը, վեր հիմնիս ըն, պրծնես, կարմունջը էլ պարան չի կյաս: Էրկու օրանը ետը, վեր թաքավերը ուզիս ա թմ դոնախլըդ սարքե, ուրխոթուն անե, վեր կարմունջը պրծալ ա, սաղ սըլըմաթ, մարթ ա դրկես, թմ.- Բյեցեքյ էն ըխճկանը մըրաքվերն էլ ըսեցեքյ կյաս:

Քլնիս ըն, թմ ասին, տսնաս ըն մրաքուրը քաշ տըեռած, թոչից, քյեցավ կըմունջեն պատեն վեր եկավ, սկսից կըրկոալը: Են վխտան միչև մեենգ էլ, քաշերը հիշտեղ վըենն ըն կնաս, վըզըրնեն ըրկընցընես ըն, ետնան կըկոաս:

12. ՄՈՐԸ ԿՈՌՆԸ

Մըհետե ինիս ա, չինիս մին քյնսիբ մարթ:

Ըգետ շատ տիժմըր ա ինիս ըպրես: Ըտրան միչև քսանըհենգ տրեկանը խոխա չի ինիս:

Ախրը քսանըվեց տրեկանըմը ըտրա կնեգը ճոխտակ խոխա յա պիրիս, մինը՝ ջանլու, էն մինը՝ մաշված: Կնեգը, վեր խոխան պիրիս ա, տասն-իրեք օր կնաս ա, մոնես:

Մարթը շատ ա տխրվես, քյիս ա ռւրանց շենան մոտիկ մին խորթ կնեգ պիրիս:

Էտ կնեգը խխոցը նհետ բըրըշիս չի: Հմրը, վեր տսնաս ա պենին թնիքը իտի յա, շատ ա մտծես, թն խոխեքը հո՞ւնց կանեն: Էտ հնլն վեր իտի յա, ետնան հի՞նչ կինի:

Քյիս ա հընգյիստարան, ռւրան մըեռած կնգանը կոռնը թաքուն կտրես, մին մեծ փլասըմ փթթես, կըրես, պիրիս:

Ըտրանա ետը, կնգանը ըսես ա:Վեր խխոցը թակիս, համին էս փլասավը կթակիս:

Էտ կնեգըտ հինշքան խխոցը թըկես ա, ընդրանք էնքան մրդմմ ըն ընես:

Մին օր մարթան թաքուն էտ կնեգը շորը յոր ա ունես, տնես տոնս, պիննս, տսնաս մին կտրած կոռնը:

Բիրդան մաննը կծես ա: Ըտրանա ետը, միշտ ռւրան ծեռքավն ա թկես: Խոխեքը վեր տսնաս ըն շատ ա ռւրանց դընամիշ ընես, փիչիս ըն:

Քյիս ըն, քյիս, քյիս ըն մին մթեն ծմակ ընգնես: Տըսնաս ըն հեն ա մին հըեռե տեղ մին պեն իշեղ-իշեղ ընես: Ըտրա բուրջը յոր ըն ունես քյիս:

Քյիսն, քյիս տսնաս մին բաբաթ կրակ ա, ընդրա կոխկեն մարթ չիկա: Կրակեն կոխկեն նստես ըն: Հմրը մին էրկու ճնթ տված ա ինիս, մինը թքցնիս ըն, հոռ ընես: Մինն էլ, վեր ուզիս ըն, թա թըքցընեն, տըսնաս ըն հեն ա մին լխլխկոց ա կյաս:

Եշիս ըն, տըսնաս հեն ա մին դուրուլթու յա տոնս կյաս:

Եշիս ըն տըսնաս մին մըեծ պեն ա, ամմա աշկերը փլստրատեն ա տաս:

Վեր մուտընաս ա, տսնաս ըն վեր օշափ ա:

Օշափ, հի՞նչ օշափ, մին գըեռ, մին սար: Օշափը վեր մուտընաս ա, աշկերը չոես, խոխեքը հըլվիս ըն: Մուտընաս ա էլիս ետ քշվիս, ետնան քյիս էրկու եգնը կես ընիս, պիրիս ըտեղ վեր տինիս:

Ըսես ա,- Յրկէ քշերեն մին քյըսիքի տոն ըմ քննդնլ: Հետը պահալ ըմ, վեր եզները տոնս ա ըրալ, քյեցալ ըմ, փխցրալ պերալ ճըրդոտալ: Մհենց, թն կարիք ինձ նըհետ բաշա-բաշ օտիք, ծըեզ սադ-սալամաթ թող ըմ ընական, ըշտեղ օգում ըք, քյեցեք, թն օտիք վեչ, ծըեզ բդի օտիմ:

Էս խխոցը մինը քյոնհի յա ինիս, ըսես ա.- Օտիլ բիդիմ:

Բուդեն նեստա յա կնաս, կրես չի մնսրնի անց կըցընե: Էս մինը, վեր բուդերը յոր ա ունես, թա օտե, թաքուն կլխավը թող ա ընես, քցես դալդան: Օշափը, վեր տսնաս ա պենին թնհիրը հինչումն ա, ժուլիզյին թոնլ ա ընես: Քյոնհոն յոր ունես, քշտեն պհես, վեր քյոնքոնցնե, ետնան օտե: Ժուլիզը քյիս ա կյողը կնաս: Էն մինն էլ խիլի վախտ կնաս ա, գյիրավան քցես, ճղես: Քյիս ըն, քյիս, քյիս տսնաս հղեննի ավերակ տներ, շինթուննի:

Կյաս ըն, կյաս մին վանք ա պտհես, նի յըն մննես մաչը, տսնաս պատեն մաչան մինն ըսես ա. - Վըեղու ծնունդնի՛, թըքըվերեն ըխճըկերքը կորեն, քյեցեն: Խե՞ տոնրոնը չըք կյաս:

Տղերքը մնաս ըն մաթ մնացած: Վխելնան նըհետ տոնս ըն կյաս, տսնաս էրկու դնշանց ախճիզ, վեր լիմ ըրեքնակեն ըսես ըն. - Տեն կաց, մունք ընք լոնս տաս:

Ըտրանք վագ ըն տաս ըտրանց հետան, վեր փոնին: Միչն հըսնելը ըխճկերանցը մինը հըլիս ա, պրգես, ըրվաս չի՛, ըսես ա՝ «Վեչ ըլնլ ըմ, վեչ էլ կինիմ»: Տղերքը քյիս ըն տսնաս, հեն ա էն մինը ծվծվաս:

Տղերքանը մինը ըսես ա.-Ա՛ քուր, պա հինչ ա՛ պտահալ, հի՞նչ չի պտահալ:

Ըսես ա.- Դե իմ քուր ընգնլ ա վերը:

Էտ վախտտ տըսնաս ա մին օխճ, ամնա վեր օխճ ասիմ մեխկ ա: Մին կյերան, համ հըկըհակու ընելավ, համ փշշըցնելավ կյաս ա, նի մննես վերը: Էտ ախճիզըտ առե մնաս ա ցմաքված: Փոխըփեշմնն ետ ա տոնաս դիքի ոնրանց տոն, հորն էլ ըսես չի: Էտ տըղերքը քյիս ըն թաքա-վերեն պալատը ճըրես, նի մննես:

Էտ տըղորցը մինը ըսես ա.- Թաքավերն ապրած կենա, հի՞նչ կտաս ախճիզըտ ճարիմ:

Թաքավերն ըսես ա.- Թաքավերթունես կեսը քյըեզ կտամ:

Էտ տղան քյիս ա մին էրկան քյանդիք ինքյ ունես, կյաս վերեն կլոնը, հանցու վեր օխճը տոնս կյա, ինքը նի մըննե, ըխճկանը ըգադե: Ամնա

վիսես ա, նի չի մըննես: Էս մին ախպերը քյանդիրը պորտան կպես ա, նի մննես, ըխճկանը նեստա կպես, էտ վերին քշտի վըխըկոտ ախպերը տոնու ա պիրիս: Ամմա ուրման ախպորը տոնու չի անես, վերըմըն ա թուդես: Թաքավերը մողհնթ ա ընես, վեր ըխճկանը տա ըտրան:

Ախճիգը թաքուն կնչես ա ուրման ծըռոտանցը, վեր քինին էն տղեն վերան տոնու օնին: Գյանդեքը քիս ըն տոնու ունես, պիրիս: Թաքավերեն ախճիգը ընդրան նհես փսըկվես ա:

Ընդրանա էտը փիս ախպորը դիվանը ընես ըն, ուրմանք էլ լմվ ըպրես: Ժողովուրթը ըսես ա. «Լմվողոնը վեր կյեսոն էլ քցիս, կորչել չի»:

13. ԱՌԱՆՅ ՀՈՐԸ ՆԱՆ ՄՈՐԸ ՊԱՉԱԾ ԱԽՃԻԳՅԸ

Ինիս ա, չինիս մին թաքավեր: Ըտրան ինիս ա մին տղա, էտ տըղին փըսըկվելի վննան ա ինիս:

Հնրը ըսես ա.- Ա՛ բալա, փըսըկվելի վննանտ ա, եք մին ախճիգյ օզի, փասակվե:

Տղան ըսես ա.- Յրես պիտի հանց ախճիգյ օզիմ, վեր վեչ հնր ինի պաչաճ, վրեչ մար:- Ըսես ա, եր կընաս, քիինիս:

Քիինիս ա, քիինիս, ռերձեղձերնը մին պառավ կընգա տան դոնաղ ընգնես: Էտ տղան լոխ էտ տանը նաղլ ա ընես:

Էտ կնեգը ըսես ա.- Էտ պըենը շատ տժեր ա: Ուռութանան եր կը կենաս, քիինիս, հըղեցը քըրեգ ջըհլանկան ա մին բաղ, մաչին էրկու նոնի ծառ: Ամեն մին ծառան մինը կկտրիս: Քըրեգ ըսըլական ըն. «Մինն էլ կըտրի, մինն էլ, մինն էլ կըտրի», ամմա կտրիս վեչ: Էտ նոնը յոր կօնիս քիինիս: Առաչըտ ճճեր ա կըլական: Էտ նոնը վըրեր ճճերճճեր անե, մինը կը կըտրիս, քըցիս ճճերը:

Էտ տղան միկա վըեսկե յա տաս պոավեն, ինքը քիինիս: Քիինիս ա, քիինիս, պըտըրես մին բաղու: Երկու նոն ա կտրես, տինիս շճերումը էլիս քիինիս: Տըսնաս ա մին կուճի կետ: Ըտեղ էտ նոնը ճճեր-ճճեր ա ընես: Էտ տղան նոնը կտրես ա, քցիս ճճերը: Ամմա ճճերը ցըրքես ա: Էրկունջի նոնը հնլան իտի մնաս ա ջուրումը: Էտ տղան մըտըծես ա, ըսես ա, թն մնաս ա մին նոնը, էս հի՞նչ պիտի անիմ: Տըսնաս ա, վեր էլա մին ըխպըրի ճճեր եկավ: Դաստի էտ նոնը կտրես ա քցիս ճճերը: Տըսնաս ա մին կըթոնուկ տճես եկավ: Վերչը էտ տղեն վըեննը կացաճ տըղը էտ կըթոնուկը մին հճերճի փարի ախճիգյ ա տըռնաս:

Ըտեղ ախճիգը ըսես ա.- Յրես ըստեղ կենամ, տու քիինի սազանդար երկալ եք, ընճելնվ քյինիքյ ծեր տոն:

Տղան ըսեսա.- Փախչիս վրեչ հա՛: Ըտրա հետե ախճիգը սանդըրը տճես ա ունես, մին չիննրի ծառ ա տըռնաս ըխպըրեն քըտեն, էտ ախճիգը վեր ըսես ա՝ քըշաց, քըշընաս ա, պիցիքնց պիցրցնա՛ս ա:

Էտ ախճիգը՝ վըրեր ծառը քըշընաս ա, եր ա ինիս ծառեն էն երի ճըղընը: Տղան հղե յա ինիս ռերանց տոն: Թաքավերեն տանը ծառան, մին կըրեշ ախճիգյ, կյաս ա ճճերը, տըսնաս էտ ըխճկանը շափաղը տվաճ ճիրին: Դնաստի գյիդնս ա, վեր էտ էն ախճիգյն ա:

Էտ ծառան սիրիս ա ինըմ թաքավերեն տըղեն: Էտ ըխճկանն ըսես ա.-
Քըշաց, յըես էլ կյամ կոշտո:

Էտ հըրեղան ախճիգը ծառը քըշըընես ա, ծառան էլ ա քինիս կոշտը,
ըսես.- Դե մին շորերդ ինձ տո, տըեսնամ ինձ յրա կյաս ա:

Լհն կյընաս ա, պըծնես, էտ հըրեղան ըխճկանը կուփի տաս, քցիս
ըխպըրին նովը: Էտ ախճիգը ճրին իրեսեն մին փունջ մընեշնայ ա
տըռնաս: Թաքավերեն տղան գուռնա-դըվալավ կյաս ա, տըսնաս մին
փունջ մընեշնայ ճրին իրեսին, դնստի յոր ունես, տինիս ջուբումը:

Կյաս ըն էտ չիննրոն հինչքան ըսես ըն՝ քըշաց, չիննրին քըշընաս չի,
թն էտ ախճիգը եր կյա: Պիրիս ըն ծառը կտըես: Թաքավերեն տղեն աղուն
կթես ա, գյիդնս ա, վեր ուրմն տըեսսձ ախճիգը չի՛: Տընես ըն տոն:

Մին քանի օրանը ետը Էտ առաչվա ծառան, վըեր էտ տըղեն կընեգըն
ա տըռեալ, մարթին ծեռքան մընեշնակեն փոնջը ինքյ ա ունես քցիս փիչը:
Էտ մընեշնակեն փոնջը մոխեր ա տըռնաս: Մոխերը կտըես ըն քցիս
հայաթը: Հըյաթումը մին ճուղպուրե ծառ ա տըռնաս: Ամեն մին օր
թաքավերեն տղան քյինիս ա էտ ճուղուպրեն տակեն դինջընաս:

Տահանց մին խոխա յա ինիս, կնեգը ստիրիս ա, վըեր մարթը Էտ ծառը
կտըրե, ուրոնըրուց շինին: Պիրիս ըն, կըտըես: Կտըես տեղը մին տաշեղ
ընգնես ա մին պառավ կընգա պուժկու մաչ: Էտ տաշեղը ըտեղ հնմմն
ախճիգն ա տըռնաս: Միշտ եր ա կընաս, տոնը հըվըքես, սըփես, շինես:
Պառավը մին հետ կյողլ ա կընաս, փըռնես էտ ըխճըկանը: Ըտահանք մին
տեղ ըպրես ըն:

Էտ ախճիգը ըսես ա.- Հո՞ւնց անի մ վեր թաքավերեն տղան գյիդա իմ
ըստեղ ինիլըս:

Էտ պառավ կընեգը ըսես ա.- Քյինիմ նսիմ, վըեր մեր տանը մին խոխու
հաղալիք շինող կա, եկ խուխետ հետի հաղալիք շինել տո:

Թաքավերեն տղան կյաս ա, վըեր ուրմնց խոխեն հետե հաղալիք շինիլ
տա: Պռավեն տանը ախճիգը ըսես ա.- Քյինի մին հիլի էլ պեր, մին տենակ
էլ, մին նոռն էլ, ընդրանա ետը շինիմ:

Թաքավերեն տղան տահանք պիրիս ա, տաս ուրմն, ինքը փըրդեն
քըմակեն կյողը կընաս: Էտ ախճիգը նի յա մըննես էն մին փիրդին քա-
մակը, սկսես դնրդերը մին-մին պատմելը: «Ա՛ տենակ, յըե՞ս պենվամ,
թա՞ տու պինվաս: Ա՛ նոռնը, յըե՞ս պճղվիմ, թա՞ տո՞ւ, ա՛ հիլի, յըե՞ս

կոտորվի՞մ, թա՞տու»: Նոռնը պճղվեա ա, հիլին ճըք- ճըքուտես ա, տենակը պինվաս ա, լին էտ ախճիգը ուզիս ա, թա տենակը յոթ օնե սըերտը կոխե, էտ լոխ թաքավերեն տղան ըսկընաս ա, քյինիս դմաստի տենակը ծըերքան ինքյ ունես, թուղես չի, վեր ռըրան վնաս տա, էտ ըխճըկանը յոթ ա ունես քյինիս տոն: Ուրան կընգանը ծիյին հաքյվան կըպես ա, հըյաթավը մին շոռ ըծես, ըսպընես: Խուլիսեն էլ տաս ա, վըեր մին դուլուղչի տանե, պահե: էտ ըխճըկանը նըհետ էտ տղան փըսկվես ա, հըրսանիքյ ըն ընես, լոխճին ըսես:- Հազիր էսա ճարալ ըմ առանց հմը, առանց մար պաչած ախճիգը: Մին լմվ քյեփ ըրեքյ:

Ըտեղ լմվ ըպրես ըն: էտ ըխճըկանը աշկին ըրտասունքը ցըմըքես ա: Լմվ-լմվ խոխերք ա պիրիս, ռըրան խըխորցավ նան մարթավը ուրխընաս ա:

14.ՄՆԸԾԸ

Ինիս ա, չինիս մին մարթ, մին կնեգյ: էս մարթը նան կնեգը ռըրոնը նհետ լմվը ըպրես ըն ըլմ: Մեհետ կնեգը հիվնդնաս ա սոտ տեղանն հանցու վեր մարթին դարկե օրիշ տեղ:

Մարթը հըրցնես ա.-Ա՛ կնեգյ, հի՞նչ պիրիմ քյըեզ հետե, վեր սղանաս:

Կնեգը մարթին ըսես ա. - Ա՛ մարթ, աշխարքես տա կեն ամենալավ ճոըը պեր, վեր խմիմ, մին բոպեյումը կսղանամ:

Մարթը էրկան մտծես ա, վերչը քթենաս, վեր էտ ճոըը անմահական ճոըըն ա, վեր հեռու տեղ ա ինիս:

Մին օր մարթը ճընապար ա ընգնես դբի էտ ճոըը: Ճընապարեն պտհես ա ծին քըշիս մին մարթ, էտ մարթը հրցնես ա.- Ա՛յ մարթ, շտե՞ղ ըս քյի՛ս:

Էն էլ ըսես ա.- Քյիս ըմ անմահական ճոըը պիրիմ, կնեգըս հիվանդ ա:

էտ մարթն ըսես ա.- Քու կնեգըտ խփիս ա, հիվանդ չի, էտ տմո քնինքյ տոն, կնգա խըելքավ մել ընգնե՛լ:

էտ մարթը ըսես ա.- Իմ կնեգըս լմվ կնեգյ ա, տի պեները փոնել չի:

էրգան մտծելանը էտը մարթը էտ ա տըռնաս, մնըջ կյաս հըղըցավերեն նհետ էն պյմանավը, վեր թա հըղըցավերեն ասածը դոըզ ինի, էտ կնգանը մարթը հըղըցավերեն մին չվալ պրինճ տա, թան ինքյը դոըզ ինի, հըղըցավերը ռըրան մին չվալ պրինճ տա: Կընգանը մարթը մտնես ա

ծիավերեն չվալեն մաչը, մինանկ աշկերը պեց թուղես, վեր ձերանց շենը տեսնա, ձերանց տոնը նշանց տա:

Ճընապարեն էրկան չըչըրվելավ, հսնես ըն շենը, շտեղ ըպրես ըն էտ կնեգը նան էտ մարթը: Ծիավերը քիս ա, հսնես տոնը, հրցնես. - Ա՛յ կնեգ, էս իրիգյոնըս դոնաղ կպահի՞ս:

Կնեգը ըսես ա. - Խե՞ չըմ պահիլ, աշկես յրա, իմ մարթըս դարկալ ըմ օրիշ տեղ, ըրխըյին ըմ ընդա կողմանի, կորեվ չանել:

Էտ կնեգը էր ա կնաս հավերը մըրթուտես, տըպըկես դունաղեն հետե: Մարթը էտ լոխ տըսնաս ա, չվալեն մեչան աշկերը պլգած:

Շղըցավերը հրցնես ա. - Չվալեն մաչան էշող աշկեր, քու ասածըտ ա դոնգ, թա՞ իմ ասածս:

Մարթը էր ա կնաս, մմըջը տաս, համ էլ էնքան կնգանը յրան կըզնվես ա, ըսես, - Ա՛յ քու հվդարիմ ինիլըտ կլխետ տամ, հնալն քըրեգ նշանց կտամ, թա հունց կխափին, մարթին քմակեն քեփ անին:

Ըսես ա, դմման պիրիս, կնգանը սպընես:

15. ԿՅՈՒԼԻՆ ՄՈՐԹԵՆ

Ինիս ա, չինիս, մին պառավ մարթ նան մին պառավ կնեգ: Տըհանց ինիս ա մին տղա: Էտ տղատ մըծընաս ա, տոնաս քսան տըրեկան: Շմըրը, մարը մըսըրհաթ ըն ընես, վեր ձերանց տղեն փսակին:

Մին կընընչկյմըմոնր ուռոթանա մարը, հմըրը էր ըն կնաս, քիս հըրեվանաց ըխճըկանը նշան, հանցու վեր մին տարանը ետը փսակին ձերանց տղեն նհետ: Էտ տղատ քսանըմին տըրիկանումը փըսըկես ըն էտ հըրըվանեն ըխճկանը նհետ, օխտը օր, օխտը քշեր հրսանեթյ ըն ընես:

Մին տարանը ետը էտ ախճիգը մին տղա յա պիրիս, պատրոնը շատ ա ուրխունաս, հարթենը հետե մին վըեսկե մեղայյոն ա ինքյ ունես: Էրգան վախտ տղան նան հարթընը ըպրես ըն: Մին օր էտ հարթընը ըրմնգմվ ա ընգնես, քաշկերը ընդրա յըրան մին կյոնկոն մորթե յըն քցիս, հանց վեր էտ հարթընը կյոնկոն անե: Ամեն քշեր շոռ կյա, ուռոթանան կյա:

Էրգան վախտ կնա՛ս ըն, կնա՛ս, էտ հարթընը ամմեն քշեր կյոնկոն ա ընես, ամմա հարթնանը սկեսուր նան պատրոնը գյիդմս չըն:

Մին քշեր էտ պառավ կնեգը էր ա կնաս, տսնաս հարթընը տեղումը չի, խոխան ձերոնրոցումը լմց ա ինիս: Սկեսուրը էր ա կնաս, տե՛ս հարթընը,

տե՛ն հարթնը, ամնա ըրվաս չի: Պատրոնը քյիս ա ծըմըկնեն շոռ կյաս, տըսնաս էն ա մին կյում ա շինած, հարթնը կյո՛ղմ մորթեն շոռ կալած, մըռթմըռթալավ վըսկըռնէ յա կըրծկործում, հունցը վեր ծմակեն կյո՛ղը: Պատրոնը էնքան կնաս ա, վեր հարթնը քոն ա ինիս, եր ա կնաս մորթեն կըլխըտական տո՛նս ունես, պիրիս քցիս թուրունը, իրիս: Հարթնը սկսես ա լմց ինիլը վեր մորթեն քցալ ա թուրունը:

Տրանա ետը հարթնը վեչ մին կյո՛ղություն չի ընես, խո՛ղնը ա մնաս, էլ քշեր-ցիրեկ շոռ չի կյաս, ո՛ւրմն խոխան լմվ ա պըհես, մըն էլ թանգմո՛ւն հրսանեք ըն ընես, վեր հարթնը խո՛ղնըքացալ ա, էլ ծըմըկնեն չի քյինիս: Տրանավ էլ քաթը պըրծընես ա:

16.ԱՐԱՅԸ

Ջուր չըն ասում, վեր կնանեքը մին լո՛ւն օդը շինող ըն:

Մեյդիշենացե Մուլքունց Վանին քշերն ըրանգո՛ւմը տըեսնում ա, վեր բեղեն տեղը մին թն կնանչի յա փսած:

Ինքը-ինքը փիս պենու տեղ ա տինում, փիս նշան ա, գյուղո՛ւմ, վեր մթամ թա քյամբախտոթուն պիտի ինի ո՛ւրմն:

Վխելան նհետ եր ա կենում կնգանը՝ Չանըշանեն նաղլ անում. - Ա՛ կնեգ, պա ասել չըս, քշերս ըրագըմըս տըեսե բեղես տեղը մին թն կնանչի փսած:

Սա էլ ա մտածմունքու մաչ իյնո՛ւմ: Կո՛ժը յոր ա օնում, քյինո՛ւմ ճո՛ղը: Հանն հղեննի հըրվանեն կնեգը ջհո՛ւմ ա, տրան նաղլ ա անում, թա.- Ա՛ խճի Գյուլգյազ, պա ասել չը՛ս, մեր մարթը քշերես ըրագըմը տեսալ ա, վեր բեղեն տեղը մին փոնջ կնանչի ար փսած:

Էտ Գյուլգյազը քյինո՛ւմ ա, տըեսնում թուռնեն մին խիլլմ խոխեք, կնանեք հվաքված: Նահանց նաղլ ա անում, ասում.- Բա ասել չը՛ք, Չառ-նըշանեն մարթը քշերես ըրագըմը տեսնար, վեր բեղերեն տեղը մին փոնջ կնանչի, մին փոնջ կուտեմը փսած: - Կուտեմըն էլ ինքն ա իվիլցում:

Տահանք լոխ ըրմանում ըն, քյնմմ ամեն մինը ո՛ւրմնց տանը նաղլ անում, ամեն մինը ո՛ւրմն գյորա իվիլցնելավ:

Նաղլ ըն անում, ասում.- Չառնըշանեն մարթը՝ Վանին, ըրագըմը տեսալ ա վեր բեղեն տեղը մին մին փոնջ կնանչի, կընձմնձուկ, խանգա՛կ, մին փոնջ կուտեմը, մին փոնջ սողան, մին փոնջ բեղիսկա, մին փոնջ

քյնրնմվճ, մին փոնջ կլինձ, մին փոնջ քավառ, մին փոնջ նննն, ոեհան, սամիթ, թարխուն փրսած:

Վերչը իտի մինը միննն, մինը միննն խնրնր տնելավ, իվիցընելավ, տոնա ա կյամ, վեր տասներկու փոնջ կընանչի փսած ա տրեսալ իրեսեն:

Մեհետ էլ էտ Վանին հանդան կյալիս տահանց շենացե մին մարթ տրան իրեսեն շատ ա յեշում:

Վանին հըրցնըմ ա,- Խե՞ տի եշում ըս:

Էտ մարթըն էլ տրմանոն չի, ասում ա.- Ա՛ մարթ, պա յրես ըսկացալ ըմ, թն իրեսետ տասներկու փոնջ կնանչի յա փսալ, պա հո՞ ը ա:

Վանին տրան հսկըցնում ա, ասում.- Ըրնզըմըս ըմ տրեսալ: Էն էլ վեչ թն տասներկու փոնջ ինն՛ ը, Էնա ասե մին բոստան ա իլնլ իլի՛:

Էտ մարթը մնամ ա ըրմացած, թա էտ մին թն կընանչին հունց ա տասներկու փոնջ տըռոա՛ լ:

17.ԴԵՐՎԻՇԸ ՊՅԻԴԿԱՆ ՉԱՐ, ԱՄՄԱ ԿԼՈՒԸ ԵԿԱԾ ԱՐ

Ժուկավ ժամանակավ Ղարաբաղի շնրթկներան մինումը մին դերվիշ ար ապրում: Մին օր էս դերվիշը ուրնն կյիրին եշից, ասից, վեր Ղարաբաղ տասսը տարի ուրոնը յրա սով ա ինննկան:

Մին ամես ար հինչ էդ դերվիշը տանա, կործա ընզնն քյոչնքյոչա ժողովուրթեն ծեն ա տամ, թն.- Ա՛ ժողովուրթ, ծեր թադարեք յը մեհեցյանց քշեցեք, տասսը տարե սով ա ինննկան:

Էս խոսկերքը ըսկընալանը ետը ժողովուրթեն վըննը-ծըռոքը տափան կտրում ա: Մաղ օրը քնենք ըն անըմ, էլ ծերքներավը պեն չի կյա՛մ, թն անին:

Խնրնրը տամ ըն Վնրննդու Մելիք Շահնագարին: Մելիքը նատած ար Ավետարանոց շենումը: Մելիքին ասում ըն, թն էս թավոնը մին մարթ ժողովուրթեն մաչը պրավակացիա յա քցնլ, մեհեցյ ժողովուրթը պենա, կործա ընզնն, սաղ օրը մտածում ա: Մին օր Մելիք Շահնագարը մարթիք յա զարկում: Էտ մարթիքը կյամ ըն դերվիշին յոր օնում, տանում Ավետարանոց:

Մելիք Շահնագարը խուսուցնըմ ա դերվիշին, ասըմ,- Հի՞նչու հետե յըս իտի պրավակացիա քցնլ ժողովուրթեն մաչը: Տու քանի՞ կըլխանե յը՛ս, վեր իմ ժողովուրթեն քընենքյի մաչ ըս քըցալ, իմ էն ազրայիլ ժողովուրթես ազաղ

մըծացած, ազադ կերած խմած ժողովուրթես:

Դերվիշը պաղասխանում ա.- Դե Մելիք Շահնագարը ապրած իենա, կյիքքեն եշալ ըմ, տի յա նշանց ավալ, տի էլ ասալ ըմ, էլ հի՞նչ կը կարիմ ասիմ:

Մելիք Շահնագարը դերվիշին պատիժ տալի մհար կանչում ա ռւրանն իրեք օքնականներեն, հանգամանքը նաղլ անում:

Մհենգյ Մելիք Շահնագարը սահանց անա հրցնում ա, թա հի՞նչ ունն-գյի, հի՞նչ փորմի պատիժ տա դերվիշին:

Մոնվթան խոսկը տամ ա առաչին օքնականեն:

Սա եր ա կենում, ասըմ.- Վեր էս դերվիշը էս թմհրի պրավակացիա յա քցալ մեր ազադ, բոլ-բոլ ապրած ժողովուրթեն մաչը, յըես առաչարկում ըմ էս մարթին տինինք նոր հեմնիյիս պատեն մաչին, պատը հեմնինք:

Էս խոսկերքը լսելալ, դերվիշը ետ ա տեռնում թմ. - Ասլի հո՛:

Էրկունջի խոսքը Մելիք Շահնագարը տամ ա էրկունջի օքնականին: Սա էլ եր ա կենում խոսում, ետնան առաջարկում ա, վեր դերվիշին դմնվ շախ կա տան, դիննար-դիննար կտորին:

Էս դոնում էլ դերվիշը էլա ասում ա,- Ասլի հո՛:

Իրեքինջի խոսկը Մելիք Շահնագարը տամ ա իրեքինջի օքնական են:

Սա էս տեսակ ա խոսում.- Մելիք Շահնագարը ապրած կենա, մարթ ա իլի՛, բնլքյնա խելքը մին պեն ա կտրալ, վեր տի յա ասալ, յըես ռազի չըմ, վեր էտ մարթին սպանին: Եկեք մին հավուր հաշեվ անինք, թմ էտ մարթը հաստատ դոնլգ ա ասալ, թա լիմ կըլխան ա տոնս տըվալ, թմ լիմ կըլխեն ա գոռ տըվա՛լ: Էն վեր ռայոնում էս տարե շատ պերք ա կյլական, ընդադան դմնը, պերքը տեղափոխինք էտ դերվիշին ասած ռայոնը, պահեստոնեն դմննմվ լցնինք, եկող տարեն, թա վեր պերքը կկյա՛, վնաս չի կա, իլննեն կլխեն իվլնցածան, իլննան վնաս չոնինք, չիլննան վնաս օնինք: Թա վեր պերքը կյալ չի՛, էնա լիմ մեր պահեստոնեն լիգյը կինի՛, ժողովուրթը նեղոթուն չի քաշի՛լ: Բա բնլքյիս սով իլնմ, էն չախը հո՞նց բիդի անինք: Էս մարթը պառավ, քյնսիք մարթ ա, ըզըդեցեք քյնա ռւրանն քըսըբութունեն:

Էս խոսքերքը լսելանը ետը, դերվիշը իրեքինջի դոնումը ասում ա.- Ասլի հո՛...

Դերվիշին էս իրեք պաղասխանը շատ ա զարմացընըմ Մելիք

Շահնագարին: Ընդրա հետե դերվիշին անա հըրցընում ա.- Դե՛րվիշ, էս էրկու. մարթը քըրեզ շատ գոռի ըսպնեցեն, ընդրա մհար ըսեցեր. «Ասլի հո՛», պա էս խեղճ մարթը քըրեզ ըզադից, բիդի քըրեզ խոսից, ընդրան խե՛ ըսեցեր. «Ասլի հո՛»:

Դերվիշը Մելիքյ Շահնագարին պադասխանից. -Մելիքյ Շահնագարն ապրած կենա, խոսկը քունն ա, հինչու օգում ըս ըրա, ամմա՛ յըես մին պեն կասիմ քըրեզ, թա վեր սոտ տոնս կյա, գլիդա վեր էն առաչվա ասածըս էլ ա սոտ իննական: Տու ինձ ճնանչում չը՞ս:

Մելիքյն ասում ա. -Չէ:

Դերվիշըն ասըմ ա. -Յըես էլ վեչ քըրեզ ըմ ճնանչում, վեչ էտ քու օքնա-կաննեբետ, վեչ էլ գյանքըմըս Ավետարանոց ընգանձ ըմ իլնլ:

Մելիքյ Շահնագարը ռազի յա կենըմ, վեր հվատում ա. -Մհենգյ՝ էն առաչվա հնգերը, վեր ինձ պատեն մաչին տիրնվ հեմնից, նա հայտնի բիննահու տղա յա: Ընդրա հմրը ինդի լնվ ուստա յա իլնլ, վեր էտ փշնկավը շատ հրուստացալ ա, տղեն տասներկու տարե կրթցրալ, մհենգյ քըրեզ օքնական ա: Էն ուրնն ումբրումը էտ ա տեսալ, տրա հետե էլ ինձ տինոն ա պատեն մաչին հեմնում, ուրեմը՝ ուրնն անլին ա քաշալ: Տրա հետ էլ ըսեցե «Ասլի հո՛»: Էն էրկունջի հնգերը, վեր ինձ տվարու մսի մնան շախ կա յա տվալ, հայտնի դսաբու տղա յա: Ընդրա հմրը դսբրու-թունավ էնչանք հրստացալ ա, վեր տղեն տասներկու տարե կրթցրալ ա, մհենգյ քըրեզ օքնական ա: Նա գյանքում միշտ արոնն ա տեսալ, ըտրա հետե էլ ինձ դմնվ ա տամ, սպանում: Էն էլ ուրնն ասլին ա քաշալ, հինչու տեսալ ա, էն ա աշկեն առաչը կալնլ, տրա մհար էլ ըսեցե «Ասլի հո՛»: Ամմա էս իրեքինջի հնգերը, վեր ինձ ըզադեց, ըտ էլ հայտնի ռանչարի տղա յա: Ընդրա հմրը էնքան լնվ վըդապենու տմր ա իլնլ, էնքան հարուստություն ա եր կալալ, վըեդան, վեր տղեն տասներկու տարե կրթե-ցալ ա վեր ըսօր քու կոխկետ նստած, կարում ա կլոխ տոնս պիրի: Մհենգյ էտ մարթը գյանքումը արոնն տեսած չի: Տա ըոնու նհետ կործ չօնե, ընդրա հետե էլ ուրնն հնգերունցը տեմ ա կադնալ, ինձ ըզադալ: Էտ էլ ուրնն ասլին ա քաշալ, տրա հետե էլ ըսեցե «Ասլի հո՛»:

Էտքանը Մելիքյ Շահնագարը վեր լըսում ա, ասըմ ա. -Դերվիշին ասածը էտ իրեք մարթին անա լոխ դոնկ ա: Ընդրանա էտը յըես ռազի յըմ իմ իրեքինջի օքնականիս խոսկին, վեր դերվիշին ազադիսը:

Մելիք-Շահնագարը էն մին օրանը ետը սկսից ռւրան պաղրաստոթունը տըեսնալը: Ետնան դ՛ուզ տ՛ու եկալ դերվիշին ասածը: Շրջանումը էրգյան վախտը սով իլնվ, ժողովուրթը նեղոթուն քաշից: Ընդրանա ետը, քանի վեր Մելիք Շահնագարը ռւրան թաղարեքը շուտվանից քաշալ ար, ժողովուրթն ազաղվից սովան:

18.ՎԸԵՄԿԵ ՋԱՄԸ

Ինիս ա, չինիս մին գորբա տղամարթ ա ինիս: Էտ տղատ մին օր տանան տ՛ու ա կյաս, քյինիս հանդը: Կյաս ա տըսնաս տոնը, պենը սաղ թըլանած, տարած:

- Հա՛յ հարա՛յ, էս հի՞նչ պեն ա, էս հինչ նաղլ ա, վեր իմ կըլ՛իս ա եկալ:

Ժողովուրթը թնն.- Պա սսել չը՞ս, փլան տեղը մին թննաքյամա կա, ընդրանք եկեն թըլընեցեն...

Էտ տղան էր ա կընաս, քյինիս թուշ բիդի էտ թննաքյաման: Էլ մին պեն չըսես, լին ս՛ուվթն խոսկը պարիյօր ա տաս, ըսես.- Պա ինձ ծըեզ հընգեր չը՞ք յոր օնել:

Ընդրանք էլ ըսես ըն, թնն.- Տասնըմին չինինքյ, տասներկունը ինինքյ, միննկ քյինիլ պիտիս մին էրկու վեդրն ճ՛ուր պիրիս, ետնան:

Տա սսուլ ա.- Ճ՛ուրը պիրիլը շատ տիժմը ա:

Էտ տղան համ իտի յա ըսես, համ էլ յոր ա ունես էրկու վեդրա, քյինիս ճրի:

Լին ուզիս ա թնն ճ՛ուր յոր օնե, տըսնաս ա տըերան մինը թոչած եկալ, տղեն յախան փոնից, թնն.- Հո՞ր ըս տընես էտ ճ՛ուրըտ:

Ըտըեղ կըռեվ ա տըռնաս:

Էտ տղան տրան լին ուզիս ա, թնն սպանե, մին էլ տըսնաս ա, էլ մարթ չիկա: Լին քըշտեն մին վըեսկե ջամ ա վեր ընգած:

Էտ տղան յոր ա ունես, թնն տանե բըզարումը ծախե, մին էլ մին ջուհուղ տ՛ու ա կյաս, շառավ տաս, թնն.- Էտ իմ պապու ջամն ա:

Կործը սուդի յըն տաս:

Սուղը ըսես ա.- Թնն վեր կարես էտ ջամեն մընան մի օրիշ ջամ էլ պիրիս, էն վախտը էտ ջուհուղեն կախ ընք տըլական, վեր պիրիս վեչ, էն վախտը քըրեզ ընք կախ տըլական:

Տղան օզի, չօզի պիտի քյինի ճարի:

Եր ա կընաս օխտը տըրնեն մայրհաթ տըսնաս, քյինիս:

Շատ ա քյինիս, խրեգյ ա քյինիս, մին շենում մին պոավու տան դոնաղ ա ընգնես: Տա տըսնաս ա էտ կնեգը շատ տուխուր: Հըրցնես ա, թմ.- Ա՛ մար, խե տուխո՞ւր ըս, հի՞նչ ա պըտահալ:

Պատավը թմ.- Բա՛լաս, պա մեր թաքավերեն տղան մըեռալ ա, էս ա էրկու տարի յա միշտ քըշերը ջնհիլ-ջհոլ չասավոյ ըն կըգնես հերթավ, մինչև ռութանան: Ծեքյին մինը կյաս ա, լոխճին կուտուրես: Թմ հի՞նչ պեն ա, ըտել չի գյիղվմաս:

Էտ տղան էր ա կընաս, քյինիս թաքավերեն կոշտը, ըսես. – Թաքավերն ապրած կենա, էս քըշեր էլ յըես ըմ քյիննական չասավոյ կենամ:

Ըտեղ թաքավերը ծըծըղես ա, ըսես.- Լմվ կինի:

Տղան ըսես ա.- Ինձ հետե մին փոս էլ կըտրել տվեք, մին ճպատ էլ տվեք, միննակ վեր էս պենը կըլիս պիրիմ, հինչ վեր օզիմ, պիտի տաք:

Ո՛րո՛ր խոսկ ըն տաս: Էտ տըղան քըշերը քյինիս ա թաքավերեն տղեն հանգյիստին քշտեն փոսը նի մննես:

Մին էլ ա տըսնաս սհաթի տասներկուսին սաղ աշխարքը տո՛ւրո՛ւր եկավ, մին ծիավեր թոչից, եկավ թո՛ւշ էտ հանգյիստին կոշտը, շալլաղը հանից, մին դոնում թխելավը քարը տեն կըցրավ, մին էլ թխեց, վրեղը քնշվից, թաքավերին տղան տո՛ւս եկավ, ո՛ւրո՛ւր նըհետ խուսեցեն, էտնան էլիա շըլլաղավ թխից, լոխ ո՛ւրան տըղը եկավ: Միննակ քարը ծոռ վեննը կացավ:

Էտ թևավուրը ուզես ա, թմ հլմ թոչի, փոսան էտ տղան տո՛ւս ա կյաս, ըտրան յախան փոնես.-Լմվ ըմ քթմլ, վըեննը կաց: Տահանք ո՛ւրո՛ւր նետ կըռըել ըն ընես:

Էտ տղեն օժը հըխտես ա, լիմ ուզիս ա, թա սպանե, գյիրթ տըսնաս ա էլ մարթ չիկա, միննակ շալլաղը քըշտեն վեր ընգյած:

Էտ տղան շալլաղը յոր ա ունես քյինիս թաքավերեն կոշտը, ըսես.- Եք նհաշ տամ, թմ հո՛ւնց ա տըղատ սըղանալու:

Սաղ ժողովուրթեն ծեն ա տաս, էտ շալլաղավը թխես, թաքավերեն տըղան էր ա կընաս, սըղընաս:

Էտ տըղան էտ ա տըռնաս թաքավերեն ըսես.- Է՛լ չի քու ջնհիլ, ջհոլլիղ նհախ տեղան կըտորիլ տաս:

Թաքավերը հըրցընես ա.- Պա հի՞նչ տամ, վեր տըղաս սըղըցրալ ըս:

Էտ տղան ջամը հրնես ա, թմ.- Իստի մին ջամ տո:

Թաքավերը մնաս ա սառած, թմ.- Էտ վրեսկե յա, էտ էն ջադու ըխձկոքանցը ջամն ա, մրեզ ինիլ չի: Ուզիս ըս քշոքքավտ մին վրեսկե տամ:

Տղան յոր չունես, եր ա կընաս քյինիս:

Շատ ա քյինիս, խրեգյ ա քյինիս, մին օրիշ շհմր ա նի մննես, տըսնաս ժողովուրթը լոխ տո՛ւզնը կուտըրվես:

- Էս հի՛նչ ա, հի՛նչ չի:

Թմ.- Պա ասել չը՛ս, այլերը ծովեն էն մին ընգյո՛ննան ա կյաս, սաղ թափվես ծովեն մաչը, գյիդմա չընք, թմ էս հի՛նչ գորութո՛ւն ա:

Էտ տղան քյինիս ա թուշ թաքավեր են կոշտը, ըսես.-Թաքավերը ապրած կենա, էս դո՛նումս էլ յըս ըմ քյննական , այլերը պիրիմ, վեր պիրիմ, միննակ հինչու օզիմ, ինձ բիդի տաս:

Խոսկ ըն տաս ո՛րուր: Էտ տղան քյինիս ա պրախոդ նըստես, հայդա ծովեն էն անգյո՛ւնը:

Լհմ քյինիս ըն պրախոդը այլերավ լցնես, պիրիս, ծովեն մաչավը տո՛ւս ընես տեղը, տըսնաս ա պրախոդը ըսես ա, թմ լհմ պըրանվե: Յիշիս ա, տըսնաս, լհմ մինը վըեննավը կուփի յա տաս, թմ լհմ տակըն անե: Էտ տղան կըզնվես ա, թմ լհմ վեր ընցնե փնդմվը տրան սպանե, մին էլ տըսնաս ա էլ մարթ չիկա, միննակ մին մուտանա ընգալ ա պրախոդեն մաչը: Էտ տղան յոր ա ունես: Ըսկսես ըն այլեր պիրիլը: Ժողովուրթը սովա ըզըդվես ա:

Թաքավերն ըսես ա.- Հի՛նչ տամ:

Տղան թաքավերեն անա միննակ մին ջամ ա ուզիս, ջամն էլ նշանց ա տաս:

Ամմա թաքավերն ըսես ա.- Օնիքյ վեչ: Օրիշ պեն օզե:

- Պեն չի հարկավեր: Տղան անց ա կընաս, փոխըփեշման քյինիս: Վեց տարեն թամամ ա ինիս, ուզիս ա քյինի տոն, մին էլ յիշիս ա տըսնաս մին հասար, մաչին լմվ-լմվ պալատնե: Դըրբըզան պիննա ա լհմ նի մըննես, տըսնաս վեչ մին մարթ չիկա: Միննակ մին տան մին լմվ ստոլ սարքած, ամմա մարթ չիկա:

Տղան ըսես ա.- Հնիւրմթ ըստեղ մին պեն կա:

Կյո՛ղ ա կընաս տռանը մղակումը, տըսնաս, ըհը՛, ճըղըվըղը ընգմվ:

Տասնըրեկու ախչից եկեն, պար եկեն, ստոլեն չորս ընգյնունեն նըստոտեցեն, սկսեցեն կյինի խմելը: Մնովթն ստաքանը մին ախճից խմես ա, թն. – Յրես կխըմիմ էն քաջ տղեն կյենացը, վեր վախ չոնե, սաղ քյարվանը ծարավ կըտորեցե, լիմ էտ տղան օզից, թն ինձ սպանե, գոռավ փախե, ըզըդվեցե, միննկ ջամս ծեռքաս ընգավ:

Էրկունջի կյենացը մին օրիշ ախչից խմես ա, թն.- Յրես կխըմիմ էն քաջ տղեն կյենացը, վեր սաղ քաղաքը ռւրան թաքավերեն ծեռքավը կուտորել ըմ տվալ, միննկ մին քաջ տղա եկավ, թն լիմ ինձ ըսպանե, գոռավ փախե, միննկ շալլադս ծեռքաս ընգնով:

Իրեքինջի կյենացը մին օրիշ ախչից ա խմես, ըսես.- Յրես էլ կխըմիմ էն քաջ տղեն կյենացը, վեր սաղ քաղաքը տնկնը կուտուրվես ըն իլնլ, լիմ մին քաջ տղա օզից, թն պրախողեն կլխեն ինձ ըսպանե, վխելաս փախե, ծեռքես մուտանան ընգավ պարախողը:

Խմես ըն, էր կընաս պար կյաս, թն լիմ նստին, էտ կյող կացած տղան ուզիս ա, թա ճաքվե, տնես ա կյաս ըսես.- Յրես էտ հնման տղան ըմ:

Էտ ըխճկերքը հըվըտաս չըն, թն.- Սոտ ըս ըսես:

Տղան տուս ա ունես ջամն էլ, շալլադն էլ, մուտանան էլ լոխ ըտրանց նշանց տաս: Ըտրանք մընաս ըն շըշկըլված: Ուզիս ըն, թն էտ տղեն կլխավը շոռ տան:

Չըրցնես ըն.- Պա հո՞նց ըս եկալ, էտ հի՞նչ պեն ա:

Տղան հանգամանք լոխ պըտմես ա: Էտ ըխճրկերքը, ամեն մինը տոնս ա ունես իրեք ջամ, տաս էտ տըղեն:

Տղան մնաս ա շնշված: Լիմ իրեք ջամ ա յոր ունես, ըսես. – Պա հո՞նց քյինիմ, ա ըխճրկերք, ախեր... Վնդանս թամամ ա:

Էտ ըխճրկերքըն ըսես ըն.-Մեր ծիավը քյինի, մին էլ եք:

Էտ տղան էր ա ինիս մին կյնրմոր ծի, թռչիս, քյինիս ռւրան հնման շըհնրը: Տըսնաս ա լիմ կախաղանը հազըր, վեր պիտի կախ տան տասնըմին հընգերունցը: Տըղան ըտրանց կոշտն ա քյինիս, ջամերը նհաշ տաս: Էտ վեր տըսնաս ըն, սոտ ըսելի հետե ջուհուղեն կախ ըն տա՛ս: Տղան ռւրան տասնըմին հընգերունցը յոր ա ունես, քյինիս բիդի էն ըխչրկերքը: Ընդեղ պիծի ախչիցը ինքն ա յոր ունես, ամմա մնացածը տաս ռւրան տասնըմին հնգերունցը, ամեն մինը մինինն նըհետ փըսըկես ըն, մին լնվ հըրսանեք ընես, ըտըղեղ լնվ ըպրես:

19.ԶԱՔՅԻ ԱՊԵՐԸ

Օխտանասունը հենց տրեկան Զմբյի ապերը կոզի պռաված ինի, ամա 2ատ աշխադասեր ա, միշտ ընդրան հանդին կրտեսնաք: Թա հոնձին վախտը, թա բադեն մաննը կրտրեյիս, թա խոտ հնձելիս, տանը մին օր կենըմ չի:

Մին դոնըմ Զմբյի ապերը հոնձ ա քյինոն: Էշը փլանըմ ա, հնյբան յրան քըցոն, չինը հայբին մաշին տնոն, եր ինոն Էշը, քյինոն:

Զմբյի ապերը վեր ծմբյին հրսնում ա արտը, դաստի սկսում ա հոնձը, մինչը քըսօր: Քյսօրավախտը ետ ա տըեոնում, փնջաքեն տակեն նստում, կյոնը տոն օնըմ, մաձունը աձըմ կյուշին մաշը, հացը նի փրթում, ճիրան խաոնում նհետը, քթոնը յոր օնում, թա օտե, բոնդան տըեսնըմ ա կըոքեն թողալ ա տանը, մըննան ընգալ ա, թա կըոքեն տինի պիրանըմ: Խըեդճ Զմբյի ապերը եր ա կենըմ փրթոնը թողում ընդեդ, մին խիլլա տեդ գարբ անըմ, շենան մուտանում սկսում կընգանը ծեն տալը: -Հե-հե՛՛ Բախճագոնլ, հե՛՛ Բախճագոնլ:

Շատ ծեն ա տամ, վերյը ոնրան կնեգը՝ Բախճագուլը ըսկանըմ ա.- Անն Զմբյի՛, հի՞նչ ա, էտ հի՞նչ ա, ասե ասե՛, էս ըմ ըսկընայիս, ասե տեսնամ հի՞նչ ըս օգում:

Զմբյի ապերը՝ թա.- Ախչի, կոքնես է՛, կոքնես պե՛ր, պե՛ր, հաց ըմ օտում, ճելլի ըրա է՛՛, ճիլլի՛՛ եք:

Բախճագուլը նի յա մըննըմ տոն, թա կըոքեն պիրի:

Զմբյի ապերը քյինոն ա, տըեսնըմ փրթոնը լօխ դուշերը կերած, մնում ա վա՛յ-վա՛յ ընելիս: Ետ ա տըեոնըմ, թա քյինի Բախճագուլին ծեն տա, հանցու վեր նոր մաձուն պիրի, տըեսնըմ Բախճագուլը նի ա հսալ, կյամ ա:

Ասըմ ա.- Անն, Զա՛քյի, էտ հի՞նչ ա պտահալ:

Ասըմ ա.- Ախճի, պա տըեսնըմ չը՛ս, էս շան տղեն ընդրեն հի՞նչ ըն ըրալ, փոնրթոնը լօխ կերալ ըն:

Բախճագուլը ասըմ ա.- Վեչինչ, ա՛ մարթ, ջանըտ ինի սադ, ըտրա հետե դարդը-դեյիդ մանել, կքյինիմ մին էլ պիրիմ, տու լիան լնվ հոնձ ըրա, էս կառավարթունեն ջանեն մատադ, հանց օրենքյ ա քըցնլ, հինչու օգըմ ըս, կա ու կա՛, պռաված, ծեքա ընգած ջըվըրներեն էլ ա մհնլ քցում, էշըմ ա, պահում ա, հատե պըռավալ ըս, սադ կոքնետ վեր ա տեռալ, վեր էս

օրենքը չհնար, քըեզ հո՞ւ իտի կոքնէ կտա՛ր: Էն պիքիշմկ Նիկալայ են վխտեն լիմ սաղ-սըլամաթ մարթուցու հափուռը պոդ ին ածում: Պրիստա-վը, քոխվան մեզ շատ տընջեցեն, դե մհենց տըքս մինը-մինին անա վախըմ ը՞ն, լոխ էլ մին ջուռա ջըվըրնէ յըն, հալալ քըրթնընքըմ ըն, հալալ օտում, վեչ մինը մինին աշխադանքը օտում չի, հու վեր անըմ ա, էն էլ օտում ա, հու վեր անըմ չի, օտում չի, պըրծավ քիինից: Դե էլ մտածիս վեչ, մին պատառ էլ հնձի, քիինիմ մեր տանան մին պոլից մածուն պիքիմ, համ էլ ասըմ ըն կոլխոզը պաները պժենըմ ա, քյօթա ետ քիինիմ ստանամ, էլհա պիքիմ: Ա՞ղն, թա նըղացալ ը՞ս, ինձ տո պատառ էլ յըքս հնձիմ:

Չէ՛, ա կնե՛ց, տու քիինի մեր հեյվաններեն ուրուն ըրա, լմվ պահե, վեր միկա կաթըն տա, էս հոնձեն վախտը մածունն ա ինձ պահում, համ էլ ճելլի քիինի, դե մհենց էլ կոքնէս պերալ ըս, մածուն չիկա, ճելլի ըրա հսրու մին էս արտեն ջանեն ինիմ:

20. ՁԱՔՅԻ ԱՊՈՒՆ ՄՈՐՈՒՆ ՆԱՂԼԸ

Մեհետ կյարունքը մին բոզ էշ ունինք, նստեցե քյնացե, թմ Երգյան Գյոննան փմդ պիքիմ: Փմդ ըրած կյալիս, մեր շընացե Շմմիրը ինձ ջիից, թմ.- Մաքի դայի, մեր եզնը տեսալ չը՞ս:

Ըսեցե.- Չէ՛, քումմատա՛դ:

Մին էլ պատառ վեր եկե ըտըղան, եշեցե տեսե, ճոխտակ էխձեն դոշումը, կինի տհենց մին քսան վերստը, մին պեն ա կյրմիրի տամ:

Ըսեցե.- էս կա, չիկա, մեր Շմմիրին եզնըն ա:

Ըսեցե թմ ծեն տա՛մ, մնգ էլ կասիմ, այշի՛, չէ՛, էս ա ընդեղավ ըմ քյննական, յըքս կտանիմ:

Քյեցալ ըմ, քյեցալ, մուտացալ էս կյարմոլը պենին, տեսալ եզնը չի՛, մին մեծ մորե յա հսած, փըսած, կյրմըրմ՛ծ:

Յրան ինզի՛, մին լմվ կերե: Մին խուրջին կար էշիս յրան, կացենս եր կալի էս մորե ճղուրտեցե, ըծեցե խուրջինս, պերե տոն:

Խոխենքյս էտ մորուն կեսը կերեն, կեսն էլ կտուրեցեն չուրըցըրեն, չամենչ շինեցեն: Հմլլմ միչն օրս էլ էտ մորեն մնասս քիինմ չի՛: Ամմեն տարե քյնմն ըմ ընդեղ տեսնում, էլհա իտի մորե յա ինոմ փըսած... Մին լմվ օտում ըմ, էլհա կացենս յոթ օնըմ, ճըղորտում էտ մորեն, խուրջինս ածըմ, պերըմ տոն: Կեսը խոխենքը օտըմ ըն, կեսն էլ չուրուցընըմ, սաղ ծմեռնը օտըմ: Ամմեն տարե քիինամ ըմ ընդեղ, տեսնում, էլհա իտի մորե կա՛:

21.ՄԱՔՅԻ ԱՊԱՆ

Ստեփանակերտա մին օր Մաքյի ապան կյալիս ա ինձում: Կյամ ա Դըշպուլաղա ճղցներան անց կենում, տեսնում մին Նրկյղեցե մարթ ըրբավը կյամ ա, տեղն էլ շատ դձուգ ա ինձում, ամմա ինքը եզներեն հտնում չի, լիմ վեր ինքը եշում ա Մաքյի դայուն, եզները տանում ըն ըրբան պարան տամ քարերեն յրան: Կզնված-կզնված ետ ա տեռնում, Մաքյի ապուն յրան ճըղղըմ, ասում.-Ա հի՞նչ ըշկավար ըս, աշկ օնիս է՛ քըեզ, դայի՛:

Մաքյի ապան ետ ա տեռնում տրան ասում.- Հա՛, աշկ օնիմ, պա քըեզ մնան քոռ չում, վեր էս դձուգ տեղս ըրբան պարան տամ:

22.ԲԱԳԼՅՈՐ ԹԱՔԱՎԵՐԻՆ ՊՈԶԸ

Իլնլ ա, չիլալ մին թաքավեր ա իլնլ, անումը Բնգյլնր: Ըտրա կլխեն իլնլ ա մին պոզ: Հինչ դնլնք կյալիս ա ըլնլ ըստրա իրեսը, կլնլը վեր ընելիս, էտ դնլնքին կընլը կտրել ա իլնլ տալիս, մին հոր քցելիս ա իլնլ: Ըտրանց քաղաքումը մընըմ ա լիմ մին դնլնք, էն էլ պիրիլ ա տալիս, վեր իրեսը, կլնլը վեր անի: Վեր վեր ա անըմ, պրծնում, Բնգյլնր թաքավերը ասում ա,-Յըես քու կլնլըտ պիտի կտրես:

Էս դալլաքը ասում ա.- Բալա՛ մ, ին՛ պիտի իմ կլնլիս կտրես:

Ասում ա.- Վախըմ ըմ քեզ պաց թողեմ, ասես, վար իմ կլնլիս պոզ կա:

Էս դնլնքը խոսկ ա տալիս, վար վեչ մին տեղ ասիլ չի՛:

Դնլնքը տոն քյննլիս, հղցեն տըեսնում ա, վար էն ա փորը օռչում ա, օգում ա տրաքե, վար էտ թնգն խնբնրը ասե վուշ: Տեսնում ա մին ճընվեր, սա կոանում ա, էս ճըրըվերըմը իրեք դձնըմ ասում,- Բնգյլնրը բաշեն պոզ օնի՛: Բնգյլնրը բաշեն պոզ օնի, - վար փորեն օռուցը քաշըմ ա, ինքը կյնլիս ա տոն:

Էս ճըրըվերան մին դամիշ ա տձես կյալիս: Մին օր, մին չոբան տեսնում ա, վար էն ա ըտըեղ մին դամիշ փսած:

Չոբանը կյնլիս ա էտ դամիշը կտրում, մին ծվվան շինում : Մա փչելիս տեսնում ա էս ծվվանն ասում ա,- Բնգյլնրին բաշին պոզ կա՛: Բնգյլնրին բաշին պոզ կա՛...

Չոբանը էս ծվվանը պերում ա շենումը մարթկանցը, խխոցը հըվաքում, սկսում ծվվան ածելը:

Էս հվաքված մարթիք լոխ լսում ըն:

Էտ խնամարը տարածվում ա, հըսնում ա թաքավերեն: Սա դմստի կլոխ ա ընգնում, վար սա էն դմլլմքին պմներն ա:

Մին օր էտ դմլլմքին կանչում ա, ասըմ.- Պա տու ըսեցեր վեչ, վար վեչ մինին ասել չըս:

Դմլլմքը ուրթոնւմ ա օտում, վար ինքը վեչ մինին ասալ չի, մին ճըրըվերա կըման: Թաքավերը չոբանին կանչում ա, պերում, ասում:- Խե՞ յըս էս խնամարը պմց թողմլ:

Չոբանը ասում ա,-Ինձ վեչ մինը ասալ չի, ճըրըվերան մին դամիչ ըմ կըտրալ, ծվվան շինալ, ածելիս տհենց ա ասալ:

Թաքավերը մին էլ ա իրեսը, կլոխը վեր անել տալիս, էտնան դմլլմքին նան չոբանին կլոխը կտրել ա տալիս:

23.ՉԱՐ ՊԱՌԱՎՐ

Իլմլ ա, չի իլմլ, մին չար պառավ ա իլմլ: Էտ պըռավեն էրկու ախչից ա իլմլ, մինը խորթ, մինը՝ հալալ: Խորթ ախչիցը շատ խելունք անջուկթիթն ա իլմլ, ամմա հալալ ախչիցը թոքի յա իլմլ: Ժուղովութը շատ սիրըմ, հարկում ա իլմլ խորթ ըխչկանը: Ըտրա մհար պառավը ուզեցալ ա, վեր խորթ ըխչկանը կուրց ընե, հանցու վեր ժուղովութը սիրի ուրմն հալալ ըխչկանը: Պառավը մին հնարք չի քթմլ: Ըշտեղ զարկում ար ըխչկանը, ախչիցը վագ տալալ քընոնւմ, կյմլիս ար:

Պառավը քնենքյ ա ըրալ քնենքյ, վերչը հնարը քթմլ: Էրկու հաց ա թխալ՝ մինը՝ լմվ, համմա էն մինը՝ շատ աղի: Մին օր սա ըխչկերանը վեր ա կըցըրալ, թա քյնոնւմ ընք Կըքավա սարը, շամ վառինքյ: Ըխչկերքյը եր ըն կնաս մորը առաչը ընգնիս, քյինիս: Շատ ըն քյինիս, իրեգ ըն քյինիս, ըխչկերքը սուվուծընաս ըն: Ահետ մարը էն սորուն հացը տաս ա հալալ ըխչկանը, ամմա աղի հացը տաս ա խորթ ըխչկանը: Ըխչկերքյը օտում ըն: Աղի հաց օտող ախչիցը շատ ա ծրավում, ամմա ճոլը չի ճարում:

Պառավը պիրըմ ա մին սարի պտոկ, մհետ ըխչկանը ըսես. - Էս չոր հացը թոլ ըմ տլական: Ըստուծեն հրամանավը քյննմկան ա ախպոլըրը ճարի, կխմիս, մհետ կյաս:

Հացը թուլուլ ա տաս, խորթ ախչիցը քյիս ա, քյիս, վեչ հացն ա ճրիս, վեչ ախպուրը: Շատ վեր քյիս ա, պառավը մին էլ ուրմն հալալ ախչիցը

փխչիս ըն, կյնս տոն: Խորթ ախչիգը շատ ա շոռ կյաս, համմա վեչ ախպղըն ա ճրես, վեչ հացը: Քշերը լնց ինիլավ կյաս ա տոն:

Մարը ըսիս ա.- Յա քնի հացը ճարի պեր, յա քի կախ ըմ տլական քշերը:

Ախչիգը ընգիս ա ծմկնեն, լնց ինիլնվ շոռ կյաս, վեր հացը ճարի: Շատ վեր լնց ա ընիս, ըրտունքները մին կյետ ա տոնայս ըսկսիս քնննը: Էտ կյետետ ճըրը հսնիս ա մին չուբանու: Չոբանը խմիս ա, տսնայս աղի: Էտ վեր տսնայս ա, գրմնայս ա: Եր ա կնայս էտ ճրիտ վնրը յոր ունես քիս... Շատ ա քիս, խրեցա քիս, տսնայս ա մին ախչիգ նստած մուղուր, մուղուր կյալավ խըրըվխարավ կյալավ լնց ա ինիյս:

Չոբնիս ա.- Ա՛յ ախչիգ, խե՞ լաց ըս ինիյս:

Ախչիգը մին-մին պտմիս ա ձընն ղնրողը: Անետ եր ա կնայս, թն քարնվեր ընգնի: Չոբանը թուղես չի, փոնես ա պիրիյս ձըննց շենը:

Անետ քիս ըն չար պոռավեն ըսիս.- Ա՛ պառավ, պա սսի՞ լ չըս, ստի-ստի մին ախչիգ տըեսալ ըն էն սարըմը կախ իլնծ:

Պառավը ուրխունայս ա, չուբանեն ըսիս.- Վեր տո՛ւ տի լնվ խբար ըսսպիրալ տու կինիս իմ փեսեն:

Չոբանը տսնայս ա, վեր պառավը ղնսիղ ա ըրալ, յոր ա ունես պոռավեն ալ, ուրան ըխչկանն ալ տնիս էն սարը, ըշտեղան հացը թուլուլ ա տվալ, խորթ ախչիգը ղարկալ ընղեղ: Մին մըեծ քերծա քցիս տակը, ըրկոքանեն ալ գյոռքագյոռ ըրիս:

Կյաս ա էն խորթ ըխչկանը հետե ձընն վըխճըրներան մին լնվը մուրթես, հրսանեք ընես, տնիս ձընն հորը տանը, թուղիս, ինքը քիս ձընն պենեն:

Էն օրանը ետը հու վեր հըրըն մին փսղթուն ա ընիս, սսիս ըն. – Ա՛ խճի, չար պառավն ը՞ս:

24.ՏԸՂԱՆ ՀՈՐԸ ՓԵՇԱԿԸՆ Ա ՍԸՎԵՐԸՄ

Ինձում ա, չինձում մին մարթ մին կընեգ, ըտհանց ինձում ա մին տըղա: Մարթը շատ լմվ վըերս անող ա ինձում: Պըռավըմ ա, կնգանը ասըմ.-Դե յըես ըսօր՝ էքյուց մըռնըլական ըմ, ամմա հանց կանխս խոխան փեշակըս սըվերե վուչ հա՛: Պեն ա, վեր քյըեգ անջուկ չօնե, կասխս, վեր միշտ աչ դուի յրա վըերսե քյինի:

Հմրը մեռնըմ ա: Կնեգը, տղան վեր մըծանըմ ա, տանըմ ա, թմ փեշակու տա: Հինչ փեշակու տամ ա՛, տըղան փախճում ա, կյամ, հինչ փեշակու տամ ա, փախճում ա, կյամ:

Վեր մըծանըմ ա, տըղան հոր թվմնգը յոր ա օնըմ, պատրոնդաշը կապում, քյինձում:

Քյինձում ա միշտ բիդի աչ, վըերս անըմ, կյամ տոն:

Մին օր էլ ասըմ ա. «Բիդի ծեխ ըմ քյինմկան»:

Բիդի ծեխ վեր քյունձում ա, շատ ա քյունձում, թմ խրեգ, մին էլ ա տըեսնըմ մին ալավա ըռչան կյամ: Թվմնգը թուշ ա օնըմ, յըրա անըմ հմնգընձում ա, քյինձում ա տեսնում մին դուշ ա վեր ընգած, ամմա հմլմ սադ: Պիրում ա տոն, վեր տանն ա տինձում, հանց իշեղ ա տամ, քըշեր-ցիրեկ, վեր լոխ մաթ ըն մընըմ:

Թաքավերը ըտրա սմսը վեր ըսկանում ա, հրամմայում ա, կյամ ըն ըտրա տանան դուշը տանըմ թաքավերեն պալատը:

Էտ դուշը լ՞նս ա տամ, ամմա խրեգ ա լ՞նս տամ: Թաքավերը հըվաքըմ ա ձըմն իմաստուններեն, ժողով ըն անըմ:

Թաքավերը ասըմ ա.- Դե հո՞ւնց բիդի անինքյ, վեր էս դուշը լ՞նս տա, մին իմաստուն ասըմ ա.- Թաքավերըն ապրած կենա, վեր փիդու վըսկեռա տոն շինխս, էտ դուշը մաչին տինխս, սաղ թաքավերոթունիտ լ՞նս կտա:

- Պա հո՞ւ կանե, հո՞ւ չանել:

Մին իմաստուն էն բուրջան ասըմ ա.- Էտ լուսը պիրող տըղան կպիրի:

Թաքավերը ասըմ ա.- Էտ տըղեն ծեն տըվեքյ, կյա ըստեղ:

Ծեն ըն տամ, պիրում թաքավերեն կոշտը:

Թաքավերը ասըմ ա. -Յա քյինի փիդու վըեսկեռ պեր, վեր մին պալատ շինին, յա էլ կըլ՞խըտ կըտըրլմկան ըմ:

Էտ տըղան ասըմ ա. - Դե մին օր մոհլմթ տո, մըտածիմ:

Տըղան տ՞նս ա կյամ, բեքյեփ մին հըղըցավ քինիյխս, մին մեծ մարթ ա ջհձում, ասըմ.- Վեր թխս, իսե՞ բեքյեփ ըս:

Տըղան նաղլ ա անում, վեր թաքավերը իստի, իստի պեն ա ասըմ:

Էտ պառավ մարթը ասըմ ա.- Դնրդ մեր անել, քյինի թաքավերան քառասուն օղտապեռնը կյինի օզի, քառասուն օղտապեռնը անրան: Վեր տա, կըտանիս փիղեն աշխարքը, էն ա ընդեղ մին քյանհրիզ կա, ամմեն քյուննղ կյամ ա ճոնր խըմըմ: Քյանհրիզը կըկըտրիս, կյինին, անրանղը ածիս մաչը: Փիղերը կյըլմկան ըն խըմի՛ն, հանրփին, Տու կյողը կկենաս, վեր խըմին վեր տեռնան, կըսկսիս վըսկըռքըհան անելը: Վըեսկեռը օղտերեն կըպեռնիս, պիրիս:

Էտ տըղան մին խիլլմ շնուրհակալ ա տեռնըմ: Ետնան կյամ ա, թմ.- Թաքավերը ապրած կըենա, դե քյինիը քլինոն ըմ, մինանկ քառասուն պեռնը կյինի, քառասունն էլ անրանղ պիղի տաս:

Թաքավերն ասըմ ա.- Աշկես յըրա:

Հըրամմայըմ ա, դմստի պեռնըմ ըն օղտերը, էտ տըղեն տամ: Օղտերը ուրոնր անա կապըմ ա, մինին կապան փըռնում, հայդա քյինոն, յա՛ քա՛ խտ, հի՞ նչ կինի՛, կինի՛ :

Քյինոն ա, քյինոն, հըսնում ա էն քյըհրիզեն: Ճոնրը կըտրում ա: Վեր կյամ ա քյսօրեն վախտը, կյինին նան արանղը ածըմ ա նավը, լըցնում, ինքյը կյողը կենում: Տեսնըմ ա ըհը՛ էն ա փիղերը կյամ ըն: Մին թոզ ա պիցըմնըմ, սաղ աշխարքը օնում ա:

Կյամ ըն, հի՞ նչ ըն կյա՛մ... Եկեն, եկեն խըմեցեն, վեր տեռեն, խմեցեն, վեր տեռեն...

Էն տըղան դմման քաշում ա, ջընըրներեն ինոն, լոխճին մըրթոտում ա, վըսկըռքհան անըմ, վըեսկեռը սարու նըման կյուտում ա: Վեր լոխ մորթում ա, վըսկոնեն ճոկում, պիրոն ա օղտերեն պեռնըմ, կյամ:

Խանրանը կյամ ա, վեր տըղան վըեսկեռը պիրոն ա:

Էտ տըղան պիրոն ա թաքավերեն պըլատեն ըռաչին վեր ածում: Պիրըմ ըն մին պալատ շինում փիղու վըեսկեռա, էն դուշը տինոն մաչին, սաղ ոնրոն թաքավերոթունը լուսավերը՛մ:

Էտ թաքավերը տըղեն ասըմ ա. - Հի՞ նչ ըս օզում:

Տըղան ասըմ ա.- Ախճիցըտ:

Թաքավերը պիրում ա էտ տըղեն փսակում, տինոն ոնրան պըլատըմը, թաքավերոթունեն կեսըն էլ տամ ոնրան:

Էտ տըղան ոնրան մարը պիրում ա կոշտը, առոք, փառոք ապրում ըն:

25. ՄԻՐԱԿԱՆ ՊԱՀՈՂ ԿԸՆԵԳՅԸ

Ինձում ա, չի ինձում մին մարթ նան մին կնեգ ըն ինձում: Տրանք ռևրոնը նհետ լնվ ապրելիս ըն ինձում: Կնեգը սիրական ա պահելիս ինձում, ամմա մարթը գլիդալիս չի ինձում : Կնեգը մտածում՝ ա հո՞նց անի, վեր մարթին անա ազադվի, դինջըմը քեփի քաշի: Ըտրա հետե սոտ տեղան հիվանդանում ար:

Մարթը կյամ ա, տրեսնում հիվանդ թեք ընգած: Հըրցնում ա. - Խե՞յըս հիվանդացալ, հի՞նչտ ա ցավում:

Կնեգն ասում ա.- Մին անմահական խնձոր ինի, օտիմ, կսղանամ:

Մարթը որոշում ա քլինի հշտղա վերե յա անմահական խնձորը ճարե պիրի, կնեգը օտե, թնք լիմ աղանա:

Ասըմ ա.- Տի՛ւ վըս իմ մալըս, մի՛կըյըս, դովլաթըս, տոնըս-տեղըս, իլնձ-չիլնձըս, սերըս-սհիբնթըս:

Եր ա կենում ճընապար ըն դնում, քյնձում :

Քյնձում ա, քյնձում, շատ ա քյնձում, թն խրեգ, շատ նան խրեգը ինքյն ա գլիդոնում, մին էլ ա տեսնում մին մարթ մին ծիյապեոնը պիրինձ ծիյին քըցած տես ա կյամ:

Էտ ծիյավերը հըրցնում ա, ասում.- Ա՛յ մարթ, էտ հի՞նչ տեղ ըս քյնձում:

Էտ մարթը սկսում ա նաղլ անելը, ասըմ.- Կնեգըս հիվանդ թեք ընգած ա, քյնձնձում ըմ անմահական խնձոր պիրիմ, վեր կնեգյտ օտի, աղանա:

Էտ մարթը դնստի կլիի ա ընգնում էտ կնգանը պիճոթոնը, ասում ա.- Խըղդճ ըս, եք, ետ տըեո քլինինքյ, քու կնեգըտ հիվանդ չի:

Էտ մարթն ասում ա.- Չե, կնեգըս ինձ խափել չի, իմ կնեգըս հիվանդ ա: Էտ մարթը ասում ա:

- Դե եք ետ տըեո քլինինքյ, թն վեր քու կնեգյտ էն չինի սիրականին նհետ քեփ ընելիս, յըես իմ մին ծիյապեոնը պիրինձս քյըեգ կտամ:

Էտ մարթը եր ա կենում էտ ծիյավերեն նհետ կյամ տոն, տըեսնում կնեգը սիրականին նհետ քեփի ա անում:

Դե էլ հի՞նչ, մընում ա փնթո տըեոած: Ասըմ ա.- Ա՛ տափ, տու ճըղվի, յըես մըեչը նի մըննիմ, վեր իստի խայտառակչոթոնը յըես տըեսնամ վեչ:

26. ԱՇԿԸ ԾԱԿ ԽՈՒՄԱՆ

- Ա՛ կնեգ, մի օխտը հատ դուլմա քցի, օտիմ քուշտանա՛մ.- Բեղերը հլոր տալավ ասից Համաջիվանանց Համաջիվանը:

Ընդրա աշը ծակ պուճուր տրդան ասում ա.- Էշ էլ կօտիմ¹, մամա:

Ախճի՛, մին լնվ խրաված քրա:

Էլիա տրդան ասում ա,- էշ էլ կօտիմ:

- Ախճի՛, մին լնվ մածուն պեր, փրթո՛ւշ անինք:

Էտ պուճուր տրդան յրա յա պերում.- Էշ էլ կօտիմ:

Իտի հնրը հինչի անըմ տամ ա, տղան քըմակյան յրա էր պերըմ թնն.- էշ էլ կօտիմ:

- Ա՛ կնեգ, մին էն կյումեն թըրեքյը սըրփի պեր...

Հնրը խոսկը հնլն ասալ չար պըրծա՛ւ, վեր տրդան ասից. - Էշ էլ կօտիմ...

Լոխ սկսեցին ծըծաղելը: Էտ տրդան շվարած եշից, թնն խե՛ղն ծըծաղում:

Նոր հնրը կլխու տիրնվ ընդրան, թնն.- Էշի քոռա՛կ, թըրեքյը չուրուցնելի հետե յըմ օգում, վեչ թնն ուտելի:

27. ԳՅՈՒՎԱՄԻՇ ԿԵՎԱՆԸ

Մի խիլլա տարե ըստրանա առաչ մեր շենըմը դունյա-դունյա շոռ եկած մին մարթ կար: Ընդրան ասում ինք չանչախ Կեվան: Էս Կեվանը վրդեղ նստում ար, փափաղը վեր կնլնծ ձուրնն թարիփ ար անում, գյուվամիշ ար ընձում, թնն յըես էս տեսի, էն ըրի, էս մարթեն կըլխեն էս քյնլնգյը պիրա, ամմա յըես, հինչ անուրի, դարիբ տրեղ էլ ընգալ ըմ, վեչ մինը կըրացալ չի՛, թնն իմ կլխեն մին կուճուր մագեն պտտկեն էլա նի կյա:

Մին դնում մեր շենին աղսախկալ մարթիքյը տնու ին եկալ, եխծեն պատեն տակեն վըեննը կացալ, չուբուխ ին քաշում, մսլըհաթ ին անում: Բորդան տեսանք, մեր շննցե Ղնգնրը էշը եր իլնծ, կլիխը քաշ քցնծ կյամ ա: Դնլգն ասած, տա մըեգ դաստի տեսավ վեչ:

Մթկեն դոնն ընգնծ, էշը քշնլմ ար, վար մեր հնգուրունցան մինը դգյասկած ասից:- Պարյօր, Ղնգնր, էա կլիխտ կախ քցնծ, էշըտ թո՛րն ըս չո՛ւ անում, լայաղ չըս անում պարյօր տաս մըեգ, հենց ա քյեփըտ էլ

¹ Էս էլ կուտել:

խարաք ինի՛, մինթեվո՛ւր ըս:

Ղանգնրը բրդանն վար տրեսավ մրեգ, էշը վրենն ըրավ, պարյօր տվավ: Սկսեցին հարցնիլ Ղանրանն, թան.- Թո՛րն ըս քյնան, վրդրդղա՞ յըս կյա՛մ:

Ղանգնրը էշը պիհրան կապից, մեր քշտեն նստից, ըսկսից դրդրհանն ինիլը:- Չփուռանց Խաչուն անա մի քանի մանեթ ըմ եր կալալ վրդանվ, վնդանն ընցալ ա, կրեցալ չըմ նիսյան տամ: Մին ամսին մաչին եկալ ա իցցուն մանեթ տննալ: Խաչին դիվան դանրան յա սարքալ, պրիստավ ա դարկալ, թան պարտկս տո, յըես էլ օնիմ վե՛չ, վրճրդրդա տամ, ըսեցե. «Տմանց, նոքյանրո՞նն, պանն կանիմ, կտա՛մ»: Պրիստավը եկալ ա խոխա- ըրախա առաչը ըրալ, թան յա պարտքը տո, յա Միբիբ ընք քշո՛ւմ: Տեսա վար ճար չիկա, ըսեցի Երեմը քյնանկան ա Թիփիլիզ, յըես էլ նետը քյնամ Թիփիլիզ, օրենքյեն նաղլ անիմ, բնլքյան քյոմնոց անե, մի թանիր անե: Երկըցա քյնանցե մեր նարգան կյրոդ Միբզին կոշտը, մին աբասի փոդ տվե, վրեննան, ծեռքան պչեցե, ըսեցե, «Քյմմատադ, ա՛ Միբզան, ինձ հետե մին նարգան կյրի»: Էտ ապրածը խոսկըս տափավը չի տրվալ: Մին աբասին եր կանլավ, մին էրգյան նարգան կյրից: Տարա Թիփիլիզ, դանրդըս մե խրեց պր, էս Թիփիլիզի կինտոնեն էլ մին քյանլոց պիրան կլոխս, վար մննաս ինգյնո՛ւմ չի՛: Ջբումս մի մանեթ փոդ կար, ըն էլ հնեցին, տարա՛ն:

Չանչախ Կեվանը, վար Ղանրեն էս նաղը ըսկանըմ ա, ըրմանում ա, թա.- Տեանց պանն չնի՛լ: Օրիշը հի՞նչ ա գյո՛ւղո՛ւմ, թա քու ջըբումս հի՞նչ կա, համ էլ հո՛ւնց ա նի մննում ջուբըտ, վար կլո՛խ չըս ընգնում:

Ղանգնրն ասում ա.- Դունյումըս տեանց մարթիքյ կան, վար ամեն փանդ գյո՛ւղո՛ւմ ըն:

Չանչախ Կեվանն ասում ա.- Չես ա քյնանկան ըմ Թիփիլիզ, տեսնամ էտ հի՞նչ տեսակ մարթիքյ ըն, վար տեանց պաններ ըն անում: Պա յըես սաղ Ղալա՛ն, Գյանջանն, բիբրդանն մինչև Բաղդադ էլ քյնանցած ը՛մ, ամմա տեանց մարթիքյ տրեսած չը՛մ:

Մին քանի օրանը ետը Կեվանը հրդըցու հաց ա շինո՛ւմ, մին բոթուլ ըրադու նեետ տնում հնյբո՛ւմը, շլակում, քյնան Թիփիլիզ: Վար հըսնում ա Թիփիլիզ, հացը օտում ա, էտ նարանըն էլ լոխ խմում ա, պրծընում, բուրթուլ- կան կոտրում, բուրթուլկեն պրենձիգյնին էլ նի ածում ջուբը, Թիփիլիզին մեչավը տեսուտեն քյնամ:

Մին դմստա ջանիլի, տրեսնում ըն ըտրան ջուբը չիկամ ա, գյուղում

ըն, թան փուլ ա, խուսուցրնում ըն, համ էլ ջուբը ակը տամ: Վար տըեսնում ըն պենձիկնի յա՛, պանց ըն թողում: Ամմա էս Գյուվմմիշ Կեվանը պան չի կլխու ընգնում:

Տա լին ռւրան էշն ա քշում, ըչվրծնի ա անում քյուչոցավը, տըեսնում ա ռւրան անա մուտանող չիկա, ինքը մուտանում ա էտ ջանիլներին ասում.- Յըես ծըեգ մատա՛ դ, էն օրը մըեր Ղանգնը եկալ ա կոշտս նաղ ընրալ, թան էլ Թիփիլիզ չի քյննլ, ընդեդեն մարթիքը փիս ջանիլնի յըն լոխ ջուբգիրնի յը՛ն: Պա հես ա էսքան, վանդն յա ըչվրծախ ըմ անում, էս քյուչոցավը ջուբս չիկըցնելավ, վեչ մինը մուտացավ վեչ ինձանա՛ :

Էտ խոսկերեն յրան էն դուլան մինն ասում ա.-Գյուվմմիշ մի ինի՛ լ, լոխ կինտոնին, լոթիքը ջուբըտ ըն մտալ, ինք կնլ կոտրած սախսիքըտ:

Չանչախ Կեվանը բողբոջան գրմանում ա, թա պա էս հո՞ւնց նի մտան ջուբս, վեր գիդացե վու՛ չ:

28.ԱՂՎԵՍԸ ՆԱՆ ՃՂԱՑՊԱՆԸ

Ըլնլ ա, չիլնլ մին ճղացպան: Մա ճղացումը նստած վախտը մին էլ ա տըեսնում ճղացեն քարը վըեննը կացավ: Տոնս ա կյամ, թան տըեսնա հի՞նչ ա, տըեսնում ա դոնգուզըըը քար քցած: Նի յա մննում մեչ դոլ, տըեսնում հաց չի կա: Մին վեչ, էրկու վեչ...

Մեհետ էլ, վեր քար ըն քցում, ճղացպանը կյող ա կենում, մին էլ ա տըեսնում, ըհը՛, մին աղվես էրկու հացը էր կնլնլ, թան քյնն: Ճղացպանը թուշին հնքյվան փռնում ա:

Աղվեսն ասում ա.- Ամմա՛ն գյոնըղը՛ ր, ճղացպան ախպեր, պանց թող, հինչու ասես կանեմ, վըեր ասես քյինն Ղալին քըերծան տակը ընգի, կքյինն...

Ըտրանք ըտրանա էտը ախպեր ըն տմոնում: Միշտ մինտեղ ըն հաց օտըմ:

Շատ ըն կենում, իրեգ ըն կենում, մին օր ճղացպանն ասում ա.- Աղվես ախպեր, պա օգում ըմ մին ախճիգ օզիմ: Աղվեսն ասում ա. - Ճղացպան ախպեր, տու տագ ըրա, յըես քըրզ հետե թաքավերեն ախճիգն ըմ ո՛ւզլական:

Ճղացպանն ասում ա.- Պա կըկյա՞:

Աղվեսն ասում ա.- Քըրեգ կործ չօնես:

Մին օր Աղվեսը թաքավերեն տրոնավը անց կնալիս մին արծաթ ա քրթենում:

Քյնամ տոնան ծեն տամ, ասում.- Թաքավերն ապրած կենա, մին ծեր չափը տոք, տանեմ Չանչախ թաքավերեն արծաթը չափենք:

Չափը յոր ա օնըմ, քյնոնում: Մըխրե կենում ըն, քրթած արծաթը տընոնում ա չափեն օբրուջումը պիրոնում : Թաքավերեն տանը չափը թափ ըն տամ, արծաթը մաչան վեր ա ընգնում:

Մին օր էլ, էլիա թաքավերեն տոնավը անց կնալիս մին վըեսկե յա քրթենում:

Քյընոնում ա, ասում.- Թաքավերը ապրած կենա, ծեր չափը տոք, տանեմ Չանչախ թաքավերեն վըեսկեն չափինք:

Տանըմ ա, մխրե կենում, վըեսկեն տինոնում օբրուջումը, պիրում:

Թաքավերն ուրան գդենուն ասում ա.- Մին չափը թափ տվեք, էլիա մաչին մնացած կինի՛:

Չափը թափ ըն տամ, մին վըեսկե յա վեր ընգնում:

Թաքավերըն ասում ա.- էս շան տղես վեր քան վըեսկե օնե՛, վեր չափեն տակ են էլ ա մընում:

Մին քանե օրանը ետը աղվեսը քյնամ ա թաքավերեն տոնը, ասում.- Թաքավերն ապրած կենա, եկալ ըմ ախճիգյտ օզիմ Չանչախ թաքավերեն հետե:

Թաքավերը ծեն ա տամ տոն, պադն տամ, ասում.- Լննվըս ըրալ, շատ լննվ կինի՛:

Աղվեսը սկսում ա Չանչախ թաքավերեն թնրիփ անելը, թն. - Լննվ, լննվ տներ օնե, իլխի օնե, շատ պններ օնե, բաղ օնե, բոստան օնե, հինչ գյիդնում էլ հինչեր օնե՛ :

Ըխճըկանը օգում ըն:

Ճղացպանը ասում ա.- Ա՛ղվես ախպեր, պա յըես նըրոն շորավըս ը՛մ քյննական թաքավերեն տոնը:

Աղվեսն ասում ա.- Տու արխային կաց, յըես ամեն հինչ պիրլնական ըմ:

Աղվեսը տոն ա կյամ թրթամնած քյունում թաքավերեն տոնը, թն.- Պա ասել չը՛ք, Չանչախ թաքավերը կյալիս տեղը թըլանալ ըն, շորերը հանալ, պաց թողալ: Մին ծեռք շոր տվեք, տանիմ կյենա:

Թաքավերը եր ա կենում ուրան շորան մին ծեռք տամ աղվեսին, սա

տանըմ ա ճղոցպանեն շոճրերը հանում, ածում կյրետը, էն պիրանձ շոճրերը կյեց տամ, տրեռնըմ ա մին աբրագովնի տղա, տրան էլ մին լնվ պընդըցնըմ ա, վեր ընդըեղ խոսե վեչ, խոսած տեղըն էլ աղվեսեն սուտերը պնց չանե:

Քյինըմ ըն թաքավերեն տոնը, նշան տամ, կյամ:

Ճղացպանը ասըմ ա.- Պա էտ լրհա տրեհենց, պա հըրսանեքյ ընք անում, հարսը հի՞նչ տեղ պիրինքյ:

Աղվեսը ասըմ ա. - Պա, ճղացպան ախպեր, յըես մըեռա՞լ ը՛մ, վեր տու մտածում ըս, քյըեզ հետե չոբս աստաժանի տներ ըմ թփլակա՞ն, տավար ըմ պիրլնկա՞ն, վեր ուզլական էլ չըս, թն քյըզհետե ճո՛ւր ատես, խմես, էտքանը յըես կանեմ, թն վերչումն էլ իմ դադըրս գյիդնա: Կգյիդնա, թն չէ, էտ էլ տու վըս գյիդո՛ւմ:

Աղվեսը եր ա կենըմ, քյինում, տեսնըմ մին հարուստ մարթ դըզընեն կրակեն, խորագյ իփում:

Ասում ա.- Տուք էս տոնը բեդմա թափիքյ, Չանչախ թաքավերը ծըեզ յըրա հըրսընքավ կոըեվ ա կյըլնկան:

Քյինում ա էտ ո՛ւրո՛ւզո՛ւնը Չանչախ թաքավերեն հրսանեքյը անում, հարսը յոբ օնըմ, կյամ էտ տոնը, նոճյանրներեն էլ պնդըցնում, վեր հնագանդ ինին թնզմ թաքավերեն:

Ճրսանեքյը պրծնում ա, լոխ ցըրն ըն կյամ: Մին վախտ, վեր խոսկ-խոսկու վեր ա կյամ, աղվեսն ասում ա.- ճղացպան ախպեր, վեր մըեռնեմ, մին լնվ պադարաքյ կանես, էսքան հարուստաթունը քյըեզ ըմ տվալ:

Ճղացպանն ասում ա.- Արխային կաց, պա ըտէլ չըմ ըննակա՞ն:

Մին օր աղվեսը կյամ ա, Չանչախ թաքավերեն տոանը վեր ընզնում դիգյանցկանց սատկըմ: Թաքավերը կյամ ա վըեննավը քացի տամ, սա տո՛ւրո՛ւր չի կյամ: Նոճյանրներեն կանչում ա, ասում.- Եկեք տրան տարաք տըղվըեցեքյ:

Կյամ ըն ըղվեսեն տանըմ, թն քցին փոսը, սա եր ա կենում, կյամ, թաքավերեն կոշտը, թն.- էտ ա՞քու բադարաքյըտ: Ճամին էս պենը մին էլա անըմ:

Թաքավերը էլհա բադարաքյ չանըմ: Աղվեսը կյամ ա, թն կնզանը քշտեն փոչերը պաց անե, թաքավերը թողում չի, ասում ա.- Վեր մին էլ մըեռնես, բադարաքյ կանեմ:

Իրեքինջի դժնըմը աղվեսը դըրթըդորթ սասկըմ ա: Էս դյոնըմ թաքավերը մին լմվ Բադարաքյ ա անըմ, ըղվեսեն թաղըմ: Ամմա ափսոս վեր էս դժնըմ նա գյուդում չի՛:

Էն հարուստթունը մնամ ա ճղըցպանեն ծեռքեն: Դե տըեսեքյ աղվեսը հինչքան խորամանգյ ա, վըեր ճղացպանը թաքավեր էլ շինից, ընդրա հետե էլ թաքավերու ախճիգյ օղից:

29.ՔԱԶԱԼ ԱԽՊԵՐԸ

Ընձև ա, չի ընձև մին թաքավիր: Տրան ընձև ա մին կնեգյ, էրկո տղա: Տղոցան պուճուրը քաչալ ա ընձև: Էտ կնեգյը շուտ մեռնում ա: Թաքավերն օգում ա մին թմզմ կնեգյ օղի: Ման ա կյամ տեստեն, քյինմմ ա պտահում մին քյմսիբ կնգա: Ընդրան էլ ընձև ա մին քաչալ տղա: Էտ կնեգյը շատ սիրում ա ընձև, դմշմնգյ, նախշուն: Թաքավերը տրան յոր ա օնում, տանում ձուրմն պալատը:

Մին քանե տըրնանը ետը էտ կնեգյն էլ ա մեռնում: Թաքավերը դարդ ա անում, թա խե՞ ինքյը էտքան քյամբախտ ա՛: Ետնան ինքյն էլ ա հիվանդանում:

Մոնելիս տա կանչում ա ձուրմն էրկու տղոցը ասըմ,- էս քաչալը հինչպես իմ կնգանս մեխկը, լմվ կպահիքյ, վեր տըեսնաք նըհետնիտ բըրշում չի, մին պեն կտաք, ձուրմն համար քյինա, ապրի:

Թաքավերին մոնելան ետը էտ տղերքյը սկսում ըն կարտի տալ: Քաչալը տոնը յօլա յա տանում, հեյվանը, նախիրը, տոնտեղ պահում:

Քաչալը վեր տըեսնում ա տահանք տոնը քմնդձև ըն, մին դժնում կյամ ա տահանց ասըմ.- Բա տըեսնում չը՞ք, վար խալխը մին դղան ըն ծեր տոնը թըլանում, տուք էլ մին դղան: Հի՞նչ ըք անում, կարտի տալս վե՞րն ա, փլան-փեշմնքյանս վե՞րն ա, այ աննամուսնի՛, ծեր հոր օջաղը խե՞ քմնդձև ը՞ք, այ ծեր անըմը կտրվի՛:

Էս մեծ ախպերը ասում ա. - Պա՛հ, տձև իր մնացալ, ա՛ քաչալ, վեր մըեգ պենըկլխու տինիս, տձև եկ, կորե մեր տանան:

Էս կուճուր ախպերը ետ ա տըեսնում, ասում.- Չէ, մեր հմրը ըտրան թափշուր ա ըրալ մըեգ, թող կենա:

Քաչալը քյնում ա ձուրմն կործին, տահանք էլ ձուրմնց կարտի տալին:

Քաչալին հովսմլմն կտրում ա, կյամ ա ասում.- Ա՛յ ախպերք, իմ փայըս տվեքյ, յըես քյինմմ ըմ:

Կուճո՛ւր ախպերը հիշելավ ո՛ւրման հորը խոսկը, եր ա կենում, մին կյե-վաթ վըեսկե տալիս ըտրան, ասում.- Դե, պարի ճընապար, տերը քյըեզ նհետ:

Մհեկ քաչալին թողինքյ ճընապարին, տըեսնանք հի՞նչ տեռեն էն էրկու ախպերքյը:

Էն էրկու ախպերքյը ըտի հաղ անելավ, ըտրանց տոնը, տեղը, իլնծ-չիլնծը փըչանում ա:

Տահանք ասում ըն.- Էս տոնը մըեզ կյնլիս չի, էս քաղաքը մըեզ կյնլիս չի, մըեր կծեզը ետ ա տվալ, եք հինչ վեր օնինքյ ծախինքյ, կլո՛խ յոր օնինքյ, քյինինքյ էս քաղաքա:

Տրանք ճընապար ըն ընգնում: Տահանց էլ թողինք հղըցումը: Մհեկ քաչալ ախպորն անա խնրնր տանք: Քաչալ ախպերը քլինո՛ւմ ա մին քաղաք, վերը վեր չորս դոլավը պատած ար, էրկու տոռն օներ, մինը՝ մաչը նի մնեղի, մինն էլ տո՛ւս կյալի: Էտ նի մնեղիք տռանը քշտին շինած ար էրկու ատաժանի մին տոն: Էտ տանն էլ ապրում ար մին նախշուն հարթնը, կլխեն վըեսկե փուլ տրնծ, հայավարի, իր եք փեշկանի, շողկում-շափաղում: Մհեկ տեսնանք էտ հարթնը հի՞նչ ննդնթի, հի՞նչ մնսնմբի գատ ա, հի՞նչ ա անում¹:

Էտ հարթնը միշտ ո՛ւրման կո՛լը կկոկե, տո՛ւս կկյա բավկոնը, կկաղնի, դարիբ մարթկանց կկանչի, տանի քլեփավ անի, թըլանի, պեց թողնի: Իտիյութո՛ւնավ ժողովութին նա շատ վնաս կտա: Ինքյն էլ շատ հարուստ կապրի:

Քաղաքին տո՛ւս կյնլի տռանը քշտին ապրում ար մին հարուստ առուտուրական:

Մհենգյ նաղլ անիմ էտ առուտուրականին կաղարած պեներան, թն էտ հարուստըն հի՞նչ պենի յա ինո՛ւմ, վեր ըտի հարուստ ա: Էտ առուտու-րականին ամմեն տեսակի հեյվաննի յա ինո՛ւմ, ամմեն տեսակ թննգյնոց, իժընանոց ճոթը-կտորնի՛, չիթե՛ր, կնգա գարթարա՛նք... Վեր էտ գարթա-րանքը մո՛ւշտնրո՛ւն նհաշ ա տալի, էն տեսակ իժան կյին ա ասում, վար մո՛ւշտնրին մնում ա մաթ մնացած, ետնան էլ մաթ մնալան առնում ա:

¹ Սրան հաջորդում է հետևյալ հատվածը.

«Էտ դաթըմը ծրծաղեցին հնքյնթ չըսողնեն: Ասողը թն.

- Դե յնվ անջուկ կալիքյ, ճվարանի տակա գյիլնս չի վեր տեռնում, խոսկ ա, գարափաթ չի»:

(Բանասացի հավելումն է: Մ. Գ.)

Վաճառականը էտ առնողներին տանում ա դժբայանին քամակը, յա թըլան ում, յա թան չէ, նահանց սաղ պեց չի թողում, սպանում ա:

Մհենգյ նաղ անինք իտ էրկու ախպորցը անա, թան տահանք հո՞ր քյնանցին: Տահանք ման կյալավ, եկին հըսին էտ քաղաքը: Հղըցավը իլըը-կոտելավ քյինոնը ըն, ամմեն տըղը, տեսնում մին լան, նախշուն հարթը մին պալկոնում կաղնած, ուրանց կանչում ա. - Ա՛յ ջահիլ տըղերք, հի՞նչ ըք օգում, հենց ըք իսամ ընիք: Նղացած կինիք, եկեք մին ստաքան չայ իմեցեք, քյնանցեք:

Տղերքը ասում ըն.- Ա՛ քոը, շատ ընք նղացած, շատ ապրիս:

Տահանք խուրջիննին տինոնը ըն մղակումը, ուրանք նի մնում տոն, նստում: Մին ստաքան քախծը չայ ըն իմում: Էտ կնեցը էրկունջի դոնումը չային մաչը քընըցնող տեղ ա քըցում, տամ տրանց: Տրանք իմում ըն, քոն ինոն, դե էտ հարթը գյուղոն ա քանի սհաթանը էտը բիդի գանթին:

Նա վախտից շոնտ գոըրթընըցնում ա տահանց, ասում.- Դեհա, էր կացեք, հես ա մարթս կկյա՛ կցիդա՛ թան օրիշ պենի յըք եկալ:

Հա, մուռացե ասիմ, վեր հիբը նահանք քոն իլան, էտ հարթը նահանց խուրջիններան վըեսկեն թափից, տեղը պենձիկի կտորտանք ածից:

Էտ տղերքը սրտաճաք իլան վեր կացին, խուրջիննին էր կալին, քյինանցին:

Հղըցումը կուճուր ախպերը մեծին ասից.- Ա՛յ ախպեր, ախեր խուրջինը թիթվացալ ա:

Էտ մըեծն էլ ասից.- Ա՛յ ախպեր, քոն ընք իլան , կերա՛լ ընք, դինջացալ ընք, ըտրա մհար էլ թիթն ա ըրվամ, էս ա վեր մին խրեց քյնանք, կծընդըրանա :

Ըտրանք քյնանցին: Կուճուրը հոնվանն չըրավ, խուրջիննին, պեց ըրավ, տեսավ լոխ պենձիկնի յա, խուտուրու-մուտուրու պաներ ա: Էտ տղերքը տեռին թափառականնի:

Քաչալը լսից, վեր թաքավերին տղերքը կլոխ ըն էր կալալ, կորալ: Էտ վախտը քաչալը ուրան ինելունքոթունավը տեռնում ա թաքավեր: Թաքավերեն տղերքը թափուրղա տըռած կյանլիս ըն էտ թաքավերեն տանը ծառա նի մնում, չցիդանլան, վեր թաքավերն էլ ուրանց քաչալ ախպերն ա, ամմա քաչալը տահանց ճնանչում ա, ամեցը մին պաշտոն ա տամ, պալատումը ապրում ըն, ուրանք չցիդանլան թան հու վա էտ թաքավերը:

Մին օր թաքավերը փասկվում ա հըրևան քաղաքին թաքավերին ըխճըկանը նհետ: Ինքը հըրսանեքյին վախտը նաղլ ա անում կլխավը եկածը: Իտի նահանք ճնանչում ըն ձևը՝ Բաչալը տահանց լնվ պաշտոննի յա տամ, փըսակում, տընատնր-խուխատնր շինում:

Երգյիքան իրեք խնձոր վեր ընգնի. մինն՝ ասողին, մինը՝ լսողին, մինն էլ՝ կրողին:

30. ԱՆԲԱԽՏ ԱԽՃԻԳՅԸ ԲԱԽՏԱՎԵՐՎՈՒՄ Ա

Ինձև ա, չինձև մին մարթ նան մին կնեգ: Տահանց ինձև ա մին ախճիգ: Հնրը նան մարը շատ ըն սիրում ըխճըկանը:

Ասըմ ըն.- Մեր աշկին լնուր, մեր աշկին սըվըսիպտնկը, մեր տանը սոնը էս ախճիգն ա:

Մին դնըմ մին բախտու եշող ա կյամ, տահանց շենը: Օգում ըն ըխճըկանը բախտեն եշիլ տան: Տանում ըն ընդրա կոշտը:

Բախտին եշում ա, ասում.- էտ ախճիգը օխտը տարե մըեռալ ա լըղըցնական:

Հնրը նան մարը շատ ըն տխրվում: Օգում ըն ձևնաց աշխարքան տնու օնին, վեր էտ մըեռալը լըղըցնե վեչ: Հնրը նան ախճիգը ճընապարվում ըն: Շատ ըն քյննմ, թն խրեգ ըն քյիննմ, տեսնում ըն մին մեծ դնլում մին պալատ կա:

Հնրն ասում ա.- Ախճիգյս, քյնննք, տեսնանք հի՞նչ կա էտ պալատումը: Քյննմ ըն:

Հնրը սկսում ա տոնը կուփե-կուփե անելը: Պնցվում չի:

Ախճիգն ասում ա.- Ա՛ հնր, թող յըես տեսնամ կարում ը՞մ պնննմ:

Ախճիգը կյամ ա տռանը կուփե տամ, տոնը պնցվում ա: Ախճիգը նի յա մնըմ, թն հնրն էլ հետան նի մննե, ամմա տոնը էլիա նհետ ա ինձև: Հնրը մնամ ա տռանը:

Հնրը ըխճըկանը ասում ա.- Տես հի՞նչ կա էտ տներումը:

Ախճիգը նի յա մըննըմ, տները շոռ կյամ, տեսնում ա մին տոն, լիքը վըեսկե, էն մինը՝ լիքը պրինձ, շնքյար, շատ պննեք մաչին: Մին տոնը էլ պանում ա, տեսնում մին մարթ մըեռած, տիրած ընդեղ:

Կյամ ա տռանը կոշտը, ասում.- Ա՛ հնր, էն ա ընդեղ մին մըեռալ կա:

Հնրը շատ ա լնց ինձև, ամմա ախճիգն ասում ա. - Ա՛ հնր, վեչինչ,

հանրամթ ճկատես սհեց ա իլնլ կյիրված:

Պնւրնում ա տեսա-տենա տամ հորը: Հնրը քիննմ ա: Ախճիգը մնամ ա էտ տանը: Ախճիգը էլիա սկսում ա տները շոռ կյալը: Մաթ ա մընում, թն էս հի նչ իլնթ, միլնթ ա, վար էսքան հարուստ ա իլնլ:

Էս ախճիգը ամենն օր իրեք դնրմ էտ մոալեն լրղըցնում ա, ինքն էլ մնում էտ տանը: Տնոնը պանվում չի՝

Վար կյամ ա մնում, մին տարե, տնոնը պանվում ա: Էս ախճիգը տնու ա կյամ բալկոնը, տես ու տեն էշում, միննկ ինքն ա ինոն , էլ օրիշ մարթ չի ինոն:

Շատ վար կենում ա, տնու ա կյամ, տեսնում մին դարաչու դաստա յա քիննմ: Ընդրանց ծեն ա տամ, պիրոնն ուրնն կոշտը, տրեսնում մին ախճիգը ըտրանց նըհետ, ասում ա.- Հի՞նչ տամ, վար էս ախճիգը թողեք իմ քշտես: Մին լնգյան վըեսկե կտամ, թնքի թողիք կենա: Էս դարաչիքը ոազի յըն կենրմ:

Էտ ախճիգը թողնում ըն ըտրա քշտեն, ուրանք քիննմ: Էս դարաչի ախճիգը քննմ ա ճնւր պիրում, տոնը սրփում, ամենն հինչ անում, ամմա էն մեծ ախճիգը էտ մարթին ամեն օր լրղըցընում ա, համ էլ քընենք ա անըմ, թն. «_տ մըեռալը սղննական ա՞, թա չէ»: Էս էրկու ըխճըկերքը ապրում ըն ըտեղ: Հաց օտելիս էս դարաչի ախճիգը էն մին ըխճըկանը քշտեն հաց չի օտում, կենում ա, վար էն ախճիգը տնու ա կյամ, ընդրանա էտն ա հաց օտում:

Էս ախճիգը ասում ա. «Մին տըեսնամ էս իե՞ իմ քշտեն հաց չի օտում»: Մին օր տռանը քմական էշում ա, տեսնում, տա կյամ ա ստոլան հաց յոր օնըմ, տանըմ տինըմ օթախ էն քնննջերըմը, էտավ սըերտը թըկելավ կյամ էտ քնննջերը, ասըմ. «Ա՛ քնննջ, մին պատառ հաց տո իլի՛, ախկաղ ընք, սոված ընք»: Ետավ էն մին անգոնընը քինըմ, էլիա իտի դաչանք անըմ, էն քյունջումը տիրնծ հացը յոր օնըմ, օտըմ:

Ըստրանք շատ վար կենում ըն, էտ մոալին լրղըցնում, վար մնամ ա օխտը օր, էտ մըեռալը սկսում ա պրպտալը:

Էտ հային ախճիգը սկսում ա հմանչիլը, ուրնն մըթկըմը ասըմ ա. «Էս տըղան վար էր կենա, պա համո՞ թ չի, հի՞նչ կասէ»:

Վերչը կյամ ա մնում մին օր, էտ մարթին լրղըցնում ա, շնրերը պիրում տնում քշտեն, էս հային ախճիգը հըմընչելան ընցնում ա էն մին օթախը,

ամմա դարաչի ախճիգը մնամ ա քշտեն վրեննը կացած: Էտ մրեռալը աշկերը պաննում ա, տեսնում էտ դարաչի ախճիգը քշտեն վեննը կացած:

Էս մրեռալը ռւրան մըթկըմը ասում ա, «Կա, թա չիկա, ստա յա ինձ լրղըցնողը»: Եր ա կենում, շորերը կյենում, էս դարաչի ախճիգը ռւրան հետե օգում:

Ամմա վեր էն մին ախճիգըն էլ ա տոնու կյամ, ընդրան էլ ասում ա.- Քըյեգ էլ յոր կօնիմ հունցու ծառա:

Էտ մին ախճիգն ասըմ ա,- Պա յըես ըմ օխտը տարե քըյեգ պահալ, քըյեգ ամմեն օր լրղըցրալ, էս ա մին տարե յա, վար տա էլ պիրալ ըմ կոշտս ինձ քյննց ինիլի հետե, ին՞ տի յըս անում:

Էս մարթը հվատում չի:

Էս ախճիգը ասըմ ա.- Նա դարաչի յա:

Էտ մարթը էհա չի հվատում:

- Դե վար հվատումը չըս, մին տրան փորցի, տես դոնկ ըմ ասը՞մ, թն չէ:

Էս դարաչի ախճիգը էհա տահանց քշտեն հաց չի օտում, կենում ա, վար տահանք տոնու ըն կյամ, քմկներեն հաց ա օտում: Մին օր էս մարթը օգում ա էտ ըխճըկանը փորցի, տրեսնա, ին՞ ռւրանց քշտեն հաց չի օտում: Տռանը քշտեն վրեննը կացած տրեսնում ա էս ախճիգը կյամ ա ստուլան հացը յոր ա օնում, տանըմ, տինըմ օթախեն քյննցերըմը, էտավ տո՞շը թըկելավ ասըմ ա. -Ա՛ քյննց, մին թիքյա հաց տո, սոված մրեռե:- Ետավ հացը յոր օնըմ, տնոն պրաննոնը, սըերտը թկելավ քյննմ տանը էն անցոնը, կյամ, մընց էլ յոր օնում, մընց էլ քյնում:

Էս մարթը տրեսնում ա, վար տհենց ա, նի յա մննում ասում, - Էլ քըյեգ օգում չում:

Էս դարաչի ըխճըկանը շինոն ըն ռւրանց ծառան, ամմա էն մին ըխճըկանը յոր ա օնում հունցու կնեգյ:

Շատ ա անց կենում, թն իրեգյ ախճիգը ասում ա,- Քյնալու յըմ իմ հնրանց տոն:

Էս մարթը ռազի յա կենըմ: Եր ըն կենում տեսա, տենա շինում, յոր օնում, քյննմ հնրանց տոն: Տըեսնում հնրանց տոն ըշտըղա՞ յա, վըրդեղ իլնլ ա, ընդեղ չի՛: Մին քանի մարթա հրցնում ըն, ասում ըն, վեր հնրը մեռալ ա, մարը էն ա փլան տեղը: Տանում ըն մորը տոնը նշանց տամ: Ախճիգը նի յա մննում:

Մոլորակ մարդ ճանաչում չի ըխճըկանը, ետնան, որ ասում ա՛յրես քու ախճիգըդը ըմ, մորը օշը տանըմ ա, ընգնում տափը: Ըտրանք գոռավ ետ ըն պերում: Սկսում են նոր քըլեփ անելը: Պիրում ըն ձըմննց լոխ պարիկամներին կանչում, նորու հըրսանեքյ անում: Էտ ախճիգը միչն ձըմնն գյանքին վերչը ապրում ա շատ լմվ, օքնում ա ձըմնն մորը: Իտի էլ ամբախտ ախճիգը բախտավերվում ա, օրախ, հարուստ ապրում:

31. ԱՌՈՒԾԻՆ ՆԱՆ ԿԱՏՎԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Մին մարթ ա ինձն՝ Շարո անըմավ: Էս մարթը ամմեն օր քյնամ ար քուը մին շելմկ փեդ պիրում ծախըմ: Էտ շելմկ փեդավը կլիխ ըն պահում: Մին դինըմ էլ ծմակ քյիննլիս ձըմննց կատուն էլ նհետը քյիննմ ա քուը: Էս մարթը մին կաղնե ծառ ա քթնննմ, սկսում ճղորտիլ: Էտ ծառըմըտ խնկեր կար, տժար ար ճղվում: Մարթը սկսում ա չըրչարվելը, վար ճղե: Կատուն էտ մարթին չորս ընգյուննին շոռ ա կյամ, վար մոկուն յա մին օրիշ պմն քթենա, օտե: Ման կյալիս բնըդմն կատվին մին նոնն ա պտահում:

Առուծը եշում ա կատվեն կլխեն, վըններեն, ջանեն, հաքյվեն, ետնան հըրցնում կատվեն անա, թմ.- Կա՛տու ախպեր, տու հանց ըս մեր ազկան ինի՛ս:

Կատուն ասըմ ա.- Հա, ծեր ազկան ըմ:

Առուծը ասըմ ա.- Պա վար մեր ազկան ըս, ին՞ տհենց կուճուր ըս:

Կատուն պադասխանում ա ըմննեմ.- Գյնըղնմ չըմ ըտեղ հի՞նչ կա, առնն ախպեր, վար տու վել մարթու ճմննց ընգնիս, տու վել կկըրճանաս:

Առննը ասըմ ա,- Կա՛տու ախպեր, մարթը էտ հի՞նչ պմն ա՞, վար քըլեգ էտքան կուճուրցրա լ ա:

Կատուն ասըմ ա.- Օզըմ ը՞ս մարթ տըեսնաս:

Առննը ասըմ ա.- Հա՛:

Կատուն առաչ ա ընգնըմ, նոննը ընդրա հետան, թնըին կյամ ըն մարթին կոշտը:

Առննը ասըմ ա.- Պարյօր, մա՛րթ ախպեր:

Մարթն ասըմ ա.- Աստուծու պարին:

Առննը հըրցնում ա.- Մա՛րթ ախպեր, լըսալ ըմ օժավ ըս, էք կնիլը կենանք:

Մարթը ծիծրդելավ պաղասխանում ա.- Ըստեղ կոխը կենամ հի՞նչ տաննա, եք քյնինքյ շենումը կոխը կենանք, վար մեր շենին մարթիքը տեսնան:

Մարթը օգում ա վար մոհիծեն շենը տանե, վար սպանե, մենց էլ բորդան մտածում ա, վար ստեղ էլ կկարե սպանե:

Անհիծին ասըմ ա.- Ախպեր, տու օժա՞վ ըս:

Ասըմ ա.- Հա՛:

Մարթն ասըմ ա,- Վար օժավ ըս, մին վրեննըտ տիր էս փնդին դաթըմը, տեսնամ՝ օժավ ը՛ս:

Անհիծն գլիդիւմ ա, թա ուրան ամմեն օրվա ծառերն ա, կլխավը լոք տամ էս դուր, էն դուր, վրեննը տիննում ա էն տժմը ճղվելիս ծառեն ճելկեն մաչին: Մարթը սեպին թխում ա, սեպը տոնսա պրծնում, ծառը մոհիծին վրեննը հոփ ա տամ: Տես ա ծիքյ տամ, տեն ա ծիքյ տամ, տոնս չի կյամ:

Մարթը տեսնում ա, վար մոհիծը վրեննը կարում չի տոնս օնե, սկսում ա կացնավը կլիւր թակելը: Թակելիս վախտը մոհիծը ասում ա.

- Կա՛տու ախպեր, վար քյրեզ մչանք տաննամ, պնց ա թուղլակա՛ն:

Կատուն ասըմ ա.- Քու տոնըտ քանդվի վրդդեղա յա պնց թուղլական, սպանալ ա, պրծա՛լ:

Տենց էլ մարթը սպանում ա մոհիծին, մորթեն տոն պիրում. մին քյնլքյ կարում, կյենում: Էտ օրվանից մի քանե տարե էտ քյմսիք մարթը էլ մրսում չի՛:

32.ԹԱՔԱՎԵՐԵՆ ԿՈՐԱԾ ԱԽՃԻԳՑԸ

Իլնլ ա, չիլնլ մին թաքավեր: Ըտրա փըսըկվելանը էտը ընտրա կնեգը խոխա չի պիրալ: Ուրան վեզիրը շատ ա ըդոթըմ, ըստուծեն դաչանք անըմ, վեր աստուծ թաքավերեն մին ժաննաց տա:

Պառավ վախտը էտ թաքուհին պատճառավեր ա տըռեննում: Վեզիրն ուրան կյրքին եշըմ ա, ասըմ,- Թաքավերը ապրած կենա, կնեգըտ մին ախճիգ ա պրիլնական, կյուղըննական ըն:

Թաքավերն ասըմ ա.- Աստուծ թող ինձ ախճիգ տա, յըես հանց պահիմ, վեր կյուղանան վեչ:

Թաքավերեն կնեգը ըզադվըմ ա, մին ախճիգ ա պիրում: Թաքավերը որոշում ա ըխճըկանը հետե ծովումը մին տոն շինի, ուրան հարմար-

թուններավր, վեր չար ծրեռք չի հըսնէ:

Էտ ախճիգը կյամ ա մըծանում: Մեհետ էլ մին դմրվիշ ըսկանում ա, վեր իտի մին ախճիգ կա:

Դմրվիշը եր ա կենում, քինոմ էտ թաքավերեն երգյիրը: Հնար ա քթենում, էտ ախճիգը կյուղանըմ:

Քշրհանա թաքավերը ըսկանըմ ա, վեր ախճիգը կյուղացալ ըն: Եր ա կենում մարթ դարկում շոռ կյալ: Վեչ մին տեղ քթենըմ չըն: Ճարը կտրած թաքավերը հայտարարոթուն ա կյիրում, ցենտրը քյուչեքան կըպցնըմ, վեր, «Հու իմ ախճիգս քթենա, ախճիգս էլ ըմ տամ ուրմն, թաքավերոթունես կեսն էլ:

Հայտարարոթունը մին սալդաթ կարթըմ ա, քինոմ թաքավերեն կոշտը, ասում.- Յըես քու ըխճըկանըտ կքթմնամ, թմքյի հինչ պահանջ ասիմ, տաս:

Թաքավերը դաբուլ ա կենըմ:

Սալդաթն ասըմ ա.- Տու կտաս ինձ մին պարախոդ, ուրմն քշոդավը, մծերավը, վեց տարվա պաշարավը, իրեք տարի հղե յըմ քյիննմկան, իրեք տարե էտ կյամ:

Թաքավերը խոսկ ա տամ՝ իրեք օրումը էտ լոխ հըզըրե, հղե քցի: Սալդաթը կյամ ա, իրեք օրանը էտը, պաշարը յոր օնում, պրախոդումը նստըմ, հղե ինոմ:

Իրեք տարի հղե յա քյինոմ, հըսնում տեղ, պարախոդան վեր ըն կյամ, քյինոմ մին ծմակու դրադ:

Սալդաթն ասըմ ա.- Մինուքը դարավուլ քըշիցեքյ, մնացածը քյինմնք վըերս:

Իտի էլ անում ըն: Սալդաթը գյուղըմ ա, վեր դմրվիշը ըտեղ ա կենըմ: Քյնմլիս թաքավերը մին մուտանա յա տամ սալդաթին, վեր ախճիգը հիշտեղ տըեսնա ճինանչի: Սալդաթը շատ ման կյալանը էտը, մին պնմլի յա քթենում, ամմա մթեն ա ինոմ, էտ ա տեոնում կյամ վեշչուն կոշտը: Վըերսըտեղան հնգերունքը կյամ ըն, տըեսնըմ դարավուլչին սպանած, խրավածը կերած, քյեցած:

Շատ ըն մտածում հնգերունքը, թմ հո՞ւ կինի սպանած, ամմա սալդաթը գյուղում ա, վեր տա դմրվիշին պենն ա: Թաքուն ա պահում, վեչ մինին ասըմ չի, ասում չի, վեր ըստեղ դմրվիշ կա:

Էքսյւր քնուտեղա եր ա կենում, հընգերունցը ասըմ.- Թող մըզանա մինը
Էլիա դարավուլ վըեննը կենա, մնացածը քիհինքյ վըերս:

Իտի էլ անըմ ըն: Շատ ըն շոռ կյամ, խրեգ ըն շոռ կյամ, քթենում չըն
ըխճըկանը տոնը: Վըերսա ետ ըն կյամ, թն հաց օտին, տըեսնըմ դարա-
վուլչին էլիա սպանած, հացը կերած, քյեցած: Սալդաթը գյուդում ա, էլիա
ասըմ չի:

Քշերավ վեր ըն կենում, սալդաթը էլիա հնմին հրամանն ա տամ:

Հնգյերունքը ջողաբ-ջողաբ ըն ինձում, ասըմ ըն.- Հի՞նչ ա, մըեգ պիրալ
ըս ըստեղ կընդ-կընդ կտորի՞ ս, դարավուլ չընք վըեննը կենում, մընգ էլ
տու վըեննը կաց, մունք քիհննք վըերս:

Սալդաթը ճարը կըտրած դաբուլ ա կենըմ, ասըմ ա.- Լնվ կինի, մընգէլ
յըես կկենամ, տուք քյեցեքյ:

Սալդաթը կենըմ ա, խորագյ իփում, պդրաստում, տըեսնըմ ա միչև
հնգյերունքը կյալը, մին բեղավուր աժդահա մարթ եկավ պարիյօր տվավ,
Սալդաթը պարիյօրեն պարիյօր ա տամ. էտ էն դնրվիշն ա ինըմ:

Դնրվիշն ասըմ ա.- Խորագյը հազըր չի՞, քցի օտինքյ:

Սալդաթն ասըմ ա.- Հա, պադրաստ ա, հինչ օգիս, կա:

Սալդաթը ըտրան խորնգյ ա տամ, իմացնըմ, թա հինչ կա ուտելի:
Կյինի էլ ա տամ: Դնրվիշը հնրփըմ ա: Սալդաթը յոր ա օնում խանչալը,
ըտրա կլիխը կտրում, թադում, վեր հնգյերունքը գյիդնն վուչ, թնգնդնն
ըսկսըմ ա խորագյ իփիլը միչև հնգյերունքը կյալը: Հընգյերունքը հննդին
մսլահաթ ըն անում, վեր. «Քյինննկան ընք տըեսնանք սալդաթըն
սպանած: Պրախոդը յոր կօնինքյ, քյնանքյ»:

Կյամ ըն տըեսնում հի՞նչ, սալդաթը սաղ սըլըմաթ, խորագյ իփած, էնա
եշըմ, թա կյան, օտին:

Հնգյերունքը գրմանում ըն, ասըմ ըն.- էտ հի՞նչ պեն ա, վեր սպանալ
չը՛ն:

Կյամ ըն օտում, խմըմ, քոն ինըմ:

Քշերավը եր ըն կենում, քյինձում վըերս: Վեր շատ շոռ ըն կյամ, մին ծակ
ըն քթենում, էն պննլին քըցըմ ըն, պենվում ա: Տեսնըմ ըն ընդեղ մըեծ
հարըստոթուն, վըեսկե, մին էլ էրկու պննլի: Յոր ըն օնում պննլիքյը, տձև
կյամ, ըսկըսըմ շոռ կյալ ըխճըկանը հետան: Էլլա մին շինոթուն ըն
քթենում: Ըտեղ ընդրանա շատ հարըստոթուն ա ինձում, քանց սձևվթձումը:

Էլիա յըն շոռ կյամ ըխճըկանը հետան:

Սալդաթը քթենում ա ըխճըկանը տոնը: Էն քըթննձ պնալավը պենում ա, տըեննըմ մին դնքրետկա, յրան նասած մին ախճիգ, ծրքակործ ա անում:

Ախճիգն ասըմ ա.- Ա՛յ տղա, յըես դժոխկի մաչի յըմ, տո՞ւ ինիս, տո՞ւս եք ըստեղան, դնքրվիշը կկյա, քըլեգ ըսպանե:

Տղան ասում ա.- Ա՛յ ախճիգ, վախե մել ընդրա կլոխը կնոխե յըմ կտրալ:

Համ ասըմ ա, համ հորը տված մուտանան նշանց տամ:

Ախճիգը դնստի գյուղում ա, վեր հնրն ա դարկալ էտ տղեն: Ասըմ ա.- Հարատթունին տըլեդերը, նշանց կտամ, վեր յոր օնինքյ, փախչինքյ: Ամմա դնքրվիշին էրկու ախպերը կկյան, մըլեգ կտորին:

Սալդաթն ասըմ ա.- Տըլեդերը գյուղում ըմ:

Ախճիգը հորը մուտանան յոր ա օնում, ուրնն մուտանան տամ էտ տղեն, հարատթունը նի յըն տամ պրախողը վեր հղե ինին, ըխճըկանը մենն ա ընգնըմ, վեր մին վըսկըճրննձ դարյա թողալ ա ընդըլ:

Ասըմ ա.- Տո՛ւ ըստըլե կաց, յըես քյինիմ վըսկըճրննձ դարյաս պիրիմ:

Տղան ասըմ ա.- Չե՛, տու կաց, յըես քյինիմ, պիրիմ:

Ախճիգը ասըմ ա.- Չե՛, վախըմ ըմ հնգերունքըդ քըլեգ դըշմընթուն անին:

Տղան լսըմ չի, ըխճըկանը թողում ա ըտըլեդ, քյինո՛ւմ դրյին հրեյին: Հնգերունքը դասիդ տղեն թողում ըն, պրախողը խող տամ, քյինո՛ւմ:

Ախճիգը պրախողան հինչքան հարայ ա տամ, պրախողը վըեննը չըն կցնում:

Քշողը յրա յա պըրծընըմ էտ ըխճըկանը յրա, թա թխե, վըխըցընըմ ա, ասըմ.- Քյնն հորըտ ասե, վեր տու սալդաթ չըս տըեսալ, վեր քըլեգ քըթենտղը յըես ըմ, պրախող քշողը:

Ախճիգը վխելան նհետ համածայնվըմ ա:

Սալդաթը ծովեն դրաղեն նստում ա, քնենքյ անըմ, թա հի՞նչ անի, հո՞ւնց անի մհենցանց տենը: Եր ա կենըմ ընգնըմ ծմակը, շոռ կյամ, վըերս քթենըմ, ապըրմ:

Մին ամես տի ապըրմ ա, մին դնքրվիշ ա ջիհըմ: Էն համին դարվիշին մըլեծ ախպերը:

Դնքրվիշը օզըմ ա նի կապե սլդաթեն յրան, ըսպանի, սալդաթն ասըմ

ա.- Հինչ ասիս, կանիմ, թնքյի ինձ ըսպանիս վուչ:

Դնրվիշն ասըմ ա.- Վեր տի յա, յըես քյըեզ յոր կօնիմ նոքյնր:

Տանըմ ա տները նշանց տամ, վեր թմիզցնի, ամմա առանց ուրմն նի չի մննի:

Մին տարան վեչ պակաս ըտեղ կենըմ ա, ամմա քշեր, ցիրեկ քնենքյ ա անըմ, ասըմ ա. «Էս հի՞նչ գյանք ա, վեր յըես մաչին ըմ: Դե մհե վեր կսպանե, թող սպանե»:

Մին հետ էլ յոր ա օնըմ, տո՞նը պենում, տեսնում մին սո՞ւրիւ լղար ծիյանք: Վեր տո՞նը պենում չի՛, դնրվիշը կյամ ա: Օզըմ ա սպանե ըտրան: Սալդաթը ըղաչանք ա անում, վեր էլ պենալ չի: Վեր շատ ա ըղաչըմ, դնրվիշը մեխկն ա կյամ: Մեթկը փոխըմ ա, էլ ըսպանըմ չի:

Սալդաթը վեց ամսանը ետը տհենց էլ էն մին տո՞նն ա պենըմ տեսնըմ մընծ կայք, հնրըստոթուն կա: Էլիս դնրվիշը կյամ ա, թն թխե, սպանե, սալդաթը մչանք ըղաչանք, պըղատանք ա անըմ, վեր դնրվիշը ներըմ ա: Սալդաթը մին տոնանը ետը պենըմ ա իրեքինջի տո՞նը, տըեսնըմ քյոհնա պորթվելնեթավ լիզը:

Դնրվիշը կյամ ա, թն կլոխը կտրե, տղան էլիս միննաթ ա անում:

Դնրվիշը ասըմ ա.- Դե, վեր տի յա, քյըեզ իմ երգյիրաս տո՞ւս ըմ օնում:

Տղան լնց ա ինո՞ւմ: Դնրվիշն ասըմ ա,- Հիշտեղ օզըմ ըս տանիմ:

Պիրում ա դուլլուղին հախը տամ մին լղար ծի, մին էլ մին ճղած պորտվել:

Սալդաթն ասըմ ա,- Պա ըստրանավ հի՞ շտեղ կհասնիմ:

Դնրվիշը ըտրանա իվիլ լղար ծի յա տամ:

Տղան ըղաչանք ա անըմ, ասըմ ա,-Տա փիս ծի յա, մին օրիշը տո: Դնրվիշը ասըմ ա.- Տա առաչվա ծիյան ճելլի յա քյինըմ: Ասըմ ա.- Նստե ծին, աշկերտ հոփ կալ, ծիյին մեհետ թխե, ասե վեր քաղաք ըս օզըմ քյիննս, ծին կես սհաթըմը հըսցնական ա: Հիշտեղ փող հարկավեր կյա, պորթվելը թափ տո, փող ա վեր տոնըլական:

Սալդաթը յոր ա օնում վըեսկըշափաղ դարյան, մուտանան, պորթվելը, ծին եր ինո՞ւմ, քըղաքեն անումը տամ, մեհետ թխում, մինչը կես սհաթը տեղ ա հըսնում:

Քյինամ ա էլ իվիլ թնգյնուց շոթեր ինքյ օնում, կյենըմ, հըրըստանըմ, ապրում: Էտ քաղաքը թաքավերեն նստած տեղն ա ինո՞ւմ, ըտըղ մին

քանե վախտ կենրմ ա, օրը տասներկու աման խորնց օտում, մին լնվ քյուքանրմ: Մին քանի օրանը ետը թաքավերեն անա հրռակյիր ըն ստանում, վեր ախճիգլը կյամ ա հրդեցն ա: Լոխ հրգըրվըմ ըն տոնս կյան թմաշա: Թաքավերը ետ ստալավոյին տրոնանը ընցնելիս լսում ա, վեր ըտեղ իստի մին մարթ կա, օրը տասներկու աման խորաց ա օտըմ:

Թաքավերն ասըմ ա.-Պերեքյ տեսնամ:

Պուրում չըն: Թաքավերը կյամ ա, թն տեսնա, տղան տեղան եր ա կենում, դարբետկան տամ թաքավերեն, թաքավերն ասըմ ա. - Ախճիգլըս կյուդացած ըն իլնլ, մհենց կյամ ա, հըրսանիք ըմ ըննական, կկյաս:

Տղան ուրնն ադրեսը տամ ա: Էրկու օրանը ետը ախճիգլը պիրում ըն: Սալդաթը մթկըմը ասըմ ա, «Հետաքրքիր ա, քյիննմ, տեսնամ ախճիգլը հի՞նչ ա նաղլ անըմ»:

Ախճիգլը վըխելան նհետ ասըմ ա.- Ինձ պրախոդ քշողն ա քթնլ:

Սալդաթը կյամ ա տոն: Էքյաը բիդի հըրսանիքյ ինի: Էտ ըխճըկանը բիդի տան էն պրախոդը քշողին: Սալդաթը յոր ա օնում վսկըճընճ դարյան, մուտանան քցնմ մաննը, սարքվըմ, քյնամ հըրսանիքյ: Ինքյն էլ լնվ շիրեր ա ինըմ կյեցած: Հըրսընքըմը լնվ տեղ ըն նըստըցընըմ: Փեսեն, ըխճըկանը ստոլեն պարյօր ա տամ: Զրոնց ա անում, կյինի յըն խմըմ, ըխճըկանը նան պրախոդ քշողին կյենաց ըն ըն խմըմ:

Սալդաթը ստոլեն տակեն մաննը ետ ա անում, մուտանան քըցած ծեռքավը ստաքանը յոր ա օնըմ, թա խմե, ըխճըկանը աշկավն ա ընցյնըմ մուտանան:

Ախճիգլը օշը կուրցըրած ճղղում ա.- Վեչ մինը կյենացս խմե վուչ, տա չի ինձ քթնլ, օգում չըմ ըտրա նհետ փսակվի՛մ:

Դերը հրցընըմ ա.- Հինչ ա պտահալ, էս հի՞նչ դագաբ ա մեր կլոխը եկալ:

Ախճիգլը օշը կլոխն ա հվաքըմ, ասըմ.- Ըմընեքյը հրամած ա, լոխ փուխեցեքյ, ետավ կասիմ հինչ ա պտահալ:

Ըմընեքյը փոխըմ ըն, թագաղան ստոլ ըն պենըմ, ախճիգլը մին-մին նաղլ ա անըմ, ասըմ.- Ա՛ հնր, վեչ թա պրախոդ քշողն ա քթնլ, էս սալդաթն ա քթնլ, հեսե իմ նշանածս, մուտանաս փոխալ ըմ մուտընեն նհետ: Սալդաթը ետ ա մնացալ, վըեսկե դարյին դմրդնն:

Պըտմելանը ետը թաքավերը հրամման ա տամ՝ պրախոդ քշողեն

կլորիսը կտրին: Ընդետանը ախճիցը, թաքավերոթունեն կեսը, հարստոթու-
նեն կեսը տամ ա սղաթեն: Ետնան հրսանեք ըն անըմ, ձերանց հետի
փառավեր ապրըմ:

Ըտրանք հրսեն ուրանց մուրա գեն, մուեք էլ հրսնինք մեր մուրագեն:
Երգինքյան իրեք խնձոր ա եր ընգնըմ. մինը՝ ասողին, մինը՝ լսողին, մինն
էլ՝ տըռանը տական անջուկ տընողեն:

33. ՄԻՆ ԿՅՈՂՈՒ ՆԱՂԼԸ

Ինձում ա, չի ինձում մին կյող մարթ ա ինձում: Էս մարթը միշտ կյողոթուն
ա անըմ: Էնքան կյողոթուն ար ըրալ, վար լոխ ընդրան կյող ին կանչում:

Մին օր նա մտքումը տինձում ա, էլ կյողոթուն չանե: Ամմա վար ձերան
ճընանչըմ ին հունցու կյող, որոշում ա ձերանց սրջանան տձու կյա:

Ճընապարվում ա մին օրիշ սրջան, համ էլ ձերթումն ա օտում, վեր էտ
կործավը էլ գբաղվի վուչ:

Քյինձում ա, քինձում, մին տեղ մթնում ա, նի յա մննում մին տոն, ասըմ.-
Խնթըրըմ ըմ էս քէր ինձ ղոնաղ պահիք:

Տնատարն ասըմ ա.- Չի՞նչ կինի՛, ղոնաղն աստծունն ա՛:

Տա նի յա մննում էտ տոնը: Տրա համար տնեցեք չորս ծու յըն իփում:
Օտում ա, քէրը քոն ինձում: Առավոտը քէրավ էր ա կենում, ճընապար-
վում:

Բիրդան ճընապարեն մետն ա քըցում, վեր կերած ծվեն հախկը տվալ
չի: Էտ պենը հաշվի քցելն վեր կյողոթուն ա, էտ ա տեռնում, վեր չորս
ծվին հախկը տա: Վեր շենան մուտանըմ ա, էն տնատարը ուշոնց ա տամ,
ասըմ,- Էն չորս ծվին հախը իե՞ չըս տվալ:

Էտ մարթն ասըմ ա,- Ա՛յ մարթ, մննաս ընգալ ա, եկալ ըմ վեր տամ,
հի՞նչ ըմ տլական, ասե:

Հնշվում ա, ասում.- Չորս ծուն թոխս կը տնի, չորս ճոտ տձու կըկյար,
ընդրանց էլ կմծցնի, ծու կըծին, մնէլ չորս թուխսուկան կտեռնար:

Աստի հաշիվ ընելավ կտեռնա էրկու հարձեր հավ: Հախկը չորս հարձեր
մանեթ:

Էտ մարթը զարմանում ա, ասում.- Ա՛ մարթ, չորս ծու յըմ կերալ, ասե
չորս ծուվեն հախկը տամ:

- Չէ՛, վեր չէ՛:

Ծուվեն տարը սուղի յա տամ: Էտ մարթը ճընապարավը մըտըծելավ քիհնձում ա:

Ճընապարեն պտահում ա մին չոբան, տեսնում ա, վեր էս մարթը տխուր ա, հըրցնում ա.- Ախպեր, ին՞ տխուր ը՛ս:

Ասում ա.- Հի՞նչ անի՛մ, վեր տխուր չինիմ: Հինչու կա, լոխ նաղլ ա անըմ:

Էտ չոբան ասում ա. – Դիմումետ մաչին ինձ էլ շհաղ կյիրի: Յըես կործըր ատկազ ըմ ըննական:

Էս մարթը իտի յա անըմ: Սուղը պավեսկա յա դարկում, վեր էս հինչ օրը ներկայանան սուղեն: Լոխ ասած օրը ներկայանում ըն սուղեն, համմա չոբանը մին թիքյն էտանըմ ա:

Վեր կյամ ա, սուղյան ասըմ ա. - Հիմմա՛ր, քանի՞ կլխանե յըս, վեր իմ ասած ժամանակին ներկայացալ չըս:

Չոբանն ասըմ ա.- Սուղյան ապրած կենա, լոբի յի իփում, վեր պերիմ ըռաչավտ վարիմ, կանաչ-կյարմձըր ծաղիցյնի տեռնա:

Սուղյան կզնվում ա, ասում.- Հիմմար անասուն, էփած լոբին կփսնե՞:

Չոբանը ասում ա.- Պա իփած ծուն ճոտ կտեռնա, վեր էտ մարթը իտի յա հաշիվ անըմ...

Ստրանավ կործըր աթկազ ա տըռնում:

34. ԷՇԸ ԲԱԴԱ ՏԱԼԸ

Հիլիսեցե չմրչի Հմրմբեղը օզեցալ ա, թմ քիհնն Աղդամ ռանգյ-մոանգյ, լեղակ-մեղակ, թանակ, ասեղ, սանջեղ, բլափկա, վերչը՝ խուրդավաթ պիրի, շենացուց յըան ծախե:

Էշին նստում ա, հղե ինձում է վեր հսնում ա Խոջալլուվեն դձըր, վագոնեն հղեն հմլն նոր քցած ըն ինձում, հունց ա պտահում, էտ վագոնը հղցեն մաշտեղը վենն ա կենում:

Էս Հմրմբեղը մեթկ ա անում, վեր նստե էտ վագոնը:

Վերչը խուրջինը էշան վեր ա օնում, օսավը քցձում, էշին վգոնեն քմական կապում, ինքյըն էլ եր ինձում վըգոնումը նստում: Վագոնը վեր խող ա ինձում, քիհնձում, քմական էշը կարում չի հսնե, քաշ ա ինձում հետան էնչունք տես-տեն քաշ-քաշ ա անում, վեր ստակում ա: Մհենգյ էլ մին տեղ էս վգոնեն ըռըշկեն պրավոզը պուք ըն տամ, վեր քյնն հձըր յոր օնե, նոր կյա:

Ինքը վեր ա կյամ, հետան վագ տամ, թա,- Մըեզ թողած փախճում ըք, ա տնըքանդե՛ր, ինե՞ թողում ըք ինձ:

Վերջը տըրան մին կյերպ հսկցնում ըն, թա.- Էս ա կկյա, քըեզ տանե, վախել մեր:

Կյամ ա, թա նորու նստե, մեն ա ընգնում էշը: Նորու վեր ա կյամ, քմակեն էշում, տեսնում էշին կլի՛ն ա միննկ մնացալ կախ իլնձ:

Ետ ա տըեռնում մեր Հնրնրեդը, էլ վագոն չի նստում, վեր գվանոկ ա տամ, թն հղե ինի, հետան պըլլոր ա անում, թն,- Հի՛նչ ըս պռանչում, էշս, էշս բեդմա ծնիս, էշըս, կոնյա կաշին էլ չըս ինձ տվալ, թա տըրեխ անիմ, պա իտի մրթոթուն կին ի՛...

35.ՍԱԼԴԱԹԸ

Մեհետ մին սալդաթ ա ինձում ձորնն պոստումը վըեննը կացած: Թաքա-վերեն տղան մին ջուվարու նհետ գրող ընելավ համ կյամ ա, քյինձում, համ էլ, թա.- Մին իրեք հագար մանեթս բեդմր, քյինի վաճառականեն ախճիգը պիրի:

Էտ սալդա թը ըսկանում ա, թա,- Քու իստինըտ, ինդինըտ, յըես առանց մին կըպեկի էտ ախճիգը կպիրիմ:

Թաքավերեն տղան քյինձում ա հորը, թա.- Յըես իստի ըսեցե, մին սալդաթ իստի սսից:

Թաքավերը ծեն ա տամ էտ սըլդաթեն տանում, թա.- Էն հի՛նչ ա իլնլ, վեր ինդի յըս ասալ:

Սալդաթն ասում ա.- Պա դե կկարիմ պիրիմ: Թաքավերին ասում ա.- Մին թոխտ տոք, վեր ամմեն հինչ անելի իրավունք օնիմ, միչն անքամ մարթ ըսպանելի իրավունք օնիմ, համ էլ իրեք տարե սրոկ տոք, պիրիմ:

Թաքավերը ռազի յա կենում: Ըտրան իտի մին թոխտ ա տամ, համ էլ իրեք տարե սրոկ ա տամ:

Էտ սալդաթը լոխ յոր ա օնում, քյինձում: Քյինիյիս չախը մին գեներալ ա ջիհձում: Էտ սալդաթը իսկյի մհալ էլ չի տինձում, չուբուխը ծիքյ տալավ քյինձում ա: Էտ գեներալը կգնվում ա, ըսկսում ձըշննց տալը: Սալդաթը թոխտը տձու ա օնում, նշանց տամ, վեր իրավունք օնե ըսպանե: Գեներալը տձու ա օնում, մին իրեք հագար մանեթ տամ, ազադվում: Սալդաթը քյինձում ա, տըեսնում սլղըթներեն մեծը սլղըթնուն հըղըցնում ա: Սուս

ըրած, չուբուխը քշիլավ քյինոնւմ ա, քշտուռնավը անց կենում, էտ սլղըթ-
նուն մընէ՞ր էտ ա տրեռնում, ըսկսում ըտրան ուշունց տալը:

Սալդաթը թոխտը տոնւ ա օնում, նշանց տամ, մին վեց հազար մանեթ
էլ ըտրանա ինքյ օնում, քյինոնւմ : Քյինոնւմ ա ամենալւմվ պիներան, ամմեն
հինչան զակագ տամ, պիրոնւմ, լւմվ ստոլ սարքում, դրադեն նստում: Եշում
ա, տեսնում վաճառական են ախճիզը մին գեներալու նհետ կյամ ար:

Էտ ախճիզը վեր էտ սլղաթեն իտի տեսնում ա, գեներալեն ասում ա.-
Տու գեներալ ինիլւմվըտ կարում չըս, թա ինդի պեներ առնիս, ամմա
սալդաթն առնում ա:

Վերչը ուրմնք էլ ընդեղ դոնաղ ըն ընգնոնւմ, օտում պրծնում:

Էտ ախճիզը գեներալին ասում ա.- Քյինի էն հինչ տրեղը, ասե էս հինչ
վաճառական են ըխճըկանը զակագ տված սրհաթը տոք: Փողը տոք,
երկալ, էս հինչ ժամեն եք էս հինչ տրեղը:

Էտ վեր էն ախճիզն ասում ա, սալդաթը լոխ ըսկան ում ա, ինքյը եր ա
կենում ըռաշկեն քյինում, միկա իվիլ փող տամ, սրհաթը յոր օնում, ասած
ժամեն քյինոնւմ, քյինդիրավը պիցրմնում, քյինում ըխճըկանը կոշտը:
Մթեն ա ինոնւմ, էն ախճիզը ճընանչում չի, գյիդում ա, թմ գեներալն ա:

Սալդաթը սրհաթը տամ ա ուրմն, պրծնում, թա քյինի, դասիդան
մուտանան վեր ա քըցում, ասում,- Մուտանաս վեր ընգավ:

Էն ախճիզը ասում ա.- Իմս տու եր կալ, էքյուծ յըես քունը կքթենամ
պիրիմ, կփոխինքյ:

Մուտանան յոր ա օնում, պրծնում, թա,- Մնանուցս էլ ա վեր ընգալ:

Էս ախճիզը էլիս ուրմն մնանուցը տամ ա սլղաթեն: Սալդաթը յոր ա
օնում, քյինոնւմ: Վեր լոնսանում ա, էտ սալդաթը էլիս քյինոնւմ ա ստոլ
սարքում, ընդեղ նստում, մուտանան, մնանուցը մանումը, ծեռքը տինոնւմ
ճկատեն:

Վաճառական են ախճիզը կյամ ա, իտի տեսնում, թմ.- Յըես օգում ըմ
քըրեգ նհետ ծանոթանամ:

Սալդաթն ասում ա.- Յըես մին հասարակ սալդաթ, տու վաճառական
ու ախճիզ, հո՞ւնց ծանոթանանք:

Ախճիզըն ասում ա.- Վնաս չօնե:

Ծանոթանում ըն, թաքուն խոսք տամ, վեր փըսակվին: Էտ ըխճըկանը
հմրը գյուդում չի՛ : Ըտրա մին կորած պարախոդ ա ինոնւմ, հայտարարում

ա, վեր ծախում ա: Էտ սալդաթը ինքյ ա օնում: Պարախողը վեր քթենում ա, սալդաթը ապրանքը լոխ տոնա ա տամ, յոբ օնում:

Վաճառականը կյամ ա, տեսնում, ասում.- Եք յրես տու պարիկամանանք:

Իտի էլ անում ըն, ախճիցը տամ ա էտ պղաթեն: Իրեք տարեն վեր թմամում ա, էտ սալդաթը վաճառականեն ախճիցը յոբ ա օնում, քյինոն, թն.- Թաքավերն ապրած կենա, վաճառականեն ախճիցը պերալ ըմ:

Թաքավերը նորու հրսանեքյ ա անում:

36. ՊՐՈՓԵՍՈՐԵՆ ՔՈՒՐԸ

Ինիս ա, չինիս մին թաքավեր, ըտրա ինիս ա մին տղա: Էտ տղան վեր մծրնաս ա, ոնգիս ըն վեր մին գիդոթուն սվըրցնին:

Թաքավերը մալրհաթ ա ընես, վեր տղան դարկե օրիշ երգյիր, ընդեղ կրթվե, ըտրա կնեցը թուղես չի: Թաքավերը մին պրոփեսոր ա պիրիլ տաս, տանը տղեն կրթըցնելի հետե:

Մին քանե տարանց ետը, էտ տղան ուրան վարժաբեղին կյըրերըմը մին նկար ա տըսնաս, յրան հլըլ-մալիլ տոնաս, հիվընդնաս: Իրեք օր տանան տոնը չի տոնա կյաս, վեչ հաց ա ուտես, վեչ ճոնր ա խմես:

Թաքավերը նան թաքուհին ուրանց երգյիրըմը դոխտուր, հնքյիմ, պեն չըն թուղես, լոխճին պիրիս ըն պալատ, ամմա վեչ մինը կըրես չի, թն, էտ տղեն ցավը գյիդն:

Վերչը մին պառավ կյաս ա, թա.- Յըես կգյիդամ ըտրա ցավը, թող կացեք կյա իմ կոշտըս, պեն ըմ ըսըլական:

Էտ տըղան կըրես չի քյինն, թոնլ ա ինիս: Էտ տղեն հընգերը վեր կյաս ա պռավեն կոշտը, պառավը ըտրան ըղրկես ա էն տղեն կոշտը, ըն էլ տանան հնլն տոնա չի եկալ, նկարը տեսած օրան:

Հնգերը վեր քյինիս ա կոշտը էտ տղան էտ ա տըռնաս, թա.- Ա՛ հընգեր, պա ասե՞լ չը՞ս, էս ա իրեք օր ա սիրահարված, մըռնըմ, իսե կյա՞ս չըս ինձանավ ընցնիս:

Հընգերը կյաս ա պռավեն ըսես, պառավըն էլ քյնիս ա թաքավերեն ըսես: Թաքավերը էն պրոփեսորեն ծեն ա տաս, նկարը տոնա օնել տաս, թն.- Էտ հո՞ւր նկար ա:

Պրափեսորը ըսես ա.- Իմ քվեր նկարն ա:

Թաքավերը ըսես ա, դե քու քվեր պիտի տղես հետե Ծօղիմ:

Պրոփետորը ռազի յա կընաս:

Թաքավերեն պլատըմը վեզիրներան մինն էլ ա ըշկըտըմծ ինիս, թա ռւրան ախճիգը տա թաքավերեն տըղեն: Էտ պենը վեր ըսկընաս ա, ռւզիս ա վեր խընգարե:

Կյաս ա թաքավերեն սըտըտտ պեներ ա խաքար տաս:

Թաքավերը պրոփետորեն կըպուտես ա, թմ.- Քու քվեր անըմ վեր պեն կա՛, ինե՞ ինձ ասալ չըս:

Պրոփետորը ըսես ա.- Դե տրա ասողը թող մին նշան պիրի, հվատամ:

Էտ վեզիրը եր ա կընաս ամմեն հինչան յոր ունես, օղտերը պըռնես, թա տանե ռուշվաթ տա, վեր էն ըխճըկանան մին նշան պիրին:

Պրոփետորեն քճըրը կնաս ա ընիս մին օխտը ըտժանե տան կըլիսե: Օխտը ըտաժումը ըտրա կոշտը քյինիս ա ընիս ռւրան ախսպերը մին թաքուն, օրիշ մղակավ:

Էլ դ՛ուշ դասաթ ընդրա կոշտը քյեցած չի հնլմ: Էտ ախճիգը մին օր եր ա կընաս, տսնաս ռւրան տատը եկած կոշտը: Ըսես ա. - Հո՞ր ըս եկալ:

Տատը թա.- Եկալ ըմ կլիխըտ լվանամ:

Տճւ մեղ ասել էտ վեզիրը պռավեն ռուշվաթ տված կինի մին չվալ վըեսկե, թմ.- Թոռանըտ անա մին նշան պե՛ր:

Տատըն էլ կքյինի թոռանը կոշտը, թմ.- Եկալ ըմ կլիխըտ լվանամ:

Կլիխը լվանճւմ տեղը մուտանան յոր կօնե, տճւ կյա, պիրի տա վեզիրին: Էտ վեզիրն էլ կպիրի թաքավերեն տա:

Թաքավերն էլ ծեն կտա պրոփետորեն, թմ. - Պիտի քըլեզ սպանիմ, վեր ինձ խափալ ըս:

Պրոփետորը ռազի յա կենըմ: Դե էլ հի՞նչ անե ընդրանա ետը:

Էտ ախճիգը վեր տսնաս ա մտանան կա վուչ, ռւրան պենը գյիղմս ա: Եր ա կնաս տղու շճրեր կյնաս, քյնիս թաքավերեն պալատը, հարցըփորձ ընես, տսնաս լոխ տճւ եկած թմաշա, վեր պիտի պրոփետորեն կախաղան տան:

Վեր տըսնաս ա, հինչու հետե յա, ետնան գյիղմլմնը ետը, էտ ախճիգը ռւրան շճրերը կյնաս ա, քյնիս թաքավերեն կոշտը թմ.

Մտանիս քու պլատեն մարթիքը եր ըն կնլմլ, ասե ինձ տան: Ըտէլ ռւրան օրումը հնլմ տանան տճւ եկած չի, ըտրա դմրղմն էլ վեչ մինը ճննչիս չի, թա հո՞ւ վա:

Թաքավերը հրցնիս ա.- Հո՞ւ վա եր կննլնլ:

Էտ ախճիգը էտ վեզիրին նշանց ա տաս, թն.- Էն ա եր կննլնլ:

Վեզիրը ռւրթոնմն ա ուտես թն.- Յրես եր չըմ կննլնլ, յրես ըսկի ճննչիս էլ չըմ, թն տա հո՞ւ վա, հիջտեղեցե յա՛ :

Էտ ախճիգը ըսես ա.- Դե վեր իտի յա, մին թոխտ կյիրի, թաքավերն էլ թող փչնտե, վեր տու գյիդնս չըս, թն յրես հու վըմ, ինձ ճննչիս չը՛ս:

Վեզիրը թոխտը կյիրիս ա, թաքավերն էլ փչտես ա, տաս էտ ըխճըկանը: Էտ ախճիգը թոխտը տաս ա թաքավեր են, թն.- Էս վեր ինձ ճննչիս չի, գյիդնս չի յրես հո՞ւ վըմ, պա մուտանաս հո՛ւր անավ ա ձեռքը քցալ:

Թաքավերը մնաս ա ըրմացած էտ ըխճկանը իսելքեն յրա: Պիրիս ա կործը քննես, տսնաս պենը հինչումն ա: Յիրեկվա սհաթի իրեքին պրոփեսորեն կախ տալին տրեղը ռւրմն վեզիրին ա կախ տաս, պրոփեսորեն ըզըդես: Պրոփեսորեն քո՛ւրը ուզիս ա ռւրմն տղեն հետե, օխտը օր, օխտը քշեր հրսանեք ընես:

37.ԱՐՉԸ ՆԱՆ ՄԱՐԹԸ

Մին մարթ ա ինոն: Ամեն վախտ քնում ա ծմակը փնդ պերի: Քյնամ ա տրեսնում մին քարու յրա մին արչ կաղնած:

Վեր էշում ա, տրեսնում մարթը քշտեն, ասում ա.- Հինչ օզիս քըեզ կտամ, միննկ վեչ մին տեղ ասիս վուչ պոնիս տրեղը:

- Էտ մարթին յոր ա օնում, տանում մին վըեսկու հոր նշանը տամ, ասում- Ամեն օր կկյաս մին քսակ վըեսկե տանիս:

Էտ մարթը յոր ա օնում վըեսկեն, քյնոն տոն:

Կնեգը ստիբում ա, թն.- Տար էս վըեսկուն տրեղը նշանց տո, տրեղն ասե:

Էտ մարթը ասում ա.- Ուրո՛ւզո՞ւնը կասիս:

Վեր կյամ ա քոն ինիլի վախտը, էտ կնեգը ստիբում ա: Մարթն ասում ա,- Էս հինչ արչն ա նշանց տվալ:

Էտ վախտը արչը էն ա ինոն ակուշկեն տական սկնալիս: Ասում ա,- Մարթ ախպեր, հնըմնթ մեհետ էլ կկյնս ծմակը, յրես քըեզ կասիս:

Էտ մարթը տասը տարե յա տեռնում, ծմակ չի քյնոն:

Մին օր կնեգն ասում ա.- Յա քյնն փնդ պեր, յա տոնս էք:

Էտ մարթը ճարը կտրած, վխվխելալ մին չվալ ա յոր օնում, քյննմ

փնդու: Ծմակավը վիսվիսելավ քյնալիս մին աղվես ա տոնս կյամ, ասում,-
Մա՛րթ ախպեր, ին՞ վախում ըս:

Ասում ա,- Յրես էս հինչ արչան ըմ վախում:

Ասում ա, - Վեր էն արչին սպանիմ, հի՞նչ կտաս:

Ասում ա,- Հ՛ինչ վեր օգիս:

Էտ աղվեսը էտ մարթին յոր ա օնում, քյնամ մին հղըցու կոխկե կրակ անում, ասում.- Էս էս մոխրումը թնվիլ տա՛մ, թոզ անիմ, էտ վախտը վեր արչը կյա, կասիս. «Արչ ախպեր, եք նի մոտ չվալը-աշկերըտ կքուռանա», էտ վախտը չվալեն ռեխը կկապինքյ, թուլուլ տանք:

Եշում ըն, տրեսնում արչը կյամ ա: Վեր կյամ ա, մուտանում, աղվեսը սկսում ա թնվիլ տալ:

Էտ արչեն մարթը ասում ա.- Եք նի մոտ չվալը, աշկերըտ մոխեր կտեռնա:

Արչը նի յա մըննում չվալը, կապում ըն, թուլուլ տամ:

Աղվեսն ասում ա. - Դե մըհենգյ, հինչը օգիմ բեղմա տաս: Տրես կօզիմ, վեր տու ինձ շլնկիս:

Մարթը շլնկում ա, տանում օբեն շներեն կոխկը: Շները հաչում ըն:

Էտ աղվեսն ասում ա.- Մարթ ախպեր, էտ հի՞նչ պտահից:

Մարթն ասում ա.- Շները քյրեզ ընդեղան տեսալ ըն, հաչումըն:

Աղվեսն ասում ա.- Մարթ ախպեր, օգում չը՛մ, շներըտ պահե, անց կենամ էն սարեն քամակը:

Աղվեսը վեր քյնամ ա, մարթը էտ ա տրեռնում, չվալը վըեսկավ լցնում, կյամ տոն:

38.ԴՈԼՄԱ ԻՓԻԼԸ

Մեհետ մին կնեգյ, քյնամ ա հրըվանեն կոշտը, վեր խորագյ իփիլը սըվըրցնե:

Տա հրցնում ա,- Դոլման հո՞ւնց կիփին:

Հրեվանը տրան ասում ա. - Քյնա մեսը թակե:

Ասում ա.- Գյուդում ըմ:

Քյնա պրինձը մաչը աձե:

Ասում ա.- Գյուդում ըմ:

Այլերը խառնե, աղը, տախտեղը աձե, սողանը, կյինձը, նանան քըցե, խառնե:

Ասում ա. - Գյուղում ըմ:

- Տիրևըմը փըթաթե, տիր դգղանումը:

Ասում ա. - Գյուղում ըմ:

Դե վեր գյուղում ըս, իտի էլ ըրա իլի^օ, իե ե^օկալ ըս գնհլնս տանում:

Պա է՛լ պեն բեդմա ինի՛, իե^օ ասում չը՛ս:

Հըրեվանը տեսնում ա, վեր երե ատաժը տերտակ ա, ասում ա.

- Քյնն մին պատառ քաքուռ էլ տիր յրան, թող իփի:

Տա ասում ա,- Ըտել ըմ գյուղնում:

Վերչը քյնամ ա մին մեծ քաքուռ տննում դուլմեն կլխեն, իփում: Շատ վեր իփում ա, վըետը ընգնում ա ընդեղեքյ: Մարթը հանդան կյամ ա, պիրում ա, թա դուլման տինի ըռաշկեն, վըետը ընդեղեքյ յոր ա օնըմ: Մարթը մին լնվ ձեղննց ա տամ, փոնում մին լնվ տըմբըգում: Մարթը թակում ա, ինքը տակեն օգում ա, վեր մարթին քշտեն արթար ինի, ասում ա.- Ա՛ մարթ, հրեվանըս ա սըվըրցըրալ, էս հո՛ւնց անիմ:

Էս մարթը տնու ա կյամ հրվանեն ձեղննց տամ: Հրեվանը տնու ա կյամ, տրան նաղլ անըմ, ասում.- Կնեգըտ հիմմար ա, պահում ըս հի՞նչ անիս, դուլմա իփիը էնքը գլիդնլիս, եկալ ա մեր գնհլնն :

- Հա՛յ գյուղնում ըմ, հա՛յ գյուղնում ըմ. էտ ա՛ գլիդալը:

39. ԿՅՈՒԻԼ ՏԵՌԱԾ ԿԸՆԵԳՅԸ

Ըննում ա, չըննում մին թաքավեր, ըտրան իննում ա մին տղա: Տանում ըն բխտըեշուն կոշտը:

Բըխտըեշին ասում ա. - Վեր էտ տըղան փըսակվե, կյնը ուտլական ա:

Թաքավերը մին ծի յա տամ տըղեն, վեր կոնյա ընդրանավ պըշտ-պանվե: Մին հետ տղան քըննում ա վըերս, պըտահում ա մին չուբանե: Տըեսնում ա էրկու շոն օնե, շները օգում ա:

Չոբանը ասում ա,- Ծիտ ինձ տո, շները քըրեգ տամ:

Ծին տամ ա, շները ինքյ օնում:

Քյինամ ա, քյինամ, տըեսնում ա մին կյըետ, մնամ ա վըեննը կացած: Շները քյինամ ըն մին ծիյի յըրա, տղան հետան: Քյինամ ըն տըեսնըմ մին պառավ նստած, մին կյետու դրադե:

Էտ տըղան ասում ա.- Հո՛ւնց անիմ, վեր կյետավը ընցընիմ:

Պառավը տըեսնըմ ա, վեր շատ ա դաչանք անըմ, ասըմ ա.

-Ա՛րբալա, կա մին մնձգ տամ, տար քցի կյրետավը, անց կաց, ամմա մնձը ծեռքատ վեր չի տինի՞ս:

Տղան տանըմ ա մնձը քցըմ, կյրետավը անց կենում:

Քյինամ ա, տրեսնըմ մին պալատ, մաչին մի ախճիգ: Ասըմ ա.

-Ա՛յ ախճիգ, տու լիա իմ պենըս ըս, իմ փանդըս ըս, իմ ջանըս ըս:

Ասըմ ա պրծնում, փըսակվըմ, մնամ ըտըեդ: Համան կյճլը տղեն վընըհըտերավը կյամ ա, մընում կյետեն դըրաղեն վըեննը կացած: Էտ տըղեն կնեգը մագը տճու ա օնում մարթին ջուրան, թաքուն տանըմ կյրետավը քցում, կյճլը յոր ա օնում կյամ պալատը:

Էտ տըղան, տխուր նըստած, կընգանը ասում ա.- Քշերըս շները սըխ կկապիս, քյինամ ըմ վըերսի:

Կնեգը կյճլ ա տըեսնըմ, Էն մին կյճլին նըհետ քյինոմ ծմակը, վեր Էն տըղեն օտին: Շները պեց ըն ընգնում, կյամ ըգաղըմ Էտ տղեն: Տըղան Էտ ա տեսնըմ, կյամ հորը տոնը, ղըրան հետե ազատ ապրում:

40.ԱՇԸՂԸ

Մեհետ մին աշըղ ղըրան շիգյիրդներեն նհետ քյնամ ա շեներքը շոռ կյամ:

Մին շենում մին լնվ սերճն հարթն ա տըեսնում, սկսում մտածելը: Ասում ա.- Տըեսնաս, վեր ըստա Էսքան սերճն ա՛, ըստրա նշանածը հո՛ւնց կինի՛:

Ղըրճըկընը վեր մթնում ա, հու՞նց ա պտահում, քյինամ ա տահանց տանը դոնաղ ընգնում: Տըեսնում ա տահանց տոնը մին ամպետք, շճրերը ճղորտած մարթ եկավ, նի մըտա՛վ, պարիօր տվա՛վ, նստի՛ց: Աշըղը գյիղնց, թա հրևանն ա, եկալ ա գրճց անին: Ամմա վար քշերը ըտեղ քոն իլնվ, նոր գյիղնց, վեր տա ընդրա նշանածն ա: Էտ աշըղը Էրվից, խրավվից, սագը Էր կալավ, ըտեղ մին խաղ կապից, ասից.

Նա սարերեն լնվ խոտ ա,

Օաղիգ-ճաղկունքի վըետ ա,

Քոն իլ, Էր կաց, բախտ օգե,

Կեղեցկոթունը տոտ ա...

- Էտ հո՛ւնց ա, տու Էտքան սերճն, ղնշանց կնեգ, ամմա քու նշանածտ ըտհենց փիս ա:

Հարթնը ասից,- Աստված, վեր լռիսձին բախտ ա պիժենալ, իմ պաժինս էլ էս ա ընգնիլ, յըես հի՞նչ անիմ:

Էտ աշըղը ըտեղ մնամ ա՛, թն կըլխան ծեռք եր կալած հիշտեղ ա քյնա՛մ, միչև, մհենգ էլ գյճղղնլմ չը՛նք:

41.ԱՐՉԸ

Իննլմ ա, չիննլմ մին մարթ ա իննլմ: Էտ մարթը մին օր քյնամ ա սարը խոտ հարեղ: Վար հարըմ ա, պրծնում, խոտը տանում ա մին տանձի ծառի տակին թուփ անում, ինքյն էլ եր իննլմ էտ ծառը, տըղեղ շինում, նի մննում մաչը: Մինանկ կլիխը թողում պաց: Էտ քշերը մին արչ ա կյամ եր իննլմ ծառը, սկսում տանձ օտելը: Լնվ էլ լիւսնգյն քշեր ա իննլմ: Արչը վար տանձը կտրում ա լուսնինգյին տեմ օնում, թն տեսնա հսալ ա՞, թա չէ, էտ վախտը ծառեն յրա մարթը աշկերը պանում ա, տըեսնում մին ծեռք տանձը մեկնալ ա դիբի ճլրան:

Էտ մարթը ասում ա.- Օգում չը՛մ, օգում չը՛մ:

Արչը վիւելան, վեր ա կյամ, փախչում: Քշերավը էտ մարթը եր ա կենում վիւեցած կյամ տոն, էլ ըտեղ չի քյինա՛մ: Արչը վիւելան էլ կյամ չի էտ տանձին տակը:

42.ԱՇԿԱՎ ՏԱԼԸ

Գյճղգյնգ բիբին քյրեցալ ար մին օրե հրեվան շենը: Կյալիս ըրտերեն մաչավըն ար կյամ: Տըեսնում ա մին լնվ արտ, հասկերը երգյան-երգյան: Տա ճլրանց արտըն ա իննլմ:

Ասում ա.- Պա՛հ, պա՛հ, փն՛հ, էս հի՞նչ լնվ արտ ա, տարը մըեռածըտ հո՞նց ա փսալ, լիա աստուծ մաչին նստած ինի:

ճլրանց շնացե մին տղա խիսա նհետը կյալիս ա իննլմ : Ասում ա.- Գյճղգյնգ հասի, ծեր արտըն ա է՛, ինե՞ ուշունց ըս տամ:

Գյճղգյնգ հասին իրեսեն խըչըկնքում ա, թն.- Հա՞, յըես էլ ասիմ, ինե՞ ստի հասկերը կուճուր-կուճուր ա, փիս ա, ետնան ճլրան մըթկըմը ասըմ ա. «Բստի ասիմ, վեր աշկավ չի տան, վո՛ւյ, մունք աշկ յոր օնող ընք, աստուծ վեչ անի, վեր մըեգ աշկավ տան, փիս աշկը տրաքե, ցըրեվ կյա, եր տեռնա:

43.ԽՈՐԹ ՄԱՐԸ

Մեհետ իլնիլ ա, չիլնիլ մին մարթ, մին կնեգ, մին ախճիգ: Էտ մարթին կնեգը մրեռնում ա, էտ ախճիգը շատ ա ասում,- Ապա, մին կնեգ օգե:

Հնրը քիհամ ա մին կնեգ օգում, պիրում: Ընդրան իննում ա մին ախճիգ: Էտ էրկու ախճիգը ձերնը նեհտ բրիշում չըն:

Կնեգը մարթին ափաթը կտրում ա, ասում.- Յա քու ըխճըկանըտ կլիլը վարե, յա չե յըես տնու ըմ կյամ քըզանա:

Քշերավ քըրհանա մարթը եր ա կենում ըրբան լծում, ախճիգը տիննում մաչին, քըննում փնդու:

Փնդ ընելիս հնրն ասում ա.- Ապան մատտաղ, տու ըտեղ կա, յըես քիհամ տիեր: Ըրած փնդ կա, յոր օնիմ, կյամ: Ըխճըկանը խնիում ա, ըրբան լծում յոր օնում փնդը, կյամ տոն:

Էտ ախճիգը լնց ա իննում: Վերչը մնամ ա ծմակումը:

Մին պոնն ա քթենում, նի մնում պոննը, կրակ անում, հաց թխում, թա օտե, մին մոկն ա կյամ, ասում.- Բա՛լա, պատառ հաց տո:

Ախճիգը տամ ա: Վեր հացը օտըմ ա, մոկունը էն ըխճըկանն ասում ա.- Էս պոննը արչու պոնն ա, էս սհաթես կլնկան ա, ասե. «Պարն քըրեգ»: Վախիս վուչ հա՛... Արչը մին զընգուլակ ա պիրլնկան, ասե. «Եք խաղ անինք»: Արչը աշկերը կալական ա, քըրեգ ասե. «Ձանգը խղըցու, թա կարիմ փոնիմ, քըրեգ ուտլական ըմ, թա կարիմ վուչ փոնիմ, մին հնրն վըեսկե կտամ»: Արչը կյամ ա, ըխճըկանը մին զնգուլակ տամ, սկսում ըն խաղ անելը: Ախճիգը զնգուլակը տամ ա մոկնեն, ինքը նի մնում պոժկան: Արչը նան մոկնը էնքան վազվազ ըն անում, արչին հոքին օգում ա, թա տու կյա:

Արչն ասում ա. -Նղացալ ըմ, տոն եք, ըշկերես շիրը ետ ըրա:

Ախճիգը տոն ա կյամ: Մոկնը զանգը տամ ա ձերան, արչին աշկերը պեց ըն անում: Արչը քնամ ա մին հնրն վըեսկե պիրում, տամ ըխճըկանը: Ախճիգը յոր ա օնում, քիհնում: Տոն քիհնիս հորը ջիում ա, մին տըրը քիհում ըն տոն: Խորթ մարը վեր տըեսնում չի՛, պլանում ա՛, մին էլ վեր վըեսկեն տեսնում չի՛, ձերանն քիհնում ա՛:

Մարթին ասում ա,- Իմ ախճիգս էլ տար ծմակը, հանցու վըեսկե պերի:

Հնրը տանում ա, թողում ծմակումը, ինքը քիհնում փնդ անում: Վերչումը կյամ ա, թա ախճիգը պիրի, տըեսնում հի՛նչ... Ախճիգը նի յա

մտալ արչին պղնը, հաց ուտելիս մոկունը մին թիքյն օգալ ա, տվալ չի:

Արչը նի յա մննում պղնը, գյուղղում ա, թա համին ախճիգյն ա, զընգուլակը տամ ա ըխճըկանը, մին մնուտումը փոնում ա, օտում: Հնարը կյամ ա, թա ախճիգը տանե, տըեսնում վսկոքնեն վեր տեռած: Նի յա հանում հնարմն, տանում: Խորթ մնարը նախանձոթունան օգում ա, թա մըեռնե, դե հի՛նչ վեր ա կտրալ ղըրղըղը հետե, ինքյն ա նի ընգնլ:

44.ԹԱՔԱՎԵՐԸ ՆԱՆ ՎԵՁԻՐԸ

Ինըմ ա, չինըմ մին թաքավեր: Էտ թաքավերը մին օր ղըրմն վեգիրին դարկըմ ա, ղըրմն հըրևան բնգյին անա տասը վըեխճար առնի:

Վեգիրը քյինըմ ա, առնըմ, թա պերի, էտ բնգը մին թոխտ ա կյիրըմ, տամ էտ վեգիրին, վեր տանե տա թաքավերին:

Թոխտին մաչին կյիրած ա ինըմ. «Օեր հրամմանավը տասը վըեխճար ա ըղարկած: Վեգիրը պերելիս, ճընապարին մին վըեխճար ա մորթըմ, օտըմ:

Մընացածը պերըմ ա, տամ թաքավերին, թոխտըն էլ նըհետը:

Թաքավերը կարթըմ ա, տըեսնըմ տասը վըեխճար ա կյիրած, ամմա վեգիրը իննըն ա պերալ:

Թաքավերը վեգիրին կանչըմ ա ղըրմն կոշտը, ասըմ,- Վե՛գիր, տու բեղմա տասը վըեխճար ինիս պերած, իննըն ըս պերալ:

Վեգիրըն ասըմ ա.- Թաքավերը ապրած կըենա, դղըգ ա, իննը վըեխճար ըմ պերալ:

Թաքավերը կըգըմըմ ա, ասըմ.- Ա՛յ մարթ, հունց թա դղըգ ա, տու բեղմա տասը վըեխճար ինիս պերած, իննըն ըս պերալ:

Վեգիրըն ասըմ ա,- Դղըգ ա, թաքավերըն ապրած կենա:

Թաքավերը տըեսնըմ ա, վեր վեգիրը հըսկանըմ չի, կանչըմ ա տասը մարթ, ամեն մին մարթի վըեննա մին վըեխճար ա կապըմ: Թաքուհին էլ ա ինըմ էտ տասը մարթին մեչին: Թաքուհին մընըմ ա առանց վըեխճար: Թաքավերըն ասըմ ա.- Ա՛յ մարթ, տըեսնըմ ը՛ս, վեր մին վըեխճար պըկասըմ ա, դե քյինի վըեխճարը պեր:

Վեգիրը ղըրան հետի դինջ-դինջ, ասիս լիմ վեջան չի, ասըմ ա.- Ատա, քու կընեգըտ էլ, քու վըեխճարնիտ էլ: Շղուտ կյար, մինին վըեննան էլ ինքը փըռնար, մընար վեչ առանց վըեխճար:

Իտի էլ թաքավերը կարից վեչ հըսկըցնի, վեր պերած պիտեր տասը վըրեխճար, վեչ թա իննը:

45. ԿԸՏԱԿԸ

Ղարաբաղի կյուղերան մինըմը մին կյուղացի, անըմը Ծատուր, մըրե-
ռելիս վախտը դերին կանչըմ ա, կըտակ անըմ:

-Կյիրի՛ հինգ հազար մանեթ Մանիշակ անըմավեր ըխճըկանըս, իրեք
հազար մանեթ Կյեվերք անըմավեր տըղես, վեց հազար մանեթ Ձառի
անըմավեր կընգանըս, էրկու-էրկու հազար մանեթ էլ էն մընացած
քյուլփանթներես, հազար մանեթ էլ քըրեգ:

Դերը մտըածըմ ա, մըտածըմ ասըմ.- Պա յըես քըրեգ լոխճան շատ
սիրի՛ մ, տու ինձ հազար մանեթ տա՛ս, պա իտի պեն կինի՛:

Ծատուրը մըտածըմ ա, ասըմ,- Ա՛ դեր, լմվ, քըրեգ էլ էրկու հազար
մանեթ ըմ կըտակըմ:

Տերտերը օռած, փըքված քյինըմ ա տոն, կընգանը ասըմ,- Ա՛ կընեցյ,
պա ասել չը՛ս, Ծատին ինձ էրկուհազար մանեթ ա կըտակալ, դե էլ հի՛նչ
դանրդ օնինքյ:

Կընեցյն ասըմ ա.- Պա Ծատին էտքան փողը ըշտըղա կըտա՛:

Դերը մանընը տինըմ ա քունքին, ասըմ,- Ղորթ ըս ասը՛մ, բա ըշտըղան
կըտա՛, դե վեր իտի յա, քյինիմ հըրըցընիմ, տըեսնամ ըշտըղան կըտա:

Քյինըմ ա նի մընըմ Ծատուրեն տոնը, ասըմ,- Ա՛ Ծատուր:

Թա,- Հի՛նչ ա՛:

- Ա՛ Ծատուր, բա ըշտըղա՞ն կըտաս էրկուհազար մանեթը:

Ծատին յուր դան էն տական վըրենները հանըմ ա, նշանց տալավ
ասըմ.- Վըրեներիս տական կըտամ, վըրեներիս տական:

46. ՓԸՌԹՈՒՇԸ

Էրկու ախպեր ըն ինըմ: Ըտըանք հինձն կյամ ըն մին շոք, կանանչ ծառի
տակե նըստըմ, վեր փըրթո՞ւշ օտին: Մըրե՞ծ քըթո՞ւլենն քաշըմ ըն, յրա պըրծը-
նըմ, վեր օտի՛ն: Ամմա պի՞ծի ախպերը խորամանց ա ինըմ. մըթկըմը օզըմ ա
մին պաճճառ քըթենա, վեր ինքը շատ օտի էտ կյեվաթը լիքը փոտթո՞ւշան:

Քըթուը քաշ ա տինըմ, մըրե՞ծ ախպորը ասըմ.- Ա՛յ Պետի, մեր հմը հո՞ւնց
մըրեռավ:

Պետին քթուրը քաշ ա տինըմ, համավ, հոտավ, դարարաղցուն ըգյորնն նաղլ անըմ:

Միչև նաղլ ա անըմ, պըրծընըմ, տըեսնըմ ա փըռթոնշին կյեվաթը տերտակ: Մուս ա անըմ, եր կենըմ, քիինըմ հոնն:

Մին օր էլ քըսօրին, հոննանն էտ տըեռած, փոնթոնշ օտելիս էլհա կուծի ախպերը օզըմ ա խննփի մըեծ ախպորը, ինքը շատ օտե: Ասըմ ա.- Ա՛ Պետ, էն օրը լննվ չի ըսկացե, ապան հո՛ւեց ա մըեռավ:

Մեծ ախպերըն ասըմ ա.- Հո՛ւնց ա մըեռա՛լ, փո՛ւհ ա ըրալ, մըեռալ, փո՛ւհ, էտնան էն փննդի մեծ քըթոններան մինը քըշիլավ յրա յա պըրծընըմ փըռթոնշին:

47.ՏԱՓԱԿ ԱՐՏԵՆ ՄՈՍԻՆ

Ինիս ան, չինիս մին խան: Էտ ըպրես¹ ա ինիս Ստըփնոցեն խոնթոնըմ: Մըհենց էլ էտ շենին տըեղը մննիլըմ ա: Մեր էս Տումա շենան էրկու վերստ հըեռե յա:

Էտ խանը, հիշքան չըրչըրրես ա ընիս ժուղուվուրթեն, էտ ոնրան հերթեն, լոխ էլ իտի յըն ըլնն ընես, ամմա էս մինը շատ փիսն ա իլնն, շատ ա չըրչըրրես իլնն ժուղուվուրթեն: Ըտրա նհետ մին տեղ, մին թննան օրենք էլ աւ սըվըերալ: Էտ թորքեն խանը, վեր մինը կնեց չի ընե՛ս, սըվթն քշերը ինքն ա նհետը քոն ընիս:

Համ էլ, գյիդնս ը՛ս հինչ կա, լննվա մաըթըս քըշեր-ցիրեկ չըրչարվե, քըրտընքե, տոնզըն մընա, տկլոր մընա, թննք լին ջըհիլին առաչին համավ թըքյան օրոնշը հարամ չանե: Ըտրանա յըերը փի՛ս պեն չիկա:

Ղոչչաղ տըղեն մատաղ ըմ է՛, մատաղ ըմ:

Էտ վախտը էտ Տափակ աըտըմը ըլնն շենը մը Հերիքյնագ ընըմավ մին կնգա մին մադար տղա յա ընիս, անըմը Մոսի: Մոսի, հինչ Մոսի՛, աստուծ ընդրա կուռներեն դուվաթ տա՛ :

Մոսին լին խոխա վըխտանց ա ըրվըցնես իլնն, վեր մըծանար շատ

¹ Տումի գյուղի խոսվածքում, որով գրի են առնված այս և հաջորդ հեքիաթները, r հնչյունը գործածությունների ճնշող մեծամասնության մեջ փոխել է իր որակը, նրա արտասանության ժամանակ լեզվի ծայրը բոլորովին չի հպվում առաջաքիմքին և չի թրթում, այլ փոքր-ինչ բարձրանում է վեր՝ իր և քիմքի միջև ստեղծելով ազատ բացվածք, որի հետևանքով էլ նրա արտասանությունը խիստ թուլացել է Ը-ի այդ արտասանությունը գրության մեջ նշել ենք արալյան r-ով - Օան . խմբագրի:

դոչադ ա իննանկան: Ամմա ընդրն մարը Հերիքյնագը, ին էլ ա մին դոչադ կնեգ իլնլ:

Վեր Մոսին իլնլ ա, հրավանեն կընեգըն էլ մին ախչիգ ա պերալ: Ըտահանք հրրևան-հրրևան ղերնըր խոսք ըն տա՛ս, վեր հիբը ըտահանք մըծանան, ղերնըր նհետ փասկին:

Շատ ա ընցնես, իբեգ ա ընցնես, խոխեքը մըծընաս ըն: Բիդի հրրսանեք անին, ախճիգը հրսած-փրսած ա ինիս, Մոսին էլ տըղամարթ, ամմա Մոսին ղուգիս չի, վեր հրրսանեք անե:

Մարըն ըսես ա.- Ա՛բա լամ, հինչ ա քըեգ պըտահալ, ին" հրրսանեք չըս ընես:

- ղուգիս չըմ, վեր սըվթն քշերը խանը կընեգս տանե, նըհետը քոն ինի, էլ հոր ը՛մ փըսըկվես:

Մոսի, հի՞նչ Մոսի, դարաբաղցե... Կոխկը հըստըցընես ա, կոխկեն չի ընցնես, թա Բիբըր տըեղան տըրնըր կիկյա, Մոսին էլ կոխկեն կընգնե: Մարը շատ ա մըտըծես, շա՛տ, չափ չիկա՛: Հընգեր, հըրեվան մին անգյոն ըն ընցնես, վեր Մոսին փըսակին, ամնլ չի կյնս:

Ըխճըկատարըն էլ մին ընգյոննան, թա. - Մեր ախճիգը մըծացալ ա, տընես ըք՝ տա՛րեք, տընե՛ս չըք, ղերնըր յընք տաս:

Մոսին լըհն մին կլոխ վըենն ա կացալ, թա.-Թողեք ուրնըր տան, տըեսնամ հո՛ւնց ըն տաս:

Հերիքյնագն էլ թա.- Բա՛լա, հոր ըս էն մնրթին ըխճըկանը վըենըր կապալ, ղուգիս չըս, թողե ղերնըր տան:

Մոսին էլ, հի՛նչ Մոսի՛, չոբան մարթ ըլի՛, կերած, խըմած, հանց ա ջանավար:

Մարը քյիս ա խանեն կոշտը, թա.- Ա՛խան, պա իստի պեն կինի՛, էն տղան էն մնրթին ըխճըկանը վըենըր կապալ ա, էս ն է՛քանե՛ տարե յա ղերնըր նհետ հըրըվընտըրն ընք ընես, աշխարքը գյիղնս ա, վեր մուք էն մնրթին ըխճըկանը վըենըր կապալ ընք, վեր հի՛նչ բիդի Մոսին տանե, ամմա մըհենգ էտ տղան վըենն ա կացալ, թա յըես հրրսանեք չըմ ընես, ին՞ հրրսանեք անիմ, վեր իմ քախցըր թիքյան բիդի խանը օտե: Պա, մըհենգ հինչ անի՛մ, վեր ճըրըրն ընգիմ, հըշտեղ քյինի՛մ, հի՞նչ վըեղ կլխես տամ:

Խանըր թա.-Բիինի ուռոթանա քշերավ ղերնն ըղարկե, կյա:

Մարը քյիս ա տոն, հունցու վեր խանն ա ասալ, ինդի էլ ինքյն ա Մոսուն

ըսես, թա.- Խանն ասալ ա, վեր թողե քշերավ, ինքը կյա իմ կոշտըս:

Մոսին թա՛ լմվ:

Ուռուփանա քշերավ, Մոսին եր ա կընաս, առանց հաց ուտելու, մին մըհակ յօր ունես, ընգես հըղեն, դե գյիդնա ըք ըլի՛, վեր խիլլն հըղն յա՛, կյետնըյեր, կյետնըյեր քյիս ա դուզ խանեն տոնը: Ամմա գյիդաս ը՛ս հինչ կա՛, էտ դոչչադը հըմընչիս չի, նի յա մըննես տոնը թա չէ, ըսես ա,- Խե յը՛ս ինձ ծեն տըվալ, խա՛ն:

Հնլընթ մին պեն կա ըլի՛, վեր ծեն ըմ տըվալ:

- Հինչ կա՛:

- Թայդի մե ընգել, հնլն դինջաց, յըետնան կնսիմ:

- Չէ, ձուգիս չըմ, մըհենց ասե,

- Քըշերըս բիդի քըլիք Պուդուս աղեն սպանիք, տավարը պիրիք, կըկյա՛ս, թա չէ:

-Չէ՛:

- Խե՛:

- Յըես ձուգիս չըմ մնրթ ըսպանիմ, համ էլ, խե աշկըտ ծա՛կ ա, խա՛ն, պա համոթ չի՛: Էսքան հարուստ ըս, Էսքան շընթկնեն քունն ա, լոխ քյզանա վըխես ըն, լոխճին հըրստոթունը տընես ըս քու տոնըտ, թըլընես ըս, մըհենց էլ էն խըղեղեն նհետ հինչ կո՛րծ օնիս, պա մեխկը չի՛, հի՛նչ օնե, լիմ վիատա վեր անումը աղա յա, մըեծ հըրըստոթուն օնե, յա քու հըրստոթունըտ խըրեցյ ա՛, դե՛... Ամմա, գյիդնա ըս հի՛նչ կա խա՛ն, քյզանա առաչ էլ շատ հարուստ մնրթիք ըլմլ, էլիս քըլեզ նըման իտի աշկը ծակ, ըշխարքաս հինչ ըն տա՛րալ, ըտրանք մըեռալ ըն, ընդրանց տոնը, տըղը մնացալ ա ձըրձըղը: Մըհենց տու վըս, մըհենցյանց տենը շատ ապրիս, մի քանե տարե, խե յը՛ աշկըտ ծակ պըհես է՛, աշխարքը քըլեզ ձըղնց ըն տաս, մինը թա կյառըս տարավ, մինը թա դան աս տարավ, մինը թա լմվ ծիս տարավ, մինը թա կյումաշըս տարավ, մինը թա ցորենըս տարավ, մինը թա թնզն շորերըս տարավ, մինը թա բաղըս խլից» մինը թա արխեն ճուրը կտրից, բաղըս չուրացավ, մինը թա շատ խարջ ա ձընք ունես, մինը թա կընեցըս տարավ, մինը թա տոնըս քննդից, մինը թա վըղեղերըս խըլից...: Ուրանց էլ հինչ մնա՛ց տակեն, էլ թուղես չըս, թա մասուլը վըհաքին, առաչ քունըն ըս վիաքել տաս, էտնան ձըրանցը, ին էլ էտ ա ընգնես, լոխ փուչունաս, քյիս:

Խանն ըսես ա,- Գլիդան ը՞ս հինչ կա, մըհետե քաշը ձորանն ճուտերեն, վեր մըծացալ ըն, ձուգիս մ իլմլ թըռչըցնե, մարը ըսկսալ ա քարոզ տալը, թա գլիդան ըք, հի՛նչ կա, թա, «Հինչ կա, ա մար»: Թա. «Վեր քընիք, վեր մնրթ տըեսընաք, հիբը վեր մարթը կըռանա, հմլըմթ ուգիս ա քար յոր օնե տափան, տուք թըռչեցեք, փախեք: Ճօտերն ըսես ըն. «Պա, բմլի քարը ջուբումըն ա, իսկյի կըռացալ վեչ, էն վախտը հուսց գլի՞ դմնք»: Մարը թա. «Տուք ինձանն շատ ըք գլիդան, քըռեցեք»: Մըհենց տու վըս, տու շատ պեն ըս գլիդան, յըեք օրուշ պեն խոսիք, կլիխտը կտըրլականը՝ կտըրլական ըմ, ամմա հմլմ տըեսնամ հինչ ըս ըսես:

- Դե տու վըս ծեն տըվալ, ասե, տեսնամ իե՞ յըս ծեն տըվալ:
- Ասի՛մ, իե՞ յըմ ծեն տըվալ:
- Ասե:
- Խե մնրթին ախճիգը տնե՞ս չըս:

Ըստեղ Մոսին մին պատառ սուս ա ընես, յըետնան ըսես.- Խե՞, տու գլիդան չը՞ս, խան:

-Վեր մնրիս կգլիդամ:

- Տանիմ, հի՞նչ անիմ, վեր տանիմ, սըվթմ քշերը տու բիդի քոն ինիս նհետը, ընդրանա ետը հի՞նչ ըմ ընես: Յըես ուրձԼԶՈՒ թըքյմ լուգողը չը՛մ:

- Կյիժ-կյիժ խոսել մե, քունը տանել չըմ, քյնի էն մնրթին ախչիգը տար, հմլմմ հըրսըքավըտ էլ ինձ ծեն տո:

- Տըես, խան, վեր իտի մին պեն պտահե, յա յըես բիդի մնամ ըշխարքըմըս, յա տու:

Մոսին ըտի յա ըսես, պրծընես, տոնս կյաս, քյիս:

Մին շեբթ ընցնես ա թա չե, էտ շենըմը ուրխտթուն ա ընգնես, թա Մոսին հըրսանեք յա ընես: Էտ շենըմըն էլ լոխ սիրիս ըն Մոսնն, ընդրա հըետե, վեր դոչչաղ ա, վախ չօնե, սըրտավ ա, քանե-քանե հետ ա կյողերան շենին տավարը խիլմլ, թուրքերեն ծեռքան հըյերեն ըխճըկերքը ըգադալ, հմլմմ ըսես չըմ, վեր հիշքան ա քյիսիբնոն քյոմմգ ինիս իլմլ:

Մըհենց մեր Մոսին, հըվըտացած, վեր խանը խոսկ ա տվալ, վեր կնեգ-յը տանիլ չի, հըրսանեք ա ընես, մին օր, մին քշեր: Էհմ վեր հըրսանեքը պըրծընես ա, մըն էլ ա տըսնաս, մին յասադուլ յըեկավ ձորանն տռանը վեր յըեկավ, մին թոխտ ծեռքեն: Թոխտը պեց ըն ընես, տըսնաս, վեր խանն ա կյրալ, թա թմգմ հարթենն ըղըրկեցեք, կյա:

Հի՞նչ անե, հի՞նչ չանն՛, Մոսին մնաս ա մըտըծե՛ս, «Չէ, յըես կնեգյըս ըղըրկես չըմ», համ էլ մորը, թա. «Տըեսե՞ր, ազի, խանը հինչ օյին պերից կլո՛խըս»:

Մարն էլ թա.- Բալա, հինչ ա՞նիմ:

Դե գյիդնս ըք իլի՛, վեր փիս խաբարը ճելլի յըն հսկընաս, լնվը՝ յըետե:

Շենին ջիլնեն հըվըքվես ըն, թա. -Մոսի, պա մունք գյիդացալ ընք, թա խանը խոսկ ա տուվալ քու կնեգյըտ տանե վեչ, էտ հունց ա՞ պըտահալ:

Մոսին, թա.- Գյավուր մարթին մհար հի՛նչ...:

Թոխտը ստընաս ըն թա չէ, էտ օրախ մարթիքյ փուխվես ըն: Մոսին էլ ուրթոմ ա ուտես, ըսես.- Մին ն, յըես ուրան քշտեն խոսկըս ասալ ըմ, հունց վեր ասալ ըմ, օրենքյ ա, վեր յա յըես բիդի մնամ, յա ինքյը, հիբը մըզանա մինս մըեր խոսկը կըդարինքյ վեչ:

Յասադուր տորանը սպսես ա պատասխանեն: Մոսին, վեր տըեսալ յասադուր քյիս չի, քյիս ա ըսես.- Քյինի, կըդարկիմ:

Յասադուր քյիս ա, խանեն ըսես, թա.- Ասալ ա՛ կըդարկիմ:

Օրը մըթնես ա... Վախտը մուտընաս ա: Վեր մըթենը ընգավ, Մոսին եր կացավ ուրան կընգանը փըսակեն շոթերը կյըեց՛ավ, կոլխը շոթավ փըթաթի՛ց, տակավըն էլ մին լնվ խանչալ կապից, քյեցավ խանեն տոնը: Խանը տեսավ, հի՞նչ տեսավ, մին պեցիր բոյավ, մըեծ-մըեծ ըշկերավ, սերուն կնեգյ ա:

Խանը թն.- Նի մըետ էն օթաղը, է կյաս ըմ:

Մոսին, վեր տեղ հըսավ, մըթեն աբ: Նի մտավ օրոշ օթաղ, պարանը ընգավ, փաղի կարավաթեն յրա, խանչալը ծեռքեն, սպըսես աէ թա խանը հիբ նի կըմնեն: Խանը կերած, խմած, քյեփը քյոք, բեղերը սղըլիլավ տոռնը պեց ըրավ, նի մտավ օթաղը, լիան նի մտավ, թն չէ, աշկերը տես-տեն ըրավ, մին լնվ հազից, հունց վեր կերած, խմած ծի ինի, վեր բոուրդան տանիս մին ծրոշ կյում, վըխճարեն մաչը, յա վըերցակ ինի, վեր բոուրդան ծերքան տոնս ա պըծընես, թըոչիս, սկսես ա պեցիր կըչկըչալը կննչիլը:

Չոխան հընես ա, կախ տաս պատան, փափաղըն էլ մին օրուշ տըեղ ա կախ տաս, վըենները հընես, շոթերը հընես, թնգնդան պոկը թիմըգընես, բեղերը սղըլիլնվ, յորդանը պըցիրցնես, նի մնես հարթնանը ծոցը: Լիան ուզիս ա թն հարթնանը նհետ հինչ անե՛ ... Մոսին շոռ ա կյաս, պադրաստ խանչալը մին դոնըմ խանեն պըկավը քըշիս: Խանը վեչ ծեն ա հընես, վեչ

մին պէն, հոքյին տաս ա:

Մոսին էլ, յրեր ա կրնաս, կրնգանը շորերը հրնես, ուրան շորերավը տոն կյաս, հանց տոնս ա կյաս, վեր վեչ մինը գլիդնս չի: Քյիս ա տոն, ըսես.- Աճի, յրես էս շենան քյինն ական ըմ օրնու շեն:

Մարը թա.- Խե՞:

- Լհն ընդի:

Մոսին թուդես ա ուրանց շենը, կնեցը յօր ունես, քյիս օրնու տրեդ, կլիխը դըմըդալա հրեռե պրհելու մհար:

Էհ՞, շատ վախտ ա ընցալ էս պենան, ամմա ժուդովութը միշտ էլ Մոսինն անըմը մըննան քցիս չի:

Շա՛, մըննաս ընգավ ասիմ, խանեն վեր սպնես չի՞ Մոսին, դուդ ա, մին քանե օրանը յրետը թնգանն ըլնվ, ամմա ընդրա մնան փիսը չըլնվ: Շամ էլ մին խիլն վախտ շատ ջիլնե ուրանց կնանոցը տնրըն իլնն, լին սվթն քշերան, էտ վըխտանը տեսը, էլ խանը վըխեցավ, դոչսադ տըդերանց կնանոցը ծեռք չըտըվավ:

Մըհենգ, բա՛լա ջան, ըշխարքես կործը ըտի յա՛, թա դոչսադ ը՞ս, քյգանա կըվախին, թն թո՛ւլ ըս, վըեննու տակե քյիննական ը՛ս:

Մեր ժուդովութը ըսես ա,- Տու փիսոթուն մե անել սըվթն, ամմա վեր տեսնըմ ըս քյրեգ ուզիս ըն փիսոթունն անին, ուզիս ըն վըեննատակ քըցին, ճելլ ըրա, տու ուրան քըցի:

- Դե, Վա՛նես ջան, հո՛ ըրա, քշի՛ յրեզները, յրեզանը օսին մատա՛դ, դոչսադ տըդեն խընչալեն մատա՛դ, փիս մարթեն հարը շոն տըռնա՛, մեր ջիլնենն ուրանց կնանոցը տար տըռնան:¹

¹ Հաջորդող հետևյալ նախադասությունը բանասացի հավելումն է(Օ.Կ.).

-Ա՛ հընգեր վարժուհի, մըհենգ Մոսինն անա հիշքան խուսեցե, հնլն մին կյիհի՛, տանը էլիս թագա պենե՛ր կասիմ, կկյիհիս, էքյուց էլ կըկյաս օրնու շը կասիմ:

48. ՊԸՌՎԱԼԵՆՁ

Իլնի ա, չիլնի մին պառավ: Էտ պառավը ըպրես ա իլնի Հննդրնիթնն ուայնոււմը, Տոււե շենոււմը, Գագիկ թաքավերեն վիստեն: Գագիկին անըմը Էնքան ա իլնի եր իլնծ, վըեր ինդրնն ընըմավը Էտ շենին լնվ միսպիլըրը «Թքյվերեն ախպիւր» ըն ասալ: Էտ թաքավերը կոըեվ ա իլնի ընես թաթար-մոնդոլ գուրքերեն նհետ: Պառավը միշտ քիս ա իլնի Մըսմլարեն ռնգյիլնանն թնգն խըբըրնե պիրիս թաքավերեն հըետե: Ըտրա հըմար թաքավերը շատ ա իլնի հըրկես պոավեն: Պառավը թաքավերեն հըետե պիրիս մ լնի, թն Մըսմնլարը քանե թփննգ, թոփ, լա օրնը պենեթ օնե:

Ըտրա մըհար Գագիկ թաքավերը պադքաստոթուն ա իլնի տըսնաս, թաթար-մոնդոլին կըրես չըն իլնի, թն Տոււեն յօր օնին:

Թաքավերը պոավեն խոսկավը, ըտրա տված տեղեկութունավը միշտ Մըսմլարեն թրնփեն դշլադնուն յըխնես ա իլնի: Պառավը թաքավերեն հետե պերած խըբըրնուն դնրդնն վըեսկե փուլ ա իլնի ըստընաս:

Վեր պառավը շատ քիս ա Մըսմլարը, յըետ կյաս, թորքերը կլիս ըն ընգես, վեր ռըմննգ խըրնեն Էտ պառավն ա տնես թաքավերեն տաս: Կլիս ընգնելան յըետը, պոավեն խուսուցընես ըն: Պառավը վըգնվ մ ունես ռըմնն ըրածը:

Մհենգ էլ թորքերըն ըն պոավեն վըեսկե տաս, վեր քիսի թաքավերեն ռնգյիլնանն խնրմըր պիրի: Պառավը իտի էլ ընես ա:

Մըսմլարան խնրմըր ա պիրիս Տոււե, թաքավերեն նըեստան փուլ ըստնաս, Տոււա խնրմըր տնես ա Մըսմլար, ընդըդան վըեսկե ըստանաս:

Թաքավերը մընաս ա մնթնլ մնացած: Ըես ա.- Ախեր էս հինչ պե՞ն ա, ին՞ բիդի Մըսմլարը իմ խըբըրնուս, գուրքերես տըեղը գիդն: Մըսմլարեն մարթիքըր իմաստուն չըն, ըստեղ մին ասող կա՛ :

Թաքավերը ըսկես ա պոավեն յրա գյուման անելը:

Ըես ա.- Բնլքյն էս պառավըն ա ըսես Մըսմլարեն իմ խըրնես:

Թաքավերը որոշիս ա պոավեն յրա հըսնե:

Մին օր, վըեր պառավը Տոււա տնես ա կյաս, թաքավերը ընդրա հըետան մին ջննիլ տղա յա դըրկես, ըսես.- Թա վեր տու կարիս գիդնս, վեր իմ խըրնես պառավըն ա տնես Մըսմլարը, Էտ վախտը հինչ ասիս, քըեգ կտամ:

Էտ ջննիլ տղան պոավեն հըետան հըրըքաշ, քուլերավը քիս ա, նի

մըննես Մըսմալարը պոռավեն նհետ: Ըսկնաս ա, վեր պառավը ըսկըսից պատմելը թաքավերեն թաքուն խոսկերքը: Ետնան Մըսմըլարեն ընդրա վրեսկե տվեն:

Ջանիլը կյաս ա հինչու տրեսալ ա, պըտմես թաքավերեն:

Թաքավերը որոջիս ա պոռավեն, հինչ ռուզիս ա ինի, ըսպանե:

Մին օր պառավը քյիս ա Մսմալարը: Վեր կյաս ա, թաքավերը էրկու մարթ ա դըրկես, վեր պոռավեն ըսպանին:

Ջանիլնեն քյիս ըն, Կյարմոնր քարեն կըրետեն էս թաննիլը կտրես: Էնչանք կնա՛ս ըն, վեր պառավը կյաս ա, թան լենջին տակավը ընցնե, ջըհըլնոն մինը կոնավը թխես ա պոռավեն քյիլին, ըսպնես:

Էքյսը լոսը պնվաննը ետը մին քանե մարթ նան կնեց քյիս ըն հսնես ընդեղ, պոռավեն ընիծիլմվ մին փոս քնդիս, մաչին տըղվըրես, կյաս տոն:

Էն չըխանց միչն մհենց էլ էդ լենջին ըսես ըն «Պովալենջ»:

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. ՎՐԵՄԿԵ ԽՆՁՈՐԸ

Պատմել է Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Ղումաշ Ավագյանը, գրի է առել Մարգարիտ Գրիգորյանը (Սպանդարյանը) 1922 թվականի ձմռանը Շուշի քաղաքում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահպանվում է ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի բանահյուսական արխիվում¹ (տես Մ.Գրիգորյանի ֆոնդ): Բանահավաք Մ. Գրիգորյանը ասացողի մասին թողել է հետևյալ ծանոթագրությունը. «Ասացող Ղումաշ Ավագյանը ծնվել է 1856թ., մահացել է 1928թ.: Հայրը դերձակ էր: Երեք եղբայրները Շուշում հասակ առնելուց հետո գնացել են Բաքու և երկար ժամանակ աշխատելուց հետո նորից վերադարձել Շուշի: Երբ Ղումաշը արդեն հասակն առած աղջիկ էր, եղբայրները երիտասարդ հասակում մեռնում են խոլերայից (ողջ է մնում միայն փոքր եղբայրը): Ինքն էլ այդ բուռից հետո չի ամուսնանում, մնում է հոր տանը մինչև իր մահը և ապրում կարիքի մեջ: Ղումաշ Ավագյանը շատ տաղանդավոր, ընդունակ անձնավորություն էր, հրաշալի հիշողության տեր և լավ լեզու իմացող:

Նա ոչ միայն հեքիաթներ էր պատմում, այլև գիտեր շատ ժողովրդական երգեր ու ջանգուլումներ: Նա վիճակախաղի երգեր էր սովորեցնում իրենց թաղի աղջիկներին, որոնք գալիս ու խնդրում էին տոնակատարության նախօրյակին: Այդ աղջիկները պատմում էին նրան իրենց իղձերի, ձգտումների մասին, և Ղ. Ավագյանը հորինում էր նրանց հոգուն մոտ ջանգուլումներ ու խաղիկներ և սովորեցնում նրանց: Նա մեղմիկ ձայնով երբեմն արտասվելով երգում էր ջանգուլումներից:

Թեկուզ անգրագետ էր Ղումաշը, բայց զարգացած ու նուրբ ճաշակի տեր կին էր. վեհանձն էր, բարեկիրթ, գեղեցիկը սիրող, խելոք ու ազնիվ:

Շուշի քաղաքի թարմ օդը, լեռնային արևը, սարերի հովն ու ծաղիկների բուրմունքը նրա առողջությունն ու գեղեցկությունը պահպանել էին. դեմքը ճերմակ էր, այտերը՝ վարդագույն, աչքերը՝ կապուտակ: Երբ նա հյուր էր գնում, իր կանաչ գույնի սնդուկից հանում էր թանկ կտորներից կարած իր տոնական զգեստները, գլխին զցում էր կապույտ գույնի

¹ Այսուհետ՝ բանահյուսական արխիվ:

«չարդաթ», որի տակից քիչ երևում էր սպիտակախառն մազերի մեջտեղից բացած սանրվածքը: Նա հագնում էր սրածայր, քսուկով փայլեցրած սև կոշիկներ: Ամեն տեղ նա վայելում էր հարգանք ու ակնածանք՝ իր գուսպ, հանդարտ, միևնույն ժամանակ խոհուն ու հպարտ բնավորության համար:

Նա քթախոտ էր գործածում, բայց այնքան մաքրասեր էր, որ այդ բոլորովին չէր նկատվում:

Ավելի մեծ հասակում նա լուռ ու խոհուն, ծալապատիկ նստում էր իրենց սրահում փռած կարպետին, ներքնակի վրա և աչքերը կույ ածելով՝ գուլպա էր գործում: Նա ամենից շատ սիրում էր ժողովրդական երգեր:

Գուլպա գործելիս հազիվ լսելի ձայնով երգում էր.

Բլբուլն ասեց՝ դեն մի գնա, յաղի կա,

Տու ի՞նչ գիտես, որ սրտումս դաղի կա,

Ես մի բլբուլ, սարի սրմբուլ,

Վարթս քաշած, թուրս դարտակ,

Էսօր-էքուց թաղի կա:

Ղումաշը ջահել հասակում նշանված է եղել և շատ է սիրել իր նշանածին, բայց հարսանիքի գիշերը նրան ասել են. «Ղումա՛շ, դու շատ սիրուն ես, առանց այն էլ դու մարդու կգնաս, թող քո հորեղոր տգեղ աղջկանը տանք քո նշանածին»: Եվ «զանդրբուկը» գցում են նրա հորեղոր աղջկա գլխին, երեսը ծածկում ու ամուսնացնում:

Դրանից հետո Ղումաշը այլևս չի ամուսնանում: Հետագա տարիների սովը, ցավը, գաղթը նրա վրա շատ են ազդում: Նա դարձել էր լռակյաց ու էլ ավելի հպարտ, նա երբեք չէր տրտնջում, ոչ ոքից ոչինչ չէր խնդրում, թեկուզ կարիքի մեջ էր. ընդհակառակը, ցույց էր տալիս, թե ապահով է, և միշտ նստած էր լինում իր անկողնում: Նրա վրա շատ էր ազդել իր սիրելի, պաշտած ծննդավայրի՝ Շուշի քաղաքի ավերումն ու կործանումը, իր հայրական օջախի մարումը: Նա չղիմացավ այդ ցավին ու մահացավ 1928թ.:

Հեքիաթների գրառման հանգամանքների վերաբերյալ բանահավաքը իր ծանոթության մեջ գրել է. «Ղումաշ Ավագյանի ասած հեքիաթները ես լսել եմ ավելի մատաղ հասակում: Նա ավելի շատ էր սիրում պատմել «Վրեսկե խընձորը», «Պըրանան վնրթ, մանիշնկ թմիվող ախճիգը», «

Ծաղկած բախչան» և մի քանի ուրիշ հեքիաթներ, որոնք ես լսել եմ մի քանի անգամ: Նրա պատմած հեքիաթներից առաջին անգամ գրի եմ առել 1922թ. ձմռանը, Շուշում, առանց մտածելու, որ հետագայում ես ժողովրդական բանահյուսության հավաքող պիտի դառնամ: Փոքր հասակից սիրել եմ հեքիաթները և ձգտել եմ գրի անցկացնել դրանք, որ չմոռանամ: Այնուհետև ապրելով Բաքվում, ամառները եղել եմ Ղարաբաղում և ամեն անգամ այցելել եմ Շուշի քաղաքը, ուր ապրում էր Ղումաշը քաղաքի ներքևի մասում, վերանորոգված տանը: Այսպես, 1922, 1926, 1927 թվականների ընթացքում գրի եմ առել շուրջ տասնհինգ հեքիաթ»:

Ղումաշ Ավագյանի պատմած հեքիաթները գետեղված են սույն հատորի 1-16 համարների տակ:

2. ՄԻՆԱՆ ԹԱՔԱՎԵՐԸ

Պատմել է Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Ղումաշ Ավագյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1922թ. ձմռանը Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի N1 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

3. ՎԸԵՍԿԵ ՂՈՉԸ

Պատմել է Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Ղումաշ Ավագյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1922թ. ձմռանը Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի N1 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

4. ՊԻՐԱՆԱՆ ՎԱՐԹ, ՄԱՆԻՇԱՆ ԹԱՓՎՈՂ, ԱԽՃԻԳՅԸ

Պատմել է Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Ղումաշ Ավագյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1922թ. ձմռանը Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին

տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի №1 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

5.ԿՈԶՆԻ ՏԸՂԱՆ

Պատմել է Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Ղումաշ Ավագյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1926թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի №1 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

6.ՄԱՐԹ ՕՏՈՂ ԱԽՃԻԳՅԸ

Պատմել է Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Ղումաշ Ավագյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1927թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի №1 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

7.ԴՆՌԴՆՏՎԱԾ ԱՌՈՒՏՈՒՐԱԿԱՆԸ

Պատմել է Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Ղումաշ Ավագյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1926թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի №1 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

8.ԷՐԿՈՒ ԱՌՈՒՏՈՒՐԱԿԱՆ

Պատմել է Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Ղումաշ Ավագյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1926թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի № 1 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

9.ԱՂՎԵՍԸ

Պատմել է Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Ղումաշ Ավագյանը, գրի է առել Ս. Գրիգորյանը 1927թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Գրիգորյանի ֆոնդ): Հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի № 1 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

10.ԾՈՒԿՆԻՆ ԾԵԾԱՂԸ

Պատմել է Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Ղումաշ Ավագյանը, գրի է առել Ս. Գրիգորյանը 1927թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի № 1 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

11.ԾԱՂԿԱԾ ԲԱԽՉԱՆ

Պատմել է Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Ղումաշ Ավագյանը, գրի է առել Ս. Գրիգորյանը 1927թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի № 1 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

12.ԽՈՍՈՂ ԾԻՆ

Պատմել է Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Ղումաշ Ավագյանը, գրի է առել Ս. Գրիգորյանը 1927թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի №1 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

13.ՀԱԲԵԴ-ԿԱՐԱԲԵԴԸ

Պատմել է Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Ղումաշ Ավագյանը, գրի է առել Ս. Գրիգորյանը 1926թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի №1 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

14. ԼՍՎՈԹՈՒՆԻՆ ՏԸԵՂԸ ՓԻՍՈԹՈՒՆ

Պատմել է Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Ղումաշ Ավագյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1926թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի №1 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

15. ՊՈՒՃՈՒՐ ՀԱՐՍԸ

Պատմել է Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Ղումաշ Ավագյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1927թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի № 1 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

16. ԻՄԱՍՏՈՒՆԻՆ

Պատմել է Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Ղումաշ Ավագյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1927թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի № 1 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

17. ՎԸԵՐՄԿԱՆ ԱՎԵՏԻՍԸ

Պատմել է Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Փիրուզա Տեր-Հովհաննիսյանը, գրի է առել Սարգարիտ Գրիգորյանը 1930թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

Բանահավաք Մ. Գրիգորյանը բանասացի մասին թողել է հետևյալ ծանոթագրությունը. «Ասացող Փիրուզա Տեր-Հովհաննիսյանը ծնվել է 1876թ. Լեռնային Ղարաբաղի Շուշի քաղաքում: Փոքր հասակից սկսած նա սիրել է ուսումը: Այդ ժամանակ աղջիկների դպրոց չկար, և ընդունված չէր աղջիկներին կրթության տալը: Այդ էր պատճառը, որ նա զրկվել է կրթությունից: Հետագայում գրաճանաչ է դարձել այնքան, որքան որ պետք էր իր եղբայրներին նամակ գրելու համար: Եղել է շատ զգայուն,

տպավորվող, դիտող, սիրել է գրականություն, ժողովրդական բանահյուսություն: Ունեցել է լավ հիշողություն:Նա հեքիաթներ շատ գիտեր, մանավանդ երկար հեքիաթներ: Շատ հաճախ նրա տունն էին գալիս հարևանները իրենց ընտանիքներով, որպեսզի ձմռան երկար երեկոներին իրենց ժամանակն անցկացնեն, խնդրում էին նրան՝ հեքիաթներ պատմել:

Նա պատմել է Շուշու ենթաբարբառով: Երբ նա սկսում էր պատմել «համով, հոտով» ինչպես ժողովուրդն էր ասում, բոլորը զմայլված լսում էին, աչքները հառած նրա բարի, ծաղկատար դեմքին:Նա կարողանում էր գրավել լսողների ուշադրությունը՝ խոսքի ուժի միջոցով:

Ասես հմայում էր: Շատ հաճախ նրա պատմած հեքիաթները չէին վերջանում նույն երեկոյան և շարունակվում էին մյուս երեկոները: Պատահում էր, որ սկսած հեքիաթը շարունակվում էր երեք երեկո:

...Նա ասելու ժամանակ ոգևորվում էր, երազկոտ հայացքը դարձնում դեպի երկինք ու երբ տեսնում էր, որ աստղերից մի քանիսը «ծըլլում են», նա մտաբերում էր «Ծըլլալիս աստիները» հեքիաթը և պատմում:

Պատահում էր նաև, որ նա, տարված իր ծննդավայրի գեղեցկություններով, նայելով մեկը-մյուսի թիկունքից բարձրացող կապույտ սարերին, հիշում էր «Գըմզըմ սարերը» հեքիաթը և պատմում:

Ամեն մի հիքիաթ այսպես նա պատմել է՝ կապելով հարազատ ու գեղեցիկ բնության հետ:

Փիրուզան ամուսնացած էր: Ամուսինը որմնադիր էր, մահացել է 1909թ.՝ Փիրուզայի խնամքին թողնելով հինգ հոգուց բաղկացած ընտանիքը: 1917թ. մինչև 1925թ. Փիրուզան աշխատել է որպես հավաքարար: Հետագայում բնակություն է հաստատում Բաքվում և ապահով ապրում զավակների խնամքի տակ:

Փիրուզան վախճանվել է 1940թ: Փիրուզա Տեր-Հովհաննիսյանը ասել է նաև հանելուկներ, շուտասելուկներ, առածներ և այլն: «Վրերսկան Ավետիսը» հեքիաթի վերջում ասացողը լիրիկական գեղում է կատարում Շուշի քաղաքի մասին:Այդ հատվածը գետեղում ենք ստորև:

«Դե ըսօր էլ էն դանշանգ, էն աշխարքիս մեչին մին դաննա Շուշի-դըլին էրիլին քըսան տարին ա, էն արմանք-գարմանք շըհմարին, էն լիգը ծըփծըփըմ շըհարին, էն մըեծ-մըեծ հինգըվեց ըտըժանի տըներին, վմրթ

նան մըխագյավ լիքը՝ բախճոցը, վրեր ըտրանց վրետը աշխարքըս օնըմ ար, վրեր Քյիրսն սարան գով քամեն ար կյամ, էն լիգը մագագիններին, էն լիգը պըդվըլնիրեն, էն ափաթ տարած ըշկոլներին, տիպարաններին էրիլին քըսան տարին ա, ա բալեք... Ախեր տըեսած բիդիք վրեր գյիդաք, թա հինչ շըհնր ն իլնլ Շուշի-Ղալան, մին Պարիժ, մին Լոնդոն, էն չնրչնմբա կալած Լոնդոնը հինչ ա ընդրա քըշտին, մին ճաքված-տըրաք-ված, մին դըրդըներավը եր տըեոնըմ, լափու տամ, էն պալատ տըներավը, էն լեն քյնչնցավը, էն մարմար ժամերավը, էն ուրնն գյիդնական, խելունք, սըերտը նան ծըեոքը պըեց լնվ, ուրոուր հըսնող, դնրդ գյիդող ժողովուրթավը, վրեր համ ծըեոքերնին ա վըեսկե իլնլ, համ կըլխընին, ըսօր մընացալ ա տըեղը տըերտակ, մին յաբանի լենջ...

Էն վրեր սաղ Ղարաբաղին պահալ ա, էս սարին կըէխին նըստած, թաքուհու նման, նախշուն, դունյա գոզնլի ա: Ա՛ բալեք, դե ըսօր իմ սըերտըս տխուր ա, ծըեգ խընձոր չըմ տամ, թնք լին տուք օրախ ինիք, ըշտեղ ինիք, սաղ ինիք, ամմա մոռանաք վըեչ ծըեր տակոին, ծըեր պապական օջաղը, ծըեր թաքավերական լոգուն, ծըեր էն դնշննց, էն մարալ-ջեյրան, էն հնրո-փնրին, էն դունյա գոզնլի Շուշի-Ղալան, էն վըեսկավ, պըղանդավ, կանանչ-կյարմուր գնովնրնող, ալափըննցյի շորերավ, շուկ-ըտլասըմ կորած Շուշի-Ղալան վրեր էն սարին կըէխին, էե պեցուր քըեոծին կըլխին թաքուհի ար, մըհենց էլ ընգած, մըեոած ա, տըեղը դուգ ն, միննկ կյարունքը վրեր կյամ ա, կըըրեզմաննին կըննչըցնըմ ա, լըցնըմ ծաղկով...»

18. ԱԼԱՄ ԹԱՔԱՎԵՐԸ

Պատմել է Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Փիրուզա Տեր-Շովհաննիսյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1929թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և հեքիաթի դրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի N17 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

19.ԱՐՄԵՆԸ ՆԱՆ ԶԱՐՄԵՆԸ

Պատմել է Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Փիրուզա Տեր-Հովհաննիսյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1933թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի N17 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

20.ԹԸԵՎԱՎԵՐ ԾԻՆ

Պատմել է Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Փիրուզա Տեր-Հովհաննիսյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1938թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի N17 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

21.ԾՈՒՎԻՆ ԾԱՌԸ

Պատմել է Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Փիրուզա Տեր-Հովհաննիսյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1933թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի X 17 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

22.ԴՍԻՎԻՇԸ

Պատմել է Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Փիրուզա Տեր-Հովհաննիսյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1929թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի N°17 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

23.ՏԱՍՆԷՐԿՈՒ ՅԸՂՈՆԵԳՅԸ

Պատմել է Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Փիրուզա Տեր-Հովհաննիսյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1930թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի №17 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

24.ԴԱՐՎԻՇ ԹԱՔԱՎԵՐԸ

Պատմել է Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Փիրուզա Տեր-Հովհաննիսյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1930թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի №17 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

25.ԿՅԵՌԹՆՈՒԿ ԱԽՃԻԳՅԸ

Պատմել է Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Փիրուզա Տեր-Հովհաննիսյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1938թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի №17 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

26.ԳԸՄԳԸՄ ՍԱՐԵՐԸ

Պատմել է Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Փիրուզա Տեր-Հովհաննիսյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1930թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի N 17 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

27. ԿԸԼՈՒՄԸ ՆԱՆ ՍԸԵՐՏԸ

Պատմել է Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Փիրուզա Տեր-Հովհաննիսյանը, գրի է առել Ս. Գրիգորյանը 1930թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի №17 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

28. ՕՎՉԻ ՓԻՐՈՒՄԸ

Պատմել է Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Փիրուզա Տեր-Հովհաննիսյանը, գրի է առել Ս. Գրիգորյանը 1933թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի №17 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

29. ԽՈՍԿԻՆ ՕԺԸ

Պատմել է Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Փիրուզա Տեր-Հովհաննիսյանը, գրի է առել Ս. Գրիգորյանը 1938թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի №17 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

30. ԿՅԻՐԻՆ ԱՆՈՒՄԸ

Պատմել է Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Փիրուզա Տեր-Հովհաննիսյանը, գրի է առել Ս. Գրիգորյանը 1933թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի №17 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

31.ԾՈՒԿՆԻՆ ԿԸԼՈՒՍԸ

Պատմել է Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Փիրուզա Տեր-Հովհաննիսյանը, գրի է առել Ս. Գրիգորյանը 1933թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի №17 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

32.ԻՐԵՔ ԿԸԼՈՒՍ

Պատմել է Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Փիրուզա Տեր-Հովհաննիսյանը, գրի է առել Ս. Գրիգորյանը 1929թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի № 17 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

33.ՂԱՐԱԲԱՍՂԵՆ ԱՐԱՂԸ

Պատմել է Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Փիրուզա Տեր-Հովհաննիսյանը, գրի է առել Ս. Գրիգորյանը 1938թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս.Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի №17 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

34.ԼՈՒՆ ՆԱՆ ՄԸԵԾՄԱԿԸ

Պատմել է Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Փիրուզա Տեր-Հովհաննիսյանը, գրի է առել Ս. Գրիգորյանը 1930թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի №17 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

35.ԿՅՈՂ ԹԱՔԱՎԵՐԸ

Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Փիրուզա Տեր-Հովհաննիսյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1938թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ.Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի №17 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

36.ԿԸՆՁՄԸՆՁՈՒԿԸ

Պատմել է Լեռնային Ղարաբաղի Շուշու շրջանի Քարին տակ գյուղի բնակիչ Արշակ Պետրոսյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1957թ. ամռանը Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

Բանահավաքը ասացողի մասին թողել է հետևյալ ծանոթությունը. «Ասացող Արշակ Պետրոսյանը ծնվել է Շուշու շրջանի Քարին տակ գյուղում, 1898թ. գյուղացու ընտանիքում: Շուրջ 25 տարի աշխատել է Քարին տակ գյուղի մետաքսագործական ֆաբրիկայում:

Քարին տակ գյուղը գտնվում է Շուշի քաղաքի ստորոտում: Շուշի քաղաքի «Քերծին կլոխ» կոչված բարձրությունը պատանման և ուղղաձիգ իջնում է մինչև ստորոտը, այդտեղ է տանում Քերծի գլխից սկսվող մի ծուռումուռ արահետ, ներքևում լսվում է գետի վշշոցը, աքլորների կանչը, մարդկանց բարձր «հե-հե»-ները: Քարին տակ գյուղի մյուս կողմից բարձրանում է իր կանաչ լանջերով Քիրսը՝ Ղարաբաղի ամենաբարձր լեռնային զագաթը Մոավ սարից հետո, որը միշտ ձյունածածկ է: Խոր ձորի հովտում է ընկած Քարին տակ գյուղը, հենց իր անունն էլ այդտեղից է ստացել: Գյուղն ունի բազմաթիվ երկհարկանի, կարմիր ներկած թիթեղյա տանիքներով տներ: Տները թաղված են թթենու և այլ պտղատու այգիների ու բանջարանոցների մեջ: Գյուղի միջով անցնում է Կարկառ գետի վերին ճյուղը: Արշակ Պետրոսյանին ճանաչում եմ 1956 թվից նա շատ հեքիաթներ է պատմել, որոնցից մի քանիսը մտնում են այս հատորի մեջ»:

37.ՉԸԿԱՍ ՀԸՐԵՎԱՆԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Շուշու շրջանի Քարին տակ գյուղի բնակիչ Արշակ Պետրոսյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1957 թ. ամռանը Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի №36 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

38.ՔՅՆԼՆԳՅԲԱԶՆԵՆ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Շուշու շրջանի Քարին տակ գյուղի բնակիչ Արշակ Պետրոսյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1957 թ. ամռանը Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի №36 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

39.ԲԱԴԱՐԱՔՅԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Շուշու շրջանի Քարին տակ գյուղի բնակիչ Արշակ Պետրոսյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1957 թ. ամռանը Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի № 36 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

40.ԿՅՈՒԹՈՆ ՇՆՎԹՆԼԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Շուշու շրջանի Քարին տակ գյուղի բնակիչ Արշակ Պետրոսյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1957 թ. ամռանը Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի № 36 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

41.ԱՐՉԻՆ ՏԸՂԱՆ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Շուշիքենո գյուղի բնակիչ Թամարա Շահրամանյանը, գրի է առել Մ.Գրիգորյանը 1956 թ. օգոստոսին, Շուշիքենո գյուղում:

Բանահավաքը ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկություն չի թողել: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

42.ՄԱԴԱՐ ՏԸՂԵՆ ԲԱԽՏԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Շուշիքենո գյուղի բնակիչ Ավագ դային (Ավագ Պողոսյան), գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1958թ. հուլիս ամսին, Շուշիքենո գյուղում: Ասացողի մասին բանահավաքը թողել է հետևյալ ծանոթությունը: «Ավագ դային կոլտնտեսական է» չնայած ծեր հասակին (75 տարեկան), լավ աշխատող է:

Ավագ դային երկար հասակով, նիհար մարդ է, սիրում է զրուցել, զրույցը համեմում է «մասալներով ու պընգըլներով»: Նրա որդիները Բաքվում բանվորներ են: Դրանցից մեկի երեխաները Ավագ դայու, նրա կնոջ՝ Նախշունի մոտ էին ապրում: Վերջին տարում կինը՝ Նախշունը մեռավ և Ավագ դային մնաց մենակ: Շուշիքենո գյուղն ունի գեղեցիկ դիրք, շրջապատված է ոչ բարձր լեռներով: Ունի մեծ քանակությամբ թթենու այգիներ և բանջարանոցներ, տեղի կոլտնտեսությունը հարուստ է:

Գյուղը աղբյուրներով առատ է, կլիման մեղմ է ու հով: Շուշիքենո գյուղը մեծ գյուղ է, ունի պատմական հետաքրքիր անցյալ: Գյուղում այժմ կան տասնամյա դպրոց, ակումբ, նոր կառուցված փոստ-հեռագրատուն , գրադարան՝ պրոֆեսոր Արսեն Տերտերյանի անվամբ և այլ հիմնարկություններ»:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

43.ՔՅՈՒՄԻԲ ՏԸՂԱՆ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Շուշիքենո գյուղի բնակիչ Ավագ դային (Ավագ Պողոսյան), գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1958թ. հուլիսին, Շուշիքենո գյուղում: Ասացողի մասին տեղե-

կությունները տե՛ս N42 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

44.ԱՐԱՅԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Շուշիքենդ գյուղի բնակիչ Ավագ դային (Ավագ Պողոսյան), գրի է առել Մ.Գրիգորյանը 1958թ. հուլիսին, Շուշիքենդ գյուղում: Ասացողի մասին տեղեկությունները տե՛ս N42 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

45.ՍԱՐԳ ԵՎ ԵՍՍԱՐԳ ԱԽՊԵՐՔՅԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Շուշիքենդ գյուղի բնակիչ Ավագ դային (Ավագ Պողոսյան), գրի է առել Մ.Գրիգորյանը 1958 թ. հուլիսին, Շուշիքենդ գյուղում: Ասացողի մասին տեղեկությունները տե՛ս N° 42 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

46.ԸՐԱՇԸՍ ԱՌԱՉԸՍ ԿՅԱ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Շուշիքենդ գյուղի բնակիչ Ավագ դային (Ավագ Պողոսյան), գրի է առել Մ.Գրիգորյանը 1957թ. հուլիսին, Շուշիքենդ գյուղում: Ասացողի մասին տեղեկությունները տե՛ս N° 42 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ.Գրիգորյանի ֆոնդ):

47.ՇԱՅԻՐԻ ՄՈՒԽԱՆԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Շուշիքենդ գյուղի բնակիչ Ավագ դային (Ավագ Պողոսյան), գրի է առել Մ.Գրիգորյանը 1958թ. հուլիսին, Շուշիքենդ գյուղում: Ասացողի մասին տեղեկությունները տե՛ս N° 42 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ: Հեքիաթի գրառման

բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ.Գրիգորյանի ֆոնդ):

48.ՔՈՍԱԿ ԱԽՊԵՐԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Շուշիքենդ գյուղի բնակիչ Ավագ դային (Ավագ Պողոսյան), գրի է առել Մ.Գրիգորյանը 1958թ. հուլիսին, Շուշիքենդ գյուղում: Ասացողի մասին տեղեկությունները տե՛ս № 42 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ.Գրիգորյանի ֆոնդ):

49.ՏՎԸՐԱԾԵՆ ՏՂԱՆ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Խանաբադ գյուղի բնակիչ Մովսես Խաչատրյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1947թ. օգոստոսին, Շուշի քաղաքի հանգստյան տանը: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

50.ԱԽՃԻԳՅ ԹԱՔԱՎԵՐԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Խանաբադ գյուղի բնակիչ Խաչատուր Ծատուրյանը, գրի է առել Մ.Գրիգորյանը 1948թ. փետրվարին Ստեփանակերտում: Ասացողի մասին բանահավաքը հայտնում է միայն, որ տարիքով երիտասարդ է: Այլ տեղեկություններ չի հաղորդում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

51.ՄԻՆ ԿՆԳԱՆ ՄԻՆ ՏՂԱ ՅԱ ԻՆՈՒՄ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Տրոնավարգ գյուղի (այժմ Կարմիր գյուղ) բնակիչ Լուսավարդ Աղաջանյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1947 թ., Տրոնավարգ գյուղում:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ ծանոթությունը. «Տրոնավարգ (Կարմիր) գյուղը գտնվում է մի բարձր սարի լանջին: Հին գյուղ է, ունեցել է պատմական անցյալ:

Տները կառուցված են քաղաքի ձևով, երկհարկ, քարաշեն, թիթեղա-

ծածկ և պատշգամբներով: Գյուղը շրջապատված է թթենու այգիներով ու բանջարանոցներով»:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

52.ՔՅԻՆԱՅՈՂԸ ԵՏ ՉԻ ԵԿՈՂ ՍԱՐԸ

Պատմել է Լեռնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Ղուլբուլաղ գյուղի բնակչուհի, ուսուցչուհի Աստղիկ Գրիգորյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1948թ. ձմռանը, Բաքու քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

53.ԾՈՒԿՆԸ ՓՈՆՈՂԻՆ ՏԸՂԱՆ

Պատմել է Լեռնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Քյաթուկ գյուղի բնակչուհի Նուբար նանեն, գրի է առել Մ.Գրիգորյանը 1940թ. օգոստոսին Քյաթուկ գյուղում:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ ծանոթությունը «Նուբար նանեն ծեր կին էր, զիտեր շատ հեքիաթներ:

Քյաթուկ գյուղը ունի հարուստ բանջարանոցներ, հայտնի է հասկապես Քյաթուկ գյուղի պղպեղը և այլն»:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

54.ԷՇԻՆ ԱՆԳՈՒՃԻՆ ՎԸԵՄԿԵՆ

Պատմել է Լեռնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Քյաթուկ գյուղի բնակչուհի Նուբար նանեն, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1946թ. օգոստոսին - Քյաթուկ գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

55.ՍՈՒՂՈՒՄՈՒՆ ԻՄԱՍՏՈՒՆԸ

Պատմել է Լեռնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Քյաթուկ գյուղի բնակչուհի Նուբար նանեն, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1946թ. օգոստոսին Քյաթուկ գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

56. ՀՈՒ ՎԵՐ ՄԻՆ ՊԵՆԻ ՀԵՏԱՆ ԸՆԳՆԻ ԿԸՀՄՆԻ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Քյաթուկ գյուղի բնակչուհի Նուբար նանեն, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1946թ. օգոստոսին-Քյաթուկ գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

57. ՄԱԽՈՐԿԵՆ ՅՈՒՇԻԳՅՈՒ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Սարուշեն գյուղի բնակիչ, ուսուցչուհի Եվգենյա Պետրոսյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1951թ. օգոստոսին, Սարուշեն գյուղում: Բանահավաքը թողել է հետևյալ ծանոթությունը. «Սարուշեն գյուղը գտնվում է մի բարձրադիր լեռնալանջի, տներն իրար թիկունքի բարձրանում են սարնիվեր և մեկի բակը մյուսի կտուրն է, հեռվից թվում է, թե ծիծեռնակի մի մեծ բուն է լեռան լանջին կըպած:

Սարուշեն գյուղն ունի պատմական անցյալ»:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ) :

58. ԴՈՒԳՅՈՒՍԸ ՆԱՆ ՍՈՒՔՅՈՒՍԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարդակերտի շրջանի Մոխրաթաղ գյուղի բնակիչ Մայկո Բաղդասարյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1930թ. հոկտեմբերին Բաքու քաղաքում:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ ծանոթությունը. «Մայկո Բաղդասարյանը ծնվել է 1899թ. Մոխրաթաղ գյուղում: Երիտասարդ հասակում ամուսնացել է Շուշեցու հետ, բնակություն է հաստատել Բաքվում:

Ընտանիքը բազմամարդ էր ու տնային աշխատանքը շատ, դրա համար էլ ոչ մի տեղ չի աշխատել: Մյուս կողմից էլ անգրագետ լինելն է խանգարել:

Նա պատմում էր, որ չքավոր գյուղացու աղջիկ է եղել, դրա համար էլ անուսում է մնացել:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

59.ԲԱԽՏԱՎԵՐ ՉՈՒՄՆԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարդակերտի շրջանի Մոխրաթաղ գյուղի բնակիչ Մայկո Բաղդասարյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1930թ. Բաքվում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

60.ԴԵՎԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարդակերտի շրջանի Մոխրաթաղ գյուղի բնակիչ Մայկո Բաղդասարյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1930թ. Բաքվում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

61.ԱՌՈՒԾԵՆ ՏՂԱՆ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարդակերտի շրջանի Ներքին Հոռաթաղ գյուղի բնակիչ Սիրանուշ Սարգսյանը, գրի է առել Մ.Գրիգորյանը 1958թ. օգոստոսին, Ներքին Հոռաթաղ գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ.Գրիգորյանի ֆոնդ):

62.ՓԻՍ ԴԱՅԻՆ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարդակերտի շրջանի Ներքին Հոռաթաղ գյուղի բնակիչ Սիրանուշ Սարգսյանը, գրի է առել Մ.Գրիգորյանը 1958թ. օգոստոսին, Ներքին Հոռաթաղ գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

63.ԹԸԵՎԱՎԵՐ ԿԸՆԵԳՅԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարդակերտի շրջանի Չափար գյուղի բնակիչ Գյուլի Ավագյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1950թ. օգոստոսին, Չափար գյուղում: Բանահավաքը թողել է հետևյալ ծանոթությունը. «Գյուլի Ավագյանը բարձրահասակ ու գեղեցիկ դեմքով կին է, հագնվում է գյուղական տարագով: Քաղցրախոս է, խոսքով գերում է ունկնդիրներին և ստիպում լսել իրեն: Աշխատում է կոլտնտեսության մեջ:

Չափար գյուղը գտնվում է Մարդակերտի լեռնոտ վայրում»: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

64.ՂԸԼԵԳՅՉԻՆ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարդակերտի շրջանի Չափար գյուղի բնակիչ Գյուլի Ավագյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1950թ. օգոստոսին, Չափար գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

65.ԿԱԽԱՐԴԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարդակերտի շրջանի Չափար գյուղի բնակիչ Գյուլի Ավագյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1950թ. օգոստոսին, Չափար գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

66.ԱՇԿԸ ԾԱԿ ՄԱՐԹԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարդակերտի շրջանի Մարդակերտ գյուղի բնակիչ Խաչատուր Կարապետյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1950թ. ամառը, Մարդակերտ գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

67.ՀԱԹԵՐՔԻՆ ՀԻԼԻՆ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարդակերտի շրջանի Հաթերք գյուղի բնակիչ Շամիր Ղազարյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1950թ. ամառը, Շուշի քաղաքի հանգստյան տանը: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

68.ՀԱԹԵՐՔԻՆ ԵՐԵՔ ԴԵՐԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարդակերտի շրջանի Հաթերք գյուղի բնակիչ Շամիր Ղազարյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1950թ. ամառը, Շուշի քաղաքի հանգստյան տանը: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

69.ԱԺԴԱՀԱԿԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Չանախչի (Ավետարանոց) գյուղի բնակիչ Մարիամ Զաքարյանը (Մինա բաջին), գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1928թ. հուլիսին, Չանախչի գյուղում: Բանահավաքը թողել է հետևյալ ծանոթությունը. «Մինա բաջին (Մարիամը) 62 տարեկան է, առույգ ու աշխույժ: Մինա բաջին ոչ ոք չունենալով շրջագայում էր գյուղից գյուղ, կամ բնակվում էր Շուշի քաղաքում: Չանախչի (Ավետարանոց) գյուղը հին գյուղ է, շենքերը իրենց վրա կրում են հնության հետքեր»:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում(տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

70.ՀԱՐՈՒՍՏԸ ՄԸՆ ԷԼ ՔՅՍՍԻԲԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Չանախչի (Ավետարանոց) գյուղի բնակիչ Մարիամ Զաքարյանը (Մինա բաջին), գրի է առել Մ.Գրիգորյանը 1928թ. հուլիսին, Չանախչի (Ավետարանոց) գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

71.ՔՈՒՐԸ ՆԱՆ ԱԽՊԵՐԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Չանախչի (Ավետարանոց) գյուղի բնակիչ Մարիամ Զաքարյանը (Մինա բաջին), գրի է առել Մ.Գրիգորյանը 1928թ. հուլիսին, Չանախչի (Ավետարանոց) գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

72.ԴԱՆԳԼԱ ԿՆԵԳՅԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Չանախչի (Ավետարանոց) գյուղի բնակիչ Մարիամ Զաքարյանը (Մինա բաջին), գրի է առել Մ.Գրիգորյանը 1928թ. հուլիսին, Չանախչի (Ավետարանոց) գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

73.ՊԱՐՄԵՂԸ ՆԱՆ ԱՐՄԵՆԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Թաղավարթ գյուղի բնակիչ Արտաշես Աթայանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1957թ. հուլիսին, Թաղավարթ գյուղում:

Ըստ բանահավաքի հաղորդման՝ ասացող Ա. Աթայանը երիտասարդ ուսուցիչ է:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

74.ԼԱՎ ՏԸՆԴԵԳՅՈՒՆԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Թաղավարթ գյուղի բնակիչ Արտաշես Աթայանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1957թ. հուլիսին, Թաղավարթ գյուղում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

75.ՊԱՐԻ ԿՆԵԳՅԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Թաղավարթ գյուղի բնակիչ Արտաշես Աթայանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1957թ. հուլիսին, Թաղավարթ գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

76.ԴԵՐ ՏԸԵՌԱԾ ՄԱՐԹԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Թաղավարթ գյուղի բնակիչ Արտաշես Աթայանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1957թ. հուլիսին, Թաղավարթ գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

77.ՂՈՆԱՂԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Թաղավարթ գյուղի բնակիչ Արտաշես Աթայանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1957թ. հուլիսին, Թաղավարթ գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

78.ՃԸԿԸՏԱԿՅԻՐԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Թաղավարթ գյուղի բնակիչ Արտաշես Աթայանը, գրի է առել Ս. Գրիգորյանը 1957թ. հուլիսին, Թաղավարթ գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Գրիգորյանի ֆոնդ):

79.ՔԱՉԱԼ ՃՈՏԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Թաղավարթ գյուղի բնակիչ Արտաշես Աթայանը, գրի է առել Ս. Գրիգորյանը 1957թ. հուլիսին, Թաղավարթ գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Գրիգորյանի ֆոնդ):

80.ԷՐԿՈՒ ԱԽՊԵՐ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Թաղավարթ գյուղի բնակիչ Արտաշես Աթայանը, գրի է առել Ս. Գրիգորյանը 1957թ. հուլիսին, Թաղավարթ գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Գրիգորյանի ֆոնդ):

81.ԹՆՉՆ՝ ՓԸՍԱԾ ԽԸԽՈՐՑԸ ՀԵՏԵ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Թաղավարթ գյուղի բնակիչ Արտաշես Աթայանը, գրի է առել Ս. Գրիգորյանը 1957թ. հուլիսին, Թաղավարթ գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Ս. Գրիգորյանի ֆոնդ):

82.ԵՐԵՔ ՀԸՐՍԱՆԵՔՅ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Շեխեր գյուղի բնակիչ Եղսան բաջին, գրի է առել Ս. Գրիգորյանը 1937թ. օգոստոսին, Շեխեր գյուղում: Բանահավաքը թողել է հետևյալ ծանոթությունը. «Եղսան բաջին 60 տարեկան կոլտնտեսուհի է: Ամուսինը եղել է չքավոր գյուղացի, ապրում է միահարկ, հին տանը: Եղսան բաջին հագնում է լայն բազմավոր հագուստ, գլխին կապում է թաշկինակ: Բնավորությամբ մեղմ և բարի կին է: Անգրագետ է:

Շեխեր գյուղը բաղկացած է երկու մասից, մի մասը լեռնալանջի

թեքվածքի վրա է, մյուս մասը ավելի հարթ տարածության վրա: Տները դեռևս հին, պապենական ձևի են, շատերը միահարկ, կան նոր կառուցումներ ևս:

Գյուղն ունի վարար ու ջինջ աղբյուրներ: Գյուղից ներքև՝ բավական հեռու, գտնվում են թթենու այգիները, բանջարանոցները, բայց ամենից առատը ցորենի արտերն են»:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

83.ԹԱՔԱՎԵՐԻՆ ՊՈՒՃՈՒՐ ՏՆՂԱՆ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Շեխեր գյուղի բնակիչ Եղսան բաջին, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1937թ. օգոստոսին, Շեխեր գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

84.ԹԱՔԱՎԵՐԻՆ ՊՈՒՃՈՒՐ ՓԼԵՍԱՆ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Շեխեր գյուղի բնակիչ Եղսան բաջին, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1937 թ. օգոստոսին, Շեխեր գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

85.ՃԸԿԸՏԱԿՏԻՐԸ ՍՈՏ Ա

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Շեխեր գյուղի բնակիչ Եղսան բաջին, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1937 թ. օգոստոսին, Շեխեր գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

86.ՔԱՌԵՐԵՆ ԲԱԽՏԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Շեխեր գյուղի բնակիչ Եղսան բաջին, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1937թ. օգոստոսին, Շեխեր գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

87.ՉՈՒԲԱՆԵՆ ՍԵՐԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Ներքին Սզնէք գյուղի բնակիչ Մարգարիտ բաջին, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1929թ. հունիսին, Ներքին Սզնէք գյուղում: Բանահավաքը թողել է հետևյալ ծանոթությունը. «Մարգարիտ բաջին ծնվել է 1891 թ.: Նա, ջահել հասակում զըրկվելով ամուսնուց, որը գոհ էր գնացել 1918-1920 թթ. կռիվներում, ձեռքի աշխատանքով պահում էր իր որբերին: Սրա-նրա համար հաց էր թխում, թել էր մանում, գորգ, կարպետ, գուլպա գործում: Ներքին Սզնէք գյուղը գտնվում է մի բարձրադիր սարահարթի վրա: Տները պարսպապատ են, լայն, կամարաձև դարբասներ ունեն: Գյուղի բնակչությունը զբաղվում է բանջարաբուծությամբ, մանավանդ՝ լոբու: Տղամարդկանց մեծ մասը դերձակներ են, կան և ոսկերիչներ: Զբաղվում են նաև առևտրով»:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

88.ՋԵՅՐԱՆԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Ներքին Սզնէք գյուղի բնակիչ Մարգարիտ բաջին, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1929թ. հունիսին, Ներքին Սզնէք գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

89.ԱՐՉԸ ՆԱՆ ԱԽՃԻԳՅԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Ներքին Սզնէք գյուղի բնակիչ Մարգարիտ բաջին, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1929թ. հունիսին, Ներքին Սզնէք գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

90.ՊՈՒՇՎՈՒՅ ԼՍՎ ԱՊՐԵԼԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Ներքին Սզնէք գյուղի բնակիչ Մարգարիտ բաջին, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1929թ. հունիսին, Ներքին Սզնէք գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

91.ԷՐԿՈՒ ԳՈՐ ՅՈՐԵՆ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Ներքին Սզնեք գյուղի բնակիչ Մարգարիտ բաջին, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1929թ. հունիսին, Ներքին Սզնեք գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

92.ՀԱՎԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Ներքին Սզնեք գյուղի բնակիչ Մարգարիտ բաջին, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1929թ. հունիսին, Ներքին Սզնեք գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

93.ԹԸՌՉԿԱՆ ՀԱՐՍԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Մխտորաշեն գյուղի բնակիչ Հեղինե Բաղդասարյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1949թ. օգոստոսին, Մխտորաշեն գյուղում: Բանահավաքը թողել է հետևյալ ծանոթությունը. «Հեղինե Բաղդասարյանը 64 տարեկան կոլտնտեսուհի է: Նա քաղցրախոս ու զրուցասեր կին է: Հազնում է լայն, գյուղական ձևի «դեյրա» գլխին կապում է թաշկինակ: Դեմքը նիհար է, կեռ քթով: Մխտորաշեն գյուղը մեծ գյուղ է, ունի ցորենի արտեր, գյուղացիներն զբաղվում են անասնապահությամբ: Տները երկհարկանի են, երկար ու լայն ներքնի հարկը շտեմարանն է, բակում՝ անասունների գոմը: Տները շրջապատված են քարուկրի պատերով կամ ցանկապատով»:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

94.ԹԱՔԱՎԵՐ ԾՈՒԿՆԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Մխտորաշեն գյուղի բնակիչ Հեղինե Բաղդասարյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1949թ. օգոստոսին, Մխտորաշեն գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

95.ՓԻՍ ԿՆԵԳՅԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Մխտորաշեն գյուղի բնակիչ Հեղինե Բաղդասարյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1949թ. օգոստոսին, Մխտորաշեն գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

96.ԱՂՎԵՍԸ ՆԱՆ ՓՆԼՆՆԳՅԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Մխտորաշեն գյուղի բնակիչ Հեղինե Բաղդասարյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1949թ. օգոստոսին, Մխտորաշեն գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

97.ՄԱՌԱՆ ԿՅԱՄ Ա՛...

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Քերթ գյուղի բնակիչ Սարգիս Թավաքալյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1948թ. օգոստոսին, Շուշի քաղաքի հանգստյան տանը: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

98.ՄԱՐԹԻՆ ՏԸԵՂԸ ՈՒՐՆՆ ՀՈՔՅԻՆ ՏՎՈՂ ԿՆԵԳՅԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Հարավ գյուղի բնակիչ Ազիզբեկ Հակոբյանը, դրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1951թ. հունվարին, Բաքու քաղաքում: Բանահավաքը հայտնում է, որ ասացողը երիտասարդ ուսուցիչ է:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

99.ՓԻՍ ՄԱՐԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Հերիեր գյուղի բնակիչ Մանիշակ Բաջին, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1929 թ. հունիսին, Հերիեր գյուղում: Բանահավաքը թողել է հետևյալ ծանոթությունը. «Մանիշակ Բաջին ծեր կին է, հագնում է «հայավարի» շոր, այսինքն՝ երեք փեշից բաղկացած, գլխին դնում է արծաթե դրամներից շինած «պալի»,

գլուխը կապում է դարձյալ «հայավարի» կոչված ձևով: Հերիեր գյուղի եկեղեցու մոտ կա հինավուրց մի ծառ, որի բնի մեջ կա մի մեծ փչակ, այդտեղ կարելի է տեղավորել սեղան, աթոռներ: Հին ժամանակ այդտեղ մոմեր էին վառում, որպես սրբատեղի: Հերիեր գյուղն այժմ հայտնի է իր հարուստ այգիներով ու բանջարանոցներով, խոշոր կոլտնտեսությամբ: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

100.ԱՄԾԱՏՈՒՐԸ ՆԱՆ ՎԱՐԹԻՆ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Հերիեր գյուղի բնակիչ Մանիշակ բաջին, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1929թ. հունիսին, Հերիեր գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

101.ԿՈՐԱԾ ԵԶՆԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Հերիեր գյուղի բնակիչ Մանիշակ բաջին, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1929 թ. հունիսին, Հերիեր գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

102.ԹԱՔԱՎԵՐԵՆ ԱԽՃԻԳՅԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Հերիեր գյուղի բնակիչ Մանիշակ բաջին, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1929թ. հունիսին, Հերիեր գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

103.ԱՅԱՆ ԾԸԾԸՂԵՍ Ա

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Քերթ գյուղի բնակիչ Ղուլյան Գարեգինը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1948թ. օգոստոսին, Շուշի քաղաքի հանգստյան տանը: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

104.ԱՐՉԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Քերթ գյուղի բնակիչ Ղուլյան Գարեգինը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1948 թ. օգոստոսին, Շուշի քաղաքի հանգստյան տանը: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

105.ՀՈՆՁ ԸՆՈՒՂՆԻՆ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Քերթ գյուղի բնակիչ Ղուլյան Գարեգինը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1948թ. օգոստոսին, Շուշի քաղաքի հանգստյան տանը: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

106.ԵՐԳՅԻՆՔԱՆ ՎԵՐ ԸՆԳԱՄԾ ԽԱՆՉԱԼԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Գիշի գյուղի բնակիչ Վոլոդյա Անտոնյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1956 թ. հուլիսին, Գիշի գյուղում: Բանահավաքը թողել է հետևյալ ծանոթությունը. «Գիշի գյուղը գտնվում է մի լեռնալանջի վրա, որի հողային շերտը հեղեղների, քամիների պատճառով հետզհետե իջնում է, բացում ծառերի արմատները:

Գյուղի տները կառուցված են քաղաքի տների պես: Գիշին հարուստ գյուղ է, ունի առատ խաղողի և թթենու այգիներ: Խաղողը առաջնակարգ տեղ է գրավում, հայտնի է «Գիշի» անվամբ գինի: Գյուղի աղբյուրներից նշանավոր է Ոսկեխաչ աղբյուրը»:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

107.ՕԽԾԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Գիշի գյուղի բնակիչ Վոլոդյա Անտոնյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1956 թ. հուլիսին, Գիշի գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

108.ԹԱՔԱՎԵՐԻՆ ԱԽՃԻԳՅԸ ՆԱՆ ՈՒՐԱՆՑ ՆՈՔՅԱՐԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Հաղրութի շրջանի Վանք գյուղի բնակիչ Արծվիկ Ավետիսյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1952 թ. ամռանը, Վանք գյուղում: Բանահավաքը թողել է հետևյալ ծանոթությունը. «Վանք գյուղը գտնվում է Հաղրութից ոչ հեռու մի բարձրության վրա: Ունի շատ գեղեցիկ դիրք: Գյուղի հետ կապված են մի շարք ավանդություններ»:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

ՀԱՎԵԼՎԱԾ

1.ԳՑԱՆՔԻՆ ՕՐԵՐԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Ղումաշ Ավագյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1927թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի հիմնական բնագրի N 1 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

2.ԽԼԵԶՆԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Ղշլաղ գյուղի բնակիչ Բեգլար Բաբայանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ.Գրիգորյանի ֆոնդ):

3.ԹԱՔԱՎԵՐՆ ՆԱՆ ԽԵԼՈՒՆՔ ԱԽՃԻԳՅԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Փիրուզա Տեր-Հովհաննիսյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1938թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի հիմնական բնագրի N 17 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

4.ՍԵՐԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Փիրուզա Տեր-Հովհաննիսյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1930 թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ): Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի հիմնական բնագրերի N17 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

5.ԾՆԼԼԱԼԻՍ ԱՍԹԽԵՐԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Փիրուզա Տեր-Հովհաննիսյանը: Գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1930թ. Շուշի քաղաքում: Ասացողի և հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի հիմնական բնագրերի №17 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

6.ՊԸՐԿԸ ՓՈԽԱՆ ԿԸՆԵԳՅԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Փիրուզա Տեր-Հովհաննիսյանը, գրի է առել Մ.Գրիգորյանը 1929 թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի հիմնական բնագրերի №17 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

7.ՋԱՆԱՎԱՐԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Փիրուզա Տեր-Հովհաննիսյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1929 թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի հիմնական բնագրերի №17 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ :

8.ՕԺԱՎԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Փիրուզա Տեր-Հովհաննիսյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1929թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկու-

թյունները տե՛ս սույն հատորի հիմնական բնագրերի N7 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

9.ԸՌՈՒՄԵՆ ՏԸՂԱՆ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի բնակիչ Փիրուզա Տեր-Հովհաննիսյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1929թ. Շուշի քաղաքում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի հիմնական բնագրերի N7 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

10.ԽԵԼՔԻ ՅԸՄ ԵԿԱ՛Լ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Շուշու շրջանի Սղնախ գյուղի բնակիչ Ավագ Հակոբյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը Սղնախ գյուղում, 1948 թ. Ամռանը:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ ծանոթությանը. «Սղնախ գյուղը գտնվում է Քիրսի լանջին, Քարին տակ գյուղից ոչ հեռու: Ունի գեղեցիկ տեսք, առողջարար օդ: Տները մեծ մասամբ երկհարկ են և կարմիր ներկված թիթեղյա տանիքներով: Գլխավոր զբաղմունքը անասնապահությունն է»:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

11.ՍԸԵՐՏԸ ՔԱՐ ՄՐԱՔՈՒՐԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Շուշիքենդ գյուղի բնակիչ Ավագ դային, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1957թ. հուլիսին, Շուշիքենդ գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի հիմնական բնագրերի №42 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

12. ՄՈՐԸ ԿՈՌՆԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Շուշիքենդ գյուղի բնակիչ Ավագ դային, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1957թ. հուլիսին, Շուշիքենդ գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի հիմնական բնագրերի №42 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

13. ԱՌԱՆՑ ՀՈՐԸ ՆԱՆ ՄՈՐԸ ՊԱՀԱԾ ԱԽՃԻԳՅԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Շուշիքենդ գյուղի բնակիչ Ավագ դային, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1957 թ. հուլիսին, Շուշիքենդ գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի հիմնական բնագրերի №42 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

14. ՄՈՐԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Շուշիքենդ գյուղի բնակիչ Ավագ դային, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1957թ. հուլիսին, Շուշիքենդ գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկությունները տե՛ս սույն հատորի հիմնական բնագրերի №42 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

15. ԿՅՈՒԼԻՆ ՄՈՐԹԵՆ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Շուշիքենդ գյուղի բնակիչ Ավագ դային, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1957 թ. հուլիսին, Շուշիքենդ գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին տեղեկու-

թյունները տե՛ս սույն հատորի հիմնական բնագրերի №42 հեքիաթի ծանոթագրության մեջ:

16.ԱՐԱՅԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Շուշիքենդ գյուղի բնակիչ Թամարա Շահրամանյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1956 թ. օգոստոսին, Շուշիքենդ գյուղում:

Ասացողի և հեքիաթի գրառման հանգամանքների մասին բանահավաքը տեղեկություններ չի թողել: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

17.ԴԵՆՎԻՇԸ ՔՅԻԴԿԱՆ ՉԱՐ, ԱՄՄԱ ԿԼՈՒՆԸ ԵԿԱԾ ԱՐ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Շուշիքենդ գյուղի բնակիչ Թամարա Մելքումյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1953թ. օգոստոսին, Շուշիքենդ գյուղում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ): Բանահավաքը ասացողի մասին հայտնել է, որ «նա ուսուցչուհի է Շուշիքենդ գյուղի դպրոցում, տարիքով երիտասարդ է»: Այս հեքիաթը կիսով չափ գրույց-ավանդություն է՝ հյուսված Ղարաբաղի նշանավոր Մելիք-Շահնագարի մասին:

18.ՎԸԵՍԿԵ ՋԱՄԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Սարուշեն գյուղի բնակիչ, ուսուցչուհի Եվգենյա Պետրոսյանը, գրի է առել Մ.Գրիգորյանը 1951թ. ամռանը, Սարուշեն գյուղում:

Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

19.ԶԱՔՅԻ ԱՊԵՐԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Ասկերան գյուղի բնակիչ Միքայել Բալայանը, գրի է առել Մ.Գրիգորյանը 1940 թ. հունիսին, Ասկերան գյուղում: Բանահավաքը թողել է հետևյալ ծանոթությունը. «Ասկերան գյուղը գտնվում է համանուն բերդի մոտ, որը Լեոնային

Ղարաբաղի դարպասն է, նրա լայն ու ամուր պարիսպի շարունակության մեջ: Այդ բերդն ու պարիսպը հին կառուցվածք են՝ թշնամիներից պաշտպանվելու համար: Ասկերան գյուղն ունի առատ այգիներ, գտնվում է Ստեփանակերտ տանող ճանապարհի վրա»: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է քանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

20.ՄԱՔՅԻ ԱՊՈՒՆ ՄՈՐՈՒՆ ՆԱՂԸ

Պատմել է Լեռնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Ասկերան գյուղի բնակիչ Միքայել Բալայանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1940 թ. հունիսին, Ասկերան գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է քանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

21.ՄԱՔՅԻ ԱՊԱՆ

Պատմել է Լեռնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Ասկերան գյուղի բնակիչ Միքայել Բալայանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1940 թ. հունիսին, Ասկերան գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է քանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

22.ԲՆՊԵՆՆԻ ԹԱՔԱՎԵՐԻՆ ՊՈԶԸ

Պատմել է Լեռնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Ղարաբուլաղ գյուղի բնակիչ Աշոտ Ադամյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1950թ. օգոստոսին: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է քանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

23.ԶԱՐ ՊԱՌԱՎԸ

Պատմել է Լեռնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Ղարաբուլաղ գյուղի բնակիչ Արաքսյա Համբարձումյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1949 թ. օգոստոսին, Ղարաբուլաղ գյուղում:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ ծանոթությունը. «Ղուլբուլաղ գյուղը գտնվում է մի սարահարթի վրա, ներքևում՝ խոր ձորում հոսում է հորդառատ գետը, գետի վրա ջրաղաց կա»: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է քանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

24.ՏԸՂԱՆ ՀՈՐԸ ՓԵՇԱԿԸՆ Ա ՍԸՎԵՐԸՄ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Ղարաբուլաղ գյուղի բնակիչ Արաքսյա Համբարձումյանը, գրի է առել Մ.Գրիգորյանը 1949թ. օգոստոսին, Ղարաբուլաղ գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ.Գրիգորյանի ֆոնդ):

25.ՍԻՐԱԿԱՆ ՊԱՀՈՂ ԿԸՆԵԳՅԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Ղարաբուլաղ գյուղի բնակիչ Արաքսյա Համբարձումյանը, գրի է առել Մ.Գրիգորյանը 1949թ. օգոստոսին, Ղարաբուլաղ գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ.Գրիգորյանի ֆոնդ):

26.ԱՇԿԸ ԾԱԿ ԽՈՒՄԱՆ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջանի Ղարաբուլաղ գյուղի բնակիչ Արաքսյա Համբարձումյանը, գրի է առել Մ.Գրիգորյանը 1949թ. օգոստոսին, Ղարաբուլաղ գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ.Գրիգորյանի ֆոնդ):

27.ԳՅՈՒՎԱՄԻՇ ԿԵՎԱՆԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարդակերտի շրջանի Չափար գյուղի բնակիչ Գյուլի Ավագյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1950 թ. օգոստոսին, Չափար գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

28.ԱՂՎԵՍԸ ՆԱՆ ՃԸՂԱՑՊԱՆԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարդակերտի շրջանի Չափար գյուղի բնակիչ Գյուլի Ավագյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1950թ. օգոստոսին, Չափար գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

29.ՔԱՉԱԼ ԱԽՊԵՐԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարդակերտի շրջանի Չափար գյուղի բնակիչ Գյուլի Ավագյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1950թ. օգոստոսին, Չափար գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

30.ԱՆԲԱԽՏ ԱԽՃԻԳՅԸ ԲԱԽՏԱՎԵՐՎՈՒՄ Ա

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարդակերտի շրջանի Մարդակերտ գյուղի բնակիչ Սեդրակ Ավագյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1950թ. օգոստոսին, Մարդակերտ գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

31.ԱՌՆԻԾԻՆ ՆԱՆ ԿԱՏՎԻՆ ՀԱՔՅԱԹԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարդակերտի շրջանի Մարդակերտ գյուղի բնակիչ Սեդրակ Ավագյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1950թ. օգոստոսին, Մարդակերտ գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

32.ԹԱՔԱՎԵՐԵՆ ԿՈՐԱԾ ԱԽՃԻԳՅԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Աշան գյուղի բնակիչ Վարդան Բալայանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1951թ. հունիսին, Շուշի քաղաքի հանգստյան տանը: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

33.ՄԻՆ ԿՅՈՂՈՒ ՆԱՂԼԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Չանախչի գյուղի բնակիչ Մարիամ Զաքարյանը (Մինա բաջին), գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1928թ. հուլիսին, Չանախչի (Ավետարանոց) գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

34. ԷՇԻՆ ԲԱԴԱ ՏԱԼԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Չանախչի գյուղի բնակիչ Մարիամ Զաքարյանը (Մինա բաջին), գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1928թ. հունիսին, Չանախչի (Ավետարանոց) գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

35. ՄԱԼԴԱԹԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Հերիեր գյուղի բնակիչ Մանիշակ բաջին, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1929թ. հունիսին, Հերիեր գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

36. ՊՐՈՓԵՍՈՐԵՆ ՔՈՆԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Ներքին Սզնեք գյուղի բնակիչ Մարգարիտ բաջին, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1929թ. հունիսին, Ներքին Սզնեք գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

37. ԱՐՁԸ ՆԱՆ ՄԱՐԹԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Ներքին Սզնեք գյուղի բնակիչ Մարգարիտ բաջին, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1929թ. հունիսին, Ներքին Սզնեք գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

38. ԴՈՒՄԱ ԻՓԻԼԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Ներքին Սզնեք գյուղի բնակիչ Մարգարիտ բաջին, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1929թ. հունիսին, Ներքին Սզնեք գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

39.ԿՅՈՒԼ ՏԸԵՌԱԾ ԿԸՆԵԳՅԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Ներքին Սզնէք գյուղի բնակիչ Մարգարիտ բաջին, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1929թ. հունիսին, Ներքին Սզնէք գյուղում: Հէքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

40.ԱՇԸՂԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Ներքին Սզնէք գյուղի բնակիչ Մարգարիտ բաջին, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1929թ. հունիսին, Ներքին Սզնէք գյուղում: Հէքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

41.ԱՐԶԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Ներքին Սզնէք գյուղի բնակիչ Մարգարիտ քաջին, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1929թ. հունիսին, Ներքին Սզնէք գյուղում: Հէքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

42.ԱՇԿԱՎ ՏԱԼԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Ներքին Սզնէք գյուղի բնակիչ Մարգարիտ բաջին, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1929թ. հունիսին, Ներքին Սզնէք գյուղում: Հէքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

43.ԽՈՐԹ ՄԱՐԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Սոս գյուղի բնակիչ Եսայ Եսայանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1955թ. հուլիսին, Սոս գյուղում: Հէքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

44.ԹԱՔԱՎԵՐԸ ՆԱՆ ՎԵԶԻՐԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Մյուրիշեն գյուղի բնակիչ Էդիկ Մելքումյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1950թ. հուլիսին, Մյուրիշեն գյուղում: Ըստ բանահավաքի հաղորդման՝ ասացողը

երիտասարդ է: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

45.ԿԸՏԱԿԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Մյուրիշեն գյուղի բնակիչ Էդիկ Մելքումյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1950թ. հուլիսին, Մյուրիշեն գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

46.ՓԸՌԹՈՒՇԸ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Մյուրիշեն գյուղի բնակիչ Էդիկ Մելքումյանը, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1950թ. հուլիսին, Մյուրիշեն գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

47.ՏԱՓԱԿ ԱՐՏԵՆ ՄՈՍԻՆ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Հաղրութի շրջանի Տումի գյուղի բնակիչ Աղաջան դային, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1953թ. ամռանը, Տումի գյուղում:

Բանահավաքը թողել է հետևյալ ծանոթությունը. «Աղաջան դային հասակավոր, հողագործ կոլտնտեսական է: Տումի գյուղը գտնվում է մի գեղեցիկ լեռնալանջի վրա. մեծ գյուղ է: Գյուղի հետ կապված կան մի շարք ավանդություններ: Այստեղ կա մի քանդված եկեղեցի, որ կոչում են Գագիկ թագավորի աղջկա եկեղեցի: Գյուղի աղբյուրներից մեկը կոչվում է Թագավորի աղբյուր (Թիքյըվերեն անվանումը): Գյուղից վերև բարձրանում է Տգավատը, որի ստորոտը անտառապատ և գագաթը միգամած սար է: Գյուղից ոչ հեռու կա մի բարձրություն, որ կոչվում է Ղլեն խութ: Դրա հետ կապվում են մի շարք ավանդություններ»: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

48.ՊԸՌՎԱԼԵՆՁ

Պատմել է Լեոնային Ղարաբաղի Հաղրութի շրջանի Տումի գյուղի բնակիչ Աղաջան դային, գրի է առել Մ. Գրիգորյանը 1953թ. ամռանը, Տումի գյուղում: Հեքիաթի գրառման բնագիրը պահվում է բանահյուսական արխիվում (տե՛ս Մ. Գրիգորյանի ֆոնդ):

ԲԱՌԱՐԱՆ

Ա

- Աբասի - քսան կոպեկ
Աբուռ - ամոթ
Ադըմ - քայլ
Ադըմ-բաստըմ անել - գործը կատարել արագ, բայց անորակ
Ազադվել - ծննդաբերել
Ազափ - ամուրի
Ազի - 1. տատ, 2. Մայր
Ազկ-անվանդ - ազգուտակ
Աթադան-բաբադան-հնուց սկսած, պապերից սկսած
Աթկազ - մերժում
Ալաճուկ - վրան
Ալմմ աշխարք - ողջ աշխարհ
Ալմմմթ - շատ լավ, հիանալի
Ալավ - բոց
Ալմփոննգի - ֆրանսիացու, եվրոպացու ձևով
Ալլնդ-սմլլնդ ինիլ - հրաժարվել, ձեռք վերցնել
Ալլահյեթնր - թափթփված, անշնորհք
Ալլեր (մլլեր) - այուր
Ալչու - վեզի բարձր կողմը
Ալչու ա կագնալ վեթյը - գործերը հաջող են ընթանում
Ախեր - ախր
Ախմախ - հիմար
Ախրը վերչը - վերջապես, վերջիվերջո
Ախցան - աղցան
Ախցան անել - խիստ ծեծել, ջարդել
Ածեգյ - ածիկ
Ածել - նվագել
Ակուշկա - պատուհան
Ահետ - այնուհետև
Ադաք - առաջ
Ադվետթուն - խորամանկություն

Աննգյ - երախտիք
 Աննլ կյնլ - 1. հնարավոր լինել, հաջողվել, 2. աճել
 Աննլ պիրիլ - հնարավոր դարձնել, հաջողացնել, 2. աճեցնել
 Ամանաթ - ավանդ, պահ տված բան
 Ամանգյունիդը - վատ օրում եմ, խղճա
 Ամարաթ - պալատ, ապարանք
 Ամբար - պահեստ, շտեմարան
 Ամի - հորեղբայր
 Ամմա - բայց, միայն թե
 Այա - տատ
 Այագ - սառնամանիք, խիստ ցուրտ
 Այբեջառ - տգեղ, անշնորհք
 Ալին-օյին - 1. աննշան, անկարևոր, 2. թեթև կերպով
 Այշի (այ քիշի) - այ մարդ
 Անաբուռ - անամոթ
 Անդար - անտեր
 Անդար-ընդերու - բոլորովին անտեր, անտեր-անտիրական
 Անդոր-(ընդոր) - դրա համար
 Անըմ - անուն
 Անթեղըր անել - կրակը մոխրով ծածկել, որ չհանգչի
 Անկյին (անգյին) - 1. թանկարժեք, անզին, 2. կնոջ անուն
 Անջախ - հազիվ-հազ
 Անուրի - անօրեն
 Աշխանա - ճաշարան
 Անջուկ - ականջ
 Աշկ - 1. աչք, 2. մատանու ակ, 3. պահարանի դարակ
 Աշկա ընգնել - աչքից ընկնել
 Աշկա կորչիլ - աչքին չերևալ
 Աշկաթող անել - անուշադրության մատնել
 Աշկավ տալ - աչքով տալ
 Աշկերըր արհուն կալած - կատաղած, խիստ բարկացած
 Աչկերըր ծիլի-վիլի արած - հարբած
 Աշկըր ծակ - ազահ

Աշկը յրան - դեռ չկշտացած, չհագեցած
Աշկը- ունքը յրա պիրիլ - մռայլվել
Աշկը ունքին կըլխան իլած - կատաղի, ինքնահավան
Աշկը օրիշի յրա - չքավոր, չունեցող
Աշկին սըվըսիպտանկը - մինուճար
Աշպագ - խոհարար
Աչառ - բանալի
Աչեռ - տե՛ս աչառ
Աջալ - վերջ, վախճան
Աջալը ծըրավել - վերջը, վախճանը հասնել
Ասըլ - խելոք
Ասթըխ - աստղ
Ասթըխը փոնել - դուր գալ, սիրվել,
Ասլան - առյուծ
Ասլան բալասի - առյուծի ձագ, ուժեղ
Ավնլ - անցյալում
Ատաժ - հարկ
Արխային - հանգիստ
Արշն կյալ -1. ծնվել, գոյանալ, 2. աճել, հասունանալ
Ափաթ - զարմանալի
Ափաթ տանել - զարմանքն ազդելով ոչնչացնել՝ մեռցնել
Ափաթը կտրել - ստիպել
Ափաշկարա - բացեիբաց
Ափարիմ - կեցցես

Բ

Բար - համապատասխան
Բարաթ - միջակ
Բնբ՛ն - առյուծ
Բնգյ - բեկ
Բադա տալ - իզուր տեղը կորցնել
Բադամ - նուշ
Բնդան - գոտկատեղ

Բադարաքյ - պատարագ
Բադարկա - նվեր
Բագար - շուկա
Բննգի - որևէ
Բաթմիշ անել - կորցնել
Բալամ - որդիս (կոչական)
Բնլի - գուցե
Բալկոն - պատշգամբ
Բնլքյնս - գուցե
Բախշիլ - նվիրել
Բախշա (բախճա) - փոքր այգի
Բախրա - եղջերու
Բայդադ - դրոշ
Բննննհ - որմնադիր
Բաշ - գլուխ
Բաշաբաշ - հավասար
Բաշիր չանիլ - անկարող լինել
Բաջի - քույր
Բնստնմիշ անել - պահել, պահպանել, պատվել
Բեդմա - պիտի
Բեխնրնր - անտեղյակ
Բենամուս - անամուս
Բեջիթ - շուտ
Բեքյեփ - տխուր, տրամադրությունը վատ
Բրհմմ կյալ - առաջանալ, գոյանալ, աճել
Բըդըդալ - բղբղոցի ձայն հանել (կովի, եզան մասին, այլև
նմանությամբ՝ մարդու մասին)
Բընճվրա - հիմք
Բըռնոթի - քթախոտ
Բըրիշիլ - հաշտվել
Բիբի - մորաքույր
Բիդի - պիտի

Բիդի - դեպի
 Բիզբիզի - 1. հրել, հըրհրել, 2. հրահրել, գրգռել
 Բիծի-բիծի - կովին, հորթին կանչելու ձայնարկություն
 Բիշի - գաթայի տեսակ
 Բիշտի-բիշտի անել - 1. բոթել, բոթբըթել, 2. հրահրել, գրգռել
 Բիչեր - կնոջ չսանրած մազեր
 Բիջնրիլ - խնամել, աճեցնել
 Բիրնդի - միանգամից
 Բիրդան - միանգամից, հանկարծ
 Բոզ - մոխրագույն
 Բոզ - վարքը վատ
 Բոթուլ - շիշ
 Բոլ - 1. հերիք, բավական, 2. շատ, առատ
 Բոլթա թակել, բոլթա թխել - 1. քայլելով անընդհատ ետ ու առաջ գնալ, 2. թրև գալ, անգործ ման գալ
 Բոլլըղ - առատ
 Բոլոկ - երամակ, խումբ
 Բոխչա - կապոց
 Բոդազ - կոկորդ
 Բոշ - թույլ
 Բուդ - ազդր
 Բուդուր-բուդուր կյալ - տանջվել հոգեկան կամ մարմնական ցավից
 Բութա- 1. ժապավեն, 2. թանկագին, հյուսվածքների գորգերի առանձին նախշ
 Բութկա - կրպակ
 Բոլոկո - հախճապակե մեծ ու տափակ ափսե
 Բուննան անվան - սրանից առաջ
 Բուջի-բուջի անիլ - մատները մաշելով՝ դժվարությամբ տուն դնել
 Բուսը պահիլ - ծածուկ հետևել
 Բուրախ տալ - բաց թողնել
 Բոլրդան - տե՛ս բիրդան
 Բուրջ կամ քյոնջ - անկյուն

Գ

Գյմբն - գորգ
Գյմդն - ծառա
Գյմմի - նավ
Գյմվակ (գյավակ) - գավակ
Գյդենե, գյդոտենքյ, գյադեք - ծառաներ, սպասավորներ
Գյիդնլ - գիտենալ
Գյիլն - հատիկ
Գյիլնս - կեռաս
Գյիրնգյի - կիրակի
Գյիրթ - հանկարծ
Գյոգալ - գեղեցիկ
Գյոլ - լիճ, լճակ
Գյոմփիլ-դոմփիլ - շատ ծեծել
Գյոռ - գերեզման (գռեհկաբանություն)
Գյոռն չաթտասըն - քաջի հասցեին արվող գովասանական արտահայտություն
Գյրվանքա - գրվանքա
Գյոլբն - գուլպա
Գյոլլն - հրագենի գնդակ
Գյոլլնս - նույնն է՝ գյիլնս
Գյոլլն բաղ - պտուղներով ծանրաբեռնված այգի
Գյոլլնլ - կլոր սիսեռի չափ հատիկ
Գյոման անել - մեկի վրա կասկածել
Գյունաքար մընալ - զարմանքից ապշել, փոշման մնալ
Գյովամիշ - ինքն իրեն գլուխը գովող
Գյոլրգյ - գոգ
Գոգ - կոտ

Դ

Դնբբն տալ - վատություն, թշնամություն անել
Դադարգյուն - թափառական, տնից-տեղից հեռացած
Դնլնլ - առևտրի միջնորդ
Դալդա - 1, թաքուն, 2. թաքուն տեղ

Դնլի - գիժ
Դնլլնք - վարսավիր
Դալու - թիկունք
Դաղ - 1. սար, 2. վերք
Դաղվել - այրվել, խորովվել
Դնմքաշ (դնմը պահիլ) - փողահարի նվագի ձայնը պահել
Դայամիշ ինիլ - հոգնել, նեղանալ
Դայի - քեռի
Դնն - հացահատիկ
Դանա - հորթ
Դննն - 1. հատ, 2. հատիկ (Մին դննն յա - աշխարհումս մի հատ է)
Դանգլա - հիմար, ապուշ
Դննգյ անել - գլուխը ցավեցնել, անհանգստացնել
Դնստն - փունջ
Դնստի - իսկույն, շուտափույթ
Դնվն - ուղտ
Դավեր յա - վստահություն
Դավի տալ - վիճել
Դնրն - 1. կողմ, սահման, 2. կիրճ. էտ (էս, էն) դարըմը - այդ (այս, այն) ժամանակ
Դարանդազ - տարանտաս, մեծ սայլ, ֆուրգոն
Դնրքնգա - դարպաս
Դնրդ - վիշտ
Դարյա (դերյա) - կանացի զգեստ, շոր
Դնրվիշ - դերվիշ
Դնդնն - խաղատիկնիկ
Դեհա - շուտ
Դեհա հա դեհա - շուտ-շուտ
Դեր - տերտեր
Դըբետ-ետ: Դըբետ կաղնիլ - ետ կանգնել
Դըբըբթկա (տաբուրետկա) - աթոռ
Դըբըբընն-իրիկնամուտ
Դըբըբըննաշախը - իրիկնամուտին

Դընտտենքյ - հորթեր

Դըռդոռանչ - խարույկ, տյառն ընդ առաջ կրոնական տոնի անվանման աղավաղված ձևն է

Դըռնաղ, դըռաղն - սմբակ

Դըրդըհան ինիլ - դարդերը պատմել, դարդերից թեթևանալ

Ե

Եթիմ - որբ

Եխնել - հաղթել

Եխնվել - հաղթվել

Եմիշ - սեխ

Եշիլ - նայել

Ետավ - հետո

Ետ կյալ - 1. ուշքի գալ 2. նյութականը փոքր-ինչ բարելավել, 3. առողջանալ

Ետնան - հետո

Ետ տըռնալ, ետ տաննալ - վերադառնալ

Եր (յըեր) ածել - թափել

Երի - վերևի

Զ

Զախտո - արտաքնոց

Զակազ - պատվեր

Զանիլն տանել (զանիլնքոշ անել) - ձանձրացնել

Զանիմ - ահ, վախ

Զահման - սահման

Զանբոլ - զամբյուղ

Զանդյ - զանգ

Զանգյո - ասպանդակ

Զապիսկա - գրություն

Զանո - ոսկեթել, ոսկեգույն

Զանովնրնազ - ոսկեջրած

Զատ - բան, իր, խոսք

Զեմբուճ - զոքանչ

Զըեռ - մեծ

Զընգուլակ - փոքր զանգակ
Զըրթննրված - զարդարված
Զիբիլ - աղբ
Զիզի - գեղին գույնի վայրի բույս
Զիլ - բարձրաձայն
Զիլզիլմն - հովասուն, հով (քամու մասին)
Զինքը - իրեն
Զինքը օտել - խիստ անհանգիստ լինել, ինքն իրեն ուտել
Զիրավ անիլ - զբաղեցնել, իրենով անել
Զիրավ յուր քյինիլ - մի բանով մի կերպ ապրել
Զիրավ տալ - փաթաթել մի բանի վրայով (թել, գոտի, թոկ և այլն)
Զոլ - շերտ
Զոնթիկ - հովանոց
Զոննի քյինիլ - ուղիղ և արագ գնալ
Զոռի - ուժեղ
Զորբա - մեծ, ուժեղ
Զվանոկ - զանգ, զանգի ձայն
Զնլիմ - սարսափ
Զումբրուտ - 1. թանկագին քար՝ կանաչ գույնի, 2. կնոջ անուն, 3. թռչունի անուն
Զունսա-դավալ-երաժիշտներ՝ զունսա նվագող, թմբուկ խփող և դամ պահող
Զնլրթնաննալ - արթնանալ
Զնլրնլց - զրույց

Է

Էլիա - նորից
Էխշ- ոգևորություն
Էխշը հավաս - շնորհք
Էն բաշտան - էն գլխից, սկզբից, վաղ
Էն հանգին - այն ձևով
Էս հի՞նչ իլլնթ-միլլաթ ա - այս ո՞վ է, այս ինչ մարդ է
Էվնլ (նվիլ) - ավել
Էրգյան - երկար

Էրիլ - այրիլ
Էրկու - երկու
Էրկուհինջի (երկունջի) - երկրորդ
Էրկու վրեննը մին չմշկում տինիլ - համատել, իր ասածին լինել
Էրկուվըննանե - մարդ
Էքսը - մյուս օրը
Էքուց - վաղը

Ը

Ըբնաստ - նեթ
Ըգետ - այդ
Ըզըզամբո - սիրելին մեռած (անեծք է)
Ըթտըբաթտի ինիլ - կորչել
Ըլըբաստրակ - նապաստակ
Ըխպըհար - աղբանոց
Ըխպըրնե - աղբյուրներ
Ըդորթ - ճիշտ
Ըմբրնե - ամբարներ
Ընգուճումը խոսել - ծածուկ խոսել
Ընդետանը - դրանից հետո
Ընդի - այնպես
Ընդրա - նրա
Ընդրի - դրա համար
Ընըմավեր - անունով, նշանավոր
Ընչանք - այնքան
Ըշկըլիւսանք - շտրիավորանք
Ըշկըճեպ - ակնթարթ
Ըշտափել - ուշաթափվել
Ըշտեղ - որտեղ
Ըչրնե - բանալիներ
Ըջըղվել - բարկանալ, հակառակվել
Ըորշկեն (ըռաշկեն) - առաջը
Ըորշկետան - գոգնոց
Ըորշտոտալ - հորանջել

Ըոնել - աճել (սաճիլի, պատվաստի սին)
Ըոնըթաթախ - արյունաթաթախ
Ըոնըփալալ - արյան մեջ ողողված
Ըոնիլ - արյուն գնալ
Ըոութանա - առավոտյան
Ըսես ըս թուղես կամ ասըմ ըս թողըմ - ասում ես թողնում
Ըսկի - բոլորովին
Ըսկուսուր - կեսուր
Ըստըեղ - այստեղ
Ըստեղերք - այս տեղերը
Ըստըկցնիլ - սատկեցնել
Ըստուծանա - աստծուց
Ըստուր - սրան
Ըստեղերք - այդ տեղերը
Ըրննամվ ընգնիլ - երազ տեսնել
Ըրբա (ըրաբա) - սայլ
Ըրեսուն - երեսուն
Ըրըգնե - երագներ
Ըրըկյնճի - իրականում
Ըրիքյնակ - արեգակ
Ըրիլըյին - հանգիստ
Ըրկնցնել - երկարացնել
Ըրկոքան - երկուսով
Ըրկուհիլըյիս - հղի
Ըրվաց - երևաց
Ըրփըվերի - այրի

Թ

Թադարեքյ (թադարեք) - պատրաստություն
Թննամ - նոր
Թննամդան - նորից
Թննամգյնլան բեխարար - անտեղյակ, անփորձ (ծաղր)
Թալակ - թակարդ, որոգայթ

Թալան - ավար
 Թախկուճ - սանրելուց հետո մնացած մազեր
 Թախտ - 1. գահ, 2. նստելու համար տախտակյա երկար կահույք
 Թամահ - 1. մի բան ձեռք բերելու ձգտում, 2. ազահություն
 Թամհուզ կամ Թամհուզ-Թամքիզ - մաքուր
 Թայդի - շտապ
 Թայը թուշ - ընկեր, համապատասխան(մարդու մասին)
 Թանավ - սպաս
 Թանթիլ - գազանի թաթ
 Թնն - արևելյան երաժշտական գործիք
 Թառանչ - հառաչանք
 Թառլան - ջահել, գեղեցիկ, աշխույժ
 Թառ ինիլ - թառ լինել
 Թնվիլ (Թնվիլ) տալ - գլորվիլ, գլոր-գլոր լինել
 Թավլա - գոմ
 Թնսնկ - գիշերային գլխարկ
 Թնրնփ - կողմ
 Թնրնքյամա - քոչ
 Թնրգյը տալ - վերջ տալ
 Թնրիփ - գովք
 Թնրս - հակառակ
 Թնրսին ծին եր ինիլ - հակառակվել
 Թնփն - կողմ, լանջ, գազաթ
 Թափան - փորոտիք
 Թնփննչն - ատրճանակ
 Թափշուր անել - 1. պահ տալ, 2. հանձնարարել
 Թափուր - դատարկ
 Թեգյունք - թիկունք
 Թեյնը տալ - թիկն տալ
 Թեշտ - լվացքի թիթեղյա տաշտ
 Թեփուր - փետուր
 Թեք ընգնիլ - 1. պառկել, 2. անկողնային հիվանդ դառնալ
 Թըլընես կամ Թըլանըմ ըն - թալանում են

Թըխել կամ թխիլ - հարվածել, խփել
Թըկըմհակ - կռիվ, ծեծ
Թըմամել - լրանալ
Թըմաշա - հանդես, հանդեսի նայելը
Թըմըզվել կամ թամըզվիլ - մաքրվել
Թըռթըռալ - կենսուրախ լինել
Թըռմոշկել - թառամել
Թըվանգյ - հրացան
Թըվյըլ-թավիլ ինիլ - թավալվել, գալարվել
Թըվքատոն - ջաղացի մի մասը
Թըփանգյ - հրացան
Թըքըմոր տալ - ամոթանք տալ, թուքումուր տալ
Թիքյն - կտոր, պատան
Թնձ - փռշի
Թոթ - թութ
Թոխկա - գոտի
Թոխմախ - թութ թափելու փայտ, հաստ ձեռնափայտ
Թոխսլ - ամպ, թուխսլ
Թոխս - թուխս
Թոխստ - թուղթ
Թոշ - թուշ, այտ
Թոռ - անձրև
Թոռչի - ձկնորս
Թոր - թուր
Թո՞րն ըս քյինամ - ո՞ւր ես գնում
Թորնըսքյինամ, թորըզքյնամ - անգրագետ և անկիրթ (ծաղր)
Թոփ թնդանոթ
Թոփազ թանկագին քար
Թոփալ հաստ և կարճ
Թոքը նի կենալ - 1. խիստ ծարավել, 2. խիստ բարկանալ
Թուբուն - խումբ, բոլորը
Թոպ ինիլ - գլորվել
Թոնլ պենջնր - թույլ կազմվածք ունեցող

Թումբ - բլուր
Թոնգյի - գինու չափ, գինու աման
Թոնդ - ուժեղ
Թոնի - խեղճ ու կրակ
Թոնի հարայ - ծաղր, ուղղված խեղճ ու կրակ, ծուլ, իրեն կորցրած
մարդուն
Թուշ - ուղիղ, դիմացը
Թուշ ինիլ - հանդիպել
Թուրուն, թորեն - թոնիր
Թուփ անել - հավաքել
Թուփ տըռնալ - հավաքվել
Թոքյ - շան, կատվի մազ

Ժ

Ժամ - եկեղեցի
Ժամ ասել - ժամերգություն անել
Ժանգյան (ժենգյան) - կանաչի
Ժեժտ - թիթեղ
Ժեվ - ուլունք
Ժինջիլ - շղթա
Ժոլիգյ - 1. խաբեբա, խարդախ, 2. խորամանկ
Ժոլիգյանի - 1. խաբեբայությամբ, կեղծիքով, 2. խորամանկորեն
Ժուկ - ժամանակ

Ի

Իժան - էժան
Իժնանոց - էժանագին
Իլնլ - եղել
Իլնձ-չիլնձ - եղածը, ողջ ունեցվածքը
Իլնջ - հնար, միջոց
Իլնքյրմ - մանավանդ
Իծնրնձ - այծ պահող
Իննդ անել - կողքի ընկնել, համառել

Ինդի - այնպես
Ինիլ - լինել
Ինիս ա, չինիս - լինում է, չի լինում
Ինջիմիշ - նեղություն
Ինսան - մարդ
Ինքյ օնիլ (առնիլ) - գնել
Ինքյն ռւրան հըվաքիլ - ինքն իր վրա իշխել, զգաստանալ
Իշեղ - շող, լույս
Իշկյնր թա կյնր - երանի թե գար, գուցե գար
Իշտանի - ախորժակ
Իստի - այսպես
Իստիբուջաղ - դժոխք (անեծք)
Իտի - այդպես
Իրես - երես
Իրեսեն ճըրնվը - չօգտագործած, ձեռք չտված
Իրեսը պեց - համարձակ
Իրեսը պըրթըճիրավ լվացած - անամոթ
Իրեսը տինել վըեննի տակին - խոնարհվել
Իրեք - երեք
Իրեքտակ - եռապատիկ
Իրիքյնակ կամ ըրեքնակ - արեգակ

Լ

Լնգյն - պղնձի լայնաբերան աման
Լնգնթ - հաճույք, բավականություն
Լնգնթին - համով, հաճույքով
Լակ - 1. Փչացած, հոտած (ձվի մասին), 2. դատարկագլուխ
Լամբ - նավթե ճրագ
Լայըղ անել - բարեհաճել
Լանթ - ցնցոտի, կեղտոտ՝ մաշված փալաս
Լանթ ա - ծանրաշարժ է
Լանթ-լանթ անել - կոպիտ պատասխաններ տալ
Լանթըմիթել - մաշված, պատառոտված ու կեղտոտ անկողին

Լանջանկ - կանացի եռանկյունի գլխաշոր
Լանջանո - սանձարձակ
Լապաթկա - բահ
Լանց- լաց
Լափ - բոլորովին, ավելի
Լափ առե (լափ առի) - միանգամայն, բոլորովին
Լափու տալ - ալիքները ափին հարվածել, լափին տալ
Լեն - լայն
Լենթ - ժապավեն
Լենջ - լանջ
Լեշ - սատկած անասունի մարմին
Լըղ տալ - լող տալ
Լըղար - մաշված, նիհար
Լըղե, լըղի - լեղի
Լըղեն ճաքել - վախենալ
Լընգլընգալ - աջ ու ձախ օրորվել
Լըվասկ - լվացք
Լոնգոն - լեզու
Լոնգոն փաթանգյ - կակազ

Խ

Խաբար - լուր, տեղեկություն
Խանգանգ - վայրի կանաչի՝ կծու համով
Խազալ - 1. փայտը ռանդայով տաշելուց առաջացած խոպոպաձև մնացորդները, 2. տերևաթափի չորացած տերևները
Խանգան - 1. գանձ, 2. հարստություն
Խաթա - վտանգ, փորձանք
Խաթաբալա - անհաջողություն, փորձանք
Խալ - նշան մարմնի վրա
Խալաթ - 1. նվեր, 2. տնային լայն հագուստ
Խալաստոյ - ամուրի
Խալիս - գուտ, մաքուր
Խալիս - ժողովուրդ

Խայար - եփելու ու տապակելու բույս, սխտորի համով
 Խալվաթ - առանձին, թաքուն
 Խամ - անփորձ
 Խային - 1. նախանձ, 2. անուղղամիտ
 Խանըմ - անվանի տիկին, հարուստ կին
 Խանձող - կիսաայրված փայտ
 Խաշիլ - տեղական հատուկ կերակուր՝ ձավարից, յուղից ու
 չորթանի թանից պատրաստած
 Խասիլ - խսիր
 Խասյաթ - բնավորութ յուն
 Խարաբա - ավերակ
 Խե՞ - ինչո՞ւ
 Խեր - օգուտ
 Խըմելն ըբնստ հմրփիլ - խմելուց անմիջապես հարբել
 Խընձըռ(ն)ավըետ - այրված շորի հոտ, այրվածքի հոտ
 Խընջլոզ - եփելու բույս
 Խըռավիլ - խռովել
 Խըռըզնրհատ ինիլ - անեծք
 Խըռնըշփոթ - խառնաշփոթ
 Խըտետ - գիրկ
 Խըտտել - գրկել
 Խըրաված - խորոված
 Խըրեզ (խրեկ) - քիչ
 Խըփըխափի անել (անիլ) - շատ անգամ խաբել
 Խյար - վարունգ
 Խոլոնք (խելունք) - խելոք
 Խոխա - երեխա
 Խոխա րախա (խոխա ըրախա) - երեխաներ
 Խոնչա - 1. երկար, քիչ խորավուն փայտյա իր՝ խմորի գնդեր և հաց
 տեղափոխելու համար, 2. նշանի հարսանիքի խոնչա՝ կլոր պղնձե
 սինի՝ հարսի նվերներով:
 Խոշկյնբնր - չոր մրգեղեն
 Խոսկը շըթնրնմ կտրիլ - խոսքը ընդհատել մեղմ ձևով

Խոսկը տափը քրցիլ - խոսքը չկատարել, մերժել
Խորնոց - կերակուր
Խուխատար - երեխատեր
Խուտուրու - չնչին, անկարևոր
Խուրջին - երկու իրար միացած պարկ է, բրդե թելից նախշերով
գործած՝ ուսին գցելու համար

Ծ

Ծախ - ձախ
Ծակ - անցք
Ծանդր - ծանր
Ծասկել - ծածկել
Ծասկի-սատկի անիլ - թաքցնել
Ծելի - ձախ
Ծեն - ձայն
Ծեն-ծպուտ - հազիվ լսելի ձայն
Ծեն տալ - կանչել
Ծերան - ծիրան
Ծեք - ծեգ, արևածագ
Ծեքը տալ - արևը ծագել
Ծըգանա - ձեգանից
Ծըեք - ձեք
Ծըծըդատեղ ինիլ - ծաղրի առարկա լինել
Ծըմակ - անտառ
Ծըմերուկ - ձմերուկ
Ծըմընըհան ինիլ - ձմերը անցկացնել, հասնել գարնան
Ծընդըրթիթն անել - 1. ձեքով մի բանի ծանրությունը որոշել, 2.
կշռադատել
Ծընեփակ - ուտելու վայրի բույս
Ծընըթկան - ծննդամայր
Ծըռոտենք - ծառաներ
Ծըռքաճուրը լնիլ ինիլ - որակյալ արհեստավոր լինել
Ծըռքըյայլելի - թաշկինակ

Ծըվալ - բղավել
Ծըվանցյր կտրած - թույլ ձայնը կտրած
Ծըվվան - շվի, սրինգ
Ծըքյծըքյոտել - արևը դեռ նոր դուրս գալ, դեռ միայն շողերը երևալ
Ծի - ձի
Ծիյավեր - ձիավոր
Ծիքյ տալ - ձգել
Ծո՞ր - ձոր
Ծո՞ւլ - ծուլ
Ծո՞ւկնամբես - մարդու ոտների մկանները
Ծո՞ւկնը (ծուկուն) - ձուկ
Ծում պահել - ոչինչ չուտել ըստ կրոնական հին սովորության
Ծո՞ւն - ձյուն
Ծո՞ւրո՞ւնի - ծերունի

Կ

Կագան - գագան
Կախ տալ - 1. կախել, 2. կախաղան բարձրացնել
Կածան - նեղ ճանապարհ
Կահ - գահ
Կաղլեգյ (կաղլիկ) - կաղ
Կամնը - կալսելու գործիք, կամ
Կայք - կարողություն
Կանդրախդ - (կոնտր ակտ) պայման
Կանոխ - շուտ, վաղ
Կանվերթ - ծրար
Կապան փրոնած - կապից բռնած
Կապեկ - կոպեկ
Կապը կտրած - սանձարձակ
Կավ - կով
Կավագան - ձեռնափայտ, գավագան
Կարավաթ - մահճակալ
Կարկաժ - 1. դդում, 2. գանգ, գլուխ

Կարտ- խաղաթուղթ
Կարտի տալ - խաղաթղթով զբաղվել
Կեթ - կիթ
Կրեոեքյ (կրեոիքյ) - ատամ
Կըդարիլ - կատարել
Կըգնվիլ - բարկանալ
Կըգտի-պգտի - մանր-մունր, փոքր
Կըթնահունց - կաթով հունցած խմորեղեն
Կըլըկնպին անել - խաբելով ստիպել
Կըլխա տանիլ - գրավել, դեպի իրեն քաշել
Կըլխան ռադ անել - իրենից հեռացնել
Կըլըկոնձի տալ - գլխի վրա գլորվել
Կըլխըյեր - վեր, դեպի վեր
Կըլխըվեր - ներքև, դեպի ներքև
Կըլխին գոռ տալ- 1. իգուր մտածել, 2. Ավել-պակաս խոսել
Կըլխին ծի քացե տալ - անկարելի գործ բռնել, անձը վտանգի ենթարկել
Կըլխին յրան տնգվիլ - մեկին նվիրված ծառայել
Կըլիխ - գլուխ
Կըլիխ ընգնիլ - հասկանալ
Կըլիխ տալ - բարևել, խոնարհվել
Կըլիխը բադի տալ - վտանգի ենթարկվել իգուր տեղը
Կըլիխը թակ օտիլ - ծեծվել
Կըլիխը կըլիսի տիսիլ - ամուսնանալ
Կըլիխը մոշավ անել - գլխին մոշ ցանել (անմեղ անեծք է)
Կըլիխը յոր օնիլ կորչիլ - հեռանալ
Կըլիխը յոր չօնիլ - գլուխը չվերցնել
Կըլիխը շոռ տալ - գլուխը պտտվել
Կըլիխը պահիլ - մի կերպ ապրել
Կըլիխը պուք տալ - գլուխը պոկել, սպանել
Կըլիխը վարել - խաբել
Կըլիխը օռչիլ - շատ մտածել, մտածելուց հոգնել
Կըլիխը օտիլ - սպանել

Կրճրկրակ - 1. կայծակ, 2. բնավորությունը խիստ
Կրճուխուր - կճուխուրե կոչվող թփի պտուղը՝ մանր կարմիր,
թթվաշ
Կրնանչի - կանաչի
Կրնդ - կենտ
Կրնդ-կրնդ - մեկ-մեկ
Կրնճրմունճուկ - վայրի կանաչի
Կրչկրչալ - լիաթոք ծիծաղել
Կրոբզնոտ - գանգուր
Կրոբմեռ - ոլորապտույտ
Կրոբմհոզնկ - դառն համով, վայրի, ուտելու բույս
Կրոնատակ - թնի տակ
Կրտրզ - փոքր
Կրրճալաճ-բրզյնալաճ - կարճանալ-երկարանալ ծեծելու
Ժամանակ
Կիճի - փոքր
Կյալ - գալ
Կյրմմհր - կարմիր
Կյարունք - գարուն
Կյարունքացան - գարնանացան
Կյեզ - գազ, երկարության լափ
Կյեղել - թաքցնել
Կյենալի շորեր - հագնելու շորեր
Կյեթոնուկ - գորտ
Կյեվաթ - գավաթ
Կյերի - գերի
Կյրետ - գետ
Կյրոկյոռալ - գոռգոռալ
Կյիզիլ - գզել
Կյին - գին
Կյիշրկյրոդ - շատ սզեղ
Կյիվող - եկող
Կյիր - գիր

Կյիբադենքյ - հաստ ադիք
Կյիբին եշիլ տալ - գրբացի մոտ գնալ
Կյիբին սրեվը-սիպտակը գյիդանլ - գրել ու կարդալ իմանալ
Կյից - բուռ
Կյնանգոնիս - ուտելու վայրի բույս
Կյոդ - գոդ
Կյոդը կենալ - թաքնվել
Կյոռալ - գոռալ
Կյոտե (կյոտիկ) - գոտի
Կյոտկատեդ - գոտկատեդ
Կյործեկ - գործեկ, հյուսել
Կյոթան - գութան
Կյոլ - գայլ
Կյոնդ - գյուդ
Կյոնդանալ - գողանալ
Կյում - գում
Կյումաշ - գումեշ
Կյոնշ - փայտե խոր աման
Կյոնտ-կյոնտ - կույտերով
Կունթոռուճ - տե՛ս քունթոռուճ

Հ

Հանքան - փոքր խուրջին
Հանջանթ - գործիք
Հանջանթ ա - պետք է
Հասար - քարուկրից ցանկապատ
Հասրաթ - կարոտ
Հավա - 1. եղանակ, 2. պարելու եղանակ
Հավալամիշ ինիլ - կատաղել
Հավան նստիլ - կատաղությունն անցնել, հանգստանալ
Հանվանլան - համբերություն
Հատե - ա՛յ
Հարամ - վատ, պիղծ
Հարամ կթնակեր - վատ մարդ, պիղծ մարդ

Հարամգաղեքյ - վատ մարդկանց վատ զավակներ
Հարամի - թշնամի
Հարթնը - հարս
Հաց թըխցնել (հաց թըքցնել) - հնացած հացը կրակի վրա
տաքացնել
Հափուռ - բուռ
Հնքյիմ - բժիշկ
Հեյվան - անասուն
Հենգյ - հինգ
Հեսաբ - հաշիվ
Հեռե - հեռու
Հետան - հետևից
Հետի - համար
Հերս - բարկություն
Հըեռ - ցավ
Հըգեր - հազար
Հըթհոթիլ - հոտոտել
Հըլբրհնլ - իսկույն
Հըլլորիլ - ոլորել
Հըդե - ճանապարհ
Հըդեցը - ճանապարհին
Հըդըցավեր - ճանապարհորդ
Հըճարե - հաճարի ծառ
Հըմանչիլ - ամաչել
Հըմբարիլ - հաշվել
Հընգերունք - ընկերներ
Հընդըստան - Հնդկաստան
Հընդրել - ընտրել
Հըռնուցանա - հեռվից
Հըռշնիլ - կարմրել
Հըրթնքատուն - հարսանքատուն
Հըրսանեքյ - հարսանիք
Հըրսոնտված - ջղայնացած, բարկացած

Հիբ - երբ
Հիլի - հայելի
Հիմնիլ - հիմնել
Հինար - հնար
Հինարոու - ուժեղ, շատ ուժեղ
Հինչ - ինչ
Հիշքան - ինչքան
Հիջնթ - վեճ
Հոո - ողնաշար
Հոո անել - ուժ՝ ջանք գործ դնել մի բան անելու համար
Հովսանն - համբերություն
Հովուզ - ջրհոր
Հոր - որտեղ
Հով տալ - սեղմել, նեղը գցել
Հոքյևարք - հոգևարք
Հրաշկ - հրաշք
Հու - ով
Հոլի շնվթնիլի - հուլի կոչված դեղձ
Հոլլոթր-պոլլոթր անիլ - կլորացնել
Հոլոնմաննոյ - չտեսնված գեղեցկուհի
Հուլունք - ուլունք
Հոնար - ուժ, հնարք
Հունց - ոնց
Հունցու - ինչպես
Հոլշրնեբան քյինիլ - ուշաթափվել
Հու վա - ով է
Հոլր - ում
Հոլրթ - երթիկ, ծխնելույզ
Հոլրի-փնրի - փերի, հավերժահարս, գեղեցկուհի
Հոլքըվըերթի - հոգնորդի, որդեգիր
Հոլքի - հոգի
Հոլքին տալ - շունչը փչել, մեռնել

Ղ

- Ղաբ - բարձի աստառ
Ղաբուլ - համաձայնություն
Ղաղիբ - պատիվ, արժանապատվություն
Ղազ - սագ
Ղազաբ - ցավ
Ղազարի կյալ - հիվանդանալ, ցավի գալ
Ղազան - կաթսա
Ղաթ - արանք
Ղալ - չորս կողմը պատնեշած՝ անասուններ պահելու տեղ
Ղնլբ - 1. ծուլ, 2. կեղծ
Ղալիբ - կաղապար
Ղնմն - սուր
Ղնմիշ - եղեգ
Ղամշի - մտրակ
Ղայմաղ - կաթի սեր
Ղայսար - ցուրտ, սառնամանիք
Ղանջըղ շոն - էգ շուն
Ղնշննգյ - գեղեցիկ
Ղաչաղ - ավազակ
Ղաչանք - աղաչանք
Ղաչանք, միննաթ անիլ - շատ խնդրել
Ղառի - ծեր թուրք կին
Ղասաբ - մսագործ
Ղասաբխանա - միս ծախելու տեղ, մսի խանութ
Ղնսիդ - դիտմամբ
Ղարաբաղու ճրբան խմել - Ղարաբաղի օդուց խմել
Ղարաչի - գնչու, բոշա
Ղարավաշ - աղախին
Ղարավուլ - պահակ
Ղարիբ - օտարական
Ղարկիլ - ուղարկել
Ղնփննգա - վանդակ

Ղափաղ - կափարիչ
Ղափան - քաղաք բերած մթերքների վաճառման հարկ վերցնելու,
տեղը
Ղե տալ - կանչել
Ղեյնը - եղունգ
Ղըդըղա - արգելք
Ղըլեգյչի - ամաններ կլայեկող
Ղըլմըղալ - աղմուկ, իրարանցում
Ղըմենե - սրեր, թերեր
Ղընամիշ անիլ - մեղադրել
Ղըռըխմիշ ինիլ - տխրել
Ղըսմնթ - արժան, արժանի
Ղըրաղ - առանձին տեղ
Ղրրդըղուլի խարդախ, նենգորեն գործող
Ղըրըլթու - սիլուետ
Ղորթ - ճշմարիտ
Ղըրկել - ուղարկել
Ղըրդնե կամ դըրդընեթյ - ասիեր, եզրեր
Ղինար-դինար կըտորիլ - կտոր-կտոր անել
Ղոլ - կողմ
Ղոնախլըղ - հյուրասիրություն, ճաշկերույթ
Ղոնաղ - հյուր
Ղոշուն - գորք
Ղոչի - կովարար, կատաղի անձնավորություն
Ղոչի տալ - ճակատ ճակատի խփել (ոչխարների մասին)
Ղոչաղ - քաշ, աշխատասեր
Ղորմի - ողորմի
Ղորփեր - հորեղբայր
Ղուզի - գառ, բալիկ
Ղուզդուն - արծիվ
Ղութի (դոթի) - դագաղ
Ղուլ - ծառա
Ղումաշ - 1. նուրբ, 2. կնոջ անուն

Ղոււմար - մոլի խաղ (փողով)
Ղուշ - թռչուն
Ղուրբան - մատաղ
Ղուրբուղ - արգելված արոտավայր
Ղուփուլ - կափարիչ

Ճ

Ճնթ - կորեկ հաց
Ճակատը կյումաշու կաշի - պնդաճակատ
Ճաղ - պողպատե բարակ ձող՝ գուլպա գործելու համար
Ճնշ - ճաշ
Ճապկե - վայրի ծառի մի տեսակ
Ճար - 1. դեղ, 2. թույն
Ճար տալ - 1. թունավորել, 2. բուժիչ դեղ տալ
Ճարել - գտնել
Ճարը կըտրած - ստիպված
Ճարը փիթիգյ անիլ - դեղ ու դարման անել
Ճելլի - շուտ, արագ
Ճեխ - ցախ
Ճեխկ - արանք
Ճեպոել - 1. չանգոտել, 2. ծառի պտուղը տերևախառն ու արագ պոկել
Ճըլըմկոտալ - հորանջելով մարմինը կոտրատել, ձգվել
Ճըլլո՞րել - թառամել
Ճըկըճոկե անել - մի աչքով չնայել, անհավասար վերաբերվել
Ճըկըտակյիբ - ճակատագիր
Ճըղղալ - բղավել
Ճըղմաղենքյ - աղիք
Ճընապար - ճանապարհ
Ճընապարը թեքյ տըվալ - ճանապարհից թեքվեց, շրջվեց
Ճընթըռնի - ցնցոտիներ
Ճըպաղել - ճապաղել
Ճըպատ - ճիպոտ

Ճրպորպորիլ - ավելի շատ չանգոտել
 Ճրպոռտիլ - չանգոտել
 Ճրոնքիլ - ուժեղ լույս արձակել
 Ճրոճըռոկ - ջրալի բույս, օգտագործում են կոտապի համար
 Ճրոճուփել - շատ պտուղ վերցնել
 Ճրվարան - կողով
 Ճրրնվեր - ջրհոր
 Ճրրկուտեմնը - ջրերի ափին աճող կոտեմ
 Ճրքճրքոտել - ճաքճքել
 Ճիթ - ողկույզ
 Ճինճի պումբի անել - որորվելով քայլել
 Ճինճի - ճոճ, ճոճանակ
 Ճինջիլ - ջնջել
 Ճիտ - վիզ
 Ճիտ անել - գրկախառնվել
 Ճիրնքյ կամ ճրրնքյ - ճրագ
 Ճոթ - 1. կտորեղեն, 2. կտոր (քու ճոթըտ ա - քեզ նման է, քո կտորն է, քո ընկերն է)
 Ճոթ անել, անիլ - բաժին անել, բաժան- բաժան անել
 Ճոխտ - ջուխտ, գույզ
 Ճոկ - առանձին
 Ճոկ պրեն - առանձնահատուկ բան, չտեսնված բան
 Ճողնը - ճյուղ
 Ճոնդ - ծայր
 Ճոթե - ջորի
 Ճոթեքյ (ճոթոտենքյ) - ջորիներ
 Ճուխտեքան - երկուսը միասին
 Ճուղուպուր - ընկույզ
 Ճուճու անել - հավերին կանչել
 Ճում - հողի կոշտ, գուղձ
 Ճուր - ջուր
 Ճուր տըռոնալ - քրտնել
 Ճուրն ա տըռոնալ աշխադանքը - աշխատանքը իզուր է անցել

Մ

Մագազին - խանութ
Մադայուն - մեդայուն
Մանյան - հանք
Մադար - մինուճար
Մագաղ - ծաղր
Մագաղ անել - ծաղրել
Մագերան ճըլուլանք իլաձ - զարմացած
Մագերը բիզ-բիզ կագնել - սարսափել, վախենալ
Մագը ծըռվե վըեչ - վնաս չհասնի
Մանթ մընալ - զարմանալ
Մանթնլ մնալ - զարմանալ
Մախմուր - թավիշ
Մահլըմ անիլ - երևալ, նկատելի դառնալ
Մադբուն ա իլնլ - իզուր կորել է, իզուր փչացել է, իզուր մեռել է
Մայա - մակարդ (մաճնի, պանրի)
Մայա տինիլ - որևէ գործ ձեռնարկելիս կանխիկ փող դնել
Մայիլ ինիլ - հիանալ, զմայլվել
Մանգզիլ - որոշ տարածություն
Մանգյանա - ճնշիչ մեքենա
Մանեթ - ռուբլի
Մանի պատճառ
Մաննը կըծել - գլխի ընկնել, հասկանալ գաղտնիքը
Մաշկ (մեշկ) - մեջք
Մաշկել - մորթին հանել (կենդանու)
Մաշկիտ հոռը կոտրի - (անեծք է) մեջքդ կոտրի, ծանր վիճակի մեջ ընկես
Մաշնակ - միջնեկ
Մաչ - մեջ
Մաչնըվեր - միջով
Մաջալ կամ մըջալ - ժամանակ
Մաջալ տալ - մի փոքր գազար տալ
Մար տալ - 1. գառը, հորթը մորը ծծել տալ, 2. կռճկել

Մարալ - 1. եղջերու, 2. գեղեցիկ
Մանրդ - նամուսով, ազնիվ, արդար
Մարթաբոյի - մարդու հասակի չափ
Մարիփաթ - շնորհք
Մանրջ - գրագ
Մանրջ կյալ - գրագ մտնել
Մանրջան - կարմիր գույնի թանկ ուլունք
Մարքարիդ - 1. մարգարիտ, 2. կանացի հատուկ անուն
Մեզար - մազե կամ բրդե թելից գործած մեծ սփռոց, որի վրա
շարում են խմորի գնդեր, ինչպես և տաք հացերը՝ հովացնելու
համար
Մելիք - 1. իշխան, 2. տղամարդու հատուկ անուն
Մեկալ - մյուս
Մեկալ օրը - անցած օրը և մյուս օրը
Մեկալնին - մյուսները
Մեհետ - մի անգամ
Մեյդան - հրապարակ
Մեյմուն - կապիկ
Մեյվա - միրգ
Մեշնակ (միջնակ) - միջնեկ
Մեշուկ - մեծ տոպրակ
Մգյնմ - ուրեմն
Մըթթկ - միտք
Մըեծ - մեծ
Մըեռուն - մեռոն
Մըեր - մեր
Մըզոված - նզոված, անիծված
Մըղնիկ - ավելուկից, շեպից պատրաստած աղցան
Մըթեն - մութ
Մըթենը եր ա կոխալ - մթնել է
Մըթըն-մըթեն - մութ ժամանակը, մութով
Մըթնըթըթեր - մութ գիշեր
Մըժմնհի - սինի, մեծ, տափակ պղնձե աման

Մըլուքուր - մոլի քոր, կատաղի քոր
Մըհալ տինիլ - ուշադրություն դարձնել
Մըհակ - ձեռնափայտ
Մըհանա-շըհանա - պատրվակ
Մըհասուր - մասուր
Մըհենգյ (մըհեկ) - հիմա
Մըհենգյանց տըենը - այսուհետև
Մըհենգյիս - այժմ, հենց նոր
Մըհետե - մի անգամ
Մըղակ - 1. գուռ, 2. շեմ
Մըղայիթ կենալ - պահպանել, զգաստ լինել
Մըղնփուն - ափսոս
Մըղմող - ցեց
Մընան - նման
Մընաս բըղըրյար - մնաս փոշման
Մընգյ էլ - մեկ էլ
Մընեշնկ կամ մննիշնկ - 1. մանուշակ, 2. կնոջ անուն
Մընննթ անել - խնդրել, աղաչել
Մըչանք - այնչափ, որքան
Մըջալ չօնիմ - ժամանակ չունեմ
Մըթոտիլ - մորթոտել
Մըռնու - մեռելի
Մըսլըհաթ - խորհուրդ
Մըրզիլ - մզել
Մըրթաբա - պղնձե ափսե
Մըրթոթուն - մարդավարություն
Մըրչեմնը - մրջյուն
Մըտան քըցիլ - մոռանալ
Միթամ թա - կարծես թե, իբրև թե
Մին - մեկ
Միննկ - մենակ
Մինտեղ - միասին
Մին բաշ - միանգամից

Մին դ՞հնրմ - մի անգամ
Մին թնվ՞ր - մի տեսակ, փոխված
Մին թիքյն - մի կտոր
Մին թիքյն խըմել - մի քիչ խմել
Մին լնվ կյոտիլ - Մի լավ ծեծել
Մին լնվ տըմբըգել - մի լավ ծեծել
Մին լնվ քյոթնկ տալ - մի լավ ծեծել
Մին խրեգյ (մըխրե) - մի քիչ
Մին հավուր ըսպասել - մի քիչ սպասել
Մին հետ - մի անգամ
Մին հետան (միհետան) - միանգամից
Մին ջըվար - մի մարդ
Մին ջուտա - մի տեսակ
Մին տոպ - մի կաթ
Մին փանդ - մի միջոց, մի հնար
Մինը մինին - մեկը մեկին
Միջիր - կուլեկտիվ կերպով որևէ գործ կատարելը (բուրդ գգելը,
գորգ գործելը)
Մուկուն - մուկ
Մոհլնթ տալ - ժամանակ տալ
Մոհքլնմ - մեծ, ընդարձակ
Մոռ - ոխ
Մոռը պահիլ - ոխ պահել
Մորան ինիլ - ծնվել
Մոք - մուգ (գույն)
Մոքտն - ձրի
Մոկլքյ - ունեցվածք, հարստություն
Մուկուն - մուկ
Մունթ - մոնթ
Մունուտ - բուպե
Մոշտնրի - գնորդ
Մուշտուլուղ (Մըշտըլեղ) - լավ լուր հաղորդողին տրվող նվեր
Մուրազ - նպատակ

Յա - կամ
 Յարանա - 1. ամայի, 2. լայնարձակ դաշտ
 Յադ - օտար
 Յալ - բարձունք
 Յախա (յըէխա) - օձիք
 Յախու - հատուկ բաղադրությամբ (ձվից, ալյուրից, յուղից պատրաստված) սպեղանի հատկապես ոսկորների ջարդվածքը բուժելու ժամար
 Յաղի - թշնամի
 Յադուզ - ինչու
 Յաման - շատ ուժեղ
 Յան - կողմ
 Յան-յան անել - որոնել, տարբեր կողմեր փնտրել
 Յաշ - տարիք
 Յնշիզ - արկղ
 Յաշիլ (եշիլ) - նայել
 Յասավուլ - ոստիկան
 Յավաշ - կամաց
 Յարա - վերք
 Յարալամիշ ինիլ - վիրավորվել
 Յարալու - վիրավոր
 Յըէխնիլ - հաղթել
 Յըէխտոտ - կեղտոտ
 Յըէդ - յուղ
 Յըէդաճու (յըէդրճու) - ձվածեղ
 Յըէտվակեն - հետո բերած կին, երկրորդ կին
 Յըէր տըէռաճ - թափված, անկանոն, չհավաքված, խառը
 Յըդըթաթախ - 1. յուղոտ, 2. չաղ
 Յըդոնեգյ (յըդոնիկ) - աղավնի
 Յուլա քյինալ - մի կերպ ապրել
 Յննջա - առվույտ
 Յոր օնել - վերցնել

Յորդան - վերմակ
Յորդան-դոշակ - անկողին
Յրա հըսնել - վրա հասնել, օգնել
Յրա պըրծնել - հարձակվել
Յրան թըքանալ - 1. սիրահարվել, 2. լավ տրամադրվել մեկի, մի
անձի նկատմամբ
Յրան հայիլ-մայիլ կտրել - զմայլվել, սիրահարվել
Յումբրուդ - բռունցք
Յումբրուդլամիշ անել - բռունցքով ծեծել

Ն

Ննգիր-վնգիր - պալատական պետական բարձր պաշտոնյաներ
Նալ - պայտ
Նալբննդ - պայտագործ
Նախշուն - սիրուն, գեղեցիկ
Նահանց - նրանց
Նաղդ - կանխիկ
Նաղլ անել - պատմել
Նամ - խոնավ
Նամարդ - տմարդի, դավաճան
Նան - և
Նանն - մայր
Նանն - դաղձի մի տեսակը
Ննշնր - մեղավոր
Ննռ - քարավանի առաջատար ուղտը
Ննրդի տալ - նարդի խաղալ
Ննփնս - շունչ
Նեղ տեղն ընգնել - դժվարության և կարիքի մեջ ընկնել
Նենջ - նինջ
Նըհախ - իգուր
Նըհետ - միասին, հետը
Նըհըտնուն կամ նըհետնին - նրանց հետ միասին
Նի - ներս

Նի կապել - 1. երեխային օրորոցում կապել, 2. խփել
 Նի կենալ - այրվել, վառվել
 Նի կըցնել - վառել
 Նի քըցիլ - 1. ներս գցել, 2. ափսեն կերակուր լցնել
 Նիգյւրանն - անհանգիստ
 Նիհ ինիլ - բարձրանալ (ձի, ծառ)
 Նիսյա յոր օնել - ապառիկով գնել
 Նհախ տըղըր - իգուր տեղի
 Նշան տինիլ - նշանել
 Նշանտիրիքյ (նշընտիրիքյ) - նշանադրություն, նշանդրեք
 Նշընվե - նշանավոր
 Նոբաթ - հերթ
 Նոթ - նավթ
 Նոխտա - սանձ
 Նոխուդ - սիսեռ
 Նոռնը - նուռ
 Նով - աղբյուրի առաջ քարից պատրաստած հարմարանք, որտեղից
 անասունները ջուր են խմում, նավ
 Նորու - նորից
 Նոքյանր - ծառա
 Նուբար անել - առաջին անգամ ճաշակել

Շ

Շննգերդ - աշակերտ
 Շադադ անել - ուրախություն անել
 Շնլնքյոլա - ունեցած-չունեցած
 Շալլեդ - մտրակ
 Շալվար - անդրավարտիք
 Շահի - հինգ կոպեկ
 Շահմար օխձը - օձի թունավոր տեսակներից մեկը
 Շադ տալ - ցրել
 Շաղված - խառնված, ցրված, շփոթված
 Շամ - մոմ

Շամդան - մոմակալ
Շամփուր - մետաղի (երբեմն փայտի) հատուկ ձող, որին հազցնում են միսը խորովելու համար
Շամփուր-քըշեռք - աստղային համակարգություն է, շամփուրի և կշեռքի ձևով դասավորված
Շան նրհետ կապել - անարգել, երեսին խիստ խոսել
Շնշ - հիմար
Շառավ տալ - սուտ տեղը մեղադրել
Շնվթնլի - դեղձ
Շափաղ - փայլ, շող
Շերեթ - շաբաթ
Շելակ - շալակ
Շեպ - ավելուկի պես բույս է, ավելի դառն համի, հյուսում ու չորացնում են ձմեռը եփելու համար
Շեվ - շիվ
Շեփտանը ետը - շաբաթից հետո
Շրլափկա - տղամարդու գլխարկ
Շրհանց տալ - ցույց տալ
Շրհնր - քաղաք
Շրդրհարիլ (շրդարել) - թափահարել (հատկապես ծառը)
Շրդյըմադյլի - շաղված, խառը, խառնաշփոթ
Շրմբալութ - շագանակ
Շրմփշրմփալ - առատ անձրև գալ
Շրնրթկնե - գյուղեր
Շրնրհավեր անել - շնորհավորել
Շրնրմուռտառ անել - փչացնել, հարամ անել
Շրշկըլվել - սխալվել, շփոթվել, իրեն կորցնել
Շրոտըմոռոտի անել - պտտվել, դես ու դեն գնալ
Շրքըռել - երկու ոտը իրարից հեռու դնել
Շիթիլ - սածիլ
Շիլ ընգնել - սխալվել
Շիլդի - աչքը շիլ

- Չնդիր (չեդիր) - վրան
 Չնդրն - չադրա
 Չաթլակ - գույգ պտուղ, իրար կպած պտուղ
 Չաթու - կարճ թոկ
 Չալա - փոս
 Չալթուկ - կեղևը չհանած բրինձ
 Չախ - ժամանակ
 Չախմախ - հրացանի հրահան, կայծհան
 Չամենչ, չնմիչ - չամիչ
 Չայ - թեյ
 Չայնիկ - թեյաման
 Չննն - ծնոտ
 Չննգյ - բուռ, թաթ
 Չանգյալ - պատառաքաղ
 Չանդյալ - Ղարարադի տարազի գլխասարքն ամրացնող ոսկե կամ արծաթե զարդ
 Չննչնուլ - գազանի թաթ
 Չանք (մչանք) - լափ
 Չնրնձ - ընդդեմ (պնդուկ, չամիչ, աղանձ, արևածաղիկի սերմ և այլն) իբրև թեթև ուտելիք
 Չարխ - անիվ
 Չափար - ցանկապատ
 Չնքյնն - կոշիկ (կարճ ճտքերով)
 Չնքյնձ - մուրճ
 Չեթվեր - մեծ շիշ
 Չելը - մինչև
 Չէ չէ մին - ոչ մի դեպքում
 Չըգյիդնը տինիլ - չիմացության տալ
 Չըլըմսըզ - նիհար
 Չըխարակ - ճախարակ
 Չըկամ - լավը չկամեցող
 Չըղըցնել - չաղացնել

Չըմփալախ (սիլլա) - ապտակ
 Չընդըլհադի - առանց վարտիկի, կիսամերկ
 Չըպոկել - բողբոջել
 Չըվալ - ջվալ
 Չըրու - մինչև
 Չըքյելանը - մինչև
 Չիման - կանաչով ծածկված տարածություն
 Չիքիլմտոնլ - մետաքսե նուրբ քող, որ ծառայում է իբրև կանացի գլխաշոր
 Չոբան - հովիվ
 Չոլ - ամայի մեծ տարածութ յուն, չոլ
 Չոլը տոնս կյալ - արտաքնոց գնալ, դուրս գնալ
 Չոռ - ցավ (անեծք է)
 Չոր չոփ տըռնալ - նիհարել, մաշվել
 Չոփք - չորս
 Չոփք թըրնփնվը - չորս կողմովը
 Չոփ - շատ բարակ փայտի, ճյուղի կտոր
 Չուբուխ - չիբուխ
 Չոնքի - որովհետև
 Չուռ անիլ - ողջը ուտել, ողջը ցրիվ տալ
 Չուրքըպոնլոր - չորս կողմը, չորս բուրբը

Պ

Պադարկա - նվեր
 Պադվալ - ներքնատուն
 Պագումք (բագում) - աստղային համակարգություն⁴ բաղկացած յոթ մեծ և շատ այլ մանր աստղերից
 Պակոն - պատշգամբ
 Պակաս-պըռատը ասել - հայհոյել, վատաբանել
 Պա-հո-վե՛ - ցավա կցման, խոր ափսոսանքի բացականչություն
 Պաչիլ - համբուրել
 Պապաճըգտ - չվող փոքր թռչուն
 Պառոնգոն - բարի երեկո

Պատալով - առաստաղ
 Պատան - մեռելը փաթաթելու անվա սպիտակ կտոր, պատանք
 Պատիվ-հուրմաթ անիլ - պատիվ տալ
 Պատկեր - նկար
 Պատկերը քաշիլ - նկարել
 Պատճառավեր - հղի
 Պատրոն - սկեսրայր
 Պատրոն - փամփուշտ
 Պատրոնդաշի - փամփշտակալ
 Պարախոդ - նավ
 Պարան կյալ - փլվել, թափվել
 Պարանց ընգնել - պառկել
 Պարյօր - բարի օր, բարև
 Պանրոն - բարուր
 Պելի կամ պեքի - դառնահամ բույս է, աղ են դնում
 Պելի - բոլի (ծառի տեսակ)
 Պեմբակ (պոմբակ) - բամբակ
 Պեն - բան
 Պենը պենան անց ա կացալ - որևէ գործ ուղղելն անհնար է, ուշ է, անցել է
 Պենձիկ (պեզնիզ) - կավե ամանի կտոր
 Պենջակ - պիջակ
 Պենջար - 1. ուտելու վայրի բույս, 2. հարիսայի պես կերակուր է, որը պատրաստում են ո չխարի յուղալի մսից ու ձավարից և հյուսված ու չորացրած բանջարից
 Պերակ - բարակ
 Պերան - բերան
 Պերիլ - բերել
 Պրել - գիծ
 Պրժանիլ (պիժենել) - բաժանել
 Պրլանի - բանալի
 Պրլենիք (պրլանիք) - բանալին
 Պրլթալրթալ - եռալ

Պըլոկվել - 1. կողոպտվել, 2. կեղևահան լինել, մաշկը պոկվել
Պըծըպնծին անել - փայլփլել, հուր- հըրատին տալ
Պըդոճ - միջատ
Պըճըղվել - բացվել, կեղևահան լինել
Պըճըռանք - 1. բրդի կամ բամբակի մանր մնացորդներ, 2. փոքր ոչ փարթամ երեխա
Պընգըլ - հանելուկ
Պըչպըչորել - շատ անգամ համբուրել
Պռանչիլ - բառաչել
Պըռավու պոռոտ - մի տեսակ բույս
Պըռոշ - շրթունք
Պըռտըտոնանձ - շրջած աստառի վրա
Պըտատել - փաթաթել
Պըտոկ - ծայր
Պըտրհան - պատի մեջ փոքր պահարան
Պըտրունանք - սկեսրայրենք
Պըրթպըրթոտ - բրդոտ, մագոտ
Պըրյանդ - աղամանդ
Պըրկըփոխան - պարկաձև վարտիկ հագած
Պըրուժինավեր կարավաթ - զսպանակավոր մահճակալ
Պըրոն - բրուտ
Պըրոնրեն (պնրոնրենի) - բարուրներ
Պըցրննալ - բարձրանալ
Պիլիթ - բլիթ
Պիծապա - ավագ եղբայրը (իբրև հորից փոքր հայր)
Պիծի - փոքր
Պիծի օլաբա - փոքր անզգամը, փոքր մեռածը (անեծք է երեխաների հասցեին)
Պիճ - ապօրինի զավակ
Պիճի - փոքր
Պիճոթուն - խաբեբայություն
Պիրում - բերում
Պոճ - եղջուր

Պոմկա - տակառ
 Պոլ - հատակ
 Պոլիգյ - պուլիկ
 Պոլկ - գունդ
 Պոռ - վառվող փայտածուխ
 Պոռվատ - պոռպատ
 Պոճախ - պուճախ, անկյուն (սենյակի, տան)
 Պոչեր - վրացական տարազի գլխասաքի կավիքներ՝ այտերի երկու կողմերի խոպոպներ
 Պոչերս կըտորիմ - զարմանքի և վշտի արտահայտություն
 Պորցի - բաժին
 Պրավակացյա - պրովոկացիա
 Պրավերկա - ստուգում
 Պրիկագչիկ - գործակատար, կառավարիչ
 Պուգավեր, ընգուճավեր, հըքյվավեր - եղջյուրներով, ականջներով և պոչով, այսինքն անասուն
 Պուժուժ - Ղարաբաղի երեք փեյսան տարազի գլխասաքի ոսկե կամ արծաթե կլոր ուլունքաձև ու գեղեցկաքանդակ զարդ՝ այտերի երկու կողմերում
 Պոճլլոճ - կլոր
 Պոճլլոճք - թոնրի չորս կողմը
 Պոճլլոճրպատիկ - կլոր
 Պոճթը կյիզիլ - բուրդը գգել
 Պոճրոճ (պերբմ) - բերում
 Պուք տալ - պոկել

Ջ

Ջադու - կախարդ
 Ջանիլ - ջահել
 Ջահիլ-ջըհոճ - երիտասարդներ
 Ջանիտ ըրա - աշխատիր
 Ջանիտ ըրա մաշկըտ կոտրին վեչ - աշխատիր քեզ չվնասեն (մեջքի չկոտրեն)

Ջամ - պղնձե թաս
 Ջանբնար ինիլ - ազատվել, հեռանալ
 Ջանդաք - լեշ
 Ջանը խարջիլ - թասը ծախել
 Ջանա կյնլ - հոգնել, նեղանալ
 Ջանավար - գազան, գայլ
 Ջանգյճլճում - Վարդավառի տոնի և համբարձման գիշերի
 ժողովրդական երգեր, որոնք երգում են վիճակախաղի ժամանակ
 Ջանը պահել - ինքն իր նկատմամբ հոգատար լինել
 Ջանը ջափի չի տալ - իրեն նեղություն չպատճառել, ինքն իրեն
 խնայել
 Ջանը տճող ընգնել - վախենալ (մարմինը դող ընկնել)
 Ջանլու - մարմնեղ
 Ջանչի - մունետիկ, մի որևէ հրաման կամ հրահանգ բարձր
 ձայնով ժողովրդին հայտարարողը
 Ջահավիր - թանկագին քար
 Ջավան - ջահել
 Ջանրմա - տուգանք, վնաս
 Ջափա - ծանր աշխատանք, նեղություն
 Ջափաքեշ - աշխատանքի ծանրությունը, նեղությունը տանող
 Ջեյրան - 1. եղջերու, 2. գեղեցիկ
 Ջընըրներան ընգնիլ - վատառողջ դառնալ, թուլանալ
 Ջիհիլ - հանդիպել, պատահել
 Ջհանդամը գյոռը - անեծք է (դժոխք ու գերեզման)
 Ջոդաք - պատասխան
 Ջուք - գրպան
 Ջուհուդ - հրեա
 Ջուռաքաջուռա - տեսակ-տեսակ

Ռ

Ռադ իլ - կորիք, հեռացիր
 Ռագի կըենալ - համաձայն լինել
 Ռամճուգ - դեմքի միմիկա, տրամադրություն

Ռանգյ - գույն
Ռանգյուռ - դեմքի գույն
Ռասչոտ - վերջնահաշիվ
Ռաստ կյալ - պատահական կերպով հանդիպել
Ռեդիկյնիլ - կանացի ձեռքի պայուսակ
Ռեդիսկա՛ - ամսաբողկ
Ռիսկ անել - համարձակ և ինքնավստահ որևէ գործ բռնել
Ռուշվաթ - կաշառք
Ռուջնի ինիլ - պատահել

Ս

Սնրնր - պատճառ, միջնորդ
Սնրիր կյալ - փռշտալ
Սազ - աշուղի նվագելու հատուկ գործիք
Սազ անիլ - հարմարեցնել
Սազանդար - նվագախումբ
Սազիլ - սազել
Սաթաշմիշ ինիլ - մեկին հետևել գրրկելու համար
Սաժին - երկարության հին լափ, սաժեն (երեք արշին)
Սալ - տափակ քար
Սալդաթ - զինվոր
Սաղ - ողջ
Սաղ սալամաթ - ողջ և առողջ
Սաղ սկյրու - ողջ և լավ
Սանթ - 1. կողմ, 2. հարմարություն
Սանթին կործը փրռնիլ - հարմար ձևով գործ կատարել
Սանդալ - ոտնամանի տեսակ
Սանդըր - սանր
Սանջեխ - քորոց
Սաջ - կլոր, տափակ չուգունե հարմարանք հաց թխելու, հատիկ բովելու համար
Սնս - ձայն
Սնս-սեմուր - ձայն-ծպտուն

Մարի արծիվ - քաջ, հպարտ, վեհ, ուժեղ, տղամարդ
Մարի պըտոկ - սարի գագաթի ամենավերին ծայրը
Մնրին - հով, գով
Մնրին հով - զեփյուռ, թարմ ու դուրեկան հով
Մնքյի թա - իբրև թե
Մեզնը - սզնի ծառի պտուղը
Մեկրետ - գաղտնիք
Մըեպ - սեպ
Մըեպերը տուս ա եկել - ատամները դուրս են եկել
Մըերտ - սիրտ
Մըերտ տալ - հորդորել, քաջալերել, սիրտ տալ
Մըերտը դաղվիլ, էրվիլ, վառվիլ - շատ տանջանքներ ունենալ
Մըերտը պերակ - զգայուն
Մըհաթ - 1. ժամ, 2. ժամացույց
Մըղըննական ա - առողջանալու է
Մըղըցընիլ - 1. առողջացնել, 2. Փողի գումար ամբողջացնել, էժան
գնով լավթանկագին բան առնել
Մըմավար - ինքնաեռ
Մընդաքար - սանդի քար
Մըվայի - բացի
Մըվաքյիր - սևակիր, անբախտ, առանց ուրախության, միշտ
տխուր
Մըվթն - առաջին անգամ
Մըրըսար - սարեսար
Մըրտան տաս չի (սըրտան տամ չի) - չի ուզում
Մըրտեն սնթնն - միակը
Մըրտըքթող - կրծքի վանդակի փոսը
Մըրաըքթոլը նի կենալ - հոգեպես տանջվել
Մըփաթ - դեմք
Մըփառթնիլ - գունատվել
Միլլա - ապտակ
Միմ - լար
Մկուպոյ - ժլատ

Մոնիթինգ - զրույց
Մոդան - սոխ
Մովդաքյար - վաճառական
Մոր - սուր
Մոր խըղըցնիլ - սրով խաղալ
Մոքյ (սոք) - սուգ
Մտալալոյ - ճաշարան
Մտաքան - բամակ
Մտոլ - սեղան
Մտոլ պեց անել - սեղան բացել
Մտրաժնիկ - պահակ
Մուբեհ - ստերջ
Մուդի տալ - դատի տայ
Մուդյա - դատավոր
Մութկա - օր
Մոթոն - սյուն
Մոլմա - ծարիր
Մոլման - կոճակ, Ղարաբաղի երեքփեշյա տարազի արծաթի կամ
ոսկե կոճակներն են և զարդերից մի երկուսը
Մոլրոն - հոտ
Մոլրոն - սիրուն, գեղեցիկ
Մուփրա - սփռոց

Վ

Վանդան - ժամանակ
Վանգիր - վեզիր
Վանթան - ծննդավայր, հայրենիք
Վանհար - թարախ
Վասյաթ - կտակ
Վար - որ
Վարանվորդ անել - տնտղել
Վարքք - վարձք, հատուցում
Վացցուն - վաթսուն

Վեդրա - դույլ
Վեշչի - իրեղեն
Վեչ Ելուն ա եշըմ, վեչ Մոսուն - ոչ ոքի չի լսում, ոչ ոքի վրա
ուշադրություն չի դարձնում
Վեջան չի - ուշադրություն չի դարձնում, հոգը չէ
Վեր - որ
Վեր - հոր
Վեր ածել - թափել
Վերստ - երկարության չափ, կիլոմետրից քիչ ավել
Վեքյի - վեգ
Վրեդ - հող
Վրեդս կըլխետ - հողս գլխիտ (անեծք)
Վրեդու ծնունդ - հողածին, մարդ արարած
Վրեննը-ծրեռք անել - ջանալ, ձգտել
Վրեննը-ծրեռքը տափան կտրած - վախեցած
Վրեննը կախ անել - քայլերը դանդաղեցնել
Վրեննը կոխած վրեչ - ոտը չդրած
Վրեննը կոխել - ոտը կոխ տալ
Վրեննը հղեցը - վարքը վատ
Վրեննը տոնս - բարոյապես ընկած
Վրեննը ուրան վրեդումը տինիլ - վերադառնալ հայրենիք
Վրեննը փոխել - քայլել
Վրեննը փոշ չի մննի - վնաս չի հասնի
Վրեսկետ - ոսկոր
Վրեստ - իլիկի վրա փաթաթվելուց դիզված թելը, ոստ
Վրետ - հոտ
Վրեր - որ
Վրեր ածած - 1. առատ, 2. ցաքուցրիվ, թափված
Վրերթի - որդի, գավակ
Վրերթնը - որդ
Վրերսկան - որսորդ
Վրդապեն - հողային աշխատանք
Վրսկըգոծ - ոսկեգոծ

Վըսկըշափաղ - ոսկեփայլ
Վըրդըրեղ - որտեղ
Վըրըխկալի - վարար, հորդ
Վըրթիվեր - վարդավառ
Վիյ աման - զարմանքի, վախի, հիացմունքի բացականչություն

S

Տազ - կոնք, լազան (մետաղե)
Տազ անել - սուս անել
Տնլ - ամուսնու քույր
Տնլ - ճյուղ
Տալերք - ափսե
Տակոե - արմատ
Տահանք - դրանք
Տանավ-տեղավ - տնով-տեղով
Տար - տեր
Տարը մըեռածը - տերը մեռած (անեծք)
Տափ - դետիս
Տեգլ - տիկ
Տեմ կենալ - 1. դիմանալ, 2. նեցուկ դառնալ
Տեմատեմ - դիմացը, դեմուդեմ
Տեմ տալ - իբրև հենարան գործածել
Տեմ քյինիլ - դեմ դնալ
Տենակ - դանակ
Տեսնը - դադձ
Տեսըտեն քյինիլ - այս ու այն կողմը գնալ
Տերտակ - դատարկ
Տըեղ - տեղ
Տըեղը մեխված - անշարժ, գամված
Տըեղը շըռտըմոռտի անել - այս ու այն կողմը շրջվել
Տըեղը քըցիլ - անկողինը բացել
Տըեռնը - տիրոջ
Տըժըրոթն - դժվարություն

Տըկըկըլըճի - տակ ու գլուխ
Տըկլոբ - մերկ
Տըհալ - տապակած միս ձմեռվա համար
Տըհենց - այդպես
Տըղամարթըն ճւրման թքածը լճուզիլ չի - տղամարդը իր խոսքը չի փոխի
Տըղեն յրա թըքացել ա - տղային սիրում է
Տըղնել - դեղնել
Տըղոթուն անիլ - իբրև տղա լինել
Տըղվարել - տեղավորել
Տըղտճղալ - դողալ
Տըմակ - դմակ
Տըմանալ - դիմանալ
Տըմբըհան ինիլ - տեղից դանդաղ շարժվել
Տըմբլա - թմբուկ
Տըմբոըմբալ - հագիվ շարժվել, հագիվ քայլել
Տըմկել - խոնավությունից փափուկ, ճկուն դառնալ
Տըյեր - վերև
Տըննգ - ծաղր
Տընըստոն - ընտանիքով
Տըպակել - տապակել
Տըռանը ըռաշկեն (տըռանը առաջին) - դռան առաջ
Տըռզվիլ - փքվել, նեղանալ, խռովել
Տըռռոն - փորը մեծ թռչուն, ասվում է ն փորը մեծ մարդու մասին
Տըսերանը ետը - դասերից հետո
Տըսնա(յ)ս ըս (տըեսնըմ ը՞ս) - տեսնո՞ւմ ես
Տըվերան - ներքևից
Տըրաքվել - պատռվել
Տըրըկյուսիլ - տարակուսել
Տըրխատան (տըրխետան) - հյուսած հաստ թել՝ տրեխները կապելու համար:
Տըրճուչը - տիրոջը
Տըփըկցնիլ - 1. տափակեցնել, 2. խիստ ծեծել, ծեծելով սպանել

Տըփըքըշերե - 1. փոքր մարմնով վայրի կենդանի, 2. կարճահասակ
Տիժեր - դժվար
Տոմբալան - կարտոֆիլի պես բույս է, աճում է այնտեղ, որտեղ
ոչխարի հոտ և ուղտեր են նստում, սունկի համ ունի
Տոնը սրփիլ - տունն ավլել
Տոնը քըլլել - դուռը կողպել
Տոնն - մորաքույր
Տոնն-տոնն անել - մանկան պես հագիվ քայլել
Տոք (տո) - տուր
Տրախտ - դրախտ
Տոզնը - քաղցած
Տուպլի կոշիկ
Տոս - դուրս
Տոս օնել ջուբան - դրպանից հանել
Տուր կյալ - դուր գալ
Տոլմն - բանա
Տուրութակ - կոփվ: Ծեծ
Տոլմն կյալ - շարժվել

Ց

Ցակատ - փայտ կտրելու մետաղե գործիք
Ցամաք աշկերով նի մննել կյիրեզման - անվիշտ գերեզման մտնել
Ցամաք հաց - միայն հաց
Ցավան նրհետ - ցավից
Ցավան նրհետ գյուղում չի թա հինչ անի - ցավից գժվում է
Ցավի-ցցի կյալ - հիվանդանալ, գլուխը ցցի վրա հանել (անեծք)
Ցենտր - կենտրոն
Ցենտր քյնչն - կենտրոնական փողոց
Ցըեվք - 1. ժայռի դուրս ցցված մաս 2. գառիթափի վերևի եզրային
մասը

Ու

Ուզուն - երկար
Ուզուն-ախմախ - հիմար
Ուղտապեռնը - ուղտի բեռ

Ումբր - կյանք
Ումեդ - հույս
Ունգյննվեր - ունկ ունեցող
Ունգյունան - անկյունից
Ուշունց - հայհոյանք
Ուշուփնե (օշափնի) - վիշապներ
Ուռունց - առանց
Ուստա - վարպետ
Ուտեմ-տիտեմ - հյութալի ցածրիկ բույս
Ուտըլեդան - ուտելիք
Ուրան - իրեն
Ուրան ըգյորան - իրեն համապատասխան
Ուրան հնվիքը չի - իր ուժից վեր գործ է բռնում
Ուրթումնը - երդում
Ուրթումնը-հավատ - խիստ երդում
Ուրթումնը օտել - երդվել
Ուրոտալ (ըրոտալ) - որոտալ
Ուրոգյոն - երեկո
Ուրուն անել - հովանավորել» պահպանել
Ուրփըթնվուր - տխուր
Ուրփթնխոս - ուրբաթախոս
Ուրուրուր (ըրորոց) - օրորոց
Ուփոլ (իփիլ) - եփել

Փ

Փնդ - փայտ
Փալան - համետ
Փնլանգյ - առյուծ
Փնլնքյան - սանդուղք
Փալչի - գրքաց
Փակետ - ծրար
Փնհ-փնհ - հիացական, հաճելու բացականչություն
Փնհլա - բանվոր

Փնհիլոթուն - բանվորություն
Փնհիլվան - լարախաղաց
Փահմ - կռահում
Փայ - բաժին
Փայ անել - բաժին-բաժին անել
Փայ հըվաքող - մուրացկան
Փայտոն - կառք
Փայտոնչի - կառապան
Փաննիր - լապտեր
Փանդ - հնար, ձև
Փանդըփել - հնարք
Փանջնրան - 1. լուսամուտ, 2. լուսամուտի երկաթե ցանց
Փանտան - շատրվան
Փառչա-փառչա անել - պաասառ-պատառ անել
Փարա - փող
Փարա - որոշ (մին փարա մարթիք - որոշ մարդիկ, ոմանք)
Փարդան - վարագույր
Փարթուկ - գոգնոց
Փարի - փերի
Փարչ - գինի կամ ջուր խմելու աման
Փափաղ - մորթե գլխարկ
Փափաղը ծոռ տինիլ - անհոգ լինել
Փեշակ - արհեստ
Փեշկ - փեշ
Փեշքեշ- նվեր
Փըթըրոկ - այլուրով եփած կերակուր
Փըլան-փըստան - այսինչ-այն ինչ
Փըլանքյնս - ոմն
Փըլստրատին տալ - փայլփլել
Փըլտոննի - կառքեր
Փըշաղ (փուշաղ) - փշատ
Փըչեչ - խառն, չսանրած մազեր
Փըռթիլ - մանր- մանր կտրտել

Փրոթոն (փրթոն) - սառն կերակուր՝ մաճնից, հացից, ջրից. երբեմն
ավելացնում են նաև վարունգ, սամիթ
Փրոչըփարա անել - կտոր-կտոր անել
Փրսակվել - ամուսնանալ
Փրսնել - բուսնել
Փրստտենքյ կամ փրսեքյ - փեսաներ
Փրսպարել - ապսպրել
Փրստ - անհաջողություն ակնարկող բացականչություն
Փրստ ա տըռոալ - անհաջողության է մատնվել
Փրստոն - հրապատիճ
Փիլնկ - կոճակ
Փիլոն - շուրջառ
Փիչ - վառարան
Փիս - վատ
Փիստն - պիստակ
Փոխան - վարտիք
Փոկ - կաշվե բարակ շերտ, որով տրեխներ են գործում
Փոնջ - փունջ
Փոշտ - փոստ
Փոշտալյոն - փոստատար
Փոտ - արատ, պակաս կողմ (ունքամեջը փոտ ընգնիլ - մոայլվել:
Փոտ օնե - պակաս կողմ ունի)
Փուլ - փող
Փուլ (փոլ) կյնլ - փլվել
Փոնհ ըրավ մըռոավ - շունչը փչեց, մեռավ
Փոնսննգյոն - բուք, բորան
Փուրգոն - քառանիվ ձիասայլ
Փոլրոնգա - թանկագին քար, 2. կանացի հատուկ անուն
Փուրումնա - հոր մահից հետո դեռ չճնված երեխա
Փոլրփոնտ (փիրփեթ) - եփելու բույս, ունի բուժիչ հատկություն
ստամոքսային հիվանդությունների համար

- Քաթ - գրույց
 Քաթ անել - գրուցել
 Քամակ - ետև
 Քաշ - ագռավ
 Քաշ - կշիռ
 Քաշկ - քաջք
 Քաշկոտ - քաջկոտ
 Քաչալ - ճաղատ
 Քառ - խուլ
 Քավթառ - պառավ
 Քարձիկ - թռչունի ստամոքս
 Քափ - կերակրի (հատկապես մսի) եռման ժամանակ զատված փրփուրը
 Քափ-քրոթոնք - քրտինք
 Քել - առ, վերցրու
 Քեշկյանր թա - երանի թե
 Քրերծ - ժայռ, ժայռի գլուխ
 Քրթենալ - գտնել
 Քրթոթ անել - քջուջ անել
 Քրլուլել - գլորել, չարչարել, զգզել
 Քրծծիլ - բուրդը, բամբակը մատներով զգզել
 Քրմրկ քամակ-ետ-ետ
 Քրնար հանել - հասկանալ
 Քրնենքյ - մտածմունք
 Քրնրհարամ - քունը խանգարված
 Քրշաթոխպ - մեզ, մառախուղ, մշուշ
 Քրշեռք - կշեռք
 Քրշեր - գիշեր
 Քրշրհանա - վաղ առավոտյան
 Քրշտին - մոտը
 Քրոթթանթուշ - մողեսի մի տեսակը
 Քրոթքոռի տալ - կույրի պես գնալ, խարխափել

Քրսկարինք - եռոտանի
Քրվերք (քրվերտինք) - քույրեր
Քրբեհ - վարձ
Քրրթնքել - քրտնել
Քիթնլ ա - գտել է
Քյնլնցյ - օյին, կազմակերպված վտանգ
Քյնլլն - գլուխ, գանգ
Քյնլլնն թափ տալ - 1. խաբխբել, 2. մեկի գաղտնիքները՝ իմացածը
լրիվ պատմել տալ
Քյնհրիզ - գմբեթաձև ջրամբար, աղբյուր
Քյամբախտ - անբախտ
Քյննդիր - պարան, թոկ
Քյնշի - թաս, խոր աման
Քյնսիբ - չքավոր
Քյնվգյիր - մետաղե ծակծկոտ շերեփ
Քյար անիլ - ազդել, ազդեցություն ունենալ
Քյարվազ - կամուրջ
Քյարվան - քարավան
Քյնրփնթնն - աքցան
Քյրեփ - քեֆ, ճաշկերույթ
Քյրեփտ քոք պահե - տրամադրությանդ բարձր պահիր
Քյրեփտ քոք պահե, դամադոտ՝ չաղ - ուրախ և առողջ եղիր
Քյրսօր - կեսօր
Քյիլիդ - կողպեք
Քյիմսն - սերունդ
Քյիմսամբեռ - սերունդը մեռնի (անեծք)
Քյիս ա (քյինըմ ա) - գնում է
Քյոթնկ - կոճղ
Քյնհլնն ծի - արագավազ ձի
Քյնհնն - հին
Քյնհնն տերման մի քամել - հինը մի հիշիր
Քյնմնցյ - օգնություն
Քյնմբա - ջաղացի օջախի սալ քարին թխած հաց

Քյոռուղ - պատճառած նեղություն, վնաս
 Քյոնան - խաբեբա
 Քյոնանգյանլի - ծաղրածու
 Քյոնշվոն - հանդ, տեղավայր
 Քյոնրփան (քյոլփա) - փոքրիկ (երեխա, հորթ և այլն)
 Քյոնփագյ - ծեր մարդ
 Քյոնլթ - թմրած, դանդաղաշարժ, կոնդ
 Քյոնլ - մոխիր
 Քյոնլվիս տու - մոխրվես դու (անեծք)
 Քյոնլփանթ - երեխաներ
 Քյոնևի - միամիտ
 Քյուքուցնել - չաղացնել
 Քոլ - թուփ, թփուտ
 Քոճ - աղախին
 Քոն - քուն
 Քոն իլ - քնիր
 Քոն իլանձ - քնած
 Քոնչիլ - քոչել
 Քոռ - կույր
 Քոռակ - քուռակ
 Քոռըփեշման ինիլ - փոշմանել
 Քոստ - 1. քոս հիվանդություն ունեցող, 2. խղճուկ
 (վիրավորական արտահայտություն)
 Քումմատաղ - քեզ մատաղ
 Քունթուճ - հին մաշված ավել, 2. խրեճորը, տանձը ուտելուց
 հետո դեն գցելու միջին մասը

○

Օբա - քոչ
 Օբրուչ - օղակապ (տակառի)
 Օզգյան (օզյան) - ուրիշ
 Օզգյան բարբաթ - մի ուրիշ տեսակ, շաա լավ կամ շատ վատ
 Օզոն - ուզող, մուրացկան
 Օթաղ - սենյակ

Օթի ծրփնթ - Քրիստոսի խաչման գիշեր, լույս ուրբաթ
 Օժ - ուժ
 օլում մահ
 օլումը եկալ ա - մահը մոտեցել է
 օխձ - օձ
 օխտանասուն (ուխտընասուն) - յոթանասուն
 Օխտը - յոթ
 Օխտը չափել, մին կըտրել - լավ մտածել, հետո կատարել
 Օխտը պոռոտ - յոթ սերունդ
 Օղլըշաղ - կին
 Օղտ - ուղտ
 Օղտեն անգուճումը քոն - անտեղյակ, անտարբեր
 Օմբա - կոնքի ոսկոր
 Օյամիշ ինիլ - արթնանալ
 Օյին - խաղ, փորձանք
 Օնգատը (ունգատը) ընգնել - հաջողվել
 Օնգը - կանթ, բռնելու կոթ
 Օնե (օնի) - գնել, ծածկել
 Օնինք - ունենք
 Օնք - ունք
 Օշ - ուշք, ուշադրություն
 Օշը կլոխը հըվաքել - խելոք լինել, ուշքի գալ
 Օշը տանել - ուշաթափվել
 Օշնակ - կավե խոր աման է մաճնի, յուղի և այլ բաների համար
 Օոնոց - ոռնոց
 Օոչիլ - 1. ուռչել, 2. նեղանալ, խռովել
 Օս - ուս
 Օսմանլու -Տաճկաստան
 Օսուքը քըրցիլ - ուսով գցել
 Օվ - որս
 Օվչի - որսորդ
 օվիլ (ւվիլ) - ավել
 Օտել - ուտել

Օրախ - ուրախ
Օրաղ - մանգաղ
Օրանն - ավեր, քարուքանդ
Օրդնկ - բաղ
Օրիշ (Օրիշ) - ուրիշ
Օրիշ թնվիր - ուրիշ տեսակ
Օրիշ հանգի - ուրիշ ձևով
Օրկանցոր - օրեցօր

«Արցախի ժողովրդագիտությունը» մատենաշարի
 նախորդ հատորների բովանդակությունը
 Ազգագրություն, Հատոր 1(1), Ստեփանակերտ, 2019

<i>Երկու խումբ</i>	3
<i>Ներածություն</i>	6
Լալալյան Ե. <i>Վարանդա. Նյութեր ալազառ ուսումնասիրության համար</i>	50
Константинович <i>Шуши</i>	238
Григоров Н. <i>Село Саров Елисаветпольской губернии Джеванширского уезда</i>	244
Давидбеков И. <i>Село Гадрут Елисаветпольской губернии, Джебраильского уезда</i>	251
Израелов Г. <i>Домашнее воспитание армян Джеванширского уезда Елисаветпольской губернии</i>	279
Израелов Г. <i>Описание минерального источника Истису (Теплый ключ), Елисаветпольской губернии, Джеванширского уезда</i>	280
Погосов М. <i>Тамерлан по рассказам джеванширских армян</i>	282
<i>Промысловыя занятия в некоторых населенных пунктах Закавказья</i>	285
Зедгенидзе Я., Захраб-беков С., Тер-Егиазаров А. <i>Город Шуши</i>	285
Ибрагимбеков Б. <i>Шушинский уезд: Агдамское общество</i>	338

Погосов М. <i>Шушинский уезд: селение Тут</i> <i>Шушинский уезд. Селение Мухренес</i>	343
Израелов Г. <i>Джеванширский уезд. Селение Касапет</i>	345
Давидбеков И. <i>Джебраильский уезд. Село Гадрут</i>	350
<i>Описание кавказского шелководства (Джеванширский уезд, Шушинский уезд, Джебраильский уезд)</i>	352
Израелов Г., <i>Село Касапет Джеванширского уезда Елисаветпольской губернии</i>	368
Мелик-Шахназаров Е. <i>Из древностей селения Ченахчи (Елисаветпольской губернии Шушинского уезда)</i>	379
Джейранов О. <i>Селение Чайкенд Елисаветпольского уезда той же губернии</i>	383
Осипов Г. <i>Селение Даш-Алты, Шушинского уезда, Елисаветпольской губернии</i>	409
Деконский А. <i>Экономический быт государственных крестьян в Шушинской и Джебраильской уездах Елисаветпольской губернии</i>	431
Хан-Агов А. <i>Экономический быт государственных крестьян Джеванширского уезда Елисаветпольской губернии</i>	568
Зелинский С. <i>Материалы по народной медицине у армян Ахалкалакского уезда Тифлисской губернии и Шушинского и Зангезурского уездов Елисаветпольской губернии</i>	644
Заварян С. <i>Экономические условия Карабаха и голод 1906-1907 гг.</i>	668

Երկու խումբ	3
Լիսիցյան Ստ. Լեռնային Ղարաբաղի հայերը (Ազգագրական ակնարկ)	5
Лисициан С. К изучению армянских крестьянских жилищ (Карабахский карадам)	149
Кочарян Г. Нагорный Карабах	159
Петрушевский И. О дохристианских верованиях крестьян Нагорного Карабаха	243
Петров В. Этноботаника Нагорного Карабаха	286
Սեյրան Գ. Ղարաբաղի տնտեսական կյանքը և նրա հեռանկարները (Տնտեսական աշխարհագրություն)	388
Բարսե (Բարսեղյան)Ս. Լեռնային Ղարաբաղ (Երկրագիտական համառոտ ձեռնարկ)	461
Տեր-Փասպարյան Ռ. Շուշի քաղաքը	538
Կիսիբեկյան Ա. Հուշեր	631

<i>Երկու խոսք</i>	3
Ղահրամանյան Կ. <i>Օջախի գիրք. Նշխարներ</i>	5
Մկրտչյան Ա. <i>Общественный быт армян Нагорного Карабаха (вторая половина XIX– начало XX в.)</i>	65
Թեր-Տարկիսյանց Ա. <i>Армяне Нагорного Карабаха</i>	177
Բաղդասարյան Ն. <i>Վարչարարական և սոցիալ-տնտեսական կազմությունը Ղարաբաղում 1813-1867 թթ.</i>	455
Շահնազարյան Ն. <i>В тесных объятиях традиции: патриархат и война</i>	537

<i>Երկու խումբ</i>	3
Վ. Մելիք-Շահնազարեանց <i>Բուրդ գգելը և գորգ գործելը Ղարաբաղում</i>	4
Վ. Մելիք-Շահնազարեանց <i>Նիւթեր Ղարաբաղի հայ ազգագրութեան համար</i>	7
А.Вартапетов <i>Очерк жилищ и строительных кадров Нагорного Карабаха (Материалы поездки в Карабах летом 1933г.)</i>	19
Ռ. Տեր-Գալստյան <i>Շուշու բնակչությունը 18-րդ դարից մինչև մեր օրերը</i>	45
Н. Авакян <i>Народная одежда армян Арцаха в XIX- начале XX в.</i>	59
А. Тер-Саркисянц <i>Современная семья у армян Нагорного Карабаха</i>	73
А. Тер-Саркисянц <i>Новое и традиционное в современном быту армян Нагорного Карабаха</i>	127
А. Тер-Саркисянц <i>Динамика уровня образования армян Нагорного Карабаха</i>	139
А. Тер-Саркисянц <i>Современные этнические процессы у армян Нагорного Карабаха</i>	150
А. Тер-Саркисянц <i>Некоторые тенденции этнокультурного развития армян Нагорного Карабаха</i>	211
А. Тер-Саркисянц <i>Сельская семья у армян Нагорного Карабаха: основные тенденции развития</i>	224

А. Тер-Саркисянц	
<i>Тенденции развития сельской семьи у армян Нагорного Карабаха в постсоветский период</i>	245
А. Тер-Саркисянц	
<i>Современная политическая и этнокультурная ситуация в Нагорном Карабахе</i>	254
А.Тер-Саркисянц	
<i>Этнографическая поездка в Нагорный Карабах</i>	289
Վ. Թաթիկյան	
<i>Արցախի հատուկ խորհրդիմաստ արտահայտող ուղեգրերը</i>	300
Ժ. Խաչատրյան	
<i>Խաղաղության (դիվանագիտության) «բուժումը» պարով</i>	302
Ս. Սարգսյան	
<i>Դիզակի ամբարները և դրանց կառույցների ճարտարապետությունը</i> ..	311
Б. Мирзоян	
<i>Нагорный Карабах</i>	318
Ս. Պողոսյան	
<i>Արցախի ավանդական տարազը և նրա էվոլյուցիան</i>	337
Л. Валесян, Ю. Мурадян	
<i>О некоторых итогах и проблемах экономического развития Нагорного Карабаха</i>	346
А. Марутян, Г. Саркисян, З. Харатян	
<i>К этнокультурной характеристике Арцаха</i>	368
М. Карапетян	
<i>Этническая структура населения Нагорного Карабаха в 1921 г.</i>	387
Վ. Բալայան	
<i>Մետաքսագործությունը Լեռնային Ղարաբաղում 19-րդ դարի երկրորդ կեսից մինչև մեր օրերը</i>	401

Վ. Բալայան	
<i>Սոցիալ-տնտեսական իրավիճակը Արցախում 19-րդ դարում</i>	409
Л. Аванесян	
<i>Связь изображений армянских ковров с погребальным обрядом</i>	420
Թ. Հայրապետյան	
<i>Անձրևաբեր և անձրևախափան ծեսերի երկհակադիր ընկալումների շուրջ</i>	435
Թ. Հայրապետյան	
<i>Խաչենագետի ներքնահովտի վերաբնակ հայության ենթաէթնիկ շերտերը. վերամշակութայնացման հարցեր</i>	447
Ա.Դաբադյան, Մ.Գաբրիելյան	
<i>Շուշին 1992-2002 թթ.. հայերի վերադարձը ազատագրված քաղաք ...</i>	454
Հ. Պիկիչյան	
<i>Ավանդական հարսանեկան ծեսի երաժշտական կերտվածքը Դաշտային Արցախում</i>	525
Լ. Գասպարյան	
<i>Հյուսվածքագործությունը Սյունիք-Արցախ տարագում</i>	527
Հ. Սարգսյան	
<i>Լեռնային Ղարաբաղի բնակչության թվի և էթնիկ կազմի շարժրնթացը XIX դարում</i>	530
Ա. Բաղդասարյան	
<i>Արցախի ժողովրդական նվագարանային երաժշտության հարցեր</i>	539
Л. Варданян	
<i>Из истории этнографического изучения Нагорного Карабаха (конец XIX- начало XX вв.)</i>	550
Ա. Դաբադյան	
<i>Շուշիի հասարակական կյանքն ըստ «Կովկասյան տարեգրքի»</i>	557

Ա. Թադևոսյան	
<i>Դարբնի ծիսական կերպարի իմաստաբանությունը արցախցիների հավատալիքների համատեքստում (XIX-XX դդ.)</i>	561
Հ. Ալեքսանյան	
<i>Շուշիի և Ղարաբաղի հայ ազգաբնակչությունը 1916-1926 թթ.</i>	565
Կ. Բազեյան	
<i>Շուշիի ասեղնագործական դպրոցը</i>	574
Ս. Մկրտչյան	
<i>Տոները դարաբաղցիների ավանդական կենցաղում</i>	580
Ս. Սուջյան	
<i>Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության ժողովրդագրական իրավիճակը</i>	586
Ա. Պողոսյան	
<i>Արցախյան գորգագործական մշակույթի ավանդույթների տարածման արեալների մասին</i>	607
Ա. Պողոսյան	
<i>Հարթակարով ասեղնագործական մշակույթի ավանդույթների մասին</i> ..	615
Ա. Պողոսյան	
<i>«Ջրաբերդ» խմբի գորգերի ծագումնաբանական հարցերի մասին</i>	626
Ա. Պողոսյան	
<i>Շուշին՝ գորգագործական մշակույթի կենտրոն</i>	642
Ա. Պողոսյան	
<i>Արցախյան գորգագործական ավանդույթների տարածման արեալների ու Կովկասի հարավարևելյան գորգագործական կենտրոնների փոխառնչությունների մասին</i>	652
Ա.Այվազյան	
<i>Ժողովրդագրական իրավիճակը Ղարաբաղում 1710-1720-ական թվականներին</i>	678

Լ. Հովհաննիսյան	
<i>Արցախի բնակչությունն ըստ 1897թ. համառուսաստանյան առաջին մարդահամարի տվյալների</i>	687
Լ. Հովհաննիսյան	
<i>Քոնի մահմեդականացված հայության բեկորները Ղարաբաղում</i>	691
Ա. Առստամյան	
<i>Ժողովրդագրական իրավիճակը և վերաբնակեցման քաղաքականությունը ԼՂՀ-ում (1991-2002թթ.)</i>	698
Հ. Հարությունյան	
<i>Շուշիի հայ երգարվեստի և երաժշտության անհայտ էջերից</i>	707
Հ. Աբրահամյան	
<i>Շուշիի համայնապատկերը</i>	716
Ն.Բաղդասարյան, Լ. Հովհաննիսյան	
<i>Ժողովրդագրական տեղաշարժերը Լեռնային Ղարաբաղում Գյուլիստանի և Թուրքմենչայի պայմանագրերի կնքումից հետո. հայրենադարձություն, պարսկահայերի ներգաղթ, աղբրեջանական շահարկումներ</i>	732
Ա. Հարությունյան	
<i>Հին Շուշիի արհեստները</i>	744
Ն. Ավագիմյան	
<i>Ժողովրդագրական իրավիճակը Շուշիում 1813-1917 թթ.</i>	753

<i>Երկու խոսք</i>	3
Սարգիս Արքեպիսկոպոս Ջալալյանց <i>Ճանապարհորդություն ի Մեծն Հայաստան</i>	4
Մ.Թադիսյան <i>Ճանապարհորդություն ի Մեծն Հայաստան</i>	127
А. Гакстгаузен <i>Закавказский край. Заявки о сельской и общественной жизни и отношениях городов, обитающих между Черным и Каспийским морями</i>	148
Գ. Սրուանձտեանց <i>Մյունխաց աշխարհ և Շուշի քաղաք</i>	153
Ա. Բարսիսանյան <i>Ուխտավորի հիշատակարանը</i>	160
Ա. Բարսիսանյան <i>Իմ հիշատակարանը</i>	195
Հայկունի (Եղիշե (Հովակիմ) ավագ քահանա Գեղամյանց) <i>Ուղեգնացական ակնարկներ</i>	407
Դաֆֆի <i>Երկու ամիս Ադվանից և Մյունխաց աշխարհներում</i>	565
Տիկին Բ. Շանտր <i>Ռուսական Հայաստանի միջով</i>	623
Л. Сегаль <i>Елисаветопольская губерния впечатления и воспоминания</i>	661
М. Шагинян <i>Нагорный Карабах</i>	713

Ազգագրություն, Հատոր 6(6), Ստեփանակերտ, 2021

<i>Երկու խոսք</i>	3
Ս.Լ.Իսիգյան <i>Զանգեզուրի հայերը</i>	4
Հ.Հովսեփյան <i>Ղարաղաղի հայերը</i>	305
<i>Մատենագիտություն</i> <i>Արցախի ազգագրության ուսումնասիրության</i>	645

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

<i>Երկու խոսք</i>	3
<i>Ներածություն</i>	4

Հեքիաթներ

1. Վրեսկե խնձորը	18
2. Մինան թաքավերը	31
3. Վրեսկե դոչը.....	38
4. Պիրանան վարթ, մանիշակ թափվող ախճիգը.....	42
5. Կոզնի տրղան.....	50
6. Մարթ օտող ախճիգը.....	54
7. Դրողոտված առուտուրականը.....	59
8. Էրկու առուտուրական.....	64
9. Աղվեսը.....	71
10. Ծոնկնին ծեծաղը.....	76
11. Ծաղկած բախչան.....	80
12. Խոսող ծին.....	97
13. Հաբեդ-Կարաբեդը.....	103
14. Լավությունին տրեղը փխտթուն	110
15. Պուճուր հարսը.....	113
16. Իմաստուննին.....	117
17. Վրերական Ավետիսը.....	118
18. Ալամ թաքավերը.....	128
19. Արմենը նան Ջարմենը.....	139
20. Թրեվավեր ծին.....	146
21. Ծոնվին ծառը.....	154
22. Դնրվիշը.....	159
23. Տասներկու յրդոնեցը.....	166
24. Դնրվիշ թաքավերը.....	175
25. Կյեթթունկ ախճիգը.....	184
26. Գըմգըմ սարերը.....	194
27. Կլոխն նան սրերտը.....	208
28. Օվչի Փիրոնը.....	213
29. Խոսկին օժը.....	217
30. Կյիրին անուրը.....	219

31. Ծոճկնիին կըլնիսը.....	222
32. Իրեք կըլնիս.....	226
33. Ղարաբաղեն արաղը.....	230
34. Լնն նան մըեծակը.....	234
35. Կյող թաքավերը.....	237
36. Կընձմընձուկը.....	239
37. Չկամ հըրեվանը.....	243
38. Քյնլննգըբագնեն.....	249
39. Բաղարաքը.....	253
40. Կյնլնն շնվթնլը.....	256
41. Աըչին տղան.....	257
42. Մաղար տըղեն բախտը.....	266
43. Քյնսիբ տըղան.....	274
44. Արնզը.....	279
45. Մնրղ նան նամնրղ ախպերքը.....	283
46. Ըրածըտ առաչըտ կյա.....	286
47. Շննգիբը Մուխանը.....	289
48. Քոսակ ախպերը.....	294
49. Տվըրածեն տղան.....	296
50. Ախճիգ թաքավերը.....	305
51. Մին կնգան մին տղա յա իննմ.....	308
52. Քյիննցող ետ չի եկող սարը.....	311
53. Ծոճկնը փոնողին տըղան.....	317
54. Էշին անգուճին վըեսկին	324
55. Մուղումուն իմաստունը	326
56. Հու վեր մին պենի հետան ընգնի, կըհասնի.....	329
57. Մախտրկեն յնշիգը	333
58. Ղուգյնսը նան Մուքյնսը.....	338
59. Բախտավեր չոբանը.....	345
60. Դեվը.....	351
61. Առնձեն տղան.....	353
62. Փիս դային	369
63. Թըեվավեր կընեգը.....	372
64. Ղլեգչին.....	378
65. Կախարթը.....	384
66. Աշկը ծակ մարթը.....	386

67. Հաթերքին հիլին	395
68. Հաթերքին իրեք դերը.....	397
69. Աժդահակը.....	399
70. Հարուստը մըն էլ քյնսիբը.....	410
71. Քնկըր նան ախպերը.....	414
72. Դանգլա կնեցը.....	416
73. Պարսեղը նան Արսենը.....	418
74. Լնվ տընդեգյունը.....	427
75. Պարի կնեցը.....	429
76. Դեր տընեռած մարթը.....	433
77. Ղոնաղը.....	435
78. Ճըկըտակյիրը.....	437
79. Քաչալ ճոտը.....	439
80. Էրկու ախպեր.....	442
81. Թննվն փըսած խրխորցը հետե.....	447
82. Իրեք հըրսանեքյ.....	448
83. Թաքավերին պուճուր տըղան.....	457
84. Թաքավերին պուճուր փընեսան.....	461
85. Ճըկըտակյիրը սոտ ա	463
86. Քառերեն բախտը.....	465
87. Չոբանեն սերը.....	467
88. Ջեյրանը.....	471
89. Արչը նան ախճիցը.....	473
90. Պորվուց լնվ ապրելը.....	476
91. Էրկու գոդ ցորեն.....	479
92. Հավը.....	481
93. Թըռչկան հարսը.....	482
94. Թաքավեր ծնկնը.....	488
95. Փիս կնեցը.....	491
96. Աղվեսը նան փնլննցը.....	494
97. Մառան կյամ ա՛... ..	496
98. Մարթին տընդը ղըրնն հոքյին տվող կնեցը.....	503
99. Փիս մարը	506
100. Ասճատուրը նան Վարթին	510
101. Կորած եգնը.....	514
102. Թաքավերին ախճիցը.....	518

103. Այան ծրծրդես ա.....	522
104. Արչը.....	525
105. Հոնձ ընուղնին.....	526
106. Երգինքան վեր ընգանձ խանչալը.....	527
107. Օխձը.....	532
108. Թաքավերին ախձիգը նան ձերանց նոքյնրը.....	535

Հավելված

1. Գյանքին օրերը.....	538
2. Խլեզնը	539
3. Թաքավերը նան խելունք ախձիգը.....	541
4. Սերը.....	544
5. Ծըլալիս ասթխերը.....	546
6. Պըրկըփոխան կնեգը.....	546
7. Ջանավարը	547
8. Օժավը.....	548
9. Ըռուսեն տըղան.....	549
10. Խելքի յըմ եկա՛լ.....	552
11. Սըերտը քար մրաքուրը.....	555
12. Մորը կոռնը.....	557
13. Առանց հորը նան մորը պաչած ախձիգը.....	560
14. Մանջը	562
15. Կյնկին մորթեն.....	563
16. Արանը.....	564
17. Դերվիշը գյիդկան չար, ամմա կլիսը եկած ար.....	565
18. Վըեսկի ջամը	568
19. Ջանքի ապերը.....	572
20. Ջանքի ապուն մորուն նաղը.....	573
21. Մաքի ապան.....	574
22. Բանգյնր թաքավերին պոզը.....	574
23. Չար պառավը.....	575
24. Տըղան հորը փեշակըն ա սըվերըմ.....	577
25. Միրական պահող կնեգը.....	579
26. Աշկը ծակ խոխան	580
27. Գյուվամիշ Կեվանը	580
28. Աղվեսը նան ճղացպանը.....	582

29. Քաչալ ախպերը.....	585
30. Անբախտ ախճիցը բախտավերվում ա.....	588
31. Անճիկն նան կատվին հնքյնթը.....	591
32. Թաքավերեն կորած ախճիցը	592
33. Մին կյողու նաղը	598
34. Էջին բաղա տալը.....	599
35. Մալդաթը.....	600
36. Պրոփեսորեն քնէրը	602
37. Արչը նան մարթը.....	604
38. Դոլմա իփիլը.....	605
39. Կյնլ տըռած կընեցը.....	606
40. Աշըղը.....	607
41. Արչը.....	608
42. Աշկավ տալը.....	608
43. Խորթ մարը.....	609
44. Թաքավերը նան վեզիրը.....	610
45. Կըտակը.....	611
46. Փըռթնէշը.....	611
47. Տափակ արտեն Մոսին.....	612
48. Պըռըվալենջ.....	618
<i>Ծանոթագրություններ</i>	620
<i>Հավելված</i>	651
<i>Բառարան</i>	662

ԱՐՑԱԽԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԱՐՑԱԽԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԲԱՆԱՀՅՈՒՍՈՒՍԹՅՈՒՆ
ՀԱՏՈՐ 1(7)

*Աշխատասիրությամբ և ընդհանուր խմբագրությամբ բ.գ.թ., դոցենտ,
ԼՂՀ գիտության վաստակավոր գործիչ Ա. Յու. Մարգարյանի*

Համակարգչային

շարվածքը՝ Լիլյա Գրիգորյանի

Աննա Քոչարյանի

Հասմիկ Սուլեյմանյանի

Գայանե Մարգարյանի

Տեխնիկական

խմբագիր՝ Լիլյա Գրիգորյան

Ծավալը՝ 46 տպ. մամուլ:
Տպաքանակ՝ 150

Տպագրված է «Էդիթ Պրինտ» ՍՊԸ տպարանում:

ԷԴԻԹ ՊՐԻՆՏ
Երևան, Թումանյան 12
հեռ.՝ (374 10) 520 848
www.editprint.am
info@editprint.am

EDIT PRINT
12 Tumanyan str., Yerevan
Tel.: (374 10) 520 848
www.editprint.am
info@editprint.am